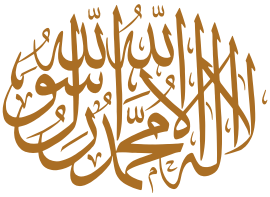
فقه الحديث

FIKHU'L HADİS

SÜNNET İLMİHÂLİ

3

teuhid
BASIM YAYIN

فقه الحديث
Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

3. CİLT

teuhid
BASIM YAYIN

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No.12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-06550-3-2 (Takım Numarası)
978-605-71764-4-8 (3. Cild Numarası)
1. Baskı, 08/2023

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
PK 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 (545) 762 15 15
Bursa : Bağlarbaşı Mah. 1. Hürriyet Cad. 1. Sedir Sok. No. 1 16160 Osmângazi/BURSA 0 (543) 225 50 46
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 Etimesgut/ANKARA 0 (543) 225 50 48
Diyarbakır : Kaynartepe Mah. Gürsel Cad. No. 90/A 21090 Bağlar/DİYARBAKIR 0 (543) 225 50 43
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 (543) 225 50 49
Van : Vali Mithatbey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2A İpekyolu/VAN 0 (543) 225 50 45

İÇİNDEKİLER

CENÂİZ BABI

CENÂİZ (CENAZE) FIKHI 11

Ölüm Döşeğindeki Hastaya Yapılması Gereken Hizmetler 11

Hasta Kâfir ise Ziyaret Edilir mi? 13

Kadınlar ve Erkekler Birbirlerine Hasta Ziyareti Yapabilir mi? 15

Hasta Ziyaretinde Gözetilmesi Gereken Adaplar 18

A. Tüm Hasta Ziyaretleri İçin Geçerli Olan Adaplar 18

Hastanın Uyması Gereken Adaplar 28

B. Ölüm Döşeğindeki Hastaya Özel Adaplar 40

İnsan Ne Zaman Ölü Kabul Edilir? 52

Bir Müslim'in Ölümünden Sonra Yapılması Gerekenler 61

İstircanın Anlamı 63

Şer'i Delili Olmayan Örfi Uygulamalar 64

Ölünün Yıkanması 83

Ölü Nasıl Yıkanır? 95

Ölünün Kefenlenmesi 102

Ölü Nasıl Kefenlenir? 109

Cenaze Namazı 109

Mezarlıkta Cenaze Namazı Kılınır mı? 111

Cenaze Namazı Nasıl Kılınır? 127

Cenazeyi Kabre Taşımak (Cenazeye Tabi Olmak) 135

Cenaze Taşınırken Dikkat Edilmesi Gerekenler 138

Çocuğun Cenaze Ahkâmı 145

Canlılığın Ölçüsü! 148

Ruh Ne Zaman Üflenir? 148

Şehidin Cenaze Ahkâmı 157

Allah Yolunda Öldürülen Şehidin Ahkâmı 160

Kâfirlerin Cenaze İşlemleri 169

Kâfire Taziye Sunmak 174

Kâfir ile Müslim Ölüler Karışık Olursa Ne Yapılır? 175

Müslim Olup Olmadığı Bilinmeyen Ölünün Durumu 176

Defin İşlemleri 179

Defnin Keyfiyeti (Ölü Nasıl Defnedilir?) 188

Defin İşlemi Bittikten Sonra Ne Yapılır Ne Yapılmaz? 195

Kabir Ahkâmı 199

Kabirlere Yönelik Yasaklardaki Hikmetler 207
A. Şirke Giden Yolları Kapatmak 207
B. Ahireti Hatırlamak 222
C. Ölünün Hürmetini/Saygınlığını Korumak 223
Kabir Ziyaretinin Meşruiyeti ve Adabı 224
Kadınların Kabir Ziyareti 224
Ölümünden Sonra Müslim'e Fayda Verecek Ameller 255
Taziye ve Yas Ahkâmı 268

ZEKÂT BABI

ZEKÂT/SADAKA 283
Zekâtın Lugavi ve Şer'i Anlamı 283
Zekâtın Hikmetleri/Faydaları 288
Zekâtın Faydaları 290
Eski Dinlerde Zekât ve Yardımlaşma 300
İslam'ın Tahrife Müdahalesi 302
Zekât Potansiyeli Açısından Günümüz 304
Zekât Ne Değildir? 304
Zekât ile Vergi Arasındaki Farklar 306
Zekât Ne Zaman Farz Oldu? 314
Zekât Vermeyenin Hükmü Nedir? 318
Zekâtla Mükellef Olmanın Şartları 328
İslam Olmak 328
Hür Olmak 329
Zekât Verilecek Mallara Sahip Olmak 337
Tam Mülkiyet (Mülk-ü Tam) 337
Malın Artması/Gelişmesi/Numuv 339
Malın Nisap Miktarına Ulaşması 340
Bir Zekât Yılı Geçmesi (Havelân-ı Havl) 340
Zekât Mükellefleriyle İlgili Meseleler 341
Gayrimüslimlerden Zekât Alınır mı? 341
Deli ya da Çocuğun Malından Zekât Alınır mı? 343
Borç Durumunda Zekât Nasıl Ödenir? 344
Nisaptan Sonra Kazanılan Malın (Malu'l Mustefad) Zekâtı Nasıl Olur? 348
Günümüzde Nisap Miktarları Değişmeli midir? 349

Zekâta Tabi Olan Mallar 351
1. Para ve Para Cinsinden Malların Zekâtı 351
Altın ve Gümüşün Zekâtı 352
Altın ve Gümüşün Zekâta Tabi Olduğunun Delilleri 352
Altının Nisap Miktarı 353
Gümüşün Nisap Miktarı 353
Altın ve Gümüş Birbirine Eklenir mi? 353
Ziynet (Süs/Takı) Eşyalarının Zekâtı 354
Elmas Gibi Değerli Taşlar İçin Zekât Verilmeli midir? 356
Paranın Zekâtı 357
Para ve Altın Birbirine Eklenir mi? 357
Ticaret Mallarının Zekâtı 359
Bir Şey Nasıl Ticaret Malı Olur? 360
Ticaret Mallarının Zekâtı Nasıl Hesaplanır? 360
2. Maden ve Definelerin Zekâtı 362
Madenlerin Zekâtı 362
Madenden Zekât Alınması Gerektiğinin Delili 362
Madenlerin Zekâtını Kim Verir? 362
Definelerin Zekâtı 364
Rikaz/Define Nedir? 364
Rikazda/Definede Nisap ve Bekleme Yoktur 365
3. Ekinlerin Zekâtı 369
Ekinlerden Zekât Alınması Gerektiğinin Delili 369
Nisap Miktarı 370
Ne Kadar Zekât Verilir? 372
Hangi Zirai Ürünlerden Zekât Alınır? 372
Zirai Ürünler Birbirine Eklenir mi? 374
Zirai Ürünlerin Zekâtı Nasıl Verilir? 375
Kiraya Verilen Arazilerin Zekâtı 377
Özel Mülkiyetin Kiralanması 377
Devletin Arazilerinin Kiralanması 377
4. Hayvanların Zekâtı 378
Hayvan Zekâtının Delili 378
Hangi Hayvanlara Zekât Farzdır? 380
Hayvanların Zekât Nisabı ve Zekât Miktarı 380
Zekâtı Alınacak Hayvanların Özellikleri 383

Ayrı Mallar Birleştirilmez, Bir Mallar Ayrılmaz 385
Zekât Hayvanlarının Ticaret Malına Dönüşmesi 387
Hayvansal Ürünlerin Zekâtı 387
Zekât Verilecek Sınıflar (Mesârifu'l Zekât) 388
1-2. Fakir ve Miskin 390
3. Zekât Memuru 396
4. Kalbi Isındırılanlar (Müellefe-i Kulûb) 400
5. Köleler 406
Köleliğe Dâhil Olması Tartışılan Meseleler 406
6. Borçlular 407
7. Allah Yolunda Olanlar (Fi Sebilillah) 409
8. Yolda Kalmış (İbni Sebil) 411
Günümüzde İbni Sebil 412
Zekât Vermeye Dair Meseleler 412
Zekâta Niyet Etmek 412
Zekât Bir Tek Sınıfa Verilebilir 413
Zekât Kimlere Verilmez? 414
Zenginlere Verilmez 414
Gücü Kuvveti Yerinde Olan, Çalışıp Kazanabilenlere Verilmez 414
Nafakası Vacip Olan Akrabalara Verilmez 415
Ehl-i Beyt'e Verilmez 417
Harbî Kâfirlere Zekât Malından Verilmez 417
Zekâtı Yanlış Yere Vermek 418
Zekâtın Bedeli Verilebilir mi? 420
Zekâtın Verileceği Yer 422
Zekâtın Verilme Zamanının Öne Alınması veya Ertelenmesi 422
Zekât Malının Kaybolması 424
Zekât Borcunu Ödemeden Vefat Etmesi 426
Alacak, Zekât Yerine Sayılabilir mi? 428
Zekât Parça Parça Verilebilir mi? 429
Kendisi Muhtaç Olduğu Hâlde Zekât Verenin Malı İade Edilir mi? 429

FITR SADAKASI (FİTRE) 431
Hikmeti 431
Fıtr Sadakasının Hükmü 433
Kimler Fıtr Sadakası Verir? 435
Fıtr Sadakası Vermenin Ölçüsü 437
Fıtr Sadakası Kimlere Verilir? 438
Fıtr Sadakası Vakti Ne Zaman Girer? 438
Fıtr Sadakasının Son Vakti 439
Ne Kadar Fıtr Sadakası Verilir? 439
KAYNAKÇA 443

CENÂİZ BABI

CENÂİZ (CENAZE) FIKHI

Cenâiz, "c-n-z" kökünden türemiştir. Kök anlamı örtmek, setretmektir. Bazı dilciler bu kelimenin, "insanlara ağır gelen, üzüntü veren" anlamında olduğunu söylemiştir.[1] [2]

Cenaze fıkhı bölümünde ölüm ve sonrasına dair sorumluluklar işlenir. İbni Ruşd (rh) der ki:

"Ölülerin sağ kalanlar üzerindeki haklarından ibaret olan bu bahsimiz ölünün can çekişirken kendisine yapılması müstehap olan hizmetler ile öldükten sonra onu yıkamak, kefenlemek, omuzlarda taşıyıp beraberinde mezarlığa kadar gitmek, üzerine namaz kılmak ve onu defnetmek şeklinde altı babdır."[3]

Ölüm Döşeğindeki Hastaya Yapılması Gereken Hizmetler

Cenaze fıkhına ölüm döşeğindeki hastayla başlanmasının nedeni, ölüm hastalığının ölümün bir parçası olmasındandır. İslami öğretilerde ölüme hazırlık, bu evrede başlar. Ölüm hastalığı (muhtedar) yaşayana karşı yakınlarının sorumlulukları şunlardır:

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/485, c-n-z maddesi.
2. Aynı şekilde dilciler ve sonrasında da fukaha kelimenin fasih okunuşunun fethayla mı (cenâiz), yoksa kesrayla mı (cinâiz) olduğunda ihtilaf etmiştir. Bazı âlimler fethayla okunuşunun kesrayla okunuşundan farklı anlamlara geldiğini söyler. (bk. Lisânu'l Arab, 5/234, c-n-z maddesi)
3. Bidâyetü'l Müctehid, 1/433

• **Hastanın ziyaret edilmesi**

Ölüm döşeğindeki ve tabii diğer hastaların ziyaret edilmesi, hastanın sıla-i rahimle sorumlu birinci dereceden akrabaları için farz-ı ayn (bir özür olmadıkça kişinin bizzat yapması gereken farz), diğer tanıdıkları için farz-ı kifayedir (bir grup yaptığında diğerlerinden sorumluluğun düştüğü farz).

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslim'in Müslim üzerindeki **hakkı** beştir: Selamına karşılık vermek, **hastayı ziyaret etmek**, cenazeleri takip etmek, davete icabet etmek, aksırana dua etmek."[4]

Haklarda aslolan vacip olmasıdır. Hasta ziyareti de bir haktır ve konu hakkındaki tüm deliller, hasta ziyaretinin vacip olduğunu gösterir.

Berâ ibni Âzib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bize yedi şeyi **emretti**, yedi şeyi de yasakladı. Bunlar **hastayı ziyaret etmek**..."[5]

Allah Resûlü'nün emirlerinde aslolan vacip olmasıdır. Kıyamet Günü'nde Müslim, ziyaret etmediği hastalardan ötürü kınanacaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Yüce Allah Kıyamet Günü'nde, '**Ey Âdemoğlu! Ben hasta oldum da sen beni ziyaret etmedin!**' diyecek.

Kul, 'Ey Rabbim! Ben seni nasıl ziyaret edebilirim ki? Sen âlemlerin Rabbisin!' diyecek.

Yüce Allah, 'Hatırladın mı, filan kulum hasta olmuştu. Sen onu ziyaret etmemiştin. Şayet onu ziyaret etmiş olsaydın, beni onun yanında bulurdun.' buyuracak."[6] [7]

4. Buhari, 1240; Müslim, 2162
5. Buhari, 5635; Müslim, 2066
6. Müslim, 2569
7. Hasta ziyaretiyle ilgili iki konuya temas etmek istiyoruz:
– İslam âlimleri hasta ziyaretinin hükmünde ihtilaf etmişlerdir.
Cumhur-u ulema hasta ziyaretini edep/güzel ahlak babından kabul etmiş ve mendup/sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak yukarıda gördüğümüz rivayetler, bir bütün olarak hasta ziyaretinin vücubiyetine delalet etmiştir. Rivayetlerin toplamından Buhârî (rh) vücubiyeti istinbat etmiş

Hasta Kâfir ise Ziyaret Edilir mi?

Şayet kâfir, din alanında bizimle savaşmamış, bizi yurdumuzdan çıkarmamış ve çıkaranlara yardımcı olmamışsa onu ziyaret etmek, iyilikle muamele etmek, hediyeleşmek, ihtiyaçlarını karşılamak hususunda bir beis yoktur:

"Allah, sizinle dininizden dolayı savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara, iyilik yapmanızı ve adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, ancak dininizden ötürü sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmenizi yasaklar. Kim de onları veli/dost edinirse işte bunlar, zalimlerin ta kendileridir." [8]

ve hadisleri "Hasta Ziyaretinin Vacipliği Babı" altında vermiştir. (bk. Buhari, Kitâbu'l Merdâ 4. Bab)

Müslim'in Müslim üzerindeki haklarından bazısının sünnet olduğuna dair naslar varid olmuştur. Ancak hasta ziyaretini vaciplikten sarf edecek bir delil varid olmamış, bilakis tüm deliller vücubiyeti destekleyecek şekilde varid olmuştur.

– Hastanın birinci dereceden yakınları sıla-i rahim yapmak, akrabalık bağlarını gözetmek zorundadır. Hasta ziyareti de bunun parçasıdır ve vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.

Hastanın birinci dereceden akrabası olmayan diğer kardeşleri için hasta ziyareti farz-ı kifayedir. Zira Allah Resûlü (sav) döneminde hastaları tüm İslam toplumu değil, yalnızca bir grup ziyaret ederdi. Şayet hasta ziyareti farz-ı ayn olsa Allah Resûlü (sav) tüm toplumu hasta ziyareti ile sorumlu tutar, ziyaretten geri kalanları kınardı. Okuyacağımız rivayette, hasta ziyareti yapmayanları kınamamıştır.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bizler bir defasında Allah Resûlü (sav) ile birlikte otururken Ensâr'dan bir adam geldi ve ona selam verdi. Sonra geri döndü.

Allah Resûlü (sav) adama (seslenerek), 'Ey Ensâr'ın kardeşi! Kardeşim Sa'd ibni Ubâde nasıldır?' diye sordu.

Adam da, 'İyidir.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Sizden onu hanginiz ziyaret edecek?' diyerek ayağa kalktı. **Onunla birlikte biz de yaklaşık on kişi kalktık**. Üstümüzde başımızda ayakkabı, mest, takke, gömlek falan yoktu. Şu çorak yerlerde onun yanına varana kadar yürüdük. Yakınları hemen etrafından çekildiler. Allah Resûlü (sav) ile beraberindeki ashabı ona yaklaşana kadar." (Müslim, 925)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Bugün sizden kim oruç tuttu?' diye sordu.

Ebû Bekir, 'Ben.' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sav), 'Bugün sizden kim bir cenazeye katıldı?' diye sordu.

Ebû Bekir, 'Ben.' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sav), 'Bugün sizden hanginiz bir fakir doyurdu?' diye sordu.

Ebû Bekir, 'Ben.' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sav)**, 'Bugün sizden kim bir hastayı ziyaret etti?' diye sordu.**

Yine Ebû Bekir, 'Ben.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Bu hasletlerin kendisinde toplandığı hiç kimse yoktur ki mutlaka o kimse cennete girer.' " (Müslim, 1028)

8. 60/Mumtehine, 8-9

Allah Resûlü (sav) bu sıfatlara sahip hastaları ziyaret etmiş, onları İslam'a davet etmiştir.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) hizmet eden Yahudi bir çocuk vardı. Bu çocuk hastalandı. Nebi (sav) onu ziyaret etti, baş ucunda oturdu. Çocuğa, 'Müslim ol!' dedi.

Çocuk yanında duran babasına baktı. Babası ona, 'Ebû Kâsım'a itaat et.' dedi. Bunun üzerine çocuk Müslim oldu.

Nebi (sav) çocuğun yanından çıktı ve şöyle dedi: 'Onu ateşten (cehennemden) kurtaran Allah'a hamdolsun.' "[9]

El-Museyyeb ibni Hazn'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Tâlib'in ölümü yaklaşınca Allah Resûlü (sav) onun yanına geldi. Etrafında Ebû Cehil'in ve Abdullah ibni Ebî Umeyye ibni Muğîre'nin bulunduğunu gördü.

Allah Resûlü (sav) Ebû Tâlib'e, 'Ey amcacığım! Lailaheillallah de! Bu kelimeyi söyle ki onun sayesinde senin için Allah katında şahit (şefaatçi) olayım.' dedi.

Ebû Cehil ve Abdullah ibni Ebî Umeyye, 'Ey Ebû Tâlib! Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çeviriyorsun?' dediler.

Allah Resûlü (sav) amcasına bu kelimeyi söylemesini teklif ettikçe onlar da söyledikleri sözü tekrarladılar. Ebû Tâlib onlara son olarak, 'Abdulmuttalib'in dini üzere.' dedi ve 'Lailaheillallah' demekten sakındı.

Allah Resûlü (sav), 'Vallahi, bana yasaklanmadığı sürece ben senin için istiğfar edeceğim.' dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, Ebû Tâlib hakkında şu ayeti indirdi:

'Alevli ateşin ehli oldukları netleştikten sonra, akraba dahi olsalar, Nebi'nin ve müminlerin, müşrikler için (Allah'tan) bağışlanma talep etmeleri söz konusu olamaz.'[10] "[11]

9. Buhari, 1356
10. 9/Tevbe, 113
11. Buhari, 1360; Müslim, 24

Kadınlar ve Erkekler Birbirlerine Hasta Ziyareti Yapabilir mi?

Şer'i bir mahzur olmadığı müddetçe kadın ve erkeklerin birbirlerine hasta ziyareti yapmasında bir beis yoktur. Şer'i mahzurdan kasıt, kadın ve erkeğin baş başa kalması veya tesettüre riayet edilmemesidir. Bu iki şer'i mahzur yoksa ziyarette sakınca yoktur. Buhârî (rh) konuya dair şu rivayetleri aktarır:

"Ummu Derdâ, Ensâr'dan olup mescid ehli olan bir adama hasta ziyareti yapmıştı.

(5654) Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (sav) Medine'ye geldikten sonra Ebû Bekir ve Bilâl (r.anhuma) hummaya tutuldular. Ben onların yanına ziyarete gittim. 'Babacığım, kendini nasıl görüyorsun? Ey Bilâl, kendini nasıl görüyorsun?' dedim."[12]

Ummu'l Alâ'dan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ben hastayken beni ziyaret etti ve şöyle dedi: 'Ey Ummu'l Alâ! Müjdeler olsun sana. Çünkü Allah, Müslim'in hastalığıyla, ateşin altın ve gümüşün paslarını giderdiği gibi, onun günahlarını giderir.' "[13]

- **Hasta ziyaretinin fazileti**

Ölüm döşeğindeki veya herhangi bir hastayı ziyaret eden Müslim, birçok hayır ve fazilet elde eder. Bunlardan bazıları şunlardır:

– Bir farzı yerine getirdiği için Yüce Allah'a yakınlaşmış ve O'nun (cc) yakınlığının semeresi olarak yardımını elde etmiş olur.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince

12. Buhari, Kitâbu'l Merdâ, 8. Bab
13. Ebu Davud, 3092

de muhakkak kulumu sığındırır, korurum. Ben, olmasını dilediğim hiçbir şey hakkında, müminin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Kulum ölümden hoşlanmaz. Ben de kuluma acı gelen şeyi sevmem." [14]

– Hasta ziyaret eden, cennet bahçelerindedir.

Sevbân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir hastayı ziyaret ederse dönünceye kadar cennet bahçelerindedir." [15]

Her kişinin cennetteki bahçesi ve o bahçesinin güzelliği, Müslim kardeşlerini ziyareti oranındadır. Kişi, hasta ziyareti boyunca rahmete, yani cennete ulaştıran vesileye nail olur.

Harun ibni Ebî Dâvud'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Enes ibni Mâlik'in yanına gidip ona, 'Ey Ebû Hamza! Yerin uzak, biz ise seni ziyaret etmek istiyoruz.' dedim.

Bunun üzerine kafasını kaldırıp şöyle dedi:

'Allah Resûlü'nü (sav) şöyle derken işittim: 'Hastayı kim ziyaret ederse etsin rahmetin içine dalmıştır. Hastanın yanında oturduğunda ise rahmet onu kuşatır.'

Ben de buna binaen şöyle dedim: 'Ey Allah'ın Elçisi! Bu, hastayı ziyaret eden sağlam kişiyedir. Peki hastaya ne vardır?'

'Onun da günahları dökülür.' buyurdu.' " [16]

– Meleklerin duasına nail olur.

Alî ibni Ebî Tâlib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Geceleyin bir hastayı ziyaret eden kimseyle birlikte mutlaka yetmiş bin melek (yola) çıkar. (Bu melekler) sabaha kadar o ziyaretçi için (Allah'tan) af dilerler ve (ayrıca) onun için cennette hazırlanmış meyveler vardır." [17]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

14. Buhari, 6502
15. Müslim, 2568
16. Ahmed, 12782
17. Ebu Davud, 3098; Tirmizi, 969

"Kim bir hastayı veya Allah rızası için bir din kardeşini ziyaret ederse bir tellal şöyle bağırır: 'İyi ettin, attığın adımlar hayırlı olsun, cennetteki yerin güzel olsun.'"[18]

– Hasta ziyareti, İslam kardeşliğini pekiştirir. Hasta ziyareti yapan kişi, Allah (cc) için birbirini seven ve ziyaret edenlerin elde ettiği tüm hayır ve faziletleri elde eder.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam başka bir köydeki kardeşini ziyaret etti. Bunun üzerine Allah, onun için yoluna bir gözcü melek oturttu.

Adam, meleğin yanına gelince melek, adama, 'Nereye gitmek istiyorsun?' diye sordu.

Adam, 'Şu köydeki kardeşime gitmek istiyorum!' dedi.

Melek, 'Kendisine ödemen gereken bir borcun mu var?' diye sordu.

Adam da 'Hayır! Ben onu sadece Allah için seviyorum.' dedi.

Bunun üzerine melek şöyle dedi: 'Ben, Allah'ın bir elçisiyim. Sen o kardeşini Allah için sevdiğin gibi Allah'ın da seni sevdiğini bildirmek üzere gönderildim.'"[19]

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Allah'ın kulları arasında öyleleri var ki nebi ve şehit değillerdir, ama Kıyamet Günü Allah katındaki mevkilerinden dolayı nebiler ve şehitler onlara imrenirler.' **buyurdu.**

Biz, 'Ey Allah'ın Resûlü, onlar kimdir? Bize haber verir misin?' dedik.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Onlar, aralarında alıp verdikleri bir mal ve akrabalık olmadığı hâlde Allah için birbirlerini sevenlerdir. Vallahi onların yüzleri nurdur ve kendileri nur üzerindedir. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmaz, insanlar üzüldüğünde onlar üzülmezler.'

Ardından şu ayeti okudu: 'Dikkat edin! Allah dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir de.'[20]"[21]

18. Tirmizi, 2008; İbni Mace, 1443
19. Müslim, 2567
20. 10/Yûnus, 62
21. Ebu Davud, 3527

Hasta Ziyaretinde Gözetilmesi Gereken Adaplar

Ölüm döşeğindeki veya herhangi bir hastayı ziyaret eden kişi şunu bilmelidir: Karşısında duygusal ve bedensel olarak yıpranmış, kalbi hassaslaşmış, üzüntü içinde bir insan vardır. Hâliyle hastanın ruhsal durumunu gözetmeli, ona eziyet etmemeli, onun Allah'a (cc) olan rağbet ve umudunu arttıracak bir tavır içinde olmalıdır. İslami adaba baktığımızda tüm tavsiye ve teşvik edilenlerin, hastanın durumu gözetilerek vazedildiği görülür.

Hasta ziyaretinde gözetilecek adaplar iki kısımdır. Bir kısmı hem normal hastalar hem de ölüm döşeğindeki hastalar için geçerlidir. Bir kısmı ise yalnızca ölüm döşeğindeki hastalar için geçerlidir.[22]

A. Tüm Hasta Ziyaretleri İçin Geçerli Olan Adaplar

- **Hasta ziyaretinde ayrım yapmamak**

Hasta ziyareti yapacak kişi iyi anlaştığı, küs olduğu veya sevip sevmediği gibi bir ayrım yapmamalı; naslarda varid olduğu üzere tüm hasta kardeşlerini ziyaret etmelidir. Kalplerin yumuşadığı, insana ölümü hatırlatan bu fırsatı kaçırmamalıdır.

- **Hasta ziyaretine abdestli gitmelidir**

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim güzelce bir abdest alır da (ecrini) Allah'tan umarak (hasta olan) mümin bir kardeşini ziyaret ederse cehennemden yetmiş harîf (yıl sürecek bir) mesafe (kadar) uzaklaştırılır."[23] [24]

Ziyaretin abdestli olmasının hikmetine dair şunlar söylenmiştir:

– Hasta ziyaretinde dua edilir. Duanın icabetine en uygun hâl abdestli olmaktır.[25]

– Ziyaret, ibadettir. İbadetin en kâmil hâli abdestli yapılanıdır.[26]

22. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. El-Mecmû', 5/104; El-Muğnî, 2/334-335
23. Ebu Davud, 3097
24. Hadisin isnadında Fadl ibni Delhem El-Vâsıtî vardır. Bu ravi nedeniyle hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir.
25. bk. Avnu'l Ma'bûd, 3097 No.lu Hadis Şerhi
26. bk. age.

• **Hastaya eziyet verecek şeylerden kaçınmak**

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Birbirinize haset etmeyin! Birbirinizi kötülemeyin! Birbirinize kin tutmayın! Birbirinize sırt çevirmeyin! Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın! Ey Allah'ın kulları, kardeş olun! Müslim, Müslim'in kardeşidir. Ona zulmetmez, onu güç durumda bırakmaz ve onu küçük düşürmez!'

Sonra Allah Resûlü (sav) göğsüne işaret ederek üç defa, 'Takva işte buradadır!' dedi ve şöyle buyurdu: 'Kişinin Müslim kardeşini küçük düşürmesi, kötülük olarak kendisine yeter. Her Müslim'in diğer bir Müslim'e kanı, malı ve namusu haramdır!' "[27]

Hastalar hassas olur. Normal zamanda onlara rahatsızlık vermeyen birçok şey, hastalık hâlinde ezaya dönüşür. İslam âlimleri, ziyaretçinin hastaya zulmetmemesi için birtakım adaplara dikkat çekmişlerdir. Yüksek sesle konuşmamak, uzun oturmamak, sık ziyaret yapmamak bunlardan bazılarıdır. Kişi genel kaideyi öğrenmeli, içinde bulunduğu duruma göre hastaya eza veren şeyleri tespit etmeli ve böylece kardeşine zulmetmekten sakınmalıdır.

Örneğin hastayı zamansız ziyaret etmek, hastanın yanında telefonla konuşmak, hastayla ilgilenmek yerine telefonla internete girmek, hastayı bırakıp ortamda bulunanlarla hastayı dışarıda bırakan sohbetler yapmak, hastanın rahatsız olacağı konuları açmak… bunlardan bazısıdır. **Burada ölçü; hastanın memnuniyeti/hassasiyetleri ve içinde yaşanılan çağın durumu, örfüdür.**

• **Hastaya hastalık fıkhına dair hatırlatmalarda bulunmak**

Allah Resûlü (sav) hasta ziyaretinde hastanın sabrını arttıracak, hastalığın yükünü hafifletecek tavsiyelerde bulunurdu.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ummu Sâib'in -yahut Ummu Museyyeb'in- yanına girdi ve 'Sana ne oldu da böyle titriyorsun?' diye sordu.

O da, 'Sıtmadır! Allah bu hastalığın hayrını vermesin!' dedi.

27. Müslim, 2564

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Sıtmaya sitem etme! Çünkü o, Âdemoğullarının günahlarını körüğün demir pasını giderdiği gibi giderir.' buyurdu."[28]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) ateşli bir hastalık geçiren kişiyi ziyaret etti ve o hastayı müjdeleyip şöyle dedi: 'Allah şöyle buyuruyor: 'Bu benim ateşimdir. Günahkâr kulumun cehennemdeki nasibini bu dünyada verip günahlarından arındırmak için ona bu hastalığı vermişimdir.' ' "[29]

Hastaya hatırlatılabilecek naslar

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Batan bir dikene varıncaya kadar Müslim'e gelip çatan her bir musibet karşılığında Allah, mutlaka onun günahlarının bir kısmını örter."[30]

Ebû Saîd El-Hudrî ve Ebû Hureyre'den (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kendisine batan bir dikene varıncaya kadar Müslim'e isabet eden herhangi bir yorgunluk, hastalık, keder, üzüntü, eziyet veya gam sebebiyle mutlaka Allah, o Müslim'in günahlarının bir kısmını affeder."[31]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır.'[32] ayeti inince bu, Müslimlere pek şiddetli tesir etti.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle dedi: 'Orta yolu tutun ve doğru/sağlam/adil olun. Müslim'in başına gelen her musibette bir kefaret vardır. Hatta vücudundan sıyrılan her sıyrıkta veya batan her dikende bile!' "[33]

28. Müslim, 2575
29. Tirmizi, 2088; İbni Mace, 3470
30. Buhari, 5640; Müslim, 2572
31. Buhari, 5641; Müslim, 2573
32. bk. 4/Nisâ, 123
33. Müslim, 2574

Ebû Hâlid Es-Sulemî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse Allah onun bedenine, malına veya çoluk çocuğuna bir bela verir de bu belaya sabrı sebebiyle o makama eriştirilir.'

Ebû Dâvud şöyle dedi: 'Ravi İbni Nufeyl, rivayetinin devamında şunları ilave etti: 'Sonra (Allah,) o kulu bu musibete sabretmeye muvaffak kılar. Nihayet Allah, o kulu kendi katında hazırlanmış olan makama eriştirir.' ' " [34]

Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında, sağlıklıyken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin ecrini aynı şekilde alır." [35]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah, Müslim kullarından bir kulunun bedenini herhangi bir belayla imtihan ettiği zaman şöyle der: 'Daha önce yapmış olduğu salih amelleri tıpkı eskisi gibi yazın. Şayet iyileştirirsem yıkanıp temizlenmiş olur. Yok, eğer bundan dolayı canını alırsam bu (bela/hastalık), onun için rahmet ve bağışlanma vesilesi olur.' " [36]

Allah Resûlü'nün (sav) bu öğretileri, kadere ve gayba iman etmenin mümine kazandırdığı ufuktur:

"Yeryüzünde veya nefislerinizde meydana gelen her musibet, onu yaratmadan önce mutlaka bir kitapta yazılıdır. Şüphesiz ki bu, Allah'a kolaydır. (Her şeyin Levh-i Mahfuz'da yazılı olması) elinizden kaçana üzülmemeniz, size verilenle de şımarmamanız içindir. Allah, kibirli ve böbürlenen kimseleri sevmez." [37]

Kadere iman, insanı eşyaya ve hadiselere kul olmaktan, varlıkta şımarıp yoklukta unutma hastalığına tutulmaktan korur. Varlığın ve yokluğun, nime-

34. Ebu Davud, 3090
35. Buhari, 2996
36. Ahmed, 12503
37. 57/Hadîd, 22-23

tin ve musibetin Allah (cc) tarafından takdir edildiğini, yazılmış olanın vuku bulduğunu bilen insan, Allah'a (cc) teslim olup kaderine rıza gösterir. Nimetin imtihanı olan şükrü, musibetin imtihanı olan sabrı hakkıyla yerine getirir.[38]

Kişi bu fıkhı kazandığı zaman hayatın üstüne çıkar, şartlara esir olmaz. Her şart ve hâlde kulluğunu ifa eder. Nimetin Allah'tan olduğunu bildiği gibi musibetin de O'ndan (cc) olduğunu bilir. Hastalığı bir dert gibi değil, misafir gibi karşılar. Kendisine göklerin armağanlarını getiren bir misafir… Arınma, bağışlanma, derece yükseltme ve yüksek makamları katetmeyle gelen bir misafir…

Cahil, nasihat etmemelidir!

Hastaya nasihat edecek kişi nasihat fıkhını bilen biri olmalıdır. Cahil, kimseye nasihat etmemeli, yalnızca nasihat dinlemelidir. Şayet nasihat etmek istiyorsa öz nefsine nasihat etmeli, cehaletini gidermek için çabalamalıdır. Cahil, nasihat etmemelidir; çünkü nasihat ilimdir ve cahil, ilimden yoksundur. Kişi kendinde olmayanı bir başkasına veremez. Cahil, nasihat etmemelidir; çünkü tecrübeyle sabittir ki cahil, çoğu zaman kaş yapayım derken göz çıkarabilmekte, hastayı üzmekte ve derdine dert ekleyebilmektedir. Hastalığını anlatan birine, bunun sabra aykırı olduğunu düşünerek sabretmesini salık verebilmektedir. Oysa hastalığını anlatmak, sabra münafi değildir. Allah Resûlü (sav) ve sahabesi, soranlara hastalıklarını, duydukları elemi anlatmışlardır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nün (sav) huzuruna girdim. O sırada şiddetli bir humma nöbetine tutulmuştu. Elimle ona dokundum. 'Ey Allah'ın Resûlü, sen çok şiddetli bir hummaya tutulmuşsun.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Evet, ben sizden iki kişinin hummaya yakalandığı derecede humma çekiyorum.' buyurdu.

Ben, 'Bunun böyle olması dolayısıyla şüphesiz senin için de iki ecir vardır.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Evet, herhangi bir Müslim'e hastalık ya da daha başka ra-

38. bk. Tevhid Meali, s. 539, Hadid Suresi, 23. ayetin açıklaması

hatsızlık veren bir şey isabet ederse mutlaka Allah, ağacın yapraklarını dökmesi gibi onun günahlarını döker.' buyurdu."[39]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Nebi (sav) Bâki Mezarlığı'na gömülen bir cenazeden yanıma döndü. Beni, başımın ağrısından dolayı, 'Vay başım!' diye sızlanırken bulunca şöyle buyurdu: 'Ey Âişe! Bilakis vay benim başıma!' "[40]

Yine peygamberler, çektikleri sıkıntıyı Allah'a (cc) arz etmişlerdir:

"Onlara sırtını döndü ve: 'Ah! Şu Yusuf'a karşı bitmeyen çilem!' dedi. Gözlerine üzüntüden dolayı ak düştü. (Neredeyse görmeyecek hâle geldi) Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki (sana hayret ediyoruz). Hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya derdinden yatağa düşecek ya da helak olacaksın.' ve o (üzüntüsünü) içine atar bir hâldeydi. Demişti ki: 'Ben derdimi ve tasamı yalnızca Allah'a şikâyet ediyorum. Ve ben Allah'tan (gelen vahiy sayesinde) sizin bilmediklerinizi biliyorum.' "[41]

"Eyyub'u da (an)! Hani o Rabbine dua etmiş (ve demişti ki:) 'Şüphesiz ki bu dert bana dokundu/her yönden beni kuşattı ve sen merhametlilerin en merhametlisisin.' "[42]

Cahil, bu nasları bilmediğinden ve şahit olduğu her manzarada çene çalmayı nasihat zannettiğinden çoğu zaman hastaya eziyet eder. Meşru olanı gayr-i meşru, sabr-ı cemile dâhil olanı sabırsızlık olarak anlatır.

- **Hastaya dua etmek, şer'i rukye**

Allah Resûlü (sav) ziyaret ettiği hastalara dua etmiş, hasta ziyareti yapanları da dua etmeye teşvik etmiştir:

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) hasta ziyaretinde bulunmak üzere bedevi bir Arap'ın yanına girdi. Nebi (sav) ne zaman ziyaret etmek amacıyla bir hastanın yanına girse,

39. Buhari, 5660; Müslim, 2571
40. Ahmed, 25908; İbni Mace, 1910
41. 12/Yûsuf, 84-86
42. 21/Enbiyâ, 83

لَا بَأْسَ، طَهُورٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ

'Sorun yok, inşallah bu, (günahlardan) bir arınmadır.' derdi.

Bedeviye de, 'Sorun yok, inşallah bu, (günahlardan) bir arınmadır.' dedi.

Bedevi, 'Sen arınmadır mı dedin? Hayır, aksine o, oldukça yaşlı bir ihtiyar üzerine kaynayıp taşan ve ona kabirleri ziyaret ettirecek bir hummadır.' dedi.

Bunun üzerine Nebi (sav), 'O zaman öyle olsun.' buyurdu."[43]

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim eceli gelmedik bir hastayı ziyaret eder de onun yanındayken yedi defa şöyle dua ederse Allah o hastayı kesinlikle bu hastalıktan kurtarır:

اَسْاَلُ اللّٰهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اَنْ يَشْفِيَكَ

'Yüce ve Arş'ın Rabbi olan Allah'tan sana şifa vermesini istiyorum.' "[44]

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam bir hastayı ziyarete geldiği zaman şöyle dua etsin:

اللّٰهُمَّ اشْفِ عَبْدَكَ يَنْكَأُ لَكَ عَدُوًّا اَوْ يَمْشِي لَكَ اِلَى جَنَازَةٍ

'Ey Allah'ım, bu kuluna şifa ver. Senin (rızan) için düşmanla savaşır ve cenazeye/namaza gider.' "[45]

Allah Resûlü'nün (sav) hadislerinde ehemmiyetine en fazla vurgu yapılan salih amel, Allah (cc) yolunda cihad etmek ve Allah için namaz kılmaktır. Bu son hadiste dikkat edilmesi gereken konu ise Allah Resûlü'nün, Müslim hasta olduğunda günlük aktivitelerini yerine getirebilmesi için dua etmek yerine, "Düşmana zarar versin ve senin için namaz kılsın." buyurmasıdır. Yani Allah Resûlü'nün bir Müslim'in hastalıktan kurtulmasını istemesi bile Allah'a kulluk ve dinine hizmet etmesi içindir. Allah Resûlü'nün kulluğun en

43. Buhari, 3616
44. Ebu Davud, 3106; Tirmizi, 2083
45. Ebu Davud, 1307

zirvesinde olmasının hikmeti işte budur. O (sav), her işi hem kendisi hem de müminler için Allah'a (cc) kulluk etmeye bağlamıştır. Bu da onun, Rabbinin rububiyetini ne kadar iyi anladığının göstergesidir.[46]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) hasta ziyaretinde aile halkından birisine Allah'a sığındırma duasını yapar ve sağ elini hastanın bedenine sürerek,

اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، اَذْهِبِ الْبَاسَ، اشْفِهِ وَاَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ اِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

'İnsanların Rabbi Allah'ım, hastalığı gider, ona şifa ver. Şifa veren sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Geriye hastalıktan eser bırakmayan bir şifa ver.' diye dua ederdi."[47]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cibrîl, Nebi'ye (sav) gelerek, 'Ey Muhammed! Hastalandın mı?' diye sordu. Allah Resûlü, 'Evet.' deyince Cibrîl şöyle dedi:

بِاسْمِ اللهِ اَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ، اَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ اللهُ يَشْفِيكَ، بِاسْمِ اللهِ اَرْقِيكَ

'Allah'ın adıyla, sana eziyet veren her türlü şeyden dolayı okuyorum/rukye yapıyorum. Her nefsin şerrinden veya her hasedçinin nazarından Allah sana şifa versin. Allah'ın ismiyle sana rukye yapıyorum.' "[48]

Allah Resûlü'nün (sav) dualarına baktığımızda şu hikmetleri görürüz:

– Hastaya umut veren, onun iyileşeceğine dair hüsn-ü zan aşılayan, şeytanın hasta insana verdiği vesveseleri dağıtan dualardır.

– Kalbi Allah'a bağlayan, O'ndan (cc) şifa beklentisine sokan, hastalığa takılmayıp hastalığın ve şifanın rabbine yönelten dualardır.

– Hastalık hâlinde dahi ileride yapacağı salih amel ve İslami mücadeleye

46. Tevhid Dergisi, S 92, s. 29
47. Buhari, 5743; Müslim, 2191
48. Müslim, 2186

dair hedef gösteren, bir ân olsun mücadele ruhunun sönmesine müsaade etmeyen dualardır. Kalkıp namaz kılmak ve düşmandan öç alma duası,[49] bunun en güzel örneklerindendir.

- **Hastanın ihtiyaçlarını gidermek**

Hasta insan tedavi masraflarıyla karşı karşıya kalır. Çoğu zaman hastalık döneminde çalışamaz. Müslim kardeşleri diğerkâmlık ahlakıyla hareket etmeli, kendileri hastaymış gibi düşünerek imkân nispetinde kardeşlerine yardımcı olmalıdır.

Ebû Mûsâ El-Eş'ârî (ra) Allah Resûlü'nün (sav) parmaklarını birbirlerine kenetleyerek şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Müminler bir binanın tuğlaları gibidir, birbirine destek olurlar."[50]

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Birbirlerine merhamet etme ve yardımlaşmada müminler, bir bedenin azâları gibidir. Onun bir organı hastalansa sıtma hastalığı misali tüm vücut aynı acıyı hisseder."[51]

Sehl ibni Sa'd Es-Sâidî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu bir gerçektir ki inananlara nispetle mümin, vücuttaki baş konumundadır. Baştaki ağrıdan vücut nasıl acı duyarsa mümin de inananların acısından elem duyar."[52]

Tevhid inancı bizi İslam dairesine sokar. Tevhid üzere sabit kalmamızı sağlayan ise inançtan neşet eden salih amel ve güzel ahlaktır. Özellikle kardeşlik bağlarını güçlendiren her amel, kişinin tevhid zeminine kök salması ve ayağını o zemine sağlam basmasının vesilelerindendir.

Yaşadığımız toplumda hasta ziyaretine eli boş gitmeme örfü vardır. Bu, İslam ruhuna uygun ve sünnete muvafık güzel âdetlerimizdendir. Ancak

49. bk. Ebu Davud, 1307
50. Buhari, 2446; Müslim, 2585
51. Buhari, 6011; Müslim, 2586
52. Ahmed, 22877

tevhid ehli, bu güzel örfü içinde bulunduğumuz şartlara göre geliştirmeli, bir adım ileriye taşımalıdır. Hastanın maddi ihtiyaçlarını gözeten daha kapsamlı bir ikrama dönüştürmelidir.[53]

- **Hastanın yanında hayır temenni etmek**

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Hastanın veya ölen kimsenin yanında bulunursanız hayırlı şeyler söyleyin. Zira melekler sizin söylediklerinize, 'Âmin!' derler.' buyurdu.

Eşim Ebû Seleme vefat ettiği zaman Allah Resûlü'nün (sav) yanına giderek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Seleme vefat etti.' dedim.

Bana şöyle dememi emretti: 'Allah'ım beni de, onu da affet ve bana onun ardından güzel bir bedel ihsan et.'

Ben de öyle dua ettim. Bunun üzerine Allah bana Ebû Seleme'den daha hayırlısını, Muhammed'i (sav) verdi."[54]

Bu hem hasta hem ölüm döşeğindeki muhtedar hem de ölmüş insanın başında oturanlar için geçerlidir. Bu ortamda söylenecek sözler hayır içerikli olmalıdır. Allah Resûlü (sav) gaybi bir haber vererek, o ânlarda meleklerin söylenenleri bir dua gibi kabul edip, "Âmin!" dediğini söylemiştir. Bu meclislerde ah vah etmenin, dert saymanın, umutsuz konuşmanın hiçbir faydası

53. Hastaya bir şeyler ikram etmekle ilgili hususi hadisler varid olmuştur. Ancak isnadlarında konuşulmuştur:

– Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) hasta bir adamı ziyaret ederek, 'Canın ne çekiyor?' diye sordu.

Adam, 'Buğday ekmeğine iştahım var.' dedi.

Nebi (sav), 'Kimin yanında buğday ekmeği varsa kardeşine göndersin.' buyurdu. Sonra şöyle devam etti: 'Birinizin hastasının canı bir şey çektiği zaman, hastasına onu yedirsin.'" (İbni Mace, 1439)

Rivayette yer alan Safvân ibni Hubeyre nedeniyle hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Safvân, "leyyinu'l hadis" mertebesindedir. Bu nedenle kimisi onun hadisini hasen kabul etmiş (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 9/21-22, 1412 No.lu Hadis Şerhi), kimisi de bu rivayette infirad ettiği için zayıf saymış, haberine de münker demiştir. (Ed-Duafâu'l Kebîr, 2/212; Mîzânu'l İ'tidâl, 2/316, 3901 No.lu Ravi)

– Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir hastanın yanına giderek onu ziyaret etti ve şöyle dedi: 'Canın bir şey çekiyor mu? Çörek yemek istiyor musun?'

Adam, 'Evet.' dedi. Bunun üzerine oradakiler onun için çörek istediler." (İbni Mace, 1440)

İsnadında yer alan Yezîd ibni Ebân Er-Rekkâşî nedeniyle zayıf kabul edilmiştir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 9/23-24)

54. Müslim, 919

olmadığı gibi, beddua yerine geçme riski bulunmaktadır. İçinde hayrın temenni edildiği dualar ise mutlak kazançtır. Ummu Seleme Annemizin (r.anha) duasının kabul olduğunu ve "eşinden sonra hayırlı akıbet" talebinin Allah Resûlü (sav) ile evlenmek olarak gerçekleştiğini görüyoruz.

Hastanın Uyması Gereken Adaplar

- **Hastalık hâlinde ölümü hatırlamak**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Tüm lezzetleri kesip koparan ölümü çokça hatırlayın." [55]

Hastalık, ölümün öncü birliği, hatırlatıcısıdır. Hastalık, yaşamın ve lezzetlerinin ebedî olmadığını öğreten bir rehberdir. Kişi hastalık hâlinde ölümü düşünmeli, hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamanın oluşturduğu gafletten Allah'a (cc) sığınmalıdır. Elbette ölümü anmak lezzetleri zahirî olarak kesmez/sonlandırmaz. Ölümü ansın veya anmasın var olan lezzetler devam eder. Ölümü anmanın kestiği şeyler; lezzetlerin peyda ettiği gaflet, hiç ölmeyecekmiş hissi ve savrulmuşluktur.

Ölümü hatırlamanın bir diğer faydası, muhasebeye ve kişiyi günahlarından tevbe etmeye sevk etmesidir. Birazdan anlatacağımız gibi, hastalık hâlinde tevbe etmek, hastanın gözetmesi gereken edeplerdendir.

Ölümü hatırlamanın diğer faydaları; kişinin hakları gözetmesi, borçlarını ödemesi ve insanlarla helalleşmesidir. Hastalık kulun günahlarını dökerken, kişi hastalıktan aldığı ibretle kul haklarını öder.

Ölümü hatırlamanın kişinin kulluğuna, ahlakına, kalp temizliğine… olumlu etkileri vardır. Selef büyüklerinden şu sözler nakledilmiştir:

Âişe Annemiz (r.anha) bir arkadaşına, "Ölümü çokça hatırla ki kalbin yumuşasın." [56] diyerek nasihatte bulunmuştur.

Ebu'd Derdâ (ra), "Ölümü hatırladığında kendini onlardan biri olarak düşün ve ibret al." [57] demişti.

55. Tirmizi, 2307; Nesai, 1824
56. bk. İhyâu Ulûmi'd Dîn, 4/451
57. bk. Ez-Zuhd, Ebû Dâvud, 217

Hasan El-Basrî (rh), "Ölümü çokça hatırlayanın gözünde dünya küçülür de küçülür."[58] derken Saîd ibni Cubeyr (rh), "Ölümü anmayı terk edersem kalbimin ifsad olacağından korkarım."[59] derdi.

Hikmet ehli şu nasihatte bulunmuştur: "Ölümü çokça anın. Öyle bir hayata gideceksiniz ki ölümü isteyeceksiniz de sizlere verilmeyecek. Bu durumun olmasını istemiyorsanız dünyadayken ölümü anın."

Yüce Allah, hayatı ve ölümü bir arada, iç içe yaratmıştır:

"O (Allah) ki; hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek/ortaya çıkarmak için, ölümü ve hayatı yarattı. O (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr'dur."[60]

Dengeli ve istikamet üzere bir kulluk için hayat ve ölümün yan yana, iç içe olması gerekir. Ölümü unutan insan, dünyaya kul olur. Dünyayı unutan insan ise yaşayan ölü gibi olur; kulluk, hilafet, yeryüzünü imar… gibi vazifelerini aksatır. Oysa Yüce Allah ne ahiret için dünyayı ne de dünya için ahireti aksatmamızı kabul etmez. O'nun (cc) istediği dengeli bir kulluktur. Yüce Allah'ın yarattığı nimetlerden faydalanan ve bu nimetlerin şükrü olan kulluğu ifa eden dengeli bir anlayış…

Ölüm ve hayatın iç içeliğinin bir diğer sebebi imtihan gerçeğidir. Yüce Allah ölüm ve hayatı, imtihana dikkat çekmek için yaratmıştır. Kişi ölümü (ve ötesini) hatırladığında imtihanda olduğu gerçeğini hatırlar. O zaman nimet ve musibet anlam kazanır. Daha doğrusu bir bütün olarak hayat anlam kazanır. Her şey kula Allah'ı hatırlatan bir vesileye dönüşür.

İslam toplumu bu gerçeği anladığından ölümü hayatın içine yerleştirmiştir. İslam şehirlerinde mezarlık şehrin içinde, göz önündedir. İşe giderken, eve dönerken, gezintiye çıkmışken, camiye veya düğüne giderken… mezarlıklar yol üstünde, göz hizasındadır. Her gün, "Unutmayın, ölüm var!" diye nida eden bir vaiz gibidir.

58. bk. Ez-Zuhd, İmâm Ahmed, 1448
59. bk. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 4/334
60. 67/Mulk, 2

Geleneksel ve modern cahiliye, İslam'ın şehirlere yerleştirdiği bu sessiz vaizi katletmiştir. Ki; iyiliği emredenleri katletmek, ilkel olsun modern olsun cahiliyenin ortak karakteridir.[61] Geleneksel cahiliye kabirlerin mekânına dokunmasa da suretine müdahale etmiştir. Mezarlıkları kendisiyle iftihar edilen mezarlar, ağaçlar, kandiller, çeşmeler aracılığıyla bir piknik ve mesire alanına çevirmiştir. Artık oraya bakan ölümü değil; yeşilliği, gölgeliği, övünme aracı süslü mezarları hatırlamaktadır.[62]

Modern cahiliye ise geleneksel cahiliyenin yaptıklarına ek olarak, mezarlıkları şehrin dışına atmıştır. Zira o, ölümden ve ölümü hatırlatan şeylerden nefret etmektedir. Ölümü hayatın dışına itmenin faturası, ağır olmuştur. İnsanoğlu ölüm gerçeğinden kaçmak istedikçe ruhsal/psikolojik hastalıkların ağına düşmüştür. Şöyle ki; bir şey var, onu istemiyor, ondan nefret ediyorsunuz. Ama o şeyin mutlaka başınıza geleceğini biliyorsunuz. Bu, insan ruhu/psikolojisi üzerinde müthiş bir baskı oluşturur. İnsanı huzursuz, kaygılı, korkulu bir ruh hâline sokar. Bedenlerin ve ruhların ilacı olan vahiy, insanı ölüm gerçeğiyle barıştırarak onu ruhsal anlamda rahatlatmış; dahası, ölümü salih amel yapmanın motivasyonu kılarak onu faydalı ve sevilen bir vaiz hâline getirmiştir. Ne ki modern cahiliye, insanı tekrar ölümle kavgalı hâle sokmuştur.

- **Tevbe etmek**

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, ölüme yakın olmanın faydalarından biri Yüce Allah'a tevbe etmek, arınmaktır. Hakikat şu ki tevbenin bir zamanı yoktur. Yüce Allah kullarından tevbe etmelerini istemiş, çokça tevbe edenleri sevdiğini belirtmiştir:

61. "Şüphesiz ki Allah'ın ayetlerini inkâr eden, **haksız yere nebileri öldüren ve insanlar arasından adaleti emredenleri öldüren kimseler var ya!** Onları can yakıcı bir azapla müjdele!" (3/Âl-i İmrân, 21)

62. İleride geleceği üzere Allah Resûlü (sav) mezarların bir karıştan yüksek olmasını, kireçlenmesini, anıt hâle getirilmesini, yazı yazılmasını, kandil asılmasını… yasaklamıştır. **Tüm bu yasaklar, bir hatırlatıcı olan mezarlıkların hatırlatıcı olma özelliğini yitirmemesi ve putperestlik kapısının açılmaması içindir.** Geleneksel cahiliye türlü tevillerle/tahriflerle Allah Resûlü'nün (sav) bu yasaklarını çiğneyince hem mezarlıklar birer şirk yuvasına dönüşmüş hem de ölümü ve ahireti hatırlatma özelliğini yitirmiştir. Normaldir, zira Allah Resûlü'ne her muhalefet fitne sebebidir:

"O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." (bk. 24/Nûr, 63)

"Hep beraber topluca Allah'a tevbe edin ki, kurtuluşa eresiniz ey müminler!" [63]

"Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever." [64]

Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Yüce Allah, gündüz vaktinde günah işleyenin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüz vaktinde elini açar. Bu durum Güneş batıdan doğuncaya kadar devam eder." [65]

Hastaya tevbenin tavsiye edilmesi, içinde bulunduğu ruh hâline uygun olması nedeniyledir. Hastalık İlahi bir rahmet olarak günahları dökerken kul da tevbeyle iradi olarak arınsın, İlahi rahmete gönüllü olduğunu göstersin diye tevbe tavsiye edilmiştir.

- **Allah'a karşı hüsn-ü zan beslemek**

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri sakın Allah'a karşı güzel zan beslemeden ölmesin." [66]

Hayyân Ebu'n Nadr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vâsile ibni El-Eska' ile beraber, ölüm döşeğindeki Ebu'l Esved'i ziyarete gittiğimizde bizlere selam verip doğrularak oturdu. Daha sonra Ebu'l Esved, Vâsile'nin sağ elini alıp yüzüne ve gözüne sürdü, çünkü o (elleriyle) Allah Resûlü'ne (sav) biat etmişti.

Vâsile ona, 'Sadece bir şey sormak istiyorum.' deyince o, 'Nedir?' diye sordu.

Vâsile, '(Ölünce sana nasıl muamele edeceği hususunda) Allah hakkındaki zannın nedir?' dedi.

Ebu'l Esved başıyla 'iyi' anlamına gelen bir işarette bulundu. Bunun üzerine Vâsile dedi ki: 'Müjdeler olsun; zira ben, Allah Resûlü'nün (sav) şöyle

63. bk. 24/Nûr, 31
64. bk. 2/Bakara, 222
65. Müslim, 2759
66. Müslim, 2877

buyurduğunu işittim: 'Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Ben kulumun beni zannettiği gibiyim. Benim hakkımda dilediğini düşünsün.' ' "[67]

Allah'a karşı hüsn-ü zan; kişinin imanından ve salih amelinden dolayı Allah'ın (cc) onu zayi etmeyeceğine, ona lütfu ve keremiyle muamele edeceğine inanmasıdır. Allah'ın merhametine tamah etmek, kendini O'na (cc) emanet etmektir.[68]

67. Ahmed, 16016

68. Bazı insanlar bu vb. nasları yanlış anlar, hiçbir amel yapmaksızın yalnızca hüsn-ü zanla kurtulacaklarını zannederler. Oysa kişinin Allah'a (cc) hüsn-ü zan beslemesi için iman ve amel sahibi olması gerekir. Aksi hâlde, imandan/tevhidden ve salih amelden/sünnetten uzak bir yaşam süren insanın temennisi ona fayda vermez.

"Yahudi ve Hristiyanlar: 'Biz, Allah'ın çocukları ve sevdikleriyiz.' der. De ki: '(Madem öyle) ne diye günahlarınızdan dolayı size azap ediyor?' (Hayır, öyle değil!) Bilakis sizler, O'nun yarattıklarından birer insansınız. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hâkimiyeti/egemenliği Allah'a aittir. Dönüş O'nadır." (5/Mâide, 18)

"(Kimin hak ya da batıl üzere olduğu, kimin cennete ya da cehenneme gideceği) ne sizin ne de Ehl-i Kitab'ın temennileriyle olacak iştir. (Bunu belirleyecek olan şudur:) Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır. Ve kendisi için Allah'ın dışında ne bir dost ne de bir yardımcı bulur. Erkek ve kadınlardan kim mümin olarak salih ameller yaparsa bunlar, cennete girerler ve kıl kadar da olsa zulme uğramazlar. Muhsin olarak/Kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışarak yüzünü Allah'a teslim eden ve hanif olan İbrahim'in milletine uyandan daha güzel bir dine kim sahip olabilir? Ki, Allah İbrahim'i dost edinmiştir." (4/Nisâ, 123-125)

Bu yanlış anlamadan olsa gerek, Hattâbî (rh) hadisi şöyle tefsir etmiştir:

"Amellerinizi güzelleştirin ki Allah'a (cc) karşı zannınız güzelleşsin. Kimin ameli güzel olursa (Rabbine olan) zannı da güzel olur. Ameli kötü olanın (Rabbine olan) zannı da kötü olur." (Avnu'l Ma'bûd, 3113 No.lu Hadis Şerhi)

Bazı âlimler, Hattâbî'nin (rh) bu yorumunu şaz/genele aykırı kabul eder. (bk. El-Mecmû', 5/108) Yukarıda okuduğumuz ayetler, bu yorumun sahih olduğunu, belli insanlar için geçerli olduğunu gösterir.

"Bu, sizin Rabbinize karşı beslediğiniz ve sizi helaka sürükleyen zannınızdır. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldunuz." (41/Fussilet, 23)

"Hasan El-Basrî de, 'Temenniler birtakım kimseleri öyle oyaladı ki, sonunda dünyadan hiçbir haseneleri dahi olmaksızın çekip, gittiler. Buna karşılık bunlardan herhangi bir kimse, 'Ben, Rabbim hakkında hüsn-ü zan besliyorum.' der, halbuki o yalan söylemektedir. Eğer Rabbi hakkında güzel zan beslemiş olsaydı, güzel amellerde bulunurdu.' diyerek Yüce Allah'ın, 'Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti de ziyan edenlerden oldunuz.' buyruğunu okudu.

Ömer ibni Hattâb da bu ayet-i kerime hakkında şunları söylemektedir: 'Bunlar masiyetlerin tiryakileri olmuş ve bu masiyetlerden tevbe etmeyip onunla birlikte mağfiret olunacaklarını dillerine dolamış bir topluluktu. Sonunda dünyadan müflis olarak ayrılıp gittiler.' Daha sonra Yüce Allah'ın, 'Sizin Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti de ziyan edenlerden oldunuz.' buyruğunu okudu." (Tefsîru'l Kurtubî, 15/328, Fussilet Suresi 23. ayetin tefsiri)

Öyleyse; İman ve amele bağlı hüsn-ü zan sahihtir, kurtuluş vesilelerindendir. Şirk ve masiyetle birlikte hüsn-ü zan, bir temennidir ve sahibine fayda vermez.

- **Umut ve korku dolu bir kalbe sahip olmak**

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ölmek üzere olan bir gencin yanına girdi ve 'Kendini nasıl buluyorsun?' diye sordu. Genç, 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin ederim ki Allah'ın bağışlamasını umuyor günahlarımdan da korkuyorum.' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Böyle zamanlarda Allah, kulun kalbine gelen bu iki şeyden umduğunu kendisine verir korktuğu şeyden de onu kurtarır.' "[69]

İstikamet üzere bir kalp havf ve reca, umut ve korku doludur. Zira her kulun korkması gereken eksikleri ve umut besleyeceği salih amelleri vardır. Eksiklerine baktıkça korkar; acaba Rabbim beni bağışlar mı, günahlarımı örter mi, rahmetiyle kuşatır mı?.. Sonra Rabbinin rahmetinin enginliğine bakar; O'nun (cc) keremini, vaadini, kullarına olan sevgi ve şefkatini hatırlar. Kalbi umutla dolup taşar.[70]

69. Tirmizi, 983

70. Sahih/Dengeli bir kulluğun arkasında üç temel motivasyon kaynağı vardır: Sevgi, korku ve reca/umut! Allah'a seyreden bir kalp kuşa benzetilecek olursa; sevgi onun başı, korku ve umut da kanatlarıdır. Kuş başsız yaşayamaz, kanatsız uçamaz. (Benzetme için bk. Medâricu's Sâlikîn, 1/513)

Aslolan bunların eşit seviyede olmasıdır. Çünkü Allah (cc) kulluğa davet ettiği ayetlerde kullarının korku ve umut dolu bir kalple kulluk ettiğini beyan etmiştir:

"Yeryüzü (Allah tarafından düzenlenip) ıslah edildikten sonra orada bozgunculuk yapmayın. **O'na korkarak ve umarak dua edin.** Elbette ki Allah'ın rahmeti, muhsinlere/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlara pek yakındır." (7/A'râf, 56)

"Kullarıma haber ver. Şüphesiz ki ben, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli) Er-Rahîm olanın ta kendisiyim. Ve şüphesiz ki benim azabım, can yakıcı azabın ta kendisidir." (15/Hicr, 49-50)

"Onlar hayırlarda yarışır, **istek ve korkuyla** bize dua ederlerdi ve bize karşı huşu/saygı ehli kimselerdi." (bk. 21/Enbiyâ, 90)

Bu denge bozulduğunda kullukta denge bozulur. Korku üzere bir kulluk Hariciliğin, sevgi üzere bir kulluk zındıklığın, umut/reca üzere bir kulluk Mürcieliğin kapısını aralar. (bk. Revâiu't Tefsîr, 2/319-320, Zâriyât Suresi, 56. ayetin tefsiri)

Nasların işaret ettiği kadarıyla aslolan, korku ve umut dengesinin korunmasıdır. Zaten her korku umuda, her umut da korkuya içkindir. İnsan bir şeyden korkuyorsa; bu, umut ettiği şeyi kaybetmekten kaynaklanır. Bir şeyi umut ediyorsa; bu, onu kaybetmek korkusundan kaynaklanır. Şayet korkunun içinde umut olmasa "kunut/rahmetten ümit kesme olurdu." Şayet umut içinde korku olmasa o "emin/Allah'ın tuzağından emniyet içinde olma" olurdu. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 7/21)

Nasların işaret ettiği bir diğer hakikat; bazı özel durumlarda korkunun umuda, bazı özel durumlarda da umudun korkuya galebe çalacağıdır. Bu durumlar şunlardır: (bk. Er-Recâ, s. 31-37)

• Ölüm hâli: Bu durumda umut korkuya galebe çalar.

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri sakın Allah'a karşı güzel zan beslemeden ölmesin." (Müslim, 2877)

Allah Resûlü (sav) ölüm hâlindeki kimsenin hüsn-ü zan içinde olmasını emreder. Bunun amacı; kişinin son ânında salih amellerini hatırlaması ve Allah'ın rahmetini umarak canını teslim etmesidir. Umulur ki Allah (cc) ona, Allah hakkındaki hüsn-ü zannıyla muamele eder.

"Seleften bir grup, ölüm döşeğinde kendisine rahmet ayetlerinin okunmasını, böylece ruhunu Allah'ın rahmetine hüsn-ü zan hâlinde teslim etmeyi isterdi. (bk. Şuabu'l Îmân, 1008; Hilyetu'l Evliyâ, 3/31)

Ölüm döşeğinde İmam Şâfiî'ye (rh) 'Nasıl sabahladın?' diye sorulduğunda şu cevabı verir:

'Dünyadan yolcu, kardeşlerinden ayrılacak, ölüm şarabını içecek, kötü amelleriyle karşılaşacak, Allah'a varacak bir insan olarak sabaha eriştim. Bilmiyorum; ruhum cennete mi gidecek onu kutlayayım, yoksa cehenneme mi ona başsağlığı dileyeyim. Sonra ağladı ve (irticalen) şu şiiri okudu:

'Kalbim katılaşıp yollarım daraldığında, umudumu merdiven kıldım affına, gözümü korkuttu günahım; onu karşılaştırınca affınla, Rabbim, şüphesiz affın büyüktür daha.' " (Er-Recâ, s. 32-33)

• Rahmetten ümit kesmek: İnsan rahmetten ümit kestiğinde, umut korkuya galebe çalmalıdır.

"De ki: 'Ey (çokça günah işleyerek) nefisleri hakkında aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Çünkü O, (evet,) O (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir.' " (39/Zumer, 53)

Şeytan bazı insanları günahlarıyla korkutur. Korku, rahmetten ümit kesmeye kadar gidebilir. Bu durumda kişi, Allah'ın rahmetini ümit etmeli, böylece haddini aşan korkuyu dengelemelidir.

• İnsanların gaflete düşüp savrulduğu anlarda: Böyle durumlarda korku umuda galebe çalmalıdır. Zira Allah Resûlü (sav) böyle durumlarda korkuyu hatırlatır, sahabeyi uyarırdı.

Ebû Hureyre'den (ra) Ebu'l Kâsım'ın (sav) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Muhammed'in canını elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, sizler benim bildiklerimi bilseydiniz çok ağlar az gülerdiniz." (Buhari, 6637)

Ebû Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Ben sizin görmediklerinizi görüyor işitmediklerinizi işitiyorum. Gökyüzü çatırdadı ve çatırdamakta da haklıydı çünkü gökyüzünde dört parmaklık bir yer kalmamıştı ki secde eder vaziyette melekler orayı doldurmamış olsun. Vallahi benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız az güler ve çok ağlardınız, Yataklar üzerinde kadınlardan zevk almaz sokaklara dökülür ve Allah'a yalvarır yakarırdınız.'

(Ebû Zerr devamında şöyle dedi:) 'Kesilip yok edilen bir ağaç olmayı çok isterdim.' " (Tirmizi, 2312; İbni Mace, 4190)

Bir bilginin toplumu recaya/umuda sevk edip amelde gevşeteceğini gördüğünde o bilgiyi topluma aktarmazdı.

Muâz ibni Cebel'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, Allah Resûlü (sav) ile birlikte onun Ufeyr adı verilen merkebine binmiştim. Terkisinde giderken bana, 'Ey Muâz, Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?' diye sordu.

Ben, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dedim

Allah Resûlü (sav), 'Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kulların Allah'a ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayan kullarına azap etmemesidir.' dedi.

Ben bunu duyunca, 'Ey Allah'ın Resûlü, ben bunu insanlara müjdeleyeyim mi?' dedim.

• **Ölümü temenni etmemek**

Başına hastalık veya benzeri **dünyevi bir musibet** gelen insan ölümü temenni etmemelidir. Musibetin yükü altında ezilen insan, ölümü temenni etmek yerine, Allah Resûlü'nün (sav) öğrettiği şu duayı yapmalıdır:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sakın sizden biriniz kendisine gelip çatan bir zarar ve sıkıntı dolayısıyla ölümü temenni etmesin. Eğer mutlaka böyle bir şeyi yapacaksa,

O da (sav), **'Hayır, müjdeleme! Bu müjdeyi duyup tembelliğe düşebilirler.'** buyurdu." (Buhari, 2856; Müslim,30)

• İsyan hâlinde: Günah işleyen insanın, korku hâli umuda galebe çalmalıdır. İbni Kayyim (rh) şöyle der:

"Bu tür insanlar ümit verici metinlere bağlıdır, onlara güvenir ve onlara iki elle bağlanırlar. Ve eğer günahlardan ve onlarla meşgul olmaktan azarlanırsa size Allah'ın engin rahmet ve mağfiretinden ezberlediklerini sıralarlar. İnsanlardan ümit etmenin ve cahilliğin bu konuda gelen sözleri oldukça tuhaf ve acayiptir. Bazılarının dediği gibi, 'Eğer kerîm olana geliyorsan, yapabildiğin kadar çok günah yap!' Yine bazılarının dediği gibi, ' 'Günahlardan sakının!' demek, Allah'ın affının genişliğini bilmemektir.' Bir başkası da, 'Günahların terki, Allah'ın mağfiretine cüretkâr olmak ve onu hafife almaktır.' dedi.

Muhammed ibni Hazm şöyle dedi: 'Bu insanlardan bazılarının dualarında şöyle dediklerini gördüm: 'Allah'ım, hata yapmamaktan sana sığınırım.'

Ve yine bazı cahillerin şöyle söyleyerek aldandıkları gibi: Yüce Allah'ın, 'Ey insan! El-Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan şey nedir?' ayetine 'Keremi/Cömertliği' diyerek karşılık veriyorlar. Bazıları burada, aldanan kişiye delilini verdiğini söylüyor; bu, çirkin bir cehalettir. Bilakis onu; Allah ile aldatan şeytan, kibri, kötülüğü emreden nefsi, hevası ve cehaleti aldatmıştır.

Kerîm olanın sözleriyle O'nu tenzih ederim. Ve O en büyük efendidir. Kendisine itaat edilendir ki O'na ne hilelere aldanmak ne de hakkının ihmal edilmesi yakışmaz. Demek ki bu aldatan kişilerin aldatmacaları yersizdir." (El-Cevâbu'l Kâfî, s. 11-13)

• Allah'ın (cc) azabı ve tuzağından emin olduğunda; korku umuda galebe çalmalıdır. Bazen insan amellerini gözünde büyütür, amellerine aldanır; Allah'ın rahmet ve hidayetini unutur. Yüce Allah'ın, ameliyle onu ateşe sürükleyebileceğini, ona hidayet ettiği gibi onu saptırabileceğini unutur. Bu, umudun haddi aştığını ve korkuyla dengelenmesi gerektiğini gösterir.

"Yoksa o belde halkı, gece uyurken azabımızın onlara gelmeyeceğinden emin mi oldular? Yoksa o belde halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken azabımızın onlara gelmeyeceğinden emin mi oldular? Yoksa onlar, Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Hüsrana uğramış olanlardan başkası Allah'ın tuzağından emin olmaz. (Geçmiş) kavimlerin ardından yeryüzüne vâris olanlara şu gerçek belli olmadı mı? Şayet biz istesek günahları nedeniyle başlarına türlü sıkıntılar getirir, kalplerini mühürlerdik. Böylece işitmez olurlardı." (7/A'râf, 97-100)

Bazı âlimler şu tespiti yapmıştır: "Şayet sorarsan korku mu, yoksa umut mu daha faziletlidir? Deriz ki; aç insan için ekmek, susuz için su daha önceliklidir. Açlık ve susuzluk bir arada ve ikisi de eşitse, eşit miktarda alınır. **Korku ve umut ilaç gibidir. Hastalığın durumuna göre verilir.** Şayet kalpte galip olan, Allah'ın azabı ve tuzağından emniyet hâliyse onun için korku önceliklidir. Şayet galip hâl rahmetten ümit kesmeyse onun için umut önceliklidir." (Muhtasaru Minhâci'l Kâsidîn, s. 305-311)

اللَّهُمَّ اَحْيِنِى مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِى، وَتَوَفَّنِى اِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِى

'Allah'ım, hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni hayatta bırak ve eğer ölüm benim için hayırlı ise canımı al.' desin."[71]

Genelde ağır hastalar (ve zor bir musibetle karşılaşanlar) bir ân önce ölüp kurtulmayı temenni ederler. İslam ise **dünyevi bir musibette** ölümün temenni edilmesini yasaklar. Kur'ân ve sünnet bütünlüğünde baktığımızda bu yasağın birçok nedeni vardır. Bunlardan derleyebildiklerimiz şunlardır:

– Ölüm istemek insanın kendi aleyhine duası, şerri istemesidir. Bu da insanın aceleciliğinin bir tezahürüdür:

"İnsan hayra dua ettiği gibi, (öfkelenip sıkıldığında beddua ederek) şerre de dua eder. **İnsan çok acelecidir.**"[72]

Yüce Allah, insanın aceleciliğini terbiye etmesini istemiş, ona sabır yolunu göstermiştir.

– Yüce Allah'ın rahmeti gazabını geçmiş, her şeyi kuşatmıştır. Kişi bir hastalık veya bela karşısında zorlanıyorsa, O'nun (cc) rahmetini istemesi daha uygundur.

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Rahatsızlanmıştım ve şöyle dua etmekteyken Allah Resûlü (sav) bana uğramıştı: 'Allah'ım ecelim geldiyse canımı alarak bana rahatlık ver. Eğer ecelim daha uzaksa beni bu hastalıktan kurtar. Eğer bu benim bir imtihanımsa bana sabır ver.'

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) bana, 'Nasıl dedin?' dedi. Ben de söylediklerimi tekrarladım. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ayağı ile beni dürttü ve 'Allah'ım, ona afiyet ver/şifa ver.' buyurdu. Allah Resûlü'nün (sav) bu duasından sonra bir daha rahatsız olmadım."[73]

– Şayet eceli gelmemişse böyle bir talebin hiçbir anlamı yoktur. Oysa o Allah'tan hayırlı ve uzun ömür isteyecek olsa daha hayırlı olacaktır. Şayet

71. Buhari, 5671; Müslim, 2680
72. 17/İsrâ, 11
73. Tirmizi, 3564

ameli güzelse güzelliğini arttıracak, ameli kötüyse tevbeyle hatasını telafi edecektir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

'Hiç kimseyi kendi ameli cennete sokmaz.'

'Sen de buna dâhil misin ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

Allah Resûlü (sav), 'Evet, ben de. Allah'ın beni bir lütuf ve bir rahmetle kuşatması müstesna. Bundan dolayı doğruyu araştırıp, doğru işleyiniz. **Allah'a yakınlaşmaya çalışınız ve hiçbiriniz sakın ölümü temenni etmesin. Çünkü (hayatta kalırsa) ya ihsan edici birisidir, belki daha çok hayır elde eder ya kötülük işleyen birisidir, tevbe etmesi umulur.**' buyurdu."[74]

Ölüm temennisine verilen izin!

İbni Kesîr (rh) konu hakkında varid olan nasları bir araya toplayarak şöyle der:

"Dininde fitneye düşmekten korkuyorsa o zaman ölmeyi isteyebilir. Nitekim Allah (cc), Firavun, sihirbazları dinlerinden döndürmek istediğinde ve öldürmekle tehdit ettiğinde onların şöyle dediklerini nakletmiştir: 'Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver, Müslim olarak canımızı al, dediler.'[75] Meryem (as) da doğum sancısı onu hurma ağacının altına getirdiğinde, insanların kendisine fuhuş iftirası yapacaklarını bildiğinden, 'Keşke, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!'[76] demişti. Çünkü kocası olmadığı hâlde hamile kalmış ve bebek doğurmuştu. Herkes, 'Bu bebek nasıl onun olabilir?' diyecekti. Bu yüzden onu karşıladıklarında ilk söyledikleri söz şu olmuştu: 'Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.'[77] Fakat Allah (cc) ona bu durumdan çıkış ve kurtuluş yolu yapmış, beşikteki çocuğu konuşturarak kendisinin Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söyletmişti. Bu da büyük bir âyet ve göz kamaştıran parlak bir mucize olmuştu. Allah'ın salatları ve selamları onun üzerine olsun."[78]

74. Buhari, 5673; Müslim, 2816
75. 7/A'râf,126
76. bk. 19/Meryem, 23
77. 19/Meryem, 27-28
78. İbn-i Kesîr Tefsîri, 5/591, Yûsuf Suresi, 101. ayetin tefsiri

• **Hastanın vasiyet bırakması**

Hasta ziyaretinin ikinci adabı; hasta ziyareti yapan kişinin, hastaya vasiyet etmeyi hatırlatmasıdır. Buhari ve Müslim'in, Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet ettikleri bir hadiste Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslim bir kimsenin vasiyet etmek istediği bir şey olup da bu vasiyeti yanında yazılı olmadan iki gece geçirmesi doğru olmaz."[79]

Allah Resûlü (sav), bir Müslim'in iki gün bile olsa vasiyeti olmadan yaşamasını kabul etmiyor. Öyleyse bu kaideye göre; bir Müslim'in eğer bir vasiyeti varsa mutlaka onu vasiyet etmelidir. Yazılı bir şekilde yanında bulundurması, bunu yapamıyorsa da "Benim vasiyetim budur." diyerek sözlü bir şekilde birine bildirmesi gerekir. Vasiyeti hatırlatmak ise, "Ey kardeşim, eğer vasiyet etmen gereken bir durum olduğunu düşünüyorsan vasiyetini yaz, vasiyetin yanında hazır bulunsun." diye tavsiyede bulunmaktır.

Vasiyet konusunu üç kısma ayırabiliriz:

a. Farz Olan Vasiyet

Hiç kimsenin tavsiye etmesine gerek kalmadan, her Müslim'in mutlaka yanında bulundurması gereken vasiyettir. Bu, kul hakkıyla ilgili vasiyetleri kapsar. Örneğin, borçlu olanın aldığı borcu yazdırması gerekir ki hak sahibi kişinin hakkına zarar gelmemiş olsun. "Benim şu kişiye şu kadar borcum var. Borcumu ödeyin." şeklinde yazdırılan bir vasiyetle borçlu kişi, borcunu ödeyemeden ölse dahi borç verenin hakkına girmemiş olur.

Konuyla ilgili başka bir örnek vermek gerekirse; bir bireyin ailesinden habersiz olarak evini bir derneğe, cemaate veya bir kuruma hibe etmesi durumunda eğer bu durum vasiyetle açıklanmamışsa kişinin ölümüyle, verilen söz -bilgilendirme eksikliğinden ötürü- yerine getirilememiş olur. Bu durum ahde vefasızlıktır. Bununla birlikte kıyamette bunun hesabını, malını hibe ettiği hâlde bu durumla ilgili uyarıda bulunmayan kişi verecektir. Bu sebeple hak taalluk etmişse mutlaka durumu vasiyetle beyan etmemiz gerekir. Keza adak adama ve yerine getirme konusu da bu başlığın altına giren konulardandır.

79. Buhari, 2738; Müslim, 1627

b. Miras Vasiyeti

Mal sahibinin, malını paylaştırması anlamına gelen bu vasiyet, caiz değildir. Kişinin, malını paylaştırma hakkı yoktur. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah, vârislerden her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan böyle hiçbir vârise vasiyet etmek yoktur."[80]

Nisâ Suresi'ndeki ilgili ayetler[81] gelmeden önce insanlar mallarını taksim edip miras olarak dağıtabiliyorlardı; ancak Nisâ Suresi'nde Allah (cc) mirasları adil ve eşit bir şekilde dağıttıktan sonra hiç kimsenin tüm malını vasiyetle dağıtma hakkı kalmamıştır. Bu şekilde vasiyet bırakmak caiz değildir.

c. Müstehap Olan Vasiyet

Kişinin, ölmeden önce daha fazla ecir kazanmak için malının üçte biriyle hayır ve iyilik yapmasıdır.

İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, ölüm döşeğinde, amellerinizde bir fazlalık olması için, malınızın üçte birini hasenatınıza ek olarak sadaka vermenize izin vermiştir."[82]

Allah (cc), o son ânda da Müslimlerin ecir alabilmesi için mallarının üçte biriyle hayır yapma hakkı vermiştir.

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Veda Haccı'nda, ölümle burun buruna geldiğim bir hastalıktan dolayı Resûlullah (sav) beni ziyarete geldi. Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, gördüğün gibi hastalığım ağırlaştı, ben mal mülk sahibiyim ve bir kızımdan başka da mirasçım yoktur. Malımın üçte ikisini sadaka olarak dağıtabilir miyim?' dedim.

'Hayır.' buyurdu.

'Yarısını sadaka olarak dağıtabilir miyim?' dedim.

80. Ebu Davud, 2870; Tirmizi, 2121
81. bk. 4/Nisâ, 7-8, 11-13, 176
82. Ahmed, 27482; Sunenu Dârekutni, 4289; Musannefu İbni Ebî Şeybe, 30917

'Hayır.' buyurdu ve ben devamında, 'Üçte biri…' dedim.

O ise, 'Aslında üçte biri de çoktur. Şüphesiz senin, mirasçını zengin bırakıp göçmen, insanların yardımıyla geçinen muhtaç birisi olarak bırakmandan daha iyidir. Şüphesiz sen, Allah rızası için yaptığın her harcamadan, hatta hanımının ağzına verdiğin bir lokmadan bile mutlaka ecir alırsın.' buyurdu."[83]

Allah (cc), bu hadisle kuluna ömrünün son ânında da iyilik yapma fırsatı vermiş ve malının üçte birini istediği gibi tasadduk edebileceğini açıklamıştır. Böylece kişi, malının üçte birini istediği şekilde vasiyet edebilir.

B. Ölüm Döşeğindeki Hastaya Özel Adaplar

Hastaya yönelik İslami adabın bir kısmı ölüm döşeğinde olan hastaya özeldir. Burada şöyle bir soru sorulabilir: Bir hastanın ölüm döşeğinde (sekerat-muhtedar) olduğu nasıl anlaşılabilir? Bunun iki yolu vardır: İlki, tıp ilminin verilerinden faydalanmaktır. Şayet doktorlar hastanın sekerat hâlinde olduğunu söylüyorsa, doktorların sözüne güvenilir. İkincisi, kişilerin şahsi tecrübesidir. Bazı insanlar izlenimlerine dayanarak yakınlarının vefat edeceğini tahmin edebilirler.[84]

- **Lailaheillallah telkin etmek**

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölenlerinize 'Lailaheillallah' sözünü telkin ettirin."[85]

83. Buhari, 1295, 3936; Müslim, 1628

84. Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Alî ibni Ebî Tâlib, Allah Resûlü'nün vefatıyla sonuçlanan hastalığında O'nun (sav) yanından çıktı. İnsanlar, 'Ey Ebâ Hasen, Allah Resûlü (sav) nasıl sabahı etti?' diye sordular.
Alî, 'Allah'a hamdolsun, iyileşmiş olarak sabahladı.' dedi.
Abbâs ibni Abdulmuttalib, elinden yakalayarak ona şöyle dedi: 'Allah'a yemin ederim üç gün sonra sen asanın kölesi olacaksın (bu sözünde yanıldığını anlayacak, mahcup olacaksın). **Allah'a yemin ederim ben Allah Resûlü'nün bu hastalığından iyileşmeden vefat edeceği görüşündeyim. Çünkü ben ölüm esnasında Abdulmuttaliboğullarının yüzlerinin nasıl bir hâl aldığını çok iyi biliyorum.** Kalk da beraberce Allah Resûlü'ne (sav) gidelim ve ona bu (yönetim) işinin kimler arasında olacağını soralım. Eğer bizde olacaksa bunu öğrenmiş oluruz. Bizden başkasının eline geçecekse bunu da öğrenmiş oluruz. Bizim hakkımızda da tavsiyede bulunur.
Alî şöyle dedi: 'Allah'a yemin ederim eğer biz bunu Allah Resûlü'nden (bize vermesini) isteyecek olup da o bize onu vermezse ondan sonra insanlar onu bize asla vermeyeceklerdir. Allah'a yemin ederim ki ben bu işi Allah Resûlü'nden (sav) asla istemeyeceğim.'" (Buhari, 4447)

85. Müslim, 916

Bu telkinin hikmetini Allah Resûlü (sav) şöyle izah eder:

Muâz ibni Cebel'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kimin son sözü 'Lailaheillallah' olursa o kişi cennete girer."[86]

– Ölüm döşeğinde hastaya Lailaheillallah'ı telkin etmek, onun yanında usulünce Kelime-i Tevhid'i söylemesini istemektir. İslam âlimleri telkin yapacak kişinin hastayı sıkmaması, daraltmaması gibi tavsiyelerde bulunmuştur. Örneğin, üç defadan fazla telkin etmemelidir, demişlerdir. **Tüm bu tavsiyeler özel bir delile istinad etmez. Bu tarz tavsiyelerin temel delili "Müslim'in Müslim'e eziyet ve zulmetmesini yasaklayan" naslardır.** Zira ölüm döşeğinde hasta zor durumdadır. Ruhsal ve bedenî sıkıntıları vardır. Yaşadığı zorluk nedeniyle göğsü daralmış, tahammülü zayıflamıştır. Hâliyle telkinde ısrar onu iyice daraltıp kötü bir söz söylemesine neden olabilir. Allah Resûlü (sav) dahi ölüm sekeratında zorlanmış ve yaşadığı zorluğu ifade etmiştir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın üzerimdeki nimetleri arasında Allah Resûlü'nün, evinde, benim nöbet günümde, başı göğsümün üstünde ve gerdanımın arasında olduğu hâlde vefat etmesi de vardır. Allah (cc), vefatı esnasında benim tükürüğüm ile onun tükürüğünü bir araya getirmiştir. (Şöyle ki) Abdurrahman elinde misvakla yanıma geldi. Ben de Allah Resûlü'nü (göğsüme) dayamış bulunuyordum. Onun o misvaka baktığını görünce misvakı da çok sevdiğini bildiğimden ötürü 'O misvakı senin için alayım mı?' diye sordum. Başıyla 'Evet.' diye işaret etti. Misvakı aldım. Fakat ona sert geldi. 'Onu biraz yumuşatayım mı?' dedim. Başıyla 'Evet.' diye işaret etti. Ben de ona misvakı yumuşattım. O da misvakı alıp dişleri arasında götürüp getirdi. Önünde deriden yahut ağaçtan yapılmış -şüphe eden, ravi Ömer ibni Saîd'dir- içinde su bulunan bir kap vardı. Elini suya sokarak ellerini yüzüne sürmeye başladı. Bu arada: 'Lâilaheillallah, şüphesiz ölümün sekerâtı vardır.' diyordu.

86. Ebu Davud, 3116

Sonra elini kaldırdı, ruhu kabzedilinceye kadar: 'Allah'ım! Er-Refiku'l A'lâ arasında' demeye koyuldu. Sonunda eli düştü."[87]

– Telkin esnasında "Lailaheillallah" demek yeterlidir. "Muhammedun Resûlullah" dedirtmek lüzumlu değildir. Okuduğumuz naslar ve Allah Resûlü'nün (sav) uygulaması Kelime-i Tevhid ile iktifa edildiğini göstermiştir.

– "Lailaheillallah" demeden vefat etmek, bir kusur değildir. Zira önemli olan, kişinin "Lailaheillallah" üzere yaşaması ve son nefesini tevhid üzere vermesidir. Tevhid üzere yaşayan bir insan, tevhid üzere diriltilecektir. Son nefesinde Kelime-i Tevhid'i söylememesi bu gerçeği değiştirmez.

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kul öldüğü hâl üzere diriltilecektir."[88]

Şirk üzere yaşayan bir insan ise şirk üzere diriltilecektir. Şirk koştuğu hâlde Lailaheillallah diyen bir insan, bu sözü hiç söylememiş gibidir. Zira Lailaheillallah; şirki ve şirk koşulan tağutları reddetmek için söylenir. Kişi şirk koşuyor veya tağutlara kulluk ediyorsa, son ânda Lailaheillallah demesinin bir faydası olmaz. Zira o, anlamını ve hakikatini inkâr ettiği bir Lailaheillallah'ı diliyle söylüyordur. Şer'i naslar her Lailaheillallah'ın değil, belli şartları bir araya toplamış Lailaheillallah'ın kişiye fayda vereceğini göstermiştir:

Muâz ibni Cebel'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben bir seferinde Nebi'nin (sav) terkisine binmiştim. Benimle onun arasında semerin arka tarafındaki ağacından başka bir şey yoktu.

Allah Resûlü (sav), 'Ey Muâz!' diye seslendi.

Ben, 'Buyur, ey Allah'ın Resûlü! Emrine hazırım.' dedim.

Sonra bir süre yoluna devam etti. Arkasından, 'Ey Muâz!' buyurdu.

Ben, 'Buyur, ey Allah'ın Resûlü! Emrini bekliyorum.' dedim.

Daha sonra yine bir süre yol aldı. Arkasından, 'Ey Muâz!' buyurdu.

Ben, 'Buyur, ey Allah'ın Resûlü! Emrini bekliyorum.' dedim.

87. Buhari, 4449; Müslim, 2191
88. Müslim, 2878

O (sav), 'Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?' dedi.

Ben, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dedim.

O (sav) şöyle buyurdu: '**Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeleridir.**'

Bir süre daha yol gitti. Sonra, 'Ey Muâz ibni Cebel!' dedi.

Ben, 'Buyur, ey Allah'ın Resûlü! Emirlerini bekliyorum.' dedim.

O (sav), '**Peki, eğer bu işi yaptıkları takdirde kulların Allah üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?**' dedi.

Ben, 'Allah ve Resûl'ü en iyi bilendir.' dedim.

O da (sav), '**(O takdirde) kulların Allah üzerindeki hakkı onlara azap etmemesidir.**' buyurdu."[89]

Târık ibni Eşyem'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim **'Lailaheillallah' der ve Allah'tan başka ibadet edilenleri reddederse** o kimsenin malı ve kanı haram olur. Hesabı da Allah'a aittir."[90]

Osmân ibni Affân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'tan başka ilah olmadığını **bildiği hâl üzere ölürse** cennete girer."[91]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma şehadet ederim. **Şüphe etmeksizin** bu iki şehadet ile Allah'ın huzuruna çıkan her kul mutlaka cennete girer."[92]

89. Buhari, 5967; Müslim, 30
90. Müslim, 23
91. Müslim, 26
92. Müslim, 27

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir keresinde, 'Ey Allah'ın Resûlü, Kıyamet Günü'nde senin şefaatin en ziyade kime olacak?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'Ey Ebû Hureyre! Hadis (bellemek) için sende gördüğüm hırsa binaen, bu hadisi senden evvel kimsenin bana sormayacağını tahmin etmiştim. Kıyamet Günü'nde halk içinde şefaatime en ziyade mazhar olacak kimse kalbinden ve gönlünden **halis ve samimi olarak** 'Lailaheillallah' diyen kimsedir.' buyurdu."[93]

İtbân ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Şüphesiz Allah, **kendi rızasını gözeterek** Lailaheillallah diyen kimseye ateşi haram kılmıştır.' buyurdu."[94]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki hiçbiriniz beni anne babasından ve çoluk çocuğundan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz."[95]

Kişi bu naslarda zikredilen şartları yerine getirerek Lailaheillallah der ve bunun üzerine ölürse Müslim'dir.

Buna göre;

– Son nefese dek "La" inancına sadık kalmak gerekir. Kendisine ibadet edilen tağutları, onlara kulluk edenleri ve kulluk biçimlerini reddetmek ve onlardan uzak durmak şarttır.

– Uluhiyeti yalnızca Allah'a ispat eden "illallah" imanına sadık kalmak gerekir. Hiçbir şeyi O'na (cc) ortak koşmadan, hanif bir mümin olarak hayatı, ölümü, tüm ibadetleri Allah'a adamak gerekir.

– Kelime-i Tevhid'in delalet ettiği anlama yakinen inanmak ve son nefese kadar şüpheye düşmeden bu inanç üzere sebat etmek gerekir.

– Bu kelimeyi son nefese dek ihlas ve doğruluktan ayrılmadan, samimiyeti koruyarak söylemek gerekir.

93. Buhari, 6570
94. Buhari, 425; Müslim, 33
95. Buhari, 14

– Son nefesi verene dek safımızı doğru seçmek; Allah'ın (cc), Resûl'ünün (sav) ve müminlerin safında yer almak; Allah'a savaş açan tağutlardan, onlara kulluk eden müşriklerden, İslam dışında bir dine intisab eden cümle küfür ehlinden berî olmak ve bu hâl üzere ölmek gerekir.

– İlim ve yakin üzere söylediğimiz Kelime-i Tevhid'in gerektirdiği amelleri bilmek ve son nefese kadar salih amellerle Allah'a (cc) kulluk etmek, Allah'a ve Resûl'üne (sav) itaat etmek gerekir.[96]

- **Son ânda iman etmek!**

Yüce Allah, bir kural koymuştur:

"Allah'ın (kabul edeceğine söz vererek) üstlendiği tevbe, bilmeden günah işleyen, sonra çabucak tevbe edenler içindir. Bunların tevbesini Allah kabul eder. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. (Tevbe etmeksizin) günah işleyip duran, onlardan birine ölüm gelip çatınca da: 'Şimdi tevbe ettim.' diyenlerin ve kâfir olarak can verenlerin tevbesi yoktur. Bunlara can yakıcı bir azap hazırlamışızdır."[97]

Ölüm gelinceye dek tevbe kapısı açıktır. Kişi şirkten tevbe eder ve Yüce Allah'ın açtığı kapıdan girerse Müslim olur. Ölümle yüzleşen insanın ise tevbe etse dahi tevbesi geçersizdir.

"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve askerleri azgınlık ve düşmanlıkla onları takibe koyuldu. Nihayet boğulma hâli onu yakalayıverince: 'İsrailoğullarının inandığı (gibi) O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah olmadığına inandım. Ve ben Müslimlerdenim/şirki terk ederek tevhidle (Allah'a) yönelen kullardanım.' demişti. (Demek) şimdi ha! (Oysa) daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun. Bugün bedenini kurtaracağız ki sonradan gelenlere ibret olasın. Şüphesiz ki, insanların büyük çoğunluğu ayetlerimizden gafildir."[98]

"Nihayet onlardan birine ölüm geldiği zaman der ki: 'Rabbim! Beni geri çevir. Umulur ki geride bıraktığım hayatımda salih amel yaparım.' Asla! Bu, onun

96. Lailaheillallah, s. 181-182
97. 4/Nisâ, 17-18
98. 10/Yûnus, 90-92

söylediği (boş) bir sözdür. Ve onların önünde, diriltilecekleri güne kadar (kalacakları) berzah vardır."[99]

Kişinin ölümle yüzleşmesi; ölüm meleğiyle karşılaşması, kesin olarak öleceğini anlamasıdır. Allah Resûlü'nün ifadesiyle "canın boğazda gargara yapması", yani can çekişmektir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, kulunun tevbesini can boğaza gelmediği sürece kabul eder."[100]

Bu durum gerçekleşmeden tevbe eden insan, ölüm döşeğinde de olsa İslam'ı sahihtir. Zira Allah Resûlü (sav) son ânlarında iman etsinler diye biri müşrik, biri münafık biri de Yahudi üç kişiyi ziyaret etmiştir. Hiç şüphesiz bu ziyaretlerin amacı onları İslam'a davet etmek, son ânlarında dahi olsa Allah'a yönelmelerini sağlamaktır.

El-Museyyeb ibni Hazn'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Tâlib'in ölümü yaklaşınca Allah Resûlü (sav) onun yanına geldi. Etrafında Ebû Cehil'in ve Abdullah ibni Ebî Umeyye ibni Muğîre'nin bulunduğunu gördü.

Allah Resûlü (sav) Ebû Tâlib'e, 'Ey amcacığım! Lailaheillallah de! Bu kelimeyi söyle ki onun sayesinde senin için Allah katında şahit (şefaatçi) olayım.' dedi.

Ebû Cehil ve Abdullah ibni Ebî Umeyye, 'Ey Ebû Tâlib! Abdulmuttâlib'in dininden yüz mü çeviriyorsun?' dediler.

Allah Resûlü (sav) amcasına bu kelimeyi söylemesini teklif ettikçe onlar da söyledikleri sözü tekrarladılar. Ebû Tâlib onlara son olarak, 'Abdülmuttalib'in dini üzere.' dedi ve 'Lailaheillallah' demekten sakındı.

Allah Resûlü (sav), 'Vallahi, bana yasaklanmadığı sürece ben senin için istiğfar edeceğim.' dedi.

Bunun üzerine Yüce Allah, Ebû Tâlib hakkında şu ayeti indirdi:

99. 23/Mu'minûn, 99-100
100. Tirmizi, 3537; İbni Mace, 4253

'Alevli ateşin ehli oldukları netleştikten sonra, akraba dahi olsalar, Nebi'nin ve müminlerin müşrikler için (Allah'tan) bağışlanma talep etmeleri söz konusu olamaz.'[101] "[102]

Usâme ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Abdullah ibni Ubey'i ölümüne sebep olan hastalığı sırasında, ziyarete gitti. Yanına girince onda (bulunan) ölümü (alametlerini) tanıdı ve 'Ben seni Yahudileri sevmekten menetmemiş miydim?' buyurdu.

İbni Ubey de, 'Sus! Sa'd ibni Zurâre onlara buğzetti de ne oldu?' diye cevap verdi.

Abdullah ibni Ubey ölünce oğlu, Nebi'ye (sav) gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Abdullah ibni Ubey öldü. Gömleğini bana verir misin? Onu onunla kefenleyeyim?' dedi. Allah Resûlü de (sav) gömleğini çıkarıp ona verdi."[103] [104]

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) hizmet eden Yahudi bir çocuk vardı. Bu çocuk hastalandı. Nebi (sav) onu ziyaret etti, baş ucunda oturdu. Çocuğa, 'Müslim ol!' dedi. Çocuk yanında duran babasına baktı. Babası ona, 'Ebû Kâsım'a itaat et.' dedi. Bunun üzerine çocuk Müslim oldu. Nebi (sav) çocuğun yanından çıktı ve şöyle dedi: 'Onu ateşten (cehennemden) kurtaran Allah'a hamdolsun.' "[105]

Allah Resûlü'nün (sav) üç farklı durumdaki insana üç farkı üslupla İslam'ı arz ettiğini görüyoruz: Amcası Ebû Tâlib'e, "Lailaheillallah de!" diyor. Zira amcası Kelime-i Tevhid'i reddeden, şirki din edinmiş müşriklerdendi. Bu kelimeyi telaffuz etmesi, onun, dininden teberri ettiğini ve Allah Resûlü'nün (sav) getirdiği tevhidi kabul edeceğini gösterecekti. Münafık olan Abdullah ibni Ubey'e ise, "Yahudileri sevmekten seni menediyordum." dedi. Ne demektir bu? Abdullah ibni Ubey zaten Lailaheillallah demiş, -zahiren- putlara ibadeti terk etmişti. Onun sorunu; hayatın her alanına müdahale eden İslami

101. 9/Tevbe, 113
102. Buhari, 1360; Müslim, 24
103. Ebu Davud, 3094
104. Kıssanın aslı Buhari, 1366; Müslim, 2400 No.lu hadistir. Buhari ve Müslim rivayetinde, Abdullah ibni Ubey'i ziyaret yoktur.
105. Buhari, 1356

yasalardı. Yani İslam nizamıydı. O, kimi dost kimi düşman edineceğini dinin değil menfaatin, maslahatın, güç dengelerinin, kısacası iktisadi ve siyasi ilişkilerin belirlemesini istiyordu. Diliyle söylediği Lailaheillallah'ın kendisine fayda vermemesinin nedeni buydu. Allah Resûlü (sav), Yahudilere olan sevgisini hatırlatarak onu tevbeye davet etmiş oldu. Yahudiye ise, "İslam ol/teslim ol!" dedi. Zira Yahudiler zaten Lailaheillallah'ı söyler. Onların sorunu Allah Resûlü'nün risaletiyle, yani Allah katında tek geçerli din olan İslam'ın son Nebi'si ve şeriatıylaydı. Allah Resûlü (sav), onu Yahudilikten teberri edip İslam olmaya davet etti.

Buradan şunu anlarız: Son ânda iman edecek kişinin ne dediğinden ziyade, neyi terk edip neyi kabul ettiği önemlidir. Şirki terk edip tevhidi kabul eden insan, can boğaza gelmemişse Müslim'dir. Şirk hâlinde Lailaheillallah diyen, Lailaheillallah'ın şirkle bir arada olabileceğine inanan insan, son ânında Lailaheillallah dese de faydasızdır. Zira o Allah'ın indirdiği Kelime-i Tevhid'i değil, içini kendi doldurduğu muharref bir Kelime-i Tevhid'i söylüyordur. [106]

- **Ölüm döşeğindeki hastanın yüzü kıbleye çevrilir mi?**

Racih olan; ölüm döşeğindeki hastanın nasıl rahat ediyorsa öyle yatırılmasıdır. Şayet kendisi kıbleye dönük yatmak istiyorsa yatırılır. Aksi hâlde kıbleye döndürmek için zorlanmaz.

Ebû Katâde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Medine'ye geldiği zaman Berâ' ibni Ma'rûr'u sordu. Dediler ki, 'O vefat etti. Malının üçte birini sizin için bırakmayı ve öleceği vakit yüzünün kıbleye çevirilmesini vasiyet etti.'

106. Yukarıda mezkûr usul anlaşıldığı takdirde, konu hakkında varid olan ve zahiren zıt olduğu düşünülen naslar daha iyi anlaşılır. Örneğin Yûnus'un (as) kavmi ile ilgili şu ayet:

"Yunus'un kavmi dışında, (azap geldiğinde) iman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir kavim olsaydı ya! Onlar iman ettiklerinde, dünya hayatında rezil eden azabı onlardan kaldırdık. Ve belli bir süreye kadar faydalanmalarına imkân verdik." (10/Yûnus, 98)

Bu ayette onların imanının kabul edilmesini yukarıdaki usule dayanarak iki şekilde anlayabiliriz.

• Onlar iman ettiğinde henüz can boğaza gelmemiş ve ölümle yüzleşmemişlerdi. Bunun için Allah (cc) onların tevbesini kabul etti. (bk. El-Muharreru'l Vecîz, 1/1471, Yûnus Suresi 98. ayetin tefsiri)

• Onlar samimi bir şekilde tevbe ettiler. Allah (cc) onlarda gördüğü samimiyetle, son ânda da olsa tevbelerini kabul etti. (bk. El-Câmiu li Kelâmi ibni Teymiyye fi't Tefsîr, 3/499-501, Yûnus Suresi 98. ayetin tefsiri) Yani onlar son anda yanlışlarından samimiyetle pişman olmuş ve Allah'a dönmüşlerdir.

Allah Resûlü (sav), 'Fıtrata isabet etmiş. Bana bıraktığı üçte birlik payı onun çocuklarına geri verdim.' buyurdu. Ardından onun cenaze namazını kıldı ve şöyle dua etti: 'Allah'ım! Onu bağışla, ona merhamet et ve onu cennetine sok. Ki, bunu yaptın.' "[107]

Berâ' ibni Ma'rûr (ra) kendi talebiyle kıbleye çevrilmiştir.[108]

107. El-Mustedrek, 1305

108. Bir grup ilim adamı, hastanın kıbleye yönlendirilmesinin **icmayla** müstehap olduğunu söylemişlerdir. (bk. El-Mecmû', 5/116-117) Ancak bu icma iddiası problemlidir. Kitap boyunca birçok yerde işaret ettiğimiz gibi, olur olmaz her konuda icma iddiasında bulunulmuş ve icmaya olan/olması gereken güven fukaha eliyle sarsılmıştır. Zira bir âlimin icma naklettiği bu hususta bir diğer âlim ihtilaf nakletmiştir. (bk. El-Muğnî, 2/334-337, 1494 No.lu Mesele) Bir başka âlim ise bunun bidat olduğunu nakletmiştir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 1/435) Buna ek olarak;

• Allah Resûlü'nün (sav) ve Raşid Halifelerin her birinin ölüm ânı tüm detaylarıyla bize nakledilmiştir. Hiçbiri ölüm döşeğinde kıbleye döndürülmek istememiştir. Allah Resûlü (sav), Âişe Annemizin (r.anha) kucağında, başı gökyüzüne bakar vaziyette vefat etmiştir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın üzerimdeki nimetleri arasında Allah Resûlü'nün, evinde, benim nöbet günümde, başı göğsümün üstünde ve gerdanımın arasında olduğu hâlde vefat etmesi de vardır. Allah vefatı esnasında benim tükürüğüm ile onun tükürüğünü bir araya getirmiştir. (Şöyle ki) Abdurrahman elinde misvakla yanıma geldi. Ben de Allah Resûlü'nü (göğsüme) dayamış bulunuyordum. Onun o misvaka baktığını görünce misvakı da çok sevdiğini bildiğimden ötürü 'O misvakı senin için alayım mı?' diye sordum. Başıyla 'Evet.' diye işaret etti. Misvakı aldım. Fakat ona sert geldi. 'Onu biraz yumuşatayım mı?' dedim. Başıyla 'Evet.' diye işaret etti. Ben de ona misvakı yumuşattım. O da misvakı alıp dişleri arasında götürüp getirdi. Önünde deriden yahut ağaçtan yapılmış -şüphe eden, ravi Ömer ibni Saîd'dir- içinde su bulunan bir kap vardı. Elini suya sokarak ellerini yüzüne sürmeye başladı. Bu arada, 'Lâilaheillallah, şüphesiz ki ölümün sekerâtı vardır.' diyordu. Sonra elini kaldırdı, ruhu kabzedilinceye kadar: 'Allah'ım! Er-Refiku'l A'lâ arasında' demeye koyuldu. Sonunda eli düştü." (Buhari, 4449; Müslim, 2191)

Şayet iddia edildiği gibi (bk. El-Muğnî, 2/55, 1494 No.lu Mesele) bu, bilinen ve yaygın bir sünnet olmuş olsa, Allah Resûlü kıbleye çevrilirdi.

• Bir grup âlim, Ka'be'nin, ölü ve dirilerin kıblesi olduğuna dair nasları delil almışlardır.

Umeyr ibni Katâde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam, Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü, büyük günahlar nelerdir?' diye sordu. Allah Resûlü (sav) dokuz büyük günaha ilave olarak şunu söyledi: 'Müslim anne ve babaya karşı gelmek, **hayattayken de ölüyken de kıbleniz olan Ka'be'nin hürmetini çiğnemek.**' " (Ebu Davud, 2875)

Burada kasıt, ölmüş olanların kabirde kıbleye yöneltilmesidir. Bu, uygulanagelen bir sünnettir. Ölüm döşeğindeki hastayla bir ilgisi yoktur. (bk. Neylu'l Evtâr, 1367 No.lu Hadis Şerhi)

• Bir grup âlim, ölüm döşeğinde kıbleye dönmek isteyen imamların amelini delil almıştır. Ata, Nehaî, Mâlik, Medine ehli, Evzai ve Şam ehlinin bunun müstehap gördüğünü nakletmişlerdir. (bk. El-Muğnî, 2/336, 1494 No.lu Mesele) İbni Kudâme'nin (rh) İmam Mâlik'ten nakli yanlış olsa gerektir. Kendisi de Mâlikî olan İbni Ruşd (rh) İmam Mâlik'ten tam zıt bir görüş nakletmiştir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 1/435) Buna mukabil Sâid ibni'l Museyyeb (rh) ve Mâlik (rh) bu uygulamayı sünnete aykırı bulmuştur.

Sonuç olarak; konu ihtilaflıdır. Konu hakkında sabit bir icma yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• **Ölüm döşeğindeki hastanın başında Kur'ân/Yâsîn okunur mu?**

İslam şeriatının yasakladığı yerler hariç[109] her yerde Kur'ân okunabilir. Zira Kur'ân Allah'ın (cc) kelamıdır; rahmet, bereket ve sekinet kaynağıdır. Hâliyle toplantıda, evde, işte, yolda ve bir hasta başında Kur'ân okunmasında bir beis yoktur.

Ancak Yâsîn Suresi gibi belli bir sureyi İslami bir emir veya Nebevi bir sünnet gibi telakki edip okumak -Allah en doğrusunu bilir- yanlıştır. Sünnetler sahih ve sarih delillerle sabit olur. Bir surenin sünnet olarak hasta başında okunacağına dair bir delil yoktur. Günümüzde Yâsîn, Fâtiha gibi surelerin hasta başında sünnet olarak telakki edilerek okunması yanlıştır. Çünkü;

– Hasta başında Kur'ân okumak sünnet olarak telakki edilmektedir. Dahası, İslam diniyle hiçbir ilgisi olmayanlar dahi, bir yakınları ölüm döşeğinde olunca, Kur'ân okuyacak bir hoca(!) arayışına çıkmaktadır.

– Bu uygulama, yukarıda zikrettiğimiz bir çok sünneti ilga etmiş, unutulmasına neden olmuştur.

– Kur'ân Allah'ın (cc) anayasasıdır; hayata yön versin, toplumu var eden kurumları düzenlesin, ana başvuru kaynağı olsun diye indirilmiştir. Bu vb. uygulamalar, Kur'ân'ı anlaşılmadan, Arapçası okunan bir dua/şifa kitabına çevirmiştir. Aynı anlayış mezarlıklarda Kur'ân okuyarak, Kur'ân'ı tamamen hayatın dışına itmiş, hasta ve cenaze başında okunan mistik bir metne indirgemiştir.

– Bir ömür Kur'ân'dan yüz çeviren, Kur'ân'a savaş açan ve Kur'ân ahkâmını iptal eden Allah düşmanları başında dahi Kur'ân okunur olmuştur. Âdeta Kur'ân, kendisine meydan okuyarak yaşayanların meşrulaştırıcısı, son nefeste günah çıkarıcısı olmuştur.[110]

109. İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sav), (vefat ettiği rahatsızlığında) cemaat Ebû Bekir'in arkasında namaz için saf tuttuğu sırada evinin perdesini açtı ve 'Ey insanlar! Şu biline ki, peygamberlik müjdelerinden geriye, Müslimlerin gördüğü veya Müslim'e gösterilen salih (doğru) rüyadan başka bir şey kalmamıştır. **Dikkat edin! Rükûda ve secdede iken Kur'ân okumam bana yasaklanmıştır.** Rükûda Yüce Allah'ı tazim ediniz (Allah'ı yücelten ifadeler söyleyiniz.) Bilhassa secdede dua etmeye gayret ediniz. Çünkü (secde) duanızın kabul olunması için en uygun hâldir.' buyurdu." (Müslim, 479)

110. Bazı âlimler ölüm döşeğindeki hasta başında Yâsîn Suresi okumanın müstehap olduğuna hükmetmiştir. Delil olarak şu nakli almışlardır:

Ma'kil ibni Yesâr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ölülerinizin üzerine Yâsîn okuyun." (Ebu Davud, 3121; İbni Mace, 1448)

Bu rivayet sened ve metin yönünden zayıftır. Delil olmaz. Şöyle ki;

• İsnadında yer alan Ebû Osmân ve babası meçhuldür. İsnadda meçhul ravilerin varlığı zayıflık sebebidir. (bk. Telhîsu'l Habîr, 2/212-213)

• İsnadda idtırab vardır. Zira bazen Ebû Osmân direkt Ma'kil'den nakletmiş, babasını düşürmüştür. (bk. age.)

• Rivayet bazen Allah Resûlü'ne (sav) nispet edilmiş (merfu), bazen Suleymân Et-Teymî sözü olarak (mevkuf) aktarılmıştır. (bk. age.)

(Bu vb. rivayetlerin hasen veya sahih olduğunda ısrarcı olanlar için bk. İ'lâu's Sunen, 8/209-210, 2193 No.lu Rivayet. Bunlara verilen detaylı cevaplar için ise bk. El-Kavlu'l Mubîn, s. 13-21)

• Bize göre bu rivayetin metninde sorun vardır. Zira bu metin Allah Resûlü'nün (sav) fiilî sünnetine aykırıdır. Bugün biz onun (sav) ölüm döşeğinde hasta yatan birçok insanı ziyaret ettiğini biliyoruz. Hastalara yaptığı duaları, rukyeyi ve hasta başında verdiği nasihatleri biliyoruz. Bu rivayetlerin hiçbirinde onun Yâsîn Suresi okuduğuna şahit olmuyoruz. Örneğin;

– Ölüm döşeğinde Ebû Seleme'yi ziyaret etmiş, vefatına kadar yanında durmuş ve Yâsîn veya başka bir sure okumamıştır. (bk. Müslim, 920)

– İslam'a davet için ölüm döşeğindeki Yahudi çocuğu ziyaret etmiş, çocuk İslam'ı kabul etmiştir. Allah Resûlü (sav) onun başında Yâsîn Suresi okumamıştır. (bk. Buhari, 1356)

– Ben-i Neccar'dan Ensârî bir sahabiyi ziyaret etmiş, yalnızca Lailaheillallah'ı telkin etmiş ve başında Yâsîn okumamıştır. (bk. Ahmed, 12543)

– Hendek Günü yaralanan Sa'd ibni Muâz (ra) için mescidde çadır yaptırmış, neredeyse şehit olana dek her gün ziyaret etmiş, tedavisiyle bizzat ilgilenmiştir. Hiçbir ziyaretinde Yâsîn veya Kur'ân okumamıştır. (bk. Buhari, 4122; Müslim, 1769)

– Ölüm döşeğinde torununu ziyaret etmiş, hüzünden gözleri yaşarmış, çocuğun çırpınışlarından müteessir olmuştur. Buna rağmen Kur'ân okumamıştır. (bk. Buhari, 1284; Müslim 923)

• Metnin bir diğer sorunu "ölüden" kastedilenin ne olduğudur.

– Cumhurun görüşü metinde geçen ölüden kastın ölüm döşeğindeki hasta olduğu yönündedir. Bir grup âlim ise, lafız ölü hakkındadır, ölüm döşeğindekine hamledilmesi için delil lazım, derler. (bk. Neylu'l Evtâr, 1369 No.lu Hadis Şerhi)

– Bir grup âlim de ölüden kastın kalbî ölü, yani gaflet ve cehalet ehli olduğunu iddia eder. (bk. Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 465, Alîyyu'l Kârî'den naklen)

Buna binaen Yâsîn'in okunacağı ölünün hangi ölü olduğunda kapalılık vardır.

• Bazı âlimler, İmam Ahmed'in (rh) müsnedinde "şeyhlerden" naklettiği şu rivayetle istidlalde bulunmuşlardır:

Safvân ibni Amr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ölüm döşeğindeki Ğudayf ibni El-Hâris Es-Sumâlî'nin sancıları artınca yanında bulunan şeyhlerden nakledildiğine göre Ğudayf onlara, 'Aranızda Yâsîn Suresini okuyabilecek biri var mı?' diye sordu. Aralarından Sâlih ibni Şurayh Es-Sekûnî okumaya başlayıp 40. ayete ulaştığında Ğudayf vefat etti. Bu esnada şeyhler şöyle söylüyordu: 'Yâsîn suresi ölüm döşeğindeki kişinin yanında okunursa ölümü hafif olur.'

Ravi şöyle dedi: 'Îsâ ibni'l Muammer de İbni Ma'bed'in başında 'Yâsîn Suresi' okumuştu." (Ahmed, 16969)

Bu, şer'i bir delil değil, bir dönemde yaşayan bir grup insanın uygulamasıdır. Rivayetin isnadı sahih veya hasen olsa dahi, tüm ümmeti bağlayıcı şer'i bir delil olmaz. Kaldı ki İmam Ahmed'den isnadsız nakledilen bu söz (yani Yâsîn'in ölüm sekeratını hafifleteceği), Allah Resûlü'ne isnad edi-

İnsan Ne Zaman Ölü Kabul Edilir?

Ölüm, biyolojik bir hadise, Yüce Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden bir ayettir. Ölüm olayının şer'i hukuka bakan yönleri vardır. Zira bir insanın gömülmesi, mirasının taksimi, eşinin iddet sürecinin başlaması, (caiz görenler nezdinde) organ nakli… gibi işlemler kişinin ölümüne bağlıdır.

İslam hukuku açısından ölüm, ölüme giden süreç ve hakiki ölüm olmak üzere iki kısımdır. Ölüme giden süreç, ölümün alametleridir. Kişinin ölüm sürecine girdiği kabul edilir, ancak hakiki anlamda ölü kabul edilmez. Ölüm sekeratı -günümüzde beyin ölümü- ölüm sürecinin başladığını gösteren alametlerdir, ölümün kendisi değildir. Hakiki ölüm; ruhun bedenden ayrılması, vücutta hiçbir canlılık emaresinin kalmamasıdır. Bir diğer ifadeyle solunum, kalp atışı ve kan dolaşımının sonlanmasıdır. Bu durumdaki biri hakiki ölüdür ve ölüme tabi olan tüm hükümler ona uygulanır. Günümüzde tıbbi imkânların gelişmesi vesilesiyle, bir insanın öldüğü kesinlik derecesinde bilgiyle (kat'i ilim) bilinebilir. Kesin bilgi elde etmenin mümkün olmadığı ortamlarda acele etmemek, hayat belirtisi göstermeyen kişinin ölmüş olduğundan emin olmak gerekir. Zira bu durumda hayat kesin, ölüm ise zannidir. Yakin ile sabit olan, şek/şüphe ile yok sayılmaz.[111] İslam âlimleri bu durumda acele etmemeyi, ölümden emin olmayı tavsiye etmişlerdir.

---

lerek rivayet edilmiştir. Ancak isnadında Mervân ibni Sâlim vardır. Bu ravi "metruk/terkedilmiş" "munkeru'l hadis", "yalancıdır, hadis uydurur" gibi en ağır lafızlarla cerhedilmiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 6/222-223, 7766 No.lu Ravi) Anlaşıldığı kadarıyla isnadı bu olan rivayet bir örfe dönüşmüş ve yaygınlaşmıştır. Zira İbni Kayyîm (rh) gibi bir âlim bile, "Bu eski ve yeni insanların âdetidir." (bk. Kitâbu'r Rûh, s. 26) diyerek, uygulamayı amelin meşruiyetine delil kabul etmiştir. Daha ilginci "Bu hadiste kastedilen ölene değil, ölüm döşeğinde olana Yâsîn okumaktır. Zira sahabe bu hadisten, ölene Yâsîn okumanın gereğini anlasaydı bu emri ihlal etmez, ölülerin/kabrin başında Yâsîn okurlardı." mealinde bir tespitte bulunmuştur.

Ancak hemen bir sayfa önce verdiği "Ensâr'dan biri ölünce kabrine gider, Yâsîn okurlardı." mealindeki nakille çelişkiye düşmüştür. Bu meselede "sahih" bir nas bulunmadığından çelişkilerin olması normaldir.

• Yâsîn okumanın selefin uygulaması olduğu iddiası isabetli değildir. Zira selef dönemine en yakın meşhur fıkıh imamı Mâlik'tir (rh). O, Medine ehlinin ameline verdiği önemle meşhurdur. Buna rağmen ölüm döşeğindeki hasta başında Yâsîn okunmasına "sünnet diye yapıldığı takdirde" karşı çıkmıştır. (bk. Şerhu'r Risâle, 1/82; El-Câmiu li Mesâili'l Mudevvene, 3/1061; Şerhu Muhtasari Halîl, 2/136-137) Daha önce belirttiğimiz gibi şeriatın yasaklamadığı her yerde Kur'ân okunabilir. Ancak "bir sünnet olarak ölüm döşeğindeki hasta başında Kur'ân okumak" sabit olmamıştır.

111. bk. El-Eşbâh ve'n Nezâir, Suyûtî, s. 50

İmam Şâfiî (rh) şöyle der:

"Bir kişi öldüğünde ailesinin onu gasletmekte acele etmemesini tercih ederim. Çünkü o kişi bayılmış olabilir. Ölmek üzere olan kişinin yakınları o kişide ölümün bilinen belirtileri henüz tezahür etmemiş olmasına rağmen o kişinin ölmüş olduğu zehabına kapılabilir. Ölümün belirtileri ise bacakların yukarı kalkmamış bir halde tam manasıyla gevşemesi, dirseklerin tamamen boşalması ve diğer ölüm alametleridir."[112]

Ölümden emin olmak için şunlara dikkat edilmesini tavsiye ederler:

- Nefesin durması
- Kalbin atmaması
- Ayakların kendini salması, dik durmasının mümkün olmaması
- Ellerin bilekten sarkması
- Şakakların içe doğru çekilmesi, çökmesi
- Burnun eğilmesi, yamulması
- Yüz derisinin uzaması
- Dudakların kapanmayacak şekilde açılması
- Bedenin soğuması
- Yumurtalıkların çekilmesi[113]

Yıldırım çarpması, savaş korkusu, parçalayıcı hayvan korkusu, yüksekten düşme… gibi âni ölümlerde kimisi bir gün, kimisi üç gün, kimisi de emin olacak kadar beklemeyi tavsiye etmiştir.[114]

Mevcut tıp bilgisi ise ölüm alameti olarak şu durumları zikreder:

"**Ölüm Alametleri**

Ölüm, temel vücut fonksiyonları olarak kabul edilen merkezi sinir sistemi, solunum ve dolaşım fonksiyonlarının geri dönüşümsüz olarak kaybıdır.

112. El-Umm, 1/313
113. bk. Ahkâmu'l Cenâiz, Saîd El-Kahtânî, s. 208-209
114. bk. El-Muğnî, 2/337, 1495. Mesele

Ölümün gerçekleşip gerçekleşmediği, hekimin aşağıdaki muayeneleri yapması ile anlaşılır.

– Dolaşım Sistemi Muayenesi

Nabız ve tansiyon ölçülür. Stetoskop ile kalp sesleri tüm odaklardan dinlenir, nabızlar kontrol edilir. Olanaklar el veriyorsa elektrokardiyogram (EKG) cihazı ile kalpte elektriksel aktivite bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılır. Dolaşımın olup olmadığını anlamak için parmak iple bağlanarak parmak ucundaki morarmanın gözlemlendiği parmak testi de yapılabilir.

– Solunum Sistemi Muayenesi

Stetoskop ile solunum sesleri duyulmaya çalışılır. Dikkatlice göğüs hareketlerinin varlığı araştırılır. Ağız ve burundan, solunumun buharı kontrol edilmelidir.

– Merkezi Sinir Sistemi Muayenesi

Hareketsizlik, ağrılı uyaranlara yanıt ve özellikle beyin sapı olmak üzere tüm refleksler kontrol edilir."[115]

Beyin ölümü hakiki ölüm müdür?

Beyin ölümü hakiki ölüm değil, ölüm sürecinin başladığını gösteren bir alamettir. Tüm vücut fonksiyonları durmadıkça kişiye şer'i anlamda ölü denmez ve ölüme bağlı hükümler uygulanmaz. Zira hayat fonksiyonları devam eden bir insan hayattadır, ölü muamelesi yapılamaz.[116]

115. Sever, M., Yazıcı, H., Ecder, T., (2021). Dahili-Cerrahi-Adli 'Acil'ler El Kitabı. (6. Baskı). Nobel Tıp Kitapevleri. İstanbul. ss: 521-522.

116. Beyin ölümünün ölümün kendisi mi, yoksa ölümün başlangıcı mı olduğu -kısmen- tıpçılar ve İslam âliBeyin ölümünün ölümün kendisi mi, yoksa ölümün başlangıcı mı olduğu -kısmen- tıpçılar ve İslam âlimleri arasında ihtilaflıdır. İhtilafın semeresi şudur: Beyin ölümünü hakiki ölüm kabul edenler, solunum ve kalp atışı cihazlarla sürdürülse bile kişiyi ölü kabul etmektedir. Bu durumdaki kişiye bir ölüymüş gibi muamele etmekte ve defnetmektedir. Beyin ölümünü ölümün başlangıcı kabul edenler ise tüm vücut fonksiyonları duruncaya dek beklemek gerektiğine, bu durumdaki insanı sekeratta gibi kabul etmek gerektiğine inanırlar. Fıkhi tartışmanın anlaşılması için beyin ölümüne bağlı bazı meselelerin anlaşılması gerekmektedir.

1. Beyin Ölümüyle Kastedilen Nedir?

Beynin bazı kısımları şunlardır:

• Hatırlamaya, duyguları hissetmeye, ihsasa, düşünmeye yarayan kısım,

• Vücutta dengeyi sağlayan kısım,

• Solunum ve kan dolaşımına hükmeden kısım.

Beyin ölümünden kastedilen; beyin, beyin sapı ve serebellumun tamamının geri dönüşümsüz

olarak aktivitelerini yitirmesidir. Kişinin cihaz yardımı olmaksızın solunumu olmamasıdır. (bk. Echizetu'l İn'âş ve Hakîkatu'l Vefâti beyne'l Fukahâi ve'l Etibbâ, s. 4)

İlk iki kısım fonksiyonlarını yitirdiğinde bitkisel hayat söz konusu olur. Nadiren de olsa yıllar sonra uyananlar bitkisel hayattaki insanlardır. Müslim/Müslime tabiblerden elde ettiğim şifahi bilgilere göre; tıp bilgisinden uzak insanlar bitkisel yaşamla beyin ölümünü karıştırmaktadır. Buna bağlı olarak uzun süre bilincini kaybetmiş, cihaza bağlı yaşayan hastaların iyileşmesini 'beyin ölümü teşhisi konduktan sonra' iyileşti olarak algılamaktadır. Oysa nadiren görülen bu tip hastalar, beyin sapı ölümü gerçekleşmemiş, bitkisel hayattaki hastalardır.

2. Beyin Ölümüyle İlgili Kısa Tarihçe

"Ölüm ve Beyin Ölümü

Ölüm tarihsel süreçte yıllarca 'kalp atımlarının olmayışı ve solunumun durması' olarak tanımlandı. Nitekim teknolojik ve tıbbi gelişmeler ile birlikte 1950'li yılların sonunda yoğun bakım üniteleri kuruldu ve solunum cihazları üretildi. Kendiliğinden solunumu olmayan hastaların solunum fonksiyonları, yapay cihazlarla desteklenmesiyle birlikte, geleneksel tanımdaki 'solunum durması' maddesi pasifleşmiş oldu. Çünkü hastalar yapay solunum cihazlarıyla solutuluyor ve cihaz yardımıyla da olsa solunum devam ediyordu. Kalbin işlevleri de ilaçlarla desteklenebilir oldu. Bu durum da ölüm kriterlerinin tekrar gözden geçirilmesine sebebiyet verdi.

Sonuçta mantıksal ya da tıbbi çıkarımlara göre, makina desteği var olduğu sürece solunum sürdürülebilecekti. Peki 'kendiliğinden nefes almayan ve kendi hâline bırakıldığında ölecek' hastalara verilen bu tıbbi destek nereye kadar sürecekti ve kişi ne zaman 'ölü' kabul edilecekti?

Kendi solunumu olmayan, solunum cihazlarıyla yoğun bakımlarda solutulan hastalarda ölüm kriterleri belirlenmeye çalışıldı. 1959 yılında solunum cihazı desteğinde yaşamakta olan bir grup hastada 'Le coma depasse (komanın ötesi)' tanımı yapıldı.

1960'lı yılların başında organ nakli uygulamaları hız kazandı, gelişmeye başladı. Bunun neticesinde, beyin ölümü kavramı da gündeme geldi. Buna göre her koma hâlindeki hastaya ölüm eşdeğeri olan 'beyin ölümü' denilemezdi. Bu sebeple organlar da baz alınarak 1960'lı yıllarda beyin ölümünü tanımlamak için 'Harvard Kriterleri' belirlendi. Günümüzde kullanılan beyin ölümü tanı kriterlerinin ilk temelleri bu şekilde atılmış oldu." (bk. Mollaret P, Goulon M. Le coma dépassé. Rev Neurol 1959; 101: 3-15)

Ölüm sürecinde beyin ölümü gerçekleşse dahi dışarıdan tıbbi destekle organlar, doku seviyesinde canlılığını bir süre koruyabiliyor. Bu süre de organ nakli açısından önem kazanmıştır.

3. Beyin Ölümüne Nasıl Hükmedilir?

Beyin ölümü

Beyin ölümü; bilinç kapasitesinin, beyin sapı reflekslerinin ve bağımsız nefes alma yeteneğinin kaybıyla birlikte tepkisiz bir koma hâli olarak tanımlanır. Bir başka ifadeyle beyin işlevinin tam ve kalıcı şekilde kaybıdır. (Greer DM, Shemie SD, Lewis A, Torrance S, Varelas P, Goldenberg FD, Bernat JL, Souter M, Topcuoglu MA, Alexandrov AW, Baldisseri M, Bleck T, Citerio G, Dawson R, Hoppe A, Jacobe S, Manara A, Nakagawa TA, Pope TM, Silvester W, Thomson D, Al Rahma H, Badenes R, Baker AJ, Cerny V, Chang C, Chang TR, Gnedovskaya E, Han MK, Honeybul S, Jimenez E, Kuroda Y, Liu G, Mallick UK, Marquevich V, Mejia-Mantilla J, Piradov M, Quayyum S, Shrestha GS, Su YY, Timmons SD, Teitelbaum J, Videtta W, Zirpe K, Sung G. Determination of Brain Death/Death by Neurologic Criteria: The World Brain Death Project. JAMA. 2020 Sep 15;324(11):1078-1097.)

Beyin ölümü denilebilmesi için, bazı şartların sağlanması gerekir.

Beyin ölümü ihtimali olduğu değerlendirilip muayene yapılması için sağlanması gereken ön şartlar:

• Beyin ölümüne yol açmış hastalığın kesin olarak bilinmesi gerekir.

• Tüm diğer olasılıklar dışlanmalı. ilaç zehirlenme şüphesi varsa ilacın etkisinin vücuttan kaybolacağı beş yarılanma süresi beklenmelidir.

• Nörogörüntülemede şiddetli serebral ödem ve beyin sapı herniasyonu saptanması gerekir.

• Görüntüleme cihazlarıyla kanıtlanmış şekilde hastada geri dönüşü olmayan ağır yapısal beyin hasarı olmalı.

• Beyin hasarına yol açan sürecin kesin bir tedavisi olmamalı veya tüm tedavi girişimlerine yanıt alınamaması durumu olmalı.

• Kan basıncı değerleri 100 mmHg üzerinde olmalıdır. Daha düşük olması durumunda ilaç desteğiyle yükseltilmesi gerekir.

• Santral vücut sıcaklığı 24 ila 72 saat boyunca 36 °C'nin üzerinde olmalıdır.

• Hastada metabolik bozukluklar olmamalıdır. Şayet böyle bir durum varsa düzeltilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca beyin kanlanmasını bozacak haricî bir patoloji olmaması gerekir.

• Hasta, hiçbir anestezik ilacın etkisinde olmamalıdır. Ağrı kesici ilaçlarınsa bilinç düzeyini etkilemeyecek miktarda olması gerekmektedir.

• Beynin oksijensiz kaldığı durumlarda beyin ölümü tanısı için muayene hemen yapılmamalıdır, yanıltıcı olacaktır. En az yirmi dört saat beklenmelidir. (bk. Greer DM, Shemie SD, Lewis A, Torrance S, Varelas P, Goldenberg FD, Bernat JL, Souter M, Topcuoglu MA, Alexandrov AW, Baldisseri M, Bleck T, Citerio G, Dawson R, Hoppe A, Jacobe S, Manara A, Nakagawa TA, Pope TM, Silvester W, Thomson D, Al Rahma H, Badenes R, Baker AJ, Cerny V, Chang C, Chang TR, Gnedovskaya E, Han MK, Honeybul S, Jimenez E, Kuroda Y, Liu G, Mallick UK, Marquevich V, Mejia-Mantilla J, Piradov M, Quayyum S, Shrestha GS, Su YY, Timmons SD, Teitelbaum J, Videtta W, Zirpe K, Sung G. Determination of Brain Death/Death by Neurologic Criteria: The World Brain Death Project. JAMA. 2020 Sep 15;324(11):1078-1097. Ayrıca bk. Türk Nöroloji Derneği, Beyin Ölümü Kılavuzu, 2014)

Beyin ölümünün gerçekleştiğini gösteren üç temel bulgu vardır ve şu sekiz maddeyle açıklanır:

• Rahatsız edici görsel, işitsel ve dokunsal uyarılar dâhil en üst dış uyaranlara rağmen uyarılma veya farkındalık bulgusu yoktur.

• Her iki göz bebeği de orta büyüklüktedir veya genişlemiştir ve ışığa tepki vermez.

• **Hastada kornea** (korneanın dışına dokunulduğunda gözün kapanması), **okülosefalik** (bozuk olması; hastanın başının sağa sola çevrilirken gözlerin aynı konumu korumaması ve gözün başın çevrildiği yöne dönmesi) **ve okülovestibüler refleksler** (Gözler açık tutularak dış kulak yoluna yaklaşık 50 ml buzlu su şırınga edilir. Beyinsapı sağlamsa gözler yavaşça uyarılan kulağa doğru sapar. Aksi hâlde gözlerde bir hareket görülmez.) **yoktur.**

• Yüze yapılan ağrı verici uyarıya karşın yüz hareketi yoktur.

• Çift taraflı arka öğürme refleksi (yutak arkasına dokunulduğunda öğürme hissi) yoktur.

• Soluk borusuna doğru ilerletilen hortum nedeniyle öksürük yoktur.

• Uzuvlara yapılan ağrılı uyaranlara tepki yoktur.

• Pozitif apne testi (Testin yapılışı çok detaylı olmakla beraber amacı hastanın kendiliğinden solunum/nefes alma çabasının olup olmadığına bakılması durumudur. Hasta kendiliğinden nefes almıyorsa, bu durum solunum makinesinde gözlenir ve kan değerlerine bakılır. Kandaki karbondioksit seviyesinin 60 olmasına ya da test öncesine göre 20 mmHg artış olmasına rağmen solunum cihazında nefes alma bulgusu yoksa hastada beyin ölümü gerçekleşmiş denilir.) (bk. Greer DM, Shemie SD, Lewis A, Torrance S, Varelas P, Goldenberg FD, Bernat JL, Souter M, Topcuoglu MA, Alexandrov AW, Baldisseri M, Bleck T, Citerio G, Dawson R, Hoppe A, Jacobe S, Manara A, Nakagawa TA, Pope TM, Silvester W, Thomson D, Al Rahma H, Badenes R, Baker AJ, Cerny V, Chang C, Chang TR, Gnedovskaya E, Han MK, Honeybul S, Jimenez E, Kuroda Y, Liu G, Mallick UK, Marquevich V, Mejia-Mantilla J, Piradov M, Quayyum S, Shrestha GS, Su YY, Timmons SD, Teitelbaum J, Videtta W, Zirpe K, Sung G. Determination of Brain Death/Death by Neurologic Criteria: The World Brain Death Project. JAMA. 2020 Sep 15;324(11):1078-1097.)

Bu üç madde beyin ölümü gerçekleştiğinde ortaya çıkan bulgulardır. Hastalarda bu bulguların olup olmadığı ve dolayısıyla "Beyin ölümü gerçekleşmiş mi?" sorusunun cevabı aranır.

Ön şartların amacı, yalancı bir beyin ölümü ihtimalini ortadan kaldırmak için beyin ölümü taklidi yapabilecek durumları tespit edip dışlamaktır. Böylece gerçekten beyin ölümü gerçekleşti mi yoksa beyin ölümü gibi görünen başka bir durum mu var sorusu cevabını bulur.

Üç temel bulgu ise, beyin ölümünden şüphelenilen hastalarda beyin ölümünün gerçekleşip gerçekleşmediğini, sonuçtan nedene giderek anlamaya çalışan kriterleri kapsar. Eğer kişide beyin ölümü gerçekleşmiş ise hekimlerin, hastada bu 3 maddeyi bulması gerekir. Bu üç madde bir hastada varlık göstermiyorsa bu hastada beyin ölümü gerçekleşti denmez; net tanı koyabilmek için ek tetkiklere gidilir. (bk. Greer DM, Shemie SD, Lewis A, Torrance S, Varelas P, Goldenberg FD, Bernat JL, Souter M, Topcuoglu MA, Alexandrov AW, Baldisseri M, Bleck T, Citerio G, Dawson R, Hoppe A, Jacobe S, Manara A, Nakagawa TA, Pope TM, Silvester W, Thomson D, Al Rahma H, Badenes R, Baker AJ, Cerny V, Chang C, Chang TR, Gnedovskaya E, Han MK, Honeybul S, Jimenez E, Kuroda Y, Liu G, Mallick UK, Marquevich V, Mejia-Mantilla J, Piradov M, Quayyum S, Shrestha GS, Su YY, Timmons SD, Teitelbaum J, Videtta W, Zirpe K, Sung G. Determination of Brain Death/Death by Neurologic Criteria: The World Brain Death Project. JAMA. 2020 Sep 15;324(11):1078-1097.)

Bu kriterleri sağlayan bir hastada ek olarak bekleme gözlem süresinin dolması gerekir.

Peki, beyin ölümü kriterlerini sağlayan bir hastada neden bekleniyor ve ne kadar süre beklenecek? Beyin ölümü temel bulguları saptandıktan sonra, bu bulguların geri dönüşü olmayan bir şekilde kalıcı olduğunun da saptanması için bekleme süresi kriteri getirilmiştir. Yukarıda tespit edilen beyin ölümü bulgularının, belirlenen bekleme süresi sonunda değişmediğini tespit/ispat gerekir. Bekleme süresinin ne kadar olacağı henüz üzerinde ittifak edilmemiş ihtilaflı konulardandır.

Belirlenen Bekleme Süresi:

İki aydan küçük bebeklerde kırk sekiz saat,

İki ay ila bir yaş arası çocuklarda yirmi dört saat,

Bir yaş ve üzeri çocuklarda ve yetişkinlerde on iki saat,

Beynin oksijensiz kaldığı (Hipoksik durumlar ve kardiyopulmoner resüsitasyon uygulama sonrası) durumlarda yirmi dört saat beklenir. (bk. Türk Nöroloji Derneği, Beyin Ölümü Kılavuzu, 2020)

Beyin ölümü koma farkı

Koma hâli ölümle eş değer değildir. Koma hâli beyin ölümü anlamına da gelmez. Koma, beyin ölümü tanısı konulurken aranan kriterlerden bir tanesidir. Her koma hâlinde olan hastaya beyin ölümü tanısı konulmaz. Öncelikle koma nedeni araştırılır ve tedavi edilebilir nedenler tedavi edilir. Zira koma hâlindeki bazı hastalar tedavi ile normal hayata dönebilirler. Beyin ölümü tanısındaki koma hâliyse, tedaviye cevap vermeyen **veya hâlihazırda tedavisi bulunmayan,** beyin hasarına sebebiyet veren, kalıcı ve ilerleyici bozulmayı içeren koma hâlidir.

Bu sebeple her koma hâline beyin ölümü denilmez. Beyin ölümü denilmesi için başka birçok kriter aranmaktadır. Beyin ölümü tanısında solunumu da içeren sekiz maddelik ön şartlar vardır, bu ön şartların bulunduğu hastalarda üç tane beyin ölümü sonuç bulguları aranır. Beyin ölümü bulgularına rastlanan hastalarda iki adet yardımcı test yapılır. Yardımcı testlerin amacı, beyin kan akımının olmadığından ve beynin elektriksel de dâhil hiçbir fonksiyonunu yapmadığından emin olunmasıdır. Desteklenen hastalarda yardımcı testlerle, ölüm kararından önce bir süre beklenir. 12-48 saat arasında değişen bekleme süresinin amacı yukarıda açıklanan birçok aşamalı testlerle saptanan beyin ölümü temel bulgularının geri dönüşümsüzlük kriterini sağlamasıdır. Bekleme süresinin sonunda bu bulguların değişmediği gösterilir ve bulguların kalıcı olduğuna karar ve-

rilir. Artık bu aşamada beyin ölümü tanısı kesinleşir ve beyin ölümü tanısı konulan hastalarda yaşama geri dönme beklenmez.

4. Fıkhi Açıdan Beyin Ölümü Tartışmaları

Üzerine şer'i ahkâm bina edildiği için, fukaha, beyin ölümü konusunu tartışmıştır. Ulema konseyleri ve uluslararası fıkıh komisyonlarının da dâhil olduğu geniş bir tartışma grubu oluşmuştur. (bk. El-Mevtu'd Dîmâğî ve'l Âsaru'l Muhtelifu fîhâ, Dr. Saîd ibni Mubârek Dahîl El-İklibî; El-Mevtu'd Dimâğî ve Tekyîfihu'ş Şer'î, Dr. Daîc Bathî Duhaylân El-Muteyrî; Echizetu'l İn'âş ve Hakîkatu'l Vefât beyne'l Fukahâi ve'l Etibbâ, Dr.Bekr ibni Abdullah Ebû Zeyd; El-Mevsûatu't Tıbbiyeti'l Fıkhiyye ve'n Nevâzilu'l Asriyye, 2/36-61) Tüm bu tartışmaların güzel bir özeti olan Dr. Mesud Sabri'nin derlemesini paylaşacağım:

"**Fıkhi Açıdan Beyin Ölümü**

Fukaha, beyin ölümüne yönelik görüş serdederken iki mesele üzerinde yoğunlaşır. Bu meselelerden ilki beyin ölümünün hakiki ölüm olup olmadığı meselesiyken, ikincisi yaşam destek ünitesinin kaldırılmasıdır.

Birinci Mesele: Beyin Ölümü Hakiki Ölüm müdür?

Muasır fukaha, beyin ölümünün insan hayatı için hakiki ölüm olarak tanımlanabilmesi noktasında ihtilaf etmişlerdir.

Birinci Görüş: Beyin Ölümü Hayatın Sonu Değildir

Bu görüş Suudi Arabistan Âlimler Konseyi ve İslam Âlemi Birliği (er-Râbitatu'l Alemi'l-İslamî) İslam Fıkhı Cemiyeti (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî) kararıdır. Abdulaziz bin Bâz, Dr. Abdullah bin Amr Nasîf, Dr. Bekr Ebû Zeyd, Şeyh Abdullah Bessâm, Dr. Salih el-Fevzân, Şeyh Muhammed es-Sebîl, Şeyh Muhammed Mahmud es-Savvâf, Şeyh Ebu'l Hasen en-Nedvî, Şeyh Muhammed Reşîd Kabbânî, Şeyh Muhammed Şâzeli en-Neyfer, Şeyh Ebubekr Havemi, Dr. Ahmed Fehmi Ebû Sunne, Şeyh Muhammed el-Habib bin Havce, Şeyh Muhammed Sâlim bin Abdu'd-Dûd, Kuveyt Vakıflar ve İslami İşler Bakanlığı'nda bu karar ile fetva veren Talal Ömer Bafekih, Şeyh Muhammed el-Muhtar es-Selâmî, Şeyh Bedr el-Mütevellî Abdulbasit, Abdulkâdir el-Amârî, Dr. Tevfik al-Vâî gibi alimlerin bu kararda imzası bulunmaktadır. (Heyetu Kibâri'l-Ulema (Büyük Alîmler Konseyi), 181 no'lu karar, 12.4.1417 h.; İslam Alemi Birliği (er-Râbitatu'l Âlemi'l-İslâmî) İslam Fıkhı Cemiyeti'nin (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmi) kuruluşunun onuncu yılında Mekke'de aldığı kararlar, s. 21, 24.2.1408 h.; Mecelletu'l-Fıkhi'l-İslâmî, III/2; Şeyh Muhtâr es-Selâmî, 'Meta Tentehi el-Hayâtu', Mecelletu'l-Fıkhı'l' İslâmî, 3/22, s. 628; eş-Şeyh Bedr el-Mutevellî Abdulbâsit, 'Nihâyetu'l-Hayâti'l-İnsâniyye fi Nazari'l-İslâmi', Mecelletu'l-Fıkhil-İslami, 3. sayı, II/720; Abdulkâdir el-Amâri, 'Nihâyetu'l Hayâti'l İnsâniyye', Mecelletu'l Fıkhi'l-İslâmî, 3. sayı, II/720; Tevfik el-Vâî', 'Hakîkatu'l-Mevt ve'l-Hayâ fi'l-Kur'ân ve'l-Ahkâmi'ş-Şer'iyye', Mecelletu'l Fıkhi'l-İslâmî, 3. sayı, II/710.)

İkinci Görüş: Beyin Ölümü Hayatın Sonudur

Bu karar, İslam Konferans Örgütü'ne bağlı İslam Fıkıh Cemiyeti'nin kararıdır. Dr. Muhammed Nam Yâsin ve Şeyh Muhammed bin Cebir bu görüşü desteklemektedir. (Mecelletu 'l Fıkhi-l-İslâm'î, 3. sayı, II/809 ve 4. sayı,1/462; 'Nihâyetu' l- Hayâti'l İnsâniyye fi Dav'i İctihâdâti'l- Ulemâi'l-Muslimîn', Mecallatu Mecmai'l -Fıkhi'l- İslâmî, 3. sayı, II /657; İslam Alemi Birliği (er- Râbitatu'l Âlemi'l- İslâmî) İslam Fıkhı Cemiyeti'nin (Mecmau'l -Fıkhi'l- İslâmî) kararları, s. 22, 24.2.1408 h.

Üçüncü Görüş: Beyin Ölümü Hayatın Sonudur ve Hayatın Sonu Değildir Görüşlerinin Ortası

Eğer bir kişinin beyin ölümü gerçekleşirse hayatı arkada bırakmış olur ve o kişinin üzerine ölüm ahkâmı cereyan eder. Ama kişinin hayati organları işlevini sürdürdüğü müddetçe o kişinin ölü olduğuna hükmedilmez. Bu, Islam Tıbbı Konferansı ve Dr. Muhammed Süleyman el-Eşkar'ın görüşüdür. (Mecelletu Mecmai'l-Fıkhil-İslâmî, 3. sayı, 2/809.)

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri

Birinci Delil: Kaide: Şekk ile Yakin Zail Olmaz (bk. Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, s. 77)

1. Yakin olan hayattır, şekk olan ise ölümdür. Yakin olan hayat şek olan ölüm ile zail olmaz. Her ne şekilde olursa olsun, hayatın varlığına delalet eden kalp atımı ve nefes alımı gibi durumlar mevcut ise hayat zail olmaz.

2. Tabipler ruhun bedenden çıkışını doğrulamıyorlar ve beyin ölümünü nihai bir ölüm olarak tanımlamıyorlar.

İkinci Delil: Kaide: Bir Şeyin Bulunduğu Hal Üzere Kalması Asıldır (bk. İbn Nüceym-el-Hanefî, -el-Eşbâh ve'n-Nezâir, 1/57)

Aslolan hayattır. Bedenin işlevleri beyin haricinde durmamıştır. Aksine beyin ölümü halinde insan hayatı değişik veçhelerden idamesini sürdürmektedir. Mesela idrar yapma, vücut sıcaklığında degişikliğin görülmesi, kalpte çarpıntı ve belirgin hareketlerin bulunması, kan basıncının inip çıkabilmesi gibi vücudun birçok organı fonksiyon göstermektedir.

Üçüncü Delil: Fukahaya Göre Ölümün Alametleri Yakini Bilgi Üzerine Bina Edilir

İmam Şâfiî el-Umm kitabında der ki: 'Bir kişi öldüğünde ailesinin onu gasletmekte acele etmemesini tercih ederim. Çünkü o kişi bayılmış olabilir. Ölmek üzere olan kişinin yakınları o kişide ölümün bilinen belirtileri henüz tezahür etmemiş olmasına rağmen o kişinin ölmüş olduğu zehabına kapılabilir. Ölümün belirtileri ise bacakların yukarı kalkmamış bir halde tam manasıyla gevşemesi, dirseklerin tamamen boşalması ve diğer ölüm alametleridir.' (İmam Muhammed bin İdris eş-Şâfiî, el-Umm, 1/313)

Dördüncü Delil: Makâsıd-ı Şeria'daki Nefsi Koruma İlkesi

Şeriatın asıllarından birisi de, tüm şeriatların üzerinde ittifak ettiği zaruri maslahatların muhafaza edilmesidir. Nefsin korunması da bunlardan birisidir. Buradan hareketle duyu alımının işlevsiz kalması ya da soluk alıp vermenin durması gibi durumların, hayatın sonlandığını göstermediği görüşünü savunurlar.

İkinci Görüşü Savunanların Delilleri

Bu görüşü savunanlar birkaç durumu göz önüne almaktadırlar. Bunlardan önemlileri şunlardır;

1. İnsan hayatı mevcudiyet ve ademiyet olarak beyin ile irtibatlıdır. Hayatın sonunun sınırını belirlemek zann-ı galibe dayanmaktadır. Modern bilimin ulaştığı nokta itibarıyla beyin fonksiyonlarının tamamıyla geri dönüşümsüz olarak sonlanması bazı şekkleri içeriyor olabilir. Ama, bu konudaki ilmi hükümler, emareler ve deliller yoluyla ulaşılan zann-ı galip mesabesindedir. Bu delilden yola çıkarak insan hayatı beyin ölümüyle son bulur demek mümkündür. (Mecelletu'l-Fıkhi'l-İslamî, 3. Sayı, II/641-655.)

2. Fukaha, kesilen hayvanın hareket etmesini onun tam anlamıyla hayata sahip olduğunu gösteren bir delil olarak itibara almaz. Bu durumun bir benzeri taammüden adam öldürmedeki tetâbu' (peşpeşelik, ardısallık) meselesinde de vardır. Bir kişi, başka birine saldırsa ve sonra başka biri gelip yine saldırılan kişiye saldırsa, bu durumda katil kim olur? Fukaha yukarıdaki durumun cevabını mağdur kişinin haline göre verir. Eğer saldırılan kişinin görme, konuşma gibi tüm yetileri ve istemli tüm hareketleri geri dönüşümsüz bir şekilde kaybolmuşsa suçu işleyen ilk saldıran kişidir, diğerine tazir cezası verilir.' (Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslamî, 3. sayı, II/644.)

3. Bu meseleyi konunun uzmanlarına (ehl-i zikr) sormak gerekir. Tabipler beyin ölümünün nihai ölüm anlamına geldiğini söylemektedirler.

4. Ruh bedene beyin vasıtasıyla hükmeder. Eğer beyindeki en önemli kısım olan beyin sapı fonksiyonunu kaybederse ruhun beden üzerindeki kontrolü sona erer, ruh bedenden çıkar ve Azrail ruhu kabzeder.

Üçüncü Görüş: Beyin ölümü tam bir ölüm veya tam bir hayat değildir

Bu görüş Kuveyt'teki İslam Tıbbı Kongresi'nin ve Dr. Muhammed Süleyman el-Eşkar'ın savunduğu görüştür. ('el-Hayatu'l-Insâniyye Bidâyetuha ve Nihâyetuha fi'l- Mefhûmi'l-İslamiyye'. Tavsiyyâtu Mu'temeri't-Tibbi'l -İslâmî bi'l-Kuveyt (Kuveyt İslam Tıbbı Konferansı Bildirgesi), Kuveyt, 1405 h; bkz. Mecelletu'l-Fıkhi'l-İslami, 32/731-732; Muhammed Süleyman el-Eşkar, 'Nihâyetu'l-Hayâ', Mecelletu Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî, 3. sayı, II/671.)

Bu görüşün gerektirdiği üzere beyin ölümü gerçekleşmiş bir kişiye bazı ölüm hükümleri tatbik edilir. Kişinin diğer organları da fonksiyonlarını yitirene dek diğer geri kalan ölüm hükümleri ise tatbik edilmez. Bu görüş diğer ilk iki görüşü toplar bir nitelik taşımaktadır." (Hayat Ne Zaman Başlar, Ne Zaman Biter? s. 201-221 özetle)

Deriz ki: Fıkhi açıdan bakıldığında beyin ölümünü hakiki ölüm kabul etmek olanaksızdır. Beyin ölümü daha ziyade ölümün habercisi, ölüme girilen yolu gösterir. Bundan yıllar önce tıp, suni solunum ve suni kalbi bilmiyordu. Daha sonra Allah'ın (cc) ufukta ve nefislerde yarattığı ayetleri keşfiyle cihazla solunum ve kalp atışını öğrendi. Cihazla solunum ve kalbi çalıştırmayı bilmeden "ölü" hükmü verdiği insanların, cihaz yardımıyla yaşadığını gördü. Bugün beyin sapı ölümü gerçekleşen insanın da yarın beyin nakli ve suni cihazlarla yaşamayacağını bilmiyoruz. Şayet böyle bir gelişme olursa, bugün "kesin ölü" dediklerimize yarın "kesin canlı" diyeceğiz. Bu nedenle beyin ölümü hakiki ölüm değil, bugünkü bilgilerimizle hakiki ölüme giden sürecin başlangıcıdır.

Bir diğer mesele her tıbbi hüküm şer'i hüküm değildir. Fıkıh, tıptan faydalanır; ancak tıbbın kabullerini şer'i usullerin önüne geçirmez. Daha önce temas ettiğimiz gibi tıbbın kabul etmediği zannı, İslam, yakin yerine geçen zan olarak kabul eder. (bk. 1/365. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.) Burada da tıbbın yakin kabul ettiğini, İslam zan kabul eder. Farklılığın nedeni İslam'ın şer'i hükümleri bina ettiği asıllarda ruh, maneviyat, ahiret, insanların durumu/şartları gibi etkenleri dikkate alması; tıbbın bu sayılanların hiçbirini dikkate almamasıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

5. Yaşam Ünitesinin Kaldırılması

Beyin ölümü gerçekleşmiş ve yaşam ünitesine bağlı hasta, sekerat hâlinde kabul edilir. Bu durumda bir hastanın yaşam ünitesinden koparılması caiz midir? Fıkhi açıdan bakıldığında yaşam ünitesine bağlı insanın iki durumu vardır:

• Tedavi amaçlı yaşam ünitesine bağlı hastalar: Bunların yaşam ünitesinden koparılması caiz değildir. Çünkü bu durum tedaviyi aksatacak, hastaya zarar verecektir.

• Beyin ölümü gerçekleşmiş hastanın yaşam ünitesinden koparılması: Cumhur-u fukaha; yeterli sayıda tabibin hastanın dönüşü olmayan ölüm yoluna girdiğini söylemesi durumunda yaşam ünitesinden koparılacağını söylemiştir. Zira bu durumda, yaşam ünitesi **tedavi amaçlı değildir.** Yalnızca kalp atış süresini uzatmak içindir. Bunun ne hastaya ne de diğer insanlara faydası yoktur. Bilakis yaşam ünitesine ihtiyacı olan hastalara engel olması, hastanın ailesinin bekleme sıkıntısını arttırması ve kamu malının anlamsız yere harcanması gibi şer'i sorunları vardır.

• Bu nedenle "beyin ölümünü hakiki ölüm görmeyen" ulemanın kahir ekseriyeti; bu durumdaki hastanın yaşam ünitesinden koparılmasını caiz görmüşlerdir. (bk. El-Fıkhu't Tıbbî, s. 151-152; El-Mevtu'd Dîmâğî ve'l Âsaru'l Muhtelifu fîhâ, Dr. Saîd ibni Mubârek Dahîl El-İklibî, s. 886-888; Echizetu'l İn'âş ve Hakîkatul Vefâti beyne'l Fukahâi ve'l Etibbâ, s. 11-14) Yaşam ünitesi kapatılsa bile kişiye ölü ahkâmı uygulanmaz, ruh bedeni terk edinceye kadar beklenir. Vücudun tüm fonksiyonları sonlanınca, ölümüne hükmedilir, gömülür. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Bir Müslim'in Ölümünden Sonra Yapılması Gerekenler

Ölüm döşeğindeki hasta veya âni ölümle vefat eden insan, cenaze işlemleri yapılmadan önce bir müddet bekler. Yani yıkama, kefenleme, defin ve cenaze namazı işlemleri yapılıncaya kadar geçen sürede yapılacak ameller vardır. Bunlar;

- **Ölenin gözlerini kapatmak**

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ebû Seleme'nin yanına girdi, gözleri açık kalmıştı, onları kapadı.

Sonra şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki ruh kabzedildiği vakit göz onu takip eder.' "[117]

Allah Resûlü (sav) ölen insanın açık kalan gözlerini kapatmış, bu amelin hikmetini izah etmiştir: "Ruh bedenden ayrılınca göz de ona tabi olur." Bu ifade iki şekilde anlaşılmaya müsaittir.

– Ruh gidince gözün görme kuvveti de ona tabi olarak gider. Bu durumda gözün açık kalmasının anlamı kalmaz.

– Ruh bedenden ayrılınca göz onu izler, nereye gittiğine bakar… [118]

Ruhun kabzedilmesi ve Yüce Allah'a yükselişi şöyle anlatılmıştır:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Müminin ruhu çıktığı vakit onu iki melek karşılar ve yukarıya çıkarır.'

Hammâd şöyle dedi: 'Ravi onun kokusunun güzelliğini ve miski anlattı.'

(Ebû Hureyre devam etti:) 'Sema ehli şöyle der: 'Güzel bir ruh yeryüzünden geldi, Allah sana ve kendisini yaşattığın cesede salât eylesin.' Sonra onu Yüce Rabblerine götürürler. O da (cc) şöyle der: 'Bunu hududun sonuna kadar götürün.'

Kâfirin de ruhu çıktığı vakit, -Hammâd, onun pis kokusunu ve de bir lanet zikretti- sema ehli şöyle der: 'Pis bir ruh yeryüzünden geldi.' Sonra 'Bunu hududun sonuna kadar götürün.' denilir.

117. Müslim, 920
118. bk. El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc, 18/161, 920 No.lu Hadis Şerhi

(Ebû Hureyre şöyle devam etti:) Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) üzerinde bulunan ince bir örtüyü şöyle burnuna çevirdi.' "[119]

- **Ölenin ardından dua etmek**

Allah Resûlü (sav), Ebû Seleme'ye (ra) şöyle dua etti:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ

"Allah'ım, Ebû Seleme'yi affet! Derecesini hidayete erenlerin derecelerine yükselt. Arkasında bıraktıkları için ona halef ol. Bize de ona da mağfiret buyur! Ey âlemlerin Rabbi! Onun kabrini genişlet ve kendisi için orayı nurlandır."[120]

- **Geride kalanların teslimiyeti ve yapacakları dua**

Ölüm de dâhil, başına herhangi bir musibet gelen herkesin "istirca" yapması gerekir. "Şüphesiz biz Allah'a aidiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz." demek olan istirca, musibet ânında Müslim'e istikamet kazandıran bir şiardır:

"Andolsun ki sizleri biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve meyvelerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele! Onlar ki başlarına bir musibet geldiğinde: 'Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz.' derler."[121]

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Başına musibet gelen bir Müslim, Allah'ın emrettiği gibi,

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ، اللَّهُمَّ اْؤجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَاَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا

'Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz.'[122] ve 'Allah'ım, musibetim hususunda bana ecir ver ve bana bunun arkasından daha hayırlısını ihsan eyle.' derse Allah ona mutlaka ondan daha hayırlısını verir."[123]

119. Müslim, 2872
120. Müslim, 920
121. 2/Bakara, 155-156
122. bk. 2/Bakara, 156
123. Müslim, 918

İstircanın Anlamı

İstirca inanılarak söylenirse insana başlangıç ve nihayet arasında istikamet kazandırır. Nereden geldiğini ve nereye gittiğini bilen, yolu şaşırmaz. Bazı şeyler onu zorlasa da istikametini kaybetmez. Değil mi ki o, Allah'a (cc) aittir? Öyleyse O'nun mülküdür ve O (cc), mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Hem, hiçbir malik, mülküne zarar verecek iş yapmaz. Malik, mülkünü ıslah etmek, onu geliştirmek ve arttırmak ister. Kul bu inceliğe vâkıf olduğunda musibetin içindeki İlahi hikmeti fark eder. Kadere zorunlu değil, gönüllü teslim olur; bu da rızadır. Kul, Rabbinden razıysa umulur ki Rabbi de ondan razı olur.

Varacağı yeri bilen insan, kaybettiklerinin nereye gittiğini de bilir. Bir gün o da Rabbine dönecek, dünyada yitirdikleriyle buluşacaktır. Bu bilgi, onu salih amele teşvik eder. Sevdikleriyle ebedî hayatta buluşmak için yaşamının kalan kısmını salih amellerle imar eder. Musibetlerin onu yıkması şöyle dursun, bilakis onu inşa eder. İstirca bilinci, musibeti dahi kulu Rabbine yakınlaştıran bir vesileye dönüştürür.[124]

Geride kalanların kendileri için şu duayı yapması gerekir:

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Başına musibet gelen bir Müslim, Allah'ın emrettiği gibi,

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ، اللَّهُمَّ اْؤجُرْنِى فِى مُصِيبَتِى وَاَخْلِفْ لِى خَيْرًا مِنْهَا

'Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz/Allah'tan geldik ve hiç şüphesiz yine O'na döneceğiz.'[125] Allah'ım, musibetim hususunda bana ecir ver ve bana bunun arkasından daha hayırlısını ihsan eyle.' derse Allah ona mutlaka ondan daha hayırlısını verir."[126]

İslam inancının insana kazandırdığı asil bir duruş vardır. Hayat karşısında asalet, ölüm karşısında asalet, varlık karşısında asalet, yokluk karşısında asalet… Bu asil duruşun kaynağı Allah'a (cc) kulluk ve O'na teslimiyettir. Kişinin,

124. İstircanın açılımı için bk. Zâdu'l Meâd, 4/401-402; Tefsîru'l Menâr, 2/90, Bakara Suresi, 156. ayetin tefsiri

125. bk. 2/Bakara, 156

126. Müslim, 918

çıkış ve varış noktasını yakinen bilmenin kalp mutmainliğini yaşamasıdır. Zira İslam inancına göre her şey Allah'tandır ve Allah (cc) kullarına asla zulmetmez. O (cc), onlara öz annelerinden daha merhametlidir. Ayrıca İslam inancı kişiye gerçekçi bir bakış açısı kazandırır. Gece ile gündüz, hayat ile ölüm iç içedir. Ölenle ölünmez, ölenle kulluk sorumluluğumuz sonlanmaz… Ölen kişiden sonra devam edecek bir yaşam, tadılacak nimetler, yaşanacak kulluk mevsimleri vardır. Tüm bunlar da Müslim'in asil bir yas tutmasına, sevincinde ve hüznünde ölçülü olmasına ve toprağın altıyla üstünü ayıracak isabetli bir bakışa sahip olmasına vesile olur.

Şer'i Delili Olmayan Örfi Uygulamalar

Fıkıh kitaplarında yer alan bazı uygulamalar vardır. Bunların şer'i bir delili yoktur. Yüce Allah'ın nefislerde ve ufukta gösterdiği ayetlerle öğrendiğimiz kadarıyla bu uygulamalar ölüye pek de faydalı değildir.

- **Ölünün Elbiselerini Soyup Üstünü Örtmek**

Çürümeyi geciktirmek için vücut ısısını düşürmek gerekir. Bu nedenle ölenin elbiseleri soyulur, üzerine bir örtü örtülür.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) vefat ettiğinde üzeri hibera burduyla örtülmüştü."[127]

Ölünün elbiseleri soyulurken saygınlığı korunmalı, avretinin açılmamasına dikkat edilmelidir. Zira ölünün yaşarken hakları olduğu gibi vefatından sonra da hakları vardır. Bunlardan biri de vücut haklarının/mahremiyetinin korunmasıdır.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölünün kemiğini kırmak, onu diriyken kırmak gibidir."[128]

Bu uygulamanın çürümeyi geciktirmesi **çok kısıtlıdır.** Çürümeyi geciktirmek için morg ve benzeri soğuk mekânların kullanılması gerekmektedir.

127. Buhari, 5814; Müslim, 942
128. Ebu Davud, 3207; İbni Mace, 1616

• **Karnına Ağırlık Konması**

Ölünün şişmemesi için karnına ağır bir şey veya demir koymak eskiden beri süregelen bir âdettir.[129]

Ancak günümüz tıpçıları uygulamanın şişmeyi engellemediğini fark etmiştir. Zira şişmenin nedeni solunum ve sindirim sisteminin normal florasını oluşturan mikroorganizmaların ölüm sonrası hızla üreyip çoğalmasıdır. Ortaya çıkan bakteriler organları sindirerek beslenir ve sindirim esnasında gaz açığa çıkar. Deri bütünlüğü daha geç bozulduğundan içeride oluşan gaz, şişmeye neden olur. Karna konulan ağırlık şişme üzerinde etki etmez.

• **Ölenin Vücudunu Yumuşatmak**

Ölenin el ve ayaklarını eklem yerlerinden ileri geri oynatarak vücudunu yumuşatmak, böylece cesedin sertleşmesini engellemek tavsiye edilmiştir. Bunun amacı daha sonra yapılacak cenaze işlemlerinde cesedin yumuşaklığını muhafaza etmektir.

Bugün, Yüce Allah'ın El-Alîm ismiyle öğrettikleri sayesinde insan anatomisine dair daha detaylı bilgiye sahibiz. Hâliyle gerek ölüm sonrası gerek yıkama esnasında eklem yerlerini yumuşatma hususuyla ilgili şu bilgileri vermeliyiz:

Ölümün ardından ölünün/bedenin üç hâli vardır:

• Bedenin henüz yumuşak olduğu ölüm sonrası dönem: Bu dönemde ölünün eklemleri yumuşatılmalı, mümkünse vücuda şekil verilip yıkama ve kefenleme işlemi bitirilmelidir.

• Ölüm katılığı evresi: Ölümden belli bir süre sonra ölüm katılığı evresi başlar. Ölüm katılığı kasların yapısıyla ilgili bir süreçtir. Bu evrede eklem yumuşatma işlemi yapılırsa vücudun yumuşaması söz konusu olmadığı gibi aksine eklemler, kaslar ve ligamanlar da kırılır. Bu da ölünün hürmetini/saygınlığını korumayı emreden İslami öğretiye aykırıdır.

129. Beyhakî (rh) bunu Enes'ten (ra) nakleder. Ölen bir azatlı kölesi için, "Karnına demir koyun." demiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6610) Zehebî (rh) isnadda zayıf ravi olduğunu belirtir. Ayrıca Beyhakî (rh); Şa'bî (rh) ve Şâfiî (rh) gibi müçtehidlerden bu örfün amacını "cesedin şişmemesi" olarak aktarır. (bk. age. 6611)

• Çürüme/Kokuşma evresi: Bu evrede vücut tekrar yumuşar. Vücuda dışarıdan müdahaleyle eklem ve kaslar yumuşatılabilir.

• **Çene Altından Bağlamak**

Ölüm sonrası ATP[130] azalır ve kas, işlevini yitirir. Hâliyle ölünün yüzü gevşer ve ağzı açılır. Bu, hoş bir görüntü değildir. İslam âlimleri ölünün saygınlığını korumak için ağzının açılmayacağı şekilde, çene altından bağlanmasını tavsiye etmiştir.[131]

• **Ölüye Ağlamak**

– Caiz olan ağlama

İslam'ın yasakladığı söz ve eylemler olmaksızın ölüye ağlamak caizdir:

Usâme ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) kızı Zeyneb, 'Oğlum ölmek üzere, bize geliniz.' diye Nebi'ye (sav) haber gönderdi. O da (sav) kızına selam gönderip şöyle cevap verdi:

130. Adenozin trifosfat, hücre içinde bulunan çok işlevli bir nükleotittir. İngilizce "Adenosine Triphosphate" olan isim ATP olarak kısaltılır. En önemli işlevi hücre içi biyokimyasal reaksiyonlar için gereken kimyasal enerjiyi taşımaktır.

131. Ölüye karşı gözetilmesi gereken adaplarla ilgili iki konuya dikkat çekmek istiyoruz:

• Ölüye yönelik yapılanların delili

Ölünün soyulup üstünün örtülmesi, karnına ağırlık konması, çenesinin bağlanması, eklemlerin yumuşatılması… gibi edeplerin **özel şer'i delili** yoktur. İslam âlimleri genel delillere bakarak bazı edepler belirlemiş, fıkıh kitaplarında zikretmiştir. Bu genel deliller şunlardır:

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölünün kemiğini kırmak, onu diriyken kırmak gibidir." (Ebu Davud, 3207; İbni Mace, 1616)

Abdullah ibni Mes'ûd (ra), "Diriye eziyet etmek neyse ölüye eziyet etmek de odur." demiş, İslam âlimleri, ölünün hürmetini/saygınlığını korumak için bazı tavsiyelerde bulunmuştur. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3207 No.lu Hadis Şerhi)

"İyilik ve takva üzere yardımlaşın." (bk. 5/Mâide, 2)

Müslim'e rıfk olan ve ondan çirkin görüntüyü (musle/işkence) defeden her şey iyilik ve takvadır. (bk. El-Muhallâ, 3/371, 588. Mesele)

Dikkat edileceği üzere bu tavsiyelerde asıl amaç, ölünün hürmetini/saygınlığını korumaktır. Hâliyle bunlar şer'i birer nas değil, genel nasların vakıaya uygulanmasıdır. İnsan bedenine dair yeni bilgiler edinir ve ölünün hürmetini/saygınlığını koruyacak farklı sonuçlara ulaşırsak uygulama değişir, değişmelidir. Ulema tavsiyelerine şer'i nas muamelesi yapmak, İslam fıkıh anlayışına uygun değildir.

• Yukarıda okuduğumuz adap, normal ölümler için geçerlidir. Yani evinde, yatağında ölen insana yönelik adaplardır. Trafik kazası, şüpheli ölüm, cinayet, bulaşıcı hastalık, salgın, zehirlenme… gibi anormal durumlarda hiçbir surette bedene temas edilmemeli, uzmanlar beklenmelidir. Acil durumlarda ilk yardım bilgisine sahip olanlar ilk müdahaleyi yapabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

اِنَّ لِلّٰهِ مَا اَخَذَ، وَلَهُ مَا اَعْطَى، وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِاَجَلٍ مُسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ

'Aldığı da verdiği de Allah'a aittir. Her şeyin Allah katında bir eceli vardır. Sabret! Sabrının ecrini Allah'tan bekle.'

Zeyneb ant vererek Nebi'ye (sav) gelmesi için bir kez daha haber yolladı.

Bunun üzerine Nebi (sav) yanında Sa'd ibni Muâz, Muâz ibni Cebel, Ubey ibni Kâ'b, Zeyd ibni Sâbit ve başka kimselerle Zeyneb'in yanına gitti.

Çocuk can çekişme hâlinde çırpınırken Allah Resûlü'ne (sav) verildi. **O sıra Nebi'nin gözlerinden yaşlar boşaldı.**

Sa'd, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ağlama neden?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Bu, Allah'ın kullarının kalplerine koyduğu rahmettir. Allah, kullarından yalnızca merhamet sahibi olanlara merhamet eder.' buyurdu."[132]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sa'd ibni Ubâde yakalandığı bir hastalıktan ötürü muzdaripti. Nebi (sav) yanına Abdurrahman ibni Avf, Sa'd ibni Ebî Vakkâs ve Abdullah ibni Mes'ûd'u alarak onu ziyarete geldi. Hastanın yanına girince ailesinin onun başında toplandığını gördü.

'Yoksa öldü mü?' diye sordu.

Ailesi, 'Hayır, ey Allah'ın Resûlü!' dedi.

Allah Resûlü Sâ'd ibni Ubâde'yi görünce ağladı.

Orada bulunanlar onun (sav) ağladığını görünce ağlamaya başladılar.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'İşitmiyor musunuz? Allah gözün yaşarması ve kalbin hüzünlenmesi sebebiyle azap etmez, ancak dil yüzünden azap veya merhamet eder. Ölü, ailesinin kendisi için feryat ederek ağlaması sebebiyle azap görür.'

Ömer, feryat ederek ağlayanlara sopayla vurur, taş atar, böyle yapanların üzerine toprak saçardı."[133]

132. Buhari, 1284; Müslim, 923

133. Buhari, 1304; Müslim, 924. Caiz olmayan ağlama hakkında detaylı bilgi için bk. s. 68

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte demir ustası Ebû Seyf'in yanına gittik. Onun hanımı, Peygamber'in oğlu İbrâhîm'in süt annesi olduğundan Ebû Seyf İbrâhîm'in süt babasıydı. Allah Resûlü (sav) İbrâhîm'i kucağına aldı, öptü ve kokladı. Aradan zaman geçti. Yine onun yanına gittik. İbrâhîm can çekişiyordu. **Allah Resûlü'nün gözlerinden yaşlar süzülmeye başladı.**

Abdurrahman ibni Avf, 'Sen Allah'ın Resûlü olduğun hâlde ağlıyor musun?' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Ey Avf'ın oğlu! Bu gözyaşı, merhamettendir.' dedi.

Sonra gözyaşları arka arkaya akmaya başladı ve şöyle dedi: 'Gözler yaşarır, kalp hüzünlenir. Ancak biz Rabbimizin razı olmayacağı bir şeyi söylemeyiz. Ey İbrâhîm! Gerçekten biz senin bizi terk etmen sebebiyle üzgünüz.' "[134]

Ömer (ra) şöyle der:

"O kadınları bırak, başlarına toprak saçmadıkça ve bağırıp çağırarak feryat etmedikleri sürece Ebû Suleymân'a ağlasınlar."[135]

– Caiz olmayan ağlama

İslam'ın yasakladığı; kadere itiraz ederek ağıt yakmak, üst baş parçalamak, yüz dövmek gibi cahiliye insanının âdetleridir.

Ummu Atiyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) biat sırasında bizden ölünün arkasından feryat etmeyeceğimize dair söz aldı. Bu söze içimizden şu beş kişiden başkası uymadı: Ummu Suleym, Ummu Alâ, Ebû Sebre'nin kızı, yani Muâz'ın hanımı ve başka iki kadın (yahut Ebû Sebre'nin kızı, Muâz'ın hanımı ve diğer bir kadın)."[136]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"(Ölüler için) yanaklarına vuran, yakalarını yırtan ve cahiliyedeki âdet üzere feryat figan eden kimse bizden değildir."[137]

134. Buhari, 1303; Müslim, 2315
135. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 33. Bab başlığı muallak olarak
136. Buhari, 1306; Müslim, 936
137. Buhari, 1294; Müslim, 103

Ebû Burde'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Ebû Mûsâ hastalandı ve bayıldı. Başı hanımlarından birinin kucağındaydı. (Kadın ağlamaya başladı.) Ebû Mûsâ onu engelleyebilecek bir durumda değildi. Ebû Mûsâ bir müddet sonra ayılınca şöyle dedi: 'Ben Allah Resûlü'nün berî olduğu kişiden berîyim. Allah Resûlü (sav) feryat ederek ağlayan, bir musibetle karşılaşınca saçını başını tıraş eden/yolan, elbisesini yırtan kimseden kendini berî saymıştır.' "[138]

Bu davranışlar "istirca" şuuruna, yani O'ndan (cc) gelip O'na (cc) döneceğimiz inancına aykırıdır. Kadere inanmayan cahiliye insanının davranışıdır. Ölüme itiraz, hakikatte onu takdir eden Allah'a (cc) itirazdır. İslam, kulluğa ve teslimiyete aykırı her türlü âdeti yasaklar, cahiliye diye isimlendirip mahkûm eder.[139]

Caiz olmayan ağlama/ağıt ölüye zarar verir mi?

Şayet ölü kendisi için cahiliye âdetleri üzere ağıt yakılmasını vasiyet eder veya ailesinin böyle bir âdeti olduğunu bildiği hâlde onları uyarmazsa yaptıkları gayrı İslami eylemlerden dolayı azap görür. Zira kötülüğü vasiyet eden veya ailesini ateşe götürecek amellerden sakındırmayan suçludur. Sebep olduğu günah nedeniyle azap görür:

"Ey iman edenler! Nefislerinizi/Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taş olan ateşten koruyun. O (ateşin) üzerinde sert, güçlü melekler vardır. Onlar, emrettiği şeylerde Allah'a isyan etmez ve emrolundukları şeyi yaparlar."[140]

"Andolsun ki, hem kendi yüklerini hem de kendi yükleriyle beraber (saptırdıkları insanların) yüklerini yüklenecekler. Ve Kıyamet Günü'nde iftiralarından dolayı kesinlikle hesaba çekileceklerdir."[141]

138. Buhari, 1296; Müslim, 104

139. İslam'ın yasakladığı üst baş yırtma, dövünme, ağıt yakma… birer cahiliye âdetiydi. Cahiliye insanları bu işi parayla yapan ağıtçılar tutar; günlerce, bazen aylarca yas ve ağıt hâli devam ederdi. Bu fiili ölüye ikram ve takdir olarak kabul eder, şehrin farklı yerlerinde binekli bir tellalla/ağıtçıyla ölüye övgüler düzer, ölü için gözyaşı dökerlerdi. Bu uğurda harcadıkları mal, onların ölüye verdiği değeri gösterirdi. Ölümü yaklaşanlar ailelerine vasiyette bulunur; arkasından uzun süre yas tutmalarını, üst baş yırtmalarını, feryat etmelerini… isterdi. (bk. El-Mufassal fî Târîhi'l Arab kable'l İslâm, 5/152)

140. 66/Tahrîm, 6

141. 29/Ankebût, 13

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Haksızca öldürülen her bir nefsin, günahından bir pay da mutlaka Âdem'in ilk (kan döken) oğluna verilir. Çünkü öldürme çığırını açan ilk kişi odur." [142]

Şayet ailesinin cahiliye âdetlerini yapmasını vasiyet etmemiş ve onlara İslami bir eğitim vermişse onların günahından dolayı azap görmez. Zira İslam'da insan kendi günahı ve sebep olduğu günah nedeniyle yargılanır. Bunun dışında suç şahsidir, kimse bir başkasının günahını yüklenmez:

"Hiçbir günahkâr, bir başkasının günahını yüklenmez. (Günah) yükü ağır olan biri (yükünü) taşıması için birini çağırsa yakın akraba dahi olsa günahı ona yükletilmez." [143] [144]

---

142. Buhari, 3335; Müslim, 1677

143. bk. 35/Fâtır, 18

144. Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen bazı hadislerde -zahiren- ailesinin ağlaması nedeniyle ölünün azap göreceği nakledilmiştir.

Abdullah ibni Kays'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) yaralandığında Suheyb, 'Vah kardeşim!' diyordu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Sen Nebi'nin (sav) şöyle dediğini bilmiyor musun? 'Şüphesiz ki ölü, dirinin ağlaması sebebiyle azap görür.' '" (Buhari, 1290; Müslim, 927)

Bu hadis ve benzeri rivayetler ilk nesilden başlamak üzere farklı şekillerde tefsir edilmiştir. Bunun iki nedeni vardır:

• Rivayetlerin **zahirinin** Kur'ân'daki bazı ayetlere muhalefeti. Yukarıda okuduğumuz ve suçun şahsiliğine delalet eden Fâtır Suresi'nin 18. ayeti bu örneklerdendir.

• Rivayetlerin kendi içinde birbirine tezat oluşturması.

Örneğin **bazı rivayetlerde** mutlak olarak yakınlarının ağlamasının ölüye azap nedeni olduğu belirtilmiştir.

Abdullah ibni Kays'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) yaralandığında Suheyb, 'Vah kardeşim!' diyordu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Sen Nebi'nin (sav) şöyle dediğini bilmiyor musun? 'Şüphesiz ki ölü, dirinin ağlaması sebebiyle azap görür.' '" (Buhari, 1290; Müslim, 927)

Bazı rivayetlerde her ağlama nedeniyle değil, **"bazı ağlamalar"** nedeniyle ölünün azap göreceği belirtilmiştir. Ancak hangi ağlamanın azap nedeni olduğu açıklanmamıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) vefat edince (orada yaşanan hadiseleri) Âişe'ye (r.anha) anlattım. O şöyle dedi: 'Allah Ömer'e rahmet etsin! Allah'a yemin ederim ki Allah Resûlü (sav), 'ailesinin ağlaması sebebiyle Allah'ın mümin kişiye azap edeceğini' söylemedi. O (sav) şöyle söyledi: 'Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfir kişinin azabını arttırır.' Size Kur'ân'ın, 'Hiçbir günah sahibi başkasının günahını yüklenmez.' ayeti yeter.' (bk. 17/İsrâ, 15)

İbni Abbâs (ra) bu konuda, 'Allah güldüren ve ağlatandır.' dedi. İbni Ebî Muleyke de şöyle dedi: 'Vallahi İbni Ömer bir şey söylemedi.' " (Buhari, 1288)

Bazı rivayetlerde azaba sebep olan ağlamanın "niyahe" gibi cahilî ağıtlar olduğu belirtilmiştir.

Muğîre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle demiştir:

"Benim adıma yalan söylemek, başkası adına yalan söylemek gibi değildir. Benim adıma kasıtlı olarak yalan söyleyen kişi ateşteki yerine hazırlansın. Kimin ölümünün ardından feryad-u figan edilirse o kişiye bu feryat sebebiyle azap edilir." (Buhari, 1291; Müslim, 933)

Bazı rivayetlerde ağlama ile azap arasında bağ olmadığı, onlar ağlarken ölünün de azap gördüğü haber verilmiştir. Yani biri ölünce hesabı/azabı başlar, ailesi de ölüme üzüldüğü için ağlar. Ağlamayla azap arasında illiyet bağı değil, aynı âna denk gelme bağı vardır.

Urve ibni Zubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'nin huzurunda Allah Resûlü'nün (sav), 'Ölüye, kabrinde yakınlarının ağlaması sebebiyle azap edilir.' dediği zikredilince Âişe Annemiz şöyle demiştir: 'Bu hususta yanlışlık var. Allah Resûlü (sav) sadece şöyle söylemişti: 'Şüphesiz ki o, günahı ve vebali dolayısıyla azap görmektedir. Onun yakınları ise şu anda ona ağlamaktadır.' ' " (Buhari, 3978; Müslim, 932)

Bazı rivayetlerde ağlarken söyledikleri şeylerin (ağıt) ölünün aleyhine hüccet olduğu ve ailesinin ikrarıyla ona azap edildiği ima edilmiştir:

Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ölür de arkasından ağlayıcıları, 'Vah vah desteğimiz! Vah vah efendimiz!' ve benzeri ifadelerle ağlarsa o cenaze başına iki melek görevlendirilir ve itip kakarak, 'Sen böyle miydin!' derler." (Tirmizi, 1003; İbni Mace, 1594)

Bazı rivayetlerde bunun kâfirle ilgili bir durum olduğu belirtilmiştir:

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) vefat edince (orada yaşanan hadiseleri) Âişe'ye (r.anha) anlattım. O şöyle dedi: 'Allah Ömer'e rahmet etsin! Allah'a yemin ederim ki Allah Resûlü (sav), 'ailesinin ağlaması sebebiyle Allah'ın mümin kişiye azap edeceğini' söylemedi. O (sav) şöyle söyledi: 'Allah, ailesinin ağlaması sebebiyle kâfir kişinin azabını arttırır.' Size Kur'ân'ın, 'Hiçbir günah sahibi, başkasının günahını yüklenmez.' (bk. 17/İsrâ, 15) ayeti yeter.'

İbni Abbâs (ra) bu konuda, 'Allah güldüren ve ağlatandır.' dedi. İbni Ebî Muleyke de şöyle dedi: 'Vallahi İbni Ömer bir şey söylemedi.' " (Buhari, 1288)

Görüldüğü gibi bu rivayetler kendi içinde birbiriyle çelişkilidir. Zira görünen odur ki hadis manayla rivayet edilmiş, manayla rivayet edilmesi ravilerin ağzında hadisin anlam değiştirmesine sebep olmuştur. Bu nedenle yapılması gereken, Kitap ve Sünnetteki tüm nasları bir araya toplayarak sonuca ulaşmaktır.

Yukarıda ana metinde, muhaddislerden Buhari'nin (rh), Kitap ve Sünnetten tüm delilleri bir araya toplayarak yaptığı tercihi aktardık. (bk. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 32. Bab) Benzer bir üslubu İmam Nesâî'de (rh) görüyoruz. O (rh), Cenâiz kitabını 13. babdan 21. baba kadar bu konuya ayırmıştır. Önce ölüye ağlanabileceğine dair nasları vermiş, sonra yasaklayan nasları vermiş ve ardından niyahe, üst baş parçalama, dövünme gibi babları ardı ardına sıralamıştır. Böylece her ağlamanın değil, belli ağlamaların zararlı olduğunu beyan etmiştir.

Ebû Dâvud (rh) benzer bir yola başvurmuş, hadisleri zahiri üzere kabul etmemiştir. (bk. Ebu Davud, Kitâbu'l Cenâiz, 28. ve 29. bablar)

Tirmizi de (rh) önce yasaklayıcı, sonra ruhsat verici nasları aktarmış; ağlamanın azaba neden olduğu rivayetlerin En'âm Suresi'nin 164. ayetinde geçen "Hiçbir suçlu/günahkâr bir başkasının suçunu/günahını yüklenmez." ayeti ışığında tevil edileceğini söylemiştir. (bk. Tirmizi, Kitâbu'l Cenâiz 24. ve 25. bablar)

Tahâvî de (rh) tüm delilleri bir araya toplayıp yaptığı değerlendirmede ölüye azap olan ağlamanın, ölünün vasiyetiyle yapılan gayr-i meşru ağlama olduğu sonucuna varmıştır. (bk. Şerhu Meâni'l Âsâr, 7/82-90)

- **Ölüyü Öpmek**

Ölünün yakınları, ölünün yüzünü açabilir ve onu öpebilir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) Osmân ibni Maz'ûn'u (ra) ölü olduğu hâlde öptüğünü gördüm. Hatta Allah Resûlü'nün (sav) gözlerinden yaşlar akıyordu."[145]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) vefat ettiğinde Ebû Bekir, Sunh'taki evinden atına binerek geldi. Atından indikten sonra mescide girdi. Hiç kimseyle konuşmaksızın odama girdi. Nebi'ye (sav) yöneldi. Nebi'nin (sav) üstü, çizgili bir Yemen kumaşıyla örtülüydü. Ebû Bekir yüzünü açtı. **Sonra üzerine eğilip (alnından) öptü.** Sonra ağlayarak şöyle dedi: 'Anam babam sana feda olsun, ey Allah'ın Resûlü! Allah sana iki ölümü birden vermez. Senin için takdir edilen ölümü şu ânda tattın artık.' "[146]

- **Ölünün Borcunu Ödemek**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müminin nefsi borcu ödeninceye kadar muallaktadır."[147]

Ebû Katâde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) cenaze namazını kıldırması için bir adamın cenazesi getirildi, Nebi (sav) ise, 'Arkadaşınızın namazını siz kılın, çünkü onun borcu vardır.' dedi.

Ben, 'O borcu ben ödeyeyim.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Ödemeye kefilsin değil mi?' deyince, 'Evet, ödeyeceğim.' dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), o kimsenin cenaze namazını kıldırdı."[148]

Sa'd ibni Atval'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kardeşim vefat etmiş, geride 300 dirhem mal ve bakıma muhtaç çoluk ço-

145. Ebu Davud, 3163; Tirmizi, 989
146. Buhari, 1241-1242
147. Tirmizi, 1078
148. Tirmizi, 1069

cuk bırakmıştı. Bu parayı kardeşimin çoluk çocuğunun nafakasına harcamak istedim. Fakat Nebi (sav), 'Senin ölen kardeşin borcundan dolayı hapsedilmiştir. Zaman kaybetmeden onun yerine borcunu öde.' buyurdu.

Bunun üzerine, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerine borcunu ödedim. Yalnız bir kadının iddia edip şahitlendiremediği iki dinarı ödemedim.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'İstediğini kadına ver. Çünkü o buna hak sahibidir.' buyurdu."[149]

Borç, ölünün sırtında yüktür. Şehit dahi olsa borçlarını ödemiş olması gerekir, şehadeti ancak borç dışındaki günahlara kefaret olur.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şehidin borç hariç, her günahı affolunur."[150]

Bir insan vefat ettiğinde şayet imkân varsa hemen borçları ödenmelidir.

- **Ölüm Haberini Duyurmak (Na'y)**

Müslim'in ölüm haberini duyurmak müstehaptır. Allah Resûlü (sav), Necâşî (rh) ve ashabının ölüm haberini bizzat duyurmuştur:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Necâşî'nin öldüğü gün onun vefat haberini verdi. Sonra musallaya çıkıp ashabıyla saf tutarak dört tekbir aldı (cenaze namazı kıldı)."[151]

Allah Resûlü (sav), savaş meydanında yaşanan gelişmeleri sahabilere aktarırken şehit olan sahabilerin bilgisini vermiş, ölümlerini bizzat duyurmuştur.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sancağı Zeyd aldı ve şehit edildi. Sonra sancağı Ca'fer aldı, o da şehit edildi. Sonra onu Abdullah ibni Revâha aldı, o da şehit edildi. -Bu sırada Resûlullah'ın gözlerinden yaşlar boşalıyordu- Sonra sancağı emir olmaksızın Hâlid ibni Velîd aldı, sonra Allah onun önünü açtı."[152]

149. İbni Mace, 2433
150. Müslim, 1886
151. Buhari, 1245; Müslim, 951
152. Buhari, 1246

Gaye, insanları cenazeden haberdar etmek ve daha fazla Müslim'in cenazeye iştirakını sağlamaktır.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir ölü yoktur ki Müslimlerden yüz kişilik bir cemaat, onun cenaze namazını kılar ve ona şefaat ederlerse mutlaka o ölü hakkındaki şefaatleri kabul edilir."[153]

Abdullah ibni Abbâs'ın azatlı kölesi Kureyb'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'ın Kudeyd'de yahut Usfân'da bir oğlu vefat etmişti.

Bana, 'Ey Kureyb! Bak bakalım, oğlumun cenazesine ne kadar cemaat toplanmış?' dedi.

Bunun üzerine ben dışarı çıktım. Bir de baktım ki oğlunun cenazesine bir hayli cemaat toplanmış. Bunu kendisine haber verdim.

İbni Abbâs, 'Sence bu toplananlar kırk kişi kadar var mıdır?' dedi.

Ben de, 'Evet.' dedim.

Şöyle dedi: '(Öyleyse) cenazeyi çıkarın. Zira ben Allah Resûlü'nü (sav) şöyle derken işittim: 'Cenazesine Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan kırk kişinin katıldığı hiçbir Müslim yoktur ki mutlaka Allah, cenazeye katılanların o ölü hakkındaki şefaatlerini/dualarını kabul eder.' ' "[154]

Allah Resûlü (sav), vefat eden sahabilerinin kendisine bildirilmesini ister, bildirilmeyenler için sitemde bulunurdu.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün, hastalığı sebebiyle ziyaret ettiği bir kişi öldü. Geceleyin ölmüştü, (yakınları da) onu geceleyin defnettiler. Sabah olunca bunu duyurdular.

Allah Resûlü, 'Bana niçin bildirmediniz?' dedi.

Ölünün yakınları, 'Gece olduğundan (gece karanlığında) sana zorluk çıkarmak istemedik.' dediler.

153. Müslim, 947
154. Müslim, 948

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) o kişinin kabrine giderek onun (cenaze) namazını kıldı."[155]

Yasaklanan Ölüm İlanı

Huzeyfe ibni Yemân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben öldüğüm zaman benim öldüğümü kimseye bildirmeyin, çünkü bazılarının feryat edeceğinden korkuyorum. Allah Resûlü'nün (sav) ölü arkasından feryat figan edilmesini yasakladığını işitmiştim."[156]

Allah Resûlü (sav) ölüm ilanlarının bir kısmını yasaklamıştır. Yasaklanan ölüm ilanını âlimler genel naslar ışığında kısımlara ayırmıştır.[157] Bu yasaklar genelde cahiliye ehlinin ölüm ilanıdır. Onların ölülerini ilan şekilleri şöyledir:

– Çarşı pazarda adam gezdirip birinin ölümünü ilan ederlerdi.[158]

İbrâhîm En-Nehaî (rh), "Kerih olan, 'Falancanın ölümünü duyuruyorum.' diyerek meclislerde gezmektir. (Bu,) cahiliye fiilidir." demiştir.[159] Cahiliye ehlinin amacı cenazeye daha fazla Müslim iştirak etmesi değil, ölünün ve ailesinin övülmesi, statüsünün izhar edilmesidir.[160] Günümüzde de benzer bir cahiliye âdeti vardır. Gazete ilanlarında ölen şahsa dair zikredilen övgü sözleri, şahsın statüsünü gösteren ilan büyüklüğü, cenazenin kılınacağı cami ismi dahi bir gösteri ve büyüklenme vesilesidir. Ölüm dahi bazı insanlar için kalpleri yumuşatan, tevazuya sevk eden bir öğüt olmamakta; bilakis gösteri merasimine dönmektedir.

– Cahiliye âdeti olduğu üzere "niyahe" yaparak üst baş yırtıp, bağırıp çağırarak ağıt yakarlardı. Cahiliye ehli, bir yakınlarının öldüğünü bu yolla tüm civara duyururdu.

Ebû Mâlik El-Eş'arî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimde cahiliye âdetlerinden kalma dört şey vardır ki onları terk ede-

155. Buhari, 1247
156. Tirmizi, 986
157. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 984-986 No.lu Hadislerin Şerhleri
158. bk. Neylu'l Evtâr, 1419-1422 No.lu Hadislerin Şerhleri
159. bk. El-Muntekâ, 1421
160. bk. El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc, 18/435, 951 No.lu Hadis Şerhi

mezler. Bunlar; asaletiyle övünme, nesebleri kınama, yıldızlarla yağmur isteme ve niyahedir/ölünün ardından feryat figan etmektir. Niyahe yapan kadın, ölmeden evvel tevbe etmezse Kıyamet Günü'nde üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzlu bir gömlekle diriltilir."[161]

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Abdurrahman ibni Avf ile birlikte, son ânlarını yaşamakta olan oğlu İbrâhîm'in yanına vardı. Allah Resûlü (sav), çocuğunu kucağına aldı ve ağladı. Bunun üzerine Abdurrahman ibni Avf, 'Ağlıyor musunuz? Ağlamayı bizlere yasaklamamış mıydınız?' dedi.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Ben sadece dengesizce ve bağırarak ağlamayı, yani musibet ânındaki cahilî sesleri, yüzlerin tırmalanmasını, yaka paça yırtılmasını ve şeytanca gürültüyü yasakladım.' "[162] [163]

Salâ okuyarak ölümü duyurmak caiz mi?

Salâ, özel münasebetlerle, farklı makam ve lafızlarla okunan salâvattır. Genelde bir ölünün vefatını duyurmak, cuma günü, kandiller ve bazı yerlerde akşam namazı dışındaki ezanların akabinde okunur.

Bu gibi münasebetlerle salâ okumak, Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifeler döneminde bilinen bir uygulama değildir. Asr-ı Saadet'ten çok sonra, gösterişçi dindarlığın yayıldığı, Sünnete ittibanın (bilinç) kaybolduğu bir dönemde ortaya çıkmış bidatlerdendir.[164]

161. Müslim, 934

162. Tirmizi, 1005

163. Cahiliye ehlinin ölümünün ilanına (na'y) dair bk. El-Mufassal fî Târîhi'l Arab kable'l İslâm, 5/152; İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, s. 86

164. Bu bidatin ortaya çıkış sürecine dair şunlar kaydedilmiştir:

Emeviler Dönemi'nde, Mısır Valisi Mesleme ibni Muhalled, çan seslerinden rahatsız olmuştur. Ezan vakti çan sesini yasaklamış, ezan dışında çan sesi duymamak için ezanları uzatmıştır. Gece yarısından başlayarak fecir vaktine kadar ezan uzatılmıştır.

Abbâsiler Dönemi'nde, biraz da Şiilere nazire yapılarak (onlar ezanda imamlarına selam ederler) ezan sonrasında Allah Resûlü'ne (sav) salât okunmuştur. Belli bir makam olmaksızın yalnızca "Es-Salâtu ve's selamu aleyke ya Resûlallah!" denmiştir.

Ahmed ibni Tolun Mısır'ı aldığında (254/868) Emevilerin başlattığı gece yarısından fecre kadar süren uzun ezan okuma uygulamasını kaldırmış, farklı bir uygulama getirmiştir. Buna göre on iki ayrı müezzin, sabaha kadar nöbetleşerek, yüksek sesle tekbir, tehlil, tesbih getirmiş (kendilerince) Allah'ı (cc) zikretmişlerdir. Selâhaddîn Eyyûbî Mısır'a gelince (1171) yeni bir kadı tayin etti. Kadı minarelerden okunan tesbihlere ek olarak "mürşide" ismiyle bilinen akide manzumesini okuttu.

- **Cenaze İşlemlerinde Acele Etmek**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cenazeyi hızlıca (kabrine götürünüz). Şayet ölü iyi bir kimse ise bu bir hayırdır, onu bir ân önce (kabirde kendisine vadedilen hayra) kavuşturmuş olursunuz. Şayet iyi bir kimse değilse bu da bir şerdir, bir ân önce omzunuzdan atmış olursunuz."[165]

Cenaze işlemlerinde aceleden kastedilen nedir?

Hadisten kastedilen, ölünün bir ân önce cenaze işlemlerinin bitirilmesi değildir. Bilakis kasıt, cenaze işlemleri (yıkama, kefenleme, namazın kılınması) bitmiş ölünün hızlı bir yürüyüşle kabre götürülmesi ve defnedilmesidir. Hadisin böyle anlaşılması gerektiğine dair bazı deliller vardır:

Ayrıca bu dönemde sabah, cuma ve akşam namazları dışındaki ezanlarda, ezana ek olarak Nebi'ye salât ve selam okutulmuştur.

Memlükler (700/1301) insanlar cumaya hazırlık yapsın düşüncesiyle cuma namazı öncesinde salâ okuma uygulamasını getirmişlerdir. Daha sonra bunu vakit namazı ezanlarından sonra yapmaya başladılar.

Salânın yaygınlaşması, farklı güfte ve bestelerle icra edilmesi, okuma alanının genişlemesi ise Osmanlı Dönemi'nde olmuştur. Zira Osmanlılar dinî(!) musiki konusuna özel bir önem vermiş ve Osmanlı musikişinasları salâ meselesine ihtimam göstermişlerdir. (Tafsilatlı bilgi için bk. İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salâvatlar (Anadolu örneği), Fatih Koca)

Yukarıda görüldüğü gibi "salâ" Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifeler Dönemi'nde yoktu. Ezana ek olarak salâ vb. şeyler okunması Asr-ı Saadet'ten sonra ortaya çıkmıştır. Her gelen yeni bir bidat ekleyerek, bu gediği genişletmiş ve bugünkü formunu almasını sağlamıştır. Bugün birçok insan salâyı din ve sünnetten zannetmekte, salâ okumayı kabul etmeyen, sünnet hassasiyetine sahip müezzinlere dinden çıkmış gözüyle bakmaktadır. Ezanla oynamak, ilk olarak çan sesinden rahatsız olmakla başlamıştır. Oysa o güne dek sahabiler birçok yerde çan sesi duymuş, fakat böyle bir uygulamaya gitme gereği duymamıştır. Yine ezana salât eklenmesi Şiilerin ihdas ettiği bir bidate karşı geliştirilmiştir. Oysa Şiilerin ihdas ettiği bir bidate karşı yapılması gereken, Sünnete dönmek olmalıydı. Bidat karşısında yeni bir bidat ihdas etmek değil!

Din; Allah'ın, Resûl'üne (sav) öğrettiği ve Resûl'ün (sav) bize tebliğ ettiği şeydir. Resûl'ün vefatıyla beraber din tamamlanmıştır. Tamamlanan şeye ek yapma gayreti, kişinin dinin tamamlandığına inanmadığını veya Allah Resûlü'nün (sav) bıraktığı dinin yeterli olmadığını düşündüğünü gösterir. Zira her Müslim'in vazifesi dini muhafaza etmek, sünnete ittiba etmek ve Resûl'e (sav) imanı gereği onun (sav) mirasıyla yetinmektir.

Allah Resûlü (sav), Sünnetiyle yetinmeyen ve din alanında yenilikler çıkaranların amellerinin reddedileceğini haber vermiştir:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere olmazsa o amel reddedilir." (Müslim, 1718)

"Kim dinimizde olmayan bir amel çıkarırsa o amel reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

165. Buhari, 1315; Müslim, 944

Abdurrahman ibni Cevşen'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Ebi'l Âs'ın cenazesindeyken yavaş yürüyorduk. Arkadan Ebû Bekre (ra) katıldı ve kamçısını kaldırıp şöyle dedi: 'Şüphesiz bizleri Allah Resûlü (sav) ile birlikte süratlice yürüyorken gördüm.' "[166]

Ebû Burde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Mûsâ ölüm döşeğindeydi ve şöyle dedi: 'Eğer benim cenazeme denk gelirseniz hızlı adımlarla yürüyün. Cenazemi ateşle takip etmeyin. Lahdimde benim ile toprak arasına herhangi bir şey koymayın. Kabrimin üzerine herhangi bir yapı da inşa etmeyin. Benim, musibet esnasında saçını başını yolan, yüksek sesle ağlayan ve elbisesini yırtan kadınlardan berî olduğuma sizleri şahit tutuyorum.' Orada bulunanlar, 'Bu konu hakkında bir hadis işittin mi?' diye sordular. Ebû Mûsâ, 'Evet, bunu bizzat Allah Resûlü'nden (sav) işittim.' dedi."[167] [168]

166. Ebu Davud, 3182; Nesai, 1913

167. Ahmed, 19547

168. Bir grup âlim, hadiste kastedilenin tüm cenaze işlemlerinde acele etmek olduğunu ve ölüyü bir ân önce gömmek olduğunu söylemişlerdir. Buna dair bazı delillerle istidlalde bulunmuşlardır:

• "Sizden biri ölünce onu hapsetmeyin/bekletmeyin. Aceleyle kabrine götürün. Baş ucunda Fâtiha Suresi, ayak ucunda Bakara Suresi'nin sonu okunsun." (El-Mu'cemu'l Kebîr, 13613) Hâfız ibni Hacer rivayet için "İsnadı hasendir." demiştir. (bk. Fethu'l Bâri,1315 No.lu Hadis Şerhi) Kendisinden sonra gelen Ehl-i Hadis de bu hükümde ona tabi olur. (bk. Neylu'l Evtâr, 1444-1447 No.lu Hadislerin Şerhleri)

Oysa bu rivayetin iki illeti vardır: (bk. Ahkâmu'l Cenâiz li Elbânî, s. 23-24)

Yahyâ ibni Abdullah ibni'd Dehhâk El-Bâbluttî zayıftır. Hâfız ibni Hacer, kitabında onun zayıf olduğunu aktarmıştır. (bk. Takrîbu't Tehzîb, s. 593, 7585 No.lu Ravi)

İsnadda yer alan Eyyûb ibni Nehîk, El-Bâbluttî'den daha zayıftır.

Bu rivayeti aşağıda zikredeceğimiz rivayetlere şahit kabul ederek, onların da kuvvet bulduğu iddia edilmiştir. Ancak görüldüğü gibi İbni Hacer (rh) neye göre bu rivayete hasen dediğini izah etmemiştir. Fethu'l Bâri'yi tahkik eden muasır muhakkikler de İbni Hacer'in hasen hükmü vermesine anlam verememiş, yukarıda kaydedilen iki ravi nedeniyle zayıf olduğunu belirtmişlerdir. (bk. Fethu'l Bârî Tahkîku Arnâût, 4/659; Enîsu's Sârî, 1/439-440)

Husayn ibni Vahvah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Talha ibni Berâ hastalanmıştı. Bunun üzerine Nebi (sav) ziyaret etmek üzere yanına vardı ve şöyle dedi, 'Talha'yı ölüm kendisine yaklaşmış hâlde görüyorum. (Ölecek olursa) bunu bana haber verin. (Teçhiz ve tekfin işlerinde de) acele ediniz. Çünkü bir Müslim'in cesedini ev halkı arasında bekletmek uygun değildir.' " (Ebu Davud, 3159)

Hadisin isnadında yer alan Urve ibni Saîd El-Ensârî ve babası meçhuldür. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3159 No.lu Hadis Şerhi)

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ya Alî! Üç şeyi geciktirme: Vakti girince namazı, hazırlanınca cenazeyi, dengini bulduğun zaman kocasız kadını evlendirmeyi." (Tirmizi, 1075)

Cenaze işlemlerinde -**cesedi çürütmeyecek şekilde**- ağırdan alınması daha evladır. Şayet yıkama, kefenleme, namazını kılma gibi işlemler bitmişse, kabre defin için acele yürümek gerekir. Hadise dair zikrettiğimiz bu açıklamanın bazı nedenleri vardır:

– Allah Resûlü (sav) vefat ettikten hemen sonra aceleyle defnedilmemiştir. Allah Resûlü (sav) pazartesi vefat etmiş, çarşamba günü defnedilmiştir.[169]

– Cenaze işlemlerinin geciktirilmesi daha fazla Müslim'in cenazeye iştirak etmesine vesile olur.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir ölü yoktur ki, namazını Müslimlerden sayısı yüz kişiye ulaşan bir cemaat kılarak, hepsi ona şefaat etsinler, mutlaka ölü hakkındaki şefaatleri kabul edilir."[170]

– Yıkama, kefenleme ve namazın kılınması ihsan üzere olur.

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölen bir kimse adına yetkili olan kimse onun kefenini güzelinden yapsın."[171]

Tirmizî hadisi naklettikten sonra, "Bu, ğarib bir hadistir, isnadının muttasıl olduğunu düşünmüyorum." demiştir.

Ancak hadisi aynı isnadda 171 No.lu hadiste naklettikten sonra, "Bu, ğarib hasen hadistir." demiştir. Bu farklılığın nedeni şu olsa gerektir:

Hadiste iki illet vardır:

İlki, Ömer ibni Alî'nin (rh) babası, Alî ibni Ebî Tâlib'den (ra) hadis işitip işitmemesidir.

İkincisi, Saîd ibni Abdullah El-Cuhenî meçhul bir ravi midir, değil midir?

Her iki hususta hadisçiler arasında ihtilaf yaşanmıştır. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 1075 No.lu Hadis Şerhi)

Muasır hadis âlimleri de Tirmizi'nin (rh) iki ayrı hükmünde ihtilaf etmiştir. Sorun; bazı nüshalarda "hasen" ifadesinin yer alması bazısında yalnızca "ğarib" ifadesi olmasıdır. Ahmed Şâkir nüshasında "hasen ğarib" ifadesi yer almıştır. Şuayb Arnavut ve arkadaşları hiçbir nüshada bu ifadenin yer almadığını iddia etmişlerdir. Bir diğer grup şarihlerin de bu ifadeye yer vermediğini ve başka bir yerde kendisinin aynı isnada, "Ğaribtir, isnadı muttasıl değildir." demesi, hasen lafzının hata olduğunu göstermektedir, (bk. İthâfu't Tâlibi'l Ehvezî bi Şerhi Câmii'l İmâmi't Tirmizî, 3/690) demiştir.

Buna mukabil Tuhfetu'l Ahvazi şarihi Mubarekfuri'de "Ğaribtir, isnadı muttasıl değildir." ifadesinin kendi yanında bulunan el yazması nüshalarda yer almadığını söylemiştir. (Tuhfetu'l Ehvezî, 1075 No.lu Hadis Şerhi) Hâl böyle olunca bu karışıklık el yazması nüshalardaki hataya nispet edilmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

169. bk. Darimi, 84

170. Müslim, 947

171. Tirmizi, 995; İbni Mace, 1474

– Cenaze işlemlerinde acele etmek geçmişte sorunlara neden olmuştur. Çoğu insan diri diri toprağa gömülmüştür:

"Tecrid-i Sarih tercümesi ve şerhinde şu önemli noktaya değinilmektedir:

(Mühim bir tenbih) Buraya kadar ta'dad ettiğimiz hadis-i şerifeden meyyitin teçhizinde, naklinde iltizam-ı sürat edilmesi istifade edilmiştir. Fakat pek tabiidir ki, bu teşri keyfiyeti meyyitin mevti tahakkuk ettikten sonra başlar. Bu bir emri bedihi (açık bir emir) olduğu için hadisi şerifte bunun tenbih ve ihtarına luzüm görülmemiştir. Yalnız hadis şarihleri tarafından ehemmiyetle kaydedilmiştir. Uyku hastalığı gibi birtakım hastalıklar vardır ki, bunlarla musab ve ma'lul olanlar, ölüden zorlukla tefrik (ayrılırlar) edilirler. Geçici bir buhranla bayılan nice zavallı hastaların ölü zannedilerek teneşir tahtasına konulduğu ve sıcak suyun tesiriyle ayılıp nice zaman yaşadığı emsali adediyle (birçok örneğiyle) vakidir. Bunlardan defnolunduktan sonra ayılanların sayısı ise daha çoktur. Ve bu talih sizlerin vasiyeti adeta bir faciadır. Ve ölüm çukurundan kurtulabilmeleri nadir bir tesadüfe bağlıdır. Bu zavallılar ölmemiştir, ailesinin dikkatsizliği ile öldürülmüş demektir. Böyle bir felakete meydan vermemek için bütün ulema mebde-i teşri (hükmün başlangıcı) olarak mevtin gereği gibi tahakkuk zamanını kabul etmişlerdir. Hatta İbn-i Bezize gibi bir kısım alimler mevtin layıkıyla anlaşılması için aradan bir gün ve bir gece geçmedikçe meyyitin teçhizi teşri edilmemelidir, demişlerdir."[172]

- **Ölenin Ardından Konuşmak**

Özel bir sebep olmadıkça ölünün ardından olumsuz şekilde konuşmak caiz değildir.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar yaptığı amellerin neticesine kavuştular."[173]

Muğîre ibni Şu'be'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

172. Dört Mezhebe Göre Cenaze Ahkâmı, s. 155-156
173. Buhari, 1393

"Ölüp giden kimselere sövmeyin! Onların hayatta olan yakınlarını incitirsiniz."[174]

Ölülerin arkasından olumsuz konuşmak; kimisi naslarda açıkça zikredilen, kimisi şeriatın genel ahlak ilkelerinden çıkarılan şu sebeplerle yanlıştır:

– Ölü, Rabbine kavuşmuş ve O'na (cc) hesap vermektedir. Dirinin onun hakkında konuşmasının bir faydası yoktur. Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nden (sav) Bedir'de öldürülen müşrikler için, "Onlara sövmeyin. Zira söylediklerinizi onlara ulaşmaz, yalnızca yaşayan (yakınlarına) eziyet edersiniz." dediği nakledilir.[175]

– Geride kalanlara eziyet verir. İslam; Müslim'in Müslim kardeşine eziyet etmesini yasaklamıştır. Bir Müslim'in ölen yakını arkasından konuşmanın, yaşayan Müslim'e eza vereceği izahtan varestedir.

– Âlimler, ölünün arkasından konuşmanın gıybet hükümlerine tabi olduğunu, **şer'i bir sebep olmaksızın** gıybet yapmanın yasak olduğunu belirtirler.[176]

– Başkalarının kusurlarıyla ilgilenmek, insanın kendi kusurlarını görmesine, nefsini arındırmasına engeldir.

Ölünün arkasından olumsuz konuşmak bazı özel durumlarda caizdir:[177]

– Bir bütün olarak İslam toplumunun birinin şerrinden rahatsız olması ve

174. Tirmizi, 1982

175. bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 1982 No.lu Hadis Şerhi. Sahih isnadla rivayet edilen mürsel bir rivayet olduğunu belirtmiştir.

176. Ölü arkasından konuşmanın gıybete benzetilmesine dair bk. Fethu'l Bâri, 1393 No.lu Hadis Şerhi

177. Konunun daha iyi anlaşılması için, şunu söyleyebiliriz:

Konu hakkındaki nasların çeşitliliği, nasların arasını cem etme zorunluluğunu meydana getirmiştir. İslam âlimleri nasları cem ederken farklı tercihlerde bulunmuşlardır.

• Bir grup âlim, " '**El**-Emvât'a/Ölülere sövmeyin." ifadesinin başındaki "El" takısını, ahdiyye kabul etmiş ve kastın Müslim ölüler olduğunu ikrar etmişlerdir. Böylece ölünün arkasından olumsuz konuşmaya delalet eden her nassı, kâfirler hakkında olumsuz konuşmaya yormuşlardır.

• Bir grup, defin öncesi ve sonrasını ayırmıştır. Ölü hakkında konuşmaya delalet eden nasları defin öncesi, yasaklayan nasları defin sonrasına yormuşlardır.

• Bir başka grup ise nesh metoduna başvurmuş; sövmeyi yasaklayan hadisin, ölü hakkında konuşmaya cevaz veren nasları neshettiğini söylemiştir. Bilindiği gibi sahih ve sarih bir nas olmaksızın nesh iddiasında bulunmak hatadır. Zira bu, kesin olan bir nassı, kesin olmayan yöntemle yürürlükten kaldırmaktır. Kimsenin buna hakkı yoktur. (Tafsilat için bk. Fethu'l Bâri, 1393 No.lu Hadis Şerhi; Neylu'l Evtâr, 1519-1520 No.lu Hadis Şerhi)

Racih olan; tüm naslarla birlikte amel etmeyi gerekli kılan, ölü aleyhine konuşmayı gıybet gibi detaylandıran görüştür. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

bunu dillendirmesi. İslam toplumu bir bütün olarak yeryüzünde Allah'ın şahitleridir:

"Siz insanlara şahit olasınız, Resûl de size şahit olsun diye sizi vasat/seçkin/hayırlı bir ümmet kıldık."[178]

Şahitlik vazifesini yerine getirmek için bazen bir insanın kötü/şerli olduğuna şahitlik edilebilir. Bu, bireysel değil toplumsal bir sorumluluktur. Sahabe bunu yapmış, Allah Resûlü de (sav) ikrar etmiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cenaze yanımızdan geçti, onu hayırla yâd ettik. Bunun üzerine Nebi (sav), 'Vacip (gerekli) oldu.' buyurdu.

Daha sonra bir başka cenazeye rast geldik, onun kötülüklerinden bahsedildi. Bunun üzerine Nebi (sav) yine, 'Vacip oldu.' buyurdu.

Ömer ibni Hattâb, 'Ne vacip oldu?' diye sordu.

Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Şunu hayırla yâd ettiniz, cennet onun için vacip oldu. Şunu da şer ile yâd ettiniz, onun için de ateş (cehennem) vacip oldu. Siz, Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.' "[179]

– Ölenin geride bıraktığı bir sistem, fikir veya eser insanlara zarar vermesin diye onun arkasından konuşmak caiz, bazen vaciptir. Firavun, Ebû Leheb, Abdullah ibni Ubey gibilerden sonra inen ve okunan ayetler bu maddenin örnekleridir.

– Dirinin maslahatı için ölünün arkasından konuşmak caiz, bazen vaciptir.

Miras, evlilik, ticaret gibi konularda mağdur biri var ve mağduriyetin giderilmesi ölü hakkında yapılacak aleyhte şahitliğe bağlıysa, şahitlik görevi yerine getirilir. Burada gaye ölünün arkasından konuşmak değil, mağdur olan bir insanın mağduriyetini gidermektir.

Sözün özü gıybet yapmaya ruhsat veren özürler, aynı zamanda ölünün ardından konuşmak için de bir ruhsattır.[180]

178. bk. 2/Bakara, 143
179. Buhari, 1367; Müslim, 949
180. Konu hakkında geniş bilgi için bk. Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsiri, s. 102. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

• **Ölünün Arkasından Güzel Konuşmak**

Aslolan, Müslim'in, kardeşlerini hayırla yad etmesidir. Ölünün arkasından hayırla konuşmak **onu tezkiye etmeye sebep olmadıkça caizdir.**

Hârice ibni Zeyd El-Ensârî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr kadınlarından Ummu'l A'lâ adında, Nebi'ye (sav) biat veren bir kadın bana şunu bildirmişti:

'Ensâr, Muhacirleri evlerinde barındırmak için kura çektiklerinde Osmân ibni Maz'ûn da bizim payımıza çıkmıştı. Osmân, bizim evimizde oturdu. Bir süre sonra hastalandı, biz de hasta bakıcılığını yaptık. Sonra vefat edip de onu kefenine sardığımız zaman Allah Resûlü (sav) evimize geldi.

Ben, 'Sâib'in babası! Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Şahitlik ederim ki Allah seni yüceltti.' dedim.

Bunun üzerine Nebi (sav) bana, 'Allah'ın onu yücelttiğini nereden biliyorsun?' dedi.

'Anam babam sana feda olsun. Elbette bilemem, Ey Allah'ın Resûlü!' dedim.

Allah Resûlü (sav) bana, 'Vallahi! Bu Osmân'a yakin/ölüm geldi. Ben onun için iyilik umarım. Vallahi, ben Allah'ın Resûlü olduğum hâlde ona ne yapılacağını bilmiyorum.' dedi.

Vallahi, ben o günden bu yanadır asla hiç kimseyi temize çıkarmam. Ayrıca bu beni çok üzdü. Uyudum ve rüyamda Osmân'ın akan bir pınarı olduğunu gördüm. Hemen Allah Resûlü'ne (sav) haber verdim. Allah Resûlü (sav) 'O akan pınar Osmân'ın dünyada yaptıklarıdır.' buyurdu."[181]

Tezkiye; yalnızca Yüce Allah'ın bileceği cennete girme, bağışlanma, ikrama nail olma gibi cümleler kullanmaktır.

Ölünün Yıkanması

Cenaze işlemlerinden biri ölünün yıkanmasıdır.

• **Ölüyü Yıkamanın Hükmü**

Ölüyü yıkamak, farz-ı kifayedir. Farz olmasının delili Allah Resûlü'nün (sav) yıkamayı emretmesidir. Çünkü emir, farza/vucubiyete delalet eder.

181. Buhari, 1243

Ummu Atiyye El-Ensâriyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün kızı (Zeyneb) vefat ettiğinde o (sav) bizim yanımıza gelip şöyle buyurdu: '**Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidr ile yıkayın**. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin.' Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. Bize gömleğini verdi ve 'Bunu vücuduna sarın!' buyurdu."[182]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri Arafât'ta vakfedeyken bineğinden düştü. Deve de adamın boynunu kırdı (adam oracıkta öldü). Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: '**Onu su ve sidr ile yıkayın** ve iki kat ihrâmı içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin, başını da örtmeyin. Çünkü o Kıyamet Günü'nde telbiye getirdiği hâlde diriltilecektir.' "[183]

Farz-ı kifaye olmasının deliliyse bu emrin herkese değil, yalnızca işi yapacak bir gruba yönelmesidir.

- **Ölü Yıkayacak Kişide Bulunması Gereken Özellikler**

Ölü yıkayacak kişide şu özelliklerin bulunması gerekir:

– İslam (Tevhid): Ölünün **İslami usullere göre** yıkanması bir ibadettir. İbadetin sahih olması için İslam şarttır.

– Yıkamaya dair bilgili olması: Yüce Allah, her işin/emanetin ehil olana verilmesini ister:

"Şüphesiz ki Allah, emanetleri ehil olanlara vermemizi ister."[184]

Ayet, birinci derecede yöneticileri kapsasa da tüm işler emanet kapsamındadır. Allah Resûlü de (sav) kızını yıkaması için Ummu Atiyye'yi (r.anha) çağırmıştır. Bunun nedeni onun (r.anha) bu işte ehil olmasıdır.[185]

Ummu Atiyye El-Ensâriyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün kızı (Zeyneb) vefat ettiğinde o (sav) bizim yanımıza gelip

182. Buhari, 1253; Müslim, 939
183. Buhari, 1265; Müslim, 1206
184. bk. 4/Nisâ, 58
185. bk. El-Minhâc, 939 No.lu Hadis Şerhi

şöyle buyurdu: 'Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin.' Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. Bize gömleğini verdi ve 'Bunu vücuduna sarın!' buyurdu."[186]

– Güvenilir olması: Güvenilirlikten kasıt ölü yıkayanın sır tutması, ölünün hürmetini koruması, onun bedenine dair gördüklerini ifşa etmemesidir.

Râfi'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir ölüyü yıkar ve **onun ayıplarını gizlerse** ona kırk defa mağfiret edilir. Her kim ölüyü kefenlerse Allah da ona cennetin ince ve kalın ipekten elbiselerinden giydirir. Her kim bir ölüye mezar kazar, onu oraya gömerse kıyamete kadar içerisinde kalacağı mesken gibi bir ecirle mükâfatlandırılır."[187]

• **Yıkamada (ve Diğer Cenaze İşlemlerinde) Öncelik Kime Aittir?**

Bu konuda açık bir nas yoktur. Hâliyle şer'i asıllara dönülmelidir.

– Öncelik, ölünün vasiyet ettiği kişiye aittir. Şayet ölü, "Falanca beni yıkasın." diye vasiyet etmişse öncelik, vasiyet edilene aittir.[188]

"(Tüm bunlar ölenin) **vasiyeti yerine getirildikten** ve borçları ödendikten sonradır."[189]

– Şayet vasiyet edilen biri yoksa kadının kocayı, kocanın kadını yıkaması evladır. Zira yıkamada ölünün mahremiyeti söz konusudur. Kadın ve koca birbirlerinin mahremine vâkıf oldukları için, bir başkasındansa onların yıkaması daha evladır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Kadının kocasını, kocanın da karısını yıkaması caizdir.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Bâki Mezarlığı'ndan döndü, beni başımdaki ağrı nedeniyle hasta olarak buldu. Ben o esnada, 'Vay başım!' diyordum. O da 'Ey Âişe! Bilakis ben, 'vay başım' demeliyim.' dedi. Devamında, '**Eğer sen benden önce ölmüş olsan da senin başında durup seni yıkasam, seni kefenlesem**

186. Buhari, 1253; Müslim, 939

187. El-Mustedrek, 1307. Hâkim (rh), "İsnadı Müslim şartı üzere sahihtir." der. Bu konuda birçok rivayet varid olmuştur. Rivayetlerin isnadında konuşulmuştur. (bk. İbni Mace, 1461, 1462; Ahmed, 24881)

188. bk. Zâdu'l Mustakni', s. 67

189. bk. 4/Nisâ, 11

ve senin cenaze namazını kıldırıp seni defnetsem; sana hiç bir şey zarar vermez.' buyurdu."[190]

Allah Resûlü (sav), vefat ettiği takdirde Âişe Annemizi yıkayacağını söylemiştir. Âişe Annemiz de Allah Resûlü'nün vefatından sonra, onu yıkamamış olmanın pişmanlığını izhar etmiş, geriye dönme fırsatı olsa onu yıkayacağını söylemiştir.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Şimdiki bildiğimi daha önce bilseydim (emir verirdim de) onu (sav) hanımlarından başkası yıkamazdı."[191]

Sahabeden Alî'nin (ra) Fatıma'yı (r.anha) yıkadığı,[192] Abdullah ibni Mes'ûd'un (ra) eşini yıkadığı,[193] Ebû Bekir'i (ra) eşi Esmâ'nın (r.anha) yıkadığı rivayet edilmiştir.[194] [195]

190. İbni Mace, 1465; Darimi, 81
191. Ebu Davud, 3141; İbni Mace, 1464
192. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6661
193. age. 6662
194. age. 6663
195. Bu konuda bazı âlimler kıyasa başvurarak ayrıma gitmiştir. Serahsî (rh) şöyle der:

"Ölümle birlikte karı koca arasındaki nikah bitmiştir. Ancak erkek ölünce, karısının onu yıkaması helal olmaya devam eder. Bu da öyledir. Çünkü bitmiş olan nikah, mirasçı olma vb. hükümler bakımından vardır. Karı kocadan ölenin yıkamaya olan ihtiyacı dolayısıyla, nikah milkiyeti sanki hâlâ devam etmekteymiş gibi kabul edilir. Nikah milkiyeti, her iki eş arasında ortaktır.

Hanefilerin delili ise İbn Abbâs (ra) hadisidir. Resûlullah'a (sav), erkekler arasında ölen bir kadından soruldu.

O da, 'Toprakla teyemmum aldırılır.' (Abdurrezzak, Musannef, III/413; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III/398) buyurdu. Peygamber (sav) bu erkekler arasında ölen kadının kocasının olup olmaması durumunu ayırmadı. Bunun anlamı şudur. Kadının ölmesiyle nikah, bütün bağlarıyla birlikte ortadan kalkmıştır. Cinsel ilişkiden önce kocasının onu boşaması durumunda olduğu gibi, dokunma ve bakma konusundaki helallik de kalmamıştır. Açıklarsak, kadın ölünce, kesin olarak kocasına haram olur. Haramlık ise, hem başlangıç hem de devam açısından nikâhı kaldırır. Bu nedenle kocanın, ölen hanımının kız kardeşiyle ve ölenin dışında dört kadınla evlenmesi caizdir.

Kocanın ölmesinde ise durum tersinedir. Diğer taraftan koca, nikah nedeniyle mâlik konumunda, kadın ise mâlik olunan konumundadır. Kocanın ölümünden sonra mülkiyet konusu devam ettiği için hükmen kocanın mâlik olma niteliğinin devam etmesi mümkündür. Ancak karısının ölümünden sonra mülkiyet konusu ortadan kalktığı için mülkiyetin devam etmesi mümkün değildir.

Peygamber'in (sav) Ayşe'ye (r.anha) söylediği 'Ben seni yıkarım.' sözünün anlamı 'Senin cenazenin yıkanması için gereken şeyleri yaparım.' demektir. Bu, tıpkı bizzat kendisi bir ev yapmasa da ona, filan ev yaptı, sözüne benzer.

Ali'nin (ra) Fâtıma'yı (r.anha) yıkadığı konusundaki hadise gelince, başka rivayetlerde Fatıma'yı (r.anha)

– Kadın ve kocadan sonra öncelik, mahrem olan birinci dereceden neseb akrabalarıdır. Hem akraba olmalarının sağladığı mahremiyet hem de ölüye olan şefkatleri nedeniyle öncelik onlara verilir. Kadını kadın yakınları, erkeği erkek yakınları yıkar.[196]

Ummu Eymen'in (r.anha) yıkadığı yer almaktadır. Ali'nin (ra) yıkadığı rivayeti doğru olsa bile onun bu fiilini İbni Mes'ûd (ra) yadırgamıştır. Ali (ra) de ona, 'Sen bilmiyor musun ki Resûlullah (sav) bana, 'Fâtıma senin dünyada da ahirette de hanımındır, buyurdu.' (Abdurrezzak, Musannef, III/409) demiştir. Ali'nin (ra) bunun kendisine özgü olduğunu iddia etmesi, sahabiler arasında erkeğin karısının cenazesini yıkayamayacağı görüşünün bilindiğine delildir. Peygamberimiz (sav), 'Ölümle birlikte, benim bağ ve nesebim hariç, tüm bağ ve nesepler ortadan kalkar'. (Abdurrezzak, Musannef, VI/163; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, III/44; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII/63; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, IV/499.) buyurmuştur. Bu hadis, eşlerin ölümü durumunda bile bağın devam etmesi hususunun Peygamber (sav) ve aynı zamanda Ali'ye (ra) özgü olduğuna delildir. Çünkü Ali'nin (ra) nikâhı da Resûlullah (sav)'in bağlarından idi." (El-Mebsût, 2/117)

Bu paragraftaki istidlal metodu dört açıdan isabetli değildir.

• Nassa rağmen kıyas yapılmıştır.

• Konu hakkında varid olan umumi deliller (İbni Abbâs hadisi) esas, hususi deliller (Âişe hadisi) fer kabul edilmiştir. Umumi delil hususi delilin önüne geçirilmiştir.

• Nasların hepsiyle bir arada amel etmek yerine bir kısım nasla amel edilmiş, diğerleri tevil edilmiştir.

• Sahabeden nakledilen rivayetler tahkik edilmemiştir. Zira yukarıda gördüğümüz gibi İbni Mes'ûd'dan (ra) tam tersi bir uygulama nakledilmiştir.

196. Ölüyü yıkayanlarda öncelik hususu içtihadi, dolayısıyla ihtilaflı bir meseledir. Âlimler genel naslar ışığında tercihte bulunmuştur:

"Erkek ölüyü yıkamaya en layık kişi, neseb yolu ile erkek asabelerdir. Önce babanın yıkama hakkı vardır, ondan sonra dede, sonra oğul, sonra oğlunun oğlu, sonra erkek kardeş, sonra erkek kardeşin oğlu, sonra amca, sonra amcanın oğlu gelir. Çünkü bunlar ölünün namazını kıldırmaya en layık kimselerdir. Dolayısıyla yıkamaya da en layık olanlardır. Bunlar arasında daha bilgili olan daha yaşlı olana tercih edilir. Bunlardan sonra Şâfiîler ve Hanbelilerce en sahih görüşe göre zevce gelir. Yabancı erkekler, ihtilaflı görüşten kurtulmak için kişiyi yıkamaya zevcesinden daha layık görülmüştür. Malikilere göre, sonra en yetkili kimse ana, kız, kızkardeş, hala, teyze gibi mahrem kadınlardır. Eğer bir erkeği yıkayacak, mahrem kadınlar da bulunmazsa yabancı bir kadın cenazeye teyemmüm verir.

Hanbeliler ölü yıkama konusunda adil olan ölünün vasisini asebelerine tercih etmişlerdir. Vasi ölüyü yıkama hususunda en layık kişidir. Çünkü bu ölünün hakkıdır. Dolayısıyla yıkamada vasi başkalarına tercih edilir. Nitekim diğer haklarında da durum böyledir. Ayrıca Ebû Bekir, hanımı Esma'ya kendisini öldükten sonra yıkamasını vasiyet etmiştir. Enes (ra) de kendisini Muhammed ibni Sirin'in yıkamasını vasiyet etmiştir.

Kadınları yıkamaya en layık kişiler, mahrem olan yakınlarıdır. Bunlar da şu kaide ile tespit edilebilirler: Ölen kadının erkek olduğu farz edilecek olsa, akrabalık sebebiyle evlenmesi helal olmayan kimselerdir. Çünkü bu durumdaki kadınlar ona karşı daha şefkatlidirler. Bunlardan sonra mahrem olmayan amca kızı gibi yakınlar yıkar. Sonra yabancı kadınlar yıkar. Hanbeli ve Şâfiîlerde en sahih görüşe göre, sonra koca yıkar. Yabancı kadın, Şâfiî ve Hanbelilerce kocadan daha layıktır. Böyle olunca ihtilaftan çıkılmış olur. Bunlardan sonra mahrem olan erkek akrabalar gelir. Bunlardaki öncelik hakkı, namaz kıldırmadaki öncelik hakkı gibidir. Amca oğlu yabancı erkek gibidir." (İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 3/22)

• Kadın Topluluk İçinde Vefat Eden Erkek, Erkek Topluluk İçinde Vefat Eden Kadın

Eşler dışında aslolan, erkeği erkeğin, kadını kadının yıkamasıdır. Şayet özel bir durum söz konusu olur ve kadın topluluğu içinde erkek veya erkek topluluğu içinde kadın ölürse elbiseleri üzerinden su dökülerek yıkama yapılır. Böylece hem yıkama emri yerine getirilir hem de avrete bakmama/dokunmama emri yerine getirilmiş olur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[197]

• Çift Cinsiyetlilerin Yıkanması

Çift cinsiyetli insanlar üç kısımdır:

– Çift cinsiyetli insan (hünsa), şayet çocuksa çocuk için geçerli hükümlerin tamamı onun için de geçerlidir. Kadın veya erkeğin yıkamasında bir beis yoktur.[198]

– Şayet çift cinsiyetli kişi mükellefse tıbbi yardım alınarak cinsiyeti tespit edilir. Biyolojik yapısı erkekse erkek, kadınsa kadın ahkâmına tabi olur.

– Tıbbi yardım imkânı olmayan yerlerde cinsiyeti belirlenmeyen insana "hünsa-i müşkil" denir. Bu durumda kişi, cinsiyeti belirlenemediği için el-

197. Bu durumdaki birinin ve "hünsa-i müşkil" yani yaratılıştan çift cinsiyetli birinin durumu hakkında "özel bir nas" olmadığı için âlimler ihtilaf etmiştir. (Mezhepler ve yaklaşımlar için bk. El-Mecmû', 5/140-147; Bidâyetü'l Müctehid, 1/439-440)

• Birinci görüş; yukarıda mezkûr görüştür. Bu görüş şeriatta var olan iki ayrı asılla aynı ânda amel edilmesi hasebiyle tercihe şayandır.

• İkinci görüş; ölüye teyemmüm aldırılmasıdır. Bu cumhur-u fukahanın görüşüdür. Temel dayanakları ikidir:

– Allah Resûlü'ne bu durumda olan bir kadın sorulunca, "Teyemmüm aldırılır ve gömülür." dediği rivayet edilir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6669) Ne ki bu rivayet mürseldir. Ayrıca irsal yapan Mekhûl'dür. Zehebî (rh), "Mekhûl'ün mürselleri hiçbir şeydir. Yani hükümsüzdür, kıymetsizdir." der. Mekhûl'ün birçok sahabeden işitmesi dahi tartışılmıştır; Allah Resûlü'nden direkt aktardıklarının kabul edilmesi olanaksızdır. (Hangi sahabilerden işittiği/işitmediğiyle ilgili tartışma için bk. Tehzîbu't Tehzîb, 6/403-406, 8105 No.lu Ravi)

– Şeriat suyun olmadığı veya suyun olup da kullanılmasının mümkün olmadığı yerde teyemmümü meşru kılmıştır.

Bu istidlal isabetli değildir. Zira teyemmüm abdestlik hâlini kaldırmak (refu'l hades) içindir. Ölü yıkamak ise hakiki temizliktir; teyemmüm onun bedeli olmaz. Örneğin bedeninde namaz kılmaya engel bir necaset olan -yani hakiki temizlikle sorumlu kimse- onu yıkar. Yıkayamıyorsa olduğu hâl üzere namaz kılar, teyemmüm almaz. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Üçüncü görüş; böyle biri hakkında hüküm olmadığı ve öldüğü hâl üzere defnedileceğidir.

198. Geniş bilgi için bk. s. 145

biseleri üzerinden su dökülerek yıkanır. Böylece hem yıkama emri yerine getirilir hem de cinsiyet belirsizliğinden kaynaklı avrete bakma/dokunma şüphesinden uzak kalınır.[199]

– Kadın olduğu hâlde erkek gibi davranan ya da erkek olduğu hâlde kadın gibi davrananlar (muhannes) yukarıda saydığımız tafsilata dâhil değildir. Onlar davranışlarına göre değil, cinsiyetlerine göre muamele görürler.[200]

199. Bu sınıf için âlimler arasında üç görüş vardır:

• Ne erkek ne de kadın yıkamaz. Teyemmüm ettirilir, sonra defnedilir. (bk. El-Mebsût, 30/137)

• Küçük çocuk gibi kabul edilir; erkekler de kadınlar da yıkayabilir. (bk. El-Mecmû', 5/147-149)

• Yukarıda zikrettiğimiz Hasan El-Basrî ve İshâk ibni Rahaveyh'ten nakledilen görüş. (bk. El-Muğnî, 2/391-392, 1624. Mesele)

Konu hakkında nas bulunmadığından her âlim, şeriatın genel naslarından yola çıkmış ve bir neticeye ulaşmıştır. Yaptığımız tercihin gerekçeleri için bir önceki sayfada işlediğimiz, "Kadın topluluk içinde vefat eden erkek, erkek topluluk içinde vefat eden kadın" başlığına bakınız.

200. Çift cinsiyetlilikle ilgili olarak aşağıdaki bilgiler, konunun anlaşılması için daha faydalı olacaktır:

• Çift cinsiyetli; yaratılış itibarıyla iki ayrı cinsel uzvu olan veya cinsel uzvu olmayan insanlardır. Bu, kişinin kendiyle ilgili değil yaratılıştan gelen bir problemdir. İnsanlar nasıl çift cinsiyetli olur meselesine gelince; bir doktor kardeşimizin hazırladığı şu bilgileri paylaşabiliriz:

"**Cinsiyet Oluşumu ve Gelişimi** (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Normal Embriyoloji, s. 481-487):

Cinsiyetin gelişimi insan vücudunda anne karnında başlar, dört evrede tamamlanır. Bu evrelerin her birini kontrol eden düzenleyici mekanizmalar vardır.

Bunların ilki genetik bilgidir. Genetik bilgisi cinsiyet kromozomlarından XX olanlar kadın yönünde gelişim gösterirken, cinsiyet kromozomu XY olanlar erkek yönünde gelişim göstermeye başlar.

İkinci aşama yumurtalık veya testis oluşumudur. Eğer kişide Y kromozomu varsa bu gelişim testis yönünde olur (Y kromozomu, üzerinde cinsiyet belirleyici bölge olan SRY gen ekspresyonu ile kontrol edilir. Y kromozomu varsa testis gelişimi olur. Y kromozomu yoksa (XX kromozom yapısındaysa) over (yumurtalık) gelişimi olur.) Eğer Y kromozomu yoksa gelişim yumurtalık yönünde olur. Yumurtalık veya testis oluşumu tamamen genetik bilgi kontrolündedir. Genetik bilgi ile %100 uyumludur. Bundan sonraki aşamaların tamamı hormonal kontrol altındadır.

Üçüncü aşama iç genital organların gelişiminin belirlenmesidir. Testisten salgılanan hormonların (Testisten, hormon olarak testosteron ve AMH salgılanır. Testosteron, Wolf kanalını oluşturur. V Deferens, Epididim Ejakülatuar kanal, V Seminalis oluşur. AMH, Müller kanalı oluşumunu inhibe eder. Uterus, tuba, vagen üst 2/3 kısım oluşamaz.) etkisiyle kişide erkek iç genital organlar (iç genital yollar ve bezler) gelişir. Testisten salgılanan hormonların bazıları ise kadın iç genital organların oluşmasını engeller. (Antimüllerian hormon, AMH.) Testis oluşmaz veya testisten bir hormon salgılanmaz ise, kadın iç genital organlar oluşur.

Dördüncü aşama ise dış genital/cinsel organların belirlenmesidir. Bu evre de hormonal kontrol altındadır. Kişide testosteron, başka erkek hormonlarına dönüşebiliyorsa, oluşan hormonlar erkek dış genital organının (Penis ve prostat) oluşmasını sağlar. Eğer bu dönüşüm olmazsa, ortamda bu hormonlar olmadığında dişi dış genital organlar (Vagen alt 1/3 kısım, vulva) oluşur. (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Normal Embriyoloji, s. 481-487)

Bir de dış görünüş vardır. Kadında yumurtalıktan salgılanan östrojen etkisiyle dış görünüş, kadın

tipi oluşur. Meme gelişimi olur. Kadınsı, yuvarlak hatlar meydana gelir ve kadın tipi yağlanma görülür. Erkekte testisten salgılanan testosteronun dönüştüğü hormonların etkisiyle erkek tipi beden meydana gelir. Erkek tipi kıllanma görülür, erkeksi ve daha kaslı bir vücut yapısı oluşur.

İnfantil görünüm ise, ne erkeğe ne de kadına benzeyen bir beden yapısının olması durumudur. Beden çocuk gibidir, bir cinsiyete nispet edilemez. Meme gelişimi yoktur. Erkeksi veya kadınsı vücut yapısı oluşmaz. Erkek tipi kıllanmalar görülmez (diğer organlardan üretilen hormonların etkisiyle bazen az da olsa koltuk altı ve genital bölge kıllanması görülebilir.)

Bu dört evrenin kendi içinde farklı aşamalarda sekteye uğramasıyla beraber cinsiyet gelişim hastalıkları oluşur. Oluşan hastalıklar bellidir ve bu dört aşamanın neresinde bozulduğu saptanabilir.

Hastalıkların Görülme Sıklığı

Cinsel gelişim bozukluğu (DSD) olan bir çocuğun görülme sıklığı yaklaşık 1000 ila 4500 canlı doğumda 1'dir. (Lee PA, Houk CP, Ahmed SF, Hughes IA., Lawson Wilkins Pediatrik Endokrin Derneği ve Avrupa Pediatrik Endokrinoloji Derneği tarafından düzenlenen Uluslararası İnterseks Konsensüs Konferansı. İnterseks bozuklukların yönetimi konusunda fikir birliği beyanı. İnterseks Uluslararası Konsensüs Konferansı. Pediatri. 2006 Ağustos; 118 (2): e 488-500. [PubMed]))

Seksüel gelişim bozuklukları kendi içerisinde çeşitli kategorilere ayrılır:

A. Kromozoma Bağlı Gonadal Gelişim Bozuklukları: (Gonad: Kadında yumurtalığa, erkekte testise karşılık gelen, iki cinsiyet için kullanılan genelleştirilmiş bir kavramdır.)

Turner Sendromu: (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Anatomik Bozukluklar, Gonadal Disgenezi, s. 489-490) Bu hastalığın sebebi genetik eksikliktir. Normalde 46XX genetik bilgisine sahip olması gereken kadın, 45X0 genetik bilgisine sahiptir. Bir tane X kromozomu doğuştan eksiktir. Bu hastaların bir tane kromozomu olmadığından, yumurtalık veya testis yönünde tam bir gelişim gösteremezler. Gonad gelişimi tam değildir. Ne yumurtalık gelişir ne de testis oluşur. Biçimsiz düz bir çizgi hâlinde, fonksiyonsuz anatomik bir yapı oluşur. İç genital organları kadındır. Yani hayız olacak bir rahmi vardır. (Normalde yumurtalıkları olmadığından hormonal işlevleri tam değildir. Anatomik olarak hayız olacak yapılara sahiplerdir, ama kendiliğinden hayız döngüleri görülmez. Ancak dışarıdan hormon destek tedavisi verilirse hayız döngüleri görülür.) Dış genital organları da dişidir. Cinsel birleşme için vajinası bulunur. Dışarıdan bakıldığında tam bir meme gelişimi olmaz, infantildir. (Infantil: Tam bir kadın ve erkek görünüşüne sahip olmayıp çocuk görüntüsünde olmasıdır. Meme gelişimi olmaz erkek tipi kıllanma olmaz erkek tipi veya kadın tipi vücut gelişimi olmaz. Ne erkeğe ne kadına benzeyen çocuksu bir bedenleri vardır.) Hafif bir koltuk altı ve genital bölge kıllanması görülebilir. Bu insanlar kadındır ve kadın gibi davranırlar. Tedavide hormon destek tedavisi alırlar. İnfertildir. (Infertilite, kısırlık demektir.)

Perault Sendromu: (46, XX saf gonadal disgenezi) (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Gonadal Disgenezi, s. 489-490) Bu hastalarda iki X kromozomundan bir tanesi defektif, yani hasarlıdır. Genetik bilgi sağlam olmadığı için tam bir yumurtalık veya testis oluşumu görülmez. Biçimsiz düz bir çizgi hâlinde, fonksiyonsuz anatomik bir yapı oluşur. İç genital organlar kadın yönündedir, rahmi vardır (hormon desteği/tedavisi verilirse hayız dönemleri görülür). Dış genital organlar dişidir. Bir erkekle cinsel birleşme yaşayabilir, vajinası vardır. Dış görünüşü; meme gelişmemiştir, infantildir. Bu hastalar da hormon destek tedavisi alırlar. İnfertildir.

Swyer Sendromu: (46, XY saf gonadal disgenezi) (Williams jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Gonadal Disgenezi, s. 489-490): Bu hastalarda Y kromozomu defektif, yani hasarlıdır. Y kromozomu hasarlı olduğundan testis geliştiremezler. İki tane X kromozomu olmadığından yumurtalık da oluşmaz. Biçimsiz düz bir çizgi hâlinde, fonksiyonsuz anatomik bir yapı oluşur. Erkek genetiğine sahip olmasına rağmen testis oluşmadığı için testisten salgılanan hormonlar oluşmaz. Bu hormonlar oluşmadığında iç genital organlar ve dış genital organlar erkek yönünde gelişemez, kadın yönünde gelişir. Dış görünüşü; meme oluşmaz,

infantil görünümdedir. Erkek genetiğine sahip, rahmi olan, vajinası olan ve dışarıdan bakıldığında çocuk tipi bir bedene sahip olan insanlardır. Bu insanlara bebeklik döneminde gelişmemiş testis yapısı ameliyatla çıkarılmalıdır. Sonraki dönemlerde ise kadın tipi hormonal tedavi verilir. İnfertildir. Kişi erkek genetiğine sahip olsa da iç genital organları ve dış genital organlarıyla kadın gibidir. Bu hastalar kadın gibi hisseder ve yaşarlar, bebeklikten itibaren böyle gelişim gösterirler. (**Bu sendrom, sapıklık olan cinsiyet değiştirme ile karıştırılmamalıdır. Bu hastalar erkek gibi hissedip/yaşayıp, sapkın cinsel eğilimden ötürü cinsiyet değiştirmiş insanlar yani eşcinseller gibi değildir. Eğer bir hekim tanı koymazsa, normal kadınlar gibi yaşar, erkek cinsiyete ilgi duyar, erkeklerle evlenir ve kendisinde erkek genetik bilginin olduğundan haberi olmadan ölürler, erkek olduklarına dair ne bir cinsel yönelimleri ne de bir belirtileri olur.**)

Buraya kadar bahsi geçen üç sendrom da kadın gibi görünür, kadın gibi yaşarlar. Dışarıdan bakıldığında anatomik veya davranışsal olarak erkeğe benzeme özellikleri görülmez. Ergenlik döneminde hayız döngülerinin başlamaması, meme gelişimi olmaması gibi sebeplerle doktora başvururlar. İleri incelemeler sonucunda genetik tanı konulur ve genetik hasar tespit edilir.

Klinefelter Sendromu (46, XXY/46, XXXY) (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Embriyonik Testiküler Regresyon, s. 490-491): Bu insanlarda fazladan X kromozomu bulunur. Normalde Y kromozomu olduğu için testisleri gelişir, ama testisleri normalden çok küçüktür. Testisten salgılanan hormonlardan ötürü iç genital organları ve dış genital organları erkek tipindedir. Bedeni erkek tipindedir. İnfertildir.

Buraya kadar olan sendromlarda kişi, dış genital organlar itibarıyla kadın veya erkek olarak ayrılabilir. Kişiler dış genital organlarının görünümüyle uyumlu bir cinsiyet algısına sahiptir, dış genital organlarıyla uyumlu cinsel yönelimleri vardır. Bu hastaların bir kısmı ergenlik döneminde hayız olmuyor diye doktora başvurur ve incelemelerlle sendromları saptanır. Doktora başvurmayan kişiler de hasta olduklarını bilmeden dış görünüşleri doğrultusunda bir cinsiyet algısıyla yaşamaya devam ederler. Klinefelter sendromu ise dış görünüşü itibarıyla erkektir. Dışarıdan bakıldığında kadınsılığa rastlanmaz ama genetik bilgisinde fazladan X kromozomu bulunur. Zekâ geriliği veya evlilik sonrası kısırlık şikayeti ile doktora başvururlar ve ileri incelemelerle genetik bozukluk saptanır.

B. Hermafroditizm:

Tıbbi olarak hermafroditizm yeniden tanımlandı. Önceden "çift cinsiyetli" olarak isimlendirilen -aşağıda bahsedeceğimiz- hastalar için bu tanım "belirsiz dış genital organlar" olarak değiştirildi.

Çift cinsiyet kavramı, hem erkek hem kadın cinsiyete sahip ve ikisi de işlevsel, yani kişi birini tercih eder gibi bir algı oluştururken; belirsiz cinsiyet kavramı ile ne erkeğe ne kadına nispet edilebilecek bir cinsel organa sahip olmayan, ara formda bir dış genital organı olan insan olarak yeniden tanımlandı.

Gerçek Hermafroditizm (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinolojisi, Anatomik Bozukluklar, Gerçek Hermafroditizm, s. 490): Oldukça nadir görülür. Bu kişilerde hem yumurtalık hem testis bulunur. Olguların %70'i 46XX kromozomu ile kadındır. İç genital organlar komşu olduğu gonad (yumurtalık veya testis) yapısına göre şekillenir. Dış genital organların görünümü ara formdur (ambigius), ne erkeğe ne kadına nispet edilemez. Ama erkeğe daha yatkındır. Bütün hastalarda rahim bulunur. Sıklıkla meme gelişimi görülür. Hastaların %65'inde hayız kanaması görülür, ama XY kromozoma sahip bireylerde hayız bildirilmemiştir.

Yalancı Hermafroditizm: Gerçek hermafroditizme göre daha sık görülür. Temel mekanizma hormon maruziyetine dayanır. Bazı hormon salgılayan tümörler, annenin kullandığı ilaçlar, bebekte var olan mutasyonel enzim eksikleri gibi çok çeşitli nedenleri vardır. Dış genital organlar, kromozomal cinsiyetin tam tersidir. İsimlendirme kromozoma göre yapılır.

1. Dişi yalancı hermafroditizm: Kendi içerisinde çeşitleri vardır.

Genetik olarak 46XX kromozoma sahiptir ama kız bebeğe ait dış genital organlar, anne karnında maruz kalınan hormonların etkisiyle anne karnında şekil değiştirmiştir, virilize (Virilizasyon:

Kadında, görünüş olarak erkek cinsiyet özelliklerinin ortaya çıkması durumu) olmuştur. Bu hormonal etki erken gebelik haftalarında görülürse, tamamen erkek dış genital organlar gelişirken, hormonal maruziyet geç gebelik haftalarında oluşursa ne erkeğe ne dişiye benzemeyen ara form ambigius tipi dış genital organ görünümü olur. Genetik bilgi 46XX ile kadındır.

Yumurtalıkları vardır. İç genital organları dişidir, hayız olabilen rahmi bulunur. Hormon tedavisi verilirse düzenli hayız kanamaları görülür. Dış genital organları ise anne karnında maruz kalınan hormonun etki ettiği haftalara göre ya ara form ambigiustur ya da erkektir.

2. Erkek yalancı hermafroditizm: Genetik bilgi 46XY, erkektir. Erkekte üretilip dış genital organların oluşumunu sağlayan hormon üretimi bozulduğu için dış genital organlar yeterli oranda erkekleşemez.

Kendi içinde çok çeşitleri olmakla birlikte iki formundan bahsetmek, genel bilgi açısından yerinde olacaktır:

a. Komplet androjen insensitivitesi (testiküler feminizasyon): Genetik bilgi 46XY, erkektir. Hormonal bilgiyi kodlayan gende defekt vardır. Kişinin testisleri vardır. İç genital organlar yeterli hormonal etkiye maruz kalamadığı için erkek tipi de dişi tipi de gelişim göstermez. İç genital organ görülmez. Dış genital organlar dişi yapıdadır, kör sonlanan kısa bir vajina bulunur. Meme gelişimi vardır. Genital ve koltuk altı kıllanması görülmez.

b. 5 alfa redüktaz enzim eksikliği: Genetik bilgi 46XY, erkektir. Testisleri vardır. İç genital organları erkek tipindedir. Dış genital organlar dişi yapıdadır. Meme gelişimi görülmez, koltuk altı ve genital bölge kıllanması görülür. Hormon kullansa bile hayız kanaması görülmez.

Hermafroditizm hastaları ise doğuşta hangi cinsiyete nispet edileceği anlaşılmaz bir dış genital organa sahip olarak doğar (genetik bozukluk gibi değildir). Dış genital organında iki cinsiyete ait özelliklerden bazılarını barındırması sebebiyle ara formda bir cinsel organı vardır. Bu hâliyle iki cinsiyet de fonksiyonsuzdur. Düzeltici ameliyatlar ve hormon tedavileriyle fonksiyon kazanır.

Bu hastalarda cinsiyet seçimi nasıl oluyor? (Bu soru tıbbın henüz kesin cevap veremediği ve en çok ikilemde kaldığı noktalardan birisidir.)

Genetik bilgi bazalinde, işlevsel (hormon üreten) gonad gelişimi doğrultusunda, anatomisine bakılarak karar verilmesi yönünde öneriler mevcuttur. Bu karar her hastaya ve her sendromun özelliğine göre değişiklik göstermektedir.

Cinsiyet Tayini (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Üreme Endokrinoloji, Anatomik Bozukluklar, Cinsiyet Tayini, s. 490):

Cinsel gelişim bozukluğu olan yeni doğanın doğurtulması tıbbi aciliyet olup multidisipliner yaklaşılması gerekmektedir.

Aileye genital gelişimin yetersiz olduğu, durumun ciddi olduğu, hızlı bir şekilde laboratuvar testlerinin yapılması gerektiği ve düzeltici cerrahinin gerekliliği, cinsiyet seçiminin gerekliliği ve önemi anlatılmalıdır.

Seksüel Gelişim Bozuklukları Tanı Yöntemleri: (Williams Jinekoloji, 25. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, Cinsiyet Gelişim Bozuklukları Değerlendirilmesi Algoritma, Şekil 18-9, s. 492)

Öncelikle anatomik yapılar araştırılır. Yumurtalık veya testise ait bir anatomik oluşum olup olmadığı değerlendirilir.

Fizikî muayene yapılır. Dış genital organlar muayene edilir.

Sonrasında genetik inceleme yapılır ve karyotip analizi yapılır. Kişinin 46XX veya 46XY genetik bilgisinden hangisine sahip olduğuna bakılır. Varsa genetik bozukluklara bağlı hastalık durumu belirlenir.

Sonrasında hormonal testler yapılır. Kişinin hormon yanıtına ve hormonal aktivitesine bakılır.

Eşlik eden sendromik veya metabolik nedenlerin olup olmadığında bakılır.

Görüntüleme yöntemlerinden ultrason yardımı ile iç genital organların varlığı ve özellikle rah-

min olup olmadığı araştırılır. (Kim KS, Kim J. Disorders of sex development. Korean J Urol. 2012 Jan; 53(1): 1-8. doi: 10. 4111/kju. 2012.53.1.1. Epub 2012 Jan 25. PMID: 22323966; PMCID: PMC: 3272549.)

Görüntüleme yöntemlerinin yeterli olmadığı takdirde inceleme amaçlı ameliyatlar yapılabilir. (Kim KS, Kir J. Disorders of sex development Korean J Urol. 2012 Jan; 53(1): 1-8. doi: 10.4111/kju 2012.53. 1.1. Epub 2012 Jan 25. PMID 22323966, PMCID PMC 3272549.)

Bütün bunlar neticesinde birçok branşla görüşülerek ve ailenin bilgisi ve onayı dâhilinde kişide cinsiyet tayini yapılmaya çalışılır. Cinsiyet tayini sonrası, belirlenen cinsiyet doğrultusunda düzeltici ameliyatlar (organın kullanımı açısından) ve hormon tedavileri başlar.

Düzeltici ameliyatlar, sadece üreme açısından organ kullanımı demek değildir. Kişinin idrar ihtiyacını rahat bir şekilde giderebilmesi için de bu ameliyatlar ve düzeltmeler gereklidir. Üriner sistem ve genital sistem birbirini etkileyerek/iç içe anne karnında gelişim gösterdikleri için, bu tarz hastalarda başka sistemleri etkileyen anormallikler de beraberinde görülür. Tedavi aşamasında diğer sistemler de düzeltilmeye çalışılır."

• Bu tıbbi bilgileri aktardıktan sonra şunu söyleyebiliriz: Geçmişte ulema yukarıda zikrettiğimiz bilgilere sahip olmadığından içtihad etmiş ve farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Çift cinsiyetli insanların nasıl ayırt edileceğine, kadın muamelesi mi, yoksa erkek muamelesi mi yapılacağına dair şu bilgileri vermişlerdir:

"Bevl Alameti

Hünsânın cinsiyetini belirleme konusunda ortaya konan alametlerin birincisi ve en önemlisi, dört mezhebin üzerinde ittifak ettiği, idrarını yaptığı organ hangi cinse ait ise o cinse dâhil olacağıdır. Zira Peygamber (sav)'e bir toplulukta yeni doğan ve kendisinde hem kadınlık hem de erkeklik organı bulunan hünsâ-i müşkil bir çocuğun nasıl mirasçı olacağı sorulmuş, Peygamber (sav) de; **'İdrarını yaptığı organa göre'** cevabını vermiştir. Alî'den, Câbir ibni Zeyd, Katâde ve Said ibni Müseyyeb'den de böyle rivayet edilmiş ve cahiliye döneminde de bu hükmün bilindiği ifade edilmiştir. Hukukçular bu hükmü verirken, kız ve erkeği birbirinden ayıran hususun cinsiyet organı olduğunu ve çocuk doğduktan sonra cinsiyet organının ona sağladığı yararın idrarının oradan çıkışı olduğu, ayrıca Allah'ın (cc) erkeklik organından idrarını yapmayı erkeklerin karakteri, kadınlık aletinden idrarını yapmayı kadınların karakteri kıldığını ifade etmişlerdir. Bu durumda Peygamber'in bu hadisine göre; hünsâ-i müşkil hakkında şayet o, kadınlık uzvuyla idrar yapıyorsa kadın, erkeklik uzvuyla idrar yapıyorsa erkek olduğuna hükmedileceği, diğer uzvun zaid olarak yaratılmış kabul edileceği söylenmiştir. İdrarın her iki uzuvdan da çıkması durumunda, idrarın ilk çıktığı uzva itibar olunacağı konusunda da mezhepler ittifak hâlindedir. Zira Peygamber (sav)'in idrarın iki organdan çıkması durumunda ilk çıkan organa itibar edileceği ile ilgili hadisi bulunmaktadır. Fakat Şâfiîler ve Hanbelîler, farklı bir yaklaşım daha sergilemişler ve iki organdan aynı anda idrar çıkması hâlinde, idrarın en son kesildiği organa itibar olunacağını ifade etmişlerdir. Şâfiîlerin bu konudaki bir diğer yaklaşımı da eğer idrar her iki uzuvdan da çıkıyorsa, ikisinden beraberce kesilmek şartıyla önce çıkana veya ikisinden idrar aynı anda çıkmak şartıyla en son kesilene itibar edileceğidir. Yine Şâfiîler eğer iki uzuvdan birinden idrar önce çıkıyor, diğerinden ise sonra kesiliyorsa, hükmün önce çıkan ve önce kesilene göre olacağını söylemişlerdir.

İdrarın her iki organdan da aynı anda çıkması durumunda hükmün ne olacağı konusunda ise âlimler arasında ihtilaf vardır. Eşitlik (musavât) veya aykırılık (muâraza) durumunda önce olanı tercih etmek İslam hukukunda esas olduğundan, idrarın her iki uzuvdan da aynı anda çıkması hâlinde Ebû Yusuf, İmam Muhammed ile Malikî ve Hanbelî hukukçular diğer organa oranla idrarın kendisinden daha fazla çıktığı organın esas alınacağı görüşündedirler. Çünkü muâraza (çelişki, anlaşmazlık, zıtlık) hâlinde tercihin daha güçlü olana dikkat edilerek yapılacağı, yani her iki uzuvdan da idrar çıkmakla birlikte, birinden daha fazla idrarın çıkmasının o organının diğerine tercih edilme nedeni olduğu ve bu şekilde önceliğe göre tercih yapıldığı gibi çokluğa göre

de tercih yapılabileceği bu görüşte olanlarca ifade edilmiştir. Ebû Hanife ise çokluk veya azlığın idrar mahallinin genişliği veya darlığı ile ilgili olduğu ve idrardaki çokluğun idrarda görüleceği, idrar yapma yerinde görülemeyeceği ve bu sebepten idrarın çok olmasının tercih nedeni olamayacağını ifade etmiş, hatta huzurunda, Ebû Yusuf mesele ile ilgili olarak 'idrar daha çok çıkan organ esas alınır buna göre mirasçı olur' dediğinde, Ebû Hanife: 'Ey Ebû Yusuf, sen idrarı kaplara koyup tartan bir hâkim gördün mü?' diyerek yaklaşımının hoş olmadığını ifade etmiştir. Şâfiîler de idrarın çokluğuna itibar edilmeyeceği noktasında Ebû Hanife ile aynı görüştedirler. Mâlikî hukukçulardan bazıları, idrarın çokluğuna itibar konusunda farklı bir yaklaşım sergilemişler ve idrardaki çokluğun ölçü ve ağırlık bakımından değil, idrar yapmadaki tekrar bakımından çokluk olduğunu, mesela hünsâ olan birisi kadınlık organından iki kez, erkeklik organından bir kez idrarını yapsa ve ölçü açısından da erkeklik organından yaptığı idrar çok olsa bile onun kadınlığına hükmedileceğini söylemişlerdir.

Meni ve Hayız Alameti

Fakîhler, hünsâyı belirlemek için, hadiste ifade edilen bevl etmeden başka alametleri de ortaya koymuşlardır. İdrar yapmadan sonraki en kuvvetli alametlerin başında hünsâdan gelen meni ve hayız kanı vardır. Dört mezhebin genel görüşü erkeklik organından gelen meninin onun erkekliğine, kadınlık organından gelen hayız kanının da onun kadınlığına delalet ettiğidir. Şâfiîlerden bir kısmı, meni ve hayız kanının alamet olmasını kayıtlayarak zannı kuvvetlendirecek derecede tekrar etmesi şartıyla bunların alamet olacağını söylemişlerdir.

Kaburga Kemiği Alameti

Yine erkeğin kaburga kemiğinin kadından fazla olduğu söylenmiş ve bunun da hünsânın cinsiyetini belirlemede bir alamet olabileceği, fakîhlerce ifade edilmiştir. Mâlikî hukukçular, hünsânın müşkilliğini gidermek için en son olarak kaburga kemiklerinin sayılacağını, eğer sağ tarafında on sekiz, sol tarafında on yedi kemik varsa erkek olduğuna, her iki tarafında da on sekizer kemik varsa kadın olduğuna hükmedileceği yönünde görüş olduğu, fakat erkek de olsa kadın da olsa her iki tarafta eşit sayıda kemik olacağı konusunda ittifak olduğunu da ifade etmişlerdir. Şâfiîler hünsânın cinsiyetini belirlemede bir diğer alamet olarak ileri sürülen kaburga kemiği sayılarına itibar edilip edilmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Mezhepte bu konuda iki görüş vardır. Hanefilerden İbn Âbidîn de kaburga kemiği sayılarının alamet olamayacağını ifade etmiştir. Görüşüne başvurduğumuz günümüz tıpçıları da erkek ve kadının her iki tarafında bulunan kemik sayılarının birbirine eşit olduğunu söylemişlerdir." (İslam Hukukunda Çift Cinsiyetliler (Hünsâ), s. 24-34, özetle)

Sonuç olarak; Allah (cc) onlardan razı olsun. Yaşadıkları çağın şahidi olarak çaba harcamış ve bu soruna dair şeriatın genel ilkelerinden edindikleri neticeyi ümmetle paylaşmışlardır. Bugün ise Yüce Allah'ın nefislerde ve ufukta yarattığı ayetlerle, insanın cinsiyetini tespit etmek, erken müdahalede bulunmak, tedavi etmek kolaylaşmıştır… Bugün tıbbın imkânlarından faydalanabilenler, çift cinsiyetlilerin ayrımı ve tedavisi meselesinde tıbbi imkânlara başvurabilir. Tıbbi imkânlardan faydalanamayanlar ise ulemanın zikrettiği ölçülerden faydalanır. (Geniş bilgi için bk. Ahkâmu'l Hunsâ fi'l İbâdât ve Ehvâli'ş Şahsiyye, Rızkı Mensur; İslam Hukukunda Çift Cinsiyetliler (Hünsâ), İlyas Çalışkan.)

- **Çocukların Yıkanması**[201]
- **Şehidin Yıkanması**[202]
- **Kâfirin Yıkanması**[203]

Ölü Nasıl Yıkanır?

Ölünün yıkanmasıyla ilgili umde/asıl, Ummu Atiyye hadisidir.

Ummu Atiyye El-Ensâriyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) kızı (Zeyneb) vefat ettiğinde bizim yanımıza gelip şöyle buyurdu: 'Onu üç, beş veya gerekirse daha fazla su ve sidr ile yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur (veya kâfurdan bir miktar) katın. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin.'

Yıkamayı bitirdiğimizde ona haber verdik. Bize gömleğini verdi ve 'Bunu vücuduna sarın!' buyurdu."[204]

Hafsa'dan rivayet edilen hadiste, şu ifadeler yer almaktadır: " 'Onu tek sayıda, üç, beş veya yedi kere yıkayın.', 'Sağ tarafından ve abdest azalarından yıkamaya başlayın.'

Hafsa'nın rivayetine göre Ummu Atiyye şöyle demiştir: 'Zeyneb'in saçını tarakla (taradıktan sonra) üç bukle yaptık.' "[205]

Rivayetten (ve diğer naslardan) yola çıkarak, ölü şöyle yıkanır:

- **Niyet Getirmek**

Ölüyü yıkamak, şeriatın emridir ve dolayısıyla ibadettir. Her ibadette olduğu gibi niyet şarttır.

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır."[206]

Günümüzde ölü yıkamak meslek hâline gelmiş, bir ibadet olduğu unu-

201. Çocuğun cenaze ahkâmı için bk. s. 145
202. Şehidin cenaze ahkâmı için bk. s. 157
203. Kâfirin cenaze işlemleri için bk. s. 169
204. Buhari, 1253; Müslim, 939
205. Buhari, 1254; Müslim, 939
206. Buhari, 1; Müslim, 1907

tulmuştur. Özellikle laik sistemin, dini ve dindarları aşağılamak için, "ölü yıkayacılığı" vurgusu, ölü yıkamayı utanılacak bir vazife hâline getirmiştir. Onun bir ibadet olduğunu ihya etmek, ibadet niyetiyle yapılmasına bağlıdır.

- **Ölünün Eklemlerini Yumuşatmak**[207]
- **Ölünün Elbiselerini Çıkarmak ve Avret Mahallini Örtmek**

Yıkanacak ölünün elbiseleri çıkarılır, avret mahalli örtülür ve öyle yıkanır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabe, Nebi'yi (sav) yıkamak istedikleri zaman, 'Vallahi (diğer) ölülerimizi soyduğumuz gibi Allah Resûlü'nün de (sav) elbiselerini soysak mı, yoksa onu elbiseleri üzerindeyken mi yıkasak bilemedik?' diye konuşmaya başladılar."[208]

"Ölülerimizi soyduğumuz gibi onu da soyacak mıyız?" sözü, yaygın uygulamanın ölülerin soyularak yıkandığı olduğunu gösterir.[209]

Ölünün elbisesi çıkarılsa dahi avret mahalline bir örtü örtülür. Zira ölünün mahremiyetini korumak şer'i bir zorunluluktur.

- **Ölüyü, Ayak Yönünden Yere Eğik Bir Teneşire Yatırmak**

Yıkama esnasında teneşirde kirli su birikmesin diye, ayak yönünden yere eğimli (veya suyun akıp gitmesine yardımcı olan herhangi) bir teneşir üzerinde yıkanır.

---

207. Geniş bilgi için bk. s. 65

208. Ebu Davud, 3141; İbni Mace, 1464

209. Bir grup fukaha, bu hadise dayanarak ölünün elbisesi üzerinde yıkanacağını söylemişlerdir. Su, elbise üzerinden dökülecek, ölüyü yıkayan kişi elbise altından elini sokup ölüyü yıkayacaktır. (bk. El-Mecmû', 5/11) Bu görüşü savunan âlimler yukarıda okuduğumuz hadisle istidlalde bulunmuş ve "Nebi için geçerli olan ümmeti için de geçerlidir." sonucuna ulaşmışlardır.

İbni Ruşd (rh) şöyle der: "Ölü yıkanırken çamaşırı çıkarılır mı, yoksa içinde mi yıkanır diye ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik: 'Ölü yıkanırken çamaşırı çıkarılır ve fakat mahrem yerleri örtülür.' demiştir ki İmam Ebû Hanife de bu görüştedir. İmam Şâfii ise, 'Çamaşırı içinde yıkanır.' demiştir.

Bu ihtilâfın sebebi, Peygamber (sav) Efendimiz'in gömleği çıkarılmadan yıkanması ona hâs bir hüküm müdür, yoksa sünnet olduğu için mi gömleğinde yıkanmıştır, diye ihtilâf etmeleridir. Peygamber (sav) Efendimiz'e hâs bir hüküm olduğunu ve kişi sağ iken bakılması haram olan yerlerine, öldükten sonra da bakmanın haram olduğunu söyleyenler, 'Ölünün çamaşırı çıkarılır, ancak sağ iken bakılması haram olan yerleri örtülür.' demişlerdir. İcma' veyahut ilâhî emre dayanan bir sünnet olduğunu söyleyenler ise, 'Ölünün çamaşırı içinde yıkanması, daha efdaldir. Zira hadiste, Peygamber (sav) Efendimiz'i yıkayanlara gaipten, 'Gömleği çıkarmayın' diye bir ses gelmiş ve o anda gözlerine uyku girmiş diye rivayet olunmaktadır' demişlerdir." (Bidâyetü'l Müctehid, 1/441-442)

• **Eldiven Giymek**

Eldivenin iki temel gayesi vardır:

– Ölünün bedenine direkt, çıplak elle temas etmemek. Daha önce zikredildiği üzere, insan yaşarken nasıl hürmeti/saygınlığı varsa ölü bedenin de hürmeti/saygınlığı vardır.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölünün kemiğini kırmak, onu diriyken kırmak gibidir."[210]

– Beden temizliğine yardımcı olması. Seçilen eldiven temizleme özelliğine sahip olmalı, ölünün bedenine zarar vermemeli, ciltte tahrişe neden olmamalıdır.

• **Ölünün Karın ve Mesane Bölgesine Bastırmak**

Gaye; vücutta kalan idrar ve dışkının çıkmasını sağlamak ve ölüyü temizlemektir. Çünkü, kefenledikten sonra veya kabre konma esnasında ölü hareket ettirilecektir. Bu durumda vücuttan çıkacak bir ifrazat, ölü yakınları ve cenaze işlemlerini yapanlara rahatsızlık verir.

• **Ölüye Abdest Aldırmak**

Ummu Atiyye hadisinde olduğu gibi abdest aldırarak yıkamaya başlanır.

Abdest aldırırken ağza burna su verilmez; yalnızca dış yüzeyden dudaklar ve burun meshedilir. Zira ağza ve burna verilen suyun dışarı atılması söz konusu değildir. Vücudun farklı menfezlerinden dışarı çıkması, kefeni kirletmesi söz konusu olabilir.[211]

---

210. Ebu Davud, 3207; İbni Mace, 1616

211. Burada, biz ilim talebelerine faydalı olmasını umduğum bir nükte paylaşmak istiyorum: Bir görüş ve delilleri, görüşün sahiplerinin kitaplarından okunmalıdır. Özellikle Fıkhu'l Mukaren kitapları ve ehl-i hadisin çokça müracaat ettiği hadis şerhleri, mezhepleri aktarma konusunda hassas değildir. Normaldir; zira bu kitapların asli gayesi mezheplerin tespiti ve aktarımı değil; görüşlerin ve delillerinin karşılaştırılması ve ilgili hadislerin senet ve metin yönünden incelenmesidir. Örnek olması açısından İbni Ruşd'un (rh) abdestle ilgili şu sözlerini paylaşmak faydalı olacaktır:

"İmam Ebû Hanife, 'Ölü yıkanırken ona ayrıca abdest aldırılmaz.', İmam Şâfii, 'Aldırılır.', İmam Mâlik ise 'Aldırılırsa iyi olur.' demişlerdir.

Bu ihtilâfin sebebi kıyasın hadis ile çelişmesidir. Çünkü kıyas, ölüye abdest aldırılmamasını gerektirmektedir. Zira abdest, ibâdeti eda etmek için farz kılınan bir şeydir. İbâdet mükellefiyeti ise

• **Yıkama Esnasında Temizleyici Madde Kullanmak**

Allah Resûlü Dönemi'nde kullanılan sidr, bugün kullandığımız sabun ya da şampuan gibi temizleyicilere benzer.

• **Ölüyü Yıkamak**

Yıkamada aslolan Ummu Atiyye (r.anha) hadisidir.

– Hadiste ifade edildiği gibi en az üç defa yıkama yapılır. Şayet ihtiyaç hasıl olursa yıkama sayısını arttırabilirler. Allah Resûlü (sav) (3, 5, 7 gibi) tekli sayılarda yıkama yapılmasını istemiştir. İhtiyacı takdir edecek olanlar, yıkama yapanlardır.[212]

– Önce başı, saçı ve sakalları yıkar sonra ölüyü sol tarafına çevirip bedenin sağ kısmını yıkar. Sonra sağ tarafına çevirir. Bedenin sol tarafını, ön ve arkasını yıkar.

– Son yıkamada suya kâfur katılır. Kâfur; keskin kokulu, sertleştirici bir bitkidir ve haşeratı uzaklaştırır. Kâfur veya ona benzeyen bir madde, son yıkamada kullanılır.

ölüden sakit olmuştur. Hatta eğer ölüyü yıkamak hadislerde varid olmasaydı ölüyü yıkamak da vacib olmazdı.

Sıhhati sabit olan Ummu Atiyye hadisinin zahirinden ise, ölüyü yıkamada abdest aldırmanın şart olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu hadiste, Peygamber (sas) Efendimiz'in, kerimesini yıkayan kadınlara: 'Sağ yanlarından ve abdest uzuvlarından başlayın.' diye emir buyurduğu anlatılmaktadır. Bu, her ne kadar bir ziyade olup hadisin diğer rivâyetlerinde yoksa da, Buhârî ile Müslim'de yer aldığı için sabittir. Bunun için, diğer rivayetler bu rivâyetle çelişecek kuvvette değillerdir. Zira mutlak, mukayyede hamledilir. Çünkü mukayyedde, mutlaka nazaran fazla bir bilgi vardır.

Bu ihtilâfın sebeplerinden biri de bu olsa gerektir. Çünkü birçok rivâyetlerde abdestten bahsedilmeden sadece yıkamanın emredildiği bildirilmektedir. Abdesti benimsemeyenler -kıyas, buradaki mukayyedle çeliştiği için- mutlak olan rivâyetleri tercih etmişlerdir. İmam Şâfiî ise, burada da kendi prensibine uyarak mutlakı mukayyede hamletmiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 1/442)

Hanefî imamlardan Serahsî ise şöyle der:

"**Sonra ölüye namaz abdesti gibi abdest aldırılır.** Ölünün sağ tarafından başlanır. Çünkü kişi hayatta iken yıkanmak istediğinde önce abdest alırdı. Öldükten sonra da böyle yapılır. Suyu ağzından geri çıkarmak imkânsız olduğundan ağzına ve burnuna su verilmez. Verilirse bu ağza su vermek (mazmaza) değil, su içirmek gibi olur. Suyu ağzından çıkarmak için ölüyü yüz üstü yatırırlarsa, belki ondan başka bir şey akabilir. Ölünün ayakları; diri kimsenin gusül sırasında yaptığının aksine, abdest aldırılırken yıkanır. Hayatta olan kimse, gusül yaparken ayakları kullanılmış su birikintisinde olacağından, ayaklarını yıkamaz, sonraya bırakır. Burada suyun birikmesi söz konusu değildir." (El-Mebsût, 2/95-96)

212. Ölünün en az kaç defa yıkanacağı konusunda ulema ihtilaf etmiştir.

Ummu Atiyye hadisinde alt sınır üçtür. Üst sınır ise ihtiyaca bağlanmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Yıkama esnasında hiçbir şekilde avret üzerindeki örtü açılmaz. Avret mahallinin yıkanması örtü altından yapılır.

– Şayet kadınsa ve saçları uzunsa örgü yapılır.[213]

• **Yıkama Bittikten Sonra Ölüyü Kurulamak**

Ölünün kurulanması; kefenin ıslanmaması ve bedene yapışmaması içindir.

Ölünün yıkanmasıyla ilgili çoğu tartışma içtihadidir

Ölü yıkamayla ilgili şer'i delil, Ummu Atiyye hadisidir. Bu hadisin dışında kalan tüm tartışmalar içtihadidir. Genelde ulema kendi örflerini esas alarak tavsiyelerde bulunmuşlardır. Tartışmaların nedenini üç esasa döndürmek mümkündür.

– Ölünün hürmetini/saygınlığını korumak

– Ölüye rıfk ile muamele etmek

– Cenaze işlemlerini yapanlara kolaylaştırmak

Hangi davranış ölünün hürmetini/saygınlığını korur; hangi davranış ölü için en yumuşak davranıştır; cenaze işlemlerini yapanlar için en kolay han-

213. Bu konuda ihtilaf edilmiştir. İhtilafın nedeni şudur: Saçların örgü yapılması Allah Resûlü'nün (sav) emri midir, yoksa Ummu Atiyye ve diğer yıkayıcıların âdeti midir? Birincisi sünnet, ikincisi örftür. Muhaddisler -genel olarak- bunu, yıkamanın sünnetlerinden kabul etmişlerdir. Kimisi Ummu Atiyye'nin (r.anha) fiili ve Allah Resûlü'nün (sav) bu fiili takririni, takrirî sünnet kabul etmiştir. Buhari (rh) bunlardandır:

"**16 Bab: Kadının Saçı Üç Örgü Yapılır**

(1262) Ummu Atiyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Nebi'nin (sav) kızının saçını üç bukle yaptık.'

Vekî' (rh) Sufyân'ın şöyle dediğini nakletmiştir, 'Biri alın, ötekiler de başın yan taraflarından.'" (Buhari, Kitâbul Cenâiz, 16. Bab)

Kimisi bazı rivayetlere dayanarak, bunu, Allah Resûlü'nün emriyle yaptıklarını söylemiştir. İbni Hibbân (rh) şöyle der:

"Ummu Atiyye'nin, Zeyneb'in (r.anhuma) saçlarına üç örgü yapması ancak Mustafa'nın (sav) emri ile olmuştu. Örme işini kendi isteğinden yapmamıştı.

Ummu Atiyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü'nün (sav) kızı vefat etmişti ve Allah Resûlü bize şöyle demişti: 'Onu su ve sidr ile üç defa, beş defa veya uygun görürseniz daha fazla yıkayın. Son yıkamayı kafurdan bir şeylerle yapın. Bittiğinde de bana haber verin.' Biz kendisine haber verdik ve üzerindeki gömleği bize verip 'Onu vücuduna sarın.' dedi.

Ayrıca Hafsa'dan Allah Resûlü'nün (sav) şöyle dediği de rivayet edilmiştir: 'Onu üç, beş veya yedi defa yıkayın ve saçlarını üç defa örün.'" (Sahîhu İbni Hibbân, 1113)

gisidir?.. gibi sorular ve bu sorulara verilen farklı cevaplar bazı ihtilaflara neden olmuştur. Allah Resûlü (sav) ölü yıkayan kadınlara "إن رأيتن ذلك/uygun görür, ihtiyaç hissederseniz" diyerek, detaylarda yetkiyi onlara vermiştir. Ki bu, şeriatın genel uygulamasına ve ruhuna en uygun olandır. Zira zamanın, mekânın ve teknik gelişmelerin durumu; detaylara etki etmektedir. Cenaze işlemlerini yapan ehil insanlar, şartları gözeterek detaylarda değişikliğe gidebilirler. Örneğin, "Ölü, sıcak suyla mı, yoksa ılık/soğuk suyla mı yıkanmalıdır?" tartışması, konumuz açısından bir örnektir. Arabistan'da bir ölü yıkayıcının bu soruya vereceği cevapla Sibirya'da bir yıkayıcının cevabı kesinlikle farklı olacaktır.

Bir başka örnek şudur:

İslam âlimleri, ölünün etek ve koltuk altı tıraşı yapılmalı mı, tırnakları kesilmeli mi konusunda ihtilaf etmiştir. İhtilafın nedeni, "Bunlar ölüden bir parçadır, ölüden parçanın koparılması onun saygınlığına zarar verir mi?" tartışmasından kaynaklanmaktadır. Bu tip uygulamalarda örfe bakılmalıdır. Şeriatın yasaklamadığı örf, muteberdir. Zira insanlar için en kolay olan, alıştıkları örftür. İslam şeriatı da kolaylaştırıcıdır. Şer'i bir yasak veya Nebevi bir sünnetle çakışmadığı müddetçe aslolan örfe itibar edilmesidir.

Ölüyü yıkayan kişi yıkanır mı/gusleder mi?

Ölüyü yıkayan kişi yıkanmak/gusletmek zorunda değildir. Zira bu babda rivayet edilen hadislerin sıhhati ve metnin nasıl anlaşılması gerektiği tartışılmıştır. Ölü yıkayanın yıkanmasını salık veren âlimler de bunu bir emir olarak değil, tavsiye olarak değerlendirmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[214]

214. Konunun detayına dair şunları söyleyebiliriz:

a. Ölü yıkayanın ne yapması gerektiğine dair âlimlerin görüşleri

Tirmizî (rh) şöyle demiştir: "Mâlik ibni Enes şöyle dedi: 'Cenaze yıkayan kimsenin gusletmesini müstehab görürüm, vâcib olduğu kanaatinde değilim.' Şâfii de aynı kanaattedir. Ahmed de şöyle dedi: 'Cenaze yıkayan kimseye gusletmek gerekmez kanaatindeyim. Abdest almaya gelince, bu konuda söylenenlerin en azı abdest almaktır. İshâk da 'Abdest almak mutlaka gereklidir.' dedi. Abdullah ibni Mübarek'in de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: 'Cenaze yıkamaktan dolayı ne gusledilir ne de abdest alınır.'" (Tirmizi, 933 No.lu Hadis Açıklaması)

b. İhtilafın nedeni

Bu ihtilafın ilk nedeni ölü yıkayana guslü emreden hadislerin sıhhatinde tartışma olmasıdır. Bu hadisler şunlardır:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) dört şeyden dolayı gusül alırdı. Cünüplükten, cuma günü için, hacamat olduğunda, ölü yıkadığında." (Ebu Davud, 3160)

Ebû Dâvud (rh) bu hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Mus'ab ibni Şeybe'nin rivayet ettiği hadis zayıftır. İçinde bazı özellikler vardır; onlarla amel edilmez." (Ebu Davud, 3162 No.lu Hadis Açıklaması)

Mus'ab ibni Şeybe "münker hadis rivayet etmek", "övülmemek", "kuvvetli olmamak", "hadislerinde sorun olmak" gibi lafızlarla cerhedilmiştir. Dârekutnî (rh) onun sorunlu hadislerine örnek olarak bu rivayeti vermiş ve "kuvvetli bir ravi olmadığını" eklemiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 6/288, 7903 No.lu Ravi)

Ebû Dâvud'un (rh) hadise yönelik, "İçinde bazı özellikler vardır; onlarla amel edilmez." sözü de bir metin tenkididir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cenazeyi yıkayan kişi gusül, onu taşıyan da abdest alsın." (Ebu Davud, 3161; Tirmizi, 993)

Bu hadis iki yoldan gelir; birinde Amr ibni Umeyr, Ebû Hureyre'den nakleder. Diğerinde Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den nakleder. Amr ibni Umeyr için İbnu'l Kattân, "Meçhulu'l hâldir." der. Zehebî de ondan tek rivayet edenin, Kâsım olduğunu söyler. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 5/74, 5986 No.lu Ravi) Ondan teferrüd eden Kâsım ibni Abbâs El-Lehbî hakkında da ihtilaf vardır. Alî ibni'l Medînî gibi âlimler -onu sika sayanların aksine- meçhul olduğunu söylemişlerdir. (bk. age. 5/296, 6443 No.lu Ravi) Diğer yol olan Ebû Salih kanalı ise Ebû Salih'in Ebû Hureyre'den işitmemiş olması ve bazı rivayetlerde kendiyle Ebû Hureyre arasında Zâide'nin azatlı kölesi olan İshâk'ı zikretmesi, illet olarak kabul edilmiştir. (bk. Ebu Davud, 3162 No.lu Hadis Açıklaması)

Zikrettiğimiz ve benzeri rivayetlerden yola çıkarak muhaddislerden bir grup, hadisleri zayıf kabul etmiştir. Bunlardan biri İmam Buhârî'dir. O (rh) sahabeden İbni Ömer'in (ra) ölü yıkayıp abdest almadığı, Sa'd ibni Ebî Vakkâs (ra) ve İbni Abbâs'ın (ra) ölüyü necis görmediğini aktararak (bk. Kitâbu'l Cenâiz, 8. Bab), bu babda rivayet edilen hadislerin merfu olarak sahih olmadığına işaret etmiştir.

Ebû Dâvud (rh), yukarıda okuduğumuz üzere rivayetlerin zayıf olduğunu belirtmiş, aynı yerde bu rivayetlerin mensuh olduğunu zikretmiştir. Ancak neyin bu rivayetleri neshettiğini izah etmemiştir.

Ayrıca Ahmed ibni Hanbel (rh), Alî ibni'l Medînî (rh), Hâkim (rh), Zuhlî (rh), İbnu'l Munzir (rh) bu babda sahih hadis olmadığını söylemişlerdir. Beyhakî (rh), İbni Ebî Hâtim (rh) ve Buhârî (rh), rivayetleri mevkuf (sahabi sözü) olarak kabul etmişlerdir.

Bir grup muhaddis de rivayetlere "hasen" demiştir. Bunlardan biri Tirmizî'dir (rh). Hâfız ibni Hacer, Fethu'l Bâri'de rivayetlerin zayıf olduğunu (bk. 1253 No.lu Hadis Şerhi) ancak Telhîsu'l Habîr'de (bk. Telhîsu'l Habîr, 1/369-371) tüm yollarıyla birlikte "en kötü hâliyle hasen" olacağını belirtmiş; rivayetlere "hasen" dediği için Tirmizî'ye (rh) itiraz eden Nevevî'nin (rh) itirazını yersiz bulmuştur. Şevkânî de (rh) İbni Hacer'in görüşünü aktarmış ve desteklemiştir. (bk. Neylul Evtar, 317 No.lu Hadis Şerhi. Hadisi tashih eden ve dokuz ayrı isnad üzere yapılmış geniş bir çalışma için bk. El-Hidâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l Bidâye, 1/420-433)

c. Hadisi "hasen" kabul eden âlimler, buradaki emri vucubiyete değil, istihbaba hamletmiştir.

Vucubdan sarf edici delil olarak da şu rivayetleri vermişlerdir:

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer, Saîd ibni Yezîd'in çocuklarından birini kefenledi ve onu taşıdı. Daha sonra mescide girdi ve abdest almadan namaz kıldı." (Muvatta, 52)

Abdullah ibni Ebî Bekir'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Bekir Es-Sıddîk'in eşi Esmâ'binti Umeys, vefat ettiği vakit Ebû Bekir'i yıkadı. Sonra çıktı ve etrafında Muhacirlerden olan kimselere, 'Ben oruçluyum, bugün gerçekten de soğuk bir gündür. Benim ölü yıkadığım için gusül abdesti almam gerekir mi?' diye sordu. Sahabiler, 'Hayır.' diye cevap verdiler." (Muvatta, 593)

Şayet emir vucubiyete delalet etse sahabenin tamamı Esmâ'ya (r.anha) gusletmesine gerek olmadığını söylemezdi, demişlerdir.

Ölünün Kefenlenmesi

• **Kefenin Hükmü**

Ölünün kefenlenmesi vaciptir. Allah Resûlü (sav) ölülerin kefenlenmesini emretmiş, İslam tarihi boyunca tüm ölüler kefenlenmiştir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri Arafât'ta vakfedeyken bineğinden düştü. Deve de adamın boynunu kırdı (adam oracıkta öldü). Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki kat ihrâmı içinde **kefenleyin**. Ona koku sürmeyin, başını da örtmeyin. Çünkü o Kıyamet Günü'nde telbiye getirdiği hâlde diriltilecektir.' "[215]

Bu, farz-ı kifaye olan vaciplerdendir. Bir topluluk, ölüyü kefenleme sorumluluğunu yerine getirdiğinde, kalanlardan sorumluluk düşer.

• **Kefen, Kişinin Malından Karşılanır**

Kefen temini ölünün sorumluluğundadır. Onun malından kefen alınır. Şayet mirası varsa, miras dağıtılmadan ölüm masrafları karşılanır. Şayet onun malı yoksa akrabaları, dostları ve varsa İslami yönetim kefenini karşılar.[216]

215. Buhari, 1265; Müslim, 1206

216. Bazı muhaddisler şu hadisle istidlalde bulunur. Buhârî (rh) der ki:

"**25. bab: Kefen (İçin Yapılacak) Harcama Kişinin Malının Tümündendir**

Atâ', Zuhrî, Amr ibni Dînâr ve Katâde bu görüştedir.

Amr ibni Dînâr şöyle demiştir: 'Hanût (cenazeye sürülecek güzel koku için yapılacak harcama) kişinin tüm malındandır.' İbrâhîm şöyle demiştir: 'Ölen kişinin geriye bıraktığı maldan, önce kefen için harcama yapılır. Sonra ölünün borçları ödenir, sonra vasiyetleri yerine getirilir.'

Sufyân şöyle demiştir: 'Kabir (kazma) ve (cenaze) yıkama ücreti de kefene dâhildir.'

(1274) İbrâhîm ibni Sa'd'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Bir gün Abdurrahman ibni Avf'a (ra) yiyeceği getirildi. O şöyle dedi: 'Mus'ab ibni Umeyr benden daha hayırlı olduğu hâlde şehit olduğunda onu kefenlemek için bir kaftandan başka bir şey yoktu. Hamza (veya başka birisi) benden daha hayırlı olduğu hâlde şehit olduğunda onu kefenlemek için de bir kaftandan başka bir şey yoktu. Korkuyorum ki Allah bizim güzelliklerden olan hakkımızı bize dünyada verir (de bize âhirette bir şey kalmaz olur).' Abdurrahman bunu söylemekten sonra ağlamaya başladı.' " (Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 25. Bab)

Mus'ab ibni Umeyr (ra) vefat ettiğinde geriye yalnızca bir kumaş/cübbe bırakır. Tüm vücudu örtmemesine rağmen Allah Resûlü (sav) onu geride bıraktığıyla kefenler. Diğer insanları kefen bulmakla mükellef tutmaz.

Deriz ki: Ölünün masraflarının kendi malından karşılanması, isabetlidir. Zira ölünün malı varsa, aslolan kişinin mali ihtiyaçlarının kendi malından karşılanmasıdır. İbnu'l Munzir (rh) bu görüşü selefin çoğunluğuna nispet etmiştir. (bk. El-Evsât libni Munzir, 5/362)

• **Erkek ve Kadın İçin Kefen**

Aslolan, ölünün avretinin örtülmesi, hürmetinin korunmasıdır. Bunun için kefenin vacip olan alt sınırı avreti örtmesidir. Bunun üstü müstehaptır.

Sünnet olan, erkeğin üç, kadının beş ayrı parçayla kefenlenmesidir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), sehûliyye denilen, ketenden üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bunların içinde gömlek ve sarık yoktu."[217]

Leylâ binti Kânif Es-Sekafî'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) kızı Ummu Kulsûm vefat edip yıkandığında ben de oradaydım. Allah Resûlü'nün (sav) bize ilk verdiği şey peştemaldi. Sonra gömlek verdi, sonra baş örtüsü verdi, sonra çarşaf. Ummu Kulsûm bu elbiselerden sonra başka bir elbisenin içine daha sarıldı. Allah Resûlü bu esnada kapının yanında oturuyordu ve yanında kızının kefeni vardı. Onu bize parça parça veriyordu."[218] [219]

Ancak bu hükme Mus'ab (ra) kıssasını delil almak isabetli değildir. Şöyle ki;

– Uhud Günü'nde insanları kefenleyecek kefen bulunamamış, bu nedenle iki üç ölü tek kefenle kefenlenmiştir. Böyle bir ortamda Allah Resûlü'nün (sav) insanları kefen bulmakla sorumlu tutmasını beklemek pek makul değildir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir elbise ile kefenliyor, sonra, 'Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?' diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilirse lahde daha önce onu koyuyordu. Nebi (sav) şöyle dedi: 'Ben Kıyamet Günü'nde bunlara şahidim.' Uhud şehitlerinin kanları ile gömülmesini emretmişti. Onlar yıkanmadı, namazları da kılınmadı." (Buhari, 1343)

– Allah Resûlü (sav), kardeşini kefenleyenin kefeni güzelleştirmesini emretmiştir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) Nebi'nin (sav) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Biriniz din kardeşini kefenlediği vakit, onun kefenini en güzel şekilde yapsın." (Müslim, 943)

Bu emrin sahibi, ashabının ayakları açık, izhir otuyla kapatılarak defnedilmesine müsade etmezdi. Bu dahi, bir yokluk ve zaruret durumu olduğunu gösterir.

217. Buhari, 1264; Müslim, 941

218. Ebu Davud, 3157

219. Bazı illetler nedeniyle muhaddislerden bu rivayete zayıf diyenler olmuştur:

• Muhammed ibni İshâk'ın mudellis olması: Bu, hakiki bir illet değildir. Zira İbni İshâk (rh) bu rivayette an'ane ile değil, tahdis sigasıyla rivayette bulunmuştur.

• Nûh ibni Hakîm Es-Sekafî'nin meçhul olması: Her ne kadar Muhammed ibni İshâk "O, Kur'ân kârisidir." dese ve İbni Hibbân, "Es-Sikât" kitabında zikretse de İbnu'l Kattân, "meçhul" der. (bk. Telhîsu'l Habîr, 2/257-258) Zehebî de "tanınmaz" der. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 6/591, 8467 No.lu Ravi)

Bu durum ravinin meçhuliyetini kaldırır mı, ihtilaf edilir. Ebû Dâvud ve Munzirî sükût ederek ihticac ederler. Ancak hadisçilerin çoğunluğu, Nûh'un meçhul, hadisin de zayıf olduğuna kanidir.

• **Kefenin Güzelleştirilmesi**

Allah Resûlü (sav) kefenin güzelleştirilmesini emretmiştir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir gün hutbe verdi. Hutbesinde ashabından bir adamın uzun ve güzel olmayan bir kefen ile kefenlenmesinden ve geceleyin kabre konulmasından bahsetti. Nebi (sav) kişinin namazı kılınmadan gece vakti kabre konmasını yasakladı. Ancak insanın buna mecbur kalması müstesna. Şöyle demişti: 'Biriniz din kardeşini kefenlediği vakit, onun kefenini en güzel şekilde yapsın.' "[220]

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölen bir kimse adına yetkili olan kimse onun kefenini güzelinden yapsın."[221]

Kefeni güzelleştirmek/Kefende ihsan, sünnete uymakla mümkündür. Aksi hâlde her insanın kefende güzellik anlayışı birbirinden farklı olacaktır. Buna göre, kefeni güzelleştirmek için şu hususlara dikkat edilmelidir:

- Erkek için üç, kadın için beş parça kefen kullanmak
- Beyaz renkli kefen kullanmak

• Hadisle amel edilir mi? Allah (cc) en doğrusunu bilir; üç nedenle hadisle amel edilebilir:

– Hadisin sıhhatine şahitlik eden bir delil vardır: Meşhur Ummu Atiyye (ra) hadisinin bir rivayetinde "Onu beş elbisede kefenledik." der. Hâfız ibni Hacer bu ziyade için "İsnadı sahihtir." der. Buhârî de (rh) Hasan El-Basrî'den naklettiği bir eserle kadının beş elbiseyle kefenleneceğine işaret eder. Hasan El-Basrî der ki: "Beşinci parça, baldır ve kalçaları örtmek içindir." (bk. Kitâbu'l Cenâiz, 15. Bab, muallak olarak) Bazı hadisçiler yukarıdaki ziyadeyi şaz kabul etmiştir. (bk. Ahkâmu'l Cenâiz li'l Elbânî, s. 85) Buna mukabil bazı fakihler, bu ziyadeyi "sikanın ziyadesi" olarak kabul etmiştir.

– Genel uygulama bu yönde olmuştur. İbnu'l Munzir, ilim ehlinin çoğundan bu görüşü aktarır. (bk. El-Muğnî, 2/350, 1529. Mesele) Genel uygulamanın bu yönde olduğunun delili konu hakkında varid olan hadislere zayıf diyen geçmiş muhaddisler, kadının beş ayrı kefenle kefenleneceğini söylemiştir.

– Kadın ve erkeğin kefen sayısı, teşri dönemindeki tesettür anlayışına uygundur. Serahsî (rh) şöyle der: "Kefenlenmenin böyle olmasının nedeni şudur: Erkek ve kadından her birinin öldükten sonraki durumu, ölmeden önceki durumuna göre değerlendirilir. Erkek, hayatında iken adeten gömlek, pantolon ve sarıktan oluşan üç parça elbise içinde olur. Kadın da hayatta iken, göğüs örtüsü, baş örtüsü, izar, çarşaf, yaşmaktan oluşan beş parça elbise içinde olur. Ölümden sonra da böyledir. Kadında aslolan örtünmedir. Onun kefeni erkeğin kefeninden fazla olur." (El-Mebsût, 2/118)

220. Müslim, 943

221. Tirmizi, 995; İbni Mace, 1474

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Beyaz elbise giyiniz. Çünkü beyaz elbise, elbiselerinizin en hayırlılarındandır. Ölülerinizi de beyaz kumaşlarla kefenleyiniz. Sürmelerinizin en hayırlısı ismid denilen sürme taşıdır. O gözün nurunu artırır, kirpikleri kuvvetlendirir." [222]

– Kumaşların birinin hibera (çizgili beyaz) olması

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birisi vefat ettiği zaman (ailesi sadece az bir mali) imkâna sahip olursa onu bir hibera kumaşıyla kefenlesin." [223]

– Kefene güzel koku sürmek

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölü güzel kokularla tütsüleneceği vakit üç kere iyice tütsüleyin." [224]

– Kefenin temiz, yırtık olmayan ve içini göstermeyecek kalınlıkta olması. [225]

Âlimlerimizin zikrettiği bu vb. özellikler, genel naslardan yola çıkarak elde edilmiştir.

– Kumaşın pahalı olması kefenin güzelleştirilmesi değildir. Bilakis bu, şeriatın nehyettiği, malı zayi etmektir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Hastalığı sırasında babam) Ebû Bekir'in (ra) yanına girdim. Bana, 'Nebi'yi (sav) kaç elbise ile kefenlediniz?' diye sordu.

'Üç tane beyaz temiz elbiseyle kefenlendi. Bunlar içinde gömlek ve sarık yoktu.' dedim.

'Nebi (sav) hangi gün vefat etmişti?' diye sordu.

'Pazartesi günü.' dedim.

'Bugün günlerden ne?' diye sordu.

222. Ebu Davud, 3878; Tirmizi, 994
223. Ebu Davud, 3150
224. Ahmed, 14540
225. bk. El-Mecmû', 5/195

'Pazartesi.' dedim.

'Şu ândan geceye kadar vefat etmeyi isterim.' dedi. Sonra kendisine tedavi yapılan, üzerindeki elbisesine baktı; üzerinde kir vardı. 'Bu elbisemi yıkayın, iki tane elbise daha ekleyerek beni bunlarla kefenleyin.' dedi.

'Bu elbise eski.' dedim.

'Yeni elbise giymeye ölüden çok hayatta olan layıktır. Kefen yalnızca ölünün bedeninden çıkan (irin, pislik vb. şeyler) içindir.' dedi.

Ebû Bekir ancak salı gecesi vefat etti ve sabah olmadan da gömüldü."[226]

Alî ibni Ebî Tâlib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kefen hususunda pahalıya kaçmayın. Şüphesiz ki ben, Allah Resûlü'nü (sav) şöyle derken işittim: 'Kefen hususunda pahalıya kaçmayın. Çünkü o, çabucak soyulur.' "[227]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiç şüphesiz Allah sizin için üç şeye razı olur, üç şeyi de kerih görür. Kendisine ibadet etmenize, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanıza, hep birlikte Allah'ın ipine sarılıp tefrikaya düşmemenize razı olur. Ve kîlu kâli (laf taşımanızı), çok soru sormanızı, **malınızı zayi etmenizi kerih görür.**"[228] [229]

226. Buhari, 1387; Müslim, 941

227. Ebu Davud, 3154. Rivayetin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

228. Müslim, 1715

229. Ebû Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Saîd El-Hudrî'ye (ra) ölüm yaklaşınca yeni elbiseler isteyip onları giymiş, sonra (şöyle) demiştir: 'Ben Allah Resûlü'nü (sav), 'Kişi ölürken üzerinde bulunan elbiseler içerisinde diriltilir.' derken işittim.' "(Ebu Davud, 3114)

Bunun pahalı kefenle ilgisi yoktur.

Şöyle ki;

• Bu kıyafetler, Ebû Saîd'in (ra) kefeni değil, ölüm öncesinde giydiği kıyafetlerdir.

• Şayet bu rivayette kastedilen kefense, Ebû Saîd'in (ra) anlayışı naslara aykırıdır.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Sizler yalın ayak, çıplak, sünnetsiz olarak toplanacaksınız.' dedi. Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Erkekler ve kadınlar birbirlerine (avret yerlerine) bakarlar.' dedim. Allah Resûlü (sav) şöyle karşılık verdi: 'Haşr işi, onların bunu düşünmelerinden bile çok şiddetli ve çetindir.' " (Buhari, 6527; Müslim, 2859)

Elbiseleriyle dirilmek şehit ve ihrâmlıya has olduğundan, biri şehadet elbisesiyle diğeri ihrâmıyla defnedilir.

• **Ölü Çok, Kefen Sınırlıysa Ne Yapılır?**

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), (Uhud Savaşı sona erdikten sonra bazı) organları kesilmiş hâlde (yatan) Hamza'nın (cesedinin) yanına vardı. Onu öyle görünce şöyle dedi: 'Eğer (Hamza'nın kardeşi) Safiyye içinde bir üzüntü hissetmeyecek olsaydı Hamza'yı kurtlar, kuşlar yesin de Kıyamet Günü onların karınlarından diriltilsin diye (defnetmeden) bırakırdım.'

Elbise azdı. (Buna karşılık) ölü çoktu. (Bu yüzden) bir, iki ya da üç şehit (birlikte) bir elbise içerisine kondular.

(Ravi) Kuteybe (bu hadise şu sözleri de) ilave etti: 'Sonra bir kabre defnedildiler. Allah Resûlü hangisinin Kur'ân'ı daha iyi bildiğini soruyordu. Kur'ân'ı iyi bileni kıbleye doğru öne geçiriyordu.' "[230]

Bu hadis, iki şekilde açıklanmıştır:

- Bir bezle/kefenle ihtiyaca göre birden fazla ölü kefenlemek
- Bir parça bez/kefen parçalara bölünür. Her ölü bir parçayla kefenlenir.[231]

Kefen az olduğu durumda önce avret mahalli örtülür. Şayet vücudun bir kısmı örtülüyorsa avretle beraber baş tarafı örtülür. Ayak kısmı bitkilerle örtülür.

Habbâb ibni Eret'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) ile birlikte, Allah rızasını elde etmek amacıyla hicret ettik. Ecrimizi vermek Allah'a kaldı. İçimizden kimileri ecrinden bir şey yemeksizin öldü. Mus'ab ibni Umeyr bunlardandır. Kimimizin ürünü olgunlaştı, o ürününü toplamaktadır. Mus'ab, Uhud Savaşı'nda şehit edildi. Onu kefenlemek için bir kaftandan başka bir şey bulamadık. Bununla başını örtsek ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örtsek başı açıkta kalıyordu. Nebi (sav) bize onun başını örtmemizi ve ayaklarına da izhır otu koymamızı emretti."[232]

• Bir grup âlim de Allah Resûlü'nün elbiseyle ilgili sözünü Arapçada yaygın kullanım olan ahlak/amel ile açıklamışlardır. Her insan hangi amel üzere öldüyse o amel üzere dirilir. Ebû Said (ra) Allah Resûlü'nü (sav) zahiri üzere anlamış, kıyafet giymiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3114 No.lu Hadis Şerhi)

230. Ebu Davud, 3136; Tirmizi, 1016
231. bk. Neylu'l Evtâr, 1382 No.lu Hadis Şerhi
232. Buhari, 1276; Müslim, 940

• **Ihrâmlı Kişiler Nasıl Kefenlenir?**

Ihrâmlıyken vefat edenin kefeni normal ölülerden üç şeyle ayrılır:

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri Arafât'ta vakfedeyken bineğinden düştü. Deve de adamın boynunu kırdı (adam oracıkta öldü). Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: '**Onu su ve sidrle yıkayın ve iki kat ihrâmı içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin, başını da örtmeyin**. Çünkü o, Kıyamet Günü'nde telbiye getirdiği hâlde diriltilecektir.' "[233]

– Ihrâm kıyafetleriyle (alta dolanan eteklik/izar ve üste atılan ridayla) kefenlenir.

– Kefenine koku sürülmez.

– Yüzü örtülmez.

• **Şehit Nasıl Kefenlenir?**[234]

• **Hayatta Olan Kişinin, Kefenini Hazırlaması**

Hayatta olan birinin kefenini hazırlaması sünnetin ruhuna uygun örflerdendir.

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Bir kadın elinde kenarlı, dokunmuş bir kaftanla Nebi'nin (sav) huzuruna girdi.'

(Sehl yanındakilere,) 'Bilir misiniz bürde nedir?' dedi.

'Şemledir, (bütün bedeni örten bir elbisedir).' dediler.

(Sehl), 'Evet.' diyerek şöyle devam etti: 'Kadın, Nebi'ye (sav), 'Bunu kendi ellerimle dokudum ve senin giymen için getirdim.' dedi. İhtiyacı olduğu için Nebî de (sav) onu aldı. Sonra bunu giyerek yanımıza çıktı. Sahabeden biri bunu güzel bularak şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ne güzelmiş, lütfen bunu bana veriniz.'

Allah Resûlü (sav) evine girerek o elbiseyi çıkardı ve onu isteyen kişiye gönderdi.

233. Buhari, 1265; Müslim, 1206
234. Şehidin Cenaze ahkâmı için bk. s. 157

Orada hazır bulunanlar, 'Bunu iyi etmedin. Nebi'nin bu elbiseye ihtiyacı vardı. Sen ise onun geri çevirmeyeceğini bilerek ondan bunu istedin.' dediler.

Adam, 'Vallahi, ben bunu giymek için istemedim. Ben bu elbise kefenim olsun diye istedim.' dedi. Gerçekten de bu elbise onun kefeni oldu.' "[235]

Ölü Nasıl Kefenlenir?

En geniş olan parça en alta serilir, koku sürülür. Sonra orta büyüklükteki bez serilir, ona da koku sürülür. Sonra en küçük bez serilir, ona da koku sürülür. Sonra ölü, bezlerin içine yerleştirilir.

Önce en üstteki, sağdan ve soldan ölünün üzerine örtülür. Sonra orta bez, en sonda da büyük bez ölüye sarılır.

Böylece üç ayrı kefen içinde olur. Daha sonra biri ayak ucundan, biri ortadan, biri de baş ucundan üç düğüm atılır. Şayet ölü kadınsa aynı işlem beş ayrı parçayla yapılır.[236]

Daha önce geçtiği gibi yeterli sayıda kefen bezi yoksa avret mahalli ve arta kalırsa baş kısmı örtülür. Ayak kısmı bitkilerle kapatılır.

Cenaze Namazı

- **Cenaze Namazı Kılmanın Hükmü**

Cenaze namazı kılmak farz-ı kifayedir. Zira Allah Resûlü (sav) cenaze namazı kılmayı emretmiş, bununla birlikte tüm toplumun değil, bir grubun cenaze namazını kılmasıyla yetinmiştir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Bugün Habeş'te salih olan bir insan vefat etti. **Haydi onun namazını kılın.**'

Bunun üzerine biz de saf yaptık. Biz saflar hâlinde arkasında dururken Nebi (sav) cenaze namazını kıldı. Ben ikinci saftaydım."[237]

- **Cenaze Namazı, Namaz Hükümlerine Tabidir.**

Cenaze namazı, tüm hükümlerinde namaz ahkâmına tabidir. Zira şeriat onu namaz diye isimlendirmiştir. Bir nas gelip cenaze namazına özel bir

235. Buhari, 1277
236. Kefenleme için bk. Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, 2/729-730
237. Buhari, 1320; Müslim, 957

hüküm tahsis etmedikçe namaz için geçerli her şey, cenaze namazı için de geçerlidir.[238]

Namaz için gerekli olan abdest, kıble, kıyam gibi tüm hükümler cenaze namazı için de geçerlidir. Cenaze namazını diğer namazlardan ayıran özellikler şunlardır:

- Cenaze namazında rükû ve secde yoktur.
- Birden fazla tekbirle kılınır.[239]
- Kabrin başında kılınabilir.[240]

• **Cenaze Namazı Nerede Kılınır?**

Aslolan cenaze namazının açık alanda, musallada/namazgâhta kılınmasıdır. Allah Resûlü'nün (sav) genel sünneti bu yöndedir. Ancak bir sebep hasıl olursa mescidde de kılınabilir.

Abbâd ibni Abdullah ibni Zubeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe, Sa'd ibni Ebî Vakkâs'ın cenazesinin mescide getirilmesini, namazının mescidde kılınmasını emretti. İnsanlar onun bu talebini kınadılar. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: 'Bu insanlar Allah Resûlü'nün (sav) Suheyl ibni Beydâ'nın namazını mescidde kıldığını ne de çabuk unutmuşlar!' "[241] [242]

238. Bir grup imam cenaze namazındaki "salât" lafzını lugat anlamına hamletmiş, cenaze namazının dua olduğunu söylemiştir. Cenaze namazına dua olarak bakmaları cenaze ahkâmına dair fetvalarına yansımıştır. Hadis imamlarından Buhârî (rh), "Cenaze üzerine namazın sünnetleri" (bk. Kitâbu'l Cenâiz, 56. Bab) diyerek, naslarda geçen "namaz kılın" veya "namaz kılarsa" ifadeleriyle şu sonuca ulaşmıştır: "(Nebi) onu namaz diye isimlendirdi. O, içinde rükû ve secde olmayan bir namazdır. Onda konuşulmaz, onda tekbir ve selam vardır. İbni Ömer yalnızca abdestli namaz kılar, Güneş'in doğuşunda ve batışında namaz kılmaz, (tekbirler esnasında) ellerini kaldırırdı." (bk. age.)

239. Detaylı bilgi için bk. s. 129

240. Detaylı bilgi için bk. s. 111

241. Müslim, 973

242. Mescidde namaz kılınmaması gerektiğini söyleyen âlimler, bazı delilleri öne sürmüşlerdir. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Birinin cenaze namazını mescidde kılan kimseye hiçbir şey yoktur." (Ebu Davud, 3191; İbni Mace, 1517)
Bu rivayet sened ve metin açısından problemlidir.
• İsnadında Sâlih Mevlâ Teveme isimli şahıs vardır. Bu ravi zayıftır ve hadisin rivayetinde teferrud etmiştir. Bu ravi, ahir ömründe ihtilat yaşamış ve hadisleri karıştırmıştır. Bu nedenle Mâlik (rh) gibi imamlar ondan hadis rivayet etmemiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 3/225-226, 3374 No.lu Ravi)

Mezarlıkta Cenaze Namazı Kılınır mı?

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hamam ve mezarlık dışında yeryüzünün tamamı mesciddir." [243]

Ebû Mersed El-Ğanevî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kabirlerin üzerine oturmayın, onlara doğru namaz kılmayın." [244]

Ahmed ibni Hanbel bu rivayeti Sâlih teferrud ettiği için zayıf kabul etmiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1440-1442 No.lu Hadis Şerhi)

• Elimizde mevcut rivayet "Ona hiçbir şey yoktur.", "Hiçbir şey yoktur ona.", "Ona hiçbir günah/sorumluluk yoktur." şeklinde birbirini nakzeden lafızlarla varid olmuştur. Bu tezat, ister Sâlih'ten kaynaklansın ister ondan nakledenlerden fark etmez; hadisin sıhhatine gölge düşürür.

• Kimisi ölünün necis olduğunu, bu sebeple mescide sokulmaması gerektiğini söyler. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 1/461) Oysa cenazesi kılınacak Müslim yaşarken de öldükten sonra da temizdir. Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cünüp olduğum bir sırada Medine sokaklarının birinde Allah Resûlü (sav) ile karşılaştım. Ondan (sav) gizlenip uzaklaştım ve gusül abdesti alıp geri döndüm.

Allah Resûlü (sav), 'Ebû Hureyre, neredeydin?' diye sordu.

Ben de, 'Cünüptüm, temiz olmadan seninle birlikte oturmak istemedim.' diye cevap verdim.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Subhanallah! Müslim asla necis olmaz.' buyurdu." (Buhari, 283; Müslim, 371)

• Yukarıda okuduğumuz Âişe (r.anha) rivayetini tevil ederek şöyle demişlerdir:

"Şâfiî'nin (rh) delil olarak getirdiği Âişe (r.anha) hadisi, aslında bizim delilimizdir. Çünkü onun devrindeki Muhacir ve Ensâr'ın, mescidde cenaze namazı kılınmasını kınamaları, onların arasında bunun mekruh olarak bilindiğinin delilidir. Resûlullah (sav)'ın cenaze namazını mescidde kılmasının yorumu da şudur: Peygamber (sav), o sırada itikâfta olduğundan mescidden çıkması mümkün değildi. Bu nedenle cenazenin getirilmesini emretti. Cenaze de mescidin dışına kondu. Biz Hanefilere göre de cenaze mescidin dışında olursa insanların mescidde cenaze namazı kılmaları mekruh değildir. Mekruh olması sadece cenazenin camiye sokulmasındadır. Çünkü Peygamber (sav), 'Çocuklarınızı ve delilerinizi mescidden uzak tutun.' buyurmuştur. Çocuk mescidden uzaklaştırıldığına göre ölünün uzak tutulması önceliklidir." (El-Mebsût, 2/112)

Görüldüğü gibi, İmam Serahsî'nin (rh) zikrettiği tevillerin hiçbir dayanağı yoktur. Ayrıca sahabenin itirazını delille çürüttükten sonra kimsenin Âişe Annemize (r.anha) itiraz etmemesi, onun deliline uyduklarını gösterir. Çocukları mescidden uzaklaştırma hadisi ise -daha önce geçtiği gibi- zayıftır. (bk. 1/567)

• Cenaze namazını mescidde kılmayı yasaklayan hadisin Âişe (r.anha) rivayetinde geçen rivayeti neshettiğini iddia etmişlerdir. (Şerhu Meâni'l Âsar, 3/175-176; İ'lâu's Sunen, 6/219-222)

Zayıf rivayetle sabit olan hüküm, sahih rivayetle sabit olan bir hükmü neshedemez. İki rivayetin sıhhati eşit farz edilecek olsa dahi hangisinin önce, hangisinin sonra olduğu bilinmeden neshten söz edilemez.

243. Ebu Davud, 492; Tirmizi, 317

244. Müslim, 972

Allah Resûlü (sav) mezarlıklarda ve kabre yönelerek namaz kılmayı yasaklamıştır. Bununla birlikte o (sav), mezarlıklarda cenaze namazı kılmıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) geceleyin gömülmüş bir cenazenin bulunduğu kabrin yanına geldi ve 'Bu ne zaman defnedildi?' diye sordu.

Oradakiler, 'Geceleyin.' dediler.

Allah Resûlü, 'Bana da haber verseydiniz ya!' dedi.

Oradakiler, 'Biz onu gecenin karanlığında defnettik. Seni uyandırmak istemedik.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (onun namazını kılmak için) ayağa kalktı. Biz de arkasında saf yaptık. Ben de safın içindeydim. Peygamber onun namazını kıldırdı."[245]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidi süpüren siyahi bir kadın -veya genç- vardı. Allah Resûlü (sav) bir gün onu göremeyince ashabına onun nerede olduğunu sordu.

Oradakiler, 'O, vefat etti.' dediler.

Peygamber (sav), 'Bunu bana bildirseydiniz.' buyurdu.

Sanırım onu önemsememişlerdi. Fakat Peygamber (sav), 'Bana kabrini gösterin.' buyurdu. Kendisine kabrini gösterdiler. Onun için cenaze namazı kıldı, arkasından şöyle buyurdu: 'Şüphesiz ki bu kabirler, içerisindekiler için karanlıkla doludur. Ancak Yüce Allah, kıldığım namazım sayesinde onlar için kabirleri aydınlatır/nurlandırır.' "[246]

Allah Resûlü'nün (sav) sözlü yasağı ve fiilî uygulaması arasındaki bu zıtlık sebebiyle âlimlerimiz arasında ihtilaf oluşmuştur. Görülen odur ki cenaze namazı bu yasağın istisnasıdır. Yani umumen kabristanda namaz kılmak yasaktır. Ancak cenaze namazı Allah Resûlü'nün (sav) fiiliyle bu umumi yasaktan istisna tutulmuştur.[247]

245. Buhari, 1321
246. Buhari, 1337; Müslim, 956
247. Bazı âlimlerimiz zahiren zıtlık olarak görünen bu durumu şöyle yorumlamışlardır:
• Kabirlerde namaz kılmanın yasaklanması, haramlık ifade eden kesin bir nehiy değildir. Allah

• Yasaklanan vakitlerde cenaze namazı

Cenaze namazı sebepli namazlardandır. Yasaklanan vakitlere denk gelse dahi o vakitlerde kılınabilir.[248]

Resûlü'nün (sav) mezarlıkta namaz kılması, nehyi haramlıktan sarf etmiş ve mekruh olduğunu göstermiştir.

• Bir grup âlim, kabirlerde namaz kılmak Allah Resûlü'nün (sav) hususiyetlerindendir, demiştir. Oysa Allah Resûlü'nün her yaptığı, ümmeti için örnektir. Hususiyet iddiası özel ve açık bir delile dayanmalıdır.

• Âlimlerimizden bir grup, yukarıda beyan edildiği üzere cenaze namazını, kabirde namaz kılmayı yasaklayan delillerin istisnası kabul etmiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 1037. Hadis Şerhi) Şunu belirtmeliyim ki cenaze namazının normal namazdan farklı olması, bu ayrımda etkili olmuş olmalıdır. Zira cenaze namazında rükû ve secde yoktur. Ayrıca cenaze namazı, ölünün duaya ve istiğfara olan ihtiyacı nedeniyle kılınmaktadır. Yani cenaze namazı ölüyü tazim değil; bilakis onun, mümin kardeşlerinin duasına olan ihtiyacını gösteren bir ibadettir. İçinde secde olmaması ve ifade ettiği anlam, kabirleri tazim ve onlara tapınma illetini ortadan kaldırmaktadır. Kabristanda cenaze namazına müsaade edilmesinin illetlerinden biri bu olmalıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

248. Allah Resûlü (sav) bazı vakitlerde namaz kılmayı yasaklamıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) sabah namazından sonra Güneş doğana, ikindi namazından sonra da Güneş batıncaya kadar namaz kılmayı nehyettiğini, onun (sav) içlerinde Ömer ibni Hattâb'ın da bulunduğu ashabının pek çoğundan işittim. Bu ashab içerisinden en çok sevdiğim ise Ömer'di." (Buhari, 581; Müslim, 826)

Ukbe ibni Âmir El-Cuhenî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şu üç vakit vardır ki Allah Resûlü (sav) bu vakitler içerisinde namaz kılmayı ve cenazelerimizi defnetmeyi bize yasaklardı. Bunlar Güneş'in doğmaya başlamasından yükselmesine kadar olan vakit, öğle vakti ayakta duranın gölgesinin olduğu yere düşmesinden Güneş'in batıya meyletmesine kadar olan vakit ve Güneş'in zayıflayıp batmaya başladığı vakitten batmasına kadar olan vakitlerdir." (Müslim, 831)

Bu hadislerden anlıyoruz ki şu beş vakitte namaz kılmak yasaklanmıştır:

– Sabah namazının farzını kıldıktan sonra Güneş doğana dek

– Güneş doğarken

– Güneş tam tepede olduğunda (öğle namazının hemen öncesi)

– İkindi namazının farzından sonra Güneş batana dek

– Güneş batarken

Hiçbir sebep yokken bu vakitlerde namaz kılmak yasaklanmıştır. Bu yasağın hikmetlerinden biri, kâfirlere benzememektir. Zira bu vakitlerde kâfirler Güneş'e secde etmektedir.

Amr ibni Abese'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Gecenin hangi saatindeki ibadet daha makbuldür?' dedim.

O da şöyle buyurdu: 'Gecenin son vaktinde daha makbuldür. Sabah namazını kılıncaya kadar istediğin kadar nafile kıl. Çünkü o vakitte melekler hazır bulunurlar ve hem de ecirleri eksiksiz yazarlar. Sabah namazı kılana kadar böyledir. Sabah namazını kıldıktan sonra Güneş doğuncaya kadar ve bir iki mızrak boyu yükselinceye kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş, şeytanın boynuzları arasında doğar ve Güneş'e tapanlar o saatte ibadet ederler. Sonra istediğin kadar yine nafile kıl. Çünkü bu saatte kılınan namazlar melekler tarafından şahit olunur ve ecirleri de eksiksiz yazılır. Gölge mızrak boyu olduğunda namazı bırak. Çünkü o saatte cehennem tutuşturulur

• **Cenaze namazını kim kıldırır?**

Bu konuyu düzenleyen hususi bir şer'i nas yoktur. Hâliyle şer'i asıllara dönmek gerekir:

– Şayet ölünün vasiyeti varsa vasiyet ettiği kişi cenaze namazını kıldırmada önceliklidir:

---

ve kapıları açılır. Güneş batıya meyledince ikindi namazını kılıncaya kadar istediğin namazı kıl. Çünkü bu saatte kılınan namaz da şahitlidir. Sonra Güneş batıncaya kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü Güneş şeytanın iki boynuzu arasında batar ve kâfirler de o saatte ibadet ederler.' " (Nesai, 572; Tirmizi, 3579)

Bir sebebe binaen kerahat vaktine denk gelen namazlar, bu vakitte kılınabilir.

Mezkûr vakitlerde yasaklanan namaz, bu vakitlerde hiçbir sebep yokken kılınan namazdır. Bazı rivayetlerde zikredildiği gibi mezkûr vakitleri gözetleyip özellikle o vakitlerde namaz kılmaktır.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri Güneş'in batışı veya doğuşu esnasında namaz kılmaya kalkışmasın." (Buhari, 585; Müslim, 828)

Şayet özel bir sebep olur ve kılınacak namaz bu vakitlere denk gelirse bu vakitlerde namaz kılmakta bir beis yoktur.

Allah Resûlü (sav) vaktin sonuna yetişen kimsenin bir rekâtlık zaman kalsa dahi namaz kılmasını istemiştir. Hiç şüphesiz bu durumdaki biri, namazı yasak vakitte kılmış olacaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, Güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekâtına yetişirse sabah namazına yetişmiş olur. Kim Güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekâta yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur." (Buhari, 579; Müslim, 608)

Allah Resûlü (sav) bir özür nedeniyle nafileleri kaçırdığında ikindi namazından sonra kılmıştır.

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Abdulkays Kabilesi'nden bir kısım insanlar Müslim olmak için yanıma gelmişti. Öğleden sonraki iki rekât namazı kılmaktan beni meşgul ettiler. İşte şimdi kıldığım namaz budur." (bk. Buhari, 1233; Müslim, 834)

Sabah namazının sünnetini kılamadan cemaatle farzı kılan, farzdan sonra sünneti kılan sahabiye sükût ederek onay vermiştir.

Kays ibni Âmir'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) sabah namazının farzından sonra namaz kılan birini gördü ve bunun üzerine, 'Sabah namazı iki rekâttır.' dedi.

O adam, 'Ben farzdan önceki sünneti kılmamıştım. O iki rekâtı kıldım.' dedi.

Allah Resûlü bir şey demedi." (Ebu Davud, 1267)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim sabah namazının iki rekâtını kılamazsa Güneş doğduktan sonra bile olsa mutlaka kılsın." (Tirmizi, 423)

Bu örnekler göstermiştir ki bir sebebe bağlı olan namazlar bu vakitlerde kılınabilir. Örneğin, abdest alan biri bu vakitlerde abdest sonrası kılınan sünneti, mescide giren biri bu vakitlerde tahiyyetu'l mescid namazını, uyuyakalan veya unutan biri bu vakitlerde kaçırdığı namazı, **cenazesi bu vakte denk gelen de cenaze namazını kılabilir.** (bk. 1/524-528)

"(Tüm bunlar ölenin) vasiyeti yerine getirildikten ve borçları ödendikten sonradır."[249]

– Ölenin vasiyeti yoksa cenaze namazı kılmak, yakınlarının hakkıdır. Zira İslam, cenaze işlemlerinde ölünün yakınlarına tam yetki vermiştir.

– Ölünün yakınlarının böyle bir talebi olmazsa namaz imametinde geçerli olan öncelik cenaze namazında da geçerlidir. Zira cenaze namazı ahkâmda vakit namazlarına tabidir.

İmamette Liyakat Düzeni

Her Müslim imamete layıktır. İmamlık yaptığı takdirde imameti sahihtir. Ancak Müslimler, Allah katında derece derecedir:

"Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize miras kıldık. Onlardan kimi nefsine zulmeder, kimisi orta yolludur. Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer. Bu, büyük lütuf ve ihsanın ta kendisidir."[250]

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir."[251]

Kitab'a ittibadaki ve takvadaki üstünlüklerine göre farklı dereceleri, birbirlerine üstünlükleri vardır. Allah Resûlü (sav) imamete layık olanları derecelerine göre şöyle sıralamıştır:

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın Kitabı'nı en iyi okuyan, cemaate imam olur. Eğer okuma konusunda eşitlerse sünneti en iyi bilen imam olur. Eğer sünnet konusunda da eşitlerse önce hicret eden imam olur. Eğer hicret konusunda da eşitlerse önce Müslim olan imam olur. Yetkisi altındaki yerde bulunan bir kimseye diğer kimse asla imam olmasın. İzni olmaksızın, onun evinde özel eşyasının/yaygısının üzerine oturmasın."[252]

249. 4/Nisâ, 11
250. 35/Fâtır, 32
251. 49/Hucurât, 13
252. Müslim, 673

Hadis-i şerifi açıklamadan önce belirtmeliyiz ki imamlar iki kısma ayrılmaktadır:

– Ratib imam: Meşru otorite tarafından tayin edilmiş veya İslam toplumunun seçtiği düzenli imamdır. Ratib imamın olduğu yerde imamlık onun hakkıdır. O izin vermeden veya ondan izin almadan birinin imam olması caiz değildir. Hadisin son cümlesi buna işaret etmektedir.

"Yetkisi altındaki yerde bulunan bir kimseye diğer kimse asla imam olmasın. İzni olmaksızın, onun evinde özel eşyasının/yaygısının üzerine oturmasın."[253]

– Tayin edilmiş bir imamın olmadığı yerde imam olacak kişilerin ise hadiste belirtilen sıralamaya göre imam olması gerekmektedir.

– Kur'ân'ı İyi Okuyanın İmam Olması

Kur'ân'ı en iyi kıraat edenden kasıt, Kur'ân hıfzı en fazla olandır. Zira sünnet, Kur'ân hıfzı olanın imamete takdim edildiğini gösterir.

İbni Ömer'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Resûlullah'ın (sav) hicretinden önce Mekke'den Medine'ye göç eden ilk Muhacirler Kubâ civarında bir bölge olan Usbe'ye vardıklarında onlara Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim namaz kıldırıyordu. Sâlim onların arasında Kur'ân'ı en iyi bilen/ezberi en fazla olan kişiydi.' "[254]

Amr ibni Selime'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'a yemin ederim, yanınıza gerçekten peygamber olan birisinin yanından geliyorum. O (bize) dedi ki: 'Şu namazı şu vakitte kılınız, şu namazı şu vakitte kılınız. Namaz vakti girdiğinde biriniz ezan okusun, aranızda en çok Kur'ân bileniniz de size imam olsun.'

Benden daha çok Kur'ân bilen kimse yoktu. Çünkü ben gidip gelen kafilelerle karşılaşıyordum. Bu sebeple beni önlerine (imam olarak) geçirdiler. O sırada da altı yahut yedi yaşındaydım."[255]

Şunu belirtmeliyiz ki o dönemin hafızları Kur'ân'ı en iyi okuyan kimselerdi.

253. bk. Müslim, 673
254. Buhari, 692
255. Buhari, 4302

Şayet bir yerde ezberi çok, ama hatalı Kur'ân okuyan varsa imamet onun değil, Kur'ân'ı doğru okuyanın hakkıdır. Yine o dönem ilmin ana kaynağı Kur'ân'dı ve Kur'ân'ı iyi okuyan herkes, aynı zamanda fıkıh ve ilim sahibiydi. Şayet Kur'ân'ı iyi okuyan, ancak namaz fıkhına dair bilgisi olmayan; namazı hatalı kılan biri varsa imamet, namazı doğru kılanın hakkıdır. Şayet Kur'ân'ı doğru okuyor ve namazı hatasız kılıyorlarsa en iyi okuyucu, yani Kur'ân'dan en çok bilen imamete hak sahibi olur.

– Sünneti İyi Bilenin İmam Olması

Kur'ân'ı okumada eşit olurlarsa sünneti en iyi bilen imam olur. Sünnet; Kur'ân-ı Kerim'i açıklayan, onun icmalî hükümlerini tafsilatlandıran ilimdir:

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler."[256]

Sünneti bilmek tafsilatlı bilgiye sahip olmaktır. Zira dinî meziyetler arasında en önemli meziyet, ilim sahibi olmaktır.[257]

– Hicrette Önde Olanın İmam Olması

Sünnette, yani tafsilî ilimde eşit olurlarsa hicrette önde olan imam olur. Hadiste kastedilen hicret küfür beldesini terk ederek İslam yurduna yapılan hicrettir. Zira hadisin söylendiği örfte hicret denince akla gelen, küfür diyarlarından Medine'ye yapılan hicrettir. Şayet hicret amelinin devam ettiği bir ortam söz konusuysa hicret edenler imamlığa evla olandır. Bir beldeden bir beldeye intikal anlamındaki hicret söz konusu değilse salih amellerde, salih olmada öncü olanlar imam olur. Zira hicretin bir anlamı da günahları terk etmektir.

Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslim, Müslimlerin dilinden ve elinden selamette olduğu kişidir. Muhacir ise Allah'ın yasakladığı şeyleri terk eden kişidir."[258]

Dini yaşamada daha hassas olan, salâh sahibi insanlar öne geçerler.[259]

256. 16/Nahl, 44
257. bk. Neylu'l Evtâr, 1078 No.lu Hadis Şerhi
258. Buhari, 10
259. bk. El-Muhallâ, 3/122; Mecmûu'l Fetâvâ, 23/386

– Büyük Olanın İmam Olması

Hicrette/Salih amelde eşit olurlarsa yaşı büyük olan imam olur. Yaşı büyük olanın imamete liyakatı başka naslarda da varid olmuştur.

Mâlik ibni Huveyris'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kabilemden bir grup insanla birlikte Peygamber'in (sav) yanına geldim. Yirmi gün yanında kaldım. Çok merhametli ve yumuşak kalpli biriydi. Ailelerimize olan özlemimizi fark edince bize, 'Geri dönün, onların yanında olun, onlara dinlerini öğretin ve namaz kılın. Namaz vakti girince biriniz ezan okusun, en büyüğünüz de namaz kıldırsın.' buyurdu."[260]

– Ev/Meclis Sahibinin İmam Olması

Ev sahibi, imametin sahibidir. Bir yerde ev sahibi varsa, imamet onun hakkıdır. Ondan daha iyi Kur'ân okuyan, sünneti iyi bilen, hicrette öncü ve yaşı büyük olsa da imamet ev sahibine aittir. Bu hakkı ona veren şeriattır.

Yine büyük imamet sahibi, İslam toplumunun yöneticisi mutlak imamlık hakkına sahiptir.[261]

260. Buhari, 628; Müslim, 684

261. Konu hakkında hususi delil olmayınca, fukaha genel asıllarla bir ayrıma gitmiştir.
"Cenaze Namazını Kıldırmaya Kim Lâyıktır?
Hanefîlere göre:
Hanefî Mezhebine göre cenaze namazında eğer sultan, devlet başkanı yahut devlet başkanının naibi bulunuyorsa iktidar sahibi olması sebebiyle cenaze namazını kıldırmaya daha lâyıktırlar. Eğer onlar bulunmazsa o zaman cenazeyi kıldırma hakkı kadıya aittir. Çünkü yetkili odur. Eğer kadı da bulunmazsa mahallenin imamı öne geçirilir. Çünkü ölü, hayatta iken onun imamlığına razıydı. Öldükten sonra cenaze namazını da kıldırması daha evlâdır. Sonra ölünün erkek olan mükellef velileri öne geçirilir. Bu da asabelik yahut nikâhtaki velâyet yetkisi tertibine göre olur. Ancak baba bu hükümlerden müstesnadır. Zira baba oğula takdim edilir. Bundan sonra evlilikteki velâyet sırasına göre yakınlık derecesi ile tercih yapılır. İmamlık yapma hakkına sahip olan kişinin başkasına izin vererek onu öne geçirme hakkı vardır. Fetvayı esas alan görüşe göre, imamlık için öne geçme hakkına sahip olan kimse, ölünün namazını kıldırmasını vasiyet ettiği kimseden daha lâyıktır. Çünkü bu konuda vasiyet batıldır.
Eğer cenaze namazını, velisi yahut devlet başkanı ve naibinden başkası izinsiz ve yetkisiz olarak kıldıracak olursa, cenaze velisinin bu namazı yeniden kıldırtma yetkisi vardır. Hatta ölünün kabri başında bile olsa bunu yapabilir. Çünkü velinin hakkı vardır. Bu hakkını kullanmak için namazı iade ettirebilir. Fakat bu, farzı düşürmek için değildir. Bu farz düşmüştür. Eğer bir cenazeyi veli kıldırmışsa hiçbir kimsenin bu namazı yeniden kılma veya kıldırma hakkı yoktur. Çünkü birinci namaz ile farz yerine getirilmiştir. Nafile cenaze namazı kılmak meşru değildir.
Bir cenaze üzerine namaz kılınmadan defnedilirse, kabri başında onun üzerine namaz kılınabilir. Ancak bu, cesedin kabirde bozulmadığı kanaati bulunmasına bağlıdır. Çünkü cesetin bozulması zamana, mekâna ve ahvale göre değişiklik gösterir.

• Kimlere Cenaze Namazı Kılınır?

Cenaze namazı, Müslimler için meşru kılınmış bir namazdır. İslam/Tevhid üzere öldüğü bilinen her Müslim'in ardından cenaze namazı kılmak meşrudur. Zira Allah Resûlü (sav) cenaze ahkâmını "uhuvvet/kardeşlik" hükmüne bağlamıştır.

İmrân ibni Husayn'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

Malikî ve Hanbelilere göre:

Cenaze namazını kıldırmaya en lâyık kişi, ölünün kıldırmasını vasiyette bulunduğu kişidir. Bunun dayandığı delil, sahabenin uygulamasıdır. Ebû Bekir, cenaze namazını Ömer'in kıldırmasını; Ömer, Suheyb'in kıldırmasını; Âişe, Ebû Hureyre'nin kıldırmasını; Ümmi Seleme de Said b. Zeyd'in kıldırmasını vasiyet etmişlerdir. Vali yahut emir bunlardan sonra gelir. Dayandığı delil daha önce geçen şu hadistir: 'Bir kimse diğer bir kimsenin hükümran olduğu yerde ona imamlık yapmasın.' Bunlardan sonra nikâhtaki velâyet sırasına göre asabe velîler gelir. Asabe, ölünün erkek akrabalarıdır. Önce baba, (ne kadar yukarı çıkılırsa çıkılsın) sonra oğul (ne kadar aşağı inilirse inilsin) daha sonra asabeler, ölüye yakınlık derecesine göre tertip ile cenaze namazını kıldırma hakkına sahiptirler. Sırayla erkek kardeş, sonra amca, sonra amca oğlu gelir ve böylece devam edilir. Fakat Malikîlere göre, erkek kardeş ile erkek kardeşin oğlu dedeye tercih edilir. Çünkü erkek kardeş ile yeğen ölüye oğulluk bağıyla nispet olunur, dede ise babalık bağı ile nispet olunur. Malikî mezhebine göre, erkekler bulunmadığı zaman kadınlar cenaze namazını bir defada münferit olarak kılarlar. Çünkü Malikîlere göre kadınların imamlığı sahih değildir.

İmamette en faziletli olanlar tercih edilir. Erkekler kadınlara, büyükler küçüklere, dinî bir meziyeti olanlar diğerlerine tercih edilir. Eğer bu vasıflarda eşitlik olursa yaş itibarıyla tercih yapılır. Eğer yaşta da eşitlik bulunursa kura ile yahut karşılıklı rıza ile imam öne geçirilir. Bu, Malikîlerin görüşüdür. Hanbelîlerin açıklaması şöyledir: Cenaze namazında imamlığa, farz namazlarda en lâyık olan kişiler geçirilir. Çünkü Peygamber (sav)'in: 'Cemaate Allah'ın kitabını en iyi okuyan imamlık yapar.' hadisinin manası umumidir.

Şâfiîlerin yeni mezhebine (Mezheb-i Cedid) göre:

Cenazenin velisi imamlığa daha uygundur. Hatta ölü, cenaze namazını veliden başkasının kıldırmasını vasiyet etse de böyledir. Çünkü imamlık yapma hakkı velinindir. Mirasta olduğu gibi, ölünün vasiyetinin bu hakkı düşürmekte tesiri yoktur. Bu vasiyet yerine getirilmez. Cenaze namazından maksat ölüye duada bulunmaktır. Kişiye en yakın akrabasının duada bulunması kabule daha yakındır. Çünkü en çok üzüntülü olan ve kalbi müteessir olan kişi, cenazenin velisidir. Sahabe'nin kendi cenazelerini kıldıracak kişileri vasiyet etmelerine gelince, bunların velilerinin buna izin verdikleri manasına alınmaktadır. İmamlıkta öncelik babanın, sonra dedenindir (ne kadar yukarı çıkılırsa çıkılsın). Sonra oğul, sonra oğulun oğlunundur (ne kadar aşağı inilirse inilsin). Sonra kardeşin hakkıdır. Ezhar olan görüşe göre ana baba bir kardeş, baba bir kardeşten önce gelir. Sonra öz kardeşin oğlu, sonra da baba bir kardeş gelir. Daha sonra da mirastaki sıraya göre asabe olan akrabalar gelir ki, onlar da ana-baba bir amca, sonra baba bir amca, sonra öz amcanın oğlu, sonra da baba bir amcanın oğludur. Sonra zevi'l-erham tercih edilir. Bunlar yakınlık derecesine göre kendi aralarında sıralanır. Önce ananın babası, sonra ana bir kardeş, sonra dayı, sonra ananın amcası gelir.

Aynı derecede bulunan iki oğul, iki erkek kardeş gibi iki veli bir arada bulunursa, eğer ikisi de aynı derecede imamlığa layık ise Müslüman olduğu hâlde yaşlılık çağına ulaşmış olan ve adalet sahibi bulunan kimse bilgili olana tercih edilir." (İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 3/40-42)

"Kardeşiniz (Necâşî) vefat etmiştir. Kalkın ve onun cenaze namazını kılın."[262]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Habeş Kralı Necâşî'nin öldüğü gün bize onun ölüm haberini vererek, 'Kardeşiniz için istiğfar ediniz.' buyurdu."[263]

İslam kardeşliği ancak tevhidle oluşur. Şirkten tevbe eden ve yalnızca Yüce Allah'a kulluk edeceğini Kelime-i Tevhid ile taahhüt eden herkes din kardeşimizdir:

"Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse dinde kardeşlerinizdir. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle detaylı bir şekilde açıklarız."[264]

Aslolan, din kardeşimiz olan herkese cenaze namazı kılınmasıdır. Bidati kendini küfre sokmayan bidat ehli ve büyük günah işleyen fasıklar; din kardeşlerimizdir, cenaze namazları kılınır. Şeriatın istisna kıldığı kimseler bu aslın dışındadır. Bu istisnalar şöyledir:

Sakındırma amaçlı, yöneticinin cenaze namazı kılmaması

İslam toplumunun yöneticisi, sakındırma gayesiyle bazı insanlara cenaze namazı kıldırmayabilir. Toplum cenaze namazını kılar. Ancak imam, yapılan eylemin çirkinliğini topluma göstermek için cenaze namazına iştirak etmez. Bu, bireysel bir tavır değildir. İslami yönetimin şer'i siyasetle alacağı bir karardır. Bu, emr-i bil ma'ruf nehy-i ani'l münkerin bir parçasıdır. Nasıl ki imam caydırıcı olsun diye bazı insanlarla konuşmayı, selamlaşmayı yasaklıyorsa[265] cenaze namazından da imtina edebilir.

---

262. Müslim, 953
263. Buhari, 1327; Müslim, 951
264. 9/Tevbe, 11
265. Ka'b ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Müslimleri, seferde kendisinden geri kalanlar arasından, **biz üç kişiyle konuşmaktan nehyetti**. Bunun üzerine halk bizden kaçındı. Bize karşı hâlleri değişti. Hatta yeryüzü bile bana yabancılaştı. Artık bu yeryüzü, o bildiğim yeryüzü değildi. Bu hâl üzere elli gece kaldık. İki arkadaşım boyun bükerek ve ağlayarak evlerinde oturdular.

Bana gelince ben kavmin en genci ve en sağlamıydım. Evden çıkıyor, namaza geliyor, çarşılarda dolaşıyordum; fakat benimle hiç kimse konuşmuyordu. Namazdan sonra oturduğu yerdeyken Allah Resûlü'ne gelerek selam veriyor ve içimden, 'Acaba selamı almak için dudaklarını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı?' diyordum. Sonra ona yakın bir yerde namazımı kılıyor, ona gizlice bakıyordum. Namazımı kılmaya yöneldiğimde bana bakıyor, ona doğru baktığımda benden yüz çeviriyordu.

Müslimlerin bu cefası üzerimde uzun zaman devam edince gidip Ebû Katâde'nin bahçesinin du-

– Allah Resûlü (sav) intihar eden kişinin cenaze namazını kılmamıştır.

Câbir ibni Semure'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) kendini oklarıyla öldüren bir adam getirdiler, onun cenaze namazını kılmadı."[266]

– Ganimet mallarından izinsiz alan kişiye cenaze kılmaz.

Zeyd ibni Hâlid El-Cuhenî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hayber Savaşı Günü, Nebi'nin (sav) sahabilerinden birisi vefat etti. Sahabe durumu Allah Resûlü'ne (sav) haber verdi. Allah Resûlü (sav) şöyle dedi: 'Arkadaşınızın cenaze namazını kılın. (Ben bu namazda bulunmayacağım)' Bu sözden dolayı insanların yüzleri değişti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) 'Şüphesiz sizin (bu) arkadaşınız Allah yolunda kazanılan ganimet malından çalmıştır.' dedi.

Bunun üzerine biz o kimsenin eşyasını araştırdık ve iki dirhem bile etmeyen bir Yahudi boncuğu bulduk."[267]

– Vasiyet ahkâmında haddi aşan kimseye cenaze kılmak istemediğini beyan etmiştir:

İmrân ibni Husayn'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam ölmek üzereyken altı kölesini azat etti. Kölelerinden başka da hiçbir malı yoktu. Bu olay Nebi'ye (sav) ulaşınca öfkelendi ve 'Bu adamın namazını kılmamaya karar verdim.' dedi. Sonra adamın kölelerini çağırdı ve onları üç gruba ayırdı. Onlar arasında kura çekip ikisini azat etti, dördünü de (mirasçıları için) köle olarak alıkoydu."[268] [269]

varından tırmandım. Ebû Katâde amcamdır ve en sevdiğim insanlardan biridir. Ona selam verdim. Vallahi, selamımı almadı.

Ona, 'Ey Ebû Katâde! Allah adına söyle! Benim Allah ve Resûl'ünü sevdiğimi bilmez misin?' dedim.

Ebû Katâde sustu. Allah adına tekrar söylemesini istedim. Yine sustu. Tekrar istedim.

Bu defa, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir!' dedi.

Bunun üzerine gözümden yaşlar boşandı ve geri dönüp duvardan çıktım." (Buhari, 4418; Müslim, 2769)

266. Müslim, 978

267. Ebu Davud, 2710; Nesai, 1959

268. Nesai, 1958

269. Kişi malının üçte birini vasiyet edebilir. Üçte birden fazlasını vasiyet eden, mirasçılara zulmetmiş olacağından Allah Resûlü bunu yapana öfkelenmiştir.

– Allah Resûlü (sav) borçlu vefat eden insanlara ilk dönemlerde namaz kılmamıştır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav) borcu bulunan bir cenaze getirildiği zaman, 'Borcu için fazladan bir mal bıraktı mı?' diye sorardı. Eğer borcunu karşılayacak kadar mal bıraktığı söylenirse onun cenaze namazını kılardı. Aksi hâlde, müminlere, 'Arkadaşınızın namazını kılın.' buyururdu. Fetihler artıp (mallar çoğalınca), 'Ben, müminlere kendi nefislerinden daha yakınım. Bir Müslim borçlu olarak ölürse borcunu ödemek bana aittir. Mal bıraktığı zaman ise malı mirasçılarınındır.' dedi."[270] [271]

Yukarıda zikredilen veya bunların benzeri toplumsal sorunlara dikkat çekmek için Müslimlerin imamı bazı insanların cenaze namazını kıldırmayabilir. Ancak imam kılmasa dahi İslam toplumu namazı kılar.[272]

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Veda Haccı yaptığı yıl, artan hastalığım sebebiyle beni ziyaret etti. Ben, 'Hastalığım artık son sınıra ulaştı. Ben mal sahibi (zengin) bir insanım. Mirasçı olarak da yalnızca bir kızım var. Malımın üçte ikisini sadaka olarak vereyim mi?' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Hayır.' dedi.

Ben, 'Yarısını sadaka olarak vereyim mi?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav) 'Hayır.' dedi ve sonra da şöyle buyurdu:

'**Üçte birini (sadaka olarak ver). Üçte biri bile çok. Mirasçılarını zengin bir hâlde bırakman, onları başkasına avuç açacak şekilde fakir olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Allah rızasını umarak yaptığın her harcamadan dolayı ecir alırsın. Hatta hanımının ağzına koyduğun lokmadan bile.**' " (Buhari, 1295; Müslim, 1628)

270. Buhari, 2298; Müslim, 1619

271. İlerleyen dönemlerde İslam Devleti borçlu Müslimlerin borcunu üstlendi. Böylece borçlu vefat eden ve imam tarafından cenazesi kılınmayan kimse kalmadı.

272. Konuya dair birkaç noktaya temas etmek istiyorum:

• Ulemanın konu hakkında farklı mezhepleri vardır. Bu farklılığın nedeni, konuya dair varid olan nasların farklılığı ve zahiren birbirine zıt olmasıdır. Bir grup âlim, yukarıda okuduğumuz nasların Allah Resûlü'ne (sav) özel olduğunu düşünüp bugün her Müslim'e cenaze kılınması gerektiğini düşünür. Bu istidlal hatalıdır.

• Bir davranışın Allah Resûlü'ne özel/has olduğunu söylemek için hususi delil gerekir. Aslolan onun (sav) davranışlarının tüm ümmet için bağlayıcı olduğudur.

• İmamın cenaze namazını kılmaması, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek babındandır. Gayesi; hem o günahı işleyenleri zecretmek hem de ölüye dua edilmesini sağlamaktır. Böylece hem İslam'ın hakkı (günahlardan sakındırmak) hem de Müslim'in hakkı (ona dua ve istiğfar) yerine gelir. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 24/285-288)

• İyiliği emretmek babından şeylerde aslolan maslahat ve mefsedeti gözetmektir. Bunu yapacak olan da İslami yönetim ve âlimlerdir. Şayet bidat ve fısk ehlinin cenaze namazını terk etmek daha

- **Gıyabi Cenaze Namazı!**

Aslolan/Alışılagelmiş sünnet, cenaze namazı esnasında cenazenin hazır bulunmasıdır. Şayet ceset cenaze kılınacak yerde değilse bu namaza gıyabi cenaze namazı denmektedir. Örneğin İstanbul'daki bir insanın Diyarbakır'da ölen yakını için kıldığı namaz, gıyabi cenaze namazıdır.

Şayet ölenin beldesinde cenaze namazı kılınmamışsa gıyabi cenaze namazı sünnet, aksi hâlde sünnet değildir. Allah en doğrusunu bilir; Allah Resûlü Dönemi'nde birçok insan vefat etti. O (sav), yalnızca Necâşî'ye (rh) gıyabi cenaze namazı kıldı. Başta Allah Resûlü ve sonra Hulefa-i Raşidin vefat etti. Sahabenin çoğu bu dönemde hayattaydı. Ancak hiçbir İslam öncüsü için

---

büyük mefsedetlere neden olacak veya namazı kılmak daha büyük maslahatların elde edilmesine vesile olacaksa, tutum değişikliğine gidilebilir. Zira Allah Resûlü (sav) ve ashabı, insanların ve içinde bulundukları vakıanın hâlini gözetir, ona göre muamelede bulunurdu. Örneğin; Allah Resûlü (sav) bazı insanların çok basit yanlışına öfkelenir bazı insanların çok büyük yanlışına hilmle yaklaşırdı.

Ebû Mes'ûd El-Ensârî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında adamın biri Allah Resûlü'ne (sav) geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Muâz bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki vallahi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum!' dedi.

(Ebû Mes'ûd dedi ki:) Allah Resûlü'nü (sav) hiç o günkü vaazında olduğu kadar öfkeli görmemiştim. Sonra şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! İçinizde nefret ettirip kaçıranlar vardır! Herhangi biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa hafif kıldırsın. Çünkü cemaatin içinde yaşlı olanı var, zayıf olanı var ve iş güç sahibi olanı vardır!' " (Buhari, 7159; Müslim, 466)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir bedevi kalktı ve mescidde bevletmeye başladı. İnsanlar onu alıkoymaya çalıştılar. Allah Resûlü onlara dedi ki: 'Onu rahat bırakın ve bevlinin üstüne bir kova su -veya büyük bir kovayla su- dökün. Siz kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz. Zorlaştırıcı olarak gönderilmediniz.' "(Buhari, 220; Ebu Davud, 380)

Muâz (ra) bilgili, olgun bir sahabi olduğundan Allah Resûlü (sav) sünneti ihlal ettiğinde ona kızmıştır. Mescide işeyen cahil bir bedevi olduğundan haram işlemesine rağmen ona kızmamış, kızanlara da engel olmuştur. Zira emr-i bi'l ma'ruf'un gayesi ıslahtır. Cahil henüz o olgunluğa erişmediği için, yapılacak sert bir uyarı daha büyük mefsedete neden olabilir.

Bu vb. naslardan yola çıkan âlimler, şeriatın genel ilkelerine dayanarak, emr-i bi'l ma'ruf'a dair şu ilkeyi zikretmişlerdir:

"1. Kötülüğün ortadan kalkması ve yerine bir iyiliğin gelmesi.

2. Bütünüyle ortadan kalkmasa da kötülüğün azalması

3. Ortadan kalkan kötülükle eşdeğer başka bir şeyin meydana gelmesi

4. Ortadan kalkan kötülükten daha büyük bir kötülüğün meydana gelmesi.

Bunlardan ilk iki durumda kötülüğü engellemeye çalışmak meşrudur. Üçüncü durumu iyi yorumlamak gerekirken, dördüncü durumda müdahale haramdır." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 3-4/38)

Bir fasık veya bidatçiye cenaze namazı kılınırken bu ilkeler gözetilmelidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

gıyabi cenaze namazı kılınmadı. Necâşî'nin (rh) ayırıcı özelliğine baktığımızda onun şirk beldesinde, cenaze işlemlerini yapacak Müslim olmayan bir toprakta vefat ettiğini görüyoruz.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Bugün Habeş'te salih olan bir insan vefat etti. Haydi onun namazını kılın.'

Bunun üzerine biz de saf yaptık. Biz saflar hâlinde onun arkasında dururken Nebi (sav) onun namazını kıldı. Ben ikinci saftaydım."[273] [274]

273. Buhari, 1320; Müslim, 957

274. Gıyabi cenaze namazıyla ilgili birkaç konuya temas etmek istiyorum:

• Gıyabi cenaze namazıyla ilgili rivayetler:

Allah Resûlü'nün gıyabi cenaze namazı kıldığına dair farklı rivayetler vardır. Bunlardan biri Necâşî'dir (rh). Allah Resûlü'nün Necâşî'ye gıyabi cenaze kıldırdığı manevi mutevatirdir; onlarca farklı kanaldan bize ulaşmıştır. Bunun dışında şu rivayetler vardır:

– Muâviye ibni Muâviye El-Leysî/El-Muzenî: Allah Resûlü'nün (sav) Tebûk Seferi'nde sahabinin ölüm haberini aldığı ve onun için gıyabi cenaze kıldırdığı nakledilmiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ile birlikte Tebuk'teydik. Bir sabah Güneş öyle parlak ve ışıklı bir şekilde doğdu ki daha önce böyle doğduğunu görmüş değildik. (Onun bu kadar ışıklı ve parlak bir şekilde doğuşunu hayretle izlerken) Cibrîl, Allah Resûlü'nün (sav) yanına geldi. Allah Resûlü (sav), Cibrîl'e: 'Neden Güneş daha önce hiç görmediğim bir şekilde bu kadar aydınlık, ışıklı ve parlak doğdu?' diye sorunca, Cibrîl, 'Çünkü bugün Medine'de Muâviye ibni Muâviye El-Leysî vefat etti. Yüce Allah da cenaze namazını kılmak üzere yetmiş bin melek gönderdi.' dedi. Allah Resûlü (sav), '(Ey Cibril!) Bunun sebebi nedir?' diye sorunca, Cibrîl, 'Çünkü İhlâs Sûresi'ni çokça okurdu. Ayakta, otururken, yürürken, gece, gündüz her zaman bu sureyi okurdu. Ey Allah'ın Resûlü! Onun cenaze namazını kılmak için yeryüzünü dürmemi ister misin?' diye sorunca, Allah Resûlü (sav), 'Evet!' karşılığını verdi ve onun namazını kılıp geri döndü." (Delâilu'n Nubuvve, 5/245-246)

Bu rivayet farklı yollardan bize ulaşmıştır, ancak rivayetlerin her biri zayıftır. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7032; Mecmeu'z Zevâid, 16014. Geniş değerlendirme için bk. Avnu'l Ma'bûd, 3204 No.lu Hadis Şerhi)

– Zeyd ibni Hâris'e ve Ca'fer ibni Ebî Tâlib'e cenaze kıldırdığı rivayet: Vâkidî'nin naklettiğine göre o (sav), Mute'de şehit olan iki sahabiye gıyabi cenaze namazı kıldırmıştır.

Bu rivayet mürsel, Vâkidî de şiddetle zayıf bir ravidir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3204 No.lu Hadis Şerhi)

Sonuç: Necâşî Kıssası dışında diğer kıssaların sıhhati subut bulmamıştır.

• Ulema, Necâşî Kıssası'nı farklı şekillerde anlamış ve yorumlamıştır:

– Bir grup ulema Necâşî Kıssası'nı mutlak olarak ele almış, mutlak olarak gıyabi cenaze namazına izin vermiştir. (bk. Neylu'l Evtâr 1406-1413 No.lu Hadislerin Şerhleri)

– Bazısı Necâşî Kıssası'nı mutlak kabul etmekle birlikte, bir süre ile sınırlamıştır. O da bir aydır. Ölümün üzerinden bir ay geçmemelidir. (bk. El-Muğnî, 2/383, 1607. Mesele)

– Bazısı Necâşî Kıssası'nı Allah Resûlü'ne has kabul etmiş ve Necâşî Kıssası gıyabi cenazeye delil olmaz demiştir. (bk. El-Mebsût, 2/110)

– Bazısı yukarıda zikrettiğimiz gibi Necâşî Kıssasını diğer tüm Nebevi uygulamalarla beraber ele

- **Cesedi Olmayan veya Yalnızca Bir Parçası Bulunanın Namazı**

Yanma, boğulma, parçalanma gibi durumlarda cesedin tamamı veya bir kısmı kaybolabilir. Bu insanlara cenaze namazı kılınır. Zira Allah Resûlü cenazesi hazır olmayan Necâşî'ye (rh) gıyabında cenaze kılmıştır. Sahabenin de cesetlerden geriye kalan parçalara cenaze namazı kıldıkları sabit olmuştur.[275]

- **Şehidin Cenaze Namazı!**[276]
- **Çocuğun Cenaze Namazı!**[277]
- **Kâfire Cenaze Namazı!**[278]
- **Birden Fazla Cenazenin Bir Araya Gelmesi**

Birden fazla cenaze bir araya toplandığında her biri için ayrı cenaze namazı kılınması aslolandır.

almış ve "Necâşî Kıssası, cenazesi kılınmayan Müslimlere gıyabi cenaze kılınacağının delilidir." demiştir. (bk. Ebu Davud, Kitâbu'l Cenâiz, 62. Bab; Zâdu'l Meâd, 1/495-497)

– Bazısı aynı gün ölen insana gıyabi cenaze kılınır. Allah Resûlü (sav) aynı gün içinde ölen Necâşî'ye cenaze kıldı, demişlerdir. (bk. Fethu'l Bârî, 1318-1320 No.lu Hadislerin Şerhleri)

– Bazısı gıyabi ölü kıble cihetindeyse kılınır, aksi hâlde kılınmaz, der. (bk. age.)

Tüm bu görüşlerin dayanağı Necâşî Kıssasıdır. Âlimlerin nassı farklı anlama metodları, farklı tercihlerde bulunmalarına neden olmuştur. Hemen belirtelim ki her görüşün güçlü ve zayıf yönleri vardır. (Delillerin münakaşası için bk. Neylu'l Evtâr, 1406-1413 No.lu Hadis Şerhi; Salâtu'l Ğâib Dirâsetu Fıkhiyyeti Mukârene, s. 32 vd.) Görüşler arasından gıyabi cenazeyi Nebi'ye has gören veya belli bir zamanla kayıtlayan görüşlerin sahih ve sarih delilleri yoktur. Zira şer'i bir uygulamayı Nebi'ye has görmek veya belli bir zamanla kayıtlamak için müstakil delile ihtiyaç vardır. Gıyabi cenaze herkese kılınabilir, diyenler neden Allah Resûlü'nün ve sonrasında sahabenin kimseye gıyabi cenaze namazı kılmadığını açıklayamamıştır. Bizim tercih ettiğimiz görüşe gelince; bu görüş -Allah en doğrusunu bilir- en güçlü görüştür. Zayıf yönü şudur: Şayet Necâşî'ye (rh) gıyabi cenaze kılınmasında illet, ona namaz kılınmamış olmasıysa, Allah Resûlü (sav) namazı kılınmış insanlara neden ikinci defa namaz kıldırmıştır. Şayet birinin cenaze namazının kılınması, onun için yeterliyse ikinci namazın sebebi nedir? Bu soruya bazı cevaplar verilmiştir elbet. Ancak cevaplar sadra şifa değildir. Allah Resûlü'nün (sav), namazı kılınmış insana cenaze namazı kıldığına dair örnek şudur:

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) geceleyin gömülmüş bir cenazenin bulunduğu kabrin yanına vardı ve 'Bu ne zaman defnedildi?' diye sordu. Oradakiler, 'Geceleyin.' dediler. Allah Resûlü (sav), 'Bana da haber verseydiniz ya!' dedi. Oradakiler, 'Biz onu gecenin karanlığında defnettik. Seni uyandırmak istemedik.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ayağa kalktı. Biz de arkasında saf yaptık. Ben de safın içindeydim. Allah Resûlü (sav) onun namazını kıldırdı." (Buhari, 1321)

275. El-Muğnî, 2/401-402, 1641. Mesele
276. Geniş bilgi için bk. s. 157
277. Geniş bilgi için bk. s. 145
278. Geniş bilgi için bk. s. 169

Özel durumlarda topluca cenaze namazı kılınabilir. Savaş ve doğal afet gibi olağanüstü durumlarda tüm cenazelere tek namaz kılınabilir.

Cenazelerin çok olduğu durumda saf düzenine göre dizilir. Erkek, çocuk ve kadın cenazeleri art arda konur.

Hâris ibni Nevfel'in azatlı kölesi Ammâr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Kulsûm ve oğlunun cenazesinde bulundum. Çocuk, imam tarafına, Ummu Kulsûm da çocuğun arkasına konmuştu. Ben bu durumu yadırgadım. Cemaatin içinde İbni Abbâs, Ebû Saîd El-Hudrî, Ebû Katâde ve Ebû Hureyre (r.anhum) vardı. Onlar, 'Sünnet olan budur.' dediler."[279]

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (ra) dokuz cenazeye birden namaz kıldı. Erkekleri imamın önüne doğru, kadınları ise onların arkasına kıble tarafına koydu ve onları tek bir sıra hâlinde dizdi. Alî'nin kızı ve aynı zamanda Ömer ibni Hattâb'ın da karısı olan Ummu Kulsûm, ve onun Zeyd adındaki oğlunun cenazesini de koydu. O gün imam Saîd ibni Âs idi. Cemaat içerisinde, İbni Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Saîd, Ebû Katâde de vardı, çocuk cenazesi hemen imamın önüne kondu. Adamın biri, 'Bu durum hoşuma gitmedi.' dedi. O esnada İbni Abbâs, Ebû Hureyre, Ebû Saîd ve Ebû Katâde'ye baktım ve 'Nedir bu durum?' diye sordum. 'Sünnettir.' dediler."[280]

- **Aynı Cenazeye Birden Fazla Kez Namaz Kılmak**

Şayet kişi ölüye cenaze namazı kılmamışsa, cenaze namazı kılınmış olsa dahi namaz kılabilir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) geceleyin gömülmüş bir cenazenin bulunduğu kabrin yanına vardı ve 'Bu ne zaman defnedildi?' diye sordu. Oradakiler, 'Geceleyin.' dediler. Allah Resûlü (sav), 'Bana da haber verseydiniz ya!' dedi. Oradakiler, 'Biz onu gecenin karanlığında defnettik. Seni uyandırmak istemedik.' dediler.

279. Ebu Davud, 3193; Nesai, 1978
280. Nesai, 1978

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ayağa kalktı. Biz de arkasında saf yaptık. Ben de safın içindeydim. Allah Resûlü (sav) onun namazını kıldırdı."[281]

Allah Resûlü (sav) gece defnedilen (ve hâliyle namazı kılınan) birine, kendisi cenazeye katılmadığı için gündüz namaz kılmıştır.

Şayet ölüye cenaze namazı kılınmış ise ikinci bir cenaze kılmanın sünnette örneği yoktur. Sahabenin gece defnedilen sahabi için Allah Resûlü'yle beraber ikinci defa namaz kılması, cemaat oluşturmak içindir.

Cenaze Namazı Nasıl Kılınır?

• **Cenaze erkekse imam baş hizasında, kadınsa cenazenin ortasında durur.**

Semure'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Lohusayken ölen bir kadın için Nebi'nin (sav) arkasında cenaze namazı kıldım. Nebi (sav) cenazenin ortası hizasında namaza durmuştu."[282]

Nafi' Ebû Ğâlib'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ağıl yolundaydım. Etrafında kalabalık cemaat bulunan bir cenaze geçti. Abdullah ibni Umeyr'in cenazesidir, dediler. Bunun üzerine ben de arkasından gitmeye başladım. Bir de baktım, karşımıza üzerinde ince bir kaftan, başında da kendisini Güneş'ten koruyan bir bez bulunan at üzerinde bir adam çıkıverdi. 'Bu kabile reisi de kimdir?' diye sordum.

'Enes ibni Mâlik'tir.' cevabını verdiler.

Cenaze indirilince Enes kalkıp cenaze namazını kıldırdı. Ben de (hemen) arkasındaydım. Benimle onun arasında hiçbir şey yoktu. (Enes) cenazenin başı hizasında durup dört tekbir aldı. (Namazı) ne uzattı ne de hızlı kıldırdı. (Namaz bittikten) sonra oturmak istedi.

(O sırada kendisine), 'Ey Ebû Hamza (şu cenaze de) Ensâr'dan bir kadınındır.' dediler.

Kadının cenazesini (Enes'e) yaklaştırdılar. (Cenazenin) üzerinde yeşil bir

281. Buhari, 1321
282. Buhari, 1331; Müslim, 964

örtü vardı. (Enes) kalktı, cenazenin kalçası hizasında durup aynen erkeğin namazını kıldığı şekilde onun da namazını kıldırdı, sonra oturdu.

Derken Alâ ibni Ziyâd, 'Ey Ebû Hamza! Allah Resûlü de (sav) cenaze namazını senin kıldırdığın gibi bu şekilde dört tekbir alarak, erkeğin başı hizasında, kadının da kalçası hizasında durarak mı kıldırırdı?' diye sordu.

O da, 'Evet.' diye cevap verdi."[283] [284]

- **Cemaat Olabildiğince Safları Çoğaltır**

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Necâşî'nin cenaze namazını kıldırdı. Ben ikinci veya üçüncü saftaydım."[285]

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Bugün Habeş'te salih olan bir insan vefat etti. Haydi onun namazını kılın.'

Bunun üzerine biz de saf yaptık. Biz saflar hâlinde onun arkasında dururken Nebi (sav) onun namazını kıldı. Ben ikinci saftaydım."[286]

Allah Resûlü açık alanda cenaze namazı kılardı. Şayet namaz safı gibi saf tutacak olsa, tek saf olabilirlerdi. Ancak o (sav) safları çoğalttı, birden fazla safla namaz kıldı.[287]

283. Ebu Davud, 3194; Tirmizi, 1034

284. Ulemadan bir grup rivayetlere farklı yaklaşmış ve "Bu, konu hakkında genişlik olduğunu gösterir" demişlerdir. Şöyle ki; Allah Resûlü'nün (sav) bazen baş hizasında bazen ortada durduğunu, bunu kasıtlı yapmadığını iddia etmişlerdir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 1/451-452) Ancak yukarıda okuduğumuz gibi sahabe, Allah Resûlü'nün (sav) bu tutumunu teşri olarak değerlendirmiş ve sünnet kabul etmişlerdir. Hiç şüphesiz onların Nebi fiillerine yüklediği anlam, sonradan gelenlerin yüklediği anlamdan daha hayırlıdır.

Kimisi de, "İnsanın en şerefli organı göğüstür. Çünkü burası ilim ve hikmet yeridir. Cenazenin kılınma nedeni iman, imanın mahalli de göğüstür." diyerek, göğüs hizasında durmayı tercih etmiştir. (bk. El-Mebsût, 2/108)

285. Buhari, 1317; Müslim, 952

286. Buhari, 1320; Müslim, 957

287. Konu hakkında, sıhhatinde ihtilaf edilen şu rivayet varid olmuştur.

Mâlik ibni Hubeyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üzerine Müslimlerin üç saf hâlinde namaz kıldığı Müslim bir ölüye (mağfiret ve cennet) vacib olur." (Ravilerden Mersed şöyle dedi:) "Mâlik ibni Hubeyre cenaze için namaz kılmaya gelen halkı az bulduğu zaman, bu hadisten dolayı onları üç safa ayırırdı." (Ebu Davud, 3166; Tirmizi, 1028)

- **Cenaze Namazı Dört Tekbirle Kılınır**

Allah Resûlü'nün genel uygulaması cenaze namazlarını dört tekbirle kılmasıdır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Necâşî'nin öldüğü gün onun vefat haberini verdi. Sonra musallaya çıkıp ashabı ile saf tutarak dört tekbir aldı (cenaze namazı kıldı)."[288] [289]

- **Tekbirlerde Eller Kaldırılır**

Cenaze namazı, namazdır. Allah Resûlü (sav) namazın kıyam tekbirlerinin tümünde elini kaldırmıştır. Namaz için geçerli şeyler; cenaze için de geçerlidir. Ayrıca sahabeden el kaldırmayı nefyeden olmadığı gibi, İbni Ömer (ra) gibi sünnete ittibayla maruf bir sahabi, tekbirlerde ellerini kaldırmıştır.[290]

288. Buhari, 1245; Müslim, 951

289. Bununla birlikte sahabeden dört tekbirden daha az veya daha çok kıldıklarına dair rivayetler nakledilmiştir.

Abdurrahman ibni Ebî Leylâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd bizim cenazelerimizin namazlarında dört tekbir alırdı. Bir cenaze namazında beş tekbir aldı ve bunu kendisine sordum. Bunun üzerine bana, Allah Resûlü (sav) beş tekbir alırdı.' dedi." (Müslim, 957)

Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla sahabe bu konuda geniş davranırdı.

Abduhayr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî, Bedir ashabından vefat edenlerin cenaze namazını altı tekbirle, sahabenin namazını beş tekbirle, diğer insanların namazını dört tekbirle kılardı." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6944)

Alkame'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Mes'ûd'a şöyle sordum: 'Muâz'ın ashabı Şâm'dan geldiler ve ölünün üzerine beş tekbirle namaz kıldılar.' Bana şöyle cevap verdi: 'İmam ölünün namazını kıldırırken tekbir getirdiğinde cemaat tekbir getirmez. İmam tekbiri terk ettiğinde ise siz de terk edin.' " (age. 6945)

Daha sonra Ömer (ra) sahabeyi dört tekbirde birleştirdi.

Ebû Vâil'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resulü (sav) döneminde cenaze namazları yedi, beş, altı, dört tekbir getirilerek kılınıyordu. Ömer ibni Hattâb (ra) Allah Resûlü'nün ashabını bir araya topladı. Her bir kişi tek tek görüşünü söyledi. Ömer onları dört tekbir getirmeleri hususunda birleştirdi, tıpkı namazın uzunluğu gibi" (age. 6947)

Saîd ibni'l Museyyeb'den (rh) rivayet edildiğine göre Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Bunların hepsi cenaze namazını dört ve beş tekbir şeklinde kılıyordu, bunları cenaze üzerine dört tekbir getirerek namaz kılmaları hususunda bir araya getirdik." (age. 6946)

Bir grup âlim, Allah Resûlü'nün son uygulamasının dört tekbir olduğunu, önceki uygulamayı neshettiğini söylemiştir. Ancak sahabe uygulaması, konuda nesh olmadığının açık delilidir. Ömer (ra) şer'i siyaset olarak sahabeyi tek amel üzere toplamayı severdi. Bugün de Müslimlerin genel ameli, Ömer'in (ra) uygulaması üzeredir.

290. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6993. Konu hakkında ulema ihtilaf etmiştir.

Tirmizî (rh) şöyle demiştir: "İlim adamları bu konuda değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Allah

• **Birinci Tekbirde Fâtiha ve Zamm Bir Sure Okunur**

Talha ibni Abdullah ibni Avf'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kıldım. O Fâtiha Suresi'ni okudu ve 'Bunun sünnet olduğunu öğrenesiniz diye böyle yaptım.' dedi."[291]

Yine Talha ibni Abdullah ibni Avf'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'ın (ra) arkasında bir cenaze namazı kıldım. Namazda **Fâtiha Suresi ve bir sure** okudu, sesini duyabileceğimiz kadar sesli okuyordu. Namaz bitince elinden tutup bunun hükmünü sordum. 'Sünnettir ve haktır.' dedi."[292]

Cenaze namazı, namazdır. Normal zamanda Fâtiha namazın rüknu, zamm bir sure sünneti olduğu gibi, cenaze namazında da hüküm aynıdır.[293]

Cenaze namazında kıraat sessizdir. İbni Abbâs'ın (ra) sesli okuması insanlara öğretmek içindir.[294]

Resûlü'nün (sav) ashabından ve sonraki dönemlerden pek çok kimse cenaze namazında her tekbirde ellerin kaldırılması görüşündedirler. İbnu Mubârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler. Bazı ilim adamları ise, 'Sadece ilk tekbirde eller kaldırılır.' derler. Kûfeliler ve Sevrî'nin görüşü de böyledir. İbnu Mubârek'in cenaze namazı konusundaki şöyle dediği aktarılır: 'Cenaze namazında sağ el sol el üzerine bağlanmaz.' Diğer bir kısım âlimler ise, 'Aynen namazda yapıldığı gibi sağ el sol el üzerine bağlanır.' demiştir. Ellerin bağlanması bence daha hoştur." (Tirmizi, 1077 ve açıklaması)

291. Buhari, 1335

292. Nesai, 1987

293. Fâtiha ve zamm bir sure okumanın hükmüne dair geniş bilgi için bk. Fıkhu'l Hadis Sünnet İlmhâli, 2/35-66. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

294. Herhangi bir ibadet, bilmeyenlere öğretmek amacıyla aslın dışına çıkılarak yapılabilir. Öğretme gerçekleşince asla dönülür. Buna dair şer'i örnekler:

Ebû Hâzim ibni Dînâr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sav) minberinin hangi ağaçtan yapıldığı konusunda görüş ayrılığına düşen bir kesim Sehl ibni Sa'd Es-Saîdî'ye gelerek minberin neden yapıldığını sordular.

Sehl onlara şu cevabı verdi: 'Allah'a yemin ederim ki: ben bu minberin hangi ağaçtan yapıldığını, mescide konduğu ilk günü ve Allah Resûlü'nün (sav) üzerine oturduğu ilk günü çok iyi biliyorum. Peygamber (sav), kölesi marangozlukla meşgul olan bir kadına -Sehl bu kadının kim olduğunu söylemişti- haberci göndererek, 'Kölene söyle insanlara hitap ettiğim zaman üzerine oturacağım bir minber yapsın.' diye emir buyurmuştu. Kadın da kendisine söylendiği gibi kölesine bu minberi yaptırdı. Köle, Resûlullah'ın (sav) istediği minberi ormandan temin ettiği ılgın ağacından yapmış ve getirmişti. Kadın bu minberi daha sonra Resûlullah'a (sav) gönderdi ve minber Peygamber'in (sav) istediği yere kondu. İşte ben Resûlullah'ın (sav) bu minber üzerinde namaz kıldığını ve yine minberin üzerinde iken tekbir getirdiğini gördüm. Sonra minberden inmeden rükû etmişti ve ardından geri geri çekilerek minberden inmişti. Bu şekilde geriye çekildikten sonra minberin ilk basamağının dibine secde etmiş ve ardından aynı uygulamayı tekrar etmişti.' " (Buhari, 917; Müslim, 544)

Allah Resûlü (sav) minber üzerinde namaz kılmış, rükû ve secde için aşağı inmiş, tekrar geri dönüş

• **İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Tekbirde Nebi'ye Salât, Ölüye Dua Edilir**

İbni Şihâb Ez-Zuhrî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Çocukları Bedir Savaşı'nda Allah Resûlü'nün yanında savaşıp şehit olmuş, kendisi de Ensâr'ın büyüklerinden ve âlimlerinden olan Sehl ibni Huneyf, sahabeden bazı kişilerin kendisine cenaze namazı hakkında şöyle dediklerini bana haber vermişti: 'İmam tekbir getirdikten sonra Nebi'ye (sav) salâvat getirir. Üç tekbirde salavat getirir, dua eder. Sonra namazdan ayrılacağı vakit hafif ve sessizce selam verir. İmamın arkasındakinin (cemaat) böyle yapması, öndekinin (imam) böyle yapması gibi sünnettir."[295]

İstediği tekbirde bunlardan birini yapabilir. Ulema avama kolaylaştırmak için ikinci tekbirde Nebi'ye salât, üçüncü tekbirde ölüye dua, son tekbirde tüm müminlere duayı tavsiye etmişlerdir.

• **Allah Resûlü'ne Salât ve Selam**

"Allah Resûlü'ne salât ve selam olsun." demek yeterlidir. Ancak efdal olan, Nebi'nin öğrettiği şekilde salât getirmektir.

Abdurrahman ibni Ebî Leylâ'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ka'b ibni Ucre ile karşılaştım.

Bana, 'Nebi'den (sav) işitmiş olduğum bir hediyeyi hediye olarak sana vereyim mi?' dedi.

---

yapmıştır. Bunlardan hiçbiri normal namaz içinde caiz değildir. Ancak öğretme amacı olunca aslın dışına çıkılmış, maksat hasıl olunca da asla geri dönülmüştür.

Ömer ibni Hattab (ra) namazda şu kelimeleri sesli olarak söylerdi (bk. Müslim, 399):

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

Normalde istiftah duası sessiz okunur. Ömer (ra) insanlara öğretmek, o arada ne okuduğunu anlatmak için bu duayı sesli okumuştur.

Sa'd, Talha'nın şöyle söylediğini belirtmiştir.

"İbni Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kıldım. O Fâtiha Suresi'ni okudu ve 'Bunun sünnet olduğunu öğrenesiniz diye böyle yaptım.' dedi." (Buhari, 1335)

Normalde cenaze namazı sessiz okunan namazlardandır. Abdullah İbni Abbâs (ra) Fâtiha Suresi'ni sesli okumuştur. Amacı insanların Fâtiha Suresi'ni okuduğunu öğrenmeleri ve bir sünnetten haberdar olmalarıdır.

Hâliyle; İslam'a yeni gimiş bir topluma tesbihat (veya herhangi bir ibadeti) öğretmek amacıyla sesli yapmak caizdir. Öğrenme gerçekleştikten sonra asla dönmek ve sünnete uygun hareket etmek gerekir.

295. El-Mustedrek, 1331

Ben, 'Tabii ki onu bana hediye et.' dedim.

O da şöyle dedi: 'Biz Allah Resûlü'ne şunu sorduk: 'Ey Allah'ın Resûlü, size ve Ehl-i Beyt'inize salâvat nasıl olur? Çünkü Allah bize nasıl selâm söyleyeceğimizi öğretti (ama salâtı bilmiyoruz). Nebi (sav) şöyle buyurdu:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ، اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ، اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

'Allah'ım, İbrâhîm'e ve İbrâhîm'in ailesine salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de salât et. Çünkü sen Hamid'sin, Mecid'sin. Allah'ım, İbrâhîm'e ve İbrâhîm'in ailesine bereketler ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine de bereketler ihsan eyle. Çünkü sen Hamid'sin, Mecid'sin.' deyin.' ' "[296]

- **Yapılacak Dualar**

Kişi, ölüye istediği gibi dua edebilir. Dua sessiz yapıldığından istediği dilde dua edebilir. Efdal olan Nebi'den (sav) varid olan me'sûr duaları yapmaktır. Bazı me'sûr dua örnekleri şunlardır:

Avf ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir cenazenin namazını kıldı, ben onun (sav) duasından şunları ezberledim:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَاَكْرِمْ نُزُلَهُ ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْاَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَاَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَاَهْلًا خَيْرًا مِنْ اَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَاَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَاَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، اَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ

'Allah'ım ona mağfiret eyle, ona merhamet buyur ve afiyet ihsan et. Onu affeyle, vardığı yerde ona ikramda bulun. Yerini genişlet. Onu su, kar ve dolu ile yıka ve beyaz elbiseyi kirden nasıl temiz pak ediyorsan, onu da günahlarından

296. Buhari, 3370; Müslim, 407

öylece tertemiz et. Kendisine dünyadaki yurdunun yerine daha hayırlı bir yurt, ailesinin yerine daha hayırlı bir aile, zevcesinin yerine daha hayırlı bir zevce ihsan eyle. Onu cennete koy ve kabir azabından (yahut cehennem azabından) koru.'

Hatta ben bu duadan sonra o ölünün yerinde olmayı temenni etmiştim."[297]

Ebû İbrâhîm El-Eşhelî (rh) babasından (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sav) cenaze namazı kıldığı zaman şöyle dua ederdi:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا

'Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanımızı, bulunmayanımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi ve dişimizi hepsini affet.' "[298]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir cenaze namazı kıldırdı ve şöyle dua etti:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْاِسْلَامِ اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ

"Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, kadınımızı, burada olanımızı, olmayanımızı, bağışla. Ey Allah'ım! Bizden yaşattığın kişiyi iman üzerine yaşat, öldürdüğünü de İslam üzerine öldür. Ey Allah'ım! Bizi onun (ölümüne sabretme ve cenazesinin defnine katlanma) ecrinden mahrum etme ve on(un vefatın)dan sonra bizi sapıttırma.' "[299]

Keysân'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Hureyre'ye, 'Sen cenaze namazını nasıl kılarsın?' diye sordum. Ebû Hureyre de şöyle dedi: 'Sana şöyle söyleyeyim: Onu ailesiyle beraber uğurlarım, musalla taşına konulduğu zaman tekbir alır, Allah'a hamdeder ve Nebi'sine salâvat okurum. Sonra da şöyle derim:

اللَّهُمَّ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ اَمَتِكَ كَانَ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ، وَاَنَّ

297. Müslim, 963
298. Tirmizi, 1024; Nesai, 1986
299. Ebu Davud, 3201; İbni Mace, 1498

مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، وَاَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ، اللَّهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي اِحْسَانِهِ، وَاِنْ كَانَ مُسِيئًا، فَتَجَاوَزْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهُ، وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ

'Allah'ım, o senin kulundur, kulunun ve cariyenin evladıdır. Senden başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de kulun ve Resûl'ün olduğuna şehadet ederdi. Sen onu daha iyi bilirsin. Allah'ım, o eğer iyi biriydiyse iyiliğini arttır. Eğer kötü biriydiyse kötülüklerinden onu hesaba çekme. Allah'ım, bizi onun ecrinden mahrum etme, bizi ondan sonra fitneye düşürme.' "[300]

- **Selam Vermek**

Dördüncü tekbirden sonra selam verilir. Allah Resûlü'nün yaygın sünneti **tek** selam vermek ve kısık sesle selam vermektir.

Nâfi'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer cenaze namazı kıldığında sağ tarafına tek selam verirdi."[301]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) cenaze namazını dört tekbir ve tek selamla kıldı."[302]

Umeyr ibni Saîd'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ibni Ebî Tâlib'in (ra) arkasında Yezîd ibni Mukeffef'in cenaze namazına durdum. Dört tekbirle ve tek selamla kıldık."[303]

Mucâhid'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs cenaze namazı kıldığında tek selam verirdi."[304]

Hâlid ibni Yezîd (rh) babasından şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) ashabından Vâsile ibni'l Eska'yı (ra) gördüm. Cenaze namazı kıldığında tek selam veriyordu."[305]

300. Muvatta, 609
301. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6985
302. age. 6982
303. age. 6983
304. age. 6986
305. age. 6987

Ancak iki selam da verilebilir.

İbrâhîm El-Hecerî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ebî Evfâ kendi oğlunun cenaze namazında bize imam oldu ve dört tekbir aldı. Sonra bir süre bekledik tâ ki beşinci tekbiri alacağını sandık. Sonra sağına ve soluna selam verdi. Namazdan ayrılınca ona: 'Ne bu yaptığın?' dedik. Bize şöyle karşılık verdi: 'Ben Allah Resûlü'nü (sav) yaparken gördüğüm şeye bir şey eklemiyorum. Allah Resûlü de (sav) aynı bu şekilde yapmıştı.' "[306]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Üç şey vardı ki Allah Resûlü (sav) sürekli onları yapardı. İnsanlar onları terk ettiler. Cenaze namazındaki selam verme tıpkı vakit namazlarındaki gibidir."[307]

Cenazeyi Kabre Taşımak (Cenazeye Tabi Olmak)

Cenaze işlemleri (yıkama, kefen, namaz) bittikten sonra, ölü defnedilmek üzere kabristana taşınır. Bu sürecin detayı şöyledir:

- **Hükmü**

Cenazeye tabi olmak ve onu kabre taşımak farz-ı kifayedir. Bir grup yaptığında diğerlerinden sorumluluk düşer.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslim'in Müslim üzerindeki hakkı beştir: Selamına karşılık vermek, hastayı ziyaret etmek, **cenazeleri takip etmek**, davete icabet etmek, aksırana dua etmek."[308]

Allah Resûlü Dönemi'nde her fert, cenaze işlemlerine katılmamıştır. Cenaze işlemlerini toplumun bir kesimi yerine getirmiştir. Bu da cenaze işlemlerinin farz-ı kifaye olduğunu göstermektedir.

- **Fazileti**

Cenaze kabre taşınırken orada bulunmak, faziletli amellerdendir.

306. age. 6988
307. age. 6989
308. Buhari, 1240; Müslim, 2162

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse inanarak ve ecrini yalnızca Allah'tan umarak bir Müslim'in cenazesinin arkasından giderse, namazını kılıp defnedinceye kadar onunla birlikte bulunursa iki kîrât ecirle döner. Her bir kîrât Uhud Dağı kadardır. Kim cenaze namazını kılar sonra cenaze defnedilmeden dönerse o da bir kîrât ecirle dönmüş olur." [309]

Bu Nebevi buyruktan şunu anlıyoruz: Cenazeye ittibanın iki mertebesi vardır:

– İlki; bir bütün olarak cenazede bulunmak; cenaze namazı kılmak ve defin bitinceye kadar beklemek. Bu durumda bir Müslim, her biri Uhud Dağı kadar, iki kîrât ecir alır.

– İkincisi; yalnızca namaz kılmaktır. Yalnızca namaz kılıp cenaze merasimine katılmayan bir kîrât ecir alır.

Cenaze işleminden ecir alacak olan, inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek cenazeye katılanlardır. Örfe uymak, kınanmamak, başkaları da kendilerinin cenazesine katılsın diye; riya, şöhret ve alışkanlık gibi nedenlerle cenazeye katılanlar ecir almazlar. Bilakis her biri ayrı günah olan riya ve şöhretin günahını yüklenirler. [310]

- **Hikmeti**

Cenazeye ittiba etmek; unutan, gaflete düşen ve yıpranan kalpleri onarır. Asıl yurdu, yani ahireti hatırlatır.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hastayı ziyaret edin. Cenazeyle birlikte yürüyün. Zira bu, sizlere ahireti hatırlatır." [311]

309. Buhari, 47; Müslim, 945

310. Konu hakkında rivayetlerin bazısında "defnedilene kadar", bazısında "toprak atılana kadar", bazısında ise "izin verilene kadar" ifadeleri vardır. Bunlar manayla rivayete delalettir. Kasıt Sahiheyn'de varid olan "cenaze işlemleri bitene kadar" rivayetidir. Her ravi bu rivayeti anladığı şekliyle, manayla rivayet etmiştir. Manayla rivayet edilen lafızlar şu soruyu gündeme getirmiştir: "Cenazenin hangi aşamasına kadar beklerse iki kîrât ecir alır?" Racih olan, sahiheynde varid olan ve tüm lafızları toplayan "defin işlemi bitene dek/حتى تدفن" rivayetidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

311. Ahmed, 11180

Zira cenaze, başlı başına bir öğüttür. Anlayan kalp, işiten göz ve duyan kulaklar, cenazenin lisan-ı hâliyle verdiği öğüdü alırlar.

- **Kadının Cenazeye Tabi Olması**

Ummu Atiyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cenazeleri takip etmemiz yasaklandı. Ancak bu konuda bize ısrarda bulunulmadı."[312]

Kadınların cenazeye tabi olması nehyedilmiştir. Ancak bu nehiy haramlığı gerektiren kesin bir nehiy değildir. Sahabenin anladığı, kerahat gerektiren bir yasak olduğudur.[313]

312. Buhari, 1278; Müslim, 938

313. Bu, cumhur-u ulemanın görüşüdür. Bazı âlimler nehyin harama delalet ettiğini söylemişlerdir. Delil olarak şu rivayetleri almışlardır:

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte ölüyü kabre koymuştuk. İşimiz bitince Allah Resûlü (sav) ile oradan ayrıldık. Bir kapının karşısına varınca orada durdu. Bir de baktık ki Allah Resûlü'nün (sav) karşısında bir kadın var. O kadını tanıdığını zannettim ama o da (sav) tanıyamamış. Kadın kendisine doğru yürüyünce baktı ki bu gelen, kızı Fatıma. Ona, 'Ey Fatıma! Seni evinden çıkaran sebep nedir?' diye sordu.

O da, 'Ey Allah'ın Resûlü! Şu ev halkına geldim, onlara ölüleri için rahmet okudum/sabır diledim.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Galiba onlarla birlikte kabristana da gittin.' dedi.

Fatıma, 'Allah korusun. Daha önce bu konudaki uyarılarını işitmiştim.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Eğer sen onlarla birlikte oraya gitmiş olsaydın…' dedi ve bu konuda çok şiddetli tehditlerde bulundu." (Ebu Davud, 3123; Nesai, 1880)

Ebû Dâvud (rh) hadise sükût etmiş, hadisle ihticac etmiştir. Ancak Nesâî (rh) hadisi rivayet ettikten sonra "Rabia (ibni Seyf) zayıftır." demiştir. Buhârî de (rh) "(Rabia ibni Seyf'in) münker rivayetleri vardır." demiştir. (bk. Şerhu Sunen Nesai, M. Adem Asyubi, 18/371, 1880 No.lu Hadis Şerhi) Bu da rivayet hakkında muhaddislerin ihtilaf ettiğini gösterir. İhtilafın nedeni Rabia ibni Seyf hakkında verilen hükümdür. Rabia ile ilgili cerhler müfesser, tadil lafızları ise mücmeldir. Allah (cc) en doğrusunu bilir. (Detaylı bilgi için bk. Tehzîbu't Tehzîb, 2/416-417, 2245 No.lu Ravi)

Alî ibni Ebî Tâlib'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Allah Resûlü (sav) çıktı ve bir grup kadını oturur vaziyette gördü.

Onlara, 'Sizi oturtan şey nedir?' diye sordu.

Kadınlar, 'Cenazeyi bekliyoruz.' dediler.

Allah Resûlü (sav), 'Cenazeyi siz mi yıkayacaksınız?' diye sordu.

Onlar, 'Hayır.' dediler.

'Siz mi taşıyacaksınız?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

'Peki, kabre siz mi indireceksiniz?' diye sordu.

Yine, 'Hayır.' dediler.

Kadının cenazeye tabi olması hoş karşılanmadığından, yukarıda zikredilen "cenazeye tabi olma ecri", kadın için geçerli değildir. Çünkü şeriatın hoş karşılamadığı şey (mekruh), ecir alma vesilesi değildir.

Yasağın hikmeti

İleride geleceği gibi, kadının kabir ziyaretine müsaade edilmiş, cenazeyi takip etmesi hoş karşılanmamıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bunun hikmetlerinden biri şudur: Kadın, erkeğe göre daha merhametli, ince kalpli ve duygusaldır. Cenaze işlemleri esnasında acıları henüz tazedir. Sesli ağlayabilir, ağıt yakabilir, İslam'ın hoş karşılamadığı davranışlarda bulunabilirler. Bu vb. mefsedetlerin önüne geçmek için, kadının cenazeye tabi olması hoş karşılanmamıştır.

Cenaze Taşınırken Dikkat Edilmesi Gerekenler

- **Ölüyü Kabre Taşırken Seri Davranmak**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cenazeyi hızlıca (kabrine götürünüz). Şayet ölü iyi bir kimse ise bu bir hayırdır, onu bir ân önce (kabirde kendisine vadedilen hayra) kavuşturmuş olursunuz. Şayet iyi bir kimse değilse bu da bir şerdir, bir ân önce omzunuzdan atmış olursunuz."[314] [315]

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'O hâlde günah işlemiş ve ecirsiz olarak geri dönün.' buyurdu." (İbni Mace, 1578)

Hadis, Enes'ten (ra) üç yolla, Alî'den (ra) bir yolla gelmiştir. Enes'ten (ra) nakledilen birinci yol hususunda, Hâris ibni Ziyâd meçhul bir ravidir. İkinci yolla gelen nakil, İbrâhîm ibni Hirâse nedeniyle zayıftır. Buhârî (rh), "Onu terk ettiler." demiştir. Üçüncü yol, Ebû Hudbe isimli ravi nedeniyle zayıftır. Zira Ebû Hudbe, hadisçilerin ittifakıyla yalancıdır. Alî'den (ra) nakledilen yolda ise İsmâil ibni Selmân vardır. İsmâîl ibni Selmân; Nesâi, Ukaylî, Dârekutnî, İbni Şâhin tarafından zayıf kabul edilmiştir. (bk. Enîsu's Sârî, 1/85-86; Et-Tıbyân fî Tahrîc ve Tebvîb Ehâdîsu Bulûği'l Merâm, 6/194-199)

Görüldüğü gibi hadis, tüm yollarıyla zayıftır. Bazı âlimler İsmâil ibni Selmân ile İsmâil ibni Süleymân'ı karıştırmışlardır. (Hatayı tespit eden hadisçi Elbâni'dir. bk. Silsiletu'l Ehâdîsi'd Daîfe ve'l Mevdûa, 6/262-265) İsmâil ibni Selmân ittifakla zayıftır. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 1/285, 558 No.lu Ravi) Karıştırılan İsmâil ibni Suleymân da cumhura göre zayıftır. İbni Hibbân'ın onu, "Es-Sikât" kitabında zikretmesi bazı âlimleri yanıltmıştır. İbni Hibbân onun için, "hata yapar" notu düşmüştür. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 1/286, 559 No.lu Ravi)

314. Buhari, 1315; Müslim, 944

315. Geniş açıklama için bk. s. 77

• **Cenaze Taşınırken Ateş/Işık Bulundurmamak**

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Sesle ve ateşle cenazenin peşinden gidilemez.'

Ravilerden Hârûn da şöyle bir ilave aktarmıştır: 'Cenazenin önünde de yürünmez.' "[316] [317]

Ebû Burde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Mûsâ El-Eş'ârî (ra) vefat edeceği zaman 'Cenazenin arkasından ateş götürmeyiniz.' diye vasiyet etti. Oradakiler kendisine, 'Sen bu hususta bir şey işitmiş misin?' diye sordular. O da, 'Evet, Allah Resûlü'nden (sav) işittim.' dedi."[318]

Hişâm ibni Urve'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Esmâ binti Ebû Bekir, ailesine şöyle demişti: 'Öldüğüm zaman elbiselerimi tütsüleyin, sonra da çeşitli kokular sürün. Kefenimin üzerine koku saçmayın, arkamdan ateş yakarak takip etmeyin!' "[319]

Gece karanlığı/Özel ihtiyaç gibi zaruri durumlar dışında cenaze yanında meşale, ateş, buhurdanlık ve günümüzde ışıklandırma taşımak yasaklanmıştır.

• **Cenazede Yüksek Ses Yasaklanmıştır**

Cenaze yanında sesli ağıt yakan kadın, günümüzde sesli zikir, Kur'ân, marş, slogan yasaklanmıştır.

Yasağın hikmetine dair şunları söyleyebiliriz:

– Bunlar cahiliye âdetleriydi. Allah Resûlü (sav) tüm cahilî âdetleri yasakladı.[320]

– Cenazede aslolan ibret almak, ölümün uyarıcı nasihatini anlayabilmektir. Bunun için sükûnete ihtiyaç vardır.

316. Ebu Davud, 3171
317. İsnadında iki meçhul ravi olduğu için zayıf kabul edilmiştir. Ancak sahabenin vasiyetleri, bu hükmün sahabe arasında bilindiğini gösterir.
318. İbni Mace, 1487
319. Muvatta, 604
320. bk. Neylu'l Evtâr, 1452-53 No.lu Hadislerin Şerhleri

"Ölüm sebebiyle huşu ve düşünce hâli üzere olmak:

Cenaze namazına katılan kimseler huşu içinde kendi geleceğini düşünmeli, ölümden ve ölen kimsenin hâlinden ibret almalıdır. Dünya hayatıyla ilgili şeyler konuşmamalı, gülmemelidir. Said ibni Muaz şöyle demiştir: 'Katıldığım bütün cenazelerde ölüye ne yapılacağını içimden düşünmüşümdür.' Seleften biri, cenazede gülen birini görmüş ve kendisine şöyle demiştir: 'Cenazeye katıldığın hâlde gülüyor musun? Seninle ebediyen konuşmayacağım.' "[321]

"Mesela: 'Cenaze için istiğfarda bulunun!' demek ve benzeri sözler sarf etmek. Çünkü Beyhakî'nin rivayet ettiğine göre, sahabe cenazede, savaşta ve zikirde seslerin yükseltilmesini çirkin görmüşlerdir. İbni Ömer: 'Ölü için mağfiret isteyin ki Allah da size mağfiret etsin.' diyen birini duymuş ve: 'Allah seni mağfiret etmesin.' demiştir. İmam Hasan Basri ve bir kısım âlimler de cemaatin 'Kardeşiniz için mağfıret dileyin' demelerini kerih görmüştür.

Doğrusu, selefin tuttuğu yoldur. Cenaze götürülürken sükût etmek, ölüm ve ölümle ilgili hâlleri düşünmek gerekir. Bazı cahil hoca ve hafızların yaptıkları gibi bu konuda sözü uzatmak, lüzumsuz laf sarf etmek haram olup karşı çıkılması vaciptir."[322]

Günümüzde askerî ve siyasi cenaze törenleri, propagandaya dönüşmüştür. İslam'ın emrettiği vakar ve sükûnetten uzaktır. Ayrıca dindarlığı gösteriye çeviren hurafe toplumlarında cenazeler sükûnet ve vakardan uzaktır.

- **Bineği Olanlar Cenazenin Ardında Yürür**

Muğîre ibni Şu'be'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bineği olanlar, cenazenin arkasında yürür. Yaya ise (cenazenin) önünden veya arkasından, ona yakın olarak sağından veya solundan yürüyebilir. Düşük olan bebek üzerine namaz kılınır, anne ve babası için de (Allah'tan) mağfiret ve rahmet istenir."[323]

Binek/Araç ile cenazeyi takip eden, cenazenin gerisinden gelir. Cenaze

321. İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 3/67
322. age. 3/70
323. Ebu Davud, 3180; Tirmizi, 1031; Nesai, 1942

esnasında binekli olmak, alışılagelmiş sünnete aykırıdır. Bir ihtiyaç yoksa binek kullanmamak gerekir. Allah Resûlü (sav) cenazeyi takip ederken binek kullanmamış, dönüş yolunda bineğe binmiştir.

Sevbân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir cenazenin yanındayken (kendisine, binmesi için) bir hayvan getirilmiş, ancak ona binmeyi kabul etmemiştir. (Cenazeyi defnetme) işini bitirince bir başka hayvan getirilmiş, ona binmiştir. (Sebebi) kendisine sorulunca da (şöyle) cevap vermiştir: 'Gerçekten (cenaze ile birlikte) melekler de yürüyordu. Melekler yürürken ben (hayvana) binecek değilim. Fakat cenazenin kabre konmasını müteakip melekler gidince bindim.' "[324] [325]

Yürüyen kişi istediği yerde yürüyebilir. Cenazenin yanında, önünde veya arkasında yürüyebilir. Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifelerin genel sünneti cenazenin önünde, cenazeye yakın yürümeleridir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'yi (sav), Ebû Bekir'i, Ömer'i cenazenin önünde yürürken gördüm."[326]

- **Cenaze Geçerken Ayağa Kalkmak Müstehaptır**

İster kâfir ister Müslim, önünden geçen cenaze için ayağa kalkmak müstehaptır.

Âmir ibni Rebîa'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri cenaze gördüğünde şayet cenaze ile birlikte gitmiyorsa cenaze onun yanından geçirilip de kendisi arkada kalıncaya yahut geçirilmeden önce yere konuluncaya kadar ayakta beklesin."[327]

---

324. Ebu Davud, 3177; İbni Mace, 1480

325. Allah Resûlü'nün (sav) bineklileri uyardığına dair rivayetler varid olmuştur.
Sevbân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir.
"Allah Resûlü (sav) ile birlikte bir cenazede bulunduğumuzda binekli insanlar gördü ve şöyle dedi: 'Siz utanmaz mısınız? Melekler yaya olarak katılmışlar, siz ise binit üzerindesiniz.' "(Tirmizi, 1012)
Tirmizî (rh), İmam Buhârî'den mevkuf (sahabi sözü) olarak daha sahih olduğunu aktarır. Merfu rivayetin zayıf olmasının nedeni Ebû Bekir ibni Meryem'dir. Zayıf bir ravidir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1450 No.lu Hadis Şerhi)

326. Ebu Davud, 3179; Tirmizi, 1007

327. Buhari, 1308; Müslim, 958

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yanımızdan bir cenaze geçti. Nebi (sav) cenaze için ayağa kalktı, biz de ayağa kalktık. Sonra biz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu bir Yahudi cenazesidir.' dedik. Allah Resûlü (sav), 'Cenazeyi gördüğünüzde ayağa kalkın.' buyurdu."[328]

Abdurrahman ibni Ebî Leylâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehl ibni Huneyf ve Kays ibni Sa'd, Kâdisiye'de oturuyorlardı. O sırada yanlarından bir cenaze geçti. İkisi de ayağa kalktılar. Onlara, 'Bu cenaze zimmet ehlinden, yani yeni fethedilmiş bir beldeden ve henüz Müslim olmamış kimselerdendir.' denilince onlar şöyle dediler: 'Nebi'nin (sav) yanından bir cenaze geçti. Hemen ayağa kalktı. Kendisine, 'Bu bir Yahudi cenazesidir.' denilince o (sav), 'İnsan değil mi?' dedi.' "[329]

Bu emri istihbaba çeviren, Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasıdır. O (sav) bazen cenaze görmüş kalkmamıştır. Bu da emrin vacip değil istihbab içerikli olduğunu gösterir.

Vâkıd ibni Amr ibni Sa'd ibni Muâz'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz bir cenazede ayakta dururken Nafî ibni Cubeyr beni gördü. Kendisi oturmuş, cenazenin yere indirilmesini bekliyordu. Bana, 'Neden ayakta duruyorsun?' dedi. Ben de, 'Cenazenin yere indirilmesini bekliyorum. Çünkü Ebû Saîd El-Hudrî bu hususta hadis rivayet ediyor.' dedim. Bunun üzerine Nafî şöyle söyledi: 'Bana, Mes'ûd ibni Hakem, Alî ibni Ebî Tâlib'den rivayetle şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sav) cenaze için ayağa kalktı, sonra oturdu.' "[330]

Ebû Ma'mer'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Alî'nin yanındaydık. Oradan bir cenaze geçti ve halk ayağa kalktı. Alî, 'Bu nedir?' dedi. Oradakiler, 'Ebû Mûsâ'nın emridir.' dediler. Bunun üzerine Alî şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sav) sadece Yahudi bir kadının cenazesi geçerken ayağa kalkmıştı. Bunu bir daha tekrarlamadı.' "[331] [332]

328. Buhari, 1311; Müslim, 960
329. Buhari, 1312; Müslim, 961
330. Müslim, 962
331. Nesai, 1923
332. Ehl-i Hadis'in metodu tüm naslarla bir arada amel etmektir. Tüm naslar bir araya getirildiğinde racih olan, ölüm için ayağa kalkmanın müstehap olmasıdır. Meseleye dair şunları söyleyebiliriz:

• Cenaze Geçerken Ayağa Kalkmanın Hikmeti

Allah Resûlü (sav) farklı münasebetlerle cenaze karşısında ayağa kalkmanın hikmetlerini açıklamıştır. Bu hikmetleri şöyle sıralayabiliriz:

• Hadis imamlarından Buhârî (bk. Kitâbu'l Cenâiz 46-49 bablar) ve Nesâî (bk. Kitâbu'l Cenâiz 45-47 bablar) tüm rivayetleri bir arada ele almış, her biriyle amel edileceğini göstermişlerdir. Tirmizî (rh) İmam Ahmed'in de "Dilerse kalkar dilerse kalkmaz." dediğini nakletmiştir. (bk. Kitâbu'l Cenâiz, 52. Bab)

Buna mukabil Tirmizî (bk. Kitâbu'l Cenâiz 52. Bab) açıkça ve Ebû Dâvud (rh) dolaylı olarak (bk. Kitâbu'l Cenâiz 47. Bab) Allah Resûlü'nün ilk başta cenazeye kalktığını, sonra bu emri neshettiğini tercih etmişlerdir. İbni Hibbân da (rh) bu yolu tutan muhaddislerdendir. (bk. El-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân, 7/322-327)

• Nesh düşüncesi tercihe şayan değildir. Bunun gerekçeleri şöyledir:

– Nesh, iki delilden biriyle amel etmemektir. Bir delille amel etmemek için kesin, açık, hiçbir şüpheye mahal bırakmayan delile ihtiyaç vardır. Zira şer'i delillerle amel, şer'i sorumluluktur. İçtihadla bu sorumluluk düşmez.

– Neshe delil olarak kullanılan naslar, ihtimallidir. (bk. Fethu'l Bâri 1311-1313 No.lu hadis şerhleri)

Vâkıd ibni Amr ibni Sa'd ibni Muâz'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, bir cenazede ayakta dururken Nafî ibni Cubeyr beni gördü. Kendisi oturmuş; cenazenin yere indirilmesini bekliyordu. Bana, 'Neden ayakta duruyorsun?' dedi. Ben de, 'Cenazenin yere indirilmesini bekliyorum. Çünkü Ebû Saîd El-Hudrî bu hususta hadîs rivayet ediyor.' dedim. Bunun üzerine Nafî şöyle söyledi: 'Bana, Mes'ûd ibni Hakem, Alî ibni Ebî Tâlib'den rivayetle şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sav) cenaze için ayağa kalktı; sonra oturdu.' " (Müslim, 962)

Bu rivayet, "Nebi (sav) ayağa kalktı, cenaze geçip gidince oturdu." anlamına gelebileceği gibi, "Nebi (sav) önceleri cenazeye kalkıyordu, sonraları cenaze görünce oturdu." anlamına da gelebilir. Her iki anlam da neshe delalet etmez. Birinci anlamın neshle ilgisi yoktur. İkinci anlam ise Nebi'nin fiilidir. Fiil, istihbaba delalet eder. Şayet bir emir veya nehiy söz konusuysa, fiil onu vücubiyet ve tahrimden sarf eder; müstehap veya mekruh olur.

Ubâde ibni Sâmit'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü cenaze kabre konuncaya kadar ayakta dururdu. (Bir gün) bir Yahudi âlimi kendisine uğrayıp, 'Biz de böyle yaparız.' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) oturdu ve bize, 'Siz de oturun, Yahudilere muhalefet edin!' dedi." (Ebu Davud, 3176; Tirmizi, 1020)

Tirmizî (rh) rivayetten sonra şöyle der:

"Bu hadis Garip'tir. (Ayrıca) Bişr ibni Râfi' hadiste kaviy değildir." (Tirmizi, 1020. Hadis Açıklaması)

Ebû Ma'mer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ile birlikteyken yanımızdan cenaze geçti ve insanlar cenaze geçtiği için ayağa kalktılar. Alî bu durum üzerine oradakilere, 'Size bu fetvayı kim verdi?' dedi. Oradakiler, 'Ebû Mûsâ.' deyince Alî şöyle karşılık verdi: 'Allah Resûlü (sav) bunu bir kereye mahsus yapmıştı. Bu davranış Ehl-i Kitab'a benzemekti. Yasaklandığı vakit uygulama son buldu.' " (Ahmed, 1200)

İsnadında Leys ibni Ebî Suleym vardır. Çok hata yapan zayıf bir ravidir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 5/434, 6700 No.lu Ravi)

– Sahabilerden bir grup, hükmün neshedildiğini söylese de bir başka grup hükmün neshedilmediğine kail olmuştur. Hükmün bunca sahabiye gizli kalması olanaksızdır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1456-1458 No.lu Hadislerin Şerhleri)

– Nefs/Can taşıyor olması

Abdurrahman ibni Ebî Leylâ'dan (ra) şöyle rivaayet edilmiştir:

"Sehl ibni Huneyf ve Kays ibni Sa'd, Kâdisiye'de oturuyorlardı. O sırada yanlarından bir cenaze geçti. İkisi de ayağa kalktılar. Onlara, 'Bu cenaze zimmet ehlinden, yani yeni fethedilmiş bir beldeden ve henüz Müslim olmamış kimselerdendir.' denilince onlar şöyle dediler: 'Nebi'nin (sav) yanından bir cenaze geçti. Hemen ayağa kalktı. Kendisine, 'Bu bir Yahudi cenazesidir.' denilince o (sav), 'İnsan değil mi?' dedi.' "[333]

Buna göre gayri Müslim de olsa taşıdığı can nedeniyle cenaze karşısında ayağa kalkılır. Bu da İslam'ın cana/nefse verdiği değeri göstermek içindir. Canı değerli kılan, Allah'tan (cc) olmasıdır.

– Ölümün ürküntüsü/korkusu olması

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cenaze geçti ve Allah Resûlü bundan dolayı ayağa kalktı. Onunla birlikte biz de ayağa kalktık ve şöyle dedik: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu cenaze Yahudi bir kadına aittir.'

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle dedi:

'Şüphesiz ki ölüm korkunç bir şeydir. Siz cenazeyi gördünüz mü hemen ayağa kalkın.' "[334]

Burada gaye, ölüm gibi bir olay karşısında insanın ayağa kalkması, onu önemsediğini göstermesidir.

– Ölümü takdir eden Allah'ı (cc) ve melekleri tazim etmek

Abdullah ibni Amr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam, Allah Resûlü'ne (sav) soru sorup şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü bizim yanımızdan kâfir birinin cenazesi geçiyor, cenaze için ayağa kalkalım mı?' Allah Resûlü soru üzerine şöyle dedi: 'Evet, cenaze için ayağa kalkın. Şüphesiz sizler aslında cenaze için ayağa kalkmıyorsunuz. Ancak canları alanı yüceltmek ve O'na saygıdan dolayı ayağa kalkıyorsunuz.' "[335]

333. Buhari, 1312; Müslim, 961
334. Müslim, 960; İbni Mace, 1543
335. Ahmed, 6573

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) yanından bir cenaze geçmişti ve o da ayağa kalkmıştı. Kendisine, 'Bu, Yahudi bir kadının cenazesidir.' dendi. Allah Resûlü de (sav) 'Biz melekler için ayağa kalktık.' buyurdu."[336]

Üç hikmet de dikkatle düşünüldüğünde aynı noktaya işaret ettiği görülür. Yüce Allah'ın ayetlerinden bir ayet olan ve hayat nimetinin kıymetinin anlaşılmasını sağlayan olayı önemsemek, ondaki ibreti almak, ölümün sarsan etkisini hissetmek… [337]

- **Ölü, Örfe Göre Genel Bir Araç ve Yöntemle Taşınır**

Bir beldenin örfünde ölü sedyede veya tabutta taşınıyorsa, o beldenin örfüne riayet edilir. Zira bu konuda şer'i bir nas yoktur. Allah Resûlü Dönemi'ndeki uygulama şer'i değil, örfi bir uygulamadır.

Yine cenazenin taşınma şekli de örfidir. Önden birinin, arkadan birinin tutması; önden iki, arkadan iki kişinin tutması… örfi uygulamalardır.

Önemli olan ölünün hürmet ve saygınlığının korunmasıdır. Zira her bireyin, ölü veya diri, bir hürmeti/saygınlığı vardır. İslam âlimleri, cenazenin binek üstünde değil de elde taşınmasının daha uygun olduğu görüşündedir. Binekte taşınması yük taşınıyor havası oluşturur. Elde/Omuzda taşınması ise ona değer verildiğini gösterir.[338] Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Çocuğun Cenaze Ahkâmı

Cenaze ahkâmında çocuklar iki kısımdır:

– Canlı olarak doğan, kısa veya uzun yaşadıktan sonra vefat eden çocuk.

Canlı doğan çocuk yıkanır, kefenlenir ve cenaze namazı kılınır.

– Cansız doğan veya düşük (sakt) çocuklar.

Bunların cenaze işlemleri hakkında ihtilaf edilmiştir.

336. Nesai, 1929

337. Ayağa kalkmanın hikmetine dair farklı taliller nakledilmiştir. Bunlardan biri, "Yahudi'nin buhurdanlık/tütsü kokusu onu (sav) rahatsız etti.", diğeri de "Cenaze başının üstünden geçmesin diye kalktı." rivayetidir. Bu rivayetler üç yönden dikkate alınmaması gereken rivayetlerdir.
- İsnadları zayıftır. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 19/101, 1921 No.lu Hadis Şerhi)
- Bunlar Nebi'nin sözü değil, sahabilerden bazısının anladığıdır. (bk. age.)
- Bu taliller bu babda varid olan tüm rivayet ve talillerle çelişmektedir.

338. bk. El-Mebsût, 2/93

• **Canlı Doğan Çocuğun Yıkanması**

Canlı doğan çocuk; kefen ve namaz ahkâmında yetişkin gibidir. Yıkama ahkâmında ise yetişkinden ayrıldığı bir nokta vardır: Şayet çocuk karşı cinsin avretini anlayacak yaştaysa bir yetişkin gibi yıkanır. Yabancı biri avretine bakamaz, onu yıkayamaz. Şayet çocuk karşı cinsin avretini anlamayacak yaştaysa onu herkes yıkayabilir, avretinin bir hükmü yoktur. Mahremiyet anlamında insanlar ikiye ayrılır:

– Karşı cinsin avretinin farkında olan, karşı cinse ilgi duyan ve kendisi de şehvet mahalli olan kişiler.

– Karşı cinsin avretinin farkında olmayan, karşı cinse ilgi duymayan ve kendisi de şehvet mahalli olmayan kişiler.

Birinci grup, buluğa ermese de mahremiyet ahkâmında yetişkin gibidir. İkinci sınıftan olanlar ise mahremiyet ahkâmında daha hafif hükümlere tabidirler. Bunun delili avret/ziynet hükümlerini düzenleyen şu ayettir:

"Mümin kadınlara da: 'Gözlerini (haramdan) kısmalarını ve iffetlerini muhafaza etmelerini' söyle. Kendiliğinden görünenler hariç süslerini açığa çıkarmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar (kafa, boyun ve göğüs kısmını örtecek şekilde). Kocalarından, babalarından, kayınbabalarından, çocuklarından, kocalarının (başkasından olma) çocuklarından, kardeşlerinden, erkek kardeşlerin çocuklarından, kız kardeşlerin çocuklarından, kendi kadınlarından, sağ ellerinin sahip olduğu (köle ve cariyelerden), kadına (ihtiyaç ve arzusu olmayan) erkeklerden, **kadınların avretini anlamayan çocuklardan başkasına süslerini göstermesinler.** Gizledikleri ziynetler anlaşılsın/bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Hep beraber topluca Allah'a tevbe edin ki, kurtuluşa eresiniz ey müminler!" [339] [340]

339. 24/Nûr, 31

340. Vahyin çocuklarla ilgili koyduğu ölçü, "kadınların avretini anlamamak"tır. Hâliyle avret bilinci oluşmuş kişi yaş olarak çocuk olsa da hükmen yetişkindir. Avret bilinci oluşmamış çocuk yaşı büyük olsa da çocuk hükmündedir. Bir grup imam bu meseleyi yaşla sınırlamak veya bir kurala bağlamak istemişlerdir.

• Bir grup âlim yaşla sınırlar, yedi yaşını temyiz çağı kabul eder. (bk. El-Bahru'r Râik, 2/203)

• Bazı âlimler, çocuk kendi başına yiyor, içiyor ve tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra temizleniyorsa temyiz çağı kabul ederler. (bk. El-Muğni'l Muhtâc, 1/313-314)

• Bazı âlimler de akıllı bir insanın sorduğu soruyu anlıyor ve akıllıca cevap veriyorsa temyiz çağı kabul ederler. (bk. Hâşiyetu'd Dusûkî ale'ş Şerhi'l Kebîr, 1/541)

- **Canlı Doğan Çocuğun Cenaze İşlemleri Müstehaptır**

Canlı doğan çocuk, yetişkin gibi yıkanır, kefenlenir, namazı kılınır. Ancak bu işlemler yetişkin gibi vacip değil müstehaptır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ensâr'dan bir çocuğun cenazesine çağrıldı. Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ne mutlu bu çocuğa, cennet serçelerinden bir serçe olmasından dolayı! Ne kötü bir amel işledi ne de kötülük kendisine ulaştı.' dedim. Bunun üzerine bana, 'Bundan başka bir diyeceğin yok mu Ey Âişe! Şüphesiz Allah, cennet için ehil yaratmış; onları, daha babalarının sulblerindeyken cennet için yaratmıştır. Cehennem için de ehil yaratmış; onları daha babalarının sulblerindeyken cehennem için yaratmıştır.' buyurdu."[341]

Nesai rivayetinde "onun üzerine namaz kıldı." denmiştir.[342]

Bununla birlikte Allah Resûlü bazı çocuklara cenaze namazı kılmamıştır.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) oğlu İbrâhîm on sekiz aylıkken öldü de Allah Resûlü (sav) ona cenaze namazı kılmadı."[343]

Bu da çocuklara yönelik cenaze işlemlerinin müstehap olduğunu göstermektedir. Cenaze işlemlerinin maksadı ölüyü temizlemek, ona duayı çoğaltmak, Müslimlerin hayır şahitliğini almak olduğu düşünüldüğünde, çocuğun bunların hiçbirine ihtiyacı yoktur.[344]

Temyiz çağını yaşla sınırlayanlar yedi yaşında namazı emreden rivayeti alırlar:

Sebre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Çocuk yedi yaşına gelince namaz kılmasını emredin. On yaşına gelir de kılmazsa sıkıştırın/zorlayın." (Ebu Davud, 494; Tirmizi, 407)

Diğer iki görüş ise mumeyyiz kelimesinin lugat anlamını esas almış, ayırt edebilen çocuğu mumeyyiz kabul etmişlerdir.

Evla olan, Nûr Suresi 31. ayetteki ölçüyü veya Allah Resûlü'nün (sav) hadisindeki yedi yaşı esas almaktır. Çocuklarda avret bilinci umumen yedi yaşından sonra oluşmaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

341. Müslim, 2662

342. bk. Nesai, 1947

343. Ebu Davud, 3187

344. Mürsel bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün (sav) İbrâhîm'e namaz kıldırdığı nakledilmiştir. Ancak bu rivayetler mürseldir, zayıftır. (bk. Ebu Davud, 3188) Bazı âlimler de Allah Resûlü'nün İbrâhîm'e namaz kılmayışını tevil etmeye çalışmışlardır: (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3187-3188 No.lu Hadislerin Şerhleri)

Canlılığın Ölçüsü!

Canlılığın ölçüsü ruh üflenmiş olmasıdır. Ruh üflendikten sonra anneden ayrılan çocuk, yaşamıyorsa dahi ölü çocuktur. Ailesi **diliyorsa** cenaze işlemlerini yapar. Daha önce geçtiği gibi, çocukların cenaze işlemleri farz-ı kifaye değil müstehaptır. Ruh üflenmeden anneden ayrılan çocuğa cenaze işlemleri yapılmaz. Zira birine ölü demek için ona ruh üflenmesi, canlılığı tatması gerekir. Ruh üflenmeden anneden ayrılan çocuk canlı olmadığı için ölü olarak vasfedilmez.

Ruh Ne Zaman Üflenir?

Çocuk, anne rahmine düşüp kırk gün geçtikten sonra ona ruh üflenir. Ancak hangi gün veya hangi hafta ruh üflendiğine dair net, somut bir tarih elimizde yoktur. Üzerinden kırk gün, yaklaşık altı hafta geçmiş her cenin ruh üflenme ile karşı karşıyadır. Bu; altıncı, yedinci veya sekizinci hafta olabileceği gibi yüz yirmi günden, yani dördüncü aydan sonra da olabilir. Ruh, gaybi bir meseledir. Şeriat kesin bir zaman belirtmemiş, kırkıncı günden sonra ruh üfleneceğini belirtmiştir. Bu nedenle altı haftalık bir cenine ruh üflenmiş olabileceği gerçeğiyle hareket edilmelidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[345]

• Allah Resûlü o gün Güneş (veya Ay) tutulmasıyla meşguldü, onun için kılmadı.

• Şehadet mertebesi nedeniyle şehide cenaze kılınmaz. İbrâhîm'in Allah Resûlü'ne yakınlığı nedeniyle cenazesi kılınmadı.

• Nebi, nebiye cenaze kılmaz, İbrâhîm de yaşasaydı nebi olacaktı. Allah Resûlü (sav) bu gerekçeyle kılmadı, sahabe kıldı.

Bu tevillerin hiçbiri için delil zikredilmediği gibi bir kısmı İslam inanç esaslarına ve İslam'ın ruhuna aykırı, boş tevillerdir. Şöyle ki;

– Güneş/Ay tutulması sınırlı birkaç saat içinde yaşanır ve biter. Cenaze namazı kılmaya engel değildir.

– Güneş/Ay tutulması namazının kılınması insanların cahiliye inanışını tashih içindir. Onlar tutulmanın İbrâhîm'in ölümü nedeniyle olduğunu düşünmüştür. Allah Resûlü (sav) bu cahiliye inanışını tashih etti. Böyle bir ortamda onun (sav), cenaze namazını İbrâhîm'in yakınlığı nedeniyle kıldırmaması düşünülemez. Zira bu, insanlardaki cahilî inanışı besleyen bir davranış olurdu.

Muğîre ibni Şu'be'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) zamanında, İbrâhîm'in öldüğü gün Güneş tutulmuştu. Bunun üzerine insanlar, 'Güneş, İbrâhîm öldüğü için tutuldu.' demeye başladılar. Allah Resûlü (sav) ise onların bu sözünü duyunca şöyle buyurdu: 'Güneş ve Ay hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı dolayısıyla tutulur. Siz Güneş'in veya Ay'ın tutulduğunu görürseniz namaz kılın ve Allah'a dua edin!' " (Buhari, 1043; Müslim, 915)

Ayrıca Allah Resûlü'nün (sav) tüm yakınlarına, eşlerine ve çocuklarına cenaze namazı kılınmıştır.

– Son nebi, Allah Resûlü'dür; ondan sonra nübüvvet yoktur. Bu tevil, İslam inancına aykırıdır.

– Başkalarının İbrâhîm'e namaz kıldığına dair delil zikredilmemiştir.

345. Çocuğa ne zaman ruh üfleneceğine dair rivayetlerden kaynaklanan bir ihtilaf vardır. Şöyle ki;

• Cumhur-u ulema, Sahiheyn'de yer alan Abdullah ibni Mes'ûd (ra) hadisiyle yüz yirmi günden sonra ruh üfleneceğini söylemiştir. Cenine yönelik hükümleri de yüz yirmi günden sonra başlatmışlardır.

Ebû Abdurrahman Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Doğru olan ve doğruluğu Allah tarafından tasdik edilen Allah Resûlü (sav) bize şöyle anlattı:

'Her birinizin yaratılışı, anasının karnında şöyle olur: 'Kırk gün nutfe olarak kalır. İkinci kırk günde alaka (kan pıhtısı) hâlini alır. Üçüncü kırk günde et parçası hâline gelir. Bunlardan sonra, görevli melek gönderilir ve o, bu et parçasına ruh üfler.' " (Buhari, 7454; Müslim, 2643)

Ancak hadisi bu şekilde anlamak -yani üçüncü kırk günden sonra ruh üflenmesi- problemlidir. Çünkü:

• Hadisi İbni Mes'ûd (ra) ile birlikte aynı mecliste dinleyen bir diğer sahabi Huzeyfe ibni Esîd ilk kırk günden sonra bu işlemlerin olacağını haber vermiştir.

"Âmir ibni Vâsile (rh), Abdullah ibni Mes'ûd'u (ra) şöyle derken işitmiştir: 'Şakî/Bedbaht olan, annesinin karnındayken şakî olandır. Saîd/Mutlu olacak olan, annesinin karnında saîd olandır.'

Daha sonra Âmir, Huzeyfe ibni Esîd El-Gıfârî (ra) denilen bir sahabiye gelerek bunu İbni Mes'ûd'un sözü olarak rivayet etti ve şöyle dedi: 'Bir adam amelsiz nasıl şakî olabilir?'

Huzeyfe de (ra) şöyle karşılık verdi: 'Sen buna şaşıyor musun? Gerçekten ben Allah Resûlü'nü (sav) şöyle derken işittim: 'Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir. Melek ona sûret verir; kulağını, gözünü, cildini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra, 'Ey Rabbim! Erkek mi olacak, dişi mi?' diye sorar. Rabbin dilediği hükmü verir ve melek de yazar. Sonra 'Ey Rabbim! Eceli ne olacak?' der. Rabbin dilediğini söyler. Melek yine yazar. Sonra, 'Ey Rabbim! Rızkı ne olacak?' der. Rabbin dilediğine hükmeder. Melek yine yazar. Sonra melek sayfa elinde olduğu hâlde çıkar, emrolunduğunun üzerine ziyade ve eksik yapmaz.' " (Müslim, 2645)

• Modern tıp da çocuğun nutfe, alaka ve mudğa olma sürecinin ilk kırk içinde olduğunu, Yüce Allah'ın öğrettiği ilimle tespit etmiştir.

• Abdullah ibni Mes'ûd'un rivayetinde açıkça yüz yirmi gün geçmez. "Sonra o süre içinde… olur" ifadesi yanlış yorumlanmıştır. Zira "o süre kadar bir sürede, yani yeni bir kırk günde" şeklinde anlaşılabileceği gibi "o süre kadar bir sürede, yani o sürenin içinde" şeklinde de anlaşılabilir. Tüm rivayetler bir araya toplandığında nutfe, alaka ve mudğa süresinin ilk kırk günde olduğu anlaşılır. (Tartışma için bk. Fethu'l Bârî, 6594-6595 No.lu Hadislerin Şerhleri; Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem, 1/160-161; Eseru Buhûsi'l İ'câzi'l İlmî fî ba'di'l Kadâya'l Fıkhiyye; El-Câmiu fî Şerhi Erbaîni'n Neveviyye, s. 199-205; Halku'l İnsân beyne't Tıbbi ve'l Kur'ân, s. 383-409; Metâ Tunfehu'r Rûh, s. 49-73)

• Nutfe, alaka ve mudğa süresi kırk gün içinde tamamlanır. Bundan sonra çocuğa ruh üflenir. Ancak çocuğa ne zaman, hangi sürede ruh üflendiğine dair elimizde vahye dayalı kesin bilgi yoktur. Ulemanın görüşleri de içtihadidir. Bu görüşler şöyle sıralanabilir:

– Çoğunluk, ruhun yüz yirmi günden sonra üflendiğini söylemiştir. Bu görüş; nutfe, alaka, mudğa süresinin üç ayrı kırk günde tamamlandığına dayanır. Yukarıda bunun hem rivayet hem de güncel bilgiler ışığında yanlış olduğunu belirttik.

– Bir grup âlim şu ayrıma gider: Meleğin iki ayrı gelişi vardır. İlki Huzeyfe ibni Esîd rivayetinde olduğu gibi ilk kırk gün içinde gelişidir. Bu sürede bebeğin nutfe, alaka ve mudğa süreci tamamlanır. İkinci geliş Abdullah ibni Mes'ûd rivayetinde olduğu gibi yüz yirmi günden sonradır. Burada da bebeğe ruh üflenir. İbni Kayyim'in de (rh) savunduğu bu görüş (bk. Halku'l İnsân beyne'l Tıbbi ve'l Kur'ân, s. 401) her ne kadar nasları bir araya toplasa da şu sorun vardır: Huzeyfe (ra) ve İbni Mes'ûd (ra) aynı olayı aktarmaktalardır. Şayet her biri farklı bir olayı anlatsaydı bu yorum yerinde olurdu. Zaten hadis üç ayrı sahabiden (İbni Mes'ûd, Huzeyfe, Enes) bize ulaşır. Rivayetlere bakıldığında manayla rivayet edildiği hiçbir şüpheye yer bırakmaz. Her sahabi Allah Resûlü'nden duyduğunu harfi harfine değil, manayla nakletmiştir. Zira rivayetlerin lafızları, olayların sıralaması, belirtilen sayılar her rivayette farklılaşmaktadır. Tek bir mecliste ve tek bir olayda bunca farklı lafzı Allah Resûlü (sav) söylemeyeceğine göre hadisin lafzen değil, manayla rivayet edildiği anlaşılır.

– Tıbbın ilerlediği ve bebeğin her ânının görüntülendiği çağımızda, İslami ilimlerle ilgilenen bilim adamları, ruhun ne zaman üflendiğine dair farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

Kimisi hadislere dayanarak nutfe, alaka, mudğa süreci tamamlandıktan sonra yedinci haftanın bitişi ve sekizinci haftanın başlangıcıyla olduğunu söyler. (bk. Metâ Tunfehu'r Rûh, s. 72-73)

Kimisi dokuzuncu haftada ruh üflendiğini söyler ve bunu şöyle gerekçelendirir:

Kur'ân'ı Kerim ruhun "tesviyeden sonra" üflendiğini söyler.

"Sonra onu, tam bir şekilde düzene koyup ona ruhundan üfleyendir. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratandır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!" (32/Secde, 9)

Tesviye; düzene koyma, tastamam yapma, doğrultma gibi anlamlara gelir. Bu da Müminûn Suresi'nde anlatılan yeni inşadır.

"Andolsun ki, insanı süzülmüş çamurdan yarattık. Sonra onu bir su damlası/meni olarak sağlam bir yere/rahme yerleştirdik. Sonra meniyi pıhtılaşmış kan (alak) olarak yarattık. Sonra o kanı çiğnenmiş bir et parçası (mudğa) olarak yarattık. Sonra o et parçasını kemik olarak yarattık, sonra da kemiğe et giydirdik. Sonra onu (sureti, aklı, duyguları olan) bambaşka bir varlık olarak inşa ettik. Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir." (23/Mu'minûn, 12-14)

Yüce Allah, "Kemiğe et giydirdikten sonra onu inşa ettik." der. Bu da kemiğe et giydirildikten sonra inşanın gerçekleştiğini gösterir. Bu ayetteki inşa Secde Suresi'ndeki tesviyedir. Bugün sekizinci haftada kemiğe et giydirildiğini biliyoruz. (bk. El-İ'câzu'l İlmî fi's Sunneti'n Nebeviyye, Zeğlûl En-Neccâr, s. 228-229) Öyleyse ruh dokuzuncu haftada üflenir. (bk. Eseru Buhûsi'l İ'câzi'l İlmî fî ba'di'l Kadâya'l Fıkhiyye)

Kimisi ruh üflemesinin bebekte görülen canlılık alametiyle başladığını söyler. Nefes alma ve kalp atışıyla ruh üflendiği anlaşılır. (bk. age.)

Kimisi cinsel uzuvların oluştuğu dönemi esas alır.

Kimisi bebekte başlayan iradi hareketleri esas alır. Bebeğin parmağını emdiği, göbek kardonunu tuttuğu, annenin onun hareketlerini hissettiği zamanı esas alır. (bk. age.)

Görüldüğü gibi bunlar yalnızca birer tahmindir. Üzerine şer'i hüküm bina edilmez. Hâliyle kırk günlük bir bebek, ruh üflennmiş gibi muamele edilmelidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Bazı âlimler canlılık alametini ruh üflemeyle değil, çocuğun sesle ağlamasına bağlamıştır.

İbni Ömer, İbni Abbâs ve Câbir'den, "Çocuk sesli ağlarsa namazı kılınır." sözü rivayet edildi. Nehaî, Hasan, Atâ, Zuhrî de bu görüştedir… Ahmed, Hakem, Hammed, Mâlik, Evzâî, Şâfiî, "Çocuk sesli ağlamazsa namazı kılınmaz." derler. Ashab-ı rey de bu görüştedir. (bk. El-Evsat libni Munzir, 3091)

Zikredilen âlimler, "Çocuk anneden doğduğunda ağlarsa canlı olduğu kabul edilir ve cenaze işlemleri yapılır." der. Çocuk doğduğunda ağlamazsa bu, onun canlı olmadığının alametidir.

Bu görüş hem nas yönünden hem de mevcut bilgiler açısından mercuhtur. Şöyle ki;

– Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Canlı olarak doğmayan çocuğa cenaze namazı kılınmaz, o çocuk ne mirası alan ne de bırakan kimse olabilir." (Tirmizi, 1032)

Tirmizî (rh) şöyle der: "İnsanlar bu hadiste idtıraba düştüler/kararsız kaldılar. Bazıları Ebû'z Zubeyr ve Câbir'den merfu olarak rivayet etmiş. Eş'as ibni Sevvâr ve pek çok kimse de Ebû'z Zubeyr ve Câbir'den mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Yine Muhammed ibni İshâk, Atâ ibni Ebî Rebâh ve Câbir'den mevkuf olarak rivayet etmişlerdir ki bu rivayet daha sahih gözükmektedir. Bazı ilim adamları uygulamalarını bu hadisle yapmakta olup canlı doğmayan çocuğa cenaze namazı kılınmaz, derler. Sûfyân es Sevrî ve Şâfii bunlardandır."(Tirmizi, 1032 No.lu Hadis Açıklaması)

Bu hadis merfu değil, mevkuftur.

Ayrıca hadisin isnadında İsmâîl ibni Muslim El-Mekkî vardır. Genelde hadisleri karıştırmakla itham edilmiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 1/310-311, 599 No.lu Ravi)

– Bugün Allah'ın lütfettiği ilimle, çocuğun anne karnındaki her hâlinden haberdarız. Çocuk ağlayarak doğmasa dahi yaşadığını, canlı olduğunu biliyoruz.

• Bir grup âlim, çocuğa her hâlükârda namaz kılınacağını söylemiştir.

Muğîre ibni Şu'be'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Binitli, cenazenin arkasında yürür. Yaya ise (cenazenin) önünden veya arkasından, ona yakın olarak sağından veya solundan yürüyebilir. Düşük olan bebek üzerine namaz kılınır, anne ve babası için de (Allah'tan) mağfiret ve rahmet istenir." (Ebu Davud, 3180; Tirmizi, 1031; Nesai, 1942)

Bu rivayetin isnadında ihtilaf edilmiştir. İlk sorun Yûnus ibni Yezid'in; Ziyad ibni Cubeyr'in ehlinden aktarmasıdır. Ziyad ibni Cubeyr'in ehlinden kastın kim olduğu meçhuldür. İkincisi bu rivayet bazı yollarında merfu, bazısında mevkuf nakledilmiştir. Dârekutni (rh) mevkuf rivayeti tercih eder. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3180 No.lu Hadis Şerhi)

Ayrıca bu rivayet sahih kabul edilse dahi, ruh üflenme hadisiyle birlikte anlaşılabilir. Ruh üflenmiş çocuğa namaz kılınır, şeklinde mutlak mukayyede hamledilir.

• Bir grup âlim, mutlak olarak çocuğa namaz kılınmayacağını söyler. Zira Allah Resûlü (sav) oğlu İbrâhîm'e namaz kılmamıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) oğlu İbrâhîm on sekiz aylıkken öldü de Allah Resûlü (sav) ona cenaze namazı kılmadı." (Ebu Davud, 3187)

Daha önce geçtiği gibi, Allah Resûlü bazı çocuklara cenaze kılmış, bazısına kılmamıştır. Bu da çocukların cenaze işleminin müstehap olduğunu gösterir.

Sonuç

Bu konudaki görüş ayrılıklarının nedeni, rivayetlerde görülen ihtilaftır. İbni Ruşd (rh) şöyle der: "Bu ihtilafın sebebi, mutlak ile mukayyedin birbirleriyle çelişmesidir. Zira Tirmizî'nin Câbir ibni Abdullah'tan getirdiği rivâyete göre Peygamber (sav) Efendimiz, 'Çocuk, annesinden doğarken yüksek sesle ağlamadıkça ne namaz kılınır, ne vâris olur, ne de kendisinden miras alınır.' buyurmuştur.

Muğire ibni Şu'be'den gelen rivâyete göre ise, Peygamber (sas) Efendimiz, 'Çocuk için namaz kılınır' buyurmuştur. İkinci hadis -görüldüğü gibi- mutlaktır, birinci hadis ise mukayyeddir. Câbir ibni Abdullah'ın hadisini tercih edenler, 'Öteki hadis mücmeldir. Bu ise müfesser (açıklamalı) olduğundan onu da buna hamletmek lâzımdır.' demişlerdir. Buna göre, Muğire'nin hadisi de 'Çocuk doğarken yüksek sesle ağlarsa ona namaz kılınır.' mânâsında olur. Muğire'nin hadisini tercih edenler ise, 'Malumdur ki cenaze namazında muteber olan şart, ölünün müslüman olması ve can taşımasıdır. Çocukta ise, ancak hareket görüldüğü zaman bilinir ki kendisinde can vardır ve müslümanların ahkâmına tabidir. Her canlı olan müslüman da, öldüğü zaman namazı kılınır.' diyerek umumu -kıyasa uyduğu için- hususa tercih etmişlerdir. Kimisi de cumhûrdan ayrılarak, 'Can taşısın taşımasın çocuk için namaz kılınmaz. Zira Ebû Dâvud'un rivâyetine göre Peygamber (sav) Efendimiz, oğlu İbrâhîm sekiz aylık bir çocuk olduğu hâlde ona namaz kılmamıştır.' demiştir.

Peygamber (sav) Efendimiz'in, oğlu İbrâhîm'in -yetmiş gecelik bir çocuk olduğu hâlde- üzerinde namaz kıldığına dair bir başka rivâyet daha vardır." (Bidâyetü'l Müctehid, 1/458-459)

Tüm naslarla bir arada amel eden hadis ehlinin metoduna göre ve yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında şunu söyleyebiliriz:

– Çocuğa kırk günden sonra ruh üflenir. Tahdidi olarak ne zaman olduğunu bilmediğimiz için, 40 günden sonra ruh üflenmiş muamelesi yapılır.

– Kırk günden sonra anneden ayrılan çocuğa cenaze namazı kılınabilir. Bu, yetişkinler gibi vacip değil, müstehaptır.

– Fukahanın geçmişte verdiği cenine dair namaz, diyet ve çocuk düşürme fetvaları güncellenmelidir. Çocuğa dair hükümler 120 günle değil, 40 günle sınırlandırılmalıdır.

– Konuya dair tüm tartışmalar içtihadidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• **Müşriklerin çocuklarının cenaze işlemleri**

Bir insanın cenaze işlemleri ona Müslim ve müşrik diye hükmetmenin sonucuna göre belirlenir. Bir insana üç yoldan biriyle hükmedilir.

– İnancını beyan etmesi

– Üzerinde İslam veya küfür alametlerinden birini taşıması.[346]

– Tabi olduğu şeye göre hüküm alması

Yetişkin biri inancını beyan etmiyor/edemiyor veya İslam/küfür alametlerinden birini taşımıyorsa tabi olduğu şeye göre hüküm alır. Müslim anne babanın çocuğu, anne babaya ittibaen Müslim, müşrik anne babanın çocuğu gayri Müslim hükmü alır. İslam yurdu vatandaşı Müslim, küfür yurdu vatandaşı gayri Müslim hükmü alır.[347]

Buna göre;

– İslam veya küfür inancını izhar eden her insan, ister yetişkin ister çocuk olsun, izhar ettiği inanca göre hüküm alır.

"Resûlullah (sav) namaz vakti geldiği zaman Mekke'nin vadilerine giderdi. Alî ibni Ebî Tâlib de babası Ebû Tâlib'den, bütün amcalarından ve sâir kavminden gizli olarak onunla (sav) birlikte giderdi. İkisi oralarda namazlarını kılarlardı. Akşamladıkları zaman dönerlerdi. Allah'ın beklemelerini murad ettiği kadar kalırlardı.

Sonra Ebû Tâlib bir gün onlar namaz kılarken durumlarından haberdar

346. İslam ve küfür alametleri, içinde yaşanılan şartlara göre değişkenlik arz eder. Alamet; İslam'ı küfürden, mümini müşrikten ayıran ayırıcı vasıftır. Bu da şartlara göre değişebilmektedir. Örneğin Lailaheillallah kelimesine düşmanlık eden ve kelimeye tahammül edemeyen bir toplumda Lailaheillallah, müminlerin ayırıcı vasfıdır. Ancak günümüzde olduğu gibi Allah'a (cc) sövenlerin, şer'i hükümleri yürürlükten kaldıranların, İslam düşmanlarının dahi Lailaheillallah dediği bir vakıada, bu kelime "ayırıcı" vasfını kaybetmiştir. İslam alameti değildir. Bunun tersi, küfür alametleri için de geçerlidir. Bir dönem İslam uleması şapka, kravat, bel kuşağı (zunnar) gibi şeyleri açık küfür alameti saymıştır. Bugün bunlar yaygınlaşmış, ayırıcı vasfını yitirmiştir. Küfür alameti kabul edilmeleri olanaksızdır. İslam alametlerine örnek olarak tevhidi kabul etmek, modern ve geleneksel hurafelerden teberri etmek, tağuttan, demokrasi vb. modern dinlerden berî olmak… gösterilebilir. Küfür alametleri ise bunun zıddıdır. (İslam alametleri meselesi için bk. Güncel İtikad Meseleleri, s. 19-46)

347. Tabiyet ahkâmıyla verilen hükümler gerçek/hakiki hükümler değildir. Yani onların gerçek inancı ve ahiret hükmüne işaret etmez. Tabiyet ahkâmıyla verilen hükümler yalnızca dünyevi bazı hükümler için geçerlidir.

oldu. Bunun üzerine Resûlullah'a (sav) dedi ki: 'Ey kardeşimin oğlu, senin kendisiyle ibadet etmekte olduğunu gördüğüm bu din nedir?'

Dedi ki: 'Amca, bu, Allah'ın dinidir, melekler ve resûllerin dinidir. Ve babamız İbrâhîm'in dinidir. Allah beni bununla kullara resûl olarak gönderdi. Amca, sen kendisine nasihat etmek istediğim ve kendisini hidayete davet etmek istediğim kimselerin en layığısın. Ve bana icabet edecek olan ve yardım edecek olan kişilerin de en layığısın.'

Bunun üzerine Ebû Tâlib, 'Ey kardeşimin oğlu, ben babalarımın dininden ve onların üzerine bulundukları şeyden ayrılamam. Fakat Allah'a yemin ederim ki, ben hayatta oldukça senin hoşuna gitmeyen bir şey başına gelmez.' dedi.

Derler ki Ebû Tâlib, Alî'ye şöyle dedi: 'Ey oğulcuğum. Bu üzerinde bulunduğun din nedir? O da dedi ki: 'Ey babacığım, Allah'a ve Allah'ın Resûlü'ne iman ettim, onun getirdiği şeyleri tasdik ettim, onunla beraber namaz kıldım ve ona tabi oldum.' Şöyle karşılık verdi: 'Dikkat et, o seni hayırdan başka bir şeye çağırmaz. O hâlde onu bırakma.' "[348]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

"Önceleri çocuğu olmayan bir kadın eğer çocuğum olursa onu Yahudi olarak yetiştireceğim diye adakta bulunurdu. Yahudilerden Ben-i Nâdir Kabilesi Medine'den sürülüp çıkarıldığı vakit onlar içerisinde Ensâroğullarından bazı kimseler de vardı. Dediler ki: 'Biz çocuklarımızı bırakmayız'. Bunun üzerine Yüce Allah 'Dinde zorlama yoktur. Rüşd/Hak, batıldan (kesin bir biçimde) ayrılmıştır.'[349] ayetini indirdi."[350]

Görüldüğü gibi Alî (ra) çocuk olmasına rağmen İslam inancını izhar etmiştir. Ensâr çocukları da Yahudilerle birlikte olmayı istemiş, ona göre hüküm almıştır.

– İslam inancını izhar etmeyen ve gayrimüslim ebeveynden olan çocuk, dünya hükümlerinde onlara tabidir. İbadet anlamındaki cenaze işlemleri yapılmaz. Namazları kılınmaz, hakkında istiğfarda bulunulmaz.

348. Sîret-i İbni Hişâm, 1/327-328
349. bk. 2/Bakara, 256
350. Ebu Davud, 2682

Sa'b ibni Cessâme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Ebvâ'ya -veya Veddân'a- uğradığında ben de oradaydım. Allah Resûlü'ne (sav) düşman topraklarında uyumakta olan müşriklere gece baskını yapıldığı takdirde kadınların ve çocukların da ölebileceği söylenince şöyle buyurdu: 'Onlar da o müşriklerin bir parçasıdır.'

Ben, Allah Resûlü'nün (sav), 'Allah ve Resûlü'nün himayesinden başka (sığınalacak) bir himaye yoktur.' dediğini duydum."[351]

– Müslim baba ile gayri Müslim annenin çocukları babaya tabidir. Şayet Müslim bir erkek İslam'ın izin verdiği Ehl-i Kitap evliliği yapmışsa çocuklar babaya tabidir, İslami hükümler uygulanır.[352]

– Bazı zorunluluklar nedeniyle Müslime bir kadın, gayri Müslim bir erkeğin nikâhı altında bulunabilir.[353] Bu durumda çocuğun meyline bakılır. Şayet çocuk babaya meylediyorsa babanın, anneye meylediyorsa annenin hükmünü alır. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Zira insanda aslolan tevhiddir.

351. Buhari, 3012; Müslim, 1745

352. Günümüzde Ehl-i Kitap evliliklerinin sakıncası için bk. Tevhid Dergisi, S 96, s. 7-10. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

353. Aslolan, Müslimle müşrikin evlenmemesi, şayet evliyken taraflardan biri Müslim olursa nikâhın sonlanmasıdır.

"İman edinceye dek müşrik kadınlarla evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse bile mümin bir cariye ondan daha hayırlıdır. (Kadınlarınızı) iman edinceye dek müşrik erkeklerle evlendirmeyin. Müşrik bir erkek hoşunuza gitse bile köle bir mümin ondan daha hayırlıdır. Bunlar (müşrik erkek ve kadınlar), ateşe davet ediyorlar. Allah ise kendi izniyle cennete ve bağışlanmaya davet ediyor. İnsanlar öğüt alsınlar diye (Allah) ayetlerini açıklıyor." (2/Bakara, 221)

"Ey iman edenler! Mümin kadınlar, hicret etmiş olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanını en iyi bilendir. Onların mümin olduğunu öğrenirseniz, kendilerini kâfirlere geri çevirmeyin. (Mümin) kadınlar (kâfir) erkeklere, (kâfir) erkekler de (mümin) kadınlara helal değildir. (Eski kocalarının, kadınları için) harcadıklarını onlara verin. Onlara mehirlerini verdiğiniz takdirde, kendileriyle evlenmenizde bir beis yoktur. Kâfir (kadınları) nikâhınızda tutmayın. Onlara harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar, Allah'ın hükmüdür. Sizin aranızda hükmeder. Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (60/Mumtehine, 10)

Bazı zorunluluklar söz konusu olur ve kadın, kâfir bir erkeğin nikâhı altında zorunlu ikamete tabi olursa, kurtuluş için yol arar. Bulamayanlar mazurdur.

"Allah, iman edenlere de Firavun'un hanımını örnek verdi. Hani o demişti ki: 'Rabbim! Bana kendi katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan, amelinden ve zalimler topluluğundan kurtar.' " (66/Tahrîm, 11)

Mekke'de iman edip Medine'ye yol bulamayan kadın ve çocukları Allah (cc) mazur görmüştür:

"Erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olup da (hicrete) hiçbir çare bulamayan ve yol bilmeyenler müstesna. Bunları Allah'ın affetmesi umulur. Allah (günahları affeden) Afuv, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur." (4/Nisâ, 98-99)

Çocuk bu aslı destekleyen bir durum içindeyse bu bir alamet kabul edilip İslami hükümlere tabi olur. Çünkü alamet, tabiyetten daha güçlü bir delildir:

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler." [354]

"(Hatırla!) Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Demişlerdi ki: 'Evet! (Sen bizim Rabbimizsin!) Şahit olduk.' (Bu,) Kıyamet Günü: 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir." [355]

İyâd ibni Himâr el-Mucâşiî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) hutbede şöyle buyurmuştur:

"Bakın, bana öğretilenlerden sizin bilmediğiniz bir şeyi bugün size öğretmemi Rabbim bana emretti. Allah (cc) şöyle buyurmuştur. 'Bir kula bağışladığım her türlü mal helaldir. Ben, kullarımın tümünü hanîf olarak yarattım. Bu arada şeytanlar onlara geldiler ve onları dinlerinden çevirdiler, kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar, hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyi bana ortak kılmalarını emrettiler." [356]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Her çocuk fıtrat üzerine doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Nitekim her hayvanın yavrusu, organları tam olarak doğar. Hiç yavrunun burnunda, kulağında eksik, kesik bir şey görüyor musunuz?'

Daha sonra Ebû Hureyre şu ayeti okumuştur:

'Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik

354. 30/Rûm, 30
355. 7/A'râf, 172
356. Müslim, 2865

yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler.'[357] "[358]

Günümüzde sıkça karşılaşılan bu durum için İbni Abbâs'ın (ra) durumu örnektir. O (ra) şöyle demiştir:

"Annem, Allah'ın mazur gördüğü kimselerdendi."[359]

Buhârî (rh) onun bu sözünü -Sahih'in başka bir yerinde- şöyle açıklar:

"İbni Abbâs annesiyle beraber (onun dini üzere) mustazaflardandı. O, babasıyla birlikte kavminin dini üzere değildi. İslam her zaman yücedir, hiçbir şey onu alt edemez."[360]

– Şayet çocuk bir meyil gösteremeyecek durumdaysa seleften bir grup, çocuğun her daim Müslim ebeveyne nispet edileceğini söyler.

Hasan, Şureyh, İbrâhîm ve Katâde'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Anne babadan biri Müslim olursa, çocuk Müslim olan ile birliktedir."[361] [362]

---

357. 30/Rûm, 30
358. Buhari, 1359; Müslim, 2658
359. bk. Buhari, 4597
360. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 79. Bab
361. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 79. Bab başlığı muallak olarak
362. Bir grup ulema, gayrimüslimlerin çocuklarının cenaze ahkâmıyla ilgili "onların ahiretteki durumunu" gündeme getirerek tartışmışlardır. Allah en doğrusunu bilir; bu yaklaşım iki açıdan isabetli değildir:

• Dünya hükümleriyle ahiret hükümleri her zaman aynı olmamaktadır. Münafık, dünyada Müslim muamelesi görür, ahirette ise ateşin alt tabakasındadır. Bir özür nedeniyle kâfirlerin içinde olan Müslim, dünya hükmünde onlarla aynıdır, ahirette niyetine göre diriltilir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Bir ordu savaşmak üzere Ka'be'ye doğru yola çıkar. Beydâ'ya gelince başından sonuna kadar herkes yerin dibine batırılır.'

'Ey Allah'ın Resûlü! İçlerinde pazara gitmek için yola çıkanlar ve ordudan olmayanlar olduğu hâlde ordudakilerin tümü nasıl yerin dibine batırılır?' dedim.

O da (sav) şöyle dedi: 'Onların başından sonuna kadar hepsi yerin dibine batırılır. Sonra (Kıyamet Günü'nde) niyetlerine göre diriltilirler.' " (Buhari, 2118; Müslim, 2884)

Bu nedenle ahiret hükmüyle dünya hükmü arasında bağ kurmak isabetli değildir.

• Gayrimüslim çocukların ahiret ahkâmı ihtilaflıdır. **Hakikatte bu gaybi meseleyi tartışmanın hiçbir yararı yoktur.** O gün geldiğinde herkes Yüce Allah'ın nihai hükmünü görecek, öğrenecektir. Tüm görüşler -bizlerin tercih ettiği, imtihan edilecekleri görüşü de dâhil- yalnızca bir görüştür. En doğrusunu Allah bilir. (Geniş bilgi için bk. İbni Kesîr Tefsîri, 6/360-376, İsrâ Suresi 15. ayetin tefsiri; Tarîku'l Hicreteyn, s. 387-402, 14. Tabaka; Fethu'l Bârî, 1383-1385 No.lu Hadislerin Şerhleri)

Şehidin Cenaze Ahkâmı

Şehidin cenaze ahkâmından kasıt; Allah yolunda, kâfirlerle savaşta öldürülen insanın, yani savaş şehidinin cenaze ahkâmıdır. Allah yolunda öldürülenler şehittir. Zira onlar İslam'ın hak olduğuna canlarıyla tanıklık etmiş, kanlarını davalarının şahidi kılmışlardır. Âdeta şöyle demişlerdir: Tevhid en yüce dava ve en öncelikli meseledir. Kanıtı da canımızdır. Davamız için canımızdan vazgeçiyoruz…

Kur'ân onlara, "Allah yolunda öldürülen", Nebi de (sav) "şehit" ismini uygun görmüştür:

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. (Hayır, öyle değil!) Bilakis, (Rableri katında) dirilerdir. Fakat siz farkında değilsiniz."[363]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir kul yoktur ki ölsün de Allah katında kendisi için hazırlanmış şeyi gördükten sonra dünyaya dönmek, dünyaya ve dünyalığa sahip olmak istesin. Ancak şehit, şehitliğin üstünlüğünü gördüğü için dünyaya dönmek ve bir kez daha öldürülmek ister."[364]

Allah yolunda öldürülenlere neden şahitlik eden anlamında şehit denildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir:

– Allah yolunda ölerek, (davalarının hak olduğuna dair) diğer insanlara şahitlik ettikleri için[365]

– Naslar, şehidin cennetlik olduğuna şahitlik etmiştir.[366]

– Şehidin ruhu Daru's Selam'da (cennette) şahit/hazır bulunduğu için "hazır bulunan" anlamında şehit denmiştir.[367]

Mesrûk'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

363. 2/Bakara, 154
364. Buhari, 2795; Müslim, 1877
365. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 4/395, Âl-i İmrân Suresi 140. ayetin tefsiri
366. bk. age.
367. bk. age.

"Abdullah ibni Mes'ûd'a, 'Allah yolunda öldürülen (şehitleri) ölüler sanma. (Hayır, öyle değil!) Bilakis, onlar diridirler ve Rableri katında rızıklanmaktalardır.'[368] ayetini sorduk. Bize şu cevabı verdi: 'Biz bunu Allah Resûlü'ne (sav) sormuştuk. Bize şöyle demişti: 'Onların ruhları yeşil birtakım kuşların karnındadır. Onların Arş'a asılı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yerde dolaşır; sonra bu kandillere inerler. Rabbleri onlardan öyle bir haberdar olur ki!.. Ve kendilerine: 'Bir şey arzu eder misiniz?' diye sorar. (Onlar), '(Daha) ne isteyelim, işte cennette dilediğimiz yerde dolaşıyoruz!' derler. Bunu kendilerine üç defa tekrarlar. Sorulmaktan azade bırakılmayacaklarını görünce, 'Ey Rabbimiz! Ruhlarımızı geri döndürmeni isteriz! Tâ ki senin yolunda bir defa daha öldürülelim!' derler. Ve Allah (cc) onların bir ihtiyaçları olmadığı açığa çıkınca onları bırakır.' ' "[369]

– Ölüm ânında meleklerin yanlarında hazır/şahit olması ve müjdelenmelerindendir:[370]

"Şüphesiz ki: 'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra da istikamet üzere olanların üzerine melekler iner (ve der ki): 'Korkmayın, üzülmeyin, size vadolunan cennetle sevinin.' "[371]

– Ölüm ânında kendilerine vadolunan nimetleri müşahede etmelerindendir.[372]

Mikdâm ibni Ma'dî Kerib'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şehidin, Allah katında altı(ayrıcalıklı) özelliği vardır: Şehit olur olmaz günahları affedilir, cennette gidip kavuşacağı yer kendisine gösterilir. Kabir azabından korunur ve kıyametteki en büyük korkudan güven içindedir. Başına vakar tacı takılır, o taç üzerindeki tek bir yakut taşı dünyadan ve içindekilerden daha değerli ve kıymetlidir. Cennetteki iri gözlü yetmiş iki huri ile evlendirilir. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaat edebilmesine izin verilir."[373]

368. 3/Âl-i İmrân, 169
369. Müslim, 1887
370. bk. El-Mufredât, s. 465-468, ş-h-d maddesi
371. 41/Fussilet, 30
372. bk. El-Mufredât, s. 465-468, ş-h-d maddesi
373. Tirmizi, 1663; İbni Mace, 2799

– Şehit denmesinin nedeni ölmemiş olması, Allah katında diri olmasından dandır: [374]

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. (Hayır, öyle değil!) Bilakis, (Rableri katında) dirilerdir. Fakat siz farkında değilsiniz." [375]

– Şehit denmesi, ölünceye dek Allah hakkında gerçek/hak şahitlikte bulunmalarındandır. [376] [377]

374. bk. Lisânu'l Arab, 3/242, ş-h-d maddesi

375. 2/Bakara, 154

376. bk. Lisânu'l Arab, 3/242, ş-h-d maddesi

377. Şehit, İslam'ın geniş kapsamlı kavramlarındandır. Anlamı şahitlik/tanıklık eden kimse demektir: Şehit/Şahit; bilgi sahibi olan ve bildiğini sözlü ve amelî olarak başkalarına ileten kimsedir. Kişi, vahiy/fıtrat bilgisiyle Allah'ın uluhiyetine inandığı ve bunu ilan ettiği için yaptığı tanıklığa Kelime-i Şehadet denmiştir. "Şahitlik ederim ki Allah'tan başka (ibadeti hak eden) ilah yoktur." anlamına gelen Kelime-i Şehadet; bir şahitlik, bunu yapan da tevhidin şahidi/şehididir. İslam âlimleri; Yüce Allah ve meleklerle birlikte tevhide davet ettiklerinden, âlimler birer şehittir/şahittir.

"Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına (ibadeti/kulluğu hak edenin yalnızca Allah olduğuna), Allah, melekler ve adaleti ayakta tutan ilim adamları şahitlik etti. O'ndan başka ilah yoktur. O, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'dir." (3/Âl-i İmrân, 18)

İslam ümmeti; insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmettir. (bk. 3/Âl-i İmrân, 110) Öncü bir ümmettir. İnsanları iyiliğe davet eder, kötülükten sakındırır. Bu yönüyle şahit bir ümmettir.

"Siz insanlara şahit olasınız, Resûl de size şahit olsun diye sizi vasat/seçkin/hayırlı bir ümmet kıldık." (bk. 2/Bakara, 143)

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan adaletli şahitler olun. Bir kavme olan öfkeniz/kininiz, sizi adaletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adaletli olun! O, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (5/Mâide, 8)

Peygamberler, yaşadıkları müddetçe ümmetlerine şahittir. Ayrıca Kıyamet Günü'nde ümmetlerine şahitlik edeceklerdir.

"Ey Nebi! Biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak yolladık," (33/Ahzâb, 45)

"Ben onlara, bana emrettiğin: 'Benim Rabbim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin.' (buyruğu) dışında hiçbir şey söylemedim. Aralarında olduğum süre içinde (onların yaptıklarına) şahittim. Beni kendi katına aldığında (artık onların ne söylediğini ve ne yaptığını bilmem mümkün değildir). Sen onların üzerinde gözetleyicisin. Sen her şeyin üzerinde şahit olansın." (5/Mâide, 117)

"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz, seni de bunların üzerine şahit olarak getirdiğimizde onların hâli nice olur?" (4/Nisâ, 41)

Allah Resûlü (sav) mazlum olarak öldürülen, salgın hastalıktan ölen, feci şekilde can veren Müslimlerin de şehit olduğunu haber vermiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne (sav) gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, şayet bir adam gelip benim malımı almak isterse ne yapmamı emredersin?' dedi ve Nebi (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Malını ona verme.'

'Ya benimle dövüşürse ne emredersin?'

'Sen de onunla dövüş.'

'Ya o beni öldürürse durumum ne olur dersin?'

'O takdirde sen şehit olursun.'

Allah Yolunda Öldürülen Şehidin Ahkâmı

• Allah yolunda şehit olanın yıkanması

Allah yolunda öldürülen şehitler yıkanmaz; kanlı elbiseleriyle defnedilirler. Allah yolunda nasıl can vermişlerse o hâl üzere Rabblerine teslim edilirler.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir elbiseyle kefenliyor, sonra da

'Şayet ben onu öldürürsem ne olur?'

'O da ateşe gider.' " (Müslim, 140)

Saîd ibni Zeyd'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Malı uğrunda öldürülen şehiddir. Ailesi uğrunda öldürülen, canı uğrunda öldürülen, din uğrunda öldürülen şehiddir." (Ebu Davud, 4772; Nesai, 4094)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir defa bir adam yolda yürürken yol üzerinde bir diken dalı buldu ve onu uzaklaştırdı. Bunun üzerine Allah kendisine teşekkür etti ve onu affetti. Şehitler beş kısımdır. Vebadan, ishalden, boğularak, enkaz altında ölenler ve Allah (cc) yolunda şehit olandır." (Buhari, 2829; Müslim, 1914)

Görüldüğü gibi; tevhide şahitlik eden muvahhide, tevhidi ilan eden ve ona çağıran âlime, bir bütün olarak İslam ümmetine, ümmetine şahitlik eden Nebi'ye, Allah yolunda öldürülen mücahide, mazlum olarak katledilene ve feci bir şekilde can verene İslam şehit/şahit demiştir. Bu, Yüce Allah'ın İslam ümmetine bir lütfudur; Onların derecelerini yükseltmek ve günahlarını bağışlamak için onlara ihsanda bulunmuştur. (bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Cihâd ve's Siyer, 30. bab başlığı şerhi, İbni Tîn'den naklen) **Ancak bu şehitlerin/şahitlerin mertebeleri ve hükümleri farklı farklıdır.** Nasıl olmasın ki? Allah yolunda öldürülen şehidler dahi aynı mertebede değildir. (bk. age.)

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav) 'Ey Allah'ın Resûlü! Hangi cihad daha üstündür?' diye sordular. O da, 'Atının ayakları kesilen ve kendisinin kanı dökülen kimsenin cihadı.' buyurdu." (Ahmed, 14210; Darimi, 2437)

Ahkâm yönünden şehitler

İslam âlimleri, şehitleri kısımlara ayırmışlardır. (bk. El-Mecmû', 5/264)

– Dünya ve ahiret şehidi: Kâfirlerle savaşta öldürülen kimsedir. Cenazesi yıkanmayan, kanlı elbiseleriyle gömülen ve namazı kılınmayan budur.

– Ahiret şehidi: Düşmanla savaşta öldürülmediği hâlde Allah Resûlü'nün (sav) şehit diye isimlendirdiği kimselerdir. Bunlar ahirette şehit ecri alır. Ancak dünya hükmünde şehit muamelesi görmezler. Namazları kılınır, cenazeleri yıkanır, kefenlenirler.

– Dünyada şehit olup ahirette şehit olmayanlardır: Düşmanla savaşta öldürülen ancak riya, ganimet hırsızlığı, savaştan kaçarken öldürülme gibi şehadeti geçersiz kılan illetlerden birini taşıyanlardır. Bunların hakikati bilinmediği için dünyada şehit muamelesi yapılır; namazları kılınmaz, kefenlenmez, yıkanmazlar. Yüce Allah hakikatlerini bildiği için ahirette onlara şehit muamelesi yapmaz.

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hayber Günü'nde Nebi'nin (sav) ashabından birkaç kişi ölülerin yanına gelerek, 'Filan kişi şehittir, filan kişi şehittir.' deyip durdular. Sonunda bir adamın yanından geçerken, 'Filan kişi şehittir.' dediler. Allah Resûlü (sav), 'Asla, şüphesiz ki ben onu ganimetten çaldığı bir hırka ya da bir aba sebebiyle cehennemde gördüm.' buyurdu.

Sonra Allah Resûlü (sav) bana, 'Ey Hattâb'ın oğlu, git ve insanlar arasında yüksek sesle, 'Cennete müminlerden başkası girmeyecektir.' diye seslen.' dedi. Ben de çıktım yüksek sesle, 'Şunu bilin ki müminlerden başka kimse cennete girmeyecektir.' diye seslendim." (Müslim, 114)

'Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?' diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilirse lahde daha önce onu koyuyordu.

Nebi (sav) şöyle dedi: 'Ben Kıyamet Günü'nde onlara şahidim.'

Uhud şehitlerinin kanlarıyla gömülmesini emretmişti. Onlar yıkanmadı, namazları da kılınmadı."[378]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Uhud şehitleri yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan kanlarıyla gömülmüşlerdir."[379]

Allah Resûlü (sav) şehidin yıkanmama illetini Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edilen hadiste şöyle açıklar:

"Allah Resûlü (sav) Uhud şehitleri hakkında şöyle dedi: 'Onları yıkamayın! Her yara, her kan Kıyamet Günü'nde etrafına misk gibi kokular yayacaktır.' Onların üzerine namaz kılınmadı."[380] [381]

Cünüp veya hayızlı kişi şehit olduğunda yıkanır mı?

Cünüp ya da hayızlı olmak gibi guslü gerektiren bir durum üzere şehit olan kimse, yıkanmaz. Zira nasların umumu, şehidin yıkanmayacağını göstermiştir. Allah Resûlü Dönemi'nde yüzlerce şehit vaki olmuş, hiçbirinin cünüp olup olmadığı araştırılmamıştır.[382]

378. Buhari, 1343

379. Ebu Davud, 3135

380. Ahmed, 14189

381. Bu konuda Hasan El-Basrî (rh) ve Saîd ibni'l Museyyeb (rh), şehidin yıkanacağını söylemişlerdir. Bunların dayanağı "her ölenin cünüp olarak öldüğü" şeklindedir. Yıkanma da cünüplük nedeniyledir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 1/438)

Bu yaklaşım, nassa rağmen kıyasa dayanmak, hususi delili terk edip umumi delille amel etmektir. Her iki yaklaşım da usul açısından isabetsizdir.

Bir diğer delilleri; Ömer'in (ra) şehit olarak öldürülmesine rağmen yıkanması, kefenlenmesi ve namazının kılınmasıdır. (bk. age.)

Bu yaklaşım, savaş şehidi ve savaş dışında mazlum olarak katledilen şehidin karıştırılmasıdır. Daha önce açıkladığımız gibi, İslam, farklı ölümleri şehit diye isimlendirse de mertebelerini ve hükümlerini ayırmıştır. Mazlum olarak katledilen -Ömer (ra) gibi- şehittir; ancak yıkama, kefenleme ve namaz hükümlerinde durumu farklıdır. Zira Allah Resûlü savaş şehitlerini yıkamamış savaş dışında şehit olanları yıkamıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

382. Muhaddislerden Ahmed ibni Hanbel (rh), sahabeden Hanzala'nın (ra) yıkanmasını delil alarak; cünüp/hayız gibi gusül gerektiren bir sebeple şehit olanın yıkanacağına hükmetmiştir. (El-Muğnî, 2/395, 1629. Mesele)

• **Allah Yolunda Şehit Olanın Kefenlenmesi**

Savaş şehidi kefenlenmez, elbiseleriyle defnedilir.

Abdullah ibni Sa'lebe'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Onları kanlarıyla gömün. Çünkü Allah yolunda yaralanan kimse mutlaka Kıyamet Günü'nde kanı akıyor hâlde gelecektir. Rengi kan rengi, kokusu ise misk kokusudur." [383]

– Şayet üzerindeki elbise düşman tarafından alınmış veya parçalanmışsa, üzerine bir örtü örtülebilir.

Habbâb ibni Eret'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) ile birlikte, Allah rızasını elde etmek amacıyla hicret ettik. Ecrimizi vermek Allah'a kaldı. İçimizden kimileri ecrinden bir şey yemeksizin öldü. Mus'ab ibni Umeyr bunlardandır. Kimimizin ürünü olgunlaştı, o ürününü toplamaktadır. Mus'ab, Uhud Savaşı'nda şehit edildi. Onu kefenlemek için bir kaftandan başka bir şey bulamadık. Bununla başını örtsek ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örtsek başı açıkta kalıyordu. Nebi (sav) bize onun başını örtmemizi ve ayaklarına da izhır otu koymamızı emretti." [384]

İbrâhîm ibni Sa'd'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Abdurrahman ibni Avf'a (ra) yiyeceği getirildi. O şöyle dedi: 'Mus'ab ibni Umeyr benden daha hayırlı olduğu hâlde şehit olduğunda onu kefen-

---

Abdullah ibni Zubeyr'den (ra) rivayet edilen kısa şöyledir:

"Hanzala ibni Amîr, Ebû Sufyân ibni'l Hâris ile savaşta karşı karşıya geldikten sonra Şeddâd ibni Esved de kılıcıyla onun tepesine bir darbe indirip, onu öldürdü. Allah Resûlü, 'Şüphesiz ki sizin bu arkadaşınızı melekler yıkıyor.' buyurdu. Ashab onun eşine (bunun sebebini) sorduklarında, eşi, 'O, savaş çağrısını duyunca -cünüp olduğu hâlde- hemen çıktı.' diye cevap verdi. Allah Resûlü de (sav), 'İşte bundan dolayı melekler onu yıkadı.' buyurdu." (El-Mustedrek, 4917)

Bu istidlal birkaç açıdan yerinde değildir:

• Bu hissî/maddi bir yıkama değil, manevi bir yıkamadır.

• Allah Resûlü (sav) haber vermese kimsenin bu durumdan heberi olmayacaktır.

• Allah Resûlü (sav) bu vakıadan sonra şehitlerin cünüp olup olmadığını sormamıştır.

• Şayet cünüp şehidin yıkanması vacip olsa, meleklerin yıkamasıyla yetinilmez, bizim de yıkamamız gerekirdi. Oysa Nebi (sav) Hanzala'yı yıkamamıştır.

• Ölüm sonrası hükümleriyle dünya ahkâmı birbirinden farklıdır. İki dünyanın hükümleri birbirine kıyas edilmez.

383. Nesai, 2002

384. Buhari, 1276; Müslim, 940

lemek için bir kaftandan başka bir şey yoktu. Hamza (veya başka birisi) benden daha hayırlı olduğu hâlde şehit olduğunda onu kefenlemek için de bir kaftandan başka bir şey yoktu. Korkuyorum ki Allah bizim güzelliklerden olan hakkımızı bize dünyada verir (de bize âhirette bir şey kalmaz olur).' Abdurrahman bunu söyledikten sonra ağlamaya başladı."[385]

– Elbiseleri alınmış şehitler için kefen yetersiz olursa, birkaç kişi tek bezle/kefenle kefenlenir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) (Uhud Savaşı sona erdikten sonra bazı) organları kesilmiş hâlde (yatan) Hamza'nın (cesedinin) yanına vardı. Onu öyle görünce şöyle dedi: 'Eğer (Hamza'nın kardeşi) Safiyye, içinde bir üzüntü hissetmeyecek olsaydı, Hamza'yı kurtlar, kuşlar yesin de Kıyamet Günü onların karınlarından diriltilsin diye (defnetmeden) bırakırdım.' Elbise azdı. (Buna karşılık) ölü çoktu, (da bu yüzden) bir, iki hatta üç şehit (birden) bir elbise içerisine kondular.

(Ravi) Kuteybe (bu hadise şu sözleri de) ilave etti: 'Sonra bir kabre defnedildiler. Allah Resûlü hangisinin Kur'ân'ı daha iyi bildiğini soruyordu. Kur'ân'ı iyi bileni kıbleye doğru öne geçiriyordu.' "[386]

- **Şehide cenaze namazı**

Racih olan görüşe göre şehide cenaze namazı kılınması da kılınmaması da sünnettir. Dileyen, şehide cenaze namazı kılar, dileyen kılmaz. Allah Resûlü'nden (sav) her iki fiil de varid olmuştur; çoğunlukla sünnet, şehide cenaze namazı kılınmaması yönünde olsa da bazen kılmıştır. Evla olan, tüm delillerle bir arada amel etmektir. İmam Buhârî ve İmam Nesâî de tüm delillerle bir arada amel eden muhaddislerdendir.

Buhârî (rh) şöyle der:

"**72. Bab: Şehit İçin Cenaze Namazı Kılmak**

(1343) Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Nebi (sav) Uhud şehitlerinden ikişer kişiyi bir elbise ile kefenliyor, sonra da

385. Buhari, 1274
386. Ebu Davud, 3136; Tirmizi, 1016

'Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?' diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilirse lahde daha önce onu koyuyordu.

Nebi (sav) şöyle dedi: 'Ben Kıyamet Günü'nde bunlara şahidim.'

Uhud şehitlerinin kanlarıyla gömülmesini emretmişti. Onlar yıkanmadı, namazları da kılınmadı.'

(1344) Ukbe ibni Âmir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Nebi (sav) bir gün çıkarak (Uhud Dağı'na gidip), Uhud ehli için namaz kıldı. Namazı ölüler içindi. Sonra (Medine'ye gelerek) minbere çıktı ve şöyle buyurdu: 'Ben sizin öncünüzüm (ahirete sizden önce gideninizim). Ben sizin için şahidim. Vallahi, ben şu ân havzıma bakıyorum. Bana yeryüzünün hazineleri (yahut anahtarları) verildi. Vallahi, ben sizin benden sonra şirke düşeceğinizden korkmuyorum, ancak sizin (dünya için) birbirinizle rekabet etmenizden korkarım.' ' "[387]

Buhârî (rh) iki hadisi peş peşe vererek, şehide cenaze kılmanın da terk etmenin de sünnet olduğuna işaret etmiş; bazı nasları tercih edip diğer naslarla amel etmemeyi uygun görmemiştir. Bu iki hadis dışında başka rivayetler de varid olmuştur. Buhari'nin (rh) şartına uymadığı için Sahih'ine almadığı bu rivayetleri diğer hadis imamları nakletmiştir.

Nesâî (rh) şöyle der:

"**61. Bab: Şehitlere (Cenaze) Kılma**

(1953) Şeddâd ibni'l Hâd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Bedevilerin biri Nebi'ye geldi. Ona iman etti ve tabi oldu. Sonra da 'Yurdumdan göç edip sizinle birlikte oturacağım.' dedi. Nebi (sav), ashabından birine onunla ilgilenmesi için tavsiyede bulundu. Daha sonra bir savaş oldu. Nebi (sav) düşmandan esirler aldı ve esirleri taksim etti, o kimseye de hissesini ayırdı. O kimse çobanlık yapıyordu. Gelince onun hissesine düşen esiri kendisine verdiler. O da, 'Bu nedir?' dedi. 'Nebi'nin (sav) sana ayırdığı hissedir.' dediler. O, hissesine düşen esiri Nebi'ye (sav) getirdi ve 'Bu nedir?' diye sordu. Nebi (sav), 'Bunu da sana ayırdım.' dedi. O adam, 'Ben ganimet

387. Buhari, Kitabu'l Cenâiz, 72. bab

elde etmek için sana tabi olmadım. -Boğazını göstererek- ben şuramdan ok ile vurulup şehit olup cennete girmek için sana tabi oldum.' dedi. Bunun üzerine Nebi (sav), 'Eğer Allah'a karşı sadıksan Allah seni doğrular.' dedi. Kısa bir müddet sonra düşmanla savaştılar. O adamı, işaret ettiği yerden okla vurulmuş olarak Allah Resûlü'ne getirdiler. 'Bu, o adam mı?' dedi. 'Evet.' dediler. Nebi de (sav), 'Allah'a karşı dürüst oldu, Allah da onu doğruladı.' dedi. Sonra onu kendi cübbesiyle kefenledi ve önüne koyarak namazını kıldı. Namazda işitilen duası şöyleydi: 'Allah'ım, bu kulun senin yolunda hicret ederek şehit oldu. Ben de buna şahidim.' '

(1954) Ukbe'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü bir gün çıktı ve Uhud şehidlerine cenaze namazı kıldı. Sonra Medine'ye gelip minbere çıktı ve şöyle dedi: 'Ben sizden biriyim ve size şahidim.' ' "[388]

"62. Bab: (Şehitlere Cenaze) Namazının Terki

(1955) Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü (sav) Uhud şehitlerini ikişer ikişer ve tek bir kefen içerisinde kabre yerleştiriyor ve bize, 'Bunlardan hangisi Kur'ân'ı daha çok biliyordu?' diye soruyordu. Onlardan birine işaret edilince onu önce kabre koyuyor ve şöyle diyordu: 'Ben bunların hayatlarını Allah yolunda feda ettiklerinin şahidiyim.' Sonra bunların yıkanmadan, namazlarını kılmadan kanlarıyla birlikte defnedilmelerini emrederdi.' "[389]

O (rh), önce şehide cenaze namazı kılınan hadisleri nakletmiş, sonra şehide cenaze namazı kılınmayan hadisleri vermiştir. Her iki durumun sünnet olduğuna işaret etmiştir.[390]

388. Nesai, Kitabu'l Cenâiz, 61. bab

389. Nesai, Kitabu'l Cenâiz, 62. bab

390. Konu hakkında ulemanın mezhebi

• Muhaddislerden İmam Ahmed'den (rh) üç ayrı rivayette bulunulmuştur. Biri namaz kılınmayacağıdır. (bk. Tirmizi, 1037 No.lu Hadis Açıklaması) Bir diğer rivayet namaz kılınacağıdır. Hallâl'ın (rh) rivayeti bu yöndedir. (bk. El-Muğnî, 2/393-395, 1628. Mesele)

Bir diğer rivayet "Namaz kılmak en iyisidir, kılınmazsa da caizdir." şeklindedir. (bk. age.)

• Muhaddislerden Ebû Dâvud (rh), Nebi'nin (sav) Hamza'ya (ra) cenaze namazı kıldığı, diğer şehitlere kılmadığı rivayeti yorumsuz aktarmıştır.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Hamza'nın organları kesilmiş bir hâlde (yatan cesedinin) yanına varmış ve ondan başka

(Uhud) şehidleri(nin hiçbiri) üzerine namaz kılmamıştır." (Ebu Davud, 3137)

İbni Hazm (rh) şöyle der: "Namaz kılınması da güzeldir, terk edilmesi de güzeldir… Bir eser için ötekinin terki caiz değildir. Zira her ikisi de mübah haktır. (Ayrıca) her iki eserle farklı zamanlarda amel etmek mümkündür; bu nedenle neshten de söz edilemez." (El-Muhallâ, 3/337, 561. Mesele)

• Cumhur-u fukaha şehide namaz kılınmamasını nakleden rivayetleri almış, namaz kılınmasına dair rivayetleri tevil etmişlerdir. Bu tevillerden bazısı şudur: (bk. Fethu'l Bâri, 1344 No.lu Hadis Şerhi)

– Namaz kılmaya dair rivayetler "Vakıatu'l ayn/Özel Vakıa" kapsamındadır. Vakıatu'l ayn meseleler umumileştirilemez.

Denmiştir ki: Şayet cenaze namazı yalnızca bir kişi için sabit olsa "Bu, vakıatu'l ayn'dır, umumileştirilemez." denilebilir. Ancak birden fazla kere namaz kıldığı sabit olmuştur. Şevkânî (rh) onlarca rivayet aktarıp "Senetlerinde sorun olsa da birbirini takviye eder, sıhhat bulur." yaklaşımıyla, Allah Resûlü'nün onlarca kez şehide namaz kıldığı sonucuna ulaşmıştır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1401 No.lu Hadis Şerhi) Gerçek şu ki: Allah Resûlü'nün (sav) şehide cenaze namazı kıldığına dair iki sahih rivayet vardır. Biri, Uhud şehidlerine sekiz yıl sonra namaz kıldığı Ukbe ibni Âmir rivayeti; ikincisi, ahdine sadık sahabiye cenaze namazı kıldığına dair Şeddâd ibni'l Hâd rivayeti. Diğer rivayetler ise şiddetli zayıf olduğundan birbirini takviye etmesi ve sahih rivayetlere muaraze etmesi zordur. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 19/208-213, 1953 No.lu Hadis Şerhi)

– Ukbe ibni Âmir rivayetinde kılınan namaz bildiğimiz namaz değil, duadır.

Denir ki; lafızlarda aslolan şer'i anlamlarına hamledilmesidir. Ayrıca bu rivayette "Ölülere kıldığı namaz gibi kıldı." diyerek, namazdan ne kastettiğini açıklamıştır.

Deriz ki: Ukbe ibni Âmir rivayeti, Uhud vakıasından **sekiz yıl sonra** Allah Resûlü'nün, Uhud şehitlerine **uzaktan** kıldığı bir namazdır. Zaten ravi "ölülere veda eder gibi" diyerek, bu namaza dair gözlemini aktarmıştır. Hâliyle her yönüyle istisna olan bir namazdır. Sekiz yıl sonra olması, uzaktan olması, veda eder gibi olması; bunun umumileştirilemeyeceğini gösterir. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Zikrettiğimiz bu madde, tercih ettiğimiz görüşün zayıf yönüdür.

– Bu uygulama Allah Resûlü'ne hastır.

Denir ki: Hususiyet iddiası delile muhtaçtır. Zira aslolan onun (sav) fiillerinin tüm ümmet için bağlayıcı olmasıdır. Burada hususiyete delalet eden bir karine yoktur.

– Rivayetlerde zıtlık olduğunda birini tercih etmemiz gerekir. Sahiheynde varid olan namazı nefy rivayetini, namazı isbata tercih ederiz.

Denir ki; iki rivayetle bir arada amel etme imkânı varken (cem), neshe ve tercihe başvurulmaz.

• Kûfe fukahası ise şehide cenaze namazı kılınması gerektiğine kail olmuşlardır. Temel dayanakları şunlardır: (Deliller için bk. El-Mebsût, 2/78-80)

– Aslolan, ölülere cenaze namazı kılınacağıdır. Bu asıldan bir grubu istisna etmek için "her türlü itirazdan uzak" delillere ihtiyaç vardır.

– Şehide cenaze kılınmayacağına dair Câbir hadisi kuvvetli değildir. O (ra) Uhud Günü babası, kardeşi ve dayısının cenazesiyle meşguldü. Allah Resûlü'nün (sav) namaz kıldığını görmedi. Orada bulunan başkaları namaz kıldığını rivayet ettiler.

Deriz ki: Uhud şehitlerine namaz kılınmadığı yalnızca Câbir'den değil, başka sahabilerden de nakledilmiştir. Ayrıca Allah Resûlü'nün (sav) savaşlarının tüm detayları nakledilmesine rağmen, çoğu savaşta cenaze kıldığına dair rivayet yoktur. Câbir'in (ra) meşguliyeti doğrudur. Ancak ölüler arasında kendi yakınları da vardır. Onlara cenaze namazı kılınıp kılınmadığını sormaması, pek de makul değildir. Yine Câbir (ra) Uhud şehitlerine cenaze kılınmadığını rivayet ettiğinde orada bulunan diğer sahabiler itiraz eder, kılındığını naklederlerdi.

Sonuç: Hadis ehlinin metodu bir konuda varid olan tüm delillerle bir arada amel etmektir. Allah Resûlü'nün yaygın sünneti, şehide cenaze kılmamasıdır. Ancak onun (sav) şehide cenaze namazı kıldığı da sabit olmuştur. En güzel yol amellerde ve amellerin ölçüsünde (azlık-çokluğunda) onun (sav) sünnetine riayet etmektir.

• **Şehitler, Şehit Oldukları Yere Defnedilirler**

Şehitlerin cenazesi savaş meydanından taşınmaz. Nerede şehit düşmüşlerse oraya defnedilirler.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Uhud Günü ölüleri gömmek için (düştükleri yerlerden alıp Medine'ye) taşımıştık. Bunun üzerine Nebi'nin (sav) bir habercisi gelip 'Allah Resûlü (sav) size ölüleri öldükleri yerlere gömmenizi emrediyor.' dedi. Biz de o ölüleri (eski yerlerine) iade ettik."[391]

Ubeydullah ibni Mueyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Taif Günü şehit olan iki kişi Allah Resûlü'ne (sav) getirildi. Bunun üzerine onların şehit oldukları yerde gömülmelerini emretti."[392] [393]

• **Allah Yolunda Öldürülmesine Rağmen Cenaze Ahkâmında Şehit Muamelesi Yapılmayanlar**

Allah yolunda öldürülen veya İslam şeriatının şehit diye isimlendirdiği herkes şehittir. Ancak bunlardan yalnızca bir sınıfa cenaze ahkâmında şehit muamelesi yapılır; yıkanmaz, kefenlenmez, namazları kılınmayabilir. Onlar da **kâfirlerle savaş esnasında vurulan** ve **savaş meydanında** şehit düşendir. Bunun dışında kalanlar şehit olsa da cenaze işlemleri yapılır; yıkanır, kefenlenir, namazları kılınır.

– Savaşta yaralanan ve bir müddet sonra (savaş meydanı dışında) şehit olanlar şehittir. Ancak cenaze ahkâmında yıkanır, kefenlenir, namazları kılınır. Sa'd ibni Muâz (ra) savaşta yaralanmış, daha sonra şehit olmuştur. Allah Resûlü (sav) cenaze işlemlerini yapmıştır.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sa'd ibni Muâz vefat ettiği zaman biz de Allah Resûlü ile birlikte çıktık. Allah Resûlü (sav), Sa'd'ın cenaze namazını kıldıktan sonra onu kabre koydu ve onun mezarının üzerini düzelttirdi. Allah Resûlü (sav) tesbih etti ve biz de

391. Ebu Davud, 3165
392. Nesai, 2003
393. Bu rivayet mursel olsa da Câbir rivayetinin şahitliğiyle sahih olduğu anlaşılmıştır.

uzunca tesbih ettik. Sonra tekbir getirdi, biz de onunla birlikte tekbir getirdik. Bunun üzerine, 'Ey Allah'ın Resûlü, neden tesbih ettin ve sonrasında tekbir getirdin?' denildi.

Allah Resûlü (sav) şöyle cevap verdi: 'Gerçekten bu salih kulun kabri onu sıkıştırır. Tâ ki Allah ona bir çıkış açana kadar.' "[394]

– Mazlum olarak şehit edilen, ister Müslimler ister kâfirler tarafından şehit edilsin, cenaze ahkâmında şehit muamelesi yapılmaz.

Ömer (ra) bir Mecusi eliyle şehit edilmiştir. Ancak cenaze işlemleri yapılmıştır.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer üç parça kumaş içinde kefenlendi. İki tanesi gömlek olmayan beyaz Yemen kumaşıydı, öteki de kendisinin giydiği bir elbiseydi."[395]

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer kefenlendi, tahnît yapıldı ve yıkandı."[396]

Alî (ra), bir Haricî eliyle şehit edilmiştir. Yıkanmış, kefenlenmiş, namazı kılınmıştır.[397]

Yahyâ ibni'l Cezzâr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî yıkandı, kefenlendi ve cenaze namazı kılındı."[398]

– Müslimlerle savaşırken öldürülenlere şehit muamelesi yapılmaz.

Alî (ra) ve sahabe arasında yaşanan savaşta, Alî (ra) her iki tarafın ölüleri için cenaze namazını kıldırmıştır.[399]

394. Ahmed, 14873
395. Musannefu Abdirrezzâk, 6184
396. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11010
397. bk. Usudu'l Ğâbe, 5/115
398. Musannefu Abdirrezâk, 6646
399. bk. İslam Mezhepleri Tarihi'nde Cemel ve Sıffîn, s. 85

Kâfirlerin Cenaze İşlemleri

Kâfire cenaze namazı kılmak ve istiğfarda bulunmak açık naslarla yasaklanmıştır:

"Onlardan biri öldüğünde, ebediyen onun namazını kılma ve kabrinin başında (dua etmek, bağışlanma dilemek için) bekleme. Çünkü onlar, Allah'a ve Resûl'üne karşı kâfir oldular ve fasıklar olarak can verdiler." [400]

"Alevli ateşin ehli oldukları netleştikten sonra, akraba dahi olsalar, Nebi'nin ve müminlerin müşrikler için (Allah'tan) bağışlanma talep etmeleri söz konusu olamaz." [401]

Bunun dışında kalan yıkama, kefenleme, defnetme ve taziye sunmayla ilgili sahih ve sarih bir nas yoktur. İslam'ın genel ilkelerine başvurduğumuzda Allah'ın kâfirleri iki kısma ayırdığını görürüz:

"Allah, sizinle dininizden dolayı savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara, iyilik yapmanızı ve adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, ancak dininizden ötürü sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmenizi yasaklar. Kim de onları veli/dost edinirse işte bunlar, zalimlerin ta kendileridir." [402]

Allah (cc) bizimle savaşan, bizi yurdumuzdan çıkaran veya yurdumuzdan çıkaranlara yardım edenlerle tüm ilişkilerimizi kesmiştir. Bu üç sıfatı taşımayan müşriklere iyilikle muamelede bulunmamızı ise nehyetmemiştir. [403] Yıkama, kefenleme, defin ve taziye işlemleri bu genel usul altında anlaşılmalıdır. Üç sıfata sahip olmayanlara mezkûr cenaze işlemlerini yasaklayan bir nas yoktur, bu işlemler yapılabilir. [404]

400. 9/Tevbe, 84

401. 9/Tevbe, 113

402. 60/Mumtehine, 8-9

403. Kâfirlerle muamele fıkhına dair çok çeşitli, zahirleri birbiriyle çelişen naslar varid olmuştur. Naslarda yer alan bu farklılık, Mumtehine Suresi'nin 8 ve 9. ayetleri ışığında anlaşılmalıdır. Zira ayet, tüm nasları altında toplayacak genel bir usul/ilke vazetmiştir.

404. Konu hakkında sahabeden başlamak üzere bir ihtilaf yaşanmıştır. İhtilafın nedeni; konu hakkında özel, sarih ve sahih nas olmamasıdır. Her âlim, genel naslara müracaat etmiş ve genel naslardan bir fıkıh belirlemiştir.

Şa'bî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hristiyan olan Ummu'l Hâris ibni Ebî Rebîa vefat etti. Cenazesinde Muhammed'in (sav) ashabından bir grup insan da vardı." (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11842)

Âmir'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Ummu'l Hâris vefat etti, ki bu kişi Hristiyan'dı. Cenazesinde Muhammed'in (sav) ashabından bir grup insan da vardı." (age. 11843)
Ebû Vâil'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Hristiyan olan annem vefat etmişti. Bunu gidip Ömer'e söyledim. 'Bir bineğe bin ve cenazenin önünde yürü.' dedi." (age. 11844)
Atâ ibni's Sâib'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Sakîf Kabilesi'nden bir adamın Hristiyan olan annesi öldü. Ne yapması gerektiğini öğrenmek üzere İbni Ma'kil'e sordu. Cevaben şöyle dedi: 'Şahsen ben cenazede bulunmayı, fakat peşinden gitmemeyi severim. Bir bineğe bin ve bir ok atımı mesafeden cenazesinin önünden yürü. Çünkü sen önünden yürüdüğünde onunla beraber olmamış olursun.' " (age. 11845)
Abdullah ibni Şerîk'ten (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Abdullah ibni Ömer'e, Hristiyan olarak ölen annesinin cenazesinin peşinden giden adamın durumu sorulduğunda şöyle dediğini işittim: 'Cenazeye tabi olur, önünden yürür.' " (age. 11846)
Saîd ibni Cubeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Müslim bir oğlu olan Hristiyan bir adam öldü. Oğlu onun cenazesinin peşinden gitmedi. Bunun üzerine İbni Abbâs şöyle dedi: 'Peşinden gidip onu defnetmesi ve hayatında iken onun için mağfiret talep etmesi gerekirdi.' " (age. 11847)
Şa'bî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Ebû Tâlib ölünce Alî, Allah Resûlü'ne (sav) giderek, 'Kâfir amcan öldü. Bu konuda ne uygun görüyorsunuz?' diye sordu. Allah Resûlü (sav) cevaben, 'Onu yıkamanı ve defnetmeni uygun görüyorum.' diyerek Ebû Tâlib'i yıkamasını emretti." (age. 11848)
Sahabe ihtilafından sonra müçtehid imamlar da ithilaf etmiştir. Namaz ve istiğfar dışındaki cenaze işlemlerinin yapılabileceği -aralarında bazı ithilaflara rağmen- Şafiî ve Hanefi ulemanın görüşüdür. (bk. El-Mecmû', 5/158-159; El-Mebsût, 2/88-89) Hanbeli ve Malikî ulema ise tüm bu işlemleri yasaklamış, şayet ceset nedeniyle (çürüme, hastalık yayma, koku gibi) bir eza oluşacaksa üzerine toprak atmaya cevaz vermişlerdir. (bk. El-Muğnî, 2/393, 1627 No.lu Mesele)
Yasaklayan ulemanın delillerine baktığımızda isabetli olmadığını görürüz. Şöyle ki:
Derler ki: Tevbe Suresi'nin 84 ve 113. ayetlerinde Allah (cc) onlara namazı ve istiğfarı yasaklamıştır. Ölünün en çok ihtiyaç duyduğu şey namaz ve istiğfardır. Bunlar yasaksa, daha az faydalı olan yıkama, kefenleme ve defin öncelikli olarak yasak olmalıdır.
Deriz ki: Bu istidlal birçok açıdan isabetli değildir. Şöyle ki:
– Bu istidlale göre hasta ziyareti de caiz olmamalıdır. Oysa Allah Resûlü (sav) müşrik hastaları ziyaret etmiştir. Bu da yapılan kıyasın nasla çeliştiğinin delilidir.
– Ölüye yönelik yapılan her şey ölünün faydalanması için değildir. Örneğin, müşriklere kabir ziyareti yapılır. Müşrik kabir ziyaretinden faydalanmaz. Kabir ziyareti yapan Müslim ölümü hatırlar, yakınlarına karşı özlemini dindirir… Faydalanan ölü değil, ziyaret yapan Müslim'dir. Yıkama, defin gibi işlemlerde de kişi aynı faydaları elde eder. Bir yakınının müşrik olarak can vermesi yeterince üzücüdür. Yaptığı cenaze işlemleriyle bir nevi teselli bulur.
Derler ki: Yüce Allah, kâfirlerle tevelliyi/dostluğu yasaklar.
"Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost/veli edinmeyin. Muhakkak ki onlar, kabir ehlinin (dirilmesinden) ümit kesen kâfirler gibi ahiretten ümit kesmişlerdir." (60/Mumtehine, 13)
Cenaze işlemleri de tevelli kapsamındadır. Kişi bu yolla Allah'ın (cc) gazap ettiği kavme tevelli eder.
Deriz ki: Bu istidlal isabetli değildir. Şöyle ki:
– Nassın zahiri alınırsa müşriklere yönelik her türlü iyilik yasaklanmalıdır. Oysa gerek Kur'ân ge-

rek sünnet, bu anlayışı kati surette reddeder. Yukarıda okuduğumuz Mumtehine Suresi'nin 8 ve 9. ayetleri; bizimle savaşmayan, yurdumuzdan çıkarmayan ve çıkaranlara yardımcı olmayanlara iyilik yapmamızı yasaklamaz. Allah Resûlü de (sav) hastalarını ziyaret etmiş, hediyelerini kabul etmiş, yemek davetlerine icabet etmiş, onları mescidinde ağırlamıştır. Dahası, zor durumda kalıp İslam Devletinden yardım isteyen kâfirlere gıda yardımı yapmış, kapanan ticaret yollarının açılmasına yardımcı olmuştur.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) hizmet eden Yahudi bir çocuk vardı. Bu çocuk hastalandı. Nebi (sav) onu ziyaret etti, baş ucunda oturdu. Çocuğa, 'Müslim ol.' dedi. Çocuk yanında duran babasına baktı. Babası ona, 'Ebû Kâsım'a itaat et.' dedi. Bunun üzerine çocuk Müslim oldu. Nebi (sav) çocuğun yanından çıktı ve şöyle dedi: 'Onu ateşten (cehennemden) kurtaran Allah'a hamdolsun.' " (Buhari, 1356)

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yahudi bir kadın Nebi'ye (sav) zehirli bir koyun getirmiş ve o da (sav) ondan bir parça yemişti. 'Onu öldürelim mi?' dediler. 'Hayır.' buyurdu. Ben o zehirin etkisini hâlen Nebi'nin (sav) dudaklarında görürüm." (Buhari, 2617; Müslim, 2190)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Necid taraflarına bir atlı birlik gönderdi. Bunlar Hanifeoğullarından Sumâme ibni Usâl diye anılan bir adam getirdiler. Onu mesciddeki direklerden bir direğe bağladılar. Nebi (sav) mescide onun yanına çıkarak, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?' diye sordu.

Sumâme, 'Ey Muhammed, bende (senden yana) hayır (ümidi) vardır. Eğer beni öldürecek olursan kanlı bir caniyi öldürmüş olacaksın. Eğer bana nimet ve ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek birisine ihsanda bulunmuş olacaksın. Şayet isteğin mal ise ondan dilediğini iste.' diye cevap verdi.

Sumâme ertesi güne kadar bu hâlde bırakıldı. Sonra ona, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?', diye sordu.

O da, 'Daha önce söylediğim gibi eğer sen (bana) nimet ve ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek bir kimseye nimet ve ihsanda bulunmuş olacaksın.' dedi.

Allah Resûlü (sav) yine onu (kendi hâline) bıraktı.

Ertesi gün yine, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?' diye sordu.

Sumâme, 'Haberim daha önce söylediklerimden ibarettir.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Sumâme'yi çözünüz.' diye buyurdu. Sumâme Mescide yakın bir yerde bulunan suya gidip yıkanıverdi, sonra gelip Mescide girerek şöyle dedi: 'Şahitlik ediyorum ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ediyorum ki Muhammed, O'nun elçisidir. Ey Muhammed! Allah'a yemin ederim, yeryüzünde senin yüzünden daha çok buğzettiğim bir yüz yoktu. Artık senin yüzün en sevdiğim yüz oluverdi. Allah'a yemin ederim, senin dininden daha çok buğzettiğim bir din yoktu. Artık senin dinin benim en sevdiğim din oluverdi. Allah'a yemin ederim, senin şehrinden daha çok buğzettiğim bir şehir yoktu. Artık senin şehrin benim en sevdiğim şehir oldu. Ben umre yapmak isterken atlı birliğin beni yakaladı. Şimdi ne yapmamı önerirsin?'

Bunun Üzerine Allah Resûlü (sav) ona müjde verdi ve umre(sini) yapmasını emretti. Mekke'ye varınca birisi ona, 'Sen dininden mi döndün?' dedi. O, 'Allah'a yemin ederim ki hayır. Fakat ben Allah'ın Resûlü (sav) ile birlikte Müslim oldum. Allah'a yemin ederim ki Nebi (sav) bu hususta izin vermedikçe size Yemâme'den bir buğday tanesi dahi gelmeyecektir.' dedi." (Buhari, 4372; Müslim, 1764)

"Sonra Yemâme'ye gitti ve onları Mekke'ye bir şey taşımaktan menetti. Mekkeliler de Allah Resûlü'ne (sav) şöyle bir mektup yazdılar:

'Şüphesiz sen sıla-i rahmi emrediyorsun. Hâlbuki sen bizi akrabalarımızdan ayırdın, babaları kılıçla, çocukları ise açlıkla katlettin.'

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) Sumâme'ye, onlarla buğday taşımanın arasını serbest bırakmasını emreden bir mektup yazdı." (Sîret-i İbni Hişam, 4/390)

Tüm bu naslar her türlü iyilik ve yardımın yasak olmadığını, müşrikleri dost edinmeyi yasaklayan nasların "özel bir anlamı" olduğunu gösterir. O anlam da kâfiri küfründen dolayı dost edinmektir. Yıkama, kefenleme, defin bu kapsamda değildir.

Derler ki: Allah (cc) kâfiri alçaltmıştır. Allah'ın (cc) alçalttığını yüceltmek caiz değildir.

"Allah'ın değer vermeyip aşağıladığını, değerli kılacak kimse yoktur." (bk. 22/Hac, 18)

Kâfire cenaze işlemleri yapmak, Allah'ın (cc) alçalttığına değer vermektir.

Deriz ki: Bir önceki maddede verdiğimiz örnekler, genel naslar ile istidlalin isabetli olmadığını göstermektedir. Zira Allah Resûlü (sav), onlara birçok iyilik yapmış, yaptığı ikram ve iyilikleri "Allah'ın alçalttığına değer vermek" olarak değerlendirmemiştir.

Derler ki: Yüce Allah, onların kabri başında durmayı yasaklamıştır. (bk. 9/Tevbe, 84) Defin işlemlerine iştirak eden, ister istemez kabrin başında durmak zorunda kalacaktır.

Deriz ki: Kabrin başında durmaktan kastedilen şey nedir? Her ne kadar İbni Cerîr (rh) gibi müfessirler "defin işlemleriyle ilgilenme" şeklinde tefsir etse de (bk. Tefsîru't Taberî, 14/405, Tevbe Suresi 84. ayetin tefsiri) bu açıklama yeterli değildir. Zira sünnette varid olduğu üzere kabir başında durmak, ona dua etmek ve istiğfarda bulunmaktır. Ki bu, nasla yasaklanmıştır.

Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup, 'Kardeşiniz için bağışlanmasını dileyiniz. O'nun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu ânda sorguya çekiliyor.' dedi." (Ebu Davud, 3221)

Şayet kabir başında durma yasağı zahiri üzere alınırsa, kabir ziyaretinin de yasak olması gerekirdi. Oysa sünnet, müşriklerin kabirlerinin ziyaret edilebileceğini göstermiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) annesinin kabrini ziyaret ederek ağladı. Yanındakileri de ağlattı. Sonra şöyle buyurdu: 'Annem için istiğfarda bulunmak hususunda Rabbimden izin istedim. Fakat bana izin verilmedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim; ona izin verildi. Sizler de kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti ölümü hatırlatır.' " (Müslim, 976)

Derler ki: Allah Resûlü (sav), Ebû Tâlib vefat ettiğinde yalnızca üzerine toprak atılmasını istemiştir.

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) 'Yaşlı ve sapmış amcan öldü.' dedim.

Bana, 'Git, babanın üzerine toprak ört! Sonra yanıma gelinceye kadar (kimseye bununla ilgili) bir söz söyleme.' buyurdu. Bunun üzerine gidip onu kabre koydum ve Nebi'nin yanına geldim. Bana yıkanmamı emretti. Ben de yıkandım. Sonra benim için dua etti." (Ebu Davud, 3214; Nesai, 2006)

Derler ki: Şayet müşriki gömecek başka bir yakını yoksa ve gömülmediği takdirde (cesedin çürüyüp kokması gibi bir) zarar görülecekse üzerine toprak atılır. (bk. El-Muğnî, 2/393, 1627 No.lu Mesele)

Bazı âlimler de Bedir Günü müşrik cesetlerinin kuyuya atılmasını delil almıştır. (bk. Buhari, 1370-71)

Deriz ki: Bu istidlal isabetli değildir. Şöyle ki:

Ebû Tâlib'in, Alî (ra) dışında birçok çocuğu vardır. Alî (ra) onu defnetmese onu mutlaka defnedecek, cenaze işlemlerini üstleneceklerdir. Yani Ebû Tâlib'in tek oğlu Alî (ra) değildir ki, o gömmese cenaze ortada kalacak olsun. Aynı şey Mekkeliler için de geçerlidir. Savaş sonrasında gelip cenazelerini alabilecek güç ve imkâna sahiplerdir.

Mekke cahiliyesi cenaze işlemlerini biliyordu. İbrâhîm'den (as) kalan şeriat bilgisi ile ölüyü yıkıyor, kefenliyor, dua okuyorlardı. Ayrıca bir deveyi mezar başına bağlayıp ölene dek dokunmuyorlar, bu uygulamaya "beliyye" diyorlardı. (bk. İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri, s. 84-86)

Bu durumda onların babalarını Alî'ye (ra) bırakması, üzerine birkaç kürek toprak atılmasına razı olması düşünülemez. Mekke gibi gurur ve kibirleri iman etmelerine engel olan bir toplumun, cenazelerine leş muamelesi yapılmasını kabul etmesi mümkün değildir.

Hâliyle ya bu rivayet zayıftır demek durumundayız ya da "Üzerine toprak ört." cümlesinin "Cenaze işlemlerini bitir." olduğunu kabul etmek durumundayız.

Rivayetin teknik açıdan değerlendirilmesi;

Yukarıda okuduğumuz, Alî'nin (ra) babasını gömmesine dair rivayet altı ayrı yoldan bize ulaşmıştır. (bk. Enîsu's Sâri, 1/476-479) Altı ayrı yolla gelen rivayetin üç ayrı lafzı vardır:

a. "Onun üzerine toprak at." rivayeti. Yukarıda okuduğumuz Ebu Davud, 3214; Nesai, 2006 rivayeti budur. Bu rivayetin senedinde iki nedenle konuşulmuştur:

– Nâciye ibni Ka'b için Alî ibni Medînî (rh) "meçhul", Beyhakî (rh) "sahiheyn sahipleri yanında adaleti sabit olmamıştır." der. Ancak başka muhaddisler bu hükme katılmamıştır. Yahya ibni Main onun için "salih", İclî ise "Kûfelidir, sikadır." der. (bk. Telhîsu'l Habîr, 2/269-270; Tehzîbu't Tehzîb, 6/508-509, 8314 No.lu Ravi)

– Ebû İshâk Es-Sebî'î, müdellistir. Bu rivayeti de an'ane sigasıyla nakleder. Bir grup muhaddis Ebû İshâk'tan nakledenin Sufyân-ı Sevrî olması (ondan nakledenlerin en sağlamı/esbeti Sufyân'dır) ve hadisin mutabileri olması nedeniyle bu durumu illet kabul etmez. (bk. Et-Tıbyân fî Tahrîc ve Tebvîb Ehâdîsu Bulûği'l Merâm, 2/162-163)

Bu rivayet; yukarıda zikredilen iki illet nedeniyle ihtilafa konu olmuştur. Sahih diyenler olduğu gibi zayıf diyenler; ihtilaf nedeniyle hasen diyenler olmuştur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

b. "Onu yıka." rivayeti. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6666) Beyhakî (rh) bu rivayet için, "Aslı yoktur, münkerdir." der. Bir diğer rivayet "Onu yıkamanı uygun görüyorum." diyen İbni Ebî Şeybe rivayetidir. (bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11848) Bu rivayet de mürseldir.

c. "Onu yıka, kefenle." rivayeti. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 6667) Beyhakî (rh) bu rivayet için "Sâlih ibni Mukâtil ibni Sâlih, münker (haberler) rivayet eden bir ravidir." der.

Görüldüğü gibi rivayetlerde ihtilaf edilmiştir. Senedi sahih olanın nasıl anlaşılması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. Senedi zayıf olanın ise hüccet olmayacağı açıktır. Hâliyle bu tartışmada hadisle istidlalde bulunmak, tartışmayı sonlandıracak bir istidlal olmayacaktır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Sonuç

– Kâfirin cenaze işlemleriyle ilgili tartışma itikadi değil, amelî bir tartışmadır. Zira kâfirin defin işlemleriyle ilgilenmek kâfiri dost edinmek kapsamında değildir. Bunu kâfiri dost edinmek kapsamında değerlendirmek "mezhebin lazımıyla" istidlaldir. Mezhebin lazımı/gerektirdiği anlam, karşı taraf ikrar/kabul etmedikçe hüccet değildir.

– Sahabeden başlamak üzere konu üzerinde ihtilaf edilmesinin nedeni; konu hakkında özel, sarih ve sahih bir nas olmamasıdır. Her görüş sahibi umumi naslarla istidlalde bulunduğundan, doğal olarak farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Selef ulemasından İbnu'l Munzir'in (rh) dediği gibi: "Allah Resûlü (sav) Müslim ölülerin nasıl yıkanacağını sünnet kıldı. Onlara muhalif olan (gayrimüslimlerin) yıkanmasında bir sünnet yoktur. Bu babda bize rivayet edilenlerin en iyisi Nâciye ibni Ka'b'ın Alî'den rivayetidir." (El-Evsat libni Munzir, 5/342, 2951 No.lu Rivayet)

Kâfire Taziye Sunmak

Taziye; musibet ehline teselli olacak sözler söylemek, haklarını yerine getirmek ve onlara yakınlık göstermektir/dayanışmadır.[405]

Taziye; başına musibet gelen insana dua etmek, sabır dilemek, onu rahatlatacak güzel şeyler söylemektir. Bu anlamda taziye üç kısma ayrılır:

- Kâfir yakını ölen bir Müslim'e teselli amaçlı taziye sunmak
- Müslim yakını ölen bir kâfire teselli amaçlı taziye sunmak
- Kâfir yakını ölen kâfire teselli sunmak

Yukarıda zikrettiğimiz tafsilat burada da geçerlidir. Bunun nedeni; konu hakkında hususi nas olmamasıdır. Taziye sunacak insan iki şeye dikkat etmelidir:

- Ölenin veya taziye sunulacak kişinin inancımızdan dolayı bizimle savaşan, bizi yurdumuzdan çıkaran veya yurdumuzdan çıkaranlara destek verenlerden olmaması gerekir.
- Ölen kişi müşrikse taziye ifadelerinde istiğfara/bağışlanmaya dair bir dua olmaması gerekir.[406]

405. El-Muğnî, 2/405, 1651. Mesele

406. Bu konuda âlimler ihtilaf etmiştir.

Ahmed ibni Hanbel'e (rh) sorulduğunda tevakkuf etmiş, "Bu konuda (seleften) bir şey işitmedim." demiştir. (bk. Ahkâmu Ehli'l Milel ve'r Ridde, s. 223-224; Ahkâmu Ehli'z Zimme, s. 437-438)

İbni Kudâme (rh), İmam Ahmed'in tutumuyla ilgili şu açıklamayı yapar: "Bu mesele zimmet ehline hasta ziyareti yapılıp yapılmayacağına tahric edilir. Bu konuda iki rivayet vardır: ilki, onları ziyaret etmez, taziye sunmayız. Allah Resûlü'nün 'Onlara ilk selam veren siz olmayın.' hadisi nedeniyle… İkincisi, onları ziyaret ederiz çünkü Allah Resûlü Yahudi bir çocuğa hasta ziyaretinde bulunmuştur… Buna binanen onlara taziye sunarız." (bk. El-Muğnî, 2/406, 1604. Mesele)

Görüldüğü gibi konuda hususi deliller olmadığı için, her görüş sahibi umumi delillere yapışmıştır. Yukarıda umumi delillerle istidlalin sıhhatli olmadığına yönelik örnekler verdiğimiz için, burada tekrar etmedik.

İslam âlimlerinden konuya dair nakledilen görüşleri şöyle özetleyebiliriz. (Görüşler ve deliller için bk. Et-Ta'ziye Hakîkatuhâ ve'l Mesâilu'l Muteallika bihâ, s. 90-96)

a. Mutlak olarak caizdir. Bu görüş Hanefîler, Şâfiîlerin çoğunluğu ve Hanbelîlerde bir rivayet olarak aktarılmıştır. Delilleri, Allah Resûlü'nün (sav) hastaları ziyareti ve onların davetlerine icabet etmesidir.

b. Şayet aralarında komşuluk gibi bir hukuk varsa caizdir. İmâm Mâlik ve Sahnûn'dan (r.anhum) nakledilmiştir. Buna dair bir delil zikretmeseler de, komşunun komşu üzerindeki hakkı nedeniyle bu görüşü savundukları düşünülmektedir.

c. Kâfirin İslam'a girmesi (davet maslahatı) söz konusuysa taziye sunulur. Bu, İbni Teymiyye'den (rh)

Kâfir ile Müslim Ölüler Karışık Olursa Ne Yapılır?

Ölü bir topluluk içinde hem kâfir hem de Müslimler olduğu bilinir, kimin kâfir kimin Müslim olduğu bilinmezse şu yollar izlenir:

• Şayet ölüler ayırt edilebiliyorsa, Müslim ölüler ile kâfirler ayırt edilir. Her dönemde Müslimleri kâfirlerden ayıran bazı özellikler vardır; bunlara bakılır. H 400-483 yıllarında yaşayan Serahsî (rh) ve H 541-620'de yaşayan İbni Kudâme (rh); sünnet olmak, kına ve siyah giyinmeyi örnek vermiştir.[407]

Bugün bunların hiçbiri ayırıcı bir özellik değildir. Her dönemin ayırıcı özelliklerine o dönemi yaşayan Müslim âlimler ve İslam toplumu karar verir.

• Günümüz şartlarında olduğu gibi DNA testiyle ölülerin kimliği tespit edilip ayrıştırılabiliyorsa ölüler bu yolla temyiz edilir. Zira kimliği bilinemeyen ve cesedi tanınmayacak hâlde olduğu için ayrıştırılamayan ölüleri en kesin ayırma yöntemi DNA testi gibi testlerdir.

• Hiçbir şekilde ölüleri ayırt etmek mümkün değilse hepsi yıkanır, kefenlenir, namazları kılınır. Cenaze işlemlerini yapanlar Müslim ölülere niyet ederek yaparlar. Böylece zahirde ayrıştırılması mümkün olmayanları niyette ayırırlar. Bu uygulamaya şeriatın umumundan/ruhundan istinbat edilen iki delil zikredilmiştir:

– İlki, Müslimlerin cenaze işlemlerini yapmak vaciptir. Bu olayda ölüler arasında kesin olarak Müslim olduğunu biliyor, ancak kimler olduğunu

---

ve bazı Hanbelî ulemadan aktarılmıştır. Bu görüşe tafsilatlı delil zikretmeseler de onların kitaplarını ve usullerini inceleyenler şunu görür: Bir şey sedd-i zerâi' babından yasaklanmışsa, ihtiyaç ve racih maslahat söz konusu olduğunda serbest olur. Zira sedd-i zerâi', bir şeyin başka bir kötülüğe neden olması durumunda kötülüğe giden yolu kapatmak için yapılan yasaklamadır. Daha hayırlı bir netice söz konusu olduğunda yasak kaldırılır. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 21/312, 251; Zâdu'l Meâd, 4/314)

d. Kâfire taziye sunmak mekruhtur. Hanbelîlerden bir gruptan nakledilmiştir. Delil zikretmemişlerdir.

e. Kâfire taziye sunmak haramdır. Bir grup Hanbelî ulemadan nakledilmiş ve mezhepte sahih görüş kabul edilmiştir. Delilleri, "Onlara ilk siz selam vermeyin." gibi umumi hadislerdir.

f. Kâfirler sınıf sınıftır. Şayet taziye sunulacak kâfir zimmet ehlindense caiz, İslam olması umuluyorsa menduptur. Mürted ve harbî ise haramdır. Bir grup Şâfiî ulemadan nakledilmiştir.

Sonuç: Görüldüğü gibi kâfire taziye sunmak itikadi bir konu değil, amelî/fıkhi bir konudur. Tartışmanın nedeni konu hakkında hususi bir delil olmamasıdır. Her âlim umumi delillerle bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır.

407. bk. El-Mebsût, 2/87; El-Muğnî, 2/400, 1638. Mesele

bilmiyoruz. Vacibi yerine getirmenin tek yolu, hepsine cenaze işlemi yapmaktır. Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.[408]

– İkincisi, hiçbir zarar/sorun olmaksızın Müslimlere karşı sorumluluğumuzu yerine getirebiliyorsak getirir, namazı kılarız.[409] Bu olayda kâfire de namaz kılınacak olması zarar vermez, zira namazı kılan yalnızca Müslim'e niyet etmiş ve mecburiyetten yapmıştır.[410]

Müslim Olup Olmadığı Bilinmeyen Ölünün Durumu[411]

Hakkında hiçbir malumat olmayan bir ölü bulunduğunda şu yollara başvurulur:

• Müslim'i kâfirden ayırt edecek alemetlerden birine bakılır. Her dönemde Müslim'i kâfirden ayırt eden bazı alametler vardır. Fukahamız yaşadıkları dönemde sünnet olmak, siyah giysi ve kına yakmış olmak gibi şeyleri ayırt edici özellikler saymıştır. H 400 ila 483 yılları arasında yaşayan Serahsî (rh) ve H 541 ila 620 yılları arasında yaşayan İbni Kudâme (rh) bu üç özelliği saymıştır.[412] Bugün bunların hiçbiri Müslimlerin ayırt edici özelliklerinden

408. bk. El-Mecmû', 5/158-159

409. bk. El-Muğnî, 2/400, 1638. Mesele

410. Bu, cumhur-u ulemanın görüşüdür. Kûfe fukahamız ise azınlık ve çoğunluğu esas almış, şöyle demişlerdir:

"Hüküm çoğunluğa göre verilir. Azınlığın çoğunluk yanında hükmü ortaya konmaz. Eğer çoğunluk, kâfirlerinin ölülerinin olursa, namazları kılınmaz. Ancak bir alamet ile Müslim olduğu bilinenlerin namazı kılınır. Eşit olmaları durumunda ise biz Hanefilere göre namazları kılınmaz. Çünkü kâfirlerin üzerine namaz kılmak yasaklanmıştır. Müslimlerin bazısının namazını kılmamak ise caizdir. Peygamber (sav) bu hususta şöyle buyurur:

'Helal ve haram birleştiği zaman helal, harama her durumda galip gelir.' "(El-Mebsût, 2/88)

Bu istidlal birkaç açıdan isabetsizdir.

• Kâfire namaz kılmanın yasaklanması normal zamanlar içindir. Tartışılan konu ise özel bir durumdur.

• Bir grup Müslim'e namaz kılınmamasının caiz olduğuna delil zikredilmemiştir.

• Delil olarak sunulan rivayet üç ayrı illetle zayıftır. İlki, isnadında Câbir el-Cafi vardır. İkincisi rivayetin aslı İbni Kuteybe'nin "Ğarîbu'l Hadîs" kitabında yer alır. İbni Kuteybe (rh) kendisiyle isnadın ilk halkası olan Veki arasındaki ravileri zikretmemiştir. Üçüncüsü, inkitadır. Zira Şa'bi, İbni Mes'ûd'u (ra) işitmemiştir. (bk. Tekmîlu'n Nef'î bimâ lem Yusbet bihi Vakfun velâ Ref, s. 107-108)

411. Bir önceki meseleyle bu mesele arasındaki fark şudur: Önceki meselede ölüler arasında Müslimler olduğundan eminiz, ancak kimler olduğunu bilmiyoruz. Burada bir ölü var, hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.

412. bk. El-Mebsût, 2/87; El-Muğnî, 2/400, 1638. Mesele

değildir. Her çağın Müslimleri kendi dönemlerindeki ayırt edici özellikleri bilirler.[413]

• Şayet ayırt edici bir alamet yoksa içinde bulunduğu yurda göre hüküm alır. İslam beldesinde bulunan hükmen Müslim, küfür beldesinde bulunan hükmen kâfir muamelesi görür.

Serahsî şöyle der:

"Müslim mi yoksa kâfir mi olduğu bilinmeyen birisi bulunduğu zaman, eğer Müslim beldelerinden bir beldede ise, açık olan onun Müslim olduğudur. Yıkanır ve namazı kılınır. Şayet şirk ehlinin beldelerinden bir beldede bulunursa, açık olan onlardan olduğudur. Namazı kılınmaz. Ancak üzerinde Müslimlerin siması varsa, o zaman yıkanır ve namazı kılınır."[414]

İbni Kudâme (rh) şöyle der:

"İslam beldesindeyse yıkanır, namazı kılınır. Küfür beldesindeyse yıkanmaz, namazı kılınmaz. Ahmed (b. Hanbel) bu görüşü belirtmiştir. Çünkü aslolan şudur; kim bir beldede ikamet ediyorsa oranın ehlindendir. Aksine bir delil bulunmadıkça o (beldenin) hükmü onun için de geçerlidir."[415]

İslam âlimlerinin son çare olarak insanın yaşadığı yurda/beldeye göre hüküm vermesi, İslam'ın yaşanılan beldeye itibar etmesindendir.[416]

---

413. Bu mesele yaşayan bir insanın İslam alemetleriyle durumunun tespitinden farklıdır. Zira yaşayan insanın itikadını tespit edecek soru sormak, Kur'ân'ın ifadesiyle tebeyyün (bk. 4/Nisâ 94) ve imtihan (bk. 60/Mumtehine, 10) mümkündür. Ölüde bunlar mümkün olmadığından dış özelliklerle (sima) yetinmek zorunluluğu vardır. İslam şeriatı dış özelliklere (sima) itibar etmiştir. Zayıf bir delil olsa da, başka çare olmadığı yerlerde onunla amel edilir.

"Alametleri, yüzlerinde secdeden oluşan izdir." (bk. 48/Fetih, 29)

"Sen onları yüzlerindeki (fakirlik alametlerinden) tanırsın." (bk. 2/Bakara, 273)

"Mücrimler yüzlerinden/simalarından tanınır." (bk. 55/Rahmân, 41)

414. El-Mebsût, 2/87

415. El-Muğnî, 2/400, 1638. Mesele

416. Bu naslardan bazısı şudur:

• "Kâfirler, resûllerine, 'Şüphesiz ki ya dinimize dönersiniz ya da sizi **yurdumuzdan** çıkarır atarız.' demişlerdi. Rableri onlara şöyle vahyetti: 'Kesinlikle o zalimleri helak edeceğiz.' "(14/İbrahîm, 13)

• "Kavminden ileri gelen müstekbirler demişlerdi ki: 'Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber iman edenleri kesinlikle **yurdumuzdan** çıkarıp süreceğiz. Ya da kesinlikle dinimize geri dönersiniz.' Demişti ki: 'İstemesek de mi?' " (7/A'râf, 88)

Yüce Allah "yurdumuz" diyerek, kâfirlerin egemen olduğu toprak parçasını onlara nispet etmiştir.

• "O levhalarda ona her şeyden bir öğüt ve her şeye dair tafsilatlı bilgiler yazdık. 'Ona kuvvetle

tutun ve kavmine de emret, ona en güzel şekilde tutunsunlar. **Fasıklar** (cezalandırıldıklarında) **yurtlarının** (ne hâle geldiğini) size göstereceğim.'" (7/A'râf, 145)

Yüce Allah "Dâru'l Fâsıkîn/Fasıklar Yurdu" diyerek kâfirlerin egemen olduğu yurdu, onların sıfatıyla nitelemiştir.

Bureyde ibni'l Husayb El-Eslemî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bir orduya veya seriyyeye komutan atadığında, ona şöyle derdi: 'Müşriklerden düşmanınla karşılaştığında onları üç davranıştan birisine çağır. Bunlardan hangisine uyarlarsa onu kabul et. (Önce) onları İslam'a çağır, eğer çağrına uyarlarsa kabul et ve onlardan el çek. **Bunun arkasından onları Muhacirlerin (toplandığı) yurda/ülkeye göç etmeye çağır ve kendilerine şunu bildir**, 'Eğer bunu yaparlarsa Muhacirlerin lehine olan haklar kendileri için de tanınacaktır. Muhacirlerin üzerinde olan yükümlülükler kendileri için de geçerli olacaktır.' Eğer oradan ayrılmayı kabul etmezlerse kendilerine şunu bildir, 'Müslimlerin şehir dışında yaşayanları (Müslimlerin bedevîleri) gibi olurlar ve müminlerin üzerine geçerli olan Allah'ın hükümleri onların üzerlerine de geçerli olur. Savaşta elde edilen ganimetler ile savaşmaksızın elde edilen ganimetlerden onlar için bir hisse olmaz. Ancak Müslimlerle birlikte cihada katılmaları bunun dışında. Eğer onlar İslam'a girmeyi kabul etmezlerse o zaman onlardan, (kendilerinin güvenliğini sağlama vergisi olan) cizye vergisi iste, eğer teklifine uyarlarsa kabul et ve onlardan el çek. Eğer onlar teklifine uymazlarsa Allah'tan yardım dile ve onlarla savaş." (Müslim, 1731)

Burada Allah Resûlü (sav), kâfirlerin yaşadığı yurdu "Dârihim/Onların Yurdu", Medine'yi ise "Dâru'l Muhâcirîn/Muhacirlerin Yurdu" diye isimlendirir.

Kays ibni Ebî Hâzim'den (rh) Ebû Hureyre (ra) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi, Müslim olmak için kölesiyle birlikte yola çıkmış Medine'ye doğru gidiyordu. Yolda kölesiyle birbirlerini kaybettiler. Sonra Nebi'nin (sav) huzurunda otururken kölesi çıkageldi. Bunun üzerine Nebi (sav) 'Ebû Hureyre! İşte kölen geldi.' dedi. Ebû Hureyre 'Seni şahit tutuyorum, o hürdür.' dedi. Bugün Ebû Hureyre'nin, şu beyitleri söylediği gündü:

'Nasıl bir geceydi bu, ne kadar uzundu! Verdiği yorgunluk ise cabası,

Varsın olsun, bizleri **küfür diyarından** kurtardı ya!'" (Buhari, 2530)

Burada Ebû Hureyre, "Daru'l Kufr/Küfür Yurdu" diyerek, yurdu orada egemen olanlara nispet eder.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdurrahman ibni Avf, Ömer'in yaptığı son haccı esnasında şöyle dedi: 'Ey müminlerin emiri! Şüphesiz hac mevsiminde sıradan ve anlayışsız insanlar da bir araya gelir. Benim görüşüme göre Medine'ye varıncaya kadar bu işe mühlet vermendir. **Çünkü orası hicret, sünnet ve esenlik yurdudur.** Orada fıkıh ehli, insanların eşrafı ve görüş sahipleri ile baş başa kalırsın." (bk. Buhari, 3928)

Burada sahabi Abdurrahman ibni Avf, Medine'yi hicret, sünnet ve selamet yurdu olarak isimlendirir. Zira oraya egemen olanlar Müslimlerdir ve onların ameli yurda isim olmuştur.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ebû Bekir ve Ömer Muhacirlerdendi. Çünkü onlar müşriklerden hicret etmişlerdir. Ensâr'dan Muhacir olanlar da vardı. Çünkü o zamanlar **Medîne Dâru'ş Şirk idi.** Akabe gecesi Allah Resûlü'ne (sav) gelmişlerdi." (Nesai, 4166)

Burada İbni Abbâs hicreti anlatırken Mekke için "Dâru'ş Şirk/Şirk yurdu" ifadesini kulllanır.

Şüphe yok ki İslam; taşı/toprağı küfür, şirk ve fıskla nitelemez. Asıl küfürle nitelenen o toprakta yaşayan insanlardır. Bir insanın hükmünü öğrenebileceğimiz başka yol kalmazsa, yaşadığı yurdun/toplumun hükmünü alır. İslam toplumunda yaşayana Müslim, şirk toplumunda yaşayana gayrimüslim hükmü uygulanır. (İslam alametleri meselesi için bk. Güncel İtikad Meseleleri, s. 19-46)

Günümüzde (2023) İslam ahkâmının tatbik edildiği bir İslam yurdu yoktur. İnsanlar zorunlu olarak, küfür ahkâmının yürürlükte olduğu topraklarda ikamet etmektedir. Bu durumda İslam üzere olduğu bilinmeyen meçhul bir ölüye, İslam'ına delalet eden ayırıcı bir alamet olmadıkça İslami cenaze işlemleri (namaz ve istiğfar) yapılmaz. Bunun dışındaki cenaze işlemleri insanidir, yapılabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Defin İşlemleri

- **Hükmü**

Ölüyü defnetmek farz-ı kifayedir. Bir grup sorumluluğunu yerine getirdiğinde diğer Müslimlerden sorumluluk düşer.

"Kahrolası insan, ne kadar da nankördür! (Allah) onu hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı ve takdir etti. Sonra ona yolu kolaylaştırdı. **Sonra onu öldürdü ve kabre koydu.** Sonra dilediğinde onu diriltir."[417]

"(Bunun üzerine) Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstersin diye yeri eşeleyen bir karga yolladı. Dedi ki: 'Yazıklar olsun bana! Şu karga gibi olup kardeşimin cesedini gömmekten aciz mi kaldım?' Ve pişman olanlardan oldu."[418]

Allah Resûlü (sav), tüm ölüleri gömmüştür.

- **Aslolan Ölünün Kabristana Gömülmesidir.**

Allah Resûlü Dönemi'nden bu yana uygulanagelen sünnet, ölünün kabristana gömülmesidir. Ancak kabristana gömülmek bir zorunluluk değildir. Kişi isterse kabristan dışında bir yere defnedilebilir. Allah Resûlü (sav), Ebû Bekir (ra) ve Ömer (ra); Âişe Annemizin (r.anha) odasına defnedildiler.

Urve ibni Zubeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Teyzem) Âişe (r.anha) (ağabeyim) Abdullah ibni Zubeyr'e, '(Öldüğümde) beni Nebi'nin (sav) diğer eşleriyle birlikte (Bâki Mezarlığı'na) göm. Sakın beni Nebi'nin (sav) yanına gömmeyesin! Çünkü tezkiye edilip (övülmeyi) istemiyorum.' dedi."[419]

417. 80/Abese, 17-22
418. 5/Mâide, 31
419. Buhari, 7327

Kabristan dışına gömülmek için şu şartlar zikredilebilir:

– Başkasının mülküne izinsiz defin olmaz.

– Şeriatın meşru görmediği yerlere (mescid, hela vb.) defin olmaz.

– İslami yönetimin bir maslahat/mefsedet nedeniyle yasakladığı yere defin olmaz.

– Kişi, geride kalanlara eza verecek bir vasiyette bulunmamalıdır. Örneğin evinde gömülmek isteyen, mirasçıların kullanım alanını daraltacağı için onlara zarar vermiş olacaktır.[420]

• **Müslim, Müslim Kabristanına Defnedilir.**

Allah Resûlü Dönemi'nden bu yana uygulanagelen sünnet; Müslimlerin Müslim kabristanına, müşriklerin müşrik kabristanına gömülmesidir. Asr-ı Saadet'te kabirler birbirinden ayrıydı.

Allah Resûlü'nün (sav) azatlı kölesi Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte yürüyorduk. O (sav), müşriklerin kabirleri üzerine uğradı ve üç defa, 'Bunlar daha önce çok hayırlarla karşılaştılar (da ondan yüz çevirdiler).' dedi. Sonra Müslimlerin kabirlerine uğradı ve 'Bunlar da çok hayırlara eriştiler.' dedi."[421]

Sonrasında uygulama hep bu yönde olmuştur. Kâfirler ayrı, Müslimler ayrı mezarlıklara gömülmüştür. İslam âlimleri bu uygulamayı şöyle gerekçelendirmiştir: Şirk ehlinin kabirleri azap ve öfke mahallidir. İslam ehlinin kabirleri rahmet mahallidir. Bu iki zıt bir arada olmaz.[422]

Müslimlere Özel Mezarlık Olmayan Yerde Ne Yapılmalıdır?

• Müslimler maddi imkânları zorlayıp bir İslam mezarlığı oluşturmalıdır. Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.

• Şayet maddi imkânsızlıklar veya resmî prosedürler buna müsait değilse ve mezarlık dışında bir yere defnetme imkânı varsa Müslim ölü oraya defnedilir.

• Günümüzde bazı ülkelerde mezarlık dışında defne izin verilmemektedir.

420. bk. El-Muğnî, 2/279, 1595. Mesele
421. Ebu Davud, 3230; Nesai, 2048
422. bk. Ahkâmu'l Mekâbir, s. 231, İbni Kayyim'den naklen

Böyle bir şeye kalkışan ölü yakınları suçlu durumuna düşebilmektedir. Bu durumda şayet imkânları varsa ölüyü bir İslam beldesine veya mezarlık dışında müstakil defne müsaade eden bir yere nakletmeleri evla olandır. Bir sonraki başlıkta geleceği gibi, bir ihtiyaca binaen ölünün bir beldeden başka beldeye nakli caizdir. Ancak günümüzde resmî prosedür ve maddi imkânsızlıklar, ciddi birer engeldir.

Geçmişte benzer sorulara muhatap olan ulema, ölünün cesedi bozulmadıkça naaşının nakledilmesini veya belli olmayacak şekilde bir köşeye defnedilmesini tavsiye etmişlerdir.[423]

• Bu imkânı olmayanlar, ölülerini müşrik kabirlerine gömerler. Allah (cc) kimseye gücünden fazlasını yüklemez.

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[424]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[425]

• **Ölü Defnedilmeden Başka Bir Beldeye Nakledilmesi**

Aslolan ölülerin öldükleri yere defnedilmesi, başka bir yere taşınmamasıdır. Asr-ı Saadet'te genel uygulama bu yöndedir. Ölüler öldükleri yere defnedilir, başka bir beldeye taşınmazlardı.

Özel bir neden söz konusu olur ve ölen kişinin başka bir beldeye nakledilmesi söz konusu olursa çürüme/bozulma gibi ölüye zarar vermeme kaydıyla başka bölgeye taşınabilir. Bazı sahabiler taşınmıştır.

İmam Mâlik (rh), tevsîk ettiği kişilerin birinden (rh) şöyle rivayet etmiştir:

"Sa'd ibni Ebî Vakkâs ve Saîd ibni Zeyd ibni Amr ibni Nufeyl, El-Akîk bölgesinde vefat ettiler, Medine'ye taşındılar ve burada gömüldüler."[426]

Ölünün taşınmasını gerekli kılan özel nedenler şunlar olabilir:

– Şerefli bir toprakta defnedilme isteği

Bir insanın şerefli, manevi değeri olan bir toprakta defnedilmek istemesi meşrudur: Mûsâ (as) Kudüs'e yakın bir yerde ölmeyi istemiştir. Ömer (ra) Medine'de ölmeyi istemiştir.

423. bk. age. 225-226
424. bk. 2/Bakara, 286
425. bk. 64/Teğabûn, 16
426. Muvatta, 624

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mûsâ, 'Ey Rabbim! Sonra ne olacak?' diye sordu. Allah, 'Sonra öleceksin!' buyurdu. Mûsâ, 'Öyleyse şimdi öleyim.' dedi. Mûsâ, Allah'tan kendisini Mukaddes Arz'a bir taş atımı mesafeye kadar yaklaştırmasını istedi.

Allah Resûlü (sav) devamında şöyle dedi: 'Orada olsaydım size yolun kenarında, kızıl bir kum tepesinin yanında onun kabrini gösterirdim.' "[427]

Eslem El-Kureşî'den (rh) Ömer'in (ra) şöyle dua ettiği nakledilmiştir:

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدِ رَسُولِكَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"Allah'ım bana senin yolunda şehit olmayı nasip et, şehadet nimetiyle rızıklandır beni ve Resûl'ünün (sav) şehrinde ölmeyi lütfet!"[428]

Yukarıda okuduğumuz Sa'd ibni Ebî Vakkâs ve Saîd ibni Zeyd'in Medine'ye taşınması da böyledir.

– Öldüğü yerde cenaze işlemlerine iştirak edecek Müslimlerin az olması:

Bilindiği gibi cenazeye katılacak Müslim sayısının fazla olması, şeriatın teşvik ettiği maslahatlardandır. Kişi böyle bir yerde defnedilmeyi isteyebilir.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir ölü yoktur ki, namazını Müslimlerden sayısı yüz kişiye ulaşan bir cemaat kılarak, hepsi ona şefaat etsinler, mutlaka ölü hakkındaki şefaatleri kabul edilir."[429]

– Öldüğü yerde Müslimlerin defnedileceği bir kabir olmaması, İslam düşmanlarının kabre/ölüye zarar verme ihtimali veya Müslim yakınlarının ziyaret etmede zorluk yaşaması gibi özel durumlarda ölü, bir beldeden başka beldeye nakledilebilir.

427. Buhari, 1339; Müslim, 2372
428. Buhari, 1890
429. Müslim, 947

– Deniz vb. bir yerde ölüp, karaya çıkana kadar ölüyü nakletmek

Sahabe (r.anhum) denizde ölen birini, yedi gün sonra karaya çıkınca defnetmiştir.[430]

Ölünün **defnedilmeden** bir beldeden başka bir beldeye nakledilmesinde temel ölçü; bu naklin ölüye zarar vermemesi ve taşımanın mümkün olmasıdır.[431]

• **Defnedildikten Sonra Ölünün Kabirden Çıkarılması**

Bunun iki sureti vardır:

– Henüz kabir kapatılmadan bir sebepten dolayı ölünün çıkarılmasıdır. Bu, caizdir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Münafıkların başı) Abdullah ibni Ubey, çukuruna (mezarına) gömüldükten sonra Allah Resûlü (sav), kabrinin başına geldi ve çıkarılmasını emretti. Onu dizlerine oturttu. Üzerine mübarek tükürüğünden üfledi, gömleğini ona giydirdi. Artık onun durumunun ne olacağını en iyi Allah bilir. Allah Resûlü (sav), Abbâs'a da bir gömlek giydirmişti.

430. Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Talha Tevbe Suresi'ni okudu ve şu ayete geldi:

'Hafif ve ağır savaş teçhizatlarıyla savaşa çıkınız. Mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihad ediniz. Şayet bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.' (9/Tevbe, 41)

Devamında şöyle dedi: 'Görmüyor musunuz, Allah benden genç ve yaşlı (fark etmeksizin) savaşa çıkmamı istiyor. Techizatlandırın beni!'

Bunun üzerine çocukları ona şöyle dediler: 'Sen Allah Resulü (sav) vefat edene kadar onunla birlikte savaştın. Ebû Bekir vefat edene kadar onunla birlikte savaştın. Ömer ile birlikteyken savaştın. Şimdi biz senin yerine savaşıyoruz.'

Israrla, 'Beni teçhizatlandırın.' dedi ve onu hazırladılar. Savaşmak için deniz seferine çıktı ve gemide vefat etti. Bir hafta boyunca onu gömmek için bir ada bulamadılar. Onun cesedinde hiçbir değişiklik olmuyordu.'" (Sahîhu İbni Hibbân, 7184; El-Mustedrek, 2503)

431. Konu hakkında başta selef âlimleri olmak üzere, fukaha arasında ihtilaf yaşanmıştır. (ihtilaf için bk. Fethu'l Bârî, 1339 No.lu Hadis Şerhi; Şerhu Suneni'n Nesâî, 19/345-346, 2003, No.lu Hadis Şerhi) Ölünün defnini kerih görenler genelde üç ayrı sebebe istinad etmişlerdir:

• Âişe Annemizin (r.anha) kardeşi, Mekke'ye on iki mil uzaklıktaki El-Hubşî mıntıkasında vefat eder; Mekke'ye taşınır, Mekke'de defnedilir. Âişe Annemiz (r.anha), "Ben yetişseydim öldüğü yere defnedilirdi." diyerek itiraz eder. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 19/345-346)

• Ölüye zarar vereceği, onun çürümesine neden olacağı

• Uygulana gelen sünnete aykırı olması

Yukarıda belirttiğimiz gibi aslolan, ölünün öldüğü yere gömülmesidir. Özel bir neden olursa başka beldeye defnedilebileceğidir. Böylece tüm delillerle bir arada amel edilmiş olur.

Bu hükmün istisnası şehittir. Şehit, şehit olduğu yere defnedilir. (bk. s. 157)

Sufyân ve Ebû Hârun şöyle dediler: 'Allah Resûlü'nün üzerinde iki gömlek vardı. Abdullah İbni Ubey'in oğlu ona, 'Ey Allah'ın Resûlü! Babama, senin teninin dokunduğu gömleği giydir.' dedi.'

Sufyân devamında şöyle dedi: 'Nebi'nin (sav) Abdullah'a gömleği vermesi, (onun daha önce yaptığı bir iyiliğe) karşılık idi.' "[432]

Allah Resûlü'nün bu tavrının nedeni, bir başka rivayette şöyle izah edilmiştir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bedir Savaşı kazanıldıktan sonra müşrik esirler getirildi. Esirler arasında Abbâs ibni Abdulmuttalib de vardı ve üzerinde elbise yoktu. Bunun üzerine Nebi (sav) onun için bir gömlek bulunmasını istedi. Bir süre araştırıldıktan sonra Abdullah ibni Ubey'in gömleğinin ona uyduğunu gördüler. Nebi de (sav) Abdullah ibni Ubey'in gömleğini Abbâs'a giydirdi. İşte Nebi (sav) bu yüzden Abdullah ibni Ubey öldüğü zaman kendi gömleğini çıkarıp ona giydirmiştir.

Sufyân ibni Uyeyne (hadis hakkında) şöyle demiştir: 'Nebi (sav) İbni Ubey'in bu iyiliğini karşılıksız bırakmamış ve ölümünden sonra da olsa kendisini ödüllendirmek istemiştir.' "[433] [434]

– Kabir kapatıldıktan sonra ölünün çıkarılmasıdır. Şayet bir sebepten/ihtiyaçtan dolayı olursa caizdir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Uhud Savaşı'na çıkılacağı günün gecesinde babam beni çağırdı ve şöyle dedi: 'Öyle zannediyorum ki ben Allah Resûlü'nün (sav) ashabı içinde ilk olarak öldürülecekler arasında olacağım. Benim, Allah Resûlü'nün canı dışında geride bıraktığım en değerli varlık sensin. Benim borcum var, onu öde. Kız kardeşlerine iyi davran.'

Sabah oldu. (Gerçekten de babam) savaşta ilk öldürülenler arasındaydı. Onunla birlikte kabre bir kişi daha konuldu. Sonra babamı başka biriyle

432. Buhari, 1350; Müslim, 2773
433. Buhari, 3008; Müslim, 2773
434. Bu, Allah Resûlü'nün vefasına güzel örnektir. O (sav) bir münafık, dahası münafıkların başı olmasına rağmen zamanında yaptığı iyiliğe mukabil ona gömleğini giydirmiştir.

mezara koymaya gönlüm el vermedi. Aradan altı ay geçtikten sonra babamı (başka bir kabre koymak üzere) kabrinden çıkardım. Bir de baktım ki kulağı dışında neredeyse vücudunun tamamı koyduğum günkü gibiydi."[435] [436]

Bu sebepleri şöyle özetleyebiliriz:

– Ölünün yıkanmadan veya kefenlenmeden gömülmesi [437]

Ölüyü yıkamak ve kefenlemek vaciptir. Yıkanmadan ve kefenlenmeden gömülen ölünün çıkarılması, şer'i sorumluluklar yerine getirildikten sonra yeniden gömülmesi caizdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Ölünün yerinin değiştirilmesi

Yukarıda okuduğumuz Câbir'in (ra) fiili, bunun delilidir.[438]

– Ölünün bir başkasının mülküne izinsiz gömülmesi

Şayet mülk sahibi razı edilmezse, ölü çıkarılıp başka yere nakledilir. İslam'da başkasının mülkünde izinsiz tasarruf haram ve zarardır. Münker ve zarar izale edilmelidir.

– Bir soruşturma nedeniyle otopsi yapılması:

İhtiyaç hasıl olur ve otopsi yapılırsa kabir açılıp ölü nakledilebilir.[439]

---

435. Buhari, 1351

436. Abdullah ibni Ubey rivayetini kabir kapatılmadan ölünün çıkarılmasına, Câbir (ra) rivayetini kabir kapatıldıktan sonra açılmasına delil almak İmam Buhari (Kitâbu'l Cenâiz, 77. Bab) ve İmam Nesai'nin (Kitâbu'l Cenâiz, 92-93. Bab) derin fıkhıdır. Genelde ulema bu iki rivayeti mutlak olarak kabrin açılmasına delil almıştır.

437. Bazı âlimler namaz kılmayı da buna dâhil etmiştir. Oysa Allah Resûlü ölen insanlara onlar kabirdeyken namaz kılmış kabirlerini açmamıştır:

Ukbe ibni Âmir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir gün çıkarak (Uhud Dağı'na gidip), Uhud ehli için namaz kıldı. Namazı ölüler içindi. Sonra (Medine'ye gelerek) minbere çıktı ve şöyle buyurdu: 'Ben sizin öncünüzüm (ahirete sizden önce gideninizim). Ben sizin için şahidim. Vallahi ben şu ân havuzuma bakıyorum. Bana yeryüzünün hazineleri (yahut anahtarları) verildi. Vallahi ben sizin benden sonra şirke düşeceğinizden korkmuyorum, ancak sizin (dünya için) birbirinizle rekabet etmenizden korkarım.'" (Buhari, 1344; Müslim, 2296)

438. Bazı âlimler, Câbir (ra) kıssasının delil olması için Nebi'nin onu görmesi (ikrar) veya izin vermesi gerektiğini, aksi hâlde bireysel sahabe uygulamalarının hüccet olmadığını söyler. (bk. Neylu'l Evtâr, 1529 No.lu Hadis Şerhi)

439. Genel olarak muhaddisler ve fukaha **bir sebepten** dolayı kabrin açılabileceğine kaildir. Ancak bu sebebin ne olduğu ve ölçüsünün mahiyetinde ihtilafları vardır.

Muhaddislerden Buhari, "Bir illet olduğunda ölü çıkarılır mı?" demiş ve çıkarılacağına dair nasları aktarmıştır. Attığı başlıktan anlaşılan herhangi bir sebep söz konusu olursa ölünün çıkarılacağı-

• **Defnin Yasaklandığı Vakitler**

Bir ihtiyaç olmaz ise dört vakitte defin yasaklanmıştır.

– Güneş doğarken yükselinceye (kuşluk vaktine) kadar

– Güneş gökyüzünü ortaladığında (öğle namazının hemen öncesi) öğle vakti girinceye kadar

– Güneş batmaya yüz tuttuğunda

– Gece

dır. (bk. Buhari, Kitâbul Cenâiz, 77 bab.) Nesai de (rh) "Defnedildikten sonra ölünün kabirden çıkarılması babı" diyerek, herhangi bir sebeple çıkarılabileceğini ima eder. (bk. Nesai, Kitâbu'l Cenâiz, 93. Bab) Ebû Dâvud (rh), "Meydana gelen bir durum nedeniyle ölünün yerinin değiştirilmesi babı" diyerek, herhangi bir sebeple kabrin açılabileceğini ima eder. (bk. Ebu Davud, Kitâbu'l Cenâiz, 79 bab) Fukaha ise kabrin açılmasını biraz daha zorlaştırmışlardır.

"Fakihlerin bu konuda iki görüşleri vardır: Malikî ve Hanbelilere göre bir maslahata mebni olarak caizdir. Şâfiî ve Hanefilere göre zaruret olmadıkça caiz değildir. Bununla ilgili geniş bilgi aşağıdadır: Malikîlere göre: Ölüyü bir yerden diğer bir yere, bir beldeden diğer bir beldeye, şehirden köye, köyden şehire nakletmek caizdir. Ancak bunda bazı şartlar vardır. Bu şartlar da nakledilirken cesedin bozulmaması, ölüye saygısızlık yapılmaması ve naklinde bir maslahat bulunmasıdır. Mesela denizde veyahut karada hayvanların yemesinden korkulması yahut nakledildiği yerin bereketinin umulması yahut kendi aile mezarlığına defnedilmek istenmesi yahut ailesinin ziyaretine yakın bir yere defnetmek içindir.

Hanbelîlere göre: Gömüldüğü yerden daha hayırlı bir mevkide gömülmek yahut iyi bir kimseye yakın olup onun bereketinden faydalanmak için nakledilmek gibi sahih bir maksada dayalı olarak ölüyü bir yerden bir yere nakletmek caizdir. Ancak, şehitler bu hükmün dışındadır. Şehit öldürüldüğü yerde defnedilirse buradan başka bir yere nakledilemez. Hatta nakledilecek olsa geri götürülmesi menduptur. Çünkü şehidi öldürüldüğü yerde gömmek sünnettir. Peygamber (as) de Uhud savaşında şehit düşenlerin buraya geri götürülüp gömülmelerini emretmiştir. Oysa ashab bu şehitleri Medine'ye nakletmişlerdi.

Şâfiîlere göre: Zaruret olmadıkça gömüldükten sonra ölüyü kabrinden çıkarıp nakletmek ve başka maksatlar için çıkarmak haramdır. Ancak yıkanmadan gömülmek, teyemmümsüz gömülmek yahut gasbedilmiş bir toprağa yahut çalıntı bir elbise ile gömülmek yahut kabre mal düşmüş olmak yahut kıblenin dışına doğru döndürülmüş olmak gibi durumlarda kabrin açılması caizdir. Esah olan görüşe göre kefensiz defnedilen ölüyü kefenlemek için çıkarmak caiz değildir. Çünkü ölüyü kefenlemekten maksat örtmektir. Bu da toprak örtmekle hasıl olmuştur. Ayrıca kabri açmakta ölüye saygısızlık da vardır.

Hanefilere göre: Mutlak olarak, definden sonra ölüyü nakletmek caiz değildir. Yâkub ile Yusuf Aleyhisselam'ın Mısır'dan Şam'a nakledilmeleri aziz ecdadı ile beraber olmaları içindir. Bu durum bizden öncekilerin şeriatine göre yapılmıştır. Bunun bizim için de bir örnek ve delil olma şartları bulunmamaktadır. Buna göre, zımmi de olsa ölünün kemiklerini kırmak veya yer değiştirmek caiz değildir. Arada geçen zaman uzun da olsa kabir açılmaz.

Netice olarak: Bu görüşler ölüye saygı göstermenin zaruri oluşunda ve ölüyü yerinde bırakmaya itina gösterme noktasında toplanmaktadır. Bu durum esastır. Cumhura göre zaruret, maslahat yahut sahih bir maksat için ölüyü nakletmek caizdir. Hanefilere göre mutlak olarak ölüyü nakletmek caiz değildir." (İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 3/80-81)

Ukbe ibni Âmir El-Cuhenî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şu üç vakit vardır ki Allah Resûlü (sav) bu vakitler içerisinde namaz kılmayı ve cenazelerimizi defnetmeyi bize yasaklardı: Güneş'in doğmaya başlamasından yükselmesine kadar olan vakit, öğle vakti ayakta duranın gölgesinin, olduğu yere düşmesinden Güneş'in batıya meyletmesine kadar olan vakit ve Güneş'in zayıflayıp batmaya başladığı vakitten batmasına kadar olan vakit."[440]

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizler bir zaruretle karşılaşmadığınız müddetçe ölülerinizi geceleyin defnetmeyiniz."[441]

Şayet bir ihtiyaç hasıl olursa bu vakitlerde defin yapılabilir. Zamanın dar olması, cesedin bozulma endişesi, güvenlikle ilgili sorunlar… İhtiyaç olup olmadığına karar verecek olan, İslami yönetimdir.

İhtiyaç hâlinde bu vakitlerde defin yapılacağına dair deliller:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Esved adındaki bir kadın -veya erkek- mescidi süpürürdü. Bu kişi öldü. Nebi'nin (sav) onun öldüğünden haberi olmadı.

Bir gün onu hatırlayarak, 'Şu insan ne yaptı? (niçin görünmüyor?)' dedi.

Sahabe, 'O öldü, ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

O da (sav), 'Bana bildirseydiniz ya!' dedi.

Sahabe, 'O şöyle şöyle (çok da önemli olmayan) bir insandı.' dedi.

Nebi (sav), 'Bana onun kabrini gösterin.' dedi. Kabir kendisine gösterilince kabrin yanına gitti ve onun cenaze namazını kıldı."[442]

İmam Ahmed (rh), Müsned'inde Enes'ten (ra) bu kişinin gece defnedildiğini nakletmiştir.

440. Müslim, 831
441. İbni Mace, 1521
442. Buhari, 1337; Müslim, 956

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mescidi temizleyen siyahi biri vardı ve öldü. Akabinde gece vakti defnedildi. Nebi (sav) gelince durum kendisine haber verildi. 'Kalkın, onun kabrine gidin.' dedi. Onun kabrine gittiler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle dedi: 'Şüphesiz bu kabirler içindekiler için karanlıklarla doludur. Allah (cc) onları benim kıldığım namaz ile aydınlatır.' Kabre geldi ve cenaze namazını kıldı. Ensâr'dan bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü benim kardeşim öldü, fakat siz onun namazını kılmadınız.' dedi. Nebi (sav), 'Nerede onun kabri?' diye sordu. Adam kabrin yerini söyleyince Allah Resûlü ve beraberindeki Ensâr, kabre gitmek için oradan ayrıldılar."[443]

Defnin Keyfiyeti (Ölü Nasıl Defnedilir?)

- **Kabrin Sıfatı**

Ölü için kazılan kabir; üç özelliğe sahip olmalıdır:

– Ölüyü gizlemeli

– Çürüyen cesedin kokusuna engel olmalı

– Yırtıcı hayvanların cesede ulaşmasına engel olmalıdır.

Allah Resûlü (sav) mezarların derin ve geniş kazılmasını istemiştir.

Kuleyb ibni Şihâb (rh) Ensâr'dan birinden (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte bir cenazeye çıktık. Onu (sav) kabrin üzerinde, kabir kazan kişiye, 'Ayaklarından tarafını genişlet, başının geleceği tarafı genişlet.' diye emrederken gördüm."[444]

Hişâm ibni Âmir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kabir kazınız ve genişçe kazınız, ölüleri kabre ikişer üçer koyunuz."[445]

- **İki Çeşit Kabir Vardır (Lahd ve Şakk)**

– Lahd: Kabrin yan duvarında kıble yönünde bir oyuk oluşturulup ölünün oraya konmasıdır.

443. Ahmed, 12517
444. Ebu Davud, 3332
445. Ebu Davud, 3215; Tirmizi, 1713

– Şakk: Kabrin zemininde ölünün gireceği bir oyuk kazılarak ölünün oraya yerleştirilmesidir.

Her ikisi de caiz olmakla beraber, Allah Resûlü (sav) lahdi tercih ettiği için lahd daha faziletli görülmüştür.

Amr ibni Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Babam) Sa'd ibni Ebî Vakkâs ölüm hastalığında, 'Benim için bir lahid açın ve üzerime Allah Resûlü'ne (sav) yapıldığı gibi kerpiçleri güzelce dizin.' dedi."[446]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) vefat ettiği zaman, Medine'de 'lahid kazıcı' bir adam ve 'şakk kazıcı' bir diğer adam vardı. Sahabiler, 'Biz Rabbimizden hayırlısını dileyerek ikisine de haber gönderelim. Hangisi sonra gelirse onu bırakırız.' dediler. Ve ikisine de haber gönderildi. Lahid kazıcısı önce geldi. Bunun üzerine sahabiler, Nebi (sav) için lahid kazdırdılar."[447]

- **Ölünün Kabre Yerleştirilmesi**

– Ölü, kabre konarken okunacak dua/zikir

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) ölüyü kabre bıraktığı zaman şöyle derdi.

بِسْمِ اللهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ

'Allah'ın adı ve Resûl'ünün sünnetiyle (seni kabre indiriyoruz).' "[448]

– Ölü, kabre kabrin ayak tarafından indirilir.

Ebû İshâk'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"El-Hâris, kendisinin cenaze namazını Abdullah ibni Yezîd'in kıldırmasını istemişti. O da namazı kıldırdı. Sonra onu kabrin ayak ucu tarafından kabre indirdi ve 'Bu, sünnettendir.' dedi."[449] [450]

446. Müslim, 966
447. İbni Mace, 1557
448. Ebu Davud, 3213; Tirmizi, 1046
449. Ebu Davud, 3211
450. Ölünün kabre baş tarafından ve kıble cihetinden indirileceğini söyleyen âlimler de vardır.

– Ölü oyuğa yerleştirilince yüzü kıble tarafına çevrilir. Duvara yaklaştırılır ki yüzüstü yatacak şekilde devrilmesin. Arkası toprakla desteklenir ki sırt üstü yatacak şekilde devrilmesin.[451]

Bunun delili, uygulamalardır. Genelde Asr-ı Saadet'ten bu yana uygulama böyle olagelmiştir.

– Baş ve ayak tarafındaki kefen bağları çözülür.

Ma'kil'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav), Nu'aym ibni Mes'ûd El-Eşcâiî'yi kabre soktu. Kefenin düğümlerini ağzıyla çözdü."[452]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"A'lâ ibni Hadramî şehit oldu, onu defnettik ve onu kabre koyana kadar kefenin düğümlerini çözmeyi unutmuştuk. Düğümleri çözmek için üzerindeki kerpiçleri kaldırdık fakat kabirde herhangi bir şey göremedik."[453]

İbrâhîm'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ölü, kabre konduğunda kefenin tüm bağlarını çözün."[454]

Âmir'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ölünün kefen bağları çözülür."[455]

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) geceleyin ashabından birini defnetmek için kabre inmişti. Kendisi için bir kandil yakılmıştı. Cenazeyi kıble tarafına getirerek, 'Allah sana rahmet etsin. Sen Allah korkusuyla devamlı inleyen ve çok Kur'ân okuyan bir kişiydin.' dedi ve cenaze namazını kılacağı sıra üzerine dört kere tekbir getirdi." (Tirmizi, 1057)

Bu ve benzeri rivayetlerin hasen ve zayıflığı tartışılmıştır. Örneğin Tirmizî (rh) bu rivayeti hasen kabul etmiş, Zeylai (rh) isnadında bulunan Haccac ibni Ertâ'nın müdellis olması ve Minhâl ibni Halîfe hakkında konuşulması hasebiyle zayıf görmüştür. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 1057 No.lu Hadis Şerhi; Ayrıca bk. Neylu'l Evtâr, 1446-1468 No.lu Hadis Şerhi) Bazı âlimler de konu hakkında varid olan hadislerin/eserlerin hasen olduğunu ve konu hakkında genişlik olduğunu belirtmişlerdir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3211 No.lu Hadis Şerhi) Allah (cc) en doğrusunu bilir.

451. bk. Ahkâmu'l Cenâiz, Saîd El-Kahtânî, s. 311
452. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11668
453. age. 11669
454. age. 11670
455. age. 11671-11672

Kefenin ayak ve baş tarafından bağlanması, kefenin açılması endişesindendir. Kabre konulunca endişeye yer kalmadığından bağlar çözülür.

– Ölü yerleştirildikten sonra, açılan oyuk kapatılır.

Amr ibni Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Babam) Sa'd ibni Ebî Vakkâs ölüm hastalığında, 'Benim için bir lahid açın ve üzerime Allah Resûlü'ne (sav) yapıldığı gibi kerpiçleri güzelce dizin.' dedi."[456]

Görüldüğü gibi Asr-ı Saadet'te uygulama bu yöndedir.[457]

– Ölü yerleştirildikten sonra üzerine toprak atılır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir cenazenin namazını kıldı. Sonra ölünün kabrinin yanına vararak ölünün baş tarafından kabre üç avuç toprak attı."[458] [459]

– Ölüyü kabre yakınlarının yerleştirmesi evladır.

Âmir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) Alî, Fadl ve Usâme ibni Zeyd yıkadılar. Kabrine de onlar koydular.

Bana Murahhab ya da Ebû Murahhab, (bu üçünün) kendileriyle birlikte, Abdurrahmân (ibni Avf)'ı da kabre soktuklarını ve Alî'nin (defin işini) bitirince, 'Kişiyle ilgili defin işlerini ancak ailesi üstlenir.' dediğini haber verdi."[460]

Şayet ailesinden birileri yoksa veya üzüntü ve bilgisizlik nedeniyle defin işlemlerini yapamayacaklarsa, tecrübe sahibi insanlar defin işlemini gerçekleştirir.

456. Müslim, 966

457. Allah Resûlü'nün kabri kerpiçle kapatılmıştır. Bu, o dönemde yaygın olan malzemedir. Başka beldelerde kullanılan malzemenin yaygınlığı, coğrafya şartları vb. düşünülerek farklı malzemeler kullanılabilir. Bazı malzemelerin kullanılmasını mekruh görmek doğru değildir. El-Mebsut sahibi şöyle der:

"Şeyh Ebû Bekir Muhammed b. El-Fadl (rh), bizim yöremizde toprak yumuşak olduğundan, tuğla kullanmakta bir sakınca yoktur, derdi. Yine o, tahta kullanılmasına ve ölünün tabutla gömülmesine de cevaz verirdi. Hatta o, bu bölgede demirden bir tabutla bile gömülse bunda da bir zarar görmem, derdi." (El-Mebsût, 2/101)

458. İbni Mace, 1565

459. Allah Resûlü'nün bu fiili ölünün üzerine toprak atanlara iştirak etmek için mi yoksa müstakil bir sünnet mi olduğu kapalıdır.

460. Ebu Davud, 3209

– Defin için ihtiyaç duyulduğu kadar kişi kabre iner.

– Ölen kadınsa kadınlar veya kadın yoksa mahremi olan erkekler onu kabre yerleştirir.

– Ölen kadınsa defin esnasında kabrin etrafına örtü gerilir. Böylece kadının mahremiyeti korunmuş olur.[461]

• **İhtiyaç Hâlinde Birden Fazla Kişi Bir Kabre Gömülebilir.**

Aslolan, her kabre bir kişinin konmasıdır. İhtiyaç durumunda bir kabre birden fazla kişi gömülebilir.

Hişâm ibni Âmir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr, Uhud Günü Allah Resûlü'ne (sav) gelerek, 'Bizlere yara ve yorgunluk isabet ediyor. (Bu şartlar altında ölülerimize kabir kazma hususunda) bize ne emredersin?' dedi.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Kabir kazınız ve genişçe kazınız, ölüleri kabre ikişer üçer koyunuz.'

Tekrar sordular: 'Bunların hangisi (kıbleye doğru) öne geçirilecek?'

O (sav) şöyle buyurdu: '(Ezberinde) Kur'ân'dan en çok olanlar.'

Babam Âmir o gün şehit edildi, iki kişinin arasına -yahut tek (başına)- gömüldü."[462]

Uhud Günü hem savaşçıların yorgun olması hem de savaş meydanında

461. Allah Resûlü'nün (sav) erkek kabrine perde gerdiğine dair rivayet varid olmuştur. Ancak âlimler rivayeti nakleden Yahyâ ibni Ukbe Ebi'l Ayzâr nedeniyle hadisi zayıf kabul etmiştir. (bk. Zevâidu's Suneni'l Kubrâ, 1/472)

Alî ibni'l Hakem'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kûfe ehlinden bir adam Alî ibni Ebî Tâlib'in Kûfe'ye geldiğini rivayet etti. Bu kişi Alî'ye: 'Bizler ölülerimizi defnederiz. Ölünün kabrinin üzerine bir perde gerdirilir.' dedi. Alî kabirden perdeyi çekti ve 'Bu ancak kadınlar için yapılır.' dedi." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7051; Ayrıca bk. El-Muğnî, 2/373, 1581. Mesele)

Ebû İshâk'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hâris'in cenazesine şahitlik ettim, onun kabrinin üzerinden bir perde gerildi. Abdullah ibni Yezîd perdeyi kaldırıp açtı ve 'Bu kişi (kadın değil) erkektir.' dedi." (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11664)

Yahyâ ibni Kays'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şureyh, kabrinin üzerinden perde gerilmemesini vasiyet etti." (age. 11665)

462. Ebu Davud, 3215; Tirmizi, 1713; Nesai, 2010

yeni saldırıya uğrama sorunu vardı. İhtiyaca binaen bir kabre birden fazla kişi gömüldü.

- **Ölünün Altına Bir Şey Sermek Hoş Karşılanmamıştır.**

Ölü için hazırlanan oyuğa bir şey sermek, âlimler tarafından hoş karşılanmamıştır. **Genel** uygulamada yerinin olmaması ve israf olacağı endişesiyle mekruh görülmüştür.[463]

- **Ölünün Tabutla Gömülmesi**

Bir **ihtiyaç olmaksızın** ölünün tabutla gömülmesi hoş karşılanmamış, mekruh görülmüştür. Çünkü;

– Müslimlerin böyle bir uygulaması yoktur.

– Bir Hristiyan âdeti olarak yaygınlık kazanmıştır. Hristiyanlar ölümü tanrının krallığına yolculuk, tabutu da Nûh'un (as) gemisine benzetirler. Ayrıca temizlik açısından da tabutu tercih ettikleri söylenir.[464]

– Tabutun israfı söz konusudur.

– Genelde zenginliğini göstermek isteyen gösteriş ehlinin âdeti olarak kabul edilmiştir.[465]

463. Ölünün altına bir şey sermek genel uygulamaya aykırı olduğu için hoş karşılanmamıştır. Abdullah İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü'nün (sav) kabrine kırmızı bir kadife konuldu." (Müslim, 967)
Ulema sahabinin bu uygulamasını geçerli saymamıştır. Gerekçe olarak bunun yapana (ra) has olduğunu, diğer sahabilerin bunu yapmadığını, kimisinin muhalefet ettiğini ve yapan sahabinin özel bir nedenle -Nebi'den sonra kadife parçasını kimse giymesin diye- yaptığını söylemişlerdir. (bk. El-Minhâc, 967 No.lu Hadis Şerhi)
Bazı âlimler de sahabe fiiliyle bunun caiz olduğunu, mekruh olmasını gerektiren bir sebep olmadığını ileri sürmüşlerdir. (bk. El-Muhallâ, 3/392, 604. Mesele; El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc, 18/551-553, 967 No.lu Hadis Şerhi)

464. bk. İlahi Dinlerde Cenaze ve Defin, s. 58

465. "Ölüyü tabut içinde gömmek Hristiyanların âdetidir. Bizde ise sadece özür bulunduğu zamanlarda tabut kullanılabilir. Bu durum, fakihlerimizin aşağıdaki sözlerinden de anlaşılacaktır:
Hanefilere göre: Yerin yumuşak olması, ıslak olması, denizde bulunma yahut mutlak olarak kadın cenazesi olma gibi ihtiyaç durumlarında, ölü için demirden yahut taştan da olsa bir tabut yapmakta bir beis yoktur. Tabutun içine toprak serilmesi sünnettir.
Malikîlere göre: En iyisi ölünün tabutta defnedilmemesidir. Lahdi kerpiç, tahta, kiremit, tuğla gibi bir şeyle kapatmak ve birbirini tutması için çamurla sıvamak menduptur.
Şâfiîlere göre: Ölüyü tabut içinde defnetmek mekruhtur. Ancak toprak rutubetli yahut yumuşak olursa yahut ölü yanmış da tabuttan başka bir şey ile taşınması ve defnedilmesi mümkün değilse yahut ölü kadın olup mahremi bulunmuyorsa, definde ve defin dışında mahrem olmayanların dokunmaması için tabutla gömülebilir.

Coğrafi koşullar, ölü bedeninin özel durumu veya salgın hastalık gibi toplum sağlığını ilgilendiren özel durumlarda tabut veya ehil insanların uygun göreceği şekilde defin yapılabilir.

- **Ölüyle Beraber Bir Şey Gömmek Doğru Değildir.**

Ölüyle birlikte maddi veya manevi değeri olan bir şey gömmek caiz değildir. Çünkü;

– Kur'ân'da ve sözlü ya da amelî sünnette bu uygulamanın yeri yoktur.

– Bu uygulama ahirete iman konusunda sorunu olan putperest ve muharref dinlerde görülen bir uygulamadır. Firavun Dönemi Mısır medeniyetinde[466] ölüler sonraki hayatlarında rahat yaşasın diye; Urartularda ölünün ruhu yaşayanlara zarar vermesin diye;[467] düşmanlarını taklit ettikleri dönemde Yahudiler ölüye ikram olsun diye … ölüyle beraber yiyecek, meta vb. şeyler gömmüşlerdir.[468]

– Bu, malı zayi etmektir. Allah Resûlü (sav) şehitleri kanlı elbiseleriyle gömmesine rağmen silah ve kalkanlarını almış, onlarla birlikte gömmemiştir.[469] Ölüyle birlikte gömülen şey toprağın altında zayi olacaktır. Şeriat, malın zayi edilmesini yasaklamıştır.

– Mushaf, dua, Kur'ân ayetleri gibi manevi değeri olan şeylerin gömülmesi, saygısızlık olacaktır. Bu gömütler zamanla ayak altında çiğnenecek ve çürüyen insan cesetlerine karışacaktır. Ayrıca insana fayda verecek olan; kefene yazılan dua, ölüyle gömülen mushaf veya dinî metinler değil, kişinin salih amelidir.[470]

Hanbelilere göre: Ölüyü tabutta gömmek müstehap değildir. Çünkü ne Peygamber'den (as) ne de ashabından böyle bir şey nakledilmemiştir. Bu durumda dünya ehline benzeme söz konusudur. Toprak ise ölüden çıkacak şeyleri kurutmaya daha münasiptir." (İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, 3/88-89)

466. bk. Hadarâtu'l Mısriyye, 1/232

467. bk. Urartu Ölü Gömme Gelenekleri, Dergipark, 28701, s. 185

468. bk. Yahudilikte Defin Sonrasına Ait Gelenekler, s. 75

469. El-Muğnî, 2/396, 1631. Mesele

470. Sahabeden Abdullah ibni Uneys'in (ra), Allah Resûlü'nün (sav) hediye ettiği asayla gömüldüğü rivayet edilmiştir.
Abdullah ibni Uneys'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sav) beni çağırıp, 'Hâlid ibni Sufyân ibni Nubeyh'in benimle savaşmak için insanları bana karşı topladığını haber aldım. O şimdi (bir vadi olan) Urâne'de bulunuyor. Onun yanına git ve kendisini öldür!' diye emir buyurdu…

Defin İşlemi Bittikten Sonra Ne Yapılır Ne Yapılmaz?

- **Defin İşlemine Katılanların Kabrin Başında Durup Ölüye Dua Etmesi**

Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup, 'Kardeşiniz için bağışlanmasını dileyiniz. O'nun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu ânda sorguya çekiliyor.' dedi."[471]

- **Ölüm Gerçeğini İnsanlara Hatırlatan Vaaz Verilebilir.**

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bakîu Garkad'da bir cenazedeydik. Nebi (sav) yanımıza gelerek oturdu, biz de onun etrafına oturduk. Elinde bir asa vardı. Başını eğdi, asasıyla yere vurmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: 'Sizin hepinizin ve can taşıyan tüm insanların cennetteki ve cehennemdeki mekânı yazılmıştır. Kimin bedbaht ve kimin bahtiyar olduğu da takdir edilmiştir.'

Bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın bizim için takdir ettiği şeye güvenerek ameli bırakamaz mıyız? Bizden (Allah'ın takdirine göre) bahtiyarlardan olan kimse, zaten (Allah'ın takdiri sebebiyle) bahtiyar kimselerin amelini

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Onu öldürdüm.' deyince, 'Doğru söylüyorsun!' buyurdu.

Sonra Allah Resûlü (sav) ayağa kalkıp beni evine götürdü. **Bana bir asa verip, 'Ey Abdullah ibni Uneys! Bu asayı yanında muhafaza et!' buyurdu.**

Asayı alıp insanların yanına çıkınca, 'Bu asa nedir?' diye sordular. 'Bu asayı Allah Resûlü (sav) bana verdi ve onu muhafaza etmemi emretti!' dedim. İnsanlar, 'Allah Resûlü'nün yanına dönüp bunun sebebini sorsan!' dediler.

Allah Resûlü'nün yanına dönüp, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu asayı bana neden verdin?' diye sorunca, 'Bu asa, Kıyamet Günü'nde benimle senin aranda bir alamet olacaktır! Zira Kıyamet Günü asalara dayananlar insanların en azı olacaktır!' buyurdu.

Abdullah, asayı alıp kılıcının yanına yerleştirdi. Öleceği zaman da onun kendisiyle beraber kefene konulmasını emretti. Nitekim asa kendisiyle beraber kefene sarıldıktan sonra beraber defnedildiler." (Ahmed, 16047)

Bir tek örneği bulunan bu olay umumileştirilemez. Çünkü;

– Rivayetten anlaşılacağı gibi bu durum Allah Resûlü'yle Abdullah ibni Uneys arasında özel bir mahiyete sahiptir. Asa, Kıyamet Günü onunla Nebi arasında ayet/alamet olacaktır.

– Sahabi "onu yanında tut" lafzını umumu üzere almış ve ölümünde dahi o emre muhalefet etmek istememiştir.

– Sahabe (r.anhum) Allah Resûlü'nden (sav) çeşitli hediyeler almalarına rağmen Abdullah ibni Uneys (ra) gibi davranmamışlardır. Bu da ilgili fiilin Abdullah ibni Uneys'e has olduğunu, umumileştirilemeyeceğini gösterir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

471. Ebu Davud, 3221

işler. İçimizden (Allah'ın takdirine göre) bedbaht olan kimse de bedbaht kimselerin amelini işler.' dedi.

Nebi (sav), 'Bahtiyar kimselere bahtiyarların ameli kolaylaştırılır, bedbaht kimselere ise bedbahtların ameli kolaylaştırılır.' dedi.

Daha sonra şu ayetleri okudu: 'Kim de verir ve (Allah'tan) korkup sakınırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) doğrularsa biz de ona kolay olanı (salih ameli ve cenneti) kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder ve (Allah'a) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) yalanlarsa biz de ona zor olanı (masiyet ve cehennemi) kolaylaştırırız.'[472] "[473]

- **Ölüye Telkin Verilmez.**

Telkin/Talkın; kabrin başında birinin durup iman esaslarının ölüye seslendirilmesi işlemidir. İslam'da yeri yoktur. Bidat ve çirkin uygulamalardandır.[474]

472. 92/Leyl, 5-10

473. Buhari, 1362; Müslim, 2647

474. Telkin yaygın olarak uygulansa da İslam'da/Sünnette yeri yoktur. Şöyle ki;

• Bir şeyin salih ve meşru bir amel olması için sahih ve sarih delili olmalıdır. Aksi hâlde din, Allah'ın indirdiği ve Resûl'ün tebliğ ettiği din olmaktan çıkar; isteyen istediğini dine sokar, dinin tamamlanmış olma özelliği kaybolur. Daha önce tahrif edilen dinler, dine sonradan sokulan bidatlerle safiyetini yitirmiş, bir adım sonra şirk ve küfür bulaşarak hak olma özelliğini tamamen kaybetmiştir.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim dinimizde olmayan bir amel çıkarırsa o amel reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

Yine Âişe Annemiz (r.anha) Allah Resûlü'nden (sav) şöyle nakletmiştir:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere olmazsa o amel reddedilir." (Müslim, 1718)

• Telkin uygulamasına dayanak gösterilen rivayetler senet ve metin olarak zayıftır.

Sened yönünden zayıftır

Saîd ibni Abdillah El-Evdî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Ubâde son nefeslerini verirken yanındaydım; şöyle dedi:

'Ben öldüğümde, bana Allah Resûlü'nün (sav) ölülerimize yapmamızı emrettiği şeyleri yapın; zira Allah Resûlü (sav) bizlere şöyle emretti:

'Kardeşlerinizden biri ölüp de üzerini toprakla örttükten sonra biriniz kabrinin baş ucunda dursun ve daha sonra da şöyle desin: 'Ey falanca kadının oğlu filanca!' Kabirdeki kişi onu duyar; ancak ona cevap veremez. Daha sonra şöyle desin: 'Ey falanca kadının oğlu filanca!' Bunun üzerine ölü kalkıp oturur. Daha sonra şöyle desin: 'Ey falanca kadının oğlu filanca!'. Ölü de 'Buyur, bana yol göster! Allah seni bağışlasın! Seni dinliyorum.' der. Ancak onun bu konuştuklarını siz duyamazsınız. Kabrin başındaki kişi şöyle desin: 'Kendisinden ayrıldığın dünyada, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ettiğini hatırla ve orada dile getir. Ayrıca rabb olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, elçi olarak Muhammed'den, önder olarak Kur'ân-ı Kerim'den razı olduğunu anımsa. ' Bunun üzerine, Münker ve Nekir melekleri el ele tutuşarak, 'Hadi kalk da gidelim; kendisine cevapların telkin edildiği kişinin yanında durup soru sormanın bir anlamı yok.' derler. İşte Allah, o iki meleğe karşı o ölünün dayanağı olur.'

Bunun üzerine bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ya annesinin adı bilinmezse?' diye sorunca Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

'O takdirde, 'Ey Havva'nın oğlu falanca!' şeklinde Havva (Annemize) nispet edilir.' ' ' " (El-Mu'cemu'l Kebîr, 7979)

– Bu rivayet delil olmaz. Çünkü isnadında meçhul raviler vardır.

Heysemî, "İsnadında tanımadığım/meçhul raviler vardır." demiştir. (bk. Mecmeu'z Zevâid, 4248)

Rivayeti başka bir isnadla Kurtubî, Et-Tezkire'de (bk. age. s. 235) nakletmiştir. İsnad, meçhul ravilerle müselseldir. Ayrıca Dârekutnî, isnadda yer alan Utbe ibni Sekn için "Metruktur." derken Beyhakî, "Hadis uydurmaya nispet edilirdi." demiştir. (İsnaddaki illetlerin tafsilatı için bk. Et-Tıbyân fî Tahrîc ve Tebvîb Ehâdîsu Bulûği'l Merâm, 6/245-250; İthâfu'l Ğeyûr bi Hukmi Telkîni'l Meyyit inde'l İhtidâr ve ale'l Kubûr)

Metin olarak zayıftır

– Allah Resûlü'nün sözlü ve fiili sünnetine aykırıdır.

Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup, 'Kardeşiniz için bağışlanmasını dileyiniz. O'nun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu ânda sorguya çekiliyor.' dedi." (Ebu Davud, 3221)

Allah Resûlü (sav) telkinde bulunmamış, ölüye istiğfarda bulunmuştur.

– Ahmed ibni Hanbel'e sorulduğunda şu cevabı verir: "Yalnızca Şam ehlinin yaptığını gördüm." (bk. El-Muğnî, 2/377, 1590. Mesele)

İmam Ahmed H 3. asırda yaşar. O dönemde dahi, yalnızca Şam ehlinin yaptığı bir ameldir. İbni Kudâme, "Bu konuda imamlara ait söz bilmiyorum." demiştir. (bk. age.) Hicrî 2. ve 3. asırda yaşayan imamların bu konuda konuşmamış olması, amelin bilinmediğinin delilidir. Bugün kitaplarda gördüğümüz tasvip edici ifadeler, sonradan ortaya çıkan bir amelin yaygınlaşması ve fukahanın bu ameli onaylamak zorunda kalmasıdır. Ki fıkhın afetlerinden biri; fukahanın bidatleri onaylaması; fıkıhla toplumu ıslah etmek yerine toplumun bidatleri ile fıkhı bozmaktır. Rivayetler zayıf olduğu hâlde uygulamaya bakarak telkini caiz gören sünnet hassasiyeti olan âlimler de vardır. İbni Teymiyye (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 24/296), İbni Kayyim (bk. Kitâbu'r Rûh, s. 20), Şınkîtî (bk. Edvâu'l Beyân, 6/124-142, Neml Suresi 80. ayetin tefsiri) gibi.

– Telkin rivayetinde kendisine seslenilen ölü, anneye nispet edilmektedir. Bu, İslam'ın çocuğu babaya nispet etme anlayışına aykırıdır.

"Telkinde, 'Ey falanca kadının oğlu; yani babasının yerine annesinin ismiyle hitap edilmesi, 'Onları babalarına nisbet ederek çağırınız.' (bk. 33/Ahzab, 5) âyeti ve Buhari'deki şu hadise aykırıdır: 'Allah Tealâ kıyamette önceden gelenlerle sonradan gelenleri topladığında her zalime bir sancak dikilecek ve 'İşte şu sancak falan oğlu falana aittir.' denilecektir.' (Buhari, Cizye, 22). Hadis, kişiye annesinin ismiyle değil, babasının ismiyle hitap edileceğini ifade etmiştir; oysa el'ân okunan telkinlerde ölüye annesinin ismiyle hitap edilmektedir. Anne ismiyle çağırılmasına 'vefat edenin annesi belli ve kesin, babası ise meçhuldür' gerekçesi kabahatten büyük mazeret niteliğinde olup, iffet ve haya timsali anneleri rencide etmektedir." (Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 711)

– Batıl dinlerden İslam'a giren telkin vb. hurafeler, ahirete iman mefhumunu zedelemektedir. Şöyle ki; İslam inancında insanın iman ve salih ameliyle Rabbine yaklaşması, ölünceye kadar çabalaması ve sorumluluklarını yerine getirmesi istenmektedir. Ölümden sonra ecir almak istiyorsa Allah yolunda nöbet tutması, faydalı ilim üretmesi, sadaka-i cariye bırakması ve salih evlat yetiştirmesi tavsiye edilmektedir. (bk. s. 255) Muharref öğretiler ise insanı iman ve salih amelden uzaklaştırmak için ölümden sonra telkin, ölüye hak helal ettirme, ıskatla günahlarını düşürme, ardından yapılan hatimlerle derecelerini yükseltme, yedisi/kırkı/senesi uygulamasıyla ölüye amel yazdırma gibi bidatler vazetmektedir. İşte tüm bu tahrif edilmiş dinlerden Müslimlere bulaşan uygulamalar ahirete iman mefhumunu zedelemektedir. Dünyadayken ahirete çalışmak yerine, ölümden sonra

birilerinin kendi için çalışması düşüncesini yerleştirmektedir. Allah (cc) ile pazarlığa dönüşen, Allah adına iş yapıp günah silme/ecir yazma cüretini kendinde gören, yanılan ve yanıltan uygulamalara kapı aralamaktadır. Daha doğru bir ifadeyle şeytan, insanı Allah (cc)/din ile aldatmaktadır.

Bizden önceki din sahipleri, yoldan böyle saptılar. Önce dinde olmayan bidatler uydurdular, sonra bu bidatler onların imanını zedeledi. Zira sünnet, tevhidin koruyucu çeperi, onu çevreleyen muhkem kaledir. Sünnetin yerini alan her bidat, tevhid kalesinde açılan bir gediktir. O gediklerden, imanı zedeleyen, tevhide zarar veren virüsler içeri sızmaktadır. Hurafelerin ahirete imanı nasıl zedeleyip yok hükmüne getirdiğine dair daha önce En'âm Suresi için yazdığımız şu satırları okuyalım:

Öncelikle şunu ayırmak zorundayız: Ahirete inanmakla, ahirete inanıyormuş gibi yapmak farklı şeylerdir. Ahirete inanıyormuş gibi yapmak; ona inanmadığı hâlde inandığını iddia etmektir. Kur'ân buna Yahudi ve Hristiyanları örnek verir. Onlar ahirete inandıklarını iddia eder. Ancak Kur'ân, onları ahirete inanmayan kâfirler olarak değerlendirir:

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanmayan, Allah ve Resûl'ünün haram saydığını haram saymayan ve hak (din olan İslam'ı) din edinmeyenlerle alçaltılmış bir şekilde elden cizye verinceye kadar savaşın." (9/Tevbe, 29)

Bu nokta üzerinde durup düşünmek zorundayız. Bir grup insan ahirete inanıyor; dahası, ahirete imanı iman esaslarından kabul ediyor. Ancak Allah onlar için, "ahirete inanmayanlar" diye söz ediyor. Ne yaptılar da "inandık" dedikleri hâlde "inanmayanlar" sınıfına dâhil edildiler?

Onlar birtakım hurafelere inandı. Hurafeler kalplerinde öyle bir yer etti ki ahirete olan imanlarını "yok" hükmüne getirdi. Peki, neydi bu hurafeler?

"Dediler ki: 'Sayılı günler dışında ateş bize dokunmayacaktır.' De ki: 'Allah katından (bu konuya dair) bir söz mü aldınız? (Şayet öyleyse) Allah sözünden dönmez. Yoksa siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?' " (2/Bakara, 80)

"Dediler ki: 'Cennete, Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası girmeyecek.' Bu, onların kuruntusudur. De ki: 'Doğru sözlü iseniz (içinde hiçbir şüphe olmayan kesin) kanıtınızı getirin (bakalım)!' " (2/Bakara, 111)

"Yahudi ve Hristiyanlar: 'Biz, Allah'ın çocukları ve sevdikleriyiz.' der. De ki: '(Madem öyle) ne diye günahlarınızdan dolayı size azap ediyor?' (Hayır, öyle değil!) Bilakis sizler, O'nun yarattıklarından birer insansınız. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hâkimiyeti/egemenliği Allah'a aittir. Dönüş O'nadır." (5/Mâide, 18)

Bu düşünceler ahirete imanın etkisini silip attı. Öyle bir hâle geldiler ki ahirete iman, dille söylenen bir iddia hâlini aldı. Kur'ân'ın bu misalini anlarsak, bugün yaşanan vakayı daha iyi anlarız. Bugün insanlar benzer hurafelerle, ahirete iman anlayışını dille söylenen bir iddiaya indirgemişlerdir:

Bir defa "Lailaheillallah" diyenin Müslim olduğuna ve kesinlikle cennete gireceğine;

Ne yaparlarsa yapsınlar dinden çıkmayacaklarına ve İslam dairesinde kalacaklarına;

Ölüm ânında "Hakkınızı helal ediyor musunuz?" ve "Mevtayı nasıl bilirdiniz?" tiyatrosuyla haklardan temizleneceklerine, kötülük sahifesinin iyilik sahifesiyle değişeceğine;

Kabirde sorulacak sorulara imam efendinin telkiniyle cevap vereceklerine, arkalarından yapılan "ıskat" isimli sahtekârlıkla yapmadıkları farzların düşeceğine, yani Allah'ı kandıracaklarına (hâşâ);

Arkalarından okunan mevlit ve hatimlerle Firdevs'e kanatlanacaklarına inanmaktalar…

Bunların hiçbiri olmasa bile şefaat etmek için sıraya girmiş şefaatçiler onları kurtaracaktır!..

Bu inanca sahip bir insan, ahirete inanmaz. Ona inanıyormuş gibi yapar. Ahirete iman onu hayra davet edip şerden sakındırdığında, yukarıda sayılan batıl inançlar onu rahatlatır. "Lailaheillallah", olmadı "telkin", olmadı "ıskat", o da olmadı "mevlit ve hatimler", o da olmadı "şefaat"… Bunlardan birinin mutlaka kendisini kurtaracağına inanır.

Şeytan, ahireti inkâr ettiremiyorsa, hurafelerle onu yok hükmüne düşürür. Bugün milyarlarca insanın ahirete imanı müminceye bir iman değil, Ehli Kitab'ın hurafelerle hiçleştirilmiş ahiret imanı gibidir. (bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 101-103)

Kabir Ahkâmı

Ölü için yapılan kabrin şekline ve kabristana/mezarlıklara dair hükümler/adaplar vardır. Bunlar;

- **Kabir Bir Karıştan Yüksek Olamaz.**

Allah Resûlü (sav) yerden bir karıştan fazla yükseltilen kabirleri yıkmış, düzeltmiştir.

Ebu'l Heyyâc'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ibni Ebî Tâlib bana şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nün beni gönderdiği bir işe ben de seni göndereyim mi? Tarumar etmediğin hiçbir heykel ve düzeltmediğin hiçbir yüksek kabir bırakma?' "[475]

Sumâme ibni Şufey'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fadâle ibni Ubeyd ile Rum diyarında, Rodos'ta bulunuyorduk. Derken bir arkadaşımız vefat etti. Bunun üzerine Fadâle ibni Ubeyd emir vererek kabrini düz yaptırdı. Sonra şunu söyledi: 'Ben, Allah Resûlü'nün (sav) kabirlerin yer ile bir yapılmasını emrettiğini işittim.' "[476]

- **Kabirlerin Kireçlenmesi ve Üzerine Bina Yapılması Yasaklanmıştır.**

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabrin kireçlenmesini, üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı."[477]

Günümüzde olduğu gibi kabirlerin kireç, mermer veya betondan yapılması; üzerine kubbe, türbe veya sanduka inşa edilmesi; Allah Resûlü'nün yasakladığı cahiliye âdetlerindendir. İleride geleceği gibi, kabirlerin tazimine neden olmakta, bidatlere ve şirke kapı aralamaktadır.

Sünnet/Meşru olan kabrin ölçüsü; yerle eşit olacak şekilde mezarı doldurmak, sonra oranın kabir olduğunu belli edecek şekilde bir karış yükseltmektir. Toprakla yükseltilen bir karışlık yükseltinin düz veya deve

475. Müslim, 969
476. Müslim, 968
477. Müslim, 970

hörgücü gibi eğimli olmasında bir beis yoktur. Allah Resûlü'nün (sav) kabri deve hörgücü gibiydi.[478]

- **Kabirlere Yazı Yazılması Yasaklanmıştır.**

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirler üzerine kireç (ve mermer) yapmayı, kabirler üzerine yazı yazmayı, kabirler üzerine bina yapmayı ve kabirleri çiğnemeyi yasakladı."[479] [480]

478. Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:
"'Allah Resûlü (sav) bir daha ayağa kalkamadığı ölüm hastalığı sırasında şöyle dedi: 'Allah Yahudilere ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar nebilerinin kabrini mescid edindiler.' Nebi (sav) bunu söylememiş olsaydı onun kabri açık bir yerde bırakılırdı. Ancak kabrinin mescid edinilmesinden korktu/korkuldu.'
Sufyan Et-Temmâr (rh), 'Nebi'nin kabrini yerin zemininden hörgüç gibi yüksekçe gördüğünü' söylemiştir." (Buhari, 1390)

479. Tirmizi, 1052

480. Kabirlere ölünün ismi veya bir başka yazının yazılması yasaklanmıştır. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3226 No.lu Hadis Şerhi) Sonradan gelen âlimler ilginç bir gerekçeyle bu yasağı iptal etmiştir. Muhaddislerden Hâkim (rh), "Bu konudaki hadisler sahihtir. Ancak uygulama rivayetlerden farklıdır. Çünkü doğudan batıya tüm Müslim imamlarının kabrinde yazı yazmaktadır. Bu, sonradan gelenlerin (halef) öncekilerden (selef) aldığı bir uygulamadır." demiştir. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 20/12, 2027 No.lu Hadis Şerhi)
Hâkim En-Nîsâbûrî'nin (rh) bu yaklaşımı hatalıdır. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 20/12, 2027 No.lu Hadis Şerhi) Zira;
• Ümmet, Nebi'ye uymakla mükelleftir. Allah Resûlü'nün talimatları, ümmete göre kabul ve redde tabi olmaz. Şayet uygulama ölçü alınacak olsa, başta Hâkim olmak üzere çoğu hadis kitabının hükmü kalmaz. Bugün çoğu insanların/toplumların uygulaması Hâkim'in (rh) naklettiği hadislere muhaliftir.
• Zehebî (rh), Müstedrek telhisinde Hâkim'in (rh) yorumuna şöyle cevap verir: Bu söylediğinin faydası yoktur. Sahabeden kimsenin bu fiili yaptığını bilmiyoruz. O, tabiinden sonra ihdas edilmiş bir fiildir; onlara nehiy ulaşmamıştır.
– Hâkim'in söylediğinin aksine seleften kabre yazı vb. bir işaret konmasını eleştiren nakiller gelmiştir.
Hudeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Muhammed (rh) kabrin belli ettirilmesini hoş görmezdi." (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 11738)
İbrâhîm'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Kişinin kabrini başkalarına bildirmesini hoş karşılamazdı." (age. 12739)
Muttalib ibni Ömer ibni Hattâb'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Osmân ibni Ma'zûn vefat ettiğinde, Allah Resûlü onu Bakî' mezarlığına gömdü ve bir adama şöyle dedi: 'Şu taşa git ve onu bana getir. Tâ ki taşı yanına koyayım da o taş ile bu kişinin mezarı olduğu bilinsin.'" (age. 11740)
Fehd'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Kâsım vasiyet etti ve 'Ey Oğulcuğum, kabrimin üzerine yazı yazma ve onu sadece bana suyun gelmesini engelleyecek kadar yükselt.'" (age. 11741)

Kabre yazı dışında bir alamet konmasında beis yoktur. Allah Resûlü (sav) Osmân ibni Maz'ûn'un (ra) kabrine belli olsun diye bir taş koymuştur:

Muttalib'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Maz'ûn vefat edince, cenazesi (evinden) çıkarılıp gömüldü. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) birisine bir taş getirmesini emretti. Adam taşı kaldırmaya güç yetiremedi. Derken Allah Resûlü (sav) adamın yanına varıp kollarını sıvadı.

Bu hadisi bana Allah Resûlü'nden (sav) nakleden kişi (ra) şöyle demişti: 'Allah Resûlü'nün kollarını sıvadığı zaman kollarının beyazlığını sanki hâlâ görüyor gibiyim.'

Sonra Allah Resûlü (sav) o taşı kaldırıp (cenazenin) baş ucuna koydu ve şöyle dedi: 'Kardeşimin kabrini bu taşla bilirim ve ev halkından ölenleri de onun yanına defnederim.' "[481] [482]

- **Kabirlere Kandil/Lamba Asmak**

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirleri ziyaret eden kadınlara, onların üzerini mescid ve kandillik edinenlere lanet etti."[483]

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sav) kabrin üzerine bir şey inşa edilmesini yasakladı. Suleymân ibni Mûsâ da, Câbir'den 'üzerine yazı yazılmasının yasaklandığını' nakletti." (age. 11742)
Mubârek'ten (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Hasan, kabrin üzerine yazılı levha konmasını hoş görmezdi." (age. 11743)
– Hâkim'in (rh) usülünü doğru kabul edecek olsak, bugünküler de şunu söyleyecektir: "Kabir üzerine mescid/türbe yapmayı yasaklayan hadisler sahihtir. Ancak bugün doğudan batıya tüm imamların kabrine türbe yapılmıştır. Bu, halefin seleften aldığı bir uygulamadır." Oysa biz, kabirler üzerine türbe yapmanın sonradan ortaya çıkan bir bidat olduğunu biliyoruz. Bu yaklaşım Hâkim'in (rh) zellesi kabul edilmelidir.

481. Ebu Davud, 3206

482. Kabirlere yazıyla ilgili nassa yönelik eleştiri
Kabirlere yazı yazmayı yasaklayan lafza yönelik bazı hadis âlimleri eleştiri yöneltmiştir. Bu lafza Süleymân ibni Mûsâ'nın naklettiği Süleymân'ın (rh) sahabi Câbir'den (ra) hadis işitmediği, hâliyle rivayetin inkita/kopukluk ile Ma'lul olduğunu söylerler.
Bu eleştiri yersizdir, hadis için illet değildir. Zira lafız yalnızca Süleymân ibni Mûsâ yoluyla değil, Müslim şartı üzere olan Ebû Zubeyr (rh) kanalıyla da gelmiştir. Konu girişinde okuduğumuz Tirmizi rivayeti Ebû Zubeyr kanalıyla bize ulaşan, Tirmizi'nin hasen sahih dediği, Hâkim'in (rh) Müslim şartı üzere sahih dediği rivayettir. Ayrıca Allah Resûlü Dönemi'nde uygulama, kabirlere yazı yazmanın yasak olduğunu göstermektedir. Baki mezarlığında hiçbir kabre yazı yazılmamıştır. Bir kabre işaret konmak istendiğinde baş ucuna taş vb. bir alamet konmakla yetinilmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

483. Nesai, 2043; Ebu Davud, 3236; Tirmizi, 320

Kabirlere kandil asmak; kabirlerin tazimine neden olacağı ve malı zayi edeceği için yasaklanmıştır. Ayrıca kabirler ölümü/ahireti hatırlatsın diye vardır. Işıklandırma bir süstür ve dünyayı hatırlatmaktadır.[484] [485]

- **Kabirlerin Üzerine Mescid İnşa Etmek Yasaklanmıştır.**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah Yahudilerin canını alsın! Çünkü onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler."[486]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ummu Habîbe ile Ummu Seleme Habeşistan'da gördükleri, içinde resimler bulunan bir kiliseden bahsettiler. Bundan Nebi'ye de (sav) söz ettiler. Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Onlar, aralarından salih bir zât öldüğü zaman mezarının üstüne bir mescid yapıp içine de o görmüş olduğunuz resimleri çizerlerdi. İşte onlar Kıyamet Günü Allah katında mahlukatın en kötüsüdür.' "[487]

Cundeb ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vefatından beş gün önce Nebi'yi (sav) şöyle derken işittim: 'Sizlerden bir dost edinmem uygun olmaz. Çünkü Yüce Allah İbrâhîm'i nasıl dost edindiyse beni de öyle dost edinmiştir. Ümmetimden birini dost edinecek olsam Ebû Bekir'i dost edinirdim. İyi bilin ki, sizden önce geçen milletler nebilerinin ve

484. Kadınların kabir ziyaretine dair hükümler için bk. s. 224

485. Işıklandırmayı yasaklayan rivayet Ebû Salih Bâzân kanalıyla bize ulaşmıştır. Bu şahsın hem tefsir hem de hadis rivayetleri hakkında konuşulmuştur. Muhaddislerin büyük çoğunluğu onun rivayetlerine iltifat etmemiştir. (Ebû Salih'in rivayetlerinin değeri için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 1/371-373) Okuduğumuz ışıklandırmayı yasaklayan rivayete gelince; Nesai (rh) ve Ebû Dâvud (rh) sükût ederek, Nesai "Kabirlere Kandil/Lamba Edinmenin Şiddetle Kınanması" diyerek, Tirmizî (rh), "Hasendir." diyerek hadisle ihticac etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; hadis isnad açısından sorunlu olsa da şu karinelerle delil alınmıştır:

• Allah Resûlü (sav) ve sahabe kabirleri kandille aydınlatmamıştır.

• Kabirlere kandil asmak, orayı mescid edinmek gibi tazime neden olmaktadır. Zira o dönem de kutsal yerler kandille aydınlatılırdı.

• Kabirler ölümü/ahireti hatırlatsın diyedir. Kabirlere yapılacak ışıklandırma daha ziyade dünyayı hatırlatacaktır.

486. Buhari, 437; Müslim, 530

487. Buhari, 427; Müslim, 528

(aralarındaki) salih kimselerin kabirlerini mescid ediniyorlardı. Dikkat edin! Sakın siz kabirleri mescid edinmeyin! Ben sizi bundan menediyorum.' "[488] [489]

- **Kabirlere Yönelik Namaz Kılmak Yasaklanmıştır.**

Ebû Mersed El-Ğanevî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kabirlerin üzerine oturmayın, onlara doğru namaz kılmayın."[490]

- **Kabristanda Namaz Kılmak Yasaklanmıştır.**

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hamam ve mezarlık dışında yeryüzünün tamamı mesciddir."[491]

- **Kabirlerin Üzerine Oturmak Yasaklanmıştır.**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin bir kor üstüne oturup da, o korun elbisesini yakması ve cildine işlemesi, kabir üzerine oturmasından çok daha hayırlıdır."[492] [493]

- **Kabir Yanında Kurban Kesmek Yasaklanmıştır.**

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'İslam'da (kabrin etrafında kurban) kesmek yoktur.'

'Ravilerden Abdurrezzâk dedi ki: (Cahiliye Dönemi'nde halk) kabir(lerin) yanında sığır veya başka bir hayvan keserlerdi.' "[494]

488. Müslim, 532

489. Mescid edinilen kabirlerde namaz kılmayla ilgili bk. 1/532. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

490. Müslim, 972

491. Ebu Davud, 492; Tirmizi, 317

492. Müslim, 971

493. Seleften bazıları kabirler üzerine oturmayı; kabir üstünde tuvalet yapma amacıyla oturmak olarak yorumlamıştır. (bk. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 81. Bab) Ancak bu yorumu destekleyen bir delil zikretmemişlerdir. Naslar kabir üzerine oturmayı mutlak olarak yasaklamıştır. Cumhur-u ulema da hadisleri zahiri üzere anlamış ve mutlak olarak kabirler üzerine oturmayı kerih görmüşlerdir.

494. Ebu Davud, 3222

Cahiliye ehli, ölünün kabri başında hayvan keserlerdi. Farklı inançlara sahip cahiliye toplumlarında bu uygulamanın farklı nedenleri vardı.[495]

– Kimisi ölüye vefa babından kurban keser, şöyle derdi: O yaşarken kurban keser, ihtiyaç sahiplerini doyururdu. Biz de onun ölümünden sonra onun kabri başında aynısını yapacağız.

– Kimisi bunu ölüyü tazim etmek için yapardı. Onun adına putlara (salihlerin ruhaniyetine) kurban keserlerdi.

– Kimisi onun ölümünün ne büyük musibet olduğunu göstermek için deve keserdi. Zira deve, onların en değerli malıydı. Onun ölümü için deve kesmeleri; o ölümün ne denli önemli olduğuna, onun uğruna en değerli malın feda edildiğine alametti.

– Kimisi de Kıyamet Günü'nde dirilirse o hayvanın üzerinde mahşer yerine gideceğine inanarak hayvan kesilmesini isterdi.[496]

İslam, farklı gayelerle yapılan bu cahiliye âdetini yasakladı.[497]

Bu yasağın hikmetlerine dair şunlar zikredilebilir:[498]

– Kabir başında kurban kesmek, şirke götüren yollardan biridir. Kabir başında kurban, ölüyü/kabir sahibini tazimdir. Bu tazim, zamanla kabirde yatana kurban kesmeye dönüşebilir.

– Bu bir cahiliye âdetidir. İslam, "Bir kavme benzeyen onlardandır."[499] diyerek, şirk toplumlarına benzemeyi yasaklamıştır.

– Kabir başında kurban kesmek, riya ve şöhret için yapılır. Cahiliye insanları cömertliklerini göstermek için, birbirlerine karşı övünür, daha çok kurban kesen daha cömert kabul edilirdi. İmam Ahmed (rh) kabir yanında kesilen hayvandan yemeyi kerih görmüş ve "Allah'tan başkası adına kesilen"

495. bk. El-Mufassal fî Târîhi'l Arab kable'l İslâm, 9/74-75; 9/161; 9/173-174
496. bk. Meâlimu's Sunen, 3222 No.lu Hadis Şerhi
497. Genelde kitaplarımızda, yukarıda zikredilen sebeplerden biri tercih edilir. Kanaatimce cahiliye âdetleri arkasında birden fazla saik vardır. Zira cahiliye toplumu vahiyden uzak, dolayısıyla fıtrattan uzak bir kargaşa toplumudur. Toplum âdetlerine yön veren şey zan, heva ve tahmindir. Hâliyle tek bir geleneğin ardında birden fazla saik bulunması normaldir.
498. bk. Ahkâmu'l Mekâbir, s. 390-392
499. bk. Ebu Davud, 4031

sınıfına girmesinden endişe etmiştir. Riya için kesilen hayvan, Allah için değil, toplum adına kesilmiştir.

– Zamanla bu tip âdetler dinden sayılmakta, sünnet/müstehab gibi görülmektedir. Bu da İslam'dan olmayan şeyin dinden görülmesi, yani bidatleşmesi demektir. İslam, dinde çıkarılan tüm bidatleri reddetmiştir.

Kabir başında kurban kesmek ikiye ayrılır:

– Şayet kurban ölüye/kabre/türbeye kesiliyorsa bu şirktir. Kurban bir ibadettir ve yanlızca Allah'a (cc) kesilir. Herhangi bir ibadet Allah'tan başkasına yapılırsa şirk olur.

"De ki: 'Şüphesiz ki benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslimlerin/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kulların ilkiyim.' "[500]

– Şayet kurban, Allah adına kesiliyor ancak kabrin başında kesilmesi daha faziletli kabul ediliyorsa bu da çirkin bir cahiliye âdeti, dine sonradan girmiş bir bidattir. Allah (cc) böyle amelleri kabul etmez.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim dinimizde olmayan bir amel çıkarırsa o amel reddedilir."[501]

Yine Âişe Annemiz (r.anha) Allah Resûlü'nden (sav) şöyle nakletmiştir:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere olmazsa o amel reddedilir."[502]

- **Kabre Ağaç Dikmek/Çiçek Ekmek**

Kabirlere ağaç dikmek, çiçeklendirmek ve etrafını yeşillendirmek Allah Resûlü'nün (sav) ve sahabenin uygulamasında yoktur. Ayrıca kabirlerin ölümü/ahireti hatırlatması ilkesine aykırıdır. Aslolan kabirlerin sade, gösterişsiz ve dünyanın geçiciliğini gösterecek mahiyette olmasıdır. Kabirlerin bir karıştan fazla yükseltilmesini, üzerine yazı yazılmasını, kandil asılmasını,

500. 6/En'âm, 162-163
501. Buhari, 2697; Müslim, 1718
502. Müslim, 1718

kireçlenmesini… yasaklayan İslam şeriatının, kabristanı çiçek bahçesine çevirmeye izin vermeyeceği izahtan varestedir.[503]

503. Bir grup âlim, Allah Resûlü'nün (sav) bir uygulamasına dayanarak kabirlere yaş/taze ağaç/hurma dalı koymanın caiz olduğunu söylemişlerdir. **Bu görüşün şer'i dayanaklarına geçmeden önce bir noktaya dikkat çekmek istiyorum: Bir kabre tek bir hurma dalı koymak ile oraya ağaç ekmek veya kabri çiçeklendirmek farklı şeylerdir. Geçmişte yaşanan bu ilmî tartışmanın günümüz kabirlerinde görülen yeşillendirme ve peyzaj çalışmalarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Günümüzde yaşanan şey, sekülerleşen insanın, ölüm yerlerinde dahi ölümü hatırlamak istememesi ve Batı toplumlarının taklidinden ibarettir.** Kabirlere yaş/taze ağaç dalı konulacağını söyleyen âlimler, şuna dayanır:

Abdullah İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) -Medine'deki veya Mekke'deki- bahçelerden birine uğradı. Kabirlerinde azap gören iki insanın sesini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

'İkisi azap görüyorlar. (Kendilerince) büyük bir günah sebebiyle azap görmüyorlar. Oysaki bu büyük bir günahtır. Birisi idrarından sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında laf getirip götürürdü (koğuculuk yapardı).' Sonra bir dal istedi. Dalı ikiye ayırarak her birinin kabrinin başına bir parçasını koydu.

Ona, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bunu niçin yaptın?' diye soruldu.

Allah Resûlü, 'Umulur ki bu dallar kurumadıkça onların azabı hafifletilir.' buyurdu." (Buhari, 216; Müslim, 292)

Allah Resûlü'nün kabrin üzerine yaş/taze hurma dalı koyması; ona has bir amel midir yoksa teşri amaçlı yaptığı genel bir sünnet midir, bu konuda ihtilaf edilmiştir. Racih olan, bunun Allah Resûlü'ne has bir amel olduğudur. Zira;

– Bir insanın kabirde azap görüp görmemesi gaybi bir konudur. Biz birinin azap görüp görmediğini bilmediğimizden, böyle bir uygulamada bulunmamız doğru değildir. (bk. Ahkâmu'l Mekâbir, s. 169) Şöyle bir iddia isabetli değildir: "Biz, rahmete nail olup olmadığını bilmediğimiz hâlde ölüye rahmet diliyor ve mağfiret talebinde bulunuyoruz. Hâliyle azap görüp görmediğini bilmesek de, azabı hafifletici vesileleri uygularız." (bk. Fethu'l Bârî, 216 No.lu Hadis Şerhi) Bu yaklaşım isabetli değildir; çünkü Allah Resûlü bunu başka kabirlere uygulamamış, umumi bir sünnet hâline getirmemiştir. Umumi sünnet olarak kabirdekiler için, "Kardeşiniz için istiğfarda bulunun; o, şu ân sorgulanıyor." demiştir. Ayrıca burada illet tam olarak nedir; Nebi'nin duası mıdır, kabirlere konan hurma dalı mıdır, belli değildir. Bazı rivayetlerde hurma dalından ziyade Nebi'nin duasının/şefaatinin hafifletici olduğu beyan edilmiştir.

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben azap gören iki kabrin yanından geçtim, şefaatim sayesinde bu dallar yaş durdukça onlardan azabın hafifletilmesini diledim." (Müslim, 3012)

Ağacın yaş/taze olmasının azabı hafifletici bir illet olmadığının **dolaylı** bir delili de Allah Resûlü'nün dalı ikiye kırmasıdır. Bilindiği gibi dal ikiye kırıldığında kuruması hızlanır. (bk. Ahkâmu'l Cenâiz li'l Elbânî, s. 253-254) Şayet azabı hafifleten Nebi'nin duasıysa, hurma dalının konması sembolik bir eylemdir.

– Allah Resûlü'nden bu fiili aktaran İbni Abbâs (ra), Câbir (ra) ve Ebû Hureyre (ra) onun (sav) hayatından sonra ne kendileri ne de başkaları için böyle bir sünneti uygulamamışlardır. İster bu rivayetleri tek bir olayın farklı anlatımı kabul edelim, ister her birini mustakil bir olay kabul edelim; sahabe bunu genel bir uygulama hâline getirmemiştir. Bildiğimiz tek uygulama, sahabeden Bureyde ibni Eslemî'nin, kabrine iki hurma dalı konmasını vasiyet etmesidir. (bk. Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 81. Bab) Ancak bu rivayet doğru anlaşılmak durumundadır. Şöyle ki;

– Bureyde kabrin üstüne değil içine yaş hurma dalı bırakılmasını vasiyet eder. Bugün insanlar üstüne bırakıyor, hatta ekiyorlar.

Kabirlere Yönelik Yasaklardaki Hikmetler

Kabirlere yönelik yasaklar incelendiğinde üç temel hikmet olduğu görülür.

A. Şirke Giden Yolları Kapatmak

Allah Resûlü'nün (sav) kabirlere yönelik yasaklarının en önemli hikmeti, şirke giden yolları kapatmaktır. Konunun ehemmiyetine binaen bu bölümde sözü uzatacak, ilk insan Âdem'den (as) günümüze, mezarların ve içinde yatanların nasıl şirke sebep olduğunu anlatacağız.

Allah (cc), insanlığı "Allah'ı birleme ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmama" fıtratı üzere yaratmıştır:

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler." [504]

İlk Peygamberden başlamak üzere tüm elçiler insanları tevhide, yani fıtratlarında var olan bilgiye davet etmişlerdir. Âdem'den (as) Nûh'a (as) kadar ümmet bu davete icabet etmiş, tevhid ümmeti olmuştur. İnsanın ezelî düşmanı olan şeytan ise insanları fıtrat dini olan tevhidden saptırmak için her yolu denemiştir:

İyâd ibni Himâr el-Mucâşiî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) hutbede şöyle buyurmuştur:

"Ben, kullarımın tümünü hanîf olarak yarattım. Bu arada şeytanlar onlara geldiler ve onları dinlerinden çevirdiler, kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara

– Bureyde (ra) bunu neye dayanarak yaptığını izah etmemiştir. Bunu Allah Resûlü'nün (sav) davranışına uyarak yapmış olabileceği gibi, Kur'ân ve Sünnette hurma ağacı övüldüğü ve mübarek dendiği için de (bk. 14/İbrahîm, 24; Buhari, 5444) yapmış olabilir. Kaldı ki bu, Bureyde'ye (ra) has bir ameldir. Sahabeden kimse ona tabi olmamıştır.

Şöyle bir itiraz yersizdir: "Bureyde (ra) bunu yaptığında sahabeden kimse itiraz etmedi." Bureyde (ra) Horasan'da vefat etmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 81. bab başlığı şerhi, İbni Sa'd'den naklen) Hâliyle birçok sahabinin onun bu davranışından haberi yoktur. Buhari (rh) Bureyde rivayetinin hemen akabinde İbni Ömer'e dair şu rivayeti aktarmıştır: "Mezar üzerine yapılan çardağı/gölgeliği görünce, 'Onu sök, onu ameli gölgelendirir.' demiştir." (Buhari, Kitâbu'l Cenâiz, 81. bab başlığı şerhi). Böylece Buhari (rh) sahabenin kabir üstüne konan şeylere tepki gösterdiğini, ne ağaç ne de başka bir şeyin mezarı gölgelemesine hoş bakmadıklarını göstermiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

504. 30/Rûm, 30

haram kıldılar, hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyi bana ortak kılmalarını emrettiler." [505]

Kudsi hadiste ifade edildiği gibi şeytanın insanları saptırma ve şirke düşürme serüveni iki yolla başlamıştır:

İlki, teşri ve hâkimiyet şirki diyebileceğimiz, helal ve haram belirleme yetkisini insanın kendinde görmesi ve Allah'ın (cc) yasalarına rağmen kendisinin yasalar belirlemesidir.

İkincisi ise Allah'ın meşru kılmadığı, yapılabilirliğine dair hiçbir delil indirmediği hususlarda Allah'a (cc) şirk koşulmasıdır.

Şeytanın türlü desise ve aldatmalarına rağmen özellikle bu iki başlığın hadiste zikredilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Diyebiliriz ki bu iki yol, onun en fazla denediği ve sonuç aldığı yöntemlerdir. Bu nedenle de insanlığın saptırılma sürecinin başlangıcı olarak zikredilmiştir.

Allah'ın hiçbir delil indirmediği hususlarda Allah'a şirk koşmanın başlangıcını Nûh'un (as) kavminde görüyoruz. Âdem'den (as) sonra yaklaşık on nesil tevhid üzere yaşayan Müslimlere, şeytan farklı yönlerden yaklaşmış ve onları şirke düşürmüştü. Elbette tevhid ehli Müslimler bir defada, tercihe dayalı olarak tevhidi terk edip putlara tapmamıştı. Bu bozulmanın ağır ağır seyreden bir akışı ve küçükten büyüğe doğru süregiden merhaleleri vardı. Bu merhaleleri inceleyelim:

"Ve dediler ki: 'Sakın ha ilahlarınızı bırakmayın. Ved, Suva, Yeğus, Yauk ve Nesr'i de bırakmayın.' " [506]

Ayet-i kerimede ismi zikredilen putlar, salih insanları topluma hatırlatmak için yapılmış temsilî heykellerdi. Allah'ı (cc) hatırlatsın diye inşa edilen el yapımı taşlar, zamanla Allah (cc) ile beraber tapılan yani Allah'ın dışında ilah edinilen putlar hâlini aldı.

Buhârî (rh), İbni Abbâs'tan (ra) şu rivayeti kaydeder:

"Bu putlar, Nûh'un (as) kavminin putlarıydı. Sonra bu putlar Araplara geçti. Ved putu Devmeti'l Cendel'de, Kelb Kabilesi'ne aitti. Suvâ' putu Huzey-

505. Müslim, 2865
506. 71/Nûh, 23

loğullarına, Yeğûs putu Murâd'a -daha sonra Sebe'nin Cevf mevkiinde Ğutayfoğullarının oldu-, Yeûk putu Hemdân'a, Nesr putu Himyer'e aitti. Bunlar Nûh Kavmi'nde yaşayan salih insanların isimleriydi. Vefat ettiklerinde şeytan, kavimlerine şöyle fısıldadı: 'Bunların oturdukları mekânlara taşlar dikin ve bu salihlerin isimleriyle isimlendirin.' Onlar da yaptılar. İlk zamanlar ibadet edilmedi putlara, bu nesil vefat edip ilim kalkınca ibadet edilmeye başlandı."[507]

Şeytan onlara, "Allah'a şirk koşun." diyerek ya da "Putlar yapın." diyerek yaklaşmadı elbet. İslami hassasiyete sahip hiçbir Müslim'in kabul etmeyeceği bu teklifi, masum bir surette ve iyi niyetle onlara fısıldadı.

Masum suret, "Bu salihlerin adına kabir/türbe/anıt yapılması"ydı. Zamanla bu anıtlar/türbeler putlaştırılmış ve bunlara ibadet edilmişti. Ummu Habibe ve Ummu Seleme (r.anhuma) Habeşistan'da gördükleri, içinde suretler olan bir kiliseyi Allah Resûlü'ne zikrettiler. Nebi (sav) şöyle buyurdu:

"Bunlar, aralarından salih biri öldü mü kabrinin üzerine mescid inşa eder, sonra da bu resimleri yaparlardı. Bunlar, Kıyamet Günü'nde Allah katındaki en şerli insanlardır."[508]

İbni Kayyim (rh) şöyle der: "Seleften birçok kişi şöyle der: 'Bunlar, Nûh'un kavminden salih insanlardı. Öldüklerinde kabirlerinin üzerini beklemeye başladılar. Sonra resimlerini yaptılar. Zaman uzayınca da ibadet etmeye başladılar.' "[509]

Kabirlerini belirginleştirip oraları mescid edinmekle başlayan bu hâl, ibadetle neticelenmiş ve bu ümmetlerin dünya ve ahirette bedbaht olmasına neden olmuştu.

İyi niyet ise bu salihlerin onlara Allah'ı (cc) hatırlatmasıydı: "Bunlar Nûh'un kavminden salih insanlardı. İnsanlardan onlara tabi olanlar vardı. 'Şayet bunların resimlerini yaparsak Allah'a ibadetimize teşvik edici olur.' dediler ve resimlerini yaptılar. Bu nesil ölüp yeni bir nesil geldiğinde şeytan onlara

507. Buhari, 4920
508. Buhari, 3873; Müslim, 528
509. İğâsetu'l Lehfân, s. 184

gelip, 'Atalarınız bunlara ibadet eder ve bunlar sayesinde yağmur yağdırılırdı.' dedi. Onlar da ibadet ettiler."[510]

Diyebiliriz ki putperestliğin temeli kabirperestlikle atılmıştır. Nûh'un (as) kavminde başlayan, "kabirde yatan nedeniyle kabire saygı" inanışı zamanla cahil nesillerin eliyle puta tapıcılığa evrilmiştir. Nûh Kavmi'nin helakından sonra benzer bir illet, Yahudi ve Hristiyan toplumunda zuhur etmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz hadiste görüldüğü üzere onlar nebilerinin kabirlerini mescid hâline getirmiş, oralara resim yapmış, son olarak da o mekânları Allah'a şirk koşulan mabedler hâline getirmişlerdir.

Kabirperestlik, Yahudi ve Hristiyanları, kabirler üzerine mescid inşa etme şeklinde etkilediği gibi İbrâhîm'in milletine müntesip Arap Yarımadası müşriklerini de etkilemişti. Onların tapındığı yüzlerce put olsa da bunların içinde en yaygın olanları salihler adına yapılan türbelerdi. Kur'ân'da zikri geçen ve Arapların üzerine yemin ettikleri Lat, Menat ve Uzza putları gibi …

Lat, salih bir zattı. Hacılara hiçbir karşılık beklemeden suveyk[511] hazırlar ve dağıtırdı. Öldüğünde kabrinin başında bekleyip ona ibadet ettiler.[512]

İbni Kesîr, Lât putunu şöyle tarif eder: "İşlenmiş beyaz bir kayadandı. Üzerine ev yapılmış, örtülerle sarılmış ve bekçileri vardı. Çevresinde geniş bir alan, Taifliler tarafından kutsal kabul edilirdi/tazim edilirdi. Diğer Arap kabilelerine karşı Lât'ın kendi mıntıkalarında olması ile övünürlerdi."[513]

Uzzâ'yı ise İbni Cerîr'den (rh) naklen şöyle rivayet eder: "Üzerinde yapı inşa edilmiş bir ağaçtı. Üzerinde örtü vardı. Mekke ile Tâif arasında, Nahle mıntıkasındaydı. Kureyşliler onu tazim ederdi."[514] [515]

510. Tefsîru't Taberî, 23/639, Nûh Suresi, 23. ayetin tefsiri

511. Bir çeşit yiyecek.

512. Necm Suresi 19. ayetin tefsirinde İbni Abbâs, Mucâhid ve Rebî' ibni Enes'ten nakledilmiştir. İmam Taberî ve İbni Kesîr'in naklettiği bu eserin (bk. Tefsîru't Taberî, 22/523-526; İbn-i Kesîr Tefsîri, 10/411-417, Necm Suresi, 19. ayetin tefsirleri) bir kısmını Buhârî, İbni Abbâs'tan nakleder. (bk. Buhari, 4859)

513. İbn-i Kesîr Tefsîri, 10/411-412; Zâdu'l Mesîr, 6/44; Necm Suresi, 19-29. ayetlerin tefsiri

514. age. 10/411-412

515. İlgili nakillerden Lât ve Uzzâ ismi çıkarılırsa ve yerine herhangi bir şeyhin ya da veli olduğu düşünülen zatın türbe ismi yazılsa çoğu insanın ayırt edemeyeceği kanaatindeyim.

Allah Resûlü (sav) kabirlerin/türbelerin insanlığa olan zararlarını fark ettiği için tevhidi muhafaza ve şirke giden yolları kapama adına birçok tedbir aldı.

İslam'ın ilk yıllarında kabir ziyaretlerini yasakladı:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) annesinin kabrini ziyaret ederek ağladı. Yanındakileri de ağlattı. Sonra şöyle buyurdu: 'Annem için istiğfarda bulunmak hususunda Rabbimden izin istedim. Fakat bana izin verilmedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim; ona izin verildi. Sizler de (artık) kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti ölümü hatırlatır.' "[516]

Kabirleri tazim marazıyla putperestleşmiş bir millet, kalplerine tevhidin iyice yerleşmesi, şirkin ve eserlerinin silinmesi düşüncesiyle kabir ziyaretinden alıkonuldu. İslam, kalplerine iyice yerleşip kalpler, El-Azîz ve El-Hamîd olan Allah'a bağlanınca kabir ziyaretlerine müsaade edildi.

Allah Resûlü (sav), kabir ziyaretlerine müsaade etse de kabirperestlik tehlikesine sürekli dikkat çekmiş, son hastalığında dahi ümmetini bu noktada uyarmıştır:

Âişe Annemiz ve Abdullah ibni Abbâs'tan (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin! Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler."[517]

Cundeb ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vefatından beş gün önce Nebi'yi (sav) şöyle derken işittim: 'Sizlerden bir dost edinmem uygun olmaz. Çünkü Yüce Allah İbrâhîm'i nasıl dost edindiyse, beni de öyle dost edinmiştir. Ümmetimden birini dost edinecek olsam Ebû Bekir'i dost edinirdim. İyi bilin ki, sizden önce geçen milletler nebilerinin ve (aralarındaki) salih kimselerin kabirlerini mescid ediniyorlardı. Dikkat edin! Sakın siz kabirleri mescid edinmeyin! Ben sizi bundan menediyorum.' "[518]

Kabirler niçin mescid edinilir? Çünkü orada yatan zatın, çevresine bereket

516. Müslim, 976
517. Buhari, 435; Müslim, 531
518. Müslim, 532

yaydığına inanılır. Orada yapılan duanın daha makbul olduğu, ibadetlerin daha huşulu olacağı ve kabir sahibinin şefaatçi olacağı düşünülür. Yani kabrin (mekân) ve orada yapılan ibadetlerin (zaman), diğer zaman ve mekânlara üstünlüğüne inanılır. Oysa, "Rabbin dilediğini yaratır ve seçip (üstün kılar)."[519] ayeti gereğince bir yerin üstünlüğü, seçilmişliği ve bereketi, Yaratan'ın (cc) elindedir. Yaratan kim ise bir zamanı diğer zamana, mekânı da başka bir mekâna üstün kılacak olan da odur. Allah (cc) hiçbir kabre böyle bir üstünlük vermemiştir. Öyleyse bu kabirlerin üstünlüğü nereden geliyor?

Kabir/Türbe/Ziyaret hâline getirilen mezarlar, zamanla ve etraflarında oluşan menkıbe kültürüyle tazim edilmeye başlanır. Hastaların şifa bulduğu, çocuğu olmayanların çocuğa kavuştuğu, kısmeti kapananların kısmetinin açıldığı, gökyüzüne doğru bazı geceler bir nurun yükseldiği gibi kulaktan kulağa aktarılan hikâyelerle kalplerin buralara bağlanması sağlanır. Buralardan gelir elde eden üçkâğıtçıların özel çabalarıyla, bu menkıbeler itinayla çoğalır. Yürümekten, konuşmaktan, kendi hastalıklarına şifa bulmaktan ve ölümü defetmekten aciz ölüler, dolandırıcılar eliyle uçurulur.

Allah Resûlü (sav), kabirlerin mescid edinilmesini yasaklamıştır. Hatta o kadar ki kabirlerin yanında İslami eylemlerin icra edilmesi dahi yasaklanmıştır.

Ebû Mersed El-Ğanevî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kabirlerin üzerine oturmayın, onlara doğru namaz kılmayın."[520]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hamam ve mezarlık dışında yeryüzünün tamamı mesciddir."[521]

Kurtubî (rh) bu nehyi şöyle açıklar: "Yahudi ve Hristiyanların yaptığı gibi kabirleri kıble edinip onlara doğru veya üzerlerinde namaz kılmayın. Putların ibadetine götüren davranışlar gibi böylesi davranışlar da sizi kabirde

519. bk. 28/Kasas, 68
520. Müslim, 972
521. Ebu Davud, 492; Tirmizi, 317

yatanlara ibadete götürür. Nebi bundan sakındırdı ve buna götürmesi muhtemel yolu kapatmış oldu."[522]

Allah Resûlü (sav) bununla yetinmemiş, kabirlerin şekline de müdahale etmiştir.

Ebu'l Heyyâc'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî ibni Ebî Tâlib bana şöyle dedi: 'Allah Resûlü'nün beni gönderdiği bir işe ben de seni göndereyim mi? Tarumar etmediğin hiçbir heykel ve düzeltmediğin hiçbir yüksek kabir bırakma?' "[523]

Sumâme ibni Sufey'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fadâle ibni Ubeyd ile Rum diyarında, Rodos'ta bulunuyorduk. Derken bir arkadaşımız vefat etti. Bunun üzerine Fadâle ibni Ubeyd emir vererek kabrini düz yaptırdı. Sonra şunu söyledi: 'Ben, Allah Resûlü'nün (sav) kabirlerin yer ile bir yapılmasını emrettiğini işittim.' "[524]

Nebi (sav), yerle eşit olmasını istediği kabirlerin, kabir olduğu belli olsun diye sadece bir karış yükseltilmesine müsaade etti. Kabirlerin kireçten yapılıp üzerine bina edilmesini, ışık asılmasını ve üzerine yazı yazılmasını yasakladı:

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabrin kireçlenmesini, üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı."[525]

Yine Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirler üzerine kireç (ve mermer) yapmayı, kabirler üzerine yazı yazmayı, kabirler üzerine bina yapmayı ve kabirleri çiğnemeyi yasakladı."[526]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirleri ziyaret eden kadınlara ve kabirlerin üzerine lamba asanlara lanet etti."[527]

522. Tefsîru'l Kurtubî, 10/573, Kehf Suresi 21. ayetin tesiri
523. Müslim, 969
524. Müslim, 968
525. Müslim, 970
526. Tirmizi, 1052; Ebu Davud, 3226
527. Ebu Davud, 3236; Tirmizi, 320

Günümüz kabirleri ve Allah Resûlü'nün (sav) bu emirleri karşılaştırıldığında kabristanların Allah ve Resûl'üne isyan mekânlarına dönüştüğü görülecektir. Ve maalesef bizden önce yaşamış milletlerin adım adım putperestliğe düştüğü gibi bu ümmetin de aynı yolla putperestliğin yaygın bir tonu olan kabirperestliğe düştüğü fark edilecektir.

Ümmeti kabirler konusunda farklı şekillerde uyaran Allah Resûlü'nün (sav) uyarılarının en fazla yoğunlaştığı konu kendi kabridir. İman ve vefa duygusuyla kendine bağlanan ümmetinin, şeytanın bu sevgiyi kullanarak saptırmasından korkmuştur. Özellikle kabrine yönelik yapılması muhtemel aşırılıklara karşı ümmetini titizlikle ikaz etmiştir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Benim kabrimi bayram yeri kılmayın. Bana salât getirin, nerede olursanız salâtınız bana ulaşır."[528]

Allah Resûlü (sav) kabrinin bayram yerine dönüştürülmesini yasaklamıştır. Bayram, kelime itibarıyla, "iyd" yani avdet/dönmek kökünden gelir. Lugat anlamını baz alırsak kabrinin sürekli dönüp durulan, ziyaretgâha çevrilen bir yer olmasını istememiştir. Örfi ve şer'i olarak bayram ise "kendisi için süslenilen, bir araya gelinen, zamanı belli olan" anlamlarını çağrıştırır.

Allah Resûlü (sav) bu manayı kastetmişse kabrinin sürekli ziyaret edilmesini, ziyaret sırasında süslenilmesini, belli gün ve zamanların ziyarete tahsis edilmesini yasaklamak istemiştir.

Ebû Dâvud'un (rh) Sünen'ini şerh eden Şemsulhak Azîm Abadî, âlimlerden bu yönde nakillerde bulunmuştur:

Munâvî: "Bayrama toplandıkları gibi Allah Resûlü'nün kabrini ziyaret için toplanmalarını yasaklamıştır. Bu yasağın nedeni meşakkatin kaldırılması ya da tazimde aşırılığı önlemek içindir."[529]

Tiybi: "Bayram için süslenip temizlendikleri gibi kabrini ziyaret için süslenip temizlenmelerini nehyetmiştir. Yahudi ve Hristiyanlar peygamberlerinin

528. Ebu Davud, 2042
529. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/181; El-Mufredât, s. 593, a-v-d maddeleri

kabirlerine böyle yaparlardı. Tâ ki bu tutum onlarda gaflet ve kalp katılığına sebebiyet verdi. Putperestlerin âdetlerinden biri ölülerini tazim etmektir. Bu hâl devam eder ve neticede onları put edinirler. Bu manaya işaret için Allah Resûlü, 'Allah'ım! Benim kabrimi kendisine tapılan bir put kılma.' demiştir."[530]

Tiybi'nin işaret ettiği hadisin tamamı şöyledir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ım benim kabrimi put kılma. Allah nebilerin kabirlerini mescid edinen topluluğa lanet etmiştir."[531]

Bu hadis, kabirlerin mescid edinilmesiyle puta dönüşmesi arasındaki ilintiyi gösterir. Faziletine inanılarak mescid edinilen kabirler, belli zaman sonra türbeleşmekte ve dua edilen, şifa umulan, ruhaniyetinden medet umulan ve Allah'a aracı kılınan birer puta dönüşmektedir.

Muvatta şarihlerinden İmam ibni Abdilberr, hadisin şerhinde bu manaya dikkat çekmiştir:

"Hadiste geçen 'vesen' puttur. Put, altın veya gümüşten ya da herhangi bir maddeden yapılan şekildir. Allah'ın dışında ibadet edilen her şey puttur. Araplar putlara namaz kılıyor ve ibadet ediyorlardı. Allah Resûlü, ümmetinin önceki ümmetler gibi yapmasından korktu. Onların peygamberleri vefat ettiğinde kabrinin başında, putun başında bekledikleri gibi beklerlerdi. 'Allah'ım, benim kabrimi ibadet edilen bir put kılma.' demek, 'Ona yönelik namaz kılınan, ona secde edilen, ibadet edilen bir put kılma.' demektir. Allah böyle yapan ümmetlere şiddetle öfkelenmiştir. Allah Resûlü ashabını ve ümmetini geçmiş ümmetlerin çirkin fiillerine karşı uyarmıştır. Onlar peygamberlerinin kabrine doğru namaz kılıyor, oraları kıble ve mescid ediniyorlardı. Putperestlerin putlarına yaptıkları gibi onlar da putları tazim ediyor ve ona secde ediyorlardı."[532]

Allah Resûlü'nün (sav) bu tavsiyeleri ashabına da etki etmişti. Onlar, Ne-

530. bk. El-Kâşif an Hekâiku's Sunen, 3/1043, 926 No.lu Hadis Şerhi
531. Ahmed, 7358; Muvatta, 475
532. Et-Temhîd limâ fî Muvatta' mine'l Meânî ve'l Esânîd, 5/45

bi'nin hevasından konuşmadığını, sadece ümmetin hayrını düşündüğünü, şefkatli bir babanın evlatlarını tehlikeden koruduğu gibi onları tehlikelerden korumaya çalıştığını biliyorlardı. Bu nedenle onun yönlendirmelerini emir telakki ettiler ve bunları titizlikle uyguladılar.

Öncelikle onun (sav), kabrine yönelik sözlerini uyguladılar.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav), ölümüne sebep olan hastalığı sırasında şöyle buyurdu: 'Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.'

Eğer Allah Resûlü'nün (sav) bu sözü olmasaydı Müslimler onun kabrini açık bırakırdı. Ancak ben onun kabrinin mescid edinilmesinden korkuyorum."[533]

Allah Resûlü'nün kabrini her Müslim'in kabri gibi yaptılar. Yerden sadece bir karış yüksek. Yeşil örtülerle sarıp, efsunlu ve tılsımlı yazıların olduğu putperestlik artığı sandukalara koymadılar. Onu bina edip kireçlemediler. Üzerinde lambalar asıp aydınlatmadılar.

Onlar, Allah Resûlü'nü (sav) çok iyi anladılar. Bu nedenle kabirlerin tazim edilmesine götürecek her yolu kapattılar. Ashabdan bazı kimselerin, Tuster fethinde bir kabre yönelik uygulamaları ilginçtir. Danyal Peygamber'e ait olduğu düşünülen bir kabir buldular. Onu tazim etmediler, türbeleştirmediler, yeşil örtülerle mistik bir hava vermediler. Peki, ne mi yaptılar?

Hâlid ibni Dînâr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebu'l Âliye'ye, 'O ölü adamı ne yaptınız?' diye sordum.

Şöyle cevap verdi: 'Gündüz on üç ayrı kabir kazdık, gece olunca da adamı birine defnettik ve bütün kabirleri düzelttik. Tâ ki insanlar hangisinde olduğunu bilmesin ve onu çıkarmaya kalkmasın.

Ben, 'İnsanlar bu kabirden ne umuyordu?' diye sordum.

'Kıtlık olunca tabutunu çıkarıyor ve bu vesileyle yağmur umuyorlardı.' diye cevap verdi.

533. bk. Buhari, 1330; Müslim, 529

Sonra, 'Adamın kim olduğunu düşünüyorsun?' diye sordum.

'Danyâl isiminde biri.' dedi.

'Kaç yıldır ölü olduğunu düşünüyorsunuz?' dedim.

'Üç yüz yıl.' dedi.

'Peki, cesedinden bir şey değişmiş miydi?' diye sordum.

'Saçının arka taraflarında birkaç tüy dışında bir şey değişmemişti. Nebilerin bedenini toprak çürütemez, parçalayıcı hayvanlar yemez.' cevabını verdi."[534]

Kabirperestliğin Ümmette Açığa Çıkması

Allah Resûlü'nün (sav) bunca uyarısına rağmen, ümmeti, kabirlere çok farklı yaklaştı. Allah Resûlü'nün öğretilerini ters yüz ettiler. Cahiliye ehlinin oluşturduğu putperestliği, salihlerin kabirleri üzerinden ihya ettiler.

"Neden kabirleri ziyaret etmeliyiz?" sorusuna tamamen farklı bir cevap buldular. Allah Resûlü'nün (sav), "O size ölümü hatırlatır."[535] diyerek teşvik ettiği kabir ziyareti için putperestlerin putlardan beklentisine benzer şeyler söylediler.

"Nebilerin ve imamların türbe/makamlarını ziyaretin amacı şudur: Ziyaret etmek, yardım talep etmek, bağışlanma istemek ve ihtiyaçların giderilmesini nebilerin ve imamların ruhundan talep etmektir. Bu, iki taraflı olur. Bir taraf yardım talep eder, diğer taraf yardım eder. Türbeleri ziyaretin bu iki rükûn üzerinde büyük tesiri vardır. Yardım talebine gelince ihtiyaç sahibi, tüm isteğini kendine şefaatçi olan ve ziyaret edilene yöneltir. Öyle ki tüm isteği bununla meşgul olur. Tüm benliği ile bunu zikretmeye ve hatırlamaya yönelir. İşte bu hâl, ziyaret edilenin, kişinin ruhunu fark edip kendisinden beklenilen güzel yardıma karşılık vermesine sebep olur."[536]

Kabir ziyaretinde, ziyaret edilen ölünün ruhundan yardım almayı uman ve bunun için tüm benliğiyle ölünün ruhuna yönelmeyi öğütleyen bir zihniyetin kabirleri puta çevirmelerine şaşmamak gerekir!

534. El-Bidâye ve'n Nihâye, 2/376
535. bk. Müslim, 976
536. Mecmûatu Resâili'l İmâmi'l Ğazzâlî, s. 379

Şa'rânî, Tabakât'ında, bazı velilerden(!) şu nakillerde bulunur: "Muhammed El-Hanefî şöyle derdi: 'Kimin bir sıkıntısı olursa benim kabrime gelsin ve ihtiyacını istesin, gidereyim. Benimle sizin aranızda sadece bir zira (dirsek boyu) toprak vardır.' "[537]

Ahmed El-Ferğelî isimli Allah dostu(!) ise şöyle derdi: "Ben kabrimde olup tasarruf edenlerdenim. Kimin ihtiyacı olursa benim kabrime gelsin, ihtiyacını dillendirsin, yerine getireyim."[538]

Evet, onlar kabir ziyaretlerini böyle anladılar ve insanları, kabirleri putlaştırmaya davet ettiler.

Kabirlerin üzerine türbe yapılabileceğini, hatta yapılması gerektiğini savundular. Bazıları öyle ileri gitti ki Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği ve yasaklayıcı olan hadislerin zayıf olduğunu söylediler. İlmî namusa sahip olanlar hadislere söz söylemedi, lakin mevcut hâli delil aldılar. Şöyle ki: Hadisler yasak getiriyordu, ama İslam âleminin her yanı türbelerle doluyordu. Demek ki bu türbeleri yapanların bir bildiği vardı. Ne yani, hocalarına, şeyhlerine, atalarına sapık mı diyeceklerdi? Demediler. Türbeciliği müdafaa eden risaleler yazıp atalarının yoluna sahip çıktılar.[539]

İslam Ümmetinde Türbecilik

"Alî Paşa'nın naklettiğine göre kendi zamanında Kahire'de iki yüz doksan dört türbe vardı. Doktor Suat Mahir'in nakline göre Mısır'ın genelinde binden fazla türbe vardır.

1890 yılında Şam'ı ziyaret eden Abdurrahman Sami Bey, Dımeşk civarındaki türbelerin sayısının yüz doksan dört kadar olduğunu söyler. Osmanlı'nın başkentinde ise dört yüz seksen bir caminin olduğunu, neredeyse bunların hiçbirinin türbeden yoksun olmadığını anlatır. Hindistan'da ise günümüze kadar varlığını koruyan yüz elli türbenin olduğunu aktarır. Hicri 14. asrın başlarında Bağdat'ta yüz elli büyük cami vardı. Nerede ise her birinde bir

537. Et-Tabakâtu'l Kubrâ li'ş Şa'rânî, 2/88

538. age. 2/92

539. Muhammed Zâhid El-Kevserî'nin El-Makâlât kitabında yayımlanan "Kabirler Üzerine Mescid İnşa Etmek ve Kabirlere Dönüp Namaz Kılmak" adlı bir makalesi bulunmaktadır. Yine yakın dönem kabirperestlerinden Ebu'l Feyd Ahmed ibni Muhammed El-Ğumârî'nin "Kabirler Üzerine Mescid ve Türbe İnşa Etmenin Müstehap Oluşuna Deliller" adlı bir risalesi vardır.

türbe vardı. Musul'da ise birçoğu mescidlerin içinde olan yetmiş altı civarında türbe bulunmaktadır.

Bu dönemde (H 14. asır) İslam âleminin büyük başkentlerinin hepsinde manzara aynıydı. Mezarlar üzerine mescid inşa edip mezarları türbeleştirmek Allah'a yakınlaşma vesilesi olarak görülmekle yetinilmedi, insanlar arasında rekabet sebebi oldu. İnsanların bir beldeyi faziletli görüp orada yaşamaya rağbet etmesi, içindeki türbelerle doğru orantılıydı. Şayet bir beldede türbe yoksa mutlaka oranın ehlinden bir rüya uydurulurdu. Rüyasında bir velinin(!) belli bir noktada olduğunu keşfeder ve insanlar orayı türbe hâline getirirdi."[540]

Tevhidin unutulması ve âlimlerin sorumsuzluğu nedeniyle türbecilik yayılmaya devam etmektedir.

Türbelerin eski olanları tarihî eser kabul edilip restore edilmekte ve her geçen gün var olanlara yenileri eklenmektedir. Buralarda farklı tarikatlar tarafından icra edilen ilginç ritüeller, Kureyş putperestliğini hatırlatmaktadır.

Birer ilahmış gibi onlara dua edip yalvaranlar, ihtiyaçlarını kâğıt parçalarına yazıp türbelere bırakanlar, türbelere temas eden toprak, bez gibi şeylerin şifa kaynağı olduğuna inananlar ve sıkıntısı geçsin diye türbelere adak adayanlar olduğu görülmektedir. Âdeta namazdaymış gibi kabrin başında huşuyla bekleşen, konuşmanın edepsizlik olduğunu kabul eden, kabirden çıkarken arkasını kabre dönmemek için gerisin geriye çıkan insanlar müşahede edilmektedir…

Mısır'da bulunduğum yıllarda kendi gözlerimle gördüğüm putperestlik örneklerini aktarayım: Ezher'in karşısında Hüseyin'e (ra) ait olduğu iddia edilen bir türbe ve üzerine inşa edilmiş bir mescid bulunuyor. Ezher Camisi'nin içinde de türbe var elbet. Ancak Hüseyin'e ait olduğu iddia edilen ve bir tarikatın ekmek teknesi olan türbe kadar rağbet görmüyor. Arkadaşlarımızla bu camiyi ziyaret ettik.

Türbe edebini bilmeyen nasipsizler(!) olarak sözlü ve nazari tacize uğradık. Zira ayakkabılarımızı elimizde tutmuş, kabre sırtımızı dönmüş, kendi aramızda konuşmuş ve en önemlisi dua edip şefaat talep etmeden çıkmıştık.

540. bk. El-Kubûriyye, s. 201-203 özetle.

İmam Şâfiî'nin (rh) mezarına yapılan türbede ise kadınlardan birinin koşarak secdeye kapandığını gözlerimle gördüm. Benim yaklaşımımı aşırı bulan ve biraz da Osmanlıcılık illetiyle malul bir arkadaşımız dahi bu manzara karşısında dayanamamış ve 'Bu kadar da değil!' diyerek tepkisini göstermişti. Maalesef, tevhid imamlarından birinin kabri bu ümmetin kabirperestleri eliyle putlaştırılmıştı.

Yüzyıllar önce kabirlere secde eden putperestleri, Şukrî Âlûsî şöyle aktarır: "Allah'a yemin olsun ki âlemlerin Rabbi olan Allah'tan yüz çevirip türbe eşiklerine secde edenleri gözlerimle gördüm. Sadece avam değildir bunu yapan. Nice ilim iddiasında olanın bu fiilleri yaptığını gördük ve duyduk. Bunların çoğu mevcut tarikatlardan birine müntesiptir. Bunların yanında şeyhlerin ruhaniyetinden yardım/medet ummak da meşhur vaciplerdendir. Allah bunların hürmetini korumasın, devamlarını sağlamasın. Allah'tan yeryüzünü bunların küfründen ve sapıklığından temizlenmesini dileriz."[541]

Diyobendilerin meşhur âlimlerinden Şeyh Halîl Ahmed, Cuştiler'in Şeyhi, Huvâce Muînuddin El-Cuştî'nin kabrini ziyaret eder. Kabrin başında oturur ve murakabeye dalar. Öyle kaptırır ki kendini âdeta bayılmış bir insan gibidir. İnsanlar ise kabrin etrafında tavâf yapıyor ve secde ediyordur.[542]

Osmanlı'nın meşhur âlimlerinden İmam Birgivi şöyle der: "Bu sapık ve saptırıcıların hâli öyle boyuta ulaştı ki kabirlere/türbelere hac ibadeti uydurup yapılması gereken ritüeller belirlediler. Bunların aşırılarından biri 'Türbe Haccı'nın İbadetleri/Menâsiku Hacci'l Meşâhid' adıyla kitap kaleme aldı. Kabirleri Allah'ın evine benzeterek bunu yaptılar. Açıktır ki bu, İslam dininden ayrılış ve putların kullarının dinine girmektir."[543]

Hanefilerin Bağdat müftüsü Âlûsî (rh) Hac Suresi'nin 73. ayetinin tefsirinde

541. Cuhûdu Ulemâi'l Hanefiyye fî İbtâli'l Akâidi'l Kubûriyye, 1/469. Fethu'l Mennân Cuhûdu'l Ulemâi'l Hanefiyye kitabı, son dönemlerde kaleme alınmış önemli akademik çalışmalardandır. Müellifi Şemsuddîn El-Afğânî, Horasan âlimlerindendir. Mutasavvıf ve Mâturîdî Diyobendiler arasında medrese eğitimi almış ve onları çok iyi tanıyan bir ilim adamıdır. Tarih boyunca Hanefi âlimlerinin kabirperestlerin şirk akidesine karşı verdiği mücadeleyi derlemiş ve kıymetli bir çalışma ortaya koymuştur. Üç cilt olarak basılan bu hacimli eser faydalanılacak eserlerdendir. Müellifin, Mâturîdîlik inanışını incelediği üç cilt hâlinde basılan kıymetli bir eseri daha bulunmaktadır. (bk. Adâu'l Mâturîdiyye li'l Akîdetu's Selefiyye, Mektebetu's Sıddîk)

542. bk. Cuhûdu Ulemâi'l Hanefiyye fî İbtâli'l Akâidi'l Kubûriyye, 2/632

543. age. 2/646; Ziyâretu'l Kubûr li'l Birgivî, s. 20

şunları kaydeder: "Mutasavvıfların çoğunun, nebilerin kabirlerinin eşiğine secde ettiğini gördüm. Bazısı tüm nebilerin, kabirlerinde tasarruf ettiğini kabul eder. Tasarrufları mertebelerine göre değişir. Âlimleri ise dört veya beşinin tasarruf ettiğini kabul eder. Bununla ilgili delil istendiğinde, 'Keşifle sabit oldu.' derler. Allah onları kahretsin! İftiraları ne kadar çok ve cahillerdir. Bazıları bunların kabirlerinden farklı şekillerde çıktığını iddia eder. Âlimleri şöyle der: Ruhları bazen aslan, ceylan ve benzeri surette açığa çıkar ve dilediği gibi gezer." [544]

Sonuç Olarak

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Gece ve gündüz, Lât ve Uzzâ'ya ibadet edilmedikçe yok olmaz." [545]

Sevbân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmaktadır:

"Ümmetimden bir grup müşriklere katılmadıkça, bir grup da putlara tapmadıkça kıyamet kopmayacaktır." [546]

Bugün gerek Türkiye'de gerek İslam beldelerinde bulunan türbelere ve bunlara yönelik yapılanlara bakıldığında bu hadisler daha iyi anlaşılıyor. Bu kabirler/türbeler putlara dönüşmüş ve insanlar, Allah'ı sevdiklerinden da-ha fazla bu putları seviyor; O'ndan korktuklarından çok daha fazla bu putlardan korkuyorlardır. Onlardan biri Allah adına yemin ettiğinde yeminini çok rahat çiğnerken türbelerin çarpmasından korktuğu için orada yatanın başı üzere yemin etmeye dahi cesaret edemiyordur. Yemin ettiği farz edilse bile asla yeminini çiğnemiyor. Rabbinin çarpmasından emniyet içinde olan bu putperestler, yatırların çarpmasının korkusu içindelerdir.

"Şu namazı da aradan çıkaralım." mantığıyla Allah'ın huzuruna duran, namazdan ziyade olimpiyat koşusunda olduğunu zanneden insanlar, türbe ziyaretinde kemâl-i huşu ve inkisar içerisindelerdir. O denli transa geçerler ki namazda fıldır fıldır olan gözleri oradayken türbe kıblesine çakılıp kalır.

Her hastalık ve musibet için ayrı bir türbenin iyi olduğuna inanırlar.

544. age. 3/1567-1568; Rûhu'l Meânî, 9/202; Celâu'l Ayneyn, s. 520
545. Müslim, 2907
546. Ebu Davud, 4252; Tirmizi, 2219

Allah'a (cc), Nebi'ye (sav) ve kutsala sövüldüğünde kılı kıpırdamayan bu samimi(!) kullar; kabirlerine, şeyhlerine ya da tarikatlarına laf söylendiğinde ateş topuna dönüşür ve öfke patlaması yaşarlar.

Allah'ın dinine düşmanlık eden, alay edip dalga geçen mülhitlerle hiçbir sorunları yoktur. Onları takip eder, izler, alkışlar ve severler. Kendi tarikatları veya putları hakkında konuşan hocalara gelince ise İbrâhîm'in (as) müşriklere uyguladığı usve-i hasene beraatini uygularlar.

Her önemli iş öncesinde ve sonrasında türbelere akın ederler. İşin öncesinde yardım talebinde bulunur, sonrasında şükranlarını iletirler.

Mekkeli putperestler rahatlık ânında putlarına ibadet edip dua eder, dara düştüklerinde ise sadece Allah'a yalvarırlardı. Bunlar rahatlık ânında da darlıkta da hatta karşıdan karşıya geçerken dahi sadece türbelerin ruhaniyetinden medet umarlar.

Bunların içinde türbeler adına savaşanlar dahi vardır. Lübnan Hizbullah Örgütünün Suriye'de yaşanan olaylara müdahalesini ve Esad'a verdikleri desteği "Türbeleri koruyacağız." şeklinde gerekçelendirdiğini unutmayalım. Haklı olarak sormak istiyoruz: Allah Resûlü'nün (sav) haber verdiği ve ümmetini uyardığı putperestlik bu değil de nedir?![547]

B. Ahireti Hatırlamak

Kabirlere yönelik emir ve yasakların bir hikmeti de kabristanın ahireti hatırlatması ve dünyanın geçiciliğine dair öğüt olmasıdır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti ölümü hatırlatır."[548]

Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben sizi kabir ziyaretinden menetmiştim, artık onları ziyaret ediniz. Çünkü kabirleri ziyarette tezkire (öğüt, ölümü hatırlatma ve ibret) vardır"[549]

547. bk. Tasavvuf: Tanımı-Menşei-İslam'la İlişkisi, s. 159-171
548. Müslim, 976
549. Ebu Davud, 3235

Yine Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bazı sebeplerden dolayı size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Şimdi Muhammed'e annesinin kabrini ziyaret etme izni verildi. Siz de kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti size ahireti hatırlatır." [550]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben sizleri kabirleri ziyaret etmekten menetmiştim. Bundan sonra kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü şüphesiz kabirlerin ziyareti, dünyaya karşı zahid yapar ve ahireti hatırlatır." [551]

İslam, kabirlerin ölümü/ahireti hatırlatmasını istemiştir. Buna binaen sade, gösterişsiz, alelade olmasını talep etmiştir. Günümüz kabirleri ise ahireti hatırlatmak şöyle dursun, bir mesire alanı gibidir. Sahiplerinin ekonomik düzeyini gösteren yüksek/şatafatlı kabirler, birer edebî kitabeyi andıran yazılar, bahçeyi hatırlatan ağaçlandırma ve ışıklandırmalar… kabirlerin varlık amacına aykırıdır. Bundan olsa gerek kabirler ölümü hatırlatmamakta, birçok kabir tinercilerin, ayyaşların, masiyet ehlinin mekânı olmaktadır. Yeşillikten mahrum illerde çocukların/gençlerin kabristanlarda piknik yaptığı dahi vakidir.

C. Ölünün Hürmetini/Saygınlığını Korumak

Kabirlere yönelik emir ve yasakların bir kısmı da ölünün saygınlığını korumaya yöneliktir. Zira İslam, ölünün de diri gibi bir saygınlığının olduğunu, bazı haklara sahip olduğunu kabul etmiştir. Kabirlere oturmayı, ölülerin kemiklerini kırmayı yasaklamıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölünün kemiğini kırmak, onu diriyken kırmak gibidir." [552]

550. Tirmizi, 1954
551. İbni Mace, 1571
552. Ebu Davud, 3207; İbni Mace, 1616

Kabir Ziyaretinin Meşruiyeti ve Adabı

Peygamber (sav) İslam'ın ilk yıllarında kabir ziyaretini yasaklamıştı. Çünkü o toplum, kabirlerde yatanlar ve onların ruhaniyetiyle Allah'a şirk koşar, salih olduğuna inandıkları ölüleri Allah (cc) ile aralarında aracı kılar, kendilerine şefaat edeceklerine inanırlardı. Bir önceki bölümde anlattığımız gibi[553] Allah Resûlü (sav) şirke giden yolları kapatmak için kabir ziyaretlerini yasakladı. Onlar tevhidi iyice öğrenip iman, kalplerine yerleşince kabir ziyaretine müsaade etti.

Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) Allah Resûlü'nün (sav) şöyle dediği rivayet etmiştir:

"Ben, sizi kabirleri ziyaret etmektenmenetmiştim, artık onları ziyaret edin."[554]

Yine Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben sizi kabir ziyaretinden menetmiştim, artık onları ziyaret ediniz. Çünkü kabirleri ziyarette tezkire (öğüt, ölümü hatırlatma ve ibret) vardır."[555]

Kadınların Kabir Ziyareti

Racih olan, kabir ziyaretinin meşruiyeti hem erkekler hem de kadınlar için geçerlidir. Erkek ve kadın şer'i adaba riayet ettiği müddetçe kabir ziyareti yapmalarında bir beis yoktur. Kabir ziyaretini emreden naslar hem kadınları hem de erkekleri kapsar.

Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, 'Kabirdekilere ne diyeyim, ey Allah'ın Resûlü?' dedim. O da şunları söylememi emretti:

السَّلَامُ عَلَى اَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَيَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَاْخِرِينَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَلَاحِقُونَ

'Selam, burada bulunan mümin ve Müslimlere olsun. Allah, bizim geride bı-

553. bk. s. 207
554. Müslim, 977
555. Ebu Davud, 3235; Tirmizi, 1054

raktıklarımıza da geleceklerimize de rahmet etsin. Bizler de sizlere katılacağız, inşallah.' "[556]

Allah Resûlü (sav) kabir ziyaretine giderken ne söylemesi gerektiğini soran Âişe Annemize dua etmesini öğretmiştir. Bu da kabir ziyareti teşvikinin kadınları da kapsadığını gösterir.

Enes İbni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir kabrin başında ağlayan bir kadının yanına uğradı ve ona, 'Allah'tan kork ve sabret.' dedi.

Kadın, 'Benden uzak dur. Benim başıma gelen musibet senin başına gelmiş değildir.' dedi.

Kadına, 'O, Nebi'ydi (sav).' denilince kadın derhal Nebi'nin evine geldi ve evde kapıcıların (kapıda bekleyen hiç kimsenin) bulunmadığını gördü. (Onun huzuruna girerek) şöyle dedi: 'Ben seni tanıyamadım, (ey Allah'ın Resûlü!).'

Allah Resûlü de ona şöyle buyurdu: 'Sabır, musibetin darbesini ilk yediğin ânda göstereceğin davranıştır.' "[557]

Allah Resûlü (sav) kabir ziyareti yapan bir kadını görmüş, neden kabir ziyareti yaptığına dair uyarıda bulunmamıştır.[558]

556. Müslim, 974

557. Buhari, 1283; Müslim, 926

558. Bir grup ilim adamı kadınların kabir ziyaretini yasaklamış ve buna dair bazı deliller zikretmişlerdir:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirleri ziyaret eden kadınları lanetlemiştir." (Tirmizi, 1056) Bu rivayetin isnadında Amr ibni Ebî Seleme vardır.

Hassân ibni Sâbit'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etmiştir." (İbni Mace, 1574) Bu rivayetin isnadında Abdurrahman ibni Behman vardır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabirleri ziyaret eden kadınlara, onların üzerini mescid ve kandillik edinenlere lanet etti." (Nesai, 2043; Ebu Davud, 3236; Tirmizi, 320) Daha önce geçtiği gibi (bk. s. 201), bu rivayetin isnadında Ebû Sâlih Bâzân vardır.

Zikredilen üç ravinin de sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Hiçbir rivayet kadınların kabir ziyaretine izin veren hadislere mukavemet edecek kuvvette değildir. Ayrıca, bu rivayetler sahih kabul edilecek olsa dahi "kabir ziyaretinin yasak olduğu" dönemde söylenmiş olma ihtimali vardır. Daha sonra kabir ziyaretine izin verilince bu ve benzeri yasaklar hükümsüz kalmıştır. (Hadise dair diğer yorumlar için bk. El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, 2/632-637)

Kabir ziyaretine müsaade eden Allah Resûlü (sav), onun adabını da ümmete öğretti.

- **Kabir Ziyaretinin Ölümü/Ahireti Hatırlatması**

Kabir ziyaretinin en temel gayesi, dünyanın geçici olduğunu ve ahiret yurdunu hatırlamaktır. Allah Resûlü'nün (sav) kabir ziyaretine izin verme gerekçesi budur. Zira dünya hayatı, insana süslü gösterilmiştir:

"Kadınlar, evlatlar, kantar kantar altın ve gümüş, besili atlar, hayvanlar ve ekinlerden oluşan şehvetlerin sevgisi insanlara süslü gösterildi. Bu, dünya hayatının (kendinden faydalanılan geçici) metaıdır. (Ebedî ve hakiki nimetlerin olduğu) güzel dönüş, Allah katındadır." [559]

İnsan dünya hayatını yaşarken onun süslerine dalıp gider. Rabbini, kendini ve bir gün hesap vereceği gerçeğini unutur. Bu durumdaki insan, eğlenceye dalıp giden ve çevresinde olup bitenden habersiz bir insana benzer. Şeytanın ve nefsin iğvasıyla beraber, insan sarhoşlaşır. Ne yaptığını bilmez şekilde hayatın akışına, girdabına kapılır. İşte ölüm, bir sarhoşu ayıltmak için yüzüne atılan tokat veya su gibidir. Kabir ziyareti, insanı ölüm gerçeğiyle yüzleştiren bir öğüt ve hatırlatıcıdır. Bu da Yüce Allah'ın rahmetidir. İnsanın hayatı, öz nefsini uyuşturup aldatıyorsa ölümü de onu uyandırıp gerçekle yüzleştirir.

Selef-i Salihinden Örnekler

Osmân'ın azatlı kölesi Hanî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân (ra) bir kabir başında durduğu zaman sakalı ıslanıncaya kadar ağlardı. Bu sebeple kendisine, 'Sen cenneti ve cehennemi anıyorsun, ağlamıyorsun da bundan (yani kabir korkusundan) dolayı mı ağlıyorsun? denildi. Osmân da (ra) şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sav) şöyle demişti, 'Muhakkak kabir, ahiret konaklarının ilkidir. Eğer ölü ondan kurtulursa ondan sonraki (konaklar) ondan kolay olur. Şayet ölü ondan kurtulmazsa ondan sonraki (konaklar) ondan şiddetli olur. Kabir kadar korkunç hiçbir fecî manzara görmedim.' " [560]

"Amr ibni Âs (ra) bir mezarlığın yanından geçerken atından inip iki rekât

559. 3/Âl-i İmrân, 14
560. Ahmed, 454; İbni Mace, 4267

namaz kılarak şöyle der: 'Mezarda yatanları ve artık yapamayacakları şeyleri düşünüp bu iki şey vasıtasıyla Allah'a yakınlaşmak istedim.'

Ebu'd-Derdâ (ra) mezarların yanında otururdu. Kendisine neden böyle yaptığı sorulunca şöyle derdi: 'Bana dönüp gideceğim yeri hatırlatan ve yanlarından kalkıp gittiğimde gıybetimi yapmayan kimselerin yanında oturuyorum.'

Atâ es-Sulemî karanlık bastığında mezarlığa gider ve şöyle derdi: 'Ey mezarda yatanlar, sizler öldünüz, vah benim ölümüme! Amellerinizi açıkça gördünüz, vah benim amellerime! Yarın Atâ da mezara girecek, yarın Atâ da mezara girecek!' Sabaha kadar böyle der dururdu.

Meymûn ibni Mihran şöyle anlatıyor: 'Bir keresinde Ömer ibni Abdülaziz ile birlikte mezarlığa gittik. Ömer mezarlara bakınca ağlamaya başladı. Sonra bana dönerek dedi ki: 'Ey Meymûn, bunlar atalarım Ümeyyeoğulları'nın mezarları ve sanki hiç dünyada yaşayanlarla birlikte onların zevklerini tatmamışlar ve onlar gibi hayat sürmemişler… Onların cansız bir şekilde yattıklarını görmüyor musun? Başlarına nice azaplar geldi, kemikleri çürüdü, haşereler bedenlerini yiyip bitirdi!' Sonra ağlamaya başladı ve dedi ki: 'Bu mezara girip de Allah'ın azabından emniyette olan kişiden daha rahat birini bilmiyorum.' "[561]

"İbni Ebi'd-Dünya, Muhammed ibni Salih Et-Timar'dan nakletti. O dedi ki: 'Safvan bin Suleym bazı günlerde bana uğrar, sonra da mezarlığa giderdi. Bir gün onu izledim. Kendi kendime dedim ki: 'Allah'a yemin olsun ki onun ne yaptığına bakacağım.' Başını önüne eğdi ve bir kabrin yanında oturdu. O kadar çok ağladı ki ona acıdım. Başında durup ağladığı kabrin, akrabalarından birisine ait olduğunu zannettim. Başka bir gün tekrar benim yanımdan geçerek kabir ziyaretine gitti. Ben de onu izledim. Başka bir kabrin başında durup oturdu. Öncekinde olduğu gibi yine başını önüne eğip ağladı. Bu durumu Muhammed ibni Munkedir'e anlattım. Ona 'Başında bekleyip ağladığı kabrin, akrabalarından birisine ait olduğunu zannettim.' dedim. Muhammed ibni Munkedir dedi ki: 'Oradaki kabirlerin hepsi onun ehlidir ve kardeşleridir. Muhakkak ki o öyle bir adamdır ki ölüleri(n hâlini) hatırlayarak kalbini harekete geçiriyor. Kalbine her katılık arzolunduğunda

561. Minhacü'l Kâsıdîn, 2/761

(ölüleri hatırlayarak kalbinin katılığını gideriyor).' Baktım ki bu konuşmadan sonra Muhammed ibni Munkedir de kabirlere uğruyor. Bir gün ona selam verdim. Bana, 'Safvan'ın öğüdü sana fayda vermedi mi?' dedi.

Öyle zannediyorum ki Muhammed ibni Munkedir de (Safvan ile ilgili olarak kendisine anlattıklarımdan) faydalanmıştı.' "[562]

"İbni Ebi'd-Dünya dedi ki: 'Abdulkaysoğulları'ndan yaşlı ve abide (çokça ibadet eden) bir kadın sık sık kabir ziyareti yapardı. Bundan dolayı da sürekli kınanırdı. (Kadın) dedi ki: 'Kalp katılaştı mı, eskimenin/çürümenin eseri (görüntüsü) dışında hiçbir şey onu yumuşatamaz. (Kabir ziyareti yapmak için) mezarlıklara gidiyorum. Onların (ölülerin) kabirlerinden çıkarılacakları ânı, toprağa bulanmış yüzlerini gördüğümü, değişip bozulan cesetler ile kötü (kokan) ve kirli kefenlere baktığımı düşünüyorum. Nefislerin o acısı ne kadar kötü, bedenlerin telef olması ne kadar da şiddetlidir.' ' "[563]

"Ziyad en-Numeyri, 'Her ne zaman ağlamak istediysem mutlaka (kabirlere) uğrarım.' dedi. Bir adam, 'Bu nasıl oluyor?' diye sordu. Ziyad, 'Ağlamak istediğimde kabristana gider, bazı kabirlerin yanında oturur ve (bedenlerinin) nasıl çürüdüğünü tefekkür ederim. Sonra bize verilen ve içinde bulunduğumuz mühleti hatırlarım. Bu hatırlamamla (kalbimin katı olduğu) hâllerim kaybolur.' diye cevap verdi."[564]

- **Kabir Ziyaretinde Okunacak Dua**

Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabristana çıktığımız vakit ne söyleyeceğimizi bize öğretirdi.

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُسْلِمِينَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اَللّٰهُ لَلَاحِقُونَ، اَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ

562. bk. Kalp Katılığının Zararları, s. 169-170
563. bk. age.
564. bk. age.

'Selam üzerinize olsun ey bu diyarın mümin ve Müslim olan halkı! Bizler de inşallah sizlere katılacağız. Allah'tan bizler ve sizler için afiyet isterim.' "[565]

Kabir ziyaretinde yapılan duanın üç temel ilkeye dayandığını görüyoruz:

– Ölüye Selam

Selam, İslam ümmetinin parolasıdır. Hem bir duadır hem de "Benden selamettesin, zarar görmeyeceksin." demenin yoludur. Selamın ölüye verilmesi, önemlidir. Bu, ölümün dahi İslam kardeşliğini sonlandırmadığını, birbirimize karşı sorumluluklarımızın devam ettiğini, İslam kardeşliğinin sevgi ve şefkat üzere kurulmuş olduğunu gösterir. Şer'i naslar da zikrettiğimiz bu inceliğe dikkat çeker. Ölüm, İslam kardeşliğini ve kardeşliğe bina edilen sorumlulukları kesmez.

"(Muhacir ve Ensar'dan) sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla ve kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, (şefkatli olan) Raûf ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'sin.' "[566]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar yaptığı amellerin neticesine kavuştular."[567] [568]

565. Müslim, 975
566. 59/Haşr, 10
567. Buhari, 1393
568. **Ölüler işitir mi?**

Ölüye selam veriliyor olması şu konuyu gündeme getirmiştir. Ölüler işitir mi? Açıkcası ölümden sonra yaşanan hadiseler ruhla ilgilidir. Zira ölümle beraber beden devreden çıkar, ruh devreye girer. Yüce Allah ruhla ilgili şöyle buyurur:

"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ilim olarak ancak çok az bir şey verilmiştir.' " (17/İsrâ, 85)

Ruhla ilgili meseleler bizim için gaybtır. Gaybi konularda açık nas olmadıkça konuşmamak, Allah (cc) bilir demek, en doğrusudur. Hâliyle;

• Ölüler işitmez.
• Ölüler işitir.
• Ölüler Allah'ın izin verdiğini işitir, izin vermediğini işitmez.

diyen âlimler, bazı nasları yorumlayarak bu sonuca ulaşmışlardır. Hiçbir görüşün delili konuyla ilgili; direkt, açık ve kesin bir nas değildir. Farklı bir konuyu anlatan nassa yapılan yorumdur. Gaybi konular yorumla tespit edilemeyeceğinden tüm görüşler sadece yorumdur.

Ölülere selam vermeyle ilgili nas, ölüler işitir veya işitmez konusunu açıklamak için söylenme-

miştir. Kabir ziyareti adabını açıklamak için söylenmiştir. Birileri, "Ölü işitmiyor olsaydı ona selam vermenin anlamı olmazdı." diyebileceği gibi, bir başkası "Evde kimse yokken de evlere girerken selam verilir; selam bir duadır, kimsenin işitmesine gerek yoktur, sağıra da selam verilir." gibi bir yorum yapabilir. Konunun nastan ziyade yoruma dayalı olduğunun bir başka delili, Bedir Günü yaşanan şu hadisedir:

Ebû Talha'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) Bedir Günü verdiği emir ile Kureyş'in ileri gelenlerinden yirmi dört kişi Bedir'deki suyu çekilmiş kuyulardan berbat mı berbat, kötü mü kötü bir kuyuya atıldılar. Nebi (sav) bir topluluğa karşı zafer kazandı mı meydanda üç gün ikâmet ederdi. Bedir'de üçüncü gün olunca devesinin hazırlanmasını emretti ve devesi üzerine koşu takımları bağlandı. Daha sonra yürüdü. Ashabı da onun arkasından gidip, 'Bize göre bir ihtiyacını karşılamak için gidiyor.' dediler. Nihâyet o kuyunun ağzında durdu. Kuyudakilere kendilerinin ve babalarının isimlerini söyleyerek seslenmeye başladı: 'Ey filan oğlu filan, Ey filan oğlu filan. (Keşke) Allah'a ve Resûl'üne itaat etmiş olsaydınız. Bu hâl sizi sevindirmez miydi? Şüphesiz ki biz Rabbimizin bize vaad ettiğinin bir hak olduğunu gördük. Siz de Rabbinizin size vaad ettiğinin bir hak olduğunu gördünüz mü?' Bunun üzerine Ömer, 'Ey Allah'ın Resûlü, sen ancak ruhları olmayan birtakım cesetlere sesleniyorsun!' dedi. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki, sizler benim bu söylediklerimi onlardan daha iyi işitmiyorsunuz.' " (Buhari, 3976; Müslim, 2874)

Bu nas nasıl anlaşılmıştır?

• Bir grup, ölülerin işitebildiğini söylemiştir.

• Âişe Annemiz (r.anha) şöyle yorumlamıştır:

"Nebi (sav) Bedir'de öldürülenler hakkında yalnızca şöyle buyurmuştur: 'Onlar şu ânda benim daha önce söylediklerimin hak olduğunu biliyorlar.' Yüce Allah da, 'Sen ölülere işittiremezsin.' buyurmuştur." (Buhari, 1371)

• Katâde (ra) ise şöyle yorumlar: "Onun (sav) sözünü işitsinler diye, bir alçaltma ve kınama olarak Allah onları diriltir." O (rh) Bedir'de Allah Resûlü'nün müşriklere seslenmesini aktardıktan sonra, şu yorumu yapar:

"Katâde dedi ki: 'Allah onlara azar olsun, onları küçültsün, azap olsun, hasret ve pişmanlık sebebi olsun diye Allah Resûlü'nün sözlerini onlara işittirmek üzere kendilerini diriltmişti.' " (Buhari, 3976; Müslim, 2874)

Sonradan oluşan mezheplerin ilk nüvesi kabul edilen tartışma, işte bu yorumlardan çıkmıştır.

Önemine binaen bir konuya dikkat çekmek istiyorum: Ölüler işitir mi işitmez mi tartışması, fıkhi/amelî bir tartışmadır. Ölülerin işittiğine inanan âlimler, nasları yorumlayarak bu sonuca ulaşmışlardır. Ölülerin işitmesiyle onlara dua etmek, yardım istemek, darda kalanın medet umması ise itikadi bir konudur. Allah'tan başkasına el açmak ve ölülerden medet ummak (istiğase), şirktir.

Şimdi vahyin rehberliğinde, Allah'tan başkasına duanın ve istiğasenin hükmüne bakalım:

Dua İbadettir

İstiğase yapan kişi, Allah'tan başkasına ibadet etmiş olur:

"De ki: 'Şüphesiz ki ben, Allah'ı bırakıp dua ettiklerinize ibadet etmekten menedildim.' De ki: 'Ben sizin arzularınıza uymam. (Uyduğum takdirde) gerçekten sapıtmış ve doğru yolu bulamayanlardan olmuş olurum.' " (6/En'âm, 56)

"Rabbiniz buyurdu ki: 'Bana dua edin size icabet edeyim. Hiç kuşkusuz, bana ibadet etmekten büyüklenenler, boyun eğmiş/alçaltılmış olarak cehenneme gireceklerdir.' " (40/Mü'min (Ğafir), 60)

Dikkat edilirse iki ayette de dua ve ibadet kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebî (sav) şöyle buyurmuştur:

"Dua ibadetin ta kendisidir." (Ebu Davud, 1479; Tirmizi, 2969)

Genel Anlamda İbadet, Özel Olarak da Dua, Sadece Allah'a Yapılır

"Allah'a ibadet edin, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayın." (bk. 4/Nisâ, 36)

"O (hayat sahibi ve her canlıya hayat veren) El-Hayy'dır. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. (O hâlde) dini O'na halis kılarak kendisine dua edin. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir." (40/Mü'min (Ğafir), 65)

Allah'tan Başkasına Dua Etmek Şirk, Dua Eden de Müşriktir

"De ki: 'Ben ancak Rabbime dua ederim ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmam.' " (72/Cin, 20)

"Rabbine davet et ve sakın müşriklerden olma. Allah'la beraber başka bir ilaha dua etme." (28/Kasas, 87-88)

"Gemiye bindikleri zaman, dini Allah'a halis kılarak (şirk koşmaksızın yalnızca) Allah'a dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman, (bir bakarsın ki) hemen şirk koşuvermişler." (29/Ankebût, 65)

"De ki: 'Görüşünüz nedir? (Söylesenize!) Allah'ın azabı ya da kıyamet size gelip çattığında, Allah'tan başkasına mı dua edip yalvaracaksınız? Şayet doğru sözlüyseniz (cevap verin bakalım).' (Hayır, öyle değil!) Bilakis, yalnızca O'na dua edip yalvarırsınız. O da dilerse dua ettiğiniz sıkıntıyı giderir ve siz O'na şirk koştuklarınızı unutursunuz." (6/En'âm, 40-41)

"Müşrikler ortaklarını görünce derler ki: 'Rabbimiz! Bunlar senin dışında dua ettiğimiz ortaklarımızdır.' (Ortaklar:) 'Siz gerçek yalancılarsınız!' diyerek bunlara laf atacaklardır." (16/Nahl, 86)

"Dikkat edin! Göklerde ve yerde her kim varsa Allah'a aittir. Allah'ı bırakıp da O'nun dışında varlıklara dua edenler (gerçekte) ortak koştuklarına uymazlar. Onlar sadece zanna uymakta ve tahminle hareket etmektedirler." (10/Yûnus, 66)

Allah'tan Başkasına Dua Etmek Küfür, Dua Eden de Kâfirdir

"Dikkat edin! Halis olan din Allah'ındır. O'nun dışında veliler edinenler (derler ki): 'Bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye bunlara ibadet ediyoruz.' Allah, ihtilaf ettikleri konularda aralarında hükmedecektir. Şüphesiz ki Allah, yalancı ve kâfir olan kimseyi hidayet etmez." (39/Zumer, 3)

"Sonra onlara denir: 'Hani, nerede ortak koştuklarınız? Allah'ın dışında…' Derler ki: 'Kaybolup gittiler. (Hakikatte) biz hiçbir şeye dua etmiyormuşuz.' İşte Allah, kâfirleri böyle saptırır." (40/Mü'min (Ğafir), 73-74)

"İnsana bir sıkıntı dokunduğunda, Rabbine yönelerek dua eder. Sonra (o sıkıntı yerine) kendi katından nimet verdiğinde daha önce dua ettiği şeyi unutur ve O'nun yolundan saptırmak için Allah'a ortaklar/eşler koşmaya başlar. De ki: 'Küfrünle az bir şey daha keyif sür. Çünkü sen ateşin ehlindensin.' " (39/Zumer, 8)

Allah'tan Başkasına Dua Eden Onu İlah Edinmiş Olur

"Allah'la beraber başka bir ilaha dua etme. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O'ndan başka her şey helak olacaktır. Hüküm yalnızca O'na aittir. O'na döndürüleceksiniz." (28/Kasas, 88)

"(Onlar mı daha hayırlıdır yoksa) dua ettiğinde darda kalmışın duasına icabet eden, kötülüğü gideren ve sizleri yeryüzünün halifeleri kılan (Allah mı)? Allah'la beraber başka ilah mı? Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz." (27/Neml, 62)

Allah'ın Dışında Dua Edilenler İstekleri Yerine Getiremezler

"Hak olan dua Allah'a (yapılandır). Onun dışında dua ettikleriyse onların duasına hiçbir şekilde karşılık veremezler. (Allah'tan başkasına dua edenlerin) durumu, ağzına su ulaşsın diye iki avucunu suya doğru uzatmakla (yetinenin) durumu gibidir. (Oysa) o (su) asla ona ulaşmaz. Kâfirlerin (Allah'ın dışındaki varlıklara) dualarının, kaybolup gidecek bir sapıklıktan başka bir şey değildir." (13/Ra'd, 14)

"Geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneş'i ve Ay'ı emre amade kılmıştır. Her biri belir-

lenmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte bu, sizin Rabbiniz olan Allah'tır. Hâkimiyet/egemenlik yalnızca O'na aittir. O'nun dışında dua ettiklerinizin ise sahip oldukları kıl kadar dahi bir şey yoktur. Onlara dua etseniz duanızı işitmezler. İşitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü şirkinizi reddederler. (Her şeyden haberdar olan) Habîr gibi kimse sana haber veremez." (35/Fâtır, 13-14)

"O'nu bırakıp da dua ettikleriniz size yardım etmeye de kendilerine yardıma da güç yetiremezler." (7/A'râf, 197)

"Allah'ın dışında dua ettikleri, hiçbir şey yaratamazlar. Onlar kendileri yaratılmışlardır." (16/Nahl, 20)

İstiğase/Dua Şirkine Dair En Kapsayıcı Cevap

Allah'tan başkasına el açıp dua edenler, onlar hakkında birtakım inançlara sahiptir. Bu inançları dört başlık altında toplayabiliriz:

• Dua edilenin mutlak bir güce sahip olduğuna ve varlık üzerinde tasarruf edebileceğine inanmak.

• Dua edilenin mülk ve tasarrufta asıl yetkili olmasa da asıl yetkiliye bu konuda ortak olduğuna veya kendisine yetki ortaklığı verildiğine inanmak.

• Dua edilenin asıl yetkili ya da ortak olmasa da asıl yetki sahibine yardımcı olduğuna, işlerinde ona destek verdiğine inanmak.

• Asıl yetki, ortaklık ve yardımcılığın olmadığı hâlde dua edilenin, asıl yetkilinin yanında değerinin olduğu, bu sebeple aracılık edeceğine inanmak.

"De ki: 'Haydi! Allah'ın dışında (ilah olduğunu) zannettiklerinizi çağırın (bakalım)!' Onların **göklerde ve yerde zerre ağırlığınca sahip oldukları bir şey yoktur**. O ikisinde bir **ortaklıkları da yoktur**. (Allah'ın) onlardan **yardımcı/destek edindiği kimse de yoktur**. O'nun katında **izin verdikleri dışında, hiç kimsenin şefaati fayda sağlamaz**…" (34/Sebe', 22-23)

Ayet-i kerime tarih boyunca müşriklerin tutunduğu tüm sebepleri ellerinden almış ve hiçbir varlığın zannedilen bu yetkilerden birine tamamen ya da kısmen sahip olmadığını, olamayacağını, buna binaen de sadece âlemlerin Rabbi olan Allah'a dua edilmesi ve O'ndan yardım talep edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Ayetin tefsiri için bk. Es-Sevâiku'l Mursele, s. 461; Medâricu's Salikîn, 1/351)

İnsanların Allah'a (cc) en sevimlisi ve Rabbi katında Makam-ı Mahmud sahibi olan Allah Resûlü'nün (sav) şöyle söylemesi istenmiştir:

"De ki: 'Ben kendime, Allah'ın dilemesi dışında ne fayda ne de zarar verme gücüne sahibim. Şayet gaybı biliyor olsaydım hayrı çoğaltırdım/daha fazla mal toplardım ve hiçbir kötülük bana dokunmazdı. Ben, yalnızca inanan bir topluluk için uyarıcı ve müjdeciyim.' " (7/A'râf, 188)

Allah (cc) katındaki değerine rağmen Allah Resûlü (sav) dahi ne kendisi ne de başkası için elinde bir şey bulundurmuyorsa şeyhlerin/velilerin böylesi bir yetkiye sahip olması düşünülemez:

"Allah'ı bırakıp da kendilerine dua ettiğiniz varlıklar, sizin gibi (Allah'a) kullardır. Şayet doğruysanız çağırın da çağrınıza karşılık versinler." (7/A'râf, 194)

Ayet açıkça ifade eder ki Allah'ın dışında olan, yani kul olan hiçbir varlık dua edilmeye ve yardım talep edilmeye uygun değildir. (bk. Tasavvuf: Tanımı-Menşei-İslam'la İlişkisi, s. 215-219)

Zaten ölülerin işiteceğini tercih eden âlimlerin çoğu da, ölülerden medet ummanın şirk olacağını belirtmişlerdir. Bunlardan biri İbni Teymiyye'dir (rh). O, bir yandan ölülerin işiteceğini tercih ederken (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 4/295-299) diğer yandan ölülere yapılan istiğasenin şirk olduğunu belirtmiştir. (bk. Er-Reddu ale'l Bekrî)

Bir diğeri İbni Kayyim'dir (rh). O, Bir yandan ölülerin işiteceğini tercih etmiş (bk. Kitâbu'r Rûh, s. 9-25), diğer yandan ölülere yapılan istiğasenin şirk olduğunu belirtmiştir. (bk. Şeytanın Tuzakları ve Korunma Yolları, s. 229-275)

Bunlardan biri İbni Kesîr'dir (rh). O, ölünün işittiğini tercih ederken (bk. İbni Kesîr Tefsîri, 8/412-417,

– Ahiret bilinci

"Biz de size katılacağız." cümlesi, duayı yapana ahiret bilinci kazandırmak, kabir ziyaretinin asıl gayesi olan "ölüm/ahiret gerçeğini hatırlatmak"tır.

– İstiğfar ve afiyet talebi

Hem kendimiz hem de ölü için af ve bağışlanma talebi, kabir ziyaretinden gayenin ölüye dua etmek olduğunu gösterir. Kabirde yatanlar, dirinin duasına muhtaçtır. Ne yazık ki bidat ve şirkin yaygınlaşmasıyla bu anlayış ters yüz edilmiş, diriler ölülerden faydalanmak için kabir ziyaretleri yapmaya başlamışlardır.

- **Kabir Ziyaretinde Kur'ân Okumak Sünnete Aykırıdır**

Kabir ziyareti yapanın Fâtiha Suresi veya Kur'ân'dan herhangi bir sure okuması, bunu ölünün ruhuna hediye etmesi sünnete aykırı bir uygulamadır. Yukarıda okuduğumuz gibi, Allah Resûlü kabir ziyaretinde ne okunacağını ümmetine öğretmiş, kendisi de amelî olarak kabir ziyaretlerinde aynı duayı okumuştur. Ne o (sav) ne de ashabı (r.anhum) kabir ziyaretlerinde Kur'ân okumamış, kıraatten hasıl olan ecri ölülerin ruhuna hediye etmemiştir. Allah Resûlü (sav) bizlere dinimizi öğretmek için gönderilmiştir. Onun emrettiği ve yaptığı dışında bir din yoktur. Onun (sav) yapmadığı şekilde yapılan ameller Allah katında merduttur.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim dinimizde olmayan bir amel çıkarırsa o amel reddedilir." [569]

Yine Âişe Annemiz (r.anha) Allah Resûlü'nden (sav) şöyle nakletmiştir:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere olmazsa o amel reddedilir." [570]

Rûm Suresi, 52-53. ayetlerin tefsiri) tefsirin tamamında Allah'ın dışında varlıklara dua ve istiğasenin şirk olduğunu savunmuştur. Muasır tefsirlerden Edvâu'l Beyân'da da (bk. 6/124 vd.) aynı usul söz konusudur. Şınkıtî (rh) Neml suresi 80. ayet tefsirinde uzunca, ölülerin işittiğini savunmuştur. Bununla birlikte kitap, baştan sona Allah'tan başkasına duanın şirk olduğunu anlatır.

569. Buhari, 2697; Müslim, 1718

570. Müslim, 1718

Bugün okunan Fâtiha, Yâsîn ve diğer sureler; sünnete aykırı olması yanında Allah Resûlü'nün bir sünnetini de öldürmüştür. Çoğu insan kabir ziyaretinde sünnet olan dualardan habersizdir. Hiç şüphesiz bir şey ölüye fayda verecekse sonradan gelenlerin uydurduğu şeyler değil, Allah Resûlü'nün emrettiği fayda verecektir.[571]

571. Kabir ziyaretlerinde Fâtiha vb. Kur'ân'dan sure okunacağına dair görüşü savunanlar, bazı deliller zikretmiştir. Ancak bu delillerin tamamı sened ve metin yönünden zayıftır.

Sened yönünden zayıftır. (bk. El-Kırâetu inde'l Kubûr li'l Hallâl, s. 29-36, hadis tahlilleri Şeyh Amr Abdulmunim'e aittir.)

• El-Alâ ibni'l Leclâc (rh) babasının kendisine şöyle dediğini nakleder:

"Ey oğulcuğum! Ben vefat ettiğim vakit benim için lahid kaz. Beni lahdime koyduğunda 'Allah'ın adı ile ve Allah Resûlü'nün sünneti üzerine' de. Daha sonra üzerime toprağı serpiştirip baş ucumda Fâtiha Suresi'ni ve Bakara Suresi'nin sonunu oku. Ben Allah Resûlü'nün (sav) böyle buyurduğunu işitmiştim." (El-Mu'cemu'l Kebîr, 19/220, 492 No.lu Rivayet)

Bu rivayet münkerdir:

– Abdurrahman ibni'l Alâ ibni'l Leclâc, ondan da yalnızca Mubeşşir ibni İsmâîl nakleder.

– Rivayetin senedinde ve metninde idtırab vardır. Bazen babası kanalıyla direkt Nebi'den (sav) nakleder -ki babasının Nebi'den hadis işitmesi olanaksızdır- bazen de İbni Ömer (ra) kanalıyla mevkuf nakleder.

Metinde idtırab ise bazen "Bakara girişi ve sonunu oku.", bazen de "Fâtiha, Bakara girişi ve sonunu oku." diye nakleder.

– Rivayet Eyyûb ibni Nûheyk kanalıyla da gelmiştir. Eyyûb zayıf kabul edilmiştir.

• Ebû Umâme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) kızı Ummu Kulsûm kabre konduğunda Allah Resûlü şu ayeti okudu: 'Sizi ondan (topraktan) yarattık, ona geri çevirириz, bir kere daha sizi ondan çıkarırız/diriltiriz. (20/Tâhâ, 55)' Sonrasında 'Allah'ın adıyla ve Allah Resûlü'nün (sav) milleti üzerine' dedi mi demedi mi bilmiyorum. Onun mezar taşını koyunca hemen kurumuş balçık parçaları alıp onlara uzatarak, 'Kerpiçler arasındaki boşlukları kapatın.' buyurdu. Daha sonra da, 'Aslında bu yapılanlar, ölü için hiçbir anlam taşımaz; ancak dirilerin gönlünü hoş ediyor.' dedi." (Ahmed, 22187)

Bu rivayet şiddetli zayıftır.

– Rivayette yer alan Alî ibni Yezîd El-Hani için Buhari (rh) "Munkeru'l hadis, zayıftır." der. Dârekutni (rh) "metruk" der.

– Zehebî (rh), Hâkim'in (rh) bu hadisi yorumsuz vermesini eleştirir ve "Vahi bir haberdir. İsnadında metruk olan Alî ibni Yezîd vardır." der.

• Ebû Bekir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim anne ve babasının veya ikisinden birinin kabrini cuma günü ziyaret eder ve Yâsîn Suresi okursa, o kişi bağışlanır." (El-Kamil fî Duafâi'r Ricâl, 2/260)

– Bu rivayet uydurma/mevzudur. İsnadında hadis uydurmakla bilinen Amr ibni Ziyad vardır.

• Alî ibni Ebî Tâlib'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ayete'l Kursî okuyup da ecrini kabir ehline bağışlayan hiçbir mümin erkek veya mümin kadın yoktur ki mutlaka bu sayede Allah yeryüzündeki kabirlerden bir tane bile geriye bırakmaksızın hepsinin içine nur koyar. Allah onun kabrini doğudan batıya kadar genişletir ve okuyan için yetmiş şehit ecri verilir." (Tenzîhu'ş Şerîati'l Merfua, 1/301)

– Bu rivayet uydurmadır/mevzudur. İsnadında hadis uydurmakla bilinen ibni Osmân El-Eşec vardır. Hicri 300'lerde Alî'den (ra) rivayette bulunacak kadar akıl ve hayâdan yoksun bir yalancıdır.

– Allah Resûlü (sav) **ima yoluyla** kabirlerin Kur'ân okuma yeri olmadığını söylemiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin! Bazı namazlarınızı evinizde kılın!" [572]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi, kabirlere çevirmeyin! Şüphesiz ki şeytan içinde Bakara Suresi okunan evden kaçar." [573]

Metin yönünden zayıftır:

• Allah Resûlü'nün (sav) sözlü ve amelî sünnetine muhaliftir.

• Sahabe ve sonraki nesilde bu rivayetleri doğrulayan bir amele rastlanmamıştır.

• Bir diğer delilleri aklidir. Şöyle derler:

Kur'ân okumak dua gibidir. Nasıl ki kabre giden ölüye dua edip bağışlanma diliyorsa, Kur'ân da okuyabilir.

Bu istidlal birçok açıdan yanlıştır:

– Kur'ân okumak **kastedilen anlamda** bir dua değildir. Ne şer'an ne lugaten ne aklen böyle bir yönü yoktur.

– Hayır konusunda hırsları ve istekleri bilinen Nebi (sav) ve ashabı Kur'ân okumayı değil, dua etmeyi seçmiştir: Biz onların uygulamalarını onlardan daha iyi anlayamayacağımıza göre, ittiba etmekle iktifa etmeliyiz.

– Bir başkası, "Kur'ân okumak namaz kılmaya benziyor. Allah Resûlü kabirlerde namazı yasakladı, Kur'ân okumak da yasak." diyebilir. Yukarıda yapılan kıyasın bir benzeri yapılmış olur.

• Bir diğer delilleri şudur:

Ölü, yapılan amellerden faydalanır. Hâliyle ölüye okunan Kur'ân da salih ameldir ve ölü faydalanır.

– Ölünün kendisi için yapılan amellerden faydalanacağı konusu amelî/içtihadi ihtilaflardandır. Ancak ölünün yapılan amellerden faydalanacağını söyleyen âlimlerden bazısı, ince bir noktaya temas etmiştir. Bunlardan biri olan İbni Teymiyye (rh) şöyle der: "(Ölü için yapılan amellerin ölüye ulaşacağına inanmakla birlikte) selefin nafile namaz kıldığında, nafile oruç tuttuğunda veya Kur'ân okuduğunda (amelden hasıl olan) ecri, Müslim ölülere hediye etmek gibi bir âdeti yoktu… İnsanların selefin yolundan ayrılmaması gerekir. Zira onların yolu en faziletli ve kâmil yoldur." (Risâletu fî İhdâi's Sevâbi li'n Nebiy, s. 133)

Bu yaklaşım önemlidir. Umumi naslara yapışarak dinde yenilik çıkarmanın önünde engeldir. Dinde sonradan çıkan yeniliklerin/bidatlerin çoğu, umumi naslara yapışıp ondan yapılan hatalı çıkarımların sonucudur. Din; nas ve uygulamadır. Nastan anlaşılan mana uygulamayla teyit edilmeli, doğru anlayıp anlamadığımızdan emin olunmalıdır. Allah Resûlü ve sahabe uygulamalarını önemli kılan sebeplerden biri de budur: Kur'ân ve Sünnet naslarından anladıklarımızın sağlamasını yapmak! Aksi hâlde insan adedince dinî uygulama ortaya çıkar. Birleştirsin/Hakem olsun diye gelen din, herkesin anladığını dayatmasıyla bölen ve niza nedeni olan bir şeye evrilir.

572. Buhari, 432; Müslim, 777

573. Müslim, 780

Evleri kabirlere benzetmememizi istemiş ve iki emirde bulunmuştur: Evlerde namaz kılın ve Kur'ân okuyun! Demek ki kabirler namaz kılınan ve Kur'ân okunan yerler değildir.

- **Kabristanda Ayakkabıyla Gezmek**

Allah Resûlü (sav), kabir ziyareti yapan kişinin kabirler arasında ayakkabıyla gezmesini yasaklamıştır.

Allah Resûlü'nün (sav) azatlı kölesi Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte yürüyorduk. O (sav), müşriklerin kabirleri üzerine uğradı ve üç defa, 'Bunlar daha önce çok hayırlarla karşılaştılar (da ondan yüz çevirdiler)' dedi. Sonra Müslimlerin kabirlerine uğradı ve 'Bunlar da çok hayırlara eriştiler.' dedi. Allah Resûlü bir müddet onlara baktı. Ayağında ayakkabıları ile kabirler arasında gezinen bir adam karşımıza çıktı. Allah Resûlü (sav) adama, **'Ey, sibt (denilen tabaklanmış sığır köselesin) den yapılmış ayakkabı giyen kimse, yazık sana! Hemen ayakkabılarını (ayağından çıkarıp) at.'** dedi. Adam Allah Resûlü'nü (sav) tanıyınca (hemen) onları çıkarıp attı."[574]

Şayet toprakta diken, taş, cam vb. ayağa zarar verecek bir şey varsa ayakkabıların giyilmesinde sakınca yoktur. Günümüz kabirleri genelde ayakkabısız gezmeye müsait/uygun değildir.[575]

574. Ebu Davud, 3230; Nesai, 2048

575. Bu konu hakkında ulema üç farklı görüşe sahiptir:

• Cumhur-u ulema kabirlerde ayakkabıyla gezmeyi mekruh kabul etmişlerdir. Allah Resûlü'nün nehyiyle beraber, izin verdiğine dair rivayetler olduğunu söylemişlerdir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kul kabre konulup da arkadaş ve yakınları geri dönüp gidince **ölü, bunların ayakkabılarının seslerini işitir**. İki melek (Munker ve Nekir) gelerek onu oturturlar."

Hadisi şöyle anlarlar: Şayet ayakkabıyla kabir ziyareti mutlak yasak/haram olsa, Allah Resûlü (sav) ayakkabıyla ziyaret edenleri uyarırdı. Oysa bu hadiste, inkâr etmeksizin ayakkabıyla ziyaret edenlerden söz edilmiştir.

Bu yaklaşım eleştirilmiştir: Zira, rivayet yalnızca kabir ziyaretinden söz etmekte, mübahlık veya haramlığa değinmemektedir. Ayrıca rivayet, "Arkadaşları **gidince** ayakkabı seslerini işitir." der. Yani bu, kabirden çıktıktan sonraki durumu anlatıyor olabilir. (bk. Fethu'l Bari, 1338 No.lu Hadis Şerhi.)

• Bir grup âlim, yasağın yalnızca sıbtıyye cinsi ayakkabılar için geçerli olduğunu savunur. Sıbtiyye, tabaklanmış sığır derisinden imal edilen bir ayakkabıdır. Bu, muhaddislerden Nesai (bk. Kitâbul Cenâiz, 107-108. bablar) ve zahirî İbni Hazm'ın (rh) görüşüdür. (bk. El-Muhallâ, 3/359-361, 579. Mesele)

• **Kabir Ziyaretleri İçin Özel Yolculuğa Çıkmak Caiz Değildir.**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ancak üç mescide (ziyaret maksadıyla) yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûl (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ."[576]

Üç mescid dışında herhangi bir yeri ibadet kastıyla ziyaret etmek caiz değildir. İbadet kastıyla yapılacak ziyaretler yalnızca üç mescide yapılabilir. Zira;

– İbadet kastıyla ziyaret, bir yere kutsiyyet atfetmektir. Bir yerin kutsallığına yalnızca dinin sahibi El-Kuddûs olan Allah hükmeder…

– Sahabe bu nehyi genel bir asıl olarak anlamış ve peygamber makamlarına yapılan ziyaret yoculuklarını nehyetmişlerdir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Tûr bölgesinden çıkmıştım ve Basra ibni Ebî Basra El-Ğifârî (ra) ile karşılaştım.

Bana, 'Nereden geliyorsun?' dedi.

Ben de, 'Tûr'dan geliyorum.' dedim.

Bana, 'Şayet oraya gitmeden önce benimle karşılaşsaydın, oraya gitmezdin.' dedi.

Ben de, 'Neden?' diye sordum.

O da şöyle cevap verdi: 'Allah Resûlü'nü (sav) işittim, şöyle diyordu: 'Üç mescid dışında bir yere (ibadet kastıyla) yolculuk yapılmaz. El-Mescidu'l Harâm, benim Medine'deki mescidim ve Beytu'l Makdis Mescidi.' ' "[577]

Kaz'a'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Tûr bölgesine doğru yola çıkmak istedim ve bu durumu İbni Ömer'e

Bu âlimler, cumhurun kerahet delilini şöyle yorumlar: Aslolan ayakkabıyla mezarlıkta gezmenin mübah olmasıdır. Sıbtiyye cinsi ise bu mübahlıktan istisna edilmiştir. (bk. age.)

Hiç şüphesiz bu içtihadi bir yaklaşımdır. Zahiri birbirine zıt iki nastan birini asıl, diğerini fer kabul etiğinizde, varılan hüküm birbirinden farklı olmaktadır.

• Bir grup âlim mutlak olarak ayakkabıyla kabirlerde gezmeyi yasak kabul etmiştir. Taş, diken, cam kırığı vb. bir engel olmadığı müdetçe kabir ziyaretinde ayakkabıların çıkarılmasını gerekli görmüşlerdir. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 20/75-76, 2047 No.lu Hadis Şerhi)

576. Buhari, 1189; Müslim, 1397

577. Nesai, 1439

(ra) sordum. Bu soruma karşılık bana, 'Ben, Nebi'nin (sav), 'Ancak üç mescide (ibadet maksadıyla) yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûl (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ.' dediğini biliyorum. Tûr bölgesine gitmekten vazgeç ve oraya gitme.' diye cevap verdi."[578]

Tûr Dağı gibi, Mûsâ'nın (as) makamına yapılan ziyaret dahi nehyedilmişse, bunun dışında kalan yerlerin özel yolculukla ziyaret edilmesi öncelikli olarak yasak olur.

– Bir yeri veya kabri ibadet kastıyla ziyaret etmek, o yerin tazim edilmesine neden olur. Tarih boyunca insanlar, önce kabirleri tazim etmiş sonra o kabirlere tapmışlardır:

"Ve dediler ki: 'Sakın ha ilahlarınızı bırakmayın. Ved, Suva, Yeğus, Yauk ve Nesr'i de bırakmayın.' "[579]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nûh Kavmi'nin putları daha sonra Arapların putları olmuştur… Bunlar Nûh Kavmi'nden salih kişilerin adlarıydı. Onlar vefat edince, şeytan onların kavimlerine, oturdukları meclislere putlar dikmelerini ve diktikleri putlara bu isimleri vermelerini fısıldamıştı. Böyle yaptılar. Onlar vefat edinceye kadar bunlara ibadet edilmemişti. Onlar helak olup ilim ortadan kalkınca insanlar bunlara ibadet etmeye başladılar."[580]

"İbni Cerîr (rh) der ki: 'Muhammed ibni Kays (rh) şöyle demiştir: 'Bu kişiler Âdem (as) ve Nûh (as) arasında yaşayan salih bir kavimdi. Bu kişilerin kendilerini takip eden tabileri vardı. Onlar vefat edince, kendilerini takip eden arkadaşları dediler ki: 'Biz onların resimlerini çizersek bu, hatırladığımız zaman bizi ibadet etmeye teşvik edici bir şey olur.' Sonra onların resimlerini çizdiler. O nesil vefat edip başka bir nesil gelince, şeytan onların arasına sızıp dedi ki: 'Sizden önceki atalarınız bunlara ibadet eder ve onlar sayesinde yağmura kavuşurlardı.' Bundan sonra insanlar, onlara ibadet etmeye başladılar.' ' "[581]

"Şeytan'ın kurduğu en büyük tuzaklardan biri de, taraftarlarını ve dostlarını

578. Ahkâmu'l Cenâiz li'l Elbânî, s. 226
579. 71/Nûh, 23
580. Buhari, 4920
581. Tefsîru't Taberî, 23/639, Nûh Suresi, 23. ayetin tefsiri

hem önceki asırlarda hem de günümüzde kabirlerle fitneye düşürmesidir. Bu öyle bir fitnedir ki, Allah'ın fitneye düşmekten koruduğu kimselerden başkası kurtulamamıştır. Bu fitne o kadar büyümüştür ki, insanlar Allah'ı bırakıp kabirde yatanlara ibadet eder hâle gelmişlerdir. Bu kimselerin kabirlerine tapılmaya başlanmıştır. Bu kabirler put hâline getirilmiştir. Üzerlerine heykeller dikilmiş, üzerinde kabirde yatan kimsenin resimlerinin olduğu suretler çizilmiştir. Sonra bu suretler üç boyutlu bir hâle getirilmiş ve putlaştırılmıştır. Böylece Allah ile beraber onlara ibadet edilmiştir."[582]

İşbu sebeple sahabe (r.anhum); başta Allah Resûlü'nünki (sav) olmak üzere kabirlere ibadet edilmesinden korkmuş ve tedbirler almıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav), ölümüne sebep olan hastalığı sırasında şöyle buyurdu: 'Allah Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.'

Eğer Allah Resûlü'nün (sav) bu sözü olmasaydı Müslimler onun kabrini açık bırakırdı. Ancak ben onun kabrinin mescid edinilmesinden korkuyorum."[583]

"Halid ibni Dinar dedi ki: 'Ebu'l Alîye şunları anlatmaktadır: 'Tüster'i fethettiğimiz zaman Hürmüzan'ın beytülmalinde, üzerinde ceset bulunan bir sedir gördük. Cesedin baş ucunda bir kitap vardı. Mushafı aldık ve Ömer b. Hattab'a (ra) götürdük. O da Ka'b'ı çağırdı ve kitabı Arapçaya çevirtti. Ben Araplar arasında o kitabı ilk okuyan kimseyim, onu Kur'an okur gibi okudum.'

Ebu'l Alîye'ye dedim ki: 'Onun içinde ne vardı?'

Dedi ki: 'Siretiniz ve işleriniz hakkında bazı şeyler, etkileyici sözler ve bundan sonra olacak şeyleri bildiren haberler…'

Dedim ki: 'Cesedi ne yaptınız?'

Dedi ki: 'Gündüz vakti on üç farklı kabir kazdık. Gece olunca onu defnettik ve insanlardan gizlemek ve onu açmalarını önlemek amacıyla bütün kabirleri dümdüz ettik.'

Dedim ki: '(Onu saklamakla) ondan ne umuyorlardı?'

582. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, s. 229
583. Buhari, 1330; Müslim, 529

Dedi ki: 'Gökyüzü yağmur yağdırmayınca, o sediri çıkarıyorlarmış ve bu sebeple yağmura kavuşuyorlarmış.'

Dedim ki: 'O adamın kim olduğunu zannediyordunuz?'

Dedi ki: 'Danyâl denilen bir adam.'

Dedim ki: 'Öleli kaç sene oluyormuş?'

Dedi ki: 'Üç yüz sene.'

Dedim ki: 'Onda herhangi bir bozulma var mıydı?'

Dedi ki: 'Hayır, ancak başının arkasında birkaç saç teli düşmüştü. Çünkü peygamberlerin cesetlerini toprak çürütmez ve yırtıcı hayvanlar yemez.' '

İşte Muhacir ve Ensâr'ın, insanların fitneye düşmemesi için kabri gizlemeleri bu kıssada ortadadır. Onlar, insanlar kabrin başında dua ederler ve kabirden bereket umarlar korkusuyla kabri gizli tutmuşlardır. Eğer sonradan gelenler onun yerini bilseydi onun için kılıçlarını çekip mücadele ederler ve Allah'ı bırakıp ona ibadet ederlerdi. Kabrin üzerine kabirdeki kişiyle alakası olmayan putlar diker, kabrin hizmetçiliğini yapar ve üzerine mescitlerden daha büyük bir türbe inşa ederlerdi. Eğer kabirlerin yanında dua etmek, namaz kılmak ve onlardan bereket beklemek faziletli bir amel, sünnet ya da mübah olsaydı; şüphesiz Muhacir ve Ensâr, Danyal kabrinin üzerine bir işaret koyarlardı. O kabrin yanında dua eder, kendilerinden sonra gelecek kimselere de bunu sünnet olarak bırakırlardı. Fakat onlar Allah'ı (cc), Rasulü'nü ve dinlerini; kendilerinden sonra gelen kimselerden daha iyi bilmekteydiler."[584]

"Birçok kimse Ma'rur b. Suveyd'den şunu rivayet etmiştir: 'Mekke'ye giderken Ömer b. Hattab (ra) ile sabah namazını kıldım. O namazda Fil ve Kureyş surelerini okudu. (Namazı bitirdikten) sonra insanların bir yere gittiklerini gördü. 'Bu insanlar nereye gidiyor?' diye sordu. 'Ey müminlerin emiri! Rasulullah'ın namaz kıldığı bir mescide gidiyorlar ve orada namaz kılacaklar.' diye cevap verdiler. Bunun üzerine dedi ki: 'Sizden öncekiler de ancak bu gibi şeylerden dolayı helak oldular. Onlar peygamberlerinin bıraktıkları şeylere tabi oluyor, onları kilise ve manastıra çeviriyorlardı. Na-

584. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, s. 252-253

maz vakti siz hangi mescidin yakınındayken girmişse namazınızı o mescitte kılınız. Değilse yolunuza devam ediniz. Namazı (peygamberlerin bıraktığı) o yerlerde kılmaya azmetmeyiniz.' '

Yine Ömer (ra), Rasulullah'ın (sav) ashabının, altında Rasulullah'a (sav) biat ettiği Rıdvan ağacını kesmesi için bir adam görevlendirmiştir."[585]

– Sahabenin bu hassasiyetinin ne kadar yerinde olduğunu ilerleyen zamanlarda yaşanan hadiselerden anlıyoruz. Yaşadıkları çağa şahitlik eden âlimler şu manzaraları aktarıyorlar:

"Bu konu hakkında Ebu'l Vefa İbn Akil in yazdığı bir güzel bir yazı gördüm. Kendi lafızlarıyla olduğu gibi aktarıyorum:

Allah'ın (cc) emirleri ve yasakları, cahillere ve ahmaklara ağır geldiği için, onlar şeriatın koyduğu ölçülerin yerine kendi nefislerin arzuladığı ölçüleri koymuşlardır. Böylece kendilerinden başkasının emrine girmedikleri için üzerlerindeki yükü hafifletmişlerdir. Onlar ihdas ettikleri bu şeyler sebebiyle kâfir olmuşlardır. Çünkü onlar, şeriatın yasakladığı şekilde kabirlere tazim ve hürmet etmişler, kabirlerin etrafında ateşler yakmışlar, onları öpmüşler, ölülere ihtiyaçlarını arz etmişler, kağıtlara dileklerini yazıp 'Efendim, beni şöyle şöyle yap.' demişler, bereketlenme amacıyla kabirlerden toprak almışlar, kabirlere güzel kokulu sıvılar dökmüşler, kabirleri ziyaret amacıyla yolculuk etmişler, Lat ve Uzza'ya tapanların yaptığı gibi ağaçlara çaput bağlamışlardır. Onlara göre Meşhed-i Keff'i öpmeyen, Çarşamba günü dokunulan mescidin duvarlarına yüzünü ve gözünü sürmeyen kimse acınacak bir kimsedir. Yine onlara göre, cenazesini taşıyan kimselerin cenaze esnasında Muhammed (sav), Ebû Bekir Sıddık ya da Alî isimlerini anmadığı, babasının kabrinin üzerine kireç ve kırmızı taş kullanarak bir türbe yapmayan, cenazede elbisesini yırtmayan, kabrinin üzerine gül suyu dökmeyen kimse de acınacak durumdadır."[586]

"Günümüzde durum öyle çığırından çıkmıştır ki bu sapık müşrikler kabirleri haccetmek gibi yeni bir ibadet ihdas etmişlerdir. Bu haccın rükünlerini belirlemişlerdir. Hatta bu aşırılardan birisi bu konuda, kabirleri Allah'ın

585. age. s. 254
586. age. s. 242-243

evi ile yarıştırırcasına 'Meşhed Haccının Rükünleri' isimli bir kitap kaleme almıştır. Açık bir şekilde ortadadır ki bu, İslam dininden çıkmak ve putperestlerin dinine girmek demektir."[587]

Günümüzde ise durum iyice içinden çıkılmaz bir hâl almış, kabirler/türbeler birer şirk merkezine dönüşmüştür. İslam, şirki yasaklayan ve şirke giden tüm yolları kapatan kuşatıcı bir dindir. Kabirlere yönelik getirdiği yasaklar; tarihte ve günümüzde yaşanan şirk manzaraları yaşanmasın diyedir.

Hatırlatma!

Bir beldeyi ziyaret eden insanın orada bulunan kabirleri ziyaret etmesi yasak değildir. Zira İslam, umumen kabir ziyaretini teşvik etmiştir. Örneğin, herhangi bir sebeple Hicaz'a giden Müslim'in Allah Resûlü'nün ve ashabının kabrini ziyaret emesi gibi… Yasak olan, sırf bir kabri ziyaret etmek için bir beldeden başka bir beldeye yolculuk yapmaktır.[588]

587. age. s. 245

588. Bu konu İslam tarihinde ciddi tartışmalara neden olmuştur. Tartışmanın nedeni, "Bir insan Allah Resûlü'nün (sav) kabrini ziyaret amacıyla sefer düzenleyebilir mi?" meselesinden çıkmıştır. İbni Teymiyye (rh) Kur'ân, sünnet ve ilk nesillerin uygulamasına dayanarak bunun caiz olmadığına fetva vermiştir. Bu fetvası nedeniyle hapsedilmiş imtihana uğramıştır. Dönemin Malikî kadılarından İbnül İhnai, İbni Teymiyye'ye iki sayfalık bir reddiye yazmış; hakaret ve iftirayla doldurduğu iki sayfalık cevabî yazıya bizzat İbni Teymiyye (rh) cevap vermiştir. Mahpus olduğu kale hapishanesinden verdiği bu detaylı cevap, "Er-Reddu ale'l İhnânî" ismiyle matbudur. İbni Teymiyye (rh) İhnai'nin hakaretlerine cevap vermemiş şu cümlelerle mukabelede bulunmuştur: "Risalede yer alan sövgü ve hakaretlere gelince ilim değildir ki cevabı haketsin." (Er-Reddu ale'l İhnânî, s. 380, Ahmed ibni Mûnis El-Anzî tahkikiyle). Ancak İhnai'nin iftiralarına detaylı, ilmî bir cevap vermiştir. Özellikle Allah Resûlü ve sair enbiyanın kabirlerinin ziyaret edilebileceğini, bunun caiz olmadığını söylemediğini açıklamış; yasak olanın sırf ziyaret amacıyla sefer düzenlemek olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Şafi âlimlerinden Subki, İbni Teymiyye'ye bir reddiye yazmış, "Kitâbu Şifâi's Sikâm fî Ziyâreti Hayri'l En'âm" ismiyle günümüze ulaşmıştır. İbni Teymiyye'nin öğrencilerinden Muhaddis İbnu Abdilhadi, "Es-Sârimu'l Menkî fi'r Reddi ale's Subkî" ismiyle bir reddiyye kaleme almış ve Subki'ye cevap vermiştir. Konu hakkında yazılan onlarca kitap, zikrettiğim üç kitabın tekrarından ibarettir. Dikkate alınabilecek itirazları şöyle sıralayabiliriz:

a. Üç mescid dışında bir yere sefer düzenlemeyi yasaklayan nassa yönelik itirazları:

• Hadis bu eylemin haram olduğunu değil, fazilet gerektiren adaba aykırı olduğunu gösterir. İmam Ahmed'in Müsned'inde bir rivayet "La yenbeği/yakışmaz." lafzıyla varid olmuş, bu anlamı güçlendirmiştir.

– Rivayet, Şehr ibni Hevşeb'in kanalıyla bize ulaşmıştır. İtirazı sunan Hâfız ibni Hacer (bk. Fethu'l Bârî, 1189 No.lu Hadis Şerhi), "Şehr ibni Hevşeb'te bir kısım zayıflık olsa da hadisleri hasendir." demiştir. Tehzîbu't Tehzîb kitabında (bk. 3/191-193, 3308 No.lu Ravi) Şehr ibni Hevşeb hakkındaki ihtilafı uzun uzadıya nakleder. Muhaddisler onun güvenilirliğinde ihtilaf eder.

– "La yenbeği" lafzının haramlığa delalet etmediği, Kur'ân örfüne aykırıdır. Zira Kur'ân, şirk cinsinden yasakları bu lafızla vermiştir.

"Er-Rahmân'a çocuk edinmek **ma yenbeği/yakışmaz!**" (19/Meryem, 92)

"Diyecekler ki: 'Seni tenzih ederiz. Bizim senin dışında veliler edinmemiz **ma kane yenbeği/söz konusu dahi olamaz.** Fakat sen, onları ve babalarını (dünya nimetleriyle) faydalandırdın. Öyle ki sonunda seni anmayı/imanı/Kitab'ı unuttular. Ve helak olan bir topluluk oluverdiler.' " (25/Furkân, 18)

Şehr ibni Havşeb rivayeti hasen kabul edilse dahi, La yenbeği lafzından anladıkları yanlıştır. Bu lafız, en ağır yasaklar için kullanılır.

• Hadiste varid olan nehiy Allah Resûlü'nün fiiliyle zahirinden sarf edilmiştir. Hadiste zikredilen üç mescid dışında yerlere sefer düzenlenmek haramlığı değil mekruhluğu gerektirir.

Abdullah ibni Dînar'dan (rh) Abdullah ibni Ömer'in (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) her cumartesi yürüyerek veya binitli olarak Kuba Mescidi'ne giderdi.

Abdullah ibni Dînar da (rh) devamında 'Abdullah ibni Ömer de öyle yapardı.' dedi." (Buhari, 1193)

Abdullah ibni Ömer'in (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Kuba'ya biniti üzerinde veya yayan giderdi." İbni Numeyr, Nâfi' aracılığıyla Nebi'nin (sav) burada iki rekat namaz kıldığını da rivayet etmiştir. (Buhari, 1194)

Rivayeti şöyle yorumlarlar: Allah Resûlü'nün Kuba Mescidi'ni ziyaret etmesi, hadiste zikredilen üç mescid dışındaki yerlerin ziyaret edilebileceğini gösterir.

– Allah Resûlü (sav) Kuba'ya sefer düzenlememiş, yalnızca ziyaret etmiştir.

– Allah Resûlü Kuba Mescidi için değil oradaki Ensâr'ı ziyaret için Kuba'ya gitmiştir. O (sav) her cumartesi günü Kuba'ya gider, Ensâr'ı ziyaret eder, onlara dinlerini öğretirdi. Medine'yle Kuba arasındaki mesafe dört beş km civarındaydı. Kuba'ya giden Allah Resûlü (sav); mescide uğrar iki rekat Tahiyyetu'l Mescid namazı kılardı. Açıktır ki Kuba Mescidi için özel sefer düzenlenmemiş ve yalnızca Kuba Mescidi'ni ziyaret etmek için yolculuğa çıkılmamıştır. İlim, davet ve sıla-i rahim için yapılan bir yolculukta gidilen yerdeki mescide uğranmıştır.

• **Derler ki:** Hadiste "sefer yapılmaz/yolculuğa çıkılmaz" ifadesinin müstesna minh-i mahzuftur. Mahzuf iki şekilde takdir edilebilir: Üç mescid dışında hiçbir yere, hiçbir amaçla sefer yapılmaz ya da üç mescid dışında bir mescide orada namaz kılmak gayesiyle sefer yapılmaz. Şayet birinciyi takdir edersek bu, tüm yolculukları yasaklamış olur. Bu da şeriatın cihad, ilim, akraba ziyareti ve ticaret gibi yolculuklara izin vermesi ilkesiyle çelişir. O zaman hadis şöyle yorumlanır: Bu üç mescid dışında herhangi bir mescide orada namaz kılmak için ziyaret yapılmaz. Bu da salihlerin mezarını ziyaretin yasak olmadığını, hadis kapsamına girmediğini gösterir.

– Bu istidlal biçimi şer'an ve lügaten yanlıştır. Şer'an yanlıştır; mescidler, Allah'a en sevimli yerler, namaz da en sevimli ibadet(lerden) olmasına rağmen, üç mescid dışındaki yerlere sefer düzenlemek yasaklanmıştır. Elbette mescidlerden çok daha az değeri olan kabirler ve namazdan çok daha az değerli olan kabir ziyareti için sefer öncelikli olarak yasaklanmış olmalıdır. Mescidler gibi Yüce Allah'a kulluk edilen yerlere sefer düzenlemek dahi yasaksa, kabirler gibi tarih boyunca insanları şirke düşürmüş yerlere sefer düzenlemek elbette yasak olacaktır.

– İslam'da kabir ziyareti meşru bir ameldir. **Muayyen şahısların** kabir ziyareti meşru bir amel değildir. Zira bu, o muayyen şahısların ve kabirlerinin tazimi anlamına gelmektedir. Bu da kabirleri mescid edinme ve onları bayram yerine çevirme gibi şer'i yasaklara kapı aralamaktadır. Kabir ziyaretinde gaye, ölüye dua ve ziyaret yapanın ahireti hatırlamasıdır. Muayyen şahısların kabir ziyaretini önemsemek, onların bereketinden faydalanmak içindir. İslam'da böyle bir anlayış yoktur. Bu, tarih boyunca toplumların şirke düşme nedenlerinden biridir. İşte bu sebeple sahabe, Allah Resûlü'nün kabrini gizlemiş, Danyal'ın (as) kabrini gizlemiş, Rıdvan beyatinin yanında yapıldığı ağacı kesmiştir. (Rivayetler için bk. s. 239) Şayet muayyen şahısların, salihlerin ve nebilerin kabir ziyaretleri gözetilen bir gaye olsa, bu kabirleri açığa çıkarır, insanları da ziyarete davet ederlerdi. Dini Allah Resûlü'nden öğrenen sahabe, bu kabirleri gizlemiştir. Zira onlar Allah Resûlü'nden bir kabrin putlaşabileceğini, Yahudi ve Hristiyanların kabirleri mescid edinerek lanete uğradıklarını öğrenmişlerdir.

– Sahabe (Ebû Hureyre-İbni Ömer) bu yasaktan şunu anlamıştır: Tûr Dağı gibi yerlere sefer düzenlemek yasaktır. Bu da üç mescid dışında bir mekânın ibadet/tazim kasdıyla ziyaret edilmesinin yasak kapsamına dâhil olduğunu gösterir. Özellikle sahabenin kabirlere yönelik uygulamaları, tazim edilen mekânları yok etme çabaları, Ebû Hureyre (ra) ve İbni Ömer (ra) anlayışını destekler. Din; lugattan ziyade bir anlayış, duruş, tavırdır. Salt dil kurallarıyla naslar anlaşılacak olsa, Nebi'ye ve sahabeye ihtiyaç olmazdı. Bilakis Allah bize ilettiği nasları açıklaması için bir Nebi yollamış ve onun çevresinde bize örnek olacak sahabiler var etmiştir. Onların yoluna/anlayışına uyanlardan razı olacağını haber vermiştir:

"Muhacir ve Ensar'dan öncüler, ilkler ve onlara ihsan üzere tabi olanlar (var ya)! Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. En büyük kurtuluş budur işte." (9/Tevbe, 100)

O topluluğun, başta Allah Resûlü olmak üzere salih insanların kabirlerine ve yaşadıkları mekânlara yönelik tavırları bellidir. Bu tür mekânların tazimi şirke kapı araladığından tüm yolları kapatmışlardır.

– İlim, cihad, sıla-i rahim, ticaret… için sefer düzenlemek caizdir. Zira burada bir mekânın tazim edilmesi, ondan bereket umulması, orada yapılan ibadetin daha faziletli olduğuna inanılması gibi, İslam'a yabancı anlayışlar yoktur. Muayyen mekân ve kabir ziyaretlerini önemsemek ve bunlar için sefer düzenlemek ise; İslam'a yabancı mezkûr anlayışları ortaya çıkarmaktadır. Vakıada da gördüğümüz gibi bir zaman sonra bu mekânlar birer şirk merkezine dönüşmektedir.

Yukarıda yaptığımız şer'i açıklamalara ek olarak, olaya dil açısından baktığımızda da yapılan çıkarım yanlıştır. Şöyle ki;

– Hadiste kullanılan istisna, istisnai müferreğdir. Yani müstesna minhin hazfedildiği istisnadır. İstisnai müferreğin özelliği; en genel anlamı ifade eden kelimenin takdir edilmesidir. Hâliyle usüli açıdan "Bu üç mescid dışında **hiçbir yere** sefer düzenlenmemelidir." anlamı, Arap diline en uygun takdirdir. İstisnai müferrağda en genel anlamı ifade eden kelimenin takdir edileceği, dilcilerin ortak kabulüdür. (bk. Meâni'n Nahv, 2/249) Şayet ilim, cihad, ticaret gibi meşru yolculuklar nasıl anlaşılmalı denirse şöyle denir:

· İslam'ın izin verdiği meşru yolculuk nedenleri bu umumiyetin istisnasıdır. İslam ilim, cihad, ticaret vb. yolculuklara izin vermiş, fazileti umularak bir beldeye/kabre sefer düzenlenmesine izin vermemiştir. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 27/247-250)

· Şayet kaidenin dışına çıkıp burada kasıt "bu üç mescid dışında **bir mescide** sefer düzenlenmez" denilip müstesna hususi bir lafız olarak takdir edilse dahi şöyle denir: Mescidler gibi Allah'a en sevimli yerlere sefer yasaklanmışsa, mescidden daha az değerli kabirlere sefer öncelikli olarak (bi tarikin evla) yasaklanmış olur. Üç mescid dışındaki mescidlere sefer düzenlemek lafızla, kabirler vb. fazileti umulan yerlere sefer ise ima ve fehvayla nehyedilmiş olur. (bk. age.)

· Ayrıca ilim, ticaret, sıla-i rahim gibi sebeplerle sefer düzenleyen kişi; muayyen bir toprak parçasını kastetmez. kendinden dolayı yola çıktığı meşru gaye, muayyen bir toprak parçasında gerçekleşse de, sefere çıkanın amacı o muayyen parça değil orada icra edeceği fiildir. Ancak kabirlere, enbiya eserlerine ve faziletli olduğu düşünülen topraklara sefer düzenleyenler; muayyen bir toprak parçasının/mekânın bereketini/faziletini umarlar. (bk. age.)

b. Bu görüş sahipleri bazı rivayetlere dayanarak bir kabir için sefer düzenleneceğini söylemişlerdir. Delil aldıkları rivayetlerin çoğu uydurma, bir kısmı da şiddetli zayıftır. (Rivayetlerin değerlendirmesi için bk. Es-Sârimu'l Menkî, s. 49-188; El-Ehâdîsu'l Mevdûatu'l letî Tunâfî Tevhide'l İbâde, 1/505-553; Mevsûatu'l Ehâdisi ve'l Âsâri'd Daîfe ve'l Mevdûa, 9/393-396, 9/459-462)

• **Kabir başında meşru ve meşru olmayan dua**

Kabir başında dua üç kısımdır:

– Kabir ziyareti yapanın ölüye dua etmesi.

Bu, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetidir.

Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup, 'Kardeşiniz için bağışlanmasını dileyiniz. O'nun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu anda sorguya çekiliyor.' dedi."[589]

Bureyde ibni'l Husayb'dan (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kabristana çıktığımız vakit ne söyleyeceğimizi bize öğretirdi.

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُسْلِمِينَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اَللّٰهُ لَلَاحِقُونَ، اَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ

'Selam üzerinize olsun ey bu diyarın mümin ve Müslim olan halkı! Bizler de inşallah sizlere katılacağız. Allah'tan bizler ve sizler için afiyet isterim.' "[590]

– Kabrin ve çevresinin faziletine inanarak kendine veya bir başkasına dua etmek.

Bu, bir bidattir. Zira duanın hangi zaman ve mekânlarda icabete yakın olduğunu şeriat belirler. Dua, gaybi bir meseledir. İnsan duanın nasıl, nerede ve ne zaman kabule daha yakın olduğunu aklıyla/hevasıyla/zannıyla bilemez. Böyle bir iddia bir yere fazilet/kutsallık atfetmektir. Şer'i bir delil olmadan bir zamanın veya mekânın üstünlüğünü/faziletini iddia etmek haddi aşmaktır. Kabirlerin faziletine inanarak dua önce orayı tazim etmeye ardından orada yatanlardan istemeye, yani şirke kapı aralamaktadır.

"Mezarlıkları dua etmek üzere seçmek, buralarda yapılacak olan duaların başka yerlerde yapılan dualardan daha çok kabul edilme şansına sahip olacaklarını ummak, ne Allah'ın (cc) Kitabı ve ne Peygamberimizin buyruklarında

589. Ebu Davud, 3221
590. Müslim, 975

yeri olan, ne sahabiler, tabiin ve İslam imamlarının herhangi biri tarafından uygulanan ve ne de ilk dönem alimleri ile seçkin şahsiyetlerinden biri tarafından dile getirilen bir tutumdur. Tersine hicrî iki yüz yıllarından sonra yaşamış bazı son dönem (muteehhirin) alimlerinden ve sahabiler zamanındaki olaylardan öğrendiğimize göre, o dönemlerde birçok büyük kuraklık yaşanmış. Ayrıca başka bazı belâlara uğradıkları hâlde acaba Peygamberimizin -salât ve selâm üzerine olsun- mezarı başına gelerek yağmur yağsın diye dua mı etmiş, veya başlarına gelen belâların giderilmesi için ağlayıp sızlanmışlar mı? Ne münasebet! Bunun yerine meselâ; Ömer'in, İbn-i Abbâs'ı -Allah her ikisinden de razı olsun- yanına alarak yağmur duasına çıktığını ve bidatçı mantığın bekleyebileceği gibi bu duayı Peygamberimizin mezarı başında yaptırmadığını görüyoruz. Hatta söz konusu kuraklık sırasında Ayşe'nin Peygamberimizin mezarına yağmur yağsın diye üzerini açmasına, çünkü rahmet olan yağmurun O'nun mezarına ineceğine inanmasına rağmen, ne Rasulullah'ın mezarı başında yağmur yağsın diye dua etmiş ne de yüksek sesle ağlayıp sızlanmıştı."[591]

"İki ihtimalden başka bir ihtimal yoktur; Ya kabirlerin başında edilen dua ve kabirde yatan kimseleri vesile edinerek edilen dua, diğer yerlerde yapılan duadan daha faziletlidir, ya da değildir. Eğer daha faziletliyse bu nasıl olur da hem ilim hem de amel açısından Sahabe'ye, Tabiin'e ve Tebe-i Tabiin'e gizli kalır? Nasıl olur da en faziletli üç nesil bu büyük faziletten cahil kalır ve onlardan sonra gelenler bu fazileti elde eder? Ayrıca ilk üç neslin bunu bilip de uygulamaması da mümkün değildir. Çünkü onlar her hayırlı işte -özellikle de duada- hırslı kimselerdi. Çünkü ihtiyaç sahibi kimse muhtaç olduğu şeye götüren bütün sebeplere -bunda bazı zorluklar olsa bile- sımsıkı yapışır. O hâlde nasıl olur da onlar duaya ihtiyaç duydukları hâlde ve kabirlerde edilen duanın faziletini bildikleri hâlde bunu uygulamazlar? Bu hem aklen hem şer'an imkânsızdır."[592]

– Kabirde yatan ölüden bir şeyler istemek. Dua, bir ibadettir ve Allah'tan başkasına dua eden O'ndan (cc) başkasına dua etmiş, Allah'a değil ona ibadet

591. Sırât-ı Müstakîm, s. 416-417
592. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, s. 254

etmiştir. Bunun şirk olduğuna dair açıklamalara, önceki sayfalarda değinmiştik.[593]

- **Kabirlerle Teberrük Etmek**[594]

Kabirlerin bereketini umarak onlara dokunmak, sürtünmek, kabirden bir parçayı yanında taşımak, kabrin yanında yapılan bir ibadetin daha faziletli olduğuna inanmak… kabirle teberrüktür. Bu anlama gelecek davranışlar çirkin bidatlerdendir. Çünkü bereket/hayır Allah'ın (cc) elinde, O'nun (cc) yetkisindedir. O'nun (cc) bereket kılmadığı bir şeyde bereket aramak haddi aşmak, nefse zulmetmektir. İslam şeriatı kabirlerde namaz kılmayı, kabre yönelik namaz kılmayı, kabirleri mescid edinmeyi, kabirleri putlaştırmayı, kabirleri bayram yerine çevirmeyi, orada kurban kesmeyi yasaklamıştır. Kabirlerde bir bereket kılmak şöyle dursun, orada bereket olduğunu düşündürecek tüm yolları kapatmıştır.

Sinân ibni Ebî Sinân (rh) Ebû Vâkid El-Leysî'den (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Biz Allah Resûlü ile birlikte Mekke'den Huneyn'e çıkmıştık. Kâfirlerin, yanında ibadet ettikleri ve silahlarını astıkları bir ağaçları vardı. Ona 'Zât-u Envât' denirdi. Biz büyük ve yeşil bir ağacın yanından geçtik ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Bize de bir Zât-u Envât yap.' dedik.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Nefsimi elinde bulundurana yemin ederim ki söylediğiniz tıpkı Mûsâ'nın kavminin söylediği şu söz gibidir: 'Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi sen de bize bir ilah yap.' demişlerdi. 'Şüphesiz sizler, cahillik eden bir topluluksunuz.' demişti.'[595] İşte bu onların yoludur. Sizler de kendinizden öncekilerin yoluna adım adım tabi olacaksınız.' "[596]

Bu rivayet şunu gösterir:

Bir ağacın bereketini umarak savaş öncesi silahları oraya asmak, (günümüzde ise sınav öncesi sınavda kullanılacak malzemeleri kabirlere/türbelere sürmek gibi eylemler) şiddetle yasaklanmıştır. Zira bu, Yüce Allah'ın bere-

593. Detaylı bilgi için bk. s. 230
594. Geniş bilgi için bk. Et-Teberruk Envâuhu ve Ahkâmuhu, Nâsir Abdurrahman El-Cedî'
595. 7/A'râf, 138
596. Ahmed, 21897; Tirmizi, 2180

ket kılmadığı bir şeyde bereket ummaktır. Allah Resûlü (sav) bu beklentiyi İsrailoğullarının put/ilah istemesine benzetmiştir. Bu da bereketi umularak tazim edilen ağaçların, ziyaretlerin, türbelerin birer puta dönüşebileceğini göstermektedir. Put, insanın zihnindedir. Onu yansıttığı her şey onun putu oluverir.

Bir şeyin bereketli olduğunu söylemek, onunla Allah'a (cc) yakınlaşılacağını söylemektir. Şayet bu, dinden bir delile dayanmıyorsa o insan Allah'ın izin vermediği konuda teşride bulunmuş olur.[597] Yüce Allah şöyle buyurur:

"Yoksa, Allah'ın izin vermediği şeyleri, kendilerine dinden şeriat kılan/kanun yapan ortakları mı var?"[598]

Örneğin, İslam şeriatı mescidlerde namaz kılmayı tavsiye etmiş, mescidde kılınan namazın daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Aynı şeriat, kabirleri mescid edinmeyi ve orada namaz kılmayı yasaklamıştır. Bu ölçüleri tersine çevirip kabirlerin bereketine inanarak orada namazı/ibadeti faziletli gören, Allah'ın dininde O'nun (cc) izin vermediği bir şeye meşru demiştir. Böylece kendini Yüce Allah'a denk/ortak kılmıştır.

Hac ibadetinde her yer Allah'ın (cc) şiarıdır. Ancak tüm bu şiarlar arasında yalnızca Ka'be'nin iki rüknuna selam verilir ve Haceru'l Esved öpülür. Ka'be'nin dört rüknu/köşesi olmasına rağmen yalnızca iki köşenin selamlanması ve tüm hac vazifeleri Allah'ın şiarı olmasına rağmen yalnızca Haceru'l Esved'in öpülmesi üzerine düşünülmelidir. Zira din, boyunduruk altına girmek, teslim olmaktır. Yüce Allah'ın ve Resûl'ünün (sav), 'Yap!' dediğini yapmak, 'Yapma!' dediğini yapmamaktır.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Nebi'yi (sav) sadece Yemen tarafındaki iki rüknu istilam ederken gördüm."[599]

Eslem El-Kureşî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

597. bk. Bideu'l Kubûr Envâuhâ ve Ahkâmuhâ, Sâlih ibni Mukbil El-Useymî Et-Temîmî, s. 346
598. bk. 42/Şûrâ, 21
599. Buhari, 1609; Müslim, 1267

"Ömer ibni Hattâb'ı Haceru'l Esved'i öperken gördüm, şöyle diyordu: 'Şayet Allah Resûlü'nün (sav) seni öptüğünü görmemiş olsaydım seni öpmezdim.'"[600]

Bir şeye dokunmak ve onun bereketini ummak bir ibadettir. Hiç kimse Allah'a yakınlaşacak ibadetler ihdas edemez. Kendisine ibadet edilen varlık kimse, ibadet belirleme hakkı ona aittir. Örneğin, Yüce Allah, İbrâhîm'in makamında namaz kılmamızı istemiştir. Ne ki bazı insanlar orada namaz kılmak yerine, İbrâhîm makamına dokunmak, onun bereketinden faydalanmak istemişlerdir. Onlara ilk tepki, ilk dönem âlimlerinden gelmiştir.

Abdullah ibni Zubeyr (ra), Makam-ı İbrâhîm'e el sürenleri görünce şöyle demiştir:

"Bununla emrolunmadınız! Siz yalnızca onun yanında namaz kılmakla emrolundunuz."[601]

Katâde de (rh) benzer bir tepki göstermiş ve "Onun yanında namaz kılmakla emrolundular, ona dokunmakla değil..."[602] demiştir.

Mukatil ibni Suleymân (rh) bu tür davranışların putperestliğe kapı araladığına şöyle işaret etmiştir: "(Ayetteki) Musalla, namaz kılma anlamındadır. Dokunmak veya öpmek değildir. Çünkü (zaten) Ka'be'de 360 put vardı, Allah Resûlü onları kırdı."[603]

İbni Kayyim (rh) şöyle der:

"İşte, Rasulullah'ın (sav) yirmi üç sene içerisindeki, Allah (cc) onun canını alasıya kadar uyguladığı kabirler konusundaki sünneti ortadadır. İşte, raşid halifelerin sünneti ortadadır. Sahabenin ve onlara güzellikle tabi olanların yolu ortadadır. Şimdi yeryüzündeki herhangi bir kimse, onların bir şeye ihtiyaç duydukları zaman kabirlere gittiklerini, onların yanında dua ettiklerini, onlara yüz sürdüklerini, onların yanında namaz kıldıklarını, onları vesile kılarak Allah'tan bir şey istediklerini ya da doğrudan onlardan istediklerini gösteren -sahih olsun, hasen olsun, zayıf olsun veya munkatı' olsun- bir tane delil getirebilir mi? Bize bir tane olsun delil göstersinler. Hatta bu konuda delil olacak bir harf göstersinler.

600. Buhari, 1610; Müslim, 1270
601. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 15512
602. Tefsîru't Taberî, 2/35, Bakara Suresi 125. ayetin tefsiri
603. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/28, 3751 No.lu Rivayet

Hayır, bunu yapamazlar. Fakat seleften uzun zaman sonra gelen kimselerden delil getirirler. Çünkü zaman ilerledikçe bu konudaki sapmalar artmıştır. Öyle ki bazıları, bu konuda, içerisinde ne Rasulullah'tan (sav), ne raşid halifelerden, ne de sahabeden tek bir harf bile bulunmayan birçok kitap kaleme almışlardır. Çünkü bu konuda onlardan gelen haberlerin hepsi, bunların savunduğu şeylerin hilafınadır."[604]

- **Kabirleri Tavâf Etmek**

Tavâf, bir ibadettir. Yalnızca Allah'a, yalnızca Allah'ın (cc) gösterdiği yerde ve şekilde yapılır.

"İbrahim ve İsmail'e: 'Benim evimi tavaf edenler, itikafta kalanlar, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[605]

"Beyt-i Atik'i/Özgür Evi tavaf etsinler."[606]

Kabirlerin tavâf edilmesi, kabre/kabirde yatana yapılan bir ibadettir. Sonradan ortaya çıkmış çirkin bidatlerdendir.

- **Kabirlere Adak Adamak**

Adak, bir ibadettir. Yüce Allah adaklarını yerine getiren müminleri över:

"Adaklarını yerine getirir ve kötülüğü/şerri yaygın olan bir günden korkarlar."[607]

Kişi, "Rabbim! Şu olursa senin için şunu yapacağım." dediğinde adak adamış olur. Adak yalnızca Allah'a (cc) yapılır, çünkü adak bir ibadettir. Kabirlere yapılan adak iki türlüdür:[608]

– "Allah'ım şu işim olursa **falanca türbenin yanında** senin için şunu yapacağım." demek.

Bu vb. adaklar Allah'a yapılmakta, adanan şey Allah'a sunulmaktadır. Ancak o türbenin bereketine inanıldığı için türbenin yanında adak yerine getirilmektedir. Bu, çirkin bidatlerdendir. Zira Yüce Allah türbelere bir bereket ve fazilet vermemiştir.

604. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, s. 252
605. bk. 2/Bakara, 125
606. bk. 22/Hac, 29
607. 76/İnsân, 7
608. bk. Bideu'l Kubûr Envâuhâ ve Ahkâmuhâ, s. 463

– "Ey falan zat! Şu işim olursa senin için şunu yapacağım." demek.

Bu, büyük şirktir. Zira ölüye adak adanmakta, ölüden istenmekte ve ölü için adak yerine getirilmektedir. Üç ayrı ibadetle ölüye ibadet edilmektedir. Ayrıca ölünün istekleri yerine getirebileceği, fayda ve zararı elinde bulundurduğu gibi, şirk inancı ve ölüyü Allah'a denk tutma söz konusudur.[609]

609. İslam, Allah'a dahi olsa adak adamayı hoş karşılamamıştır. Çünkü;

• İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) adakta bulunmayı yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:

"Adak hiçbir şeyi değiştirmez. Adak cimri insandan bir şeyler koparır." (Buhari, 6608; Müslim, 1639)

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) kudsi hadiste şöyle buyurmuştur:

"Adak, insana hakkında takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ancak kader onun hakkında takdir ettiğimi getirir. İnsanın adakta bulunmasıyla ben cimriden bir şeyler koparmış olurum." (Buhari, 6609; Müslim, 1640)

Buna göre:

– Adak, Allah'ın kaderini değiştirmez. Kişi adadığı adakla kaderi değiştirecekmiş hissine kapılabilir. Bu da onun imanının kemâline zarar verir.

– Kul, adak adadığında dolaylı olarak şunu söyler: Şu işimi görürsen… vereceğim, işimi görmezsen vermeyeceğim. Allah (cc) ile kulluk ilişkisinde cimrilerin ahlakıyla hareket eder. Kullara karşı cimrilik kınanmışken Yüce Allah'a karşı cimrilik öncelikle/evveliyetle kınanmıştır.

– Şer'i naslar incelendiğinde şu kaide görülür: Kişi sorumlu olmadığı bir şeyi istememeli, ileriye dönük sorumluluklarının şimdi/şu ân olmasını dilememelidir. Zira sorumlu olmadığı şeyi isteyenler çoğu zaman onunla imtihan edilir ve çoğu zaman imtihanı kaybederler.

Ömer ibni Ubeydullah'ın kölesi ve kâtibi olan Salim Ebu'n Nadr şöyle demiştir: "Abdullah ibni Ebu Evfâ'nın Ömer ibni Ubeydullah'a yazdığı bir mektup gelmişti, onu Ömer'e okudum. Şöyle yazıyordu: 'Resûl-i Ekrem (sav) düşmanla karşı karşıya geldiği bir savaşta Güneş tepe noktasından batıya doğru meyledene kadar beklerdi.

Sonra Peygamber ayağa kalkıp ashabı arasında durarak, 'Ey insanlar, düşmanla savaşmak için karşı karşıya gelmeyi arzulamayın. Allah'tan hep afiyet isteyin. Fakat savaşmak üzere düşman ile karşı karşıya geldiğinizde kararlı ve dirençli olup sabredin. Şunu iyi bilin ki cennet kılıçların gölgeleri altındadır.' buyurdu ve şöyle dua etti:

'Ey Kitab'ı indiren, bulutları istediği yöne çeviren ve düşman birliklerini dağıtıp perişan eden Allah'ım, şu düşmanımızı perişan et hezimete uğrat, bize onlara karşı yardım eyle/zafer nasip et!' ' " (Buhari, 2965-2966; Müslim, 1742)

Bunun örneği İsrailoğullarıdır. Onlar cihad etmek, düşmanla karşılaşmak için Allah'tan (cc) izin istediler. İzin verilince ayak sürüyüp, savaşmaktan vazgeçtiler:

"Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Hani onlar nebilerine demişlerdi ki: 'Bize bir komutan tayin et, (onun komutanlığında) Allah yolunda savaşalım.' O da demişti ki: 'Ya savaş size farz kılındıktan sonra savaşmazsanız?' Demişlerdi ki: 'Biz yurtlarımızdan sürülmüş ve evlatlarımızdan menedilmişken nasıl olur da Allah yolunda savaşmayız?' Savaş onlara farz kılınınca azı hariç (savaşmaktan imtina ederek Allah'ın emrinden) yüz çevirdiler. Allah, zalimleri bilendir." (2/Bakara, 246)

Yine başka bir örnek fakir sahabilerin "zengin oldukları takdirde" mallarını infak edeceklerine dair verdikleri sözdü. Allah (cc) onları sözleriyle imtihan edip zengin kılınca, cimrilik edip yüz çevirdiler.

"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: 'Andolsun ki Allah bize lütuf ve ihsanından verirse hiç şüphesiz Allah yolunda sadaka verecek ve salihlerden olacağız.' Onlara lütfundan ve ihsanından verince de cimrilik ettiler ve ilgisiz bir hâlde yüz çevirip gittiler. Allah'a verdikleri sözü bozmaları ve

• **Kabirleri bayram yerine çevirmek**

Allah Resûlü (sav), kabrinin bayram yerine çevrilmesini yasakladı.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Kabrimi de bayram yeri hâline getirmeyiniz. Bana salâvat getiriniz. Çünkü nerede olursanız olun, sizin salâvatınız bana ulaşır."[610]

Kabirlerin bayram yerine çevrilmesinin ikisi lugavi, biri de şeriat örfünde olmak üzere üç anlamı vardır:

– İyd, avdet/dönüp duran/tekrar eden anlamındadır. Buna göre kabirlerin bayram edinilmesi sürekli ziyaret edinilmesidir.

– İyd, itiyad/âdet hâline getirme anlamındadır. Bu da birinci anlamla bağlantılı olarak kabirlerin ziyaretini âdet haline getirmeyi ifade eder.

– Şer'i örfte bayram, belli günler ve zamanların gelmesiyle insanların o günde toplanması, o gün için süslenmesi, bir araya gelmesi gibi anlamlara gelir.[611]

---

yalan söylemelerine karşılık, onunla karşılaşacakları güne kadar kalplerinde var olacak olan bir nifakla onları cezalandırdı." (9/Tevbe, 75-77)

Bu naslar şunu gösterir:

– Kişi şu ân sorumlu olmadığı şeyleri temenni etmemeli, ânın vaciplerine yoğunlaşmalıdır. Zira söz vererek, adakta bulunarak, yemin ederek… Allah'ın farz kılmadığını kendine farz hâle getirenler, çoğu zaman sözüyle imtihan edilir ve çoğu zaman imtihanı kaybeder.

– Tecrübeyle sabittir ki; geleceğe dair planlar (tul-i emel) ve olmayan şeylere dair verilen sözler şeytan ve nefsin bir oyunudur. Çoğu zaman insana bugünün sorumluluğunu unutturmak, bir ahlaki afet olan tesvif/ertelemek, kişiyi "şu olsaydı şöyle olurdu" diyerek bir nifak hasleti olan bahaneciliğe düşürmek içindir. Bu sebeple kişi söz, yemin ve adakla olmayan şeylere dair hayal kurmamalı, bugüne dair sorumluluklarının bilincinde, imkânlarına dair gerçekçi bir yaklaşım içinde olmalıdır.

– "Bir kimsenin, 'Falanca adak veya 'Filanca dua isteklerin gerçekleşmesi üzerinde etkilidir.' diyebilmesi için bu konuda kesinlikle delil göstermesi zorunludur. Oysa çoğunlukla böyle söyleyenlerin gösterebildikleri biricik delil, söz konusu dua ve adaklarla dileklerin gerçekleşmesi arasında ara sıra görülen zaman uyumu, yani bu iki şeyin zaman zaman aynı sırada meydana gelmiş olmasıdır. Bu arada tabii ki, bu iki şeyin farklı zaman ve yerlerde meydana geldikleri durumlar, aynı sırada meydana geldikleri örneklerden kat kat fazladır. Burada dikkat edilecek şey şudur ki, iki şeyin zaman bakımından yan yana gelmeleri, ortada başka elverişli bir sebep varken, söz konusu iki şey arasında sebep-sonuç ilişkisi olduğunu söylememize gerekçe olamaz. Çünkü başka bir zaman bu iki şeyin zaman bakımından birbirinden ayrı düşmesi, aynı mantıkla, arada herhangi bir sebep-sonuç ilişkisi olmadığını gösterir." (Sırât-ı Müstakîm, s. 444)

610. Ebu Davud, 2042

611. bk. Avnu'l Ma'bûd, 2044 No.lu Hadis Şerhi; Şeytanın Tuzakları ve Korunma Yolları, s. 238

İbni Kayyim (rh) şöyle der:

"Müşriklerin de bayram günleri ve bayram yerleri vardı. Fakat Allah (cc) İslam'ı getirdiği zaman bu bayramları iptal etmiş ve bunların yerine kendisini birleyenler için Ramazan bayramını, Kurban bayramını ve Mina'da geçirilen günleri koymuştur. Yine müşriklerin bayram yerlerinin yerine de Ka'be'yi, Arafât'ı, Mina'yı ve Meş'ar-i Haram'ı koymuştur. O halde kabirleri bayram yeri edinmek, müşriklerin İslam'dan önce üzerinde bulundukları adetlerdendir. Rasulullah (sav) kabirlerin en değerlisi olan kendi kabri hakkında bile bu hususta sakındırmıştır ki başka kabirleri bayram yeri haline getirmekten de sakınılsın."[612]

Tiybi şöyle der:

"Bayram için süslenip temizlendikleri gibi kabrini ziyaret için süslenip temizlenmelerini nehyetmiştir. Yahudi ve Hristiyanlar peygamberlerinin kabirlerine böyle yaparlardı. Tâ ki bu tutum onlarda gaflet ve kalp katılığına sebebiyet verdi. Putperestlerin âdetlerinden biri ölülerini tazim etmektir. Bu hâl devam eder ve neticede onları put edinirler. Bu manaya işaret için Allah Resûlü, 'Allah'ım, benim kabrimi tapılan bir put kılma.' demiştir."[613]

Günümüzde kabirlerin bayram yerine çevrilmesine dair şu örnekler verilebilir:[614]

– Yılın belli zamanlarda bir türbe etrafında ikame edilen mevlid merasimleri

Özellikle Arap ülkelerinde yılın belli zamanlarında türbe mevlidleri yapılır. Yüz binlerce insan oraya gelir, hazırlanan çadırlarda konaklar ve mevlid etkinliklerine katılırlar. En bilinen mevlid töreni, Seyyid Ahmed Bedevi'nin mevlididir. Bir bayram gibi yılın belli zamanlarında kabir/türbe etrafında bir araya gelmek, kabri bayram edinmektir.

– Ülkemizde de görülen, haftanın veya yılın belli günlerinde topluca yapılan kabir ziyaretleri

Haftanın belirli bir günü, bayram sabahları kabir ziyareti doğru değildir.

612. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, s. 238
613. El-Kâşif an Hekâiku's Sunen, 3/1043, 926 No.lu Hadis Şerhi
614. bk. Bideu'l Kubûr Envâuhâ ve Ahkâmuhâ, s. 333-341

Kalabalıklar hâlinde yapılan kabir ziyareti Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasına aykırı olması yanında, kabir ziyaretinin meşru kılınma hikmetine aykırıdır. O kalabalıkta ahireti hatırlamak, ölümden ibret almak pek mümkün değildir. Allah Resûlü ve ashabı sık sık kabir ziyaretinde bulunsa da, haftanın belli günleri topluca kabir ziyaretinde bulunmamışlardır. En hayırlı yol, onun (sav) ve ashabının yoludur.[615]

Sonuç olarak

Yukarıda verilen bilgilerden anlıyoruz ki kabir ziyareti; sünnete uygun, bidat ve şirk olmak üzere üç kısımdır.[616]

- **Sünnet Olan Kabir Ziyareti**

Sünnete uygun olarak yapılan kabir ziyaretidir:

615. Kabirleri cuma vb. günlerde ziyaretin müstehab olduğunu söyleyen ulema şu rivayetle istidlalde bulunur:
"Kim ebeveynin kabrini her cuma bir defa ziyaret ederse günahları bağışlanır ve (ebeveyne karşı) berr/iyi kullardan yazılır." (El-Fethu'l Kebîr, 11819)
Bu istidlal isabetli değildir. Çünkü;
– İsnadında Yahya ibni Ala vardır. Ahmed ibni Hanbel onun için "Yalancıdır, hadis uydurur." demiştir. İbni Adiyy "Hadisleri arasında uydurmalar vardır." der. Yine isnadında Muhammed ibni Numan vardır, o da meçhuldür. Yine isnadında Abdul Kerim ibni Umeyye vardır o da zayıftır. Hâliyle isnadda bir yalancı, bir zayıf ve bir de meçhul ravi vardır. (bk. Ahkâmu'l Mekâbir, s. 303)
– Ayrıca kabir ziyareti bir ibadettir. Allah Resûlü (sav) cuma gününün veya gecesinin bir ibadete tahsis edilmesini yasaklamıştır.
Muhammed ibni Abbâd ibni Cafer'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:
"Câbir ibni Abdullah'a (ra) Allah Resûlü'nün (sav) cuma günü oruç tutmayı yasaklamasını sordum. O sıra Câbir, Ka'be'yi tavâf ediyordu. 'Evet, şu beytin Rabbine yemin olsun (cuma gününe has oruç tutmayı yasakladı.)' dedi." (Müslim, 1143 tahsis etmeyin lafzı)
Ebû Derdâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Ey Ebâ Derdâ! Cuma gecelerini diğer geceler haricinde hususi olarak namaz kılmaya ayırma. Ve cuma günlerini diğer günler haricinde oruç tutmaya tahsis etme." (Ahmed, 27507)
– Allah Resûlü (sav) cuma gününün bayramımız olduğunu bildirmiştir. Bayram günü yapılacak kabir ziyareti, kabir ziyaretini bayrama dönüştürecektir.
Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Cuma günü bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç gününüz yapmayın. Ancak bir gün öncesinden veya bir gün sonrasından da tutacaksanız, tutabilirsiniz." (Ahmed, 8025)
– Cuma günü yapılacak ibadetleri Allah Resûlü (sav) tüm detaylarıyla ümmetine öğretmiştir. Bu ibadetler arasında kabir ziyareti yoktur. (bk. 2/496. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.)

616. Geniş bilgi için bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 1/165-172, 24/326-364; Minhâcu's Sunneti'n Nebeviyye, 2/438-444; Şeytanın Tuzakları ve Korunma Yolları, s. 268-275; Ziyâretu'l Kubûri'ş Şer'îyye ve'ş Şirkiyye, s. 10-63

– Ölümü ve ahireti hatırlatır

– Ziyaretçi, ölü kardeşine selam verir ve Nebi'nin (sav) öğrettiği duayı yapar

– Ziyaretçi, kardeşi için bağışlanma diler

• **Bidat Ziyaretler**

– Kabir ziyaretinin bayrama çevrilmesi, belli zamanlarda ziyaret edilmesi

– Kabirlerin üzerine mescid inşa etmek

– Kabristanda namaz kılmak veya kabirlere yönelik namaz kılmak

– Allah'a (cc) yapılan ibadetleri kabirlerin yanında yapmak. Kabirlerin yanında sadaka dağıtmak, kurban kesmek, adakları yerine getirmek

– Kabirlerde Kur'ân okumak

– Kabirlerde Fâtiha veya Yâsîn gibi sureleri okumak

– Kabule elverişli olduğuna inanarak kabir başında Allah'a dua etmek

– Kabirlere dokunmak, öpmek, kabirden bir parçayı yanına almak; kabirden bereket ummak

– Kabirlere çiçek götürmek, çiçek bırakmak

• **Şirk Ziyareti**

– Kabirde yatanlara dua etmek, onlardan medet ummak

– Kabirde yatanlara adak adamak

– Kabirleri tavâf etmek

– Kabirde yatana kurban kesmek

– Kısaca herhangi bir ibadeti kabirde yatanlara yapmak

Ölümünden Sonra Müslim'e Fayda Verecek Ameller

"Yoksa ona, Musa'nın sahifelerinde olanlar haber verilmedi mi? İşini eksiksiz yapan İbrahim'in (sahifelerinde olan da mı haber verilmedi)? **Şüphesiz ki hiçbir günah sahibi, bir başkasının günahını yüklenmez. Şüphesiz insana, kendi çabasının dışında bir şey yoktur.** Ve kuşkusuz onun çabası

ileride görülecektir. Sonra onun yaptıklarına, eksiksiz bir karşılık verilecektir. Ve şüphesiz ki varılacak son nokta, Rabbine olacaktır."[617]

Okuduğumuz ayetler; İbrâhîm'in (as) ve Mûsâ'nın (as) şeriatında yer almış, Kur'ân'ın da zikrederek onayladığı **önemli bir asıldır.** İnsana yalnızca kendi amelinin karşılığı vardır. İnsan ne bir başkasının günahından/suçundan sorumludur ne de bir başkasının taatinden faydalanır. İnsan yalnızca kendi amelinin karşılığını alacaktır.[618]

617. 53/Necm, 36-42

618. – Yukarıda okuduğumuz kaidenin bir asıl olduğuna dair İbni Kesir (rh) şöyle der:

" 'Şüphesiz insana, kendi çabasının dışında bir şey yoktur.' (53/Necm, 39)

İmam Şâfiî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- ve ona tabi olanlar bu ayet-i kerime'den Kur'an okumanın hediye edilen ecrinin ölülere ulaşmayacağı hükmünü çıkarmışlardır, çünkü bu ne onların amelidir ne de kazandıkları bir şeydir. Bundan dolayı da Rasûlullah (sav) ümmetine bu işi yapmalarını söylememiş, teşvik etmemiş, herhangi bir nass veya işaret yoluyla onları bu yola irşad etmemiş, yönlendirmemiştir. Aynı şekilde ashab-ı kiram'dan -Allah hepsinden razı olsun- hiçbir kimseden de böyle bir tutum nakledilmiş değildir. Eğer bu bir hayır olsaydı şüphesiz onu bizden önce yaparlardı. Allah' a yakınlaştırıcı amellerde sadece nasların sınırları içerisinde kalınır. Çeşitli kıyas ve görüşlerle bu hususta tasarrufta bulunulmaz. Dua ve sadakaya gelince bunların ulaşacağı üzerinde icma vardır ve şeriat koyucu tarafından bu hususta nass vardır." (İbn-i Kesîr Tefsîri, 10/428, Necm Suresi, 39. ayetin tefsiri)

– Yukarıda okuduğumuz ayetin tevhid inancıyla ilişkisine dair Reşid Rıza şu tespitleri yapar:

" 'O, her şeyin Rabbi iken, Allah'ın dışında bir rab arar mıyım hiç? Herkesin kazandığı sadece kendini bağlar. Hiçbir suçlu bir başkasının suçunu yüklenmez. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, anlaşmazlığa düştüğünüz konularda (neyin hak ve doğru olduğunu) size haber verecektir.' (6/En'âm, 164)

'Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez.' Bu cümle, daha önce geçen hal cümlesi üzerine matuftur. Çünkü cümle başındaki inkarın sebebini bildirmekte ve o cümle gibi tevhid ilkesini ifade etmektedir. Bu cümle, Yüce Allah'ın bütün peygamberlerini kendisiyle gönderdiği dininin usulüne ait bir kaidedir. Nitekim aynı kaide, Necm Suresi'nde şöyle ifade edilmektedir: 'Yoksa Mûsâ'nın ve ahdine vefa gösteren İbrâhîm'in sahifelerinde yazılı olanlar kendisine haber verilmedi mi? Gerçekten hiçbir günahkar, başkasının günah yükünü yüklenemez. Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.' Bu kaide, gerek fert ve gerekse toplum olarak insanlığı ıslah rükünlerinin en büyüklerindendir. Çünkü putperestliği temelinden yıkmakta ve insanlığa dünyevi ve uhrevi mutluluğunun dayandığı esası göstermektedir. Bu esas, onların amelleridir. Biz defalarca beyan ettik ki putperestliğin esası, zararın giderilmesini ve faydanın temin edilmesini gaybın ötesindeki kuvvetten talep etmektir. Putperestlik, birtakım özellikler ve meziyetlerle ayrıcalıklı olan bazı büyük yaratıkları insanlarla Rableri arasına aracı olarak koymaktan ibarettir. Aracılığın sebebi, Rablerinin insanlara dünyada telep ettiklerini, kendilerinin hiçbir kesbi ve çabası olmaksızın vermesini sağlamaktır. Halbuki kulun kesbi ve çalışması, sebeplerden birisidir ve Yüce Allah'ın yaratıkları hakkında geçerli olan kanunu (sünnetullah) bunlarla cereyan eder. Yüce Allah'la insanlar arasında aracı koymanın bir diğer gayesi ise, Yüce Allah kendilerini cezalandırmasın diye araya aracı koyanların günahlarını onlar adına üstlenmeleri, ya da Allah Teala'yı o günahları kendilerinden kaldırmaya, kendilerine ceza vermemeye, ahiret nimetini vermeye ve kendilerini ahiretin azabından kurtarmaya sevk etmeleridir. Bir başka ifadeyle, -Yüce Allah, Kitab'ında her ne kadar 'Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamazsın, Allah'ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın.' dese de- kanununu

(sünnetullah) iptal etmeye ve onlar gibiler hakkında değiştirmeye ve günahlarını kendilerinden kaldırıp, başkalarının üstüne yüklemeye sevk etmektir." (Tefsîru'l Menâr, 9/22-23, En'âm Suresi, 164. ayetin tefsiri)

– Konunun şeriatın asıllardan "ibadetler ve cezalar şahsidir" ilkesiyle ilişkisini Şatıbi şöyle açıklar: "Şer'an düzenlenmis ibadetler konusunda bir kimsenin başka birinin yerini alması mümkün değildir ve herkes kendi yaptığından sorumludur; bir başkasının onun yerine yükümlülük altına girmesi söz konusu değildir. İbadeti işleyen kimsenin ameli, bir başkasının yükümlülüğünü yerine getirmiş olmaz, niyetle bir baskaşına intikâl etmez, hibe ile sabit olmaz, bir başkasının günahı gönüllü de olsa yüklenilmez. Hem naklen hem de aklen kesin olan şerîat nazarında bu böyledir. Bu tezin doğruluğuna çesitli açılardan deliller getirmek mümkündür Bu konuya açıklık getiren kesin nasslar vardır: Örnekler: 'Hiç kimse, bir başkasının yükünü taşımaz.' Bu ifade Kur'ân'ın birçok yerinde tekrarlanır. 'İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır' 'Hiç kimse, bir başkasının yükünü taşımaz. Günah yükü ağır olan kimse, onun taşınmasını istese, yakını olsa bile, yükünden bir şey taşınmaz… Kim arınırsa, ancak kendisi için arınmış olur.' 'İnkâr edenler, inananlara: 'Bizim yolumuza uyun da sizin günahlarınızı biz taşıyalım.' derler. Oysa onların günahlarından hiçbirini yüklenecek değillerdir. Doğrusu onlar yalancıdırlar' 'Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da kendinize aittir' 'Sabah akşam, Rablerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur; senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur.' Aynı şekilde, ahiretle ilgili konularda, hiçbir kimsenin bir baskasına fayda veremeyeceğini bildiren nasslar bulunmaktadır: 'O gün, kimsenin kimseye fayda sağlamayacağı bir gündür.' Bu ayet hem sevapların bir başkasına nakledilmesi ve hem de bir başkasının yükünün yüklenilmesi konularını kapsamaktadır. 'Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Babanın oğlu, oğulun da babası için bir şey ödeyemeyeceği günden korkun.' 'Kimsenin kimseden faydalanamayacağı, kimseden bir şefaat kabul edilmeyeceği, kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği günden sakının.' Bu anlamda daha pek çok ayet vardır. Hadiste de Peygamberin kendi yakın akrabalarını uyardıkça: 'Ey Falanoğulları! Ben Allah katında size hiçbir fayda veremem.' buyurduğu bildirilmiştir. Bu işin esası bunu gerektirir. Şöyle ki: İbadetlerden maksat Allah'a yönelmek ve O'na karşı tazimde bulunmak, huzurunda boyun bükmek, hükmüne uymak, her an O'nu anmak suretiyle kalbi diri tutmaktır. Bunun sonucunda kişi, bütün kalbi ve organlarıyla Allah'la hemhal olacak, devamlı O'nun murakabesinde ve gaflet halinden uzak bulunacak, gücü yettiğince O'nun rızasını kazandıracak ve kendisini O'na yaklaştıracak amellere koyulacaktır. Niyabet usulü ise, bu manaya ters düşer ve onunla çelişir. Çünkü, bu konularda niyabetin manası, kulun kul olmaması; Allah huzurunda huşu göstermesi, O'na yönelmesi istenen kimsenin bunları yapmaması demektir. Bu gibi konularda kişinin yerine bir başkası geçtiği, nâib olarak onun yerini aldığı zaman, Allah'a huşu gösteren, O'nun huzurunda kulluk icra eden kimse, bizzat vekil ya da nâib olmaktadır. Huşu, yöneliş… kısaca kulluk icrasında bulunan ameller, kulluk sıfatıyla nitelenmek anlamından başka bir mânâ ifade etmezler. Bir kimsede bulunan nitelik ise, bir başkasına intikal ya da sirayet etmez. Niyabet ise, aslın nâib yerinde sayılmasıdır ve bunun sonucunda asıl (nâib olunan kimse, menûbun anh), nâibin nitelendirildiği şeylerle nitelenir. **Bu ise, muamelâtta olduğu gibi ibâdetler konusunda mümkün değildir.** Mesela: Borcun ödenmesi konusunda nâib (vekil), borçlu yerine konulmaktadır. Dolayısıyla nâibin borcu ödemesi durumunda, borçlu borcunu ödemiş olma niteliğini kazanmakta, bundan böyle alacaklının asıldan borç talep hakkı kalmamaktadır. Kulluk icrasında ise, aslın, nâibin haiz olduğu nitelikle nitelenmediği müddetçe bu düşünülemez. Bu da olmayacağına göre, ibadetler konusunda asla niyabet caiz değildir. Eğer bedenî ibâdetlerde niyabet sahih olsaydı, o zaman iman, sabır, şükür, rıza, tevekkül, korku, ümit vb. gibi kalbi olan amellerde de sahih olurdu ve bu durumda niyabet caiz olacağı için teklifin mükellef üzerine aynî olarak binmesi kesinlik kazanmazdı ve daha işin başlangıcında bu kalbî fiillerin bizzat işlenilmesi ya da bir nâib tarafından gerçekleştirilmesi arasında tercihe bırakma caiz olur; aynı durum ibadet dışı normal fiillerden olup da yemek, içmek, cinsî ilişkide bulunmak, giyinmek… gibi faydası

Sonra şeriat bu umumi asla bazı istisnalar getirmiş (tahsis) ve insanın ölümünden sonra da **bazı amellerden** faydalanacağını haber vermiştir. Bu **istisnai amelleri** iki kısma ayırabiliriz:[619]

• İnsanın Kendine Ait Olup Ölümden Sonra Ecir Almasına Neden Olan Ameller

Bu amellerde kaide şudur: İnsanın bizzat yaptığı veya sebep olduğu, ölümünden sonra da ecri devam eden amellerdir. Bunlar bizatihi ölünün amelleridir. Yüce Allah fazlı ve keremiyle, ölümden sonra bu amellere ecir vermiştir. Örnekler:

- **Sadaka-i Cariye**
- **Faydalanılan İlim**
- **Salih Evladın Duası**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlu vefat ettiğinde üç şey dışında ameli kesilir: sadaka-i cariye, kendisinden faydalanılan bir ilim ve kendisine dua eden salih evlat."[620]

Sadaka-i cariye, devam eden sadakadır. Çeşme, yol, han, mescid, vakıf, ağaç/ekin vb. öldükten sonra da insanların faydalandığı sadakalar/iyilikler sahibine ecir getirir.

---

kişiye has olan amellerde de sahih olurdu. Keza aynı durum ceza hukukunda had, kısas ve tazir türünden cezalarda da sahih olurdu. Bütün bunlar ihtilafsız bâtıldır; zira bunlarda gözetilen hikmetler kişilerin bizzat kendilerine hastırlar. Dolayısıyla diğer taabbudî olan hususlarda da durum aynıdır. Yukarıda arz edilen Kur'ân ayetleri, hepsi de tahsise ihtimali olmayan umumî ifadeler içermektedirler. Çünkü bu ayetler, kâfirleri susturmak, onların birbirlerinin günahlarını yüklenebileceği şeklindeki itikatlarını ya da kuru inatlarını reddetmek için Mekke'de gelmiş muhkem ayetlerdir. Eğer bu ayetlerin tahsis imkanları bulunsaydı, o zaman bu ayetler onların inançlarını reddetmiş olmaz, aleyhlerine getirilmiş bir hüccet olmazdı. Âmm lafızların tahsis gördükten sonra, geri kalan cüzlerine delâletinin kesinlik arz etmeyeceği görüşünde olanlara göre durum açıktır. Diğerlerinin görüşüne göre de, kıyas ve daha başka yollarla tahsis ihtimalinin bulunması sebebiyle bu böyledir. Araştırıcı, Mekke'de inmiş bulunan âmm nasslar üzerinde düşündüğü zaman, onların tamamının nesih, tahsis ve benzeri muariz durumlardan uzak olduğunu görecektir. Dolayısıyla aklı başında birisinin (bu Mekkî) ayetleri, şer'î külli hususlarda bir prensip edinmesi ve onları bir tarafa itmemesi uygun olacaktır." (El-Muvâfakât, 2/229-232)

619. bk. Mâ Yenfeu'l Muslime ba'de Mevtihi, s. 69-110

620. Müslim, 1631

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir bahçede Ummu Ma'bed'în yanına girerek, 'Ey Ummu Ma'bed! Bu hurmaları kim dikti? Müslim mi, yoksa kâfir mi?' diye sordu.

Ummu Ma'bed, 'Müslim (dikti.)' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sav) bu cevap üzerine şöyle dedi: 'Eğer Müslim bir kimse ağaç diker de, ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse, bu mutlaka onun için Kıyamet Günü'ne kadar bir sadaka olur.' "[621]

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kişinin ölüp, kendisinden geriye bıraktığı şeylerin en hayırlısı şu üç şeydir: Kendisine dua eden salih çocuk, kendisine ecri ulaşacak olan sadaka-i cariye ve kendisinden sonra onunla amel edilecek ilim."[622]

Yetiştirilen bir öğrenci, yazılan bir kitap, yapılan bir sohbet… kişinin ölümünden sonra fayda vermeye devam ediyorsa, sahibine ecir getirir. Kişinin ilgilendiği ve yetiştirdiği salih evladın, anne babasına duası da onlara ecir getirir.

– Allah Yolunda Nöbet

Selmân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir gün bir gece ribat durmak/nöbet tutmak bir ay oruç ve gece namazından daha hayırlıdır. Eğer ölürse üzerine dünyadayken yaptığı amelin karşılığını alır ve rızkı kendisine verilir. Fitneden de emin olur."[623]

Ebû Umâme El-Bâhilî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu dört sınıf insanın öldükten sonra da ecirleri devam eder: Allah yolunda cihad ederken (nöbet tutarken) vefat eden kimse, bir ilim öğreten kimse ki onunla amel edildiği sürece ecir kazanmaya devam eder, bir malı umumun

621. Müslim, 1552
622. İbni Mace, 241
623. Müslim, 1913

faydasına bağışlayan ki onun faydası sürdükçe ecri de devam eder. Bir de geride kendisine dua edecek salih bir çocuk bırakan kimse."[624]

Allah yolunda nöbet tutmak; kişi ölse de, yaptığı amel kesilse de ecri devam eden amellerdendir. Hiç şüphesiz bu, Yüce Allah'ın ihsanı ve keremidir.

– Hayırlı Bir Çığır Açmak, Hayırda Öncülük/Örneklik

Cerîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Günün başında Allah Resûlü'nün (sav) yanında bulunuyorduk. Derken kendisine, siyah beyaz çizgili kumaşa veya abaya bürünmüş, kılıçlarını kuşanmış, yalın ayak, çulsuz bir şekilde çoğu -belki de hepsi- Mudar Kabilesi'nden olan bir topluluk çıkageldi. Allah Resûlü (sav) onların yoksul durumlarını görünce yüzü değişti, içeri girip çıktı. Arkasından Bilal'e emir verdi. Bilal ezan okudu, kamet getirdi.

Allah Resûlü (sav), namaz kıldırdıktan sonra, 'Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip (yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının. Kendisiyle istediğiniz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir.'[625] ayetini ve 'Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının! Herkes yarın için ne takdim ettiğine bir baksın. Allah'tan korkup sakının! Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.'[626] ayetini okudu. Arkasından şöyle dedi: 'Bir kimse, dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sa' (3 kg) buğdayından, bir sa' hurmasından, hatta bir tek hurmanın yarısından bile olsa sadaka vermelidir.'

Bunun üzerine Ensâr'dan bir kimse eliyle taşıyamayacağı kadar -hatta taşıyamadığı- bir kese getirdi. Bundan sonra birbiri ardınca insanlar bir şeyler getirdiler. Neticede yiyecek ve elbiseden oluşan iki yığının oluştuğunu gördüm. Allah Resûlü'nün yüzünün altınla yaldızlanmış gibi sevinçten parıldadığını da gördüm. Bu durum üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: **'Kim, İslam'da güzel bir şeye öncülük ederse o kimseye, bunun ecri ile bunu işleyenlerin ecri vardır. Bunu işleyenlerin kendi ecirlerinden**

624. Ahmed, 22318
625. 4/Nisâ, 1
626. 59/Haşr, 18

hiçbir şey eksiltilmeden kendilerine verilir. Kim, İslam'da kötü bir şeye öncülük ederse o kimseye, bunun günahı ile bunu işleyenlerin günahı vardır. Bunu işleyenlerin kendi günahlarından hiçbir şey eksiltilmeden kendilerine verilir.' "[627]

Rivayetten de anlaşılacağı gibi iyi bir sünnet başlatmak; **meşru bir amelde** öncülük, insanlara örnek olmak, sözlü ve amelî teşviktir. Zira Allah Resûlü (sav) bu sözünü diğer müminleri sadakaya teşvik eden mümin hakkında söylemiştir.

- **Bir Başkasının Yaptığı ve Kişiye Fayda Veren Ameller**

– Müslim'in Müslim Kardeşine Duası

"(Muhacir ve Ensar'dan) sonra gelenler derler ki: 'Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla ve kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, (şefkatli olan) Raûf ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'sin.' "[628]

Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) cenazeyi defnetme işini bitirince, (cenazenin kabrinin) başında durup, 'Kardeşiniz için bağışlanmasını dileyiniz. O'nun için (kabir sualine cevap vermekte) muvaffakiyet isteyiniz. Çünkü o, şu anda sorguya çekiliyor.' dedi."[629]

Ebu'd Derdâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Din kardeşine gıyabında dua eden hiçbir Müslim yoktur ki bir melek de dua eden için, 'Sana da aynısından.' demesin."[630]

– Cenaze Namazı

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir ölü yoktur ki, namazını Müslimlerden sayısı yüz kişiye ulaşan bir cemaat kılarak, hepsi ona şefaat etsinler, mutlaka ölü hakkındaki şefaatleri kabul edilir."[631]

627. Müslim, 1017
628. 59/Haşr, 10
629. Ebu Davud, 3221
630. Müslim, 2732
631. Müslim, 947

– Müslimlerin Hayır Şehadeti

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cenaze yanımızdan geçti, onu hayırla yâd ettik. Bunun üzerine Nebi (sav), 'Vacip (gerekli) oldu.' buyurdu.

Daha sonra bir başka cenazeye rast geldik, onun kötülüklerinden bahsedildi. Bunun üzerine Nebi (sav) yine, 'Vacip oldu.' buyurdu.

Ömer ibni Hattâb, 'Ne vacip oldu?' diye sordu.

Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Şunu hayırla yâd ettiniz, cennet onun için vacip oldu. Şunu da şerle yâd ettiniz, onun için de ateş (cehennem) vacip oldu. Siz, Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.' "[632]

– Çocuğun Ebeveyn Adına Sadaka Vermesi

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam, Nebi'ye (sav), 'Annem ânsızın öldü. Zannederim konuşmuş olsa tasadduk ederdi. Onun adına tasadduk etsem bana da ecir var mıdır?' diye sordu.

Nebi (sav), adama, 'Evet!' dedi."[633]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam, Nebi'ye (sav), 'Babam öldü, gerisinde mal da bıraktı, fakat vasiyet etmedi. Acaba onun adına ben tasadduk etsem günahlarına kefaret olur mu?' dedi.

Nebi (sav), adama, 'Evet!' dedi."[634]

– Çocuğun Ebeveynin Oruç Borcunu Tutması

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ölür ve tutması gereken oruç borcu kalırsa velisi onun adına tutar."[635]

632. Buhari, 1367; Müslim, 949
633. Buhari, 1388; Müslim, 1004
634. Müslim, 1630
635. Buhari, 1952; Muslim, 1147

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Birisi Nebi'nin (sav) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun adına bu bir ayını kaza edebilir miyim?' diye sordu.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah'a ait borç ödenmeye daha layıktır.' buyurdu."[636]

– Ebeveyn veya Bir Başkası Yerine Hac Yapmak

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fadl, Allah Resûlü'nün (sav) terkisine binmişti. Bu sırada Has'an Kabilesi'nden bir kadın geldi. Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Bunun üzerine Peygamber (sav) Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi.

Kadın şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın, kulları üzerinde bir hac farizası hakkı bulunmaktadır. Babam ise yaşlandı. Binek üzerinde duramaz hâldedir. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?'

Allah Resûlü (sav), 'Evet.' buyurdu. Bu olay Veda Haccı sırasında vuku bulmuştur."[637]

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cuheyme Kabilesi'nden bir kadın, Nebi'ye (sav) gelerek şöyle dedi: 'Annem haccetmeyi adadı, ancak hac yapamadan öldü. Ben onun yerine hac yapayım mı?'

Nebi (sav), 'Evet onun yerine hac yap. Annenin borcu olsaydı onu öder miydin? Allah'a olan borcunuzu da ödeyin. Allah borcu ödenmeye en layık olandır.' "[638]

– Borcunun Ödenmesi

Seleme ibni Ekva'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) yanında oturuyorduk. Bu sırada bir cenaze getirildi.

Nebi'ye, 'Bu kişinin namazını kıldırır mısın?' dediler.

O da, 'Borcu var mı?' diye sordu.

636. Buhari, 1953; Müslim, 1148
637. Buhari, 1513; Müslim, 1334
638. Buhari, 1852

'Hayır.' dediler.

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine namazını kıldırdı.

Daha sonra bir cenaze daha getirdiler ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu kişinin namazını kıldırır mısın?' dediler.

O da, 'Borcu var mı?' diye sordu.

'Evet.' dediler.

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Üç dinar bıraktı.' dediler. Bunun üzerine onun namazını kıldırdı.

Bir süre sonra üçüncü bir cenaze getirdiler. 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu kişinin de namazını kıldırır mısın?' dediler.

'Borcu var mı?' diye sordu.

'Üç dinar borcu var.' dediler.

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine, 'Arkadaşınızın namazını kılın.' buyurdu.

Ebû Katâde, 'Ey Allah'ın Resûlü! Namazını siz kıldırın, borcunu ben üstleniyorum.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) onun namazını kıldırdı."[639]

Konuya dair genel kaideler

• Aslolan, ölünün kendi amelinden ve sebep olduğu amellerden faydalanmasıdır. Ölünün bir başkasının amelinden faydalanması istisnai bir durumdur. Necm Suresi'nin 39. ayetinin tahsis edilmesidir.[640]

639. Buhari, 2289

640. Necm Suresi'nin 39. ayetini asıl kabul eden bazı âlimler bizim istisna/tahsis dediğimiz nasları daha farklı yorumlamışlardır. Bu yorumların her biri Allah Resûlü'nün (sav) sözleriyle amel etmeyi iptal ettiğinden dikkate değer değildir. (bk. El-Muvâfakât, 2/238-240)

• İstisnalar umumileştirilerek üzerine hüküm bina edilmez. Şu mantık yanlıştır: Ölünün yerine hac yapabiliyorsam onun yerine namaz da kılabilirim, umre de yapabilirim. Zira ölü adına hac yapılması, onun yerine tasaddukta bulunulması… birer istisnadır. İstisnayı asıl gibi kabul edip ona kıyas yapmak yanlıştır.

• İbadetler tevkifîdir: Aklın ibadette payı yoktur; Yüce Allah neyi nasıl emretmişse öyle yaparız. İbadetlerin kendisi tevkifî olduğundan ibadetler birbirine kıyas edilmez. Ölü adına sadaka verebiliyor olmamız onun adına Kur'ân okuyacağımız anlamına gelmez. İbadetlerin tevkifî olup birbirine kıyas edilmeyeceğine örnek olarak şunları zikredebiliriz: Yolculuk esnasında namaz sorumluluğu düşmez; namazları iki rekat olarak kılarız. Ancak oruç sorumluluğu düşer. Yolculukta iki rekat kıldığımız namazı daha sonra kaza etmeyiz. Ancak yolculukta tutmadığımız orucu daha sonra tutarız. Yolculuk, hac farizasına hiçbir şekilde engel değildir. Namaz ve oruç için meşakkat sayılan ve hafifletici olan yolculuk, hac için şarttır; yol bulabilenler hac yaparlar. Hayızlı kadın hem oruç tutmaz hem de namaz kılmaz. Oruçları kaza eder, ancak namazları kaza etmez. Hacda ise tüm hac eylemelerini yapar yalnızca ifâda tavâfını yapamaz.

Bu şer'i hükümler akla arz edilse ve bir ibadet için sabit olan hüküm diğer ibadetlere uygulansa, sonuç çok farklı olurdu. Ancak ibadetler tevkifîdir. Birbirine kıyas edilmez. Nasıl emredilmişse öyle yapılır. Biz de ölü için yapılacakları nastan alır, başka ibadetleri ona kıyas etmeyiz.

• Sahabenin, "Onun adına hac yapabilir miyim?", "Onun oruç borcunu tutabilir miyim?" veya "Onun maddi borcunu ödeyebilir miyim?" tarzı soruları bir gerçeğe işaret eder: Sahabe indinde bilinen ve yaygın asıl; ölü adına amel yapılmayacağıdır. Necm Suresi'nin 39. ayetinde zikredilen hüküm onlar için bir asıldır. Bu sebeple her meseleyi ayrı ayrı sormuş, birini yapabiliyor olmayı başka amellerin de ölü adına yapılacağına delil almamışlardır.

• Sahabe ve ilk dönem âlimleri arasında "Şu yaptığım amelin ecrini ölüye hediye ediyorum." gibi bir uygulama yoktur. Öyle olsa Allah Resûlü'ne (sav) soru sormaz, yaptıkları amelin ecrini ölüye hediye ederlerdi. Unutmamak

gerekir din/kulluk, boyunduruk altına girmek, teslim olmaktır. Akıl ve hevayla ameller/uygulamalar icat etmek değildir.

• "Ölü adına iyilik yapmakta ne kötülük olabilir ki?" mantığı, yanlıştır. Zira boyunduruk altına girmek, teslim olmak ve ittibanın dışına çıkmaya yönelik her girişim dine zarar verir.

Sünnet imamlarından Mâlik (rh) bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Kim dinde bir bidat çıkarır ve bunun güzel olduğunu iddia ederse Muhammed'in (sav) peygamberlik görevine ihanet ettiğini söylemiş olur. Çünkü Allah (cc), 'Ben bugün size dininizi tamamladım.' buyurmaktadır. Öyleyse o gün dinde olmayan bugün de dinden değildir."[641]

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri İbni Ömer'in yanı başında aksırdı ve 'Elhamdulillah ve's Selamu alâ Resûlillah.' dedi.

Bunun üzerine İbni Ömer şöyle dedi: 'Ben, 'Elhamdulillah ve's Selamu alâ Resûlillah.' mı diyorum? Allah Resûlü (sav) bize böyle öğretmedi. Bize 'Elhamdulillahi alâ kulli hâl.' dememizi öğretti.' "[642]

Ebû Rebâh'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Saîd ibni'l Museyyeb (rh) bir adamı sabah namazı vakti girdikten sonra iki rekattan daha fazla namaz kılarken gördü. Rükû ve secdelerini de oldukça fazla yapıyordu. Adamı böyle yapmaktan alıkoydu.

Adam, Saîd ibni'l Museyyeb'e, 'Ey Ebû Muhammed! Allah namaz kıldığım için mi bana azap edecek?' dedi.

Saîd ibni'l Museyyeb, 'Hayır, fakat sünnete muhalefet ettiğin için azap edecek!' dedi."[643]

"Aksıranın Nebi'ye (sav) selam etmesi veya sabah namazının sünnetini uzun kılmasında ne kötülük olabilir ki?" diye düşünülebilir. Kötülük şudur: Dinin safiyeti, indiği günkü duruluğu kaybolur. Milyarlarca insanın herbiri dinin bir hükmüne yenilik eklese, din tanınmaz hâle gelir, din olmaktan çıkar.

641. El-İ'tisâm, 1/49
642. Tirmizi, 2738
643. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 4131; Ayrıca bk. Darimi, 450

• İstisnaları umumileştirerek, "Ölü adına oruç tutuluyorsa onun adına Kur'ân da okunabilir." diyenler, aslın dışına çıktıkları için **çelişkiye** düşmüşlerdir. Örneğin buna cevaz verenler, "Ölü adına farz namaz borçları kılınmaz." demişlerdir.[644] Gerekçe olarak, "Namaz bedenî bir ibadettir; bedenî ibadetlerde niyabet olmaz." demişlerdir. Oysa oruç da bedenî bir ibadettir. "İkisi de bedenî olan iki ibadetten biri ölü adına yapılıyor da diğeri neden yapılmıyor?" sorusuna ikna edici bir cevap verememişlerdir. Bu çelişkinin nedeni; aslın dışına çıkmaları ve istisnayı genelleştirerek hüküm kaynağı kılmalarıdır.[645]

644. bk. İntifâu'l Emvât bi Sa'yi'l Ehyâ, s. 36-47

645. Bir diğer çelişki örneği şudur: Bir başkası yerine amel yapılabileceğini söyleyen bazı âlimler, ecri ölüye hediye etmeyi hoş karşılamamıştır. Gerekçe olarak, "selefte uygulamasının olmadığını" göstermişlerdir. Bunlardan biri İbni Teymiyye'dir (rh). Şöyle der: "(Ölü için yapılan amellerin ölüye ulaşacağına inanmakla birlikte) selefin nafile namaz kıldığında, nafile oruç tuttuğunda veya Kur'ân okuduğunda (amelden hasıl olan) ecri, Müslim ölülere hediye etmek gibi bir âdeti yoktu… İnsanların selefin yolundan ayrılmaması gerekir. Zira onların yolu en faziletli ve kâmil yoldur." (Risâletu fî İhdâi's Sevâbi li'n Nebiy, s. 133)

İbni Teymiyye (rh) ölü adına yapılan amellerin ölüye fayda vereceğini savunur. (bk. age; İbn Teymiyye Tefsîri, 9/69-78, Necm Suresi 39. ayetin tefsiri) Oysa tüm amellerin değil, yalnızca **bazı amellerin** ölüye ulaşacağı nasla sabittir. Bu usülle haraket edilecekse -ki doğru bir usuldür- Allah Resûlü ve selefte uygulaması olmayan ölüye Kur'ân okuma gibi amellerin de reddedilmesi gerekirdi.

Ölü için yapılan amellerin ölüye ulaşacağını uzun uzadıya işleyen İbni Kayyim (rh) (bk. Kitâbu'r Rûh, s. 172-207) sonunda şöyle bir konuya temas eder:

"Eğer denirse ki: 'Rasûlullah'a bağışlamak hakkında ne diyorsun? Cevap şudur: Mateahhirin fakihlerinden bazıları bunu mustehab görürken bazıları müstehap görmemiş, bunu bid'at saymıştır. Çünkü Sahâbe-i Kiram böyle şeyler yapmamıştır. Rasûlullah'a ümmetinden iyi bir amel işleyenin ameli kadar hiçbir azalma olmaksızın ecir vardır. Çünkü Rasûlullah, her türlü hayırda ümmetine önderlik yapmış; onları irşad ederek Hakka çağırmıştır. Bir hadiste: 'Kim insanları doğru yola çağırırsa kendi ecri yanında, sözüne uyup hidâyet bulanların ecri kadar daha ecir alır. Hidâyet bulanların ecrinden de bir şey eksilmez.' buyurulmuştur. Her hidâyet, her ilim, ümmete O'nun elinden geçtiğinden dolayı, kurtulsun ya da kurtulmasın kendisine uyanların aldığı ecir kadar, Rasûlullah da ecir alır." (age. s. 207)

İbni Kayyim (rh) sahabe yapmadığı için bu uygulamayı reddetmiştir. Oysa kendisinin ölüye yapılabilir dediği çoğu şeyi de sahabe yapmamıştır. Daha ilginci, bu konuya temas ettiği yerden bir sayfa önce şöyle der:

"Eğer denilirse ki: 'Bu anlattıklarınız, selef âlimlerinde görülmemektedir. Hayra çok düşkün olmalarına rağmen kimse Kur'ân okumakla ilgili birşey nakletmemiştir. Rasûlullah da onlara bunu anlatmamış; onları duaya, istiğfara, sadakaya, hac ve oruca teşvik etmiştir. Eğer Kur'ân okumanın ecri de ölülere ulaşacak olsaydı Rasûlullah bunu onlara anlatır, onlar da böyle yaparlardı.

Cevabımız şudur: 'Bu iddianın sahipleri, hac, oruç, duâ ve istiğfar sevaplarının ölülere ulaşacağını itiraf ediyorlarsa onlara denir ki: 'Ne sebeple Kur'ân ecrinin ölüye ulaşacağını reddederken bu amellerin sevaplarının ulaşacağının kabul ediyorsun? Bu, benzer şeyler arasında ayırımı yapmaktan başka ne olabilir? Yok eğer bu amellerin sevaplarının ölülere ulaşacağını itiraf etmiyorlarsa -ki bu olamaz- bu; Kitap, sünnet, icmâ ve şer'î prensiplerde sabit olmuştur." (age. s. 206)

Haliyle şu soru sorulmalıdır: İnsanlara amelin ecrini hediye etmek caizse Nebi'ye (sav) hediye etmek niye caiz değildir? Acaba hangi gerekçeyle bu iki benzerin arasını ayırmıştır?

Kanaatimce alimlerimiz istisnaları genelleştirdikleri için mezkûr çelişkiler yaşanmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Sonuç: Okuduğumuz mesele amelî/içtihadi bir meseledir. Her âlim şer'i delilleri incelemiş ve bir yol tutmuştur. Allah (cc) her birini içtihadının ecriyle rızıklandırsın.

Taziye ve Yas Ahkâmı

Taziye; musibet ehline teselli olacak sözler söylemek, haklarını yerine getirmek ve onlara yakınlık göstermek/dayanışmaktır.[646] Hâliyle başına bir musibet gelene sabır tavsiye etmek, Allah'ı ve ahireti hatırlatmak, zor gününde yanında durmak, yardımcı olmak; onunla taziyeleşmektir. Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine baktığımızda kimi zaman sözlü kimi zaman fiilî/amelî olarak insanlara taziye sunduğunu görürüz.

- **Allah Resûlü'nün Taziyeleri**

– Sözlü taziye

Usâme ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) kızı Zeyneb, 'Oğlum ölmek üzere, bize geliniz.' diye Nebi'ye (sav) haber gönderdi. O da (sav) kızına selam gönderip şöyle cevap yolladı:

اِنَّ لِلّٰهِ مَا اَخَذَ، وَلَهُ مَا اَعْطَى، وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِاَجَلٍ مُسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ

'Aldığı da verdiği de Allah'a aittir. Her şeyin Allah katında bir eceli vardır. (Zeyneb kızıma söyle) sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin!'

Zeyneb ant vererek Nebi'ye (sav) gelmesi için bir kez daha haber gönderdi.

Bunun üzerine Nebi (sav) yanında Sa'd ibni Muâz, Muâz ibni Cebel, Ubey ibni Ka'b, Zeyd ibni Sâbit ve başka kimselerle Zeyneb'in yanına gitti.

Çocuk can çekişme hâlinde çırpınırken Allah Resûlü'ne (sav) verildi. O sıra gözlerinden yaşlar boşaldı.

Sa'd, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ağlama neden?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Bu, Allah'ın kullarının kalplerine koyduğu rahmettir. Allah, kullarından yalnızca merhamet sahibi olanlara merhamet eder.' buyurdu."[647]

646. bk. El-Muğnî, 2/405, 1651. Mesele
647. Buhari, 1284; Müslim, 923

– Dua ederek ve dua öğreterek taziye

Ebû Seleme vefat ettiğinde Allah Resûlü (sav) ona dua etti ve geride kalanlara dua etmelerini öğütledi.

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ebû Seleme'nin yanına girdi, gözleri açık kalmıştı, onları kapadı. Sonra şöyle dedi: 'Şüphesiz ki ruh kabzedildiği vakit göz onu takip eder.'

Derken Ebû Seleme'nin aile efradından bazıları feryad figan ettiler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Kendinize sadece hayır dualarını edin. Çünkü melekler söylediklerinize, 'Âmin.' derler.' buyurdu. Sonra şöyle dedi:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ، وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ

'Allah'ım Ebû Seleme'yi affet, derecesini hidayete erenlerin derecelerine yükselt. Arkasında bıraktıkları için ona halef ol; bize de, ona da mağfiret buyur! Ey Âlemlerin Rabbi! Onun kabrini genişlet ve kendisi için orayı nurlandır.' "[648]

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Hastanın veya ölen kimsenin yanında bulunursanız hayırlı şeyler söyleyin. Zira melekler sizin söylediklerinize 'Âmin.' derler.'

(Ummu Seleme (r.anha) şöyle devam etti:) Eşim Ebû Seleme vefat ettiği zaman Nebî'nin yanına giderek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Seleme vefat etti.' dedim. Bana şöyle dememi emretti:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ، وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عُقْبَى حَسَنَةً

'Allah'ım beni de, onu da affet ve bana onun ardından güzel bir bedel ihsan et.'

Ben de öyle dua ettim. Bunun üzerine Allah bana Ebû Seleme'den daha hayırlısını, Muhammed'i (sav) verdi."[649]

648. Müslim, 920
649. Müslim, 919

– Nasihat ederek taziyede bulunmak

Kurre ibni İyâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam; çocuğuyla beraber Allah Resûlü'ne (sav) geldi. Allah Resûlü (sav) adama, 'O çocuğunu seviyor musun?' diye sordu.

Adam da, 'Benim onu sevdiğim gibi Allah da seni sevsin.' dedi. Sonra o çocuk öldü.

Allah Resûlü (sav) çocuğun babasını bir süre göremedi, arayıp kendisini bulunca şöyle dedi: 'Sen, cennetin kapılarından birine geldiğinde, çocuğunun sana kapıyı açmak için koşarak geldiğini görmen seni sevindirmez mi?' "[650]

Muhammed ibni Sîrîn'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sürekli bize gelen ve çocukları yaşamayan Mâviye isminde bir kadın bize anlattı. Bu kadın Abdullah ibni Ma'mer El-Kuraşî'nin huzuruna gidince onun yanında sahabeden birisi varmış. Bu sahabi şu olayı anlatmış: 'Bir kadın oğluyla beraber Allah Resûlü'nün (sav) yanına gelip şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Dua edin de Yüce Allah bu çocuğu bana bağışlasın. Çünkü bundan önce üç çocuğum öldü.'

Allah Resûlü (sav), kadına, 'Sen Müslim olduktan sonra mı öldüler?' diye sorunca kadın, 'Evet.' karşılığını verdi.

Allah Resûlü (sav) bunun üzerine, 'Bu seni (cehennem azabından koruyacak bir) kalkan ve korunaktır.' buyurdu.' "[651]

– Geride kalanlarla ilgilenerek taziyede bulunmak

Abdullah ibni Ca'fer'in (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir orduyu gönderirken Zeyd ibni Hârise'yi komutan olarak tayin etti ve şöyle dedi: 'Zeyd şehit edilirse komutanınız Ca'fer, o şehit edilirse komutanınız Abdullah ibni Revâha'dır.'

Düşmanla karşılaştıklarında Zeyd sancağı alıp öldürülene kadar savaştı. Sonra sancağı Ca'fer alıp öldürülene kadar savaştı.

650. Nesai, 1870
651. Ahmed, 20783

(Babamın şehadetinden sonra) Allah Resûlü (sav) yanımıza gelmek için üç gün bekledi. Üç gün sonra yanımıza gelip, 'Bugünden sonra kardeşim için ağlamayın. Kardeşimin iki oğlunu bana çağırın.' buyurdu.

Biz, kuş yavrularıymışız gibi alınıp Allah Resûlü'nün yanına götürüldük. Allah Resûlü (sav) 'Bana berberi çağırın.' dedi. Berber gelip başımızı tıraş etti. Sonra Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Muhammed ibni Ca'fer amcamız Ebû Tâlib'e benziyor. Abdullah ise yaratılış ve ahlâk olarak bana benzemektedir.' Sonra elimi tutup kaldırarak üç defa, 'Allah'ım! Ca'fer'in ailesinin vekili sen ol. Abdullah'ın yapacağı alışverişleri bereketli kıl.' diye dua etti. Annemiz gelip yetimliğimizden bahsederek kimsesiz kaldığımızı söyleyince, Allah Resûlü (sav) 'Dünya ve ahirette ben velileriyken, muhtaç olmalarından mı korkuyorsun?' buyurdu."[652]

Taziye ölüye dua, geride kalanlara sabır tavsiyesi ve onlarla dayanışmadır. Bu anlama gelecek her söz ve davranış bir taziyeleşmedir. Evla olan Allah Resûlü'nün (sav) söz ve fillerine ittiba etmektir. Zira en güzel uygulama/hedy, Nebevi olandır.

- **Taziyeleşmenin Hikmetleri**[653]

Allah Resûlü'nün (sav) sözlü ve fillî sünnetiyle bize öğrettiği taziyeleşmenin, bireysel ve toplumsal faydaları vardır.

– Musibete uğrayanın derdini paylaşmak, yükünü hafifletmek. Kaybettiğine karşılık Allah katında kazandığını hatırlatarak onu rahatlatmak.

– Geride kalanlara hayır duada bulunmak. Geride kalanlara yapılan dua, hakikatte insanın kendine yaptığı duadır.

– Ölüye bağışlanma, rahmet ve hayır duada bulunmak.

– Toplumsal dayanışmayı tahkim etmek, sevgi bağlarını güçlendirmek, toplumu kaynaştırmak.[654]

652. Ahmed, 1750

653. bk. Et-Ta'ziye Hakîkatuhâ ve'l Mesâilu'l Muteallika bihâ, s. 18-20

654. Sözlü taziyenin faziletine dair bazı rivayetler varid olmuştur. Bunların her birinin isnadında konuşulmuş, hadis âlimleri tarafından tenkide uğramıştır. Bazı hadisçiler -bazı rivayetlerin- tüm yollarının bir araya gelmesiyle hasen olacağını savunmuş (bk. Ahkâmu'l Cenâiz li'l Elbânî, s. 206; İrvâu'l Ğalîl, 3/216-217, 764 No.lu Hadis Şerhi); bazı muhaddisler de ilgili rivayetlerin her bir yo-

• **Taziyeleşmenin Zamanı ve Mekânı**

Musibete uğrayan bir insansa taziye sunmanın zamanı ve mekânı yoktur. Yolda, evde, işte; musibetin üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra… Kişi taziyesini sunabilir. Allah Resûlü'nün (sav) yukarıda okuduğumuz taziye örnekleri bunun delilidir.[655]

Taziye sunmada aslolan, örfe riayet etmektir. Örfen hoş karşılanmayan uygulamalardan uzak durmak gerekir. İslam'ın yasaklamadığı örfe riayet etmek, İslam'ın teşvik ettiği edep/ahlak babındandır.

• **Taziye İçin Özel Yer Belirleyip Taziyeleri Kabul Etmek**

Cerîr ibni Abdullah El-Becelî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

"Bizler ölünün evinde toplanmayı ve taziye için yemek yapmayı, ölü için üstünü başını yırtarak ağlamak gibi sayardık."[656]

Sahabeden Cerîr ibni Abdullah El-Becelî (ra), Allah Resûlü Dönemi'nden bir anlayış aktarıyor. Buna göre taziyeleri kabul için bir yerde toplanmak ve yemek yapmak; niyahe, yani cahiliyenin taziye/yas tutma âdetlerindendir. Allah Resûlü (sav) bu cahiliye âdetini uygulatmamış, tepkiyle karşılamıştır. Ne yazık ki bugün, ölenin evinde veya taziye için kurulan evlerde/çadırlarda

---

lunun diğerinden daha zayıf olduğunu, yolların birbirini takviye etmeyeceğini, dolayısıyla zayıf olduklarını savunmuştur. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 20/197-198, 2088 no.lu Hadis Şerhi). Taziyenin faziletine dair nakledilen hadisler şunlardır: (Rivayetlerin isnad tahlili için bk. Neylu'l Evtâr, 1492-1494 No.lu Hadislerin Şerhleri)

Amr ibni Hazm'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir musibet nedeniyle din kardeşine taziyede bulunan hiçbir mümin yoktur ki, eksikliklerden münezzeh olan Allah, Kıyamet Günü ona keramet elbiselerinden bir elbise giydirmesin." (İbni Mace, 1601)

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Başına bir felaket gelene geçmiş olsun ziyaretinde bulunan kimseye felaket gelen kimseye verilecek ecrin aynısı vardır." (Tirmizi, 1073)

655. Fıkıh/İlmihal kitaplarında taziyenin mekânı, zamanı, son süresine dair bazı hükümler zikredilir. Bunlar şer'i birer hüküm olarak menduptur, mekruhtur şeklinde nakledilir. Bu cümleler yalnızca birer içtihad ve belli bir toplumun adab-ı muaşeret kuralları kabul edilmelidir. Örneğin bir toplumda örf; defin öncesi taziyeyi hoş karşılamıyorsa, taziyeyi definden sonraya bırakmak gerekir. Bu, şer'i bir hüküm değil, o beldede yaşayanların riayet etmesi gereken bir örftür/edeptir. Ne yazık ki âlimlerin kendi örflerini baz alarak zikrettikleri örfi ugulamalar, tüm ümmete arz edilen fıkıh kitaplarına "mendup, mekruh" vb. lafızlarla yazılarak din hâline getirilmiştir.

656. Ahmed, 6905; İbni Mace, 1612

toplanmak, üç gün (veya daha fazla) süren taziyeleri kabul etmek, İslami bir âdet olarak kabul edilmektedir.

Allah Resûlü'nden (sav) sonra ihya edilen bu cahiliye âdetini iptal etmek, tekrar sünnete dönmek gerekmektedir. Zira;

– Sahabenin altını çizdiği gibi bu bir cahiliye âdetidir ve Allah Resûlü'nün yasakladığı niyahe kapsamındadır.

– Allah Resûlü Dönemi'nde bu uygulama/âdet bilinmesine rağmen, ondan yüz çevrilmiş, Allah Resûlü (sav) ve ashabı taziye için toplanmamışlardır. Bunun yerine insanlar mezarlıkta, mescidde, yolda, evinde taziyelerini birbirlerine sunmuşlardır. Yolların en hayırlısı Allah Resûlü'nün yoludur.

– Bu cahiliye âdeti ölünün ailesi için maddi ve manevi külfettir. Maddi külfettir; zira, gelenler için yer tutulmakta, ikramda bulunulmakta, uzaktan gelenlere barınacak yer ayarlanmaktadır. Manevi külfettir; zira, insanlar sekinet ve vakar içinde acılarını yaşayamamakta, gelenlerle ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Sünnetin bize öğrettiği adap ise bunun tam tersidir. Ölü evine yemek götürmek ve onları acılarını yaşayacak sekinet içinde bırakmaktır.

Abdullah ibni Ca'fer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ca'fer'in ev halkına yemek hazırlayınız. Çünkü onların başına kendilerini meşgul eden bir iş gelmiştir."[657]

Günümüz cahiliye gelenekleri ise âdeta ölü evini meşgul etmek, onları maddi ve manevi olarak yormak üzere kuruludur.

– Bu cahilî âdet; diğer cahiliye âdetlerine kapı aralamakta, Allah ve din düşmanı ölülerin övülmesine, rahmetle yad edilmesine, âdeta bir Allah dostu ölmüş gibi yanlış bilgilerle yalancı şahitliğe kapı aralamaktadır. Bu da cahiliyede olduğu gibi, ölüleri haksız yere övmeye sebep olmaktadır.

– İslam'a ait olmayan bu gelenek, birçok sünnet dışı uygulamanın da mekânıdır. Gerek bu ortamlarda yapılan mistik konuşmalar gerek her içeri girenle beraber ölüye Fâtiha okumalar, Allah Resûlü'nün sünnetine aykırıdır.

657. Ebu Davud, 3132; Tirmizi, 998

– Ölüm bir nasihat, geride kalanlara öğüttür. Ancak bu ortamlarda bir araya gelen insanlar dünyadan, futboldan, siyasetten konuşmaktadır.

– Taziyeler bir gösteri ve gösterişe dönüşmekte; kimin taziyesine daha fazla insan katıldığı, kimin taziyesinde daha çok kişiye yemek ikram edildiği, kimin taziyesinde sigara ve çay ikramının(!) bol olduğu konuşulmaktadır. Dahası, düğünlerde görülen iki yüzlü ahlakın bir benzeri taziyelerde görülmektedir. Bazı bölgelerde taziye evine gelenler çay, şeker gibi ikram edilen malzemeler getirmekte, daha sonra o insanların kendi taziyelerine aynı şeyleri getirmelerini beklemektelerdir. Düğünlerde yapılan çeyrek hesabı, taziyelerde çay şeker hesabına dönüşmektedir.

– İmam Şâfiî (rh) şöyle der: "Matemi, (taziye için bir araya toplananlar) ağlaşmasalar dahi kerih görürüm. Çünkü bu; (yasaklayıcı) esere ek olarak **hüznü yeniler**, geçimi zorlaştırır."[658]

Bu toplantılar ölü yakınlarının hüznünü canlı tutmaya neden olur.[659]

658. El-Mecmû', 5/306

659. Bir yerde oturup orayı taziyegâh olarak kullanmaya cevaz verenlerin delilleri şunlardır:

• Âişe Annemizden şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Hârise, Ca'fer ve İbni Revâha'nın (r.anhum) şehit edildiklerine dair haber Nebi'ye (sav) ulaştığında, üzüntüsünü belli edecek şekilde, bir kenarda mahzun mahzun oturdu. Ben kapı aralığından kendisine bakıyordum.

Bu sırada birisi Allah Resûlü'ne (sav) geldi ve 'Ca'fer'in hanımları (feryat ederek) ağlaşıyorlar.' dedi. Allah Resûlü (sav) kadınların bu şekilde bağırmasını engellemesini istedi. Adam gitti, sonra ikinci defa yine gelerek kadınların kendisine itaat etmediklerini söyledi. Allah Resûlü (sav) yine 'Onların ağlamalarına engel ol.' buyurdu. Adam üçüncü defa gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi kadınlar bize galip geldi.' dedi. Allah Resûlü (sav) adama, 'Git de onların ağızlarına toprak saç.' buyurdu.

Ben içimden 'Allah burnunu yere sürtsün be hey adam! Ne Allah Resûlü'nün (sav) emrettiğini yaptın, ne de onu rahat bıraktın.' dedim." (Buhari, 1299; Müslim, 935)

Ebû Dâvud'un rivayetinde Allah Resûlü'nün (sav) mescidde oturduğu belirtilmiştir:

– Bu rivayette Allah Resûlü'nün taziye için oturduğu ve insanların gelip Allah Resûlü'ne başsağlığı dilediğine dair ne açık ne kapalı hiçbir ifade yoktur. Rivayetten açıkca anlaşılan tek şey, Allah Resûlü'nün hüzünlü bir şekilde oturduğudur. Buhari (rh) hadisi "Musibet ânında hüznü belli olacak şekilde oturan hakkında bab" başlığı altında vermiştir.

• Urve ibni Zubeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe (r.anha), bir yakınlarının cenazesi sonrası toplanan ve ölünün yakınları dışındakiler gittikten sonra geride kalan kadınlara, bir çömlek içinde telbîne bulamacı pişirmelerini emretti. Daha sonra da tirit yapıldı. Telbîne onun üzerine döküldükten sonra, 'Bundan yiyiniz. Çünkü ben Allah Resûlü'nü, 'Telbîne bulamacı hastanın kalbini rahatlatır ve kederin bir kısmını da giderir.' derken işittim.' dedi." (Buhari, 5417; Müslim, 2216)

– Bu rivayette taziye yeri edinme ve orada toplanma yoktur. Ölünün ailesinin ve yakınlarının bir

• **Taziyede Siyahlar Giymek**

Taziye için özel elbise giymek, karalara bürünmek İslam'da yeri olmayan bir cahiliye âdetidir. İslam âlimleri bu davranışı sabır göstermeye aykırı kabul etmiş ve "Bu, kadere teslim olmaya münafidir." demişlerdir.[660] Özellikle üzüntü için siyah elbise giymek Abbâsi Dönemi'nde ortaya çıkmış bir bidattir.[661] Selefte böyle bir uygulama görülmemiştir.[662]

• **Ölü Evine Yemek Götürmek**

Ölüsü olan aile mahzundur. Onlara yemek götürmek, böylece onları günlük işlerin külfetinden kurtarmak Nebevi tavsiyelerden, iyilikte yardımlaşma babındandır.

Abdullah ibni Ca'fer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ca'fer'in ev halkına yemek hazırlayınız. Çünkü onların başına kendilerini meşgul eden bir iş gelmiştir."[663]

Ölü evinin misafirlere yemek hazırlaması ve ikramı ise, bu sünnetin ters yüz edilmiş hâlidir. Cerîr ibni Abdullah'ın (ra) belirttiği gibi cahiliye âdetlerindendir.

---

arada olması söz konusudur. Ölü evi diye bilinen evde aile bireylerinin bir arada olmasında beis yoktur.

• Yerleşmiş gelenekleri değiştirmek zor olduğundan onları ıslah ederek devam ettirmek daha güzeldir.

– İlim ve dava adamları, cahiliye geleneklerini ıslah etmek için harcadıkları enerjiyi Allah Resûlü'nün sünnetini yaymak için harcasa bugün İslam dünyasında sünnet ihya olmuş olurdu. Gelinen noktada şu görüldü ki cahiliye âdetleri özü itibarıyla ıslah olmaya müsait değildir. Islah adı altında yapılan değişiklikler, bir zaman sonra cahiliye âdetlerini farklı formlarda sürdürmekten başka bir şeye yaramamaktadır. Bidat mevlüdün yerine ikame edilen sünni(!) mevlüd, bidat taziye yerine ikame edilen sünni(!) taziye yalnızca bir oyalanmadır. Sahiplerinin ıslah niyetinde hiçbir şüphemiz olmasa da yöntemleri; asıl, fer ve netice itibarıyla Nebevi yönteme aykırıdır. Dünyadaki İslami hareketleri yakından takip eden biri olarak gönül rahatlığıyla söyleyebilirim ki cahilî/bid'i gelenekleri ıslah adı altında yapılan iyileştirmelerin toplumun ıslahına olumlu anlamda kayda değer bir katkısı yoktur. Bu faydasız emek, sünnet bilinci oluşturmak ve sünneti ihya etmek için harcansa çok daha faydalı olurdu. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

660. bk. Et-Ta'ziyetu Hakîkatuhâ ve'l Mesâilu'l Muteallika bihâ, s. 18-20

661. bk. Bidat ve Batıl İnançlar Ansıklopedisi, s. 680

662. bk. Et-Ta'ziyetu Hakîkatuhâ ve'l Mesâilu'l Muteallika bihâ, s. 81, İbni Kayyim'den naklen

663. Ebu Davud, 3132; Tirmizi, 998

- **Taziye İlanı Vermek**[664]
- **Kâfire Taziye Sunmak**[665]
- **Yas Tutmak**

Yukarıda belirtilen şer'i adaplar gözetilerek, ölü için yas tutmak caizdir. Yas tutma yönünden ölüler iki kısımdır:

– Kocası ölen kadın dört ay on gün yas/ihdad tutar.

– Diğer ölüler için en fazla üç gün yas tutulur.

Zeyneb binti Ebî Seleme'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babası Ebû Sufyân ibni Harb vefat ettiği sırada Nebi'nin (sav) eşi Ummu Habîbe'nin yanına girdim. Ummu Habîbe sarı renkli, halûk adı verilen kokunun yahut başka bir hoş kokunun getirilmesini istedi. Daha sonra bu boyalı sıvının bir kısmını bir kız çocuğuna, bir kısmını da elleriyle kendi yanaklarına sürdükten sonra, 'Allah'a yemin ederim, benim hoş koku sürünmek gibi bir derdim yok. Ne var ki Allah Resûlü'nün (sav), 'Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının, kocası hakkında söz konusu olan dört ay on günlük süre dışında, ölmüş herhangi bir kimse için üç günden fazla ihdad yapması (süslenmeyi ve koku sürünmeyi terk etmesi) helal değildir.' buyurduğunu işittim."[666] [667]

664. Geniş bilgi için bk. s. 73-75

665. Detaylı bilgi için bk. s. 174

666. Buhari, 5334; Müslim, 1486

667. Kocası vefat eden kadının yası, normal ölülerden farklıdır. Bunun nedeni kadının yasının yeniden evlilikle ilgili olmasıdır. Bu süre aynı zamanda kadının bir başkasıyla evlenmesinin yasak olduğu iddet dönemidir:

"Sizden vefat edip geride eş bırakanların kadınları, dört ay on gün müddetince iddet beklerler. İddet müddetini tamamladıklarında (süslenmek, evlilik görüşmesi yapmak gibi) kendileri için yaptıkları meşru şeylerde sizin için bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(2/Bakara, 234)

Bu sürede kadının süslü giyinmesi, makyaj yapması, koku sürünmesi ve ihtiyaç olmaksızın evden çıkması yasaklanmıştır.

Ummu Atiyye'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının kocası dışında bir kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Böyle bir kadın sürme çekemez. Asb türü elbise dışında boyanmış bir elbise de giyemez." (Buhari, 5342; Müslim, 938)

Ummu Atiyye'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) (sözü geçen hususları) nehyettiği gibi ayrıca hoş koku sürülmez (diye de buyurmuştur). Ancak temizleneceği vakit bir nebzecik kust ve ezfâr kullanabilir." (Buhari, 5343; Müslim, 938)

Normal yas ile kocası ölen kadının yası arasındaki farka dair İbni Kayyim (rh) (özetle) şöyle der:

" 'Kadının babası ve oğlu için üç günden fazla yas tutması yasaklanırken, esasen bir yabancı olan kocası için dört ay on gün yas tutması emredilmiştir.' sözüne gelince buna şöyle cevap verilir. Bu, İslam'ın güzelliklerinden, onun hikmeti ve insanların maslahatlarını gözetmesinin en mükemmel örneklerinden birisidir. Çünkü ölüye yas tutmak ölüm olayının büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Cahiliye döneminde insanlar bunda gerçekten çok aşırı giderlerdi. Yaka paça yırtmayı, yüze göze vurmayı, saç tıraş etmeyi, 'ölsem, yok olsam' gibi sözler söylemeyi adet edinir, hatta kimi kadınlar evinin en dar ve en yalnız köşesinde bir yıl boyu yas tutarlardı. Ne güzel koku sürünür, ne yağ sürer, ne yıkanır ne de bunlar gibi işlerle meşgul olurdu ki bunlar esasen Allah Teâlâ'nın kendisine ve kaderine karşı bir öfke hareketi sayılmaktadır. Allahu Teâlâ rahmet ve şefkati ile bu cahiliye uygulamasını iptal etti. Bunun yerine bize sabır, hamd ve sıkıntıya maruz kalan kişinin hem dünya hem ahirette faydasına olacak 'istirca' verildi. Ölüm felaketi başına gelen kişide genelde tahammülsüzlük, acı, üzüntü gibi insan tabiatının doğal davranışları olan hisleri meydana getirdiği için Hakîm ve Habîr olan Allah Teâlâ bunun en kolayına izin verdi. O da üç gündür. Kişi bu günlerde üzüntü duygusunu giderme ve nispeten rahatlama hisseder. Nitekim O, Mekke'den hicret eden Müslümanların hac ibadetinden sonra Mekke'de üç gün kalmalarına da izin vermişti. Bu üç günden fazlası ise açıkça bir zarar ve kötü davranıştır. Bundan dolayı da yasaklanmıştır. Üç günün mefsedeti böyle değildir. Çünkü bunlara katlanılır ve meydana gelecek zarar telafi edilebilir. Zira insanların alıştıkları şeylerden bir anda kesilmeleri oldukça zor bir iştir. Bundan dolayı bir kısmına izin verilmiştir ki geriye kalanına katlanılabilsin. Çünkü insan nefsi muradının bir kısmına erince onunla yetinir, diğerlerini aramayabilir. Bir kısmını yaşadıktan sonra diğerlerini terk etmesi istendiğinde kabul etmesi, bütününe yasak konulduğunda terk etmesinden daha kolaydır.

İslam'ın inceliklerini düşünen ve hikmetlerini derinlemesine tahlil eden, bunu, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarında açıkça görür. Bakışı keskin olanlar için ilk bakışta dikkati çeker. O, insanlara bir şeyi yasaklamış ise onun yerine ondan daha hayırlı ve faydalısını verir. Yasakları rahat terk edebilmeleri için, ihtiyaç duydukları şeyleri mübah kılar. Nitekim onlara yaş hurmanın kuru hurma ile satışını yasaklarken, arâyâ satışını mübah kılmıştır. Yabancı kadına bakmayı yasaklarken, evlenmek istediği kişiye bakmayı, ebe ve doktorların gereken yerlere bakmalarını mübah kılmıştır…

Denilmek istenen şudur ki, o kadınlara akıllarındaki zafiyet ve sabırlarındaki yetersizlik sebebiyle ölülerine üç gün yas tutmalarını mübah kılmıştır. Kocası için yas tutması ise onun iddetine tabi bir durumdur. İddetin gerekleri ve tamamlayıcılarındandır. Zira kadınlar süslenmeye, güzelleşmeye ve güzel kokular kullanmaya muhtaçtırlar. Böylece kocası tarafından sevilmeyi, arzu edilmeyi ve iyi geçinmelerini temin etmiş olacaklardır. Kocası ölünce, ondan iddet bekler. Başka bir kocaya gidemez. Birinci kocanın hakkının tamamlanması ve süreyi tamamlamadan ikinci kocaya gitmesinin engellenmesinin tekidi için, kadınların kocaları için yaptıkları davranışları onlara yasaklamıştır. Ayrıca bunda kadının erkeklere, erkeklerin de süs, kına ve güzel kokusu sebebiyle o kadına tamah etmesini de engelleyen bir özellik vardır. İddet süresi bitince erkeklerin kendisine meyletmesine sebep olacak olan şeylere ihtiyaç hisseder. Bu durumda dul kadınlara, evli kadınların kendi kocalarına karşı yaptıkları davranışlar mübah kılınmıştır. Bu engelleme ve mübah kılmaktan daha etkili bir güzellik yoktur Dünyanın bütün akılları toplansalar bundan daha güzel bir alternatif sunamazlar." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1-2/593-595)

ZEKÂT BABI

ZEKÂT FIKHI

Zekât Nedir?

Yüce Allah'ın belirlediği mallardan, belli bir orana (nisap miktarına) ulaşanların, belirlenmiş miktarda yine şeriatın belirlediği 8 sınıftan birine verilmesidir.

Vacip Olma Şartları

- ✓ Müslim olmak
- ✓ Hür olmak
- ✓ Zekâtı verilmesi uygun mala sahip olmak
- ✓ Tam mülkiyet
- ✓ Artan mala sahip olmak
- ✓ Malın nisap miktarına ulaşmış olması
- ✓ Bir zekât yılı geçmiş olması

Zekâta Tabi Olan Mallar

- Para ve Para Cinsi Mallar
  - Altın
  - Gümüş
- Madenler ve Define Malları
- Ekinler
- Hayvanlar

Zekât Kimlere Verilir?

- Fakirler
- Miskinler
- Zekât Memurları
- Kalbi İslama Isındırılanlar (Müellefe-i Kulûb)
- Köleler
- Borçlular
- Allah Yolunda Olanlar (Fi Sebilillah)
- Yolda Kalmışlar

Zekât Kimlere Verilmez?

- Zengin
- Çalışıp Kazanabilen
- Nafakası Vacip Olan Akraba
- Ehl-i Beyt
- Harbî Kâfir

Fıtr Sadakası

Nedir?
Yaşayan her Müslim'in her Ramazan ayında bir kez, miskinlere (ihtiyaç sahiplerine) ulaştırılmak üzere verdiği zekâttır.

Ne kadardır?
Kişi yaşadığı beldenin yaygın yiyeceğinden 1 sa' (4 avuç) olarak fıtr sadakası verir. Bu da yaklaşık olarak üç kilodur. Dilerse bu bedelin karşılığını para gibi kıymetli bir şeyle de verebilir.

PARA VE PARA CİNSİNDE OLAN MALLAR

(Altın, Gümüş ve Para vb.)

* Elde edildikten sonra 1 yıl şartı bulunmaktadır.

nisap miktarı	zekât miktarı
85gr altın	Altın Gümüş Para %2,5
595gr gümüş	
Para (85gr altın karşılığı)	

TİCARET MALI

* Zekat zamanı hesap yapılıp alınır.

nisap miktarı	zekât miktarı
TİCARET MALI VEYA DEĞERİNDE PARA (85gr altın karşılığı)	%2,5 (altına kıyasla)

TOPRAK MAHSULLERİ

* Yerden biten tüm ürünlerden alınır.
* Hasada (yenmeye) uygun hâldeki ürünün miktarı **tahminen** hesaplanır.
* 1 yıl bekleme şartı **yoktur.**

nisap miktarı	zekât miktarı
DOĞAL YOLLARLA SULANAN (5 Vesk/600kg)	%10
MADDİ KÜLFETLE SULANAN (5 Vesk/600kg)	%5
HER İKİ ŞEKİLDE SULANAN (5 Vesk/600kg)	%7,5

RİKAZ/DEFİNE GÖMÜ & MADEN

* Nisap miktarına bakılmaz.
* 1 yıl şartı **aranmaz.**

nisap miktarı	zekât miktarı
RİKAZ/DEFİNE GÖMÜLER	%20 (Bulunduğu ân verilir.)
MADENLER	%2,5 (Çıkarılan her üründen)

HAYVANLAR

DEVE

Develerde **nisap miktarı 5'tir.** 5 devesi ve üstü olanlar zekât mükellefidir.

5-9 → **1** koyun
10-14 → **2** koyun
15-19 → **3** koyun
20-24 → **4** koyun
25-35 → **2** yaşında **1** dişi deve
36-45 → **3** yaşında **1** dişi deve
46-60 → **4** yaşında **1** dişi deve
61-75 → **5** yaşında **1** dişi deve
76-90 → **3** yaşında **2** dişi deve
91-120 → **4** yaşında **2** dişi deve

Develer 120'yi geçtikten sonra yukarıdaki tablodan farklı olarak zekâtı şöyle hesaplanır: **Her 40 devede** 3 yaşında 1 dişi deve, **her 50 devede** 4 yaşında 1 dişi deve vacip olur.

121-129 → **3** yaşında **3** dişi deve
130-139 → **4** yaşında **1, 3** yaşında **2** dişi deve
140-149 → **4** yaşında **2, 3** yaşında **1** dişi deve
150-159 → **4** yaşında **3** dişi deve
160-169 → **3** yaşında **4** dişi deve
170-179 → **3** yaşında **3, 4** yaşında **1** dişi deve
180-189 → **3** yaşında **2, 4** yaşında **2** dişi deve
190-199 → **3** yaşında **3, 3** yaşında **1** dişi deve
200-209 → **4** yaşında **4, 3** yaşında **5** dişi deve

BÜYÜKBAŞ

Sığırlarda **nisap miktarı 30'dur.** 30 sığırı ve üstü olanlar zekât mükellefidir.

30-39 → **2** yaşında **1** buzağı
40-59 → **3** yaşında **1** dana
60-69 → **2** yaşında **2** buzağı
70-79 → **2** yaşında **1** buzağı, **3** yaşında **1** dana
80-89 → **3** yaşında **2** dana
90-99 → **2** yaşında **3** buzağı
100-109 → **2** yaşında **1** buzağı, **3** yaşında **1** dana
110-119 → **2** yaşında **1** buzağı, **3** yaşında **2** dana
120 → **2** yaşında **4** buzağı **veya** **3** yaşında **3** dana

* Bu tablo esas alınarak sayı arttıkça her 30 sığırda 1 buzağı, her 40 sığırda 1 dana eklenir.

KÜÇÜKBAŞ

Küçükbaş (koyun-keçi) zekâtında Ebû Bekir (ra) rivayeti asıldır. Buna göre koyun ve keçide **nisap miktarı 40'tır.**

40-120 → **1** koyun
121-200 → **2** koyun
201-300 → **3** koyun
301-400 → **4** koyun

* Sayı 300'ü geçtikten sonra her 100 koyunda 1 koyun ilave edilir.

teuhid BASIM YAYIN

ZEKÂT/SADAKA

Zekâtın Lugavi ve Şer'i Anlamı

Zekât, Yüce Allah'ın kullarına farz kıldığı mali ibadetlerden biridir. Arapça "z-k-y" kökünden türeyen kelimenin iki asli anlamı vardır. İlki artıp gelişmek, ikincisi temizliktir.[1]

Şeriatta zekât; Yüce Allah'ın belirlediği mallardan, belli orana ulaşanların (nisap), belirlenmiş miktarda, yine şeriatın belirlediği sekiz sınıftan birine verilmesidir.

Şeriatın zekât ibadeti için kullandığı bir diğer isim "sadaka"dır:

"Sadakalar (zekât malları), Allah tarafından belirlenmiş bir farz olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, zekât memurlarına, kalbi İslam'a ısındırılanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışa verilir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[2]

"Onların mallarından sadaka/zekât al ki; onunla onları temizlemiş ve arındırmış olasın. Onlara dua et. Hiç şüphesiz, senin duan onlara (huzur ve güven veren) bir sükundur. Allah (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir."[3]

Genelde nafile infak veya hakkından feragat etmek anlamında kullanılan sadaka, yukarıda okuduğumuz iki ayette de farz olan zekât için kullanıl-

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/17, z-k-y maddesi
2. 9/Tevbe, 60
3. 9/Tevbe, 103

mıştır. Sadaka kelimesi "s-d-k" kökünden türer. Kelimenin kök anlamı bir şeyde var olan kuvvettir.[4] Doğruluğa sıdk denmesi, onda bulunan kuvvet nedeniyledir. Zira kelimenin zıddı olan yalanın hiçbir gücü yoktur, batıldır.

Mali bir ibadete artmak, temizlik ve kuvvet anlamında zekât/sadaka ismi verilmesi, üzerinde düşünmeyi hak eden bir olgudur. Zira bu ismi veren Rabbimizdir ve O (cc) El-Hakîm'dir, işlerinde hikmet sahibidir. Bu ibadete zekât/sadaka denmesinin hikmetlerine dair şunlar söylenebilir:

• **Malın artması:** Zekât malla yapılan bir ibadettir. Zahiren maldan çıkarılan pay, malı eksiltir. Yüce Allah zekâtı verilen malı **bereketlendirerek onu arttırır.**[5]

Şeriatta bu anlamı destekleyen naslar varid olmuştur:

"De ki: 'Şüphesiz ki Rabbim, kullarından dilediğine rızkı genişletir, (dilediğine) daraltır. **Her ne infak ederseniz (Allah,) yerine başkasını koyar. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**' "[6]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"**Sadaka, malı eksiltmez.** Allah, af sebebiyle bir kulun mutlaka şerefini arttırır. Allah için tevazu göstereni ise Allah mutlaka yükseltir."[7]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her gün dünyaya iki melek iner ve bunlardan biri, 'Allahım! İnfak eden kişiye yenisini ver.' diye, diğeri de 'Allahım! Vermeyenin malını telef et.' diye dua eder."[8]

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse susuz, çöl bir arazide yürürken bulutun içinden, 'Falanın bahçesini sula.' diye bir ses işitti. Bunun üzerine bulut o yere yöneldi ve taşlık bir arazi

4. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/339, s-d-k maddesi
5. El-Mufredât, s. 381, z-k-y maddesi
6. 34/Sebe', 39
7. Müslim, 2588
8. Buhari, 1442; Müslim, 1010

üzerine sularını boşalttı. Derken ne görsün, sel yollarından bir sel yolu bu suyun tümünü içine aldı. Bunun üzerine adam suyu takip etti. Baktı ki suyu kürekle bahçesine çevirmeye koyulmuş bir adam gördü.

Ona, 'Ey Allah'ın kulu, senin adın ne?' dedi.

O da, 'Falanca.' dedi. Bu isim, adamın o bulutun içinde duyduğu sesin söylediği isimdi.

Arkasından, 'Ey Allah'ın kulu, peki sen benim adımı niye sorarsın?' dedi.

Adam, 'Suyu şimdi burada olan bulutun içinden, 'Falanın bahçesini sula.' diye senin ismini söyleyen bir ses işittim. Bu bahçeyi nasıl işletiyorsun?' dedi.

O da, 'Ben, bahçeden çıkan mahsule bakarım. Üçte birini sadaka olarak dağıtırım, üçte birini ailemle birlikte yerim,üçte birini de bahçeye geri veririm.' dedi."[9]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) Allah'ın (cc) şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

" 'Sen infak et ki ben de sana infak edeyim!'

Kendisi de (sav) şöyle buyurmuştur: 'Allah'ın eli doludur. Harcamak onu boşaltamaz. Gece gündüz infakta bulunur.'

Daha sonra şu soruyu sorarak devam etmiştir: 'Göğü ve yeri yarattığı ândan itibaren infak ettiklerini hiç düşündünüz mü? Allah'ın elindekiler hiç tükenmedi. O'nun arşı suyun üzerindedir. Terazi de elindedir. Dilediği kefesini yükseltir, dilediği kefesini alçaltır.' "[10]

• **Malın veya sahibinin temizlenmesi:** Kazanılan mala, biz farkında olmadan haram veya şüpheli şeyler karışabilir. Yüce Allah zekâtı verilen malları, **bu haram ve şüphelerden temizler, arındırır.** Bu ifadenin kendisi dahi malda bir kirin, manevi pisliğin olduğunu ima eder.

Temizlikten kastedilen bir diğer şey nefsin temizlenmesi, yaratılıştan var olan fücurundan temizlenmesi de olabilir. Zira Yüce Allah yarattığı her nefse fücur ve takvayı ilham etmiş ve onu arındıranın (tezkiye) kurtuluşa ereceğini haber vermiştir:

9. Müslim, 2984
10. Buhari, 4684; Müslim, 993

"Nefse ve onu düzenleyene, Ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki), Onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir. Onu (küfür ve masiyetle) örtüp gizleyen de, kesinlikle zarar etmiştir."[11]

Nefse ilham edilen fücurun bir kısmı malla ilgilidir. İnsan, mala düşkün yaratılmıştır. Bu sevgisi onu bencilliğe, hırsa, cimriliğe, rekabete, unutkanlığa, gaflete… sevk etmektedir. Bunların her biri müstakil bir kulluk afetidir; kalbi kirletmekte, İlahi rahmetin kalbe yansımasına engel olmakta ve kulluk yürüyüşünü ağırlaştırmaktadır. Maldan verilen zekât, insanı bu kirinden arındırıp temizlemektedir.[12] Şeriatta da bu anlamı destekleyen naslar varid olmuştur:

"O ki; malını vererek arınır."[13]

"Onların mallarından sadaka/zekât al ki; onunla onları temizlemiş ve arındırmış olasın."[14]

• **Sahibinin doğruluğuna, kuvvetine veya fedakârlığına işareti:** İnsan mala düşkün bir tabiatla yaratılmıştır. Sırf Rabbi emretti diye malın zekâtını vermesi, Allah'ın (cc) rızasını maldan daha çok sevdiğini, O'nun (cc) rızasını mala tercih ettiğini gösterir. **Bu da onun imanındaki sadakate/doğruluğa bir alamettir**. Bu açıdan zekât ibadetine doğruluk anlamında sadaka denmiştir.[15]

Ve Yüce Allah, malından kendi zatı için harcama yapanları sadıklar diye isimlendirmiştir:

"İyilik, yüzünüzü doğu ya da batı cihetine dönmeniz değildir. (Gerçek anlamda) iyilik, Allah'a, Ahiret Günü'ne, meleklere, Kitab'a ve nebilere inananların; sevmesine rağmen malı, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve kölelere verenlerin; namazı kılıp, **zekâtı verenlerin;** söz verdiklerinde sözlerine bağlı kalanların; fakirlik, hastalık ve savaş zamanında sabredenlerin yaptığıdır. **İşte bunlar sadık olanlardır**. Bunlar takva sahiplerinin ta kendileridirler."[16]

11. 91/Şems, 7-10
12. Temizliği bu anlamda yorumlama için bk. El-Mufredât, s. 381, z-k-y maddesi
13. 92/Leyl, 18
14. bk. 9/Tevbe, 103
15. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 25/8
16. 2/Bakara, 177

Zekât ibadetine sadaka denmesinin bir diğer nedeni, kelimenin kök anlamında var olan kuvvetle de ilgili olabilir. Zira malı Allah (cc) için harcamak iradeyi güçlendiren, Allah sevgisini kuvvetlendiren, kişiye şahsiyet kazandıran bir eylemdir. Malından Allah için harcayanlar; psikolojik/ruhsal anlamda güçlü, cimrilik ve bencilliğin ayrılmaz parçası olan korkaklık ve zayıflıktan da uzak olurlar. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[17]

17. Yüce Allah'ın El-Alîm isminin tecellisi olan sosyal ilimler, infakın insan ruhu/psikolojisi üzerindeki etkisine dair çalışmalar yapmıştır. Müslime bir PDR uzmanı kardeşimizin, bu alanda yapılan çalışmalardan derlediği sonuçları aktarmak istiyorum:

İnfak bize birçok açıdan katkı sağlamaktadır. Bu yazı infakın psikolojik boyutuna, insan üzerindeki etkilerine değinecektir.

– Öncelikle infak etmek insanı mutlu eder. Vermek insanı nasıl mutlu edebilir ki? Vermek insana maddiyatla satın alınamayan bir tatmin duygusu verir. İnsan infak ederken, paylaşma amaçlı davranışlar güderken beyinde bulunan Akkumbens çekirdeği aktifleşir. Akkumbens çekirdeği motivasyon, memnun olma, haz alma, ödül ve hatta bağımlılıkla ilgili faaliyetlerimizden sorumludur. Kendimizden, hayatımızdan diğer insanlara bir şey verdiğimizde bu bölge aktifleşir. Aktifleşen bölgede dopamin salınımı artar ve dopamin keyif hislerinin açığa çıkmasını sağlar. İnfak, sadaka ve diğer paylaşım odaklı ibadetler bizi mutlu ve tatmin eder. İnfak eden insanların genelde bundan büyük bir mutluluk duyduğunu ve 'Keşke daha çok verebilsem…' dediklerini işitiriz. Paylaşmak hem stresimizi azaltır, mutlu olmamızı sağlar hem de bize keyif veren bu davranışı tekrar yapmayı istememizi tetikler.

– İnfak, cimriliğe karşı can yeleğimizdir. Psikolojik olarak bir davranışı değiştirmek için yerine alternatif bir davranış sunulmalıdır. Değiştirmek istenilen davranış yerine seçilen alternatif davranış, kalıcı olana kadar tekrar edilmelidir. İşte insandaki cimrilik yerine getirebileceğimiz davranış, infak ahlâkıdır. İnsanın cimri olduğundan bahseden Allah (cc), cimriliği, infak ederek yenebileceğimizi söylemektedir. Cimriliği bu yolla yenen insan, infak ahlakıyla ahlaklanıp daha mutlu ve huzurlu hissedecektir, Allah'ın izniyle.

– Cimriliği yenerek malından veren insan kendisinden adadığı, harcadığı kadar inancına aitlik hisseder. Büyük bir resmin parçası olduğunu; alnından akan teri, cebinden çıkan malı, saatinden akan zamanı arttıkça hisseder.

– İnfak edenin şefkat ve merhamet duyguları artarken ihtiyaç sahibi ise ihtiyacını giderene karşı sevgi, saygı ve hürmet hisleri beslemeye başlar. Yapılan bir deneyde zenginlere ve fakirlere, ihtiyaç sahibi zor durumdaki insanların fotoğrafları gösteriliyor. Fakirlerin vagus sinirleri hızla aktifleşirken zenginlerde daha az tepki gösteriyor. Vagus siniri vücudumuzun en uzun siniridir. Beyin ile bütün önemli organlar arasında bağlantılar kurar. Büyük bir alanı karış karış aydınlatan bir elektrik sistemi gibi düşünün. Vagus sinirinin uyarılmasıyla solunum, sindirim, kalp atışı etkilenir. Kalp atış hızı değiştikçe solunumla dengelenmesi gerekir ve bunu vagus sağlar. Vagus aktifleştikçe kalp atış hızındaki değişkenlik daha da yükselir ve bu sayede kardiyovasküler hastalıklar ve diğer ölüm riski olan hastalıklar o oranda düşük olur. İnfak ederken kalp hastalıkları riskinizi azaltıyorsunuz diyebiliriz. Vagus siniri aktive olduğunda bedenin gevşemesini sağlar ve hem fiziksel hem de zihinsel sağlığımızı arttırır.

Bunun yanı sıra vagus siniri bizlere sosyal bağ kurmada yardımcı olan oksitosin hormonunun salınımını tetikler. Çalışmalar, daha yüksek oksitosin seviyesini başkalarına daha fazla yakınlık ve daha özgecil davranışla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

– Bu noktada sosyal ilişkiler çok güçlenir ve kopmaz bağlar oluşur. Hem çaba sarf etmek, değer verdiğinden vermek hem de bunu yaparken oluşan duygular aidiyet duygusunu arttırır. Tam

Yine şeriatın sadaka kelimesini kullandığı anlamlardan bir diğeri de hakkından tasadduk ve feragat etmek, yani fedakârlıktır:

"Şayet (borçlu kimse) zor durumdaysa (elinin genişleyeceği) kolaylık zamanına kadar mühlet verin. (Borcu silip) **tasadduk etmeniz** sizin için daha hayırlıdır, şayet bilirseniz." [18]

"(Tevrat'ta) onlara şöyle farz kıldık: Nefse karşılık nefis, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalarda kısas vardır. Kim de (kısas hakkını) **sadaka olarak bağışlarsa** (günahları) için kefaret olur. Her kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse (onlar) zalimlerin ta kendileridir." [19]

Malından infak eden; kendi hakkından feragat etmiş, kendi ihtiyaçlarına harcayabileceği bir miktarı Allah için harcamıştır. Bu cihetten zekâta sadaka denmiş olabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Zekâtın Hikmetleri/Faydaları

Bir ibadet olarak zekât, birçok hikmet, dünyevi ve uhrevi faydalar barındırır. Bu faydaları bilerek ve içselleştirerek zekât vermek, insan ruhunu arındıran ve terbiye eden bir mürebbi görevi görür. Aksi hâlde zekât âdetleşir. İnsanı

tersi durumda zenginlerde kibir, ebedileştiğini sanma, üstünlük kompleksi, istiğna, bencillik ve hissizleşme; fakirlerde de aşağılık kompleksi, kin, haset ve buğz duyguları ortaya çıkar. Bu duygular şu ânki sistemlerin oluşturmaya çalıştığı iki ayrı sınıf oluşumuna ve adaletsizliğe neden olur. Adaletsizliğin ve ayrılığın olduğu yerde ait olmaktan bahsetmek çok zordur. Ancak kendini olduğu yere ait hisseden insanlar birlik oluşturur ve işbirliği içinde yaşarlar. Ortak düşmanlara ve ortak problemlere karşı vücudun azaları gibi hareket ederler. Ayrılığın olduğu yerde düşmana karşı bir olmaktan bahsedilemez. Bu durumdaki insanları, kurt karşısında dağılmış koyun sürüsüne benzetebiliriz. İşte insanları bölen ve içlerinde kin, nefret, haset, kıskançlık, nifak ve isyanın ortaya çıkmasına başkasına vermemek veya verememek, yani cimrilik sebep olur.

– Akletmek ve düşünmekten bahsederken infakın insana bir diğer olumlu etkisi ise öğrenme süreçlerimizle ilgilidir. İnfak ederken vücudumuzda dopamin seviyesi arttığından bahsetmiştik. Beynimizin düşünme ve hafızadan sorumlu bölgesi olan prefrontal korteks, dopaminle sıkı bir ilişkiye sahiptir. Korteksteki herhangi bir dopamin artışı belleği doğrudan etkiler. Bilgiyi öğrenme sürecimizi, onu nasıl ve ne şekilde saklayacağımızı, nasıl ve ne kadar hatırlayacağımızı, bilgiye daha iyi odaklanmamızı ve ondan verim almamızı sağlar. Bu şekilde daha üretken bir bakış açısı edinir, bilgiyi kullanabilmeyi ve problemlerimizi daha rahat çözebilmeyi öğreniriz.

Bu sıraladığımız etkilerini göz önüne aldığımızda infak fiziksel ve psikolojik sağlığımıza doğrudan veya dolaylı olarak birçok etkide bulunmaktadır. İnfak eden insan, daha mutlu hissetmeye başlar; şefkat, merhamet ve aidiyet duyguları gelişir. Emanet bilinci edinir ve öğrenme süreçlerindeki verimliliği artar.

18. 2/Bakara, 280
19. 5/Mâide, 45

eğitmediği gibi, zamanla ağır bir yük hâlini alır. Zaman zaman duyduğumuz, Yüce Allah'ı aldatmayı ima eden, hile-i şeriyye ismiyle meşrulaştırılmaya çalışılan, garip durumlar yaşanır.

Zekât çok yönlü ibadetlerdendir. Bir yönüyle (zekât veren) bireye, bir yönüyle (zekât toplayan) devlete, bir yönüyle de (zekât verilen) topluma bakar. Bu çok yönlü faydalardan bazılarına değineceğiz.[20]

20. Zekâtın faydaları ve hikmetlerine dair geniş bilgi için bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf El-Karadâvî, 2/359-421; Dört Rükun-Zekât, Ebu'l Hasen En-Nedvî; İslamda Sosyal Adalet, Seyyid Kutup

Zekâtın Faydaları[21]

21. Biz bu bölümde Yusuf El-Karadâvî'nin Fıkhu'z Zekât kitabından (bk. 2/363-406) **özetle** faydalı bilgileri aktaracağız. Kitaba ve aktaracağımız bölüme dair bazı uyarılarda bulunmak istiyorum:

– Aktaracağımız bölümün tercümesi, kitabı "İslam Hukukunda Zekât" adıyla tercüme eden İbrahim Sarmış Hoca'ya aittir.

– Yusuf El-Karadâvî'nin Fıkhu'z Zekât kitabı bu alanda yazılmış en kapsamlı ve düzenli kitaplardan biridir. Ki müellifi henüz hayattayken kitap, alanının kült kitapları arasında yer almıştır. Kanaatimce zekât konusunda ilmî çalışma yapanların en fazla kaynak gösterdiği eserlerden biridir. Bu, her ilim adamına nasip olmayacak bir lütuftur.

– Bu kitabı okuyacak ilim talebelerinin şunu bilmesi gerekir: Yusuf El-Karadâvî Hoca, kendine has usulü olan bir medresenin (ekolün) mensubu, aynı zamanda o medresenin 20. ve 21. yüzyıldaki en meşhur temsilcisidir. Bu ekol; makasıd fıkhı ismiyle meşhurdur. Ki Yusuf El-Karadâvî Hoca bu ekole, usulüne, gayesine, bu asırda neye tekabül ettiğine dair onlarca ilmî çalışmaya imza atmıştır. Bunların başında Dirâsetu fî Fıkhi Mekâsidi Şerîa, (Dâru'ş Şurûk Yayınları tarafından M 2005 yılında basılmıştır.) gelir.

– Hâliyle Hocanın tercihleri, izlediği usulün bir neticesidir. Onun görüşlerine yaklaşırken bunun bilinmesi gerekir. Daha açık bir ifadeyle Hocanın fıkhi tercihleri mezhepçi ve selefî yaklaşımla çoğu yerde farklılaşır. Bu normaldir; zira Hocanın izlediği usul, bu ekollerin izlediği usulden farklıdır.

– Fıkhi alanlarda bu çağın en üretken âlimlerinden olan Yusuf El-Karadâvî Hoca'ya bakışımız şöyle özetlenebilir:

· Hoca fıkıh alanında yetkin bir âlim, çoğu meselede içtihad edecek ilmî birikim ve tecrübeye sahip bir şahsiyettir.

· Genel anlamda usulü ve füruuyla Sünni içtihad çizgisinde kalan, Allah Resûlü'nün (sav) kolaylaştırma emrine dayanarak kolaylaştırıcı bir üsluba sahip âlimlerdendir.

· Makasıd fıkhındaki yetkinliği nedeniyle fıkhın müşkil meselelerine çözüm üretebilme ve tıkanıklığı giderme kapasitesine sahiptir. Bu yönüyle o, -zıt usullere sahip olsalar da- yakın dönem âlimlerinden hadis ehli içinde değerlendirilebilecek Sa'di ve öğrencisi İbni Useymin ile benzeşmektedir.

· O da bir insandır ve her insan gibi tercihleri Kitab'a, Sünnete ve İslam'ın en saf hâlinin yaşandığı ilk döneme arz edilmelidir. Ancak iki noktada çok daha dikkatli olunmalı, çok daha titiz davranılmalıdır.

İlki, fıkhın akideye taalluk eden meseleleridir. Suud ilim adamları gibi Karadâvî de teoride Sünni çizgiyi kabul etse de hakikatte tam bir Mürcie, hatta Cehmi'dir. ABD ordusundaki bir Müslüman(!) askerin, işgal edilen İslam topraklarında nasıl günaha girmeden askerlik yapabileceğinin yollarını anlatacak kadar… Zannımca Cehm ibni Safvan mezarından kalksa hayrete düşer, kendi mezhebinden teberrî ederdi. ABD'nin İslam topraklarını işgal eden ordusunda Müslüman(!) olabiliyorsa bir insan, küfre girecek olan kimdir acaba? ABD'ye askerlik yapmak Yahudi ve Hristiyanları dost edinmek değilse kim Yahudi ve Hristiyanları dost edinmiştir acaba? (Karadâvî'nin mezkûr fetvası için bk. https://www. al-qaradawi. net/node/569) (Söz konusu fetvaya ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.) Bunun gibi fıkhın akideye taalluk eden meselelerine dikkat edilmelidir. Hocanın usulü sorunlu olduğundan güncel itikadi tercihleri de sorunludur.

İkincisi, yerleşik fıkhi uygulamalarıdır. Hoca "kolaylaştırma" ilkesini fıkhi tercihlerinin temel aslı kabul ettiğinden yerleşik uygulamaların fıkhi hükmünü beyan etmekten ziyade onu meşrulaştırma yolunu izlemektedir. Sigorta, faizli konut kredisi vb. konularda verdiği fetvalar; kolaylaştırma adı altında, var olanı meşrulaştırmaktan başka bir şey değildir. Bu konuda Hoca, -haklı olarak- eleştirdiği ve "Zahiriyyetu'l Cudud/Neo Zahiriler" dediği Zahirilerin/Selefilerin zıt kutbudur. Güncel fıkhi meselelerde onlar ifratı temsil ediyorsa Hoca da tefriti temsil etmektedir.

Şayet Hoca yaygınlaşmış bir konuda fetva vermişse; mutlaka başka fıkıhçıların fetvalarına müracaat edilmeli, görüşleri başka âlimlerin görüşleriyle karşılaştırılmalıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

"Verene (Zengine) Nispetle Zekâtın Hedef ve Etkileri

Kur'ân-ı Kerim, kendilerinden zekât alınan zenginlere nispetle zekâtın hedefini, iki kelimeyle dile getirmektedir. Bu iki kelime de 'tathir ve tezkiye'dir. Şu ayet-i kerimede varid olmaktadırlar: 'Onların mallarından sadaka (zekât) al. Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun.' Bu iki kelime maddi olsun, manevi olsun zenginin ruh ve nefsi, mal ve serveti için bütün tezkiye ve temizlik şekillerini kapsamaktadır. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

Zekât, Cimrilikten Temizliktir[22]

Zekât, İnfak ve Cömertlik Eğitimidir

Zekât Müslüman'ın nefsi için temizlik olduğu gibi, infak, cömertlik ve başkasına vermek konusunda da onun için bir eğitimdir.

Ahlâk ve terbiye (eğitim) bilginleri arasında ittifakla kabul edilen bir gerçektir ki, âdetin (alışkanlık) insan ahlâkı, insan yaşayışı ve yönelişi üzerinde büyük etkisi vardır.

Onun için, 'âdet ikinci tabiat (huy, karakter)dir.' denilmiştir. Yani âdetin insan üzerindeki etki ve egemenliği kişinin üzerinde yaratıldığı 'birinci tabiat' kadar büyüktür.

Her yıl zekâtını ve her Ramazan Bayramı'nda fıtr sadakasını vermeyi öğrenen ve alışkanlık hâline getiren bir Müslüman da infak ve başkasına verme karakterlerinden temel bir karakter ve huylarından köklü bir huy hâline gelmektedir.

Sonra elindeki maldan başkasına infak etmeyi, mümin kardeşlerine iyilik ve ümmetinin çıkarlarına katlanmak için mülkünden harcamayı alışkanlık hâline getiren bir mümin başkasının malına hırsızlık veya yağmacılıkla el uzatmaktan tamamıyla uzak durmaktadır. Çünkü Allah'ın rızasını kazanmak için malını harcayan bir insanın Allah'ın gazabını üzerine çekmek için başkasının malına el uzatması çok uzak bir ihtimal ve imkânsız gibi bir şeydir.

22. Zekâtın temizlik anlamı için bk. s. 285

Allah'ın Sevdiği Ahlâk ile Ahlâklanmaktır

Cimrilik ve bencillikten temizlenen, infakı ve elindeki maldan vermeyi alışkanlık hâline getiren kişi, insanın çirkin cimrilik seviyesinden yükselir. 'Zaten insan çok bencildir.'[23] ve Rabbani kemallerin ufkuna yaklaşır. Yüce Allah'ın kemal sıfatlarından biri de, bir menfaat gözetmeksizin hayrı, rahmeti, ihsanı ve bolluğu yaymasıdır. İnsan gücün nispetinde bu sıfatlar kazanmaya çalışmak, Allah'ın sevdiği ahlâk ile ahlâklanmaktadır. Bu da insani kemallerin zirvesidir.

Zekât, Allah'ın Nimetlerine Şükretmektir

Akılların ilan ettiği, fıtratların kabul ettiği, ahlâkın davet ettiği, din ve şeriatların teşvik ettiği herkesçe bilinen gerçeklerden biri de iyiliği itiraf etmek ve nimete şükretmek gerekliliğidir.

Zekât, veren Müslüman'ın ruhunda Allah'a şükretmek, kendisine yaptığı ihsan ve iyiliklerini itiraf etme mana ve duygusunu uyandırır.

Zekât, Kalbin Dünya Sevgisine Bir İlaçtır

Zekât diğer bir yönüyle Rabbine ve ahirete karşı üzerine düşen görev için kalbi uyarmaktır, dünya sevgisine, mal sevgisine dalıp boğulmaktan koruyan bir ilaçtır. Çünkü, er-Razi'nin belirttiği gibi, 'mal sevgisine kalbin dalması, nefsi Allah sevgisinden ve ahiret için hazırlanmaktan alıkoyar ve unutturur. Onun için, Yüce Allah, nefsin tümüyle mal sevgisine kapılmasını önlemek, ona çokça meylini kırmak ve insanın saadetinin sürekli mal peşinde koşmakla değil, Allah'ın rızasını kazanmak için malı Allah yolunda infak etmekle mümkün olduğunu bildirmek için, mal sahibinin elindeki malının bir kısmını zekât ile elinden çıkarmasını dilemiştir. Bu bakımdan zekâtın farz kılınması, kalpten dünya sevgisi hastalığının söküp atılması için birebir etkili olan gerekli bir ilaçtır.'[24]

Yüce Allah, Müslüman'ın mal biriktirmesini ve dünya nimetleriyle güzel şeylerinden faydalanmasını mübah kılmıştır. Ancak insanın bunu, kendisine göre hayatın hedefi seçmesini tasvip etmemiştir. Çünkü insan daha büyük,

23. 17/İsrâ, 100
24. et-Tefsiru'l- Kebir, 16/101

daha yüce bir gaye için yaratılmıştır. Dünya Müslüman için yaratılmıştır. Müslüman ise, Allah'a kulluk ve ahiret için yaratılmıştır. Dünya ahirete giden yoldan başka bir şey değildir. İnsanın yolu güzelleştirip hazırlamasında bir sakınca yoktur ama bu yolda, belirli bir hedefe doğru yürüdüğünü, yüce bir gaye için çalıştığını unutmaması gerekir.

Zekât, Zenginin Şahsiyetini Geliştirir

Zekâtın gerçekleştirdiği manalardan biri de zenginin şahsiyetini ve manevi yapısını geliştirmesidir. Dinde ve insanlıkta kardeşi olan fertlere hayrı yapan, iyiliği sunan ve öz malından veren onların elinden tutmak ve Allah'ın hakkını yerine getirmek için fedakârlığa katlanan bir Müslüman nefsinde bir güçlenme, gönlünde açılma ve genişleme duyar. Bir savaşta muzaffer olan bir insanın duyduğu bütün duyguları ve rahatlığı hisseder. Nitekim kendisi de fiilen zayıflığına, bencilliğine, cimrilik şeytanına ve nefsinin arzularına galip gelmiştir.

Ruhi gelişme ve manevi zekât işte budur. 'Onunla kendilerini temizlemiş ve tezkiye etmiş olursun.'[25] ayetinden herhalde anlaşılan budur. Tezkiyenin ayette temizlemeye atfedilmesi, belirttiğimiz bu manayı ifade etmektedir. Çünkü Kur'an'da her kelimenin bir manası ve delaleti vardır.

Zekât Sevgiyi Doğurur

Zekât zengini topluma bağlar. Bu bağın iskeleti sevgi ve eti de kardeşlikle yardımlaşmadır. İnsanlar birinin kendilerine yarar istediğini, hayırlar için çalıştığını ve zarardan korumak için gayret ettiğini görünce haliyle onu sever ve kesinlikle gönülleri ona meyil eder. Tıpkı şu eserde belirtildiği gibi insanlar ona sempati duymaya başlarlar: 'Kalpler, kendilerine iyilik edene sevgi, kötülük yapana da nefret üzerine yaratılmıştır.'[26]

25. 9/Tevbe, 103

26. İbni Adiyy, el-Kamil'de, Ebû Nuaym, Hilye'de ve Beyhaki, Şuabu'l İman'da, İbni Mes'ûd'dan zayıf bir senetle merfu olarak rivayet etmiştir. Mevzu (uydurma) olduğu da söylenir. Beyhaki ise mevkuf olduğunu doğrulamıştır. Es-Sehavi ise, 'Merfu veya mevkuf olsun, iki durumda da batıldır.' demektedir. bk. et-Teysir, 1/485

Zekât, Malı Temizler[27]

Zekât, Malı Geliştirir [28]

Alan Kişiye Nispetle Zekâtın Hedef ve Etkileri

Zekât, Muhtacı İhtiyacından Kurtarmaktır

İslam insanların güzel bir hayat sürmelerini ister. Bolluk nimeti içinde yaşamalarını, yerin ve göklerin bereketlerinden yararlanmalarını, üstlerinden ve ayaklarının altından (göklerden ve yerden) yemelerini ister. Mutluluğun her taraftan sardığı, emniyetin kalplerini imar ettiği, nefislerini ve hayatlarını saran Yüce Allah'ın nimetlerini idrak ettikleri bir hayatı yaşamalarını arzu eder.

İslam, maddi isteklerin gerçekleşmesini, insan saadetinin gerçekleşmesinde önemli bir unsur kabul etmektedir. Resûlullah şöyle buyurmaktadır: 'Üç şey saadettendir: Baktığın zaman hoşuna giden, uzak kaldığın zaman malın ve namusun hakkında sana güven veren kadın, seni arkadaşlarına ulaştıran binek ve düzenli geniş bir ev.'[29] Başka bir hadiste ise şöyle buyurmaktadır: 'Dört şey saadettendir: Saliha bir kadın, geniş bir ev, iyi bir komşu ve iyi bir binek. Dört şey de bedbahtlıktandır: Kötü komşu, kötü kadın, kötü binek ve dar ev.'[30] Bu da insanın saadet ve bedbahtlığında aile hayatının etkisi, ulaşım araçlarının etkisi, ev ile komşunun etkisi hakkında Resûlullah'ın çok güzel bir tespitidir. Zaten hayat onu en büyük tasdik ile tasdik etmiştir.

Evet, İslam insanların zenginlikle mutlu olmalarını ister, fakirlikle bedbaht düşmelerinden de nefret eder. Bilhassa servetlerin haksız dağılımından, toplumun sömürmesinden ve insanların birbirlerine haksızlık etmesinden doğmuşsa fakirlik, ona karşı düşmanlık ve nefreti daha çok olmaktadır.

İslam ve maddeci sistemler arasında fark vardır. Çünkü maddeci (materyalist) sistemler şehveti ve mideyi doyurmaktan öteye bir şey düşünmez. Dünyadaki maddi yararlar dairesinin ötesine geçmez. Bolluk ve çokluk

27. Zekâtın malı temizlemesi hakkında bilgi için bk. s. 285
28. Zekâtın malı geliştirmesi/arttırması hakkında bilgi için bk. s. 284
29. El-Hakim rivayet etmiştir. Bkz. et-Tergib ve t'-Terhib, 3/68
30. İbni Hibbân, Sahih'inde rivayet etmiştir. bk. age. 3/68

onun ilk ve son hedefidir. Yeryüzündeki cenneti budur. Bunun ötesinde cennet tanımamaktadır.

Ama İslam nizamı zenginlik ve yaşama imkânlarının bolluğu ardından insanların ruhlarıyla Allah'a doğru yücelmelerini, bir dilim ekmek peşindeki çabalarıyla ekmek kavgasının onları Allah'ın marifetinden ve iyi kulluktan, daha güzel ve sürekli ikinci bir hayat için çaba göstermelerinden alıkoymamasını istemektedir.

İnsanlar geçimleriyle masraflarını karşıladıkları, insanların geçimlerini sağlama imkânına sahip oldukları zaman hayatlarında huzur ve güven içinde yaşayabilir, aç iken açlığı gideren ve korkudan kurtarıp emniyet veren Yüce Allah'a huzur ve huşu içinde ibadete yönelebilirler.

İslam'ın fakirlikten nefret ettiğine ve zenginlikle güzel bir hayata teşvik ettiğine en güzel delil Yüce Allah'ın Resûlü'ne verdiği zenginliği ona hatırlatmasıdır: 'Seni fakir bulup zenginleştirmedi mi?'[31] Yine Hicretten sonra, müminlere de hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: 'Allah'a şükredersiniz diye sizi barındırmış, yardımıyla desteklemiş, temiz şeylerle rızıklandırmıştır.'[32]

Bundan da anlıyoruz ki, tasavvuf çevrelerinde ortaya çıkan fakirliği öncelemek ve yüceltmek, zenginlikten sakındırıp onu mutlak kötülemek şeklindeki düşünce ve anlayışlar İslam'a kesinlikle yabancı, eski Maniheizmin, Hint mistisizminin ve Hristiyanlık ruhbanlığının ürünü olan düşüncelerden başka bir şey değildir.[33]

Bunun içindir ki yüce Allah zekâtı farz kılmış ve İslam'ın temellerinden yapmıştır. Fakirlere verilmesi için zenginlerden alınır. Fakir bununla yeme, içme, giyme, barınma gibi maddi ihtiyaçlarını, alimlerin kifayetten (yeterlilik) olduğunu kararlaştırdıkları evlenmek gibi psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını ve ehlinden olanlar için ilim kitapları gibi manevi ihtiyaçlarını giderir. Bu şekilde ihtiyaçlarını gideren fakir hayat kervanına katılabilir, Allah'a itaat görevlerini yerine getirebilir. Toplumun yapısında canlı bir organ olduğunu, kayıp bir eşya veya sahipsiz bir varlık olmadığını bununla anlar. Kendisiyle

31. 93/Duhâ, 8
32. 8/Enfâl, 27
33. bk. Yazarın "Müşkülatu'l-fakri ve keyfe Âlecehe'l-İslam" Fakirliğin İslam'a Bakışı bölümü

ilgilenen, kendisini koruyan, elinden tutan, başa kakma veya eziyet vermeden uzak, şerefli bir üslup ile yardım ellerini uzatan, şeref ve fazilet sahibi insani bir toplumda yaşadığını idrak eder. Fakir bu yardımı hiçbir eziyet veya başa kakma ile karşılaşmadan devletin elinden alır. Alırken şahsiyeti büyük ve alnı açıktır, şerefi yerindedir. Çünkü malum olan hakkını ve belirlenmiş payını almaktadır.

Fakirin, toplumda kayıp bir eşya olmadığını yaşadığı toplumun kendisiyle ilgilenip koruduğunu bilmiş olması, şahsiyeti için büyük bir kazanç, psikolojisi için bir tezkiye (onore) etmektir. İşte bu şuur ümmetin bütün fertleri için küçümsenmeyecek önemli bir servettir.

İnsanın yeryüzündeki risaleti (misyonu) ve Yüce Allah'ın yanındaki değeri, kendisine nefsini ve Rabbini unutturan, din ve dünyasından alıkoyan, ümmeti ve risaletinden koparan, bütün bunlar yerine açlığı gidermeyi, üstünü örtmeyi ve başını sokacak bir yuva sahibi olmayı gece gündüz düşünmeye mecbur eden fakirliğe terk edilmemesini gerektirmektedir. Şehid Seyyid Kutub bu manayı beliğ üslubu ve güçlü kalemi ile dile getirerek şöyle demektedir: 'İslam fakirlikten ve insanlara muhtaç olmaktan nefret eder. Çünkü insanlığa ve Yüce Allah'ın insana verdiği özel şerefe daha layık ve hayatın maddi ihtiyaçlarından daha büyük ve mühim olan hedeflere yönelmesini sağlamak için maddi ihtiyaçların baskısından uzak yaşamasını dilemektedir'[34]

'Andolsun ki biz insanoğullarını şerefli kıldık. Onların havada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık. Yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.'[35]

Zekât, Haset ve Kinden Temizliktir

Zekât, alana nispetle haset (kıskançlık) ve kin gütme hastalığından bir temizliktir. İnsan fakirliğin azı dişleriyle ısırıldığı ve ihtiyaç musibetinin altında ezildiği halde etrafında başkalarının bolluk ve nimet içinde yüzdüğü, her türlü imkâna sahip oldukları halde kendisine yardım ellerini uzatmadığını, aksine fakirliğin pençe ve azı dişlerine teslim ettiklerini görünce, ister istemez kalbine bir kin gelir, kendisiyle ilgilenmeyen topluma karşı içten

34. İslam'da Sosyal Adalet, s. 132 vd 5. baskı
35. 17/İsrâ, 70

içe düşmanlık ve nefret besler ve o toplumun hiçbir durumu ile ilgilenmez. Cimrilik ve bencillik toprağı zaten bütün nimet sahiplerine karşı kin ve hasetten başkasını bitirmez.

Şüphesiz haset ve kin yıpratıcı bir hastalık, fert ve toplum için yıkıcı bir kayıptır. Haset, din hakkında bir kayıptır. Çünkü hasetçinin düşüncesini saptırmakta ve Yüce Allah'ın kullarına rızık dağıtımından hoşnutsuzluk duymasına yol açmaktadır.

Haset, çekememezlik ve kin ferdin maddi ve ruhi yapısını yıkan birer afettir. Toplumun da ruhi ve maddi bünyesini yıpratmaktadır. Kalbi haset saldırısına uğrayan, kin ve düşmanlık istilasına maruz kalan fert, imanı tam bir insan olamayacaktır. Çünkü kalpte Allah'a iman ile Allah'ın kullarına kin ve nefret bir arada bulunmaz.

Haset ve kin psikolojik bir hastalık olduğu kadar biyolojik bir hastalıktır da. Çünkü mide ülseri gibi mide hastalıklarına, tansiyon yüksekliğine ve başka hastalıklara yol açar. Toplumun üretim ve ekonomisini de olumsuz yönde etkiler. Çünkü haset hastalığına müptela bir insan tamamen tüketici olmasa bile az üretim hastalığına yakalanmıştır. Çalışıp üretmek yerine, enerjisini kin, haset, nefret ve şikâyetle tüketmektedir. Onun için Resûlullah'ın bu afetlere 'ümmetlerin hastalığı' adını vermesi ve ümmetini bundan sakındırması kadar isabetli ne olabilir?

Bu afetlerin akrep ve haşerat gibi ümmetin arasında yayılmasından sakındırarak şöyle buyurmaktadır: 'Sizden önceki ümmetlerin haset ve kin hastalığı size de sirayet etmiştir. Kin tıraş eder. Ama saç tıraşını kastetmiyorum. Dini tıraş eder.'[36]

İslam, çok tehlikeli olan bu sosyal ve psikolojik hastalıklarla sadece mücerred vaaz ile ve teorik irşad ile savaşmaz. Aksine hayattan sökülüp atılması ve toplumdan köklerinin sökülmesi için bütün yollarla çalışmıştır.

Bunun içindir ki, İslam zekâtı farz kılmıştır. İşsize iş bulmak, güçsüze geçim sağlamak, borçlunun borcunu ödemek, yolda kalan yolcuyu ehline

36. el-Bezzar, hasen senediyle, Beyhaki ve başkaları da rivayet etmiştir. Bkz. et-Tergib ve't-Terhib, 4/11

ve memleketine ulaştırmak için zekâtı farz kılmıştır. İnsanların birbirinin kardeşi ve dostu olduğunu, ihtiyaç ve zaruret hâlinde başkalarının malı kendilerinin de malı bulunduğunu idrak etmeleri için zekâtı farz kılmıştır.

Toplum Hayatında Zekâtın Hedef ve Etkileri

Zekât ve Sosyal Sigorta

Zekâtın hedeflerinden bazıları sosyal niteliktedir. Muhtaçlara yardım etmek, fakir, miskin, borçlu ve yolcu gibi güçsüzlerin elinden tutmak gibi. Bu gibilere yapılan yardım kendileri üzerinde etkili olduğu gibi bir bütün teşkil eden toplumda da etkili olmaktadır. Gerçek şu ki, fertle toplumun hakları iç içedir. Hatta toplum, fertlerin toplamından başka bir şey değildir. Ferdin şahsiyetini güçlendiren, yeteneklerini geliştiren, maddi ve manevi güçlerini sağlamlaştıran her şey aynı zamanda toplumu da güçlendirmekte ve geliştirmektedir. Toplumu genel olarak etkileyen her şey dolayısıyla, farkında olsun veya olmasınlar, fertleri de etkilemektedir.

Zekât, kişisel acizlikten, içtimai bozukluktan veya herkesi etkileyen olağandışı şartlardan doğan ve akla gelebilecek bütün ihtiyaçları karşılamıştır. İmam Zühri'nin Halife Ömer b. Abdilaziz'e sünnet olarak zekâtın harcandığı yerleri içeren mektupta şu kişi ve sınıfların da zekâttan yararlandıklarını görüyoruz: 'Müzmin hasta, yatalak, yeryüzünde dolaşmak ve rızık aramak imkânına sahip olamayan her sakatlar, dilenen ve 'dilenme ihtiyaçları giderilinceye kadar' desteklenen miskinler, kimsesi bulunmayan ve cezaevlerinde yatan Müslümanlar, maaş ve ödenekleri bulunmadığı gibi insanlardan da yüzsüzlük ederek istemeyen ve mescitlere gelen miskinler, herhangi bir masiyetten dolayı borçlanmamış ve dinine (veya borcuna) bağlılığından şüphe edilmeyen fakir borçlular, barınacağı yeri veya yakını bulunmayan yolcular. Bunların yeme, içme, yatma ve hayvanını yemleme masrafları barınacak bir yer buluncaya veya ihtiyacını görüp dönünceye kadar zekâttan karşılanır.'[37]

Bu sistem sadece Müslümanlara mahsus olmamıştır. Aksine İslam devleti gölgesinde yaşayan Yahudi ve Hristiyan gibi dinlere mensup kişileri de içine almıştır. Ömer'in (ra) kapılarda dilendiğini gördüğü ve beytu'l maldan öde-

37. El-Emval, s. 578-580

nek tahsis ettiği, ona ve benzerlerine karşı bunu kendine prensip edindiği olayı meşhurdur.[38]

Aynı şekilde Şam yolunda giderken gördüğü cüzzam hastalığına yakalanmış Hristiyanlara beytu'l maldan maaş bağlanmasını ve özel bakım altına alınmalarını emrettiği bilinmektedir.[39]

Zekât ve Ekonomik Yönlendirme

Ekonomi üzerinde zekâtın etkisi büyüktür. Buna bir önceki bölümde işaret etmiştik. Çünkü mal sahiplerinden aldığı paylarla kendilerinden alınan miktarları yeniden kazanmak için onları çalışmaya ve kazanmaya sevk etmektedir. Bu durum daha açık bir şekilde paraların zekâtında görülmektedir.

Bilindiği gibi İslam paraların stok edilmesini ve infak edilmemesini haram kılmıştır. Tedavülden ve üretimden alıkonulmasını yasaklamıştır. Bu konuda Yüce Allah'ın 'Altın ve gümüşü stok edip infak etmeyenlere acıklı bir azabı müjdele.' tehdidi varid olmuştur.

İslam bununla yetinmemiş, para stokuna ameli bir savaş ilan etmiştir. Paraların kasalardan çıkarılması için en mükemmel ve isabetli tedbirleri almıştır. Bu tedbirlerin başında sahibi tarafından üretilsin, üretilmesin para servetine yüzde iki buçuk zekât vergisini koyması gelmektedir. Bununla zekâtı para sahibini çalışıp kazanması, gelişmesi ve üzerinde geçen yıllarla zekâtın yiyip bitirmemesi düşüncesiyle parasını çalıştırması için faaliyete geçiren bir kamçı rolünü oynamaktadır. Alınan bu oran para sahibini parasını geliştirmeye ve stok ettiği yerden çıkarıp tedavüle sunmaya mecbur etmektedir. Onun için bu konuda hadis ve eserler çokça varid olmuştur. Resûlullah buyuruyor: 'Zekâtın yiyip bitirmemesi için yetimlerin malını ticaretle geliştiriniz.'[40] "[41]

38. age. s. 578-580
39. Tarihu'l Belazurî, s. 177
40. Tirmizi, 641
41. Fıkhu'z Zekât, 2/363-406, özetle

Eski Dinlerde Zekât ve Yardımlaşma

İslami zekâtın gaye, hikmet ve faydalarını okuduk. Şimdi de beşerî ve tahrife uğramış semavi dinlerde zekât ve yardımlaşmaya dair bilgiler sunacağız.[42]

Öncelikle belirtmeliyiz ki zekât/infak/sadaka/yardımlaşma neredeyse tüm beşerî ve muharref dinlerde vardır. Ancak İslam'ın zekât sistemiyle aralarında bazı farklar bulunur:

– Hindularda hayır ve hasenat, dinî bir yükümlülüktür. Fakat bu yardımlar, ihtiyaç sahiplerine değil, Brahman ve Yogilere verilir. Böylece asıl ihtiyaç sahipleri toplumun yardımlarından mahrum olurken mal belli ellerde tekelleşir. İnsanları anlamakla, onlara merhametle yaklaşmakla, onların sorunlarını çözmekle görevli din adamları, toplumu müşteri olarak gören birer tüccara dönüşür.

– Mûsâ'nın (as) dini olan İslam'ı tahrif eden Yahudilerin şeriatında da zekât vardır:

"(Hatırlayın!) Hani biz İsrailoğullarından: 'Yalnızca Allah'a ibadet edin, anne babaya, yakın akrabaya, yetimlere ve miskinlere/ihtiyaç sahibi yoksullara iyilik yapın. İnsanlara güzel söz söyleyin. **Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin.**' diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç (büyük çoğunluğunuz) sözünüzden döndünüz ve hâlâ yüz çevirmeye devam etmektesiniz."[43]

– Îsâ'nın (as) mesajını tahrif eden Hristiyanlarda da zekât vardı. Îsâ (as) şöyle der:

"Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana, namazı ve **zekâtı** emretti."[44]

Yahudiler, zekât emrini tahrif ettiler. Yalnızca bir sülaleye (Levililer) ve din bilginlerine zekâttan pay verdiler. Böylece zekât, bir sülalenin ve din bilginlerinin tekeline geçerek sömürü aracına dönüştü. Bu iki sınıfta biriken servet, miras yoluyla sonraki nesillere intikal etti. Îsâ (as), Yahudi tahrifini ıslah için görevlendirildi. Levili ve kâhin sömürüsüne karşı çıktı. Zekât emrini asli hüviyetine döndürdü.

42. Geniş bilgi için bk. Zekât, Nedvi, s. 63-88
43. 2/Bakara, 83
44. 19/Meryem, 31

Kilise, İsâ'nın (as) hayır hasenatla ilgili emirlerini, bir dönem sonra tahrif etti, fakirlere yardım eden bir kurum olmaktan çıktı ve topladığı hayır hasenatı din adamlarının tekeline aldı. Böylece Kilisede tam bir ahlâki çöküş başladı. Devlet başkanlarından daha zengin, lüks içinde yaşayan, ahlaki çöküntü içindeki din adamları türedi. Öyle bir dönem geldi ki kilise, fakirlere zulmün ve ahlaki tefessühün merkezi hâlini aldı.

Yakın dönem İslam müfekkirlerinden Muhammed Kutub şu örnekleri aktarır: "Kreson, Ahlâki Problem adlı kitabında şunları söyler: 'Fakirlik, alçak gönüllülük, kanaatkârlık, perhiz yapmak, Tanrı'dan korkmak ve merhamet gibi Mesihîliğin öngördüğü faziletli davranışların tamamı müminler, Papazlar, kutsal kimseler ile hutbe ve öğütler için söz konusuydu. Yüksek seviyedeki din adamları ile büyük ruhanilerin ise daha farklı bir yaşayışları vardı: Kadınlarla zarafet süsü verilen şekillerde konuşmalar, özel meclislerde şöhret, arabalar, hizmetçiler, muazzam kâr ve gelirler, büyük mevkiler ve kibirli tavırlar…"[45]

Will Durant da şöyle der: "Kilise, en büyük arazi sahipleri arasında yer aldı. Avrupa'nın en büyük feodal beyleri Kiliseliler arasında ortaya çıkmaya başladı. Mesela Velda Manastırı on beş bin tane küçük saraya sahipti. St. Goll Manastırı iki bin arazi kölesine (serf) sahipti. Bir din adamı olan Alquin Feitor yirmi bin köleye sahipti. Rahipleri ve manastırların başkanlarını o tayin ederdi. Tayin ettiği bu başkanlar da diğerleri gibi ona bağlılık yemini ederken onlara da feodalitenin alışılmış unvanlarından dük, kont vb. unvanlar verilirdi. Böylece kilise, feodalizmin bir parçası hâline dönüşmüştü. Kilisenin sahip olduğu mülkler, onun hakları ve feodalizmden kaynaklanan yetkileri, dinine bağlı her Hristiyanı utandıracak, dinin dışında olan kimselerin ise alay edecekleri bir konu olmuş, Papa ve kardinaller arasında tartışma ve zor kullanmanın sebebi hâline gelmişti."[46]

45. Ahlâki Problem, s. 167
46. Uygarlığın Serüveni, 14/425

İslam'ın Tahrife Müdahalesi

İslam, tüm peygamberlerin dinidir. Allah Resûlü (sav) geldiğinde bir yandan Mekkelilerin, diğer yandan Yahudi ve Hristiyanların tahrif ettiği tevhid ve şeriatı ıslah etti. Zekâta yönelik ıslahı üç maddede özetleyebiliriz:[47]

– Sülale, sınıf ve zümre ipoteğine son verdi. Zekâtın yalnızca belli ailelere ve din bilginlerine değil, toplumun tüm kesimlerine ulaşmasını sağladı. Böylece hem zekât4ın hak sahiplerine ulaşmasına hem de toplumun sırtından geçinen asalak zümrelerin son bulmasına vesile oldu. Allah Resûlü (sav) kendi ailesinin zekât almasını yasakladı. Kur'ân ise insanların malını toplayıp zekâtı meneden din bilginlerini şiddetle kınadı.

– Zekât için oluşturulmuş aracı müesseseleri kaldırdı. Yani zekâtın belli aileler ve din bilginlerinde toplanma zorunluluğuna son verdi. Allah Resûlü (sav) zekâtı devlet eliyle topladı ve yine devlet eliyle ihtiyaç sahiplerine ulaştırdı. Böylece hiçbir emek harcamadan imtiyazlı konum elde eden ve bunu nesilden nesile aktaran bir din istismarına son verdi.

– Zekât alan insanlara yönelik uydurulmuş sınırları ortadan kaldırdı. Tahrif edilmiş şeriatlarda zekât alan, aldığı zekâtın bir kısmını din bilginlerine, bir kısmını hacılara, bir kısmını… harcamak zorundaydı. Bu da zekâtın göstermelik olarak ihtiyaç sahiplerine verilmesi demekti. İslam, zekât alana -meşru yerde kullanmak kaydıyla- tam yetki verdi.

Günümüzdeki Durumumuz!

İslam'ın yaptığı bunca ıslahata rağmen ne yazık ki Allah Resûlü'nün (sav) haber verdiği gerçekleşmiş, adım adım Yahudi ve Hristiyanlara uyan bir zümre ortaya çıkmıştır:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir kelerin deliğine girseler sizler de onları takip edeceksiniz.' buyurdu.

Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ve Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

47. Geniş bilgi için bk. Zekat, Nedvi, 83-84

Allah Resûlü de, 'Başka kim olacak?' dedi."[48]

Allah'ın (cc) Yahudi ve Hristiyan din adamlarıyla ilgili verdiği haber gerçekleşmiştir:

"Ey iman edenler! Şüphesiz ki din bilginlerinin ve abidlerin çoğu, insanların malını haksız yollarla yemekte ve Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. Altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenleri, can yakıcı bir azapla müjdele. (Zekâtını vermedikleri altın ve gümüşler) o gün ateşte kızdırılacak; alınları, böğürleri ve sırtları bu tabakalarla dağlanacak. 'Bu, kendiniz için yığıp biriktirdiklerinizdir. Yığıp biriktirdiklerinizi tadın (bakalım)!' (denilecek.)"[49]

Özellikle kırsal kesimde, halkın zekâtlarıyla yaşayan, dinî ve dünyevi hiçbir işe yaramayan asalak bir zümre türemiştir. Halkın verdiği zekâtlara muhtaç olduklarından halkla iyi geçinmek zorundalardır. Ancak ne insanlara Allah'ın dinini anlatır ne de toplumsal sorunlara çare ararlar. Yaptıkları tek iş; cahilî hayatı İslam adına meşrulaştırmak, halkın günahlarına fetva bulmaktır. Her biri birer hile-i şeriyye(!) uzmanıdır. Tevhid davetinin ve İslami mücadelenin en çetin muhalifleridirler. Zira gerçek İslam anlatıldığında geçim kaynaklarını kaybedeceklerini bilirler. Çoğu, tağuti sistemin safında yer alır, en iyileri(!) muhbirlik yapar.

Bunun en temel nedeni, bir İslam devletine sahip olmayışımızdır. Zira İslam devleti olsa zekâtı devlet toplayacak ve gerekli yerlere harcayacaktır. Devletin olmadığı yerde de ne yazık ki devreye aracı şahıslar ve kuruluşlar girmektedir. Bu kuruluşların bir kısmı samimidir, İslam ümmetinin sorunlarının farkındadır. Zekâtı ulaşması gereken yerlere ulaştırmaktadır. Ancak yer yer kötü niyetli şahıs ve kuruluşlar, topladıkları zekâtları, Yahudi ve Hristiyanlarda olduğu gibi, bir sınıfın tekeline almaktadır.

48. Buhari, 7320; Müslim, 2669
49. 9/Tevbe, 34-35

Zekât Potansiyeli Açısından Günümüz

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İTT), 2017 hesaplamasına göre kendini İslam'a nispet eden ülkelerin zekât potansiyeli on trilyon dolardır. Her yıl, hiçbir yatırıma ihtiyaç duymadan, on trilyon dolarlık bir potansiyel atıl olarak bulunmaktadır. Şayet bir İslami yönetim olsa ve bu potansiyeli toplasa, sonra ihtiyaç duyulan yerlere dağıtsa, sadece Müslimlerin değil, insanlığın birçok sorunu çözülmüş olacaktır. Ancak İslam ümmetinin başına musallat olmuş diktatörler ve mustazaflaştırdıkları halklar -şirk konusunda halkların özrü yoktur- mevcut potansiyeli değerlendirmekten çok uzaktır. Hamdolsun, bu açığı kapatmak için yola çıkmış sivil toplum kuruluşları ve hayır organizasyonları vardır ve bir bölgedeki zenginliği başka bölgelere taşıma noktasında büyük başarılara imza atmışlardır. Ancak bu organizasyonlar, mevcut potansiyeli değerlendirmekten çok uzaktır.

Zekât Ne Değildir?

Yukarıda zekât ibadetinin ruhunu, hikmetini, esrarını; kısacası zekâtın ne olduğunu kavrayacağımız bilgiler okuduk. Bu bölümde ise "Zekât ne değildir?" sorusuna cevap vereceğiz. Bu sorunun en kestirme cevabı "Zekât vergi değildir." şeklinde olacaktır.

Bilindiği gibi vergi, bilinen en eski mali uygulamalardan biridir. Devletin sosyal, siyasal, askerî ve alt yapı hizmetleri için halka yüklediği mali yükümlülüktür. Verginin tarihçesine dair şunları söyleyebiliriz:

"Devlet, ictimai bir görünüş olarak ortaya çıkışından itibaren, kendi fonksiyonlarını ifa için muhtelif malî kaynaklara muhtaç olmuştur. Bu malî kaynaklar arasında vergi, özellikle önemli bir yer tutmuştur. Özellikle ilkçağlarda istisnasız bütün siyasî teşekküllerin başvurdukları en önemli bir malî gelir kaynağı olmuş bulunmaktaydı. Miladdan çok önceleri yaşamış devletlerde yürürlükte olan vergi ahkâmı, kanun ve kaidelerine dair ayrıntılı bilgilere sahip değilsek de, bu cemiyetlerde verginin varlığını bize haber verecek kadar izlere rastlanmaktadır.

Babil, Mısır, İran, Arap Yarımadası, Yunanistan, Roma ve nihayet Çin gibi devletlerde tahsil olunan muhtelif vergilere gayet açık olarak rastlanır.

Tamamen dinî mahiyette olan ve mabedlere sunulan şeylerden %4 oranında alınan kurban vergisi diyebileceğimiz bir vergi de zikre değer mahiyettedir.

Arazi vergisi yanında, 20 ilâ 50 yaş arası fertlerden tahsil edilen baş vergisi de zikre değer. Bu vergi mükellefleri, tabakalara ayrılmış olup, her bir tabaka 4-7-8-12 dirhem olmak üzere değişen nispetlerde vergi öderlerdi.

Bu iki esas, verginin yanında arazî mahiyette fertlere yüklenen bazı malî mükellefiyetler de yer almaktaydı. Nevruz ve Mihrican günleri alınan mecburi hediyeler, fevkalade devlet masraflarına halkın cebren iştirak ettirilmesi, karşılıklı muahedelerle tespit olunan gümrük vergileri bunlardandır.

Arap Yarımadası şu veya bu vasıfta vergiyi yakından tanıyordu. Yarımadada, İslam'dan asırlarca evvel kurulmuş ister devlet, ister şehir-devlet ve ister kabile organizmalarında olsun vergi, muhtelif şekil ve suretler altında bilinmekteydi.

Yarımadada, İslam'dan önce hayatiyet kazanmış devletler, genellikle hukukî yapılarını dine bağlamış bulunuyorlardı, dinî devletlerdi. Devlet başkanları, aynı zamanda en yüksek dinî otorite olup halk ile tanrılar arasında aracı rolünü oynamaktaydı. Bu bakımdan, bu devletlerde mevzu vergiler, daha ziyade dinî mahiyettelerdi. Mabedlerde din adamlarının çok çeşitli suretlerde topladıkları ve halkın ilahlara takarrub niyetiyle verdiği takdimleri (sunular, les offrands), ister aynî ister nakdî olsun vergilerden saymak gerekir. Bu şekilde ilahlara sunulmak üzere toplanan şeylerin nevileri altın, gümüş (mamul eşya veya heykel olarak), canlı hayvan (at, boğa), ziraî mahsuller ve bunların turfandalıkları olmak üzere çeşitlidir. Yarımada Arap devletlerinde, Romalıların trubut diye adlandırdıkları galibin mağluptan tahsil ettiği vergi de tanınmaktadır. Sonraları kabile ve şehir devletlerinde de devam eden, ticarî emtianın getirildiği panayırlarda tahsil edilen ve 1/10 nispetinde, gümrük vergisi diyebileceğimiz bir vergi, Yarımadada birçok devletin tahsil ettiği bir vergiydi."[50]

İslam geldiğinde tüm bu vergi sistemlerini kaldırdı. Bu sistem yerine de zekât ibadetini getirdi. Zekâtın vergi olmadığını anlatmak için verginin bir zulüm sistemi olduğunu özellikle belirtti.

50. Mukayeseli İbadetler İlmihali, s. 53-59; özetle

Ukbe ibni Âmir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuşur:

"Vergi memuru (sahibu'l meks) cennete girmez."[51] [52]

İbni İshak, hadiste geçen "sahibu'l meks" ifadesini insanların malından onda bir vergi alan (vergi memuru) olarak tarif etmiştir:

"Önceki hadiste geçen 'meks' sözünden maksat insanlardan öşür/onda bir vergiyi toplayan kimsedir."[53]

Allah Resûlü (sav) Ğâmidiyeli bir kadına zina haddi uygulayacaktır. Had cezasına katılan sahabilerden biri Hâlid ibni Velîd'dir (ra). Öldürülen kadının kanı yüzüne sıçrayınca ona söver. Bureyde ibni Eslem'in (ra) rivayet ettiği hadiste Allah Resûlü (sav) Hâlid'i (ra) şu sözlerle uyarır:

"Yavaş ol, ey Hâlid! Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki o öyle bir tevbe etti ki, vergi memuru (sahibu'l meks) öyle tevbe etse günahı bağışlanırdı."[54]

Zekât ile Vergi Arasındaki Farklar

- **Zekât ibadettir:** Zekât bir ibadettir. Kişi Allah'a (cc) ve Ahiret Günü'ne olan imanı nedeniyle zekât verir. Zekâtıyla ecir almayı, Rabbine yakınlaşmayı umar. Vergi ise beşerî bir uygulamadır. Kanuni yaptırıma uğramamak için verilir. İbadetin oluşturduğu manevi faydadan ziyade sahibini huzursuz eder.

- **Zekât temizler:** Daha önce geçtiği gibi zekât hem malı hem de nefsi temizler, arındırır. Vergi; malı ve nefsi temizlemesi şöyle dursun, zulme destek olduğundan nefsi ve malı kirletme ihtimali vardır.

- **Zekât zenginlerden alınıp fakirlere verilir:** Zekât bir dayanışmadır. Zenginden alınır, fakire verilir; ki bu, Allah Resûlü'nün (sav) Muâz'a (ra) tavsiyesidir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu:

'Sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları 'Allah'tan

51. Ebu Davud, 2937
52. Ebû Davud (rh) ve Munziri hadise sükût ederek sıhhatine işaret etmişlerdir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 2937 No.lu Hadis Şerhi)
53. bk. Ebu Davud, 2938
54. Müslim, 1695

başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna' şahitlik de bulunmaya davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara Allah'ın **zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere** zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur." [55]

Vergi ise zengin olsun fakir olsun fark etmeksizin her insandan alınır. Birazdan izah edileceği üzere ihtiyaç sahiplerine değil, gereksiz yerlere, lükse ve israfa harcanır. İlginçtir; birçok ülkede ekmekten, sütten, çöpten vergi alınırken elmastan, lüks yattan vergi alınmaz.

• **Zekât alınacak mallar ve oranlar bellidir:** Zekât alınacak mal çeşitleri, o malların nisap miktarı ve nisaba ulaşan malın ne kadarının zekât olarak verileceği bellidir. Bu oranlar şeriat tarafından belirlenmiştir. Örneğin, ticaret malının kırkta biri, göksuyuyla sulanan zirai ürünün onda biri, sulama için masraf yapılıyorsa yirmide biri gibi. Vergide ise ne alınacak mal ne nisap ne de alınacak oran belli değildir. Yöneticilerin hevasına kalmıştır; istedikleri maldan istedikleri oranda vergi alabilmektelerdir. Bu öyle keyfî bir uygulamadır ki; seçkin/müstekbir/mele zümrenin milyar dolarlık yatırımlarından **"teşvik"** adı altında vergi alınmayıp mustazaf çiftçinin malından vergi alınabilmektedir.

• **Zekâtın harcanacağı yerler bellidir:** Toplanan zekâtın harcanacağı yerler bellidir:

"Sadakalar (zekât malları), Allah tarafından belirlenmiş bir farz olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, zekât memurlarına, kalbi İslam'a ısındırılanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışa verilir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [56]

Ayette zikredilen sekiz sınıf dışında bir yere zekât malları verilmez, harcanmaz. Oysa vergilerin harcanacağı yerler beşerin hevasına kalmıştır.

55. Buhari, 1496; Müslim, 19
56. 9/Tevbe, 60

Ebû Hasen En-Nedvi bu hususta şu tespitleri yapar:

"Bunun aksine mevcut hükümetlerin koydukları vergiler zekâta tamamen aykırıdır. Zalimce olsun veya adaletlice olsun, az olsun veya çok olsun, bu vergiler daha çok orta tabakadan ve fakirlerden alınmakta, varlıklı kimselere ve zenginlere döndürülmektedir. Çiftçilerin alın terleri ile kazandıklarından ve işçilerin, zanaat sahiplerinin, tüccarların üzerine yüklenen vergilerden elde edilen bu servet; büyük bir cömertlikle, hatta merhametsizce ve duygusuzca yabancı devlet başkanlarını ve misafirleri ağırlamaya, onlara muhteşem davetler vermeye, (ki bu davetleri görünce, hayâlî binbir gece masalları hatıra gelir) yabancı ülkelerdeki elçiliklerin, içkinin su gibi aktığı görkemli kokteyl partilerine, görevi halkın servetini gasp etmek ve kanını emmek olan hükûmetin propaganda heyetlerine, amaçları yalan haber uydurmak olan yabancı gazetecilere, haber ajanslarına, radyo ve televizyon spikerlerine ve günümüzde ordulardan, silahlardan daha fazla etkili kabul edilen basına sarf edilmektedir. Bu servetin en önemli harcanma yerleri işte bu gibi şeyler kabul edilmiştir. Bugün bütün demokratik, sosyalist, komünist ve cumhuriyetçi devlet idareleri, sünger gibi halkın kanını emiyor ve propaganda, politik rüşvet ve gazetecilik aldatmacısının denizine akıtıyor."[57]

• **Zekât asli ihtiyaçtan arta kalanlardan alınır:** Kişi kazandığını yıl boyunca harcar. Yıl sonunda elinde arta kalan nisap miktarına ulaşıyorsa ve o nisaptan fazla borcu yoksa ondan zekât alınır. Vergi ise kazancın tümünden alınır. Bu nedenle vergi, mazlum mustazaf halkların sırtında bir kamçı gibidir.

Bu zulüm nedeniyle çoğu insan vergi kaçırma uzmanına dönüşmek, yani ahlâki olarak çürümek, yozlaşmak zorunda kalır. Zira insanlar ayda yüz binler kazanan yöneticilerin, karın tokluğuna çalışan mazlumlara koyduğu vergiyi ödese geçinemez.

• **Zekât kardeşlik ve sevgi bağlarını güçlendirir:** Zekât, Yüce Allah'ın kıldığı bereketle toplumda sevgi ve kardeşlik bağlarını güçlendirir. Hem zengin ile fakir arasında hem de zekâtı dağıtan İslam devleti ile vatandaşlar arasında… Vergi ise böyle bir bağ oluşturmaz. Kişilerin vergiden ve vergi alan sistemden nefret etmesine neden olur. Bunun kanıtı zengin fakir,

57. bk. Zekât, Nedvi, s. 55-56

milliyetçi sosyalist, politik apolitik… fark etmeksizin toplumun büyük çoğunluğunun vergi kaçırması, gönül hoşnutluğuyla vergi vermemesidir.

Avf ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Yöneticilerinizin/Devlet başkanlarınızın en hayırlısı, sizin onları sevdiğiniz onların da sizi sevdiği; sizin onlara dua ettiğiniz, onların da size dua ettiği kişilerdir. Yöneticilerinizin/Devlet başkanlarınızın en kötüleri ise sizin onları sevmediğiniz, onların da sizi sevmediği; sizin onlara beddua ettiğiniz, onların da size beddua ettiği kimselerdir.'

Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, onlara kılıç çekmeyelim mi?' diye soruldu.

O da, 'Hayır, aranızda namaz kıldıkları müddetçe kılıç çekmeyiniz. İdarecilerinizden hoşlanmayacağınız bir şeyi gördüğünüz de onun yaptığı işi kötü bilin, ama itaatten el çekmeyiniz.' buyurdu."[58]

• **Zekâtta beyan esastır:** Zekât alan İslam devleti, tebaasına güvenir. Onun beyanını esas alarak zekât alır. Vergide ise devlet bünyesinde çalışan uzmanlar hesap yapar, müfettişler kurumları teftiş eder… Sistemin, vatandaşına güveni yoktur. Kanun zoruyla, teftişle, tehditle vergi toplar.

Tüm bunlara binaen, "Zekât da bir nevi vergidir ve İslam devleti, zekât dışında vergi uygulamasında bulunabilir." demek, yanlıştır. Bu, İslam'ın kaldırdığı zulüm sistemlerinin yeniden ihya edilmesi anlamına gelir. Bu da tam anlamıyla İslam'ın felaketidir. Tarihte bu anlayıştan beslenerek zekât dışında vergi alan devletler olmuş; Emevi, Abbasi ve ardılı zulüm sistemlerinde olan utanç verici sahneler yaşanmıştır. Allah Resûlü'nün (sav) kaldırdığı Fars ve Rum zulmü tekrar ihya edilmiş ve insanların malı zekâtın dışında zalim ve mütref saray ahalisine peşkeş çekilmiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Benim ümmetim kendisinden evvelki (ümmetlerin) yolunu karış karış, arşın arşın takip etmedikçe kıyamet kopmaz.'

58. Müslim, 1855

Resûlullah'a (sav)**,** 'Ya Resûlallah! (Yollarına gidilen) Fars ve Rum gibi milletler midir?' **diye soruldu.**

Resûlullah da (sav)**,** 'Onlardan başka kim olabilir?' **buyurdu."** [59] [60]

59. Buhari, 7319

60. İslam Devleti zekât dışında vergi alabilir, düşüncesinde olanlar şu delillere dayanır: (Bu görüşün savunusu için bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/582-615)

• Sosyal dayanışma farzdır ve devletin sosyal bir devlet olması vergiyle mümkündür.

Bu düşünce birkaç yönden yanlıştır:

– Zaruret olduğunda devletin -cumhurun görüşüne dayanarak- seferberlik ilan etmesi ile bugünkü vergi sistemi birbirinden tamamen farklıdır. Seferberlik; savaş, doğal afet vb. durumlarda olur ve halktan yardım toplanır. Vergi ise ihtiyaç olsun veya olmasın her ay düzenli toplanır ve yukarıda tafsilatlı zikredildiği üzere birçok gayri İslami neticeye sebep olur.

– Allah Resûlü (sav) çok zor zamanlarda dahi seferberlik ilanında bulunmamış, zorunlu vergi toplamamıştır. İnsanları gönüllü yardıma, infaka davet etmiştir. Ahzab Savaşı bunun örneklerindendir. Açlıktan karınlarına taş bağlamalarına rağmen vergi adı altında zorunlu mal toplanmamıştır. Ahzab Savaşı'nda ashabın durumunun anlaşılması için şu örnekler yeterli olsa gerektir:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Resûlullah (sav) Hendek Savaşı için hazırlıklar yapılırken kazılan hendeklerin başına geldi. Muhacirlerin ve Ensâr'ın çok soğuk bir sabah vaktinde hendek kazdıklarını gördü. Onlardan hiçbirinin kölesi de yoktu ki onları çalıştırsınlar.

Resûlullah (sav) onların çektiği sıkıntıyı, açlık ve susuzluklarını görünce şöyle buyurdu: 'Allah'ım, yoktur ahiret hayatından başka yaşanası hayat; Allah'ım, Ensâr'a ve Muhacir'e mağfiret et!'

Onlar da Resûlullah'a (sav) şu şekilde cevap verdiler: 'Biziz biat eden Muhammed'e, yaşadığımız sürece cihad etmek üzere hem tâ ebede!' " (Buhari, 2834)

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hendek Günü (hendeği) kazıyorken karşımızda oldukça sert bir kaya çıktı. Peygamber'e (sav) giderek, 'Hendekte karşımıza sert bir kaya çıktı.' dediler.

O da, 'Ben de (hendeğe) iniyorum.' dedi.

Daha sonra ayağa kalktığında karnına taş bağlamış olduğunu gördük. Üç gün ağzımıza hiçbir şey koymadan kalmıştık. Peygamber (sav) kazmayı aldı ve o kayaya vurdu. Birbirini tutmayan darmadağın bir kum yığını oluverdi. 'Ey Allah'ın Resûlü eve gitmem için bana izin verir misin?' dedim.

Hanımıma gidip dedim ki: 'Peygamber'in (sav) bir hâlini gördüm ki dayanamadım. Yanında bir şey var mı?'

'Yanımda bir miktar arpa ve bir dişi keçi var.' dedi.

Keçiyi kesiverdim, o da arpayı öğüttü. Eti tencereye koyduk. Nihayet hamur mayalanmış ve tenceredeki et de ocak taşları üzerinde neredeyse pişmişti.

Allah Resûlü'ne gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Azıcık bir yemeğimiz var; yanında bir veya iki kişiyle buyurun.' dedim.

O, 'Yemeğin ne kadar?' diye sordu.

Ben de ona söyleyince, 'Pek çok ve pek hoştur.' dedi. (Devamında şöyle buyurdu:) 'Hanımına söyle, ben gelinceye kadar tencereyi ocaktan indirmesin, ekmeği de tandırdan almasın.' Daha sonra, 'Haydi kalkın.' dedi. Muhacir ve Ensâr kalktı.

Hanımımın yanına girince, 'Vah sana! İşte Peygamber (sav) Muhacir, Ensâr ve beraberindekilerle birlikte geliyor.' dedim

Hanımım, 'Sana sordu mu?' dedi.

Ben, 'Evet.' dedim.

Allah Resûlü (sav) beraberindekilere, 'Giriniz. Fakat sıkışmayınız.' diye buyurdu.

Ekmeği kırıp üzerine et koymaya ve içlerinden bir şey aldıktan sonra tencerenin ve tandırın üstünü kapatmaya koyuldu. Ashabına ikram ediyor, sonra onlara yiyecek hazırlıyordu. Hepsinin doyduklarını anlayıncaya kadar ekmek kırmaya devam edip durdu. Geriye de bir miktar kaldı. Bu sefer (Câbir'in hanımına), 'Bunu da sen ye ve hediye et… Çünkü insanlar açlıkla karşı karşıya kaldılar.' diye buyurdu." (Buhari, 4101)

Bir diğer örnek Tebuk Seferi'dir. İslam ordusunu teçhiz edecek olanaklardan yoksun olunmasına rağmen zorunlu vergi konulmamış, insanlar gönüllü infaka davet edilmişlerdir. Sahabenin durumunun anlaşılması için şu örnek yeterli olsa gerektir:

"Yine, onlara binek temin etmen için sana gelip de: 'Sizi, üzerine bindirebileceğim (bir binek) bulamıyorum.' dediğin ve harcayacak bir şey bulamadıklarından, gözleri yaş dolu olarak üzüntüyle dönüp gidenlere de bir günah yoktur." (9/Tevbe, 92)

– Burada bir meselenin altının çizilmesi gerekir. Allah Resûlü'nün (sav) savaş ve doğal afet durumlarında insanları gönüllü infaka çağırdığını okuduk. Bu, toplumun bir İslam toplumu olduğunun delilidir. Allah Resûlü'nden sonra gelen devletlerin zorunlu vergi sistemine geçmesi, yönetimdeki zulmün toplumu çürütmesi ve yozlaştırmasıyla ilgilidir. Zira toplumun devlete güveni kalmamıştır. Verilen vergilerin, saray soytarılarının lüks ve fısk yaşamlarına harcandığı bilinmektedir. Zaten başta güvenilir, takva sahibi bir yönetim olsa İslam toplumu gönüllü seferberlik ilan edecektir.

• **Zekâtın sarf edildiği yerler sınırlı, devletin harcamaları sınırsızdır** (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/582-583)

Bu iddialarını şöyle desteklerler: "İslam âlimleri zekât mallarının köprü, yol, mescid, karakol, okul… yapımına kullanılmasına cevaz vermez. Bu ihtiyaçlar için vergiye ihtiyaç vardır. Eskiden bu ihtiyaçlar savaş ganimetleri ve fey ihtiyaçlarından karşılanıyordu. İslam'ın ilk yıllarında bu iki kaynak devlet hazinesinin ihtiyaçlarını karşılıyordu. Ama bu iki kaynağın kuruduğu asrımızda ümmetin kamu yararlarını gerçekleştirmek için vergi almaktan başka yol yoktur."

Bu düşünce tarzı birkaç açıdan hatalıdır:

– Yazar ihtilaflı konuları âdeta ittifak edilmiş gibi nazara sunmuş, kitap içinde kendi tercihlerine aykırı bir tavır izlemiştir. Örnek olarak yazarın zekâtın sarf edileceği yerlerden "fi sebilillah/Allah yolunda" kısmına dair yorumlarına bakılabilir. (age. 2/118-156)

– Bugün yeryüzünde İslam ahkâmına göre yönetilen bir devlet yoktur. Hâliyle bugünkü durumu nazara verip "cihad, ganimet, fey" gelirleri olmadığı için vergiye ihtiyaç olduğunu söylemek, yanlış anlamalara kapı aralayacaktır. Örneğin yazarın memleketi olan Mısır tağutuna vergi verilmeli midir? Niçin? Zindanlarda diri diri betona gömülen mustazaflara zulmeden zebanilerin maaşları ödensin diye mi?

Şayet kasıt, ileride oluşması muhtemel bir İslam devletiyse neden bugün İslam devletinin cihad/fetih gelirleri olmasın ki? Cihadın farziyeti sonlandı mı, yoksa çağdaş dünyada cihadın/fethin olmayacağına mı inanıyor yazar? Kâfir devletler; Afganistan, Irak, Somali… gibi devletleri işgal edip yağmalıyor; diğer yandan da "Bu çağda cihad/fetih olmaz, cihad barbarlıktır." diyorlar. Acaba yazar, onların bu propagandaları karşısında aldanmış mıdır? Hakla batıl arasındaki kavga kıyamete dek sürecektir. Ve bir İslam devleti kurulması durumunda elbette namaz gibi, oruç gibi farz olan cihad ibadetini yerine getirecektir. Ve Allah İ'la-i Kelimetullah için savaşan mücahidleri rızıklandırdığı gibi o devleti de rızıklandıracaktır.

– Vergi gayrimeşru olması yanında devleti yönetenleri tembelleştirecektir. Zira bu kapı açıldığı takdirde devlet yetkilileri "kaynak oluşturma" çabası içinde olmayacak, her sıkıştıklarında toplumdan vergi toplayacaklardır. Oysa İslam devleti canlı, dinamik, esnek ve içtihad yetkisi tanınmış bir organizasyondur. Zekât, cihad vb. gelirlerin yetmediği yerde yeni kaynaklar oluşturmalı, yer altı ve yer üstü kaynaklarını işleyerek millî servete dâhil etmelidir.

• **Şeriatın "Vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir." kaidesi. Devlet üzerine vacip olan birçok hizmet, ancak vergiyle mümkündür.**

Bu istidlal birkaç açıdan yanlıştır:

– Allah Resûlü Dönemi'nde Ahzâb ve Tebuk Savaşları gibi zorluklar yaşanmış, buna rağmen Allah Resûlü (sav) vergi uygulamasına gitmemiş, gönüllü seferberlik çağrısında bulunmuştur.

– Genel kaideye aykırı bir nas veya Nebevi uygulama olursa; delilin gösterdiği, genel kaidenin istisnası kabul edilir. Kavaidu'l Fıkhiyye kitaplarımız, külli kaidelerin istisna örnekleriyle doludur.

– İslam âlimlerinden aktarılan fetvalar dikkatle okunduğunda günümüzde ve tarihte uygulanan vergi uygulamalarıyla uzaktan yakından ilgisi olmadığı görülecektir. Vergiyi meşru görenlerin yaptıkları bazı nakilleri okuyalım:

"Şâfiî Mezhebi İmamlarından Gazâlî'nin şöyle dediğini görüyoruz: **Elde mal kalmaz** ve maslahatlardan (gelir kaynaklarından) sağlanan **mallar askerin ihtiyaçlarına yeterli gelmez** ve bu arada **düşmanın İslam yurduna saldırması** veya şer ehli tarafından fitnenin çıkarılmasından emin olunmazsa devlet başkanının **askere yetecek kadar zenginlerden mal alması** (vergi yüklemesi) caiz olur. Çünkü biliyoruz ki, iki kötülük veya zarar çatıştığında (söz konusu olduğunda) şeriat büyük kötülüğü veya zararı önlemeye yönelir. Zengin Müslümanlardan her birinin ödeyeceği miktar, İslam devletinin nizamını koruyan ve kötülerin emellerini kursaklarında koyan güçlü devlet yönetiminden mahrum kalması halinde şahıslarına ve mallarına gelecek zararın yanında çok basittir." (bk. El-Mustasfâ, 1/303)

"Mâlikî Mezhebinden İmam Şatıbî de şöyle demektedir: 'Devletin başında açıkları kapatmak ve dört bucağa uzanan devletin topraklarını korumak için çok asker bulundurma ihtiyacını duyan ve halk tarafından itaat edilen bir devlet başkanı **beytu'l-mal'da yeterli malın bulunmaması** ve askerin daha çok mala ihtiyaç duyması halinde, **adaletten ayrılmadığı sürece**, beytu'l-malda yeni mallar birikinceye kadar **o an için** gerekli gördüğü kadar malı zenginlerden alabilir. Tarım ürünlerinden ve diğer gelirlerden de uygun göreceği miktarda alma yetkisine de sahiptir. İslam'ın ilk devirlerinde yaşayan âlimlerden böyle bir şeyin gelmemiş olması, günümüzdekinin aksine o gün beytu'l-mal'ın bu işe yeterli gelmesinden dolayıdır. Halbuki zamanımızda devlet başkanı zenginlerden almayacak olursa onun otoritesi kırılır ve ülkemiz kâfirlerin saldırılarına sahne olur. Halbuki bütün bunları devlet başkanının otoritesi ve gücü önlemektedir. Kendilerinden alınacak vergilerden kaçanlar bu otorite ve güçten yoksun kalırlarsa verdikleri basit şeyler bir yana, karşısında bütün mallarını bile değersiz görecekleri zararlara maruz kalırlar. Mallardan az bir miktar almakla uğradıkları zarar bu büyük zararla karşılaştırıldığı (karşılaştığı) takdirde tereddütsüz ve tartışmasız birincisi (mallarından az almak) tercih edilir.' (El-İ'tisâm, 2/104; özetle)" (Fıkhu'z Zekât, 2/585-586)

• Bu nakiller tarihte zalim sultanların uyguladığı ve günümüz vergi anlayışından farklıdır. Bu, bir savaş/afet durumunda, hazinede hiçbir gelir kalmamışsa toplanacak **bir sefere mahsus** seferberlik hâlini anlatmaktadır. Uygulanagelen vergi sistemini değil.

• Vergi toplama uygulaması başladığından bu yana adaletten ayrılmayan bir yönetim olmuş mudur? Ümmetin emaneti olan yönetimi babasının öz malı gibi çocuklarına peşkeş çeken sultanlar, nasıl adil olacaktır? Yani onlara para toplama hakkı(!) veren yönetimde zulme sapanlar, o paranın harcanmasında mı adaleti gözetecektir?

• Bu fetvayı verenler şu itirafta bulunmak zorunda kalmıştır: "İslam'ın ilk devirlerinde yaşayan âlimlerden böyle bir şeyin gelmemiş olması, günümüz aksine o gün beytu'l malın bu işe yeterli gelmesinden dolayıdır. Hâlbuki zamanımızda devlet başkanı zenginlerden almayacak olsa onun otoritesi kırılır ve ülkemiz kâfirlerin saldırılarına sahne olur…" (bk. age. 2/585)

Yukarıda örneklendirdiğimiz gibi Allah Resûlü Dönemi'nde beytu'l malın yeterli gelmediği durumlar yaşanmış, insanlar açlıktan karınlarına taş bağlamış, savaşa çıkacak binek bulamamıştır. Buna rağmen vergi toplanmamış, gönüllü seferberlik ilan edilmiştir.

Ayrıca -üzülerek söylemeliyim ki- bu, ısırıcı saltanat ve zorba diktatörlükte yaşamış ve bundan etkilenmiş bir âlimin sözleridir. Zira insan, içinde yaşadığı cahiliyeden etkilenir, düşünme ve algılama kodları vakaya göre şekillenir. Bizler nasıl bugün modern cahiliyeden etkileniyor ve her geçen gün üzerimizdeki yeni bir etkisini/kirini fark ediyorsak, geçmişte de böyleydi. Yönetim fıkhı kitaplarımız -Allah'ın rahmet ettiği müstesna- vahyin öngördüğü siyaseti değil, mevcudu İslam diye bize anlatmaktadır. İnsanlık tarihinin gördüğü en parlak dönem, zalim yöneticiler ve onların Fars ve Rum özentisi uygulamalarını İslam diye bize anlatan âlimler yüzünden gölgede kalmıştır.

• Mal ile cihad ve bunun gerektirdiği masraflar ancak vergiyle karşılanır

Bu, yerinde bir istidlal değildir:

Mal ile cihad etmenin Allah'ın (cc) emri olduğu bir gerçektir. Ancak bu emrin ihtivası, devletin halktan toplayacağı haraç değildir. Yüce Allah'ın namaz gibi, oruç gibi… mükelleflere emridir. Emri yerine getiren karşılığını Allah'tan (cc) alır, aksi hâlde hesabını Allah'a (cc) verir. Örneğin Allah Resûlü ve Raşid Halifeler, en zorlu günlerde dahi "Mal ile cihad farzdır." deyip insanlardan mal toplamamıştır. En fazla onlara bu ayetleri hatırlatıp nasihatte bulunmuş, gönüllü infak çağrısı yapmışlardır.

• Nimet külfetin karşılığıdır

Kasıt şudur: Devlet sunduğu hizmetler karşılığında kişilerden kamu yararına vergi toplayabilir. Topladığı vergileri yine halk hizmetine kullanır. Bu düşünce birkaç açıdan yanlıştır:

– Devletin halka sunduğu tüm hizmetler, yine o halk tarafından üretilmektedir. Kişilerin ürettiği hizmeti, aynı kişilere para karşılığında satmak, en basit ifadeyle zulümdür.

– Bir hizmeti halka ulaştırmanın karşılığı oluyorsa; yalnızca o hizmetin bedeli talep edilebilir. Örneğin parayla satılması asla caiz olmayan su, devlet tarafından evlere ulaştırılıyorsa, bu ulaşım bedeli tahsil edilebilir. Dileyen kendi suyunu kendisi çeker, dileyen devlet hizmetinden faydalanır. Ancak hem su parası, hem hizmet bedeli, hem de buna mukabil aylık vergi almak… zulümden başka bir şey değildir.

– Bugün yapılması gereken; mevcudu İslam adına meşrulaştırmak değil, mevcut devlet harcamalarının halk tarafından sorgulanmasını sağlamaktır. Zira devletler, yazarın kullandığı argümanları kullanarak halktan vergi topluyorlar. Oysa yapılan harcamaların yüzde onu gerekliyse yüzde doksanı israftır.

Elbette yazarın mevcudu meşrulaştırmak gibi bir derdi yoktur. Kendisi de mevcut zulüm sistemlerinden şikâyetçidir. Ve elbette bir görüşün lazımı/gerektirdiği yan anlam, sahibini bağlamaz. Gayemiz bu düşüncenin geçmişte ve bugün uygulanmış bir karşılığının olmadığını göstermektir.

• Yazarın vergi için zikrettiği şartlar

Müellif, bir devletin vergi alabilmesi için bazı şartlar zikretmiştir:

– Mala ihtiyaç olması ve hazinede başka mal kalmamış olması

– Vergi yükünün adaletle dağıtılması; herkesten durumuna göre vergi alınması

– Toplanan verginin haram işlere ve zevk-u sefaya değil, ümmetin çıkarları için kullanılması

– Şûra ehli âlimlerin vergi alma kararını onaylaması

Şunu sormak istiyoruz: Tarihte vergi toplayan devletlerde bu hassasiyette bir yönetim olmuş mudur? Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Buveyhiler, Memlükler, Osmanlılar?..

Allah Resûlü'nün ailesini katleden, onlara minberlerden lanet okutan, İslam âlimlerini zindanlarda işkenceyle öldüren, saltanat için kundaktaki bebeklerin canını alan yöneticiler mi bu şartlara riayet edecektir?

Bu hassasiyete sahip yönetimler (Nebi (sav) ve Raşid Halifeler) en zor zamanlarda dahi vergi toplamamıştır. Bu hassasiyetten yoksun zalim sultanlar ve zorba diktatörler vergi toplamıştır. Bir defaya mahsus denerek alınan fetvalar, zamanla kanuni bir zorunluluğa dönüşmüş, ihtiyaç olsun olmasın her ay/yıl düzenli toplanmış, harama ve lükse harcanmıştır. Bu zulme karşı çıkan âlimler

Zekât Ne Zaman Farz Oldu?

Bugün bildiğimiz anlamda zekât Medine'de farz oldu. Ancak Yüce Allah daha inen ilk surelerde mümin gönülleri bu yüce ibadete hazırladı.

Kur'ân'ın nefisleri eğitirken attığı ilk adım; kişinin malının kendine ait olmadığı, ihtiyaç sahiplerinin malda hakkının olduğudur:

"Hiç kuşkusuz muttakiler, cennetlerde ve pınarlardadır. Rablerinin kendilerine verdiği (nimetleri) alırlar. Çünkü onlar, bundan önce muhsinler/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlar idi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfarda bulunurlardı. **Onların mallarında dilencilerin ve mahrum kalmışların hakkı vardı."**[61]

halktan toplanan vergilerle inşa edilen Fars ve Rum özentisi kale zindanlarında ölüme terk edilmiş veya maaşı vergilerle ödenen zebaniler eliyle kırbaçlanmış, halkın önünde küçük düşürülmüştür.

Üzülerek belirtmeliyiz ki bu fetvalar, İslam tarihinde hiçbir yaraya merhem olmamış, yalnızca zalim sultanların zulmünü meşrulaştırmıştır. Tarihimiz; yönetimi dinî olarak bir ailenin hakkı gören Şii yönetimler ile bir ailenin veya gasbedenin hakkı gören Sünni yönetim örnekleriyle doludur. Devleti, tebaayı, yer altı ve yer üstü zenginliklerini öz malı olarak değerlendiren bu yönetimler, fetva olsun veya olmasın halkın emeğini ve malını sömürmüştür. Zira o, halkı ve malını kendine ait görmektedir. Bu fetvalar yalnızca zulmün vitrini olarak kullanılmıştır.

Bir kere daha belirtelim ki; çok özel şartlarda ve bir defaya mahsus, âlimlerin gözetiminde mali seferberlik ilan etmek bir yere kadar anlaşılabilir. Ancak tarihte uygulanan ve günümüzde de devam eden vergi sisteminin şer'i ve akli hiçbir delili yoktur. Kur'ân ve Sünnetin inşa ettiği bir aklın bu zulmü anlaması mümkün de değildir.

Yine belirtelim ki devlet; sunduğu altyapı, ulaşım, iletişim, temizlik, güvenlik, aydınlatma vb. hizmetlerin karşılığını o hizmetten faydalananlardan karşılayabilir. Ancak bu; alışveriş/buyu ahkâmına tabi bir işlemdir. Devlet, hizmetini oluşturur, halka arz eder ve satar. Herkes üstüne düşen payı bilir ve ödemesini ona göre yapar.

Vergi ise sunulan hizmetin eşit ve adil olmayan bir şekilde halka pay edilmesi, çoğu zaman sunulan hizmetten çok daha fazlasını talep etmektir. Devletin tüm kamu hizmetlerinden yararlanan elit bir semt ile hiçbir hizmetten faydalanmayan kenar mahalle sakinlerini eşit derecede vergi mükellefi saymaktır. Sunulan birçok hizmet, halkın dinî ve millî/örfi hassasiyetlerine uymuyor olsa bile bedelini halktan tahsil etmektir. Örneğin kendisini İslam'a nispet eden hangi insan geçmiş sarayların işret meclislerinin veya şehzadelerin gönül eğlencesinin masraflarını ödemek ister? Ya da bugün, aklı başında hangi insan, genelevleri için yapılan harcamalara vergisinden pay ayrılmasına razı olur?

Elbette devlet bana internet bağlantısı sağlıyorsa, bu altyapı hizmetini benden talep edebilir, bu bir haktır. Ancak o faturanın içine izlemediğim bir TV kanalı için ayrı, çocuğumu yollamadığım okul için ayrı, adını dahi duymadığım hizmetler için ayrı vergi alırsa, bu bir zulümdür.

Modern vergi sisteminde; sunulan hizmet belirsiz, alınan karşılık belirsiz, vergilerin harcama yeri belirsizdir. Bunca belirsizliğin bir arada olduğu bir akit/sözleşme, İslam hukuku açısından zulümdür. Bugün bizler, gayrimüslim sistemlerde yaşıyor ve sistemle yaptığımız sözleşme gereği vergi ödüyoruz. Ancak bu, bir zorunluluk, sözleşmeye bağlılık ahlakıdır. Sözleşmelerimize bağlı olmamız ayrı, vergi sisteminin İslam açısından değerlendirilmesi ayrı şeylerdir.

61. 51/Zâriyat, 15-19

"Onlar ki; namazlarında süreklidirler. Onların mallarında belli bir hak vardır. **Dilenen ve mahrum olan (fakir) için."** [62]

"Yakın akrabaya, miskine/ihtiyaç sahibi yoksula, yolda kalmışa **hakkını** ver, malı saçıp savurma." [63]

İnsanın aşması gereken bir kulluk yokuşu olduğunu, çoğunluğun o yokuşa atılamadığını öğretir. Sonra sarp yokuşu şöyle izah eder:

"Biz ona iki yol gösterdik. Ancak o sarp yokuşa (salih amellere) atılmadı. Sen, sarp yokuşun ne olduğunu nereden bileceksin? O, köle azat etmektir. Ya da açlık gününde doyurmaktır. Yakın (akraba) olan bir yetimi veya toprağa yapışmış (zorluk çeken) bir miskini/ihtiyaç sahibi yoksulu. Sonra da iman eden ve birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye edenlerden olmasıdır. İşte bunlar, (amel defterlerini sağdan alıp, cennet ehli olan) Ashab-ı Meymene'dir." [64]

İnsanın o sarp yokuşu, yani onu Allah'tan (cc) alıkoyan engeli aşması köle azat etmek, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmasıdır.

Kur'ân, Allah'ın (cc) razı olduğu mümin kulları şöyle vasfeder:

"Ona olan sevgilerine/iştahlarına rağmen yemeği, miskine/ihtiyaç sahibi yoksula, yetime ve esire yedirirler. 'Biz, size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir mükâfat ne de teşekkür isteriz. Çünkü biz asık suratlı, uzun ve zor bir gün (nedeniyle) Rabbimizden korkuyoruz.' (Dünyadaki bu itaatleri sayesinde) Allah, onları bugünün şerrinden korumuş ve onlara yüz aydınlığı ve sevinç vermiştir." [65]

"Kim de verir ve (Allah'tan) korkup sakınırsa, ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) doğrularsa, Biz de ona kolay olanı (salih ameli ve cenneti) kolaylaştırırız." [66]

"O ki; malını vererek arınır." [67]

62. 70/Meâric, 23-25
63. 17/İsrâ, 26
64. 90/Beled, 10-18
65. 76/İnsân, 8-11
66. 92/Leyl, 5-7
67. 92/Leyl, 18

Buna mukabil, Allah'a (cc) isyan eden şirk ehlini şöyle vasfeder:

"Kim de cimrilik eder ve (Allah'a) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa, ve en güzel olanı yalanlarsa, Biz de ona zor olanı (masiyet ve cehennemi) kolaylaştırırız. Ve baş aşağı (cehenneme yuvarlandığında) malının kendisine hiçbir faydası olmaz."[68]

" 'Sizi Sakar'a/cehenneme ne sürükledi?' (derler.) Derler ki: 'Biz namaz kılanlardan değildik. Miskinleri/İhtiyaç sahibi yoksulları da doyurmazdık. (Batıla ve eğlenceye) dalıp gidenlerle beraber, biz de dalıp giderdik. Din gününü yalanlardık. Yakin (ölüm) bize gelene kadar (böyle devam etti).' "[69]

"Onlara: 'Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden infak edin.' denildiğinde, kâfirler iman edenlere dediler ki: 'Allah'ın isterse doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız? Siz, apaçık bir sapıklık içindesiniz.' "[70]

Bu duygular kalpte yer ettikten sonra zekâtı kavramlaştırır. Ancak bu, miktarları belirlenmiş farz zekât değildir. Bir sömürü aracı olan faizin karşıtı olarak, yardımlaşma aracı olan infak anlamında kullanılır:

"Yakın akrabalara, miskine/ihtiyaç sahibi yoksula ve yolda kalmış kimseye hakkını ver. Bu, Allah'ın rızasını umanlar için daha hayırlıdır. Kurtuluşa erenler bunlardır işte. İnsanların malları artsın diye alıp verdiğiniz faizler, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını umarak verdiğiniz zekâtlar ise, işte kat kat arttırılacak olanlar bunlardır."[71]

Hicretin ikinci yılında zekât farz kılındı. Kur'ân, zekâtı emretti, Allah Resûlü (sav) ise -ileride okuyacağımız gibi- tafsilatını açıkladı. Zekâtın tafsilatına dair Kur'ân'da bir beyan yoktur. Bu dahi, İslam dininin sünnet olmadan anlaşılamayacağının ve Yüce Allah'ın şer'i ahkâmın tafsilatını sünnete bıraktığının delilidir.[72]

68. 92/Leyl, 8-11
69. 74/Muddessir, 42-47
70. 36/Yâsîn, 47
71. 30/Rûm, 38-39
72. Zekâtın farz kılınma tarihinde âlimler arasında ihtilaf vardır. İbni Hacer (rh) ihtilafa dair şunları kaydeder:
"Zekâtın ilk olarak ne zaman farz kılındığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Çoğu, Hicretten sonra gerçekleştiği görüşüne gitmiştir. Denildi ki, 'Ramazan orucunun farz kılınmasından iki yıl önce zekât farz kılınmıştır.' İmam Nevevi, Ravda kitabının Siyer bölümünde buna işaret etmiştir. İbnu'l Esîr Et-Târîh isimli kitabında dokuzuncu yılda farz kılındığını kesin ifadelerle dillendirmiştir. Fakat

bu görüşünde sorun vardır. Çünkü, Demmâm ibn Sa'lebe, Vefd ibni Abdilkays ve birçok hadiste zekâttan bahsedilmiştir. Aynı şekilde Ebû Sufyân'ın Hirakl ile birlikte geçen diyaloğu İslam'ın altıncı senesinde gerçekleşmişti. Orada, 'Bize zekâtı emrediyor.' demişti. Fakat sözlerimizin sonunda geleceği gibi, bu söylediklerimizin de tevil edilmesi mümkündür. Sa'lebe ibni Hâtib El-Mutavvala kıssasında vaki olan değerlendirmelerinde İbnu'l Esîrin tercih ettiği görüşlerin bazıları ise kuvvetlidir. İçerisinde şu vardır: 'Zekâtın farz olduğu ayeti indiğinde, Allah Resûlü (sav) zekât toplama memurunu yolladı ve ona şöyle dedi: 'Bu sadece cizyedir. Veya cizyenin kardeşidir.' Cizye ise ancak dokuzuncu yılda farz kılınmıştır. Dolayısıyla zekât da dokuzuncu yılda farz kılınmıştır.' (Dediği doğrudur) Fakat hadis zayıftır, delil olma niteliği yoktur. İbnu Huzeyme, Sahîh'inde zekâtın Hicretten önce farz kılındığını iddia etti. Ummu Seleme'nin Habeşistan'a hicret ettikleri kıssayı tahriç ederek konuya delil olarak kullanmıştır. Orada, Ca'fer ibni Ebî Tâlib'in (ra) Necâşî'ye söylediği bir cümlede, 'O bize namazı, zekâtı ve orucu emretti.' ibaresi geçer. Fakat onun da bu istidlalinde sorun vardır. Çünkü o zamanlar beş vakit namaz farz kılınmamıştı. Aynı şekilde Ramazan orucu da. Ca'fer'in dönüşünden sonra bu diyaloğun gerçekleşmiş olma ihtimali vardır. Necâşî'ye ilk gidişinde bu konuşma olmamıştır. Orada, içerisinde namazın ve orucun geçtiği kıssanın vuku bulması bir müddet sonra kendisine haber verilmiştir. Bu olay Ca'fere ulaşınca şöyle demiştir: 'Bize emrediyor,' yani 'onu ümmetine emrediyor.' Bu ise çok uzaktır. Ummu Seleme'nin hadisinde ki şu ihtimal daha evladır -ki onun senedi tenkid edilmekten selamettedir.- 'Bize namazı, zekâtı, orucu emreder.' Sözünden kasıt şudur, 'Bundan, illa murad edilen namazın beş vakit namaz olması, orucun Ramazan orucu olması, zekâtın da nisabı ve bir yıl üzerinden geçme şartı olan hususi zekât olması gerekmez.' Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Zekâtın dokuzuncu yılın öncesinde farz olmasına delalet eden naslardan, Enes'in daha öncesinde ilim hakkında geçen Demmâm ibni Sa'labe hadisi ve onun şu sözü vardır: 'Allah aşkına doğruyu söyle. Sana zenginlerimizden zekât alıp sonrasında onu fakirlerimiz arasında bölüştürmeni Allah mı emretti?' Daha öncesinden geçtiği gibi Demmâm'ın gelişi beşinci yıldaydı. Ancak onun zekât toplamak için gönderilmesi dokuzuncu yıldadır. İşte onun zekâtın farz olmasının bundan önce olduğunu icab ettirir.

Onlardan zekâtın farz kılınmasının ancak Hicretten sonra olduğunu savunanlar vardır. Bu görüşte olanlar, Ramazan orucunun Hicretten sonra farz kılındığı hususunda görüş birliği içerisindedirler. Çünkü konuya delalet eden ayet, ihtilaf olmaksızın Medine'de farz kılındığının delilidir. Bu, Ahmed ve İbnu Huzeyme'nin katında bu şekilde sabit olmuştur. Aynı şekilde Nesaî, İbni Mace ve Hâkim'in. Kays ibni Sad ibni Ubâde'nin şöyle rivayet ettiği hadisten dolayı, 'Allah Resûlü (sav) bize Fıtr Sadakasını zekâtın farz kılınışından önce emretti. Sonrasında zekâtın farz kılındığı ayet indi. Daha sonra Fıtr sadakası bize emredilmedi ve vermemiz de yasaklanmadı, ama yine de biz kendimiz veriyorduk.' Hadisin senedi sahihtir. Senetteki adamlar Sahih'in ravileridir. 'Ebû Ammâr Er-Rumî'nin Kays ibni Sad'dan' kısmı hariç. O Kûfelidir ve adı Ureyb ibni Humeyd'dir. Ahmed ve İbnu Maîn onun sika olduğunu söylemişlerdir. Ve hadis, fıtr sadakasının, zekâttan önce farz kılındığına delalet eder. Onun Ramazan orucunun farzından sonra ve aynı şekilde Hicretten sonra farz kılındığına hükmedilir. Târîhu'l İslâm kitabında şöyle geçmiştir: 'Zekât, hicri birinci yıldan sonra farz kılınmıştır.' Beyhaki 'Delâil' kitabında zikredilen -İbni İshak'ın Meğazi'sinden- Ummu Seleme hadisini,Yunus ibni Bekîr'in ondan olan rivayetiyle tahriç etmiştir. Onun içerisinde de zekât bahsi yoktur. Ve İbnu Huzeyme de İbni İshak'ın, ondan Seleme ibni Fadl'ın naklettiği hadisi tahriç etmiştir. Seleme hakkında da olumsuz söylentiler vardır. Allah (cc) en doğrusunu bilir." (bk. Fethu'l Bârî, 1400 No.lu Hadis Şerhi)

Zekât Vermeyenin Hükmü Nedir?

Zekât vermeyenler üç sınıftır; her bir grubun hükmü farklıdır.

- **Zekâtın vücubiyetini inkâr edenler**

Zekât veya herhangi bir şer'i hükmü inkâr eden kâfirdir. Zira Allah'ın emir, nehiy ve ahkâmını ihtiva eden ayetlerini ancak kâfirler inkâr eder:

"(Onlara Kitap indirdiğimiz gibi) sana da Kitap indirdik. Daha önceden kendilerine Kitap verdiklerimiz o (Kur'ân'a) iman ederler. Bunlar (Mekkeliler) arasından da ona iman edenler vardır. **Kâfirlerden başkası ayetlerimizi inkâr etmez.**"[73]

- **Zekâtın vacip olduğunu inkâr etmeyen, ancak vermekten imtina edenler**

Mümteni, kendisinden talep edilmesine rağmen, "Vermiyorum!" diyerek karşı çıkan kimsedir. Genelde bir güce güvendiği için otoriteye baş kaldıran ve **toplu olarak zekâtı vermekten** imtina edenler için kullanılır. Allah Resûlü'nün (sav) ashabı bu sınıfı mürted kabul etmiş, yalancı peygambere inanan mürtedlerle bu insanlara aynı muamelede bulunmuştur.

Ebû Hureyre 'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) vefat edip Ebû Bekir halifelik görevine getirildiğinde ve Araplardan bazıları kâfir olduğunda Ömer şöyle dedi: 'Ey Ebû Bekir! Bu insanlara karşı nasıl savaş açar, çarpışırsın?

Hâlbuki Allah Resûlü (sav), 'İnsanlarla Lailaheillallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Her kim bu 'Lailaheillallah'ı söylerse, haklı sebepler, hariç benden malını ve canını korumuş olur ve onun hesabı Allah'a aittir.' buyurmuştur.'

Ebû Bekir şöyle cevap verdi: 'Vallahi ben **namaz ile zekâtın arasını ayıran kimselerle çekinmeden savaşırım.** Çünkü zekât mâli bir haktır. Allah'a yemin ederim ki Allah Resûlü'ne (sav) veregeldikleri bir dişi oğlağı dahi benden esirgerlerse bundan dolayı onlarla çarpışırım.'

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Vallahi şunu gördüm ki Halifenin bu

73. 29/Ankebût, 47

hükmü, Allah'ın, Ebû Bekir'in gönlünde yarattığı genişliğin eseridir. Bu sayede onlarla savaşmakta haklı olduğunu öğrendim.' "[74]

Bu rivayette şu noktalar dikkatimizi çeker: Ebû Hureyre (ra) zekât vermekten imtina edenleri "küfre giren Araplar" olarak isimlendirmiş, onları yalancı peygamberlere inananlarla aynı isimle isimlendirmiştir.

Ebû Bekir (ra) zekâttan imtina edenleri namaz kılmayanlara kıyas etmiştir. Zira namazın terkini küfür görmek, sahabe arasında ittifak edilen bir konudur.

Tabiinden Abdullah ibni Şakîk El-Ukaylî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muhammed'in (sav) ashabı namazdan başka hiçbir amelin terkini küfür saymazdı, ancak namazın terk edilmesini küfür sayardı."[75]

Ayrıca onlarla savaştıklarında mallarını ganimet almış, ölülerinin ateşte olduğuna itikat etmiş; kısacası bir mürtede yapılan tüm muameleyi onlara yapmışlardır.[76]

• **Zekâtın vacip olduğunu kabul eden, ama tembellik nedeniyle vermeyenler**

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Altın ve gümüşün hakkını vermeyen tüm altın ve gümüş sahipleri için, Kıyamet Günü'nde bu altın ve gümüşler ateşten levhalar hâline getirilerek cehennem ateşinde kızdırılır, bu kimselerin böğrü, alnı ve sırtı dağlanır. Bunlar soğudukça -süresi elli bin yıl olan bir gün içerisinde kullar arasında yargılama bitene kadar- dağlama tekrarlanır durur. Nihayet **cennete mi, yoksa cehenneme mi gidecek** olan yolu kendisine gösterilir.' buyurdu."[77]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sav), zekâtı vermeyen kulun cezasını çektikten sonra ya cennete ya da ateşe gideceğini haber vermiştir. Şayet zekâtın (tembellik nedeniyle) terki küfür olsaydı cennete gitme ihtimali olmazdı. Bu nokta bize Nisâ Suresi'nde yer alan muhkem nassı hatırlatır:

74. Buhari, 6924-6925
75. Tirmizi, 2622
76. bk. Es-Sunne li'l Hallâl, 2/355-357, 475-477, 481 No.lu Rivayetler; El-Muğnî, 2/429, 1691. Mesele
77. Müslim, 987

"Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirk) dışında kalanları dilediği için bağışlar. Kim de Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur."[78]

Allah Resûlü'nün (sav) konuya dair bir diğer hadisi şöyledir:

Muâviye ibni Hayde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kırlarda otlayarak beslenen her kırk devede üç yaşında bir dişi deve zekât olarak verilir. Ortak develerin hesabı ayrı ayrı yapılmaz. Ecir isteyerek kim malının zekâtını verirse -İbnu Ala, 'Karşılığında ecir umarak.' dedi- ona ecri verilecektir. **Kim zekât vermek istemezsse biz onun zekâtını ve malının yarısını Rabbimizin haklarından bir hak olarak muhakkak alırız.** Muhammed'in soyuna zekâttan bir şey verilmez."[79]

Burada Allah Resûlü (sav) **zekâtı bireysel olarak vermeyene** mürted muamelesi yapmamıştır. Zekâtı ve bir ceza olarak malının yarısını almıştır. Şayet zekâtı vermeyen mürted olsaydı canı ve tüm malı alınırdı.

İmam Mâlik (rh) şöyle rivayet etmiştir:

"Ömer ibni Abdülaziz'in bir memuru ona, bir adamın zekâtını vermediğini yazdı. Ömer de ona, 'Onu bırak, ondan Müslimlerle beraber zekât alma.' diye yazdı.

(Ravi diyor ki:) Bu durum adama ulaştı, yüreğine dert oldu, daha sonra da malının zekâtını verdi. Memur bu durumu Ömer ibni Abdülaziz'e yazdı. O da, 'Şimdi zekâtını al.' diye cevap verdi."[80]

Raşid Halifelerden sayılan Ömer ibni Abdulaziz'in hilafetinde yaşanan bu olay, **bireysel olarak tembellik nedeniyle** zekâtı vermeyene mürted muamelesi yapılmayacağını gösterir. Zira Ömer ibni Abdulaziz ona mürted ahkâmı uygulamamış, bir Müslim gibi "hecr" ahkâmı uygulamıştır.[81]

78. 4/Nisâ, 48
79. Ebu Davud, 1575; Nesai, 2444
80. Muvatta, 723
81. Konuya dair bazı meselelerin aydınlatılması faydalı olacaktır.
• **Yaptığımız tercih,** kitap boyunca takip ettiğimiz ve aynı zamanda usulümüz de olan "tüm de-

lillerle bir arada amel etme" metodunun sonucudur. Şayet bu metod takip edilmese yukarıda okuduğumuz nasların bir kısmını terk etmemiz gerekirdi.

• **Denilebilir ki**: Allah Resûlü'nün **bireysel olarak tembellikle** zekât vermeyen ile **toplu olarak zekât vermekten** imtina edenleri ayırdığının delili var mıdır?

Evet, vardır. Allah Resûlü bireysel olarak zekât vermeyenlerle ilgili yukarıda okuduğumuz hükmü söylemiştir. Buna göre böyle birinin zekâtı alınır, ceza olarak da malının yarısı alınır. Ki bunun riddet hükmü olmadığı izahtan varestedir. Hucurât Suresi'nin 6. ayetinin nüzulüne sebep olan kıssayı okuyalım:

"Ey iman edenler! Fasık biri size bir haber getirdiğinde, onu (iyice araştırıp doğru olup olmadığını) açıklığa kavuşturun. Ta ki bilmeden bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmayasınız" (49/Hucurât, 6)

Hâris ibni Dırâr El-Huzâî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) yanına gittim. Beni İslam'a davet etti, kabul ettim. Sonra beni zekât vermeye davet etti, kabul ettim. Sonra dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben kavmimin yanına dönüp onları da İslam'ı kabule ve zekâtı ödemeye davet edeyim. Davetimi kabul edenlerin zekâtını toplarım. Sonra şu tarihte bir elçi gönderirsiniz ve elçi, toplamış olduğum zekât mallarını size getirir.'

Davetimi kabul edenlerin zekâtlarını topladım. Allah Resûlü'nden (sav) elçi göndermesini istediğim süre dolduğu hâlde elçi gecikti, gelmedi. Yüce Allah'ı ve Resûl'ünü (sav) öfkelendirecek bir olay yaşanmış olmasından korktum ve hemen kavmimin ileri gelenlerini toplayarak onlara şöyle dedim: 'Allah Resûlü (sav) bana, topladığım zekâtları teslim almak üzere elçisini göndereceği bir vakit belirlemişti. Allah Resûlü (sav) asla sözünde durmazlık etmez. Öyleyse elçisinin gecikmesi için onu (sav) öfkelendiren bir olayın yaşanmış olmasından başka bir sebep göremiyorum. Haydi Allah Resûlü'ne (sav) gidelim.'

Oysa ki Allah Resûlü (sav), topladığım zekât mallarını teslim almak üzere Velîd ibni Ukbe'yi göndermişti. Velîd hareket edip bir müddet yoluna devam ettikten sonra korkup geri dönmüş. Allah Resûlü'ne (sav) gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Hâris bana zekât mallarını vermediği gibi beni öldürmeye kalkıştı.' demiş.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) derhâl bir heyet oluşturup bana gönderdi. O sırada ben de arkadaşlarımla birlikte yola çıkmıştım.

Medine'den gelen heyetle yolda karşılaştık ve beni görünce 'Bu Hâris'tir.' dediler.

Yanlarına kadar gelerek onlara, 'Kime gönderildiniz?' diye sorduğumda, 'Sana gönderildik.' dediler.

Bunun sebebini sorunca, 'Allah Resûlü (sav) sana Velîd ibni Ukbe'yi göndermişti. Velîd senin kendisine zekât mallarını vermediğini ve onu öldürmek istediğini iddia etti.' dediler.

Ben, 'Asla böyle bir şey olmadı. Muhammed'i hakikatle gönderene yemin ederim ki ne benim yanıma geldi ne de onu (Velîd'i) gördüm.' dedim.

Sonra, Allah Resûlü'nün (sav) yanına gittim. Allah Resûlü (sav), 'Sen zekâtı vermeyi reddedip benim elçimi öldürmeye mi kalkıştın?' dedi.

'Asla! Seni hakikatle gönderene yemin ederim ki ne ben onu (Velîd'i) gördüm ne de o benim yanıma geldi. Şimdiye kadar yanına gelmeyişimin de tek nedeni şudur: Allah Resûlü'nün (sav) bana elçi göndermesi gecikince ben, Yüce Allah'ı ve Resûl'ünü öfkelendiren bir olayın vuku bulmuş olmasından endişe ettim.' diye karşılık verdim.

İşte bu olay üzerine Hucurât Suresi'nin şu ayeti nazil oldu: 'Ey iman edenler! Fasık biri size bir haber getirdiğinde, onu (iyice araştırıp doğru olup olmadığını) açıklığa kavuşturun. Ta ki bilmeden bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmayasınız.' (49/Hucurât, 6)" (Ahmed, 18459)

Allah Resûlü (sav) kendisine ulaşan **asılsız bir haberle,** bir topluluğun zekât vermeyi reddettiğini ve zekât memurunu öldürmeye kalktığını haber almıştır. Hiçbir ayrıma gitmeksizin, o toplulukla savaşmaları için bir grup sahabe yollamıştır.

• **Denilebilir ki:** Tevbe Suresi'nin 5. ve 11. ayetlerinde İslam ahkâmının uygulanması için şirkten tevbe etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermek şart koşulmuştur. Buna göre zekâtı vermek İslam olmanın şartlarındandır:

"Haram aylar çıktığında, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, onları kuşatın ve her gözetleme yerine onlar için oturup (onları gözetleyin). **Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verirlerse yollarını açın/onları serbest bırakın.** Şüphesiz Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." (9/Tevbe, 5)

"Şayet **(şirkten) tevbe eder, namazı kılar, zekâtı da verirlerse dinde kardeşlerinizdirler.** Bilen bir topluluk için ayetleri böyle detaylı bir şekilde açıklarız." (9/Tevbe, 11)

– Öncelikle bu ayetler konuyla ilgilli tüm naslarla birlikte ele alınmalıdır. Zira zekât ahkâmının asıllarını Kur'ân koymuş, detaylarını Sünnet açıklamıştır. Yukarıda okuduğumuz Allah Resûlü'nün (sav) sözlü ve fiilî sünneti, ayetleri anlarken mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

– Ayetten kastedilen, namazı ve zekâtı eda etmekten ziyade namazı ve zekâtı eda edeceğini kabul etmektir. Nasıl ki tevbe etmekten kasıt, şirki terk edip tevhid akidesini kabul etmeye delalet ediyorsa namazı ve zekâtı eda etmeyi kabul etmek de İslam şeriatını kabul etmeye ve onunla amel etmeye delalet eder. Bunun delili nedir, denirse deriz ki: Bir insan Müslim olacağı zaman namazı kılıp zekâtı vermesini beklemeden ona Müslim deriz. Yani şirkten tevbe eden, tevhidi kabul eden ve İslam şeriatına boyun eğdiğini kabul eden birine şöyle demeyiz: Hayır, sen namazı kılmadan zekâtı da vermeden bizim kardeşimiz değilsin, yolunu açıp seni serbest bırakmayız.

Şayet namazı ve zekâtı yani İslam şeriatına boyun eğdiğini kabul ederse onu Müslim kardeşimiz kabul ederiz. Sonra namaz vakti gelir de namazı kılmazsa delillere bakarız; namaz kılmayanın hükmü nedir? O delillere göre ona muamele ederiz. (Namazı terkin hükmüne dair bk. 1/449) Zekât vakti geldiğinde zekât vermiyorsa delillere bakarız; zekât vermeyenin hükmü nedir? O delillerin gereğince ona muamele ederiz. Tüm zekât delillerini bir araya toplayınca şunu görürüz: Zekâtın vucubiyetini inkâr eden, mürteddir. Zekât vermekten topluca imtina eden topluluk, mürteddir. Tembellik nedeniyle bireysel olarak zekât vermeyen ise fasık Müslim'dir.

– Bir delil olmasa da İslam âlimleri de ayetin ilgili bölümünü namaz kılmak ve zekâtı eda etmekten ziyade tüm İslam şeriatını kabul etmek (iltizam) ve İslam ahkâmına boyun eğmek olarak anlamışlardır.

Kurtubî (rh) der ki: "Şayet şirkten tevbe eder ve **İslam ahkâmını iltizam** ederlerse, dinde kardeşlerinizdir." (bk. Tefsîru'l Kurtubî, 8/143, Tevbe Suresi, 11. ayetin tefsiri)

İbni Kesir (rh) der ki: "Bu sebeple Ebû Bekir Sıddık (ra) zekâtı vermeyi menedenlerle savaşta bu ayete ve benzeri (naslara) dayandı. Zira ayet, onlarla savaşmayı bu fiillerle haram kıldı; **İslam'a girmek ve onun vaciplerini yerine getirmek…** Böylece (namaz ve zekât lafzını kullanarak) en yüce olanla en düşük seviyede olana dikkat çekmiş oldu. Çünkü şehadet kelimesinden sonra en yüce/şerefli rükün; namaz ve zekâttır." (bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 5/119, Tevbe Suresi, 5. ayetin tefsiri)

Bu anlayışı destekleyen delillerden biri; Allah Resûlü'nün (sav) ayeti açıklamak için söylediği hadislerdir. İnsanlarla savaşmayı ne zaman terk edeceğini ve onların hangi şartlarda Müslim olacağını ifade ettiği hadislere bakalım:

· Bazen İslam'a giriş için Kelime-i Şehadet, namaz ve zekâtı şart koşar:

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmelerine, namaz kılmaları ve zekât vermelerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Eğer bunları yaparlarsa benim elimden mallarını ve kanlarını korumuş olurlar. İslam'ın koyduğu haklar bunun dışındadır. Diğer (görülmeyen) konulardaki hesapları ise Allah'a aittir." (Buhari, 25; Müslim, 22)

· Bazen yalnızca Kelime-i Şehadet ve namazı şart koşar:

Adiy ibni'l Hiyâr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Allah Resûlü (sav) halkın arasında otururken ona bir adam geldi, gizli bir şey söyledi. Gizli söylediği şey Allah Resûlü (sav) açıklayıncaya kadar anlaşılmadı. Baktık ki münafıklardan birini öldürmek için izin istiyormuş.

Allah Resûlü (sav) durumu açıklayınca, 'O adam Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de O'nun resûlü olduğuna şehadet etmiyor mu?' dedi.

O da, 'Evet ediyor, şehadet etmez olsun!' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Namaz kılmıyor mu?' dedi.

O da, 'Evet kılıyor, kılmaz olasıca!' dedi.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah (cc) beni bundan menetti.' buyurdu." (Muvatta, 474; Ahmed, 23670)

· Bazen Kelime-i Şehadet, namaz, kıbleye yönelme ve Müslimlerin kestiğini yemeyi şart koşar:

Enes ibni Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlarla Lailaheillallah deyinceye kadar savaşmam emredildi. Eğer bunu söyler, bizim gibi namaz kılar, kıblemize yönelir ve bizim gibi hayvan boğazlarlarsa dinin öngördüğü durumlar dışında, onların kanlarını akıtmamız ve mallarına el koymamız haram kılındı. Onları hesaba çekmek ise Allah'a aittir." (Buhari, 392)

· Bazen Kelime-i Şehadet ve Nebi'nin (sav) tüm getirdiklerine inanmayı şart koşar:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik edene, bana ve benim getirdiklerime iman edene kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Eğer bunları yaparlarsa benim elimden mallarını ve kanlarını korumuş olurlar. İslam'ın koyduğu haklar bunun dışındadır. Diğer (görülmeyen) konulardaki hesapları ise Allah'a aittir." (Müslim, 21)

Abbâs ibni Abdulmuttalib'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, rabb olarak Allah'ı, din olarak İslam'ı, peygamber olarak Muhammed'i kabul ederse (onlardan razı olursa) imanın tadını almıştır." (Müslim, 34)

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sav) farklı münasebetlerde, farklı muhataplara konuşmuştur. Bir insanın İslam olması için zikredilen namaz ve zekât edası, bu konuşmalarda bazen zikredilmiş, bazen zikredilmemiştir. Bazen namaz ve zekâta ek maddeler zikredilmiştir. Bazen de "Benim getirdiklerime inanırlarsa." denerek kapsam geniş tutulmuştur. Bu da namaz ve zekâttan kastedilenin tüm İslam şeriatını kabul etmek ve ona boyun eğmek olduğunun delilidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• **Deriz ki:** Bu meseleyi tafsilatlı olarak ele alan âlimlerden biri de Şeyh Abdulkadir ibni Abdulaziz'dir. Kendisi tevhid akidesini kabul etmemde etkisi büyük âlimlerden biridir. Allah (cc) onu korusun, onun da bizlerin de ilim ve hidayetini arttırsın. Şeyh, zekât vermeyenleri mutlak olarak tekfir eden âlimlerdendir. Zikrettiği deliller ilk etapta ikna edici olsa da mesele tahkik edildikten sonra ve tüm deliller bir arada değerlendirildiğinde şeyhin isabet etmediği görülecektir. (bk. El-Câmi' fî Talebi'l İlmi'ş Şerîf, 2/170-175) Şöyle ki;

– Şeyh, yukarıda okuduğumuz Ebû Bekir (ra) uygulamasına dayanmış ve sahabenin zekât vermeyenlere mürted muamelesi yaptığını söylemiştir.

Deriz ki: Bu yaklaşım hatalıdır. Zira sahabe, zekâtın tembellik nedeniyle verilmediği bireysel hadiselere karşı savaşmamıştır.

Sahabe; zekât istendiği hâlde vermeyi kabul etmeyen, bu talebe kılıçla karşılık veren, İslam Devletiyle savaşmayı göze alan mumteni bir taifeye karşı savaşmıştır. Şeriat ahkâmından imtina etmek riddettir. Şeyh burada tembellikleri nedeniyle bireysel olarak zekât vermeyenler ile toplumsal olarak zekâttan imtina edenleri karıştırmıştır.

– Şeyh, İmam Buhari'nin mezhebini aktarırken yanılmıştır. Buhari'nin (rh) sahabe tavrını naklettiği hadislere (bk. Buhari, 6924-6925) şu başlığı attığını söylemiştir: "Farzlardan yüz çevirenin öldürülmesi ve mürted kabul edilmesi" (Bu bölümün tercümesi Benli Kitabevi'ne aittir ve birazdan açıklanacağı üzere hatalıdır.) Buna dayanarak Şeyh, Buhari'nin zekât vermeyeni mutlak olarak tekfir ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Bu isabetli bir yaklaşım değildir. Şöyle ki;

· Buhari (rh) kimleri mürted kabul ettiğini ifade etmek için şu başlığı kullanır:

باب قتل من أبي قبول الفرائض وما نسبوا إلى الردة

Şöyle tercüme edebiliriz: Farzları Kabul Etmeyi Reddedenlerin (veya İmtina Edenlerin) Öldürülmesi ve Riddete Nispet Edilmeleri Hakkındaki Bab

Buhari (rh) burada sadece zekâttan değil, **tüm farzlardan** bahsetmektedir. Farzları kabul etmeyen, reddeden ve onları yerine getirmekten imtina edenlerin mürted olduğunu iddia etmektedir. Şayet Buhari'nin mezhebi, Hocanın anladığı gibi olsa hangi farz olursa olsun, onunla amel etmeyenin mürted olduğuna inandığı sonucu çıkar ortaya… Ancak Buhari'nin böyle bir mezhebi yoktur!

Örneğin, konumuzu da ilgilendiren zekât meselesini ele alalım. Kitâbu'z Zekât 3. babda şöyle der: Zekât Vermeyenin **Günahı** Hakkındaki Bab

Bu başlık altında şu nasları verir:

"Altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenleri, can yakıcı bir azapla müjdele. (Zekâtını vermedikleri altın ve gümüşler) o gün ateşte kızdırılacak; alınları, böğürleri ve sırtları bu tabakalarla dağlanacak. 'Bu, kendiniz için yığıp biriktirdiklerinizdir. Yığıp biriktirdiklerinizi tadın (bakalım)!' (denilecek.)" (9/Tevbe, 34-35)

(1402) Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"(Kıyamet Günü) deve, sahibine doğru eskisinden daha güçlü bir şekilde gelir. Eğer zekâtını vermemişse ayaklarıyla sahibine vurur. Davar da sahibine eskisinden daha güçlü bir şekilde gelir. Eğer zekâtını vermemişse tırnaklarıyla sahibini tırmalar, boynuzuyla da boynuzlar."

"(Zekâtını vermeyen kimse) Kıyamet Günü, omzunda meleyen koyununu taşıyarak ve feryat ederek gelip, 'Yardım et, ey Muhammed!' demesin. Bu durumda ben o kimseye, 'Senin için hiçbir şey yapamam. Sana tebliğ etmiştim.' derim. Ya da omzunda böğüren devesini taşır bir şekilde gelerek, 'Yardım et, ey Muhammed!' demesin. O kimseye söyleyeceğim söz, 'Senin için hiçbir şey yapamam.' olacaktır."

(1403) Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Allah bir kimseye mal verdiği hâlde o, zekâtını vermezse Kıyamet Günü bu mal ona, iki gözü üzerinde iki nokta bulunan zehirli erkek bir yılan olarak gösterilir. Yılan onun boynuna dolanır, avurtlarından yakalayarak, 'Ben senin malınım, senin biriktirdiklerin benim.' der.'

Allah Resûlü (sav) daha sonra, 'Allah'ın lütuf ve ihsanından verdiği (nimetler) konusunda cimrilik edenler, (bu cimriliğin) onlar için hayır olduğunu sanmasınlar. (Hayır, öyle değil!) Bilakis onlar için şerdir. Cimrilik ettikleri şey Kıyamet Günü'nde bir bağ olarak boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.' (3/Âl-i İmrân, 180) ayetini okumuştur." (Buhari, Kitâbu'z Zekât, 3. Bab)

Görüldüğü gibi Buhari, zekât vermemeyi bir günah kabul eder. Özellikle bu bab başlığı altında verdiği 1402 No.lu Rivayet, onun (rh) ve Müslim'in (rh) aynı kanaldan rivayet ettiği muttefekun aleyh bir hadistir. Müslim'in lafzında cezasını çekenin "ya cennete ya da ateşe" gideceği ek de vardır. (bk. Müslim, 987)

Yani Yüce Allah'ın meşietine kalmıştır. Şayet Buhari (rh), Hocanın anladığı gibi, zekât vermeyeni mutlak tekfir etseydi burada zekât vermeyenin kâfir olduğunu ifade eden bir lafız kullanırdı. Bu bile, Buhari'nin zekâtı bireysel olarak vermeyenle, toplumsal olarak zekâttan imtina edenleri ayırdığını gösterir. Birincisi için "Zekât Vermeyenin Günahı" başlığını atar. İkincisi için "Farzları Kabul Etmeyi Reddedenlerin Öldürülmesi Ve Riddete Nispet Edilmeleri" başlığını atar.

Bir başka nokta şudur: Buhari (rh), zekâtı vermeyenlerin durumunu anlattığı Kitâbu'z Zekât 3. babda, Ebû Bekir'in (ra) mürtedlerle savaşına dair nassı vermez. Şayet zekât vermeyen her insanın bu hadisin hükmüne dâhil olduğuna inansaydı bu bab başlığı altında zikrederdi. Bu, Buhari'nin (rh) her zekât vermeyeni aynı kategoride değerlendirmediğinin delilidir.

Bir başka nokta şudur: Buhari (rh) Ebû Bekir'in (ra) mürtedlerle savaşına dair rivayeti Kitâbu'z Zekât'ta bir yerde nakleder. O da Kitâbu'z Zekât, birinci babtır. "Zekâtın Vacip Oluşu Hakkında Bab" başlığı altında 1399 ile 1400 No.lu Rivayetler olarak verir. Bu da Buhari'nin Ebû Bekir (ra) hadisinin zekâtın hükmüyle ilgili olduğunu düşündüğünü gösterir. Hâliyle Kitâbu'l İstitâbeti'l Murteddîn'de bu hadisi zekâtı vermeyenler için değil, onun hükmünü kabul etmeyenler için kullanır…

Zaten başlıkta kullandığı ابى/eba kelimesi de buna açıkça delalet eder. Zira bu kelimenin manasına dair dilciler şöyle der:

İbnu'l Fâris (rh) der ki: " 'E-b-y' kökü bir şeyden imtina etmeye delalet eder… (Kelimenin mastarı olan) iba; bir adama bir şey arz edersin, adam da onu kabul etmeyi reddeder. Sen de dersin ki: 'Nedir bu iba?' " (bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/45, e-b-y maddesi)

Râğıb El-İsfehânî (rh) der ki: "İba, bir şeyden şiddetle imtina etmektir." (bk. El-Mufredât, s. 58, e-b-y maddesi)

Buhari şârihi İbni Hacer de (rh) başlığı şöyle açıklar: "Vacip Hükümleri Kabul Etmekten ve Onlarla Amel Etmekten İmtina Edenlerin Öldürülmesinin Cevazı Hakkındaki Bab"

Yani Buhari (rh) tembellik nedeniyle zekât vermeyenlerden değil, kendisinden zekât vermesi istendiği hâlde "Vermiyorum." diyerek imtina edenlerden söz etmektedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Şeyh, Kadı Ebû Ya'lâ'dan (rh) bir nakilde bulunmuştur:

– "Sahabenin, zekât vermeyi reddedenleri tekfir ettiği hususunda icma olduğunu nakledenlerden birisi de 'El-Ahkamu's-Sultaniyye'nin yazarı Kadı Ebû Ya'lâ'dır. Şöyle der: 'Bu konuda sahabenin icması vardır. Onlar zekât vermeyi reddedeni küfürle vasıflandırmışlar, onunla savaşmışlar ve onun mürted olduğuna hükmetmişlerdir. Oysa büyük günah işleyenler için böyle bir şey yapmamışlardır. Eğer bunların hepsi kâfir olmuş olsalardı tümüne aynı muameleyi yaparlardı." (bk. Mesâilu'l Îmân, Kâdî Ebû Ya'lâ, s. 330-332)

Kanaatimce Şeyh, Abdulkadir Ebû Ya'lâ'yı (rh) yanlış anlamış, yanlış yorumlamıştır. Zira Ebû Ya'lâ burada her zekât vermeyeni değil, belli bir zümreyi kastetmektedir. O da zekâtı vermekten imtina eden, yani zekâtı vermemek için İslam Devletine kılıç çekenlerdir. Onun (rh) diğer eserlerine baktığımızda bu ayrım net bir şekilde görülür. Şöyle ki; Kadı Ebû Ya'lâ, El-Ahkâmu's Sultâniyye kitabında şöyle der:

"Zekâtı terk edene gelince; imam ondan (zekâtını) zorla alır. Şayet imtina etmesi nedeniyle zekâtı almak mümkün olmazsa onunla savaşılır. Onunla savaş onun ölümüne neden olsa da zekât alınıncaya kadar onunla savaşılır. Ebû Bekir'in (ra) zekâtı menedenlerle savaşması gibi…

Bu hâlde öldürülürse kâfir ve mürted olarak mı öldürülür? (İmam Ahmed' den rivayette bulunan) Meymuni nakline göre zekâtı meneden hakkında, 'Onunla savaşılır.' der.

Ona (Ahmed'e) sorulur: 'Malı miras olarak kabul edilip namazı kılınır mı?

Der ki: 'Ebû Bekir'e (ra) zekâtı vermeyip onunla savaşanlar gibi zekâtı meneden ve (zekât talep edenlerle) savaşırsa; malı miras kabul edilmez, namazı da kılınmaz. Şayet zekâtı tembellik ve cimrilik nedeniyle vermez ve (zekâtı isteyenlerle) savaşmaya kalkmazsa; onunla savaşılır ama malı miras kabul edilir namazı da kılınır.' " (El-Ahkâmu's Sultâniyye, s. 262)

Burada açıkça İmam Ahmed (rh) zekât vermeyenleri ikiye ayırır:

• Zekâtı vermeyi reddeden ve savaşan kimse; onunla savaşılır, mürted ahkâmı uygulanır. Malına el konulur, namazı kılınmaz.

• Cimrilik nedeniyle zekât vermez, bununla birlikte zekâtı isteyenlerle savaşmazsa onunla savaşılsa bile ona mürted muamelesi yapılmaz. Malına el konmaz, cenaze namazı kılınır.

Buradan anlıyoruz ki; Ebû Ya'lâ'nın (rh) Mesâilu'l Îmân'da zikrettiği, zekâtı her vermeyen değildir. Zekâtı Ebû Bekir'e (ra) vermeyenler gibi; zekâtı vermeyen ve bunun için savaşanlardır. Yani bir gücün arkasında gizlenerek İslami yönetime baş kaldıranlar ve bunu da bir vacibi yerine getirmemek için yapanlardır.

Ki; İmam Ahmed'den (rh) bu ayrımı Hallâl da (rh) aktarmıştır. (bk. Ahkâmul Ehli'l Milel ve'r Ridde 486-489, 1426 No.lu Rivayet)

– Yine Şeyh, Ebû Bekir El-Cessâs el-Hanefi'den (rh) bir nakilde bulunmuştur:

"Ebû Bekr el-Cessâs El-Hanefi, 'Ahkamu'l-Kur'an' isimli kitabında; 'Rabbine andolsun, aralarında çekiştikleri şeyde, seni hakem kabul etmedikleri müddetçe, iman etmiş olmazlar.' (4/Nisâ,65) ayetinin tefsirinde şöyle der: 'Bu ayeti kerime, Allahu Teala'nın yahut Rasulü'nün sallallahu sleyhi ve sellem emirlerinden herhangi birisini reddeden kimsenin, bunu gerek şek sebebiyle, gerekse kabulü terk ve hükme teslim olmaktan kaçınmak suretiyle reddetmiş olsun, İslam dışı olduğuna delildir. Bu da sahabenin, zekâtı eda etmeyi reddedenlerin mürted olduğuna, öldürüleceklerine ve soylarının köleleştirilebileceğine dair vermiş oldukları hükmün doğru olduğu sonucunu gerekli kılar. Çünkü Allahu Teala, Nebi'ye sallallahu aleyhi ve sellem ve Onun hükmüne teslim olmayanın iman sahibi olmadığı hükmünü vermiştir.' " (El-Câmi' fî Talebi'l İlmi'ş Şerîf, 2/172)

Aslında Şeyh bu naklinde yanılmıştır. Zira Cessâs (rh); burada, Allah Resûlü'nün hükmünde şüphe eden, kabulü terk eden veya hükme teslim olmaktan kaçınarak yapmayanların İslam'ın dışına çıkıp mürted olacaklarını anlatmıştır. Allah Resûlü'nün hükmünde şüphe eden, onu kabul etmeyen veya teslimiyet göstermeyenin mürted olacağı açıktır. Bunu zekâta uygulayacak olsak; bir kişi zekâttan şüphe etse, onu kabul etmeyip reddetse veya o hükme teslim olmasa mürted olur. Ancak bir amelin hükmünü kabul eden, ona teslim olan ve onda şüphe etmeyen; bununla birlikte onunla amelde tembellik eden, bu sınıftan değildir. Cessâs'ın kastı da bu sınıf değildir.

Cessâs (rh) aynı kitabın farklı yerlerinde meramını çok açık şekilde anlatır. Örneğin, "Sahabe, zekâtı menedenlerin ailelerini köleleştirdi, savaşanlarını öldürdü ve onları riddet ehli diye isimlendirdi. **Çünkü onlar zekâtı vermekten ve onun vacip olduğunu kabulden imtina ettiler. Bu nedenle de mürted oldular.** Çünkü Kur'ân'dan bir ayeti inkâr eden, Kur'ân'ın tamamını inkâr etmiş gibidir. Ebû Bekir (ra) ve diğer sahabeler onlarla savaştıklarında bunun üzere hüküm icra ettiler." (bk. Ahkâmu'l Kur'ân 4/271, Tevbe Suresi, 5. ayetin tefsiri)

Yine kitabın başka bir yerinde şöyle der: "Ebû Bekir ve ona muvafakat eden sahabe, zekâtı menedenlerle iki sebeple savaştı: İlki, küfürdür; diğeri, zekâtı menetmeleridir. Çünkü onlar zekâtın farziyetini kabulden ve onu eda etmekten imtina edip (bu iki sebebi) birbirine eklediler: İlki, Allah'ın emrini kabuldür; ki bu küfürdür. İkincisi, mallarının vacip olan zekâtını imama vermediler. Ebû Bekir'in onlarla savaşı bu iki sebeptendir." (bk. age. 2/192, Bakara Suresi, 278-279. ayetlerin tefsiri)

Cessâs (rh); sahabenin savaştıklarının mürted olduğunu kabul eder. Ama onların sıfatını da zikreder. Şeyh bu sıfatları ele almadan, onun sözünü kullanmıştır. Bu da isabetli olmamıştır. Cessâs'a göre onların mürted olması ve onlarla savaşılması; vücubiyeti inkârları ve zekât vermemek için savaşmalarıdır. Burada Cessâs'ın (rh) tespitinin doğruluğu ve yanlışlığı konumuz açısından önemli değildir. Zira mesele, Şeyh Abdulkadir'in Cessâs'ın açık sözlerini değil, konuya dair kapalı bir sözünü nakletmesidir.

– Yine Şeyh konuya dair ibni Teymiyye'den (rh) nakiller yapmıştır. Örneğin;

"İbn Teymiyye ise şöyle der: 'Sahabe ve onlardan sonra gelen imamlar, beş vakit namaz kılsalar, ramazan orucu tutsalar dahi, zekât vermeyi reddedenlerle savaşılacağına dair ittifak etmişlerdir. Çünkü bu kimselerin zekât vermemek için geçerli bir tevilleri yoktu bu nedenle mürted oldular. Allah'ın emrettiği gibi, zekâtin vacipliğini ikrar etmiş olsalar da, vermeyi reddetmeleri üzerine bu kimselerle savaşılır." (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 28/519)

Yine şöyle der: "Selef, oruç tuttukları, namaz kıldıkları ve Müslümanlarla savaşmadıkları halde, zekât vermeyi reddedenleri mürtedler olarak isimlendirmişlerse, Allah'ın ve Peygamber'in düşmanlarıyla

birlik olup Müslümanları katledenlerin durumu hakkında ne söylenebilir?" (bk. age. 28/531)

Şeyhin bu nakilleri isabetli olmamıştır. Zira İbni Teymiyye'nin icma naklettiği konu "zekâtı vermekten imtina edenler", yani bir kuvvetin arkasına gizlenip zekât vermemek için savaşanlardır. İbni Teymiyye (rh) bu konuda haklıdır. Sahabe zekât vermemek için savaşanlara "Vacip olduğuna inanır mısın?" diye sormamış, onlarla mürted olarak savaşmıştır. Ancak zekâtı tembellikle vermeyen ve zekât vermemek için savaşmaya kalkışmayanlarla ilgili böyle konuşmaz. Bırakın icma nakletmeyi, selefin çoğunluğunun onları tekfir etmediğini aktarır:

"Müslimler ittifak etti ki; kelime-i şehadeti söylemeyen kâfirdir. **Ancak (namaz, zekât, hac ve oruçtan oluşan) dört ameli terk edenin küfründe ihtilaf ettiler.** Biz 'Ehl-i Sünnet, kişi günah işlediği için kâfir olmaz.' dediğimizde; zina ve içki gibi masiyetleri kastederiz. **Ancak bu dört amelin (farzların) terkinde meşhur bir tartışma vardır…**" (Mecmûu'l Fetâvâ, 7/302 vd.)

Başka yerde şöyle der:

"Fakat vacip olduğunu ikrar etmekle bu dört rükundan birini terk ederse, onun tekfirinde âlimlere ait farklı görüşler vardır. Bu (görüşler aynı zamanda) Ahmed'den rivayet edilmiştir.

İlki; bunlardan herhangi birini terk eden kâfirdir… Bu seleften bir grubun görüşüdür. Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Ebû Bekir de tercih etmiştir.

İkincisi; vacip olduğunu ikrar edip de bunları terk eden kâfir olmaz. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî ashabından fukahanın çoğunluğunun yanında meşhur olan görüş budur. Ahmed'den de rivayet edilmiştir. İbni Batta ve diğerleri de bu görüşü tercih etmiştir.

Üçüncüsü; yalnızca namazı terk eden kâfir olur. Bu Ahmed'den nakledilen üçüncü görüştür ve selefin çoğunluğunun görüşü budur…

Dördüncüsü; namazı ve zekâtı terk eden kâfir olur.

Beşincisi; namazın terkiyle ve imamla savaştığı takdirde zekâtın terkiyle kâfir olur." (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 7/609-611)

Bu nakillerden de anlaşıldığı üzere İbni Teymiyye'nin icma naklettiği hüküm, zekât vermeyen ve zekât vermemek için savaşanlar içindir. Yani mumteni taifedir. Evet, bunların mürted olduğu konusunda sahabe arasında tartışma olmuş, sonra ittifak etmişlerdir. Racih olan da budur.

Şüphe yok ki; selef arasından zekât vermeyenin mutlak olarak kâfir olduğuna dair fetvalar verenler olmuştur. Yine dört rükundan birini özürsüz terk edenin kâfir olacağını, bunun aksini söyleyenin Mürcie olacağını söyleyenler de olmuştur.

Sufyan ibni Uyeyne (rh) der ki: "Mürcie, farzları terk etmeyi günah işlemeye denk tutarak günah kabul ederler. Oysa ikisi eşit değildir. Çünkü kasten günah işlemek onu helal görmedikçe masiyettir. Özürsüz ve bilerek farzları terk ise küfürdür. Bunun açıklaması İblis ve Yahudi âlimleridir. (İblis; farz olan secdeyi terk etmiştir. Yahudi âlimleriyse) Nebi'nin bisetini ikrar etmiş, fakat onun şeriatıyla amel etmemişlerdir." (Es-Sunne, Abdullah ibni Ahmed ibni Hanbel, 745)

Seleften yapılan nakillere muttali olmak isteyenler, Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem kitabına müraacat edebilir. (Nakiller için bk. age. 1/147-155, 3 No.lu Hadis Şerhi)

Sonuç olarak; zekâtı tembelliklerinden dolayı vermeyenler ile zekât vermemek için savaşan mumteni taife arasında fark vardır. Şeyhin yaptığı tüm nakiller mumteni taifeyle ilgilidir. Tüm naslar ve sahabe uygulaması değerlendirildiğinde anlaşılır ki; zekâtın vücubunu reddeden ve zekâtı vermemek için kılıç çeken (mumteni), mürtettir. Tembellik nedeniyle zekat vermeyen ise fasıktır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Zekâtla Mükellef Olmanın Şartları

Bir insanın zekâtla mükellef olması için gerekli olan bazı şartlar vardır. Bu şartlara sahip olan herkes zekâtı vermekle mükelleftir, zekât onlara farzdır.

- **İslam Olmak**

Zekât bir ibadettir; tüm ibadetlerde olduğu gibi bu amelin kabulü için de Müslim olmak gerekmektedir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü(sav) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu: 'Sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna' şahitlikte bulunmaya davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.' "[82]

Allah Resûlü (sav) önce onların İslam'a davet edilmesini, şayet kabul ederlerse namaza ve zekâta davet edilmelerini istemiştir. Meselenin bir diğer delili; İslam ehli olmayanların, Allah katında ibadetlerinin batıl olduğunu söyleyen delillerdir:

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[83]

"Kâfirlerin amellerinin (durumu), düz bir arazideki seraba benzer. Susuz kişi onu su zanneder. Sonunda oraya varınca hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur. Allah, yaptıklarının karşılığını eksiksiz verir. Allah, hesabı çabuk görendir."[84]

82. Buhari, 1496; Müslim, 19
83. 14/İbrahîm, 18
84. 24/Nûr, 39

- **Hür Olmak**

Zekâtla mükellef olmak için kişinin hür olması gerekmektedir. Zira ileride geleceği gibi zekâtın farz olması için, kişinin o mala malik/sahip olması gerekir. Oysa köleliğin olduğu dönemlerde kölenin kendisi maldır ve hiçbir şeye malik değildir.[85]

85. Yüce Allah'a hamdolsun, insanlık kölelik müessesini ortadan kaldırdı. Zira şer'i naslara ve bu naslarla gözetilen makasıda bakan bir kimse şunu görecektir: Kur'ân ve sünnet bu uygulamayı azaltmak ve kalanı ıslah etmek için ciddi bir çaba sarf etmiştir. Ne yazık ki bu müesseseyi kaldırmak Müslimlere değil, gayrimüslim topluluklara nasip olmuştur.

– Allah Resûlü'nün (sav) geldiği dönemde birden fazla köleleştirme yolu vardı. Bunlar dört sınıfta ele alınabilir:

• Yol kesmek, baskın vermek ve kaçırılan hür insanları köleleştirmek

• Borcunu ödeyemeyen insanları borcu karşılığında köleleştirmek

• Savaş esirlerini köleleştirmek

• Bir köleden doğmuş olmak

İslam gelir gelmez bu yollardan ilk ikisini iptal etti. Hür insanlara el koyarak veya borcu karşılığında insanları köleleştirmeyi kaldırdı. Böylece köleliğin en yaygın iki kaynağını kurutmuş oldu. Yani yarı yarıya köleliği azaltmış oldu.

– Savaş esirlerine gelince; savaş esirlerinin ya iyilik yaparak salıverilmelerini ya fidye karşılığında salıverilmelerini ya da öldürülmelerini emretmiş; köleleştirilmelerine ne lafzen ne de ima yoluyla işaret etmemiştir:

"Kâfirlerle karşılaştığınız zaman, hemen boyunlarını vurun. Onları iyice bozguna uğrattığınızda, (esirlerin) bağını sıkıca bağlayın. Bundan sonra, ister iyilik olarak onları salıverin ister fidye karşılığında bırakın. Savaş ağırlıklarını bırakıp (sona erinceye kadar) böyle davranın. İşte böyle… Şayet Allah dileseydi (onları helak ederek) intikam alabilirdi. Fakat sizi birbirinizle imtihan etmek için (cihadı emretti). Allah, kendi yolunda öldürülenlerin amellerini boşa çıkarmayacaktır." (47/Muhammed, 4)

Bu ayetin mensuh olup olmadığı ilk dönem âlimleri tarafından tartışılsa da Taberi (rh) ayetin muhkem olduğunu, neshi gerektiren bir delil olmadığını tercih eder. (bk. Tefsîru't Taberî, 21/187, Muhammed Suresi, 4. ayetin tefsiri)

Muhaddislerden Tirmizî (rh) hadis imamlarının görüşünü şöyle aktarır: "Allah Resûlü'nün ashabı ve onların dışındaki âlimlerin çoğunluğuna göre amel şunun üzeredir: İmam dilerse esirleri karşılıksız serbest bırakır, dilerse öldürür, dilerse fidye karşılığı serbest bırakır." (bk. Tirmizi, 1568 No.lu Hadis Açıklaması)

"İmran ibni Husayn'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav), Müslimlerden iki kişi karşılığında müşriklerden bir kişiyi serbest bırakmıştır." (Tirmizi, 1568)

"Bu hadis hasen sahihtir. Ebû Kılâbe'nin amcası, Ebu'l Muhelleb'dir. İsmi Abdurrahman ibni Amr olmakla beraber Muaviye ibni Amr olduğu da söylenmektedir. Ebû Kılâbe'nin ismi Abdullah ibni Zeyd El-Cermî'dir.

Peygamber'in (sav) ashabının ve sonrakilerin, ilim adamlarının çoğunluğunun uygulaması bu hadise göre olup 'Devlet başkanlarının, esirlerinden dilediğini serbest bırakma, dilediğini öldürme dilediğini de fidye mukabili salıverme hakkı vardır.' derler. Bazı ilim adamları ise öldürülmelerini fidye almaya tercih ederler.

Evzai der ki: 'Kıtal (Muhammed) Suresi'nin 4. ayetinin, Bakara Suresi'nin 191. ayetiyle nesh edilip hükmünün kaldırıldığı bize ulaşan bilgiler arasındadır.'

Aynı şekilde Hennad, İbnu'l Mübarek vasıtasıyla Evzai'den bize hadis rivayet etmiştir.

İshak ibni Mansur diyor ki: 'Ahmed'e, 'Esir alınan kişinin öldürülmesi mi, yoksa fidye alınarak salıverilmesi mi sence daha sevimlidir?' diye soruldu. Şöyle cevap verdi: 'Fidye vermeye gücü yeterse bunda bir sakınca yoktur, öldürüldüğünde de yine bir sakınca yoktur.' İshak diyor ki: 'Esirlerin kılıçtan geçirilmesi benim hoşuma gider, ama tanınmış biri olursa pek çok kimsenin dikkatini çekmek için gerekenin yapılmasını da severim.' " (Tirmizi, 1568 No.lu Hadis Açıklaması)

Ayetler savaş esirlerini köleleştirme seçeneğini zikretmeyerek, dolaylı yoldan bu seçeneği Müslimlerin gündeminden kaldırmıştır. Yani köleleştirme kaynaklarından birini daha yok saymış, köleleştirme kaynaklarından birini daha kurutmaya çalışmıştır.

– Köle azat etme yollarını çoğaltmıştır:

• Neredeyse şer'i suç kefaretlerinin tamamı arasında köle azat etmek vardır:

"Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse (bunun kefareti) **mümin bir köle azat etmek**, bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) **mümin bir köle azat etmektir.** Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve **mümin bir köle azat etmektir**…" (4/Nisâ, 92)

"(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya **köle azat etmenizdir.** Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun. Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." (5/Mâide, 89)

"Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce bir **köle azat etsinler**. Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (58/Mücadele, 3)

Ebû Hureyre'nin (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Biz Resûlullah'ın (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diye karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Resûlullah (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Resûlullah (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Resûlullah (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Resûlullah (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu." (Buhari, 1936; Müslim, 1111)

• Köle azat etmeyi en faziletli amellerden saymıştır:

"Ancak o sarp yokuşa (salih amellere) atılmadı. Sen, sarp yokuşun ne olduğunu nereden bileceksin? O, köle azat etmektir." (90/Beled, 11-13)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Müslim bir köleyi azat edip hürriyetine kavuşturursa Yüce Allah o köleden bir organa karşılık azat edenin bir organını cehennem ateşinden azat edip kurtarır." (Buhari, 6715)

Ebû Mûsâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimsenin ecri iki kere verilir: Ehl-i Kitap'tan bir kimse ki kendi peygamberine iman eder, arkasından Peygamber'e (sav) erişip ona iman eder, ona uyar ve onu tasdik eder. Bu kimse için iki ecir vardır.

Bir köle ki hem Yüce Allah'ın hakkını yerine getirir hem de sahibinin hakkını yerine getirir. Bu kimse için iki ecir vardır.

Bir kimse ki kendisinin bakıp doyurduğu kadın bir kölesi olur da onu güzel bir şekilde bakıp doyurur, sonra eğitir ve eğitimini de güzel bir şekilde yapar, arkasından onu hürriyetine kavuşturup onunla evlenir. Bu kimse için de iki ecir vardır." (Buhari, 97; Müslim, 154)

• Kölelere çalışıp kendi hürriyetlerini satın alma hakkı tanımış, köleliğin değişmez bir statü olduğu anlayışını reddetmiştir:

"Köle ve cariyelerinizden (kölelikten kurtulmak için) mukatebe/anlaşma yapmak isteyen olursa, kendilerinde hayır gördüğünüz kölelerle anlaşma yapın." (bk. 24/Nûr, 33)

• Kölelere haklar vermiş, isteyenin istediği gibi davrandığı bir durumdan onları kurtarmıştır:

O güne kadar iffetsiz kabul edilen kölelerin bir iffeti olduğunu ve kimsenin onları zinaya zorlayamayacağını belirtmiştir.

"Dünya metaını elde etmek için, iffetini koruyan cariyelerinizi fuhşa zorlamayın." (bk. 24/Nûr, 33)

Onların yeme, içme ve çalışma şartlarını garanti altına almıştır:

Ma'rur ibni Süveyt'ten (rh) şöyle nakledilmiştir:

"Ebû Zerr'i görmüştüm. Kendisinin üzerinde bir elbise vardı. Kölesinin üzerinde de aynısı vardı. Kendisine bunun nedenini sordum.

Ebû Zerr, Resûlullah Dönemi'nde bir kimseye kötü söz söylediğini ve annesi nedeniyle o kimseyi ayıpladığını belirtti ve şöyle devam etti: 'Bu kimse de Peygamber'e (sav) gitti ve bunu kendisine bildirdi.

Bunun üzerine Peygamber (sav) bana, 'Sen hâlâ içerisinde cahiliye bulunan bir kimsesin! O (köle) kardeşleriniz, Allah'ın sizin gözetiminize verdiği, hizmetinizi gören kimselerdir. Kimin gözetiminde bir kardeşi olursa yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Yapamayacakları şeylerden onları sorumlu tutmayınız, eğer böyle sorumlu tutmuş iseniz o hâlde kendilerine yardım ediniz.' buyurdu.' dedi." (Buhari, 30; Müslim, 1661)

Zâzân Ebû Ömer'den (rh) şöyle nakledilmiştir: "İbni Ömer, bir kölesini çağırmış, derken kölenin sırtında bir iz görmüş ve ona, 'Canını acıttım mı?' demiş.

O da, 'Hayır.' demiş.

İbni Ömer, 'Sen azat oldun.' demiş.

Sonra yerden bir şey (çubuk) almış ve 'Bu azat etmede benim bu değersiz şeyden fazla bir ecrim yoktur, çünkü ben Resûlullah'ın (sav), 'Kim, işlemediği bir suçtan dolayı kölesini döver veya tokatlarsa şüphesiz ki bunun kefareti onu azat etmektir.' dediğini işittim.' demiştir." (Müslim, 1657)

İslam neden köleliği tamamen kaldırmadı?

Bu açıklamalardan sonra aklımıza bir soru takılabilir: İslam neden köleliği yasaklamadı?

Yukarıda aktardığımız bilgileri dikkatle okuyan bir göz şunu görecektir: İslam, köleliği kaldırmak için kademeli bir yol izlemiştir. Önce onun kaynaklarını kurutmuş, sonra var olan köleleri hürriyetine kavuşturmuş, sonra kalan kölelerin haklarını garanti altına alarak köle sahiplerini kölelerden kurtulmaya zorlamıştır.

Ancak Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifelerden (r.anhum) sonra gelen zalim sultanlar ve zorba diktatörler, İslam'ın aydınlık yolundan sapmış; Fars ve Rum özentisi birer krala dönmüşlerdir. Bırakın

köleliği kaldırmayı, hür insanları köle görecek kadar alçalmışlardır. Emeviler, Arap olmayan Müslimleri açıkça aşağılamış, âdeta onların Müslim olmasından rahatsız olmuşlardır.

Sefih Emevi Valisi Haccac'ın Allah Resûlü'nün (sav) minberinden sahabeye ve Acemlere (Arap olmayan Müslimlere) bakışını yansıtan şu konuşmaya bakın:

Asım'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Haccac'ı minber üzerinde şöyle derken işittim: 'Hepiniz gücünüzün yettiğince Allah'a karşı sorumluluk bilinci içerisinde olunuz. Bu konuda hiçbir istisna yoktur. Hepiniz Müslimlerin Emiri Abdulmelik'in sözünü dinleyip ona itaat ediniz. Bu konuda da kimse için ayrıcalık yoktur. Allah'a yemin olsun ki ben insanlara mescidin bir kapısından çıkmalarını emretsem onlar da başka bir kapıdan çıksalar, onların kanları ve malları bana helal olur. Vallahi, ben Mudar Kabilesi'nin malları karşılığında Rabia Kabilesi'nin mallarını alsam, bu benim için helal olur. Beni, Huzeyl'in kölesi Abdullah ibni Mes'ûd hakkında kim mazur sayar? O, kendi okuduğu Kur'ân okuma şeklinin Allah'tan olduğunu iddia ediyor. Vallahi, onun kıraati, bedevi Arapların recez kalıbından başka bir şey değildir. Allah, Peygamber'ine (sav) bu kalıbı indirmemiştir. Şu Acemlerden dolayı beni kim mazur sayar? Onlardan her biri bir taş atıp taş nereye düşerse orada bir olay çıkacağını iddia ediyorlar. Allah'a yemin olsun ki onları geçmiş günler gibi hükümsüz hâle getireceğim.'

Ravi dedi ki: 'Bu söylenenleri A'meş'e söyledim. O da, 'Vallahi, ben de Haccac'dan aynı şekilde bunları işittim.' dedi.' " (Ebu Davud, 4643)

A'meş'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Haccac'ın minber üzerinde şöyle söylediğini işittim: 'Şu Arapların dışındaki insanlar yok mu? Hepsi boyunları vurulmayı hak etmiş kimselerdir. Şayet ben onları öldürmek isteseydim, onları geçip giden gün gibi (yok olmuş bir vaziyette) bırakırdım.'

Haccac bu sözüyle Arap olmayan insanları kastediyordu." (Ebu Davud, 4644)

Çöl zihniyetine sahip, bedevilikten kurtulmamış, Allah Resûlü'nün (sav) insanı arındıran ve yücelten terbiyesinden yoksun bu zalimler; elbette köleliğin kalkması için bir adım atmayacaktı. Allah Resûlü'nün başlattığı ıslah hareketini devam ettirmek şöyle dursun, gerisin geriye cahiliyeye dönecekti; ki, öyle de oldu. Maalesef köleliği kaldırmak zalim saltanatlar nedeniyle Müslimlere nasip olmadı. Allah Resûlü'nün (sav) başlattığı ıslah yürüyüşü akamete uğradı. Her ne olursa olsun; insanlığın tarih boyunca yaptığı en hayırlı işlerden biri, hiç şüphesiz köleliğin kaldırılmasıydı. Umuyorum; bir köleden daha aşağı şartlarda çalıştırılan asgari ücretlileri, kaçak göçmen işçileri, çocuk işçileri, organ ve fuhuş mafyası elinde köleleştirilen mazlumları ve sağlık sektörünün denek olarak kullandığı mustazafları… kurtarmak ve bu modern köleliği sonlandırmak İslam ümmetine nasip olur.

Şimdi sorumuza dönelim: İslam, köleliği neden bir seferde kaldırmadı? Bu soruya birkaç açıdan cevap verilebilir:

Savaş hukuku ve kölelik

Mevdudi kendisine yöneltilen bir soruya şöyle cevap verir:

"Köleliği temelden yasaklamamanın sebebi şudur: İslam bu sistemi; bir savaş düzenini ve şartlarını göz önüne alarak ortadan kaldırmamıştır. Düşmanla savaş tazminatında anlaşma sağlanmadığı ve İslam devletinin de esirlerin karşılıksız serbest bırakılmasını memleket yararına uygun bulmadığı durumlarda, bu kölelik sistemine ihtiyaç duyulur. İstisnai durumları bir tarafa koyarak bakarsanız, 18. asrın sonuna kadar dünyada savaş esirlerini karşılıklı değiştirme sisteminin olmadığını göreceksiniz ve Müslüman devletlerin savaş esirlerini serbest bırakarak kendi esirlerini de serbest bıraktırma imkânına sahip olmadıklarını anlayacaksınız. Şimdi eğer dünyada savaş esirlerini değiştirme diye bir sistem varsa; bu, dinî bir emre göre değil, bilakis herhangi bir milletin her ân göz ardı etmesi mümkün olan bir menfaatin sonucuna göredir. Bugün bize karşı savaşan gaddar bir düşmanımızla böyle bir durumumuz ortaya çıksa, savaş esirlerini değiştirme prensibini reddedip hiçbir şartla bizim esirlerimizi serbest bırakmasa, bizler elimizdeki esirleri serbest bırakabilir miyiz? Artık siz kendiniz düşünün, İslam bizi savaş esirlerini serbest bırakmaya kesin-

likle mecbur kılsaydı, bu emir bizim için bir felaket hâlini almaz mıydı? Hangi ulus, kendi askerleri düşman elinde esir kalmaya devam ettiği sürece, elindeki düşman esirlerini serbest bırakmaya tahammül edebilir? Dinî emir gereği, kendi adamları olan elimizdeki esirleri serbest bırakmak zorunda olduğumuzu kesinlikle bilen bir düşman, bizimle savaş esirlerini değiştirme anlaşması yapar mı?" (Meseleler ve Çözümleri, 2/502-503)

Kölelerin ahlaki durumu

İslam gelinceye dek köleler en aşağılık işlerde kullanılır, fuhuş yapmaya zorlanır, gayrimeşru kabul edilen suçlara itilirlerdi. Çoğu en basit ahlaki kuraldan habersiz, hiçbir terbiye görmemiş insanlardı. Şayet kölelik müessesesi kaldırılsa, muhtemelen toplumda ahlaki bir kaos oluşacak; suç patlaması yaşanacaktı. Bu durum bir yönüyle topluma, diğer yönüyle kölelere zarar verecekti. Zira insanlar köleleri toplumsal kaosun müsebbibi görecek ve onları en ağır cezalara çarptıracaktı. Onları toplumun gazabından koruyan bir müessese olsa dahi, toplumun onlardan nefret etmesine engel olunamayacaktı. Bu da amacı ıslah olan İslam dini açısından pek makul bir yol değildi.

Toplumun köleliğe bakışı

Muhammed Kutub şöyle der: "İlk olarak şunu zikretmemiz lazım gelir ki, İslam, dünyanın her tarafında köle nizamının makbul olduğu, hiçbir kimsenin onu inkâr ve değiştirme hususunu düşünmediği; aynı zamanda köleliğin, insanlar arasında içtimai ve iktisadi geçer bir değer olduğu bir sırada zuhur etti. Onun için, bu nizamı değiştirmek ve tamamen ortadan kaldırmak şiddetli bir denemeye, alıştırmaya ve uzun bir zamana muhtaç bir işti. Malum olduğu vecih ile şarabın yasaklanması bile uzun senelere ihtiyaç gösterdi. Her ne kadar sosyal görünüşü varsa da, her şeyden önce şarap içme şahsi bir alışkanlıktır. Cahiliyet Devri'nde dahi bazı Araplar içmekten kaçınırlar ve bunda yüksek şahsiyet sahiplerine yakışmayan birtakım kötülüklerin olduğunu görürlerdi. Kölelik ise; şahsi, sosyal ve iktisadi amilleri içine aldığı için fertlerin gönüllerinde ve toplumun yapısında daha derin bir yer tutmakta idi. Yukarıda da söylediğimiz gibi o devirde hiçbir kimse köleliği çirkin bir şey saymıyordu. Hiçbir kimsenin aklından böyle bir tasavvur geçmemişti. Binaenaleyh köleliğin kaldırılması, Peygamber'in hayatını içine alan zamandan daha fazla bir zamana muhtaç idi. Çünkü o, tanzim ve teşri' ile vahyin indiği kısa bir fetretten ibaret idi. Allah yarattığı mahlûkatını daha iyi bilir. Şarabın iptali için ânında tenfiz edilecek bir kanun çıkarmak kâfi olsaydı, o vakit Allah, şarabı birkaç senede kademeli olarak haram etmezdi. Ânında bir tek emirle haram ederdi. Yine köleliğin ilgası için onu lağveden bir emrin çıkarılması kâfi olsaydı, o zaman Allah'ın ilmi mucibince bu emrin tehirine bir sebep kalmazdı!.." (İslam'ın Etrafındaki Şüpheler, s. 63-64)

Kölelerin psikolojik/ruhsal durumu

Muhammed Kutub der ki: "İkinci olarak, hürriyetin, verilmeyip alınan bir şey olduğunu hatırlamamız lazımdır. Resmî emir çıkarmak suretiyle köleyi hürleştirmek, onu gerçek manada hürleştirmek için yapılan bir iş sayılmaz. Amerika Reisi Cumhurlarından Abraham Lincoln'ün bir kalemde köleyi hürleştirme ameliyesindeki Amerika tecrübesi, söylediklerimize en doğru şahittir. Lincoln'ün kanunla dıştan hürleştirdiği köleler hürriyete tahammül edemediler. Bunlar daha önce olduğu gibi, köle olarak kabul edilmelerini isteyerek eski efendilerine döndüler. Çünkü onlar henüz içten hürleşmiş değillerdi. Bu hadisenin garabetine rağmen ona psikolojik hakikatlerin ışığı altında bakıldığı zaman mesele garip değildir. Hayat bir âdettir. Hayat, insanın içinde yaşadığı şartlardır. Eskilerin zannettiği gibi, kölenin başka bir cins olmasından değil, lakin onun devamlı kölelik gölgesinde gelişen maddi ve ruhi yeteneklerinden dolayı bu böyledir. Binaenaleyh, kölenin itaat yönü son haddine kadar gelişir, mesuliyet ve ağırlıkları yüklenme yönü de son haddine kadar gizlenir.

Köle, efendisi emrettiği zaman birçok işleri güzel yapmayı becerir. Bu durumda köle için itaat etmek ve emri yerine getirmekten başka bir şey yoktur. Lakin o, sorumluluğu kendine ait olan hiçbir şeyi güzel yapamaz, en basit bir şey olsa bile. Bu onun cisminin onu yapmaktan âciz oldu-

ğu için değil, onun fikrinin, o işi bütün hâllerde anlamaktan aciz olduğundan da değil, lakin onun kişiliğinin ve manevi yapısının kendi mesuliyetlerini yüklenmeğe alışık olmadığı içindir. Böylece yapacağı işlerde birtakım mevhum tehlikeler ve hâl çaresi olmayan müşküller görür gibi olur. Böylece o, mevhum tehlikeden kendini kurtarmak için hürriyetten kaçar.

İşte İslam'ın yaptığı şey budur. İslam ilk önce köleye güzel muamele yapmakla işe başlamıştır. Zira inhiraf etmiş ruhun muvazenesini iade edecek, itibarını kendine yeniden kazandıracak, böyle insani tabiatını ve zati değerini kendine hissettirecek güzel muamele gibi hiçbir şey yoktur. İşte ancak o zaman köle hürriyetin tadını tadar ve ondan zevk alır. Bu suretle hür bırakılmış Amerikan kölelerinin yaptığı gibi hürriyetten kaçmaz.

İslam, köleye iyi muamelede ve insani itibarını kazandırmada, akıllara hayret verecek bir dereceye ulaşmıştır. Burada da gerçek tatbikatı hususunda başka örnekler serdedeceğiz.

Peygamber, kölelerden bazısı ile efendi Araplardan bazısını birbirine kardeş yapardı. Böylece Bilal ibni Rebâh'ı Hâlid ibni Küveyha El-Has'amiye'ye, kölesi Zeydi amcası Hamza'ya, Harice ibni Zeydi Ebû Bekir'e kardeş yapmıştı. Bu kardeşlik kan bağına benzeyen ve mirasta iştirak derecesine yaklaşan hakiki bir bağ idi.

İslam, bu yüksek insani seviye ile de iktifa etmedi…

Resûlullah, teyzesinin kızı Zeyneb binti Cahşı kölesi Zeyd'le evlendirdi. Bilindiği gibi evlenme işi hassaten kadın nazarında hassas bir meseledir. Kadın daha çok mevki bakımından kendinden daha üstün olan birisiyle evlenmeyi tercih eder. Buna mukabil hasep, nesep ve servette kocasının kendinden daha aşağı bir mevkide olmasını reddeder ve bunun kendi seviyesini düşürdüğü ve büyüklüğüne hâlel getirdiği kanısındadır. Lakin Resûlullah bunların hepsinden daha üstün bir mânayı hedef tutuyordu. O hedef, zalim insanların köleyi itmiş olduğu çukurdan alıp Kureyşli efendi Arapların çoğunun seviyesine yükseltmekti.

Fakat bununla da iktifa etmedi… Resûlullah kölesi Zeyd'i, Muhacir ve ensardan İslam büyüklerinin içinde bulunduğu bir orduya kumandan tayin ederek harbe gönderdi. Zeyd şehit olunca, aralarında Peygamber'in iki veziri ve kendinden sonra iki halifesi Ebû Bekir ve Ömer'in bulunduğu ordunun kumandanlığına Zeyd'in oğlu Usame'yi tayin etti. Resûlullah bu davranışıyla köleye yalnız insani eşitliği vermiş olmayıp, hürlere verilen kumandanlık ve reislik yapma hakkını da vermiş oldu. Ve bu hususta şöyle diyecek kadar yükseldi:

'Başı kuru üzüm tanesi gibi simsiyah Habeşli bir köle size amir tayin edilse bile, Yüce Allah'ın kitabını sizin aranızda tatbik ettiği müddetçe onu dinleyin ve itaat edin.'

İşte İslam bu düsturu ile kölelere, devletin bütün makamlarının en yükseğinde vazife görme hakkını tanıdı. En yüksek mertebe de Müslümanlara halifelik yapmaktır. Ömer (ra) hilafeti bırakırken şöyle demişti: 'Eğer Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim sağ olsaydı onu namzet gösterirdim. Bu şekilde Ömer Resûlullah'ın çizmiş olduğu yolun üzerinde yürüyordu. Ömer, kölelere gösterilen saygının parlak misallerinden bir başkasını daha sunar: Bir gün Bilal-i Habeşi (ra) Ömer'e muaraza eder ve bunda hiddetlenir. Ömer, 'Ey Allahım, benim için Bilal'in ve arkadaşlarının hakkından gel.' demekten başka bir yol bulamaz. İşte bu hâl, emrettiği takdirde itaat edilmesi zaruri olan halifenin durumudur.

İslam'ın vermiş olduğu bu örneklerden maksut olan, bu kısmın başında dediğimiz gibi, şahsi yapısını hissetmesi ve hürriyeti istemesi için köleyi kendi kişiliğinde hürleştirmek için hakiki teminat ancak budur.

İslam'ın her vesileyle köle azat etmeyi tavsiye ve teşvik ettiği doğrudur. Haddizatında, hürriyeti elde etmenin ve efendilerin sefasını sürdükleri hakların her biriyle sefalanmanın kendi imkânı dâhilinde olduğunu kölenin anlaması gerekir. İşte bu, köleye alt ruhi terbiyeden bir cüzdür. Böylece onların da hürriyete rağbetleri artar ve hürriyet uğrunda ağır mesuliyetler yüklenmeyi kabullenirler. Kölenin ruhi yapısı bu seviyeye gelince, İslam hürriyeti onlara vermek için koşar. Çünkü onlar artık hürriyeti almaya hak kazanmış ve onu korumaya kadir olmuşlardır.

İnsanları hürriyet istemeye teşvik eden, onun şartlarını hazırlayan, sonra bizzat kendileri istediği ânda onlara hürriyeti veren nizam ile, işleri yüz üstü bırakan ve imkânsız kılan, iktisadi ve ictimalî ihtilaller koparan, işi yüzler ve binlerce canın telef olmasına kadar vardıran, böylece her şeyi donduran, bundan sonra da hürriyeti isteyenlere, ancak istemeyerek ve mecbur kalarak veren nizam arasında pek büyük farklar vardır.

İslam'ın, içten ve dıştan köleyi hakiki hürriyete kavuşturma hususundaki dikkatli davranışı ve gönüllerde teminatı olmayan bir kanunu çıkarmak suretiyle Lincoln'ün yaptığı gibi iyi niyetle iktifa etmemesi köle meselesindeki en yüce üstünlüklerindendir." (İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler, s. 66-71)

Köleliğe yaklaşımımız tarihselcilik midir?

Tüm bu açıklamalardan sonra aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Şer'i hükümleri "tarihî şartlar içinde değerlendirmek" bizlerin de karşı çıktığı tarihselci metod değil midir? Kısa cevabımız; hayır, değildir. Bu cevabın izahı içinse şu detayları zikredebiliriz:

Evet, tarihselcilik bizim de karşı çıktığımız bir metoddur. Bu metoda dair daha önce şunları yazmıştık:

Tarihselcilik, kutsal metinleri, indiği bağlam/tarih içinde ele alan akımdır. Kur'ân üzerinden söyleyecek olursak; ayetlerin indiği güne bakar, vermek istediği mesajı tespit eder, sonra o mesajı bugüne taşıdığını iddia eder.

• Hırsızlık ayetini örnek verelim:

"Hırsız erkek ve kadının, kazandıkları (kötülüğün) karşılığı ve Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (6/En'âm, 38)

Tarihselci der ki: Bu ayetin verdiği mesaj şudur: Hırsızlık kötü bir şeydir ve cezalandırılmalıdır… El kesmek ise bu mesajın o tarihe uygun ceza biçimidir. Biz, hırsızlığın yasak olduğunu ve cezalandırılması gerektiğini kabul ederiz. El kesme cezasını bugün uygulayamayız. Çünkü bugün, hırsızlığın cezası hapis olarak tespit edilmiştir.

Daha iyi anlaşılması için miras ahkâmını örnek verebiliriz. Tarihselci der ki:

Kur'ân, kadına ve erkeğe mirastan pay verir. Anlarız ki kadın da mirasta hak sahibidir. Erkeğe iki, kadına bir pay ise tarihseldir. Kur'ân'ın indiği döneme/tarihe uygundur. Bugün kadının toplumsal konumu değişmiştir. Paylar bugünün şartlarına göre belirlenmelidir.

Bu açıklamadan sonra diyebilirim ki tarihselcilik, vahiy ve akıl tarafından mahkûm edilmiş sapkın bir anlayıştır.

Tarihselciliğin Şer'i Eleştirisi

• Kur'ân tamamlanmıştır.

"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslam'a razı oldum." (bk. 5/Mâide, 3)

"Rabbinin kelimesi (Kur'ân), doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi' ve (her şeyi bilen) El-Alîm'dir." (6/En'âm, 115)

Kur'ân doğruluk ve adalet yönünden tamamlanmış, kemale ermiştir. Doğruluk ve adaleti ikame etmek isteyen için ihtiyaç duyulan tüm hükümleri ihtiva eder. Onun ahkâmını bugünün şartlarına göre yeniden yorumlamak; onun bugün için eksik olduğunu, bugünün ihtiyaçlarını karşılamadığını iddia anlamı taşır. Şöyle düşünün:

Biri size "Bu yazı lafız ve mana (adalet/doğruluk) cihetiyle tamamlanmıştır." diyor. Siz de "Doğru, ama şu noktaları değiştirelim." diyorsunuz. Bu, yazıların eksikleri olduğuna inandığınızı gösterir. Zira insan eksik gördüğünü tamamlamak ister.

Allah (cc) "Kur'ân lafız ve mana (doğruluk/adalet) cihetiyle tamamlanmıştır." dediği hâlde, onu bugün mana cihetiyle yeniden yorumlamak isteyen, itikadi olarak büyük bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Kabul etse de etmese de ona eksiklik izafe etmiş olur.

• Kur'ân, ulaştığı herkes için uyarıdır.

"Sizi ve kime ulaşırsa onu uyarmam için bu Kur'ân bana vahyedildi." (bk. 6/En'âm, 19)

Kur'ân yalnızca indiği gün için değil, sonradan kime ulaşırsa onun için de bir uyarıdır. Oysa tarihselci için Kur'ân, indiği dönem için bir uyarıdır. Bugünün insanına uyarı olabilmesi için tarihselcinin güncellemesinden geçmelidir. Nassın bugüne uyarlanmasında iki tarihselci anlaşmazlığa düşerse –ki düşüyorlar da- acaba hangisinin yorumu bugünün insanı için uyarı olacaktır?

• Kur'âni hükümlerin uhrevi cezası vardır.

Örneğin, miras hukuku belirlendikten sonra Allah (cc) şöyle buyuruyor:

"Bu (miras hükümleri) Allah'ın sınırlarıdır. Kim de Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse onu altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. Bu büyük bir kazançtır/başarıdır. Kim de Allah'a ve Resûlü'ne isyan eder ve O'nun sınırlarını çiğnerse onu içinde ebedî kalacağı ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır." (4/Nisâ, 13-14)

Diyelim ki tarihselci, bugünün şartlarını esas alıp (!) yeni oranlar belirledi. Kadın ile erkeği mirasta eşitledi veya pozitif ayrımcılık yapıp kadına daha fazla pay verdi. Acaba tarihselcinin belirlediği oran için "Bu Allah'ın sınırlarıdır…" diyebilecek miyiz? Şayet bu sorunun cevabı "evet" ise burada tarihselci (haşa) Allah mı olmaktadır? Sorunun cevabı "hayır" ise tarihselcinin oranına muhalefetin uhrevi cezası ne olacaktır? Yoksa şöyle mi diyeceğiz: O gün bu sınırlara muhalefetin cezası vardı. Bugün muhalefet edenler bu cezadan muaftır? Neresinden tutsanız elinizde kalan fikrî bir sefalet!

Allah'ın (cc) kitap ehline çağrısı

"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! Tevrat, İncil ve Rabbinizden size indirileni (içindekilerle amel edip) ayakta tutmadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz.' Andolsun ki Rabbinden sana indirilen (bu Kur'ân), onların birçoğunun azgınlık ve küfürlerini arttıracaktır. Kâfirler topluluğu için üzülme!" (5/Mâide, 68)

Bu çağrının muhatapları, Tevrat'ı ve İncil'i ikame etmeye davet ediliyorlar. Bu çağrıya muhatap oldukları gün İncil altı asırlık, Tevrat ise –neredeyse- on asırlık bir kitaptı. Aradan yüzlerce yıl geçmesine rağmen Allah (cc), Tevrat ve İncil'i ikame etmelerini istiyordu. Demek ki yeni bir vahiy gelip bir önceki hükmü geçersiz kılmadıkça, Allah'ın hükümleri geçerlidir. Velev üzerinden bin yıl geçse de! Tarihselci ise bu anlayışı ters yüz etmekte. Dahası kendi anlayışını ve içinde yaşadığı vakıayı vahiy mertebesine çıkarmaktadır. Ayrıca yaşadığı döneme dair tespitleriyle Allah'ın indirdiği hükümleri geçersiz kılmaktadır.

İlginçtir bazı tarihselciler şöyle denklem kuruyor: İncil Tevrat'ın hükümlerini, Kur'ân da İncil'in hükümlerini geçersiz kıldı. Hâliyle bunca zaman sonra –yani bugün- bazı şeyler değişmelidir.

İnsan ne diyeceğini bilemiyor. İncil, Tevrat'ın hükümlerini, Kur'ân da İncil'in hükümlerini geçersiz kıldı, doğrudur. Ancak İncil Allah'ın kelamı, tebliğ edeni de bir peygamberdi. Acaba denklemde tarihselcinin yeri nedir? Tespitine Allah kelamı mı diyeceğiz, yoksa kendisine peygamber mi?

Tarihselciliğin Akli Açıdan Eleştirisi

Dikkat ederseniz tarihselci, önce vahyin ana mesajını (illet/hikmet) tespit ediyor. Sonra o mesajı bugüne uyarlıyor. Bu tespit ve uyarlama Allah'ın (cc) bu vakıadaki hükmü oluyor!

Sorulması gereken soru şu: Bu tespit ve uyarlamada kimi ölçü alacağız? Çünkü bugün kendini "tarihselci" olarak konumlandıran nice ilahiyatçının tespit ve uyarlamaları farklılık arz ediyor. Bugünün avamı hangisinin tespit ve uyarlamasına uyacaktır? Hangisi Allah'ın muradını anlamış kabul edilecektir?

Şunu söylemeliyim ki tarihselcilik çoğunlukla toplumu modern anayasalara kulluğa davet eder. Büyük sözler söyler, ancak geldiği nokta modern bir putperestliktir. Ne iddia ettiği gibi Kur'ân'ın ana mesajını tespit eder ne de o mesajı bugüne uyarlar. Gelip durduğu nokta şudur: Hırsızlığın cezası yasayla hükme bağlanmıştır. Miras oranları yasayla belirlenmiştir. Ticaret, nikah vb. hükümler yasayla belirlenmiştir. Sonuç şöyle oluyor: Allah'a (cc) isyan/tuğyan üzere kurulu yasalar, Allah'ın muradı ve bugüne uygun hükmüdür(!).

- **Zekât Verilecek Mallara Sahip Olmak**

İslam genel olarak, tafsilatı ileride geleceği üzere, yalnızca bazı malları zekât konusu yapmıştır:

- Büyük ve küçükbaş hayvanlar
- Altın, gümüş (ve bugün onların yerine geçen para)
- Ekinler
- Ticaret malları
- Yer altından çıkan maden, define (ve günümüz açısından tarihî eserler)

Kişinin zekâtla mükellef olabilmesi için bu seçeneklerden birine sahip olması gerekir.

- **Tam Mülkiyet (Mülk-ü Tam)**

Zekât, mali bir farzdır. Kişinin malında zekâtla mükellef olabilmesi için malın elinde bulunması yetmez. O mala tam anlamda sahip olması gerekir.

Onca laf kalabalığından sonra varılan nokta, tağuti yasaların ilahi hükümler yerine ikame edilmesidir. Zaten tarihselciliği üreten bataklık (ilahiyat) bunun için vardır. Tarihselcisi, modernisti, hadis inkârcısı, gelenekçisi… farklı şeyler söylüyor gibi görünüyorlar. Ancak bunca zıtlık içinde ortak bir noktaya davet ediyorlar. Allah ve Resûlü'yle sınırlaşan tağuti sisteme uyumlu olmamızı, itaat etmemizi istiyorlar. (bk. Tevhid Dergisi, S 81, s. 5)

Konumuza dönecek olursak; kölelik ve cariyeliği tarihsel şartları içinde değerlendirmek tarihselcilik değildir. Zira kölelik/cariyelik şer'i bir hüküm değildir; tarihî bir olgudur. Bugün "Deve kullanımı geçmişte kaldı, hac ve umre ibadetini uçak/araba ile yapmalıyız." dediğimizde tarihselci olmuyoruz. Çünkü deveyle hac yapmak Allah'ın emri olan şer'i bir hüküm değil; tarihin bir döneminde var olan bir vasıtadır. Aynı şekilde cariyelik/kölelik de şer'i bir hüküm değildir. Allah (cc) köle edinmemizi ve insanları köleleştirmeyi emretmemiştir. İslam geldiğinde kölelik vardır, tarihî bir olgudur. İslam onu ıslah etmeye ve kademeli olarak azaltmaya gayret etmiştir. Hâliyle köleliğe şer'i bir hüküm muamelesi yapmak yanlıştır.

Son olarak Seyyid Kutub'dan (rh) bir alıntı yapmak istiyorum. O (rh), kölelikle ilgili yaklaşımı nedeniyle kendisine yöneltilebilecek eleştirilere şöyle karşılık vermiş ve ne güzel söylemiştir:

"Şu hususun da iyice anlaşılmasını isterim ki ben bu görüşü benimserken Kur'ân'ın hükümlerini ve onu teyit eden vakıa ve hadiselerden kıyas yoluyla edindiğim bilgileri inceleyerek bu görüşe varmış bulunuyorum. Yoksa esirlerin köleleştirilmesi hususunun İslam'a sürülmüş kara bir leke ve itham olduğunu kafamdan geçirerek İslam'ı bu ithamdan temizlemek için bazı hükümlerden feragat etmek manasına varmış değilim. Kat'iyen benim ruhumda böyle bir düşüncenin izi yer edemez. Şayet İslam'ın görüşü, köleleştirme meyanında olsaydı elbette ki en hayırlısı bu olacaktı. Zira edep sahibi bir insanın kalkıp da kendisinin Allah'tan daha iyi gördüğünü söylemesi mümkün değildir. Ben Kur'ân'ın hükümleri ve bu hükümlerin ruhu istikametinde hareket ediyorum. Ve bu hükümlerin neticesinde edindiğim bilgiler muvacehesinde yürüyorum." (Fî Zılâl'il Kur'ân, 13/374-375, Muhammed Suresi 4. ayetin tefsiri)

Örneğin bir malı satın alan ve henüz malı eline geçmeyen, bir zulüm nedeniyle malına el konan ve malında tasarruf edemeyen,[86] borcu karşılığı malını rehin bırakan/ipotek eden kimse gibi… Bu ve benzeri bir durum yaşanır ve kişi malında tasarruf edemezse zekâtla mükellef olmayacaktır.[87]

86. Günümüz zulüm sitemleri, yargıladıkları çoğu insanın mallarına el koymakta, hesaplarını bloke etmekte, şirketlerine kayyım atamaktadır. Kişi malında tam anlamıyla tasarruf edemediği için, malını alıncaya dek zekâtla mükellef değildir. Malı aldıktan sonra zekâtla mükelleftir; tabii alabilirse!

87. Zekâtla mükellef olmak için mülkiyet/sahiplik şarttır. Zira Allah "Onların **mallarından** sadaka/zekât al." (bk. 9/Tevbe, 103) buyurmuştur. Resûlü de (sav) "Onların **mallarında** zekâtın farz kılındığını onlara bildir." (Buhari, 1496; Müslim, 19) buyurmuştur. İslam âlimleri bu delillere dayanarak mülkiyeti zekât için şart saymıştır. Ancak "mülk-ü tam" dediğimiz tam mülkiyetin hangi şartlarda oluştuğunda ihtilaf etmişlerdir.

"HANEFÎLER dediler ki: Tam mülk, kişinin elinde mülk olarak bulunan maldır. Kişi, eline geçmemiş bir mala sâhib olursa bu, (tam mülk sayılmadığından ötürü) zekât kapsamına girmez. Örneğin kadın, teslim almamış olduğu mihri için zekât vermekle yükümlü olmaz. Bir kişi, kendi mülkü olmayan bir malı elinde bulundurursa, bu maldan ötürü zekât vermez. Meselâ başkasının malı elinde bulunan bir borçlu, elindeki maldan ötürü zekât vermez.

Mükâteb köleye gelince, bunun malı her ne kadar kendisinin tam olmayan mülkü ise de mükâteblik yoluyla gelecek olan özgürlüğü nedeniyle mülkiyetinden çıkmış olacaktır. Bu nedenle zekâtın kapsamına girmez. Kölenin malı da kendi mülkü değildir. Bu da özgür olma kaydıyla mülkiyetinden çıkmış olacaktır. Üzerinde mülkiyet bulunmadığı gerekçesiyle vakıf malına da zekât düşmez. Aynı nitelikteki, herkesin yararlanmasına açık arazide biten ekinler de zekât kapsamına girmezler.

MÂLİKİLER dediler ki: Tam mülkiyet, kişinin elinde bulunan mal üzerinde tam tasarruf yetkisine sâhib olmasıdır. Kölenin, bütün nevileriyle elinde bulanan mallardan zekât vermesi gerekmez. Mükâteb olsa bile kölenin elinde bulunan mal, onun tam mülkü sayılmaz. Çünkü kölenin tasarrufu bazan, onun mükâteblik borcunu ödemekten âciz kalmasıyla sonuçlanabilir. Böylelikle de tekrar köleliğe dönmüş olur. Yine bunun gibi, kişinin kendi mülkü olmamakla birlikte elinde bulunan mallardan (örneğin rehine konulan mal gibi) zekât vermek gerekmez. Kadınlara gelince bunların mihirleri kendilerinin tam mülkleridir. Ancak bu mihir kocanın elindeyken, zekâtı kadın tarafından verilmez. Ama kocasından teslim aldıktan itibâren bir sene geçerse artık kadın bu mihrin zekâtını vermelidir. Başkasının malını elinde bulunduran ve fakat kendisi borçlu bulunan kişiye gelince; bunun mülkiyetinde borcunu karşılayacak miktarda akar ve benzeri mülkler varsa, elinde bulunan bu malın zekâtını vermekle yükümlü olur. Çünkü bu malın değerini ödeyecek kadar malı vardır. Böylece de bu, kendisinin mülkü olur. Yanında ekin, davar veya maden bulunan kişi, borçlu da olsa bunların zekâtını vermekle yükümlü olur. Zekât vermesi, borcunu yanındaki malla ödemesi şartına bağlanamaz. Halkın yararına sunulmuş, herkesin kullanma hakkına sâhib olduğu mallara zekât düşmez. Herhangi bir şahsın mülkiyetinde olmayan bir tarlada kendi başına biten ekin gibi. Bu ekini kim alırsa onun olur. Almış olduğu bu ekinin zekâtını da vermesi gerekmez. Belirsiz kişiler için (meselâ fakirler için) vakfedilen vakıf mallarla, belirli kişiler için vakfedilen vakıf malların zekâtı, vakfın sâhibi tarafından ödenir. Çünkü vakfedilen mal, sâhibinin mülkiyetinden çıkmaz. Meselâ bir kişi bostanını, içinde biten meyveleri yoksullara vermek üzere vakfederse veya falan oğlu falanlara diyerek belirli kimselere vermek üzere vakfeder ve bu bostanda yetişen meyveler de nisâb miktarına ulaşırsa, zekâtı vakıf sâhibi tarafından ödenir. Bu bostanda yetişen meyveler nisâb miktarından az olursa ve bu meyveler, şâyet varsa başka bostanlarında yetişen meyvelerle birlikte nisâb miktarına ulaşırsa, hepsinin zekâtını vermesi gerekir. Nisâbtan az olursa zekâta tâbi olmaz.

- **Malın Artması/Gelişmesi/Numuv**

İslam; insanların asli ihtiyaçları için kullandığı, bir gelir getirmeyen, artmayan malları zekâta tabi tutmaz. Buna binaen oturulan ev, binilen binek vb. gelir getirmeyen, ihtiyaç için kullanılan mallar zekâta tabi değildir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kölesi ve atından dolayı Müslim'in zekât vermesi gerekmez." [88]

Kişinin bindiği at, günlük hayatına yardımcı olan hizmetli; gelir getiren bir ticaret metası olmadığından zekâta tabi kılınmamıştır. Asli ihtiyaçlar için kullanılan ve gelir getirmeyen/yatırım amaçlı olmayan hiçbir şey zekâta tabi değildir.

Burada temel ölçü malın asli ihtiyaçlar için kullanılması, yatırım aracı olarak

---

ŞÂFİÎLER dediler ki: Tam mülkiyet şartı, köleyi ve mükâtebi zekât verme yükümlülüğünün kapsamı dışına çıkarmaktadır. Köle, mülkiyet hakkına sahib olmadığı için zekât yükümlülüğü altına girmez. Mükâteb de mülkiyeti zayıf olduğu için, zekât yükümlülüğü altına girmez. Herkesin istifâdesine açık sâhibsiz mallar da zekâta tâbi olmazlar. Meselâ hiç kimsenin uğraşısı olmaksızın çölde kendi başına yetişen ekinin zekâtı, kimsenin mülkiyetinde bulunmadığından ötürü, biçip alan kimseler tarafından verilmez. Belirsiz şahıs ve müesseseler için vakfedilen mallar da zekâta tâbi olmazlar. Meselâ bir mescide, bir kaleye, ya da yoksul ve miskinler gibi belirsiz cemaatlere vakfedilen bir bostanda yetişen ekin ve meyveler zekâta tâbi olmazlar. Bir tarla kiraya verilip ekilirse, bu tarlada yetişen ekinin zekâtı müstecire ait olur. Belirli kimseler için vakfedilen mallar da aynı şekilde zekâta tâbi olurlar. Kadının mihrine gelince, bu mihir eğer henüz kocasının elindeyse borç statüsüne tâbi olur. Bunun zekâtını vermenin vâcib olduğu da ileride anlatılacaktır. Ne var ki, kocadan alındıktan sonra zekâtı ödenecektir. Yine buna benzer olarak bir kişi, bir malı ödünç alır; bu mal elindeyken bir sene geçerse, elindeki bu malın zekâtını vermekle yükümlü olur. Çünkü ödünç olarak alınan mal, tam mülk olarak kabul edilir…

HANBELÎLER dediler ki: Tam mülk; kişinin elinde bulunan, içinde başkasının hakkı olmayan, sâhibinin tam tasarruf yetkisine sâhib olarak sâdece kendisinin yararlandığı maldır. Mükâteblik borcunu ödemek için kölenin hazırlamış olduğu paraya da zekât düşmez. Yoksullar gibi belirsiz kimselere, bir mescide veya bir medreseye vakfedilen mallar da zekât kapsamına girmezler. Belirli kimseler için vakfedilen mallar zekâta tâbi olur. Meselâ bir tarlanın veya ağacın belli kimseler için vakfedilmesi hâlinde, bunlardan sağlanan gelir nisâb miktarına ulaşırsa zekâta tâbi olur. Kadının mihrine gelince bu, borç statüsündedir." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/848-849)

Deriz ki: Tam mülkiyet kavramına bir sınır çizmek mümkün değildir. Zira ticaret ve mali hukuk her asırda içinde bulunulan şartlara göre değişmektedir… Bizlerin de idrak ettiği dijital devrimle beraber ticaret bambaşka bir boyut kazanmıştır. Hâliyle kişinin malında tasarruf etmesine engel olan her durum, umumen tam mülkiyete engeldir. Ancak şu da bir gerçektir: Zekât yılda bir muhatap olduğumuz bir ibadettir. Zekât mükellefi muasır/güncel bir durumla karşılaşmış ve kafası karışmışsa bunu bir ilim adamına sormalı, öyle hareket etmelidir.

88. Buhari, 1463; Müslim, 982

kullanılmamasıdır. Şayet mal sahibi niyet değiştirir ev, binek, sanat/zanaat malzemelerini yatırım amaçlı kullanırsa, bunlar zekâta tabi olur.

İslam bu yaklaşımıyla fakiri koruma altına almıştır. Zira fakir, asli ihtiyaçlardan zekât verecek olsa bir noktadan sonra zekât vermek için asli ihtiyaçlarını satacaktır. Örneğin her yıl oturduğu evin % 2,5 miktarını zekât verecek olsa zekât, evi yiyip bitirecektir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- **Malın Nisap Miktarına Ulaşması**

Malın zekâta tabi olması için şeriatın belirlediği nisap miktarına ulaşması gerekir. Tafsilatı ileride geleceği üzere zekâta tabi malların her birinin kendine özel bir nisap miktarı vardır. Bu miktarın altında kalan mala zekât düşmez. Şeriatın belirlediği nisaba ulaşan malda yine şeriatın belirlediği oran zekât olarak verilir.

Nisap şartına delalet eden deliller şunlardır:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Beş vesağa ulaşmayan hububat ve hurmanın zekâtı yoktur. Üç yaşını aşmış beş deveden aşağısına da zekât yoktur. Beş ukiyye gümüşten aşağısına da zekât yoktur."[89]

Alî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"At ve kölenin zekâtından vazgeçtim. Gümüşün zekâtını veriniz, kırk dirhemde bir dirhem zekât verilir. Yüz doksan dirhemde zekât olacak bir şey yok. İki yüze varınca onda beş dirhem zekât vardır."[90]

Nisap, fakiri korumak için şart kılınmıştır. Zira nisap miktarının altında kalan mallar, çoğu zaman ancak asli ihtiyaçlara yeter. Şayet zekâta tabi tutulsa, kişiler asli ihtiyacından mahrum olacaktır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- **Bir Zekât Yılı Geçmesi (Havelân-ı Havl)**

Malın zekâta tabi olması için, nisap miktarına ulaştıktan sonra üzerinden bir yıl geçmesi gerekir. Bu şartın delili şudur:

89. Buhari, 1405; Müslim, 979
90. Ebu Davud, 1574; Tirmizi, 620

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir mal elde ederse o malın üzerinden bir yıl (havl) geçmedikçe o mal için zekât yoktur."[91]

Bir yıl zaman geçmesi şartı, adaletin tesisi için konulmuştur. Böylece hem yöneticilerin istediği zaman zekât toplaması, yani zulmü engellenmiş olur hem de malların yetişip serpilmesi, istikrar bulması mümkün olur.

Bir Yıl Şartının İstisnası

İleride geleceği üzere iki şey bir yıl şartından istisna tutulmuştur: Ekinler ve define/buluntu mal.

Ekinler hasat zamanı geldiğinde bir yıl beklemeksizin zekâtı verilir. Ekinin zekât zamanı hasat zamanıdır.[92]

Define bulan kişi de beklemeksizin beşte birini verir.[93]

Zekât Mükellefleriyle İlgili Meseleler

• Gayrimüslimlerden Zekât Alınır mı?

Yukarıda gördüğümüz gibi tüm ibadetlerin ve zekâtın kabul şartı İslam'dır. Hâliyle aslolan, zekâtın yalnızca Müslimlerden alınmasıdır. Bununla birlikte

91. Tirmizi, 631. Tirmizî (rh) ve genel olarak ulema, hadisin mevkuf (sahabi sözü) olarak geldiği yolun daha sahih olduğunu belirtmişlerdir. Ancak böyle bir konu akılla bilinmeyeceğinden ve sahabe ancak bunu Nebi'den (sav) duyduğu bir bilgiye veya gördüğü uygulamaya dayanarak söyleyeceğinden dolayı hadis merfu hükmünde kabul edilmiştir. Zekâtın üzerinden bir yıl geçmesiyle ilgili bir başka rivayet şudur:

Alî'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'İki yüz dirhemin olur da üzerinden bir sene geçerse ona beş dirhem zekât gerekir. Yirmi dinar (miskal) altının bulunur da üzerinden sene geçerse yarım dinar zekât gerekir. Fazlalaştıkça hesabı ona göre yapılır.'

(Ravi diyor ki:) Bu cümleyi Alî mi söyledi, yoksa Resûlullah'tan (sav) merfu olarak mı rivayet etti bilmiyorum: 'Üzerinden bir yıl geçmedikçe hiçbir malda zekât yoktur.'

Cerir diyor ki: 'İbni Vehb, Peygamber'den (sav) rivayet ettiği hadiste, 'Üzerinden sene geçmedikçe hiçbir malda zekât yoktur.' cümlesini ilave etti.' " (Ebu Davud, 1573)

Bu hadisin de merfu mu mevkuf mu olduğunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Davud hadise sükût ederek ihticaca uygun olduğuna işaret etmiştir. İbni Hacer hadisin "hasen" olduğunu belirtmiştir. (bk. Bulûğu'l Merâm, 605; Ravilerin değerlendirmesi için ayrıca bk. Neylu'l Evtâr, 1546-1548 No.lu Hadis Şerhi)

92. Ekinlerin zekâtı hakkında detaylı bilgi için bk. s. 369

93. Definelerin zekâtı hakkında detaylı bilgi için bk. s. 364

Allah Resûlü'nün (sav) ashabı özel bir durumda kâfirlerden de zekât almıştır. Bu, onların (r. anhum) ortak kararıyla yapılmıştır.

Nu'mân ibni Zur'a'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Kendisi Ömer ibni Hattâb'a başvurarak Tağliboğulları Hristiyanları hakkında onunla konuştu. Ömer onlardan cizye vergisi almayı düşündü. Bunun üzerine çeşitli memleketlere dağılmaya başladılar.

Bu durum karşısında Nu'mân ibni Zur'a, Ömer'e şöyle dedi: 'Ey Müminlerin Emîri! Tağliboğulları cizye vermekten hoşlanmayan bir Arap kabilesidir. Üstelik onların malları da yoktur. Onlar ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Aynı zamanda düşmana karşı savaşmakta üstün maharet ve güç sahipleridir. Bundan dolayı kendi aleyhine düşmanını onlarla güçlendirmeyesin.'

Bunun üzerine Ömer, bundan böyle kendilerinden alınacak zekâtın Müslimlerden alınanın iki katı olması ve çocuklarını Hristiyanlaştırmamaları şartlarını taşıyan bir antlaşma yaptı."[94]

Bu uygulamada iki temel sebebin rol aldığını görüyoruz:[95]

İlki, Tağliboğulları Arap olmaları hasebiyle cizyenin alçaltıcı bir şey olduğunu hemen anlamıştır. Çünkü onların diliyle inen cizye ayeti gayet açıktır:

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram saydığını haram saymayan ve hak (din olan İslam'ı) **din edinmeyenlerle alçaltılmış bir şekilde elden cizye verinceye kadar savaşın.**"[96]

Sadakanın/Zekâtın ise temizleyen ve sahibini yücelten bir şey olduğunu anlamışlardır. Yine bu ayetler de onların diliyle indirilmiştir:

"Onların mallarından sadaka/zekât al ki; onunla onları temizlemiş ve arındırmış olasın. Onlara dua et. Hiç şüphesiz, senin duan onlara (huzur ve güven veren) bir sükundur. Allah (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir."[97]

94. Kitâbu'l Emvâl, 1698
95. Geniş bilgi için bk. Kitâbu'l Emvâl, s. 498-499
96. 9/Tevbe, 29
97. 9/Tevbe, 103

Sahabe de onların bu rahatsızlığını gidermek için cizyeyi zekât adı altında almıştır.

İkincisi, sahabe bu talebi kabul etmezse İslam Devletine karşı Bizans ile işbirliği yapacak ve vergilerini Bizans'a ödeyeceklerdi. Böylece hem İslam topraklarına komşu bir küfür karakolu olacak hem de ciddi bir serveti İslam düşmanlarına aktaracaklardı.[98]

- **Deli ya da Çocuğun Malından Zekât Alınır mı?**

Genel olarak tüm ibadetlerin şartı arasında akıllı olmak ve buluğa ermeyi zikrettik. Ancak zekâtla ilgili şartlar arasında bu iki şartı zikretmedik. Zira zekât şahısla ilgili değil malla ilgili bir sorumluluktur. Zekâta konu olan mallardan biri yukarıda zikredilen şartları kendinde bulundurursa o malda zekât vacip olur. Malın sahibinin akıllı veya deli, çocuk veya yetişkin olması arasında fark yoktur; malın zekâtı ödenir. Bunun delili şudur:

Allah (cc) ve Resûl'ü (sav) zekâtı malla ilişkilendirmiştir:

"Onların **mallarından** sadaka/zekât al."[99]

"Onların **mallarında** zekâtın farz kılındığını onlara bildir."[100]

98. Bunun dışında şu sebepler zikredilmiştir:
– "Ömer onların can güvenliğini temin etmiştir. Hâlbuki onlar Arap'tı. Arap oldukları cihetle de ya Müslim olmayı kabul edecekler ya da öldürüleceklerdi. Kanaatimize göre Ömer'in bu hükmü onlar hakkında uygulamayışı iki nedene dayanır: İlki onların Hristiyanlığa intisap etmiş olmalarıdır. Diğeri ise Peygamber'den (sav) işittiği bir hadisi onlar hakkında tevil etmesidir." (bk. Kitâbu'l Emvâl, 1701)
"Söz konusu hadis, Saîd ibni Ömer ibni El-Âs, babası ve dedesinden rivayetle Ömer'den nakledilmiştir. Bu rivayete göre Ömer şöyle demiştir:
'Resûlullah'ın (sav), 'Yüce Allah Fırat boyundaki Ben-î Rebîa'dan bazı Hristiyanlarla dini koruyacaktır.' buyurduğunu işitmeseydim İslam'a girmeyen tek bir Arap bile bırakmaz, hepsini öldürürdüm.'
Ömer bundan dolayı kanlarını akıtmaya rıza göstermeyerek haracı tercih etti. Ömer'in birinci hükmü budur." (bk. Kitâbu'l Emvâl, 1702)
– Kimi âlimler de, "Ey Halife, şayet onlarla savaşırsan onlarla başa çıkamazsın." dendiği için onlardan zekât adı altında cizye alındığını söylemiştir. (bk. El-Mebsût, 2/178) İbni Kayyim de (rh) daha sonra Ömer ibni Abdulaziz'in onlardan cizye almasını şöyle yorumlamıştır: "Olabilir ki Ömer ibni Abdulaziz onların zayıfladığını gördü, Ömer'in (ra) korktuğu şeyden korkmaz oldu. Çünkü Ömer kâfirlerle savaşıyor, fetihle meşgul oluyordu. Onların (Tağliboğullarının) düşmana katılıp güçlenmelerinden korkmuştu." (bk. Ahkâmu Ehli'z Zimme, 1/211-214)

99. 9/Tevbe, 103

100. Buhari, 1496; Müslim, 19

Abdulah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Dikkat edin! Kim malı olan bir yetimin velisi olursa o malı ticarette değerlendirsin ve o malı, zekâtın yiyip tüketmesine terk etmesin." [101]

Kâsım ibni Muhammed'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe kendi evinde bana ve iki yetime bakardı, mallarımızdan zekât çıkarırdı." [102]

- **Borç Durumunda Zekât Nasıl Ödenir?**

Önceki sayfalarda zekâtla mükellef olmak için tam mülkiyet şartı olduğunu öğrenmiştik. Borç tam mülkiyete engel olduğundan borç tahsili gerçekleşene kadar kişinin zekât sorumluluğu yoktur. Zira borç durumunda kişi ya alacaklıdır ya da borçlu …

101. Tirmizi, 641. Tirmizî (rh) hadisi rivayet ettikten sonra der ki: "Bu hadis sadece bu şekilde rivayet edilmiş olup isnadında söylenti vardır. Çünkü Müsennâ ibni El-Sabbâh'ın hadis konusunda zayıf olduğu söylenir.

Bir kısım kimseler de bu hadisi Amr ibni Şuayb yoluyla Ömer ibni Hattâb'dan rivayet ederek aynı hadisi aktarmışlardır.

İlim adamları bu konuda değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Peygamberimizin (sav) ashabından aralarında Ömer, Alî, Âişe, İbni Ömer'in de bulunduğu pek çok kişi yetim malında da zekâtın olduğu görüşündedirler. Bir kısım ilim adamları da yetimin malında zekât gerekmez kanaatinde olup, Sûfyân Es-Sevrî ve Abdullah ibni Mübarek bunlardandır. Amr ibni Şuayb, Amr ibni Âs'ın oğlu Abdullah ibni Muhammed'in oğludur. Şuayb, dedesi Abdullah ibni Amr'dan hadis işitmiştir. Yahya ibni Saîd, Amr ibni Şuayb'ın hadisi hakkında söz ediyor ve o bizim yanımızda zayıftır diyor. Zayıflık yönü dedesi Abdullah ibni Amr'ın, sayfalarından hadis rivayet etmesidir. Fakat hadisçilerin çoğunluğu Amr ibni Şuayb'ın hadisini delil getirerek onu sağlam kabul ederler. Ahmed, İshâk ve daha başkaları bunlardandır." (Tirmizi, 641 No.lu Hadis Açıklaması)

102. Muvatta, 678

Çocuk, deli ve yetimin malından zekât alınmasıyla ilgili âlimler ihtilaf etmiştir. İbni Ruşd (rh) şöyle der: "Çocukların malına kimisi, 'Zekât düşer.' demiştir. Ashabdan Alî, İbni Ömer, Câbir, Âişe ve fukahadan da İmam Mâlik, İmam Şâfii, Süfyan Sevrî, İmam Ahmed, İshak, Ebû Sevr ve daha birçokları bu görüştedir.

Kimisi de, 'Çocuğun malına asla zekât düşmez.' demiştir. Bunu da tabilerinden İbrâhîm En-Nehâî, Hasan Basrî ve Said ibni Cubeyr benimser. Kimisi de yerden çıkan mallarla diğer mallar arasında ayırım yaparak, 'Birincisine düşer, ikincisine düşmez.' demiştir. Bunu da diyen, İmam Ebû Hanîfe ile tabileridir. Kimisi de para ile para olmayan mallar arasında ayırım yapıp, 'Çocuğun parasına zekât düşmez, fakat sair mallarına düşer.' demiştir. Bu ihtilâfın sebebi, şeriatın farz kıldığı bu zekât, namaz ve oruç gibi bir ibâdet midir, yoksa yoksul ve düşkünlerin zenginler üzerinde bir hakkı mıdır, diye ihtilâf etmeleridir.

'Zekât da namaz ve oruç gibi bir ibâdettir.' diyenler, zekâtın vücubu için ergenlik şartını koşmuşlardır. Yoksulların hakkıdır diyenler ise, bu şartı koşmamışlardır. Yerden çıkan mallarla diğer mallar ve para ile para olmayan mallar arasında ayırım yapanların ise, neye dayandıklarını şu anda bilemiyorum." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/85)

– **Alacaklı insanın** malı bir başkasında olduğu için, malında tam mülkiyet hakkı yoktur; dilediği gibi tasarrufta bulunamaz. Bu nedenle alacaklı insan, malını tahsil edene dek zekât mükellefi değildir. Alacığını tahsil ettiğinde zekât mükellefi olur ve zekâtını öder. **Sadece aldığı yılın zekâtını verir.**

Şayet bir sistem kurulmuş ve borçlar düzenli alınıp veriliyor, hiçbir aksama söz konusu olmuyorsa; bu alacak hükmen elinde olduğundan zekâtını verir. Bugün resmî kuruluşlarla iş yapan, ödemeyi şahıstan değil bankadan alan, borç karşılığında rehin/ipotek koyan insanlar, bu durumdadır. Ticaret esnasında zahiren alacaklı durumunda olsalar da, gerçekte alacaklı değillerdir. Zira alacakları garanti altına alınmıştır. Böyle biri alacağı elindeymiş gibi zekâtını hesaplar ve verir.

– **Borçlu insan;** borcunu anaparadan düşürür. Şayet borcunu düşünce malı nisap miktarının altına düşüyorsa, zekât mükellefi değildir. Zira borçlu insan zekât almaya hak sahibidir. Yüce Allah zekât verilecek sekiz sınıf arasında borçluyu da saymıştır.[103]

Şayet borcunu çıkardıktan sonra malı nisap miktarının altına düşmüyorsa bu insan zekâtla mükelleftir.[104] [105]

103. bk. 9/Tevbe, 60

104. bk. Kitâbu'z Zekât, Muhammed Abdulmaksud, s. 13-15

105. Zikrettiğimiz tafsilatın dışında İslam âlimleri arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafın iki temel nedeni olsa gerektir:

– Konu hakkında açık bir delil olmadığından âlimlerimiz genel naslara başvurmuş, şeriatın ruhuna uygun gördükleri tercihlerde bulunmuştur. Bu da ihtilafa neden olmuştur.

– Var olan ihtilafın nedeni, "Zekât (her hâlükârda yapılması gereken) bir ibadet midir yoksa fakirin, zenginin malındaki hakkı mıdır?" konusundaki ihtilaftır. Zekât yoksulun hakkıdır, diyenler borç durumunda zekâtın olmayacağını söylerler. Zira borçlu, zekât almaya hak sahibidir. İbadet olduğunu söyleyenler ise her hâlükârda Allah'ın hakkı öncelenmeli ve zekât verilmelidir, der. (Tafsilat için bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/87-88)

Yaptığımız tercih (bize göre) şeriatın zekât konusundaki genel ruhuna ve sahabe uygulamasına en uygun olandır. Şöyle ki;

– Borç durumunda tam mülkiyet şartı oluşmamaktadır.

– Alacaklı insan malını çoğaltamamakta, malı âdeta gelişmeyen, asli ihtiyaçlar için kullanılan mal durumunda olmaktadır.

– Borçlu insan zekât almaya hak sahibidir.

– Osmân ibni Affân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu, zekât ayınızdır. Hanginizin üzerinde borç varsa versin ki mallarınız tahsil edilsin ve ondan zekâtınızı veresiniz." (Muvatta, 685)

Sahabe, zekâtın tahsili için borçların ödenmesini istemiştir. Bu da ima yoluyla şuna işaret eder:

Tahsil edilmeyen borcun zekâtı yoktur.

Konu Hakkında Farklı Mezhepler

"HANEFÎLER: Borçların; kuvvetli, orta ve zayıf borçlar olmak üzere üç kısma ayrıldıklarını söylemişlerdir.

Kuvvetli borç: Müflis de olsa borçlunun kabullendiği ticâret ve istikraz borçlarıdır.

Orta borç: İhtiyaç duyulan bir elbise ve içinde oturulacak evi satan kimsenin alacağı borçlar ile, yiyecek ve içecek gibi aslî ihtiyaçla ilgili şeyleri satan kimsenin alacağı borçlardır.

Zayıf borç: Mihir borcu gibi, bir mal karşılığında olmaksızın borçlanılan borçlardır. Mihir borcu, kocanın karısından almış olduğu bir mala karşılık değildir. Hulu' borcu da mihir borcu gibidir. (Hulu' kadının kocasına belli bir mal veya para vererek boşanmasını taleb etmesidir.) Vasiyet borçları da bu cümledendir.

Kuvvetli borcu olan bir kişi, bu borcundan her kırk dirhemini tahsil ettiğinde, bunun bir dirhemini zekât olarak vermelidir. Ama kırk dirhemden az bir meblâğı tahsil ettiğinde bunun için zekât vermesi gerekmez. Bu az miktarın tahsili önce de olsa, sonra da olsa fark etmez. Meselâ önce otuz dirhem tahsil eder de sonra kırk dirhem tahsil ederse, veya önce kırk, sonra otuz dirhem tahsil ederse, yine bu otuz dirhem zekâta tâbi olmaz. Sâdece tam olarak tahsil edilen kırk dirhem için zekât verilir. Zîrâ kırktan eksik küsûratla ilgili olarak zekât söz konusu değildir. Sözgelimi, bir kişinin bir başkasından üçyüz dirhem alacağı olsun ve bu alacağını tahsil edemeden aradan üç yıl geçsin. Sonra da bundan ikiyüz dirhem tahsil etsin. Bu ikiyüz dirhem için birinci yılın zekâtı olarak beş dirhem vermesi vâcib olur. Beş dirhemi verince geriye yüzdoksanbeş dirhem kalır. Yüzdoksanbeşin içinde dört tane kırk sayısı vardır ki, bu da yüzaltmışa eşit olur. İkinci yılın zekâtı olarak da dört tâne kırk dirheme karşılık dört dirhem zekât verir. Böylece geriye yüzdoksanbir dirhem kalır. Bunda da tam dört tane kırk sayısı vardır ve böylece üçüncü yılın zekâtı olarak da dört dirhem verir. Bundan artan şeyler için bir şey vermesi gerekmez. Kuvvetli borçlarda bir senenin geçmesi, nisâba mâlik olma anından itibâren geçerli olur. Yoksa tahsil anından itibâren değil. Zekâtını tahsil anında vermenin vâcib olması konusunda herhangi bir ihtilâf yok tur.

Orta borca gelince; bundan tahsil edilen nisâb miktarını bilmedikçe zekât vermek vâcib olmaz. Diyelim ki, böyle bir borç beşyüz dirhem tutarında olur da ikiyüz dirhemi tahsil edilirse bunun beş dirhemini zekât olarak vermek vâcib olur. Başka bir şey yapmak gerekmez. Senenin geçmesi şartı açısından, orta borç da kuvvetli borç gibidir. Esah olan görüşe göre senenin geçmesi, bu borcun tahsili anından itibâren değil de aslının var olduğu andan itibâren geçerli olur.

Zayıf borca gelince, bu, borçtan tahsil edilen meblâğ, nisâb miktarına ulaşır ve tahsil anından sonra bir sene geçerse, zekâta tâbi olur.

Bütün bu anlatılanlar, kişinin alacağı borçtan başka nisâb miktarını bulan malının olmaması durumuyla ilgilidir. Kişinin nisâb miktarına varan malı bulunur da borcundan bir kısmını tahsil ederse, tahsil ettiği bu meblâğ az da olsa çok da olsa, borcu kuvvetli de olsa orta veya zayıf da olsa, tahsil etmiş olduğu bu parayı yanındaki malına ekler ve hepsinin zekâtını verir. Zîrâ bu durumda tahsil etmiş olduğu borç, sene içinde kazanmış olduğu mal gibidir. Bilindiği gibi sene içinde kazanılan malın da ana mala eklenmesi, zekât bakımından zorunludur.

HANBELÎLER dediler ki: Borçlu müflis de olsa, zimmetinde sâbit olan borçlar zekâta tâbidir. Ancak böyle bir borcun zekâtının, tahsil edildiği anda verilmesi vâcib olur. Borcun tahsil edilen kısmı, nisâb miktarın da olursa veya alan kişinin ana malına eklendiğinde nisâb miktarını bulursa zekâtının ivedilikle verilmesi vâcib olur. Borçlunun zimmetinde sâbit olmayan borçlar, zekâta tâbi olmazlar.

MÂLİKÎLER dediler ki: Hîbe, miras, sadaka, hulu', eşya, akar gibi birikmiş bir malı satarak veya bir cinâyet diyetini hak ederek bir mala sâhib olan kişi, bu mala el koymaz ve bu mala el koymuş olan kişinin yanında borç olarak kalırsa; tahsil edip de üzerinden bir sene geçmedikten sonra

bu malının zekâtını vermesi vâcib olmaz. Bunu şöylece örnekleyebiliriz: Bir kişiye babasından bir miktar mal miras kalır. Bazı sebeblerden ötürü mahkeme, bu malı kendisine teslim etmeyip bir yed-i emîne teslim eder. Mirasçının bu malı borç olarak senelerce yed-i emînin yanın da kalırsa -zekâtını vermemek amacıyla yed-i emînin yanında kalmasını isteyerek geciktirse bile bu süre zarfında zekâtını vermesi vâcib olmaz. Bu malı teslim aldıktan sonra aradan bir sene geçerse, zekâtını vermesi vâcib olur. Seneyi malı teslim aldığı tarihten itibâren hesaplar. Bir kişinin kendi elinde bulunan bir malı başkasına ödünç olarak vermesi ve bu malın borçlunun yanında senelerce kalması halinde, sadece bir senenin zekâtını vermesi vâcib olur. Ama bu malın zekâtını vermemek için kasıtlı olarak o kişinin yanında bırakılsa, tehir etmeyi kasdetmiş olduğu senelerin zekâtını vermesi vâcib olur. Bu malın zekât yılı, mülk edindiği günden veya borç vermezden önce zekâtını vermişse, zekât gününden itibâren hesaplar. Meselâ bir kimseye bir borç verse ve bu onda kaldıktan sonra alıp tekrar bir başkasına verirse, o kişinin yanında da altı ay kalsa, ikisini birleştirerek bu senenin zekâtını vermesi gerekir. Çünkü zekât senesi, malın mülk edinilmesi tarihinden itibâren başlar. Bir kişi bir mala sâhib olur da bu malı yanında bir süre bulundurup zekâtını verdikten sonra başkasına bu mal karz-ı hasen olarak verirse, zekât senesi, bu zekât veriş tarihinden bir yıl sonra dolar. Böyle bir borcun zekâtlandırılması dört şartla olur:

1- Borçluya verilen borcun aslı, altın veya gümüş gibi parasal özellik taşıyan bir şey olmalıdır. Yahut da aslı, karaborsacı bir tüccarın malı olmalıdır. Aslı, parasal özellik taşıyan borca örnek olarak, beşyüz lirası olan bir kişinin bu parayı başkasına (kârsız olarak) borç vermesini gösterebiliriz. Aslı karaborsacı bir tüccarın malı olan borcuna örnek de, böyle bir tüccarın stok yapmış olduğu elbiselerden birini bir sene veya daha fazla bir müddetle vâdeli olarak beşyüz liraya satmasıdır. Eğer borcun aslı kişinin kendisi için bir eşya olur da onunla ticâret yapmayı kasdetmezse, meselâ oturmak için ev satın alan bir kişi, bu evini daha sona bir sene veya daha fazla bir müddetle dört milyona satarsa, alacaklısı olduğu bu dört milyonun zekâtını vermesi gerekmez. Ancak bundan nisâb miktarını tahsil etmesinin üzerinden bir sene geçtikten sonra zekâtını vermesi vâcib olur. Borcun aslı, hazırdaki piyasaya uygun olarak alıp satan bir tüccarın malı ise, tüccar bu borcu; yanında satmakta olduğu altın, gümüş ve diğer ticâret mallarının kıymetine ekleyerek her sene zekâtlandırmak mecbûriyetindedir.

2- Borcun, ileride de izah edileceği şekilde bir miktarının tahsil edilmesi gerekir. Tahsil edilmediği takdirde, zekâtını vermek vâcib olmaz.

Yalnız, hazırdaki piyasaya uygun olarak alıp satan tüccarın borcu bundan müstesnâdır.

3- Borç yerine alınan şey altın veya gümüş olmalıdır. Buğday veya elbise gibi şeyler borç yerine tahsil edilirlerse bunların zekâtını vermek vâcib olmaz. Ancak bu eşyayı satarsa, satmış olduğu bu eşyaları borçludan borç yerine aldığı tarihten bir sene sonra parasının zekâtını verir. Eğer mal sâhibi karaborsacı bir tüccarsa böyle yapar. Ama hazırdaki piyasaya uygun fiyatlarla alıp satan bir tüccarsa, borç yerine almış olduğu bu eşyayı satmasa bile her sene zekâtını verir. Ama bu vasıftaki bir tüccar değilse, tasarruf olsun diye bir eşya satın almış olan kimseye, ihtiyaç nedeniyle sattığı bu eşyanın parasını aldığı tarihten bir sene sonra zekâtını vermesi vâcib olur.

4- Borcun, birkaç defada da olsa tahsil edilen kısmı en azından nisâb miktarında olmalıdır. Tahsil edilen kısım, nisâbtan az olur da kişinin yanında üzerinden bir sene geçmemiş olan altın ve gümüş gibi, ya da üzerinden bir sene geçmiş de olsa maden ocağı gibi maden ocaklarından çıkarılan şeylerin üzerinden bir sene geçmesi şart değildir nisâbı tamamlayacak bir mal bulunursa, elindeki malın tümünün zekâtını vermesi vâcib olur. Bir kişi, alacağından nisâb miktarı kadarını tahsil ederse bunun zekâtını bir defada verir. Bundan sonra az da olsa, çok da olsa her tahsil ettiği meblağın zekâtını vermesi vâcib olur. İlk tahsilâttan sonraki tahsilâtların senelerini doldurması ihtilâflı bir meseledir. Tahsil edilen alacak nisâb miktarındaysa, tahsil edildiği tarihten bir sene sonra zekâtını vermek vâcib olur. Diğer taksitler de tahsil edildikleri tarihten bir sene sonra zekâtlandırılır. İlk taksit, nisâb miktarından az ise ve kişinin yanında nisâbı tamamlayacak başka

- **Nisaptan Sonra Kazanılan Malın (Malu'l Mustefad) Zekâtı Nasıl Olur?**

Malu'l mustefad, sene içinde elde edilen ziyade maldır. Bu malı üç kısma ayırmak mümkündür:[106]

a. Yanımızda bulunan ve nisaba ulaşmış malın yıl içinde artış göstermesi ve yeni kazançlar getirmesi: Ticaretimizin kâr getirmesi, hayvanımızın doğum yapması veya bir defa ürün aldığımız araziden iki defa ürün almak gibi… Bu mal asla tabidir. Yıl sonunda ana malla birlikte zekâtı verilir. Örneğin zekât zamanı gelmeden altı ay önce hayvanları doğum yapan biri, yeni doğanların üzerinden bir yıl geçmesini beklemez. Yıl sonunda tüm hayvanların toplu zekâtını verir. Yine yıl içinde ticari kazanç elde eden, yeni kazancın üzerinden bir yıl geçmesini beklemez. Yıl sonunda tüm ticaret mallarının zekâtını verir. Zira Allah Resûlü (sav) ve Raşid Halifeler Dönemi'nde zekât yıllık hesaplanır; aynı cins mallardan toplu zekât alınırdı.[107]

b. Nisap miktarları farklı olan bir mal elde etmesi: Örneğin ticaretle meşgul bir insana yüz koyun hibe edilir. Ticaret mallarıyla küçükbaş hayvanların zekât nisabı ve miktarı farklıdır. Hâliyle bu ikisi iki ayrı kalemdir. Ticaret malının zekâtı ayrı verilir. Hayvanların zekâtı, üzerinden bir yıl geçtikten sonra ayrı verilir.

c. Zekâta tabi bir malın müstakil yoldan kazanılması: Örneğin ticaret yapıyoruz, yıl sonunda malımızın yüzde iki buçukluk miktarını zekât vereceğiz. Yıl içinde hibe, ödül veya miras gibi bir sebeple para kazandık. Ticaret parası ve hibe yoluyla kazanılan para aynı cins mallardır. Ancak elde edilme yolları farklıdır.

---

mal da yoksa, bunun zekâtını başka taksitlerle birlikte nisâbı buluncaya kadar vermez. Nisâb miktarı tamamlandıktan bir sene sonra zekâtını verir. Bilâhare alınan taksitler nisâbtan az da olsalar, çok da olsalar zekâtları verilir. Tabiî alınan taksitlerin ze kâtları da üzerlerinden bir sene geçtikten sonra verilir.

ŞÂFİÎLER dediler ki: Vâdesi gelmiş olsun olmasın, dirhem, dinar, ticâret malı türünden olan ve borçlunun zimmetinde sâbit olan borçların zekâtını vermek vâcib olur. Ama borç, hurma ve üzüm gibi yiyeceklerle davar gibi mallardan olursa zekâtını vermek vâcib olmaz. Alacaklı, tahsil edemediği alacağının zekâtını vermekle yükümlü olmaz. Ama tahsil ettiği anda, geçmiş senelerinkiyle birlikte zekâtını vermesi vâcib olur. Tahsil edemeden telef olan borçların zekâtları düşer." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/861-864)

106. Tafsilat için bk. El-Muğnî, 2/467-470

107. bk. Ebu Davud, 1568; Tirmizi, 621

Bu tür mallarda iki uygulama vardır. Kişi bunlardan dilediğini yapabilir.

– Elde ettiği mal nisap miktarına ulaşıyorsa üzerinden bir yıl geçmesini bekler ve zekâtını verir.

– Elde ettiği gibi yüzde iki buçukluk oranını zekât olarak verir.[108]

- **Günümüzde Nisap Miktarları Değişmeli midir?**

Allah Resûlü Dönemi'nde zekât oranları birbirine yakındı. Yapılan hesaplamalar, orta sınıf bir ailenin bir yıllık geçim miktarının, nisap miktarı olduğunu göstermiştir. Bugün ise şartlarda değişiklik olduğu muhakkaktır. Örneğin 2023 yılı başında yaptığımız bir araştırmaya göre şu sonuçları elde ettik: Allah Resûlü Dönemi'nde 200 dirhem yani 595 gram gümüş, bir ailenin bir yıllık geçimidir. Bugün (01.01.2023), gramı 12,10 TL olan gümüşün 595 gramı yaklaşık 7.200 TL yapmaktadır. Bu da bir ailenin bir aylık geçimi dahi değildir.

---

108. Bu konuda ihtilaf edilmesinin nedeni konu hakkında sahabe uygulamalarındaki farklılıklardır.

Ebû Bekir (bk. Muvatta, 655), Osmân (bk. Muvatta, 656), Alî (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7406) (r.anhum); elde edilen mallardan zekât almazlardı. Şayet birine devlet hazinesinden ödeme yaparlarsa; zekât borcu olup olmadığını sorarlardı. Zekât borcu varsa, yaptıkları ödemeden zekât miktarını keserlerdi. Şayet zekât borcu yoksa ödemesini yapar, üzerinden bir yıl geçmeden zekât almazlardı.

Buna mukabil İbni Abbâs (bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 10226), İbni Mes'ûd (bk. Kitâbu'l Emvâl, 1129), Muaviye (bk. Muvatta, 658), Ömer (bk. Kitâbu'l Emvâl, 1131) (r.anhum) elde edilen malın zekâtını hemen alırlardı. Örneğin birine devlet hazinesinden bir ödeme yaparlarsa malın zekâtını keser, öyle öderlerdi.

Bu konuyu detaylandırmamızın özel bir nedeni vardır: Yaşadığımız çağda, geçmiş ulemanın şahit olmadığı yeni kazanç türleri ortaya çıkmıştır. Örneğin geçmişte kişi bir iş yapar ve iş karşılığında ücret alırdı. Bir ömür maaş alınan, hatta ölümden sonra devam eden düzenli maaş sistemi yoktu. (bk. Nevâzilu'z Zekât, s. 287) Örneğin bugün bir mühendis projeden, bir avukat dosyadan veya bir doktor ameliyattan… çoğu insanın yıllarca çalışıp kazandığını kazanabilmektedir. **Nisap miktarını geçen maaşların veya mesleki kazançların zekâtı nasıl ödenecektir? Yukarıda zikredilen ihtilafa binaen muasır fukaha da ihtilaf etmiştir.**

Mükellefler için en kolay olanı İslam tarihinde var olan iki uygulamadan dilediklerileriyle zekât ödemeleridir.

• Dileyen malı kazandığı tarihten bir yıl sonra, elinde arta kalanın zekâtını verir.

• Dileyen eline geçen ve nisap miktarına ulaşan miras, ödül, maaş vb. kazancın zekâtını hemen verir. (Konunun delilleri, tartışılan boyutları ve her görüşün günümüz açısından zorlukları için bk. Nevâzilu'l Zekât, 287-290; Fıkhu'z Zekât, 1/490; Zekâtu'r Revâtib, Ebu Muh Hannân Rızkullâh; Zekâtu'r Revâtib, Dr. Abdullah Muhammed Rebâyia; Zekâtu'r Revâtib ve Duhûlu'l Muvazzafin Şehriyye, Dr. Murâd Reşîd Avde; Zekâtu Revâtibil Muvazzafîn, Yezîd Er-Râdî

20 dirhem olan altın bugün 85 grama tekabül etmektedir. Altının gramı 01.01.2023 tarihinde 1.100 TL kadardır. 85 gram altının karşılığı 93.500 TL kadardır.

Buna mukabil yaptığımız araştırmada bir koyunun yaklaşık 3.000 TL, nisap miktarı olan kırk koyunun 120.000 TL olduğu; bir sığırın ortalama 40.000 TL, nisap miktarı olan otuz sığırın 1.200.000 TL olduğu; bir devenin ortalama 60.000 TL, nisap miktarı olan beş devenin 300.000 TL olduğu anlaşılmıştır.

Görüldüğü gibi Allah Resûlü Dönemi'nde zekât kalemleri arasında bir denge vardır. Bu denge; bir ailenin bir yıllık ihtiyacının nisap miktarı olarak belirlenmesiydi. Ancak günümüz şartlarında bu denge değişmiş ve zekât kalemleri arasında neredeyse uçurum oluşmuştur.

Buna binaen dünyanın birçok yerinde nisap miktarlarında güncelleme yapılması, Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı gibi bir yıllık geçim oranının zekât nisabı olarak belirlenmesi gerektiği dillendirilmeye başlamıştır.

Bizim yaklaşımımız şudur: Bu ve benzeri konular ancak bir İslam devletinde gündeme getirilmeli ve ümmete rehberlik vazifesi olan Rabbani âlimler tarafından tartışılmalıdır. Aksi hâlde içtihad ve güncelleme adı altında İslam'ın sabiteleri tartışmaya açılmakta, zındıklar bu kapıdan insanların kalp ve zihinlerine şüphe tohumları saçmaktadır. Çoğu zaman bu tarz tartışmalar bir çözüm üretmemekte, insanları şer'i ibadetlerden uzaklaştırmaktadır.[109]

109. Türkiye'de konuya dair yapılan bir toplantıda güncelleme taraftarlarının ortaya koyduğu görüşler incelendiğinde, meselenin ehemmiyeti anlaşılacaktır. Tek bir toplantıda onlarca farklı görüş ortaya atılmıştır. Bu keşmekeş karşısında avamdan birinin durumunu düşünün! Muhtemelen bu farklı yaklaşımlar karşısında zekâttan şüpheye düşecek; en basit ifadeyle zekâtın önemine dair bakışı olumsuz anlamda değişecektir.

– Bir grup, bir yıllık asgari ücretin nisap olarak belirlenmesini önerir.

– Bir grup, fıtr sadakasının ölçü olmasını önerir. Yani; yaygın yiyecek türünün belirlenip, dört avuç yiyecek miktarının bir yılla çarpılmasını ve bunun nisap miktarı olmasını önerir.

– Bir grup, yoksulluk sınırı endeksinin nisap miktarı olmasını önerir. Sürekli güncellenen yoksulluk indeksine göre kazananlar zekât mükellefi olmalı, açlık sınırı endeksinde yaşayanlara zekât vermelidir.

– Bir grup, nisap miktarının iptal edilmesini, gelir ne olursa olsun, kazancın yüzde iki buçukluk oranının verilmesini önerir. (Tartışmalar için bk. Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri, Kurav Yayınları)

– Muasır ilim adamlarından Yusuf Karadavi, altının aşırı değer kazanması ve değer kaybetmesi

Zekâta Tabi Olan Mallar

1. Para ve Para Cinsinden Malların Zekâtı

Kendisiyle eşyaya kıymet biçilen altın, gümüş ve günümüzde olduğu gibi para cinsinden şeyler zekâta tabidir. Bunun birçok hikmeti vardır. Bunlardan biri; ekonomiyi canlandırmak, paranın stoklanmasına engel olmaktır. Şöyle ki; paranın her yıl yüzde iki buçukluk miktarını zekât vereceğini bilen insan, onu işletecektir. Aksi hâlde her yıl verilen zekât, parayı yiyip bitirecektir. Zekât müessesesini tanımayan seküler ekonomistler, paranın işaretlenmesini ve belli bir süreyle tutulan paraların geçersiz olmasını önermişlerdir. Elde tutulan her paranın değer üretmediği için ekonomiyi durağanlaştırdığını söylemişlerdir.

Zekât müessesesi, parayı ticarete aktarıp işletmenin en doğal yoludur. Zira kimse emeğinin neticesi olarak biriktirdiği servetin zekâtla erimesini istemeyecektir. Serveti korumak için yapılan faaliyetler, doğal olarak ticareti canlandıracaktır.[110]

Bu bölümde şu dört başlığı inceleyeceğiz:

- Altının zekâtı
- Gümüşün zekâtı
- Paranın zekâtı
- Ticaret mallarının zekâtı

durumunda iki buçuk deve veya yirmi koyunun nisap olarak belirlenmesini önerir. Zira Allah Resûlü iki koyunun karşılığı olarak 20 dirhem tayin etmiştir. Bu da 400 dirhemle nisap miktarı olan kırk koyun alındığını gösterir. O dönem 200 dirhem nisap olduğuna göre, ölçü yirmi koyundur. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/276-277)

Görüldüğü gibi İslami bir otorite olmadığında bu tarz tartışmaların hiçbir faydası yoktur. Zira her şeyden önce bazı soruların cevabı verilmelidir: Bu konu tartışmaya açılabilir mi? Şayet açılabilirse değişmez sabiteler ve değişime açık muteğayyirat hangi kısımlardır? İslam'ı bir bütün olarak uygulayan bir yönetim, bu sorulara cevap vermeli ve yalnızca Rabbani âlimlerin; dininde, inancında ve ahlakında emin olunanların konuşmasına müsaade etmelidir. Aksi hâlde din; zındıkların elinde oyuncağa dönüşecektir. 28 Şubat sürecinde olduğu gibi; sistem uşağı soytarılar, televizyon ekranlarında dini tartışmaya açacak; toplum, horozdan kurban olur mu olmaz mı tartışmasına maruz kalacaktır. Nasıl ki bu tartışmalar toplumda kurban hassasiyetini arttırmadı; bilakis kurban ibadeti kalplerdeki değerini yitirdi. Zekâtla ilgili bu kontrolsüz tartışmalar da aynı olumsuz etkiyi yapacaktır.

110. bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/253-254

Altın ve Gümüşün Zekâtı

• Altın ve Gümüşün Zekâta Tabi Olduğunun Delilleri

"Ey iman edenler! Şüphesiz ki din bilginlerinin ve abidlerin çoğu, insanların malını haksız yollarla yemekte ve Allah'ın yolundan alıkoymaktadırlar. Altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenleri, can yakıcı bir azapla müjdele. (Zekâtını vermedikleri altın ve gümüşler) o gün ateşte kızdırılacak; alınları, böğürleri ve sırtları bu tabakalarla dağlanacak. 'Bu, kendiniz için yığıp biriktirdiklerinizdir. Yığıp biriktirdiklerinizi tadın (bakalım)!' (denilecek.)"[111]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Altın ve gümüşün hakkını vermeyen tüm altın ve gümüş sahipleri için, Kıyamet Günü'nde bu altın ve gümüşler ateşten levhalar hâline getirilerek cehennem ateşinde kızdırılır. Bu kimselerin böğrü, alnı ve sırtı dağlanır. Bunlar soğudukça -süresi elli bin yıl olan bir gün içerisinde kullar arasında yargılama bitene kadar- dağlama tekrarlanır durur. Nihayet cennete mi, yoksa cehenneme mi gidecek olan yolu kendisine gösterilir."[112]

Alî (ra) bir önceki hadisin baş tarafını rivayet ederek şöyle demiştir:

"İki yüz dirhemin olur da üzerinden sene geçerse ona beş dirhem zekât gerekir. Yirmi dinar (miskal) altının bulunur da üzerinden sene geçerse yarım dinar zekât gerekir. Fazlalaştıkça hesabı ona göre yapılır."[113]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Beş vesağa ulaşmayan hububat ve hurmanın zekâtı yoktur. Üç yaşını aşmış beş deveden aşağısına da zekât yoktur. Beş ukiyye gümüşten aşağısına da zekât yoktur."[114]

111. 9/Tevbe, 34-35
112. Müslim, 987
113. Ebu Davud, 1573; Hadisle ilgili bk. s. 341, 91 No.lu dipnot
114. Buhari, 1405; Müslim, 979

- **Altının Nisap Miktarı**

Yukarıda okuduğumuz gibi altının nisap miktarı 20 dinardır. 1 dinar 4,25 grama tekabül etmektedir. Bu da toplamda 85 gram altındır. 85 gram altını olan kimse zekâta tabidir. 85 gram (ve üstü) altını elde ettiği tarihi belirlemeli, bir yıl sonra hâlâ nisap miktarını koruyorsa zekâtını ödemelidir.

85 gram ve fazlasının zekâtı 40'ta 1, yani %2,5'tur. 100 gram altını olan 2,5 gramını zekât olarak verecektir. Altın ne kadar artarsa artsın (85 gramın altına düşmedikçe) yüzde iki buçukluk miktarını hesaplayıp zekâtını verecektir.

- **Gümüşün Nisap Miktarı**

Yukarıda okuduğumuz gibi gümüşün nisap miktarı 5 evak, yani 200 dirhemdir. Zira 1 ukiyye, 40 dirhemdir. Bunun da günümüzde karşılığı 595 gramdır. 595 gram gümüşü olan kimse zekâta tabidir. 595 gram ve üstü gümüşün kırkta biri, yani yüzde iki buçukluk kısmını zekât olarak verecektir.

- **Altın ve Gümüş Birbirine Eklenir mi?**

Bir insanın 80 gram altını, 500 gram gümüşü olduğunu düşünelim. Her biri nisap miktarının altında kaldığından bu miktardaki altın ve gümüşe zekât düşmez. Ancak ikisi bir araya getirildiğinde nisap miktarına ulaşır, zekât düşer. Bu durumda ne yapılmalıdır?

Altın ve gümüş birbirine eklenmez. Çünkü İslam altını ayrı, gümüşü ayrı bir para miktarı kabul etmiştir. Bu nedenle her biri müstakil olarak ele alınır. Nisap miktarına ulaşmayan mala zekât düşmez. Allah Resûlü (sav) altın ve gümüşü ayırmıştır:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Altınla altını, eşit olmazsa satmayınız, birini diğerine fazla yapmayınız. Gümüşle gümüşü, eşit olmazsa satmayınız, birini diğerine fazla yapmayınız. Bunlardan veresiyeyi de peşine satmayınız."[115]

Yine Allah Resûlü (sav) zekâttan kaçmak için malların ayrılmasını ve zekât için ayrı malların birleştirilmesini yasaklamıştır.

115. Buhari, 2177; Müslim, 1584

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) zekâtlarla ilgili bir mektup yazdırdı, kılıcına bağladığı bu mektubu yetkili kimselere ulaştıramadan vefat etti. Resûlullah (sav) vefat edince Ebû Bekir, vefat edene kadar o mektubu uyguladı. Ömer de halifeliği süresince onları uyguladı. O mektupta şu hükümler vardı:

'Zekât artar ve eksilir korkusundan dolayı toplu mallar ayrılmaz, ayrı ayrı olanlar da bir araya toplanmaz.' "[116]

- **Ziynet (Süs/Takı) Eşyalarının Zekâtı**

Süs/Takı eşyalarını iki kısma ayırabiliriz:

– **Yatırım amaçlı alınan ve takı olarak kullanılan ziynet eşyaları:** Bunlar yatırım/birikim amaçlı olduğundan zekâta tabidir. Nisap miktarına ulaşmışsa zekâtı verilmelidir.

– **Yatırım/birikim amaçlı olmayan, süs amaçlı kullanılan takı/ziynet eşyaları:** Bunlar hakkında âlimler ihtilaf etmiştir. Racih olan, **bir defaya mahsus** olmak üzere zekâtlarının verilmesidir. Çünkü; bu konuya delalet eden iki sınıf delil vardır. Bir grup delil, artmayan/gelişmeyen ve kullanım amaçlı olan malların zekâta tabi olmayacağını gösterir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kölesi ve atından dolayı Müslim'in zekât vermesi gerekmez."[117]

Bir grup nas da takı/süs eşyalarının zekâtının verilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İki kadın Allah Resûlü'ne (sav) geldi, kollarında altın bilezikler vardı.

Allah Resûlü (sav) onlara, 'Bu bileziklerin zekâtını veriyor musunuz?' dedi.

'Hayır.' dediler.

116. Ebu Davud, 1568; Tirmizi, 621
117. Buhari, 1463; Müslim, 982. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. s. 339

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Allah'ın sizlere ateşten bilezikler takmasından hoşlanır mısınız?'

'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Öyleyse onların zekâtını ödeyin.' buyurdu."[118]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sav) yanıma girmiş ve parmaklarımdaki büyük gümüş yüzükleri görüp, 'Bunlar nedir?' diye sormuştu.

Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Senin için süslenmek üzere yaptım.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Onların zekâtını veriyor musun?' buyurdu.

Ben de, 'Hayır.' dedim -veya- Allah'ın dilediği bazı şeyler söyledim.

O da, 'Ateşe girmen için o sana yeterlidir.' buyurdu."[119]

Bu nasların her biriyle amel etmenin yolu sürekli değil, bir defaya mahsus süs eşyasının zekâtının verilmesidir. Zira yatırım/birikim amaçlı olmayan ziynet eşyasının zekâtı onu bitirecek ve nisap miktarının altına düşürecektir. Bu, şeriatın genel gayeleriyle uyumlu değildir. Öte yandan ziynet eşyasının zekâtını vermeyi emreden naslar vardır. Bu da bir defaya mahsus zekât verilmeye hamledilebilir. Bu görüş sahabeden Enes'in (ra) mezhebidir.[120] [121]

118. Ebu Davud, 1563; Tirmizi, 637
119. Ebu Davud, 1565
120. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7540
121. Bu konuda âlimlerden dört görüş nakledilmiştir: (bk. Subulu's Selâm, 1/533)
– Süs eşyasında zekât vaciptir.
– Süs eşyasında zekât vacip değildir.
– Süs eşyasının zekâtı, istendiğinde ödünç vermektir.
– Bir defa zekât verilmesi evla olandır.
Süs takılarının zekâtına dair ihtilafın nedenleri için İbni Ruşd (rh) şöyle der:
"Süs için takılan altınlarda ise ihtilâf etmişlerdir. Çünkü Hicaz fukahası olan İmam Mâlik, Leys ibni Sa'd ve İmam Şâfii, 'Altın ve gümüşe -süs ve giyim için saklandıkları zaman- zekât düşmez.' İmam Ebû Hanîfe ile tabileri ise, 'Düşer.' demişlerdir.
Bu ihtilâfın sebebi, süs ve giyimde kullanılan altın ve gümüş, kullanmak üzere bulundurulan evin sair eşya ve araçlarından mı sayılır, yoksa bunlar da diğer altın ve gümüşler gibi alım satımlarda alıp verilen para cinsinden midir diye ihtilâf etmeleridir. Evin sair eşyalarından sayılır diyenler, 'Süs için bulundurulan altın ve gümüşlere zekât düşmez.' demişlerdir. Para cinsindendir diyenler ise 'Zekât düşer.' demiştir.
Bu ihtilaf için bir başka sebep daha vardır. Zira süs, altın ve gümüş hakkında çeşitli rivâyetler bulunmaktadır.

- **Elmas Gibi Değerli Taşlar İçin Zekât Verilmeli midir?**

Bu konu hakkında sahih ve sarih bir nas varid olmamıştır. Bu nedenle meseleyi iki kısma ayırabiliriz:

– Yatırım amaçlı alınanlar: Şayet yatırım amaçlı alınmışsa ne amaçla kullanılırsa kullanılsın zekâta tabidir. Seleften "Taşlarda zekât yoktur." diyenler ticaret/yatırım kaydını zikretmişlerdir. Saîd ibni Cubeyr (rh) der ki: "Ticaret/Yatırım amaçlı olması dışında taşlarda zekât yoktur."[122] [123]

– Yatırım/Ticaret amacı olmayan, yalnızca süs/takı olarak kullanılanlar: Şayet bu taşlar değersiz taşlarsa bunların zekâtı yoktur. Altın ve gümüş gibi değerli olup nisaba ulaşan elmas vb. taşların zekâtı yine altın ve gümüşte olduğu gibi **bir defaya mahsus** verilmelidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[124]

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

ليس في الحلى زكاة

'Hülliyatta (ziynette) zekât yoktur.'

Amr ibni Şuayb'ın babasından, babasının da dedesinden rivâyet ettiğine göre ise bir kadın elinde altından bir çift bilezik takılı bulunan küçük kızıyla birlikte Peygamber Efendimiz'in (sav) yanına gelmiştir. Bir ara bileziklere gözü ilişen Peygamber Efendimiz (sav) kadına,

اتودين زكاة هذا

'Bunun zekâtını veriyor musun?' diye sormuş.

Kadın 'Hayır.' deyince Efendimiz (sav),

أيسترك أن يسورك الله بهما يوم القيمة سوارين من نار

'Cenâb-ı Hakk'ın Kıyamet Günü bunların yerine sana ateşten bir çift bilezik takılmasını emretmesini ister misin?' buyurmuştur.

Bunun üzerine kadın hemen bilezikleri kızın elinden çıkarıp Peygamber Efendimizin önüne atmış ve Allah ile Resûl'üne olsun.' demiştir.

Lakin bu her iki hadis de -hele Câbir'in hadisi- zayıftır. Fakat ihtilâflarının asıl sebebi, takım altın ve gümüşleri, evin sair eşyasından mı, yoksa alım satımlarda eşyaya fiyat olarak alıp verilen para cinsinden mi sayılır diye ihtilâf etmeleridir.

Kiraya vermek için yapılan takım ve gümüşleri hakkında ise, İmam Mâlik'ten iki rivâyet gelmiştir. Birisinde 'Zekât düşer, çünkü para gibi kâr getirir.' birisinde de 'Düşmez, çünkü süs ve takım için yapılmıştır.' demiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/95-96)

122. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7592

123. Geçmişte bu taşlar yalnızca süs için kullanılan, çoğu zaman değersiz şeylerdi. Bugün taşların bazısı altın ve gümüşten çok daha değerlidir. Dünya'nın bir bölgesinden diğer yerlere kayıt dışı servet aktarmak isteyenler, birkaç taşla bu işi yapmaktadır. Hâliyle geçmişteki konumuna bakıp taşlarda zekât olmadığını söylemek isabetli olmasa gerektir. Bu yaklaşım "Kâğıdın zekâtı yoktur." deyip bugünkü banknotların zekâtının olmayacağını söylemeye benzemektedir.

124. Elmas, inci vb. mücevherlerde zekât yoktur, diyen âlimler bu hükmün illetine dair bazı görüşler zikretmişlerdir.

Paranın Zekâtı

Geçmişte para olarak altın ve gümüş (dinar ve dirhem) kullanılırdı. Daha sonra altın ve gümüşün karşılığı olarak kâğıt paralar kullanılmaya başlandı. Günümüzde para, değeri (devlet nezdinde) bankada bulunan altının piyasadaki karşılığıdır ve zekâta tabidir.

Paranın nisabı, altının karşılığı olması hasebiyle altının nisabıdır. 85 gram altın değerindeki her para zekâta tabidir. Kırkta biri, yani %2,5'lik oranı zekât olarak verilmelidir. Malı nisap miktarına ulaşan, üzerinden bir yıl geçen ve borcu olmayan kişi zekâtını vermelidir.

• Para ve Altın Birbirine Eklenir mi?

Bir insanın bir miktar parası, bir miktar da altını varsa para ile altını tek kalem olarak hesaplar. Zira -genel anlamda- para, altının piyasadaki karşılığıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir, altın ve para birbirine eklenerek hesaplanır.[125]

– Bu mallar gelişmeye açık değildir.

– Bu mallar, Yüce Allah'ın Nahl Suresi'ndeki, "Süsler çıkarmanız için denizi emrinize amade kıldı." ayetine dâhildir. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/202-203)

Bir şeyin mübah olması, süs olması ve Allah'ın onu musahhar kılması… zekâtının verilmesine engel değildir. Zira tüm zekât kalemlerinde aynı vasıflar mevcuttur. Aynı surede (Nahl Suresi) Yüce Allah hayvanları bize musahhar kıldığını haber vermiştir. Bu, hayvandan zekât alınmasına engel değildir.

Yine bazı taşlar, Allah Resûlü (sav) zamanında bir yatırım aracı değildi. Yalnızca takı olarak kullanılan, değeri düşük metalardı. Bugün birçok taş; altın ve gümüşten daha değerlidir. Bilakis bugün çok zengin insanlar altın ve gümüş yerine bir zenginlik göstergesi olarak değerli taşları kullanmaktalardır. Hâliyle mücevher cinsinden değerli taşların durumu değişmiştir, hükmü de değişmelidir.

125. Burada bazı noktaların altını çizmek durumundayız:

– Bir bölgede nakit para gümüşün karşılığı olarak kullanılıyorsa para ile gümüş birbirine eklenir. Zira İslam şeriatı gümüşün nisabı ile altının nisabını birbirinden ayırmış, her birini ayrı kalem olarak zekâta tabi tutmuştur. Bugün kullanılan para hangisinin karşılığıysa ona eklenir.

– Bazı âlimler (cumhur) her hâlükârda altın ve gümüşün birbirine eklendiğini, zira her ikisinin de eşyanın bedeli olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşe tabi olanlar altın, gümüş ve parayı birbirine ekleyip zekâtını verirler. (bk. Mevsûatu'l Fıkhiyyeti'l Kuveytiyye, 23/268-269)

Denilebilir ki: Altın ve gümüşün eşyanın bedeli olduğu, para olarak kullanıldığı doğrudur. Ancak İslam şeriatı altına ve gümüşe ayrı nisaplar belirleyerek aralarında fark olduğunu göstermiştir. (bk. Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, 18/246-248)

Cumhurun görüşü; şeriatın ayırdığı iki şeyi birleştirmektir. Bugün görüyoruz ki; altın gümüşten neredeyse onlarca kat daha değerlenmiştir. Gümüş neredeyse altın karşısında yok hükmündedir. Bu, Yüce Allah'ın her hükmünde bir hikmet olduğunun en açık kanıtlarındandır.

– Günümüzde emperyalist tağuti sistem, parayla altının arasındaki bağı koparan adımlar atmaya başlamıştır. Büyük çoğunluk paranın neyin karşılığı olduğunu bilmemektedir. Bu durumda yeni

• **Haram Paranın Zekâtı Yoktur.**

Yüce Allah malların temiz olanının infak edilmesini emretmiş, yalnızca temiz kazancın infakını kabul edeceğini belirtmiştir:

"Ey iman edenler! **Kazandığınız temiz yiyeceklerden** ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak edin. Size verildiğinde ancak gözünüzü kapatarak alabileceğiniz değersiz/bayağı şeyleri vermeye kalkmayın. Bilin ki Allah (kimseye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu) Ğaniy, (her daim övgüyü hak eden ve varlık tarafından övülen) Hamîd'dir." [126]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse temiz ve helalinden sadaka verirse Allah bunu sağ eliyle kabul eder. Zaten Allah, temiz olandan başkasını kabul etmez. Eğer bu verdiği sadaka bir hurma tanesi kadar olsa bile Rahmân, sizin tayı veya deve yavrusunu büyüttüğünüz gibi onu katına alıp büyük bir dağ olana kadar büyütür." [127]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Temizlik (taharet) olmadan hiçbir namaz kabul olmaz. Toplum malından aşırılmış maldan da sadaka kabul edilmez." [128]

İslam'ın haram kıldığı yollardan para kazananın malı temiz değildir. Bu nedenle şeriat bu malın infakının makbul olmadığını belirtmiştir. Yine haram yolla elde edilen mal, kişiye mülk olmaz. Başkasının malını haram/batıl yolla zimmetine geçirmiş olur:

"Kendi aranızda birbirinizin malını (İslam'ın yasakladığı rüşvet, faiz, gasp, aldatma gibi) batıl yollarla yemeyin." [129]

---

bir içtihada ihtiyaç vardır. Bir ulema konseyinin bu yeni durum karşısında, İslam'ın genel gayelerini gözeterek içtihadda bulunması şarttır. Zira elektronik paraların yaygınlaşmasıyla paranın altınla bağı tamamen kapanacaktır. Bu, asrımız problemlerindendir.

126. 2/Bakara, 267
127. Buhari, 1410; Müslim, 1014
128. Müslim, 224
129. bk. 2/Bakara, 188

Daha önce geçtiği gibi zekât verebilmesi için o malın kişinin mülkü olması gerekir. Haram yoldan elde edilen mal, mülk değildir, dolayısıyla zekâtı yoktur.

Ticaret Mallarının Zekâtı

Ticaret malları zekâta tabi olan mallardandır. Allah (cc) şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Kazandığınız temiz yiyeceklerden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak edin."[130]

Tabiinden Mucâhid (rh), ayetteki "kazandığınız temiz yiyecekler" ifadesini "ticaret malları"[131] olarak tefsir eder.

Allah Resûlü'nün (sav) bu hususta rivayetleri şöyledir:

Semure ibni Cundeb'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) satış için hazırladığımız maldan zekât vermemizi emrederdi."[132]

Beyhakî, Es-Sunenu'l Kubrâ'da şu rivayetleri kaydeder.

Ebû Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Devenin zekâtı vardır. Küçükbaş hayvanın zekâtı vardır. Kumaşın zekâtı vardır. Kimin dirhemleri, dinarları, altını, gümüşü artar da borç aldığı kişiye borcunu vermezse ya da Allah yolunda infak etmezse sahip olduklarıyla Kıyamet Günü dağlanır."[133]

Amr ibni Himâs, babasından (rh) şöyle rivayet etmiştir:

"Ömer ibni Hattâb'ın (ra) yanına uğradım. Boynumda, taşıdığım bir deri parçası vardı.

Ömer bana, 'Zekâtını verdin mi Ey Himâs?' dedi.

130. bk. 2/Bakara, 267

131. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7596

132. Ebu Davud, 1562
İmam Ebû Davud sükut ederek hadisi delil aldığını göstermiştir. İbni Abdilber de (rh) hadise, "İsnadı hasendir." der. Bir grup muhaddis, ravilerden Hubeyb'in meşhur olmadığını, ondan bu hadisi rivayet eden tek ravi olan Ca'fer ibni Sa'd'a böyle bir durumda itimat edilmeyeceğini söylemiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1562 No.lu Hadis Şerhi)

133. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7599

Ben de, 'Ey Müminlerin Emîri! Benim şu sırtımda olan diba ve derilerimden başka bir şeyim yok.' dedim.

Bunun üzerine bana, 'Bunlar maldır, (yere) bırak.' dedi.

Ben de Ömer'in iki elinin arasına bıraktım. Bu parçaları hesapladı ve onları, üzerlerine zekât vacip olduğu hâlde buldum. Bunun üzerine onlardan zekât aldı."[134]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahip olunan eşyalarda, ticaret için olmadıkları müddetçe zekât yoktur."[135] [136]

- **Bir Şey Nasıl Ticaret Malı Olur?**

Bir şeyin ticaret malı olarak zekâta konu olması için âlimler iki şart zikretmiştir:

– Kişinin alım satım gibi fiilleriyle elde ettiği kendisine ait bir mülkü olmalıdır. Yani o malı fiilen kazanmış olmalıdır. Bu; hibe, miras, rehine, emanet gibi ticaret olmaksızın elde edilen malları çıkarmak içindir. Çünkü bunlarda aslolan ticaret değil, günlük ihtiyaçlar için kullanmaktır.

– O malı kullanmak için değil, ticaret niyetiyle satın almalıdır. Daha önce geçtiği gibi kullanım niyetiyle alınan, yatırım ve gelişme özelliği göstermeyen mallar zekâta tabi değildir.[137]

Bu iki şartı toplayan, kendisiyle ticaret yapılan (günlük kullanım için olmayan) mallar zekâta tabidir.

- **Ticaret Mallarının Zekâtı Nasıl Hesaplanır?**

Ticaret mallarının nisabı, paranın nisabıdır. 85 gram altına tekabül eden ticaret malları, ticarete başlanılan zamandan bir yıl sonra hesap edilir. Şu adımlar izlenir:

134. age. 7603

135. age. 7605

136. Zahirîler yukarıda zikredilen rivayetleri tenkid etmiş, "Aslolan Müslim'in malının alınmasının haram olduğudur." ilkesiyle ticaret mallarında zekât yoktur demişlerdir. İbni Hazm'a (rh) göre bir şeyde zekât olması için açık ve sahih nas olmalıdır. Aksi hâlde Müslim'in malı haksız yere yenmiş olacaktır. Zahirî mezhebi için bk. El-Muhallâ, Muhammed ibni Hazm El-Endulusî, 4/12 vd. 641. Mesele

137. bk. Kitâbu'z Zekât, Muhammed Abdulmaksud, s. 19

– Eldeki tüm mallar ve o maldan elde edilen mevcut kazanç hesaplanır.[138]

– Borçlar düşülür. Çünkü borç kişinin kendisine ait bir mal olmadığı için zekâta tabi değildir.

– Sürekli alınıp satılan mallar ve yıl içinde kazanılandan artan gelir hesaplanır. Alınıp satılmayan üretim araçları hesaplanmaz. Örneğin bir araba üreticisi; alıp sattığı arabaları hesaplar. Arabaları üreten sanayi makinelerini hesaplamaz. Bir market sahibi alıp sattığı ürünleri hesaplar. Yazar kasayı, dolapları, rafları vs. hesaplamaz. Daha iyi anlaşılması için pazar üzerinden şu örneği verebiliriz:

Pazar yerleri alıp satan kişi elindeki pazar yerlerini hesaplar. Pazar yerlerini kiraya veren kişi aldığı kirayı hesaplar. Pazarda mal satan kişi yalnızca sattığı malı ve elinde bulunan yıllık kazancı hesaplar. Bir araba üreticisi alıp sattığı arabaları hesaplar. O arabayı alıp kiraya veren elde ettiği kirayı hesaplar. O arabayı çalıştıran şoför yıllık kazancını hesaplar.

Ölçü şudur: Alıp sattığımız, gelir elde ettiğimiz her neyse zekât için onu hesaplarız.

– Hesaplamada ölçü alacağımız tarih, zekât ödeme zamanıdır. Örneğin Ramazan'da zekât veriyorsak, Ramazan ayı geldiğinde mallarımızı hesaplarız. Nisabın üstündeyse zekât veririz.[139]

138. Yıl içinde kazanılan ve ticarete veya işçiye harcanan kazanç hesaba dâhil edilmez.

139. Bu meselenin önemi şuradan gelmektedir: Örneğin, 2020 Ocak ayında ticarete başladık ve malımız nisap miktarına ulaşıyor. 2021 Ocak ayında zekât vereceğiz. Ticaret yapanların bildiği üzere ticaret malı yıl içinde kimi zaman nisap miktarının altına düşebilmektedir. Bu durum âlimler arasında ihtilafa sebebiyet vermiştir. Kimisi yılbaşını hesaba esas almış, kimisi nisabın altına düşüp yeniden nisaba ulaştığı tarihi esas almış, kimisi de yıl sonunu yani zekât zamanını esas almıştır.

Konu hakkında sahih ve sarih bir nas yoktur. Bu sebeple biz Medine ehlinin uygulamasını esas aldık. Şöyle ki;

Allah Resûlü ile Raşid Halifeler Dönemi'nde, zekât zamanı geldi mi memurlar görevlendirilirdi. Zekât memurları hesap yapar ve malların zekâtını alırdı. Hesap sene başına veya sene ortasındaki değişimlere göre değil; zekât dönemi esas alınarak yapılırdı.

Şer'i uygulama olması yanında şer'i gayelere en uygun görüşün bu olduğu kanaatindeyiz. Zira zekât hesaplamasında yılbaşı esas alınırsa; bu, ticaret sahiplerine zarar verebilir. Yılbaşında ticaret malı nisabın üstünde bir tüccar, yıl içinde zarar edebilir, iflas edebilir… Yıl içindeki gelişmelere bakmaksızın, bir yıl önceyi esas alarak ondan zekât talep etmek, ona zarar verecektir.

Yıl ortasında nisap altına düşen mala her seferinde yeni bir nisap tarihi belirlemek hem meşakkat olacak hem de zekât tahsilini zorlaştıracaktır. Ticaretin ve piyasaların sürekli dış müdahaleyle şekillendirildiği, para kurlarının sürekli oynadığı günümüz şartlarında zekât vermek küçük ve orta sınıf ticaret erbabı için çok daha zor olacaktır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

2. Maden ve Definelerin Zekâtı

Şeriat, yer üstündeki kaynakları zekâta tabi tuttuğu gibi yer altı kaynaklarını da zekâta tabi tutmuştur. Zekâta tabi olan yer altı kaynakları iki başlık altında toplanabilir: Maden cinsinden olanların zekâtı ve gömüt/define cinsinden olanların zekâtı.[140]

Madenlerin Zekâtı

Maden; yer altından çıkarılan altın, gümüş, bakır, petrol, doğalgaz vb; katı veya sıvı, işlenebilen veya işlenmeden kullanılan yer altı zenginlikleridir. Bunların her birinde %2,5 oranında zekât vardır.[141]

- **Madenden Zekât Alınması Gerektiğinin Delili**

"Ömer ibni Abdulaziz madenlerde her 200'de 5 (% 2,5) oranında zekât aldı."[142]

Bu bir İslam devleti uygulamasıdır. Günümüze dek uygulanmıştır. Ayrıca "mallardan" zekât almayı emreden nasların umumu madenleri de kapsamaktadır.

- **Madenlerin Zekâtını Kim Verir?**

Madenleri iki kısma ayırabiliriz:

– İslam devletinin olmadığı, günümüzde olduğu gibi Müslimlerin maz-

140. Bir grup fukahamız maden ile defineyi birbirinden ayırmamış; yer altında olması hasebiyle maden ve defineyi tek kalem olarak kabul etmiştir. Yer altı kaynaklarından beşte bir (yüzde yirmi) İslam devletine zekât verileceğini söylemişlerdir. Kûfe fukahasının bu görüşe kail olmasının nedeni, konunun ana delili olan hadise yaptıkları farklı yorumdur. "Rikazda/Definede beşte bir (hak) vardır." hadisini "Rikaz, her türlü yer altı kaynağıdır." şeklinde tefsir etmişlerdir. Maden ve definenin ayrı kalemler olarak değerlendirilmesi cumhur-u ulemanın mezhebidir. Birazdan okuyacağımız gibi Allah Resûlü (sav) maden ile rikazı/defineyi ayrı kalemler olarak değerlendirmiş, ikisinin arasını "vav" atıf harfiyle ayırmıştır. (bk. Fethu'l Bârî, 1499 No.lu Hadis Şerhi)

141. Maden tanımını en geniş tutan mezhep Hanbelî Mezhebidir. Katı, sıvı, işlenebilen, işlenmeyen her türlü kaynağı maden olarak kabul etmişlerdir. Geçmişte altın, gümüş, bakır gibi madenler değerliyken bugün durum değişmiş; özellikle petrol, doğalgaz ve nadir elementler en temel zenginlik kaynaklarından olmuştur. Bugün yalnızca yer altı zenginlikleriyle yaşayan devletler vardır. Dünyada büyük savaşlar, işgaller ve anlaşmazlıklar yer altı kaynakları nedeniyle yaşanmaktadır. Son yıllarda Akdeniz'de yaşanan gerginlik de yeni keşfedilen enerji kaynaklarından pay almak içindir. Tüm bu sebeplerle; maden tanımını çok geniş tutan Hanbeli Mezhebi tercihe şayandır. (bk. El-Muğnî, 3/52)

142. Buhari, Kitâbu'z Zekât, 66. Bab, muallak olarak

lum ve mustazaf olarak yaşadığı topraklarda bulunan madenler, -işletmesi Müslimlere ait olursa- bu madenlerin %2,5 oranında zekâtı verilir.

– İslami bir yönetimde bulunan madenler ise -racih olan görüşe göre- İslam devletine aittir.[143]

Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

· Mülkiyet kavramı yerin üstü için geçerlidir. Yer altı kaynaklarının mülkiyetine dair sahih, sarih naslar yoktur. Topraklar İslam devletine ait olduğundan orada bulunan zenginlikler devlete ait kabul edilmelidir.

· İslam sermayenin tekelleşip belirli ellerde birikmesini hoş karşılamamıştır.

"Allah'ın (fethedilen) beldelerden Resûlü'ne (ihsan ettiği) fey; Allah'a, Resûlü'ne, yakın akrabaya, yetimlere, miskinlere/ihtiyaç sahibi yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. **Ta ki (ganimet malları) sizden zengin olanların elinde dolanıp duran (ve kendisiyle fakirlere sürekli üstünlük sağladıkları bir sermaye üstünlüğüne) dönüşmesin.** Resûl size neyi vermişse onu alın, neyi de yasaklamışsa onu bırakın. Allah'tan korkup sakının. Hiç şüphesiz ki Allah, cezası çetin olandır."[144]

Günümüzün en etkili zenginlik kaynaklarından biri madenler ve enerji kaynaklarıdır. Özel mülkiyet olması durumunda yalnızca sermaye değil, güç ve iktidar da belli ellerde toplanmış olacaktır. Ki; Türkiye'de güç odaklarının değişmesiyle beraber madenlerin, -özellikle altının- el değiştirmesi, madenler ile güç ve iktidar arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklayacaktır.

· Bugün maden ve enerji kaynakları bir zenginlik olması yanında stratejik öneme sahiptir. Uluslararası ilişkilerde belirleyici özelliği vardır. Bunun özel mülkiyet elinde olması devleti, dolayısıyla İslam toplumunu birçok hayırdan mahrum edecektir.

· Günümüz açısından petrol zengini Arap ülkelerine baktığımızda şunu görürüz: Yer altı kaynakları belli ailelerde toplanınca zamanla devleti onlar

143. Bu, İmam Mâlik'e de (rh) nispet edilmiş bir görüştür. Mezhepte İbni Kâsım (rh) ve Sehnûn (rh) rivayetlerinde ihtilaf olmuştur. (bk. El-Beyân ve't Tahsîl, 2/395-398; Et-Tâc ve'l İklîl, 3/207-209; Et-Tabsira, 3/955-957)

144. 59/Haşr, 7

ele geçiriyor ve ümmete ait kaynakları şirk, haram, lüks ve israfa harcayarak heba ediyor. Oysa bu kaynaklar doğru ellerde olsa ve tevhid, sünnet, takva, cihad… yoluna harcansa, İslam ümmeti ihya olurdu. Bugün bir "fahşa yayıcısı" konserine verilen parayla Somali'nin yaşadığı açlık sorunu çözülebiliyor. Ancak bu sefih aileler bu kaynakları kokain partilerine, fahşa yayıcısı sapkınlara, sanat eserlerine(!) harcıyor.

Allah (cc) en doğrusunu bilir; İslam devletinde yer altı kaynaklarının mülkiyeti devlete, topluma aittir.[145]

Definelerin Zekâtı

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle demiştir:

"Hayvanların, kuyunun ve madenin verdiği zararlar tazmin edilmez. **Rikazın beşte birini (zekât olarak) vermek gerekir.**"[146]

Hadis, definelerde 5'te 1, yani %20 zekât olduğunu belirtmiştir. Şeriatın belirlediği zekât oranlarını karşılaştırdığımızda en yüksek oranın define zekâtı olduğunu görürüz. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bunun hikmeti, definenin emeksiz kazanç olmasıdır.

• Rikaz/Define Nedir?

" 'R-k-z' kökünden türeyen 'rikaz' gizli/kısık ses anlamındadır. (Meryem Suresi'nin 98. ayetinde de bu anlamda kullanılmıştır.) Bir şeyi rikzettim demek, onu gizlice gömdüm anlamına gelir."[147]

Cumhur-u ulema, cahiliye gömüsüne rikaz demiştir. Şayet cahiliye gö-

145. Burada iki meseleye dikkat çekmek istiyoruz:

• İslam devletlerinden kastımız Raşid Halifeler, Ömer ibni Abdulaziz vb. salih insanların yönetimidir. Yoksa ümmetin başına musallat olmuş zalim sultanlar ve zorba diktatörler olarak varlık gösteren aile/kabile egemenliği değildir. Tarihimizde çokça örneğini gördüğümüz gibi bu zalimler, ümmete ait zenginliklere şahsi mülk muamelesi yapmışlardır. Ve tabii, günümüz tağuti sistemlerini kastetmediğimiz izahtan vareste olsa gerektir.

• Cumhur-u ulema özel mülkiyette bulunan maden ile hazineye ait arazilerde bulunan madeni ayırmıştır. Hazine topraklarında bulunan malı devlete ait; özel mülkte bulunan malı özel mülk olarak kabul etmişlerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; geçmişte maden, herhangi bir zenginlikten farklı değildi. Ekin, ticaret, hayvan… gibi bir gelir kaynağıydı. Maden ve enerji kaynaklarının günümüz durumuna şahitlik etselerdi şeriatın ruhunu anlamış âlimler olarak, görüşlerini değiştirebilirlerdi.

146. Buhari, 1499; Müslim, 1710

147. El-Mufredât, s. 364, r-k-z maddesi

müsüyse (veya müşriklere ait olduğu belli olan bir gömütse) onu bulan Müslim/Müslimler, %20'sini zekât olarak verir.

Ancak onun Müslimlere ait bir gömü olduğu belli olursa o, rikaz/define kapsamında değildir. O daha ziyade lukata/buluntu mal kapsamındadır. Buluntu mal hükümlerine tabidir.[148]

Bu ayrım, Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen bir hadisten istinbat edilmiştir.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav), bulunan yitik mal ile ne yapılması gerektiği sorulunca, 'İşlek yol üzerinde veya kalabalık bir kasabada bulduğun malın bir yıl boyunca ilanını yap. Sahibi çıkarsa verirsin, çıkmazsa da yıl sonunda senin olur. Ancak tenha bir yol veya ıssız bir kasabada bulunmuşsa definelerde olduğu gibi 5'te 1 zekâtı vardır.' buyurdu."[149]

Buluntu mal (lukata), sahibi gelinceye kadar emanettir. Bir yıl boyunca onu duyurur, elinde olduğunu ilan eder. Bir yıl içinde sahibi gelirse emaneti sahibine iade eder. Bir yıl içinde sahibi gelmezse o malı kullanabilir. Malın sahibi yıllar sonra da çıkıp gelse, malı ona iade edilir. Mal kullanılmışsa, bedeli iade edilir.[150]

- **Rikazda/Definede Nisap ve Bekleme Yoktur**

Define bulunduğunda miktarına bakılmadan ve bir yıl geçmesini beklemeden zekâtı verilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[151]

148. bk. Şerhu Sunenu'n Nesâî, 2494 No.lu Hadis Şerhi

149. Nesai, 2494

150. Buluntu malla ilgili tafsilat "Lukata Bölümü"nde işlenecektir.

151. **Define Aramanın Hükmü**

Günümüzde kimileri için meslek, kimileri için bir hobi/tutku olan definecilik, birkaç açıdan ele alınabilir:

– Sahtekâr sihirbazlara sihir yaptırarak veya onların öğrettiği tılsımlı sözlerle define aramak: Bu yöntemle define aramak çoğu zaman sahibini küfre sokar, zira sihirbazlar şeytana ibadet edip Allah'a küfretmedikçe sihir yapamazlar. Hiçbir cinnî şeytan kişiyi küfre sokmadan ona sihir öğretmez; yaptığı sihir de ona yardımcı olmaz.

"(Ve tuttular) şeytanların Süleyman'ın mülkü üzerine uydurdukları (batıl yalanların) peşine takıldılar. **Süleyman kâfir olmadı fakat şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı.** 'Biz ancak bir imtihanız/dinin için fitneyiz. Sakın küfre girme.' demeden kimseye onu öğretmiyorlardı. Onlardan kadınla kocanın arasını ayıracak (sihri) öğreniyorlardı. Allah'ın izni olmadan o (sihirle) kimseye zarar verecek değillerdir.

(Hakikatte) onlara zarar verip faydası olmayan bir şey öğreniyorlardı. **Andolsun ki (o sihri) satın alanın ahirette hiçbir nasibinin olmadığını çok iyi biliyorlardı.** Nefislerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bilselerdi!" (2/Bakara, 102)

Yüce Allah, sihirbazın amelinin batıl olduğunu ve sonuçsuz kalacağını bildirmiştir.

"Onlar (ellerindekileri) atınca, Mûsâ demişti ki: 'Bu yaptığınız büyüdür. Şüphesiz ki Allah, onu iptal edecektir. (Çünkü) Allah, bozguncuların yaptığını ıslah etmez.' " (10/Yûnus, 81)

Sihirbazların yaptığı hareketler ve söyledikleri sözler çoğunlukla küfürdür. Kendilerinden yardım isteyenlerden talep ettikleri fiiller ve tekrar ettirdikleri sözler de kişiyi küfre sokmak için hazırlanmış bir tuzaktır. Allah Resûlü (sav) onların bu durumunu bildiğinden onlara varıp soru sormayı dahi yasaklar.

Safiyye ibni Ebî Ubeyd, Peygamber'in hanımlarının birisinden şöyle rivayet etmiştir:

"Peygamber (sav), 'Kim arrafa (gelecekten haber veren kişiye) gider de ona bir şey sorarsa (ve bunu tasdik ederse) onun namazı kırk gün kabul edilmez.' buyurmuştur." (Müslim, 2230)

Sihirbazlar yalancıdır; çoğu zaman yalanlarıyla insanları aldatır, onların mallarını gasbederler. Şayet sihirbazlar define yerlerini tespit edebiliyor olsalardı büyük bir kısmının mahkûm olduğu sefil hayatları yaşamazlardı.

– Cinleri kullanarak define aramak:

Cinler de insanlar gibi mümin, kâfir, muttaki, fasık… olarak sınıf sınıftır. Yüce Allah, cinlerin dilinden şu gerçeği aktarır:

"Hiç şüphesiz, içimizde salih olanlar da vardır, bunun aşağısında (salih olmayanlar da) vardır. Biz farklı farklı yollara (dalan) fırkalar olmuşuz." (72/Cin, 11)

Salih ve mümin cinler insanlarla irtibat kurmaz, iletişime geçmezler. Zira Yüce Allah'ın insanları ve cinleri iki ayrı âlem olarak var ettiğini, var oluş itibarıyla birbirlerinden farklı olduklarını bilirler. Şayet insanlar ve cinlerin tabiatı birbirine uygun olsa, Yüce Allah onları birlikte yaşayan varlıklar kılardı. Bu bilinçte oldukları için Yüce Allah'a kulluk eder ve kendi âlemlerinde kulluk mücadelesi verirler.

Kâfir ve fasık cinler; insaoğlunun kâfir ve fasıkları gibidir. Hadlerini bilmez, Yüce Allah'ın sınırlarına riayet etmezler. İnsanların kâfir ve fasık olanları cinlerle münasebet kurmak istedikleri gibi cinlerin kâfir ve fasık olanları da insanlarla münasebet kurmaya çalışırlar. Define işlerinde istihdam edildiği iddia edilen cinler, kâfir ve fasık olanlardır.

Kâfir ve fasık cinler, İslam ehlinin düşmanıdır, onların iyiliğini istemezler. Olsa olsa İslam ehline zarar vermek için uğraşır, küfür ehlinin de azgınlığını arttırırlar. Allah'ın (cc), "O sizin düşmanınızdır." dediği varlıklardan yardım beklemek, İslam'ı anlamamanın neticesidir.

"Ey iman edenler! İslam'a bir bütün olarak girin. Şeytanın adımlarına uymayın. O sizin için apaçık bir düşmandır." (2/Bakara, 208)

Dünyada cinlerle irtibat kurup karşılıklı olarak birbirinden faydalananların Kıyamet Günü'nde şu manzarayla karşılaşmaları muhtemeldir:

"Onların tamamını (diriltip) huzuruna toplayacağı o gün (onlara şöyle seslenecek): 'Ey cin topluluğu! Şüphesiz ki insanların çoğunu yoldan çıkarıp saptırdınız.' Onların insanlardan olan dostları diyecekler ki: 'Rabbimiz! Birbirimizden faydalandık ve bizim için belirlediğin süreye ulaştık.' (Allah) diyecek ki: 'Allah'ın dilemesi hariç, ateş sizin ebedî olarak barınacağınız yerdir.' Şüphesiz Rabbin (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm, (her şeyi bilen) Alîm'dir." (6/En'âm, 128)

– Sihir ve cinler kullanılmaksızın teknik aletlerle define aramayı yasaklayan bir nas yoktur. İslam'ın define mallarından 5'te 1 zekât alması, onu mübah saydığının karinelerindendir. Ancak her mübahta olduğu gibi şu kaidenin zikredilmesi kaçınılmazdır: Mübahlar, İslam'ın yasakladığı şeye sebep olursa, sebep olduğu neticenin hükmünü alırlar. Örneğin uyumak mübahtır; ancak insanın uykuya düşkünlüğü namazı kaçırmayı âdet edinmesine sebep olursa haram olur. Şayet uyku dinlenmeye ve huşu içinde namaz kılmaya sebep olursa ibadet olur…

Define aramak kişiyi İslam'ın yasakladığı sonuçlara götürürse sonuçların hükmünü alır, haram veya mekruh olur. Sıkça karşılaştığım sorulara dayanarak şu örnekleri verebilirim:

• Kişinin sorumluluklarını unutması: İster dinî ister dünyevi sorumluluklar olsun, kişiye sorumluluklarını ihmal ettiren mübahlar yasaklanmıştır. Şayet definecilik İslami sorumlulukları, iş akdine dair sorumulukları veya aileyi ihmal etmeyi gerektiriyorsa uzak durulmalıdır.

• Gayrimeşru sonuçlara sebebiyet vermesi: Definecilik, tarihî eser kaçakçılığı gibi karanlık alanlarla temas kurmayı gerektiriyorsa, özellikle tüm gözlerin Müslimlerin üzerinde olduğu bir dönemde Müslimleri töhmet altında bırakacak bir sonuç doğuruyorsa uzak durulmalıdır. Zira kimsenin, kardeşlerini töhmet altında bırakma hakkı yoktur.

Unutmamalıdır ki bugün muvahhidler azınlıktır. Toplumu inzar ve ıslah görevini üstlendiklerinden toplum onlarda kusur bulmak için teyakkuzdadır. Özellikle tağuti sistem, Müslimleri toplum nezdinde kirli göstermek, dolayısıyla davetlerinde şüphe oluşturmak için her fırsatı değerlendirmektedir. Kendini tevhide nispet eden her insan, azami dikkat göstermelidir.

• Kendine veya başkasına zarar vermesi: İslam akıl ve ahlak dinidir. Maceracılık kabîlinden şeylere sıcak bakmaz. Kişinin bilmediği yollarda, bilmediği mekânlarda, bilmediği tekniklerle define araması maceracılıktır. Özellikle dağ ve mağaralarda birçok insan telef olmakta, kaya patlatmak için kullanılan patlayıcılar nedeniyle yaralanıp sakatlanabilmekte ve hatta ölümle neticelenen kazalar yaşanabilmektedir.

• İslam'ın yasakladığı şeylerin bulunması: Put, haç, eski sihir kitabı veya şirk içerikli yazılı belgelerin ticaretinin yapılması İslam'da yasaklanmıştır.

"İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Günah ve haddi aşma üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, cezası çetin olandır." (bk. 5/Mâide, 2)

Câbir ibni Abdullah (ra) Mekke'nin fethedildiği yıl Allah Resûlü'nden (sav) şöyle işittiğini nakletmiştir:

" 'Yüce Allah, **şarabın, murdar hayvanın, domuzun ve putların** satılmasını haram kılmıştır.' Bu sırada bir kimse Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Murdar hayvanın yağı gemi cilalanmasında, deri yağlanmasında ve aydınlanmada kullanılıyor, buna ne dersiniz?' diye sordu. Allah Resûlü (sav), 'Hayır, bu haramdır. Allah yahudilere lanet etsin. Allah iç yağını haram kıldığı zaman erittiler, sattılar ve bedelini yediler.' dedi." (Buhari, 2236; Müslim, 1581)

Şirkin yayılmasına yardımcı olmak, şirki/putları alıp satmak yasaktır. Ancak bunlar eritilir, ham maddesi satılırsa caizdir.

Buraya kadar zikretiğimiz maddeler, yalnızca birer örnektir. Bize sorulan sorular ve basından gördüğümüz vakıalara binaen zikredilmiştir. Bunların dışında, İslam'ın yasakladığı sonuçlara sebep olan definecilik, sebep olduğu sonucun hükmünü alır.

Şeytanın definecilik yapanlara en tehlikeli tuzağı, bulunacak definenin İslam için kullanılacağı iddiasıdır. Gerçekten şeytan habis bir varlıktır. Her insanı saptıracağı kanalı iyi bilmekte, her insana yumuşak karnından yaklaşmaktadır. İnsan için ölçü ne geçmişte yaptıkları ne de ileride yapmayı planladığı şeylerdir. İnsan için tek ölçü şu ândır! Şu ân sorumluluklarını yerine getiren biri, bir gün define bulduğunda yine sorumluluklarını yerine getirecektir, Allah'ın izniyle. Bugün İslami sorumluluklarını yerine getirmeyen, yarın define bulduğunda da sorumululuklarını yerine getirmeyecektir.

Kanaatimce sorumluluklarının bilincinde olan bir Müslim, definecilik gibi maceralara öykünmez. Çünkü definecilik ne geçmişte ne de günümüzde salih insanların yolu olmamıştır. Siz hiç defineci sahabe, tabiin, hadis imamı, fakih veya komutan bir Müslim duydunuz mu?

Allah Resûlü'nün Kabir Kazdırması

Buceyr ibni Ebî Buceyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Amr'dan (ra) işittim, şöyle diyordu: 'Taif Seferi'ne çıktığımızda bir kabre uğradık, o ânda Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: 'Bu kabir Ebû Riğal'in kabridir. Bu harem bölgesi ona gelecek belaları ondan defediyordu. Bu harem bölgesinden çıkınca kavmine isabet eden bela

ona da isabet etti ve bu yere defnedildi. Bu kabrin ona ait olmasının alameti kendisiyle birlikte bu kabre altından bir ağaç dalı gömülmüş olmasıdır. Eğer siz bu kabri açarsanız bu dalı onun yanında bulursunuz.' Bunun üzerine halk kabre üşüştüler ve o altın dalı çıkardılar.' " (Ebu Davud, 3088)

Bu hadis, bazı insanlar tarafından defineciliği meslek hâline getirmenin delili olarak kullanılmıştır. Oysa rivayet dikkatle tetkik edildiğinde hadisin defineciliği meslek hâline getirmekle ilgisi olmadığı anlaşılacaktır. Şöyle ki;

• Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Her ne kadar Ebû Davud (rh) hadise sükût ederek, onun delil olarak kullanılacak kuvvette olduğuna işaret etmişse de isnadında meçhul bir ravi vardır. İsnadda yer alan Buceyr ibni Ebî Buceyr için Hâfız ibni Hacer, 'meçhul' demiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 3088 No.lu Hadis Şerhi)

• Hadisi sahih kabul ettiğimiz takdirde defineciliği meslek edinmeye değil, kesin olarak define olduğu bilinen yerin kazılabileceğine delil olur. Ebû Dâvud (rh) hadise şu başlığı atarak istidlalde bulunur: İçinde Mal Olan Eski Kabirlerin Açılması Hakkında Bab (Kitâbu'l Harâc ve'l İmâre ve'l Fey') Yani; içinde mal olduğu bilinen bir yerin kazılması söz konusudur. Özellikle haber verenin Allah Resûlü (sav) olduğuna dikkat edilmelidir. Verilen haberin yanlış olma ihtimali yoktur.

• Sahabe kesin olarak define olduğu bilinen bir kabri kazmıştır. O günden sonra sırtlarına kazma kürek alıp dağ bayır define avcılığına çıkmamış, böyle bir meslek edinmemişlerdir. Definecilik ise söylentilerin ve zanların peşinden sürüklenerek dağ bayır define arayarak, çoğu zaman insanların mülkiyet hakkını hiçe sayarak, doğaya zarar vererek, mezar kazıp ölülerin hürmetini çiğneyerek, insanların bedduasını alarak yapılan bir meslek dalıdır.

İbni Teymiyye'nin (rh) Fetvası

Bazı insanlar İbni Teymiyye'nin (rh) cinlerden yardım alma fetvasına dayanarak cinlerle define arama yoluna başvururlar. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ,11/307)

Açıkça söylemek gerekirse bu fetva isabetli değildir. Kur'ân, sahih sünnet ve şer'i makasıd bu fetvanın yanlışlığına delildir. Bunlardan bir kısmını yukarıda izah ettik. Bir diğer mesele şudur: İbni Teymiyye (rh) bu fetvaya dayanarak yapılanları görse, muhtemelen fetvasından dönerdi. Zira o (rh), şer'i hükümlerin konduğu gayeye hizmet etmediği yerlerde fetvanın değiştirilmesi gerektiğine inananlardandır. Dileyenler onun üç talak meselesinde Ömer'in (ra) tutumunu açıkladığı sözlerine bakabilir. Zira Allah Resûlü Dönemi'nde üç talak (yani üç talakla boşadım lafzı), tek talak sayılmaktadır. Ömer (ra) insanların bu işte gevşek davrandığını görünce üç talak verenleri nihai olarak boşamış, üç talakla boşama lafzını üç talak (yani tek seferde söylenen üç talakla boşama lafzını, üç defa "boşadım/boş ol" demiş gibi) saymıştır. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 32/311-312; İ'lâmu'l Muvakkiîn, 4/308-409)

Günümüzde de İbni Teymiyye'nin (rh) verdiği fetva -şer'i naslara aykırı olması yanında- uygulamada onun da (rh) asla tasvip etmediği sonuçlara sebep olmuştur. Sihirbazlık ve üfürükçülükle maruf insanlar, onun fetvasının arkasına saklanarak rezil işler yapmışlardır ve yapmaya da devam etmektelerdir.

Defineciliğin bireysel ve toplumsal tahlili

İbni Haldûn (rh) şöyle der:

"Akıllarının kıt olmasına ek olarak onları bu gibi şeylere sevk eden husus, ticaret, çiftçilik ve sanatlar gibi tabii geçim yollarından kazanç elde etmekteki acziyetleridir. Bu yüzden -define aramak gibi- yorulup gayret etmeden ve zorluğa uğramadan kazanç elde edecekleri, tabii olmayan yollara sapıyorlar. Oysa bilmiyorlar ki, tabii olmayan yollardan kazanç elde etmeye yönelmekle, kendilerini daha çok meşakkat ve zorluğa uğratıyorlar ve cezalara çarptırılmaya maruz hâle getiriyorlar.

3. Ekinlerin Zekâtı

Yüce Allah'ın zekâtı farz kıldığı şeylerden biri de ziraat ürünleri, sebze ve meyvelerdir.

Ekinlerden Zekât Alınması Gerektiğinin Delili

"Ey iman edenler! Kazandığınız temiz yiyeceklerden ve **sizin için yerden çıkardıklarımızdan** infak edin." [152]

"Asmalı ve asmasız bahçeleri, yemişleri farklı farklı hurma ve ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve narı inşa edip, var eden O'dur. Meyve verdiğinde meyvelerini yiyin, **hasat zamanı da hakkını (zekât, infak, sadaka) verin.** İsraf etmeyin. (Çünkü) O, müsrifleri sevmez." [153]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yağmur, kaynak suyu veya kendi kökleriyle -dışarıdan su verilmeden- sulanabilen mahsullerin onda biri zekât olarak verilir. Bir emek sarf edilerek sulanan arazilerin mahsullerinin ise yirmide biri zekât olarak verilir." [154]

Çoğu zaman da insanları bu yola sevk eden şey, haddi aşacak ölçüde lükse gömülmüş olmaları ve normal kazançlarının harcamalarını karşılamada yetersiz kalmasıdır. Tabii yollardan elde ettiği kazanç, harcamalarını karşılamada yetersiz kalınca, külfetsiz olarak ve bir defada eline geçecek -ve esiri hâline geldiği lüks harcamaları karşılamaya yetecek- çok büyük miktarda mala (paraya) sahip olmayı temenni etmeye başlar. Sonra bunun yollarını arar ve bunun için büyük bir gayret sarf eder. Onun için bu yola başvurmaya düşkün olanların çoğunun, lükse gömülmüş devlet adamları veya -Mısır gibi- lüksün aşırı ve yaygın olduğu şehirlerde yaşayanlar olduğu görülür. Evet, bu kimselerin tıpkı kimyaya (O dönemlerde, normal madenlerin altına çevrilebileceği düşünülüyor ve bunun yolları aranıyordu. İşte kimya, simyacılık olarak da bilinen bu arzunun araçlarından biri olarak görülüyordu.) olan düşkünlükleri gibi, bu işe de aşırı derecede düşkün oldukları ve bunun için gelip giden yolculardan ilginç ve bilinmeyen haberler sordukları görülür. Mısırlılar hakkında bize ulaşan haberler böyledir. Onlar böyle garip haberlerin peşinde koşanlarla karşılaştıklarında, bir define veya hazinenin yerini keşfedebilme ümidiyle onlardan ilginç haberler sorarlardı.

Onun için define arama vesvesesine kapılanların, (tabii yollardan) geçimini talep etme acizliğinden ve tembelliğinden, -tıpkı Peygamber'in yaptığı gibi- Allah'a sığınmasına ihtiyacı vardır. Böylece şeytanın yolundan ve vesveselerinden yüz çevirip kendisini, gerçekleşme imkânı olmayan yalan hikâyelerle meşgul etmemiş olur. 'Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.' (2/Bakara, 212)" (Mukaddime, 2/527-531)

152. bk. 2/Bakara, 267

153. 6/En'âm, 141

154. Buhari, 1483

Nisap Miktarı

Zekâtı verilecek ekinlerin nisap miktarı 5 vesktir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"5 veskten aşağıda olan ekinler için zekât yoktur."[155]

Vesk, Allah Resûlü Dönemi'nde kullanılan bir ölçü birimidir. Günümüzdeki karşılığı ise yaklaşık olarak 600 kg civarındadır. Elde ettiği ürün bu miktarda olan kişinin malına zekât düşmektedir.[156]

155. Buhari, 1405; Müslim, 979

156. 5 vesk yükün kilogram olarak neye tekabül ettiğinde ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafın iki temel nedeni vardır:

a. 1 vesk 60 sa' yapar. Sa' o dönemde kullanılan bir ölçü birimidir. Ancak Hicaz'da kullanılan sa' ile Irak'ta kullanılan sa' birbirinden farklıdır. Bu da Bağdat sa'ını kullanan Kûfe medresesi ile Medine sa'ını kullanan Hicaz ekolü arasında ihtilafa neden olmuştur. (bk. Tirmizi, Kitâbu'z Zekât, 7. Bab)

Şu bir gerçek ki Medineliler Allah Resûlü'nün (sav) kullandığı sa'ı kullanırdı. Bu nedenle Hicazlıların kullandığı sa' ölçüsü tercihe şayandır. (Tafsilat için bk. Şer'i Ölçü Birimleri ve Fıkhi Hükümleri, s. 168-181)

b. 1 sa', dört avuca tekabül eder. Bir avuç ürünün kaç grama tekabül ettiği de avucun sahibi ve ölçülen ürüne göre değişmektedir. Bir sa'ı kaç gram olarak tespit etmişlerse onu 300 ile çarparlar. Hâliyle ortaya çıkan sonuçlarda farklılık söz konusu olur.

Bu iki ihtilafa binaen mezheplerin tespit ettiği nisap miktarları birbirinden farklıdır. **Biz tespit edilen miktarın en alt sınırı olan 600 kg'ı esas aldık.** Zira ölçüm yapan muasır fıkıh komisyonları ve müstakil fakihlerin elde ettiği sonuçlar arasında ortalama 300 kg fark vardır. İhtiyat, alt sınırla amel etmektir.

Ulaşılan neticeler şunlardır:

– Mısır, Dâru'l İftâ adına Şeyh Atiyye Sakr 645 kg sonucuna ulaşır. (bk. Fetâvâ Dâru'l İftâi'l Mısriyye, 9/246)

– Dâru'l İftâ'nın başka bir hesaplamasında 653 kg sonucuna ulaşılır. (http://www.fatawa.com/view/12035) (E.T: 02.05.2023)

– Şeyh Yusuf El-Karadâvî 653 kg sonucuna ulaşır. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/942; Türkçesi için bk. 2/450-452)

– Suud fıkıh komisyonu iki ayrı hesaplama yapar. İlkinde bir sa'ı 2600 gram hesaplar; buna göre nisap 300×2600=780 kg'dır. (bk. Mecelletu'l Buhûsi'l İslâmiyye, 59/178) Bir diğer hesaplama 1 sa' 3000 g'dır. Buna göre nisap 900 kg'dır. (bk. Fetâvâ Lecnetu'd Dâime, 9/371, 12572 No.lu fetva)

– El-Fıkhu'l Menhecî alâ Mezhebi'l İmâmi'ş Şafiî'nin yazarı Suriyeli üç âlim 647 kg sonucuna ulaşır. (bk. age. 2/39-41)

– Suudi Arabistan'ın meşhur fakihi İbni Useymin 612 kg sonucuna ulaşır. Ancak hesaplama ölçülerini beyan etmez. (bk. El-Fıkhu'l Muyesser, 2/84)

Bu farklılıkların nedeni bir sa'ın kaç gram olduğunda ihtilaf etmeleridir. 1400 yıldır ölçü birimlerinde yaşanan değişim nedeniyle bu sonuçlar gayet normaldir.

Kûfe Âlimlerinde Ziraat Nisabı

Yukarıda Kûfelilerin sa' konusunda Bağdat ölçüsünü esas aldığını belirttik. Bu ifadeden Kûfe ekolünün (Hanefiler) ziraat ürünlerinde nisap miktarını şart koştuğu anlaşılabilir. Gerçek şu ki; İmam Ebû Hanîfe (rh) ziraat ürünlerinde nisabı şart koşmaz. Yukarıdaki hesap onların yemin, hac vb. ibadetlerin kefaretlerinde yaptıkları hesaplamadır. Kûfeliler aşağıdaki hadisin umumunu delil alarak derler ki: Yerden çıkan ürün az veya çok olsun onda biri (öşür) zekât olarak verilir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yağmur, kaynak suyu veya kendi kökleriyle dışarıdan su dökmeden sulanabilen mahsullerin onda biri zekât olarak verilir. Bir emek sarf edilerek (kova vb. şeylerle) sulanan arazilerin mahsullerinden yirmide biri zekât olarak verilir." (Buhari, 1483)

Bu, onların usulüyle ilgilidir. Umum ifade eden öşür hadisini kat'i kabul ederler. Ziraat ürünlerinde 5 vesk nisap miktarına delalet eden hadisleri has, yani zanni kabul ederler. Derler ki: Zanni olan kat'i olanı tahsis etmez. Ayrıca tearuz durumu olur ve hangisinin önce hangisinin sonra olduğu bilinmeyen durumda umumla amel etmek ihtiyata daha uygundur. (İhtilafın nedenine dair bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/117)

Onların bu yaklaşımına biri özet, diğeri tafsilatlı iki cevap vermiştir hadis ehli…

Mücmel cevabın sahibi İmam Buhârî'dir (rh). Önce öşür hadisini bir babda (bk. Buhari, 1483), sonra nisap hadisini bir babda verir (bk. Buhari, 1484) ve (bazı Buhari nüshalarında yer alan) şu ifadeyi kullanır: "Bu (nisap hadisi), birincinin (öşür hadisinin) tefsiridir. İlimde her zaman güvenilir ravilerin ziyadesi veya beyan ettikleri alınır."

Buhârî (rh) hadis ehlinin şu usulüne temas eder: Bir konuda iki ayrı nas varid olduysa ve birinde ziyade ilim varsa bu çelişki kabul edilmez. Her iki nasla birlikte amel edilir.

Tafsilatlı cevap İbni Kayyim'den (rh) gelmiştir:

"Öşür maddelerinde nisap için 5 vesk olarak belirlenen miktarı, 'yağmur suyu ile sulanan yerlerde onda bir, kova ya da serpme ile sulanmışsa onda birin yarısı' şeklindeki müteşâbih hadise dayanarak reddetmişler, gerekçe olarak da bunun azı da çoğu da kapsadığını söylemişlerdir. Halbuki hâss olan hadis bununla çelişmiştir. Âmm olan nassın delâleti de katidir. Çeliştikleri zaman en ihtiyatlı olan tercih edilir ve bu da vacibliği gerektirendir. O zaman şöyle denir: Her iki hadis ile amel etmek vacibtir. Birinin diğeri ile çelişmesi, bunun sonucunda da ikisinden birisini bütünüyle işlevsiz hale getirmek caiz değildir. Çünkü her iki konuda da Resûl-i Ekrem'e itaat farzdır. Allah'a hamdolsun ki, iki hadis arasında herhangi bir çelişki mevcut değildir.

Çünkü Resûl-i Ekrem'in 'yağmur suyunun suladığı yerde onda bir' ifadesinde kastedilen, 'onda bir' ile 'onda birin yarısının' vacib olduğu yerleri birbirinden ayırmaktır. Çünkü her iki tür vucûbiyet miktarında birbirinden farklıdırlar. Nisâp miktarına gelince bu hadiste ondan söz edilmemiştir. Bunu başka bir hadiste açıklamıştır. O zaman sarîh, sahih ve ifade ettiği mananın dışında hiçbir şeye ihtimali olmayan muhkem bir nasdan vazgeçip mücmel bir nassı kabul etmek nasıl mümkün olacaktır? Neticede mücmel nasda maksadı belirtilmemiş genel bir anlatım yer almaktadır. Onun beyânı da diğer umûmi lafızlarda olduğu gibi, kendine özgü açıklayıcı hâs bir nas ile olmaktadır.

Allah aşkına hayret! Nasıl olur da Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin umûmîliğini, en iyi ihtimalle dahi, delil olma niteliği tartışmalı olan kıyâs ile tahsis ederler? Halbuki kıyâs; şüphe ve tartışmaların odak noktasıdır. Çünkü her bir kıyâs; dengi, daha düşük ya da daha üstün seviyedeki bir kıyâs ile çelişmektedir. Sahih ve sarîh sünnetler böyle değildir. Çünkü sünnet ancak çeliştiği ve vârit olduğu tarih kesin olarak bilinen, böylece nâsih konumunda olan sünnetle çelişir.

Sonra da şöyle denir: Siz 'Yağmur suyunun suladığı yerlerde onda bir zekât vardır.' hadisinin umûmîliğini, şeker kamışı ve ot ile tahsis ettiniz. Halbuki nasda bunlara yer verilmemiştir. O zaman '5 veska ulaşıncaya kadar buğday ve meyvelerde zekât yoktur.' hadisini de tahsis etmeniz gerekmez miydi?

Ne Kadar Zekât Verilir?

Nisap miktarına ulaşan ziraat ürünlerinde, kullanılan zirai yönteme göre zekât verilir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yağmur, kaynak suyu veya kendi kökleriyle -dışarıdan su verilmeden- sulanabilen mahsullerin onda biri zekât olarak verilir. Bir emek sarf edilerek sulanan arazilerin mahsullerinin yirmide biri zekât olarak verilir."[157]

Buna göre;

– Yağmur, dere, nehir, kuyu suyuyla beslenen ürünlerde, nisap miktarına ulaşan mahsulün onda biri (öşür) zekât verilir. Bu da yüzde ondur.

– Sulama farklı araçlar kullanarak yapılır, suya veya su için kullanılan araca masraf yapılırsa yirmide bir, yüzde beş zekât verilir.

– Şayet bir kısmı külfetsiz bir kısmı külfetli yolla sulama yapılırsa yüzde yedi buçuk zekât olarak verilir.

– Şayet durum bu üç sınıftan daha karışıksa bir âlime sorulur, içinde bulunulan duruma göre fetva alınır. Zira geçmişte karşılaşılan karışık durumlar ve mezhep imamlarının çözümleri o günün ziraat şartlarıyla ilgilidir. Bugün şartlar büyük oranda değişmiştir.

Hangi Zirai Ürünlerden Zekât Alınır?

Allah (cc) en doğrusunu bilir; yerin bitirdiği ürünlerde zekât vaciptir. Yerden biten sebze, meyve ve yeşillikten nisap miktarına ulaşan ürünlerin zekâtı

Kıyâs ile tahsis yaptığınıza göre bu âmm lafzı da zekâtın vacib olduğu diğer mallara celî kıyâs ile -ki bu, kıyâsların en açık ve en sahihidir- tahsis etmeniz gerekmez miydi? Çünkü Allah Teâlâ özel olarak zekâtı, hayvanlar, altın ve gümüş gibi nisâbını belirlediği mallarda meşrû kılmıştır.

Yine şöyle denir: Siz az ya da çok her türlü malda zekâtı vacib kılmalı değil miydiniz? Zira Allah Teâlâ 'Onların mallarından sadaka al.' Resûlullah (sav) 'Deve ve ineklerinin zekâtını vermeyenler, kıyâmet günü düz bir arazide yüzüstü yere yıkılacaklardır.' ve 'Altın ve gümüşünün zekâtını vermeyenlere, kıyamet günü altın ve gümüşleri ateşten tabaklar haline getirilecektir.' buyurmuştur. Size göre bu umumi hadisler, nisaplardan bahseden has hadislere takdim edilmeli değil miydi? 'Burada gerektiren (mücib) ve düşüren (muskit) bir çelişki olduğundan, biz ihtiyat olarak gerektireni tercih ettik.' demeniz gerekmez miydi? Bu gayet açık bir şeydir. Ve billahi't-tevfik." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/783-785)

157. Buhari, 1483

verilir. **Zira ziraat ürünlerine zekâtı farz kılan ayet ve hadisler umumidir; yerden biten tüm ürünleri kapsar. Yerden biten ve nisap miktarına ulaşan her ziraat ürününde zekât vardır.** [158]

158. Bu konuda varid olan mezhepleri üç başlık altında toplayabiliriz: (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/99-100)

• Yerden biten ve gelişmeye müsait ürünlerde zekâtın farz olduğuna inananların görüşüdür. Bu; Ömer ibni Abdulaziz (rh), Ebû Burde ibni Ebî Mûsâ (rh), Hammad ibni İbrâhîm (rh) ve Ebû Hanîfe'den (rh) nakledilir. (bk. Şerhu Sunenu'n Nesâî, 2488 No.lu Hadis Şerhi)

Bu görüşte olan âlimler; zirai ürünlere zekâtı farz kılan ayetlerin umumi olduğunu, nasların hiçbir ürünü istisna etmediğini söylerler. Ayrıca bu nasları tahsis ettiği iddia edilen nasların hepsinin zayıf olduğunu; hadis ilmi açısından Kur'ân ve Sünnetin sahih ve sarih naslarını tahsis edecek kuvvette olmadığını söylemişlerdir. (bk. age. 2488 No.lu Hadis Şerhi)

• Zekât yalnızca dört üründe vaciptir. Bunların dışında hiçbir üründen zekât alınmaz. Bu görüş Hasan El-Basrî, Hasan ibni Sâlih, Muhammed ibni Sîrîn, Şa'bî, Sufyân Es-Sevrî, Abdullâh ibni Mubârek ve Ebû Ubeyd Kâsım ibni Sellâm'dan (rh) nakledilmiştir. Ayrıca sahabeden Ebû Mûsâ El-Eş'ârî ve Muâz ibni Cebel'den (r. anhuma) nakledilmiştir. (bk. Kitâbu'z Zekât, Muhammed Abdulmaksud, 40) **Zekât alınacak ürünler; hurma, kuru üzüm, arpa ve buğdaydır**.

Bu görüşün dayanakları şu naslardır:

Amr ibni Şuayb (ra) babasından ve dedesinden rivayet ederek şöyle demiştir:

"Resûlullah (sav) kendi yaşadığı dönem ve bölgede bulunan şu beş şey için zekâtı gerekli kılmıştır. Buğday, arpa, hurma, kuru üzüm ve darı." (İbni Mace, 1815)

Bu hadis iki sebeple zayıftır. İlki; isnadında Muhammed ibni Ubeydullah El-Arzemi vardır, metruk bir ravidir. Yine senedde İsmâîl ibni Ayyâş vardır. Daha önce de geçtiği gibi onun Hicazlı raviler dışındaki rivayetleri problemlidir. Bu hadisi de Kûfeli Muhammed ibni Ubeydullah'tan nakletmiştir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 1787 No.lu Hadis Şerhi)

"Bizde, Allah Resûlü'nden olan Muâz ibni Cebel'in kitabı var. (İçerisinde) Sadece buğday, arpa, üzüm ve hurmadan zekât aldığı (yazıyor)." (Ahmed, 21989)

Mûsâ ibni Talha, Muâz ibni Cebel'le (ra) karşılaşmamıştır. Ona (ra) ait olduğu düşünülen bir kitaptan rivayet etmiştir. Yani rivayet vicade yöntemiyle yapılmıştır. Bu şekliyle vicade üzerinde ihtilaf edilmiştir. (Benzer bir rivayet için bk. El-Mustedrek, 1459)

Bu rivayetlerin iki temel sorunu vardır:

– Hemen her birinin isnadında konuşulmuştur. Ki bu rivayetlerle istidlal yapan Şâfiî Muhaddis Beyhakî (rh) şöyle der: "Bu hadislerin **tamamı mürseldir.** Ancak farklı yollardan geldikleri için birbirini tekid ederler/kuvvet kazandırırlar." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7482)

Yine bu hadislerle istidlal eden Şevkânî (rh) hadislerin isnadında konuşulduğunu; ancak tüm yolların bir araya gelmesiyle hadislerin sıhhat bulduğunu söyler. (bk. Neylu'l Evtâr, 1553 No.lu Hadis Şerhi)

Hadis ehlinin metoduna ittiba eden muasır hadisçilerden Şeyh Âdem El-Esyûbî, rivayetleri tafsilatlı tenkide tutmuş ve şu neticeye ulaşmıştır: Bu rivayetler birbirini takviye edecek kuvvette değildir. (Rivayetlerin tafsilatlı tenkidi için bk. Şerhu Sunenu'n Nesâî, 2488 No.lu Hadis Şerhi)

– Rivayetlerin ikinci problemi metinlerle ilgilidir.

Rivayetlerin bazısında dört sınıf zekâta tabi tutulmuş, bazısında beş sınıf. Bu da hadislerin sahih olsaydı dahi zahirinin murad edilmediğini gösterir.

Zira hadisler sahih olsaydı ve zahiri murad edilseydi hasr sigasıyla zikredilen rivayetlerin zahirine bağlı kalınması gerekirdi. Kaldı ki; o gün bile dünyanın birçok yerinde farklı ürünler ekilmektedir. Örneğin buğday dışında hiçbir geliri olmayan bir garipten zekât alıp; bir pamuk ağasını veya zeytin tüccarını zekâttan muaf tutmak şeriatın "Zenginden alınır fakire verilir." gayesiyle uyuşmasa gerektir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Zirai Ürünler Birbirine Eklenir mi?

Aynı cins ürünler birbirine eklenir. Örneğin farklı cins buğday türleri tek kalem kabul edilir ve zekâtları bütün olarak verilir. Ayrı çeşit ürünler birbirine eklenmez her birinin zekâtı müstakil olarak verilir. Örneğin 300 kg hurması, 400 kg buğdayı olan biri ikisinin de zekâtını vermez; zira nisap miktarına ulaşmamıştır.

• Buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün illetini tespit edip diğer ürünleri bunlara kıyas edenler. (Bu görüşün detayları için bk. Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/881-886)

Bu görüşe sahip olan âlimlerde zekâta tabi mallar değişiklik gösterir. "Azık" illetini düşünecek olursak bir dönemde azık olarak kullanılmayan ürün başka bir dönemde kullanılabilir. Yine zahirelik vasfını ele alacak olursak İbni Ruşd (rh) şöyle der: "Zekâtın zahire olabilecek ürünlere mahsus olduğunu söyleyenler arasında -İmam Mâlik ile İmam Şâfiî'nin zeytin hakkındaki ihtilafı gibi- bazı ürünlerin zahire olup olmadığında ve zahire olduğu şüpheli bir ürünün, zahire olduğu muhakkak ürünlere kıyas edilip edilemediğinde ihtilaf edilmiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/100) Hâliyle bu görüş zamana ve mekâna, zirai yöntemlerin ve beslenme şartlarının değişimine göre değişim göstermektedir, tercihe şayan değildir.

Yeşilliklerin Zekâtı

Yeşilliklerin zekâtının verilmeyeceğini belirten rivayetler zayıftır.

Muâz'dan (ra) rivayet edildiğine göre, sebzeler yani baklagillerin zekâtı hakkında mektupla soru sormuştu da Resûlullah (sav) şöyle buyurmuşlardı:

"Sebzeler için zekât gerekmez." (Tirmizi, 638)

Tirmizî (rh) der ki: "Bu hadisin senedi sahih değildir. Bu babda sahih rivayet yoktur."

Şunun altı çizilmelidir: Allah Resûlü Dönemi'nde zekât toplanır, yerinde dağıtılır, arta kalanlar beytu'l mala taşınırdı. Şu bir gerçek; yeşillikler, o günün şartlarında beytu'l mala taşınamazdı. Zira yeşilliğin bozulmadan muhafazası olanaksızdı. Şayet hadisler sahih olsaydı dahi, yeşilliğin bu sebeple zekâtının alınmadığı, kıymetinin alındığına hamledilmeliydi. Zaten selef imamlarından Zuhri (rh) ve Evzai (rh) ürünün muhafazası olanaksızsa kıymetinin para olarak verileceğini söylemişlerdir. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/366)

Sonuç olarak

Zirai ürünlere zekâtı farz kılan sahih ve sarih nasların zahiri, yerin bitirdiği ürünlerde zekâtın farz olduğunu belirtmiş ve belirli ürünleri diğerlerinden ayırmamıştır.

Umumi nasları tahsis eden rivayetlerin senedleri hakkında konuşulmuş, onları delil alanları dahi "Hepsini bir arada değerlendirince delildir." demeye mecbur bırakmıştır. Ne ki bu durum dahi hadisçiler arasında ihtilaflıdır.

Tahsis edici rivayetler yoruma açıktır. O günün şartları; zirai yöntemler ve yaygın olarak kullanılan (değeri olan) ürünlerden zekât alındığı veya çokça ekilen (nisaba ulaşan) ürünlerden zekât alındığı veya muhafaza edilen ürünlerden zekât alındığı, şeklinde yorumlanabilir.

Bugün ziraat önemli anlamda gelişmiş, neredeyse tüm ürünler kurutulmaya başlamış ve uzun yıllar saklama koşulları oluşmuştur. Hicaz'da yaygın olarak ekilen ürünler dışında bazı ürünler çok daha ciddi gelir kalemleri arasına girmiştir. Bunları zekâttan muaf tutmak fakirlerin hakkına girmek olacaktır.

Ki; İbnu'l Arabî (rh) hem nasların umumunu hem fakirin hakkını gözettiği hem de zekât mükellefi için en ihtiyatlı olduğu için bu mezhebin tercihe şayan olduğunu belirtmiştir (bk. Fethu'l Bârî 1483, No.lu Hadis Şerhi). Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Allah Resûlü (sav) zekâttan kaçmak için malların ayrılmasını ve zekât için ayrı malların birleştirilmesini yasaklamıştır.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) Allah Resûlü'nün (sav) şöyle yazdırdığı aktarılmıştır.

"Zekât (vermek) korkusuyla birleşik olanlar ayrılmaz, ayrı olanlar birleştirilmez."[159]

Zirai Ürünlerin Zekâtı Nasıl Verilir?

– Ziraat ürünlerinde zekât için bir yıl bekleme şartı yoktur. Zirai ürünler olgunlaştığında zekât vacip olur. Ekinlerin olgunlaşmasında Allah Resûlü'nden (sav) şu ölçü aktarılmıştır:

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) kızarma ve sararma olup da yenilmeye başlanmadıkça meyvelerin satılmasını yasaklamıştır."[160]

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), olgunlaşmadan önce hurmayı satmayı ve tanesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar başağı satmayı yasaklamıştır. Bu yasak hem alıcı hem satıcı için geçerlidir."[161]

– Olgunlaşma söz konusu olduğunda ürünler tahminî olarak hesap edilir. Şayet İslam devleti varsa devletin zekât memuru, devlet yoksa ürün sahibi tahminî olarak elde edilecek ürünü hesaplar. Sonra, bu tahminî hesaba dayanarak zekât miktarı hesaplanır ve ürün sahibinin borcu olarak kaydedilir.[162]

159. Ebu Davud, 1568; Tirmizi, 621

160. Buhari, 2196

161. Müslim, 1535

162. Tahmine dayalı hesap yapmanın sahih ve sarih delili Sahiheyn'de varid olan şu hadistir:
Ebû Humeyd Es-Sâidî'den şöyle rivayet edilmiştir:
"Biz Nebi (sav) ile birlikte Tebuk Gazvesi'ne çıktık. Ne zaman ki bir şehrin vadisine geldi, o vakit kendi bahçesinde olan bir kadın vardı. Nebi (sav) ashabına, '(Bahçedeki ürünlerin miktarını) tahmin edin.' dedi. Allah Resûlü (sav) (bahçedeki ürünlerin) 10 vesk olduğunu tahmin etti." (Buhari, 1481; Müslim, 1392)
Bu uygulama Asr-ı Saadet'te ve sonra Raşid Halifeler Dönemi'nde uygulanmıştır. Rey ehli bu uygulamaya karşı çıkmıştır. Karşı çıkma nedenleri ikidir:
– Rivayetler zayıftır.
– Bu rivayetler aldatmaya kapı aralar ve taze ürünlerle kuru ürünlerin satışını yasaklayan hadislerle (müzabene) tezat oluşturur. Zira Allah Resûlü bu tür alışverişleri yasaklamıştır. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/119)

Allah (cc) en doğrusunu bilir; bu uygulamanın hikmeti, zirai ürün sahiplerine genişlik tanımaktır. Böylece mallarını rahatlıkla satabilir, yiyebilir, komşulara ve fakirlere dağıtabilirler.[163]

Şöyle ki; meyvelerin zekâtı kuruyunca, hububatın zekâtı kabuğundan ayrılınca verilir. Ancak insanlar ürün olgunlaştıktan sonra onda tasarruf etmek ister. Ürünün olgunlaştığı ândan zekâtı verilene dek bir ara zaman olur. Bu süre, mal sahiplerine zarar vermesin diye hars/tahmin uygulamasına gidilmiştir. Böylece zekât borcu hesaplanır ve zimmete kaydedilir. Kişi malını satsa da zekât zamanı zimmete kaydedilen borcunu verir. Bu hem mal sahibine kolaylık hem de fakirin hakkını korumayı sağlar.

– Borçlar ve tarım için harcananlar bütünden düşülür. O güne dek yenilmiş olanlar hesaba dâhil edilmez. Kalan sonuç nisaba ulaşıyorsa zekâtı verilir.[164]

Hadis ehlinden İbni Kayyim (rh) şöyle cevap vermiştir:

"Bütün bu sünnetler, 'İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytân işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.' müteşâbih âyeti ile reddedilmiştir.

Şöyle demişlerdir: 'Tahmin, bir çeşit kumar ve kolay kazançtır. Bunun haram kılınması, bu konudaki rivâyetlerin hepsini nesheder.' Bu iddia olabilecek en bâtıl bir çıkarımdır. Çünkü kumar ve kolay kazanç ile meşrû olan tahmin arasındaki fark, alış-veriş ile fâiz ve ölü ile boğazlanmış hayvan eti arasındaki fark gibidir. Allah, Resûlü ve sahâbîleri ise kumardan, kumarı meşrû yapmaktan ve onu dine sokmaktan münezzehtirler.

Allah aşkına ne kadar tuhaf! Müslümanlar mı Hayber'de kumar oynamış, sonra da bu Râşid Halifeler dönemine kadar devam etmiş, böylece sahâbe ve tâbiûn dönemi kumarcılıkla mı sona ermiş? Kûfe fakîhleri açıklayıncaya kadar da onlar tahmin ile kumar arasındaki farkı bilememişler mi? Bu, Allah'a yemin olsun ki, son derece bâtıl bir iddiadır. Ve billâhi't-tevfik." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/803-805)

163. bk. Fethu'l Bârî, 1481-1482 No.lu Hadis Şerhi

164. Bu konuda sahih ve sarih naslar olmadığından âlimler arasında ihtilafa neden olmuştur. Usule dönüldüğünde şu görülür: Tüm zekât kalemlerinde yıl içinde yapılan harcamalar zekâta dâhil değildir. Çiftçiler genelde borçlanarak gübre ve ilaç alır, işçi tutar ve hasadı kaldırdıktan sonra borçlarını öderler. Hâliyle evla olan ödeme yapacakları borçların ve yaptıkları harcamaların düşülmesi, kalandan zekât verilmesidir.

İsnadında ihtilaf edilmiş olsa da Allah Resûlü'nün de (sav) çiftçileri gözettiği, üçte bir veya dörtte bir oranı zekât hesaplamasına dâhil etmediği görülmüştür. Ki; çiftçinin masrafları genelde bu meblağlara tekabül etmektedir.

Abdurrahman ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sehl ibni Ebî Hasme bizim toplantı yerimize geldi ve şöyle dedi: 'Resûlullah (sav) bize şunu emretti: 'Ağaç üzerinde meyveleri tahmin ettiğinizde mahsulü toplayıp üçte birini ağaçta bırakın. Eğer üçte birini bırakmazsanız dörtte birini bırakınız.' '" (Ebu Davud, 1605; Tirmizi, 643)

Attâb ibni Esîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) ağaçtaki hurmanın tahmin edildiği gibi çubuğundaki üzümün de tahmin edilmesini ve yaş hurmanın zekâtının kuru hurma olarak alındığı gibi üzümün de kuru üzüm olarak alınmasını emretti." (Ebu Davud, 1603; Nesai, 2617)

Kiraya Verilen Arazilerin Zekâtı

Kiraya verilen araziler iki kısımdır:

- **Özel Mülkiyetin Kiralanması**

Arazilerin kiraya verilmesini caiz gören âlimler, kiraya verilmiş arazi ekininin zekâtı hakkında konuşmuşlardır.[165]

Şu âna kadar yapılan tercihler ışığında deriz ki:

– Şayet para karşılığında kiraya vermişse; arazi sahibi aldığı kiradan zekâtı verir. Kiracı (masrafları düştükten sonra) ürün nisaba ulaşıyorsa ürünün zekâtını verir.

– Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesine uyarak ücretsiz kiraya verirse (masrafları düştükten sonra) kiracı, üründen zekât verir.

– Şayet ürün karşılığı kiraya vermişse herkes kendi payına düşen ürünü ayrı hesaplar. Payına düşen ürün nisaba ulaşıyorsa (masraflarını düştükten sonra) her biri kendi payından ayrı ayrı zekât verir.

– Şayet aralarında ortaklık kurmuşlarsa -ileride geleceği gibi- ortak hesap yapar, (masrafları düştükten sonra) ortak zekât verirler.[166]

- **Devletin Arazilerinin Kiralanması**

İslam devletinin savaş yoluyla veya sulh yoluyla ele geçirdiği, savaşçılara ganimet olarak dağıtmayıp kamulaştırdığı arazilerdir. Devlet bu arazileri kiraya verir ve tarlayı işletenlerden kamusal harcamalar için bir meblağ alır. Bu meblağa fıkhi ıstılahta "haraç" denir.

Bu görüş sahabeden de nakledilmiştir. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/398, Kitâbu'l Emvâl'den naklen, 509)

İbni Abbâs (ra), "Arazi için yaptığı masrafları zekâttan önce öder." der.

İbni Ömer (ra), "Hem arazisi hem ehli için yaptığı masrafları zekâttan önce öder." der.

165. Arazilerin kiraya verilmesinde ihtilaf edilmiştir. Bunun nedeni arazileri kiraya vermeyi yasaklayan mutlak rivayetler ile bu nehyin illetini zikreden rivayetlerin varid olmasıdır. Mutlak nehyi alanlar arazilerin kiraya verilmesini caiz görmemişlerdir. Cumhur-u fukaha ve hadis imamları illetin zikredildiği rivayetleri almışlardır. Umumen kira bedeli meçhul/belirsiz olmadıktan sonra arazi kiralamak caizdir, demişlerdir. (bk. Sahihu'l Buhari, Kitâbu'l Harsi ve'l Muzara'a, 19. Bab)

166. Bu konuda bir ihtilaf vardır ve ihtilafın nedeni şudur: Zekât, arazinin mi hakkıdır, yoksa ekinin mi? Cumhur, zekâtı ekinin hakkı gördüğünden (umumen) kiracıyı zekâtla mükellef sayar. Kûfe ehli zekâtı arazinin hakkı kabul eder. Bu nedenle mal sahibini zekât mükellefi görür. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/89)

Devletten Arazi Kiralayan Bir Müslim, Hem Haraç Hem de Üründen Zekât (Öşür) Öder mi?

Bu konuda varid olan sahih ve sarih bir nas yoktur. Bu nedenle konu âlimlerin farklı içtihadına konu olmuştur.[167]

Racih olan, bu kararın devlet başkanının içtihadına kalmasıdır. Dilerse haraç ve öşrü birlikte alır, dilerse ikisinden birini almaz. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

4. Hayvanların Zekâtı

Yüce Allah'ın insana musahhar kıldığı büyük nimetlerden biri de evcilleştirdiği hayvanlardır:

"Ve hayvanları da (O) yarattı. Onlarda sizi ısıtacak (yünlerinden giysiler) ve (başkaca) faydalar vardır. Ve onlardan yersiniz. Sabah saldığınızda da akşam (geri) getirdiğinizde de, sizin için onlarda (seyre değer) bir güzellik vardır. Ağırlıklarınızı yüklenir, canınızın yarısı telef olmadan erişemeyeceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz ki Rabbiniz, (pek şefkatli olan) Raûf, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir. Binesiniz ve süs olsun diye atlar, katırlar ve merkepler yarattı. Ve sizin bilmediğiniz şeyler yaratmaktadır."[168]

"Görmediler mi? Kendi ellerimizle yaptığımız (büyük ve küçükbaş) hayvanları, onların (menfaati için) yarattık. Onlar (bu) hayvanlara hükmediyor (faydalarına olacak işlerde kullanıyorlar). (O hayvanları) onlara boyun eğdirdik. Hem binekleri (bu) hayvanlardandır hem de onlardan yerler."[169]

Hayvan Zekâtının Delili

Yüce Allah, Kur'ân'da en'âm olarak isimlendirilen deve, sığır, koyun, keçi gibi hayvanların zekâtını farz kılmış, Resûl'ünün (sav) diliyle bu hükmü kullarına tebliğ etmiştir.

Abdullah ibni Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

167. Cumhur-u ulema haracın ayrı, öşrün ayrı haklar olduğunu söylemiş; bir hakkın diğerini düşürmeyeceğini söylemişlerdir. Buna göre zekât mükellefi hem haracı hem de öşürü ödeyecektir. Rey ehli ise; haraç ödeyenin öşür ödemeyeceğini söylemiştir. Haraç ve öşrün bir arada olmayacağına dair hadis ve bazı sahabe fetvaları zikretmişlerdir. Ancak bu rivayetler hadis âlimleri tarafından tenkid edilmiştir. (bk. El-Mecmû', 5/532-594)

168. 16/Nahl, 5-8

169. 36/Yâsîn, 71-72

"Ebû Bekir (ra) Bahreyn'e gönderdiği sıra babam Enes'e şöyle yazmıştır:

'Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla,

Bu, Allah'ın, Resûl'üne (sav) emrettiği, Allah Resûlü'nün de Müslimlere farz kıldığı bir zekâttır. Müslimlerden, burada belirtilen ölçülere göre zekât verilmesi istenirse hemen versin. Daha fazlası istenirse kimse vermesin. Ölçüler şöyledir:

Develerin Zekâtı

1-24 arası deve için - her 5 deve için küçükbaş cinsinden 1 koyun

25-35 arası deve için - 1 yaşını doldurmuş 1 dişi deve

36-45 arası deve için - 2 yaşını doldurmuş 1 dişi deve

46-60 arası deve için - 3 yaşını doldurmuş 1 dişi deve

76-90 arası deve için - 2 yaşını doldurmuş 2 deve

91-120 arası deve için - 3 yaşını doldurmuş 2 dişi deve

120 deveden sonra her 40 deve için 2 yaşını doldurmuş 1 dişi deve, her 50 deve için 3 yaşını doldurmuş 1 dişi deve zekât verilir.

Sadece 4 devesi bulunan kimseye zekât vacip değildir. 5 deveye ulaşınca 1 koyun vermesi gerekir.

Koyunların zekâtı

Senenin çoğunluğunu otlaklarda geçiren koyunların zekâtı şöyledir:

40-120 arası koyun için - 1 koyun

120-200 arası koyun için - 2 koyun

200-300 arası koyun için - 3 koyun

300'den sonrası için her 100 koyunda bir koyun zekât vermek gerekir. 40 koyundan daha azı için zekât vermek gerekmez. Fakat sahibi isterse verebilir.'"[170]

Muâz ibni Cebel'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) beni Yemen'e vali olarak gönderdiğinde her 30 sığırdan 2 yaşında erkek veya dişi dana, her 40 sığırdan da 3 yaşına girmiş 1 dişi danayı zekât olarak almamı; Müslim olmayan kimselerden de cizye vergisi

170. Buhari, 1454

olarak aklı baliğ olan her kimseden bir dinar veya bir dinara denk giyim eşyası almamı emretti."[171]

Hangi Hayvanlara Zekât Farzdır?

İslam şeriatı "en'âm" diye bilinen; deve, sığır ve küçükbaş hayvanlarda zekâtı farz kılmıştır. Yukarıda okuduğumuz hadislerde bu görülmektedir.

Hayvanların Zekât Nisabı ve Zekât Miktarı

– Develerde nisap 5 devedir. 5 devesi ve üstü olanların vereceği zekât aşağıdaki şekildedir:[172]

5-9 deve = 1 koyun

10-14 deve = 2 koyun

15-19 deve = 3 koyun

20-24 deve = 4 koyun

25-35 deve = 2 yaşında 1 dişi deve

36-45 deve = 3 yaşında 1 dişi deve

46-60 deve = 4 yaşında 1 dişi deve

61-75 deve = 5 yaşında 1 dişi deve

76-90 deve = 3 yaşında 2 dişi deve

91-120 deve = 4 yaşında 2 dişi deve

Develer 120'yi geçtikten sonra yukarıdaki tablodan farklı olarak zekâtı şöyle hesaplanır: Her 40 devede 3 yaşında 1 dişi deve, her 50 devede 4 yaşında 1 dişi deve vacip olur.

121-129 deve = 3 yaşında 3 dişi deve

130-139 deve = 4 yaşında 1, 3 yaşında 2 dişi deve

140-149 deve = 4 yaşında 2, 3 yaşında 1 dişi deve

150-159 deve = 4 yaşında 3 dişi deve

171. Ebu Davud, 1567; Tirmizi, 623
172. Tablolar için bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/182

160-169 deve = 3 yaşında 4 dişi deve

170-179 deve = 3 yaşında 3, 4 yaşında 1 dişi deve

180-189 deve = 3 yaşında 2, 4 yaşında 2 dişi deve

190-199 deve = 4 yaşında 3, 3 yaşında 1 dişi deve

200-209 deve = 4 yaşında 4, 3 yaşında 5 dişi deve

Sayı yükseldikçe her 50 deve için 4 yaşında 1 dişi deve, her 40 deve için 3 yaşında 1 dişi deve hesaplanır.

– Sığırların zekâtında yukarıda okuduğumuz Muâz (ra) hadisi asıldır. Buna göre nisap miktarı sığırda 30'dur. 30 sığırı olan, zekât mükellefidir.

30-39 sığır = 2 yaşında 1 buzağı

40-59 sığır = 3 yaşında 1 dana

60-69 sığır = 2 yaşında 2 buzağı

70-79 sığır = 2 yaşında 1 buzağı, 3 yaşında 1 dana

80-89 sığır = 3 yaşında 2 dana

90-99 sığır = 2 yaşında 3 buzağı

100-109 sığır = 2 yaşında 1 buzağı, 3 yaşında 1 dana

110-119 sığır = 2 yaşında 1 buzağı, 3 yaşında 2 dana

120 sığır = 2 yaşında 4 buzağı **veya** 3 yaşında 3 dana

Bu tablo esas alınarak sayı arttıkça her 30 sığırda 1 buzağı, her 40 sığırda 1 dana eklenir.

– Küçükbaş (koyun-keçi) zekâtında Ebû Bekir (ra) rivayeti asıldır. Buna göre koyun ve keçide nisap miktarı 40'tır.

40-120 koyun = 1 koyun

121-200 koyun = 2 koyun

201-300 koyun = 3 koyun

301-400 koyun = 4 koyun

401-500 koyun = 5 koyun

Mal sayısı 300'ü geçtikten sonra her 100 koyunda 1 koyun verilir.[173]

173. Yukarıda vermiş olduğumuz tablolar, Ebû Bekir (ra) ve Muâz (ra) hadisini esas alan fakihlerin ve muhaddislerin cumhurunun görüşüdür. Yukarıda verdiğimiz tabloda, daha sonra zikredeceğimiz sebeplerle bazı ihtilaflar yaşanmıştır.

• İlk olarak develerin zekâtında 120'den sonrası için ihtilaf yaşanmıştır. Cumhur-u fukaha ve muhaddisler, Ebû Bekir (ra) sahifesine dayanarak yukarıda mezkûr tercihte bulunmuştur. Kûfe fukahamız ise başka bir zekât sahifesine dayanarak farklı görüş bildirmiştir.

İbni Ruşd şöyle der: "Kûfe uleması olan İmam Ebû Hanîfe ile tabileri ve Süfyan Sevrî ise 'Develer yüzyirmiyi aşarsa, aşan kısımda, develerin sayısı yirmibeşten aşağı olduğu zamanki hüküm uygulanır, yani her beş devede bir koyun veya keçi lâzım gelir. Şu halde eğer develer yüzyirmibeş olursa, iki tane üç yaşını dolduran dişi deve ve bir tane koyun veya keçi lâzım gelir. Üç yaşını dolduran iki dişi deve, yüzyirmi devenin ve koyun veya keçi de fazla olan beş devenin zekâtıdır ve böylece -develerin sayısı yüzkırkbeş oluncaya kadar- her beş deve için bir koyun veya keçi lâzım gelir ve yüzkırkbeş oluncaya kadar- her beş deve için bir koyun veya keçi lâzım gelir ve yüzkırkbeş olunca, iki tane üç yaşını dolduran deve ve bir tane de bir yaşını dolduran dişi deve yavrusu lâzım olur. Üç yaşını dolduran iki deve, yüzyirmi deve için ve bir yaşını dolduran bir dişi deve yavrusu da yirmibeş deve içindir. Develerin sayısı yüzelli oluncaya kadar ve yüzelli olunca üç tane üç yaşını dolduran dişi deve lâzım gelir. Fakat develer yüzelliyi de aşınca -ikiyüz oluncaya kadar- yine her beş deve için bir koyun veya keçi lâzım gelir ve ondan sonra yine ilk hüküm uygulanır.' demiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/109-110)

Kûfe fukahası, Amr ibni Hazm (ra) sahifesindeki "120'yi geçtikten sonra başa döner (istinaf eder)." lafzına dayanmışlardır. Ancak bu sahifeyle ilgili hem sened hem metin yönünden problemler vardır.

– Rivayet sened cihetiyle zayıf kabul edilmiştir. Zaten hadisle amel edenler dahi Alî (ra) ve İbni Mes'ûd (ra) fetvalarını hadise dayanak kabul etmişlerdir.

– Bu hadis sahih olsa bile "başa döner" ifadesi farklı tefsir edilebilir. Şöyle ki; bu ifade Ebû Bekir (ra) hadisinde açıkça ifade edildiği gibi "Her elli devede dört yaşında bir dişi deve, her kırk devede üç yaşında bir dişi deve" şeklinde tefsir edilebilir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1534 No.lu Hadis Şerhi)

– Ayrıca Ebû Bekir (ra) sahifesi devlet tarafından uygulanmış, böylece sahabelerin çoğunluğunun -dolaylı- onayını almıştır.

• İkinci ihtilaf sığırların zekâtında yaşanmıştır. Zira Muâz'ın (ra) hadisini Mesrûk (rh) rivayet etmiştir. Mesrûk (rh) Muâz'ı (ra) görmemiştir.

Cumhur, bu hadisi şahitleriyle sahih kabul etmiştir. Zira hadis, İbrâhîm Nehaî (rh) kanalıyla Muâz'dan (ra), Ebû Vâil (rh) kanalıyla Muâz'dan (ra) ve Tâvûs (ra) kanalıyla Muâz'dan (ra) rivayet edilmiştir. Buna binaen İbni Hibbân (rh), Hâkim (rh), Zehebî (rh) hadisi tashih etmiş, Tirmizî (rh) hasen demiştir. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 22/112, 2450 No.lu Hadis Şerhi)

Cumhur-u ulemanın görüşünden farklı olarak, farklı görüşler de nakledilmiştir. (bk. El-Muhallâ, 4/89-106, 673. Mesele) Bunlardan ilki; Amr ibni Hazm'ın ve Ömer'in (ra) zekât sahifelerine dayanarak sığırı deveye eşitleyen görüştür. Yukarıda zikredilen deve zekâtı tablosunu aynıyla sığıra uygulamışlardır. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 22/112, 2450 No.lu Hadis Şerhi)

İkincisi; her elli sığırda bir ineğin zekât verileceğini söyleyen görüştür. (bk. age.)

İslam tarihinde iki uygulama çoğunluktadır: İlki, yukarıda okuduğumuz Muâz'ın (ra) hadisidir. İkincisi sığır zekâtını deve zekâtı gibi almaktır. Ne ki en yaygın uygulama cumhur-u ulemanın kabul ettiği Muâz uygulamasıdır.

Faide: Bu konuyu en geniş anlamda tahlil eden âlimlerden biri İbni Hazm'dır. Zekât konusunu

Zekâtı Alınacak Hayvanların Özellikleri

Zekât hadislerinden yola çıkarak zekâtı alınacak hayvanlarda bulunması gereken özellikler şöyle sıralanabilir:

– **Nisaba ulaşması**: Nisaba ulaşmayan hayvanın zekâtı yoktur. Ancak mal sahibi gönül hoşnutluğuyla nisaptan az hayvanın zekâtını verebilir.

– **Bir yıl geçmesi**: Hayvanlar nisaba ulaştıktan bir yıl sonra hâlâ nisabı koruyorsa zekâtı verilir.

– **Saime olması**: Hayvanlar beslenme cihetiyle iki kısımdır:

· Doğal olarak, umuma açık alanlarda otlayan, yani sahibine maddi külfet oluşturmayan hayvanlar (saime)

· Yemle beslenen, sahibine maddi külfet oluşturan hayvanlar (ma'lufe)

Allah Resûlü (sav) yalnızca saime olan hayvanları zekâta tabi tutmuştur. Zira Allah Resûlü hayvan zekâtlarını yazdırdığı sahifelerde yalnızca "saime" sıfatına sahip olanları zekâta konu etmiştir. Bunun hikmeti, yemle beslemenin külfetli olmasıdır. Şayet yem masraflarına ek olarak zekât alınacak olsa mal sahibini zor durumda bırakırdı. Bu, şeriatın kolaylaştırma ilkesine racidir.[174]

Şayet hayvan yılın bir kısmında doğal yoldan besleniyor bir kısmında yem-

araştıran ilim adamları, genelde onun, Muâz hadisini zayıf saydığını ve her elli sığırda bir ineğin zekât verileceğini tercih ettiğini aktarırlar. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 1/203)

Birçok kaynak, Fıkhu'z Zekât kitabından aktararak aynı yanlışı tekrarlar. İbni Hazm'ın kitabına müracaat ettiğimizde şunu görürüz:

– Tahlilin en sonunda şunu söyler: "Sonra (bir yanlışı fark edip düzeltmek anlamında) istidrak ettik ve gördük ki; Mesrûk rivayeti, sığırların zekâtına dair Muâz'ın (ra) Yemen uygulamasını zikrediyor. Şüphe yok ki o; Muâz'ı görmüş, onun hükmüne, meşhur ve yaygın ameline şahitlik etmiştir. Allah Resûlü'nün (sav) döneminden olduğundan, onun bu nakli, topluluğun Muâz'dan (ra) nakli gibidir. **Bu sebeple bu sözün gereğini söylemek vacip olmuştur."** (bk. age.)

Yani İbni Hazm (rh) uzunca bir tahlilin son kısmında, tahlilin başında ortaya koyduğu tercihten dönmüş; Muâz (ra) hadisinin sıhhatine kani olduğundan cumhurla aynı görüşte olmuştur.

– Bir diğer mesele şudur: İbni Hazm (rh) açıkça "Elli sığırda bir inek verilir." görüşünü eleştirmiş; görüşün dayandığı delillerin "munkatı olduğunu, hüccetin ancak muttasıl rivayetlerde olacağını" belirtmiştir. (bk. age.) Allah (cc) en doğrusunu bilir.

174. Bazı âlimler, saime kaydının geçmediği rivayetleri alıp şöyle derler: İster doğal yoldan beslensin ister yemle beslensin, hayvanların zekâtı verilmelidir. Racih olan; (zekât hayvanları için hiçbir kayıt zikretmeyen) mutlak rivayetlerin, saime kaydını zikreden mukayyed rivayetlere hamledilmesidir. Aksi hâlde şeriatın zikrettiği ayırıcı/belirleyici sıfatlar iptal edilmiş olur; bu da usule aykırıdır. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/97-98)

le besleniyorsa hüküm, ğalibe (çok olana) göre verilir. Çoğunlukla doğal yoldan besleniyorsa saimedir; zekâtı verilir. Çoğunlukla yemle besleniyorsa ma'lufedir; zekâtı verilmez.

– **Çalışma için kullanılmaması**: Zekâta tabi olan deve ve sığırlar tarla sürme, yük taşıma, sulama vb. işlerde kullanılıyorsa zekâta tabi değildir.

Bu, Alî ve Câbir'den (r. anhuma) nakledilmiştir:[175]

Ayrıca iş için kullanılan hayvanlar, gelişme veya artma (numuv) sıfatına sahip değildir. Ev ve binek gibi asli ihtiyaçlara benzemektedir. Bu yönüyle de zekâta tabi olmaması, şer'i makasıda en uygun olandır.

– **Ayıplı olmaması**: Allah Resûlü (sav) ayıplı malların zekât olarak verilmesini yasaklamıştır.

Sumâme'den (rh), şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Bekir, Allah'ın Resûlullah'a (sav) emrettiği zekât konusunda Enes'e yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir: 'Zekât memuru talep etmedikçe dişleri düşmüş durumdaki yaşlı, ayıplı/tek gözlü hayvan ve teke zekât olarak alınmaz.' "[176]

Ayıptan kasıt; hayvan satışında "ayıplı mal" olarak iade edilen veya kurban olarak kesilmeyecek olandır.[177]

– **Teke olmaması**: Okuduğumuz hadise göre teke zekât olarak alınmaz. Zira sürünün üremesi için mal sahibinin tekeye ihtiyacı vardır. Ancak sahibi tekeyi gönül hoşnutluğuyla verirse zekât memuru alabilir.[178]

– **Malın vasatından alınması**: Allah Resûlü (sav) malın değerlisini zekât olarak almayı yasaklamıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) Muâz'ı Yemen'e (vali olarak) gönderdiği zaman ona şöyle

175. bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7395, 7396. Allah Resûlü'nden merfu olarak rivayet edilse de racih olan sahabe sözü olarak sahih olmasıdır. Bilindiği gibi; bu tür görüşler reyle söylenmez.

176. Buhari, 1455

177. bk. Fethu'l Bârî, 1455 No.lu Hadis Şerhi

178. Hadiste geçen "musaddık" kelimesinin okunuşunda ihtilaf edilmiştir. "Musaddık" olarak okuyanlar "zekât veren kişi isterse" anlamı vermişlerdir. "Musaddek" diye okuyanlar "zekât memuru isterse" şeklinde anlam vermişlerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; Kasıt mal sahibi, yani zekât verendir. Zira tekenin verilip verilmemesi onu direkt ilgilendiren bir meseledir.

buyurdu: 'Sen halkı Ehl-i Kitap olan bir yere gidiyorsun. İlk önce onları Allah'a ibadet etmeye davet et. Allah'ı tanıdıkları zaman Allah'ın onlara günde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Namaz kılmaya başladıkları zaman, Allah'ın onlara mallarından zekât alınıp fakirlerine verilmesini farz kıldığını söyle. İtaat ederlerse bunu onlardan al. Ama insanların mallarından en iyilerini almaktan kaçın.' "[179]

Malın değerli olanını almak, mal sahibine zarar verir. Zekâtı gönülsüz vermesine, devlete veya memura kin beslemesine neden olabilir. Zekâtın gayelerinden biri; bireyle toplum arasında merhamet ve yardımlaşmaya dayalı bir ilişki kurmaktır. Bu gayeyi zedeleyecek davranışlardan uzak durulmalıdır.

– **Belirlenmiş yaşı vermek**: Allah Resûlü (sav) deve ve sığırda verilecek yaşı belirlemiştir. Bazen sürüde bu yaş bulunmaz; altı veya üstü bulunur. Bu durumda Allah Resûlü iki koyun veya 20 dirhem verilmesini emreder. Şayet istenenin altı varsa mal sahibi bir yaş küçük hayvanı verir. Üstüne iki koyun veya 20 dirhem verir. Şayet istenenin üstü varsa, zekât memuru bir yaş büyüğü alır. Mal sahibine iki koyun veya 20 dirhem verir. 20 dirhem yaklaşık 6 gram gümüşe tekabül eder.[180]

Ayrı Mallar Birleştirilmez, Bir Mallar Ayrılmaz

Sumâme'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün (sav) belirlediği zekât miktarları konusunda Enes'e yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir:

'Verilecek zekât miktarı (artar ya da azalır) korkusuyla, zekâtı verilmesi gereken hayvanlardan ayrı olarak bulunanlar bir araya getirilmez. Toplu hâlde bulunanlar da ayrılmaz. Zekât ortaklık malından verildiğinde ortaklar paylarına göre birbirlerine rücu eder.' "[181]

179. Buhari, 1458; Müslim, 19

180. Bu konuda farklı görüşler varid olmuştur: Kimisi zekât mükellefi, o yaşta bir hayvanı bulup vermek zorundadır, demiştir. Kimisi o yaşı bulamayan piyasadaki fiyatı kadar para verir, demiştir. Ancak bu görüşler sahih ve sarih nassa muhaliftir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/111)

181. Buhari, 1450-1451

Bu hadisin tefsirinde ihtilaf edilmiştir:

"HANEFÎLER dediler ki: Bir kişi sene başında nisâb miktarı mala sâhib olur, sonra sene içinde kâr sağlar veya hibe ve miras gibi ticâret dışı yollarla başka bir mala sâhib olursa bu mal ve o kazanç, sene başındaki mevcûd nisâb miktarına eklenir. Bu nisâb miktarının üzerinden bir sene geçer de

"Hadisteki muhatap, bir yönden, zekât mükellefi, diğer yönden de zekât toplamakla görevli memurdur. Her ikisine de zekât (artar/eksilir) endişesiyle zekât verilmesi gereken malları toplamaması ya da ayırmaması emredilmiştir. Çünkü zekât mükellefi, daha az zekât vermek için duruma göre toplar ya da ayırır. Zekât memuru da daha çok zekât toplamak için duruma göre toplar ya da ayırır. Hadis, hem mükellefe hem de memura yönelik olabildiğine göre, buradaki muhataplardan birinin diğerinden daha öncelikli olduğu

---

sene sonunda nisâb miktarı eksilmezse, tümünün zekâtını vermek vâcib olur. Bu mezhebe göre müteber olan, nisâb miktarının senenin başında ve sonunda mevcûd olmasıdır.

MÂLİKİLER dediler ki: Kazanç, malı ticârette çalıştırmaktan doğar ki, sene içinde doğan bu mal, nisâbtan az da olsa, ana malą eklenir. Sözgelimi Muharrem ayında bir kişinin yanında on dinar bulunur, bu tarihten itibâren bu parayla ticâret yapmaya başlar, Receb ayı gelince de bu para yirmi dinara yükselirse, bu yirmi dinar ertesi senenin Muharrem ayına kadar eksilmeden aynı kalırsa, bu paranın yekûnunun zekâtını vermek vâcib olur. Çünkü kazanç, ana malda saklıdır. Böyle olunca ana mal olan on dinar mevcûdken güya kâr olan ikinci on dinar da onun beraberinde mevcûdtu. Dolayısıyla ikinci on dinarı, birinci on dinara mutlak sûrette eklemek gerekir. Aslolan birinci on dinar nisâbtan az olsa bile bu hüküm aynıdır. Miras ve hibe gibi ticâret dışındaki bir yoldan elde edilen mallar sene içinde, nisâb miktarında olsa bile kişinin kendi malına eklenemez. Aksine mülk edinilmesinden bir sene sonra zekâtını vermesi gerekir. Sözgelimi bir kişinin Muharrem ayında mülk edinmiş olduğu nisâb miktarı altını olur da Receb ayında bu sermâye ile on dinar para kazanırsa, bir sonraki Muharrem ayı geldiğinde asıl sermayenin zekâtını verir. Müteâkib Receb ayı geldiğinde de on dinarın zekâtını verir. Altın ve gümüş gibi nakitlerde, kazançla sermayenin zekâtları birbirinden ayrı olarak verilir. Ama hayvanların zekâtı böyle değildir. Diyelim ki bir kişi nin nisâb miktarını bulan büyük veya küçükbaş hayvanları olur da sonra satın alarak veya kendisine hîbe edilerek birkaç hayvan daha elde ederse, bu sonradan elde edilenler nisâb miktarı kadar olsun veya olmasın, asıl mallara ilâve edilir ve senesi dolunca da tümünün zekâtı verilir. Ama asıl mallar nisâb miktarından az olurlarsa, sonradan elde edilen nisâb miktarında iseler, bir sene geçtikten sonra zekâtları verilir. Sene içinde elde edilen mallar, hayvanların doğurması yoluyla elde edilmişlerse bunlar, yavruların anaları nisâb miktarından az olsalar bile analarının senesi dolunca onlarla birlikte zekâtlandırılırlar. Çünkü yavrular anaların aslında gizlenmiş olarak takdir edilirler. Dolayısıyla yavrular da zekât bakımından analarının senesine tâbi olurlar.

ŞÂFİÎLER dediler ki: Sene içinde kazanılan kârlar da sermâyeye eklenirler. Sermâyesi nisâb miktarından az olsa bile, ticâret senesinin başında mâlik olduğu mal da, aslı nisâbtan az olsa bile sermâyeye eklenir. Ticaret dışı bir yolla elde edilen mal, ele geçtiği tarihten bir sene sonra kendi başına zekâtlandırılır. Bu mal, sermâyeye eklenerek onunla birlikte zekâtlandırılmaz. Ancak bu, kendisiyle ticâret yapılan bir hayvandan sağlanan bir yavru ise, sermayeye eklenerek onun senesi sonunda zekâtlandırılır.

HANBELÎLER dediler ki: Asıl mal nisâb miktarında olduktan sonra, sene içinde sağlanan kazanç asla ilâve edilir. Asıl mal nisâbtan az ise ilâve edilmez. Ama malın tümünün nisâb miktarını bulmasından bir sene sonra zekât vermek gerekir. Ticâret dışı yollardan elde edilen mala gelince; bu, asıl mala ilâve edilerek onun senesi sonunda zekâtlandırılmaz. Aksine bu mal, mülk edinildiği tarihten bir sene sonra kendi başına zekâtlandırılır. Yalnız saime (meralarda otlanarak beslenen) hayvanlar dan doğan yavrular, analarının senesi dolunca onlarla birlikte zekâtlandırılırlar." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/872-873)

söylenemez. Dolayısıyla hem mükellefin hem de memurun birlikte muhatap olduğunu kabul etmek lazımdır."[182] [183]

Zekât Hayvanlarının Ticaret Malına Dönüşmesi

Zekâta tabi olan hayvanlar beslenmiyor, günümüzde olduğu gibi günübirlik alınıp satılıyorsa; bunlar ticaret malıdır. Her yıl elde edilen gelirin %2,5'lik oranı zekât olarak verilir.[184]

Hayvansal Ürünlerin Zekâtı

• Süt, yumurta, yün veya ipek gibi hayvansal ürünler; günlük ihtiyaçlar için kullanıyorsa bunların zekâtı yoktur.[185]

• Şayet hayvansal ürünler alınıp satılan bir ticari mal olarak kullanılıyorsa, ticaret mallarının ahkâmına tabidir.[186]

• Balın zekâtı;

İslam âlimleri bir hayvansal ürün olan balın zekâtını ayrı incelemişlerdir. Zira bala dair özel naslar varid olmuştur. Allah (cc) en doğrusunu bilir, bal sahibi iki şeyde muhayyerdir.

Dilerse balın %10'unu zekât olarak, dilerse de bal gelirinin %2,5'lik kısmını ticaret malı olarak verir.[187]

---

182. Fethu'l Bârî, 34. Bab başlığı şerhi

183. Bu görüşlerden herhangi birini tercih edecek haricî bir karine ve Asr-ı Saadet'te uygulama yoktur. **Bizim tercihimiz**, İslami bir devlet olduğu takdirde devletin talimatlarına uymaktır. Şayet bir İslam devleti yoksa günümüzde olduğu gibi, İmam Şâfiî'nin tefsiriyle amel etmektir. Zira, hadisi en genel anlamıyla yorumlayan âlim, İmam Şâfiî'dir.

184. Detaylı bilgi için bk. s. 359

185. Detaylı bilgi için bk. s. 339

186. Detaylı bilgi için bk. s. 359

187. Bal zekâtında yaşanan ihtilafın nedeni, konu hakkında varid olan nasların sıhhatinde ihtilaf edilmiş olmasıdır.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Balda her on ölçekte bir ölçek zekât vardır." (Tirmizi, 629)

İmam Tirmizî (rh) hadisi naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar:

"Bu konuda Ebû Hureyre, Ebû Seyyâre El-Mut'î ve Abdullah ibni Amr'dan da hadis rivayet edilmiştir. Resûlullah'tan (sav) bu konuda sahih olarak fazla bir şey rivayet edilmemiştir. İlim adamlarının çoğunluğu bu hadisle amel ederler. Ahmed ve İshâk bunlardandır. Bazı ilim adamları ise balda zekât olmadığı görüşündelerdir. Hadisin ravilerinden Sadaka ibni Abdullah ezber sahibi değildir. Sadaka ibni Abdullah'ın bu rivayetine karşıt bir rivayet de Nâfi'den rivayet olunmuştur."

Ebû Seyyâre El-Mut'î'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Zekât Verilecek Sınıflar (Mesârifu'l Zekât)

Yüce Allah, zekâtın sekiz yere verilmesini istemiş ve bu sınıfları tek tek zikretmiştir:

"Sadakalar (zekât malları), Allah tarafından belirlenmiş bir farz olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, zekât memurlarına, kalbi İslam'a ısındırılanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışa verilir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [188]

"Ben Resûlullah'a (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim arılarım var.' dedim.

O da, 'O balın onda birini zekât olarak ver.' buyurdu.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Onları benim için koru.' dedim. O da benim için ballarımı korudu." (İbni Mace, 1823)

İsnadda yer alan Suleymân ibni Mûsâ, Ebû Seyyâre ile karşılaşmamıştır; hadis mürseldir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 1795 No.lu Hadis Şerhi)

Konu hakkında varid olan sahih hadisler vardır. Ancak bu hadisler baldan zekât alındığını değil, bal üreticisine verilen işletme imkânlarına mukabil bir ödeme olduğunu gösterir.

(1600) Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mut'anoğullarından olan Hilal, balının öşürünü alıp Resûlullah'a (sav) getirdi ve Selebe denilen vadinin kendisine tahsis edilmesini istedi. Resûlullah da (sav) o vadiyi ona tahsis etti. Ömer ibni Hattâb halife olunca, Sufyân ibni Vehb bir mektup yazarak o vadinin durumunu sordu. Ömer de cevaben şunları yazdı: 'Resûlullah'a (sav) arılarının balının öşrünü ödediği gibi sana da öderse Selebe'yi oraya koru olarak tahsis et. Aksi takdirde o arılar yağmurla biten bitkilerle geçinen sinek gibi sahipsizdir. İsteyen onların balından yer.' "

(1601) Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

" 'Her on tulumda bir tulum zekât olarak verilecektir.'

Sufyân ibni Vehb yerine Sufyân ibni Abdullah Es-Sekafî demiştir. Ömer ibni Hattâb onlara iki vadiyi tahsis etmişti. Ravi şunu ilave etti: 'Resûlullah'a (sav) ödediklerini Ömer'e ödediler. O da onlara o vadilerini tahsis etmeye devam etti.' "

(1602) Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

" 'Şebâbe, Fahm Kabilesi'nden bir batındır.' Muğîre'nin önceki hadisini mana olarak rivayet etti ve dedi ki: 'On tulumdan bir tulum zekât verilecektir.' Ayrıca, 'İki vadiyi onlara tahsis etmişti.' dedi." (Ebu Davud, 1600-1602; Nesai, 2498)

İbni Abdilberr (rh) der ki: "Bu hadisler, bal zekâtının vacip olduğuna delalet etmez. Zira onlar gönüllü olarak bu zekâtı verdiler. Buna mukabil onlara (arıcılık için) toprak verildi.

Ömer (ra) (Allah Resûlü'nün uygulamasındaki) illeti aklettiğinden (onun (sav)) emrine benzer bir emir verdi. Şayet bal; diğer zekât kalemleri gibi vacip olsa, (görevli memur) ona haber verip (izin istemezdi)." (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 629-630 No.lu Hadislerin Şerhleri)

Bizim tercihimizin nedeni, ilk dönemden bu yana var olan her iki uygulamanın zekât mükellefine sunulmasıdır. Konu hakkında son sözü söyleyecek bir nas bulunmadığından İslam tarihi boyunca var olan her iki uygulamayı nazara verdik. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Hayırda öncü olanlar balın 10'da 1'ini (%10), orta yollu olanlar 40'ta 1'ini (%2,5) verirler.

188. 9/Tevbe, 60

Ayetin siyakından da anlaşıldığı üzere bir grup münafık, Allah Resûlü'nün zekât mallarını dağıtmasından hoşnut olmamıştır.[189]

"Onlardan bazısı (yaptığın taksimatı beğenmeyip) sadakalar konusunda seni eleştirir. Şayet ondan onlara verilirse razı olurlar, verilmediğinde ise (bir bakmışsın) öfkeden kudurmuşlar. Allah'ın ve Resûlü'nün verdiğine razı olup: 'Allah bize yeter. Allah ve Resûlü lütuf ve ihsanından bize verecektir. Şüphesiz ki bizler, Allah'a rağbet edenleriz.' deseler ne olurdu ki?"[190]

Bunun üzerine Yüce Allah; zekât mallarının birilerinin keyfine, arzu ve rağbetine göre dağıtılmayacağını haber vermiştir. Ayrıca zekât mallarını hak eden sınıfları 60. ayette açıklamıştır.

Ayet, إنما/innema edatıyla başlamıştır. Bu edat, hasr edatlarındandır. Böylece zekâtın yalnızca bu sekiz sınıftan birine verileceği ve bunların haricinde bir sınıfa zekât verilmeyeceği nas kılınmıştır.

Ayet, zekât verilecek sınıflardan bir kısmını "lam/ل" harf-i ceriyle, bir kısmını "fi/في" harf-i ceriyle ifade etmiştir. Bu da bu sekiz sınıfa verilen zekâtın, her birinin aynı gayeye matuf olmadığının ve farklı gayeler söz konusu olduğunun delilidir. Zira Kur'ân gibi eşsiz belagat örneği sergileyen bir kitapta sekiz sınıfın farklı edatlarla ifade edilmesi boş yere olmamalıdır. Bazı dilbilimciler bu farklılığı şöyle açıklamışlardır:

"Lam" edatı, temlik içindir. Bir şeyin başka bir şeye mülk olduğunu gösterir. Ayette zikredilen ilk dört sınıfa verilen zekât, onlara mülk edindirmek içindir. Fakirin fakirliğini gidermek, zekât memuruna ödül, kalbi ısındırılanları mal ile kazanmak içindir. "Fi" edatı, zarfı ifade eder. Âdeta son dört sınıf bir zarf/kaptır; zekât buraya bırakılır. Gaye onları mülk sahibi kılmak değil, onların içinde bulundukları sıkıntıyı ortadan kaldırmaktır. Köle kölelikten kurtulur. Borçlu borcunu öder. Mücahid savaşı bitirir. Yolda kalan yolunu tamamlar. Bu farka işaret etmek için sınıflar farklı edatlarla ifade edilmiştir.

Buna binaen ilk dört sınıfa zekât veririz. Sonrasında hâllerine bakmayız. Örneğin fakir; biz zekât verdikten sonra zengin olsa bile, zekât geri alınmaz; zira ona mülk olmuştur. Ancak son dört sınıfın hâline bakarız. Verilen parayı

189. Ayrıca bk. Tefsîru't Taberî, 14/300, Tevbe Suresi 59. ayetin tefsiri
190. 9/Tevbe, 58-59

istenilen amaç için kullandılar mı? Amaç gerçekleştikten sonra para arttı mı? Zekât payını verildiği gaye için kullanmazlarsa onlardan geri alınır veya gaye yerine gelirse arta kalan geri alınır, ihtiyaç duyulan yerlere kullanılır.[191] [192]

Ayet, Yüce Allah'ın El-Alîm ve El-Hakîm ismiyle son bulmuştur. Yani bu sınıfların tercihi öylesine, amaçsız, rastgele değildir. Sonsuz bir ilmin ve sınırsız bir hikmetin eseridir. İnsan, bazı sınıflara niye zekât verildiğini anlamayabilir. Bazı sınıfların niye bu listede olmadığını da kavramayabilir. Şayet bunun El-Alîm ve El-Hakîm olan bir rabbin tasarrufu olduğunu bilirse rahatlar. En doğru olanın O'nun (cc) seçtiği olduğunu idrak eder.

Bu sınıfları Yüce Allah'ın seçmesinin sayısız hikmetlerinden biri şudur: Tarih boyunca vergi sistemlerinde ikili bir zulüm yaşanmıştır. İlki; vergi alınacak mallar ve miktarlarıdır. Zalim sultanlar keyiflerince vergi mallarını çeşitlendirmiş ve vergi oranlarını yükseltmişlerdir. İkincisi; toplanan vergilerin harcanacağı yerlerdir. Çoğu zaman halkın emeğinden çalınan vergiler; kof kahramanlık savaşlarına, gurur ve kibir gösterilerine, lüks ve sefahat meclislerine harcanmıştır. Yüce Allah hem zekât alınacak malları, hem zekât oranlarını hem de zekâtın harcanacağı yerleri belirleyerek bu zulmün önüne geçmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

1-2. Fakir ve Miskin

– Zekât verilecek sınıflardan biri fakir, diğeri de miskindir. İkisi arasındaki fark; ihtiyaç/yoksulluk farkıdır. Daha çok muhtaç olan fakirdir. Daha az ihtiyaç sahibi olan miskindir.[193]

---

191. bk. El-Muğnî, 2/500, 1796. Mesele

192. Ayette zikredilen harf-i cerlerle ilgili farklı açıklamalar da yapılmıştır. Kimi âlimler "fî" harf-i cerinin yalnızca köleler sınıfını ilgilendirdiğini, diğer sınıflar için "lam" harf-i cerinin geçerli olduğunu savunur. Buna göre köle sınıfında "fi" harf-i cerine dönülmesinin özel bir anlamı vardır: Köleye zekât verilmez. Kölelikten kurtulması için sahibine ödeme yapılır. Zekâtın köleye verileceği vehmedilmesin diye harf-i cer değişmiştir. (bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 10/236-237, Tevbe Suresi 60. ayetin tefsiri)

Bir grup âlim de son dört sınıfın zekât almaya daha fazla hak sahibi olduğunu göstermek için bu yola başvurulduğunu söyler. Âdeta "Bunlar zekât kabıdır, öncelikli olarak zekâtı buraya koyun." denmiş olur. (bk. Mesârifu'z Zekât, s. 64-66, Nesefî tefsirinden naklen)

193. Fakir ve miskin ayrımına dair farklı görüşler zikredilmiştir. Kurtubî (rh) bu görüşleri şöyle aktarır:

"Fakir İle Yoksul (Miskin) Arasındaki Fark:

Gerek dil bilginlerinin, gerek fukahânın fakir ile miskin arasındaki fark hususunda dokuz ayrı görüşü vardır.

– Yakub b. es-Sikkit, el-Kutebi ve Yunus b. Habib, fakirin yoksuldan daha hâllice olduğu görüşündedirler. Derler ki: Fakir, kendisine kısmen yeterli olabilecek ve kendisini ayakta tutabilecek bir şeylere sahip olan kişidir. Miskin (yoksul) ise hiçbir şeye sahib olmayandır. Delil olarak da bir çobanın şu beyitini gösterirler:

أما الفقير الذي كانت حلوبته

وفق العيال فلم يترك له سبد

'Fakire gelince, onun sağmal devesi çoluk çocuğunun ihtiyacına denk düşüp de geriye kendisine hiçbir deve kalmayandır.'

Dil bilgini ve hadis ehlinden bir topluluk da bu görüştedir ki, Ebû Hanîfe ile Kadı Abdulvehhab bunlar arasındadır.

– Başkaları da bunun aksini söyleyerek yoksulu fakirden daha hâllice kabul ederler. Bunlar da yüce Allah'ın, 'Gemiye gelince o, denizde çalışan yoksullara ait idi.' (el-Kehf, 18/79) buyruğunu delil gösterirler. Yüce Allah bu buyruğunda yoksulların denizdeki gemilerden birisine sahip olduklarını haber vermektedir. Kimi zaman böyle bir gemi çokça miktardaki mala dahi eşit olabilir. Bu görüşün sahipleri, Peygamber'in (sav) fakirlikten Allah'a sığındığına dair rivayet edilen duası ile de görüşlerini desteklerler. Yine Peygamber'in şöyle dediği de rivayet edilmiştir: 'Allah'ım beni miskin (yoksul) olarak yaşat ve miskin olarak canımı al.' (Tirmizi, İbni Mace) Şayet miskinin durumu fakirden daha kötü olsaydı, bu iki rivayet arasında çelişki olurdu. Zira Peygamber'in (sav) fakirlikten Allah'a sığınmakla birlikte ondan daha kötü bir hâle sahip olmayı dilemesine imkân yoktur. Nitekim yüce Allah onun duasını kabul buyurmuş ve yüce Allah'ın kendisine fey olarak vermiş olduğu bir miktar mala sahib olduğu halde ruhunu kabzetmiştir. Ancak beraberinde bütün ihtiyaçlarına yetecek kadar mal da yoktu.

İşte bundan dolayı zırhını rehin bırakmıştı. Bu görüşün sahipleri derler ki: Bir çobanın söylediği nakledilen beyitin, bu hususta delil olacak bir tarafı yoktur. Çünkü çoban sadece fakir bir kimsenin belli bir durumda sütünü sağacağı bir devesinin bulunduğundan söz etmektedir.

Derler ki: Fakirin Arap dilindeki anlamı fakirliğin sıkıntı ve zorluğundan dolayı sırtındaki fakra'ları (yani omurları) alınmış kimse demektir. Bundan daha zor ve sıkıntılı bir hal ise bulunamaz. Şanı yüce Allah, 'Yeryüzünde dolaşmaya gücü yetmeyen…' (2/Bakara, 273) buyruğu ile onlara dair haber vermektedir.

Bu görüşün sahipleri şairin şu beyitini de delil gösterirler:

لما رأى لبد النسور تطايرت

رفع القوادم كالفقير الأعزل

'(Lukman b. Âd'in) kartallarının sonuncusu Lubed (kartallar)ın uçuştuklarını görünce, o da kanatlarında uçuşu sağlayan ön tereklerini, uçamayan omurgasız kuş gibi kaldırdı.'

Yani, uçmaya gücü yetmeyen, bundan dolayı da omurgası kopmuş ve yere yapışmış bir kuş gibi oldu, demek istemektedir. El-Esmaî ve başkaları da bu görüşü benimsemiş olup, Tahavî de bunu Kûfelilerin görüşü olarak nakletmektedir. Şâfiî'nin iki görüşünden birisi de mezhebine mensup âlimlerin çoğunluğunun görüşü de budur.

– Yine Şâfiî'nin bir başka görüşü daha vardır ki buna göre fakir ile miskin aynı şeydir. İsim itibariyle ayrı olsalar bile mana bakımından aralarında fark yoktur. İşte bu da üçüncü bir görüştür. İbnu'l-Kasım ve Mâlik'in sair arkadaşları (mezhebinin ileri gelen âlimleri) de bu görüştedir. Ebû Yusuf da bu görüşü benimsemiştir.

Derim ki (Kurtubi)**:** Lafzın zahiri miskinin fakirden farklı olduğunu ve her ikisinin ayrı bir sınıf olduğunu, ancak sınıflardan birisinin diğerinden daha ileri derecede ihtiyaç sahibi olduğunu or-

taya koymaktadır. İşte bu bakımdan onları tek bir sınıf olarak kabul edenin görüşü de doğruya yakın görünmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bununla birlikte yüce Allah'ın, 'Gemiye gelince o, yoksulların idi…' (18/Kehf, 79) buyruğunun delil olacak bir tarafı yoktur. Zira bu geminin yoksullar tarafından ücretle kiralanan bir gemi olma ihtimali de vardır. Nitekim bir kimse bir evde yaşıyor ise, ev başkasına ait olsa dahi (yaşıyanın adı belirtilerek); bu filanın evidir denilmektedir. Şanı yüce Allah da cehennemliklerin halini anlatırken, 'Onların demirden gürzleri de vardır.' (22/Hac, 21) buyurarak bu gürzleri cehennemliklere izafe etmiştir. Yine yüce Allah, 'Beyinsizlere mallarınızı vermeyiniz.' (4/Nisâ, 5) diye buyurmaktadır. Peygamber de, 'Her kim malı bulunan bir köleyi satarsa…' diye buyurmaktadır.

Bu şekilde bir şey bizzat o kimseye ait olmamakla birlikte o şeyin ona izafe edildiği ifadeler gerçekten çoktur. Mesela evin kapısı, bineğin semeri, atın eğeri ve benzeri ifadeler de bu kabildendir.

Diğer taraftan bu gibi kimselere merhamet ve onlara karşı atifeti celbetmek kastıyla miskinler adının verilmiş olması da mümkündür. Nitekim herhangi bir musibet ile sınanan veya bir belaya itilmiş olan kimseye de miskin denilir. Hadis-i şerifte de, 'Ateş ehlinin miskinleri' ifadesi geçmektedir. Şair de şöyle der:

مساكين أهل الحب حتى قبورهم

عليها تراب الذل بين المقابر

'Sevgi ehlinin miskinlerinin kabirleri üzerinde dahi Kabirler arasında zillet toprakları vardır.'

Peygamber'in: "Allah'ım, beni miskin olarak yaşat" hadisindeki ifadelere dair açıklamalara gelince; bu hadisi Enes rivayet etmiş olup, onların açıkladığı anlama gelmez. Buradaki anlam; herhangi bir tekebbürün, büyüklenmenin, kibir, azgınlık ve haksızlığın söz konusu olmadığı, Allah'a karşı alçak gönüllülüğü ifade etmektir. Nitekim Ebu'l-Atahiyye şu beyitlerinde bu hususu çok güzel dile getirmiştir:

إذا أردت شريف القوم كلهم

فانظر إلى ملك في زي مسكين

ذاك الذي عظمت في الله رغبته

وذاك يصلح للدنيا ولدين

'Eğer sen bütün kavmin en şereflisini görmek istersen Yoksul (miskin) kimse kalığına bürünmüş bir hükümdara bak İşte böylesinin Allah'a rağbeti çok büyüktür Ve işte böylesi hem dünya hem din için uygundur.'

Buna göre burada maksat dilencilik yapan miskin değildir. Çünkü Peygamber (sav) dilencilik yapmayı hoş görmemiş ve yasaklamıştır. Nitekim onun önünden yoldan çekilip yol vermeyi kabul etmeyen siyah bir kadın hakkında, 'Onu bırakınız, çünkü o zorba bir kadındır.' diye buyurmuştur. Şanı yüce Allah'ın, 'Allah yolunda kendilerini vakfetmiş, yeryüzünde dolaşmaya gücü yetmeyen… fakirler içindir.' (2/Bakara, 273) buyruğuna gelince; burada da böylelerinin bazı şeylere sahip olmalarına mani yoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Mâlik ve Şâfiî mezhebine mensup ilim adamlarının benimsedikleri görüş olan yoksul ile fakir aynı şeylerdir, şeklindeki görüşleri güzeldir.

– Yine Mâlik'in, 'İbn Suhnûn'un Kitabı'nda kullandığı ifade de buna yakındır. O, şöyle demektedir: Fakir, iffetli davranan muhtaç kimsedir, miskin ise dilenen kişidir. Bu görüş İbni Abbâs'tan da rivayet edilmiş, Ez-Zührî de bu görüşü ifade etmiştir. İbni Şaban da bu görüşü tercih etmiştir ki, dördüncü görüş de budur.

– Beşinci görüşe gelince; Muhammed ibni Mesleme dedi ki: Fakir, meskeni ve hizmetçisi bulunan

ve bundan daha aşağı durumda bulunan kimsedir. Miskin ise, hiç malı olmayan kimse demektir.

Derim ki (Kurtubi): Ancak bu görüş Müslim'in Sahih'inde yer alan ve Abdullah ibni Amr'dan gelen görüşün aksinedir. Birisi Abdullah'a: Biz Muhacirlerin fakirlerinden değil miyiz diye sorunca, Abdullah ona şöyle demiş: Kendisine sığınacağın bir hanımın var mı? O, evet deyince bu sefer: Peki, içinde barınacağın bir meskenin var mı diye sormuş, yine evet deyince Abdullah: Sen zenginlerdensin diye cevap vermiş. Adam, benim bir de hizmetçim var deyince Abdullah: O halde sen hükümdarlardansın diye cevap vermiş.

– Altıncı görüş: İbni Abbâs'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Fakirler, Muhacirler arasından idi, miskinler ise hicret etmeyen bedevi Araplar arasındaki yoksullardı. Ed-Dahhâk da bu görüştedir.

– Yedinci görüşe göre ise miskîn, dilenmese dahi boyun eğen, zillet gösteren kimsedir. Fakir ise tahammül eden, gizlice verilen bir şeyi kabul etmekle birlikte boyun eğmeyen kimsedir. Bu açıklamayı da Ubeydullah ibni'l Hasen yapmıştır.

– Sekizinci bir görüşü de Mucâhid, İkrime ve Ez-Zührî ifade etmiş olup, buna göre miskinler, (dilencilik yapmak üzere) kapı kapı dolaşan kimselerdir. Fakirler ise, Müslümanların fakirleri, muhtaçlarıdır.

– Yine İkrime'nin ifade ettiği dokuzuncu bir görüşe göre; fakirler Müslümanların fakirleri, miskinler ehli kitabın yoksullarıdır." (Tefsîru'l Kurtubî, 8/268-273, Tevbe Suresi 60. ayetin tefsiri)

Deriz ki: Bu görüşlerden her birinin zayıf ve güçlü yönleri vardır. Son sözü söyleyecek veya bu görüşlerden birini tercih edecek sahih ve sarih bir delil yoktur.

Örneğin "fakir" kelimesini ele alırsak şunu görürüz: Vahiy bazen onu mutlak ihtiyaç sahibi olarak kullanır:

"Ey insanlar! Sizler, Allah'a muhtaçsınız. Allah ise (kimseye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu) El-Ğaniy, (her daim övgüyü hak eden ve varlık tarafından övülen) El-Hamîd'in ta kendisidir." (35/Fâtır, 15)

Bazen yetim malından yiyecek kadar fakir anlamında kullanır.

"Evlilik çağına ulaşıncaya kadar yetimleri sınayın. Onların (evlenecek) olgunluğa ulaştığını sezerseniz, mallarını onlara verin. Onların büyüyüp (mallarını alacakları korkusuyla) israfla ve çabucak mallarını yemeyin. Her kim zengin olursa (onların mallarından yemesin,) iffetli davransın. Kim de fakir olursa örfe göre yesin. (Olgunluğa eriştiklerini görüp) mallarını onlara verdiğinizde şahit tutun. Hesap gören olarak Allah yeter." (4/Nisâ, 6)

Bazen de dışarıdan bakılınca fakirliği anlaşılmayacak, iffeti nedeniyle kimseden istemeyen anlamında kullanılır.

"(Yapacağınız infak ve sadakaya en fazla hak sahibi olanlar; kendilerini İslam davasına adayan, Allah yolunda cihad etmek ve görevden göreve koşmaları nedeniyle dünyalık işlere vakti kalmamış ayrıca Allah yolunda edindikleri düşmanlar tarafından) yeryüzünde gezip dolaşmaya güç yetiremeyen, Allah yolunda alıkonulmuş fakirlerdir. Sergiledikleri iffetli tavırdan ötürü onları tanımayan, zengin zanneder. Sen onları yüzlerindeki (fakirlik alametlerinden) tanırsın. İnsanlardan ısrarlı/bıktırıcı bir şekilde istemezler. Hayır olarak her ne infak etmişseniz, hiç şüphesiz Allah onu bilir." (2/Bakara, 273)

Miskin de böyledir. Bazen açlıktan karnı toprağa yapışmış anlamında kullanır:

"Veya toprağa yapışmış (zorluk çeken) bir miskini/ihtiyaç sahibi yoksulu." (90/Beled, 16)

Bazen gemi sahibi bir tüccar anlamında kullanır.

" 'Gemiye gelince, o, denizde çalışan miskin/yoksul insanlarındı. Onu kusurlu hâle getirmek istedim. (Çünkü) onların önünde (sağlam olan) her gemiye zorla el koyan bir yönetici vardı.' " (18/Kehf, 79)

Bazen dışarıdan bakıldığında muhtaç olduğu anlaşılmayan, iffeti nedeniyle kimseden isteyemeyen anlamında kullanır.

– Bir insanın fakir ve miskin sınıfından zekâtı hak etmesi için **ihtiyaç sahibi** olması gerekmektedir. Zira Arap lugatında her ihtiyaç sahibi fakir ve miskin olarak isimlendirilir.[194]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Miskin, bir iki lokma ve bir iki hurmayla insanların savuşturdukları, ortalıklarda dolaşan kimse değildir.' buyurdu.

Oradakiler, 'Ey Allah'ın Resûlü, miskin kimdir?' dediler.

Şöyle buyurdu: 'Miskin, kendini geçindirecek bir şey bulamayan, durumu bilinemediğinden dolayı kendisine de sadaka verilmeyen, kendisi de kalkıp insanlardan dilenmeyen kimsedir.' " (Buhari, 1479; Müslim, 1039)

Yukarıda yaptığımız tercihin gerekçesi şudur: Beliğ bir kelamda ihtiyaçlar öncelik sırasına göre zikredilir. Yüce Allah fakiri ilk sırada zikrederek daha muhtaç olduğuna, zekâtı ilk sırada hak ettiğine işaret etmiş olabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

194. Fakirin/Miskinin sınırıyla ilgili farklı görüşler de zikredilmiştir. Bu görüşler delilleriyle birlikte aşağıdadır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1583-85 No.lu Hadis Şerhi)

– Zekât verecek durumda olan kimse fakir ve miskin değildir. Çünkü Allah Resûlü (sav) zekât için, "Zenginlerden alınır fakirlerine verilir." (bk. Buhari, 1496; Müslim, 19) demiştir. Bir kimse zekât veriyorsa o, fakir ve miskin sınıfından değildir. Bu nedenle zekât alamaz.

– Çalışma kuvveti olan ve kazanabilen kimse zengindir, fakir ve miskin sınıfına girmediği için zekât alamaz.

Ubeydullah ibni Adiy ibni Hiyâr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabeden iki kişi Veda Haccı'nda Allah Resûlü zekât dağıtırken ona geldiler. Zekâttan pay istediler.

İki sahabe şöyle dedi: 'Bakışlarını kaldırıp bize bakıp süzdü. Bizi kuvvetli ve güçlü görünce şöyle dedi: 'Eğer isterseniz ikinize veririm. Fakat zekâttan zengin ve güçlü olanın payı yoktur.' ' " (Ebu Davud, 1633; Nesai, 2597)

– Günlük yiyecek bulamayanlar fakir ve miskindir.

Sehl ibni Hanzaliyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Uyeyne ibni Hısn ve Akra' ibni Hâbis, Resûlullah'a (sav) geldiler ve bir şey istediler. Resûlullah da (sav) onlara bir şeyler verilmesini emretti. Muâviye'ye de onların bulundukları yerin zekât görevlisine verilmek üzere birer mektup yazdırdı. O da onlara yazıp verdi. Akra', yazılan mektubu alıp sarığına koydu ve gitti. Uyeyne ise mektubu aldı, Resûlullah'ın (sav) yanına geldi ve kendi kendine, 'Ey Muhammed, geçmişte kendisinin öldürülmesi için mektubunu taşıyan Mütelemmis gibi içinde ne olduğunu bilmediğim bir mektubu kavmime götüreceğimi mi zannediyorsun?' dedi.

Onun bu sözünü Muâviye, Peygamber'e (sav) haber verdi. Resûlullah da (sav) şöyle buyurdu: 'Kimin yanında kendisine yetecek malı olur da yine de dilenirse o kimse ateşini çoğaltmış olur. Oradakiler, 'Ey Allah'ın Resûlü, kişiye yetecek mal miktarı nedir?' dediler. Allah Resûlü, 'Kendisine yetecek kadar sabah ve akşam yemeğidir.' dedi." (Ebu Davud,1629)

– 50 dirhemden (150 gram gümüş) az parası olanlar fakir ve miskindir:

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Kendisine yetecek kadar malı olup da dilencilik eden kimse Kıyamet Günü yüzü tırnak yarası ve soyuk olarak gelecektir.'

'Ey Allah'ın Resûlü zenginliğin ölçüsü nedir?' diye soruldu.

Resûlullah (sav), 'Elli dirhem gümüş veya bunun değerinde altın.' buyurdu." (Ebu Davud, 1626; Tirmizi, 650)

– 40 dirhemden az parası olanlar fakir ve miskindir.

Atâ ibni Yesâr, Esedoğullarından bir adamın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ben ve ailem Bakî El-Garkad'a inmiştik. Ailem bana, 'Allah Resûlü'ne (sav) git de ondan yiyecek bir şey iste.' dedi ve ihtiyaçlarını saymaya başladı. Bunun üzerine Allah Resûlü'ne (sav) gittim. Yanında kendisinden (bir şeyler) isteyen bir adam gördüm.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Sana verecek bir şey bulamıyorum.' diyordu. Adam bunun üzerine şöyle söyleyerek kızgın bir hâlde döndü: 'Hayatıma yemin ederim ki sen, dilediklerine veriyorsun.'

Allah Resûlü (sav), 'Ona verecek bir şey bulamadığım için bana kızıyor. Sizden biriniz bir ûkiyye gümüşü veya bu değerde malı olduğu hâlde dilenirse haddi aşarak dilenmiş olur.' buyurdu.

Kendi kendime sütlü devemiz bir ûkiyyeden daha değerlidir, dedim ve hiçbir şey istemeden geri döndüm. Bir ûkiyye, kırk dirhem gümüştür. Ondan sonra Allah Resûlü'ne (sav) arpa ve kuru üzüm geldi de Aziz ve Celîl olan Allah bizi zengin edene kadar, gelenlerden Allah Resûlü (sav) bize pay ayırdı." (Ebu Davud, 1627; Nesai, 2596)

– Bir yıllık zahireliği olmayanlar fakir ve miskindir. Bu görüşte olanlar Allah Resûlü'nün fey gelirlerinden ailesinin bir yıllık erzağını ayırmasını delil almışlardır.

Deriz ki: Yukarıda okuduğumuz delillerin hiçbiri fakir ve miskinin tanımını yapmak için söylenmemiştir. Daha ziyade hangi durumda kişinin başkalarından istemesinin caiz olmadığını belirtmiştir. İki mesele arasındaki fark açıktır. Örneğin güç ve kuvvet sahibi birinin dilenmesi haramdır; ancak ona zekâttan verilirse alabilir.

Atâ ibni Yesâr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu beş kişinin dışında hiçbir zengine zekât almak helâl değildir: Allah yolunda cihad eden kimse, zekât memuru, Müslimlerin arasını bulmak için borçlanan, zekât malını herhangi bir sebeple kendi parası ile satın alan kimse ve fakir komşusunun kendisine verilen zekâtı hediye ettiği zengin kişi." (Ebu Davud, 1635; İbni Mace, 1841)

Bu sayılanlar, yukarıdaki naslar gereği birinden isteyemez. Ama onlara sadaka/zekât malı gelirse alabilirler.

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) bana bağışta bulunur ben de, 'Onu benden daha fakir olana versen.' dedim.

Yine bir defasında bana bağışta bulundu. Ben de, 'Onu benden daha fakir olana versen.' dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (sav), 'Bunu al. İstemediğin ve göz dikmediğin hâlde sana bu maldan bir şey gelirse onu al, ama böyle olmayana gönül bağlama.' buyurdu." (Buhari, 1473; Müslim, 1045)

Ayrıca yukarıda sayılan ölçülerin hiçbiri tüm insanlığı kuşatacak, evrensel ölçüler değildir. Örneğin 50 dirhem hadisini ele alalım. Yaklaşık 150 gram gümüş, bugünün parasıyla (2023) 2165 liraya tekabül eder. Bu hadisin söylendiği gün ile bugünü kıyaslayalım:

Şöyle ki; topraktan ev yapan, bir yıllık zahiresini bir kenara koyan, enerji kaynakları için para ödemeyen… bir sahabeyle bugünün insanı aynı kategoride değerlendirilemez. Zira böyle biri için 2165 lira iyi bir meblağ olabilir. Peki, bugünün insanı? Ayda 8000 lira kira, 1500 lira fatura, hemen her şeye vergi veren, mutfak masrafı ödeyen, sağlık harcaması yapan, eğitim ücreti ödeyen… biri için 150 gram gümüş, yani yaklaşık 2165 lira (2023 yılında) hiçbir şey değildir.

Şöyle bile düşünülebilir: Bugün Anadolu'nun bir köyünde 500 lira ciddi bir paradır. Ancak metropolde yaşayan biri için bir gencin harçlığına dahi yetmeyebilmektedir.

Yine üç aileye bakmak zorunda olan bir mükellef ile bir bekâr aynı kategoride olamaz. Birisi için 2165 lira iyi bir parayken diğerinin muhtaç/miskin vasfını kaldırmaz. Hâliyle ihtiyaç sahibi her insan fakir/miskin sınıfına dâhildir. Bu da kişiye ve zamana göre değişebilen göreceli bir kavramdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir. (Delillerin tafsilatlı bir değerlendirmesi için bk. Et-Temhîd, 4/97-119)

– İhtiyaç hâli sürekli olabileceği gibi geçici de olabilir. Normal şartlarda zekât verse dahi, bazı özel durumlar insanı ihtiyaç sahibi sınıfına sokabilir.

Kabîsa ibni Muhârik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimseye kefil olmuştum, bu nedenle o konuda bir şey istemek için Resûlullah'a (sav) gittim.

Kendisi, 'Biraz bekle, belki sadaka/zekât gelir de onun sana verilmesini emrederiz.' **buyurdu.**

Bunun arkasından şöyle buyurdu: 'Ey Kabîsa, dilenmek yalnız üç kişiden biri için helaldir: Kefalet altına giren kimse. Bu kimsenin, borcunu ödeyene kadar dilenmesi helaldir. Bu kefalet bittikten sonra dilenmeyi bırakır. Bütün mal varlığını yok eden bir felakete uğrayan kimse. Bu kimsenin de geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Hakkında, kendisini tanıyanlar arasından (kavminden) aklı başında üç kişinin, 'Filan kimse fakir düşmüştür.' diyecek derecede fakirliğe düşen kişi. Onun da geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Bu durum dışındakilere haramdır, dilenenler haram yemiş olur.' "[195]

Hadiste zikredilen üç sınıf özel sebeplerden dolayı ihtiyaç sahibi olmuştur. Bunların yardım talebinde bulunması ve kendilerine zekât mallarından verilmesi caizdir.

3. Zekât Memuru

– Zekât toplamak ve zekât mallarını dağıtmak için görevlendirilmiş kişiler zekât memurudur. Bunlar ihtiyaç sahibi olmasalar dahi zekât alabilirler.

Atâ ibni Yesâr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu beş kişinin dışında hiçbir zengine zekât almak helâl değildir: Allah yolunda cihad eden kimse, zekât memuru, Müslimlerin arasını bulmak için borçlanan, zekât malını herhangi bir sebeple kendi parası ile satın alan kimse ve fakir komşusunun kendisine verilen zekâtı hediye ettiği zengin kişi."[196]

– Zekât memuru yönetim tarafından atanır. Onun ücretini takdir eden

195. Müslim, 1044
196. Ebu Davud, 1635; İbni Mace, 1841

de İslami yönetimdir. Zekât memuru zekât mallarından herhangi bir şeyi kendine alamaz. Bu kamu malını izinsiz almak (ğulul) kapsamındadır.

Saîd ibni'l Museyyeb'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Sa'd ibni Ubâde'ye şöyle dedi: 'Zekât toplamak üzere kalk, ey falanın oğlu! Dikkat et, Kıyamet Günü'nde omuzlarında -veya sırtında- taşır hâlde genç bir deveyle gelme. Onun, Kıyamet Günü sesi vardır.'

O da, 'Ey Allah'ın Resûlü o zaman bu işi benden uzaklaştır.' dedi. Allah Resûlü de (sav) bu görevi ondan aldı."[197]

Adiy ibni Amira El-Kindî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sav), 'Sizden görevli olarak atadığımız her kim bir iğne ve daha yukarısı bir şeyi bizden saklarsa bu, toplum malına ihanet (ğulul) olur. Kıyamet Günü onunla gelir.' diye buyururken işittim.

Bunun üzerine Ensâr'dan siyah bir kimse -sanki şimdi onu görür gibiyim- ayağa kalktı ve 'Ey Allah'ın Resûlü, vermiş olduğun görevi benden geri al.' dedi.

Resûlullah da (sav), 'Ne oldu ki sana?' buyurdu.

O da, 'Seni, şöyle şöyle buyururken işittim.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Onu şimdi de söylerim. Sizden her kimi bir göreve görevlendirdiğimizde (zekât toplamaya görevlendirdiğimizde) azını da çoğunu da getirip teslim etsin. Kendisine ne verildiyse onu alsın verilmeyenden de elini çeksin.' buyurdu."[198]

Ebû Humeyd Es-Sâidî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) Esd Kabilesi'nden İbnu'l Utebiyye denilen bir kimseyi Suleymoğullarının zekâtını toplamaya görevlendirdi. Zekâtları toplayıp geldiğinde, 'Şu, sizin malınız, şu da bana hediyedir.' dedi.

Resûlullah (sav), minbere çıktı, Allah'a hamd-u sena ettikten sonra şöyle buyurdu: 'Görevli gönderdiğim kimseye ne oluyor ki, 'Şu, sizin malınız, şu da

197. Ahmed, 22461
198. Müslim, 1833

bana hediyedir.' diyor. Eğer, babasının veya annesinin evinde oturmuşken de bir baksaydı ona yine hediye gelir miydi, gelmez miydi? Asla! Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizden kim böyle bir şey elde ederse Kıyamet Günü kesinlikle onu boynunda yüklenmiş böğüren bir deve veya böğüren bir inek veya meleyen bir koyun olarak getirir.'

Sonra koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini kaldırdı ve iki defa, 'Allah'ım tebliğ ettim mi?' **buyurdu."** [199]

Muâz ibni Cebel'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Resûlullah (sav) beni Yemen'e vali olarak göndermişti, hareket edeceğim sırada peşimden bir haberci göndererek beni geri çevirdi ve buyurdu ki: 'Seni niçin geri çevirdiğimi biliyor musun? Benim iznim olmadan hiçbir şey alma, çünkü bu bir hainliktir. Her kim bu dünyada hainlik yaparsa Kıyamet Günü Allah'ın huzuruna, yaptığı o hainlikle getirilir. İşte bunun için seni çağırmıştım, şimdi vazifene gidebilirsin.' " [200]

– Zekât memuru kendisine güvenilmesinin hakkını verir, işini layıkıyla yaparsa Allah yolunda cihad etmiş gibi ecir alır.

Râfi' ibni Hadîc'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Gereği biçimde görev yapan zekât memuru evine dönünceye kadar Allah yolunda savaşan gazi gibidir." [201]

– Zekât memuru, Allah Resûlü'nün (sav) ailesinden (günümüzde seyyid ve şeriflerden) olursa ücretleri zekât malından verilmez. Zira Ehl-i Beyt'in zekât malından alması yasaklanmıştır. Şayet böyle bir işte kullanılırlarsa, onlara zekât malı dışında bir gelirden ödeme yapılır.

Abdulmuttalib ibni Rabîa ibni Hâris'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Rabîa ibni Hâris ile Abbâs ibni Abdulmuttalib, bir araya geldiler ve

199. Buhari, 7197; Müslim, 1832
200. Tirmizi, 1335
201. Ebu Davud, 2936; Tirmizi, 645

benimle Fadl ibni Abbâs'ı göstererek, 'Vallahi şu iki genci Resûlullah'a (sav) göndersek de onunla konuşsalar, o da bunları zekât işiyle görevlendirse, insanların görevi yerine getirdikleri gibi onlar da görevi yerine getirseler ve insanların kazandıkları gibi onlar da kazansa …' dediler.

Rabîa ibni Hâris ile Abbâs ibni Abdulmuttalib gittiler. Alî de oraya uzandı. Resûlullah (sav), öğle namazını kıldığında hemen odasına koşup odanın yanında ayakta bekledik. Daha sonra Resûlullah (sav) geldi ve bizim kulaklarımızdan tutarak, 'İçinizde tuttuklarınızı dışarı çıkarın bakalım.' buyurdu, arkasından içeri (odasına) girdi. O gün Zeyneb binti Cahş'ın yanında kalıyordu. Biz ise konuşmayı birbirimize bıraktık.

Daha sonra birimiz konuştu ve 'Ey Allah'ın Resûlü, sen insanların en çok iyilik yapanı, akrabayı en çok gözetenisin. Biz ise evlenecek yaşa geldik. Şu zekât görevinin bazısına bizi de görevlendirmen için sana geldik. Diğer insanların görev yaptığı gibi biz de görev yapalım, onların elde ettiği gibi biz de birtakım şeyler elde edelim.' dedi.

Resûlullah (sav) uzun bir süre sustu, sonunda kendisiyle konuşmak istedik. Zeyneb binti Cahş, perde gerisinden, 'Konuşmayın.' diye bize işaret etti.

Daha sonra Resûlullah (sav), 'Şüphesiz ki sadaka/zekât Muhammed hanesine uygun düşmez. Bu ancak ve ancak insanların kirleridir. Bana (humus görevlisi) Mahmiye ile Nevfel ibni Hâris ibni Abdulmuttalib'i çağırın.' buyurdu.

Her ikisi geldiler. Resûlullah (sav), Mahmiye'ye Fadl ibni Abbâs'ı göstererek, 'Bu gençle kızını evlendir.' buyurdu.

O da evlendirdi. Nevfel ibni Hâris'e de beni (Abdulmuttalib) göstererek, 'Bu gençle kızını evlendir.' buyurdu.

O da beni evlendirdi. Mahmiye'ye de, 'Bu iki kızın mehrini humustan şu kadar şu kadar öde.' buyurdu."[202]

– Şayet -günümüzde olduğu gibi- kişi zekâtını bizzat kendi dağıtıyorsa zekât memurunun payı düşer. Zira kişinin kendine zekât vermesi, hiç zekât vermemesi gibidir. Parası yine kendi kasasına dönecektir.

202. Müslim, 1072

– Günümüzde olduğu gibi bazı kuruluşlar zekât toplar ve zekâtı muhtaçlara ulaştırırsa çalışanlarına zekât memuru payı verebilir. Zira bu, İslam devletinin yokluğunda oluşturulmuş alternatif bir organizasyondur. İnancında ve ahlakında güvenilir olması durumunda İslam Devleti Zekât Teşkilatının hükümleri onun için de geçerlidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[203]

4. Kalbi Isındırılanlar (Müellefe-i Kulûb)

Ayet-i kerime hem kâfir olup kalbi İslam'a ısındırılan hem de yeni İslam olup da kalbinde İslam pekiştirilmek istenen insanlara zekât malından verilebileceğini gösterir. Bu pay, kıyamete kadar geçerlidir. İslam toplumu ihtiyaç duyduğunda müellefe-i kulûba pay verir.[204]

---

203. Bu konu muasır fıkıh âlimleri arasında ihtilafa neden olmuştur. Bu ihtilafın nedenini şöyle açıklayabiliriz:

• Zekât toplayan ve dağıtan kuruluşları yetkili görenler, zekât mallarından bu işi yapanlara maaş verilebileceğini söylerler. Onlara göre, zekât memuru payı (ve'l amiline aleyha) o işi yapan herkes içindir. (bk. Yes'eluneke ani'z Zekât, s. 120)

• Bazı fıkıhçılar devlet tarafından atanmayan kuruluşların "zekât memuru" payından alamayacaklarını söylerler. Zira Allah "ve'l âmilîne aleyha" der; otorite ifade eden "alâ" harf-i cerini kullanır. Bugünkü kuruluşların böyle bir konumu yoktur. Onlar zekât vekili konumundadır. Zekât vekili zekâttan pay almaz.

Nevevi (rh) der ki: "Şafi ve ashabımız demişlerdir ki: 'Zekâtı dağıtan, mal sahibi veya onun vekiliyse zekât memuru payı düşer. Zekâtı geriye kalan yedi sınıfa verir.' " (bk. El-Mecmû', 6/165)

İhtilafın nedeni; bugünkü kuruluşları tavsif meselesiyle ilgilidir. Bu kuruluşları İslam Devleti Zekât Teşkilatına benzetenler; o kuruluşta zekât toplama ve dağıtma işi yapanların zekâttan pay alacağını söyler.

Bu kuruluşları zekât vekiline benzetenler, zekâttan pay alamayacaklarını söylerler.

204. Bu konu âlimler arasında ihtilafa neden olmuştur. Kurtubî (rh) ihtilafı şöyle aktarır:

"İlim adamları, bu sınıfa mensupların kalıcılığı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Ömer, El-Hasen, Eş-Şafiî ve başkaları; İslam'ın güçlenmesi ve üstünlük sağlaması ile bu kesimin ardı arkası kesilmiştir, derler. Mâlik'in ve rey sahiplerinin meşhur görüşü de budur.

Hanefi âlimlerinden bazısı da şöyle demektedir: Allah İslam'ı ve Müslümanları aziz kılmış, buna karşılık kâfirlerin de -Allah'ın laneti üzerlerine olsun- ardı arkasını kesmiştir. Sahabe-i kiram da -Allah hepsinden razı olsun- Ebû Bekir'in (ra) halifeliği döneminde bu kesime mensup kimselerin paylarının düştüğü hususunda icma etmişlerdir

İlim adamlarından bir grup da şöyle demektedir: Bu sınıf kalıcıdır. Çünkü imam kimi zaman bazı kimseleri İslam'a alıştırıp ısındırmak ihtiyacını duyabilir. Ömer'in, onların payını sona erdirmesi dinin güçlenmiş olduğunu görmesinden dolayıdır.

Yunus der ki: Ben, Zuhrî'ye bunlara dair sordum da şöyle dedi: Ben bu hususta bir nesh olduğunu bilmiyorum. Ebû Cafer En-Nehhâs da der ki: Buna göre bu hüküm onlar hakkında sabittir. Eğer herhangi bir kimsenin kalbinin ısındırılmasına gerek duyulur ve ondan yana Müslümanlara bir zarar gelmesinden korkulur yahut daha sonra İslam'a güzelce bağlanacağı umut edilirse ona da bir şeyler verilir.

Kadı Abdu'l-Vehhâb der ki: Bazı zamanlarda onlara gerek duyulacak olursa zekâttan onlara pay

verilir. Kadı İbnu'l-Arabî de der ki: Benim görüşüme göre eğer İslam güç kazanmışsa bu pay sahipleri de yok kabul edilir. Şayet onlara gerek duyulursa o takdirde Rasûlullah'ın (sav) bunlara verdiği gibi payları verilir. Çünkü Müslim'in Sahih'inde de Peygamber'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: 'İslam garip başladı ve başladığı gibi (garip olarak) avdet edecektir.' (Müslim, 145)" (Tefsîru'l Kurtubî, 8/286-287, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri)

Deriz ki: Ayetteki bu hükmün neshedildiğini söylemek birkaç açıdan yanlıştır:

– Hükmü vahiyle sabit olan bir mesele, yine hükmü vahiyle sabit olan bir meseleyle neshedilebilir. Aksi hâlde Allah'ın indirdiği naslar zanla yürürlükten kaldırılmış olur, ki bu da bir tahrif çeşididir.

– Ömer'in (ra) bazı insanların müellefe-i kulûb fonunu kesmesi yanlış anlaşılmıştır. Öyle ki bazıları onun (ra) tutumunu yanlış yorumlayıp, "İçtihadla ayetlerin neshedilebileceğini" söylemişlerdir. (bk. Te'vilâtu'l Kur'ân, 6/415, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri)

Oysa Ömer (ra) İslam'ın güçlendiğini ve kimsenin kalbini ısındırmaya ihtiyaç olmadığını düşünmüş ve bu fondan zekât verilenlere zekât vermemiştir. Şu örnekle konu daha iyi anlaşılacaktır. Bir fakire on yıl boyunca zekât veriyoruz. On birinci yıl, zenginleştiğini görüyoruz ve zekât vermeyi kesiyoruz. Buradan biz, "Fakire zekât neshedilmiştir." sonucu çıkarırsak yanılmış oluruz. Zira fakirin fakirliği zail olduğu, yani illet ortadan kalktığı için zekâtı vermemiş oluruz. İllet tekrar oluşursa, yani fakirlik geri dönerse, zekât vermeye devam ederiz.

– Bazı araştırmacılar Ömer'in (ra) bu tavrının iki kişiye yönelik olduğunu; zira onlara verilen paya rağmen hâllerinde bir düzelme olmadığını söylemişlerdir. Delil olarak da Ömer'in (ra) Uyeyne ibni Hısn ve Zıbrıkan ibni Bedr'den bu fonu kesmesine rağmen kalbi İslam'a ısındırılan başka kimselere pay verdiğini söylemişlerdir:

"Bu örneklerden birisi, İran'ın fethinin ardından savaş esiri olarak Medine'ye getirilen Hürmüzân'ın durumudur. Bu zat, İran (Fars) ordusunun ileri gelen komutanlarından birisidir. Savaş sonucu ordusu yenik düşünce o da esir olarak Medine'ye getirildi; Ömer'in (ra) huzuruna çıkarıldı. Ömer (ra) ile aralarında geçen uzun bir konuşma esnasında Hürmüzân, keskin zekâsını kullanarak eman almak istemiş ancak Ömer (ra) bunu kabul etmemişti. Sonunda Ömer (ra) ondan Müslüman olmasını istedi. O bunu kabul etti. Bunun üzerine Ömer (ra) kendisine 2 bin dirhem maaş bağladı." (Hz. Ömer ve Nebevî Sünnet, s. 270)

"Bir diğer örnek, 'Hutay'e' lakaplı meşhur şair Cervel b. Mâlik'tir. Kaynakların, Peygamber (sav) döneminde Müslüman olup bilahare irtidat ettiğini, Ebû Bekr döneminde tekrar Islam'a girdiğini zikrettiği bu zat, keskin dilli, dünya malına düşkün, cimri ve en yakınlarını dahi hicvetmekte beis görmeyen birisidir. Ömer, hakkındaki şikayetler artınca Hutay'e'yi önce hapsetti. Bir kısım sahabilerin araya girmesiyle bir süre sonra -tevbe etmesi karşılığında- serbest kalan Hutay'e, geçimini şiir söylemekle temin ettiğini ve başka bir kazanç yolu bilmediğini söyleyince Ömer (ra) Hutay'e'ye 3. 000 dirhem verdi. Abdullah b. el-Mübârek, bu olayı anlatırken, 'Ömer, Müslümanların ırzını, Hutay'e'ye verdiği 3. 000 dirhemle koruma altına aldı.' demiştir." (age. s. 271-272)

– Bugün şeriati iptal etmek isteyen birileri, Ömer'in (ra) bu vb. içtihadlarını ve Mâturidî'nin ne kastettiği tam olarak anlaşılmayan "içtihadla nesh" teorisini sıklıkla dile getirirler. Ulaşmak istedikleri sonuç şudur: Değişen şartlara uygun olarak şer'i nasları yürürlükten kaldırmalıyız. Açıkça söylemeseler de İslam'ı modern dünyayla sorunu olmayan, kurulu modern cahilî sistemle uyumlu, insanların tapınma ihtiyacını karşılayan mistik bir felsefeye indirgemek istiyorlar. Pavlus'un Hristiyanlığa yaptığı gibi "şeriatsız bir din" oluşturmaya çabalıyorlar.

Yola Ebû Hanîfe'yi (rh) yücelterek çıktılar. Onun (rh) ahad haberle ilgili koyduğu kaideleri gündemleştirip sünneti reddetmek, sünnetin ümmetin kalbindeki heybet ve otoritesini kırmak istediler. Bir zaman sonra Ebû Hanîfe'yi (rh) bıraktılar. Zira Ebû Hanîfe'nin (rh) bir usulü vardır. Usul demek, sorgulanabilmek demektir. Söylediğiniz her söz, kabul ettiğiniz usule göre sorgulanabilmektedir. Oysa onlar kaçak dövüşmek, hevalarınca tahrif etmek, hâlihazırda yaşadıkları hayatla uyuş-

Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine bakıldığında bu sınıfı önemsediği görülür. Bazen kalplerini İslam'a ısındırmak, bazen de şerlerinden emin olmak için onlara; kimi zaman sadaka/zekât mallarından kimi zaman ganimet/fey gelirlerinden, kimi zaman beytu'l maldan, kimi zaman da şahsi malından verir.[205] Onun (sav) uygulamalarından bazı örnekler okuyarak bu sınıfa verdiği önemi anlamaya çalışalım.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah, Hevâzin Kabilesi'nden ele geçirilen malları fey olarak Resûl'üne lütfedince Peygamber (sav) Kureyş'ten bazı kimselere yüzlerce deve verdi. Bunun üzerine Ensâr'dan bir grup Allah Resûlü (sav) hakkında, 'Allah, Allah Resûlü'nü (sav) affetsin. Baksana, Kureyş'e o kadar mal veriyor, bizi ise bırakıyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ onların kanları damlıyor.' dediler.

Onların bu şekilde ileri geri konuştukları Allah Resûlü'ne (sav) haber verildi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) Ensâr'a bir haberci gönderip onları deriden yapılmış bir çadırın altında topladı. İçeride onlardan başka hiç kimseyi bırakmadı.

mayan şeyleri değiştirmek istiyorlardır. O nedenle tam da bu noktada Ebû Hanîfe'yi (rh) bıraktılar ve Ömer'in (ra) içtihadlarını ve Mâturidî'nin "içtihadla nesh" anlayışını ileri sürdüler. Muhtemelen bu konudaki sermayelerine yeterli cevap verildiğinde ve artık başını, sonunu ya da bağlamını koparark kullandıkları malzeme işlerini görmediğinde başka bir noktaya savrulacaklar. Allah (cc) fırsat vermesin.

– Ömer'in (ra) bu ve benzeri içtihadlarını kullanmak ve şeriatı tahrif girişimi bu topraklara has değildir. Arap dünyasında da benzer girişimler söz konusu olmuştur. Yusuf El-Karadâvî şöyle demektedir:

"Böylece Ömer'in müellefe-i kulûb konusundaki uygulamasından büyük iddialarına dayanak edinen ve maslahatın gerektirdiği durumlarda naslara muhalefetin veya nasların hükmünü durdurmanın caiz olduğunu söyleyenlerin iddialarının batıl olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iddiada bulunanlardan biri de Subhi Mahmasani olup Felsefetu't-Teşri' kitabında siyaseti şeriyyenin veya Müslümanların maslahatının gerektirdiğinde Ömer'in naslara muhalefet etmekten bile kaçınmadığını söylemekte ve müellefe-i kulûb konusundaki uygulamasını göstermektedir. Bu iddiada bulunanlardan biri de mezhepleri yaklaştırma merkezi tarafından Kahire'de çıkarılan Risaletu'l İslâm dergisinde teşri felsefesi konusunda yazdığı makalede belirten Mahmud El-Lebabîdî'dir. Makalesinde yönetimin şûra organı ile temsil edilen ümmetin maslahat gerektirdiğinde bazı nasları dondurabileceğini söylemekte ve yine Ömer'in bu uygulamasını delil göstermektedir. Halbuki Ömer' in kitabını durdurması veya bilerek hükümlerine muhalefet etmesi muhaldir. Bütün yaptığı yukarıda belirttiğimiz şekildedir. Ezher âlimleri El-Libabîdî'nin makalesini şiddetle eleştirmiş ve Ezher Dergisi'nde reddiyeler yazmışlardır. Ayrıca merhum üstad Muhammed El-Medeni Kahire'de basılan Bahsun alâ Bahs kitabıyla bir reddiye yazmıştır." (Fıkhu'z Zekât, 2/84-85)

205. Müellefe-i kulûba zekât fonundan pay verilmez diyen âlimler, onlara zekât dışındaki gelirlerden verilebileceğini söylerler.

Ensâr toplanınca Allah Resûlü (sav), 'Söylediğiniz sözler bana ulaştı, şimdi ne diyeceksiniz?' diye sordu.

Aklı başında olan bilge kişiler söz alıp şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Resûlü, içimizdeki aklı başında kimseler kesinlikle bir şey söylemediler. Fakat aramızda bazı toy delikanlılar da var. Onlar, 'Allah, Allah Resûlü'nü (sav) affetsin. Baksana, Kureyş'e o kadar mal veriyor, bizi ise bırakıyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ onların kanları damlıyor.' dediler.'

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: '**Ben küfürden yeni kurtulmuş bazı kimselere böyle mal veriyorum.** Bu insanlar malları alıp giderken siz evinize Allah Resûlü (sav) ile birlikte dönmeyi istemez misiniz? Allah'a yemin ederim ki, sizin yanınıza alıp götüreceğiniz (Peygamber), onların yanlarına alıp götüreceklerinden (mallar) daha hayırlıdır.'

Ensâr da, 'İstemez miyiz ey Allah'ın Resûlü, tabii ki buna razıyız!' diye cevap verdi.

Allah Resûlü (sav) onlara şöyle dedi: 'Siz benden sonra çok ciddi derecede bencillikler göreceksiniz. Siz Allah ve havzın başında Resûl'ü ile karşılaşıncaya kadar sabredin!'

Enes şöyle dedi: 'Ancak biz sabredemedik.' "[206]

Ebû Saîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî (ra), Peygamber'e (sav) bir parçacık altın gönderdi. O da bunu şu dört kişi arasında paylaştırdı: El-Akra' ibni Hâbis El-Hanzalî El-Mücâşiî, Uyeyne ibni Bedr El-Fezârî, Nebnanoğullarından birisi olarak da sayılan Zeyd Et-Tâî ve Kilaboğullarından birisi olan Alkame ibni Ulâse El-Âmirî. Kureyşliler ile Ensâr buna kızdı ve 'Necid'in ileri gelenlerine bir şeyler veriyor, buna karşılık bizi terk ediyor.' dediler.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: **'Ben sadece onların kalplerini ısındırmaya çalışıyorum.'**

Gözleri içeri doğru çökmüş, yanakları kalkık, alnı çıkık, sakalı sık, (başını) tıraş etmiş birisi gelerek, 'Allah'tan kork, ey Muhammed!' dedi.

206. Buhari, 3147; Müslim, 1059

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Ben, O'na karşı gelecek olursam Allah'a kim itaat eder ki? Allah yeryüzündekilere karşı bana güveniyor da siz mi bana güvenmiyorsunuz?'

Bir adam -zannederim Hâlid ibni Velîd'di- bu adamı öldürmek için ondan izin istedi, fakat Allah Resûlü (sav) engelledi.

Adam gidince şöyle buyurdu: 'Bu adamın soyundan Kur'ân'ı okudukları hâlde boğazlarından aşağıya inmeyen, okun hedefi delip geçtiği gibi dinden çıkan, Müslimleri öldüren, fakat putperesleri hâllerine terk eden kimseler gelecektir. Andolsun onlara yetişecek olursam Âd Kavmi'nin öldürüldüğü gibi onları öldüreceğim.' "[207]

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), birtakım kimselere bazı hediyeler dağıttı. (Sa'd ibni Ebî Vakkâs şöyle devam etti:) Resûlullah (sav), içlerinden benim beğenimi kazanmış bir kimseye vermedi. Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü, falan kimseye niye vermedin? Vallahi ben onun da mümin olduğu görüşündeyim.' dedim.

O da, 'Müslim de!' buyurdu.

Biraz sustum, bu kişi hakkındaki bildiğim kanaat ağır bastı ve tekrar, 'Ey Allah'ın Resûlü, falan kimseye niye vermedin? Vallahi ben onun da mümin olduğu görüşündeyim.' dedim.

O da, 'Müslim de!' buyurdu.

Biraz sustum, yine bu kişi hakkındaki bildiğim kanaat ağır bastı ve 'Ey Allah'ın Resûlü, falan kimseye niye vermedin? Vallahi ben onun da mümin olduğu görüşündeyim.' dedim.

O da, 'Müslim de! Şüphesiz ki ben, kendisinin dışındakileri ondan daha çok sevdiğim hâlde sırf Allah onu cehheneme yüzüstü sürüklemesin diye bir kimseye hediye verebilirim.' buyurdu."[208]

Amr ibni Tağlib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Allah Resûlü'ne (sav) Bahreyn'den bir miktar mal getirilmişti.

207. Buhari, 3344; Müslim, 1064
208. Buhari, 1478; Müslim, 150

Allah Resûlü (sav) bu malları insanlara dağıtmış, fakat bazılarına hiçbir şey vermemişti. Daha sonra kendilerine pay vermediği kimselerin ileri geri konuştuklarından haberdar olunca onlara hitap etme ihtiyacı duydu ve Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi:

'Şimdi asıl konuya gelelim, Allah'a yeminle söylüyorum ki ben bazen birilerine böyle mal veririm, fakat herhangi bir bağışta bulunmadığım ve kendisine mal vermediğim kişileri onlardan daha çok severim. İşte ben bazı insanlara çok sabırsız bir yaratılışta olduklarını ve herhangi bir lütuf olmadığında hemen feryâdı bastıklarını bildiğim için böyle ikramda bulunuyorum. Buna karşılık Yüce Allah'ın, kalplerini hayırla doldurduğu ve gönüllerinde mala karşı tutku bırakmadığı (Allah'tan başka hiç kimseye muhtaç olmama duygusu var ettiği) kimseleri bu özelliklerine ısmarlıyorum. İşte Amr ibni Tağlib bunlar arasındadır.'

Amr ibni Tağlib şöyle demiştir: 'Allah'a yemin ederim ki Allah Resûlü'nün (sav) bu sözünü, kızıl deve sürülerine sahip olmaya değişmem.' "[209]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sav) huzuruna girmek üzere bir adam izin istemişti. Allah Resûlü de, 'Ona izin veriniz. O, aşiretinin ne kötü oğludur (yahut aşiretinin ne kötü kardeşidir).' buyurdu.

Adam içeri girince onunla yumuşak sözlerle konuştu. Daha sonra ben ona, 'Ey Allah'ın Resûlü, o adam hakkında dediklerini dedin, sonra da onunla (neden) yumuşak konuştun?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'Ey Âişe! Şüphesiz Allah nezdinde mevki olarak insanlar arasında en kötü olan kişi, diğer insanların haddi aşan davranışlarından korunmak için terk ettiği -yahut da ona ilişmediği- kimsedir.' buyurdu."[210]

Abdullah ibni Ebî Muleyke'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav) altınla işlenmiş ipek kumaştan yapılmış elbiseler hediye edilmişti. O da (sav) bunları ashabına paylaştırdı ve bir tanesini de Mahreme ibni Nevfel'e ayırdı. Mahreme, oğlu Misver ibni Mahreme ile birlikte gelip kapıda durdu ve Peygamber'i (sav) kastederek, 'Onu bana çağırın!' dedi.

209. Buhari, 923
210. Buhari, 6131; Müslim, 2591

Resûlullah (sav) onun sesini duydu ve ayırdığı elbiseyi alıp onu karşıladı. Elbiseyi göstererek, 'Ey Ebû Misver! Bak bunu sana ayırdım. Ey Ebû Misver, bak işte bunu sana sakladım.' buyurdu.

Bu Mahreme'nin biraz sert bir tabiatı vardı."[211]

İslam var oldukça İslami mücadele, mücadele var oldukça müellefe-i kulûb da var olacaktır. İslam toplumu bazen güçlü bazen zayıf olacak; bazen şanlı zaferler kazanacak bazen de (zahiren) yenilecektir. Bazı durumlarda kazanmak istedikleri, bazı durumlarda şerlerinden emin olmak istedikleri insanlar olacaktır. Bu da müellefe-i kulûb fonunun devam etmesi demektir.

5. Köleler

Bugün, Yüce Allah'ın lütfu ve kereminden dolayı, bilinen anlamıyla kölelik kalmamıştır.[212] [213]

• Köleliğe Dâhil Olması Tartışılan Meseleler

– **Müslim esirler:** Bazı âlimler; kölenin zekât fonuyla kurtarılmasındaki gayeyi tespit etmiş ve şu sonuca ulaşmışlardır: Köleyi (onun haklarını gözeten) Müslim birinden kurtarmak caizse, kâfirin esareti altında bir nevi köle durumunda olan Müslim'i kurtarmak da caizdir.[214]

– **Sömürge toplumlar:** Bazı âlimler, bireysel olarak bir köleyi kurtarmanın caiz olduğu gibi toplum olarak köleleştirilmiş halkların kurtulmasının da caiz olduğunu belirterek onlar için bu fondan para harcanabileceğini söylemişlerdir. Dahası, sömürgeleştirilen köle toplumların bireysel kölelikten çok daha çetin olduğu kanaatine varmışlardır. Zira, birey olan köle ölür ve kölelik son bulur. Toplumsal kölelik ise babadan oğula intikal eder, bağımsızlıklarını elde etmedikçe de sürer gider.[215]

211. Buhari, 3127

212. Detaylı bilgi için bk. s. 329

213. Köleliğin olduğu dönemde sahabe ve selef uleması iki sınıfı bu fona dâhil etmiştir.
– Zekât parasıyla köle alıp azat etmek. Bu, İbni Abbâs'tan nakledilmiştir. (bk. Tefsîru't Taberî, 14/317, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri)
– Özgürlüğünü elde etmek için sahibiyle antlaşma yapan, borcunu parça parça ödeyen köle (mukateb). Bu, Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) nakledilmiştir. (bk. age.)

214. Bu, İmam Ahmed'den ve kadı İbnu'l Arabi'den nakledilmiştir. (bk. Fıkhu'z Zekât, 2/103)

215. bk. age. 2/103. Tefsîru'l Menâr'dan naklen.
Bu toplumların kurtuluşu için verilecek mücadele, Allah yolunda cihaddır. Yani her hâlükârda

– **Köle işçiler:** Bugün dünyanın birçok yerinde çok uluslu şirketler tarafından köleleştirilmiş işçiler vardır. Çin, Bangladeş, Hindistan ile Afrika kıtasındaki birçok ülkede günlük bir dolara ve neredeyse on sekiz saat çalıştırılan işçiler… Yine göç yollarında kaçırılan ve mafya eliyle çok uluslu şirketlere satılan mazlumlar vardır. Merdiven altı atölyelerde yalnızca karın tokluğuna ve işkence altında çalıştırılan bu insanlar birer modern köledir. Köle; hürriyeti elinden alınan ve bir efendi elinde iradesiz şekilde çalışan kimsedir. Zorba şirketlerin önce bir bölgeyi açlığa mahkûm edip sonra mafya zoruyla insanları çalıştırması da bir modern köleleştirme faaliyetidir. Bu insanların kurtuluşu için verilen toplu mücadele, Allah yolunda cihaddır. "Fi sebilillah" fonundan bu mücadele finanse edilebilir. Bununla birlikte bu insanları kurtarmak için bireysel mücadele verenler "köle" fonundan onların kurtuluşu için zekât mallarını harcayabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[216]

6. Borçlular

Zekât fonundan yardım yapılacak sınıflardan biri de borçlu kimselerdir. İki kısma ayrılırlar:

- Kendi başına gelen bir sorun nedeniyle borçlu duruma düşenler
- Toplumsal bir sorunda rol üstlenen ve bu sebeple borçlu duruma düşenler[217]

Ayetin lafzı her iki sınıfı da kapsamaktadır. Allah Resûlü de (sav) bu sınıfların zekât mallarından isteyebileceğini belirtmiştir.

Kabîsa ibni Muhârik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimseye kefil olmuştum, bu nedenle o konuda bir şey istemek için Resûlullah'a (sav) gittim.

---

bu mücadeleye "fi sebilillah" fonundan yardım yapılabilmektedir. Buradaki tartışma, bu halklara ayrıca "köle" fonundan yardım edilip edilmeyeceği meselesidir.

216. Hayatın gerçeklerinden uzak insanlar için, yukarıda anlatılanlar mübalağa sanılabilir. Oysa bugün, başta Türkiye olmak üzere kendini İslam'a nispet eden Orta Doğu ülkelerinde pasaportlarına el konan, senet imzalatılarak borçlandırılan insanlar vardır. Bu insanların hiçbir iradesi yoktur, kendilerinden istenen her şeyi yapmak zorundalardır. Genelde sağlığa zarar verdiği için kimsenin çalışmak istemediği tehlikeli ve yıpratıcı ağır işlerde ve suç kapsamında olan gayrimeşru işlerde çalıştırılmaktalardır.

217. Bir kan davasını sonlandırmak, toplumsal barış ve huzuru sağlamak, maddi bir anlaşmazlık nedeniyle oluşan sorunlarını gidermek için… malını harcayan, sorumluluk üstlenenler bu sınıftandır.

Kendisi, 'Biraz bekle, belki sadaka/zekât gelir de onun sana verilmesini emrederiz.' **buyurdu.**

Bunun arkasından şöyle buyurdu: 'Ey Kabîsa, dilenmek yalnız üç kişiden biri için helaldir: Kefalet altına giren kimse. Bu kimsenin, borcunu ödeyene kadar dilenmesi helaldir. Bu kefalet bittikten sonra dilenmeyi bırakır. Bütün mal varlığını yok eden bir felakete uğrayan kimse. Bu kimsenin de geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Hakkında, kendisini tanıyanlar arasından (kavminden) aklı başında üç kişinin, 'Filan kimse fakir düşmüştür.' diyecek derecede fakirliğe düşen kişi. Onun da geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Bu durum dışındakilere haramdır, dilenenler haram yemiş olur.' "[218] [219]

218. Müslim, 1044

219. Bu hadis-i şeriften birçok güzel sonuç/hikmet istinbat edilmiştir:

– Zekât toplumsal bir dayanışma, İslami bir sigorta sistemidir.

Yusuf El-Karadâvî şöyle söyler: "Böylece zekât; âfet ve felâketlere karşı bir nevi sosyal sigorta veya sosyal güvenlik rolünü oynamaktadır. Bu da dünyanın sonradan bildiği ve uygulamağa çalıştığı bütün sosyal sigorta çeşitlerinden önce gerçekleşmiştir. Ne var ki İslam'ın zekât nizamı ile Müslümanlara gerçekleştirdiği sosyal sigorta; modern çağda ve ancak sayısız merhalelerden sonra Batı'nın tanıdığı ve gerçekleştirmeğe çalıştığı sosyal sigorta sisteminden çok daha üstün, kapsamlı ve mükemmeldir. Batı sisteminde sigorta şirketi halktan ancak prim ödeyen kişilere tazminat yardımında bulunmaktadır. Tazminat verildiği zaman da felâkete uğrayan kişiye uğradığı zararlara göre değil, ödediği prim miktarına göre tazminat verilmektedir. Kim çok prim ödemişse ona verilecek tazminat da çok olmaktadır. Kim az ödemişse alacağı tazminat da felâketi ve zararı ne kadar büyük olursa olsun, o nispette azdır. Bu gerçektir ki, mahdut gelir sahipleri sınırlı ve az prim yatırarak sigortalı olmaktadır. Felâketlere uğradıkları zaman da ihtiyaçları ne olursa olsun, alacakları tazminat az olmaktadır. Çünkü Batı'da sigorta sisteminin temeli sigortalı kişiler aracılığıyla ticarete ve kazanmaya dayanmaktadır. İslam'ın gerçekleştirdiği sigorta sistemi ise önceden ödenen prim veya taksite dayanmamakta, felâkete uğrayan kimseye de ihtiyacına ve uğradığı zarara göre verilmekte, ihtiyacı ve sıkıntısı giderilmektedir." (Fıkhu'z Zekât, 2/107-108)

– Başına gelen bir musibet veya toplumsal sorumluluk üstlendiği için zekât verilen kimseye "ihtiyacını giderecek" kadar verilmelidir. Bilirkişi onun zararını tespit ettikten sonra, onu sıkıntıdan kurtaracak meblağ ona verilir.

– Allah Resûlü (sav) yalnızca mübah sebeplerle borçlananları zikretmiştir. İçki, kumar, eğlence, israf vb. İslam'ın haram kıldığı sebeplerle borçlananlar bu kapsamda değildir. Zira bu kişilere yardım, masiyete yardım ve masiyet ehlini teşvik olacaktır. Borcunun zekât malından karşılanacağını bilen kimse, rahatlıkla günah işleyecektir. Yüce Allah masiyette yardımlaşmayı yasaklamıştır:

"İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Günah ve haddi aşmada yardımlaşmayın." (bk. 5/Mâide, 2)

İlk nesil müfessirleri de bu kayıtları zikretmiş, her ne kadar kayıtlar zekât ayetinde geçmese de şeriatın bütününe bakarak şöyle demişlerdir:

Tabiinden Mucâhid (rh) der ki: "Bunlar bozgunculuk ve saçıp savurma olmaksızın borç yükü altına girenlerdir. Allah (cc) bu ayette onlara pay ayırmıştır." (bk. Tefsîru't Taberî,14/319, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri. Bu görüş Katâde (rh) ve Mukâtil ibni Suleymân'dan (rh) nakledilmiştir.)

Bunun tek istisnası şirkten tevbe ederek İslam'a giren veya günahlarından tevbe ederek hâlini ıslah edenler olabilir. Bu insanların geçmişten kalan masiyet kaynaklı borçlarını ödemek; masi-

7. Allah Yolunda Olanlar (Fi Sebilillah)

Zekât verilecek sınıflardan biri de Allah yolundaki kimselerdir. Bu, Allah yolunda verilen her türlü cihadı kapsayan bir ifadedir. Zira İslam elle, dille ve malla yapılan tüm mücadele türlerini cihad diye isimlendirmiş ve bunları Allah yolunda saymıştır:

"Kâfirlere itaat etme! Ve o (Kur'ân'la) onlara karşı büyük bir cihad ver."[220]

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müşriklerle mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle gayret edip savaşınız."[221]

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"En değerli ve geçerli cihad, zalim idarecinin yanında hakkı ve adaleti söylemektir."[222]

Ebû Umâme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mina'da birinci cemrenin yanında bir adam Resûlullah'a (sav) gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Hangi cihad daha değerli ve kıymetlidir?' diye sordu.

Resûlullah (sav) sustu. O adam, Resûlullah'ı (sav) ikinci cemreyi taşlarken gördü. Yine aynı soruyu sordu. Resûlullah (sav) yine sustu cevap vermedi. Daha sonra Resûlullah (sav), Akabe cemresinin taşlarını atıp binitine binmek için ayağının üzengiye koyunca, 'Soru soran kimse nerededir?' buyurdu.

Adam, 'Buradayım, ey Allah'ın Resûlü!' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Zalim bir hükümdar yanında hakkı konuşmaktır.' "[223]

---

yette yardımlaşma olmadığı gibi günaha teşvik de değildir. Zira tevbe edenin masiyeti söz konusu değildir. Ayrıca bu, insanları tevbeye teşvik edecek bir davet ve ıslah aracı olabilir. Masiyetten kaynaklı borçları zekâtla ödemeye engel olan illet ortadan kalkınca hüküm de değişir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

220. 25/Furkân, 52
221. Ebu Davud, 2504; Nesai, 3096
222. Ebu Davud, 4344; Tirmizi, 2174
223. İbni Mace, 4012

"Ka'b ibni Mâlik'in torunu Abdurahman'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

Ka'b ibni Mâlik, Allah (cc) şiir hakkındaki ayeti indirdiği zaman Nebi'ye (sav) gelip, 'Allah şiir hakkında senin de bildiğin ayeti indirdi. Sen onun hakkında nasıl düşünüyorsun?' dedi.

Nebi (sav), 'Şüphesiz mümin kılıcı ve diliyle cihad eder.' dedi."[224] [225]

224. Ahmed, 15785

225. Cumhur-u ulema ayette geçen "fi sebilillah" kavramını Allah yolunda kıtale/savaşa indirgemiş, yalnızca savaşanlara buradan pay verileceğini söylemişlerdir. Gerekçe olarak; Kur'ân'da yer alan "fi sebilillah" kavramının -her ne kadar genel bir anlam ifade etse de- Kur'ân örfünde/ıstılahında kıtalle özdeşleştiğini, kullanıldığında akla ilk olarak kıtalin geldiğini söylemişlerdir. Hâliyle İslam'a davet, propaganda, emr-i bi'l ma'ruf gibi alanlara zekât malından harcanmayacağı görüşünü tercih etmişlerdir.

"Allah yolundaki gazilere gelince, bunlar gönüllü savaşan mücahitlerdir. Gâziler için Beytü'l-Mâl'de ayrılan tahsisattan kendilerine pay ayrılmamış olması hâlinde, zengin bile olsalar, bunlara ihtiyaçları olan gidiş dönüş ve ikâmet masrafları verilir. Bu mücahitlerin geçimlerinden sorumlu oldukları yakınlarının nafakaları da kendilerine ödenir. Giyimleri, silah ve at için gereken para, eşya ve azıklarını taşımaya alışık olmamaları durumunda bunların taşınmasında kullanılacak vasıta da zekâttan verilebilir." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/893)

Deriz ki: Bu istidlal birkaç yönden eleştirilebilir.

– Genel anlamda "fi sebilillah" kavramıyla kıtal kastedilse de geçtiği her ayette bu anlamda kullanılmaz. Bazı ayetlerde farklı anlamlarda kullanılmıştır:

"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! (Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğine) şahitlerken, niçin onu eğri göstermeye yeltenerek iman edenleri **Allah'ın yolundan** alıkoymaya çalışıyorsunuz? Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.' " (3/Âl-i İmrân, 99)

"(O münafıklar) küfre girdikleri gibi sizin de küfre girmenizi ve onlarla eşit olmanızı isterler. **Allah yolunda** hicret edinceye kadar onlardan dost edinmeyin. (Hicret etmeye yanaşmaz) yüz çevirirlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost ne de yardımcı edinin." (4/Nisâ, 89)

"Yahudi olanların zulümleri ve birçok kişiyi **Allah'ın yolundan** alıkoymaları sebebiyle, (daha önceden) helal kılınmış temiz yiyecekleri onlara haram kıldık." (4/Nisâ, 160)

"Onlar ki; insanları **Allah'ın yolundan** alıkoyar ve o yolun çarpık/eğri olmasını isterler. Onlar ahireti de inkâr ederler." (7/A'râf, 45)

"Ey iman edenler! Şüphesiz ki din bilginlerinin ve abidlerin çoğu, insanların malını haksız yollarla yemekte ve **Allah'ın yolundan** alıkoymaktadırlar. Altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenleri, can yakıcı bir azapla müjdele." (9/Tevbe, 34)

"İnsanlardan öylesi vardır ki; bilgisizce **Allah'ın yolundan** saptırmak ve (O'nun ayetlerini) eğlence konusu edinmek için boş sözü satın alır. İşte böylelerine alçaltıcı bir azap vardır." (31/Lokmân, 6)

Verdiğimiz örneklerin Kur'ân'da birçok benzeri vardır. Bu ayetlerde "fi sebilillah" kıtal anlamında değil, İslam'ın/Dinin/Nebi'nin getirdiği mesaj anlamındadır. Bazı ayetlerde "Allah yolunda" kavramı "عن/a'n" harf-i ceriyle kullanılsa da verdiğimiz bazı örneklerde "في/fi" harf-i ceriyle kullanılmıştır.

Nisâ Suresi'nin 89. ile Tevbe Suresi'nin 34. ayetleri gibi…

Birinde Hicret, diğerinde Yahudi ve Hristiyan din adamlarının infak etmeyişi hatırlatılmıştır.

– Allah Resûlü "hac" ibadeti için yola çıkanlara bu fondan pay vermiş, onları "fi sebilillah" kapsamına dâhil etmiştir.

8. Yolda Kalmış (İbni Sebil)

Zekât verilecek sınıflardan biri ibni sebil, yani yolda olan kimsedir:

"Abdullah ibni Abbâs (ra) der ki: 'İbni sebil, Müslimlere gelen (yolda kalmış) fakir misafirdir.'

Mucâhid (rh) der ki: 'Yolda kalmış kişi zengin olsa bile, şayet yolunu devam ettirecek nafakaya sahip değilse zekâttan pay alır.' "[226]

İbni sebil; yolculuğa çıkan, nafakası tükendiği için yolculuğa devam edemeyen, yolda kalmış kimsedir. Onu gideceği yere ulaştıracak maddiyat zekât fonundan verilebilir.[227]

Ummu Ma'kil'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Ma'kil, Allah Resûlü (sav) ile birlikte hacca gitmeye kesin karar verdi. Ebû Ma'k'il eve gelince karısı Ummu Ma'kil, kocasına hitaben, 'Biliyorsun ki benim üzerimde bir hac görevi vardır.' dedi. Durumu Allah Resûlü'ne (sav) arz etmek üzere kalkıp ikisi birlikte yürüyerek Allah Resûlü'nün (sav) yanına vardılar.

Ummu Ma'kil, 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim üzerimde bir hac görevi var. Ebû Ma'kil'in genç bir devesi var, (onunla haccedebilir miyim)?' dedi.

Ebû Ma'kîl de, 'Doğru söyledi, fakat ben o devemi Allah yolunda infak ettim.' dedi.

Allah Resûlü de (sav), 'Onu eşine ver, onunla haccetsin. Çünkü hacca gitmesi de Allah yolunda bir ameldir.' buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Ma'kil deveyi eşine verdi. (Ancak Ebû Ma'kil'in ölümü nedeniyle o yıl Ummu Ma'kil hacca gidemedi.) Sonra Ummu Ma'kil Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben yaşlanmış ve hastalıklı bir kadınım, kaçırdığım haccın yerine geçecek bir amel var mıdır?' diye sordu.

Allah Resûlü de (sav), 'Ramazan'da yapılan umre bir hac ecri yerine geçer.' buyurdu." (Ebu Davud, 1988; Ahmed, 27106)

Burada sorulması gereken soru şudur: Haccın Allah yolundan sayılmasının sebebi nedir? Bu soruya iki şekilde cevap verilebilir:

Ya "Allah yolunda" kavramı cumhurun anladığı gibi yalnızca kıtal için değil, zahirinden anlaşıldığı üzere tüm İslami yolları kapsamaktadır ya da Allah Resûlü (sav) kadınlar için hac ibadetini cihad saydığından onlara zekât develerinden verilmesini istemiştir.

Âişe Annemizden (r. anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav) dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz de sizinle savaşa ve cihada katılalım mı?'

Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: 'Sizin için cihadın en iyisi ve güzeli hacdır, hacc-ı mebrurdur.'

(Âişe (r. anha) şöyle dedi:) Bunu Resûlullah'tan (sav) işittikten sonra cihadı asla terk etmem!" (Buhari, 1861)

Her iki durumda da İslam için verilen mücadele, Allah yolunda lafzına dâhildir. Zira; şayet hac lafzın zahirine dâhilse Allah yolunda mücadele daha öncelikli olarak dâhil olur. Şayet şeriat, kadın haccını cihad saydığından dâhilse yukarıda okuduğumuz gibi, İslam; dil ve malla yapılan mücadeleyi de cihad saymıştır.

Sonuç olarak: Fi sebilillah fonunda öncelik Allah yolunda kıtaldir. Ancak bunun yanında İslami mücadelenin her alanı bu fona dâhildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir. (Tafsilatlı bir değerlendirme için bk. "Fi Sebîlillâh" Kavramının Zekât Açısından Tahlili, Murtaza Köse)

226. Tefsîru't Taberî, 14/320-321, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri

227. Bazı âlimler yolculuk yapmak isteyen, ancak maddi imkânı olmayanı da bu kapsama dâhil

• Günümüzde İbni Sebil

– Günümüzde yerinden yurdundan edilen ve yollarda hareket hâlinde bulunan milyonlarca insan vardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR), "Küresel Trendler" raporunun en son verilerine göre 89,3 milyon insan zorla yerinden edilmiş durumdadır. Bu rakamın 53,3 milyonu ülke içindekiler, 27,1 milyonu mülteciler ve 4,6 milyonu sığınmacılardır. Bu rapora göre dünya nüfusunun % 1'i ibni sebil durumundadır.

Müstekbir tağutların mülteci durumuna düşürdüğü insanların büyük çoğunluğu, kendini İslam'a nispet eden mustazaflardır. Mülteci yoğunluğuna göre Suriye, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali ilk sıralarda gelmektedir.

Yukarıda okuduğumuz rakamlar resmî olarak kayıt altına alınabilmiş olanlardır. Zorunlu olarak yollara düşmüş mazlum sayısı bu sayının çok üstündedir. Bu insanların işgal edilmiş topraklara dönmesi zordur. Birçok bölgede işgal, iç savaş ve kargaşa devam etmektedir. Sivillerin bu şartlarda günlük hayatlarını sürdürmesi olanaksızdır. Yolda kalmış bu insanların insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesi için onlara zekât fonundan yardımcı olmak; geçimlerini sağlayacak ve yardıma muhtaç olmadan yaşayacakları bir iş kurmalarını sağlamak gerekir.

– Bazı âlimler dilenci, evsiz, sokaklarda yaşayan insanları da bu sınıfa dâhil etmiştir.[228] Bu insanlar her hâlükârda zekâttan pay alırlar. Zira her şeyden önce fakir/miskin sınıfına dâhillerdir. Ancak İslami yönetim, günümüz şartlarını değerlendirerek onları ibni sebil sınıfına dâhil edebilir.

Zekât Vermeye Dair Meseleler

• Zekâta Niyet Etmek

Zekâtını verecek kişi zekât vermeye niyet etmelidir. Zira zekât bir ibadettir ve her ibadet gibi niyetle sahih olmaktadır.

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

---

etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bunlar İslami mücadele için yolculuk yapmak istiyorsa "fi sebilillah" sınıfına dâhildir. Şayet sağlık, eğitim, ticaret gibi bir amaçla yolculuk yapmaları gerekiyor ve imkânları yoksa fakir/miskin kapsamındalardır.

228. bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/172-173

"Allah Resûlü'nün (sav) şunları söylediğini duydum: 'Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır.' "[229]

Kişinin verdiği malı zekât olarak vermeye niyet etmesi yeterlidir. Zekâtı verdiği kişiye bunun zekât olduğunu bildirmesi şart değildir. Selefimiz, fakiri incitmemek ve mahcup etmemek için söylenmemesini evla görmüştür. İyiliğin evla olanı gizli olandır.[230]

- **Zekât Bir Tek Sınıfa Verilebilir**

Zekât; ayette zikredilen sekiz sınıfın tamamına verilebileceği gibi, bazı sınıflara veya bir tek sınıfa verilebilir:

"Ömer (ra) der ki: 'Bu sınıflardan hangisine verirse zekât yerine gelmiş olur.' "[231]

"Huzeyfe ibni Yemân (ra) der ki: 'İstersen zekâtı tek bir sınıfa verirsin, istersen iki, üç veya daha fazla sınıfa verirsin.' "[232] [233]

229. Buhari, 1; Müslim, 1907

230. bk. El-Muğnî, 2/482, 1766. Mesele

231. Tefsîru't Taberî, 14/322, Tevbe Suresi, 60. ayetin tefsiri

232. age.

233. Bu görüş Alî (ra), Abdullah ibni Abbâs (ra), Saîd ibni Cubeyr (rh), Hasan El-Basrî (rh), İbrâhîm Nehaî (rh) ve cumhur-u ulemadan nakledilmiştir.

Bir grup fukaha, zekâtın tüm sınıflara dağıtılmasını şart koşmuşlardır. Örneğin 100 lira zekât verecek birinin, bu sekiz sınıftan mevcut olanlara 100 lirayı bölüştürmesini şart koşarlar.

İbni Ruşd (rh) ihtilafın sebebine dair iki neden zikreder: (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/132)

– Ayetin lafzı (zahiri) tüm sınıflara eşit verilmesini iktiza eder.

– Bu konuda varid olan hadis vardır:

Ziyâd ibni El-Hâris Es-Sudâî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav) geldim ve ona biat ettim dedi ve uzunca bir hadis anlattı. Resûlullah'a (sav) bir adam geldi ve, 'Bana zekâttan bir şey ver.' dedi.

Resûlullah (sav) ona, 'Allah, zekâtın dağıtılacağı yerler konusunda ne bir peygamberin ne de başkasının hükmüne razı olmadı. Bu konudaki hükmünü kendisi verdi ve sekiz sınıfa ayırdı. Eğer sen o sınıftan isen sana da hakkını veririm.' buyurdu." (Ebu Davud, 1630)

Bu iki gerekçeye şöyle cevap verilebilir:

· Ayetin zahirinin tüm sınıflara aynı ânda verilmesini iktiza etmesi tartışmalıdır. Zira bu ayetin nüzulüne sebep olan bir hadise yaşanmış; siyaktan da anlaşılacağı gibi münafıkların zekâttan pay istemesi üzerine ayetler inmiştir:

"Onlardan bazısı (yaptığın taksimatı beğenmeyip) sadakalar konusunda seni eleştirir. Şayet ondan onlara verilirse razı olurlar, verilmediğinde ise (bir bakmışsın) öfkeden kudurmuşlar. Allah'ın ve Resûlü'nün verdiğine razı olup: 'Allah bize yeter. Allah ve Resûlü lütuf ve ihsanından bize verecektir. Şüphesiz ki bizler, Allah'a rağbet edenleriz.' deseler ne olurdu ki? Sadakalar (zekât malları), Allah tarafından belirlenmiş bir farz olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, zekât memurlarına, kalbi İslam'a ısındırılanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışa verilir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (9/Tevbe, 58-60)

• Zekât Kimlere Verilmez?

– Zenginlere Verilmez

Allah Resûlü (sav) zekât için, "Zenginden alınır fakire verilir."[234] buyurmuştur. Zengin, kendisinden zekât alınandır, ona zekât verilmez.[235]

– Gücü Kuvveti Yerinde Olan, Çalışıp Kazanabilenlere Verilmez

Ubeydullah ibni Adiy ibni Hiyâr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabeden iki kişi Veda Haccı'nda Allah Resûlü (sav) zekât dağıtırken ona gelip zekâttan pay istediler.

Buna göre ayetten şu anlam varid olur: Zekât burada sayılan sınıfların hakkıdır, onlara verilebilir. Onların dışında kalan kimseler zekâttan pay isteseler de onlara verilmez. Yani ayet; zekâtı sekiz sınıfa eşit dağıtın, demez. Münafıklar istese de, bu sekiz sınıftan olmadıkları için onlara vermeyin, der. (bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/72-74, Tevbe Suresi 60. ayetin tefsiri)

· Mezkûr hadisin isnadında Abdurrahman ibni Ziyâd ibni Enum El-İfriki vardır. Bu ravinin rivayetlerinde ihtilaf edilmiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 4/42-45, 4508 No.lu Ravi)

Hâliyle bu hadis delil alınmaya uygun değildir. Ayrıca hadisi -bazı âlimler gibi- sahih kabul etsek de sekiz sınıfın hepsine verilme zorunluluğu yoktur. Zira hadis Ebû Sevr'in (rh) anladığı şekliyle şöyle yorumlanmaya da müsaittir: Şayet zekâtı dağıtan imamsa (yani devletse) tüm sınıflara verir. Şayet kişi zekâtını (günümüzde olduğu gibi) kendisi veriyorsa tek sınıfa verir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1630 No.lu Hadis Şerhi)

Ayrıca yukarıda okuduğumuz gibi sahabenin cumhuru, **o gün var olan uygulamaya bakarak** zekâtın tek sınıfa verilebileceğini söylemiştir. Bu da ayet ve hadisin zahirinden anlaşılanın o günkü yaygın uygulamadan farklı olduğunu gösterir.

Bazı âlimler, Muâz (ra) hadisindeki "Zenginlerden alınır, **fakirlere** verilir." ifadesine dayanarak şöyle derler: "Allah Resûlü (sav) burada tek sınıfı zikreder, o da fakirlerdir. Demek ki zekât sekiz sınıftan yalnızca birine verilebilir." (bk. Fethu'l Bârî, 1496 No.lu Hadis Şerhi)

234. bk. Buhari, 1458; Müslim, 19

235. Mücahitlik, zekât memurluğu, bir borç veya afete düçar olmak, toplumsal bir sorumluluk nedeniyle maddi kayba uğramak gibi durumlarda zengine zekât verilebilir.

Atâ ibni Yesar'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu beş kişinin dışında hiçbir zengine zekât almak helâl değildir: Allah yolunda cihad eden kimse, zekât memuru, Müslimlerin arasını bulmak için borçlanan, zekât malını herhangi bir sebeple kendi parası ile satın alan kimse ve fakir komşusunun kendisine verilen zekâtı hediye ettiği zengin kişi." (Ebu Davud, 1635; İbni Mace, 1841)

Kabîsa ibni Muhârik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimseye kefil olmuştum, bu nedenle o konuda bir şey istemek için Resûlullah'a (sav) gittim. Kendisi, 'Biraz bekle de sadaka/zekât gelir biz de onun sana verilmesini emrederiz.' buyurdu.

Bunun arkasında şöyle buyurdu, 'Ey Kabîsa, dilenmek yalnız üç kişiden biri için helaldir: Kefalet altına giren kimsenin, borcu ödeyene kadar dilenmesi helaldir. Bu kefalet bittikten sonra dilenmeyi bırakır. Bütün mal varlığını yok eden bir felakete uğrayan kişi. Bu kimsenin de geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Hakkında, kendisini tanıyanlardan (kavminden) aklı başında üç kişinin: 'Filan kimse fakir düşmüştür.' diyecek derecede fakirliğe düşen kişi. Bu kimsenin de geçimini düzeltene kadar dilenmesi helaldir. Bu durum dışındakiler haramdır, dilenenler haram yemiş olur.' " (Müslim, 1044)

(İki sahabe şöyle dedi:) Bakışlarını kaldırarak bakıp bizi süzdü. Bizi kuvvetli ve güçlü görünce şöyle dedi: 'Eğer isterseniz ikinize veririm. Fakat zekâttan zengin ve güçlü olanın payı yoktur.' "[236]

– Nafakası Vacip Olan Akrabalara Verilmez

Kişi; bakmakla yükümlü olduğu eş, çocuk, ebeveyn veya nafakasını üstlendiği kimselere zekât veremez.[237] Zira onlara vereceği zekât; bir cebinden çıkıp ötekine giren para gibidir. Bir nevi kişi kendine zekât vermiş olacaktır.

Onların ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef olduğundan, zekâtla onların nafakasını karşılamış olacaktır. Oysa nafaka ayrı bir hak, zekât ayrı bir haktır.[238]

Nafakasını karşılamakla mükellef olmadığı yakınlarına zekât verebilir. Örneğin, kadın, malının zekâtını kocasına verebilir. Zira kocanın ihtiyaçlarını karşılamak kadının sorumluluğunda değildir. Yine kadın, çocuklarına zekât verebilir. Zira baba yaşıyorsa kadın çocuklara bakmakla mükellef değildir.[239]

---

236. Ebu Davud, 1633; Nesai, 2597

237. bk. El-Muğnî, 2/484, 1796. Mesele

238. Bazı âlimler nafakası vacip olanlara zekât malından verileceğini söylemişlerdir. Delil olarak da oğlunun sadakasını alan sahabiye Resûl'ün (sav) cevaz vermesini öne sürmüşlerdir.

Ma'n ibni Yezîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, babam ve dedem; Resûlullah'a (sav) biat etmiştik. Beni o (sav) nişanlanlandırdı ve nikâhımı kıydı. Bir gün Allah Resûlü'ne bir şikâyetle gittim. Babam (Yezid), kendisi için tasadduk etsin diye mesciddeki bir adama bir miktar dinar verdi. Gittim, dağıtılan dinarlardan ben de aldım ve babamın yanına geldim. Babam, 'Vallahi, ben onları senin için bırakmadım.' dedi. Davayı Allah Resûlü'ne (sav) arz ettim.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Ey Yezid, niyet ettiğinin mükâfatını göreceksin. Ey Ma'n ne aldıysan senindir.' " (Buhari, 1422)

Bu hadisle istidlal edilmesi iki sebeple isabetli değildir.

• Sahabi Ma'n (ra) babasının nafakasını karşılamıyor, müstakil yaşıyor olabilir. (bk. Fethu'l Bârî, 1422 No.lu Hadis Şerhi)

• Bu sadakanın farz olan zekât mı nafile olan infak mı olduğu belli değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1617-1619 No.lu Hadis Şerhi) Yan karinelere bakıldığında bu sadakanın nafile olduğu tercih edilir. Zira o dönemde, farz olan zekâtı devlet toplar, nafile sadakaları insanlar verirdi.

239. Bunun caiz olduğuna dair rivayetler zikredilmiştir. Ancak bu rivayetlerde zikredilen sadakanın farz olan zekât mı, nafile olan infak mı olduğunda ihtilaf edilmiştir. Buhari (rh) kadının kocasına zekât verebileceğine dair şöyle der:

"Kadının Kocasına ve Kişinin Himayesi Altındaki Yetime Zekât Vermesi

(1466) Abdullah ibni Mes'ûd'un (ra) eşi Zeyneb'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

'Mesciddeydim. Bu sırada Allah Resûlü'nü gördüm. Bana, 'Ziynetlerinden bile olsa sadaka ver.' dedi.

Zeyneb hem kocası Abdullah'a hem de himayesinde bulunan yetimlere infak ediyordu. Zeyneb, kocası Abdullah'a, 'Allah Resûlü'ne bir sorar mısın? Benim sana ve himayemdeki yetimlere yaptığım infak sadaka yerine geçer mi?' dedi. Abdullah ona, 'Sen kendin sor.' dedi.

Şayet akraba "nafakası vacip olmayan" sınıfa giriyor ve zekât verilecek sekiz sınıftan birine dâhilse; zekâtı akrabaya vermek evladır.

Selmân ibni Âmir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç açacağınızda hurmayla açın, çünkü o berekettir. Hurma bulamazsanız suyla orucunuzu açın, o temizdir. Yoksul kişiye sadaka vermekte sadece sadaka ecri vardır, akrabaya tasaddukta bulunmanın ise iki ecri vardır: Sadaka ecri ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirme ecri." [240]

Târık El-Muhâribî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Medine'ye geldik. O vakit Allah Resûlü (sav) insanlara minberde hutbe verip şöyle buyuruyordu: 'Veren el üstündür. Yedirip içirmeye geçimini üstlendiğin kimselerden başla: Annen, baban, erkek ve kız kardeşlerin ... Sonra yakınlık durumuna göre devam et.' " [241]

Bunun üzerine bir gün Zeyneb Allah Resûlü'nün yanına gitti. (Zeyneb olayı şöyle anlatıyor:)

Kapıda benim gibi soruları olan Ensâr'dan bazı kadınların olduğunu gördüm. Bu arada Bilâl geldi. Bilâl'den bizim sorumuzu Allah Resûlü'ne (sav) sormasını istedik. Ona, 'Bizim kim olduğumuzu ona söyleme.' diye tembih ettik.

Bilâl içeri girdi ve soruyu sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran kimdir?' dedi. Bilâl, 'Zeyneb.' dedi. Allah Resûlü (sav), 'Hangi Zeyneb?' dedi. Bilâl, 'Abdullah'ın hanımı.' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Evet ona iki ecir vardır. Birisi yakınlıktan dolayı, diğeri sadaka verdiği için.' buyurdu."

(1467) Ummu Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Seleme'nin çocuklarına yaptığım infaktan dolayı bana ecir var mı? Onlar benim de çocuklarım.' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'İnfak et. Onlara harcadığın şeylerin ecrini alacaksın.' buyurdu." (Buhari, Kitâbu'z Zekât, 48. Bab)

Deriz ki: Hadis imamlarından bir grup bu konudaki (nafakası vacip olana zekât verilmez) icmayı kabul etmez. Akrabaya sadaka vermeyi teşvik eden nasları, Allah Resûlü'nün akrabaya zekât sorularının detayına girmeden "verilir" diye cevap vermesini ve yasaklayan açık bir nas olmayışını delil alarak; mutlak olarak akrabaya zekât verileceğini söylerler. Nafakası vacip olsun veya olmasın, akraba sekiz sınıftan birine dâhilse zekât verilebilir derler. (bk. Şerhu Sunenu'n Nesâî, 2583 No.lu Hadis Şerhi; Neylu'l Evtâr, 1617-19 No.lu Hadis Şerhi) Ancak genel şer'i ilkeler gözetildiğinde bu görüşün isabetli olmadığı anlaşılır. Zira bu görüş; zekâtın zenginden çıkıp ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına engel olur. İhtiyaç sahibinin hakkı olan zekât belli ellerde toplanır. Kişi her yıl hanımına, çocuğuna, ebeveynine veya nafakasını üstlendiklerine zekât vererek, zekâtı bir cebinden öteki cebine koyar. Bu da fakire zarar verir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

240. Tirmizi, 658; Nesai, 2582

241. Nesai, 2532

– Ehl-i Beyt'e Verilmez

Allah Resûlü'nün (sav) ailesine; eşlerine, çocuklarına/torunlarına ve akrabalarına (Ben-i Haşim ve Ben-i Muttalib) zekât verilmez.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî'nin oğlu Hasan, zekât hurmalarından bir hurma alıp ağzına koydu. Resûlullah (sav) hemen, 'Bırak! Bırak, at onu. Bilmelisin ki biz zekât/sadaka yemeyiz.' buyurdu."[242]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ben evime dönerim, bu sırada yatağıma düşmüş bir hurma tanesi bulurum, yemek için ağzıma götürürüm, sonra da bunun zekât/sadaka hurması olması endişesiyle hurmayı atarım."[243] [244]

– Harbî Kâfirlere Zekât Malından Verilmez

İslam'a eliyle veya diliyle savaş açmış kâfire zekât malından veya başka bir kalemden yardım yapılmaz. İslam'a savaş açmaktan kasıt; inançlarından dolayı Müslimlerle savaşmak, onları yurtlarından çıkarmak veya bunları yapanlara yardımcı olmaktır. Yüce Allah bunlarla Müslimler arasındaki tüm bağları kesmiştir. Bu üç sıfatı taşımayan kâfirlere ve zımmi vatandaşlara zekâttan verilebilir:

"Allah, sizinle dininizden dolayı savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara, iyilik yapmanızı ve adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever. Allah, ancak dininizden ötürü sizinle savaşan, sizi yurtları-

242. Buhari, 1491; Müslim, 1069

243. Buhari, 2432; Müslim, 1070

244. Bu; Allah Resûlü'nün (sav) ailesine ganimet ve fey gelirlerinden beşte bir oranında pay verildiği zamandır. Onlar savaş gelirlerinden pay aldıkları için, zekât mallarından almaları yasaklanmıştır. İslam âlimleri; ganimet ve fey gelirlerinden almadıkları zaman, zekâttan pay alıp almayacaklarını tartışmışlardır. Bir grup âlim fey ve ganimetten pay almadıkları zaman -günümüzde olduğu gibi- kendilerine zekâttan pay verilebileceğini söylemişlerdir. (bk. Fethu'l Bârî, 1491 No.lu Hadis Şerhi)

Allah (cc) en doğrusunu bilir; tarihte Ehl-i Beyt'e karşı en onurlu uygulama şudur: Öncelikle Allah Resûlü'nün (sav) soyundan olanların şeceresi/soy kütüğü tespit edilmiş, sonra kimseye muhtaç olmayacakları bir maaş bağlanmıştır. Böylece hem şeriflik/seyyidlik müessesesinin istismarı engellenmiş hem de Ehl-i Beyt'in başkalarına muhtaç olmasının önüne geçilmiştir.

nızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmenizi yasaklar. Kim de onları veli/dost edinirse işte bunlar, zalimlerin ta kendileridirler."[245] [246]

- **Zekâtı Yanlış Yere Vermek**

Şayet kişi zekâtı kasıtlı olarak ehil olmayan birine verirse; zekâtı batıldır. Borç olarak zimmetinde kalır. Örneğin zekâtı bilerek bir zengine, İslam

245. 60/Mumtehine, 8-9

246. Birtakım gerekçelere dayanarak cumhur-u ulema, zekât malından kâfirlere hiçbir surette verilmeyeceğini iddia etmişlerdir. Bu görüş isabetli değildir. Şöyle ki;

– Bu konuda icma olduğunu ileri sürmüşlerdir. İcmayı İbnu'l Munzir aktarmaktadır. Ancak bu icma Zuhri (rh) ve Muhammed ibni Sîrîn'den aktarılan muhalif görüşlerle nakzedilmiştir. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/194)

– Müellefe-i kulûba zekât verilmesi ve bunların bir kısmının kâfir olması şunu gösterir: Şeriatın genel ilkeleri zekât malının belli sebeplerle kâfire verilmesine karşı değildir.

Aksine birçok olayda görüleceği gibi İslam, infak ve sadakanın kâfirlere verilebileceğine işaret etmiştir. **Her ne kadar bu rivayetler "Bu nafile olan sadaka/infaktır." diye yorumlansa da, bu ayrıma delalet eden sahih ve sarih bir nas yoktur.**

Abdullah ibni Abbâs (ra) der ki: "(Sahabe) müşrik akrabalarına infak vermekten hoşlanmazdı. Bu durumu (Allah Resûlü'ne) sordular. Şu ayet indi:

'Onların hidayeti senin sorumluluğunda değildir. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak ne infak etmişseniz (yararı) sizedir. Siz, onu sadece Allah rızasını elde etmek için infak edersiniz. Hayır olarak yaptığınız infaklar size eksiksiz olarak geri verilecek ve siz zulme de uğramayacaksınız.' (2/Bakara, 272)

Onlara ruhsat verildi." (El-Mustedrek, 3128; Zehebî (rh), Buhari ve Müslim şartı üzere sahih olduğunu söyler.)

Bir sonraki ayetten anlaşılacağı gibi; sadakaları Allah yolundaki salih müminlere vermek evla olandır. Ancak bu, Müslim olmayanlara sadaka vermeye engel değildir.

"(Yapacağınız infak ve sadakaya en fazla hak sahibi olanlar; kendilerini İslam davasına adayan, Allah yolunda cihad etmek ve görevden göreve koşmaları nedeniyle dünyalık işlere vakti kalmamış ayrıca Allah yolunda edindikleri düşmanlar tarafından) yeryüzünde gezip dolaşmaya güç yetiremeyen, Allah yolunda alıkonulmuş fakirlerdir. Sergiledikleri iffetli tavırdan ötürü onları tanımayan, zengin zanneder. Sen onları yüzlerindeki (fakirlik alametlerinden) tanırsın. İnsanlardan ısrarlı/bıktırıcı bir şekilde istemezler. Hayır olarak her ne infak etmişseniz, hiç şüphesiz Allah onu bilir." (2/Bakara, 273)

– Muâz hadisinde geçen "Zenginlerinden alınır fakirlerine verilir." ifadesine dayanarak denmiştir ki; zekât zengin Müslim'den alınır fakir Müslim'e verilir. Zira (eğniya**ihim** ve fukara**ihim**) kelimelerinde bulunan zamir İslam'ı kabul edenlere dönmektedir.

Hadiste geçen ifade bir hükmü ispat etmek için değil, yaygın olan bir durumu ifade etmek için söylenmiştir. Zira bu ifadenin zahirine göre zekât yalnızca fakire verilmelidir. Oysa biz zekâtın sekiz sınıfa verildiğini ve bunların arasından fakir olmayanların olduğunu biliyoruz. Demek ki Muâz hadisindeki mezkûr ifade bir hükmün ispatı için değil, genel ve yaygın uygulamayı ifade için söylenmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Sonuç olarak: Zekât mallarından kâfir ve zımmilere yardım yapılmayacağı (bazı âlimler kâfir ve zımmiyi ayırır) görüşüne dair sahih ve sarih bir delil yoktur. Evla olan, Müslimler ile kâfirler arasındaki ilişkileri düzenleyen Mumtehine Suresi'nin 8. ve 9. ayetleriyle konuyu anlamaya çalışmaktır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

düşmanı bir harbîye veya nafakasını karşılamakla mükellef olduğu bir yakınına vermesi gibi… Zekâtı kasten sekiz sınıfın dışında birine verdiğinden hiç vermemiş gibi kabul edilir.

Şayet zekâtı hak eden sınıflardan birine verdiğini zanneder, sonra yanıldığını anlarsa zekâtı sahihtir. Zira o elinden geleni yapmış, ancak hata etmiştir.

Buhari (rh) ve Nesai (rh) "Bilmeden/Fark Etmeksizin Sadakasını Zengine Veren Hakkında Bab" başlığı altında şu hadisi naklederler:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse sadaka vereceğine dair yemin etti. Sonra (geceleyin) gitti sadakasını bir hırsıza verdi. Sabah olduğunda insanlar, 'Hırsıza sadaka verilmiş.' diye konuşmaya başladılar.

Bu kişi, 'Allah'ım! Hamd, sana mahsustur. Yemin olsun ki senin için bir sadaka vereceğim.' dedi.

Sadakasını götürdü, zina eden bir kadına verdi. Sabah olunca insanlar, 'Zina eden kadına sadaka verilmiş.' diye konuşmaya başladılar.

Adam, 'Allah'ım! Sana hamdederim. Yemin ederim ki bir sadaka vereceğim.' dedi. Sonra gitti, sadakasını (farkına varmadan) zengin bir kimseye verdi. Sabah olunca insanlar, 'Zengin bir kişiye sadaka verilmiş.' diye konuşmaya başladılar.

Adam, 'Allah'ım! Bütün hamdler sana mahsustur. Hırsıza, zina eden kadına, zengine (sadaka vermiş oldum).' dedi.

Daha sonra ona biri geldi ve dedi ki: 'Hırsıza sadaka verdin. Umulur ki artık yaptığı hırsızlıktan utanır da vazgeçer. Zina eden kadına sadaka verdin. Belki o iffetli olur da yaptığı kötü fiili terk eder. Zengine sadaka verdin. Umulur ki o bundan ibret alır da Allah'ın ona verdiği nimetlerden infak eder.' "[247]

247. Buhari, 1421; Nesai, 2523

Hâfız ibni Hacer bu hadisin delil olmayacağına dair şu gerekçeleri zikreder:

– Müellif, hadisi soru sigasıyla sundu, hükümde kesin bir kanaate varmadı.

Cevaben denir ki: Buhari (rh) hadisi soru sigasıyla sunmaz, belirsizlik/şüphe sigasıyla sunar. Cevabı da hadisin metnine bırakır. Hadisin metni de sadakanın kabul olduğunu gösterir.

– Bu farz olan zekât mı nafile olan infak mı belli değildir.

Cevaben denir ki: Hadise konu olan şahıs, "Andolsun ki sadaka vereceğim." diyerek sadaka vereceğine yemin etmiş, ettiği yemin nedeniyle sadakası vacip sadakaya dönüşmüştür (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 2523 No.lu Hadis Şerhi). Bu konuda Kûfe imamları da/rey ehli de hadis ehliyle aynı görüştedir.

- **Zekâtın Bedeli Verilebilir mi?**

Zekât verecek kişi dilerse malın cinsinden zekât verir. Dilerse zekât tutarının karşılığını zekât olarak verir. Örneğin bir ton buğdayın onda birini zekât verecek biri, dilerse 100 kg buğday verir. Yine dilerse 100 kg buğdayın bedelini zekât olarak verir. Bu; hayvan, hasat, ticaret malları gibi tüm zekât kalemleri için geçerlidir.

Buhari (rh) bu hususu şöyle derlemiştir:

"Zekâtı, Nassla Belirlenenin Dışında O Değerde Başka Bir Maldan Vermek

Tâvûs'un naklettiğine göre Muâz ibni Cebel Yemen halkına, 'Bana, arpa ve dari yerine zekât olarak abâ ve elbise getirin. Bu hem sizin için kolay, hem de Medine'deki sahâbîler için daha hayırlıdır.' demiştir.

Nebi (sav), 'Hâlid zırhlarını Allah yolunda vakfetmiş ve o yolda kullanmaktadır.' buyurmuştur.

Nebi (sav) kadınlara, 'Ziynet eşyalarınızdan bile olsa sadaka veriniz.' buyurmuştur. Nebi (sav) burada, farz olan ile farz olmayan zekât arasında bir ayrım yapmamıştır. Bu buyruk üzerine bir kadın, küpe ve gerdanlığını çıkarıp vermiştir. Nebi (sav), altın ve gümüşe, diğer mallardan ayrı bir önem vermemiştir.

(1448) Sumâme'nin (rh) naklettiğine göre Ebû Bekir, Enes ibni Mâlik'e yazdığı bir mektupta şöyle demiştir:

'Bir yaşını doldurmuş bir deveyi zekât olarak vermesi gereken kimsede bu deve bulunmayıp da iki yaşında bir dişi deve bulunursa zekât olarak bu deve kabul edilir. Fakat o kişide sadece yirmi dirhem ya bir deve bulunuyorsa bu da kabul edilir. Fakat bu durumda ona geri bir şey verilmez.'

(1449) Atâ ibni Ebî Rebâh'tan (rh) nakledildiğine göre İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Allah Resûlü'nü (sav) şöyle yaparken gördüm: Hutbeden önce namazı kıldı. Daha sonra hutbede sesinin kadınlara ulaşmadığını görünce Bilâl ile birlikte hanımların bulunduğu kısma gitti. Bilâl eteğini açmıştı. Peygamber onlara sadaka vermeleri için öğüt ve emir verdi. Bunun üzerine kadınlar Bilâl'in açtığı eteğe (takılarını) atmaya başladı.'

Râvî Eyyûb, hadisi naklederken kadınların zinet eşyalarını kulak ve boyunlarından nasıl çekip Bilâl'in eteğine attıklarını anlatmak için elini kulağına ve gerdanına götürüp atma işareti yapmıştı."[248]

İmam Buhari'nin bu rivayetlerden yaptığı istidlal şöyle açıklanabilir:

– Rivayetlerden anlaşıldığına göre Allah Resûlü (sav) **sadakalar arasında ayrım yapmadan** herkesin bulduğundan, kolay olandan vermesini istemiştir.

– Hayvan zekâtında istenen yaşta hayvan bulunmazsa, bir yaş altı veya üstü alınır. Aradaki fark için bir miktar para veya koyun ödenir. Buhari'ye (rh) göre bu, zekât kalemlerinde kıymet/bedel ödenebileceğinin delilidir.[249]

– Yine Allah Resûlü'nün ashabından Muâz (ra); veren için daha kolay, alan için daha hayırlı/uygun olduğu için Yemen halkından mısır/arpa yerine elbise vermelerini istemiştir. Bu da zekâttan gayenin hem veren hem de alan için en uygun olanın alınması olduğunu göstermiştir.

Günümüz açısından düşünüldüğünde hem veren hem de alan için kıymetin verilmesi en uygun olandır. Zira nüfusun büyük çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Hayvan ve hasat ürünlerinin depolanması ve ihtiyaç gidermek için kullanımı, oldukça zordur. Örneğin zekâtı buğday olarak alan bir fakir, şehir hayatında buğdayı ne yapacaktır? Paketleyip satacak mıdır, değirmende un yapıp kullanacak mıdır?.. Kırsal kesimde zekât malının cinsinden verilmesi mümkün olsa da şehir hayatında bu neredeyse mümkün değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

---

248. Buhari, Kitâbu'z Zekât, 33. Bab

249. Cumhur-u ulema, hadis imamlarının aksine bu hadisi "zekâtta kıymet/bedel ödenmeyeceğine" delil almışlardır. Derler ki: Şayet kıymet/bedel caiz olsa, Allah Resûlü (sav) 2 koyun veya 20 dirhem bedel belirlemezdi. Onun yerine, "Farkı ödeyin." derdi. Onun (sav) meblağı belirlemesi, zekâtta kıymet/bedel olmayacağını gösterir.

Deriz ki: Buhari'nin (rh) ve rey ehlinin istidlali daha isabetlidir. Bunun için üç gerekçe zikredilebilir:

– Allah Resûlü iki koyunun bedeli olarak 20 dirhem verilmesini istemiştir. Bu da hayvan cinsinden vermenin zor olduğu yerde karşılığının para olarak verilebileceğini gösterir.

– O dönemde Müslimler para basmıyordu. Para dışarıdan geldiği için sınırlıydı. Ticaretlerde paradan ziyade takas usulü kullanılırdı. Ki; yakın zamana kadar -benim çocukluğumda- kırsal kesimde takas usulü alışveriş daha yaygındı. Bu nedenle malın cinsinden zekât vermek o gün insanı için daha kolaydı.

– Allah Resûlü'nün yaş farkı için iki koyun veya 20 dirhem belirlemesi; o günün şartlarında yaş farkının bedeli olabilir.

- **Zekâtın Verileceği Yer**

– Aslolan zekât malının yaşanılan yerde verilmesi, yaşanılan beldenin ve insanlarının ihtiyacı için kullanılmasıdır. Çünkü Allah Resûlü ve Raşid Halifeler Dönemi'ndeki genel uygulama bu yöndedir. Zekât nerede alınıyorsa o bölgenin fakirlerine dağıtılırdı.

Âta ibni Ebî Meymûne'den şöyle rivayet edilmiştir:

"İmran ibni Husayn zekât toplama memuru olarak gönderilmiş, görevden dönünce gönderen yetkili kendisine, 'Topladığın mal nerededir?' diye sormuş.

Kendisi de, 'Sen, beni mal için mi gönderdin? Biz Allah Resûlü (sav) zamanında nereden alıyorsak oradan aldık, aldığımızı nereye bırakmamız (dağıtmamız) gerekiyorsa oraya bırakıp (dağıttık).' diye cevap vermiştir."[250]

– Ancak zekât mallarının, İslam devletinin merkezi olan devlet hazinesine (beytu'l mal) veya ihtiyaç olan başka bir beldeye taşınması caizdir.[251]

- **Zekâtın Verilme Zamanının Öne Alınması veya Ertelenmesi**

Bu konunun tafsilatı şöyledir:

– Zekâta tabi mallar nisap miktarına ulaşır ve üzerinden bir yıl geçerse zekâtı verilir. Bunun istisnası ekinler ve define malıdır. Ekinlerin zekâtı hasat zamanında, definelerin zekâtı ise bulunduğu ânda verilir.

– Şayet bir İslam devleti belli tarihlerde zekât topluyorsa zekât toplama zamanı herkes zekâtını verir. Zira Allah Resûlü ve Hulefa-i Raşidin Döne-

250. Ebu Davud, 1625; İbni Mace, 1811

251. Daha önce gördüğümüz gibi Allah Resûlü kendisinden yardım isteyenleri "sadaka/zekât malları gelinceye kadar bekle." (bk. Müslim, 1044) diyerek zekâtların Medine'ye aktarıldığına işaret etmiştir.

Yine yukarıda okuduğumuz Muâz (ra) sözünde Yemenlilerin zekâtının Medine ehli için uygun olduğunu söylemiştir. Bu da Yemen zekât mallarının bir kısmının Medine'ye taşındığını göstermiştir. (bk. Buhari, Kitâbu'z Zekât, 33. Bab) Cumhur-u ulema zekâtın bir beldeden başka beldeye naklini caiz görmemişlerdir. Buhari (bk. Kitâbu'z Zekât, 63. Bab), Nesai (Kitâbu'z Zekât, 46. Bab) ve rey ehli yukarıdaki naslar ve fakirin maslahatını göz önünde bulundurarak, zekâtın bir beldeden başka bir beldeye taşınmasını caiz görmüşlerdir. Buhari (rh), Muâz (ra) hadisinde geçen "zenginlerden alınır **fakirlere** verilir." ifadesinden yola çıkarak şu istinbatta bulunur: Fakir nerede yaşıyorsa zekât oraya götürülür. Şayet fakir zekât alınan beldenin dışındaysa zekât o beldeye aktarılır.

Cumhur-u ulema aynı lafızdan yola çıkarak şu sonuca ulaşır: Zekât hangi beldenin zenginlerinden alınmışsa, o beldenin fakirlerine dağıtılmalıdır. (bk. Fethu'l Bârî, 1496 No.lu Hadis Şerhi)

mi'nde uygulama bu yöndedir. Nisap miktarına ulaşan malın üzerinden bir yıldan az veya daha fazla zaman geçmesinin önemi yoktur. İnsanlar toplumsal faaliyetlerde genele uymakla mükelleftir.

– Şayet kişi günümüzde olduğu gibi zekâtını kendisi veriyorsa aslolan, zekât vakti gelir gelmez zekâtını vermesidir. Zira şeriat, emirleri yerine getirme hususunda acele etmeyi teşvik eder:

"Rabbinizden bir bağışlanmaya ve genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun. (O,) muttakiler için hazırlanmıştır."[252]

"Öyleyse hayırlarda yarışın."[253]

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Haccetmek isteyen acele etsin."[254]

Hayır işlerini ve emre icabeti ağırdan almayı yermiş, şeytanın bir oyunu olduğunu belirtmiştir:

"Şüphesiz ki sizin içinizden (savaşa çıkmayı) ağırdan alanlar var."[255]

– Şayet zekât farz olduğu hâlde geciktirirse şeriat tarafından yerilmiş olur. Zekât, o kişinin zimmetinde borç olarak kalır.

– Bir maslahata binaen birkaç yılın zekâtını toplu olarak verebilir. Buna engel bir durum yoktur.

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abbâs, Allah Resûlü'ne (sav) zekâtın vaktinden önce verilmesini sordu ve Allah Resûlü (sav) bu konuda ona izin verdi."[256]

252. 3/Âl-i İmrân, 133
253. bk. 5/Mâide, 48
254. Ebu Davud, 1732; İbni Mace, 2883
255. bk. 4/Nisâ, 72
256. Tirmizi, 678; Ebu Davud, 804

Alî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav), Ömer'e (ra) şöyle demiştir:

"Biz Abbâs'ın zekâtını bir yıl öncesinden ve o yıl içerisinde alırdık."[257] [258]

- **Zekât Malının Kaybolması**

– Bir insanın malına zekât vacip olmadan, herhangi bir sebeple **tüm malı** zayi olursa zekât mükellefi değildir. Zira zekât zamanı geldiğinde nisap miktarının altına düşmüş malın zekâtı yoktur.

257. Tirmizi, 679

258. Zekâtı zamanından önce ve birkaç yılın zekâtını topluca vermekle ilgili birkaç mesele vardır.

– Bu konuda ihtilaf edilmiştir: Tirmizî (rh) şöyle der:

"İlim adamları vakti gelmeden zekâtın verilmesi hakkında değişik görüşler ortaya koymuş olup, bir kısmı vaktinden önce ödenmemesi görüşündedir. Sûfyân Es-Sevrî bu görüşte olup; 'Bana göre vaktinden önce ödenmesi hoş değildir.' demektedir.

İlim adamlarının çoğunluğu ise, 'Vakti gelmeden verilen zekât, zekât yerine geçer.' demiştir. Şâfii, Ahmed ve İshâk bunlardandır." (Tirmizi, 679. hadisin açılaması)

– Bu ihtilafın biri nassa dayalı biri de nazari/akli iki sebebi vardır. İbni Ruşd (rh) şöyle der:

"İmam Mâlik, 'Malın yılı tamam olmadan zekâtını çıkarmak caiz değildir.' demiş, İmam Şâfii ile İmam Ebû Hanîfe ise, 'Caizdir.' demişlerdir.

Bu ihtilâfın sebebi de zekât bir ibadet midir, yoksa yoksullara ödenmek üzere zenginlerin malına koyulan bir vergi midir, diye ihtilâf etmeleridir. Zekâtı da bir ibadet görüp onu namaza kıyas edenler, 'Namazı vaktinden önce kılmak nasıl caiz değilse, zekâtı da vaktinden önce vermek caiz değildir.' demişlerdir. Öteki görüşü (tezi) savunup zekâtı vadeli borçlara benzetenler ise, 'Borçlu vadesi gelmeden borcunu nasıl ödeyebiliyorsa, zekât sahibi de vakti gelmeden, isterse zekâtını ödeyebilir.' demişlerdir. İmam Şâfii kendi görüşü için, Alî'nin 'Peygamber (sav) Abbâs'ın zekâtını, sonradan mahsub edilmek üzere vaktinden önce aldı.' meâlindeki hadisiyle de ihticac etmiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/130)

Deriz ki: Zekâtın namazla kıyas edilmesi doğru değildir. Zira ikisi her yönüyle birbirinden farklı ibadetlerdir. Namazda vakit, ibadetin asli unsurudur. Zekâtta ise vakit bir rükun veya şart değildir. Allah Resûlü'nün (sav), amcası Abbâs'ın zekâtını toplu aldığına dair rivayetler iki kısımdır: İlki sahih olup sarih olmayan rivayetlerdir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) zekât verilmesini emretmiştir. Daha sonra ona, İbni Cemil, Hâlid ibni Velîd ve Abbâs'ın zekât vermediğini söylediler. Bunun üzerine Nebi (sav), 'İbni Cemil nasıl olur da zekât vermekten kaçınır? Allah ve Resûl'ü onu zengin etmiştir. Hâlid'e gelince; siz ona haksızlık ediyorsunuz. O, zırhlarını ve binek hayvanlarını (Allah yolunda kullanması için) vakfetmiştir. Abbâs'a gelince; o, Allah Resûlü'nün amcasıdır. Abbâs zekâtı vermekle yükümlüdür. Onun zekâtı, bir katı ile beraber zamanından önce verilmiştir.' buyurmuştur." (Buhari, 1468; Müslim, 983)

Bazı âlimler bu hadiste Abbâs (ra) ile ilgili söylenen sözü şöyle açıklarlar: Allah Resûlü (sav), Tirmizi'de rivayet edilen (678 ile 679 No.lu) hadislerde olduğu gibi amcasından iki yıllık zekâtı peşin almıştır. Onun için Abbâs'ın (ra) zekât vermeyeceğini söylemiştir. Ancak Sahiheyn rivayetinden bunun anlaşılması lafzen mümkün değildir. **Tirmizi rivayetleri ise isnadında konuşulmuş, bazı ravilerinin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.** En iyi rivayetin isnadı mürseldir. (bk. Fethu'l Bârî, 1468 No.lu Hadis Şerhi) Ayrıca iki kıssanın aynı olduğuna dair sahih ve sarih bir delil yoktur.

Tüm bunlarla birlikte zekâtın erken ve toplu verilmesine dair şer'i bir engel yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Malın bir kısmı zayi olur ve geriye kalan mal nisap miktarıysa; geriye kalan maldan zekâtını öder.

– Bir insan zekât malını hesaplar, hak edenlere zekâtı ulaştırmadan zekât payı kaybolursa; o bir borçtur. İmkân bulduğunda borcunu öder.[259]

259. Bu konu hakkında bir nas yoktur. Bu sebeple âlimler ihtilaf etmiştir. İhtilafın nedeni, bu durumdaki birini, hakkında nas varid olan hangi sınıfa benzetecekleriyle ilgilidir. İbni Ruşd (rh) ihtilafa dair şöyle der:

"a) Ödenecek Zekâtın Ayrıldıktan Sonra Kaybolması

Kimisi, 'Kişi zekâtını çıkardıktan sonra zekât zayi' olsa, zekâtını çıkarmış olması kendisine kâfidir' demiştir. Kimisi 'Zekât, yerine yetişmeyinceye kadar sahibi ondan sorumludur ve zayi halinde yeniden öder.' demiştir. (Ebû Hanîfe bu görüştedir.) Kimisi de 'Eğer kişi, kendisine zekât vacib olduktan sonra hemen çıkarmış ise yeniden ödemez. Yok eğer zekâtını vermeğe imkân bulduğu halde bir müddet geciktirmiş de sonra çıkarmış ise öder.' demiştir. İmam Mâlik'in mezhebinde meşhur olan görüş budur.

Kimisi de 'Eğer zekâtın ziyanında kusur etmişse yeniden öder, etmemişse geri kalanın zekâtını verir.' demiştir. Bu da Ebû Sevr ile İmam Şâfii'nin görüşüdür. Kimisi de 'Giden gitmiştir, kalanda yoksullarla mal sahibi, -mallarının bir kısmı zayi olan iki ortak gibi- herkes kendi hissesi nispetinde ortaktırlar' demiştir.

Şu halde bu meselede beş görüş vardır.

1- Mal sahibi mutlaka yeniden öder.

2- Mal sahibi mutlaka ödemez.

3- Geciktirmemişse ödemez, geciktirmişse öder.

4- Kusuru bulunursa öder, bulunmazsa geri kalanın zekâtını verir.

5- Mal sahibi ile yoksullar geri kalanda ortaktırlar.

b) Zekât Vacib Olduktan Sonra Ödeme İmkânı Bulmazdan Önce Malın Kaybolması

Zekât vacib olduktan sonra ve fakat çıkarılmasına da daha imkân hasıl olmamışken, malın bir kısmı zayi olduğu takdirde, kimisi 'Geri kalandan zekâtın tamamı çıkarılır.' (Hanefi mezhebine göre, kalan malın hissesinde zekât ödenir), kimisi 'Malın sahibi ile yoksulların durumu, mallarının bir kısmı zayi olan iki ortağın durumu gibidir'. demiştir.

Bu ihtilâfların sebebi, borç nasıl malın aynına değil de borçlunun zimmetine taalluk (nispet) ediyorsa, zekât da malın aynına değil de, zekât sahibinin zimmetine mi taalluk eder, yoksa emanet olarak bir kimsenin elinde bulunan diğer haklar gibi zimmete değil de, malın aynına mı taalluk eder diye ihtilâf etmeleridir.

Zekât sahiplerini, ellerinde emanet bir mal bulunan kimseye benzetenler, 'Zekât malın içinden çıkarıldıktan sonra kaybolursa, mal sahibine bir şey lâzım gelmez.' demişlerdir.

Zekât sahibini borçluya benzetenler ise, 'Zekât müstehakların eline geçmedikten sonra -maldan çıkarılmış olsa bile- kaybolması halinde mal sahibi onu ödemek zorundadır.' demişlerdir. Zekât'ın kaybolmasında kusurlu bulunmakla bulunmamak halleri arasında ayrım yapanlar da, zekât sahibini her bakımdan, elinde emanet bir mal bulunan kimseye benzetmişlerdir. Zira elinde emanet mal bulunan kimse, emaneti korumada kusur gösterdiği zaman zâmin (kefil)'dir, yani o emanetin bedelini vermek zorundadır. 'Eğer mal sahibi zekâtın kaybolmasında kusur göstermişse geri kalanın zekâtını verir.' diyenler ise, malının bir kısmı çıkarıldıktan sonra kaybolan kimseyi, zekât düşme zamanı gelmeden malının bir kısmı telef olan kimseye benzetmişlerdir. Bu kimse nasıl, malına zekât düştüğü zaman mevcudu ne ise ona göre zekât veriyorsa, ötekisi de ancak kalana göre zekât verir.

- **Zekât Borcunu Ödemeden Vefat Etmesi**

– Malına zekât düştükten sonra veya geçmişten kalan bir zekât borcu olup da vefat eden kişinin zekât borcu ödenmelidir. Zira zekâtı ister Allah (cc) hakkı kabul edelim ister kul hakkı, her hâlükârda borçların ödenmesi bir zorunluluktur.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Peygamber'e (sav) gelerek şöyle dedi: 'Annem haccetmeyi adadı, ancak haccedemeden öldü. Ben onun yerine haccedeyim mi?'

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Evet, onun yerine haccet. Annenin borcu olsaydı onu ödemez miydin? Allah'a olan borcunuzu da ödeyin. Allah, borcu ödenmeye en layık olandır.' "[260]

Allah Resûlü insanlara ait borç nasıl ödeniyorsa Allah'a ait borçların da ödenmesi gerektiğini, hatta Allah'a (cc) ait borcun ödenmesinin daha öncelikli olduğunu beyan etmiştir. Şüphe yok ki, zekât bir yönüyle Allah'ın (cc) hakkı, bir yönüyle ihtiyaç sahiplerinin hakkıdır.

– Vefat eden kişi, geriye mal bırakmışsa ancak borçları ödenip vasiyeti yerine getirildikten sonra mirasçılarına pay verilir:

"(Miras paylarının dağıtılması, ölenin) vasiyeti yerine getirildikten ve **borçları** ödendikten sonradır."[261]

Hiç şüphesiz zekât borcu da bu sınıfa dâhildir.

Bu ihtilâfın sebebi, malında zekât bulunanın hem borçluya, hem elinde emanet mal bulunana, hem ortağa ve hem zekât düşmeden malının bir kısmı telef olan kimseye benzemesidir. Malına zekât vacib olduğu ve zekâtını vermeğe imkân bulduğu halde, malının bir kısmı telef oluncaya kadar geciktiren kimsenin yeniden ödeyeceğinde -kanaatimce- ihtilâf yoktur. Şayet ihtilâf varsa canlı mallar hakkındadır. Çünkü Mâlikî mezhebinde canlı mallara zekât düşmesi için, üzerinden bir yıl geçmesinden başka, sai'nin (zekât tahsil memurunun) tahsilata çıkması da şarttır." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/90)

Deriz ki: Allah (cc) en doğrusunu bilir; zekât mükellefinin durumu borçluya benzemektedir. Bu sebeple her hâlükârda o borcu ödemekle mükelleftir. Şayet ödeyecek imkânı olursa borcunu ödemelidir. Peki, ya ödeyecek imkân bulamadan vefat ederse sorusunun tafsilatı da bir sonraki maddede gelecektir.

260. Buhari, 1852

261. bk. 4/Nisâ, 11

– Şayet vefat eden kişinin malından, borcunu ödeyecek imkânı yoksa İslam devletinin yöneticisi, yakınlarından biri veya Müslim kardeşlerinden biri borcunu üstlenebilir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'a (sav) borcu bulunan bir cenaze getirildiği zaman, 'Borcu için (teçhiz masraflarını) aşan bir mal bıraktı mı?' diye sorardı. Eğer borcunu karşılayacak kadar mal bıraktığı söylenirse onun cenaze namazını kılardı. Aksi hâlde müminlere, 'Arkadaşlarınızın namazlarını kılın.' buyururdu. Fetihler artıp (mallar çoğalınca), 'Ben, müminlere kendi nefislerinden daha evlayım. Bir Müslim borçlu olarak ölürse borcunu ödemek bana düşer. Mal bıraktığı zaman ise malı mirasçılarınındır.' buyurmuştur."[262]

Seleme ibni'l Ekva'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ın (sav) yanında oturuyorduk. Bu sırada bir cenaze getirildi. Peygamber'e, 'Bu kişinin namazını kıldır.' dediler.

Resûlullah (sav), 'Borcu var mı?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine namazını kıldırdı. Daha sonra bir cenaze daha getirdiler ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu kişinin namazını kıldır.' dediler.

Resûlullah (sav), 'Borcu var mı?' diye sordu.

'Evet.' dediler.

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Üç dinar bıraktı.' dediler.

Bunun üzerine onun namazını kıldırdı. Bir süre sonra üçüncü bir cenaze getirdiler.

Peygamber'e, 'Bu kişinin namazını kıldır.' dediler.

262. Buhari, 2298; Müslim, 1619

'Geride bir mal bıraktı mı?' diye sordu.

'Hayır.' dediler.

'Borcu var mı?' diye sordu.

'Üç dinar borcu var.' dediler.

Bunun üzerine, 'Arkadaşınızın namazını kılın.' buyurdu.

Ebû Katade, 'Ey Allah'ın Resûlü! Namazını siz kıldırın, borcunu ben üstleniyorum.' dedi.

Bunun üzerine Peygamber (sav) onun namazını kıldırdı."[263]

- **Alacak, Zekât Yerine Sayılabilir mi?**

Kişi alacaklarını zekât olarak hesaplayabilir. Buna göre borçluya; "Borcunu düşüyorum, bu benim zekâtımdır." der. Böylece zekâtını ödemiş ve alacağını tahsil etmiş sayılır.[264]

263. Buhari, 2289

264. Bu konuda bir nas varid olmadığından âlimler ihtilaf etmiştir. Tercih edilen görüşe gelince; bunu meneden bir delil söz konusu değildir. Ayrıca bu durum şeriatın yasakladığı bir hileye de sebebiyet vermemektedir. Örneğin 1000 lira malı, 100 lira alacağı 100 lira da zekât borcu olan birini ele alalım. Şayet borcunu tahsil etse 1100 lira malı olacaktır. Zekât borcunu verdikten sonra geriye 1000 lira parası kalacaktır. Aynı adam alacaklısına "Bana olan 100 lira borcunu zekâtıma sayıyorum." dese geriye kalan malı yine 1000 lira olacaktır. Bu durumda zekât mükellefinin bir kazancı yoktur. Ancak borçluyu borç zilletinden kurtarmak söz konusudur; ki bu, İslam'ın teşvik ettiği şeylerdendir.

İbni Hazm (rh), "Birini borçtan kurtarmak zekât/sadaka diye isimlendirilmiştir." diyerek, bu görüşü savunur.

Ebû Saîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) zamanında bir adamın satın aldığı yemiş sebebiyle başına bela geldi, borcu çoğaldı. Derken Allah Resûlü 'Ona sadaka verin!' buyurdu ve halk ona sadaka verdi. Ama bu onun borcuna yetmedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) o kişinin alacaklılarına, 'Bulduğunuzu alın, size bundan başka da bir şey yoktur!' buyurdu." (Müslim, 1556)

İbni Hazm'ın (rh) bu delili sahih olsa da sarih değildir, Allah (cc) doğrusunu bilir. (bk. El-Muhallâ, 4/219, 695. Mesele)

Bazı imamlar bu uygulamanın yanlış olduğuna dair iki gerekçe öne sürmüşlerdir. (bk. Fıkhu'z Zekât, Yusuf Karadavi, 2/355)

– Bu, sünnete muhaliftir.

Deriz ki: Bu görüş Sufyân Es-Sevrî'den nakledilir. Ancak hangi sünnete muhalif olduğu belirtilmemiştir. Bilindiği gibi müstakil bir delil zikredilmeyen yerlerde "sünnet" lafzından kasıt hadis/nas değil uygulama veya o imamın naslardan anladığıdır.

– Kişi almaktan ümit kestiği borçları zekât yoluyla tahsil etmiş olur.

- **Zekât Parça Parça Verilebilir mi?**

– Aslolan zekâtın bütün olarak tek parça hâlinde verilmesidir. Ancak kişinin imkânı olmaz veya zaruri bazı öncelikleri olursa zekât borcunu parça parça vermesine engel bir nas yoktur.

– Günümüz çalışma koşullarında insanların geliri parça parça ellerine geçmektedir. Hâliyle zekât borcunu parça parça ödemeleri bazı meslek grupları için en kolay yoldur.

– Bir İslam devletinin mevcudiyeti durumunda zekâtların tahsil çeşitlerini yönetim belirler. Kişilerin ferdî olarak zekât verdiği günümüzde, her insan içinde bulunduğu koşullara uygun olarak zekâtını verir. Mühim olan zekâtın doğru hesaplanması ve hak sahiplerine ulaştırılmasıdır. Bunun yol ve yöntemi, içinde bulunulan koşullara göredir.

- **Kendisi Muhtaç Olduğu Hâlde Zekât Verenin Malı İade Edilir mi?**

Şayet o ve ailesi salah ve takvayla biliniyor ve sabır edecekleri umuluyorsa zekât/infak alınır, geri verilmez.

Şayet muhtaç ya da borçlu olduğu hâlde zekât/infak verir de ailesi veya alacaklıları bu durumu kabul etmez ve sorun çıkarırlarsa zekâtı/infakı iade edilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[265]

Deriz ki: Böyle bir tehlike söz konusu olabilir. Ancak İslami yönetim böyle bir durumda kısıtlama getirebilir. Ömer'in (ra) üç talak hakkıyla oyun oynayan insanlara "Üç talakla boşadım." lafzını üç talak sayması gibi.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah Dönemi'nde, Ebû Bekir Dönemi'nde ve Ömer'in halifeliğinin ilk iki yılına kadar boşanmada, aynı anda yapılan üç talak bir boşanma sayılmıştır. Bundan sonra Ömer ibni Hattâb, 'İnsanlar yavaş hareket etmeleri için kendilerine süre tanınan bir konuda acele davranmışlardır. Eğer onların bu uygulamalarını yürürlüğe koyarsak (belki acele davranmazlar).' dedi ve bu uygulamayı yürürlüğe koydu." (Müslim, 1472)

İnsanlar mübah olan bir şeyi istismar etmeye başladıklarında yönetici, istismarın önüne geçebilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

265. Hadis imamlarından Buhari (rh), konu hakkında varid olan tüm nasları bir araya toplayarak yukarıdaki sonuca ulaşmıştır.

O (rh) der ki: "Kim kendisinin ya da ailesinin ihtiyacı varken, borçluyken -ki borcun ödenmesi sadakadan, köle azat etmekten ve hibede bulunmaktan önceliklidir- sadaka verirse kabul edilmez. Bu kimsenin, insanların malını telef etme hakkı yoktur. Peygamber (sav), 'Bir kimse, telef etme niyetiyle insanların malını alırsa Allah o malı telef eder.' buyurmuştur.

Fakat sabırlılığıyla bilinen, dolayısıyla kendi ihtiyacı bile olsa başkalarını kendine tercih eden kimseler sadaka verebilir. Ebû Bekir malını tasadduk ederken böyle davranmıştır. Yine Ensâr, Muhacirleri kendilerine tercih etmiştir."

Peygamber (sav) malın zayi edilmesini yasaklamıştır. Kişi, sadaka vererek (başkasının hakkı bulunan) malı zayi etme hakkına sahip değildir.

Ka'b (ra), Efendimiz'e (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Yaptığım tevbeden sayılmak üzere malımın tamamını Allah'a ve Resûl'üne tasadduk ediyorum.' deyince Allah Resûlü (sav), 'Malının bir bölümü sende kalsın. Bu senin için daha hayırlıdır.' buyurmuştur. Bunun üzerine Ka'b, 'Hayber'den bana düşen payı kendime ayırıyorum.' demiştir.

(1426) Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"En hayırlı sadaka zenginken verilenidir. Sadaka vermeye, geçimini sağladığın kişilerden başla."

(1427) Hakîm ibni Hizâm'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üstteki (veren) el, alttaki (alan) elden üstündür. Vermeye, geçimini sağladığın kişilerden başla. En hayırlı sadaka zenginken verilendir. İffetli kalmak isteyeni Allah (cc) iffetli kılar. İnsanlara muhtaç olmamayı isteyen kişiyi de bu emeline ulaştırır." (Buhari, Kitâbu'z Zekât, 18. Bab)

Allah (cc) en doğrusunu bilir, konu hakkında varid olan farklı delilleri bir araya toplayan ve hepsiyle birlikte amel eden görüş budur.

FITR SADAKASI (FİTRE)

Fıtr sadakası (fitre), Ramazan zekâtı olarak da isimlendirilir.[1] Bu yükümlülüğe fıtr sadakası denmesi iki şekilde izah edilmiştir.

– Fıtr, orucun zıddıdır. Oruç sonlandırıldığında iftar denir. Fıtr sadakası, orucun bitişiyle farz olur. Buna binaen (iftar sadakası anlamında) fıtr sadakası denir.

– Fıtr; fıtrattan gelir. Fıtrat, hilkat/yaratılış anlamındadır. Bu yükümlülük bedenin zekâtı olduğundan (yaratılış, var olma sadakası anlamında) fıtr sadakası denmiştir.[2]

Hikmeti

Mali yükümlülüklerden olan fıtr sadakası, birçok hikmetler barındırır. Bunlardan bazısı şöyle sıralanabilir:

– İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) fıtr sadakasını; oruçlunun faydasız ve kötü sözlerine karşı bir temizleyici, fakirler için de bir yiyecek olması için farz kıldı. Kim onu bayram namazından önce verirse o kabul olunmuş bir zekât olur. Bayram namazından sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."[3]

1. bk. Buhari, 6713
2. bk. Fethu'l Bârî, 1503 No.lu Hadis Şerhi
3. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827

Fıtr sadakası, oruç tutan için temizliktir. Bu; namazın, haccın ve sair ibadetlerin akabinde yapılan istiğfar gibidir.

Sevbân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) selam verip namazdan çıkınca üç defa istiğfar eder ve 'Allahım Es-Selam sensin. Selamet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allah'ım, sen hayır ve bereketi çok olansın.' derdi.

Raviler'den Velîd (rh) şöyle dedi: 'Evzâî'ye, 'İstiğfar nasıl yapılır?' diye sordum. O da, 'Estağfirullah, estağfirullah dersin.' dedi.' "[4]

"Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[5]

Zira insan; hangi ibadeti yaparsa yapsın, insan olmasından kaynaklı eksiklikleri vardır. Fıtr sadakası; oruçla bağdaşmayan boş söz, malayani işler vb. eksiklikleri temizlemesi ve kefaret olması içindir.

– İhtiyaç sahipleri için onların gıda ihtiyacını karşılayacak **bir yardımdır**. Her fırsatta yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik eden İslam, Ramazan ayının bitimini de yardımlaşma vesilesi kılmıştır. Bazı rivayetlerde "Onları (bayram) günü, başkalarından istemekten kurtarın."[6] denmiştir. Fıtr sadakası bayram öncesi verildiğinden ihtiyaç sahiplerinin bayramda rahatlamasını sağlar. Yeme, içme ve (meşru) eğlenme günleri olan bayramda, ihtiyaç sahiplerinin İslam toplumuyla beraber olmalarına yardımcı olur.

– Fıtr sadakası **bir şükürdür**. İster oruç ibadeti sonlandığı için ister bizi var ettiği için olsun; fıtr sadakası Yüce Allah'a sunulan bir teşekkürdür. Fıtr sadakası diğer tüm ibadetlerde olduğu gibi, Müslim'e bilinç kazandırır. Yaptığı her ibadeti bilinçli yapmasını, başlangıcın ve bitişin farkında olmasını, her eylemine anlam kazandırmasını sağlar. Ki yapılan ibadetten lezzet almanın

4. Müslim, 591
5. 2/Bakara, 199
6. bk. Sunenu Dârekutnî, 2133; Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7739; Rivayetin isnadında yer alan Ebû Me'şer zayıf kabul edilmiştir.

yollarından biri; farkında olmak, bilinçle yapmak, dolayısıyla ona anlam katmaktır. Şükür de bilinçli yapılırsa ibadete bilinç ve anlam katar.[7]

Fıtr Sadakasının Hükmü

Zekât farz kılınmadan önce Allah Resûlü (sav), fıtr sadakasını ümmete farz kılmıştır.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), köle, hür, kadın, erkek, küçük ya da büyük olsun Müslimlere bir sa' hurma veya bir sa' arpayı fıtr sadakası olarak vermelerini farz kılmıştır. (Ramazan Bayramı) namazına gitmeden önce bunun ödenmesini emretmiştir."[8]

Zekât farz kılındıktan sonra bu konuda ne emir ne de nehiyde bulunmuştur. Ancak sahabe ve sonrasında İslam toplumu bu ibadeti uygulamaya devam etmiştir.

Kays ibni Sa'd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) zekât emri indirilmeden önce bize fıtr sadakasını vermemizi emretti. Sonra zekât emri inince bize fıtr sadakasını ne emretti ne de bu sadakayı vermekten menetti. Biz bu sadakayı veriyoruz."[9] [10]

7. Unutmamalı ki bizler; tarihin şahitlik ettiği en tehlikeli iki cahiliyeyi aynı ânda yaşadık, yaşıyoruz. 20. ve 21. yüzyılı idrak edenlerimiz önce modern cahiliyeyi, sonra postmodern cahiliyeyi idrak etti. Her iki cahiliyenin ortak özelliklerinden biri maddeyi önceleyip manayı önemsizleştirmesi, yani anlam kaybıdır. Bu cahiliyede doğan bizler de yaptığımız şeylerin anlamını kaybediyor, onun zahirî suretine takılıyoruz. Bu da ibadetlerde düzenli ve istikrarlı olmamıza, ondan lezzet almamıza ve yaptığımız ibadetin yeni ibadetlere teşvik etmesine engel oluyor. Zira ibadetin kalbe nüfuz edip orada değişiklik yapması için bizim de ibadete nüfuz edip onun anlamını idrak etmemiz gerekiyor. Bir şeyi sadece yapmak, onun hakikatine nüfuz etmek için yeterli değildir. Bunun için Yüce Allah'ın emrettiği düşünmek (tefekkür), öğüt almak (tezekkür), derin düşünerek ibadetlerin/nasların arkasındaki hikmetleri anlamak (tedebbür) ve tüm bunların arasında bağ kurmak, anlamları birbirine bağlamak (akletmek) gerekir.

8. Buhari, 1503; Müslim, 984

9. İbni Mace, 1828; Nesai, 2506

10. Konuyla ilgili birkaç meseleye dikkat çekmek yerinde olacaktır.

• Hâfız ibni Hacer (rh); Nesai (rh) ile İbni Mace'nin (rh) rivayetinde meçhul bir ravi olduğunu söylemiş, rivayetin zayıf olduğunu ima etmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1503 No.lu Hadis Şerhi) Ancak ilginç olan bizzat kendisi bu rivayetin tüm ravilerinin tercümesini başka kitaplarında vermiştir. Meçhul raviye işaret etmemiştir:

Nesai rivayeti ravilerinin tercemeleri:

• Kays ibni Sa'd El-Ensârî (sahabe)

• Amr ibni Şurahbil (Tehzîbu't Tehzîb, 8/47; tabiin imamlarından)
• Kasım ibni Muhaymire (Tehzîbu't Tehzîb, 8/337-338; sikadır)
• Hakem ibni Uteybe (Tehzîbu't Tehzîb, 2/432-434; sikadır)
• Şube ibni Haccac (Tehzîbu't Tehzîb, 4/338-346; sika, meşhur hadis imamı)
• Yezid ibni Zurey' (Tehzîbu't Tehzîb, 11/325-328; sikadır)
• İsmail ibni Mes'ûd El-Cehdarî (Tehzîbu't Tehzîb, 1/331; sikadır)

İbni Mace rivayetinin ravilerine gelince:

• Kays ibni Sa'd (sahabe)
• Ureyb ibni Humeyd Ebû Ammar (Tehzîbu't Tehzîb, 7/191; sikadır)
• Kasım ibni Muhaymire (Yukarıda geçti)
• Seleme ibni Kuheyl (Tehzîbu't Tehzîb, 4/155-157; sikadır)
• Sufyan Es-Sevrî (Tehzîbu't Tehzîb, 4/111-115; meşhur hadis imamı)
• Vekî' ibni Cerrah (Tehzîbu't Tehzîb, 11/123-131; meşhur hadis imamı)
• Alî ibni Muhammed (Tehzîbu't Tehzîb, 7/378-379; sikadır)

Kaldı ki Hâfız ibni Hacer iki ayrı kitabında bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, içinde meçhul bir ravi olduğunu ima etmemiştir. (bk. El-Ucâb fî Beyâni'l Esbâb, 1/430; Muvâfakatu'l Haber, 2/295-296)

• Fıtr sadakasının farz olduğuna dair icmaya, seleften İbrâhîm ibni Uleyye (rh) ve Ebû Bekir ibni Keysan (rh) muhalefet etmiştir. Onlar fıtr sadakasının zekâtla neshedildiğini söylemişlerdir. (bk. Fethu'l Bârî, 1503 No.lu Hadis Şerhi) Ayrıca Mâlikilerden bir grup, fıtr sadakasının sünnet-i müekkede olduğunu söylemiştir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/139)

• Bilindiği gibi Allah Resûlü (sav), zekât farz kılındıktan sonra zekât dışındaki tüm sadaka/infakları tatavvu/nafile olarak isimlendirmiştir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Necidlilerden saçı başı dağınık bir adam Peygamber'e (sav) geldi. Sesinin mırıltısı duyuluyor, ancak ne dediği anlaşılmıyordu. Yaklaştı nihayet bir de baktık ki İslam hakkında soru soruyor. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Bir gün ve gecede beş vakit namaz.'

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli namaz var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sav), 'Hayır. Ancak dilersen nafile namaz yaparsın.' buyurdu.

Daha sonra Peygamber (sav), 'Ramazan'da oruç tutmak.' dedi.

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli oruç var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sav), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak tutabilirsin.' buyurdu. Daha sonra Peygamber zekâttan bahsetti.

Adam, 'Benim üzerime bunlar dışında gerekli olan zekât var mıdır?' diye sordu.

Peygamber (sav), 'Hayır. Ancak dilersen nafile olarak verirsin.' buyurdu.

Adam, 'Vallahi bunlardan ne eksik ne de fazla yaparım.' diyerek döndü ve gitti.

Peygamber (sav) de şöyle buyurdu: 'Doğru söylediyse kurtuldu.' " (Buhari, 46; Müslim, 11)

Cumhur-u ulema bu istidlalin önüne geçmek için, "Fıtr sadakası farz olan zekâta dâhildir." demiştir. Zira şer'i lafızlar fıtr sadakasına "zekâtu'l fıtr" demiştir. Bu da Kur'ân'da ve sünnette farz olarak geçen tüm zekât emirlerinin fıtr sadakasını kapsadığını gösterir. Bu istidlal birkaç yönden isabetli değildir:

– Abdullah ibni Abbâs (ra), Salim ibni Abdullah ibni Ömer (rh), İkrime (rh), Abdulmelik ibni Cureyc (rh) ve Mukâtil ibni Suleymân (rh); Tevbe Suresi'nin 60. ayetinin Kur'ân'da yer alan tüm sadaka ve infak ayetlerini neshettiğini belirtmiştir. (Nakiller için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 9/487, 32862-32867 No.lu Rivayetler)

Kimler Fıtr Sadakası Verir?

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), köle, hür, kadın, erkek, küçük ya da büyük olsun Müslimlere bir sa' hurma veya bir sa' arpayı fıtr sadakası olarak vermelerini farz kılmıştır. (Ramazan Bayramı) namazına gitmeden önce bunun ödenmesini emretmiştir."[11]

– Görüldüğü gibi iki şarta haiz olan **her insan** fıtr sadakası verir: Hayatta olmak ve Müslim olmak!

– Kadın ve çocuk şayet kendilerine ait mal varlıkları varsa, kendi fıtr sadakalarını verirler. Hadisin zahirinden anlaşılan budur. Şayet kendilerine ait bir mal varlıkları yoksa evin nafakasını karşılayan koca/baba fıtr sadakasını verir.[12]

– Çocuğun fıtr sadakasını vermek için, hayatta olması gerekmektedir. Anne

– Şayet bu istidlal doğruysa o zaman her namaz ve oruç lafzının Kur'ân ve Sünnette varid olan farz namaz ve oruca dâhil edilmesi gerekirdi.

– Bir grup âlim, fıtr sadakasını zekâta kıyas ederek bazı sonuçlara ulaşmıştır. Örneğin zekâtın birkaç yıl erken verildiği gibi fıtr sadakasının da verileceğini söylemişlerdir. Cumhurun bu görüşe **cevaplarından biri,** fıtr sadakasının zekâta kıyas edilmeyeceğidir. Zira biri malın, öteki bedenin zekâtıdır.

Şayet fıtr sadakası zekâta dâhilse; zekâta kıyas edilmesine gerek yoktur. Zira özel bir nas varid olmadığı sürece zekât için geçerli tüm hükümler fıtr için de geçerli olacaktır. Ayrıca fıtr sadakasının bedenin zekâtı olduğu yalnızca bir görüştür. Kesin naslara dayanan, kat'i bir hüküm değildir.

– Cumhur-u ulema aynı konuda sonradan gelen emrin önceden var olanı nesh etmeyeceğini, zekâtın da fıtr sadakasını ortadan kaldırmadığını söylemiştir.

El-Hak, bu istidlal isabetlidir. Bir hükmün nesh olduğunu söylemek için açık naslara veya icmaya ihtiyaç vardır. Ancak zekât, fıtr sadakasını nesh etmemiştir. Yalnızca onun farziyetini ortadan kaldırmıştır. Fıtr sadakası meşru bir ibadet olarak yaşamaya devam etmiştir.

Sonuç olarak; fıtr sadakasının başta sahabe olmak üzere tüm İslam tarihi boyunca uygulandığı, Ramazan ve bayram ibadetinin şiarı olacak kadar önemli olduğu bir hakikattir. Ancak zekât gibi farz olduğu ve bu konuda icma bulunduğu isabetli değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

11. Buhari, 1503; Müslim, 984

12. Cumhur-u ulema, her hâlükârda ev reisinin fıtr sadakasını vermekle yükümlü olduğunu söylemiştir. Buna dair hem Allah Resûlü'nden (sav) hem de sahabeden, "Bakmakla yükümlü olunanların fıtr sadakası verilmelidir." manasında rivayetler aktarmışlardır. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7672-7685 No.lu Rivayetler) Ancak başta İbnu'l Turkmânî (rh) olmak üzere (bk. Zevâidu's Suneni'l Kubrâ, 1/538-539) birçok muhaddis rivayetlerin zayıf olduğunu belirtmiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1620-1621 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Çocukların fıtr sadakası kendi harçlıklarından veya biriktirdikleri paradan vermelerini sağlamak, onların İslami eğitimi açısından önemlidir. Bu hem onların sorumluluk üstlenmesini sağlayacak hem de yardımlaşmanın semeresi olan merhamet tohumlarını kalplerine ekecektir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

karnındaki çocuğun fıtr sadakasını vermek -bu sadakanın farz olduğuna inanan ulemanın yanında bile- zorunlu değildir.[13]

13. İbni Hazm (rh), anne karnındaki ceninin ruh üflendikten sonra, yani dört aylık olduktan sonra fıtr sadakası mükellefi olduğunu, velisinin fıtr sadakası ödeme zorunluluğu olduğunu söyler.

İbni Hazm (rh) der ki: "Hamileye gelince (şöyle deriz): Allah Resûlü (fıtr sadakasını) her küçük ve büyüğe farz kılmıştır. (Anne karnındaki) cenin de (hadiste geçen) 'küçük' lafzına dâhildir. Şayet cenin, anne karnında Arefe gecesi fecr doğmadan önce yüz yirmi günü tamamlarsa onun fıtr sadakasını vermek vacip olur. (Bunun delili şu hadistir):

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Doğru olan ve doğruluğu Allah tarafından tasdik edilen Allah Resûlü (sav) bize şöyle anlattı:

'Her birinizin yaratılışı, anasının karnında şöyle olur: Kırk gün nutfe olarak kalır. İkinci kırk günde alaka (kan pıhtısı) hâlini alır. Üçüncü kırk günde et parçası hâline gelir. Bunlardan sonra görevli melek gönderilir ve o, bu et parçasına ruh üfler.' " (Buhari, 3208; Müslim, 2643) (Hadisten şöyle istidlal edilir:) Anne karnındaki cenin yüz yirmi günden önce ölüdür ve ölüye (fıtr sadakasına dair) bir hükmü yoktur. Yüz yirmi günden sonra ruh üflendiği için diridir ve 'küçük' için geçerli olan her hüküm, onun için de vaciptir…

Katade (rh) şöyle der: 'Osmân (ra) küçük, büyük ve hamilenin fıtr sadakasını verirdi.'

Ebû Kılâbe şöyle der: 'Onların (sahabe) küçük, büyük, hatta anne karnındaki cenin için fıtr sadakasını vermek hoşlarına giderdi.' Ebû Kılâbe sahabeye yetişmiş ve onlarla arkadaşlık etmiştir.

'Yine Suleymân ibni Yesâr'a soruldu: 'Hamilenin (bebeği için) fıtr sadakası verilir mi?'

O da, 'Evet.' dedi.

Bu konuda sahabe arasında Osmân'a (ra) muhalif bilinmez… (Dolayısıyla bu hüküm sahabenin icması gibidir.)" (El-Muhallâ, 4/253-254, 704. Mesele)

Hafız Iraki (rh), İbni Hazm'ın (rh) iddialarına şöyle cevap verir: (Iraki'nin (rh) cevabının özetlenmesi ve düzenlemesi bize aittir.)

• İbni Hazm, 'Allah Resûlü (sav), küçüğe fıtr sadakasını farz kıldı.' rivayetiyle istidlal eder. Aklı olan herkes bilir ki bu lafızdan kastedilen, doğmuş/dünyaya gelmiş olanlardır. Henüz doğmamış (yani mevcut olmayan) birine fıtr sadakasını vacip kılan kimse bilmiyoruz.

• İbni Mes'ûd hadisiyle istidlale gelince, rahimlerde olanı bilen yalnızca Allah'tır. (bk. 31/Lokmân, 34) Ayrıca bir insan hamile olmadığı hâlde hamile zannedilebilir. (Ayrıca) olmayan/doğmamış birine âlimler hüküm vermezler.

• Osmân'ın (ra) ameliyle istidlale gelince, o eser munkatıdır. (Senedinde kopukluk vardır, dolayısıyla zayıftır.)

• Bekir (rh) ve Katâde'nin (rh) rivayetleri mürseldir (yani zayıftır). İlginç olan, İbni Hazm'ın kendisi sahih ve muttasıl olsa bile mevkuf (sahabe sözüyle) istidlalde bulunmaz. (Ancak bu meselede mürsel bir mevkuf rivayetle istidlalde bulunmuştur.)

• Ebû Kılâbe'nin (rh) rivayetine gelince, (Ebû Kılâbe isim vermez, bu hüküm kimlerin hoşuna gidiyor belli değildir.) velev ki o (rh), birkaç isim verseydi bu rivayet yine hüccet olmazdı… Ayrıca Ebû Kılâbe rivayetinin zahiri (hoşlarına giderdi lafzı) bunun vacip olmadığını gösterir. (Bu, şu anlama gelir:) Her kim gönüllü olarak cenin için fıtr sadakası verirse bir beis yoktur.

• İbni Hazm'ın bu (ümmete) ihtilafından önce cenine fıtr sadakasının vacip olmadığına dair icma nakledilmiştir. İbnu'l Munzir (rh) der ki: 'Görüşleri kayıt altına alınan tüm bölgelerin âlimlerinden 'anne karnındaki cenin'e fıtr sadakasının vacip olmadığı nakledilmiştir.'

• İbni Hazm (rh) icmaya muhalefet etmesi yanında görüşünde çelişkiler de vardır. (Şöyle ki;) babanın, çocuğunun fıtr sadakasını vermesi vacip değildir. (Ona göre herkes kendi fıtr sadakasını ödemekle mükelleftir.) Şayet çocuğun malı varsa çocuğun malından fıtr sadakasını verir. (İlginç

Fıtr Sadakası Vermenin Ölçüsü

Bir insan kendinin ve nafakasını karşılamakla yükümlü olduklarının bir günlük ihtiyacına sahipse, bundan arta kalandan fıtr sadakası verir.

Harcamalarda öncelik kişinin kendinden ve ailesinden başlamasıdır.

Hâkim ibni Hizam'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sadakanın en hayırlısı veya en değerlisi, zenginlik üzerinden olanıdır. (Yukarıdaki (veren) el, aşağıdaki(dilenen) elden daha hayırlıdır. Vermeye önce bakımını üstlendiklerinden başla."[14]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) sadaka verilmesini emretti.

Bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Yanımda bir dinarım var.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Onu kendi şahsına harca.' buyurdu.

Adam, 'Yanımda başka bir dinar daha var.' dedi.

Resûlullah (sav), 'Onu çocuğuna harca.' buyurdu.

Adam yanımda bir daha var deyince Resûlullah (sav), 'Onu da hanımına harca.' buyurdu.

Adam tekrar yanımda bir dinar daha var deyince, 'Onu da hizmetçisine harca.' buyurdu.

Adam bir dinar daha var deyince, 'Sen durumunu daha iyi bilir ve ayarlarsın.' buyurdu."[15]

olan şu ki) mevcut çocuğun fıtr sadakası babaya vacip değil, ama olmayan çocuğun fıtr sadakasını vermek vacip?! Denilse ki: Ceninin malından verilir! Bu da doğru olmaz. Çünkü ona miras kalsa bile doğana kadar o mal onun mülkü olmaz. (bk. Tarhu't Tesrîb fî Şerhi't Takrîb, 4/60-61)

Bu bölümü bütün olarak buraya almamın özel bir nedeni vardır: İbni Hazm'ın (rh) nassa bağlılığı ilim talebelerinin malumudur. Ancak bazen -zahiren- delile dayalı olarak söylediği zannedilen bir şeyin, tahkik edildiğinde öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple hadis ehlinin metodunu izleyen ilim talebeleri, onun (rh) iddialarını mutlaka bir hadis imamının tenkidine tabi tuttuktan sonra kabul veya reddetmelidir. Zira çalışmanın "Mukaddime"sinde belirttiğimiz gibi hadis ehlinin metodu ile Zahirî Mezhebi metodu farklı iki metoddur. (bk. 1/29, Hadisçiler Zahiri midir? İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.)

14. Buhari, 1428; Müslim, 1034
15. Ebu Davud, 1691; Nesai, 2534

Asli ihtiyaçtan arta kalan olursa, fıtr sadakası verilir.[16]

Fıtr Sadakası Kimlere Verilir?

Fıtr sadakası almanın ölçüsü miskin, yani ihtiyaç sahibi olmaktır. Allah Resûlü (sav) fıtr sadakası için, "Miskini/İhtiyaç sahibini doyurmaktır." buyurmuştur.[17]

Bu sıfata sahip olan ve İslam düşmanı olmayan her insana, Müslim olsun kâfir olsun, fıtr sadakası verilebilir.[18]

Fıtr Sadakası Vakti Ne Zaman Girer?

Fıtr sadakasının vaktini tahdid eden sahih ve sarih bir nas yoktur. Bu nedenle sahabe uygulamasından yola çıkarak bayramdan üç gün önce verilmeye başlanmalıdır.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Resûlullah (sav) fıtr sadakasının insanlar bayram namazından çıkmadan önce verilmesini emretti.'

Nafi dedi ki: 'İbni Ömer onu bayramdan bir veya iki gün önce verirdi.'"[19]

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer, fitresini, fitreyi toplayan kimseye Ramazan Bayramından iki yahut üç gün önce gönderdi."[20] [21]

16. Rey ehli fıtr sadakasını zekâta dâhil ettiklerinden nisap miktarı mala sahip olan fıtr sadakası verir, malı nisabın altında olan fıtr sadakası vermez, demişlerdir. Bir insan zekât almaya müstahaksa aynı zamanda ondan zekât istenmez derler. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/141) Daha önce zikrettiğimiz gibi fıtr sadakasının farz zekâta tabi olduğunu söylemek de fıtr sadakasını zekâta kıyas etmek de isabetli değildir. Her biri kendi içinde müstakil birer ibadettir.
17. bk. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827
18. Detaylı bilgi için bk. s. 417
19. Ebu Davud, 1610
20. Muvatta, 777
21. Bu konuda âlimler farklı içtihadlarda bulunmuşlardır.
"HANEFÎLER: Fıtr sadakasının vücûb vakti, Ramazan bayramının birinci gününün fecrinin doğuşundan itibâren başlar. Bu vakitten önce de, sonra da vermek sâhih olur. Çünkü, bunun ömür boyunca vakti vardır. Kişi bunu ne zaman verirse versin, kazâ değil edâ etmiş olur. Ancak, bayram namazı kılınan yere gitmeden önce vermek müstehabtır. Zîrâ Peygamber (sav) Efendimiz buyurmuşlardır ki: 'Onları (fakirleri) bu günde dilenmekten müstağni (muhtaç olmayan) hâle getirin.'
HANBELÎLER dediler ki: Fıtr sadakası Ramazanın son günü, Güneş'in batması anından itibâren; kişinin ihtiyaç duyduğu meskene, hizmetçiye, bineğe, iş elbisesine, ilim kitaplarına sâhib olması-

Fıtr Sadakasının Son Vakti

Fıtr sadakası, bayram namazından önce verilmelidir. Şer'i bir özür olmaksızın (uyku, bayılma, unutma vb.) kasten geciktirilirse, normal nafile sadaka olur. Fıtr sadakası ecrinden mahrum olunur.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav) fıtr sadakasının insanlar **bayram namazından çıkmadan önce verilmesini** emretti."[22] [23]

Ne Kadar Fıtr Sadakası Verilir?

Ebû Said El-Hudri'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (sav), aramızdayken fıtr sadakasını; küçük büyük, hür köle herkes için yiyecekten bir sa', yoğurt kurusu/çökelekten bir sa', arpadan bir sa', hurmadan bir sa', kuru üzümden bir sa' olarak verirdik. Muâviye ibni Ebî

---

nın yanısıra, ayrıca kendisine ve çoluk çocuğuna bayram günüyle gecesinde yetecek azığa sâhib olmasından sonra, fazla bir mala sâhib olmasıyla vâcib olur.

ŞÂFİÎLER: Fıtr sadakasının vâcib oluş vakti, Ramazanın son cüz'ü ile Şevvalin ilk cüzüdür. (Yani Ramazan bayramının birinci günü, fecrin doğuş anıdır.) Fitreyi, bayramın birinci günü sabah namazıyla, bayram namazı arasında vermek sünnettir. Bayram namazından sonra aynı günün batma vaktine kadar, akraba olan bir fakirin gelmesini beklemek gibi bir mâzeretten ötürü olmadıkça, vermeyip ertelemek mekruhtur. Fitreyi, hak edenlerin hazır bulunmaması gibi bir mâzeretten ötürü olmadıkça birinci günün gün batımından sonra vermek haramdır. Bu durumda akraba olan yakını beklemek mâzeret değildir. Fitreyi Ramazanın ilk günlerinden herhangi birinde vermek câizdir. Bir kimse fitreyi daha önce Ramazanın ilk günlerinde kendi beldesinde vermemişse, Ramazanın son günü Güneş'in batımında bulunduğu yerde vermesi vâcibtir.

MÂLİKÎLER: Fitrenin, bayramın birinci günü sabah namazından sonra ve bayram namazına gitmeden önce (yani sabah namazıyla bayram namazı arasında) verilmesi mendubtur. Bayramdan bir-iki gün önce verilmesi câizdir. Bundan daha önce vermek ise mûtemed görüşe göre câiz değildir. Fitreyi bayramın birinci gününden sonraya bırakmak haramdır; bu günün geçmesiyle zimmetten de düşmez. Aksine borçlu kalır. Ramazan bayramının birinci gecesinde mâlî durumu müsâid olan kişi, hem kendi adına, hem de geçiminden sorumlu olduğu kimseler adına fitre vermekle yükümlüdür." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/896-900)

Ancak bu görüşleri destekleyen sahih ve sarih naslar yoktur. Ebû Hanîfe (rh) zekâta kıyas etmiş, Mâlik (rh) namaza kıyas yapmıştır. Oysa bu ibadetlerin her biri müstakildir; birbirlerine kıyas edilmezler.

Bunların hiçbiri kendisiyle hüküm sabit olacak delil ve sahih istinbat metodu değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; evla olan, nas olmayan yerde sahabe fiiliyle yetinmektir.

22. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827

23. Cumhur, bayram namazından sonra da fıtr sadakası verilebileceğini söylemiştir. Ancak hadisin zahiri bu görüşü reddetmektedir. Nasla birlikte içtihad olmayacağından bu görüş isabetli değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Sufyân, hac ve umre için gelinceye kadar bu şekilde sürdü. Kendisi geldiğinde minberde insanlara konuşma yaptı. Onlara yaptığı konuşma içerisinde şu da vardı: 'İki müdd (yarım sa') Şam buğdayının bir sa' hurmaya denk olduğu görüşündeyim.' Halk onun bu görüşünü aldı. Ama ben yaşadığım sürece, daha önce verdiğim şekilde vereceğim."[24]

– Allah Resûlü Dönemi'nde fıtr sadakası yiyecek olarak verilirdi. Buna göre; o gün kullanılan arpa, hurma, kuru üzüm ve benzeri **yaygın** yiyeceklerden verirlerdi.

– Kişi yaşadığı beldenin yaygın yiyeceğinden 1 sa' (4 avuç) olarak fıtr sadakası verir. Bu da yaklaşık olarak üç kilodur.[25]

– Kişi diliyorsa yiyecek olarak, diliyorsa onun karşılığını kıymet olarak verebilir.[26]

---

24. Buhari, 1506; Müslim, 985

25. Daha önce geçtiği gibi (bk. s. 370), âlimler bir sa'ın kaç grama tekabül ettiğinde ihtilaf etmiştir. Muasır ölçümler arasında ciddi farklılıklar vardır. Zekât bahsinde ihtiyaten en alt sınırı tercih ettik. Fıtr bahsinde ihtiyaten en üst sınırı tercih ettik. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

26. Bu mesele "Zekâtın kıymeti/bedeli verilebilir mi?" meselesiyle aynı minvalde tartışılmıştır. Konunun tafsilatına dair, ilgili bölümde bilgi vermiştik. (bk. s. 420) Orada söylediklerimize ek olarak şunları söyleyebiliriz:

Allah Resûlü (sav) fıtr sadakası için, "Miskinleri/İhtiyaç sahiplerini doyurmaktır." buyurmuştur. (bk. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827) Fakirin doyurulması her dönemde farklı surette olmaktadır. Bir dönem fakir için en uygun olan yemekken başka bir dönem kıymetidir/bedelidir. Ki; sahabe (r.anhum) zekâtta bile "veren için daha kolay, alan için daha hayırlı/uygun" olduğu gerekçesiyle zekâtın kıymetini/bedelini almıştır. Fıtr sadakasından gaye fakiri doyurmaktır, ihtiyacını karşılamaktır. Bu hangi yolla gerçekleşiyorsa, o yolla yapılması evla olandır.

Fıtr sadakasının yemek cinsinden olmasında diretmek nassa bağlılık değildir. Bu mesele biraz da siyasileşmiş, ilmî bir mesele olmaktan ziyade aidiyet belirleyen bir mesele hâline dönüşmüştür. Ne yazık ki aidiyet ve kimlik kazandıran meseleler ilmî hassasiyetlerle değil, tarafgirlik duygularıyla ele alınmaktadır ve tartışmalar sağlıklı sonuç vermemektedir. Fıtr sadakasının yiyecek cinsinden olmasında diretmenin nassa bağlılıkla ilgisi olmadığına şu örneği verebiliriz:

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve (cihad için tahsis edilmiş) besili atlar hazırlayın. Onunla Allah düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği (gizli düşmanlarınızı) korkutursunuz. Allah yolunda infak ettiğiniz her ne varsa, size eksiksiz ödenir ve siz zulme de uğramazsınız." (8/Enfâl, 60)

Bu ayette Allah, at beslemeyi teşvik etmiş; Nebi (sav) ayette geçen kuvvet hazırlığından kastın ok atıcılığı olduğunu haber vermiştir.

Ukbe ibni Amir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah'ı (sav) minberde 'Onlara karşı gücünüz yettiğine kuvvet hazırlayınız.' (8/Enfâl, 60) ayetini okuyup, 'Bakın! Kuvvet, atıcılıktır. Bakın! Kuvvet, atıcılıktır.' diye buyururken işittim." (Müslim, 1917)

Kim bugün bu ayete dayanarak kuvvet, ok atmak; hazırlık da at beslemektir, diyor? Oysa bu ikisi ayet ve hadiste nas kılınmıştır. Zira burada gaye, küfre karşı güç kazanmak ve hazırlık yapmaktır.

Her çağın hazırlık ve kuvvet anlayışı, farklı araçlarla gerçekleştiğinden, kimse "nassa bağlılık" adı altında ok atmak ve at beslemekte ısrar etmemektedir.

Denebilir ki fıtr sadakası taabbudi, ayete konu olan cihada hazırlık taabbudi değildir. Taabbudi emirlerde aslolan nassa tam bağlılıkla bağlanmaktır.

Deriz ki: İbadet olan, sadakanın verilmesidir. Neyle ve ne şekil verileceği ise vesileler kısmına dâhildir. Zamana göre değişebilir. Zira cihad da bir ibadettir ve ayet/hadis, onun araçlarını nas kılmıştır. Ancak zamanın değişimiyle birlikte vesileleri/araçları değişmektedir.

Şayet Allah Resûlü "Yalnızca bunlardan verin, bunların dışında bir şeyden vermeyin." demiş olsaydı; vesile de taabbudi olurdu. O takdirde bize düşen ibadette ve vesilesinde nassa bağlılık olurdu. Ancak bir şeyin muayyen bir vesileyle yapılması onun dışındaki vesilelerin yapılmayacağı anlamına gelmez.

Bugün ezan ibadetini yerine getiriyoruz. Ancak vesilesi olan çıplak ses ve hoparlör konusunda içinde bulunduğumuz duruma göre tercih yapıyoruz. Şayet Allah Resûlü (sav) "Yalnızca çıplak sesle ezan okuyun." deseydi, bize düşen onun (sav) emrine ittiba olurdu. Ancak bir vesilenin kullanılmış olması, onun dışındakilerin caiz olmadığı anlamına gelmez.

Denebilir ki o dönemde dinar ve dirhem olduğu hâlde fıtr sadakasını neden yiyecekten verdiler de bedelini para olarak vermediler?

Öncelikle para olarak karşılığını verip vermediklerini bilmiyoruz. Muhakkik âlimlerin kaideleştirdiği üzere; "Bir şeye dair bilgimizin olmayışı onun olmadığı anlamına gelmez!"

Örneğin zekât yaygın olarak malın cinsinden alınırken, Muâz (ra) hem veren hem de alan için daha uygun olduğu gerekçesiyle Yemenlilerden elbise almıştır.

Bugün de şartlar değiştiğinden Allah Resûlü'nün (sav) müçtehid sahabilerinden Muâz'ın (ra) yaptığı gibi, alınan şeyler değişebilir. Yeter ki naslarda belirtildiği gibi ihtiyaç sahiplerini doyuran bir vesile olsun. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- Ahkâmu Ehli'l Milel ve'r Ridde, Ebû Bekr El-Hallâl El-Hanbelî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1414
- Ahkâmu Ehli'z Zimme, Şemsuddîn İbnu Kayyim El-Cevziyye, Remâdî li'n Neşr, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1418
- Ahkâmu'l Cenâiz, Nâsruddîn El-Elbânî, Mektebetu'l Meârif, 1. Baskı, H 1412
- Ahkâmu'l Cenâiz, Saîd El-Kahtânî, Muessesetu'l Cerayisî, 1. Baskı, H 1424
- Ahkâmu'l Hunsâ fi'l İbâdât ve Ehvâli'ş Şahsiyye, Rızkî Menşûr, Câmiatu'l Mu'te, M 2012
- Ahkâmu'l Kur'ân, Ahmed ibni Alî Ebû Bekr Er-Râzî El-Cessâs El-Hanefî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1410

  Türkçesi için bk. Ahkâmu'l Kur'ân, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessas, İ'tisam Yayınları, 8 Cilt, 1. Baskı, M 2018
- Ahkâmu'l Mekâbir fî Şerîati'l İslâmiyye, Abdullah ibni Ömer ibni Muhammed Es-Suheybânî, Dâru ibni'l Cevzî, 1. Baskı, H 1426
- Avnu'l Ma'bûd alâ Şerhi Suneni Ebî Dâvud, Şerefu'l Hak El-Azîmâbâdî, Dâru ibni Hazm, 2 Cilt, M 2005
- Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, M 2010
- Bidâyetu'l Muctehid ve Nihâyetu'l Muktesîd, İbnu Ruşd El-Hafîd, Dâru 'l Hadîs, 4 Cilt, M 2004

  Türkçesi için bk. Bidâyetü'l Müctehid, İbni Rüşd, Beyan Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1995
- Bideu'l Kubûr Envâuhâ ve Ahkâmuhâ, Sâlih ibni Mukbil El-Useymî Et-Temîmî, Dâru'l Fadîle, 1. Baskı, H 1426
- Bulûğu'l Merâm min Edilleti'l Ahkâm, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Felak, 7. Baskı, H 1424

  Türkçesi için bk. Buluğu'l Meram Ahkâm Hadisler, İbn Hacer el-Askalani, Karınca & Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2005
- Câmiu'l Beyân fî Te'vîli'l Kur'ân/Tefsîru't Taberî, İbnu Cerîr Et-Taberî, Muessesetu'r Risâle, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Taberî Tefsîri, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Hisar Yayınevi, 9 Cilt, M 1996

• Câmiu'l Ulûmi ve'l Hikem, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru's Selâm, 3 Cilt, 2. Baskı, M 2004

Türkçesi için bk. Câmiu'l Ulûm ve'l Hîkem, İbni Receb El-Hanbelî, İtisam Yayınları, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2009

• Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

Türkçesi için bk. Hadis Hazinesi, Salih Ahmed eş-Şami, Ocak Yayıncılık, 15 Cilt, 1. Baskı, M 2019

• Dahili-Cerrahi-Adli 'Acil'ler El Kitabı; İstanbul Tıp Fakültesi, Nobel Tıp Kitapevleri, 3. Baskı

• Dört Mezhebe Göre Cenaze Ahkâmı ve Salâtu'l Cenaiz, Seyfulislam Çapanoğlu, Beka Yayınları, M 2019

• Echizetu'l İn'âş ve Hakîkatu'l Vefât beyne'l Fukahâi ve'l Etibbâ, Dr. Bekr ibni Abdullah Ebû Zeyd

• Edvâu'l Beyân fî Îdâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Muhammed El-Emîn Eş-Şınkîtî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, M 2011

• Ed-Duafâu'l Kebîr, Ebû Ca'fer Muhammed ibni Amr El-Ukaylî, Dâru'l Mektebeti'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1404

• El-Adâletu'l İctimâiyyetu fi'l İslâm, Seyyid Kutub, Dâru'ş Şurûk, M 2007

Türkçesi için bk. İslam'da Sosyal Adalet, Seyyid Kutup, Beka Yayınları, M 2014

• El-Ahkâmu's Sultâniyye, Muhammed ibni'l Huseyn El-Ferrâ El-Hanbelî Ebû Ya'lâ, Mustafâ El-Bâbî El-Halebî, H 1421

• El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-İsyûbî, Dâru ibni'l Cevzî, 24 Cilt, 1. Baskı, H 1426

• El-Bahru'r Râik Şerhu Kenzi'd Dekâik, İbnu Nuceym El-Mısrî, Dâru'l Kutubi'l İslâmî, 8 Cilt

• El-Beyân ve't Tahsîl, Ebu'l Velîd Muhammed ibni Ahmed ibni Ruşd El-Kurtubî, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 20 Cilt, 2. Baskı, H 1408

• El-Câmiu fî Şerhi Erbaîni'n Neveviyye, Ebû Abdullah Muhammed Yusrî, Dâru'l Yusrî, 3. Baskı, H 1430

• El-Câmiu fî Talebi'l İlmi'ş Şerîf, Abdulkâdir ibni Abdulazîz

Türkçesi için bk. El-Cami Fi Talebi'l-İlmi'ş-Şerif, Abdulkadir ibni Abdulaziz, Umde Yayınları, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2014

- El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân/Tefsîru'l Kurtubî, Ebu Abdullah Şemsuddîn El-Kurtubî, Dâru'l Kutubi'l Mısriyye, 20 Cilt, M 1963

  Türkçesi için bk. El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, İmam Kurtubi, Buruc Yayınları, 20 Cilt, 2. Baskı, M 2004

- El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, Dr. Hâlid El-Muşeykih, Mektebetu'r Ruşd, 4 Cilt, M 2008

- El-Câmiu li Kelâmi İbni Teymiyye fi't Tefsîr, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, H 1432

  Türkçesi için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, İbn Teymiyye, Karınca & Polen Yayınları, 10 Cilt, M 2017

- El-Câmiu li Mesâili'l Mudevvene, Ebû Bekir ibni Abdullah El-Sakellî, Câmiatu Ummi'l Kurâ, 24 Cilt

- El-Cevâbu'l Kâfî li men Se'ele ani'd Devâi'ş Şafî, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, M 2016

- El-Ehâdîsu'l Mevdûatu'l letî Tunâfî Tevhide'l İbâde, Usâme ibni Atâyâ ibni Osmân, Mektebetu'r Ruşd, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1428

- El-Erkânu'l Erbae, Ebu'l Hasen En-Nedvî, Dâru'l Kutubi'l İslâmiyye, H 1387

  Türkçesi için bk. Dört Rükün, Ebu'l-Hasen En-Nedvi, Risale Yayınları, M 2013; Zekat, En-Nedvî, Nehir Yayınları, M 2004

- El-Eşbâh ve'n Nezâir, Abdurrahman ibni Ebî Bekr Celâleddîn Es-Suyûtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1411

- El-Evsat fi's Suneni ve'l İcmâi ve'l İhtilâf, İbnu'l Munzir, Dâru Taybe, 6 Cilt, 1. Baskı, M 1985

- El-Fethu'l Kebîr fî Dammi'z Ziyâdeti ile'l Câmiu's Sağîr, Celâluddîn Es-Suyûtî, Dâru'l Fikr, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1423

- El-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l Erbae, Abdurrahman El-Cezîrî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, 2. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, Abdurrahman Cezîrî, Çağrı Yayınları, 8 Cilt, 5. Baskı, M 1993

- El-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuh, Vehbe Ez-Zuhaylî, Dâru'l Fikr, 10 Cilt, 12. Baskı

  Türkçesi için bk. İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, Prof. Dr. Vehbe Zuhayli, Risale Yayınları, 10 Cilt, 2011

- El-Fıkhu'l Menhecî alâ Mezhebi'l İmâmi'ş Şafiî, Dr. Mustafâ El-Hin & Dr. Mustafâ El-Buğâ & Ali Eş-Şerbecî, Dâru'l Kalem, 8 Cilt, 4. Baskı H 1413

  Türkçesi için bk. Büyük Şafii Fıkhı, Dr. Mustafa El-Hîn-Dr. Mustafa El-Buğâ-Ali Eş-Şerbecî, Huzur Yayınevi, 4 Cilt, M 2018

- El-Fıkhu'l Muyesser, Dr. Abdullah ibni Muhammed Et-Tayyâr, Medâru'l Vatan, 13 Cilt, 2. Baskı, H 1433
- El-Fıkhu't Tıbbî, El-Cem'iyetu'l İlmiyyetu's Suûdiyye li Dirâsâti'l Tıbbiyyeti'l Fıkhiyye, Hâlid ibni Abdulğaffâr Âlu Abdurrahman
- El-Hidâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l Bidâye, Ahmed ibni Muhammed ibni Sıddîk El-Ğimârî, Âlemu'l Kutub, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1407
- El-İ'câzu'l İlmî fi's Sunneti'n Nebeviyye, Zeğlûl En-Neccâr, Dâru Nehdeti'l Mısr, 5. Baskı, M 2012
- El-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân, Alî ibni'l Belbân El-Fârisî El-Emîr Alâuddîn, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, H 1408
- El-İ'tisâm, İbrâhîm ibni Mûsâ Eş-Şâtıbî, Dâru'l Ticâriyyeti'l Kubrâ, 2 Cilt

  Türkçesi için bk. El-İ'tisâm, İmâm Şâtıbî, İ'tisam Yayınları, M 2021
- El-Kâmil fî Duafâi'r Ricâl, Abdullah ibni Adiy El-Curcânî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, 1. Baskı, H 1404
- El-Kavlu'l Mubîn fî Da'fi Hadîseyi't Telkîn Vekreû alâ Mevtâkum Yâ-Sîn, Alî ibni Hasan El-Halebî, Mektebetu ibni'l Kayyim
- El-Kırâetu inde'l Kubûr li'l Hallâl Tahkîku Amr Abdulmun'im, Dâru's Sahâbe, 1. Baskı, H 1413
- El-Mebsût, Muhammed ibni Ahmed Es-Serahsî, Dâru'l Ma'rife, 30 Cilt, M 1993

  Türkçesi için bk. Mebsût, Serahsî, Gümüşev Yayıncılık, 31 Cilt, M 2016
- El-Mecmû' Şerhu'l Muhezzeb, Ebu Zekeriyyâ Muhyiddîn En-Nevevî, Dâru'l Fikr, 20 Cilt
- El-Mevsûatu't Tıbbiyeti'l Fıkhiyye ve'n Nevâzilu'l Asriyye, Ahmed Eş-Şâfiî-Mustafâ Âdem-Sâbir Fethî, Dâru İbni Hazm, 3 Cilt
- El-Mevtu'd Dimâğî ve Tekyîfihu'ş Şer'î, Dr. Daîc Bathî Duhaylân El-Muteyrî, Kulliyetu'ş Şer'iyye Câmiatu'l Kuveyt
- El-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim, Yahyâ Ebû Zekeriyyâ En-Nevevî, Dâru İhyai't Turâsi'l Arabî, 18 Cilt, 2. Baskı, H 1392

  Türkçesi için bk. Sahih-i Müslim Şerhi el-Minhâc, İmam Muhyiddin En-Nevevî, Karınca & Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2014
- El-Mu'cemu'l Kebîr, Suleymân ibni Ahmed Et-Taberânî, Mektebetu ibni Teymiyye, 25 Cilt, 2. Baskı

- El-Mufassal fî Târîhi'l Arabi Kable'l İslâm Dr. Cevvâd Alî, Dâru's Sâkî, 20 Cilt, H 1422
- El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, Ebu'l Abbâs El-Kurtubî, Dâru İbni Kesir ve Dâru'l Kelimi't Tayyib, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1996
- El-Mufredât fî Ğarîbi'l Kur'ân, Râğıp El-İsfahânî, Dâru'l Kalem, 1. Baskı, H 1412

  Türkçesi icin bk. Mufredat Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Pınar Yayıncılık, M 2018
- El-Muğnî, İbnu Kudâme El-Makdisî, Mektebetu'l Kahire, 10 Cilt, M 1968

  Türkçesi için bk. Delilleriyle Hanbeli Fıkhı, İbn Kudâme El-Makdisî, Karınca & Polen Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 2020
- El-Muhallâ bi'l Âsâr, Ebu Muhammed Alî ibni Ahmed ibni Saîd ibni Hazm El-Endülüsî, Dâru 'l Fikr, 12 Cilt
- El-Muharreru'l Vecîz fî Tefsîri'l Kitâbi'l Azîz, İbnu Atiyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 6 Cilt, H 1422
- El-Mustasfâ min İlmi'l Usûl, Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed El-Ğazzâlî, Şirketu'l Medîneti'l Munevvere, 4 Cilt

  Türkçesi için bk. Mustasfâ İslâm Hukukunun Kaynakları, Gazzâlî, Klasik Yayınları, M 2018
- El-Mustedrek ale's Sahîhayn, Ebû Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi Yayınları, 11 Cilt, M 2013
- El-Muvatta', Mâlik ibni Enes, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 2 Cilt, 2. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. Muvatta' Tercümesi, Malik bin Enes, Kahraman Yayınları, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2013
- El-Umm, Muhammed ibni İdrîs Eş-Şâfiî, Dâru'l Ma'rife, 8 Cilt, H 1990

  Türkçesi için bk. El-Umm Şafii Fıkıh Külliyatı, İmam Şafii, Buruc Yayınları, 4 Cilt, M 2019
- El-Mevtu'd Dîmâğî ve'l Âsaru'l Muhtelifu fîhâ, Dr. Saîd ibni Mubârek Dahîl El-İklibî, Mecelletu Kulliyeti'd Dirâsâti'l İslâmiyye, M 2020
- El-Muntekâ min Ahbâri'l Mustafâ, Mecduddîn İbnu Teymiyye, Eş-Şâmiletu'z Zehebiyye

  Türkçesi için bk. El-Münteka min Ahbâri'l Mustafâ, Mecduddîn İbn Teymiyye, Beka Yayınları, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2020

- El-Ucâb fî Beyâni'l Esbâb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru ibni Hazm, 1. Baskı, H 1422
- Enîsu's Sârî, Nebîl ibni Mansûr ibni Ya'kûb El-Besâra, Muessesetu'r Reyyân, 11 Cilt, 1. Baskı, H. 1426
- Er-Recâ li Sâlih El-Muneccid, Muhammed Salih El-Muneccid, Mecmûatu'z Zâd, 1. Baskı, H 1430

  Türkçesi için bk. Nefis Terbiyesi Kalp Amelleri, Muhammed Sâlih El-Müneccid, Beka Yayınları, 2013
- Er-Reddu ale'l Bekrî, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Dâru'l Minhâc, 1. Baskı, H 1426
- Er-Reddu ale'l İhnânî bi Tahkîki Ahmed ibni Mûnis El-Anzî, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Dâru'l Harâz, 1. Baskı, H 1420
- Eseru Buhûsi'l İ'câzi'l İlmî fî ba'di'l Kadâya'l Fıkhiyye, Abdulmecîd Ez-Zindânî
- Esrâru'l Muhibbîn fi Ramadân, Muhammed Huseyn Ya'kûb, Mektebetu't Takva ve Mektebetu's Sevki'l Âhire, 1. Baskı, M 2005
- Es-Sârimu'l Menkî fi'r Reddi ale's Subkî, Muhammed ibni Ahmed ibni Abdulhâdî, Muessesetu'r Reyyân, 2. Baskı, H 1424
- Es-Sunenu'l Kubrâ, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 3. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. es-Sünenü'l-Kebîr, Beyhakî, Ocak Yayınları, 20 Cilt, M 2016
- Es-Sunne, Abdullah ibni Ahmed, Dâru ibni'l Kayyım, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1986

  Türkçesi için bk. Kitabu's Sünne, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Varakat Yayınları, 1. Baskı, M 2023
- Es-Sunne, Ebû Bekr El-Hallâl El-Hanbelî, Dâru'r Râye, 1. Baskı, H 1410

  Türkçesi için bk. Kitâbu's Sünne, Ebû Bekr El-Hallâl, İ'tisam Yayınları, 1. Baskı, M 2021
- Et-Tabsira, Alî ibni Muhammed El-Lahmî, Vizâretu'l Evkâf, M 2012
- Et-Tâc ve'l İklîl li Muhtasari'l Halîl, Muhammed ibni Yûsuf El-Ğırnâtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1416
- Et-Tahrîr ve't Tenvîr, İbnu Âşûr, Ed-Dâru't Tûnusiyye, 30 Cilt, H 1984
- Et-Ta'ziyetu Hakîkatuhâ ve'l Mesâilu'l Muteallika bihâ, Hâlid ibni Abdullah ibni Deylân Eş-Şimrânî, Dâru ibni'l Cevzî, H 1426
- Et-Teberruk Envâuhu ve Ahkâmuhu, Nâsir Abdurrahman El-Cedî', Mektebetu'r Ruşd, 5. Baskı, H 1421

• Et-Tezkire bi Ahvâli'l Mevtâ ve Umûri'l Ahire, Şemsuddîn El-Kurtubî, Dâru'l Minhâc, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1425

Türkçesi için bk. Bütün Yönleriyle Ölüm ve Ahiret Halleri, İmam Kurtubi, Ravza Yayınları, M 2020

• Et-Tıbyân fî Tahrîc ve Tebvîb Ehâdîsu Bulûği'l Merâm, Hâlid ibni Daîfullah Eş-Şilâhî, Muessesetu'r Risâle, 12 Cilt

• Fetâvâ Dâru'l İftâi'l Mısriyye, Dâru'l İftâi'l Mısriyye, 10 Cilt

• Fetâvâ Lecneti'd Dâime, Şeyh Ahmed ibni Abdirrezzâk, Dâru Mueyyid, 23 Cilt

• Fethu'l Bârî, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Ma'rife, 13 Cilt, H 1379

Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî, İbn Hacer el-Askalânî, Karınca & Polen Yayınları, 15 Cilt, M 2020

• Fethu'l Bârî, Tahkîku Arnâût, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'r Risâleti'l Âlemiyye, 26 Cilt, 1. Baskı, M 1434

• Fıkhu'z Zekât, Yusul El-Karadâvî, Muessesetu'r Risâle, M 2014

Türkçesi için bk. İslam Hukunda Zekât, Dr. Yusuf El-Kardâvî, Kayıhan Yayınları, 2 Cilt, M 1984

• Fî Sebîlillâh Kavramının Zekât Açısından Tahlili, Murtaza Köse, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S 21, M 2004

• Fî Zilâli'l Kur'ân, Seyyid Kutub, Dâru'ş Şurûk, 6 Cilt, 17. Baskı, H 1412

Türkçesi için bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, Prof. Dr. Seyyid Kutub, Birleşik Yayıncılık, 16 Cilt, M 2012

• Hadarâtu'l Mısriyye, Dr. Samîr Edîb, El-Arabî li'n Neşr ve't Tevzî', 1. Baskı, M 2000

• Halku'l İnsân beyne't Tıbbi ve'l Kur'ân, Muhammed Alî El-Bâr, Dâru's Suûdiyye, 4. Baskı, H 1403

Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı, Dr. M. Ali El-Bâr, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, M 2005

• Hâşiyetu'd Dusûkî ale'ş Şerhi'l Kebîr, Muhammed ibni Ahmed Ed-Dusûkî El-Mâlikî, Dâru'l Fikr, 4 Cilt

• Hayat Ne Zaman Başlar, Ne Zaman Biter, Hakan Ertin ve Merve Özaykal, İsar Yayınları, 2. Baskı, M 2019

• Hicri Aylar İçin Takvim Sistemleri ve Takvim Birliği, Yunus Keleş, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S 28, M 2016

• Hz. Ömer ve Nebevi Sünnet, Dr. Ebubekir Sifil, Rıhle Kitap, M 2016

• İğâsetu'l Lehfân min Mesâyidi'ş Şeytân, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Mektebetu'l Meâ'rif, 2 Cilt

Türkçesi için bk. Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları, İbn Kayyım el-Cevziyye, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2018

• İhyâu Ulûmi'd Dîn, Ebu Hâmid El-Ğazâlî, Dâru'l Ma'rife, 4 Cilt

Türkçesi için bk. İhyâ'u Ulûm'id Dîn, İmam Gazâlî, Huzur Yayınevi, 4 Cilt, M 2016

• İktidâu's Sirâti'l Mustakîm li Muhâlefeti Ashâbi'l Cahîm, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 2 Cilt, 7. Baskı, M 1999

Türkçesi için bk. Sırât-ı Müstâkîm, İbnu Teymiyye, Pınar Yayınları, 9. Baskı, M 2019

• İlahi Dinlerde Cenaze ve Defin, Ramazan İnci, Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, M 2019

• İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru ibni'l Cevzî', 7 Cilt, 1. Baskı, H 1423

Türkçesi için bk. İ'lâmû'l Muvakkı'în, İbn Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayınları, 4 Cilt, 2. Baskı, M 2017

• İ'lâu's Sunen, Zafer Ahmed El-Osmânî Et-Tehânevî, İdâretu'l Kur'ân ve'l Ulûmi'l İslâmî, 22 Cilt, H 1418

Türkçesi için bk. Hadislerle Hanefi Fıkhı, Eşref Ali et-Tehanevi, Zafer Ahmed el-Osman et-Tehanevi, Misvak Neşriyat, 20 Cilt, M 2007

• İntifâu'l Emvât bi Sa'yi'l Ehyâ, Ahmed ibni Abdulkerîm Necîb

• İrvâu'l Ğalîl fî Tahrîci Ehâdîsi Menâri's Sebîl, Nasruddîn El-Elbânî, El-Mektebu'l İslâmî, 9 Cilt, 1. Baskı, H 1399

• İslam Hukukunda Çift Cinsiyetliler (Hünsâ), İlyas Çalışkan, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, M 2011

• İslam Mezhepleri Tarihi'nde Cemel ve Sıffîn, İsa Karadere, Samer Yayınları, M 2020

• İslam Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salâvatlar (Anadolu Örneği), Fatih Koca, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, M 2013

• İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, Prof. Dr. Ali Osman Ateş, Beyan Yayınları, M 2014

• İthâfu'l Ğeyûr bi Hukmi Telkîni'l Meyyit inde'l İhtidâr ve ale'l Kubûr, Muhammed

Seyyid Ahmed Eş-Şehâta, Kulliyetu Usûli'd Dîn ve'd Da've, H 1428

- İthâfu't Tâlibi'l Ehvezî bi Şerhi Câmii'l İmâmi't Tirmizî, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-İsyûbî, Dâru ibni'l Cevzî, 1. Baskı, M 1437
- Kalp Katılığının Zararları, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020
- Kitâbu'l Emvâl, Ebû Ubeyd El-Kâsım ibni Sellâm, Dâru'l Hedyi'n Nebevî, 2 Cilt, H 1428

  Türkçesi için bk. Kitâbü'l Emvâl, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ankara Okulu Yayınları, M 2016
- Kitâbu'r Rûh, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Mecmeu'l Fıkhi'l İslâmî ve Dâru Âlemi'l Fevâid, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1432

  Türkçesi için bk. Kitâbu'r-Rûh, İbn Kayyim el-Cevziyye, İz Yayıncılık, 3. Baskı, M 2007
- Kitâbu Şifâi's Sikâm fî Ziyâreti Hayri'l En'âm, Es-Subkî Eş-Şâfiî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, M 2008
- Kitâbu'z Zuhd, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Dâru'l Mişkât, 1. Baskı, H 1414

  Türkçesi için bk. Kitâbü'z Zühd, Ebû Dâvud, Karınca & Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2021
- Kitâbu'z Zuhd, Ahmed ibni Hanbel, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1420

  Türkçesi için bk. Kitabu'z Zühd, İmam Ahmed b. Hanbel, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2020
- Lailaheillallah, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 15. Baskı, M 2022
- Lisânu'l Arab, İbnu Manzûr, Dâru Sâdr, 5 Cilt, 3. Baskı, H 1414
- Ma Yenfeu'l Müslim ba'de Vefâtihi, Ebû Huzeyfe İbrâhîm ibni Muhammed, Dâru's Sahâbe, 1. Baskı, H 1407
- Meâlimu's Sunen, El-Hattâbî, El-Matbaatu'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1932
- Meâni'n Nahv, Fâdıl Sâlih Es-Sâmerrâî, Dâru'l Fikr, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1420
- Mecelletu'l Buhûsi'l İslâmiyye, Er-Riâsetu'l Âmmetu li İdârâti'l Buhûsi'l İlmiyye ve'l İftâu ve'd Da'vetu, ve'l İrşâd, 90 Cilt
- Mecmeu'z Zevâid, Ebu'l Hasen El-Heysemî, Dâru'l Fikr, 10 Cilt, H 1412

  Türkçesi için bk. Mecma'uz Zevâid ve Menbau'l Fevâid, Nûreddîn El-Heysemî, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2010
- Mecmûatu Resâili'l İmâmi'l Ğazzâlî, Ebû Hâmid El-Ğazzâlî, El-Mektebetu't Tevfîkiyye
- Mecmûu Fetâvâ ve Resâili'l Useymîn, İbnu Useymîn, Dâru'l Vatan, 26 Cilt, H 1413

• Mecmûu'l Fetâvâ, İbnu Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fahd li't Tıbâati'l Mushâfi'ş Şerîf, 35 Cilt, 1. Baskı, M 1995

Türkçesi için bk. Mecmû'u'l Fetâvâ, İbn Teymmiyye, Daru'l İman, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2022

• Medâricu's Sâlikîn beyne Menâzili İyyâke Ne'budu ve İyyâke Nesteîn, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru'l Kutubi'l Arabî, 2 Cilt, H 1416

Türkçesi için bk. Medâricu's Sâlikîn, İbn Kayyim El-Cevziyye, İnsan Yayınları, 3 Cilt, M 2019

• Mesâilu'l Îmân, Kâdî Ebû Ya'lâ, Dâru'l Âsime, 1. Baskı, H 1410

• Mesârifu'z Zekât fi'ş Şerîati'l İslâmiyye, Abdullah ibni Cârullâh ibni'l Cârullah, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1408

• Meseleler ve Çözümleri, Ebu'l Ala Mevdudi, Risale Yayınları, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2019

• Metâ Tunfehu'r Rûh, Dr. Şeref Kudâ, Dâru'l Furkân, 1. Baskı, H 1410

• Mevsûatu'l Ehâdisi ve'l Âsâri'd Daîfe ve'l Mevdûa, Alî Hasan Alî, İbrâhim El-Kaysî, Hamdî Muhammed Murâd, Mektebetu'l Meârif, 15 Cilt, 1. Baskı, H 1419

• Mevsûatu'l Fıkhiyyeti'l Kuveytiyye, Vizâretu'l Evkâf, 45 Cilt, 2. Baskı, H 1404

• Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, Merkezu'd Dirâsât ve'l Ma'lumâti'l Kur'âniyye, Dâru İbni Hazm, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2017

• Minhâcu's Sunneti'n Nebeviyye, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Câmiatu'l İmâm Muhammed ibni Suûd El-İslâmiyye, 9 Cilt, 1406

• Minhâcu'l Kâsidîn ve Mufîdü's Sâdıkîn, Ebu'l Ferec İbnu'l Cevzî', Dâru't Tevfîk, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1431

Türkçesi için bk. Minhâcü'l Kâsidîn ve Müfîdü's Sâdıkîn, İbnü'l Cevzî, Tahlil Yayınları, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2020

• Mîzânu'l İ'tidâl, Ez-Zehebî, Dâru'l Ma'rife li't Tibâati ve'n Neşr, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1386

• Muğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni'l Lafzi'l Minhâc, Şemsuddîn Muhammed ibni Ahmed El-Hatîb Eş-Şirbînî Eş-Şâfiî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 6 Cilt, 1. Baskı, H 1415

Türkçesi için bk. Delilleriyle Büyük Şafii Fıkhı Muğni'l Muhtâc, Hatîb Eş-Şirbînî, Miraç Yayınları, 20 Cilt, M 2009

• Mukaddimetu ibni Haldûn, Abdurrahman ibni Muhammed ibni Haldûn, Dâru Yu'reb, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1425

Türkçesi için bk. Mukaddime, İbn-i Haldûn, Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2 Cilt, M 2004

- Mukayeseli İbadetler İlmihali, Vecdi Akyüz, İz Yayıncılık, 4 Cilt, M 2000
- Musannefu İbni Ebî Şeybe, Ebû Bekr ibni Ebî Şeybe, Dâru'l Kıble, 21 Cilt, 1. Baskı, H 1427

  Türkçesi için bk. Musannef, İbn Ebî Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 Cilt, M 2011
- Muvâfakatu'l Haber, İbnu Hacer El-Askalânî, Mektebetu'r Ruşd, 2 Cilt, H 1414
- Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, İbnu'l Fâris, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, M 1979
- Muhtasaru Minhâci'l Kâsidîn, İbnu Kudâme El-Makdisî, Mektebetu Dâri'l Beyân, H 1398

  Türkçesi için bk. İhyâu Ulûmi'd Dîn Özü, İbn Kudâme El-Makdisî, Guraba Yayınları, M 2018
- Musannefu Abdirrezzâk, Abdurrezzâk Es-San'âni, Merkezetu'l Buhûs bi Dâri't Te'sîl, 10 Cilt, H 1436

  Türkçesi için bk. Musannef, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ocak Yayıncılık, 12 Cilt, 2013
- Musnedu'l İmâm Ahmed ibni Hanbel, Ahmed ibni Hanbel, Muessesetu'r Risâle, 45 Cilt, 1. Baskı, M 2001

  Türkçesi için bk. Müsned, Ahmed b.Hanbel, Beka Yayınları, 9 Cilt, M 2021
- Nevâzilu'z Zekât, Abdullah ibni Mansûr Ğufeylî, Bank El-Bilâd, 1. Baskı, H 1429
- Neylu'l Evtâr, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru'l Hadîs, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1413
- Revâiu't Tefsîr/Tefsîru ibni Receb El-Hanbelî, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru'l Âsime, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2001

  Türkçesi için bk. Ravâiu't Tefsir, İbnu Receb El-Hanbelî, Beka Yayınevi, 4 Cilt, M 2019
- Risâletu fî İhdâi's Sevâbi li'n Nebiy, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Edvâu's Selef, 1. Baskı, H 1423
- Sahîhu İbni Hibbân, İbnu Hibbân, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, M 1988

  Türkçesi için bk. Sahîh, İbn Hibbân, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2022
- Sahîhu'l Buhârî, Muhammed ibni İsmail El-Buhârî, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhârî, İmam Buhâri, Karınca & Polen Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2017
- Sahîhu Muslim, Muslim ibni Haccâc, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Müslim, İmam Muslim, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, M 2020

• Salâtu'l Ğâib Dirâsetun Fıkhiyyetun Mukârene, Husâmeddîn ibni Mûsâ Muhammed ibni Affâne Câmiatu'l Kudus, 1. Baskı, H 1417

• Silsiletu'l Ehâdîsi'd Daîfe ve'l Mevdûa, Nâsiruddîn El-Elbânî, Dâru'l Meârif, 14 Cilt, 1. Baskı, M 1992

• Sîretu ibni Hişâm, Abdulmelik ibni Hişâm, Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafâ El-Bâbî El-Halebî ve Evlâdihi Bimısr, 2 Cilt, H 1375

Türkçesi için bk. Siret-i İbn-i Hişam, Abdulmelik ibni Hişâm, Kahraman Yayınları, 4 Cilt, M 2014

• Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, Ez-Zehebî, Muessesetu'r Risâle, 25 Cilt, 3. Baskı, H 1435

• Subulu's Selâm, Muhammed ibni İsmâîl Es-San'âni, Mektebetu Mustafâ El-Bâbî El-Halebî, 4 Cilt, 4. Baskı, M 1960

• Sunenu'd Dârekutnî, Ed-Dârekutnî, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1404

Türkçesi için bk. Sünen, Dârekutnî, Ocak Yayıncılık, 3 Cilt, M 2015

• Sunenu'd Dârimî, Ebû Muhammed Ed-Dârimî, Dâru'l Muğnî li'n Neşri ve't Tevzî', 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

Türkçesi için bk. Sünen-i Dârimî Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011

• Sunenu Ebî Dâvud, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1440

Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2015

• Sunenu İbni Mâce, İbnu Mâce, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi, Konya Kitapçılık, 2 Cilt, M 2008

• Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005

• Sunenu't Tirmizî, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2007

• Şerhu Meâni'l Âsâr, Et-Tahâvî, Âlemu'l Kutub, 5 Cilt, 1. Baskı, M 1994

Türkçesi için bk. Hadislerle İslam Fıkhı Şerhu Meâni'l Âsar, İmam Tahâvî, Beka Yayınları, 7 Cilt, 1. Baskı, M 2018

• Şerhu Muhtasari Halîl, Muhammed ibni Abdullah El-Hereşî El-Mâlikî, Dâru'l Fikr, 8 Cilt

• Şerhu'r Risâle, Kâdî Abdulvehhâb ibni Alî El-Bağdâdî, Dâru ibni Hazm, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1428

• Şerhu Suneni İbni Mâce, Muhammed El-Emîn El-Hererî, Dâru'l Minhâc, 26 Cilt, 1. Baskı, H 1439

• Şerhu Süneni'n Nesâî, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-Esyûbî, Dâru'l Meârici'l Duveliyye, 42 Cilt, 1. Baskı, H 1416

• Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, M. Necmeddin El-Kurdi, Buruc Yayınları, 1. Baskı, M 1996

• Şubuhâtu Havle'l İslam, Muhammed Kutub, Dâru'ş Şurûk, H 1413

Türkçesi için bk. İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler, Muhammed Kutup, Tuğra Neşriyat, M 1982

• Takrîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'r Reşîd, 1. Baskı, M 1986

• Ta'lîkâtu ibni Useymîn ala'l Kâfî libni Kudâme, Muhammed ibni Salih ibni Muhammed El-Useymîn, 5 Cilt

• Tarhu't Tesrîb fî Şerhi't Takrîb, Zeynuddîn Ebi'l Fadl Abdurrahîm El-Irâkî, Dâru İhyâi Turâs, 8 Cilt

• Tarîku'l Hicreteyn, İbnu'l Kayyım, Dâru's Selefiyye, 2. Baskı, H 1394

Türkçesi için bk. İki Hicret Yolu, İbn Kayyim El-Cevziyye, Karınca & Polen Yayınları, M 2005

• Tasavvuf: Tanımı-Menşei-İslam'la İlişkisi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2019

• Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, İbnu Kesîr, Dârul Kutubil İlmiyye, 9 Cilt, H 1419

Türkçesi için bk. İbn-i Kesîr Tefsiri, İmam Hafız İbn-i Kesîr, Karınca & Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2020

• Tefsîru'l Menâr, Muhammed Reşîd, El-Hey'etu'l Mısriyye, 12 Cilt, M 1990

Türkçesi için bk. Tefsîru'l Kur'âni'l Hakîm Menâr Tefsiri, Şeyh Muhammed Abduh Muhammed Reşid Rızâ, Ekin Yayınları, 14 Cilt, M 2014

• Tehzîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1425

• Tekmîlu'n Nef'î bimâ lem Yusbet bihi Vakfun velâ Ref', Muhammed Amr ibni Abdul-latîf, 1. Baskı, H 1410

• Tenzîhu'ş Şerîati'l Merfua, Alî ibni Muhammed ibni'l Arrâk El-Kinânî, Mektebetu'l Kâhire, 2 Cilt, 2. Baskı, H 1401

• Tevhid Dergisi, Tevhid Basım Yayın, S 81, 92, 96

• Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2021

• Te'vîlâtu Ehli's Sunne, Ebû Mansûr El-Mâturîdî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 1. Baskı, H 1426

Türkçesi için bk. Te'vîlâtü'l Kur'ân Tercümesi, Ebû Mansûr El-Mâtüridî, Ensar Yayınları, 18 Cilt, 5. Baskı, M 2021

• Tuhfetu'l Ehvezî, Abdurrahman Mubârekfurî, El-Mektebetu's Selefiyye, 10 Cilt, 2. Baskı, M 1963

• Urartu Ölü Gömme Gelenekleri, Arş. Gör. Dr. Davut Yiğitpaşa, Dergipark 28701, M 2010

• Usudu'l Ğâbe fî Ma'rifeti's Sahâbe, İbnu'l Esîr, Dâru ibni Hazm, 1. Baskı, H 1433

• Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2022

• Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsîri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2023

• Yahudilikte Defin Sonrasına Ait Gelenekler, Ahmet Güç, Dergipark 143972, M 2001

• Yes'eluneke ani'z Zekât, Husâmeddîn ibni Mûsâ Muhammed ibni Affâne, Lecnetu Zekâti'l Kudüs, 1. Baskı, H 1428

• Zâdu'l Meâd, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, M 1994

Türkçesi için bk. Zâdu'l Meâd, İbn Kayyim El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 Cilt, M 2008

• Zâdu'l Mesîr fî İlmi't Tefsîr, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1422

Türkçesi için bk. Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir, İmam Ebu'l-Ferec İbn'ul Cevzî, Kahraman Yayınları, 6 Cilt, M 2011

• Zâdu'l Mustakni' fî İhtisâri'l Mukni', Mûsâ ibni Ahmed El-Hicâvî, Medâru'l Vatan, H 1424

• Zekâtu'r Revâtib, Dr. Abdullah Muhammed Rebâyia, Câmiatu'l Yermûk, H 1432

• Zekâtu'r Revâtib, Ebu Muh Hannân Rızkullâh, Câmiatu'n Necâhi'l Vataniyye, H 1432

• Zekâtu Revâtibi'l Muvazzafîn, Yezîd Er-Râdî, H 1425

• Zekâtu'r Revâtib ve Duhûlu'l Muvazzafîni'ş Şehriyye, Dr. Murâd Reşîd Avde, Câmiatu'n Necâhi'l Vataniyye, H 1432

• Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

• Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

• Ziyâretu'l Kubûri'ş Şer'îyye ve'ş Şirkiyye, Muhyiddîn El-Birgivî, Er-Riâseti'l Âmme li'l Buhûsi'l İlmiyye ve'l İftâ, 6. Baskı, H 1433

Türkçesi için bk. Bid'at ve Müstehap Kabir Ziyaretleri, İmam Birgivi, Guraba Yayınları, M 2015

Tüm Hadis Numaralandırmaları Aşağıdaki Kitaplardan Yapılmıştır

- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

- Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012

- Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Tıbbi Bilgiler İçin Aşağıdaki Kaynak Kitaplardan Yararlanılmıştır

- Greer DM, Shemie SD, Lewis A, Torrance S, Varelas P, Goldenberg FD, Bernat JL, Souter M, Topcuoglu MA, Alexandrov AW, Baldisseri M, Bleck T, Citerio G, Dawson R, Hoppe A, Jacobe S, Manara A, Nakagawa TA, Pope TM, Silvester W, Thomson D, Al Rahma H, Badenes R, Baker AJ, Cerny V, Chang C, Chang TR, Gnedovskaya E, Han MK, Honeybul S, Jimenez E, Kuroda Y, Liu G, Mallick UK, Marquevich V, Mejia-Mantilla J, Piradov M, Quayyum S, Shrestha GS, Su YY, Timmons SD, Teitelbaum J, Videtta W, Zirpe K, Sung G. Determination of Brain Death/Death by Neurologic Criteria: The World Brain Death Project. JAMA. 2020 Sep 15;324(11)

- Türk Nöroloji Derneği. Beyin Ölümü Kılavuzu. 2014

- Hoffman, B., Schorge, J., Schaffer, J., Halvorson, L., Bradshaw, K., Cunningham, G., (2012). Williams Jinekoloji. (2. Baskı). Nobel Tıp Kitabevi. İstanbul

- Hughes IA, Nihoul-Fékété C, Thomas B, Cohen-Kettenis PT. Consequences of the ESPE/LWPES guidelines for diagnosis and treatment of disorders of sex development. Best Pract Res Clin Endocrinol Metab 2007

- Kim KS, Kim J. Disorders of sex development. Korean J Urol. 2012

ESERLERİMİZ

İman Ettikten Sonra

Sayfa : 318
Baskı : 1

YENİ

Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı

Sayfa : 480
Baskı : 1

Tevhid Meali Hafız Boy

Sayfa : 642
Baskı : 2

Lailaheillallah

Sayfa : 192
Baskı : 15

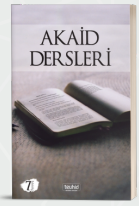
Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi

Sayfa : 200
Baskı : 2

Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç

Sayfa : 320
Baskı : 1

Akaid Dersleri

Sayfa : 276
Baskı : 7

Gençlerle Hasbihâl

Sayfa : 176
Baskı : 2

Kalp Katılığının Zararları

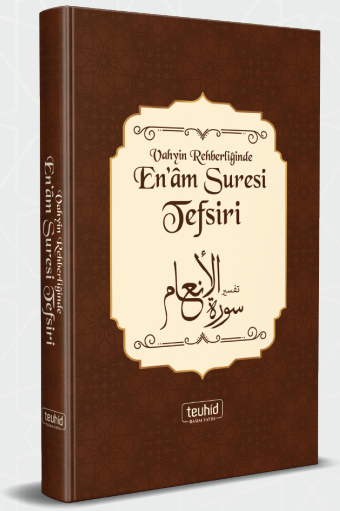
Sayfa : 191
Baskı : 2

Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl

Sayfa : 216
Baskı : 3

ESERLERİMİZ

Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri

Sayfa : 552
Baskı : 2

Tasavvuf
Tanımı/Menşei/İslam'la İlişkisi

Sayfa : 296
Baskı : 1

İhtilaf Fıkhı

Sayfa : 144
Baskı : 1

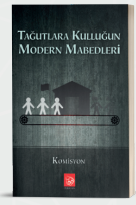
Biz Kimiz
ve Ne İstiyoruz?

Sayfa : 90
Baskı : 1

Hayatın İçinden

Sayfa : 88
Baskı : 2

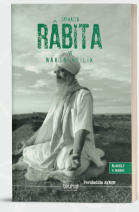
Tağutlara Kulluğun Modern Mabedleri

Sayfa : 149
Baskı : 1

Yiğit Muvahhidlerin Öyküsü

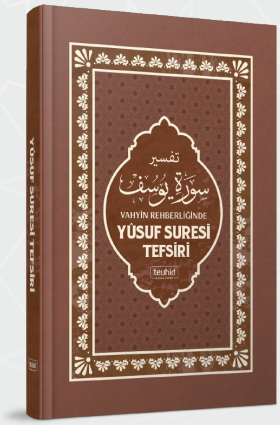
Sayfa : 167
Baskı : 3

Tarikatta Râbıta
ve Nakşbendîlik

Sayfa : 310
Baskı : 4

ESERLERİMİZ

Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsiri

Sayfa : **456**
Baskı : **1**

YENİ

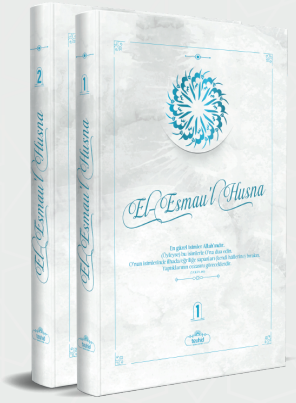
Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri

Sayfa : **728**
Baskı : **1**

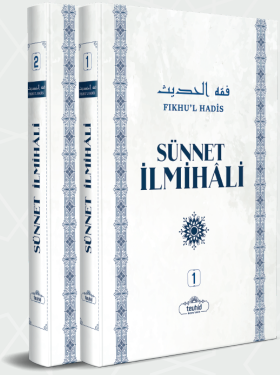
Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar

Sayfa : **1015**
Baskı : **1**

El-Esmau'l Husna

Sayfa : **1316**
Baskı : **2**

Fıkhu'l Hadis Sünnet İlmihâli

Sayfa : **1240**
Baskı : **1**

Notlar

3. CİLDİN SONU

4. CİLDE BURADAN DEVAM EDEBİLİRSİNİZ

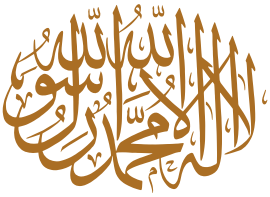
فقه الحديث

FIKHU'L HADİS

SÜNNET İLMİHÂLİ

4

teuhid
BASIM YAYIN

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis

SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

4. CİLT

tevhid
BASIM YAYIN

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

فقه الحديث

Fıkhu'l Hadis
SÜNNET İLMİHÂLİ

Halis BAYANCUK (Ebu Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No.12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-06550-3-2 (Takım Numarası)
978-605-71764-5-5 (4. Cild Numarası)
1. Baskı, 08/2023

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
PK 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 (545) 762 15 15
Bursa : Bağlarbaşı Mah. 1. Hürriyet Cad. 1. Sedir Sok. No. 1 16160 Osmângazi/BURSA 0 (543) 225 50 46
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 Etimesgut/ANKARA 0 (543) 225 50 48
Diyarbakır : Kaynartepe Mah. Gürsel Cad. No. 90/A 21090 Bağlar/DİYARBAKIR 0 (543) 225 50 43
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 (543) 225 50 49
Van : Vali Mithatbey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2A İpekyolu/VAN 0 (543) 225 50 45

İÇİNDEKİLER

ORUÇ BABI

RAMAZAN'IN VE ORUCUN FAYDALARI/HİKMETLERİ 15

1. EVRE: RAMAZAN'A HAZIRLIK 19

A. Ramazan'ın Ne Olduğunu Bilmek 19

B. Ramazan'ın Fırsat Olduğunu Bilmek 22

C. Ramazan'ın Gelişiyle Sevinmek 25

D. Ramazan'ı Duayla Karşılamak 26

E. Ramazan'ı Salih Amellerle İmar Etmeye Niyet Etmek ve Muvaffak Olacağımıza Dair Hüsn-ü Zan Beslemek 29

F. Tevbe ve İstiğfarı Çoğaltmak 30

G. Ramazan'ı Daha İyi Değerlendirmek İçin Çalışma Yapmak 32

H. Ramazan'a Dair Program Yapmak 32

2. EVRE: RAMAZAN'I NASIL GEÇİRMELİYİZ? 35

Ramazan ve Oruç 36

A. Oruç Nedir? 36

B. Orucun Tarihçesi 36

C. Orucun Bu Ümmete Farz Kılınışı 40

D. Orucun Gaye ve Hikmetleri 41

Orucun En Temel Gayesi Takvadır! 41

1. Takvanın Tanımı ve Önemi 41

2. Oruç Bizleri Takvaya Nasıl Ulaştırır? 49

3. Neden Her Oruç Tutan Takvalı Olamıyor? 70

Ramazan ve Kur'ân 73

A. Kur'ân ile Ramazan Arasında Nasıl Bir Bağ Vardır? 74

B. Kur'ân Okumanın Önemi ve Fazileti 77

Ramazan ve Dua 86

Ramazan ve Teravih Namazı 92

A. Teravih Namazının Faydaları 92

B. Teravih Namazının Ahkâmı 93

C. Ramazan'da Nasıl Namaz Kılalım? 93

Ramazan ve Cömertlik 94

Ramazan'da Cömertlik Örnekleri 96

Fıtr Sadakası 96

İftara Davet 98

Ramazan ve Hayırda Öne Geçme 99

Ramazan ve İtikâf 102
A. İtikâf İbadetinin Faydaları 103
1. Tevhid İmamlarının Sünnetini İhya Etmek 103
2. Kalbi Arındırmak 105
3. Kadir Gecesi'ni İdrak Etmek 108
B. İtikâfın Hükümleri ve Adapları 109
3. EVRE: RAMAZAN'I HAYATA TAŞIMAK 111
Ramazan'ı Hayatımıza Nasıl Taşıyacağız? 113
ORUÇ AHKÂMI 117
Ramazan Orucunun Hükmü 117
Ramazan Orucunu Terk Etmek 118
Ramazan Orucunun Farz Kılınışı 118
Farz Oruçlar 120
A. Ramazan Orucu 120
B. Nezr/Adak Orucu 120
C. Kaza Orucu 122
D. Kefaret Oruçları 128
Nafile Oruçlar 129
A. Muharrem ve Aşure Oruçları 129
B. Pazartesi ve Perşembe Orucu 132
C. Eyyamu'l Biyd Orucu 133
D. Dâvûd'un Orucu 134
E. Şaban Orucu 134
F. Şevval Orucu 138
G. Arefe Orucu 139
H. Zilhicce Orucu 139
I. Mücahidin Oruç Tutması 140
Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Günler 143
A. Yalnızca Cuma Günü Oruç Tutmak 143
B. Yalnızca Aşure Günü Oruç Tutmak 145
C. Bayram Günleri Oruç Tutmak 146
D. Aralıksız Oruç Tutmak 146
E. Şek Gününde Oruç Tutmak 149
F. Ramazan Ayı Girmeden Bir veya İki Gün Önce Oruç Tutmak 149
G. Cumartesi Gününü Oruca Tahsis Etmek veya O Günü Tazim Amacıyla Oruç Tutmak 150

Orucu Bozan Unsurlar 152
A. Orucu Bozup Kaza ve Kefaret Gerektiren Fiil 152
Cima/Cinsel Birleşme 152
B. Kaza Gerektirip Kefaret Gerektirmeyen Fiiller 154
1. Kasten Yiyip İçmek 154
2. Kasten Kusmak 160
3. Hayız veya Nifas Olmak 160
4. Meninin Şehvetle Gelmesi 160
Orucun Sünnetleri 162
A. Sahur Yapmak 162
B. Sahuru Geciktirmek 163
C. İftarda Acele Etmek 164
D. İftarı Taze Hurma, Yoksa Kuru Hurma, Yoksa Su ile Açmak 164
E. İftar Ânında Dua Etmek 166
F. Orucu Açıp Akşam Namazını Kıldıktan Sonra Yemeğe Oturmak 167
Oruçluya Mübah Olan Davranışlar 167
A. Misvak Kullanmak/Diş Fırçalamak 167
B. Cünüpken Oruca Başlamak 169
C. Nefsine Hâkim Olacak Kişinin Eşini Öpmesi 170
D. Oruçlunun Gusletmesi 170
Oruçluya Mekruh Olan Davranışlar 171
A. Nefsine Hâkim Olamayacak Kimsenin Eşini Öpmesi 171
B. İstinşakı Çok Yapmak 172
C. Kötü Söz Söylemek veya Kötü Davranışlar Sergilemek 172
D. Visal Yapmak 172
E. Ağızda -Yutmadan- Bir Şey Çiğnemek 174
Ramazan Ayının Başlangıcı 174
Hilal Nasıl Tespit Edilir? 175
1. Hesap ile Vaktin Tespit Edilmesi 175
2. Hilali Görmek 175
3. Şaban Ayını Otuza Tamamlamak 176
4. Günümüzde Hilalin Belirlenmesi 177
a. İmama Tabi Olmak 177
b. Hilali Gözetlemek 177
c. İslami Yönetimde Hesaba Uymak 177
d. Ayı Otuza Tamamlamak 183

Orucun (Vücup ve Sıhhat) Şartları 186
A. Orucun Farziyet Şartları 186
1. Müslim Olmak 186
2. Akli Dengesi Yerinde Olmak 186
3. Buluğa Ermek 187
4. Ramazan'ın Girdiğini Bilmek 187
5. İkamet Hâlinde Olmak 187
6. Sıhhatli Olmak 187
7. Hayız veya Nifasın (Lohusalık Döneminin) Bitmiş Olması 188
B. Orucun Şartlarıyla İlgili Meseleler 188
1. Ramazan Ayı İçinde Müslim Olan Biri Ne Yapmalıdır? 188
2. Oruç Tutmasına Engel Bir Durumu Olan Kişi Oruç Tutabilir mi? 188
3. İbadete Alıştırmak İçin Çocuklara Oruç Tutturulur mu? 191
4. Oruç Tutmasına Engel Olan Durumu Gün İçinde Sonlanırsa Kişi Ne Yapmalıdır? 192
Orucun Şartları/Rükunları 195
A. Niyet Etmek 195
B. Orucu Bozan Unsurlardan Uzak Durmak 197
Özür Sahiplerinin Orucu 197
A. Hastalar 197
1. Oruç Tutmamaya Ruhsat Veren Hastalığın Ölçüsü Nedir? 197
2. Hastalar Oruç Tutabilir mi? 198
3. Hasta Gün İçinde İyileşirse Ne Yapmalıdır? 199
4. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hastalanan Kişi Ne Yapmalıdır? 199
5. Ömür Boyu Hastalığa Mahkûm Kişiler Ne Yapmalıdır? 200
B. Yolcular 200
1. Oruç Tutmaya Ruhsat Veren Yolculuğun Ölçüsü Nedir? 200
2. Oruç Tutmak mı, Yoksa Tutmamak mı Daha Faziletlidir? 202
3. Yolculuğu Gün İçinde Biten Kişi Ne Yapmalıdır? 204
4. Meslekleri Nedeniyle Sürekli Seferde Olan Kişiler Ne Yapmalıdır? 204
C. Hayızlı ve Lohusa/Nifaslı Kadınlar 204
1. Hayız/Nifas Hâlinde Oruç Tutan Kadın Asidir 205
2. Hayızlı Kadının Orucu Kaza Edip Namazı Kaza Etmemesinin Hikmeti Nedir? 208
3. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hayız Olan Kadın Ne Yapmalıdır? 209
4. Hayızı Düzenli Olan Kadın Güne Oruçsuz Başlayabilir mi? 209
5. Hayızı Gün İçinde Sonlanan Kadın Ne Yapmalıdır? 210

D. Yaşlılar 210
E. Hamile ve Emziren Kadınlar 212
F. Oruç Tutmamak İçin Özür Üretenler 213
İTİKÂF 215
İtikâfın Hükmü 215
Şer'i İtikâfın Sıhhat Şartları 216
İtikâf Süresi 216
İtikâfın Zamanı 217
İtikâfa Giren Kişinin Oruç Tutması Şart mıdır? 217
Hayızlı veya İstihazeli Kadın İtikâfa Girebilir mi? 218
İtikâfa Giren Kişi Bir İhtiyaç İçin Mescidden Çıkabilir mi? 220
Cezaevinde, Mağarada ya da Evde İtikâf Olur mu? 220
İtikâfın Adabı 223
İtikâfın Hikmetleri 226
KADİR GECESİ 227
Kadir Gecesi'nin Zamanı 228
Kadir Gecesi'nin Önemi 229
Kadir Gecesi'nin Alameti 232
Kadir Gecesi'nde Yapılacak Ameller 232

HAC VE UMRE BABI

HAC 241

Haccın Tanımı 241

Haccın Fazileti 243

Hac (ve Umre) Yolculuğunda Dikkat Edilmesi Gerekenler 246

Haccın/Umrenin Hikmetleri/Maksatları 254

A. Hac ve Tevhid 256

B. Put Kıran İbrâhîm'in İzinde 258

C. Buluşma Mekânı (Mîkât) 265

D. İhrâm ve Yasaklar 268

E. Telbiye 270

F. Ka'be'yle Karşılaşma 273

G. Haceru'l Esved 278

H. Tavâf 284

I. Makam-ı İbrâhîm'de Namaz 289

J. Zemzem İçmek ve Sa'y Yapmak 293

K. Arafât'ta Vakfe 298

L. Muzdelife'de Gecelemek 301

M. Minâ'da Kurban Bayramı 303

Kurban Bayramı Neyi Temsil Eder? 308

Kurban Bayramı'yla Yaşatılan Geleneğin Bize Hatırlattıkları 309

Allah'a Teslimiyet! 309

Teslimiyet Kolaylaştırır 309

Büyük Fedakârlıklar Geride Büyük İzler Bırakır 311

N. İfâda/Ziyaret Tavâfı 315

O. Tekrar Minâ'da 315

P. Vedâ Tavâfı 316

Hac/Umrede Ziyaret Edilen Yerler 316

Dönüş Yolunda 327

Hacdan/Umreden İstifade Etmenin Önündeki Engeller 329

HAC AHKÂMI 337

Haccın Hükmü 337

Haccın Farz Olması İçin Gerekli Şartlar 338

Haccın Sıfatı 353

Hac Amellerinin Hükümleri 359
Haccın Çeşitleri 365
Hac Amellerinin Tafsilatı 369
1. İhrâm 369
a. İhrâm Hükümleri 369
b. İhrâm Yasaklarına Dair Meseleler 390
c. İhrâmlıya Mübah Olan Fiiller 399
2. Mekke'ye Giriş 406
3. Tavâfu'l Kudûm 408
a. Tavâfın Sıhhat Şartları 408
b. Tavâfın Sünnetleri 409
c. Tavâfta Mübah Olan Şeyler 416
4. Safa ve Merve Arasında Sa'y 417
a. Sa'yın Sıhhat Şartları 418
b. Sa'yın Sünnetleri 418
c. Sa'ya Dair Meseleler 420
5. Sekizinci Gün Minâ'da Konaklamak (Terviye Günü Amelleri) 422
6. Dokuzuncu Gün Arafât Vakfesi 423
Arafât Vakfesi Sünnetleri 424
7. Muzdelife'de Gecelemek ve Zikir 427
Muzdelife Sünnetleri 428
8. Akabe Cemresini Taşlamak 430
Şeytan Taşlamanın Sünnetleri 431
9. Kurban Kesmek 433
a. Kurbanla ilgili Meseleler 433
b. Hacda Kesilmesi Zorunlu/Vacip Kurbanlar 441
10. Tıraş Olmak 444
a. Tıraşla İlgili Meseleler 445
b. İhrâmdan Çıkış 447
11. İfâda Tavâfı 450
a. İfâda Tavâfıyla İlgili Meseleler 450
b. İfâda Tavâfının Sıhhat Şartları 452
c. Hayızlı Kadının İfâda Tavâfı 452

12. Teşrîk Günleri Amelleri 454
a. Cemreleri Taşlamak 455
b. Minâ'da Gecelemek 458
c. Teşrîk Günlerinde Tekbir 459
13. Vedâ Tavâfı 460
UMRE 463
Umrenin Tanımı 463
Umrenin Hükmü 465
A. Umrenin Farz Olması için Şartlar 467
1. Umre Fırsat Bulunduğu Ân Yapılmalıdır 467
2. Bir Başkası Yerine Umre Yapmak 467
Umrenin Fazileti 467
Umrenin Sıfatı 469
A. Umrenin Vacibleri/Farzları 469
1. Umre için ihrâma girmek/umreye niyet etmek 469
2. Tavâf Yapmak 469
3. Safa Merve Arasında Sa'y Yapmak 469
4. Tıraş Olmak 470
B. Umre Yapanın Kurban Kesmesi 470
C. Umreye Dair Meseleler 470
1. Çokça Umre Yapmak 470
2. Mekke'de Olanın Umre Mîkâtı 472
3. Kıran ve Temettü Haccı, Vacip Umre Yerine Geçer 472
4. Hac Yapılmadan Önce Umre Yapılabilir 473
5. Nafile Hac mı/Umre mi Yoksa İnfak mı Daha Faziletlidir? 474
KAYNAKÇA 477

ORUÇ BABI

RAMAZAN'IN VE ORUCUN FAYDALARI/HİKMETLERİ

Varlıklar arasında insanın yeri farklıdır. Onu farklı kılan, akıl ve iradeyle donatılmış olmasıdır. Akıl ve irade, insanı farklı kıldığı gibi sorumlu da kılar. İnsan; hayvan gibi sorumluluktan azade, melek gibi masum yaratılmamıştır. Onu üstün tutan akıl ve irade, aynı zamanda kendisini İlahi mahkemede yargılanabilir bir varlık hâline getirir.

Ve insan çift yönlü yaratılmıştır. Tabiatında onu eşref-i mahlukat/yaratılmışların en seçkini kılan takva da, esfel-i mahlukat/yaratılmışların en değersizi kılan fücur da mevcuttur. Dünya hayatının imtihan olması biraz da insanın bu çift yönlülüğüyle alakalıdır. Takvasıyla fücurun şerrinden korunabilenler, Allah'ın (cc) merhametiyle imtihanı kazananlardır. Fücurlarının peşinden sürüklenenler ise imtihanı kaybeden, sınıfta kalanlardır.

İnsanın hamuru cahillik, zulüm ve acelecilikle karılmıştır. Netice olarak da insan, aciz ve zayıftır. Çoğu zaman şeytanın vesveseleri ve nefsin arzularına yenik düşer. Günahı taatinden, eksisi artısından, zaafı erdeminden fazladır her zaman. Bir nimete şükrettiyse on nimete nankörlük etmiştir çoğunlukla.

İnsanı yaratan Allah (cc) olduğundan onun bu durumunu en iyi bilen de yine O'dur. Bu sebeple Allah (cc) insana sürekli fırsatlar sunmaktadır. Örneğin, tevbe insana sunulmuş en büyük fırsattır. Zaman, mekân ve hâl farkı olmaksızın insan istediği her durumda tevbeyle Allah'a dönebilmekte,

saptığı istikamet yoluna tekrar girebilmektedir.[1] Bir başka fırsat Es-Sittir olan Rabbimizin, günahları örterek[2] kullar nezdinde insanı mahcubiyetten kurtarmasıdır. Oysa insanın günahları başkaları tarafından bilenecek olsa; kınama ve eleştirileriyle insanın dengesini bozacak, onun kendine çeki düzen vermesine engel olacaklardır.

Bazen musibet ve belaları fırsat kılar Allah (cc). Tevbe ve istiğfarla taat-masiyet dengesini kuramayan insanı belalarla temizler ve derecesini yükseltir.[3]

Kimi zaman yaptığı iyilikleri bir fırsata çevirir, kulun haberi dahi olmaksızın iyilikleri, kötülüklerine kefaret olur.[4]

1. Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Allah, gündüzleri günah işleyenin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için de gündüzleri elini açar. Güneş, battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam eder." (Müslim, 2759)

2. Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Müslim, Müslim'in kardeşidir; ona haksızlık etmez; ona yapılan haksızlığa da razı olmaz. Kim kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim Müslim'i bir üzüntü ve sıkıntıdan kurtarırsa Allah da onu Kıyamet Günü'nün üzüntü ve sıkıntıları arasından bir üzüntü ve sıkıntıdan kurtarır. **Kim Müslim'i örterse Allah da Kıyamet Günü onu örter**." (Müslim, 2580)

3. Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Allah yolundaki mümine isabet eden her yorgunluk, hastalık, sıkıntı, üzüntü, keder; hatta ayağına batan diken dahi günahlarına kefaret olur." (Buhari, 5640)
Ebû Hâlid Es-Sulemî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Bir kul kendisi için (cennette) hazırlanmış olan makama ameliyle erişemeyecekse, Allah onun bedenine, malına veya çoluk çocuğuna bir bela verir de bu belaya sabrı sebebiyle o makama eriştirilir." (Ahmed, 22338)
Ummu'l Alâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Ateşin; altın ve gümüşün paslarını giderdiği gibi bir Müslim'in hastalığı da onun günahlarını giderir." (Ebu Davud, 3092)

4. Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir adam geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben had cezasını gerektirecek bir günah işledim.' dedi. O sırada namaz kılınacaktı. Cemaat hazırdı. Kamet getirildi ve namaz kılındı. Adam, Allah Resûlü ile birlikte namaz kıldı.
Namazın ardından adam tekrar, 'Ben had cezasını gerektirecek bir günah işledim. Bana Allah'ın kitabını uygula.' dedi.
Peygamberimiz, 'Sen bizimle beraber namaz kılmadın mı?' buyurdu.
Adam, 'Evet kıldım, ey Allah'ın Resûlü!' dedi.
Allah Resûlü, 'Git, senin günahın bağışlandı.' dedi." (Buhari, 6823; Müslim, 2764)

Tüm bunların yanında Allah (cc) El-Halîm'dir. Kullarını hemen cezalandırmaz.[5] Günahların karşılığını erteler, insanın pişmanlık duyup tevbe etmesini ya da musibetlerin kefaret olmasını ister.

Bu fırsatın yanında insana sunulan zamansal ve mekânsal fırsatlar da vardır. Hafta içinde amellerin Allah'a arz edildiği, Allah'a şirk koşmayan ve müminlerle sorun yaşamayanların affa mazhar olduğu pazartesi ve perşembe fırsatları vardır.[6] Haftanın bu iki gününü kaçıranlara ise müminlerin bayramı olan, duaların kabul edildiği cuma günü vardır.

Bu fırsatları kaçıranlara, aylar içinden seçilmiş Ramazan ayı, Ramazan ayı içerisinde de Kadir Gecesi vardır. Allah (cc) bu ayın bereketiyle kula sayısız fırsatlar sunmakta; eksiklerini gidermesi için amellerinin karşılığını fazlasıyla vermekte, cennete götüren taatleri kolaylaştırıp, masiyetle insan arasında manevi engeller kılmaktadır. Ruhunu, bedenini, gönlünü arındıran ve temizleyen manevi bir atmosfer oluşturmaktadır.

Muhammed ibni Mesleme'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizin günleriniz içinde Rabbinizin size sunduğu hediyeler/fırsatlar vardır. Onları elde etmeye çalışın. Umulur ki sizden biri o fırsatlardan birini elde eder de sonrasında asla şekavet yaşamaz."[7]

Ramazan ayıyla şereflenen her Müslim için Ramazan üç evreden oluşmaktadır: Ramazan'ın nasıl karşılanacağı, nasıl geçirileceği ve Ramazan'da elde edilen hayırların Ramazan sonrasına nasıl taşınacağı. Ramazan'dan hakkıyla istifade edebilmemiz için bu üç aşamanın hakkının verilmesi gerekmektedir.

5. "Eğer Allah, kazandıkları dolayısıyla insanları (azab ile) yakalayacak olsaydı, (yerin) sırtı üzerinde hiçbir canlıyı bırakmazdı, ancak onları, adı konulmuş bir süreye kadar ertelemektedir. Sonunda ecelleri geldiği zaman, artık şüphesiz Allah kendi kullarını görendir." (35/Fâtır, 45)

6. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Pazartesi ve perşembe günleri, şirk koşmamış her kul bağışlanır. Ancak (din) kardeşi ile arasında kin ve düşmanlık bulunan kimse bunun dışındadır. Böyle iki kişi hakkında ise, 'Her ikisi de barışana kadar bekletiniz. Her ikisi de barışana kadar bekletiniz. Her ikisi de barışana kadar bekletiniz.' denilir." (Müslim, 2565)

7. El-Mu'cemu'l Evsat, 2856. Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

1. EVRE:
RAMAZAN'A HAZIRLIK

İnsanın maddi ya da manevi bir meseleye ne kadar değer verdiği, ona hazırlanmasından anlaşılır. Örneğin, çok değer verdiği ve konum sahibi birine misafirliğe giderken ya da onu misafir olarak ağırladığında yapacağı hazırlık ile alelade biri için yapacağı hazırlık birbirinden çok farklıdır. Yine birazdan namaz kılacak olan birinin namazının kalitesini ezanı bekleyişinden, abdest alışından ve vakte riayet edişinden anlayabiliriz. Zira bir şeye yapılan hazırlığın güzelliği, beklenenin insan nezdindeki değerini gösterir.

A. Ramazan'ın Ne Olduğunu Bilmek

Ramazan ayına hazırlığın ilk ayağı; Ramazan'ın ne olduğunu, ne anlama geldiğini bilmektir.

Ramazan kelimesi "r-m-d" kökünden türemiştir. Bu kökün anlamlarına dair şunlar söylenmiştir:

"Ramazan isminin türetilmesine gelince, bunda da dört yol zikredilmiştir:

1. İmam Halil'den nakledildiği üzere yaz sonunda güz mevsiminin başında yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur manasına gelen (رَمَضِيٌّ) kelimesinden alınmıştır. Bu yağmurun yeryüzünü yıkadığı gibi Ramazan ayı da iman edenleri günahlardan yıkayıp kalplerini temizlediği için bu adla anılmıştır.

2. Çoğunluğun görüşüne göre Ramazan, (رَمِضَ) kelimesinden alınmıştır. Ramaz; Güneş'in hararetinin şiddetinden taşların son derece kızmasıdır, ki böyle pek kızgın yere de (رَمْضَاءُ) 'ramdâ' denir. Bu bakımdan Ramazan,

'ramdâ'dan yanmak manasında (رَمِضَ) fiilinin mastarıdır. Yani kızgın yerde yalın ayak yürümekle yanmak demektir. Bu manada, (رَمِضَتْ قَدَمُهُ اَيْ اِحْتَرَقَتْ مِنَ الرَّمْضَاءِ) 'Kızgın yerde ayağı yandı.' denir.

Baş tarafına 'şehr' kelimesi eklenerek 'şehr-i Ramazan' bu mübarek aya özel isim yapılmıştır. Çünkü bu ayda açlık, susuzluk hararetinden ızdırap çekilir. Yahut orucun hararetiyle günahlar yakılır.

Bir de deniyor ki, Araplar ayların isimlerini, eski dillerinden değiştirdikleri zaman her ayı rastladığı mevsime göre isimlendirmişlerdi. Eski dilde (نَاتِقٌ) 'natik' ismiyle anılan bu ayda o sene şiddetli bir sıcağa rastlanıldığından ona 'şehr-i Ramazan' adını verdiler.

3. Ezheri'den nakledilen görüştür ki, Ramazan, (رَمَضَتْ النَّصْلَ رَمْضاً) fiilinden alınmıştır ki, kılıcın namlusunu veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için iki kaygan taş arasına koyup döğmektir. Bu aya bu ismin verilmesi de Arapların bu ayda silahlarını bileyip hazırladıklarından dolayıdır.

4. Ramazan isminin El-Esmau'l Husna'dan (Allah'ın güzel isimlerinden) olduğu sahih ise Ramazan ayı bizzat bununla isimlendirilmiş ve bunda özellikle Allah'ın rahmetiyle günahların yanması dikkat nazarına alınmıştır. Bu mana ile oruç ayı, 'Allah'ın ayı' olmuştur.

Kısaca Ramazan'ın sözlük manasında temizlik, yanmak, keskinlik manaları bulunduğu gibi, dinî bakımdan günahların yanması, Allah'a izafe manaları etken olmuştur."[1]

Bu anlamlar biraz daha genişletilerek şöyle açıklanabilir:

" 'Ramazan' Kelimesinin Derin Anlam Dünyası

1. Şehrullah/Allah'ın Ayı

Mücahid'den yapılan bir rivayete göre 'Ramazan', 'esmaûllah'tandır, yani Allah'ın isimlerinden biridir. 'Şehr-i Ramazan' bu anlamıyla 'şehrullah/Allah'ın ayı' manasına gelir. Dolayısıyla, Allah'ın ismiyle anılan bir ay her yönüyle mübarek demektir. Bu anlamlar biraz daha genişletilerek şöyle

1. Hak Dini Kur'an Dili, 1/531, Bakara Suresi, 185. ayetin tefsiri

açıklanabilir: Allah'ın Kitabı olan Kur'ân'ın bu ayda indirilmesi de Ramazan'ın ulviyetini pekiştiren bir özelliktir.

2. 'Güz Yağmuru'nda Yıkanmak

İmam Halil'den aktarılan bir diğer görüşe göre ise Ramazan ismi 'ramazi'den türemiştir. Bu da 'güz yağmuru' anlamına gelir. Güz yağmuru; yazın sonunda, kuraklıktan, susuzluktan çatlamış topraklar, ağaçlar ve bitkiler suya hasret hâle gelmiş ve her tarafı toz toprak kaplamışken gerçek bir rahmet olarak yağar ve ortalığı tertemiz hâle getirir. Sadece tabiattaki kiri, pası, tozu temizlemekle kalmaz; toprağın, bitkilerin, hayvanlar âleminin ve tabii insanların da suya kanmasını sağlar. Güz yağmuru mesabesinde olan Ramazan ayı da onu gereği gibi yaşayanları, manevi kirlerden, paslardan yıkamakla kalmaz; aynı zamanda onları manen doyuma, itminana eriştirir.

Peygamberimiz (sav); bu ayda, gerçekten inanarak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek oruç tutan müminlerin günah kirlerinden temizlenip kurtulacağını beyan eder:

'Kim inanarak ve alacağı ecri Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır.'[2]

3. Hararet-i Sıyam ile Yanmak

Bir başka görüş, Ramazan'ın 'ramza'dan türediği yönündedir. Ramza ise yazın Güneş'in hararetinden taş ve toprağın aşırı biçimde ısınarak âdeta kor hâline gelmesine denir. Öyle ki elinizi ya da ayağınızı dokunduramazsınız; işte bu duruma 'ramaz' denir. O hâlde şöyle bir anlam çıkarabiliriz: Hararet-i şemsten toprak, taş, çakıl, kum nasıl yanıyorsa ve nasıl dokunulamaz hâle geliyorsa; sizin de hararet-i sıyamdan, yani orucun hararetinden, açlık ve susuzluktan içiniz yanıyor, kavruluyor ve meşakkat çekiyorsunuz; ama bütün bunları sadece Allah (cc) için yaptığınızın farkındasınız. İşte bu bilinçli yanmayla beraber günahlarınız da yanıyor, kül olup gidiyor…

Bu, Ramazan'ın arınma boyutudur. Özellikle de günlerin uzadığı yaz mevsiminde orucun hasbiliği ve yanma boyutu daha da öne çıkar. Hadis-i şeriflerde, samimiyetle ve gereği gibi oruç tutan kişinin hiç günah işlememiş

2. Buhari, 2014

gibi olacağı müjdelenir. 'Ramaz'ın yani 'kızgın yer'in, orada yürüyenlerin ayaklarını yaktığı gibi Ramazan da müminlerin günahlarını yakar, yok eder.

4. Hevaya Karşı Bilenmek

Son olarak, Ramazan kelimesinin 'ramz'dan geldiği rivayet edilmiştir ki, bu da; 'kılıcın namlusunu veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için yalabık iki taşın arasına koyup dövmek' yani bilemek anlamına gelir. Bu aya Ramazan isminin verilmesi de Arapların bu ayda silahlarını bileyerek; kılıçlarını keskinleştirip oklarını sivrilterek hazırladıklarından dolayıdır.[3]

Bu anlamda Ramazan ayı, şeytana karşı, nefsin arzularına yani heva ve heveslere karşı bir bilenme, bir keskinleşme ameliyesidir; bir irade temrinidir."[4]

B. Ramazan'ın Fırsat Olduğunu Bilmek

Ramazan ayı Allah'ın (cc) mümin kullarına ikramı ve lütfudur. Geçen yılın manevi kirlerinden arınmaları, bir sonraki yıla istikamet üzere bir kulluk için azık biriktirmeleri, rıza-i İlahiye ve Firdevs cennetlerine eriştirecek salih ameller edinmeleri için onlara bahşedilmiş bir fırsattır.

Muhammed ibni Mesleme'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav), Rabbani fırsatlar hususunda şu tavsiyede bulunur:

"Sizin günleriniz içinde Rabbinizin size sunduğu hediyeler/fırsatlar vardır. Onları elde etmeye çalışın. Umulur ki sizden biri o fırsatlardan birini elde eder de sonrasında asla şekavet yaşamaz."[5]

Allah Resûlü (sav) burada umumi bir tavsiyede bulunmuştur. Zamanı belli olmayan fırsatlara karşı hazırlıklı olmayı ve bu fırsatları kaçırmamaya gayret göstermeyi öğütlemiştir.

Ramazan ise zamanı belli olan, hangi manevi fırsatları barındırdığı bilinen bir zaman dilimidir. Ramazan ayına yaklaşıldığında Müslim kendisine sürekli telkinde bulunmalı ve ebedî kurtuluşu elde edeceği bir fırsatla karşı karşıya olduğunu hatırında tutmalıdır. Ve kendine şöyle demelidir:

3. bk. Hak Dini Kur'an Dili, 1/531, Bakara Suresi, 185. ayetin tefsiri
4. Oruç Ötelere Seyahat, s. 60-61
5. El-Mu'cemu'l Evsat, 2856. Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

"Ey nefsim, sorumluluklarına karşı bahane olarak öne sürdüğün şeytan, zincire vurulmuştur ve bu senin için bir fırsattır."

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[6]

Ramazan ateşten azat olma ve ondan korunmak için fırsattır:

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayının ilk gecesi olunca, şeytanlar ve azgın cinler zincire vurulur. Cehennem kapıları kapanır ve hiçbiri açılmaz. Cennet kapıları açılır ve hiçbiri kapanmaz.

Sonra bir melek şöyle seslenir: 'Ey hayır dileyen, ibadet ve kulluğa gel. Ey şer isteyen, günahlarından vazgeç.' Allah'ın bu ayda ateşten azat ettiği nice kimseler vardır ve bu, Ramazan boyunca her gece böyledir."[7]

Ebû Umâme El-Bâhilî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Yüce Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek kılar."[8]

Cennetin Reyyân kapısını çalmak için fırsattır:

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır. Kıyamet Günü'nde oradan sadece oruçlular girecektir. Oruçlular girdi mi artık kapanacak, kimse oradan giremeyecektir. O gün, 'Oruç tutanlar nerede?' diye sorulacaktır. Oruçlular da ayağa

6. Buhari, 3277; Müslim, 1079
7. Tirmizi, 682
8. Tirmizi, 1624

kalkacak ve bu kapıdan geçip cennete girecektir. Onlar girdikten sonra bu kapı kapanacak ve hiç kimse bir daha bu kapıdan giremeyecektir." [9]

Allah'ın kerem ve lütfunun fazlalaştığı ve kullarının amellerine sayısız ecirle karşılık verdiği bir fırsattır:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlunun her ameli onun için katlanarak çoğalır. Hayırlı ameller en az on misliyle yazılır ve bu, yedi yüz misline kadar çıkar. Allah şöyle buyurmuştur:

'Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o, sırf benim içindir, ben de onu (dilediğim gibi) mükâfatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terk etti.'

Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, orucu açtığı zamanki sevincidir; diğeri de Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku (hulûf), Allah indinde misk kokusundan daha hoştur." [10]

Bu ayı hakkını vererek tamamlayan kişileri, şehitlerin önüne geçiren bir fırsattır:

Talha ibni Ubeydullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Beraber Müslim olmuş iki adam Allah Resûlü'ne geldiler. Onlardan biri ibadet hususunda diğer arkadaşından daha çalışkandı. İbadetlere düşkün olanı bir savaşta şehit oldu. Diğer arkadaşıysa ondan bir yıl sonra vefat etti. Bu olaydan bir süre sonra rüyamda kendimi cennetin kapısında gördüm. Vefat eden iki arkadaş da oradaydı. Cennetten bir kişi çıktı ve ikinci vefat edeni cennete girmesi için çağırdı. Sonra şehit olanı girmesi için çağırdı. Bana döndü ve 'Senin zamanın henüz gelmedi.' dedi. Rüyamı insanlara anlattım. İnsanlar çok şaşırdı ve rüyayı Allah Resûlü'ne sordular.

Allah Resûlü şöyle buyurdu: 'Neden şaşırdınız? İbadet konusunda daha çalışkan olan ve sonrasında şehit olan, cennete arkadaşından sonra girmiş. Cennete ilk giren, arkadaşından bir sene sonra vefat etmedi mi?'

'Evet.'

9. Buhari, 1896; Müslim, 1152
10. Müslim, 1151

'Ramazan'ı idrak edip orucunu tutmadı mı?'

'Evet.'

'Bu sürede Allah'a secde etmedi mi?'

'Evet.'

'İkisinin arasındaki fark, yer ile gök arasındaki fark kadardır.' "[11]

Ebedî hayatın saadeti için ihtiyacımız olan her şeyi içinde barındıran bir fırsatlar manzumesidir Ramazan. Bunu böyle bilmek ve bu şekilde hissetmek Ramazan'a yapacağımız hazırlığın ilk adımıdır.

C. Ramazan'ın Gelişiyle Sevinmek

İçinde bunca hayır ve fazilet barındıran Ramazan'ın gelmesi Müslim'i sevindirmelidir. Bayramı karşılayan çocukların masum ve içten sevinçleriyle Ramazan'ı karşılamalı, ona hazır olmalıdır:

"De ki: 'Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, (evet) yalnızca bunlarla sevinsinler. O, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.' "[12]

Allah Resûlü (sav) Ramazan'ın gelmesiyle mutlu olur, ashabını müjdeler onların da sevinmesini sağlardı:

Ubâde ibni Sâmit'ten (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı size bereketiyle geldi. Allah, o ayda sizi zengin kılar, bundan dolayı size rahmet indirir, hataları yok eder, o ayda duaları kabul eder. Allah, sizin Ramazan ayındaki ibadet ve hayır konusunda birbirinizle yarış etmenize bakar ve meleklerine karşı sizinle övünür. O hâlde iyilik ve hayırdan yana Allah'a kulluk yaparak kendinizi gösterin. Ramazan ayında Allah'ın rahmetinden kendisini mahrum eden kimse, bedbaht kimsedir."[13]

İnsanın huzur ve mutluluğu, yapacağı salih amelleri olumlu yönde etkiler. Salih amellere muvaffak kılınmış bir Müslim; bir de gönül genişliği, huzur ve amelin lezzetini almaya muvaffak kılınmışsa onun için nimet kemâle er-

11. Ahmed, 1403
12. 10/Yûnus, 58
13. Mecmeu'z Zevâid, 4783

miştir. Bundan dolayı cennetle müjdelenen kullar, aynı zamanda hüznün ve korkunun olmayacağıyla da müjdelenirler. Çünkü korku ve hüznün olduğu yerde nimetten istifade etmek zordur.

Ramazan ayı, amel ayıdır. Ramazan'ı manevi sevinç ve huzurla karşılamak, bunu hissetmek ve yaşamak, çevremizdekileri müjdelemek ve onların da bu duyguyu hissetmesini sağlamak bu ayı değerlendirmemize yardımcı olacaktır.

D. Ramazan'ı Duayla Karşılamak

Allah Resûlü (sav) Ramazan'ı duayla karşılar; Rabbinden, bu ayın hayırlarına muvaffak olmayı ve rıza-i İlahiye ulaşmayı dilerdi.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, Ramazan hilalini gördüğünde şöyle dua ederdi:

اللّٰهُمَّ اَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِاليُمْنِ والْاِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ والْاِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللهُ

'Allah'ım, bu ayı bizim üzerimize iman ve eman, İslam ve selamet üzere doğur. Benim ve senin rabbin Allah'tır.' "[14]

Ramazan'ı duayla karşılamalı ve Ramazan'dan umduğumuz hayırları Rabbimizden istemeliyiz. Umumi lafızlarla yaptığımız duaların yanında bir de özel ihtiyaçlarımızı ve Ramazan'dan beklentilerimizi dualarımıza yansıtmalı, Allah'tan (cc) istemeliyiz:

اللّٰهُمَّ اَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

"Allah'ım! Seni zikretmem, sana şükretmem ve en güzel şekilde sana kulluk etmem hususunda bana yardımcı ol."[15]

Ramazan'ı güzel dualarla karşılamanın yolu, geçen Ramazanların muhasebesini yapmakla mümkündür. Bizi Ramazan'dan istifade etmekten alıkoyan sebepler iyi düşünülmeli ve bunları gidermesi, bizi umduğumuz hayırlara muvaffak kılması için Allah'a (cc) tüm fakr ve zilletimizle yalvarmalıyız:

"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez."[16]

14. Ahmed, 1397; Tirmizi, 3451
15. Ebu Davud, 1522
16. 7/A'râf, 55

رَبِّ اِنِّی لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیرٌ

"Rabbim! Bana indireceğin her türlü hayra muhtacım."[17]

Dualarımızda dikkat etmemiz gereken en önemli husus, hangi ruh hâliyle dua edeceğimizdir:

"Kulu Allah'a yakınlaştıran en kısa yol, kâmil bir ihlastır. Kul hiçbir şeyi kendinden bilmez, hiçbir iddiada bulunmaz, tüm kuvvet ve esbabtan teberrî eder, yaptığı hiçbir şeyi minnet vesilesi kılmaz. Bilakis tam bir fakirlik ve ihlas hâlinde Rabbine yaklaşır. İhtiyaç ve miskinliğin kalbin en ince noktalarına ulaşıp parçaladığı, kırıklık ve muhtaçlığın her yönden kendisini kuşattığı, Rabbine olan ihtiyaç ve zaruretine şahit olan, her zerresinin Allah'a muhtaç olduğunun farkında olan insanın acınası hâliyle Rabbine yönelir. Rabbinin rahmet ve fazlıyla kendisini kuşatması hâli dışında bir ân bile Rabbinden yoksun olsa helak olacağını, telafisi mümkün olmayan bir zarara uğrayacağını bilir.

İnsanı Allah'a yakınlaştıran yollar arasında ubudiyyetten/kulluktan, O'ndan uzaklaştıran yollar arasında da iddiadan/kendini yeterli görmekten daha etkili bir hâl yoktur.

Ubudiyet iki temel üzere kurulmuştur. Tam bir sevgi ve tam bir zillet. Allah'ın nimetlerini düşünmek kişide tam bir sevgi, buna mukabil kendi ayıp ve eksiklerini düşünmesi kişide tam bir zillet meydana getirir."[18]

Allah Resûlü'nün (sav) dualarında hep bu ruh hâlini görürüz:

اللّٰهُمَّ رَحْمَتَكَ اَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِی اِلَی نَفْسِی طَرْفَةَ عَیْنٍ، وَاَصْلِحْ لِی شَاْنِی كُلَّهُ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ

"Allah'ım, rahmetini umuyorum, göz açıp kapayıncaya kadar bile beni nefsimle baş başa bırakma, bütün işlerimi yoluna koy, (ıslah et). Senden başka ilah yoktur."[19]

17. 28/Kasas, 24
18. El-Vâbilu's Sayyib, s. 7-8
19. Ebu Davud, 5090

اللّٰهُمَّ اِنِّی عَبْدُكَ، اِبْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ اَمَتِكَ، نَاصِيَتِی بِيَدِكَ، مَاضٍ فِیَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِیَّ قَضَاؤُكَ، اَسْاَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، اَوْ عَلَّمْتَهُ اَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، اَوْ اَنْزَلْتَهُ فِی كِتَابِكَ، اَوِ اسْتَاْثَرْتَ بِهِ فِی عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، اَنْ تَجْعَلَ الْقُرْاٰنَ رَبِيعَ قَلْبِی، وَنُورَ صَدْرِی، وَجِلَاءَ حُزْنِی، وَذَهَابَ هَمِّی

"Allah'ım, ben senin kulunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum, perçemim senin elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve yine hakkımdaki takdirin adilanedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitab'ında indirdiğin, mahlukatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediğin) her isminle istiyorum. Kur'ân'ı kalbimin baharı; gözümün nuru; hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum."[20]

Taif dönüşü yaptığı duası da duanın bu adabına güzel örneklerdendir:

اللّٰهُمَّ اِلَيْكَ اَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِی، وَقِلَّةَ حِيلَتِی، وَهَوَانِی عَلَى النَّاسِ، يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ! اَنْتَ رَبِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ وَاَنْتَ رَبِّی، اِلَى مَنْ تَكِلُنِی؟ اِلَى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِی؟ اَمْ اِلَى عَدُوٍّ مَلَّكْتَهُ اَمْرِی؟ اِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ عَلَیَّ غَضَبٌ فَلَا اُبَالِی، وَلَكِنَّ عَافِيَتَكَ هِیَ اَوْسَعُ لِی، اَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِی اَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ وَصَلُحَ عَلَيْهِ اَمْرُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ مِنْ اَنْ تُنْزِلَ بِی غَضَبَكَ اَوْ يَحِلَّ عَلَیَّ سُخْطُكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتّٰى تَرْضَى وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ

"Allah'ım, güçsüz ve çaresiz kaldığımı, halk nazarında hor görüldüğümü ancak sana arz ve şikâyet ederim. Ey merhametlilerin merhametlisi, mustazafların Rabbi sensin. Sensin benim Rabbim. Beni kime bıraktın? Huysuz ve yüzsüz yabancıya mı, yoksa bu işimde bana hâkim olacak düşmana mı? Allah'ım! Eğer bana karşı gazaplı değilsen, çektiğim mihnetlere, belalara hiç aldırmam. Fakat senin esirgeyiciliğin bunları göstermeyecek kadar geniştir. Allah'ım, gazabına uğramaktan, rahmetinden uzak kalmaktan; karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahireti salâha kavuşturan nuruna sığınırım. Rızanı dilerim. Sana iltica ederim. Bütün kuvvet, her kudret ancak sendendir, ya Rabbi!"[21]

20. Ahmed, 3712
21. Siret-i İbni Hişam, 2/77-78

E. Ramazan'ı Salih Amellerle İmar Etmeye Niyet Etmek ve Muvaffak Olacağımıza Dair Hüsn-ü Zan Beslemek

Hayrın başı ve ilk adımı hayra niyet etmektir. Hayra niyet, yani azmetmek ve hayra yönelme eğilimi zamanla iradeye dönüşecek, irade kuvvetlendikçe salih amel olarak vücuda gelecektir. Allah (cc) bizim kalplerimizde hayır iradesi görmekten hoşlanır ve bu iradeyi kendisine yönelik bir adım olarak kabul eder:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Ben, kulumun benim hakkımdaki zannı üzereyim. O beni zikrettiğinde onunla beraberim. Kim, beni kendi nefsinde anarsa ben de onu kendi nefsimde anarım. Kim, beni bir topluluğun içerisinde zikrederse ben, kulumu ondan daha hayırlı bir topluluğun içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zirâ yaklaşırım, o bana bir zirâ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."[22]

İrademizdeki sadakatimiz ise Rabbimizin bizlere ihsan edeceği mükâfatların oranını belirler. Kalplerimiz ne kadar arı ve duru olursa, İlahi yardım da o kadar büyük olur.

"Andolsun ki o ağacın altında sana biat ettikleri zaman, Allah müminlerden razı olmuştur. **Onların kalplerinde olan (samimiyeti) bilmiş**, üzerlerine sekinet indirmiş ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırmıştır."[23]

"Ey Nebi! Elinizde bulunan esirlere de ki: **'Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınan (fidyelere) karşılık size daha hayırlısını verir**. Günahlarınızı bağışlar. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.'"[24]

Kaldı ki hayra niyet etmenin insana hiçbir zararı yoktur. Kişi niyet ettiğini yerine getiremese dahi niyetin ecrini alacaktır:

22. Buhari, 7405; Müslim, 2675
23. 48/Fetih, 18
24. 8/Enfâl, 70

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz, Yüce Allah (eşyadaki) güzellikleri ve çirkinlikleri takdir edip yazdı. Sonra bunu beyan edip açıkladı. **Her kim güzel bir iş yapmayı diler de onu yapamazsa Allah o kimse hesabına kendi katından (meleklerine) tam bir hasene (ecir) yazdırır.** Eğer o kimse güzel bir iş yapmak ister ve yaparsa Allah o kimse lehine kendi katında on mislinden yedi yüz misline ve (dilerse) çok daha fazlasına kadar hasene (ecir) yazdırır. Bir kimse de çirkin bir iş yapmaya niyetlenir ve onu işlemezse Allah kendi katında onun lehine tam bir hasene (ecir) yazdırır. Eğer o kimse fena bir iş yapmak ister de o fenalığı yaparsa Allah onun aleyhine sadece bir kötülük yazdırır."[25]

Öyleyse düşünce anlamında da hazırlığımızı yapmalıyız. Ramazan'a dair güzel umutlar beslemeli, bu Ramazan'ın önceki Ramazanlardan farklı olacağına inanmalıyız. Bu konuda attığımız adımların, yani hazırlığımızın Allah (cc) tarafından kabul olacağına ve bizi Ramazan'ın hayırlarına muvaffak kılacağına inanmalıyız. Zira Allah (cc) bize, bizim O'na (cc) olan zannımızla muamele eder:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Ben, kulumun zannı üzereyim. Benim hakkımda (kendisine nasıl muamele edeceğim hususunda) dilediği zanda bulunsun."[26]

F. Tevbe ve İstiğfarı Çoğaltmak

Günahlar, yaratan ile yaratılan arasındaki perdedir. İnsan masiyete daldıkça bu perde iyice kalınlaşır; Allah'ın (cc) ihsan ve fazlına karşı başlayan gaflet, zamanla Allah'ın zatından gafil olmaya götürür.

Özel bir ihsan olan Ramazan ayından istifade etmekten bizleri alıkoyan, yıl içinde işlemiş olduğumuz masiyetlerdir. Masiyetlerle kararmış, gafletle katılaşmış, şüpheler ve şehvetlerle hastalanmış, riya ve söz bozmayla ölmüş bir kalp Ramazan'dan istifade edemez:

25. Buhari, 6491; Müslim 131
26. Ahmed, 16016

"Başınıza gelen her musibet, ellerinizle kazandığınız (günahlar) sebebiyledir. Hem (Allah) çoğunu da affeder."[27]

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)."[28]

Allah'tan (cc) gelecek hayra engel olan masiyetlerden kurtulmanın yolu, arınma vesilesi olan tevbe ve istiğfarı çoğaltmaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kul bir günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta belirir. Eğer o günahından tevbe edip uzaklaşırsa kalbi saydamlaşır. Eğer tevbe etmeyip günah işlemeye devam ederse, o siyah nokta artar ve kalbi istila eder. İşte Yüce Allah'ın Kur'ân'da zikrettiği kalp kirlenmesi budur."[29]

Kalp arınıp temizlendikten sonra her istiğfar ve tevbe, Rabbimizin ihsan ve nimetlerinin bize ulaşmasını hızlandırır:

"Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlanma dileyin. Çünkü o (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğaffâr'dır. (İstiğfarınıza karşılık) üzerinize gökten bolca yağmur yağdırır. Size mallar ve çocuklarla yardımda bulunur, sizin için bahçeler ve nehirler var eder.' "[30]

Öyleyse Ramazan öncesinde dilimiz tevbe ve istiğfarla ıslak olmalı ve Rabbimizden, bizi arınmış bir şekilde Ramazan'a eriştirmesini dilemeliyiz:

"Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever."[31]

27. 42/Şûrâ, 30
28. 83/Mutaffifîn, 14
29. Tirmizi, 3334; İbni Mace, 4244
30. 71/Nûh, 10-12
31. bk. 2/Bakara, 222

G. Ramazan'ı Daha İyi Değerlendirmek İçin Çalışma Yapmak

Ramazan ayı rahmet ve bereket ayıdır. Rahmete erişmenin vesilesiyse bu ay içinde yapılacak salih amellerdir. Ramazan'da yapabileceklerimizle ilgili ve bu ayın hayırlarını bize hatırlatacak, salih amellerin ecirleriyle bizi amele teşvik edecek, yönlendirici nasihatlerle kalbimizi yumuşatacak kitaplar okumalı ve bu içerikteki dersleri dinlemeliyiz:

"Hatırlat/Öğüt ver! Çünkü hatırlatma müminlere fayda verir."[32]

H. Ramazan'a Dair Program Yapmak

Kulluğumuzda başarı ve sebatın vesilelerinden biri, programlı olmaktır. İnsanoğlunu amelden alıkoyan veya amelde sebat etmesine engel olan en tehlikeli şey belirsizlik, yani programsızlıktır. Ne yapacağını bilerek Ramazan'a girmek; belirsizlikten ve buna bağlı olarak gevşeklik illetinden bizleri kurtaracaktır.

Yapacağımız programda dikkat etmemiz gerekenler:

• Programımızı birtakım okumalar ve sohbetler dinledikten sonra yapmak. Böylece en hayırlı olduğuna inandığınız programı yapmış olacak, şeytanın daha hayırlısını fısıldayarak şu ân yapabileceklerimizden alıkoymasına engel olacağız.

• Programın bireysel olmasından ziyade aileyle birlikte ya da belli bir arkadaş grubuyla olmasına dikkat etmek. Birden fazla insanın iştirak ettiği programlara bağlılık ve sebat oranı daha yüksektir. Böylece takvanın zayıfladığı yerde hayânın etkisinden istifade etmiş olacağız.

• Programın Ramazan'ın ruhuna, kişinin vaktine ve yapabileceklerine uygunluğuna dikkat etmek.

• İslam ahlakına uygun olmayıp normal zamanlarda değiştiremediğimiz alışkanlık ve huylarımızdan en az birini değiştirmeyi programa eklemek. Böylece orucun irade üzerindeki olumlu etkisi ve Ramazan'ın şeytanların hareket alanını kısıtlayan manevi havasından istifade etmek. Örneğin; sigara içmeyi, televizyon izlemeyi, öfkeli olma gibi ahlakları terk etmeyi hedeflemek.

32. 51/Zâriyat, 55

• Çokça hatim yapmak yerine bir defa Kur'ân-ı Kerim'i mealiyle beraber ve ayetler üzerinde tefekkür ederek okumak.

• İftar programlarını ziyafet partisi olmaktan çıkarıp; şehit ve tutuklu aileleri, yetimler, yoksullar, ihtiyaç sahibi öğrenciler ve kalbini İslam'a kazandırmak istediğimiz yani davetimizin muhatabı olan insanlarla iftar etmek.

• Ramazan'ın nefsin arzularına gem vurma üzerindeki etkisinden faydalanmak ve bunu ahlak hâline getirebilmek için mümkünse tek çeşit ya da iki çeşit yemekle iftar yapmak.

• Teravih namazlarını kıraat ve sohbet yönünden kalbimizi harekete geçiren bir mescidde kılmayı tercih etmek.

• Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek. Hiç olmazsa son on günün bazı günlerini itikâfta geçirmek.

Bir grup insan, şuur sahibidir ve nasıl bir fırsatla karşı karşıya olduklarını bilirler. Rabblerinden yardım isteyip bu aya hazırlık yaparlar. Sonra nefisleriyle anlaşma yapar, bazı kararlar alır ve harekete geçerler. Sonrası ise tam bir muhasebedir. Her unuttuklarında tevbeyle Rabblerine dönerler, tâ ki geçmiş yılı affettirip, gelecek yıla azık olma boyutuyla bir nevi garanti olan ayı heba etmesinler. İşte bunlar Ebû Hureyre'nin (ra) rivayetindeki bağışlanma müjdesine nail olacak olanlardır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."[33]

Bir başka grup ise daha bu ay girmeden kaç saatini uyuyarak geçireceğinin, neler yerse susamayacağının, neler yaparsa yorulmayacağının hesabını yapmaya başlamıştır. Bir nimeti değil de bir musibeti karşılar gibidir. Doğal olarak bu ayın rahmetinden istifade edemez. Nefsinin şerri onu öyle kör etmiştir ki, yılın garantisi olacak bu ayı yeme, içme ve uykuyla ifsad eder. Sonuç olarak burnu sürtülen zeliller taifesinden olur:

33. Buhari, 37; Müslim, 759

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yanında ismim anıldığı hâlde bana salavat getirmeyenin burnu sürtülsün. Ramazan'a girip çıktığı hâlde günahları affolunmayanın burnu sürtülsün. Anne ve babasına veya (ikisinden) birine yetiştiği hâlde cennete giremeyenin burnu sürtülsün." [34]

Hazırlıklarımızı tamamladıktan sonra Ramazan ayı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Öyleyse nedir Ramazan ayını bu kadar kıymetli yapan?

34. Tirmizi, 3545

2. EVRE:
RAMAZAN'I NASIL GEÇİRMELİYİZ?

Ramazan ayına hazırlıklarımızı tamamladıktan sonraki evre, bu ayı nasıl geçireceğimize dair şuurlu/bilinçli olmaktır. Şöyle ki; insan her ân Allah'ın (cc) kuludur ve her âna dair bazı sorumlulukları vardır. Ancak Yüce Allah'ın bazı zaman ve mekânlara tayin ettiği özel ibadetler vardır. Örneğin seher vakti bir Müslim Kur'ân okuyabilir, ilim talep edebilir, sıla-i rahim yapabilir… Bunların her biri meşru amellerdir. Ne ki Yüce Allah, seher vakti istiğfar yapılmasını istemiştir:

"(Cenneti hak eden takva sahipleri) sabredenler, sadık olanlar, gönülden (Allah'a) itaat edenler, infak edenler ve **seher vakitlerinde istiğfarda bulunanlardır.**"[1]

Bu; bir doktorun muayyen bir ilacı belli bir dozda ve belli vakitlerde kullanma talimatı vermesine benzer. Maddi ilaçların zamanı, dozu ve kullanım şekli tedaviyi nasıl etkiliyorsa; manevi ilaçların belirli şekil, sayı ve zamanda yapılması da kalp hastalıklarını etkiler.

Bu mukaddimeye binaen; biz Ramazan'da tüm salih amelleri yapabiliriz. Ancak Allah ve Resûl'ünün bu ayla özdeşleştirdiği, sayı ve zamanını tayin ettiği ameller vardır. Onlara dikkat kesilir, tüm enerjimizi o amellere teksif edersek bu aydan daha fazla istifade eder, verim alırız.

1. 3/Âl-i İmrân, 17

Ramazan ve Oruç

Şüphesiz, Ramazan'ı Ramazan yapan öncelikli salih amel, oruçtur. Şayet her ayın bir kimliği olsa herhâlde Ramazan ayının baba ismi hanesinde Kur'ân, anne ismi hanesinde oruç yazardı. Zira bu ayı var eden amel Kur'ân, rahminde neşvünema bulduğu amel de oruçtur.

A. Oruç Nedir?

Dilimize Farsçadan geçen oruç (kimilerine göre "roçağ", kimilerine göre "ruze" kelimesinden geçmiştir), Arapçada "s-v-m" kökünden türemiştir. Kök anlamı tutmak, engel olmaktır. Konuşma, yiyecek veya yürüyüşü tutmaya, yani yapmamaya oruç denmiştir. Yürüyüşten alıkonmuş, yürümeyen ata "saim" denir. Durgun/Hareketsiz/Hafif rüzgâra da -esinti/yel anlamında- "savm" denmiştir. Bir şeyin durduğu yere de bu kelime kullanılmıştır. Örneğin, Güneş'in semada hareketsiz durduğu nokta -öğle/zevalden önce- için "savm"[2] denmiştir…

Şer'i ıstılahta oruç; fecr-i sadıktan Güneş'in batımına kadar, oruç niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır.

B. Orucun Tarihçesi

Oruç, Yüce Allah'ın bizden önceki milletlere de teşri kıldığı ibadetlerdendir:

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[3]

Bu da orucun yalnızca bu ümmete has olmadığını, insanlığı arındırsın ve terbiye etsin diye indirilen dinin ıslah metodunun bir parçası olduğunu gösterir. İlginçtir; semavi bir asla dayanmayan beşerî ve mistik batıl dinlerde de oruç vardır. İnanmasalar dahi orucun insan nefsi üzerindeki olumlu etkilerini müşahade eden beşerî dinler, orucu ıslah programlarına dâhil etmiştir. Orucun tarihçesine dair şunlar söylenebilir:

"1. Bazı Dinlerde Oruç

İlkellerin dini olarak kabul edilen Totemizm'de perhiz ve riyazet gibi fiiller ile tevbe törenleri dinin esasını teşkil eder. Dine yeni girecek kişiye bazen

2. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/323; El-Mufredât, s. 400, s-v-m maddeleri
3. 2/Bakara, 183

çok sıkı bir şekilde oruç tutturulur. Doğu ve Orta Asya'daki Çin dinlerinden Taoizm'de oruç daha geniş manada ele alınmıştır. Burada orucun, sağlığı koruma metodlarıyla birlikte ölümü geciktirici fonksiyonu ön plandadır. Çinliler büyük bayram günleri ile fitne ve fesadın ortalığı karıştırdığı zamanlarda, kendilerini korumak için oruç tutarlar.

Güney Asya'daki Hint dinlerinde de oruç sıkı bir terbiye vasıtası olarak görülmektedir. Brahmanizm'de mahallî ayların on birinci ve on ikinci günlerinde oruç tutmak gelenek hâline gelmiştir. Brahmanlar hasta ve yaşlıları dahi oruçtan muaf tutmaz, hatta bazıları nefsani arzularını yenmek için on beş gün kadar oruç tutar. Bu süre içinde bir yudum sudan başka hiçbir şey içmez ve gıda almazlar. Jainizm'de ise oruç, Brahmanizm'de olduğundan çok daha sıkı bir perhizi gerektirir.

Budizm'de oruç daha önemlidir; zira Budizm'in kurucusu Buda'ya göre 'ne dünyaya bağlanmak ve ne de vazgeçmek' lazımdır. Bu gayeye ulaşabilmek için ise koyduğu esaslardan biri 'iki ayda bir oruç tutmak' ve bu oruç esnasında 'herkesin huzurunda günahlarını itiraf etmek'tir. Ona göre ebedî kurtuluşa yani nirvanaya engel olan, arzulardır. Kurtuluş ancak arzuları terk etmekle mümkündür. Bunun da bilinen ve en çok kullanılan şekli oruç tutmaktır.

Maniheizm'de de oruç, perhiz ve riyazetin bulunduğu bilinmektedir. Manilikte oruç, ışığı gönderen Güneş ve Ay'a dua etmek maksadıyla tutulur. Babilonya ve Asurluların da oruca büyük önem verdikleri bilindiği gibi, eski Mısırlılarda orucun genellikle dinî bayramların yanında yer aldığı görülmektedir. Avrupa'daki millî dinlerin bazılarında da oruç ibadeti mevcuttu.

2. Yahudilikte Oruç

Tevrat'ta bazı günlerde oruç tutulması emredilmektedir. Yahudilikte oruç bazen nefsi kırma, bazen cefa vasıtası sayılırken, bazen de Allah'a yaklaşma vesilesi olarak kabul edilmektedir. Yine Tevrat'tan anlaşıldığına göre Musa (as) Tur Dağı'nda kırk gün kırk gece kalmış ve bu süreyi oruçlu geçirmiştir. Arabistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşamakta olan Yahudiler, oruç tuttuklarında yatsıdan sonra bir şey yemezlerdi. Hatta bazı Müslümanlar da oruçla ilgili ayetler tamamlanmadan önce, aynı şekilde hareket ederlerdi. Babil

Dönemi'nde matem ve üzüntü sembolü olarak oruç tutuluyordu. Yahudiler başlarına bir bela geldiğinde veya bir kâhin kendisini ilhama hazırladığında oruç tutardı. Allah'ın kendilerine azap ettiğine inandıkları veya kıtlık, veba gibi musibetler başlarına geldiğinde geçici olarak oruç tutarlardı.

Yine Yahudilerce tutulan ve sadece et ve içki yasağının uygulandığı kısmi oruç günleri de vardır. Ayrıca evlenme gününde damadın oruç tutması umumi bir teamül hâlinde bulunmaktadır. Yahudilerde genel olarak oruç şafağın sökmesinden ilk yıldızın doğmasına kadar devam eder. Kefaret orucu (Yom Kippur) ile Ağustos'un 9'una rastlayan oruçlar ise bir akşamdan ertesi akşama kadar sürer.

3. Hristiyanlıkta Oruç

Hristiyanlık, hem iktisadi ve içtimai şartların değişmesi nispetinde değişikliğe uğrayan ve hem de hukuki (fıkhi) hükümleri az bir din olduğu için bu dindeki oruç ibadetini açıklamak kolay değildir. Hristiyanlık'ta oruç kilisenin üçüncü emridir. Kur'ân'ın bildirdiğine göre oruç Hristiyanlara da farz kılınmıştır.

Hristiyanlıkta oruç ve perhiz aynı manada mütalaa edilmiştir. Maksat, vücuda muayyen zamanlarda eziyet etmek, nefsani arzuları kırmak, işlenmiş olan bazı günahların cezasını çekmeye bu dünyada çalışmaktır.

Hristiyanlıkta iki çeşit oruç bulunmaktadır:

- Okaristi orucu, yani şükran orucu
- Ekleziyastik oruç, yani kilise orucu"[4]

Görüldüğü gibi; hem semavi hem de beşerî dinlerde oruç vardır. Zira oruç çok yönlü bir ibadettir. Bir yandan Allah (cc) ile insan ilişkilerini düzenlemekte, diğer yandan insana kendini kontrol etmeyi öğretmekte, öte yandan kalbi inceltmekte ve aynı zamanda başkalarının derdiyle dertlenmeyi öğretmektedir. Ayrıca bir inanca sahip olsun veya olmasın, her insanın fark edeceği üzere insan bedenini rahatlatan, dinlendiren, hafifleştiren… bir etkiye sahiptir.

4. Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, s. 4-9 özetle

İbni Kayyim (rh) orucun ruh ve beden üzerindeki faydaları için şöyle der:

"Oruçtan beklenen gaye, nefsi şehevi arzulardan alıkoymak, alışkın olduğu şeylerden koparmak ve şehevi gücünü düzene sokmak suretiyle onun; içinde mutluluk ve rahatının zirvesi bulunan şeyi arama ve ebedî hayatı söz konusu olan, kendisini arındıracak şeyleri kabul etme istidadı elde etmesini sağlamadır. Açlık ve susuzluk nefsin hiddet ve şiddetini kırar, açlıktan ciğerleri yanan yoksulların hâlini düşündürür. Yenen ve içilen şeylerin yollarının daralmasıyla şeytanın insandaki dolaşım alanları daralır. Organlarda bulunan güçlerin dünya ve ahiret hayatında bu organlara zararlı olacak şekilde tabiatın hükmüne boyun eğmeleri engellenmiş olur. Oruç; her bir organı ve her bir gücü yatıştırır, sahibine isyan edemez hâle getirir ve organlar oruç gemiyle gemlenir. Oruç; takva sahiplerinin gemi, muhariblerin kalkanı, iyilerin ve Allah'a yakın olanların riyazetidir. Diğer ameller arasında halisane olanı âlemlerin Rabbi için tutulan oruçtur. Çünkü oruçlu hiçbir şey yapmaz; yalnızca şehvetini, yemesini ve içmesini mâbudu için terk eder. Oruç, Allah sevgisini ve rızasını tercih edip nefsin sevdiği ve lezzet aldığı şeyleri terk etmektir. Oruç; kul ile Rabbi arasında bir sırdır, O'ndan başkası bu sırdan haberdar olamaz. Kullar, görünüşte oruç bozucu şeyleri kişinin terk etmiş olmasına muttali olabilirler. Ama yemesini, içmesini ve şehvetini mâbudu için terk etmiş olması hiçbir insanın muttali olamayacağı bir şeydir. İşte orucun hakikati.

Orucun, görünen organların ve iç güçlerin korunmasında, istila ettikleri vakit bu organ ve güçleri ifsat eden zararlı maddeleri kendisine çeken karışımdan onları muhafaza etmede ve onların sıhhatine engel pis maddelerin boşaltımında insanı hayrette bırakan bir tesiri vardır. Oruç, kalbin ve organların sıhhatini muhafaza eder; şehvet ellerinin onlardan çekip aldıkları şeyi onlara geri iade eder. Oruç, takvaya en büyük yardımcılardandır. Nitekim Yüce Allah buyuruyor ki:

'Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, takva sahibi olasınız (Allah'a karşı gelmekten korunasınız) diye size de farz kılındı.'[5]

5. 2/Bakara, 183

Peygamber (sav), 'Oruç kalkandır.'[6] buyurdu. Ve şehevi arzusu kabarıp da evlenmeye gücü yetmeyenlere oruç tutmayı emretti, orucu bu şehvetin kincisi olarak nitelendirdi.

Sözün özü; sağlıklı akıllar ve düzgün fıtratlar tarafından orucun faydalarına tanık olununca Allah; kullarına bir rahmet, bir ihsan, bir perhiz ve bir kalkan olmak üzere orucu meşru kıldı.

Allah Resûlü'nün (sav) bu konudaki tutumu, maksadı en muazzam şekilde elde etmeyi sağlayan, nefislere en kolay gelen en mükemmel bir tutumdur."[7]

C. Orucun Bu Ümmete Farz Kılınışı

Oruç, Medine'ye hicretten sonra, hicretin ikinci yılında farz kılındı. Müslimler Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure orucunu tutuyordu.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müslimler, Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure Günü oruç tutardı. O gün Ka'be'ye örtü örtülürdü. Allah, Ramazan orucunu farz kılınca Allah Resûlü (sav), 'Aşure orucunu artık dileyen tutsun dileyen de tutmasın.' buyurmuştur."[8]

Ramazan orucu Müslimler -görece- rahata erdikten sonra farz kılınmıştır. Allah en doğrusunu bilir; bunun hikmetlerinden ikisini şöyle zikredebiliriz:

• Şayet oruç Mekke'de, zorluk ve yokluk yıllarında farz olsa çoğu insan, bunun fakirlikten kaynaklı, zorunlu bir ibadet olduğunu düşünecek, orucu fakirlere has bir ibadet zannedecekti. Allah (cc) orucu rahatlık yıllarında farz kılarak, bu olası zannı engelledi.[9]

• Çöl sıcaklarında oruç tutmanın zorluğu malumdur. Yüce Allah tüm zor ibadetlerde olduğu gibi orucu da iman kalplere yerleşip bedenler Allah'a (cc) teslim olduktan sonra indirdi.[10]

6. Buhari, 30/2, 30/9; Müslim, 1151
7. Zâdu'l Meâd, 2/41-42
8. Buhari, 1592; Müslim, 1125
9. bk. Dört Rükûn, s. 236
10. bk. Zâdu'l Meâd, 2/42-43

D. Orucun Gaye ve Hikmetleri

Orucun En Temel Gayesi Takvadır!

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. **Umulur ki sakınıp korunursunuz**."[11]

Yüce Allah orucu farz kıldığı ayette, "Umulur ki sakınıp korunursunuz." buyurmaktadır. Sakınıp korunmak, yani ayetin ifadesiyle "takva", orucun en temel gayesidir. Ayette ifade edilen "لَعَلَّ" edat iki anlama gelir ve ayet iki şekilde okunabilir. İlki; umma anlamıdır. "Umulur ki sizi takvaya ulaştırır, takvalı olursunuz."

İkincisi; illiyet/sebeplik anlamıdır. "Sizi takvaya ulaştırma gayesiyle/illetiyle oruç farz kılındı." anlamına gelir.

1. Takvanın Tanımı ve Önemi

Orucun asli gayesi bizi kulluk mertebelerinden olan takvaya ulaştırmasıdır. Öyleyse önce takvanın ne olduğunu, önemini bilmek zorundayız. Zira gayenin (takva) önemi bilinmezse, vesilenin de/aracın da (oruç) önemi bilinmez.

"V-k-y" kökünden türeyen takvanın en yalın anlamı korunma, sakınmadır. Bir şeyi başka bir şeyden kendi dışındaki (bir kalkanla) korumaya vikaye denir.[12] Başka bir ifadeyle zarar ve eza veren şeylerden korumaya vikaye denir.[13] Takva tanımına bakınca üç anlam olduğunu görürüz:

- Korunan
- Kendisinden korunulan
- Koruyucu kalkan

Şüphesiz ki korunan şey; insanın nefsi, onuru, değeri, ebedî hayatıdır. Kendisinden korunulan şey de Allah'ın azabıdır/gazabıdır. Koruyucu kalkan ise bir zırh gibi kuşanılan takvadır. Yani Allah'ın (cc) emirlerine riayet edip yasaklarından sakınmaktır.

11. 2/Bakara, 183
12. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 6/131, v-k-y maddesi
13. bk. El-Mufredât, s. 881, v-k-y maddesi

Ubey ibni Ka'b (ra) takvayı şöyle tarif etmiştir:

"Ömer, Ubey ibni Ka'b'a şöyle sorar: 'Ey Ubey, takva nedir?'

O da, 'Ey Müminlerin Emîri, sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?' diye soruyla karşılık verir.

Ömer, 'Evet, yürüdüm.' deyince Ubey, 'Ne yaptın?' diye sorar.

Ömer, 'Dikenler benim ayağıma batmasın, elbiseme takılmasın diye paçalarımı katladım.' cevabını verir.

Ubey de, 'İşte takva, dikenli bir yolda yürüyormuş gibi dikkatli bir şekilde Allah'a kulluk etmendir.' der."[14]

Buna göre takva; "paçaları sıvanmış" hâlde kulluk yapmak, dikkatli ve hassas olmaktır. Kişinin helal ve haramlar gibi bir gündeme sahip olmasıdır. Rabbinin yanındaki değerini koruma çabasıdır. İşte bu hassasiyete sahip insanlar, takvaları nedeniyle bazı güzellikler elde ederler.

Bu güzellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- **Takva, Allah'ın (cc) özel beraberliğidir**

"Şüphesiz ki Allah, korkup sakınanlar ve muhsinlerle/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlarla beraberdir."[15]

Hakikatte Allah (cc) görmesi, duyması ve ilmiyle tüm kulları ile beraberdir. Ancak bu, bir ayrıcalık değildir. Zira mümin yahut kâfir, fasık ya da muttaki fark etmeksizin her kul, O'nun gözetimi altındadır. İslam âlimleri bu beraberliğe umumi beraberlik demiştir. Bir de özel beraberlik vardır. Yüce Allah'ın sevdiği, razı olduğu ve yüksek derecelere talip olan kullarıyla beraberliğidir. Bu beraberlik O'nun sevgisini, yardımını, rahmetini, tevfikini … getirir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Her kim benim bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona savaş ilan ederim. Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha

14. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 2/209, Bakara Suresi, 2. ayetin tefsiri; Ayrıca bk. Ez-Zuhdu'l Kebîr, 963
15. 16/Nahl, 128

sevimli olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Diliyle de her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum.' "[16]

- **Takva, Allah'ın (cc) korumasıdır**

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü'nün (sav) binitinin arkasında idim.

Bana şöyle dedi: 'Ey delikanlı! Sana birkaç kelime öğreteceğim. Allah'ı koru/takvalı ol ki Allah da seni gözetip korusun. Allah'ı koru/takvalı ol ki yöneldiğin her işte Allah'ı(n yardımını) bulasın. Bir şey isteyeceğin zaman Allah'tan iste, yardım isteyeceğinde Allah'tan iste. Bilmiş ol ki tüm insanlar sana bir konuda fayda vermek için bir araya gelseler ancak Allah'ın yazdığı kadarıyla sana faydalı olabilirler. Eğer tüm insanlar sana zarar vermek konusunda birleşip bir araya gelseler ancak Allah'ın sana yazdığı kadarıyla zarar verebilirler. Kalemler kaldırılmış, sahifeler kurumuştur.' "[17]

Takva, kişi ile Allah (cc) arasındaki uzaklığı ve engelleri kaldırır. Artık o, Rabbinin koruması altındadır. Yöneldiği her işte Rabbini, O'nun (cc) yardım ve kolaylaştırmasını bulur:

"Kim de Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) ona işinde kolaylık ihsan eder."[18]

- **Takva, insanı Allah katında değerli kılar**

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. **Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir.**"[19]

16. Buhari, 6502
17. Tirmizi, 2516
18. bk. 65/Talak, 4
19. 49/Hucurât, 13

İnsan onurlu/değerli/aziz olarak yaratılmıştır:

"Andolsun ki, insanoğlunu onurlu/değerli/izzetli kıldık." [20]

Bu sebeple herhangi birinden değer gördüğünde kalbi genişler, içi sevinç dolar, huzur bulur. Zira kendisine değer verilmesi onun fıtratına en uygun olandır. Takva ise insanı asıl değere, ebedî kıymete, sonsuz/sınırsız onura ulaştırır. Bu, Yüce Allah'ın kuluna değer vermesidir.

- **Takva, kulluk yolunda azık ve elbisedir**

Yüce Allah takvayı azığa ve elbiseye benzetir; takvanın da bir azık olduğunu ve takvanın bir elbise olabileceğini kullarına hatırlatır. Şöyle buyurur:

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. **Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır.** Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!" [21]

Ayet hac yolculuğuna çıkan insanlara yol göstermekte, yolculuk için azık edinmelerini istemektedir. Özelde de yanlış tevekkül anlayışına sahip, "Tevekkül ediyorum." adı altında insanlardan dilenen bir zümreyi hedef almaktadır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yemenliler hacca geldikleri zaman azık getirmezler ve 'Biz tevekkül ediyoruz.' derler, Mekke'ye geldikleri zaman da insanlardan dilenirlerdi. Bunun üzerine Allah, '(Ey Müminler!) Azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır.' [22] buyurmuştur." [23]

Yüce Allah tevekkülün azık edinmeye, (sebeplere yapışmaya) engel olmadığı gibi, dünya azığıyla meşgul olmanın da takva azığına engel olmamasını emretmekte; dolayısıyla dengeli bir kulluğun yolunu göstermektedir. Ayete dair bu kısa açıklamanın yanında kesin olarak öğrendiğimiz hüküm ise şudur: Takva bir azıktır. Bedenî bir yolculukta nasıl ki bedenin gıdaya/azığa

20. bk. 17/İsrâ, 70
21. 2/Bakara, 197
22. 2/Bakara, 197
23. Buhari, 1523

ihtiyacı vardır; kulluk yolculuğunda da kalplerin azığa/takvaya ihtiyacı vardır. Birinciyi ihmal edeni bekleyen her tehlike, ikinciyi ihmal edeni de beklemektedir.

"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik. **Asıl hayırlı olansa takva elbisesidir. (Dışınızı elbiseyle süslediğiniz gibi kalbinizi de takvayla süsleyiniz. Bu, daha hayırlıdır.)** Bu (nimetler), düşünüp öğüt alsınlar diye Allah'ın ayetlerindendir."[24]

Ayet yine hac ibadetiyle ilgilidir. Sapkın cahiliye insanının tahrif ettiği bir ibadeti düzeltmek için inen ayetlerden biridir.

Urve'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar -Humslular hariç- Cahiliye Dönemi'nde çıplak olarak tavâf ederlerdi. Humslular, Kureyş ve Kureyş neslinden gelenlerdir. Humsluların erkekleri erkeklere, kadınları da kadınlara Allah rızası için elbise verir, onlar da bunları giyinerek tavâf ederlerdi. Humsluların elbise vermediği kişiler de Ka'be'yi çıplak olarak tavâf ederdi."[25]

Onlar, Allah'tan hiçbir delil olmaksızın insanları iki gruba ayırıyorlardı. Birinci grubu Kureyş oluşturuyor; onlara "hums" deniyordu. Bunlar Harem bölgesinde yaşayan "seçkin" insanlardı. Elbiseleriyle tavâf yaparlardı. Diğer grubu Kureyş dışındaki insanlar oluşturuyordu. Bunlar Harem dışından geldikleri için günahkâr/kirli kabul ediliyor; elbiseleriyle tavâf etmelerine müsaade edilmiyordu. Şayet Kureyşli biri ücret karşılığında kendi elbisesini verirse elbiseyle, aksi hâlde çıplak tavâf yapıyorlardı. Bu sapkınlık kendilerine sorulunca da, "Babalarımızı bunun üzerine bulduk." diyor, babalarının da mutlaka Allah'tan bir bilgi üzere olduğuna inandıkları için, "Allah bize bunu emretti." diyorlardı.

"(Kâbe'yi çıplak tavaf etmek gibi) bir fuhşiyat işlediklerinde derler ki: 'Babalarımızı bunun üzerine bulduk. Allah bunu bize emretti.' De ki: 'Şüphesiz ki Allah, fuhşiyatı emretmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?' "[26]

24. 7/A'râf, 26
25. bk. Buhari, 1665
26. 7/A'râf, 28

İşte Yüce Allah bu sapkınlığa müdahale etti. İnsanlar için avretlerini örtecekleri ve kendisiyle süslenecekleri elbiseler yarattığını, insanların örtünmesi gerektiğini belirtti. Bunun yanında, öğrettiği bir hakikat daha vardı: **Takva da bir elbisedir**! Dünya elbisesini terk etmek bir ibadet/kulluk değildir, mamafih dünya elbisesiyle meşgul olmak da insanı takva elbisesinden alıkoymamalıdır.

Yolda Azık ve Elbise

Bizler birer yolcu, İslam da seyrettiğimiz yoldur:

"İşte bu benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun. Onun dışındaki yollara uymayın. Yoksa sizi (Allah'ın dosdoğru olan) yolundan saptırırlar. Korkup sakınasınız diye bunu size emretti."[27]

Tıpkı bir yolcu gibi, çıktığımız bu yolculukta bizi besleyecek azığa, sıcaktan ve soğuktan koruyacak elbiselere ihtiyacımız vardır. Yolun sahibi olan Yüce Allah, bizlere rahmet etmiş ve ihtiyaç duyduğumuz azık ve elbiseye irşad etmiştir. İster şeytana ve nefsimize karşı verdiğimiz kulluk mücadelesinde, ister şirke karşı verdiğimiz mücadelede takvayla beslenmek ve bir elbise gibi onu kuşanmak zorundayız. Aksi hâlde yolu tamamlamak, yalnızca bir hayal olarak kalacaktır.

Takvanın olmadığı bir kulluk mücadelesi hangi alanda olursa olsun, yozlaşmaya ve amacından sapmaya mahkûmdur. İçinde takva olmayan bir abidlik mücadelesi; zamanla gösterişçi dindarlığa dönüşecek ve merhametten yoksun, kibirli bir hâle bürünecektir. İçinde takva olmayan bir davet; zamanla bir propaganda çalışmasına evrilecek, şahıslara ve ideolojilere çağrıya inkılap edecektir. Konuşulan konular kalplere dokunmayacak, gözleri yaşartmayacak ve konuşanları/konuşulanları harekete geçirmeyecektir. Birkaç mesele etrafında fırtınaların koptuğu felsefi, teolojik bir cedel faaliyetine dönüşecektir. İçinde takva olmayan bir cihad; psikopatlığa evrilecek, dünyaya ölüm makineleri armağan edecektir. İnsanları dünya ve ahirette selamete davet eden bir din adına kaos çıkaran, her yeri kana bulayan ve insanları İslam'dan nefret ettiren bir ölüm ideolojisine evrilecektir…

27. 6/En'âm, 153

"Hayat; iman ve cihaddır." İnanırsınız ve sonra bir mücadeleye atılırsınız. Nefsinizle, şeytanla, hevayla, tağutlarla, şirk ehliyle, günahla, bidatle… amansız bir mücadele, cihad verirsiniz. Kimi zaman dilinizle kimi zaman malınızla kimi zaman elinizle… Tüm bu süreci istikamet üzere tutacak güç, takvadır. Takvadan beslenmek ve takvayı giyinmektir. Hayatın merkezine Efendimizi, Rabbimizi, İlahımızı… koyup mücadele etmektir. Aksi hâlde; çift tabiatlı insanlar olarak yaptığımız her hayrı şerre çevirme potansiyeline sahibiz; infakı israfa, kanaatkârlığı cimriliğe, tedbiri korkaklığa, cihadı psikopatlığa, daveti şahsi reklamlara… çevirebiliriz. Zira biz, nefislerine takva ve fücur ilham edilmiş varlıklarız. Nefsimizde taşıdığımız fücurun bizi yarı yolda bırakmaması için takvadan beslenmek ve onu giyinmek zorundayız. Allah (cc) kolaylaştırsın.

- **Takva, kulu tuzaklardan korur**

"Şayet sabreder ve korkup sakınırsanız, onların tuzakları size hiçbir zarar vermez."[28]

Müşrikler, tevhid üzere Allah'a (cc) kulluk edenlerden hazzetmezler. Bu nedenle gece gündüz, aralıksız bir şekilde tuzak kurar, insanların ayağını kaydırmaya çalışırlar.[29]

Bu tuzaklar bazen itikadi, bazen menhecî, bazen siyasi, bazen de askerîdir. Tüm bu tuzaklardan korunma yollarından biri de takvadır.[30]

- **Takva, göğün ordularını yeryüzüne indirir**

"Evet, şayet sabreder ve korkup sakınırsanız -onlar aniden size saldıracak olsa bile- Rabbiniz, işaretli beş bin melekle sizi destekleyecektir."[31]

Göklerin ve yerin orduları Allah'a aittir.[32] Gök ordularıyla yer orduları bir-

28. bk. 3/Âl-i İmrân, 120
29. "Ve büyük büyük tuzaklar kurdular." (71/Nûh, 22)
"Mustazaflar, müstekbir olanlara derler ki: 'Bilakis (işiniz gücünüz) gece gündüz hile (yapmaktı)… (Çünkü) siz, Allah'a karşı kâfir olmamızı ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz bize.' Azabı gördüklerinde (için için yanarak) pişmanlıklarını gizleyecekler. Biz, kâfirlerin boynuna zincirli halkalar geçirdik. (Ne yani) yaptıklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?" (34/Sebe', 33)
30. Vahyin tuzak meselesine verdiği örnekler hakkında geniş bilgi için bk. Tevhid Dergisi, S 58, s. 12; Tevhid Dergisi, S 71, s. 10-11. İlgili yazılara ulaşmak için karekodları okutabilirsiniz.
31. 3/Âl-i İmrân, 125
32. bk. 48/Fetih, 4

leştiğinde büyük zaferler gerçekleşir. Yüce Allah gök ordularını yeryüzüne indirmenin vesilesi olarak sabır ve takvayı göstermiştir.

- **Takva, hakla batılı ayırma melekesi kazandırır**

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakınırsanız size (hakla batılı, doğruyla yanlışı, faydalı olanla faydasızı rahatlıkla birbirinden ayıracağınız) bir furkan verir, kusurlarınızı örter, günahlarınızı bağışlar. Allah, büyük lütuf ve ihsan sahibidir."[33]

Dinî imtihanlarının en çetini, hakla batılın birbirine karıştırılmasıdır. Dünyevi imtihanların en çetini ise faydalı olanla faydasız olanın birbirine karıştırılmasıdır. Birincide yanlış tercih, ebedî hayata; ikincide yanlış tercih, dünya hayatına mâl olur. Bu tehlikelere karşın takva, dinî ve dünyevi imtihanları kolaylaştıran furkana ulaştırır.

- **Takva, (ailevi) sıkıntıları giderir**

"Kim de Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) ona bir çıkış yolu kılar. Ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır."[34]

Bu ayetler boşanma ayetlerini düzenleyen Talak Suresi'nde, boşanan eşlere hitap eder. Bilindiği gibi boşanmalar sıkıntılı olur. Gerek maddi gerek manevi birtakım sorunlar ortaya çıkar. Yüce Allah eşlere boşanmanın maddi ve manevi problemlerinden korunma yolunu göstermiştir: Takva!

Bu süreçte yaşanması olası kırgınlık, incinme ve incitmeye karşı da Yüce Allah yine takva yolunu gösterir:

"Bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkup sakınırsa (Allah,) onun kusurlarını örter ve onun mükâfatını büyütür."[35]

- **Takva, amelleri kalıcı kılar**

"Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez."[36]

İnsan yaşam boyu çabalar, Rabbine kavuşana dek de bu çaba devam eder:

33. 8/Enfâl, 29
34. bk. 65/Talak, 2-3
35. 65/Talak, 5
36. bk. 12/Yûsuf, 90

"Ey insan! Hiç şüphesiz sen, Rabbinin (rızası için) sürekli çabalayacaksın ve sonunda O'nunla karşılaşacaksın."[37]

Ve insan, tabiatı gereği güzel eser bırakmak, hayır ve doğrulukla anılmak ister:

"Sonradan gelecek nesiller arasında benim için doğruluk dili kıl. (Beni hayırla yâd etsinler.)"[38]

Ve en nihayetinde yaptığı amellerin, kendisini cennete varis kılmasını ister:

"Beni Naim Cennetinin vârislerinden kıl."[39]

İşte takva, insanın çabasının dünyada ve ahirette ziyan olmasından korur. Dünyada hayırla anılmaya, ahirette ise ebedî cennete ulaştırır:

"Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat eder, Allah'tan (saygıyla) korkar ve (azabından) sakınırsa işte bunlar, kazançlı olanların ta kendileridir."[40]

2. Oruç Bizleri Takvaya Nasıl Ulaştırır?

Takvanın ne olduğunu ve önemini kavradıktan sonra orucun bizleri takvaya nasıl ulaştırdığını anlayabiliriz. Orucun hakikati üzerine tefekkür ettiğimizde onun birçok açıdan bizleri takvaya ulaştırdığını görürüz:

- **Oruç, bir irade eğitimidir**

Yüce Allah'ın insana bahşettiği en önemli nimetlerden biri akıl diğeri ise iradedir. İnsan, aklıyla faydalı şeyleri tespit eder ve iradesiyle o faydayı elde eder. Denilebilir ki irade insanın bir şeyi istemesi, istediğini yapması, yaptığında sebat etmesidir. İnsanın olumlu/hayırlı tüm eylemlerinin ardında irade, olumsuz/şer eylemlerinin ardında da iradesizlik vardır. Bu hâliyle iradeyi, vücudu hareket ettiren kaslara benzetebiliriz. Kas, bedeni hareket ettirir; irade ise ruhu. Kaslar nasıl geliştirilip güçlendiriliyorsa irade de geliştirilip güçlendirilebilir…

Oruç; insana en temel ihtiyaçlarından uzak durmayı öğretir. İnsanın hayati

37. 84/İnşikâk, 6
38. 26/Şuarâ, 84
39. 26/Şuarâ, 85
40. 24/Nûr, 52

ihtiyaçlarından sırf Rabbi istiyor diye uzak durması, onun hayra dönük iradesini pekiştirir. Bu durum insana istediği zaman en temel ihtiyaçlarından dahi uzak durabileceğini, insanda böyle bir potansiyel olduğunu gösterir. Aslında irade, her insanın içinde var olan işlenmemiş bir maden gibidir ve çoğu insan bu hazinenin farkında dahi değildir.

İradenin takvayla bağlantısına gelince şunları söyleyebiliriz: Takvanın tanımını okuduğumuzda onun, başından sonuna bir irade meselesi olduğunu görürüz. Takva, Allah'ın (cc) azabından korunmak için emredilenleri yapmak, nehyedilenlerden sakınmaktır. Her iki yönüyle takva, iradeyle mümkündür. Zira Yüce Allah insanı çift yönlü yaratmıştır. İnsanın bir yönü fücur, bir yönü takvadır:

"Ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki)"[41]

Yine insanın kulluk mücadelesi takva ile fücur arasındadır. Takva yönünü işleyen; nefsini, fücurundan arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsini kendi hâline terk eden; fücurun, küfür ve masiyetle nefsini bürümesine müsaade eden ise kaybetmiştir:

"Onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir. Onu (küfür ve masiyetle) örtüp gizleyen de, kesinlikle zarar etmiştir."[42]

Arınma mücadelesinde irade, takva; iradesizlik ise fücurdur… Zira insan, nefsini kendi hâline terk ettiğinde şeytan ve nefis, insanı fücura sevk edecektir. Fücur için bir şey yapmaya gerek yoktur. Takva ise eylem ve çaba gerektirir. Ortaya bir irade koyma ve sakınmayı iktiza eder. Kişinin nefis ve şeytanın taleplerine karşı çıkıp Rabbinin isteklerini yerine getirmek için mücadele etmesini icap eder.

Bir başka açıdan bakarak şöyle söyleyebiliriz: Takvanın önündeki engellerden biri; alışkanlıklardır. Aldığımız eğitim, aile ortamı, sosyal çevremiz… birtakım alışkanlıklar edinmemizi sağlar. Bu alışkanlıklar ister haram ister mübah olsun, iradeyi köreltir. Bizi nesnelerin, zevklerin esiri hâline getirir. Çoğu zaman hayırlı işler yapmaktan alıkoyar. Düşünün, mübah olan uyku alışkanlığı insanları ne kadar çok hayırdan alıkoyuyor? Rahata ve konfo-

41. 91/Şems, 8
42. 91/Şems, 9-10

ra olan düşkünlük, insanları İslam davasına hizmetten nasıl alıkoyuyor? Hafta sonu tatil alışkanlığı insanı nasıl iki koca günü değerlendirmekten alıkoyuyor? Başına buyruk/Bireysel yaşama isteği insanı nasıl cemaat hayrından alıkoyuyor? Yine alışkanlığını değiştiremeyen nice insan içten içe bir düşünce geliştiriyor: Şunu şunu dahi değiştiremeyen ben, nasıl olur da nefsimi, toplumu değiştirebilirim? Aslında bu düşünce çoğu zaman dile gelmiyor. Ancak kalp ve zihin dünyasında yer eden bir inanç hâlini alıyor ve -bilinçaltında yer eden- bir inanç olarak eylemlerimize yön veriyor.

Şeytanın insan aleyhine kullandığı bu prangayı parçalayan ibadet, oruçtur. İnsan oruç ile uyku düzenini, yemek düzenini, şehevi alışkanlıklarını… neredeyse her şeyini değiştiriyor. Ve bunu bir gün, iki gün değil; peş peşe otuz gün boyunca tekrar ediyor. Şayet insan -kalp- gözünü açarak bu durum üzerine tefekkür ederse ve gereken dersleri alırsa (basiret), değiştiremeyeceği hiçbir alışkanlığın olmadığını, isterse tüm hayatını değiştirecek potansiyele (irade) sahip olduğunu anlar. Bu da takva yolundaki en tehlikeli engeli, yani alışkanlıkları değiştirmek için bir adımdır.

- **Oruç, içe dönük bir seyahattir**

Yüce Allah, Kur'ân'da bir grup mümini sahip oldukları sıfatlar nedeniyle müjdeler:

"Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, (Allah yolunda) seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar… Müminleri müjdele!"[43]

Ayette zikredilen "saihun" kelimesi lugatta "seyahat edenler" manasındadır. Ancak ilginçtir ki ilk dönem müfessirleri bu lafzı "oruç tutanlar" olarak tefsir etmiştir. Seyahat edenlerin oruç tutanlar olduğuna dair Allah Resûlü'nden (sav) rivayetler olsa da, hadis otoriteleri tarafından sahih kabul edilmemiştir.[44] Ancak İbni Mes'ûd, Ebû Hureyre, Âişe, İbni Abbâs (r.anhum) ve birçok tabiin imamının, ayeti "oruç tutanlar" olarak tefsir ettiği[45] sahih olarak nakledilmiştir.

43. 9/Tevbe, 112
44. bk. El-Mustedrek, 3288; Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8514
Rivayetler mürseldir ve âlimler, sahabe sözü olarak (mevkuf) sahih olduğuna kanaat etmiştir.
45. bk. Tefsîru't Taberî, 14/502-505, Tevbe Suresi, 112. ayetin tefsiri

Seyahat ile oruç arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu âlimleri meşgul etmiştir. Acaba sahabe, oruca hangi gözle baktı da onu bir seyahat olarak isimlendirdi? Orucun zahirinin seyahat olmayacağı izahtan varestedir. Zira Allah (cc) sefer/yolculuk hâlini bir özür kabul etmiş ve yolcunun Ramazan ayı dışında bir gün oruç tutmasına ruhsat vermiştir:

"Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun)."[46]

Öyleyse oruç ile seyahat arasında farklı bir ilişki olmalıdır. Peki, nedir bu ilişki?[47]

• (Eski ümmetlerde) ibadet amaçlı seyahat edenler vardı. Onlar yanlarına azık almazlardı.[48] Oruç tutan kimse de yemez, içmez ve azık taşımaz. Bu yönüyle seyahat edenlere benzetilir.[49]

• Kelimenin kökü olan "s-y-h", suyun sürekli akması anlamındadır. Oruçlu da ibadette sürekli olduğundan ona saih denmiştir.[50]

• Oruç iki çeşittir:

– Hükmi Oruç: Yiyecek, içecek ve cinsel ilişkiyi terk etmektir.

– Hikemi Oruç: Kulak, göz ve dil gibi organları günahtan korumaktır. Öyleyse seyahat eden/oruçlu, birinci oruçtan ziyade ikinci orucu tutandır.[51]

"Surenin başında da işaret olunduğu üzere, seyahat eden kimse, işin icabı olarak gerek yiyip içmek, gerek dinlenmek ve nefsinin diğer istekleri hususunda tutumlu davranmak ve bazı sıkıntılara katlanmak zorunda kalır. Oruç tutmak da insanı nefsani arzulardan uzak tutmak açısından çok önemli bir yolculuğa benzer. Aynı zamanda seyahat, insanın görmediği, bilmediği birtakım şeylerle karşılaşmasına vesile olan bir dış dünya yolculuğudur. Bunun gibi, oruç da insanın kendi iç dünyasında gizli kalmış birtakım özelliklerin

46. bk. 2/Bakara, 184
47. Konu hakkında daha fazla bilgi için bk. Oruç Ötelere Seyahat, s. 9-15
48. İslam bu ibadet biçimini kesin bir dille yasakladı ve bunun tevekkül olmadığını beyan etti. Hac yolculuğuna azıksız çıkan Yemenli hacıları şöyle uyardı: "…Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının, ey akıl sahipleri!" (2/Bakara, 197)
49. bk. Tefsîru'r Râzî, 16/153, Tevbe Suresi, 112. ayetin tefsiri, Ezheri'den naklen
50. bk. age. 16/153, Tevbe Suresi, 112. ayetin tefsiri, Ezheri'den naklen
51. bk. El-Mufredât, s. 421, s-a-h maddesi

tanınmasına, mülk ve melekût âleminin birtakım sırlarına vakıf olmasına vesile olur. Seyahat bedenî bir riyazet olduğu gibi oruç da ruhi bir riyazet ve seyahattir."[52]

Görüldüğü gibi oruç, insanın içine dönük, kendi nefsindeki ayetlerin farkına varması için yaptığı bir yolculuktur. Zira Allah (cc) insanın içine, ona yol gösterecek ve imanı yakin seviyesine çıkaracak ayetler yerleştirmiştir:

"O (Kur'ân'ın) hak olduğu kesin bir şekilde kendilerine belli olsun diye, ayetlerimizi hem ufukta hem de **kendi nefislerinde** onlara göstereceğiz. Rabbinin her şeyin üzerinde şahit olması yetmez mi?"[53]

"Yeryüzünde yakinen inananlar için ayetler vardır. **Kendi nefislerinizde de** ... Görmez misiniz?"[54]

"Demek ki; varlığın hakikatini kavramak ve Allah'ın yüce kudretine delil teşkil eden ayetleri, delilleri görebilmek için, hem dış dünyaya hem de iç âlemin derinliklerine doğru seyahate çıkmak, her iki âlemde bulunanları ibret ve basiretle seyr-ü temaşa etmek gerekiyor. İşte oruç tutan insan, bu muhteşem ibadet sayesinde enfüs ve afak yolculuğunu birleştirerek iç ve dış âlemine farklı bir gözle bakabilmekte ve böylece ötelere uzanarak her iki âlemin esrar ve hakikatlerini keşfedebilmektedir."[55]

Şunu bir daha belirtelim: İnsanın takva ve istikamet yolculuğunda ihtiyaç duyduğu azığın bir kısmı kendi içinde, bir kısmı kâinata yerleştirilen ayetlerde, bir kısmı da şer'i ayetlerde (vahiy) mevcuttur. Yüce Allah, yol gösteren ayetlerini bu üç merkeze yerleştirmiştir. Kişinin takvayı tam anlamıyla kuşatması, bu üç kaynaktan istifade etmesiyle mümkündür. Ne yazık ki çoğumuz nefsimizdeki ve ufuklardaki ayetleri ihmal ediyor, yalnızca vahyi tilavet ediyoruz. Oysa bu üçü, bir bütünün parçalarıdır ve biri olmadan diğerlerini anlamak mümkün değildir. Nefsimizdeki ve kâinattaki ayetleri ihmal ettiğimizde buna bağlı olarak Kur'ân/sünnet okumalarımız eksik ve arızalı oluyor; istenen verimi elde edemiyoruz. Verim almadığımızı gördükçe

52. Hak Dini Kur'an Dili, 4/411, Tevbe Suresi, 112. ayetin tefsiri
53. 41/Fussilet, 53
54. 51/Zâriyat, 20-21
55. Oruç Ötelere Seyahat, s. 13

de meallere, tefsirlere yükleniyoruz. Sonuç yine değişmiyor. Zira Allah'ın (cc) öğrettiği metod nefsimize, kâinata ve vahye bakmayı gerektiriyor. Bununla birlikte meallerin ve tefsirlerin fayda sağlaması, ancak bir bütün olarak Rabbani metoda döndüğümüzde gerçekleşiyor.

İşte oruç içe doğru seyahat etmenin, takvanın merkezi olan kalbe ulaşmanın, o kalbe yerleştirilen meleğin ve Allah'ın vaizinin sesini duymanın, kalpte yaşanan fücur ve takva çekişmesine şahit olmanın, fıtrata yerleştirilen tevhid inancını hissetmenin… yollarından biridir. Zira insanın kendi içindeki ayetleri görmesine/duymasına engel olan durum; hız ve aceleciliktir. İnsan, yaratılışı itibarıyla acelecidir. Modern hayat ise sürekli insanın bu zaafına çalışmakta, onu olabildiğince hızlandırmaktadır ve bu hız insanın duymasına, görmesine ve hissetmesine engel olmaktadır. İnsan o denli hızlıdır ki dış dünyayı dahi hakkıyla algılayamamaktadır. Daha dış dünyayı hissedemiyorken nerede kaldı durmayı, düşünmeyi ve çabayı gerektiren iç dünyanın farkına varmak! Bu durumda oruç ne yapar? Normal zamanda mideye harcanan enerji kalbe yönelir. Beden dinlenmeye alınınca ruh çalışmaya başlar. Ruh aktifleşir, kalp incelir, insanın maddi ve manevi hassaları açılır… Böylece insan kendi içine yönelmeye ve kalbini hissetmeye hazır hâle gelir. Sonrası insana kalmıştır. Dileyen, oruçla yavaşlayan hayatı, kalbini dinlemeye ayırır; dileyen de uyuyup dinlenmeye…

- **Oruç, kalbe bağlı takvayı öğretir**

İnsanı hayra sevk eden ve şerden alıkoyan takva iki türlüdür. Biri kalbe, diğeri ortama bağlı takvadır. Kalbe bağlı takva, bir dış uyaran olmadan insanın kendi akıl, irade ve ahlakıyla sorumluluklarını yerine getirmesidir. Ortama bağlı takva ise insanın dış uyarana ihtiyaç duyduğu bir ortam içerisinde sorumluluklarını yerine getirmesidir.

Kulun hedefi, kalbe bağlı takvaya ulaşmak olmalıdır. Hatta takvalı bir ortam ve salih arkadaş edinme emrinin ana gayesi de budur. Zira bizlere salih arkadaş edinmeyi emreden İslam, salih arkadaş ortamında iyi, ortam dışında kötü olmamızı istemez. Sadıkların/Salihlerin ahlakını örnek alıp hayatın tüm alanlarına taşımamızı ister.

Kalbe bağlı takvada orucun rolü şudur: Oruç, kul ile Rabbi arasında gizli bir ibadettir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Oruç dışında insanların işlemiş olduğu bütün amelleri kendileri içindir. Oruç ise benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm.' " [56]

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç tamamen benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm." [57]

Kişi istese kimse fark etmeden orucunu bozup bir şeyler yiyecekken sırf O'nun (cc) emri olduğu için kendini tutar. On bir ay boyunca her gün tekrar eden alışkanlıkları, asli ihtiyaçları ve rutinini terk eder. Evinde, işinde veya dağda bir kulübede yalnız kalan insan, zorlanmasına rağmen istek ve ihtiyaçlarını öteler. İşte bu gerçek üzerinde düşünen ve Allah'ın şer'i ayetlerinden olan oruç üzerinde tedebbür edenler; dış uyarana ihtiyaç olmadan bazı amelleri yapabildiklerini, bazı amellerden de sakınabildiklerini görürler. Her insanın kalbinde bu potansiyelin olduğunu fark ederler.

- **Oruç, ruhu ve bedeni yeniler**

Takva, yani sorumluluk hassasiyeti; zihin, kalp ve beden dinginliği gerektirir. Her birimiz kendimizden biliriz: Dinlenmiş ve dingin bir beden/ruh daha cevval, anlayışlı, isteklidir. Yorgun bir günün ardından kılınan namazın, okunan Kur'ân'ın, iştirak edilen ilim meclisinin verimi ise sınırlıdır.

Ayrıca insanın, kendisine zulmetme gibi ilginç bir özelliği vardır.[58] Bu zulmün bir parçası da kalp ve ruhu gereksiz yere yorması, Yüce Allah'ın kulluk için bahşettiği enerjiyi yanlış yerlere kullanarak israf etmesidir. Çoğu zaman insan; dert edinmeye değmeyecek önemsiz şeyleri dert edinerek, kendisini

56. Buhari, 1904; Müslim, 1151
57. Buhari, 1894
58. "Onlar (haddi aşarak), bize zulmetmiş olmadılar. Lakin onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler." (bk. 2/Bakara, 57)

ilgilendirmeyen meselelerle ilgilenerek, ruh ve kalbe hiçbir faydası olmayan bilgi/görüntülerle ruhu ve kalbi ağırlaştırarak kendine zulmeder; yorulur, incinir, yaralanır… Öyle ki tüm yaşama sevincini, kulluk yakıtı olan sabrı, anlamanın vesilesi olan sükûneti kaybeder… Ruhta yaşanan kayıplar dış dünyaya da yansır. Kendini, yolunu, istikametini de kaybeder.

Oruç hem kalbi hem de bedeni dinlendiren, on bir ay boyunca oluşan yaraları saran, eksilenleri yerine koyan ve eskiyenleri yenileyen bir ibadettir. Evet, oruç bedeni tazeler, canlandırır. Muhammed Hamidullah, oruç üzerine yapılmış tıbbi araştırmalardan da yararlanarak şu tespiti yapar:

"Oruç sadece insanlar tarafından değil, hayvanlar ve ağaçlar da dahil olmak üzere tabiattaki bütün yaratıklar tarafından tutulmaktadır. Ağır kar yağışlarının olduğu bölgelerdeki vahşi hayvanlar haftalarca, aylarca besinsiz durmakta ve yine de hayatlarını devam ettirmektedir. Yılanlar da kış uykusuna yatarlar. Yiyecek-içecekten bu uzak kalış, gençleşme ve hayatın tazelenmesiyle sonuçlanmaktadır. Eski derilerini döken yılanlar daha taze ve daha iyi bir deriye kavuşarak yeni bir gençlik yaşamaktadır. Oruç onlara büyük bir güç ve dinçlik kazandırmaktadır. Aynı şekilde, ağaçlar sulanmadıkları kış mevsiminde yapraklarını dökerek bir çeşit oruç tutmakta, bu durum haftalar hatta aylar boyu sürmektedir. Mevsimin sonunda yeni yapraklar boy vermekte, yeni goncalar ve çiçekler açmakta ve ağaç meyveye durmaktadır. Kısacası yeni bir güzelliğin, yaratıcılığın ve gençliğin delilleri vardır."[59]

Oruç, ruhu/kalbi tazeler, canlandırır. Zira onun manevi bir gücü, gaybi bir etkisi vardır. Bu sebeple olsa gerek, şehvetin baskısı altında zorlanan gençlere, Allah Resûlü (sav) orucu tavsiye eder. Şehvetin baskısına orucun manevi gücüyle direnmeyi öğütler.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, Peygamber (sav) ile birlikte hiçbir şeyi bulunmayan gençlerdik. Allah Resûlü (sav) bize şöyle buyurdu:

'Ey gençler topluluğu! Sizden evlenebilecek olanlar evlensin. Çünkü o, gözü

59. Oruç Ötelere Seyahat, s. 28

haramdan daha çok alıkoyar, ferci daha çok himaye eder. Gücü yetemeyen kimse de oruç tutsun. Çünkü oruç onu kırar.' "[60]

Oruç, Ramazan ayıyla birleştiğinde manevi gücüne Ramazan'ın bereketi eklenir. Ramazan ayıyla esen rahmet yelleri, dokunduğu şeye canlılık katar.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur."[61]

Orucun normal zamanlardaki diriltici/canlandırıcı etkisi Ramazan'ın manevi bereketiyle kat kat artar. Bu da takva yolunda mücadele eden mümine yardımcı olur.

- **Oruç, günahları döker**

Şüphesiz ki takvanın mahalli kalptir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) eliyle kalbini göstererek şöyle buyurmuştur:

"Takva buradadır. Takva buradadır. Takva buradadır."[62]

Kişi kalbiyle takvaya erişir. Günahlar ise kalbi ağırlaştıran, kirleten, hastalık bulaştıran afetlerdendir. Bir kalp, günahlarla birlikte takvaya erişemez:

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)."[63]

Bunu, aynanın buğulanmasına benzetebiliriz. Buğulanan ayna, karşısındaki görüntüyü aksettirmez. Kalp de günahlarla buğulandığında İlahi ayetleri görmez, ona yansıyan tecellileri sahibine aksettiremez. Kalbin işlevini yerine getirmesi; arınmasına, tevbe ve istiğfarla parlatılmasına bağlıdır.[64] İşte oruç

60. Buhari, 5066; Müslim, 1400
61. Buhari, 3277; Müslim, 1079
62. Müslim, 2564
63. 83/Mutaffifîn, 14
64. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Kul bir hata işlerse kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o günahtan el çeker, bağışlanma diler, tevbe edip Allah'a dönerse kalbi cilalanır. Eğer bunları yapmaz, günah ve hataya devam ederse

-özellikle de Ramazan ile birleştiğinde- günahları döken, kalbi arındıran, yani takvanın önündeki engelleri temizleyen bir etkiye sahiptir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan umarak Ramazan ayını oruçlu geçirirse onun geçmiş günahları affedilir.

Kim inanarak ve ecrini Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir." [65]

- **Oruç, kalkandır**

Takva; kişinin sakınıp korunmasıdır. Allah'ın (cc) azabı ile kendi arasına salih amellerden bir engel, barikat kurmasıdır. Allah Resûlü'nün (sav) bildirdiği kadarıyla oruç da bir kalkan, bir koruyucudur:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç kalkandır." [66]

Her amelin birçok özelliği olmasının yanında onunla özdeşleşen, bir nevi o amele kimlik olan ayrı bir hususiyeti vardır. Orucun özelliği de kalkan olması, sahibini korumasıdır. Hâliyle bir korunma ve sakınma eylemi olan takva, oruçla birlikte iyice pekişmekte; takva zırhının koruyuculuk özelliği artmaktadır.

- **Orucun gaybi/manevi etkisi**

Hiç şüphesiz orucun, takvaya ulaştırmada manevi/gaybi bir etkisi vardır. Zira orucun Allah (cc) katında kendine has, özel bir değeri vardır. Her amelimiz Yüce Allah'a ait olmasına rağmen, Yüce Allah önemine vurgu yapmak için, "Oruç bana aittir." [67] buyurmuştur.

---

siyah nokta arttırılır ve neticede bütün kalbini kaplar. İşte Allah'ın, 'Yaptıkları yüzünden kalpleri pas tutmuştur.' (83/Mutaffifîn, 14) ayetinde anlattığı pas budur." (Tirmizi, 3334)

65. Buhari, 2014

66. Nesai, 2229

67. Bu ifadeyi âlimler farklı suretlerde açıklamıştır. İbnu Hacer El-Askalâni, söylenen görüşleri 10 başlık altında toplar, özetleyerek aktarıyorum:

"1. 'Âlimler Allah'ın, 'Oruç bana aittir, onun mükâfatını ben veririm.' ifadesinden maksadın ne olduğunda ihtilaf ettiler. Çünkü bütün ameller Allah'a aittir ve amellerin mükâfatını verecek olan Allah'tır.

Oruçta diğer ibadetlerde olduğu gibi riya olmaz. Bu görüşü Maziri anlatmıştır. Iyad bu görüşü Ebû Ubeyd'den aktarmıştır. Ebû Ubeyd'in Ğarib'indeki lafzı şöyle; 'Biz biliyoruz ki bütün iyi ameller Allah'a aittir ve onları mükâfatlandıracak olan da Allah'tır. Şöyle düşünüyoruz -doğrusunu Allah bilir- Orucun bu şekilde özelleştirilmesinin nedeni Âdemoğlunun fiillerinde görünür olmamasındandır. Oruç kalpte olan bir şeydir. Bu yorumu Allah Resûlü'nün (sav) 'Oruçta riya olmaz.' hadisi de destekler. Bunu bana Şebabe Akil'den, o da Zühri'den Allah Resûlü'nün (sav) sözü olarak aktarmıştır. Mürseldir. Bunun nedeni oruç dışında amellerin bazı hareketler ile olmasındandır. Oruç ise insanlara gizli kalan bir niyet ile olur. Bu, hadisin benim yanımdaki tevilidir.'

Bu hadisi Beyhaki 'Şuab da Akil tariki ile zikretti. Yine bu hadisi Zühri'den o da Ebî Seleme'den o da Ebû Hureyre'den senedinde kopukluk olmaksızın başka bir vecih ile aktardı. Bunun isnadı da zayıftır. Lafzı ise şöyledir; 'Oruçta riya olmaz. Allah (cc) demiştir ki; 'Oruç bana aittir. Onun mükâfatını ben vereceğim.'

Bu hadis sahih olmuş olsaydı tartışmayı kesmiş olacaktı.

2. 'Oruçluya mükâfatını ben vereceğim.' sözünden kasıt; 'Onun ecrinin miktarını ve hasenelerinin katlanacağı oranı yalnızca ben bilirim.' Diğer ibadetlere gelince onlara bazı insanlar vakıf olmuştur. Kurtubi der ki: 'Bunun anlamı; amellerin ecirlerinin miktarı insanlara açıklanmıştır. On katından yedi yüz katına ve Allah'ın dilediği miktara kadar katlanır. Oruç bundan istisnadır. Allah orucu ölçüsüz olarak mükâfatlandıracaktır. Bu siyaka Muvatta rivayeti de şahitlik eder. Aynı şekilde Ameş'in Ebî Salih'ten rivayeti de şahitlik eder. Allah Resûlü (sav) şöyle demiştir: 'Âdemoğlunun her ameli on katından yedi yüz katına ve Allah'ın dilediği miktara kadar katlanır. Allah dedi ki: 'Sadece oruç bundan istisnadır. Çünkü o bana aittir ve mükâfatını da ben vereceğim.' Yani oruca öyle fazla mükâfat vereceğim ki onun için bir miktar tayin etmedim. Bu, Allah'ın şu sözü gibidir: 'Ancak sabredenlere ecirleri hesapsızca verilir.' (39/Zumer, 10) Sabredenler âlimlerin çoğunun kavillerine göre oruç tutanlardır.'

3. 'Oruç bana aittir.' sözünün anlamı oruç ibadetlerin bana en sevimli olanı ve öncelikli olanıdır. İbni Abdi'l Berkefe'nin, 'Oruç bana aittir.' sözünü, orucun diğer tüm ibadetlere üstün olduğu şeklinde yorumladığı sözü geçmişti. Nesai ve başkaları merfu olarak Ebû Umame'nin hadisini rivayet etmişlerdir; 'Oruç tutmalısın. Çünkü onun benzeri amel yoktur.' Fakat bu hadis 'Biliniz ki en hayırlı ameliniz namazdır.' sahih hadisi ile çelişki arz eder.

4. Orucun Allah'a izafe edilmesi orucun şerefi ve değerini/yüceliğini ifade etmek içindir. 'Allah'ın evi' denildiği gibi. Oysa evlerin tümü Allah'a aittir. Zeyn İbnu'l Munir der ki: 'Bu gibi umumiyet ile ifade edilecek yerlerde tahsis yapmak, şerefini ve kadrini yüceltmek olarak anlaşılır.'

5. Yiyecek vb. şehvetlere ihtiyaç duymamak Allah'ın sıfatlarındandır. Kul Allah'a onun sıfatlarına uygunluk arz eden fiiller ile yaklaşınca Allah orucu kendisine nispet etti. Kurtubi dedi ki: 'Bunun manası; kulların amelleri ahvallerine uygundur, oruç dışında. Oruç, hak olan Allah'ın sıfatlarından bir sıfata uygundur. Sanki Allah şöyle diyor; Oruç tutan kimse bana benim sıfatlarıma benzeyen, sıfatlarım ile alakalı bir şey ile yakınlaşıyor.'

6. Anlamı aynı beşinci maddede zikredildiği gibidir. Ancak meleklere nispet ederek anlaşılmalıdır. Çünkü bunlar meleklerin sıfatlarındandır.

7. 'Oruç Allah içindir ve onda kulun payı yoktur.' Bunu Hattâbi söylemiştir. İyad ve başkaları da böyle nakletmiştir. Eğer paydan kastettiği oruç ibadeti nedeni ile övülmesi ise bu durumda birinci zikrettiğimiz anlama döner. İbnu'l Cevzî bunu açıkça söylemiştir. Demiştir ki: 'Oruç tutan için ibadetinde bir pay yoktur. Diğer amellerin aksine. Çünkü diğer amellerde nefsin insanlar tarafından övülmesi payı vardır.'

8. Orucun Allah'a izafe edilmesinin nedeni oruç ile ibadet edilen varlığın yalnız Allah olmasıdır.

Bu ifadeyi nasıl açıklarsak açıklayalım; Yüce Allah'ın, orucu kendi pak zatına izafe etmesi onun, Allah katındaki değerini göstermesi için yeterlidir.

Orucun semadaki değeri; yeryüzüne değer, ecir, rahmet, bereket… olarak yansır. Sahibine değer katar. Yüksek dereceleri elde etme yarışında kulu öne geçirir. Takvalı olmasına yardımcı olur.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğluna yaptığı her iyilik için on misli vardır. Ancak oruç benim içindir. Onun mükâfatını ben vereceğim."[68]

- **Oruç, kalbi inceltir, hassaslaştırır**

Takva; kalbin hassaslaşması, incelmesi, Rabbinden gelen işaretleri hissedecek rikkate ulaşmasıdır. Kalbi incelten birçok salih amel vardır. Ancak bunlar arasında orucun çok farklı bir yeri vardır. Oruç, insana açlığın, susuzluğun ve yoksulluğun ne olduğunu öğretir. Oruçlu kişi, kendi isteğiyle aç kalmıştır. Ancak yeryüzünde yemek bulamadığı için aç kalan, temiz içme

Namaz, sadaka, tavâf vb. ameller ise böyle değildir. Buna yıldızlara tapanların, heykel ve istihdam ehli olan insanların durumu ile itiraz edildi. Çünkü onlar ilahlarına oruç ile ibadet ediyorlar.

9. Oruç dışında bütün ibadetler kişinin başkasına yaptığı zulümlere karşılık olarak hak sahiplerine dağıtılır. Beyhaki bunu İshak ibni Eyyub yolu ile babasından, İbni Uyeyne'den rivayet etmiştir. Demiştir ki: 'Kıyamet Günü'nde Allah kulunu hesaba çekecektir. Başkasına zulmederek yüklendiği borçlar karşılığında amellerinden alınır. Ta ki kişinin oruçtan başka bir ameli kalmaz. Bu durumda Allah, onun (ödemek için amellerinin yetmediği) kötülüklerinin karşılığını vermeyi üstlenir ve onu orucundan dolayı cennete koyar.'

Kurtubi dedi ki: 'Kısas hadisini düşününceye kadar bu cevap hoşuma gitti. Kısas hadisinde genel ameller başlığı altında orucun da zikredilmiş olduğunu gördüm. Allah Resûlü (sav) genel ameller başlığında dedi ki; '**Müflis** şu kimsedir: Kıyamet Günü kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve verdiği zekâtla gelir. Ancak dünyada iken şuna sövmüş, bir başkasını dövmüş, ötekinin malını yemiştir. İhlal ettiği bu hakların karşılığı olarak onun iyiliklerinden alınıp hak sahiplerine verilir. Şayet hesabı görülmeden iyilikleri biterse, mağdur ettiği insanların günahlarından alınarak onun üzerine yüklenir, sonra da cehenneme atılır.'

Bu hadisin zahiri bu hususta orucun diğer ameller ile müşterek olduğudur.'

10. Oruç açığa çıkmaz ve orucu, hafaza melekleri diğer amelleri kaydettikleri gibi kaydedemezler. Bunu söyleyen şiddetle zayıf (vahi) olan bir hadise dayanmıştır. İbnu'l Arabi bu hadisi Müselselat'ta zikreder. Lafzı şöyledir: 'Allah dedi ki: 'İhlas benim sırlarımdan bir sırdır. Ben, onu sevdiğim kişinin kalbine bırakmışımdır. İhlası melekler göremedikleri için yazamazlar. Şeytanlar göremedikleri için ifsad edemezler.' Bu sözün reddedilmesi için hasenelerin yazılması hakkındaki sahih hadis yeterlidir. Zikrettiklerim arasında doğruya en yakın cevap bir ve ikidir. Sekiz ve dokuz da onlara yakındır." (Fethu'l Bârî, 1894 No.lu Hadis Şerhi)

68. Nesai, 2219

suyuna erişemeyen, barınak bulamadığı için üşüyen… milyonlarca insan vardır. Ne ki, insanın bu gerçeği hissetmesinin, yani kalbinin empatiyle/diğerkâmlıkla incelmesinin önünde birçok engel vardır. Her şeyden önce insan, "şuh" tabiatıyla yaratılmıştır. Yani hamurunda bencillik/cimrilik vardır:

"Nefislerde şuh/bencillik/cimrilik vardır."[69]

"Şuh", başkalarının acısını anlamanın, diğerkâmlığın/empatinin engellerindendir. Hiçbir nefis arınmadan bir başkasını anlayamaz, onun derdiyle dertlenemez. Oruç, kalbi incelten ve insana kendi üzerinden başkalarını okuma fırsatı sunan bir eğitimdir. Artık açlık, yokluk, yoksulluk… insanın uzağında değil; bizzat kendi nefsinde, kendi evinin içindedir…

Oruç, sahibine empatiyi/diğerkâmlığı öğretir, kalbi inceltir. Böylece dolaylı yoldan kalbin takvaya ulaşmasına yardımcı olur. Zira takva, incelmiş/hassas kalplerin özelliğidir.

Orucun, kalbi incelttiği bir diğer nokta nimetlerin farkına vardırması, kalbi şükre yöneltmesi ve tüm bunların ardından kişiyi duaya sevk etmesidir. Orucu farz kılan ayetlerin duaya davet eden bir ayetle hitama ermesinin bir hikmeti de bu olmalıdır.

"Oruç tutulan günlerde müminin benliğinde en çok kıpırdanan duygu şükran duygusudur. Oruç ibadetini sonuna kadar getirip tamamlayabilmek, müminin Rabbine olan sevgisini ve minnettarlığını gösterme imkânı sağlar. İnsanlar, zamanla Allah'ın verdiği nimetlere şükretmeyi, dolayısıyla da o nimetleri vereni unutur hâle gelebilirler. Fakat insan sahip olduğu nimetlerden yoksun kalınca onun değerini yeniden hatırlar. Yemekten içmekten belli bir süre yoksun kalan kimse, sahip olduğu nimetlerin kıymetini yeniden bilinç düzeyine taşır. Oruç; yeme içmenin, tokluğun değerini insana öğretir. Nimetin değerini bilen, nimeti verenin de kadrini bilir; yani ona şükreder. Oruç tutmak insanda şükür ve minnettarlık duygularını kendiliğinden ortaya çıkarır. Diğer zamanlarda ihtiyaçsızlık içerisinde yaşayan insan, oruç tutarken açlık ve cinsel doyumdan mahrumiyet duygularını tecrübe ederek sahip olduğu nimetlerin değerini yeniden fark eder ve bu nimetleri verene şükran hissiyle yönelir.

69. bk. 4/Nisâ, 128

Yüce Allah, insanlardan kendisine şükretmelerini ve kendisini yüceltmelerini isteyince, ardından onların bu yönelişlerine karşılık vereceğini, dualarını kabul edeceğini, beklentilerini boşa çıkarmayacağını açıklamıştır:

'Kullarım, sana benden sorarlarsa (söyle): Ben (onlara) yakınım. Dua eden, bana dua ettiği zaman onun duasına karşılık veririm. O hâlde onlar da bana karşılık versin (benim çağrıma uysunlar), bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler.'[70] "[71]

Şüphesiz ki nimetlerin farkına varan bir kalp hassaslaşır. Sonra duayla Allah'a (cc) yönelen kalp, inceliğin zirvesine ulaşır. Böyle bir kalp, takvaya en yakın kalptir.

- **Oruç, suçluluk duygusundan kurtaran manevi bir ilaçtır**

Günah ve hata insan içindir. Ne olursa olsun; insan mutlaka hata işleyecek, yoldan çıkacaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki eğer sizler günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi giderir ve günah işleyen, arkasından hemen Allah'tan bağışlanma dileyen, böylece Allah'ın kendilerini bağışladığı bir topluluk getirirdi."[72]

Enes'ten (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Âdemoğlu'nun hepsi hatalıdır. Hatalıların en hayırlısı ise tevbe edenlerdir."[73]

İnsanı yaratan Allah (cc), onun bu yönünü bildiğinden tevbe kapısını açık bırakmış, çokça tevbe etmenin bir eksiklik olmadığını, bilakis çokça tevbe edenleri sevdiğini belirtmiştir:

"Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever."[74]

Ebû Mûsâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah, gündüzleri günah işleyenlerin tevbelerini kabul etmek için geceleyin

70. 2/Bakara, 186
71. Kur'ân Psikoloji Atlası Namaz Oruç Psikolojisi, s. 260-261
72. Müslim, 2749
73. Tirmizi, 2499
74. bk. 2/Bakara, 222

elini açar. Geceleyin günah işleyenlerin tevbelerini kabul etmek için gündüzleri elini açar. Bu durum, Güneş battığı yerden doğuncaya kadar (kıyamet kopana kadar) böylece devam eder."[75]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Günahından tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."[76]

Ancak şu da bir gerçektir: Her insan işlediği günahla beraber bir suçluluk duygusuna, değersizlik hissine kapılır. Yüce dereceleri elde edecek kalitede olmadığına inanmaya başlar. Tabii, burada şeytanın etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira her günah, kalp surunda açılmış bir gedik, şeytanın kalbe sızması için aralanmış bir kapıdır. Şeytan bu kapıdan sızar ve sürekli insanın, "işe yaramaz" olduğunu tekrar eder. Belki de İslam'ın tevbe ve istiğfara bu denli vurgu yapması, şeytanın tuzağına karşı insanı korumak içindir…

Zikredeceklerimiz izahtan vareste olsa gerektir: Suçluluk ve değersizlik hissiyle yüce dereceler elde edilmez, takva gibi yüce ufuklara erişilmez. İşte burada oruç devreye girer. Manevi bir ilaç gibi insanın ruhunu tedavi eder, onu suçluluk duygusundan ve değersizlik hissinden korur.[77] Hiç şüphesiz bu, manevi/gaybi bir etkidir. Yüce Allah şer'i suçların kefaretine mutlaka orucu yerleştirmiş, işlenen suçtan arınmak isteyene oruç, alternatif bir kefaret olarak sunulmuştur:

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. (Hac veya umre vazifesini tamamlamaktan herhangi bir özür nedeniyle) alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban (gönderin). Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. **Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir.** (Engeller kalkıp) emniyete kavuştuğunuz zaman, kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak ister ise kolayına gelen bir kurban (kessin). (Kurbanı) bulamayan da üç günü hacda yedi günü de döndükten sonra olmak üzere tastamam on gün oruç tut-

75. Müslim, 2759
76. İbni Mace, 4250
77. Orucun mezkûr etkisi için bk. Kur'ân Psikoloji Atlası Namaz Oruç Psikolojisi, s. 263-270

sun. Bu (fidye), ailesi Mescid-i Haram (mıntıkasında) oturmayanlar içindir. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah, cezası çetin olandır." [78]

"Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse (bunun kefareti) mümin bir köle azat etmek, bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) mümin bir köle azat etmektir. Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve mümin bir köle azat etmektir. **Kim de bulamazsa peş peşe (ara vermeden) iki ay oruç tutsun.** Bu, Allah'tan bir tevbedir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [79]

"(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya köle azat etmenizdir. **Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun.** Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." [80]

"Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir. **Ya da yoksulları doyurmak veya onun dengi olacak şekilde oruç tutmaktır.** (Bu cezalar) yaptığı hatanın vebalini tatması içindir. Allah, geçmişte kalanı bağışladı. Her kim de (yasaklanana) dönerse Allah ondan intikam alacaktır. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz ve intikam sahibidir." [81]

"İçinizden (bana anamın sırtı gibisin diyerek) kadınlarına zıhar yapanlar (bilmelidirler ki böyle söylemekle kadınları) anneleri olmaz. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır. Hiç şüphesiz onlar, münker ve yalan olan bir söz söy-

78. 2/Bakara, 196
79. 4/Nisâ, 92
80. 5/Mâide, 89
81. 5/Mâide, 95

lüyorlar. Ve şüphesiz ki Allah, (günahları affeden) Afuv, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur. Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce bir köle azat etsinler. Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. **(Köle azat etme imkânı) bulamayan kimse, iki ay peş peşe/ara vermeden oruç tutsun.** (Buna da) güç yetiremeyen, altmış fakiri doyursun. Bu, Allah'a ve Resûl'üne iman etmeniz içindir. Ve bu, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır." [82]

Ebû Hureyre'nin (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diye karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'**Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?**' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Allah Resûlü (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam ortaya çıktı.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir

82. 58/Mücadele, 2-4

ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Allah Resûlü (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[83]

Kefaret orucu tutan insan, işlediği suça yönelik olmaktan ziyade kendine yönelik bir eylemde bulunur. Zira kazayla cinayet işleyen, yemin bozan, zihar yapan… oruç tutarak muhataba yönelik bir katkıda bulunmaz. Tamamen nefsini terbiye eden, kontrollü olmayı öğreten ve işlenen suçun diyetini ödeme hissi veren bir amel yapar. Bu da insanı suçluluk ve değersizlik hissinden, yani takva gibi yüce bir mevkiye kendini layık görmeme sorunundan kurtarır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- **Oruç, ruh/beden sıhhatidir, hafifliktir**

Mikdam ibni Ma'dikerib (ra), Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Âdemoğlu midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Âdemoğluna kendisini ayakta tutacak kadar yiyip içmesi yeterlidir. Şayet bu miktardan fazla yiyecek ise midesini üç kısma ayırsın; bir kısmı yemek, bir kısmı meşrubat, bir kısmı da nefes için."[84]

İnsanın yeme içmede ölçülü olması istenmiştir. Zira ölçüsüz yemek, kişinin heva ve hevesine teslim olduğunu, ruhani yönünü terk edip hayvani yönleriyle hareket ettiğini gösterir. Böyle bir insanın da takvalı olması mümkün değildir. Takva, ölçülü yaşamaktır:

"Kâfirler ise keyif sürer, hayvanların yediği gibi yiyip (içerler)."[85]

Ölçüsüz yemek ve dolu bir mide yalnızca bedeni yormaz, ruhu da yorar. Bedenin sağlığını bozduğu gibi ruhun sağlığını da bozar. Zira ölçüsüz yemek, şehvete davetiye çıkarır. Vücudu ağırlaştırır. İnsanı insan yapan ve kulluğun özü olan "Allah'ın sınırları/hududullah" konusunda gevşekliğe neden olur.

Şöyle ki; Yüce Allah insanı beden ve ruhtan yaratmıştır. Beden dünyaya dönükken ruh ahirete dönüktür. İstikamet üzere bir kulluk için hem bedenin[86]

83. Buhari, 1936; Müslim, 1111
84. Tirmizi, 2380; Ahmed, 17186
85. bk. 47/Muhammed, 12
86. "Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır." (Buhari, 1968)

hem de ruhun sağlıklı olması şarttır. Sadece bedenin hakkını verenler, bir noktadan sonra hayvanlaşırlar. Yalnızca ruhun hakkını verenler bir noktadan sonra mistikleşir; ruh için bedene eziyet eden psikopatlara dönüşürler. Oysa Rabbimiz, bizi ne hayvan ne de melek olarak yaratmıştır. O (cc), bizleri insan olarak yaratmıştır. Dünya ve ahiret huzuru; O'nun hükümlerine teslim olmak ve O'nun bizim hakkımızdaki hükmünü aşmamaya çalışmaktadır. Ölçüsüzce yemek ve dolu bir mide, vücudun bütün enerjisini mideye teksif eder. Ruhun zayıflayıp ağırlaşmasına sebep olur. Ruh ve beden arasında denge vücudun lehine, ruhun/kalbin aleyhine; dolayısıyla dünyanın lehine, ahiretin aleyhine bozulur. İslam ise dünya hayatı ile ahiret, ruh ile beden arasında dengedir.

Yüce Allah bu nedenle tezkiye işini insana bırakmaz. İnsanları arındırsın diye resûller gönderir.[87] Tezkiye işi ne zaman insana kalsa, ölçüsüzlük başlar. Şeytanın ve nefsin yardımıyla insan ya hayvanlaşır ya da mistik bir psikopata dönüşür. Tezkiyede/Arınmada ölçü, şer'i sınırlara riayet etmektir. İnsanı yaratan da onu tezkiye etsin diye şeriat indiren de Allah'tır ve ona neyin faydalı neyin zararlı olduğunu en iyi bilen O'dur (cc).

Oruç bir ibadet olarak mide ile ruh arasındaki dengeyi sağlar. Ve Yüce Allah'ın şeriatından anladığımız kadarıyla **asgari olarak** her vücudun bir ay boyunca oruçla dinlenmesi gerekir. Vücudun bir ay oruçla dinlendirilmesi bir zorunluluktur. Bunun dışında yüksek derecelere talip olanlara Şevval, pazartesi perşembe, Eyyamu'l Biyd,[88] Arefe, Aşure ve Dâvûd[89] oruçları meşru kılınmıştır.

Günümüzde yakini bir bilgiyle ölçüsüz yemek ile bedenî hastalıklar arasında kuvvetli bir bağ olduğunu biliyoruz. Çağın hastalığı kabul edilen obezite, şeker, tansiyon vb. hastalıklar ölçüsüz yemenin neticesidir.[90] İnsan varlığını

87. "Andolsun ki Allah müminlerin içinde, kendilerinden olan bir Resûl göndermekle onlara iyilikte bulunmuştur. Onlara O'nun ayetlerini okur, onları arındırır ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir. Hiç şüphesiz, (Resûl gelmeden) önce apaçık bir sapıklık içindeydiler." (3/Âl-i İmrân, 164)

88. Kamerî ayların 13, 14 ve 15. günleri

89. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek

90. "Aşırı ve ölçüsüz yemenin sebep olduğu sorunlara dair şunlar söylenmiştir:
• Fazla yağ kalbi bozar, yağlandırır.
• Damar sertliği (arteriyoskleroz), şişmanlarda daha çabuk ortaya çıkar.

tehdit eden bu hastalıkların çözümü/tedavisi oruçtur. Ancak kastımız sabahtan akşama kadar aç kalmak değil; oruç ahlakını, yani kendini tutmayı, ölçülü olmayı öğrenmektir. Aksi hâlde iftar ve sahurda ölçüsüzce yemek, normal zamanda ölçüsüzce yiyip içmekten daha fazla zarar verir. Ki bugün tutulan oruçlardan ruh ve beden olarak faydalanamıyor oluşumuz; orucun zahirî/şekilsel boyutuyla yetinip ahlaki boyutunu kaçırmamızdandır.

Burada bir noktanın altını çizmeliyiz: İslami oruç ile modern/tıbbi/estetik perhiz arasında fark vardır. Günümüzde insana sunulan açlık, tamamen bedenî, dünyevi, seküler bir eylemdir. Onun ölçülerini koyan insandır. Gayesi dünyevi menfaatler elde etmektir. Modern açlık, obezitenin ters dönmüş hâlidir. Obez, midesine kuldur ve ölçüsüz yer. Diğeriyse dış görünüşüne/sağlığına/modaya kuldur ve ölçüsüzce aç kalır… İslam açısından ikisi arasında fark yoktur.

Oruç ise açlık değil, bir ibadettir, kulluktur. Ölçülerini koyan Allah'tır (cc). Gaye insanı bir ay aç bırakmak değil, takvaya ulaştırmaktır…

- **Oruç, şeytanın yollarını daraltır**

Takvanın önündeki engellerden biri de şeytandır. Allah Resûlü (sav) şeytan için, "O, kanın damarda dolaştığı gibi insan vücudunda dolaşır."[91] buyurmaktadır. Bizler şeytanın, insanın kalbine, duygu ve düşüncelerine vesvese yoluyla sızdığını biliyoruz. Ancak bunu nasıl gerçekleştirdiği bizim için gaybtır.

- Tansiyon daha genç yaşlarda ortaya çıkar ve daha yüksektir.
- Pankreas bezi (karın tükürük bezi) daha kolay bozulur, şeker hastalığı teşekkül eder.
- Şişmanların çoğu, dizlerindeki, bellerindeki ağrılardan şikayetçidirler.
- Safra kesesi taşları şişmanlarda normale göre altı misli daha çok görülür.
- Damla hastalığı (nikris veya gut) şişmanlarda daha çok ortaya çıkar. Gut, kanda fazla miktarda ürik asidin birikmesi ile meydana gelen metabolik bir hastalıktır. Nöbetler hâlinde eklem iltihabı atakları görülebilir.
- İstatistiklere göre şişman kadınlarda âdet bozuklukları ve kısırlık, şişman erkeklerde iktidarsızlık ve erkek yumurta hücresi (sperm) bozukluklarına daha sık olarak rastlanmaktadır.
- Çok şişman şahıslarda akciğerlerdeki havanın normalden az olması (hipoventilasyon), diyafragma (göğüs ve karın boşluklarını ayıran zar) ve göğüs hareketleri sınırlandırılmış olduğundan, nefes almada azalma, oksijen azlığı ve kalp yetmezliği husule gelir (Pickwick Sendromu)." (Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık, s. 64-65)

91. Buhari, 2038

Allah Resûlü (sav) onun insanla olan ilişkisini kanın damarda dolaşmasıyla ifade ediyor. Bunun ötesinde vahye dayalı bir bilgiye sahip değiliz.

Bazı İslam âlimleri çok yeme ve içmenin damarları genişlettiğini, hâliyle şeytanın yollarını açtığını; az yeme ve içmenin damarları daralttığını, hâliyle şeytanın yollarını sınırlandırdığını söylüyorlar.[92] Buna göre oruç, şeytanın hareket kabiliyetini daraltmakta, takvanın önündeki engellerden birini bertaraf etmektedir.[93]

- **Oruç, güç ve kuvvettir**

"(Hatırlayın!) Hani bir zamanlar sizden söz almış ve Tur Dağı'nı tepenizde yükseltmiştik. (Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' "[94]

Sakınıp korunmak, yani takva, Allah'ın (cc) tüm insanlığa emridir.[95] Ayet, takvaya götüren en etkili yola işaret etmiştir: Kitab'a kuvvetle yapışmak ve içinde var olan öğütleri hatırlamak.

Takvaya ulaşmanın yollarından biri Kitab'a kuvvetle yapışmak, ciddiyet ve kararlılıkla şeriata ittiba etmektir. Ve Yüce Allah müminlerin her anlamda güçlü/kuvvetli olmalarını istemektedir. Hem manevi güç olan takvaya hem de maddi güç olan askerî/siyasi güce ulaşmayı emretmektedir:

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve (cihad için tahsis edilmiş) besili atlar hazırlayın. Onunla Allah düşmanlarını, kendi düşmanlarınızı ve sizin bilmediğiniz Allah'ın bildiği (gizli düşmanlarınızı) korkutursunuz. Allah yolunda infak ettiğiniz her ne varsa, size eksiksiz ödenir ve siz zulme de uğramazsınız."[96]

İslam'da gerçek güç; kişinin nefsine hâkim olması, duygu ve düşüncelerini kontrol etmesidir:

92. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 25/245

93. Âlimlerin yaptığı bu çıkarım, manevi anlamda bir daralma ve genişlemeyse bir yorum, hikmet tespiti olarak kabul edilebilir. Ancak kasıt, maddi anlamda damarların genişlemesi ve daralmasıysa yanlıştır. Zira Allah'ın (cc) nefislerimizde ve ufukta gösterdiği ayetler çok yemenin damarları genişletmediğini, aksine daralttığını göstermiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

94. 2/Bakara, 63

95. bk. 4/Nisâ, 131

96. 8/Enfâl, 60

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Güçlü/Kuvvetli kişi rakiplerinin sırtını yere getiren kişi değildir. Asıl güçlü/kuvvetli kişi, öfkelendiği vakit nefsine hâkim olabilendir."[97]

Oruç, insana gerçek gücü; nefsine, duygu ve düşüncelerine hâkim olmayı öğreten bir okuldur.[98] Zira oruçlu kişi, yeme, içme ve şehvet isteğini gemlemeyi öğrenmektedir. Nefsi kontrol gücü, kişiyi takvaya ulaştıran vesilelerden biridir.

3. Neden Her Oruç Tutan Takvalı Olamıyor?

Yukarıda oruç ile takva arasındaki bağı anlatmaya çalıştık. Ancak her birimiz gözlemlemişizdir; her oruç tutan takvaya erişmiyor. Takva şöyle dursun, asgari insani hasletleri gösteremeyenler dahi mevcut. Orucu uykuya tutturan; iftardan sonra kahveye gitmeye ve kötü ahlakına orucu bahane kılan azımsanmayacak sayıda insan vardır… Gerek kendimizde gerek çevremizde gözlemlediğimiz bu durum, doğal bir soruyu gündeme getirir: Neden her oruç tutan takvalı olamıyor?

Hemen belirtelim ki; insanı takvaya ulaştıran, fecirden ğuruba, bir ay boyunca aç kalmak değildir. İnsanı takvaya ulaştıran; orucun ahlakı, diğer bir ifadeyle imsak, yani tutmaktır. Allah Resûlü'nün (sav) ifadeleriyle söyleyecek olursak "imanen/inanarak" ve "ihtisaben/ecrini Allah'tan (cc) bekleyerek" yemeyi, içmeyi ve şehveti terk etmektir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[99]

Burada iman ve ihtisab kaydı önemlidir. Oruca sevk eden amil, imandır. Kişi onu, Allah (cc) farz kıldığı için ve O'na olan imanından dolayı tutmaktadır. İmanın gerektirdiği tek amel oruç değildir. İman ettiğimiz Allah; aynı

97. Buhari, 6114; Müslim, 2609
98. bk. Ahkâmu's Siyâm ve Felsefetuh, s. 46-52
99. Buhari, 38; Müslim, 760

zamanda o oruçta ahlaklı olmayı, orucu bir zırh gibi kuşanmayı, oruçla incelmeyi, oruçla diğerkâm olmayı, oruçla nefsi tutmayı… emretmiştir. İşte toplum tarafından takdir görmek veya kınanmamak, alışkanlık veya sağlık nedeniyle oruç tutanlar ile inandığı için oruç tutanlar arasındaki fark burada ortaya çıkmaktadır. Toplum için oruç tutan birini ele alacak olursak onun için önemli olan tek şey, fecir ila ğurub arasında aç kalmaktır. Ötesi onu ilgilendirmemektir. Oysa inanan insan; oruç tutmayı gerektiren imanın, başka şeyler gerektirdiğini de bilmektedir. Ve ancak tüm imani gerekleri yerine getirdiğinde "kul" olacağının farkındadır.

İhtisab da böyledir… İnanan insanın tek hedefi Allah'tan ecir almak, orucun makbul olmasını sağlamaktır. Hâliyle bu düşünce onu, "Hangi oruç Allah katında makbuldür?" sorusuna götürecektir. Fecir ila ğurub arasında aç kaldığı gibi diğer sorumluluklarına da riayet edecektir. Oruç ücreti olarak toplumun takdirini veya sağlıklı/fit bir bedeni uman kimse, yalnızca aç kalacak, ötesi onun için bir anlam ifade etmeyecektir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Oruç dışında insanların işlemiş olduğu bütün amelleri kendileri içindir. Oruç ise benim içindir ve onun karşılığını bizzat ben veririm. **Oruç bir kalkandır. İçinizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın ve bağırıp çağırarak kavga etmesin! Eğer birisi kendisine söverse veya kendisiyle kavga etmeye yeltenirse 'Ben oruçluyum.' desin!** Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzel kokar. Oruçlunun iki sevinç ânı vardır: Orucunu açtığı zaman (iftar vaktinde sevinir) ve Rabbine kavuştuğu zaman (tuttuğu oruç dolayısıyla sevinç duyar)." [100]

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahitliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur." [101]

100. Buhari, 1904; Müslim, 1151
101. Buhari, 1903

Ebû Ubeyde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç (gıybet ile) zedelenmedikçe tutan için kalkandır." [102]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nice oruç tutanlar vardır ki o orucundan kendisine sadece açlık kalır ve nice gece namazı kılanlar vardır ki o kalkmasından kendisine sadece uykusuzluk kalır." [103]

Nebevi uyarılar apaçıktır: Orucun insanı koruması ve Allah katında karşılık bulması açlıkla değil, oruç ahlakını kuşanmakla mümkündür. Onun (sav) ifadesiyle, "Ben oruçluyum." diyebilmek, şeytani ve nefsî kışkırtmalar karşısında oruç kimliğini ibraz etmektir. Tarih boyunca birçok salih insan bu gerçeği vurgulamış; ruhuna uygun olmayan orucun faydasız olduğuna dikkat çekmiştir.

Câbir (ra) der ki: "Oruç tuttuğunda kulağın, gözün ve kalbin de yalan ve haramlardan oruç tutsun. Komşuya eziyet etmeyi bırak. Oruçlu olduğun gün üzerinde sükûnet/dinginlik ve vakar/ağırbaşlılık olsun. Oruçlu olduğun gün ile oruçsuz olduğun gün aynı olmasın." [104]

Enes (ra) der ki: "Oruçlu gıybet yaptığında iftar etmiş/orucu bozmuş olur." [105]

"Ebû Hureyre (ra) ve arkadaşları oruç tuttuklarında mescidde oturur ve 'Orucumuzu temizliyoruz.' derlerdi." [106]

"Asıl oruç, yemeden içmeden oruç değil, (asıl) boş iş ve çirkin sözlerden oruçtur." [107]

İbnu'l Cevzî (rh) der ki: " 'Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahitliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur.' [108]

102. Nesai, 2233; Darimi, 1773
103. İbni Mace, 1690
104. Letâifu'l Meârif, s. 155
105. Ez-Zuhd li Hennâd ibni Serî, 2/573, 1204 No.lu Rivayet
106. El-Metâlibu'l Âliye, 1017
107. Letâifu'l Meârif, s. 155. İbni Receb (rh) bu rivayete Ebû Mûsâ El-Medînî'nin, "Müslim şartı üzere sahih." dediğini nakleder.
108. Buhari, 1903

Bu hadis göstermiştir ki; (oruç) amelini yapan zahiren salihtir. Ancak Allah'ın gözünden öyle bir düşmüştür ki hurma çekirdeği/kıl kadar değeri kalmamıştır. Kıyamet Günü geldiğinde insanlara gizli kalan yönleri açığa çıkar. Sinelerde gizli olan, yüzün kıvrımlarında görünür olur."[109]

İbni Kayyim El-Cevziyye (rh) şöyle der: "Oruçlu o kimsedir ki; organları günahtan; dili yalan, fahşa ve aldatma sözünden; karnı yiyecek ve içecekten; cinsel uzvu da çirkin (cinsel) eylemlerden uzak tutmuştur. Konuştuğunda orucunu yaralayacak şekilde konuşmaz. Bir amel yaptığında orucunu ifsad edecek şekilde amel yapmaz. Tüm sözleri salih ve faydalı olarak (dilinden) dökülür. Amelleri de böyledir. Güzel koku taşıyanla oturanın hissettiği gibi güzel kokar. Aynı şekilde oruçluyla oturan, onunla oturmuş olmaktan faydalanır; o mecliste yalandan, fücurdan ve zulümden emin olur. İşte meşru olan oruç budur. Mücerred yemek ve içmekten uzak durmak değildir. Sahih hadiste şöyle buyurulur:

'Yalan söylemeyi ve bu yalancı şahidliği bırakmayan kimsenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına Allah'ın asla ihtiyacı yoktur.'[110]

Yine hadiste, 'Nice oruçlu vardır ki orucundan payı açlık ve susuzluktur.' buyrulmuştur. (Şer'i) oruç; organları günahlardan, karnı yiyecek ve içecekten uzak tutmaktır. Yemek ve içmek nasıl orucu bozuyorsa aynı şekilde günahlar onun ecrini keser, semeresini ifsad eder. (Öyle ki) onu hiç oruç tutmayan mertebesine düşürür."[111]

Sonuç olarak; orucun bizi takvaya ulaştırması için yalnızca yeme ve içmeden uzak durmak yetmez. Allah Resûlü'nün (sav), sahabesinin ve salihlerin öğütlediği gibi göze, kulağa, dile, kalbe ve son olarak mideye oruç tutturmak gerekir.

Ramazan ve Kur'ân

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran **Kur'ân, o ayda indirilmiştir**. Sizden o aya yetişen oruç tutsun."[112]

109. Et-Tezkire fi'l Va'z, s. 124-125
110. Buhari, 1903
111. El-Vâbilu's Sayyib, s. 26-27
112. bk. 2/Bakara, 185

Kur'ân, Ramazan ayında indirilmiştir. Kur'ân nüzulünden yaklaşık on beş yıl sonra oruç farz kılınmıştır. Yüce Allah, on iki ay içinden Ramazan'ı; Kur'ân'ın indirildiği o mübarek ayı oruç ibadeti için seçmiştir. Yukarıda okuduğumuz ayette olduğu gibi, Kur'ân nüzulü ile oruç ibadeti arasında bağ kurmuştur. Hiç şüphesiz Kur'ân'ı indiren de orucu farz kılan da O'dur. Zamanın, mekânın ve insanın sahibi O'dur. Demek ki; Allah'ın (cc) yanında oruç ile Kur'ân arasında manevi bir bağ vardır.

Allah Resûlü'nün hayatına baktığımızda benzer bir durum olduğunu görüyoruz. Her Ramazan Nebi (sav) ve Cibril (as) karşılıklı oturuyor Kur'ân mukabelesi yapıyorlar. Yani Cibril ona, o da Cibril'e Kur'ân okuyor.

Abdullah ibni Abbâs'ın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Hayır yapma konusunda Allah Resûlü (sav) insanların en cömertiydi. Hele Ramazan girip Cibril (as) ile buluştuğunda daha da cömert olurdu. Cibril, Ramazan ayında her gece Peygamber ile buluşurdu ve Allah Resûlü ona Kur'ân'ı arz ederdi. İşte Cibril, Allah Resûlü ile buluştuğu zaman Peygamber rüzgârla sürüklenen yağmur yüklü bulutlar gibi cömert olurdu."[113]

Ebû Hureyre (ra) şöyle der:

"Cibril, Peygamber'e Kur'ân'ı her sene bir defa arz ederdi. Peygamber'in vefat ettiği yıl içinde ona iki defa arz etti. Peygamber her sene on gün itikâf ederdi. Ruhunun kabzolunduğu yılda ise yirmi gün itikâf etti."[114]

A. Kur'ân ile Ramazan Arasında Nasıl Bir Bağ Vardır?

• Yolunu şaşırmış insanlığa Kur'ân ile yol gösterilmiş, altı asırlık bir karanlıktan sonra Kur'ân, Güneş gibi insanlığın hayatına doğmuştur. Oruç ibadetinin başlangıcı da fecr-i sadık, yani gerçek sabahtır. Kur'ân'la insanlığın gerçek sabahı başladığı gibi, oruç da gerçek sabahla başlamaktadır.[115]

• Kur'ân, arınmış bir kalp ve dingin bir zihinle anlaşılır. Bunun için de kalbin ve zihnin günahların kirinden ve yıpratıcı yükünden arınmış olması

113. Buhari, 1902; Müslim, 2308
114. Buhari, 4998
115. bk. Dört Rukün, s. 241

gerekir. Aksi hâlde günahlarla kirlenmiş kalp, perdelenmiş göz ve ağırlaşmış kulaklar, okusa da Kur'ân'ı anlayamaz:[116]

"Hakları olmadığı hâlde yeryüzünde büyüklenip kibre kapılanları ayetlerimden çevireceğim. (İlgisiz kalacaklar, duysalar dahi anlamayacaklar.)."[117]

"Rabbinin ayetleri kendisine hatırlatıldığı hâlde yüz çeviren ve elleriyle (yapıp) takdim ettiğini unutandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki anlamamaları için kalplerine perde germiş, kulaklarına da ağırlık koymuşuzdur. Sen onları hidayete çağırsan bile, ebediyen doğru yolu bulamazlar."[118]

Ramazan ayı arınma ayıdır. Yüce Allah kalpleri, gözleri ve kulakları, on bir ay boyunca oluşan (manevi) kirlerden arındırır, temizler:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[119]

Kalbi kirleten günahlar silinince sebep olduğu kir de silinir ve kul, Kur'ân'ı anlayacak bir kalbe sahip olur. Bu nedenle Kur'ân okumaya en müsait ay, Ramazan ayıdır.

• Kur'ân'ın anlaşılması için takvaya ihtiyaç vardır. Kur'ân'ın haber verdiğine göre Kur'ân'ı her okuyan değil, yalnızca takva sahipleri anlar ve yalnızca takva sahipleri onda hidayet bulur:

"Bu Kitap; kendisinde hiçbir şüphe olmayan, **takva sahiplerine yol gösteren bir Kitap'tır.**"[120]

Ramazan orucunun gayesi de kişiyi takvaya; yani Kur'ân'ı anlayacak ve onda hidayet bulacak olgunluğa ulaştırmasıdır:

116. bk. Tefsîru'r Râzî, 5/251-252, Bakara Suresi, 185. ayetin tefsiri
117. bk. 7/A'râf, 146
118. 18/Kehf, 57
119. Buhari, 38; Müslim, 760
120. 2/Bakara, 2

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. **Umulur ki sakınıp korunursunuz.**" [121]

Kişi Ramazan orucuyla takvaya ulaştığı için Kur'ân'ı en iyi anladığı zaman dilimi, Ramazan ayıdır. [122]

• Kur'ân'dan istifade etmek için onu okumak yetmez, onu doğru anlamak gerekir. Kur'ân'ın doğru anlaşılması için okuma esnasında şeytani dürtüler, vesveseler ve saptırmalardan uzak olmak gerekir. Bu nedenle Allah (cc), Kur'ân okuyanlara şeytandan Allah'a sığınmalarını emreder:

"Kur'ân okuyacağın zaman kovulmuş/taşlanmış şeytandan Allah'a sığın." [123]

Ramazan ayı şeytanların zincire vurulduğu bir aydır. Hâliyle Kur'ân'ı okumaya en müsait aydır.

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur." [124]

• Kur'ân, gözle okunur; kalp ve zihinle anlaşılır. Kalp ve zihnin verimli çalışması vücutta dengeyle mümkündür. Yiyecek ve içecekle ağırlaşmış bir mide, tüm vücut enerjisini sindirime harcar; kalp ve zihin işlevini yitirir, anlama faaliyeti zayıflar. Ramazan ayı vücudun dinlendiği, midenin rahatladığı, vücut enerjisinin gıda sindiriminden ziyade bilgi sindirimine harcanabildiği bir aydır. Bu yönüyle Ramazan, Kur'ân ayı olmaya en uygun aydır.

• Kur'ân, Allah'ın ziyafet sofrasıdır.

Abdullah ibni Mes'ûd (ra) şöyle der:

"Şüphesiz ki bu Kur'ân, Allah'ın ziyafet sofrasıdır. Ondan ne kadar alabiliyorsanız alın. Şüphesiz içerisinde Allah'ın Kitabı'ndan bir şey olmayan ev kadar boş bir şey bilmiyorum. Şüphesiz ki içerisinde Allah'ın Kitabı'ndan bir şey olmayan kalp, içerisinde hiç kimse olmayan harabe bir ev gibidir." [125]

121. 2/Bakara, 183
122. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 2/172, Bakara Suresi, 185. ayetin tefsiri
123. 16/Nahl, 98
124. Buhari, 3277; Müslim, 1079
125. Darimi, 3350

İnsanı -ruhu doyuran- bu ziyafetten alıkoyan, dünya lezzetlerine olan düşkünlüğü, bağlılığıdır. Oruçla birlikte insan, dünya sofralarından uzaklaşır. Ruhun/Kalbin ziyafeti olan Kur'ân sofrasına oturmasına bir engeli kalmaz. İlahi ziyafet sofrasına oturmaya en uygun hâl, oruçtur.

B. Kur'ân Okumanın Önemi ve Fazileti

• Yüce Allah bu kitabı bizim için, bize bizi anlatsın diye indirmiştir:

"Andolsun ki size, içinde sizi anlatan/sizi şerefe ulaştıracak (öğütler barındıran) bir Kitap indirdik. Akletmez misiniz?" [126]

Demek ki insana, insanın anlatılması gerekmektedir. Zira o, "cehul/çok bilgisiz" bir varlıktır. Dahası, cahil olduğunun bilincinde de değildir. Benliğini dahi hakkıyla tanımazken her şeyi anlamak ve anlamlandırmak istemektedir. Kur'ân onun elinden tutup vahiy aynasının karşısına götürür. Önce kendini görmesini, kendinden haberdar olmasını sağlar. Zira insan olmanın ilk adımı kişinin kendisini, hakikatini, zaaflarını, sınırlarını bilmesidir. Kendini bilen, insanlaşma yolunda ilk adımı atmıştır. Bu da ancak yaratanın indirdiği Kur'ân'la mümkündür.

• Sonra Kur'ân apaçık ayetlerle insana yol gösterir. Hak ile batılın arasını ayırır. Eşyanın ve varlığın hakikatine nüfuz edecek bir inanç/basiret kazandırır insana:

"Elif, Lâm, Râ. Bu, apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir." [127]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir…" [128]

"Şüphesiz ki, Rabbinizden size (feraset ve derin görüş kazandıracak) basiretler geldi. Kim görürse kendi lehine, kim de görmek istemezse kendi aleyhinedir. Ben, üzerinizde bir koruyan/gözetleyen değilim." [129]

İnsan, cehaleti yanında tartışmacıdır. Bilsin veya bilmesin, tartışır durur:

126. 21/Enbiyâ, 10
127. 12/Yûsuf, 1
128. 2/Bakara, 185
129. 6/En'âm, 104

"Andolsun ki bu Kur'ân'da, insanlar için her türlü örnekten çeşitli açıklamalar yapmışızdır. **İnsan her şeyden fazla tartışmacıdır.**" [130]

Tartışmacı oluşuna hükmeden duygular, heva ve zandır. Hoşuna gideni savunur, doğruluğundan emin olmadığı konularda fikir beyan eder:

"Onlar, yalnızca zanna ve nefislerinin arzusuna uyarlar. Oysa andolsun ki onlara, Rablerinden hidayet gelmiştir." [131]

Kur'ân apaçık, hak ile batılı ayıran ve sahibine basiret kazandıran ayetleriyle insanın elinden tutar. Ona kesin, sınırları çizilmiş, muhkem ayetlerle yol gösterir. Onu heva ve zannın karanlıklarından imanın ve vahyin aydınlığına çıkarır. Ona bildiği konularda konuşmayı, bilmediği konularda susmayı ve bazı şeylerin ilmini Allah'a (cc) havale etmeyi öğretir:

"Bilgin olmayan şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz ve kalp (gördüğünden, duyduğundan, niyetlenip azmettiğinden) bunların hepsinden sorumludur." [132]

"Sana Kitab'ı indiren O'dur. O (Kitap)'tan bazı ayetler (kimsenin tahrif etmeye güç yetiremeyeceği şekilde sağlam, açık ve) muhkemdir. Onlar (Kitab'ın çoğunluğunu ve ana omurgasını oluşturan muhkem), Kitab'ın anası olan (ayetlerdir). Diğer bazısı da (kullarını imtihan etmek için açık kılmadığı) müteşabih ayetlerdir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve (ayetleri hevalarına göre) yorumlamak için müteşabih olan ayetlerin peşine düşerler. O (ayetlerin) tevilini/hakiki anlamını yalnızca Allah bilir. **İlimde derinleşenler derler ki: 'Ona iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır.' Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.**" [133]

"Şayet seninle tartışmaya kalkarlarsa de ki: 'Allah, sizin yapmakta olduklarınızı en iyi bilendir. Allah, Kıyamet Günü, ihtilaf ettiğiniz konularda aranızda hükmedecektir.' " [134]

Böylece Kur'ân, insanı tartışmacı/cedelci ahlakından korur. Unutmamak gerekir; insanın en tehlikeli zulmü, kendisine yaptığı zulümdür. En tehli-

130. 18/Kehf, 54
131. bk. 53/Necm, 23
132. 17/İsrâ, 36
133. 3/Âl-i İmrân, 7
134. 22/Hac, 68-69

keli tuzağı da kendisine kurduğu tuzaktır. Şayet vahiy ona kendi nefsinden korunmayı öğretmese insan, kendi kurduğu tuzaklarda zayi olur. Önce sırf hevasına uymak için tartışır, sonra tartışmada savunduğu fikri itikad edinir. Sonra o fikir için dost edinir, düşman edinir, gerekirse savaşır. Hatta öyle basitleşir ki; atalarının tartışarak tutum belirledikleri bir düşünce için dahi kavga edebilir… Tüm bu basitliklerden korunmanın yolu vahyi çokça tilavet etmektir.

• Sonra Kur'ân insanı tedavi eder, onarır, yeniler… Zira insan, üstünü başını kirlettiği gibi kalbini de kirletir. Bedenî sorumluluklarını yerine getirmeyip hastalandığı gibi ruhi sorumluluklarını yerine getirmeyip ruhunu/kalbini hastalandırır. Gereksiz uğraş ve dertlerle kalbini eskitip yıpratır:

"Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur)." [135]

"Onların kalplerinde hastalık (şüphe ve şehvet) vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemeleri/Yalanlamaları nedeniyle onlar için can yakıcı bir azap vardır." [136]

Kur'ân, insanın imdadına yetişir, onun bozduğunu ıslah eder, hastalananı tedavi eder:

"Kur'ân'dan müminler için (şüphe, şehvet, dünya sevgisi gibi hastalıklara) şifa ve rahmet olacak ayetler indiririz. Zalimlerin ise yalnızca hüsranını arttırır." [137]

"Bir sure indirildiğinde onlardan bir kısmı: 'Bu sure hanginizin imanını arttırdı?' derler. İman edenlere gelince, onların imanını arttırmıştır ve onlar (Allah'ın müminlere yönelik vaadleriyle) müjdelenmektelerdir. Kalplerinde hastalık olanlara gelince, onların (kalplerinde bulunan) pisliklere pislik katmış ve onlar kâfir olarak ölmüşlerdir." [138]

Kişi onu okudukça manevi bir el, yaralarına merhem çalar, hastalıklarını tedavi eder.

135. 83/Mutaffifîn, 14
136. 2/Bakara, 10
137. 17/İsrâ, 82
138. 9/Tevbe, 124-125

• **Sonra Kur'ân insana hatırlatır. Zira insan -adından da anlaşılacağı gibi- unutkandır. Babası Âdem (as) unutmuş, o da unutacaktır:**

"Andolsun ki bundan önce Âdem'e, (ağaçtan yememesini emrederek) ahit vermiştik. **O unuttu**. Biz onda (bu ahde dair) bir azim/kararlılık görmedik." [139]

Ayrıca şeytan da insana unutturmaya çalışır:

"Şeytan, onları hâkimiyeti altına almış ve onlara Allah'ı zikretmeyi unuttur-muştur." [140]

"Onu hatırlamamı yalnızca şeytan unutturdu." [141]

İnsanın unutkanlık tabiatı şeytanın unutturmasıyla birleşince, çokça unu-tan bir varlık olup çıkar. Bu noktada Kur'ân devreye girer. İnsanın unuttuğu ne varsa o hatırlatır. Misaller vererek, kıssalar anlatarak, açık ve anlaşılır muhkem ayetler indirerek… hatırlatır:

"Biz sana, bu Kur'ân'ı sıkıntı çekmen için indirmedik. (Aksine) Allah'tan korkanlara bir öğüt/hatırlatma olsun (diye indirdik)." [142]

"Doğrusu o (Kur'ân), sana ve kavmine bir zikir (hatırlatma, şereftir). (Ondan) sorulacaksınız." [143]

"Şüphesiz ki o, muttakiler için bir öğüttür/hatırlatmadır." [144]

• **Sonra Kur'ân insana öğütler verir. Zira insan zalimdir. Çok çabuk yoldan çıkar, zulmeder, sapar:**

"Çünkü o, pek zalim, pek cahildir." [145]

İnsan ne kadar zalimse Kur'ân da o kadar öğütler barındıran bir kitaptır:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki size, Rabbinizden bir öğüt, sinelerde olan (manevi hastalıklara) şifa, müminler için de hidayet ve rahmet olan (bir Kitap geldi)." [146]

139. 20/Tâhâ, 115
140. bk. 58/Mücadele, 19
141. bk. 18/Kehf, 63
142. 20/Tâhâ, 2-3
143. 43/Zuhruf, 44
144. 69/Hakka, 48
145. bk. 33/Ahzâb, 72
146. 10/Yûnus, 57

Kur'ân bazen bir annenin şefkatiyle, âdeta okuyanın saçlarını okşayarak nasihat eder, öğüt verir:

"Allah size açıklamak, sizi sizden öncekilerin sünnetine iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. Allah, (sizleri tevbeye muvaffak kılarak) tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlere tabi olan kimseler ise sizin büyük sapıklıkla sapmanızı isterler. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[147]

Bazen bir babanın sert, sarsıcı ve net üslubuyla, âdeta okuyanın yakasına yapışıp silkeler gibi nasihat eder:

"İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar."[148]

"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden (daha fazla) yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle bağırdığınız gibi ona bağırarak söz söylemeyin. Yoksa, hiç farkında değilken amelleriniz boşa gider."[149]

İnsanın bir yönü rahmet, bir yönü öfkedir. Hâliyle her iki üsluba da ihtiyacı vardır. Bazen tatlı tatlı konuşmak bazen de onu sarsmak gerekir. İşte Kur'ân, her iki üslubuyla da tam olarak bunu yapar.

• Sonra Kur'ân, insana sabrı, ağırbaşlılığı ve dinginliği öğretir. Zira insan acelecidir. Yaratılış hamuru acelecilik suyuyla karılmıştır.

"İnsan, aceleden yaratılmıştır."[150]

Her şeyin bir ân evvel olmasını ister. Bu yönü onu fevri, öfkeli, cahiliye hamiyyesinin yönlendirdiği… ölçüsüz bir insan kılar. Kaygılı, stresli, dolayısıyla yorucu bir hayat yaşar. Başına bir musibet geldi mi vaveylacı, bir hayır geldi mi bencil oluverir:

"Şüphesiz ki insan, helu' (sabırsız/aceleci, bencil) olarak yaratılmıştır. Ona bir

147. 4/Nisâ, 26-28
148. 57/Hadîd, 16
149. 49/Hucurât, 2
150. bk. 21/Enbiyâ, 37

şer dokundu mu (sabredip ecrini Allah'tan beklemez), vaveylayı koparır. Ona bir hayır dokundu mu cimrilik edip (başkalarıyla paylaşmaz)."[151]

İnsan, benliğinin/zaaflarının baskısı altında kıvranırken Kur'ân elinden tutar. Önce onu sakinleştirir:

"İmanlarına iman katsınlar diye, müminlerin kalbine sekineti indiren O'dur..."[152]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir topluluk Allah'ın Kitabı'nı okuyup aralarında incelemek için Allah'ın evlerinden bir evde toplanırsa kesinlikle üzerlerine huzur (sekine) iner, kendilerini rahmet kaplar, etraflarını melekler sarar, Allah onları yanındakilere anlatır."[153]

İnsan okudukça sakinleşir, sabrı ve ağırbaşlılığı öğrenir. Duyguların onu savurmasından kurtulur. Düşünmeyi, akıl etmeyi, iyiyi ve kötüyü ayırt etmeyi öğrenir. Zaten insanın bencil, aceleci, kaygılı olması; aklı ihmal edip duygularla yaşaması nedeniyledir. Kur'ân ise bir düşünme/tefekkür okuludur. Sürekli insanı düşünmeye, akıl etmeye, öğüt almaya davet eder. Kur'ân için her şey bir ayettir ve her şey düşünmeye, ibret almaya değerdir ve Rabbimiz, kâinat üzerinde düşünmeye davet eder:

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün peşi sıra yer değiştirmesinde, insanlara fayda sağlayarak denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirdiği ve ölümünden sonra yeryüzünü kendisiyle canlandırdığı suda, orada yaydığı farklı türdeki her bir canlıda, rüzgârların çevrilip yönlendirilmesinde, gök ve yer arasında emre amade kılınmış olan bulutlarda akledenler için (üzerinde düşünülüp, bunları yapanın tek ilah olduğu ve kulluğun yalnızca O'na yapılması gerektiğine dair) deliller vardır."[154]

"(İnsanı hayrete düşüren ve sayısız ayetle donatılmış) göklerin ve yerin melekutuna, Allah'ın yarattıklarına ve ecellerinin yaklaşmış olma ihtimaline bakıp düşünmediler mi? (Buna inanmadıktan sonra) daha hangi söze inanacaklar?"[155]

151. 70/Meâric, 19-21
152. 48/Fetih, 4
153. Müslim, 2699
154. 2/Bakara, 164
155. 7/A'râf, 185

Allah'ın (cc) şer'i ayetlerini düşünmeye davet eder:

"Onlar Kur'ân'ın (derin anlamlarını anlayacak şekilde dikkatli) düşünmüyorlar mı? Şayet Allah'tan (değil de) bir başka yerden gelmiş olsaydı onda çok fazla çelişki/zıtlık bulurlardı." [156]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?" [157]

İnsanı, bizzat özünü düşünmeye davet eder:

"Yeryüzünde yakinen inananlar için ayetler vardır. Kendi nefislerinizde de … Görmez misiniz?" [158]

"(Öyleyse) insan neden yaratıldığına bir baksın? Tazyikle atılan bir sudan yaratıldı. (O,) bel kemiği ile omurga arasından çıkar." [159]

• Sonra Kur'ân, insanı basitlikten kurtarır. Zira insan çoğunlukla boş, değersiz ve faydasız şeylerle meşgul olur. Önemsiz şeylerin ardına takılır, savrulur. Biraz şeytanın biraz nefsin biraz da insanın tabiatının sonucu olan bu durum, insanı sürekli aşağı çeker. Burada Kur'ân insanın imdadına yetişir. Ona izzetli olmayı, değerli olmayı, güzel şeylerle ilgilenmeyi öğretir. Onun gündemini, düşünme biçimini ve önceliklerini değiştirir. Onu dert sahibi yapar, çünkü insanı yüceltir. İnsan manen yüceldikçe sığlıktan kurtulur.

Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah, bu kitapla nice toplulukları yükseltir nicelerini de alçaltır." [160]

Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü Kur'ân okuyan kimseye 'Oku ve yüksel.' denilecektir. 'Dünyada tertil üzere okuduğun gibi burada da tertil üzere oku. Şüphesiz senin makamın okuyacağın son ayetin yanındadır.' denilir." [161]

156. 4/Nisâ, 82
157. 47/Muhammed, 24
158. 51/Zâriyat, 20-21
159. 86/Târık, 5-7
160. Müslim, 817
161. Ebu Davud, 1464; Tirmizi, 2914

Kur'ân devrim yapan bir kitaptır. Okuyan, kalbini ona açarak okursa cahiliyenin kalbe diktiği putları bir bir devirir. Kendini ona açan kalbe kandiller asar, orayı vahyin nuruyla aydınlatır. Kesinlikle o kâri, hayatını Kur'ân'dan önce ve sonra diye ayırır. Şayet Kur'ân'ı okuduğu hâlde değişmiyorsa insan, bu, kalbini Kur'ân'a açmadığındandır.

• Amellerin tartıldığı Kıyamet Günü'nde Kur'ân, okuyucusuna arkadaşlık eder. Onun terazisini ağırlaştırır. Bir salih amel olarak onun şefaatçisi olur:

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Kur'ân'dan bir harf okursa kendisine bir ecir yazılacaktır ve her ecir on katıyla karşılık bulacaktır. Dikkat edin. 'Elif, Lam, Mîm' bir harftir, demiyorum. Fakat 'Elif' bir harf, 'Lam' bir harf, 'Mîm' de bir harftir." [162]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet Günü Kur'ân getirilecek ve şöyle diyecek: 'Ey Rabbim, beni okuyup benimle hayatını yaşayan bu kulunu giydir!' O kimseye keramet tacı giydirilecek sonra Kur'ân diyecek: 'Arttır ya Rabbi!' İkram olarak elbise de giydirilecek. Sonra Kur'ân diyecek ki: 'Ey Rabbim, ondan razı ol!' Allah da ondan razı olacak. Denilecek ki: 'Ey kul, oku ve yüksel!' Böylece okuduğu her bir ayetle iyilik, ecir ve mükâfatları arttırılacaktır." [163]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Sizden biriniz evine döndüğünde orada üç tane semiz ve doğurmak üzere olan deve bulmak ister mi?' buyurdu.

Biz de, 'Evet.' dedik.

Allah Resûlü, 'Birinizin namazında okuyacağı üç ayet, semiz ve doğurmak üzere olan üç deve kazanmasından daha hayırlıdır.' buyurdu." [164]

162. Tirmizi, 2910
163. Tirmizi, 2915
164. Müslim, 802

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Şüphesiz, insanlardan Allah'ın ehli olan kimseler vardır.' buyurdu.

Sahabiler, 'Onlar kimlerdir, ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Onlar, Kur'ân'a göre yaşayanlar, Kur'ân'la birlikte olanlar ve işlerini Allah'ın isteklerine göre ayarlayan kimselerdir.' "[165]

Kur'ân okumak bir ibadet, bir salih ameldir. Her okuyan için maddi ve manevi hayır kapısıdır. Ancak Ramazan'da Kur'ân okumanın etkisi bir başkadır. Kur'ân'ın bereketi Ramazan'ın bereketiyle birleştiğinde etkisi çok daha fazlalaşmaktadır. Değil mi ki Allah (cc), Kur'ân'ın indirildiği ayı oruç ayı kılmıştır; öyleyse bu ayda çokça Kur'ân'ı tilavet ederek O'nun bizim için razı olduğuna rıza göstermeli, O'nun teşvik ettiği ameli çoğaltmalıyız. **Bununla birlikte bir gerçeği unutmamalıyız: Gaye, anlamadan çokça Kur'ân okumak değildir. Bilakis İslam böyle bir okumaya taraftar değildir. Anlamadan okumak şöyle dursun, üzerinde derin düşünceye dalmadan yüzeysel okuma dahi Kur'ân'ın onayladığı bir amel değildir. Onlarca kez anlamadan hatim indirmektense bir defa anlayarak ve düşünerek okumak daha hayırlıdır.**

Her Müslim Ramazan'da -ve dışında- Kur'ân'ı terk etmek suretiyle Nebi'nin (sav) davalısı olmaktan kaçınmalıdır:

"Resûl der ki: 'Rabbim! Şüphesiz ki benim kavmim, bu Kur'ân'ı terk edilmiş olarak bıraktılar.' "[166]

İbni Kayyim (rh) şöyle der: "Kur'ân'dan kaçmanın birtakım şekilleri vardır:

- Onu dinlemekten kaçmak, ona inanmaktan kaçmak ve ona yönelmekten kaçmak.
- Onunla amel etmekten kaçmak. Kur'ân okusa da ve iman ettiğini söylese de helal ve haramını gözetmekten kaçmak.

165. İbni Mace, 215
166. 25/Furkân, 30

• Dinî ve diğer konularda Kur'ân'la hükmetmekten ve onunla muhakeme olmaktan kaçmak, onun kesinlik ifade etmediğine inanmak, delillerinin lafzi olduğunu söylemekle beraber bunların ilim ifade etmediğine inanmak.

• Kur'ân'ı inceden inceye düşünmekten, onu anlamaktan ve onunla konuşmaya, onu anlamaya çalışmak isteyenin onun hakkındaki marifetinden kaçmak.

• Bütün kalp ve diğer hastalık türlerine Kur'ân'la şifa ve tedavi istemekten kaçıp, başkasından hastalığına şifa istemek.

İşte bu zikredilenlerin hepsi kuşkusuz, her ne kadar kimisi kimisinden daha tehlikeli de olsa, Allah-u Teâlâ'nın şu ayetinin kapsamına girmektedir:

'Resûl der ki: 'Rabbim! Şüphesiz ki benim kavmim, bu Kur'ân'ı terk edilmiş olarak bıraktılar.'[167] "[168]

İbni Kayyim'ın (rh) tespitlerini şöyle toparlayabiliriz:

Kıyamet Günü Allah Resûlü'nün (sav) şikâyet ederek davacı olacağı insanlar, Kur'ân'ı mehcur, terk edilmiş bir hâlde bırakıp onu harabeye çevirmiş olan insanlardır. Kur'ân'ı terk etmek; ona iman etmeyi, onunla amel etmeyi, onu kanun yapıp onunla hükmetmeyi, onu insanlara anlatıp onunla cihad etmeyi, onu okumayı ve onun ayetleri üzerinde düşünüp onda hidayet aramayı terk etmek gibi Kur'ân'a karşı sorumlu olduğumuz her alanı kapsar. Her insan ona karşı sorumluluğunu terk ettiği oranda onu mehcur bırakacak ve Allah Resûlü'nün (sav) davalısı olacaktır.[169]

Ramazan ve Dua

Ramazan, dua ayıdır. Yüce Allah Ramazan ahkâmını açıkladığı ayetler arasına dua ayetini yerleştirmiş, kullarını duaya davet etmiştir.

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz. (Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir

167. 25/Furkân, 30
168. El-Fevâid, s. 82
169. bk. Tevhid Meali, s. 361, Furkân Suresi, 30. ayetin açıklaması

hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir. **Kullarım sana, benden soracak olurlarsa, şüphesiz ki ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim. (Öyleyse) onlar da benim davetime icabet etsinler ve bana iman etsinler ki (akıl, doğruluk ve olgunluk sahibi olan) rüşt ehlinden olsunlar.** Oruç gecesi kadınlarınızla beraber olmak size helal kılındı. Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz. Allah sizin nefislerinize ihanet etmekte olduğunuzu bildi. Tevbelerinizi kabul edip, sizleri affetti. Şimdi onlarla beraber olun ve Allah'ın sizin için (takdir edip) yazdığını isteyin. Fecr vakti, beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya (ufukta ikinci fecir olan fecr-i sadık belirinceye) dek yiyip için. Sonra orucu geceye tamamlayın. Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinizle beraber olmayın. Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Ona (Allah'ın sınırlarına) yaklaşmayın. İnsanlar sakınıp korunsunlar diye Allah ayetlerini böylece açıklar."[170]

Dikkat edilirse Allah (cc) 183. ayetten başlayarak Ramazan ahkâmını beyan etmiş, 186. ayette kullarını duaya davet ettikten sonra 187. ayette Ramazan ahkâmını beyan etmeye devam etmiştir. Zahiren ayetlerin akışı kesilmiş olsa da, dikkatli bir göz burada akışın kesilmediğini anlayacaktır. Zira dua bir ibadettir. Hayatın her alanına teşmil edilmesi gerekir. Ancak duaya en uygun hâl, Ramazan ayı ve oruç ibadetidir. Şöyle ki;

- Ayet, dua ile Allah'ın El-Karîb ismi arasında bağ kurmuştur. Kulun Allah'a (cc) en yakın olduğu hâllerden biri de oruçtur. Oruçlu, bir yönüyle El-Karîb ismiyle Rabbine kulluk etmekte, O'na yakınlaşmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla dua etmeye en münasip hâllerden birindedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

170. 2/Bakara, 183-187

• Yüce Allah'ın duaya teşvik eden bu ayeti oruç ahkâmı arasında zikretmesi; Ramazan'ı tamamladığında ve iftar vaktinde duaya teşvik içindir.

Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlunun, iftar vaktinde geri çevrilmeyen duası vardır."[171]

Yani; duanın bir adabı da icabet vakitlerinde dua etmektir. Ramazan ayında tekrar eden icabet vakitleri vardır. Kulun bu vakitleri duayla değerlendirmesi istenmiştir.

• Duanın en makbul olanı kişinin içtenlikle, boyun eğerek, ihtiyacının farkında olarak dua etmesidir:

"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez."[172]

Oruçlu insan açtır, susuzdur, bedeni zayıf düşmüştür. Rabbine olan ihtiyacını hissetmektedir. Dua etmeye en münasip hâllerden birini yaşamaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Duanın kabulü kalbin masiyet kirlerinden arınmasıyla mümkündür. Her günah, dua ile Allah (cc) arasında bir perdedir, kulu İlahi hayırlardan mahrum eder.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), '**Ey insanlar! Şüphesiz, Allah temizdir ve temizden başkasını kabul etmez. Allah, peygamberlere emrettiği şeyi müminlere de emretmiştir.** (Peygamberlere,) **'Ey resûller! Temiz şeylerden yiyin ve salih amellerde bulunun.'**[173] (Müminlere de,) **' Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz temiz yiyeceklerden yiyin.**'[174] (emretmiştir.)' buyurdu.

Allah Resûlü (sav), bu sözün arkasından bir kimseyi dile getirdi ve şöyle devam etti:

171. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 2/49, Bakara Suresi, 186. ayetin tefsiri
172. 7/A'râf, 55
173. bk. 23/Mü'minûn, 51
174. bk. 2/Bakara, 172

'Bu kimse uzun bir yolculuğa çıkar, saçı başı dağınık, toz toprak içerisinde ellerini semaya kaldırır: 'Ey Rabbim, ey Rabbim!' der. Ama onun yediği haramdır, içtiği haramdır, giydiği haramdır. Böyle haramla beslenmiş olduğu hâlde artık bunun duası nasıl kabul olunsun?' "[175]

Oruç hem günahları döker hem de kulu takvaya ulaştırır. Duanın kabul olunmasının önündeki engelleri kaldırır. Kişinin duaya en yakın olduğu ân, günahlardan arındığı Ramazan ayıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Oruç ahkâmına muhalefet ederek günah işleyenler duaya davet edilmiştir. Böylece oruçluyken günah işleyenlere çare olarak Allah'a (cc) duayla yönelmeleri gösterilmiştir.[176]

• Oruç mümini koruyan bir kalkan, dua da müminin silahıdır.

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruç bir kalkandır."[177]

Alî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Dua müminin silahı, dinin direği, yerin ve göklerin nurudur."[178]

Oruçla manevi kalkan kuşanan müminin, duayla manevi silahını kuşanması; böylece nefsine, küfre ve zulme karşı mücadelesinde tam donanımlı olması istenmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Oruç zor ibadetlerdendir. Zordur; çünkü uzun saatler boyunca süren bir ibadettir. Zordur; çünkü insanın en temel ihtiyaçlarından uzak kalması gerekmektedir. Zordur; çünkü gündüze yerleştirilmiş bir ibadettir. Yorucu iş hayatıyla beraber insan aç ve susuz kalmaktadır… Dua ise her zorluğu kolaylaştıran, kalbi Allah'a bağlayan, insandaki manevi potansiyeli açığa çıkaran bir ibadettir. Dua güçtür, canlılıktır, yenilenmektir. Çünkü dua ânında kalpteki fakr, umut, korku, tevekkül, inabe gibi tüm kulluk duyguları

175. Müslim, 1015
176. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/384, 5579 No.lu Rivayet, Mukâtil ibni Suleymân'dan naklen
177. Buhari, 1904; Müslim, 1151
178. El-Mustedrek, 1812
Zehebî (rh) isnadın sahih olduğunu belirtmiştir.

açığa çıkar. Yüce Allah, orucun biyolojik bünyeyi zorlayan yönünü, duanın gücüyle aşmayı öğretmiştir.

• Dua iki kısımdır: Biri duau'l mesele; yani kişinin Allah'tan dua ederek istemesidir. Diğeri de duau'l ibade; yani kişinin yaptığı ameller vesilesiyle dolaylı olarak Allah'ın (cc) rızasını istemesidir. Kişi oruç tuttuğunda duau'l ibade'yi yapmaktadır. Lisan-ı hâli şöyle demektedir: "Allah'ım! Senin rızan için aç, susuz ve güçsüz kaldım. Benden razı ol ve beni cennetinle ve rızanla rızıklandır." Kişi ibadet duasını yapmışken isteme duasına da irşad edilmiş, amellerinin de bu ruh hâliyle, âdeta dua ediyor gibi olması istenmiştir. Şu bir gerçektir: İnsan, amellerini dua ediyormuş gibi; tazarru, korku, umut ve gizlilik içinde yaptığında kulluk zirvesine ulaşır. Zira bunlar kalp amelleridir ve bir ameli yücelten, ona değer katan husus, kalp amellerinin ona eşlik etmesidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• Oruç, kalbi arındıran bir ibadettir. Kalp ve ruh, yüklerinden ve tortularından arınınca; Allah'ı (cc) en çok zikrettiği ve O'na en çok yöneldiği hâllerden birini yaşar. Kalbin bu hâli duaya icabetin en yakın olduğu hâldir. Dolayısıyla oruç hâlinde duaya davet edilmiştir.[179]

• Dua; kul ile Allah arasında gizli bir ibadettir. Kişi oruçluyken devamlı murakabeye[180] ihtiyaç duyar. Bu murakabe; onu daha derin makamlara sevk eder. O da Allah'ın beraberliğini hissetmek ve O'ndan (cc) hayâ etmektir. Dua da Allah'ın El-Karîb ismiyle Allah'a kulluktur. Hâliyle oruçla elde edilen bu yakınlık/beraberlik hissi, duaya yönlendirilmiştir.[181]

Dua ile oruç arasında kurmaya çalıştığımız bu manevi bağın ardından[182] şu soruyu soralım: **Nasıl dua etmeliyiz?**

179. bk. Mevsûatu Fıkhi'l Kulûb, 3/2828

180. Kulun, Allah'ın, kendisini görüp duyduğunu bilme hâlidir.

181. bk. Esrâru'l Muhibbîn fî Ramadân, s. 72-73

182. Ayet ile oruç arasında farklı bağlar kuran ilim adamları da olmuştur. Bir grup ilim adamı 186. ayeti, siyakında varid olduğu oruçla değil; 185. ayetin sonunda varid olan, "Allah'ı tekbir etme ve şükürle" ilişkilendirmiştir. Ayetin, duadan önce Allah'a hamd ve tekbirle övgüde bulunmaya işaret etme olduğunu (bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 2/178-179, Bakara Suresi, 186. ayetin tefsiri) ve dille hamd ve tekbir ettiğimiz gibi amellerimizle de hamd ve tekbir edebileceğimize işaret ettiğini (bk. Tefsîru'l Menâr, 2/133, Bakara Suresi, 186. ayetin tefsiri) söylemişlerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Dua etmenin bir adabı vardır. Yukarıda bunların bir kısmına işaret ettik. Yüce Allah dua edenin tazarruyla (gönülden yalvara yakara), gizlice, umut ederek ve korkarak dua etmesini ister:

"Rabbinize **gönülden (yalvara yakara)** ve **gizlice (için için)** dua edin. Şüphesiz ki O, (duada) haddi aşanları sevmez. Yeryüzü (Allah tarafından düzenlenip) ıslah edildikten sonra orada bozgunculuk yapmayın. O'na **korkarak** ve **umarak** dua edin. Elbette ki Allah'ın rahmeti, muhsinlere/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlara pek yakındır."[183]

Bunların her biri kalp amelidir. Kişinin Rabbine olan ihtiyacını, O'na olan bağlılığını, O'nun kapısındaki çaresizliğini, başını O'nun eşiğine koymuşluğunu gösterir. İbni Kayyim (rh) kulun bu hâlini şöyle vasfeder:

"Kulu Allah'a yakınlaştıran en kısa yol, kâmil bir ihlastır. Kul hiçbir şeyi kendinden bilmez, hiçbir iddiada bulunmaz, tüm kuvvet ve esbabtan teberrî eder, yaptığı hiçbir şeyi minnet vesilesi kılmaz. Bilakis tam bir fakirlik ve ihlas hâlinde Rabbine yaklaşır. İhtiyaç ve miskinliğin kalbin en ince noktalarına ulaşıp parçaladığı, kırıklık ve muhtaçlığın her yönden kendisini kuşattığı, Rabbine olan ihtiyaç ve zaruretine şahit olan, her zerresinin Allah'a muhtaç olduğunun farkında olan insanın acınası hâliyle Rabbine yönelir. Rabbinin rahmet ve fazlıyla kendisini kuşatması hâli dışında bir ân bile Rabbinden yoksun olsa helak olacağını, telafisi mümkün olmayan bir zarara uğrayacağını bilir.

İnsanı Allah'a yakınlaştıran yollar arasında ubudiyyetten/kulluktan, O'ndan uzaklaştıran yollar arasında da iddiadan/kendini yeterli görmekten daha etkili bir hâl yoktur.

Ubudiyet iki temel üzere kurulmuştur. Tam bir sevgi ve tam bir zillet. Allah'ın nimetlerini düşünmek kişide tam sevgiyi, buna mukabil kendi ayıp ve eksiklerini düşünmesi kişide tam bir zillet meydana getirir…"[184]

Sözün özü şudur: Duanın bir adabı vardır. Kulun duada bu adaba riayet etmesi gerekir. Bu adapların bir kısmı kalple, bir kısmı da zahirî amellerle

183. 7/A'râf, 55-56
184. bk. El-Vâbilu's Sayyib, s. 7-8

ilgilidir. Allah'ı övmek, Nebi'ye (sav) salât ve selam etmek, El-Esmau'l Husna'yla tevessül etmek, icabet vakitlerini seçmek gibi.[185]

Ramazan ve Teravih Namazı

Ramazan ayına özel amellerden biri teravih namazıdır. Aslında teravih, normal zamanlarda kılınan gece namazıdır. Gece namazı ibadeti Ramazan ayına özel olarak teravih namazına dönüşmekte, bu özel ibadet tüm toplumun iştirak ettiği bir salih amel olmaktadır.[186]

A. Teravih Namazının Faydaları

Teravih namazının birçok faydası vardır:

- Teravih namazı günahların bağışlanmasına vesiledir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

185. Duanın adabı için bk. El-Esmau'l Husna, 2/890. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

186. Normal zamanda kılınan gece namazının camide cemaatle kılınması Allah Resûlü (sav) ile başlamıştır.

Urve ibni Zübeyr'den (ra) nakledildiğine göre Âişe Annemiz (r.anha) şöyle demiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashapdan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler, gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Allah Resûlü (sav) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında, olup bitenleri öğrenen diğer sahabiler de mescide gelince üçüncü gece de epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sav) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gecede artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Allah Resûlü (sav) ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu:

'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' " (Buhari, 924; Müslim, 761)

Allah Resûlü (sav) mescidin dolup taştığını görünce teravih namazını cemaatle kılmayı bırakmıştır. Gerekçe olarak; farz kılınmasından çekindiğini söylemiştir. O (sav) vefat edince ise bu illet ortadan kalkmıştır. Zira onun (sav) vefatından sonra bir şeyin farz olması olanaksızdır. Sahabe (r.anhum), farz kılınma korkusu kalkınca teravih namazını aslına uygun olarak cemaatle kılmaya başlamıştır.

Abdurrahman ibni Aldülkâri'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir: "Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide gittik. Baktık ki insanlar bölük bölük bir hâlde kimi kendi başına namaz kılıyor, kimilerine bir kişi namaz kıldırıyor.

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: 'Ben bunları tek bir imamın arkasında toplasam daha iyi olur.' Sonra buna niyet edip insanları Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında topladı. Sonra bir başka gece yine Ömer'le birlikte mescide gittik. İnsanlar Ubey ibni Ka'b'ın imamlığında namaz kılıyorlardı. Ömer, 'Bu ne güzel bidat, ancak bu kimselerin uyudukları vakitte kılmak, şu ânda kıldıklarından daha faziletlidir.' dedi. İnsanlar o zamanlar teravihi gecenin başında kılıyorlardı." (Buhari, 2010)

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."[187]

Çokça günah işleyen insan, günahlara kefaret olan her ameli önemsemelidir. Yine teravih namazını bir âdet ve alışkanlık olarak kılmamaya gayret göstermelidir. Zira âdetleşen ibadetler, yalnızca sorumluluğu düşürür ve kişiyi manen terbiye etmez. Allah Resûlü (sav), inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek kılınan namazın günahları döktüğünü haber verir. Bu da kalp uyanıklığı ve bilinçle mümkündür.

• Oruç gündüzü ibadetleştirirken teravih de geceyi ibadet hâline getirir. Böylece cennet kapılarının açıldığı, rahmetin sağanak sağanak yağdığı bir ay, gecesi ve gündüzüyle ibadete dönüşmüş olur. Şayet teravih olmasa iftar sonrası çöken rehavet, Ramazan gecelerinin boşa geçmesine sebebiyet verirdi. Çoğunluğun yaptığı gibi boş ve faydasız işlerle geçirilirdi. Şeriat, teravih namazıyla bizleri bu afetten korumuştur.

• İslam, cemaat dinidir. Her vesileyle cemaat şuurunu yerleştirmek, İslam toplumunu bireysellikten kurtarmak ister. Teravih namazları da bu şer'i maksada hizmet eder. Şeriat bir ay boyunca Müslimleri bir araya toplar; hem Rabbiyle ilişkilerini hem de kardeşlik bağlarını güçlendirir.

• Gece namazı için geçerli olan tüm faziletler teravih namazı için de geçerlidir.[188]

• Cemaat namazı için geçerli tüm faziletler, teravih namazı için de geçerlidir.[189]

B. Teravih Namazının Ahkâmı

Teravih namazı hakkında detaylı bilgiye birinci cildimizde değinmiştik.[190]

C. Ramazan'da Nasıl Namaz Kılalım?

Namazın önemi ve ahkâmı konusu ilgili sayfalarda detaylıca işlenmişti.[191]

187. Buhari, 2009; Müslim, 759
188. Geniş bilgi için bk. 2/226-230. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
189. Geniş bilgi için bk. 2/318-324. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
190. bk. 1/204. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
191. bk. 1/407. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Ramazan ve Cömertlik

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), insanların en cömertiydi. En fazla da Ramazan ayında cömert olurdu. Çünkü Cibril (as) Ramazan ayında her gece ona gelir, gece bitene kadar da gitmezdi. Peygamber ona Kur'ân'ı arz ederdi. Allah Resûlü (sav), Cibril ile karşılaştığı zaman esen yelden daha cömert olurdu." [192]

Ramazan ayı cömertlik ayıdır. Ramazan, esen rüzgâr gibi olma, hayrı ve iyiliği rüzgâr misali her yere ulaştırma ayıdır. Zira Ramazan ayında kişi ruhen ulvi bir makamdadır. Bedenin ağırlığından kurtulmuştur. Kalp takvayla hassaslaşmıştır. Kişi nefsin "şuhhundan" korunmuştur.[193] Böyle bir durumda cömert olmalı, Allah'ın ona bahşettiği nimetleri çevresindeki insanlarla paylaşmalıdır.[194]

Ramazan'ın asli gayelerinden biri; diğer insanların derdini anlamak, aç ve açıkta olan insanlara empati yapmaktır. Bunun delili; Yüce Allah'ın, oruç tutamayan insanlardan fidye olarak yoksulları doyurmalarını istemesidir:

"Yapılan araştırmalar orucun sevgi, merhamet gibi duyguları ve başkalarına yardım etme eğilimini artırdığını, bireyin tutum ve davranışlarını yönlendirdiğini belirlemiştir. İnsan oruç tutmanın etkisiyle yoksul kimselere daha

192. Buhari, 4997; Müslim, 2308

193. "Kim de nefsinin bencilliğinden korunursa işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (59/Haşr, 9)

194. Şunu unutmamak gerekir: Mal harcamak cömertliğin yalnızca bir çeşididir. Kişi bazen güler yüzle, bazen güzel bir sözle, bazen bildiklerini paylaşarak, bazen insanlara yardımcı olarak sadaka verebilir, cömert olabilir.

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimsenin parmaklarındaki boğumların her birinin, üzerine Güneş'in doğduğu her gün için sadakası vardır. İki kişinin arasını bulup aralarında adaletle karar vermek bir sadakadır. Bir kimsenin hayvanına binmesine veya eşyalarını yüklemesine yardımcı olmak sadakadır. Güzel söz sadakadır, namaz kılmaya giderken atılan her adım sadakadır ve yol üzerindeki bir engeli kaldırmak sadakadır." (Buhari, 2989; Müslim, 1009)

Ebû Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin sabaha çıkan her bir eklemi için sadaka vermesi gerekir. Her tesbih (Subhanallah demek) bir sadakadır. Her tahmid (Elhamdulillah demek) bir sadakadır. Her tehlil (Lailaheillallah demek) bir sadakadır. Her tekbir (Allahu Ekber demek) bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. Kuşluk vaktinde kılınan iki rekât namaz ise tüm bunları yerine getirir." (Müslim, 720)

Yüce Allah, kullarına rahmet edip hayır yollarını çoğaltmıştır. Kişi, Allah'ın genişlettiğini daraltmamalı, açılan hayır kapılarından içeri girmelidir.

çok ilgi duymaya başlar. Böylece maddi kıymetlere olan bağlılığı azalır, daha yardımsever, özgeci ve iyilik yapmaya hazır bir kişilik kazanır. Oruç, herkese bizzat kendi tecrübesiyle açlığı, yoksunluğu tattırır, böylece yoksunluk içerisinde olan insanların durumunu anlamayı kolaylaştırır. Gönüllü olarak yoksunluğu tecrübe eden insan, diğer yoksun insanların durumunu düşünür, kendi durumuyla onların durumunu mukayese eder. Oruç insanı başkalarına karşı şefkate, acımaya, iyiliğe, yardıma ve destek olmaya yönlendirir. Oruç tutmanın genel ruhundan hareketle orucun sosyal rolünü belirlemek mümkündür. Kur'ân, bunun yanında oruç tutma kudretini kaybedenlerden fidye vererek oruç tutmalarını isteyerek orucun başkalarına dönük yüzünü, bir başka yönünü açıkça belirtir. Başkalarına yardım etmenin oruç tutmaya bedel bir eylem olduğuna işaret eder:

'(Normal şartlarda) **güç yetirdiği hâlde** (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar.'[195]

Ramazan orucu farz kılınmadan önce de oruç tutuluyordu. Oruç tutmaya dayanabildiği hâlde tutmayan kimselere müsamaha gösteriliyordu. Fakat bu kimselerin oruç tutmadıkları her gün için bir yoksulu doyurmaları gerekiyordu. Daha sonra bu uygulama yürürlükten kaldırılmıştır. Bu ayet şu şekilde de anlaşılmıştır: İyileşme ümidi kalmamış yaşlılar ve hastalar gibi oruç tutmaya güç yetiremeyenlere, fidye vermek suretiyle oruç tutmama izni verilmiştir. Orucun başkalarına dönük yüzü, özellikle empati yoluyla gerçekleşir. Empati, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru anlamasıdır. Bir kişinin empati kurmuş sayılabilmesi için zihninde oluşan empatik anlayışı karşısındaki kişiye yansıtabilmesi gerekir. Oruç tutan kimse, kendisini toplum içerisinde yoksunluk çeken kimselerin yerine koyma fırsatı bulur. Düşünsel ve duygusal yönden onların içinde bulundukları durumu anlayıp hisseder. Fakat bu durum sadece bir düşünce ve duygu olarak kalmaz, çeşitli şekillerde karşıdaki kişiye yansıtılır. Örneğin, onun yoksunluğunun giderilmesi için somut adımlar atılır. Oruç farz kılınmadan önce, tutulmakta olan oruçlarda yoksul kimselerin ihtiyaçlarının karşılanması oruç yerine geçebilmekteydi.

195. 2/Bakara, 184

Yine orucun farz kılınmasından sonra da, mazereti sebebiyle artık oruç tutma gücü kalmayan insanların da oruçlarını, yoksullara yardım etmek suretiyle ödünlemelerine fırsat tanınmıştır. Oruç tutmanın genel ruhundan hareketle, oruçla yoksulları düşünme arasında ilişki kurmak mümkündür. Fakat gerek orucun farz kılınması öncesindeki uygulama, gerekse oruç tutma kudretini kaybetmiş olanların fidye vererek oruçlarını telafi etmeleri, oruç ile yoksullara yardım etme arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre oruç, toplumda bireyler arasında empati ve sempati kurulmasında; sevgi, şefkat ve yardımlaşma duygularının ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamaktadır. Oruç, ilk bakışta bireyin kendi benliğiyle ve Yüce Allah ile olan ilişkisini içeren bir ibadet gibi algılanır. Oysa orucun hem özünde hem de alternatifinin diyet (fidye) olmasında yoksulları gözetme amacı vardır. Bu durum orucun, başkalarına dönük bir yüzünün olduğunu gösterir."[196]

Ramazan'da Cömertlik Örnekleri

Fıtr Sadakası

Öyleyse Müslim, Ramazan ayında cömertlik hususunda esen rüzgâr gibi olmalı, yoksul insanları gözetmelidir. Böylece orucun teşri kılınma hikmetlerinden olan, "başkalarını anlama/empati/diğerkâmlık" ahlakını kazanmalıdır. Şeriatın ruhunu takip eden kimse şunu görür: Yüce Allah farz olan zekâta ek olarak fıtr sadakası verilmesini istemiş ve bu ibadeti Ramazan ayının sonuna yerleştirmiştir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) fıtr sadakasını; oruçlunun faydasız ve kötü sözlerine karşı bir temizleyici, fakirler için de bir yiyecek olması için farz kıldı. Kim onu bayram namazından önce verirse o kabul olunmuş bir zekât olur. Bayram namazından sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."[197]

Bir Ramazan ibadeti ve aynı zamanda mali yükümlülüklerimizden olan fıtr sadakası, kendisinde birçok hikmet barındırır:

- İhtiyaç sahipleri için, onların gıda ihtiyacını karşılayacak **bir yardım-**

196. Kur'ân Psikoloji Atlası Namaz Oruç Psikolojisi, s. 248-251
197. Ebu Davud, 1609; İbni Mace, 1827

dır. Her fırsatta yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik eden İslam, Ramazan ayının bitimini de yardımlaşma vesilesi kılmıştır. Bazı rivayetlerde, "Onları (bayram) günü, başkalarından istemekten kurtarın."[198] denmiştir. Fıtr sadakası bayram öncesi verildiğinden ihtiyaç sahiplerinin bayramda rahatlamasını sağlar. Yeme içme ve (meşru) eğlenme günleri olan bayramlarda, ihtiyaç sahiplerinin İslam toplumuyla beraber olmalarına yardımcı olur.

• Oruç tutan için **temizliktir** fıtr sadakası… Bu; namazın, haccın ve sair ibadetlerin akabinde yapılan istiğfar gibidir:

"Sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr ve (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[199]

Sevban'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), namazı bitirdiğinde üç defa istiğfar getirir, arkasından,

اللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

'Allahım! Sen Es-Selam'sın ve selam sendendir. Sen yücesin, ey ikram ve celal sahibi!' diye dua ederdi."[200]

Zira insan; hangi ibadeti yaparsa yapsın, insan olmasından kaynaklı eksiklikleri vardır. Fıtr sadakası; oruçla bağdaşmayan boş söz, malayani işler... gibi eksiklikleri temizlemek ve bunlara kefaret olmak için vardır.

• Fıtr sadakası **bir şükürdür**. İster oruç ibadeti sonlandığı için ister bizi var ettiği için olsun; fıtr sadakası Yüce Allah'a sunulan bir teşekkürdür. Fıtr sadakası diğer tüm ibadetlerde olduğu gibi, Müslim'e bilinç kazandırır. Yaptığı her ibadeti bilinçli yapmasını, başlangıcın ve bitişin farkında olmasını, her eylemine anlam kazandırmasını sağlar. Ki; yapılan **ibadetten lezzet almanın yollarından biri**; farkında olmak, bilinçle yapmak, dolayısıyla ona anlam katmaktır. Şükür ibadeti bilinçli yapılırsa; idrak, farkındalık ve anlam katar.[201]

198. Sunenu Dârekutnî, 2133; Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 7739. Rivayetin isnadında yer alan Ebû Mi'şer, zayıf kabul edilmiştir.

199. 2/Bakara, 199

200. Müslim, 591

201. Unutmamalı ki bizler; tarihin şahitlik ettiği en tehlikeli iki cahiliyeyi aynı ânda yaşadık, yaşı-

İftara Davet

Zeyd ibni Halid El-Cüheni'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim bir oruçluya iftar yemeği verirse kendisine -oruçlunun ecrinden bir şey eksiltmeksizin- onun ecri kadar ecir vardır." [202]

Ramazan cömertliğinin bir yönü de iftar davetleri vermektir. Bu ibadet hem Müslimler arasındaki kardeşlik bağlarını pekiştirir hem de ihtiyaç sahipleriyle yardımlaşma fırsatı sağlar. Ramazan cömertliği olan iftar davetlerini iyi değerlendirmek gerekir. Gerçekten ihtiyaç sahibi insanları davet etmemiz ve soframızı, dolayısıyla yüreğimizi onlara açmamız gerekir.

Ramazan ayı kalplerin inceldiği, insanların manevi bir iklime girdiği ve dinî konulara ilgi duyduğu bir aydır. Bu, İslam davetçileri için önemli bir fırsattır. Unutmamak gerekir ki; Allah Resûlü (sav) akrabalarına yemek daveti hazırlar, onlara izzetüikramda bulunduktan sonra onları İslam'a davet ederdi. Bugünün İslam davetçisi bu sünneti iftar yemekleriyle ihya etmeli, çevresinde bulunan insanları tevhide davet etmelidir. Her yıl birkaç insanın hidayetine vesile olsa, Ramazan ayı onun için gerçek bir bayram olacaktır:

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a yemin ederim, Allah'ın senin vesilenle tek bir kişiyi dahi hidayete erdirmesi, senin kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır." [203]

Dikkat edin: Tağuti sistemler Ramazan'a özel bir önem verir, ekranları

yoruz. 20. ve 21. yüzyılı idrak edenlerimiz önce modern cahiliyeyi, sonra postmodern cahiliyeyi yaşadı, yaşıyor. Her iki cahiliyenin ortak özelliklerinden biri, maddeyi önceleyip manayı önemsizleştirmesi, yani anlam kaybıdır. Bu cahiliyede doğan bizler de yaptığımız şeylerin anlamını kaybediyor, onun zahirî suretine takılıyoruz. Bu da ibadetlerde düzenli ve istikrarlı olmamıza, ondan lezzet almamıza ve yaptığımız ibadetlerin yeni ibadetlere teşvik etmesine engel oluyor. Zira ibadetin kalbe nüfuz edip orada değişiklik yapması için bizim de ibadete nüfuz edip onun anlamını idrak etmemiz gerekiyor. Bir şeyi sadece yapmak, onun hakikatine nüfuz etmek için yeterli değildir. Bunun için Yüce Allah'ın emrettiği düşünmek (tefekkür); öğüt almak (tezekkür); derin düşünerek ibadetlerin/nasların arkasındaki hikmetleri anlamak (tedebbür) ve tüm bunların arasında bağ kurmak, anlamları birbirine bağlamak (akletmek) gerekir.

202. Tirmizi, 807; İbni Mace, 1746

203. Buhari, 4210; Müslim, 2406

ateş davetçileriyle doldurur, yüksek maaşlı ekran vaizleriyle toplumu, zihnî kuşatma altına alırlar. Zira Ramazan ayında toplumun dinî konulara ilgi duyduğunu, yaptıkları saha çalışmalarıyla bilirler. Toplumu uydurma rivayetler, hurafe ve menkıbeler, bilinmesiyle bilinmemesi eşit olan faydasız konularla oyalar, din diye onlara mistik hurafeler anlatırlar. Gaye; toplumun yaratılış nedenini sorgulamaması, uydurulmuş dinle indirilen dinden alıkonulmasıdır. Bugün ıslah misyonunu üstlenmiş davetçiler, onların bozduğu ne varsa ıslah etmekle mükelleftir. Islah amelinin bir ayağı da Ramazan ayının tevhid davetine çevrilmesidir.

Ramazan ve Hayırda Öne Geçme

Dünya yaşamı kimin daha güzel amel yapacağının ortaya çıkması için imtihan kılınmıştır:

"O (Allah) ki; hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek/ortaya çıkarmak için, ölümü ve hayatı yarattı. O (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr'dur." [204]

Bu nedenle dünya hayatı bir imtihan, bir yarıştır. Her Müslim, rıza-i İlahiye erişmek ve Rabbin gazabından kaçınmak için uğraşır, didinir. Kalpler cenneti umar, ateşten ürperir:

"Rabbinizin mağfiretine ve genişliği gök ve yerin genişliği gibi/kadar olan **cennete koşun**. (O,) Allah'a ve resûllerine iman edenler için hazırlanmıştır. Bu, Allah'ın lütuf ve ihsanıdır, onu dilediğine verir. Allah, büyük bir lütuf sahibidir." [205]

"Şüphesiz ki Ebrar (çokça iyilik yapanlar), nimetler içerisindelerdir. Sedirler üzerinde (etrafı) seyretmektelerdir. Nimetlerin ışıltısını (sevincini) yüzlerinde görürsün. Onlara mühürlü (hiç açılmamış) bir şaraptan içirilir. Onun sonu misktir. **İşte yarışıp rekabet edecek olanlar, bunun için yarışsınlar**." [206]

"Derler ki: 'Biz daha önce ailemizin arasında (azaptan) korkardık. Allah bize lütfetti de bizi yakıp kavuran cehennem azabından korudu. Şüphesiz ki biz,

204. 67/Mulk, 2
205. 57/Hadîd, 21
206. 83/Mutaffifîn, 22-26

bundan önce O'na dua ederdik. Doğrusu O, (çokça iyilik yapan) El-Berr, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir.' "[207]

Ramazan ayı bu yarışta öne geçme, yüksek dereceleri elde etme ayıdır:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayının ilk gecesi girince şeytanlar ve cinlerin şerli olanları zincire vurulur, cehennem kapıları kapatılır ve hiçbiri açılmaz. Cennetin kapıları açılır, hiçbiri kapanmaz ve bir seslenen şöyle haykırır: 'Ey hayır isteyen, ibadet ve kulluğa gel, ey şer dileyen günahlarından vazgeç.' Allah'ın ateşten azat ettiği kimseler vardır ve Ramazan ayı boyunca bu iş her gece yapılır."[208]

Cennet kapıları açılmış, cehennem kapıları kapatılmış, hayır ehli hayra davet edilmiştir. Yüce Allah her gece, sayısını yalnızca zatının bildiği kadar insanı ateşten azat etmektedir. Bu, bir rahmet sağanağıdır. Bundan ancak nasipsiz kimse mahrum kalır.

Gündüz oruç tutanlar için Reyyân Kapısı açılmıştır:

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cennette Reyyân adında bir kapı vardır. Kıyamet Günü'nde bu kapıdan sadece oruç tutanlar girecektir, onlardan başka hiç kimse bu kapıdan geçemeyecektir. O gün, 'Oruç tutanlar nerede?' diye sorulacaktır. Oruçlular da ayağa kalkacak ve bu kapıdan geçip cennete girecektir. Onlar girdikten sonra bu kapı kapanacak ve hiç kimse bir daha bu kapıdan giremeyecektir."[209]

Yalan söz, gıybet, kavgacılık… gibi, orucun ruhuyla bağdaşmayan amelleri terk eden herkes bu kapıdan girmeye adaydır. Yeter ki insan, orucunu şeytanın ve nefsin isteklerinden korusun. O, orucunu korursa oruç da onu koruyacaktır.

On bir ay boyunca işlenen günahlar için Ramazan, güz mevsimi gibidir.

207. 52/Tûr, 26-28
208. Tirmizi, 682
209. Buhari, 1896; Müslim, 1152

Güzün yaprakları dökmesi gibi Ramazan, içerisindeki salih amel ve mübarek gecesiyle günahları döker.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini yalnızca Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır."[210]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan'ın (gecelerini) ihya ederse geçmiş günahları bağışlanır."[211]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) Ramazan ayına girince şöyle buyurmuştur:

"Bu aya girmiş durumdasınız. Bu ayda bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, tüm hayırlardan mahrum kalmış demektir. Bu gecenin hayrından, sadece mahrum olanlar istifade etmez."[212]

Ramazan ayı insana öyle fırsatlar sunar ki; bazen **sıdk ile geçirilen bir Ramazan,** kişiyi şehidin önüne geçirir.

Talha ibni Ubeydullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Beraber Müslim olmuş iki adam Allah Resûlü'ne geldiler. Onlardan biri ibadet hususunda diğer arkadaşından daha çalışkandı. İbadetlere düşkün olanı bir savaşta şehit oldu. Diğer arkadaşıysa ondan bir yıl sonra vefat etti. Bu olaydan bir süre sonra rüyamda kendimi cennetin kapısında gördüm. Vefat eden iki arkadaş da oradaydı. Cennetten bir kişi çıktı ve ikinci vefat edeni cennete girmesi için çağırdı. Sonra şehit olanı girmesi için çağırdı. Bana döndü ve 'Senin zamanın henüz gelmedi.' dedi. Rüyamı insanlara anlattım. İnsanlar çok şaşırdı ve rüyayı Allah Resûlü'ne sordular.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Neden şaşırdınız? İbadet konusunda daha

210. Buhari, 38; Müslim, 760
211. Buhari, 2009; Müslim, 759
212. İbni Mace, 1644

çalışkan olan ve sonrasında şehit olan, cennete arkadaşından sonra girmiş. Cennete ilk giren, arkadaşından bir sene sonra vefat etmedi mi?'

'Evet.'

'Ramazan'ı idrak edip orucunu tutmadı mı?'

'Evet.'

'Bu sürede Allah'a secde etmedi mi?'

'Evet.'

'İkisinin arasındaki fark, yer ile gök arasındaki fark kadardır.' "[213] [214]

Ramazan'a erişen bir Müslim, bu ayın manevi bereketinden faydalanmalı; amelini en güzel kılıp hayır yarışında öne geçmek için Ramazan ayını nimet bilmelidir.

Ramazan ve İtikâf

Ramazan ayıyla özdeşleşen ibadetlerden bir diğeri itikâftır. "A-k-f" kökünden türeyen itikâf; bir şeyle karşılaşmak ve ona hapsolmaktır. Bir şeyde ukuf etmek, ona yönelmek ve ondan ayrılmamaktır.[215] Şer'i anlamıysa Allah'a (cc) yakınlaşmak için kişinin, nefsini mescidde hapsetmesidir.[216] Şer'i itikâfın muayyen bir zamanı yoktur. Kişi istediği zaman itikâfa girebilir. İtikâfın en efdal olanı Ramazan'da yapılandır. Çünkü Allah Resûlü (sav) her Ramazan ayında son on gün itikâfa girer, günlerini ibadetle geçirirdi:

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerdi."[217]

213. Ahmed, 1403

214. Yüce Allah'ın Kur'ân'da bildirdiğine göre sıddıklar, şehitlerden daha üstünlerdir.
"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber olacaklardır. Ne güzel arkadaştır bunlar!" (4/Nisâ, 69)
Bu ayetten yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Hadislerde şehadetten üstün tutulan salih ameller bu ayet ışığında anlaşılmalıdır. Bir amel sıdk ile yapılıyor ve sahibini sıddık kullardan kılıyorsa, o amel ve sahibi şehitten üstün olur. Şayet şehit, sıdk ve şehadeti bir araya toplar sıddık bir şehit olursa, nebiden sonraki en faziletli insan olur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

215. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/108-109, a-k-f maddesi

216. bk. El-Mufredât, s. 529, a-k-f maddesi

217. Buhari, 2025; Müslim, 1171

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımlarıyla cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu."[218]

Yine Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan ayının son on gününde, başka zamanlarda göstermediği gayret ve çabayı gösterirdi."[219]

A. İtikâf İbadetinin Faydaları

1. Tevhid İmamlarının Sünnetini İhya Etmek

İtikâf; bizden önceki tevhid imamlarının sünnetidir ve Yüce Allah onların yoluna uymamızı emretmiştir:

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık. Ve onlara: 'İbrahim'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgâh edinin.' (diye emretmiştik.) İbrahim ve İsmail'e: 'Benim evimi tavaf edenler, **itikâfta kalanlar**, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye emretmiştik."[220]

"Bunlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yolunu takip et. De ki: 'Ben, bunun için sizden bir ücret istemiyorum. O, yalnızca âlemlere bir hatırlatmadır.' "[221]

Nebiler, salih insanlar ve bi'setten önce Allah Resûlü (sav), sıklıkla toplumdan uzaklaşır ve itikâfa girerlerdi. Zira Allah'ın (cc) değişmez sünneti olarak toplumun büyük çoğunluğu şirk ve masiyet içinde yaşardı.[222] Toplumu değiştirmek isteyen dava adamları veya toplumu değiştirme gücü olmayan

218. Buhari, 2024; Müslim, 1174
219. Müslim, 1175
220. 2/Bakara, 125
221. 6/En'âm, 90
222. Rabbimiz, Kitab'ın birçok ayetinde çoğunluğu yermiş; çoğunluğun müşrik olduğunu (**bk. 30/Rûm, 42**), saptıklarını (**bk. 37/Saffât, 71**), onlara uyanları saptırdıklarını (**bk. 6/En'âm, 116**), akletmediklerini (**bk. 5/Mâide, 103**), cahil olduklarını (**bk. 6/En'âm, 111**), şükretmediklerini (**bk. 2/Bakara, 243**), imana yanaşmadıklarını (**bk. 13/Ra'd, 1**), fasıklığı seçtiklerini (**bk. 3/Âl-i İmrân, 110**), haktan hoşlanmadıklarını (**bk. 23/Mü'minûn, 70**)… belirtmiştir. Buna karşılık, peygamberlerin davetine icabet edenlerin azınlıkta kalanlar olduğunu defaatle vurgulamıştır (**bk. 2/Bakara, 249; 10/Yûnus, 83; 11/Hûd, 40; 38/Sâd, 24).** (bk. Tevhid Meali, s. 225, Hûd Suresi, 40. ayetin açıklaması)

hanifler; kevnî, şer'i ve fıtri ayetleri tefekkür etmek, Rabbleriyle baş başa kalmak, ıslah projesini programlamak için itikâfa çekilirlerdi:

"…Hülasa Nebi, bi'setten üç yıl önce Hira'da uzlete çekilirdi. Her senenin bir ayını bu şekilde geçirirdi. Bu da yıl içinde Ramazan ayıydı. Mekke'ye iki mil uzaklıkta bulunan Hira'ya gider, ailesini de yakınına alırdı. Bu ayı burada geçirir, yanına gelen fakirleri doyurur; vaktini ibadet, kâinatı ve yaratılıştaki müthiş kudreti tefekkür ederek geçirirdi. Kavminin üzerinde olduğu ürkütücü şirk akidesi ve sapkın tasavvurlardan razı değildi. Fakat ne ne yapacağına dair açık bir yol ve belirli bir menheci ne de gönlünü rahatlatacak bir yola sahipti. Onun bu uzlet tercihi Yüce Allah'ın onu yükleneceği büyük yüke hazırlamak için takdir ettiği bir programdı. Bu uzlette nefsine döner, hayatın basit meşgalelerinden kurtulur, kâinatın sesine ve yaratılıştaki müthiş sanata dikkat kesilirdi. Ruhu, kâinatın ruhuyla beraber Allah'ı tesbih eder, kâinattaki güzellik ve olgunlukla buluşur ve büyük hakikatle muamele ederdi.

…Vakıaya tesir etmek ve onun vechesini değiştirmek isteyen her ruh için de bu gereklidir. Belli vakitlerde uzlete çekilmesi, dünya meşgalelerinden, hayatın gürültüsünden ve insanları meşgul eden basit dertlerden uzaklaşması gerekmektedir. Belli aralıklarla kâinatın büyük hakikatleri üzerinde düşünme ve tedebbür gereklidir. Sürekli dünyayla iç içe olmak, insanın ona alışmasına ve onunla ülfet kurmasına neden olur, dolayısıyla da onu değiştirmek için uğraşmaz. Ancak bir müddet ondan uzaklaşmak ve onu terk etmek, küçük vakıanın esaretinden kurtulmak ve basit uğraşları terk etmek, ruhu daha büyük meseleleri görmeye hazırlar… İşte Allah, Muhammed'i (sav) büyük emaneti taşıması, yeryüzünü ve tarihin gidişatını değiştirmesi için böyle hazırladı. Onu nübüvvetle görevlendirmeden üç yıl öncesinde onu bu uzletle hazırlamış oldu…"[223]

Seyyid Kutub'un (rh) bu yerinde tespitlerini okuyan Müslim, bugün için itikâfın önemini daha iyi kavrayacaktır. Bugünün Müslim'i tarihte hiç olmadığı kadar büyük bir kuşatma altındadır. Zira dün, cahiliye evin dışındaydı. Perdesini indiren, kapısını kapatan, şehrin biraz uzağına taşınan… cahiliyeden uzaklaşabiliyordu. Bugün ise cahiliye; perdenin, kapının, şehrin uzağındaki semtin kendisi olmuş; kişinin cebine, masasına, onlarca yıl aldığı eğitime,

223. Fî Zılâl-il Kur'ân, 15/328-329, Müzemmil Suresi'nin girişinden kısaltılarak alınmıştır.

çalıştığı işe, evin başköşesine kadar girmiş… Okuldan, camiden, kışladan, fabrikadan ve ekrandan sürekli kendini dayatıyor. Dün, cahiliyeden kaçmak isteyen mabede/camiye sığınıyordu. Bugünün cahiliyesi, camileri/mabedleri dahi ele geçirmiş, "Size din lazımsa onu da biz veririz." mantığıyla işliyor. İtikâf için kendi caminizi/mescidinizi inşa etmeniz gerekiyor… Bu denli kuşatma altında olan insan ne yaparsa yapsın kirleniyor, yıpranıyor, bazen farkında olmadan cahiliyenin rüzgârına kapılıyor… Toplumu değiştirmek için yola çıkanlar bir zaman sonra toplumun parçası hâline gelebiliyor. Dünün ıslahçıları, bugünün ıslahçıları önünde barikat olabiliyor. Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı gibi yılda bir defa itikâfa çekilmek; önceki yılın muhasebesini yapmak ve gelecek yıla program hazırlamak için önemli. Dış düşmana (cahiliye) ve iç düşmana (şeytan ve nefis) karşı verdiğimiz mücadelenin kazanım ve kayıplarını görmek için bazen savaş meydanının dışına çekilmek, gidişatı dışarıdan izlemek gerekiyor. İşte itikâf, bu geri çekilme eyleminin şer'i adıdır.

2. Kalbi Arındırmak

Arınmak… Vahyin en önemli gündem maddelerinden biri arınmaktır. Çünkü arınanlar, kurtuluşa erecektir:

"Nefse ve onu düzenleyene, ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki), onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir." [224]

Tezkiye/Arınma o kadar önemlidir ki; Yüce Allah nebilerini tezkiye/arınma vazifesiyle göndermiştir:

"Andolsun ki Allah müminlerin içinde, kendilerinden olan bir Resûl göndermekle onlara iyilikte bulunmuştur. Onlara O'nun ayetlerini okur, onları arındırır ve onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir. Hiç şüphesiz, (Resûl gelmeden) önce apaçık bir sapıklık içindeydiler." [225]

Tezkiye önemlidir; çünkü kalpler ruhun elbisesi gibidir. Beden giysilerimiz nasıl kullandıkça kirlenip yıpranıyorsa, kalp de zamanla kirlenip yıpranıyor…

224. 91/Şems, 7-9
225. 3/Âl-i İmrân, 164

Şer'i ifadeyle kalpler hastalanıyor,[226] katılaşıyor,[227] günahkârlaşıyor,[228] körleşiyor,[229] kilitleniyor,[230] mühürleniyor[231]... En hayırlı çağda, en hayırlı toplumda ve en hayırlı liderin terbiyesinde de olsanız; şayet kalp bakımını ihmal ederseniz kulluğunuzda problemler başlıyor. Şer'i olarak kınanıyorsunuz:

"İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar."[232]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın, 'İman edenlerin, Allah'ın zikrine ve (Kur'ân ayetlerinden) inen hakka karşı kalplerinin yumuşamasının zamanı gelmedi mi? Bundan önce kendilerine Kitap verilen, uzun bir zamanın geçmesiyle de kalpleri katılaşan ve birçoğu da fasık olan kimseler gibi olmasınlar.'[233] ayetiyle bizi kınaması ile Müslim olmamız arasında ancak dört yıl vardır."[234]

Kalp bozuldu mu ne oluyor? Yaratılış gayesini gerçekleştiremiyor. Kur'ân ayetleriyle önce cuşuhuruşa gelip sonra sükûnete ermiyor.[235] Şer'i ayetleri

226. "Onların kalplerinde hastalık (şüphe ve şehvet) vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemeleri/Yalanlamaları nedeniyle onlar için can yakıcı bir azap vardır." (2/Bakara, 10)

227. "Bu olaydan sonra kalpleriniz katılaştı. Kalpleriniz taş gibi hatta taştan da katıdır…" (2/Bakara, 74)

228. "Şahitliği gizlemeyin. Kim de şahitliği gizlerse şüphesiz ki o, günahkâr kalpli biridir. Allah, yaptıklarınızı bilmektedir." (bk. 2/Bakara, 283)

229. "Kendisiyle akledecekleri bir kalplerinin ve işitecekleri bir kulaklarının olması için yeryüzünde dolaşmazlar mı? Çünkü gözler kör olmaz. Asıl kör olan sinelerdeki kalplerdir." (22/Hac, 46)

230. "Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?" (47/Muhammed, 24)

231. "Geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. (Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar." (9/Tevbe, 87)

232. 57/Hadîd, 16

233. 57/Hadîd, 16

234. Müslim, 3027

235. "Allah, (ayetleri) birbirine benzeyen (ve ayetleri) tekrar eden, sözün en güzeli olan (Kur'ân'ı) Kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, ondan dolayı derileri ürperir/tüyleri diken diken olur. Sonra ciltleri ve kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar. İşte bu, Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediğini hidayet eder. Kimi de Allah saptırmışsa, ona doğruyu gösterecek hiç kimse yoktur." (39/Zumer, 23)

anlayamıyor.[236] Allah'ın ayetlerini işine geldiği gibi yorumlayıp (tahrif) sorumluluklarını yerine getirmiyor,[237] yerde ve gökte var olan sayısız ayet yokmuş gibi davranıyor,[238] neyin iyi neyin kötü olduğunu ayırt edemiyor.[239]

Kalp yıprandı mı bakıma alınması; Kur'ân, zikir, secde, dua, tefekkür… ile onarılması gerekir. İşte bu onarımın bir yolu da itikâftır.

İbni Kayyim (rh) bu hakikate işaret ederek itikâfın hikmetini şöyle özetler:

"Gönlün salâhı ve Yüce Allah'a gidiş yolunda olması, kendisini Allah'a teksif etmesine ve bütünüyle Yüce Allah'a yönelerek kalbinin dağınıklığını toplamasına bağlıdır. Zira kalp dağılırsa onu, Yüce Allah'a yönelmekten başka bir şey toplayamaz. Çok yemek ve içmek, halka çokça karışmak, çok konuşmak, çok uyumak; dağınıklığı arttıran, her bir vadiye dağıtan ve Yüce Allah'a gidişi kesen, zayıflatan, engelleyen veya durduran şeylerdendir. Bu sebeple Azîz ve Rahîm olan Allah, kullarına merhameti gereği, onlar için çok yeme ve içmeyi önleyen ve gönlü Yüce Allah'a gidişten alıkoyan şehevi kirlerden arındıran orucu koymuştur. Üstelik Yüce Allah bunu ihtiyaç miktarınca koymuştur. Kul bundan dünya ve ahirette yararlanır, dünyevi ve uhrevi maslahatlarından da ne zarar görür ne de geri kalır. Yüce Allah; amacı ve özü kalbin Allah'a yönelmesi ve teksif olması, O'nunla başbaşa kalması, halkla ilgisinin kesilmesi ve sadece Yüce Allah ile ilgilenmesi demek olan itikâfı vazetmiştir. Yine itikâf sayesinde gönlün endişe ve vesveselerinin yerini Allah'ın zikri, sevgisi ve O'na yöneliş alır, istila eder. Bundan sonra

236. "Geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. (Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar." (9/Tevbe, 87)

237. "Sözlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik ve kalplerini katı kıldık. Kelimeleri yerinden oynatarak tahrif ediyorlar. (Ayrıca) emrolundukları şeyden paylarına düşen (ameli) terk ettiler. Onların azı hariç sürekli olarak onlardan ihanet görürsün. (Buna rağmen) affet ve hoş gör. (Çünkü) Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever." (5/Mâide, 13)

238. "Göklerde ve yerde (Allah'ın birliğine ve şanının yüceliğine delalet eden) nice ayet vardır. O ayetlerin yanından ilgisizce/sırt dönerek geçip giderler." (12/Yûsuf, 105)

239. Huzeyfe'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Fitneler, kalplere hasır (dokur gibi) ilmik ilmik atılır. Hangi kalp bunu içine çekerse içine siyah bir nokta konulur. Hangi kalp bunu geri çevirirse içine beyaz bir nokta konulur. Neticede fitneler iki kalbe de etki bırakır. Bunlardan biri, bembeyaz olup kaygan, sert taş gibidir; yer ve gökler ayakta durduğu sürece fitne ona zarar veremez. Diğeri ise boz bulanık siyah ve tepesi üstüne çevrilmiş testi gibidir, ne iyi şeyleri (marufu) tanır, kabul eder ne de kötülüğü reddeder; sadece içine işlemiş arzu ve hevesini bilir." (Müslim, 144)

endişelerin tümü Allah'tan, hatıraların tümü Allah'ı anmak için, düşünceler Allah'ın rızasını kazanmak ve O'na yaklaştıran şeyleri elde etmek için olur. Halkla kaynaşmasının yerini Allah'ın (cc) dostluğu alır. Böylece hiçbir arkadaşın, dostun ve O'ndan başka sevindirenin bulunmadığı zamanda, kabirdeki yalnızlık günlerinde Allah'ın dostluğuna hazırlanmış olur. İşte itikâfın en yüce amacı budur."[240]

3. Kadir Gecesi'ni İdrak Etmek

Ramazan itikâfının en önemli amaçlarından biri de Kadir Gecesi'ni idrak etmektir. Allah Resûlü (sav) itikâfa girme nedeninin Kadir Gecesi'ne erişmek olduğunu açıkça beyan etmiştir:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bu geceyi arayarak ilk on günde itikâfa girdim. Daha sonra ortadaki on günde itikâfa girdim. Bundan sonra bana haber verildi ve 'O, sonlardaki on gecededir.' denildi. Sizden kim itikâfa girmek isterse girsin."[241]

Sahabenin de son on günde Kadir Gecesi'ni aramasını istemiştir.

Âişe Annemizden (r.anha), rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi'ni, Ramazan'ın son on gününün tekli gecelerinde arayınız."[242]

Kadir Gecesi, Yüce Allah'ın inanan kullarına sunduğu fırsatlardan biridir:

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cibril), onda, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler. O, fecrin çıkışına kadar esenliktir."[243]

Kişi o gecede bin ayda, yani yaklaşık seksen küsur yılda ancak yapabileceği amelleri yapabilir. Bu da O'nun (cc), kullarına olan rahmet ve şefkatinin; Er-Rahîm ve Er-Raûf isimlerinin bir tecellisidir. O, kullarını bağışlamak, onların yüklerini hafifletmek ve onlara kolaylaştırmak istemektedir:

240. Zâdu'l Meâd, 2/105
241. Müslim, 1167
242. Buhari, 2017; Müslim, 1169
243. 97/Kâdir, 3-5

"Allah size açıklamak, sizi sizden öncekilerin sünnetine iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. Allah, (sizleri tevbeye muvaffak kılarak) tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlere tabi olan kimseler ise sizin büyük sapıklıkla sapmanızı isterler. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[244]

Peki, neden? Çünkü insan zayıftır. Çokça hata yapıp yanılmaktadır. Yüce Allah, ona arınacağı, terazisinin salih amel kefesini ağırlaştıracağı fırsatlar sunmasa, kendi elleriyle takdim ettiği eylemlerinin mağduru olacaktır. Ona öz annesinden daha merhametli olan Allah (cc), sürekli fırsatlar yaratarak insanı kendisinden, eylemlerinden korumaktadır.

İnsana düşen, bu İlahi fırsatları değerlendirmek, Kadir Gecesi'ni idrak ve ihya etmeye çalışmaktır:

Ebû Hureyre'den (ra), rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan umarak Ramazan ayını oruçlu geçirirse onun geçmiş günahları affedilir.

Kim inanarak ve ecrini Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir."[245]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bu aya girmiş durumdasınız. Bu ayda, bin aydan daha hayırlı bir gece vardır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, tüm hayırlardan mahrum kalmış demektir. Bu gecenin hayrından, sadece mahrum olanlar istifade etmez."[246] [247]

B. İtikâfın Hükümleri ve Adapları

İtikâf hakkında detaylı bilgi gelecek sayfalarda verilmiştir.[248]

244. 4/Nisâ, 26-28
245. Buhari, 2014; Müslim, 760
246. İbni Mace, 1644
247. Kadir Gecesi'nin hükümleri ve edepleri için bk. s. 227
248. İtikâfın hükümleri ve adapları için bk. s. 215

3. EVRE:
RAMAZAN'I HAYATA TAŞIMAK

Kur'ân-ı Kerim'de oruç ahkâmını düzenleyen Bakara Suresi'nin 183 ila187. ayetleri biter bitmez, şu ayetler gelir:

"Kendi aranızda birbirinizin malını (İslam'ın yasakladığı rüşvet, faiz, gasp, aldatma gibi) batıl yollarla yemeyin. (Yanlış olduğunu) bile bile, yöneticilere rüşvet vererek, insanlara ait olan mallardan bir kısmını günah ile yemeyin. Sana (Ay'ın hâllerinden olan) hilalleri soruyorlar. De ki: 'O, insanlar ve hac ibadeti için zaman belirleyen bir araçtır. İyilik evlere arkadan girmeniz değil, gerçek iyilik takva sahibi olmaktır. Evlere kapısından giriniz. Allah'tan korkup sakının ki kurtuluşa eresiniz.' Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın. Haddi aşmayın. (Çünkü) Allah, haddi aşanları sevmez."[1]

Orucun hemen akabinde üç yeni hüküm ayeti gelmiştir. İlki; insanların malını batıl yollarla, şeriatın yasakladığı şekilde yemeyi yasaklayan hükümdür. Demek ki oruç, yalnızca fecirden ğuruba yemek yememek değildir. Bu, işin şekilsel/zahirî boyutudur. Asıl amaç takvaya ulaşmak, haram olan şeylere karşı hassas olmak, toplumu içten içe çürüten rüşvet, hırsızlık, gasp, ihaleye fesat karıştırma, karaborsacılık gibi kazançları da yememektir.

İkinci ayet; ihrâmlıyken daha fazla ecir almak için evine arkadan giren bidatçiyi uyaran hükümdür.[2] İyilik, yeni bidatler ihdas ederek, gösterişçi dindarlıkla evlere arkadan girmek değildir. İyilik, ölçülü olmaktır. Tam olarak

1. 2/Bakara, 188-190
2. bk. Buhari, 4512; Müslim, 3036

oruç ibadetiyle öğretilen sınırlara riayet etmektir. Nasıl ki oruçlu, Allah'ın, "Ye." dediğini yiyor, "Yeme." dediğini yemiyor; nasıl ki, "Şu vakitlerde ye, şu vakitlerde yeme." sözüne itaat ediyor; aynı şekilde din de ittibadır. Allah'ın (cc) ve Resûl'ünün (sav), "Yap." dediklerini yapmak, "Yapma." dediklerini yapmamaktır. İstikamet üzere kalmak için Nebi'nin sünnetine/yoluna uymak; sair yollardan ve bidatlerden uzak durmaktır.

Üçüncü ayet; savaşta haddi aşmamak üzerine inen hükümdür. Yani; öfkenin zirveye ulaştığı ve hayatta kalma dürtüsünün insanın benliğini kuşattığı ânda dahi, şeriata uymak ve ölçülü olmaktır. Nasıl ki oruçta yeme içme ve şehvet gibi yapıcı dürtülerimizi sırf Allah (cc) için kontrol ediyorsak; savaşta da öldürme gibi yıkıcı dürtülerimizi kontrol altına alabilmektir.[3]

Bu üç ayet göstermiştir ki Yüce Allah, Ramazan ayında elde edilen irade, kontrol ve ölçülülük ahlakının -ki bu üçü takvadır- Ramazan'ın dışına, hayatın bütününe teşmil edilmesini istemektedir. Ticarette, ibadette ve savaşta; hayatın hemen her alanında takvalı olmamızı istemektedir.

Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine baktığımızda benzer bir metodun izlerini görürüz. O, Ramazan orucunun ardından altı gün Şevval orucu tutulmasını sünnet kılıyor. Sonra her hafta pazartesi ve perşembe, her ayın 13, 14 ve 15. günlerini oruçlu geçiriyor. Bu da her ayın on iki gününü, yani nerdeyse yarısını oruçlu geçirmek demektir. Anlıyoruz ki Peygamberimiz, Ramazan havasını yılın diğer aylarına da taşımak, oruç ruhunu diri tutmak istiyor. Hâliyle biz Kur'ân ve sünnet uygulamasından -dolaylı olarak- şu kaideyi öğreniyoruz: Ramazan, Ramazan ayıyla sınırlı kalmamalı, hayatın bütününe taşınmalı!

Şu da unutulmamalı: İnsanoğlu çok unutan ve çabuk gaflete düşen bir varlıktır. Ayrıca onun kulluğunun merkezi olan kalp, çokça evrildiği için -evrilen çevrilen anlamındaki- "kalp" ismini almıştır. Bu nedenle Allah (cc), insana çokça öğüt verir, sıklıkla hatırlatır. İbadetler her gün, her gece, her

3. İslam'ın savaş anlayışını beşerî savaşlardan ayıran iki temel özellik vardır:
a. İslami savaş, Allah (cc) yolunda olan, meşruiyetini Allah'tan alan, gayesi Allah'ın dinini hâkim kılmak olan bir savaştır.
b. İslami savaş, "Savaşta her şey mübahtır." kaidesini kabul etmez. İslam; çocuk öldürmek, savaşa katılmayan kadın ve yaşlıları öldürmek, savaşın maslahatı olmaksızın doğaya zarar vermek gibi davranışları haddi aşmak ve bozgunculuk olarak kabul eder. (bk. Tevhid Meali, s. 28, Bakara Suresi, 190. ayetin açıklaması)

yıl tekrar eder. Bir insan bütün bir ömrü Ramazan gibi yaşayamaz. Dahası, Ramazan'ın günlerini dahi aynı takva ve bilinçle geçiremez. Zaten bunu yapabilse insan değil melek olurdu. Bu durumda insana düşen; çabalamak, çabalamak ve çabalamaktır. İyiliklerinin kötülüklerinden çok olmasını sağlamaktır. Düştüğü zaman çamura takılıp kalmamak, tevbeyle arınıp duanın gücüyle ayağa kalkmak ve kulluk yürüyüşünü sürdürmektir. Yüce Allah'ın hayırda öne geçmek ve salih amel kefesini ağırlaştırmak için sunduğu fırsatlardan faydalanmaktır. Ramazan'ı, Kadir Gecesi'ni, Aşure'yi, Arefe'yi, Zilhicce'nin on gününü, seherleri, gecenin son üçte birini… ganimet bilmek ve değerlendirmektir.

Şüphesiz, insan kırık dökük amelleriyle İlahi rahmete erişemez. İnsanın bir ömür yapacağı amel, belki bir nimetin şükrü yerine geçmez. Onu İlahi rahmete eriştiren, çabasıdır. Tüm eksikliğine, unutkanlığına, söz bozmalarına rağmen, kulluk yolunu terk etmemesidir. Çabasıyla, "Allah'ım sana muhtacım, beni bana bırakma." demesidir.

Ramazan'ı Hayatımıza Nasıl Taşıyacağız?

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından biri; her Ramazan ayında otuz gün tekrar eden salih bir amel edinmek ve onu Ramazan sonrasında da devam ettirmektir. Kişi bir Ramazan **belli saatlerde** Kur'ân okumayı, bir Ramazan **belli saatlerde** zikri, bir Ramazan **belli saatlerde** duayı, bir Ramazan nafile bir namazı… hayatına eklese; yavaş yavaş hayatında Ramazanlar biriktirecektir. Belki de hayatının en ciddi ve kârlı yatırımını yapmış olacaktır.

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından bir başkası; Ramazan ayında Ramazan sonrası için mektuplar yazmak, kişinin kendine, öz nefsine nasihat ederek hatırlatmalarda bulunmasıdır. Ramazan ruhuyla yazılmış bu mektuplar bir yandan kişiye o atmosferi hatırlatacak bir yandan da insanın en önemli azığı olan nasihat/öğüt ihtiyacını karşılayacaktır. Kendisine nasihat edebilen insan, ne güzel insandır.

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından bir diğeri; bir dua veya zikir seçmektir. Dua veya zikir her ân söylenebilecek, kısa ve öz, insanın yüreğine dokunan bir söz olmalıdır. Öncelikle Ramazan'da, her fırsatta tekrar edilmeli ve onun Ramazan duası/zikri olduğu kabul edilmelidir. Ramazan sonra-

sında da bu kısa/öz sözler her fırsatta tekrar edilmeli, Ramazan duası/zikri olduğu hatırda tutularak söylenmelidir. Böylece hem Rabbimizi zikretmiş olacak hem de Ramazan iklimini şu âna taşımış olacağız.

• Ramazan'ı hayata taşımanın yollarından biri de insana bahşedilen bir özelliği kullanmaktır. İnsan, hayal kurabilen ve hayal aracılığıyla duygu transferi yapabilen bir varlıktır. Örneğin, şu ân geçmişte yaşanmış hüzünlü bir ânı hayal edip en mutlu ânımızı hüzünlendirebiliriz. Hatta hiç yaşanmamış bir hüznü kurgulayıp hayalimizde canlandırabilir ve hüzünlenebiliriz… Aynı şekilde mutlu bir anıyı, ister yaşanmış ister kurgu olsun, şu ân hayal edebilir ve hüznümüzü dağıtıp mutlu olabiliriz. Bu, Yüce Allah'ın bize bahşettiği bir donanımdır. Selef âlimlerimiz bu özelliği kullanarak kendilerini cennette veya cehennemde hayal eder, nefislerine öğüt verirlerdi:

İbrâhîm Et-Teymî (rh) şöyle söylemiştir: "Kendimi önce cehennem ehlinden biriymiş gibi tasavvur ederim. (Hayalen) onun azabından tadar, zakkumundan yer, kanlı irininden içer ve zincirlerine vurulmuş olarak görürüm. Sonra da cenneti düşünürüm. Kendimi cennet nimetlerinin arasında hurilerle beraber ve cennetin (zemininden akan) nehirlerinin yanındaymışım gibi hayal ederim. Ve nefsime dönüp sorarım: 'Ey nefis, bunlardan hangisini istersin?' Nefis de (hoşuna giden) cenneti arzular. O zaman şöyle derim: 'Öyleyse temennide bulunacağına kalk ve istediğin o cennet için amelde bulun!' "[4]

Kişi Ramazan sonrasında Ramazan günlerini hayal edebilir. Orucu, teravihi, itikâfı, Ramazan mahmurluğunu, iftar sevincini… Bu çaba, kişinin Ramazan'da hissettiği duyguları hissetmesine neden olacak, Ramazan'ın maneviyatını his seviyesinde de olsa bugüne taşıyacaktır.

Aslında bunlar yalnızca birer öneridir. Malumdur ki; başkalarından aldığımız "kulluk önerileri" koltuk değneği gibidir. Bir koltuk değneğiyle ne kadar yürünüyorsa, kulluk yürüyüşünde başkalarının önerisi de o kadar faydalı olur. Nasıl ki her birimizin parmak izi, retinası, DNA'sı farklıysa; kulluk kodlarımız da farklıdır. Her birimize kolaylaştırılan yol ve amel

4. İhyâu Ulûmi'd Dîn, 4/405; Sıfatu's Safve, 2/52

çeşitlidir. Her birimizin çabası türlü türlüdür ve her birimiz kendimize has tabiatımızla amel ederiz:

"Şüphesiz sizin çabalarınız, çeşit çeşittir. (Kimi cennet için kimi de cehennem için çabalar.) Kim de verir ve (Allah'tan) korkup sakınırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) doğrularsa, biz de ona kolay olanı (salih ameli ve cenneti) kolaylaştırırız. Kim de cimrilik eder ve (Allah'a) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa ve en güzel olanı (Lailaheillallah'ı) yalanlarsa, biz de ona zor olanı (masiyet ve cehennemi) kolaylaştırırız." [5]

"De ki: 'Herkes tıynetine/mizacına/meşrebine uygun hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir.' " [6]

Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, Âdem'i yeryüzünün dört bir tarafından avuçladığı topraktan yarattı, bu yüzden Âdemoğulları yeryüzündeki toprağın özelliklerine göre kırmızı, beyaz, siyah, esmer, yumuşak, sert, kötü ve iyi huylu olarak meydana geldi." [7]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, rızkınızı sizin aranızda paylaştırdığı gibi ahlakınızı da sizin aranızda paylaştırmıştır." [8]

Her biri vahyin rehberliğinde ve Allah Resûlü'nün gözetiminde yetişmelerine rağmen, Nebi (sav), ashabın farklılığına vurgu yapmıştır.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetime karşı en merhametlisi Ebû Bekir, Allah'ın emri konusunda en şiddetli olanı Ömer, hayâ bakımından en doğrusu Osmân, haram ve helal bilgisi bakımından en bilgili olanı Muaz ibni Cebel, feraiz (miras) taksimini en iyi

5. 92/Leyl, 4-10
6. 17/İsrâ, 84
7. Ebu Davud, 4693; Tirmizi, 2955
8. Ahmed, 3672

bileni Zeyd ibni Sabit, en büyük kıraat âlimi Ubey ibni Ka'b'dır. Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde ibni Cerrâh'tır."[9]

Bu gerçeği fıkheden İmam Mâlik (rh), kendisine mektup yazıp onu uzlete davet eden arkadaşına şu karşılığı vermiştir:

"Allah rızıkları taksim ettiği gibi şüphesiz amelleri de taksim etmiştir. Nice adam vardır ki ona namaz kapısı açılmıştır, ama oruç kapısı açılmamıştır. Bir başkasına sadaka kapısı açılmıştır, ama oruç kapısı açılmamıştır. Bir başkasına da cihad konusunda kapı açılmıştır. İlim yaymak, iyi amellerin en faziletlilerindendir. Ben bana açılan bu kapıdan razı oldum. Benim içinde olduğum durumun (ya da hayır kapısının) senin durumundan daha aşağıda olduğunu zannetmiyorum. Her ikimizin de hayır ve iyilik üzere olmamızı ümit ediyorum."[10]

Buradan anlamamız gereken; her birimizin bir kulluk şifresi olduğu ve onu çözmek durumunda olduğumuzdur. Elbette vahyin öğütlerinden, bu alanda yazılmış kitaplardan ve ilim ehlinin nasihatlerinden faydalanacağız. Ancak amacımız kendi kulluk şifremizi çözmek, canlılık dönemlerini ve bıkkınlık dönemlerini fark etmek, bizi harekete geçiren motivasyon kaynakları oluşturmak olmalıdır. Her birimizin tabiatı, yönelişi farklı olduğu gibi bize kolaylaştırılan ve muvaffak kılındığımız ameller de farklıdır. Hâliyle her birimize fayda sağlayacak öneri de farklı olacaktır. Mühim olan derdimizin farkında olmak ve ona uygun dermanı/öneriyi bulabilmektir. Bu da tüm kulluk meselelerinde olduğu gibi dert edinmek, muhasebe yapmak ve tefekkürle mümkündür. Bizim adımıza başkalarının muhasebe yapması onları geliştirir, bizi değil.

9. Tirmizi, 3790
10. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 8/114

ORUÇ AHKÂMI

Ramazan Orucunun Hükmü

Ramazan orucunu tutmak farzdır ve bu hüküm dinde zaruri olarak bilinmesi gereken meselelerdendir:

"Ey iman edenler! **Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı**. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[1]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. **Sizden o aya yetişen oruç tutsun.**"[2]

İlk ayette orucun farz olduğunu açık bir şekilde emreden Allah (cc), ikinci ayet-i kerimede ise Ramazan ayına eriştiğimizde oruç tutmamızı istemiştir.

Peygamberimiz (sav) pek çok hadisinde orucun, İslam'ın esaslarından olduğunu söylemiştir:

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek, Ramazan orucunu tutmak."[3]

1. 2/Bakara, 183
2. 2/Bakara, 185
3. Buhari, 8; Müslim, 16

Ramazan Orucunu Terk Etmek

Ramazan orucunu terk eden kişi, orucun farziyetini inkâr ediyor veya terkini helal görüyorsa kâfirdir. Zira Allah'ın (cc) hükümlerinden birini inkâr eden kâfir olur.

Kişi, onun farziyetini kabul edip terkini günah saymakla beraber tembellikten ötürü oruç tutmuyorsa fasıktır.[4]

Orucu Özürsüz Terk Eden Kişi Ne Yapmalıdır?

Orucu özürsüz terk eden kişi, günahkârdır. Orucu özürsüz terk edenin kaza tutacağına dair bir delil yoktur. Yalnızca tevbe etmekle mükelleftir.[5]

Ramazan Orucunun Farz Kılınışı

Allah (cc) H 2. yılda müminlere Ramazan orucunu farz kıldı. Orucun farz kılınışı aşama aşama gerçekleşmiştir. Rivayetler açıkça bu durumu izah etmektedir:

Muaz ibni Cebel'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hem namaz hem de oruç üç defa değişikliğe uğradı… Oruçtaki değişikliklere gelince birincisi şöyledir:

Allah Resûlü (sav) Medine'ye geldiği zaman her aydan üç gün oruç tutardı.

Yezid der ki: 'Allah Resûlü (sav), Rebiu'l Evvel'den (diğer yılın) Ramazan ayına kadar on dokuz ay boyunca her aydan üç gün oruç tuttu.'

Bunun yanında Aşure günlerinde de oruç tutardı. Sonrasında şu ayet nazil oldu ve oruç farz kılındı:

'Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı.

4. Bu, genel ulemanın görüşüdür. Seleften, özürsüz ve kasten oruç tutmayan kişileri tekfir edenler de olmuştur. Said ibni Cubeyr (rh), Hakem ibni Uteybe (rh) ve Ahmed ibni Hanbel'den (rh) bir rivayet bu yöndedir. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 7/302) Ancak şu da bir gerçektir: Her ne kadar ümmetin cumhuru konu hakkında sahih ve sarih bir delil olmadığı için oruç tutmayanı tekfir etmese de; onun büyük bir günah olduğu, bu durumdaki birinin içki içen ve zina yapandan daha şerli olduğu görüşündelerdir. Dahası, çoğu âlim böyle insanların zındık olabileceğini düşünmüştür. (bk. El-Kebâir, Zehebî, s. 37-38)

5. Oruç tuttuktan sonra orucunu özrü olmaksızın bozan kişiler ile hiç oruç tutmayan kişiler birbirinden farklıdır. Orucunu bozanın kaza tutması gerektiği -ileride geleceği gibi- naslarla sabittir. Hiç oruç tutmayanın oruç tutması gerektiğine dair nas yoktur. Bu durumdaki biri, kefareti olmayan bir günah işlediğinin farkında olmalı, Allah'a (cc) çokça tevbe etmelidir.

Umulur ki sakınıp korunursunuz. (Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun). (Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır. Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.'[6]

Bu ayetlere göre de isteyen oruç tuttu, tutmayan da bunun yerine bir miskini doyurdu.

İkinci değişiklik şu ayetin inmesiyle oldu:

'Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun. Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun).'[7]

Bu ayetlerde Yüce Allah sağlıklı ve mukim olanların, oruç tutmalarını emretti. Hasta ve yolcu olanların (daha sonra tutmaları şartıyla) oruç tutmamalarına ruhsat verdi. Oruç tutmaya güç yetiremeyen ihtiyarlar için de oruç yerine fidye verilmesini sabit kıldı. Bu şekilde iki değişiklik oldu.

Üçüncü değişiklik ise şöyledir: Önceleri oruçlu olan kişi akşam vakti girdikten sonra uyumadıkları sürece yer, içer ve hanımlarıyla ilişkiye girerdi. Ancak uyuması hâlinde yeme içme ve ilişkiden artık uzak dururdu. Ensâr'dan Sırma adında birisi gün boyunca oruçlu bir şekilde çalıştı. Akşam eve gelince de namazını kıldı ve bir şeyler yiyip içmeden uyudu. Uyandığında ikinci gün sabah olmuştu ve hâlâ oruçluydu.

Peygamberimiz (sav) onu aşırı bitkin bir şekilde görünce, 'Bakıyorum da bayağı yorgun ve bitkinsin, sebebi nedir?' diye sordu.

Sırma, 'Ey Allah'ın Resûlü! Dün, gün boyu çalıştım, akşam da eve yorgun gelince iftarımı açmadan hemen uyudum. Uyandığımda da sabah olmuştu ve hâlâ oruçluyum.' karşılığını verdi.

6. 2/Bakara, 183-184
7. bk. 2/Bakara, 185

Ömer de akşam uyuyup geri uyandıktan sonra cariyelerinden veya hür olan hanımıyla birlikte olmuştu.

Peygamberimize (sav) gelip durumu anlatınca, 'Oruç gecesi kadınlarınızla beraber olmak size helal kılındı.'[8] ayeti nazil oldu."[9]

Bu rivayetlere baktığımızda özetle şu aşamaları görebiliyoruz:

1. Aşama: Peygamberimiz (sav), Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar Aşure orucu tuttu ve müminlere de bunu emretti.

2. Aşama: Ramazan orucu farz kılındı. Ancak dileyen oruç tutmaz, tutmadığı gün yerine fakir doyurabilirdi.

3. Aşama: Yaşlılar ve iyileşeceği umulmayan hastalar oruç tutmayıp bir fakir doyurabilirken, Ramazan ayına yetişen diğer müminlere oruç tutmaları farz kılındı.

4. Aşama: İftardan sonra uyuyan kimse bir daha bir şey yiyemiyordu ve Ramazan gecelerinde müminlerin, eşleriyle beraber olmaları yasaktı. Sonra Allah (cc) hafifletti. İftar ile sahur arasında yemelerine, içmelerine ve hanımlarıyla beraber olmalarına izin verdi.

Farz Oruçlar

A. Ramazan Orucu

Ramazan orucu; Ramazan'ın girmesiyle başlayıp Ramazan ayının bitişiyle son bulan oruçtur.

B. Nezr/Adak Orucu

Adaklar, Allah'a (cc) verilen sözlerdir. İnsanı Rabbine karşı yükümlü kılar. Oruç adağında bulunanın oruç tutması farzdır. Bir sebebe dayanarak ya da bir sebep olmaksızın oruç tutmak üzere Allah'a söz verildiğinde o orucu tutmak, söz veren kişi için farz olur. "Hastalığım iyileşirse bir hafta oruç tutacağım.", "Çocuğum olursa bir ay oruç tutacağım." minvalindeki sözler bu kapsama girer.

Müminler Allah'a verdikleri sözü tutar, adaklarını yerine getirirler:

8. bk. 2/Bakara, 187
9. Ahmed, 22124; Ebu Davud, 507

"Adaklarını yerine getirir ve kötülüğü/şerri yaygın olan bir günden korkarlar." [10]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'a itaat etmeyi adarsa O'na itaat etsin. Her kim de Allah'a karşı masiyet işlemeyi nezrederse sakın Allah'a asi olmasın!" [11] [12]

10. 76/İnsân, 7

11. Buhari, 6696

12. Adak adayanın adağını yerine getirmesi bir zorunluluktur. Adanan şey bir haram veya kişinin kendisine ait olmayan bir şey olmadığı müddetçe, adağı gerçekleştirmek farzdır:

İmrân ibni Husayn'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Günah işleme konusunda yapılan adak yerine getirilmez. Elinde olmayan bir şey hakkında yapılan adak da yerine getirilmez." (Müslim, 1641)

Bununla birlikte İslam, adak adamayı hoş karşılamaz. Zira adak adamanın kula zararları vardır:

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) adakta bulunmayı yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:

"Adak hiçbir şeyi değiştirmez. Adak cimri insandan bir şeyler koparır." (Buhari, 6608; Müslim, 1639)

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) kudsi bir hadiste şöyle buyurmuştur:

"Adak, insana hakkında takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ancak kader onun hakkında takdir ettiğimi getirir. İnsanın adakta bulunmasıyla ben cimriden bir şeyler koparmış olurum." (Buhari, 6609; Müslim, 1640)

Buna göre:

• Adak, Allah'ın kaderini değiştirmez. Kişi adadığı adakla kaderi değiştirecekmiş hissine kapılabilir. Bu da onun imanının **kemâline** zarar verir.

• Kul, adak adadığında dolaylı olarak şunu söyler: Şu işimi görürsen… vereceğim, işimi görmezsen vermeyeceğim. Allah (cc) ile kulluk ilişkisinde cimrilerin ahlakıyla hareket eder. Kullara karşı cimrilik kınanmışken Yüce Allah'a karşı cimrilik öncelikle/evveliyetle kınanmıştır.

• Şer'i naslar incelendiğinde şu kaide görülür: Kişi sorumlu olmadığı bir şeyi istememeli, ileriye dönük sorumluluklarının şimdi/şu ân olmasını istemelidir. Zira sorumlu olmadığı şeyi isteyenler **çoğu zaman** onunla imtihan edilir ve **çoğu zaman** imtihanı kaybederler.

Ömer ibni Ubeydullah'ın kölesi ve kâtibi olan Salim Ebu'n Nadr şöyle demiştir: "Abdullah ibni Ebû Evfâ'nın Ömer ibni Ubeydullah'a yazdığı bir mektup gelmişti, onu Ömer'e okudum. Şöyle yazıyordu: Resûl-i Ekrem (sav) düşmanla karşı karşıya geldiği bir savaşta Güneş tepe noktasından batıya doğru meyledene kadar beklerdi.

Sonra Peygamber ayağa kalkıp ashabı arasında durarak, '**Ey insanlar, düşmanla savaşmak için karşı karşıya gelmeyi arzulamayın. Allah'tan hep afiyet isteyin. Fakat savaşmak üzere düşman ile karşı karşıya geldiğinizde kararlı ve dirençli olup sabredin.** Şunu iyi bilin ki cennet kılıçların gölgeleri altındadır.' buyurdu ve şöyle dua etti:

'Ey Kitab'ı indiren, bulutları istediği yöne çeviren ve düşman birliklerini dağıtıp perişan eden Allah'ım, şu düşmanımızı perişan et hezimete uğrat, bize onlara karşı yardım eyle/zafer nasip et!' " (Buhari, 2965-2966; Müslim, 1742)

Bunun örneği İsrailoğullarıdır. Onlar cihad etmek, düşmanla karşılaşmak için Allah'tan (cc) izin istediler. İzin verilince ayak sürüyüp, savaşmaktan vazgeçtiler:

"Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Hani onlar nebilerine demişlerdi

C. Kaza Orucu

Şer'i bir özür nedeniyle veya özürsüz bozulan orucu, başka bir zamanda yerine getirmeye "kaza orucu" denir. Seferî, hasta, hayızlı ya da nifaslı olma özürleri nedeniyle tutulamayan oruçların sonradan tutulması, yani kaza edilmesi farzdır. Aynı şekilde hiçbir özür olmaksızın orucunu bozanın oruç tutması da farzdır:

"Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun)." [13]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisini zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin.' " [14]

---

ki: 'Bize bir komutan tayin et, (onun komutanlığında) Allah yolunda savaşalım.' O da demişti ki: 'Ya savaş size farz kılındıktan sonra savaşmazsanız?' Demişlerdi ki: 'Biz yurtlarımızdan sürülmüş ve evlatlarımızdan menedilmişken nasıl olur da Allah yolunda savaşmayız?' Savaş onlara farz kılınınca azı hariç (savaşmaktan imtina ederek Allah'ın emrinden) yüz çevirdiler. Allah, zalimleri bilendir." (2/Bakara, 246)

Yine başka bir örnek, bazı fakir sahabilerin "zengin oldukları takdirde" mallarını infak edeceklerine dair verdikleri sözdü. Allah (cc) onları sözleriyle imtihan edip zengin kıldığında ise cimrilik edip yüz çevirdiler.

"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: 'Andolsun ki Allah bize lütuf ve ihsanından verirse hiç şüphesiz Allah yolunda sadaka verecek ve salihlerden olacağız.' Onlara lütfundan ve ihsanından verince de cimrilik ettiler ve ilgisiz bir hâlde yüz çevirip gittiler. Allah'a verdikleri sözü bozmaları ve yalan söylemelerine karşılık, onunla karşılaşacakları güne kadar kalplerinde var olacak olan bir nifakla onları cezalandırdı." (9/Tevbe, 75-77)

Bu naslar şunu gösterir:

Kişi **şu ân** sorumlu olmadığı şeyleri temenni etmemeli, ânın vaciplerine yoğunlaşmalıdır. Zira söz vererek, adakta bulunarak, yemin ederek… Allah'ın farz kılmadığını kendine farz hâle getirenler, **çoğu zaman** sözüyle imtihan edilir ve **çoğu zaman** imtihanı kaybeder.

• Tecrübeyle sabittir ki; geleceğe dair planlar (tul-i emel) ve olmayan şeylere dair verilen sözler şeytan ve nefsin bir oyunudur. Çoğu zaman insana bugünün sorumluluğunu unutturmak, bir ahlaki afet olan tesvif/ertelemek, kişiyi "şu olsaydı şöyle olurdu" diyerek bir nifak hasleti olan bahaneciliğe düşürmek içindir. Bu sebeple kişi söz, yemin ve adakla olmayan şeylere dair hayal kurmamalı, bugüne dair sorumluluklarının bilincinde, imkânlarına dair gerçekçi bir yaklaşım içinde olmalıdır.

13. bk. 2/Bakara, 185

14. Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720

Kaza Orucuyla İlgili Meseleler

• Orucu kasten terk edenler

Orucu kasten/özrü olmaksızın terk eden kişi, günahkârdır. Bu kimsenin kaza tutacağına dair şer'i bir delil yoktur.[15]

• Orucu Tuttuktan Sonra Özrü Olmaksızın Bozanlar

Oruca başladıktan sonra orucu bozan kişi, o gün yerine kaza tutmalıdır.[16]

15. Orucu kasten/özrü olmaksızın terk edenin kaza tutması gerektiği, cumhur-u ulemanın görüşüdür. Ancak bu konuda sahih ve sarih bir delil yoktur. Oruç tuttuktan sonra orucu bozan kişiye kıyas etmiş ve hiç oruç tutmayanın da bir gün kaza etmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Oysa oruca niyet edip başlayan ve sonra o orucu kasten bozan ile hiç oruç tutmayan arasında fark vardır. İkisinin birbirine kıyası doğru değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

16. Bu konuda ihtilaf vardır:

Cumhur-u ulema bu durumdaki birinin bir gün kaza orucu tutacağını söylemiştir.

• Delil olarak şu hadisi getirmişlerdir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, Peygamber'e (sav) gelerek, 'Helak oldum.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Seni helak eden nedir?' diye sordu.

Adam, 'Ramazanda eşimle cinsel ilişkide bulundum.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Bir köleyi hürriyetine kavuşturuver.' buyurdu.

Adam, 'Bulamam.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Üst üste iki ay oruç tut.' buyurdu.

Adam, 'Gücüm yetmez.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Altmış fakiri doyur.' dedi.

Adam, 'Bulamam.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Otur.' dedi, o da oturdu.

Adam oturup beklerken arak denilen bir sepet hurma getirildi.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Git bu hurmayı sadaka olarak dağıt.' buyurdu.

Adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak din üzere gönderen Allah'a yemin olsun ki Medine'nin iki kara taşlığı arasında bizden daha ihtiyaç sahibi bir ev yoktur.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Peki git, bunu ailene yedir. **Bir gün oruç tut** ve istiğfar dile.' dedi." (Ebu Davud, 2393; İbni Mace, 1671; Ahmed, 6945)

Allah Resûlü (sav) orucunu kasten -cinsel ilişkiyle- bozan adama kefaret dışında bir gün kaza orucu tutmasını istemiştir.

• Allah Resûlü (sav) oruç borcunu -şer'i bir özürle olup olmamasına bakmaksızın- dünyevi borca benzetmiştir.

Abdullah ibni Abbâs (ra) anlatıyor:

"Birisi Peygamber'in (sav) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun adına bu bir ayı kaza edebilir miyim?' diye sordu.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah'a ait borç ödenmeye daha layıktır.' buyurdu." (Buhari, 1953; Müslim, 1148)

Dünyevi borç nasıl ödeniyorsa Allah'a (cc) olan oruç borcu da ödenmelidir.

• Allah Resûlü kasıtlı olarak kusarak orucunu bozanın, o gün yerine kaza tutmasını ister.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisi zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin." (Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720)

Kaza Borcu Ertelenebilir mi?

Kaza borcu olanın borcunu ödemede acele etmesi evla olandır. Zira şeriat umumen hayırda acele etmeyi teşvik etmiştir. Oruç borcunu ödemek hayırlı işler kapsamındadır. Ancak kişi kaza borcunu ertelemek isterse erteleyebilir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benim Ramazan'da tutamayıp kazaya kalan oruçlarım olurdu ve ancak Şaban ayında kaza edebilirdim."[17]

Buna mukabil İbni Hazm (rh) **kasıtlı olarak, şer'i bir özür olmaksızın orucunu bozanın kazası olmadığını söyler.**

• Yukarıda mezkûr ilk rivayetin zayıf olduğunu kabul eder. (bk. El-Muhallâ, 4/302-304, 733. Mesele)

Cumhur-u ulema İbni Hazm'ın (rh) zikrettiği illetlerin farkındadır. Ancak onlar bu illetlerle hadisi zayıf görmezler. Bu ziyadenin ("Onun yerine oruç tut.") Ebû Uveys, Abdulcabbar ve Hişam ibni Sa'd kanalıyla Zuhri'den; İbrâhîm ibni Sa'd Leys kanalıyla Zuhri'den; yine mürsel olarak Saîd ibni'l Museyyeb, Nafi ibni Cubeyr, Hasan, Muhammed ibni Kureyb kanalıyla geldiğini söylerler. Tüm bu yolların toplamıyla ziyadenin aslının olduğunu kabul ederler. (bk. Fethu'l Bârî, 1936 No.lu Hadis Şerhi)

• İkinci rivayeti şer'i bir sebeple oruç borcu olana hamleder. (bk. El-Muhallâ, 4/427, 775. Mesele)

• Üçüncü rivayetin yalnızca kusmayla ilgili olduğunu, kusma dışında hiçbir şeyin ona kıyas edilemeyeceğini, zira kıyasın batıl olduğunu söyler. (bk. El-Muhallâ, 4/308, 735. Mesele)

• Kendisi sahabeden şu fetvayı aktarır: "Kim Ramazan orucunu -kasten- yerse tüm ömrünce oruç tutsa da, yediğinin yerine geçmez." Bu fetvayı Ebû Bekir, Alî, İbni Mes'ûd, Ebû Hureyre (r.anhum) nakleder. (bk. El-Muhallâ, 4/311-312, 735. Mesele)

Ne ki bu konuda selef arasında ihtilaf vardır. İbni Hazm (rh) karşıt görüşleri nakletmemiştir. Buhari (rh) Saîd ibni'l Museyyeb; Şa'bi, İbni Cubeyr, İbrâhîm, Katâde ve Hammad'dan (rh) oruç yiyenin bir gün kaza edeceğini nakletmiştir. (bk. Buhari, Kitâbu's Savm, 29. Bab). Öncesinde İbni Hazm'ın (rh) naklettiği, Ebû Hureyre ve İbni Mes'ûd (r.anhuma) rivayetlerini naklederek konunun ihtilaflı olduğuna işaret etmiştir. İhtilafın olduğu bir konuda kimsenin görüşü hüccet olmaz.

Buna ek olarak, sahabeden nakledilen fetva merfu olarak Allah Resûlü'nden (sav) nakledilmiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayete göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

"Bir kimse Ramazan ayında yolculuk hastalık gibi bir durum olmaksızın bir oruç yerse bir yılı oruçlu geçirse bile o borcu ödemiş olmaz." (Ebu Davud, 2396; Tirmizi, 723)

Bu rivayetin isnadında ve metninde problemler vardır:

• Buhari (rh) hadisin ravisi olan Ebû Mutavvıs için, "Onun bu hadisten başka rivayetini bilmiyorum." der. (Tirmizi, Kitâbu's Savm, 27. Bab) İbni Hacer rivayette üç illet olduğunu belirtir. Ebû Mutavvıs hakkında -yeterli- bilgi olmaması, babasının Ebû Hureyre'den (ra) işitip işitmediğinin bilinmemesi ve hadiste idtırab/çelişki. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 723 No.lu Hadis Şerhi) Bu rivayetin merfu olarak zayıf olduğunu İbni Hazm da ikrar etmiştir. (bk. El-Muhallâ, 4/311, 735. Mesele)

• Merfu ve mevkuf olarak nakledilen hadisin metni farklı şekillerde anlaşılmaya müsaittir. Örneğin, "Bir ömür oruç tutsa da Ramazan orucunun faziletini elde edemez." şeklinde anlaşılabilir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 2396 No.lu Hadis Şerhi)

17. Buhari, 1950; Müslim, 1146

Allah Resûlü'nün hanımları onun gözetiminde Ramazan kazasını ertelemişlerdir. Şayet bu caiz olmasa Allah Resûlü (sav) izin vermezdi.

Kaza Borcu Bir Sonraki Ramazan'a Kadar Ertelenebilir mi?

Ramazan kazasının ne zaman tutulacağına dair Kitap ve Sünnette bir sınırlama getirilmemiştir. Kişi Ramazan kazasını erteler ve bir sonraki Ramazan ayı gelirse kaza borcu dışında bir sorumluluğu yoktur.[18]

Kaza Borcu Olan Kişi Nafile Oruç Tutabilir mi?

Kaza orucu vakti geniş olduğundan, kişi kaza borcu varken nafile oruç tutabilir. Buna engel şer'i bir durum yoktur.[19]

Kaza Borcu Olduğu Hâlde Ölenin Durumu

Kaza borcu olduğu hâlde ölen kişinin yakınları onun borcunu tutarlar. Bu borcun kaza orucu, adak borcu ya da kefaret borcu olması arasında fark yoktur:

Âişe Annemizden (r.anha) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ölür ve tutması gereken oruç borcu kalırsa velisi onun adına tutar."[20]

18. Bir grup fukahamız Ramazan orucunu bir sonraki seneye erteleyenin kazayla beraber her gün için bir fakir doyuracağını söylemiştir. Bu görüş isabetli değildir. Şöyle ki;
• Yüce Allah, "Onun yerine başka bir günde oruç tutsun." (bk. 29/Bakara, 184) buyurmuş, fakir doyurma şartı getirmemiştir. (Buhari (rh) istidlali için bk. Kitâbu's Savm, 40. Bab)
• Bu konuda varid olan merfu hadisler zayıftır, hüccet olmaz. (bk. Neylu'l Evtâr, 1699 No.lu Hadis Şerhi)
• Seleften nakledilen görüşlerde ihtilaf vardır. İhtilafla birlikte kimsenin sözünde hüccet yoktur. (bk. Neylu'l Evtâr, 1699 No.lu Hadis Şerhi)
• Müslim'in malı şeriat tarafından koruma altına alınmıştır. Sahih ve sarih bir nas olmaksızın bu aslın dışına çıkılmaz. (bk. Neylu'l Evtâr, 1699 No.lu Hadis Şerhi)

19. Konu hakkında nas olmadığı için seleften başlamak üzere âlimlerimiz ihtilaf etmiştir. Racih olan, kaza borcu olanın nafile oruç tutabileceğidir. Konu hakkında varid olan Ebû Hureyre rivayeti, âlimler tarafından zayıf kabul edilmiştir. Kendi mezhebi -Hanbeliler- bu rivayetle istidlal etmesine rağmen, İbni Kudâme (rh) rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü; İbnu Lehi'a rivayetidir ve o, zayıftır. Ayrıca metinde problem vardır. Zira aynı metinde, "Ramazan kaza borcu olduğu hâlde bir sonraki Ramazan'a yetişenin orucu kabul olmaz." ifadesi geçer. Buna göre kaza borcu olanın bir sonraki Ramazan orucu da kabul olmayacaktır. Bu sonuç icma ile terk edilmiş, kimse bununla amel etmemiştir. (bk. El-Muğnî, 3/154-155)

20. Buhari, 1952; Müslim, 1147

Abdullah ibni Abbâs (ra) anlatıyor:

"Birisi Peygamber'in (sav) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü, annem öldü ve tutması gereken bir aylık oruç borcu var. Ben onun adına bu bir ayı kaza edebilir miyim?' diye sordu.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah'a ait borç, ödenmeye daha layıktır.' buyurdu."[21] [22]

21. Buhari, 1953; Müslim, 1148

22. Rivayetlerin açıklığı nedeniyle Beyhaki (rh) şöyle der: "Bu mesele (naslarla) sabittir. Ehl-i Hadis arasında bu konuda ihtilaf bilmiyorum. (Hâliyle) bu nasların gereğiyle amel vaciptir." (Fethu'l Bârî, 1952-1953 No.lu Hadis Şerhi)

Bu konuda Şâfiî'den (rh) nasların hilafına görüş nakledilir. Beyhaki (rh) İmam Şâfiî'nin "Sözüm hadisle çelişirse sözümü bırakıp hadisle amel edin." sözü gereği, naslarla sabit olan görüşü İmam Şâfiî'ye nispet eder. (bk. Fethu'l Bârî, 1952-1953 No.lu Hadis Şerhi)

Yukarıda kaydettiğimiz açık rivayetlerle amel etmeyen fukaha farklı gerekçeler sunarak bu hadisle amel etmeyi terk etmiştir.

• Bir grup, Medine ehlinin ameline muhalif olması ve metinde idtırab/çelişki olması hasebiyle hadisle amel etmemiştir.

Şüphesiz hüccet Allah Resûlü'nün (sav) sözündedir, Medine ehlinin amelinde değil. Ayrıca hadisin metninde çelişki olarak nakledilen -soru soranın kadın olması, erkek olması, anne veya kız kardeşe dair soru sorulması- hadise zarar vermez. Zira hadislerden istidlal edilen "orucun tutulması" kısmında farklılık ve çelişki yoktur. Ayrıca bu rivayeti çelişkili olduğu için reddetmeleri kabul edilse bile Âişe Annemizin (r.anha) rivayetini reddetmek için hiçbir özür söz konusu değildir.

• Bir grup fakih, Âişe Annemiz ve İbni Abbâs'ın (r.anhum), zikredilen rivayetlerden farklı fetva verdiklerini; ravinin rivayet ettiğine muhalif fetva vermesinin rivayetin zayıflığına alamet olduğunu; zira sahabenin, rivayetlerinin uyulmaya en layık insanlar olduğunu söylemişlerdir. İbni Hacer (rh) buna şöyle cevap verir: "Racih olan, itibar edilecek olanın Âişe ve İbni Abbâs'ın aktardıkları rivayetler olduğudur. Onların kendi görüşlerine itibar edilmemesidir. Çünkü bu durumda doğruluğu kesin olmayan dayanaklara istinaden içtihad ettiğinden dolayı rivayet ettiğine muhalif davranma ihtimali vardır. Bu, hadisin kendisi yanında zayıf olmasını da gerektirmez. Hadisin sıhhati ortaya çıktığı zaman zan olan bir şeyden ötürü tahkik edilen, terk edilemez. Bu mesele, usulde bilinen bir meseledir." (Fethu'l Bârî, 1952-1953 No.lu Hadis Şerhi)

• Bir grup fakih, Âişe (r.anha) ve İbni Abbâs (ra) hadisini bir arada ele almış ve "Adak borcu olursa oruç tutulur, adak borcu olmazsa tutulmaz." demişlerdir. Gerekçeleri şudur: Âişe (r.anha) hadisi mutlak, İbni Abbâs (ra) hadisi mukayyettir. Mutlak rivayeti mukayyede hamlederiz.

Hadisler arasında bir çelişki olmadığından aralarını cemetme ihtiyacı yoktur. (Tafsilat için bk. Fethu'l Bârî, 1952-1953 No.lu Hadis Şerhi; Neylu'l Evtâr, 1702-1704 No.lu Hadis Şerhi)

Bu hadislerle amel etmeyen fakihlerimiz sahabeden nakledilen fetvalara dayanarak her oruç borcu günü için bir fakirin doyurulacağını söylerler.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ölür ve üzerinde bir aylık oruç borcu olursa, arkasındaki kimseler her bir orucunun yerine bir fakiri doyursun." (Tirmizi, 718)

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Ramazan ayında hastalanır ve orucu tutamadan da ölürse onun yerine yemek yedirilir (yani fidye verilir), o kimse adına orucu kaza edilmez. Eğer kişinin nezir borcu varsa onu kaza eder." (Ebu Davud, 2401)

Günümüzde Uygulanan Iskat Uygulaması Caiz midir?

Günümüzde uygulanan ıskat/borç düşürme Allah'ı (cc) ve kulları aldatma girişimi olan bir nifak ahlakıdır; ölünün borcunu ödemeyle ilgisi yoktur. Uygulaması şöyledir: Ölünün buluğ çağından ölümüne kadar kaç yıl geçtiği hesaplanır. Örneğin otuz yıl yaşamış birinin, yılda otuz günden toplam dokuz yüz gün borcu olduğu hesap edilir. Dokuz yüz fakiri doyuracak meblağın güncel nakit karşılığı hesaplanır. Bu para çevreden toplanır, önce fakirlere verilir. Sonra fakirler, "Aldım, kabul ettim, hibe ettim." diyerek parayı sahiplerine geri çevirir. Bu işlem karşılığında fakire cüzi bir miktar ödenir. Böylece ölünün borç vb. ibadetleri ıskat edilmiş olur, kimsenin cebinden ciddi meblağda para çıkmaz. Bu da ancak melun Yahudilerin ve inanmamış münafıkların yapabileceği bir ahlaksızlıktır. Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan hiç kimse böyle bir ahlaksızlık girişiminde bulunmaz. Zira Allah'a (cc) inanan bir kul, Rabbinin böyle ayak oyunlarıyla aldatılamayacağını bilir.

Iskatın şer'i uygulamayla farklarını şöyle sıralayabiliriz:

- İslam'da tutulmuş oruçlar bir daha tutulmaz. Iskatta ise buluğdan ölümüne kadar kişinin tuttuğu oruçlar hesaplanır ve ıskat edilir.

- İslam'da orucu kasten terk edenin, -racih olan görüşe göre- kazası yoktur. Kazası olan, kişinin oruca başlayıp sonra kasten yediği oruçtur. Iskat yapanlar kasten terk edilmiş oruçların da karşılığını vermiş gibi yaparlar.

- Oruç borcu, kulun Allah'a (cc) olan borcudur. Kim hangi hakla Allah'a ait bir borcu, O'nun meşru kılmadığı bir yolla düşürebilir?

- Bir ömür boyunca yapmadığı ibadetlerin düşürüleceğine inanan insan, ibadetlere önem verir mi? İbadetlerin teşri amacı; kişileri boyunduruk altına almak, kulluk bilincini geliştirmek ve Allah (cc) ile bağlarını güçlendirmektir. Iskat ise kişileri amelde gevşekliğe sevk eder.

- Iskat, Hristiyan din adamlarının günah çıkarma ayinlerine benzemektedir. Kimsenin kulların günahlarını hesaplayıp onları affetme yetkisi yoktur.[23]

23. Tafsilat için bk. Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 365-368

Kaza Orucu Tutan Kişi Orucunu Bozabilir mi?

Kaza orucu tutan kişi ihtiyaç duyarsa kaza orucunu bozabilir. Kaza orucunun zamanı geniş olduğundan dilediği zaman o orucu tekrar tutar.[24]

D. Kefaret Oruçları

Bir Müslim'i yanlışlıkla öldüren,[25] eşine zıhar yapan[26] ya da yeminini bozan kimseler için[27] belli aşamalarda oruç, kefaret olarak emredilmiştir. Bunların

24. Bazı âlimler kaza orucunun bozulmayacağını, bozulduğu takdirde onun da ayrıca kaza edilmesi gerektiğini savunmuştur. Delil olarak şu rivayeti almışlardır:

Ummu Hânî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'nin Fetih Günü'nde Fatıma gelip Allah Resûlü'nün (sav) soluna oturdu. Ben de sağ yanındaydım. Bir cariye, içerisinde meşrubat bulunan bir kap getirdi ve Peygamber'e sundu. O da içti. Sonra bana da ikram etti. Ben de içtim ve sonra şöyle dedim: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben oruçluydum, şimdi orucumu bozdum.'

Allah Resûlü (sav), 'Sen bir orucunu mu kaza ediyordun?' buyurdu.

'Hayır.' deyince, 'Eğer nafile ise sana zarar yoktur.' buyurdu." (Ebu Davud, 2456; Tirmizi, 731)

Tirmizî (rh) hadis için, "Onda konuşulmuştur." der. Hadisin isnadında Semmak ibni Harb vardır ve kendisinde ihtilaf edilmiştir. Nesai (rh), Semmak teferrüd ettiğinde ona itimat edilmeyeceğini söylemiştir. Yine isnadda bulunan Ummu Hânî'nin (ra) oğlu Harun, âlimler tarafından meçhul kabul edilmiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 731-34 No.lu Hadis Şerhi)

Bu hadis sahih kabul edilecek olsa bile kaza orucu bozmanın kazası olduğu anlamına gelmez. Lafızda buna delalet eden bir hüküm yoktur. Sahih kabul edildiği takdirde şu söylenebilirdi:

Kaza orucu nafile oruçtan daha önemlidir. Kişi bir ihtiyacı olmadıkça, nafile gibi keyfî olarak onu bozmamalıdır. Bunun ötesinde, "Bozulan kaza orucunun kazası tutulmalıdır." gibi bir hüküm hadiste yoktur.

Aslolan beraat-ı zimmettir. Kişilere şer'i borç yüklemek, bu asla aykırıdır. Delil olmadan bu aslın dışına çıkılmaz.

25. "Bir müminin başka bir mümini hatayla olması hariç (kasten) öldürmesi olacak şey değildir. Kim de bir mümini hatayla öldürürse (bunun kefareti) mümin bir köle azat etmek, bağışlamadıkları müddetçe ailesine diyet vermektir. Şayet (hatayla öldürülen) size düşman olan bir kavimden ve müminse (sadece) mümin bir köle azat etmektir. Şayet (hatayla öldürülen) sizinle antlaşmalı bir kavimdense ailesine diyet teslim etmek ve mümin bir köle azat etmektir. Kim de bulamazsa peş peşe (ara vermeden) iki ay oruç tutsun. Bu, Allah'tan bir tevbedir. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (4/Nisâ, 92)

26. "Kadınlarına zıhar yapıp sonra da sözlerinden dönenler, eşleriyle temas etmeden önce bir köle azad etsinler. Bu, size öğüt verilen şeydir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. (Köle azad etme imkânı) bulamayan kimse, iki ay peş peşe/ara vermeden oruç tutsun. (Buna da) güç yetiremeyen, altmış fakiri doyursun. Bu, Allah'a ve Resûl'üne iman etmeniz içindir. Ve bu, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır." (58/Mücadele, 3-4)

27. "(Niyet ve kasıt olmaksızın ağız alışkanlığı olarak yaptığınız) lağv yeminlerinizden ötürü Allah sizi sorumlu tutmaz. Fakat (niyet ve kasıtla kalplerinizde) bağladığınız yeminlerden sizi sorumlu tutar. (Geçerli olan yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta yollu yiyeceklerle on yoksulu doyurmanız ya da giydirmeniz veya köle azat etmenizdir. Kim de bulamazsa üç gün oruç tutsun. Bu, yemin ettiğinizde (bozduğunuz) yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz! Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size açıklıyor." (5/Mâide, 89)

yanı sıra Ramazan ayında oruçluyken eşiyle beraber olan bir kişinin kefareti yine oruç tutmasıdır.

Ebû Hureyre'nin (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdi.

Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?' buyurdu.

'Hayır!' dedi.

Bundan sonra Allah Resûlü (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Allah Resûlü (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[28]

Nafile Oruçlar

A. Muharrem ve Aşure Oruçları

Muharrem ayında oruç tutmak, Allah Resûlü'nün (sav) teşvik ettiği amellerdendir.

28. Buhari, 1936; Müslim, 1111

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan ayından sonraki en değerli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem ayındaki oruçtur. Farz namazlardan sonraki en değerli namaz da gece namazıdır."[29]

Muharrem ayı içinde en faziletli oruç, Muharrem ayının 10. günü olan Aşure orucudur. Ramazan orucu farz kılınmadan önce Aşure emredilmiştir. Ramazan orucu farz kılınınca isteyen Aşure orucunu tutmuş isteyen tutmamıştır.

Ebû Mûsâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) Medine'ye girdiğinde Yahudilerden bazı insanların Aşure Günü'nü tazim ettiklerini ve o günde oruç tuttuklarını gördü. Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Bizim o gün oruç tutmamız daha uygundur.' dedi ve o gün oruç tutulmasını emretti.' "[30]

Câbir ibni Semre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Aşure Günü oruç tutmayı emreder, o günde oruç tutmaya özendirir ve o gün geldiğinde bizi yoklardı/kontrol ederdi. Ramazan orucu farz kılındığında bunu ne emretti ne yasakladı ne de o gün geldiğinde bizi yokladı/kontrol etti."[31]

Aşure orucu sünnettir, ancak Peygamberimiz (sav) Yahudilere muhalefet olması için bir gün önce veya sonra da oruç tutulmasını tavsiye etmiştir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Aşure Günü/Muharrem ayının 10. günü oruç tutup bugünde oruç tutulmasını emrettiğinde kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, şu bir gerçektir ki bugün Yahudiler ile Hristiyanların saygı duyduğu bir gündür.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Gelecek yıl olduğunda inşallah dokuzuncu gün de oruç tutarız.' buyurdu.

29. Müslim, 1163
30. Buhari, 3942
31. Müslim, 1128

Ancak, gelecek yıl gelmeden Allah Resûlü (sav) vefat etti."[32]

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yahudilere muhalefet edin. (Muharrem ayının) Dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutun."[33]

Aşure orucu, geçmiş yılın günahlarına kefarettir.

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Aşure Günü tutulan orucun bir önceki yılın günahlarına kefaret olmasını ümit ediyorum."[34]

Aşure Orucunun Hikmeti

Aşure orucu hem Mekkeli müşriklerin hem de Medineli Yahudilerin tuttuğu bir oruçtur.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kureyş, Cahiliye Dönemi'nde Aşure Günü'nde oruç tutardı. Allah Resûlü de (sav) Cahiliye Dönemi'nde bu orucu tutardı. Medine'ye gelince bu orucu kendisi tuttu ve o gün oruç tutulmasını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, Aşure orucu terk edildi. Dileyen o gün oruç tuttu, dileyen tutmadı."[35]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Medine'ye gelince Yahudilerin Aşure Günü oruç tuttuğunu gördü.

Onlar, 'Bu güzel bir gündür. Allah, İsrailoğullarını düşmanlarından bugün kurtardı, bu sebeple Mûsâ bugün oruç tuttu.' dediler.

Bunun üzerine Nebi (sav), 'Ben Mûsâ'ya (Mûsâ'nın yaptığını yapmaya) sizden daha layığım.' dedi.

O gün oruç tuttu ve Aşure Günü'nde oruç tutulmasını emretti."[36]

32. Müslim, 1134
33. Şuabu'l Îmân, 3509
34. Tirmizi, 752; İbni Mace, 1738
35. Buhari, 2002; Müslim, 1125
36. Buhari, 2004; Müslim, 1130

Anlaşılan odur ki; bugünün manevi bir değeri vardır. Yüce Allah bugün Mûsâ'yı (as) Firavun'dan ve zulmünden kurtarmıştır. Allah (cc) bu önemli günün oruçla geçirilmesini, bu yüce nimetin unutulmamasını istemiştir. Ki; İslam'ın genel şiarı, geçmiş özel günlerle bir ibadet aracılığıyla bağ kurmaktır. İbrâhîm'in (as), çocuğunu kurban teslimiyetiyle kurban ibadeti yaparak bağ kurmak; Hacer'in teslimiyetiyle Safa ve Merve arasında sa'y yaparak bağ kurmak gibi…

Aksi hâlde toplumlar; geçmişin özel günleriyle kutlama/eğlence üzerinden bağ kurarlar. İslam Yüce Allah'a teslimiyet ve yalnızca O'na kulluk olduğundan bu özel günlerle ibadet üzerinden bağ kurulur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[37]

B. Pazartesi ve Perşembe Orucu

Haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak sünnettir. Peygamberimiz (sav) bu günlerde oruç tutmuştur.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) pazartesi ve perşembe oruçlarını dört gözle beklerdi."[38]

Pazartesi ve Perşembe Orucunun Hikmetleri

• Bu iki günde kulların amelleri Allah'a (cc) arz edilir. Allah Resûlü (sav) amellerin Allah'a sunulduğu günlerde oruçlu olmak istemiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların amelleri pazartesi ve perşembe günleri Allah'a arz olunur. Ben amellerimin Allah'a oruçlu olarak arz olunmasını severim."[39]

37. Ne yazık ki bu ve benzeri Nebevi uygulamalar, bazı insanların bidat ihdas etme gerekçesi olmuştur. Şöyle ki; hevalarınca bidat ihdas edenler, "Allah Resûlü, Mûsâ'nın (as) kurtuluşunu kutladı. Biz de Allah Resûlü'nün doğumunu/hicretini/Fetih Günü'nü… kutluyoruz." derler. Şüphesiz bu yaklaşımda birçok problem vardır.

• Bu zihniyet sahipleri, vahiy alan ve yaptıkları şeriat olan Nebi'yle kendilerini eşitlemiş olurlar. O (sav), bir nebidir; Allah'ın (cc) yönlendirmesiyle hareket eder, yaptıkları onun gözetimindedir. Ayrıca ona itaat farzdır. Bugün bidat ihdas edenlerin ne böyle bir yetkisi ne de özelliği vardır.

• Acaba sahabe (r.anhum) neden Aşure orucunu gerekçe edinerek bugünleri kutlamamış, birer kandil veya kutlama edinmemişlerdir? Bizler Allah Resûlü'nü ve İslam'ı onlardan daha fazla seviyor olabilir miyiz? (Bidatin zararları için bk. Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, s. 163. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.)

38. Tirmizi, 745

39. Tirmizi, 747

• Bugünler, Allah'a (cc) şirk koşmayan ve kardeşleriyle küs olmayan müminler için af/mağfiret günüdür. Allah Resûlü (sav) bugünlerin bereketinden faydalanmak için oruçlu olmak istemiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) pazartesi perşembe günleri oruç tutardı.

Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü! Siz pazartesi ve perşembe günleri oruç tutarsınız, sebebi nedir?' diye soruldu.

O da şöyle buyurdu: 'Pazartesi ve perşembe günleri Allah, her Müslim'i bağışlar. Küs olanlar, bu bağışlananların dışındadır. Allah, 'Barışıncaya kadar küs olanları bırakın.' buyurmuştur.' "[40]

• Allah Resûlü'nün (sav) doğduğu ve Kur'ân'ın indiği gündür.

Peygamberimize (sav) pazartesi günü orucundan sorulmuş ve o, şöyle buyurmuştur:

"Bugün benim dünyaya geldiğim ve Peygamber olarak gönderildiğim gündür (veya bugünde bana Kur'ân indirilmiştir)."[41]

C. Eyyamu'l Biyd Orucu

Eyyamu'l Biyd, "beyaz/aydınlık günler" anlamındadır. Bu geceler, dolunay nedeniyle aydınlık olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir. Hicri ayların 13, 14 ve 15. günlerinde tutulan oruca "Eyyamu'l Biyd" orucu denir. Her ayın bu üç gününde oruç tutmak sünnettir.

Ebû Hureyre (ra) şöyle demiştir:

"Dostum (Allah Resûlü) bana üç şeyi tavsiye etti ve ben ölünceye kadar bunları bırakmam: Her aydan üç gün oruç tutmak, kuşluk namazı kılmak, vitir namazını kılınca uyumak."[42]

Ebû Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim her aydan üç gün oruç tutarsa bütün seneyi oruçla geçirmiş gibi ecir kazanır. Allah bunun ölçüsünü Kitab'ında şöyle bildirmektedir:

40. İbni Mace, 1740
41. Müslim, 1162; Bu hadis pazartesi ve perşembe lafzıyla rivayet edilmiştir. İmam Müslim pazartesi lafzını seçmiş, perşembe lafzını vehim kabul etmiştir.
42. Buhari, 1178; Müslim, 721

'Kim bir iyilikle (Allah'ın huzuruna) gelirse ona, on katı karşılık verilir. Kötülükle gelene ise misliyle mukabele edilir. Onlar zulme de uğramazlar.'[43]

Bir gün on gün sayılır."[44]

D. Dâvûd'un Orucu

Dâvûd (as) gün aşırı oruç tutardı. Bir gün tutar, diğer gün terk ederdi. Peygamberimiz (sav) oruç tutmaya güç yetirdiğini söyleyen ve her gün oruç tutmak isteyen sahabisine Dâvûd'un (as) orucunu tavsiye etmiştir:

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın en çok sevdiği namaz, Dâvûd'un kıldığı namazdır. Allah'ın en fazla sevdiği oruç da Dâvûd'un tuttuğu oruçtur. O, gece yarısına kadar uyur, sonra kalkıp gecenin üçte birini ibadetle geçirir ve son altıda birlik vakitte de tekrar uyurdu. Orucu ise gün aşırı tutardı."[45]

E. Şaban Orucu[46]

43. 6/En'âm, 160
44. Nesai, 2408; Tirmizi, 762
45. Buhari, 1131
46. **Üç Aylar Orucu!**

Ramazan ayının fazileti ve Şaban ayında oruç tutmaya dair naslar vardır. Ancak Receb, Şaban ve Ramazan ayını "Üç Aylar" olarak birleştirmek ve bu üç aya özel olarak başta oruç olmak üzere yeni ameller ihdas etmek; Allah Resûlü'nün ve seçkin ashabının uygulamasında yoktur.

Evet, kişi yılın tüm aylarında olduğu gibi bu aylarda da oruç tutabilir. Ancak bu üç ayın bir bütün olarak diğer aylardan daha faziletli olduğuna inanmak, onun bazı gecelerini kandil ilan etmek, bu aylarda tutulan oruçların "Üç Aylar" olduğuna inanmak kişinin dinine zarar verir.

Zira din Allah tarafından indirilmiştir. Müslim ise o dine teslim olan kişidir. Kul olarak görevi, emredilene ittiba etmek ve nehyedilenden sakınmaktır. Bir mekânın bir mekâna üstün olması, bir zamanın diğer zamanlardan üstün/faziletli kılınmasına ve bir şeyin ibadet olmasına Allah (cc) hükmeder. İnsan ise O'nun hükümlerine boyun eğip kulluk eder. Kişi haddini aşar ve ibadet tayin etmeye kalkarsa hüsrana uğrar. Hem kendini konumlandırdığı yer açısından hem de amelleri boşa gittiğinden çifte hüsrana uğrar.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim dinimizde olmayan bir yenilik çıkarırsa o amel reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

Yine Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kimin yaptığı amel, bizim yolumuz üzere (meşru kıldığımız ve yaptığımız şekilde) olmazsa onun ameli reddedilir." (Müslim, 1718)

Bidatler Ansiklopedisi yazarı şöyle der:

"**Üç Aylar**

Üç aylar, Receb, Şaban ve Ramazan aylarına verilen isimdir. Üç aylarla ilgili getirilen onlarca ha-

disin tümü zayıf ya da mevzûdur; bu nedenle kâle alınmaz. Üç aylar ihtifalleri, sünnet olmaktan ziyade gelenekseldir. Asr-ı Saadet'ten yıllarca sonra ortaya çıkmıştır. Bazı âlimlerin kandil gecelerinde ibadet etmesi sünnet oluşundan değil, kendi kişisel içtihadlarından kaynaklamaktadır, bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Ulema tarafından bu gecelere has namazların kılınması, avama sünnet olarak intikal etti, bidatler sünnet yerine geçti, İslam'a iftira edildi. Müslüman çoğunluğun temelsiz ve mesnetsiz olan bu gecelere rağbet gösterip İslam'ın sabitelerinden kaçmaları, onları ihmal etmesi düşündürücüdür. Söz gelişi yüzlerce ayette bahsedilen cihadın bu gecelerde kılınan bidat iki rekât namaz kadar önem görmemesi ne anlama gelmektedir? İbadetler vahiyle sabit olur. Bu nedenle Peygamber'den asırlar sonra kılınan ibadetler bidattir.

Kişisel kanaat ya da içtihadla bazı âlimler tarafından kılınması onları meşru kılmaz. Cumhur-u ulema şunu demiştir: İbadet konusunda Kur'ân ve sünnet dışında bağlayıcı bir delil yoktur. Bu husus, 'Dinimizde olmayan bir şeyi ihdas edenin ameli geçersizdir.' (Buhari, El İ'tisam, 30) hadisi kapsamına girer.

Ne hazindir ki üç aylar, cennet için piyango mevsimine dönüştürülmüştür. Üç aylar, kandiller İslam'a 'mevsimlik' din vasfını vermektedir. Ashab en hayırlı kuşak olduğu hâlde üç aylar namıyla bir ihtifal sergilememiş, bu amaçla camilerde toplanmamış, ona has bir ibadet yapmamıştır.

Üç aylar değişik yörelerde farklı uygulamalarla karşılanır. Bazı yerlerde üç ay boyunca oruç tutulur, bazı yerlerde umreye gidilir, bazılarında itikâfa girilir, diğerlerinde üç aylarda bulunan kandil gecelerinde mevlüt okunur, bazılarında Yâsin okunur, bazılarında İhlas-ı Şerif, Salat-i Naciye okunur. Genelde sünnette varid olmamış dua metinleri tercih edilir. Âişe, Peygamber'in Ramazan dışında hiçbir ayı tamamıyla oruçlu geçirmediğini nakleder. İmam Şâfiî bu hadisi delil getirerek Ramazan dışında herhangi bir ayın tamamını oruçla geçirmenin mekruh olduğunu söyler. Üç aylarda çeşitli ihtifal ve ibadet geleneğinin, Müslümanların düşünsel ve bilimsel, teknolojik ve ekonomik olarak gerilemeye başladığı dönemlere rastlaması düşündürücüdür. Kandiller furyası, Müslümanların, isabetli düşünme yerine hurafe, bidat ve asılsız rivayetlere yöneldikleri dönemlerde görülür.

Üç Aylarda Görülen Bazı Bidatler

Üç aylarda bulunan kandil gecelerine özgü olarak mezarlıkların ziyaret edilmesi bidattir.

Resûl-i Ekrem, ne Şaban ne de Receb'in tamamını oruçla geçirmiştir. İmam Suyuti, bugünleri ihya etmenin H 4. asırdan sonra çıktığını, onlara ilgili hadislerin uydurma olduğunu söyler. (Suyuti, el-Emru, s. 166)

Recep, Şaban ve Ramazan aylarında mezarlıklarda sadaka dağıtmak bidattir.

Ramazan'a benzetiyorlar gerekçesiyle Ömer, Receb ayının tamamını oruçla geçirenlere ceza verirdi.

Recep ayının on beşinci gecesinde oruç tutulacağı, gündüzün de oruçla geçirileceğine dair hadis zayıftır.

İbni Hacer Askalânî, Receb ayının fazileti, bu ayda ibadet edilmesi, oruç tutulması ve gecelerinin ibadetle geçirilmesine dair sağlam bir hadisin bulunmadığını söyler. Askalânî, 'Receb Allah'ın, Şaban benim, Ramazan'da benim ümmetimin ayıdır.' hadisi konusunda da şunları der: 'Hadisin ravilerinden en-Nekkaş hadis uyduran bir deccaldir. İbni Cevzî, hadisi 'mevzû' olarak vasıflandırır. Suyuti de onu mevzu hadisler arasına alır.'

'Allah'ım Receb ve Şaban'ı bize bereket vesilesi kıl, bizi Ramazan'a ulaştır.' hadisini Ahmed ibni Hanbel rivayet etmiştir. Senedinde geçen Zideta ibni Ebî Rekkad'ın rivayet ettiği hadisler için Buhari, 'Hadisleri münkerdir.' ifadesini kullanır.'

İbni Hibban: 'Hadisleriyle amel edilmez.' der." (Bidat ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 740-742)

(Recep ve Şaban ayında kılınan bidat namaz, oruç ve diğer ameller ile rivayetlerin sened ve metin yönünden tafsilatlı tahlili için bk. Kandil Geceleri ve Bin Yıllık Yanılgı, s. 87-251)

Peygamberimiz (sav) Ramazan ayından önceki ay olan Şaban ayını oruçlu olarak geçirir, Ramazan dışında hiçbir ayda tutmadığı kadar orucu bu ayda tutardı. Bu ayda oruçları çoğaltmak sünnettir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) öyle oruç tutardı ki, 'Artık oruçsuz zaman geçirmeyecek.' derdik. Bazen de öyle bırakırdı ki, 'Bir daha oruç tutmayacak.' derdik. Allah Resûlü'nün (sav) Ramazan ayı dışında tüm ayı oruçlu geçirdiğini görmedim. (Kalan aylar içinde) **Şaban ayından daha çok oruç tuttuğunu da görmedim.**"[47]

Şaban Ayı Orucunun Hikmeti

• Ramazan'dan hemen önce olması nedeniyle insanların çoğu bu ayı ihmal eder. Allah Resûlü (sav) bu aya dikkat çekmiş oldu.

• Ameller bu ayda Allah'a (cc) arz edilir. Nebi (sav) amellerinin oruçluyken arz edilmesini ister.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Şaban ayında oruç tutardı. (Bunun için) pazartesi ve perşembe günlerini gözetlerdi."[48] [49]

47. Buhari, 1969; Müslim, 1156

48. Ahmed, 24508; Nesai, 2356

49. Bu hikmetlerin dışında zayıf delille varid olan hikmetler de zikredilmiştir:

• Allah Resûlü (sav), Ramazan ayını tazim etmek için Şaban ayında oruç tutardı.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Ramazan orucundan sonra hangi oruç daha değerli ve kıymetlidir?' diye soruldu.

Buyurdular ki: 'Ramazan'ın büyüklüğü için tutulan Şaban ayındaki oruçtur.'

'Sonra hangi sadaka değerli ve kıymetlidir?' dendi.

Buyurdular ki: 'Ramazan'da verilen sadakadır.' " (Tirmizi, 663)

Tirmizî (rh), hadisin 'ğarib' olduğuna ve isnadında kuvvetli kabul edilmeyen Sadaka ibni Mûsâ olduğuna dikkat çekmiştir.

• Allah Resûlü (sav), yolculuk, hastalık vb. nedenlerle yıl içinde tutamadığı nafile oruçları Şaban ayında tutardı. Taberani buna dair hadis nakletmiş; sonra hadisin İbni Ebî Leyla nedeniyle zayıf olduğuna işaret etmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1969 No.lu Hadis Şerhi)

• O yıl öleceklerin eceli o ay -görevli meleğe- bildirilir. Allah Resûlü (sav) bu yazı esnasında oruçlu olmak istemiştir.

Ebû Ya'lâ, Musned'inde konuya dair -hükmünde ihtilaf edilmiş- bir hadis nakletmiştir. (bk. Musnedu Ebî Ya'lâ, 4911)

• Bir grup âlim Ramazan öncesi Şaban orucu ve Ramazan sonrası Şevval orucunu, namazlardan önce ve sonra kılınan revatib sünnetlere benzetmiştir. Nasıl ki revatib sünnetler farzlara hazırlık ve ondaki eksikliği tamamlamak için meşru kılınmışsa, Ramazan öncesi Şaban orucu da böyledir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[50]

Şaban Ayının Yarısından Sonra Oruç Tutulur mu?

Şaban ayının ortasından sonra oruç tutmak iki kısma ayrılır:

• Şaban orucunu tutan veya pazartesi-perşembe günleri, Eyyamu'l Biyd, Dâvûd Orucu gibi nafile oruç tutanlar tutabilir.

• Şayet böyle bir âdeti olmayan kimse Ramazan yaklaşınca ihtiyat olsun diye oruç tutmaya başlarsa bu yasaktır. Zira bu, dinde aşırılık kapısını aralar.

Bu konudaki tüm delilleri bir araya topladığımızda Allah Resûlü'nün (sav), Ramazan'ın girip girmediği belli olmayan şek günü ile yine Ramazan'dan bir iki gün önce oruç tutmayı yasakladığını görüyoruz. Şaban ayının ortasında oruç tutmayı yasaklayan hadis de bunlarla birlikte anlaşılmalıdır:

Ammâr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim şek günü oruç tutarsa Ebu'l Kasım'a isyan etmiştir."[51]

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[52]

Abdulaziz ibni Muhammed'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abbad ibni Kesir, Medine'ye gelip Ala'nın meclisine yöneldi, onun elinden tutarak ayağa kaldırdı ve şöyle dedi: 'Şüphesiz bu şahıs babası vasıtasıyla Ebû Hureyre'den, Allah Resûlü'nün (sav), 'Şaban ayı yarılanınca oruç tutmayınız.' buyurduğunu haber veriyor.'

50. bk. El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, 2/309. İbni Receb'den naklen
51. Buhari, Kitâbu's Savm, 11. Bab Başlığı, muallak olarak; Ebu Davud, 2334; Tirmizi, 686, mevsul olarak nakletmiştir.
52. Buhari, 1914; Müslim, 1082

Ala' şöyle dedi: 'Allah'ım, muhakkak babam bana Ebû Hureyre'den ve Peygamber'den (sav) bu şekilde haber vermiştir.' "[53] [54]

F. Şevval Orucu

Ramazan ayının ardından Şevval ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Şevval ayı içerisinde olduğu müddetçe başında, sonunda veya ortasında oruç tutmak arasında bir fark yoktur. Aynı şekilde ayrı ayrı veya art arda tutulmasında da sakınca yoktur:

Ebû Eyyûb El-Ensârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Ramazan orucunu tutar, arkasında da Şevval ayında altı gün oruç tutarsa bir yıl oruç tutmuş gibidir."[55] [56]

---

53. Ebu Davud, 2337; Tirmizi, 738

54. Şaban'ın yarısından sonra oruç tutmayı yasaklamanın benzer delillerle ele alınması, tüm delillerle bir arada amel eden hadis ehlinin metoduna en uygun olandır. Tirmizî (rh) hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Hadis sahih hasendir… Bir grup ilim ehlinin yanında anlamı şudur: Kişi oruç tutmaz, Şaban ayının ortasına gelince Ramazan için oruç tutmaya başlar. Ebû Hureyre'den de bu manaya benzeyen hadis nakledilmiştir. (Ramazan'dan bir veya iki gün önce orucu yasaklayan hadisi kastediyor.) Bu da orucu kerih gören rivayetin Ramazan için oruç tutanlar için geçerli olduğunu gösterir." (Kitâbu's Savm, 38. Bab) Ebû Dâvûd da (rh) bu hadisleri peş peşe vererek (2335-2337) bir arada değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder.

Hadisin sıhhatine dair şöyle söyleyebiliriz:

Bir grup ilim adamı bu hadisi münker kabul edip rivayetten imtina etmiştir. Bunlardan biri Abdurrahman ibni Mehdi'dir. Hadisi rivayet etmeme nedeni hakkında iki görüş vardır: İmam Ahmed onun, bu hadisi, "Allah Resûlü Şaban ile Ramazan'ı bitişik tutardı." hadisine muhalif gördüğünü ve diğer hadisle ameli seçtiğini söyler. Ebû Dâvûd (rh) İmam Ahmed'in (rh) bu görüşünü aktarır ve ona katılmadığını ima eder, "Benim yanımda bu hadis ona muhalif değildir." -Abdurrahman ibni Mehdi'nin bu hadisi nakletmeme nedeni- onu yalnızca Ala'nın babasından nakletmesi, onların dışında kimsenin nakletmemesidir. (bk. Ebu Davud, 2337)

Bazı âlimler de bu hadisi, "Ramazan'dan bir veya iki gün önce orucu yasaklayan" hadise muhalif gördüğünden zayıf kabul eder. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 738 No.lu Hadis Şerhi)

İbni Receb (rh) hadisi Tirmizi, İbni Hibban, Hâkim, Tahavi ve İbni Abdulberr'in sahih kabul ettiğini; fakat onlardan daha büyük hadisçilerin zayıf kabul ettiğini aktarır. Abdurrahman ibni Mehdi, Ahmed ibni Hanbel, Ebû Zur'a ve Eslem bunlardandır.

55. Müslim, 1164

56. **Şevval Orucunun Hükmü**

Bir grup âlim Şevval orucunu mekruh görmüştür. Kûfe ve Medine âlimlerinden nakledilen bu görüşün gerekçesi; cahil avam, bu orucu farz Ramazan orucu zannedebilir, Ramazan'dan olmayan bir oruç Ramazan'a eklenebilir düşüncesidir. Bazı âlimler gerekçe olarak, hadisin İmam Mâlik yanında sahih olmadığını ileri sürmüştür. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/62)

Şüphe yok ki Ramazan ayının hükmü, avamın ve havasın yanında dinde zorunlu bilinmesi gereken meselelerdendir. Ramazan orucunun Şevval orucuyla karışması uzak bir ihtimaldir. Ayrıca

G. Arefe Orucu

Arefe günü, Zilhicce ayının 9. günü, Kurban Bayramı'ndan bir önceki gündür. Bugün oruç tutmak sünnettir. Allah Resûlü (sav) bu orucu tutmuş ve iki yılın günahlarına kefaret olacağını söylemiştir:

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Arefe Günü tutulan orucun önceki senenin ve sonraki senenin günahlarına kefaret olacağını ümit ederim." [57]

Katâde ibni Nu'mân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Arefe Günü oruç tutarsa, onun önündeki yıl ve sonrasındaki yılın günahlarına kefaret olur." [58]

H. Zilhicce Orucu

Allah Resûlü (sav) Zilhicce ayının ilk on gününün Allah katında özel bir değeri olduğunu belirtmiş, bugünlerde yapılan salih amellerin Allah'a (cc) tüm amellerden daha sevimli olduğunu söylemiştir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Zilhicce ayının ilk on gününü kastederek, 'Kendisinde salih ameller yapılan günlerin Allah katında en sevimlisidir.' buyurdu.

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda cihad etmek de aynı şekilde midir?' diye sordu.

Nebi, 'Evet, cihad da öyledir, ancak kişi hem malının tamamını hem de canını o yolda feda ederse o müstesnadır.' buyurdu." [59]

Şevval ve Ramazan'ı ayıran, yediden yetmişe tüm ümmetin haberdar olduğu bir bayram vardır.

Hadisin sıhhatine gelince; neredeyse muhaddislerin tamamı bu hadisi sahih kabul etmiştir. İmam Mâlik'in "Tutanı görmedim." sözü âlimler tarafından kabul görmemiştir. Zira insanların bir sünnetle amel etmiyor oluşu, o sünnetin olmadığı anlamına gelmez. (bk. Neylu'l Evtâr, 1705-1706 No.lu Hadis Şerhi)

57. Ebu Davud, 2425
58. İbni Mace, 1731
59. Buhari, 969

Bugünlerde oruç tutmak diğer tüm ameller gibi, normal günlerde yapılan amellerden daha faziletlidir.[60]

Bir Hatırlatma

Zilhicce ayının onuncu günü, Kurban Bayramı'nın ilk günüdür. İslam bugün oruç tutmayı yasaklamıştır. Bu sebeple Zilhicce orucu ile kastedilen oruçlar, bu ayın ilk dokuz gününde tutulacak oruçlardır.

I. Mücahidin Oruç Tutması

Ebû Saîd El-Hudrî (ra), Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

60. Allah Resûlü'nün (sav) Zilhicce'de oruç tutmadığı da varid olmuştur.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) (Zilhicce'nin) on gününde oruçluyken asla görmedim." (Müslim, 1176)

Buna bakarak Zilhicce'nin on gününde oruç tutulmayacağı düşünülebilir. Bu istidlal isabetli değildir. Zira;

• Allah Resûlü (sav) Arefe orucunu tutmuş, tutulmasını teşvik etmiştir. Arefe, Zilhicce'nin 9. günüdür.

Hüneyde ibni Halid'in (ra) hanımından şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sav) hanımlarından biri şöyle demiştir: 'Allah Resûlü (sav) Zilhicce'nin dokuz günü, Aşure Günü'nü, her aydan üç gün (ayın 13, 14 ve 15. günleri) ve pazartesi, perşembe günleri oruç tutardı.' " (Ebu Davud, 2437)

Ebû Katâde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Her aydan üç gün oruç tutmak ve Ramazan orucu… işte tüm senenin oruçla geçirilmesi gibidir. Arefe Günü tutulan orucun ise önceki ve sonraki senenin günahına kefaret olacağını ümit ederim. Aşure Günü orucunun ise önceki yılın günahlarına kefaret olacağını ümit ederim." (Ebu Davud, 2425; Tirmizi, 749)

• Allah Resûlü (sav) sözle teşvik ettiği bazı amelleri, farz kılınır endişesiyle terk etmiştir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir gece yarısı mescide çıkıp namaz kılmaya başladı ve ashabdan bir kısmı da ona uyarak namaz kıldı. Sabah olduğunda namaz kılan sahabiler gece olup bitenleri arkadaşlarına anlattılar ve o gece daha fazla kişi mescide toplanıp Allah Resûlü (sav) ile birlikte namaz kıldı. O gecenin sabahında olup bitenleri öğrenen diğer sahabiler de mescide gelince üçüncü gecede epey cemaat birikmiş oldu. Peygamber (sav) yine çıkıp aynı şekilde namazını kılmaya koyuldu. Dördüncü gece artık mescid tıklım tıklım olduğu için ashabın bir kısmı dışarıda kalmıştı. Bu yüzden Allah Resûlü (sav) ancak sabah namazı için mescide çıkabildi. Sabah namazını bitirince cemaate döndü ve şehadet getirdikten sonra şöyle buyurdu: 'Esas konuya gelince, sizin bu istek ve arzunuzun bana gizli kaldığını sanmayın. Ancak ben böyle devam ederseniz bu namazın size farz kılınabileceğinden ve ondan sonra sizin bu namazı kılmakta gevşeklik göstereceğinizden endişe ediyorum.' " (Buhari, 924; Müslim, 761)

• Âişe Annemizin rivayetinden kastedilen, on günün tümünü bir arada, oruçlu geçirmediği olabilir. Zira onuncu gün Kurban Bayramı'nın birinci günüdür ve Kurban Bayramı'nda oruç tutmak nehyedilmiştir.

"Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa Allah onun yüzünü cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştırır."[61]

Allah yolunda cihad edenin tuttuğu oruç, faziletli amellerdendir. Şayet mücahidin tuttuğu oruç sorumluluklarını yerine getirmesine engel olmayacak ve onu düşman karşısında zayıf düşürmeyecekse oruç tutabilir. Aksi hâlde oruç tutamaz. Zira savaş sorumlulukları farz, oruç nafiledir. Farza riayet etmek, nafileden daha evladır.

Nafile Orucu Bozmak Caiz midir?

Nafile oruç tutan biri orucunu bozabilir. Bunda şer'i bir sakınca yoktur.

Ummu Hânî'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nafile oruç tutan kimse serbesttir, dilerse orucunu devam ettirir, dilerse bozar."[62]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir gün yanıma geldi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' dedi.

Ben de 'Hayır.' dedim.

O da, 'O zaman ben oruçluyum.' buyurdu.

Bir seferinde bana geldiğinde, 'Ey Allah'ın Resûlü, bize bir hediye getirildi.' dedim.

'Nedir o?' buyurdu.

'Hays.'[63] dedim.

'Ben sabah oruç tutmaya niyet etmiştim.' demesine rağmen o yemekten yedi."[64] [65]

61. Buhari, 2840; Müslim, 1153
62. Tirmizi, 732; Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.
63. Hurma, kurutulmuş dut ve yağ ile yapılan bir tatlı.
64. Tirmizi, 734
65. Bir grup âlim, nafile orucu bozanın o günü kaza etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu düşünceye dair bazı deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delillerin bir kısmı sahihtir, ama sarih değildir. Bir kısmı da sarih, ancak sahih değildir.
Sahih olup sarih olmayan deliller:
"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın." (47/Muhammed, 33)

Nafile Oruçta Kadın, Eşinden İzin Almalı mıdır?

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir kadın, yanında kocası varken onun izni olmaksızın (nafile) oruç tutmasın. Yine bir kadın, yanında kocası varken izni olmaksızın, kocasının evine bir kimsenin girmesine izin vermesin. Kocasının izni olmadan onun kazancından yaptığı harcamanın/sadakanın yarısı kocasına verilir."[66]

Nafile oruç sünnet, eşe itaat farzdır. Farz ile sünnet yan yana geldiğinde farz, nafileye takdim edilir. Ayrıca bu, İslam'ın aile birliğine verdiği önem ve evin reisliğini erkeğe vermesiyle ilgilidir.[67] Zira oruç, günlük yaşantıyı etkilemekte; yeme, içme ve eşler arası özel ilişkiyi değiştirmektedir. Aile düzeninin bozulmaması için eşlerin uyum içinde olması gerekir. Allah Resûlü (sav) erkeğe de ibadetlerinde ailesini gözetmesini emretmiştir.

Bu ayet amelleri boşa götürmemeyi emreder. Ancak boşa götürülen ameli kaza etmeyi emretmez. Hem bu ayetin bu konuya delil alınması da pek uygun değildir. Zira ayetin öncesi ve sonrası okunduğunda riddetten söz ettiği anlaşılır.

"Şüphesiz ki kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve hidayet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e başkaldırıp/karşı safta yer alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. (Allah,) onların amellerini boşa çıkarır. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın. Şüphesiz ki kâfir olup, Allah'ın yolundan alıkoyan sonra kâfir oldukları hâlde can verenler; Allah, onları bağışlamayacaktır." (47/Muhammed, 32-34)

Ayrıca yukarıda örneklerini okuduğumuz üzere Allah Resûlü'nün (sav) uygulamaları açık şekilde nafile orucu bozmanın bu ayet kapsamında olmadığını gösterir.

Nafile orucu bozanın kaza tutacağına dair sarih rivayet ise sahih değildir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Hafsa oruçluyken bize bir yiyecek hediye edildi. Biz orucumuzu bozduk. Sonra Peygamber (sav) yanımıza girdi ve kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bize bu yiyecek hediye edilmişti. Onu canımız çekti ve orucumuzu bozduk.' dedik.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Orucu bozmanızda bir sakınca yok, onun yerine başka bir gün oruç tutarsınız.' buyurdu." (Ebu Davud, 2457; Tirmizi, 735)

Ebû Dâvûd (rh) hadisi naklettikten sonra şöyle der: "Ebû Said ibni Arabi der ki: 'Bu hadis sabit değildir.' "

Tirmizî (rh) El-İlelu'l Kebîr'de şöyle der: "Bu hadisi Buhari'ye sordum. Dedi ki: 'Zuhrî-Urve-Âişe kanalıyla hadis sahih değildir.' " (El-İlelu'l Kebîr, 203)

İmam Şâfiî de (rh) hadisin bu hâliyle sabit olmadığını, doğrusunun, "O gün yerine oruç tutacağım." şeklinde olduğunu belirtir. (El-Umm, 2/112)

66. Müslim, 1026

67. "Allah'ın bir kısmını (erkekleri) diğer bir kısmına (kadınlara) üstün kılması ve mallarından harcamaları nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde idare edicidir…" (4/Nisâ, 34)

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bana, 'Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun?' dedi.

Ben, 'Evet, ey Allah'ın Resûlü (sana bildirilmiştir).' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. **Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır.** Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır. Her aydan üç gün oruç tutman yeter. Yaptığın her bir iyilik on katı iledir. Öyleyse bu bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir.' buyurdu.

(Ben bununla yetinmeyerek daha çok ibadet etmeye çalıştım. Bu da bana sonradan ağır geldi.)

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben (daha fazlasını tutacak) kuvvete sahibim.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'O zaman Allah'ın Peygamberi Dâvûd'un orucunu tut, bundan daha fazla tutma.' buyurdu.

Ben, 'Allah'ın Peygamberi Dâvûd'un orucu nasıldır?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'Yılın yarısını oruçlu geçirmektir.' buyurdu.

(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki:) Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle dedi: 'Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim.' "[68]

Oruç Tutmanın Yasak Olduğu Günler

A. Yalnızca Cuma Günü Oruç Tutmak

Yalnızca cuma günü oruç tutmak yasaklanmıştır.

Muhammed ibni Abbâd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Câbir'e (ra), 'Allah Resûlü (sav) cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?' diye sordum.

Câbir, 'Evet.' dedi.

68. Buhari, 1975; Müslim, 1159

(Hadisi rivayet eden Ebû Asım dışındaki raviler şöyle demişlerdir: 'Bununla tek olarak cuma günü oruç tutulmasını kastetmiştir.')"[69]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun."[70]

Ebû Eyyûb'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) cuma günü oruçlu olan Cuveyriye'nin yanına geldi.

Ona, 'Dün de oruç tuttun mu?' diye sordu.

Cuveyriye, 'Hayır.' deyince Nebi, 'Yarın oruç tutmak istiyor musun?' diye sordu.

Cuveyriye yine, 'Hayır.' dedi.

Allah Resûlü, 'O zaman orucunu boz.' buyurdu."[71]

Rivayetleri incelediğimizde görüyoruz ki yalnızca cuma günü oruç tutmayı Peygamberimiz (sav) yasaklamıştır. Cuma günü oruç tutabilmek için bir gün öncesinde veya sonrasında da oruç tutmak gerekir.[72]

69. Buhari, 1984
70. Buhari, 1985; Müslim, 1144
71. Buhari, 1986
72. "Sadece cuma günü oruç tutmanın yasaklanmasının sebebi konusunda ihtilaf edilmiştir.
Birinci Görüş: Cuma günü bayram günüdür ve bayram günlerinde oruç tutulmaz. Bu görüş, 'başka bir günle beraber cuma günü oruç tutulmasına müsaade edilmesi' nedeniyle problemli bulunmuştur. İbni Kayyim ve başkaları şöyle cevap vermişlerdir: 'Bayram günü olması her yönüyle bayramın aynısı olmasını gerektirmez. Cuma günüyle beraber başka bir gün oruç tutulduğu zaman cuma günü oruç tutmanın haramlığı ortadan kalkar.'
İkinci Görüş: İbadetler konusunda gevşemesin diye sadece cuma günü tutmak yasaklanmıştır. Nevevî bu görüşü tercih eder. Başka bir günle beraber o gün oruç tuttuğunda da aynı sorunun olacağı söylenmiştir. Şöyle cevap vermişler: 'Öncesinde veya sonrasında tuttuğu oruç, cuma günü tuttuğu orucun eksiklik ve kusurlarını cebreder, giderir.' Bu cevap eleştirilebilir. Çünkü cebr sadece oruç ile yapılmaz. Bütün hayır amelleri eksiklikleri cebreder. Bu görüşe göre cuma günü çok fazla hayır amelleri yapan kimseye de o gün oruç tutması caiz olur. Bu hayır ameller bir gün önce veya sonra tutulan orucun yerine geçer. Örneğin kişinin cuma günü bir köle azat etmesi gibi. Kaldı ki bu son söylediklerimizi söyleyen olmamıştır. Aynı şekilde sanki nehiy gevşeklik gösterecek kimseler için özeldir. İbadetler konusunda gevşek olmayanlar için değil. Buna şöyle cevap vermek mümkündür: Burada (zayıf düşme) zannı meşakkat yerine ikame edilmiştir. (Bu) kendisine zor gelmese de yolcuya oruç bozma ruhsatı verilmesi gibidir. (Zira yolculukta meşakkat olma ihtimali/zannı, meşakkat yerine ikame edilmiş, hüküm buna göre verilmiştir.)
Üçüncü Görüş: Cuma gününü aşırı tazim edip Yahudilerin cumarteside fitneye düştükleri gibi bu-

B. Yalnızca Aşure Günü Oruç Tutmak

Bu konuyu yukarıda izah ettik. Aşure Günü'nde oruç tutmak yasaklanmıştır. O günün bir gün öncesinde veya sonrasında da oruç tutmak gerekir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Aşure Günü/Muharrem ayının 10. günü oruç tutup o gün oruç tutulmasını emrettiğinde kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, şu bir gerçektir ki bugün Yahudilerle Hristiyanların saygı duyduğu bir gündür.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Gelecek yıl olduğunda inşallah dokuzuncu gün de oruç tutarız.' buyurdu.

Ancak gelecek yıl gelmeden Allah Resûlü (sav) vefat etti."[73]

günde de fitneye düşülmesinden korkulması nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş cuma gününün oruç dışında tazim edildiğinin sabit olmasıyla çürütülmüştür. Aynı şekilde Yahudiler cumartesi gününü oruç ile tazim etmiyorlar. Eğer dikkat edilen nokta onlara uymayı terk etmek ise kesin olarak o gün oruç tutulmalıydı. Çünkü Yahudiler o günde oruç tutmuyorlar. Ebû Dâvûd ve Nesai'nin rivayet ettikleri, İbni Hibban'ın da sahih kabul ettiği hadiste Ummu Seleme (r.anha), Peygamber'in (sav) cumartesi ve pazar günleri oruç tuttuğunu ve şöyle dediğini aktarmıştır: 'Bu ikisi müşriklerin bayram günleridir. Onlara bu konuda muhalefet etmeyi seviyorum.'

Dördüncü Görüş: Vacip olduğuna inanılması korkusu nedeniyle yasaklanmıştır. Bu görüş de pazartesi ve perşembe günleri orucun tutulmasının meşru kılınmasıyla çürütülmüştür. Bu iki günde oruç tutmaya dair deliller bir sonraki babda gelecektir.

Beşinci Görüş: Gece kıyamının farz kılınmasından korkulduğu gibi bugün de orucun farz kılınmasından korkulduğundan yasaklanmıştır. Mehleb der ki: 'Bu görüş başka bir günle beraber cuma günü oruç tutmaya müsaade edilmesiyle çürütülmüştür. Şöyle ki; eğer söyledikleri gibi olsaydı Allah Resûlü'nün vefatından sonra caiz olurdu, sebep ortadan kalkmış olacağı için.' Mehleb bu konuyu geçtiği şekilde değerlendirmiştir. Onun inancı, görüşünün zahirine göre mekruh olmamasıdır.

Altıncı Görüş: Hristiyanlara muhalefet için yasaklanmıştır. Çünkü onların üzerine cuma günü oruç tutmak vacipti. Biz ise onlara muhalefet etmek ile emrolunduk. Bunu Kamuli nakletmiştir. Ancak zayıf bir görüştür.

Görüşlerin en kuvvetli olanı ve doğruya en yakın olanı birinci görüştür. Bu görüşe dair sarih iki hadis varid olmuştur:

Birinci hadis: Hâkim ve başkaları Amr ibni Ledin tarikiyle Ebû Hureyre'den merfu olarak şunu aktarmışlardır: Cuma günü, bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç günü yapmayın. Öncesinde veya sonrasında oruç tutmanız durumu hariç.

İkinci hadis: İbni Ebî Şeybe, hasen bir isnadla Alî'den (ra) nakletmiştir. Demiştir ki: 'Sizden ay içerisinde nafile oruç tutmak isteyenler perşembe günü tutsunlar, cuma günü tutmasınlar; çünkü cuma günü yeme, içme ve zikir günüdür." (Fethu'l Bâri, 1986 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Allah (cc) en doğrusunu bilir, bir hikmeti de şu olabilir: Cuma günü Müslimler için özel bir gündür. Şayet her nesil, bir ibadeti bugüne tahsis etse zaman içinde cuma gününe özel olduğu düşünülen sayısız ibadet olur. Her gelen nesil, o ibadeti Şari'nin cumaya özel emrettiğini düşünür. Yahudi ve Hristiyanların cumartesi ve pazarı âlimler ve rahiplerin eliyle tanınmaz hâle getirdikleri gibi. Allah Resülü (sav) bu kapıyı kapatmak istemiş olabilir.

73. Müslim, 1134

C. Bayram Günleri Oruç Tutmak

Ramazan Bayramı'nın ilk gününde, Kurban Bayramı'nın ise tamamında oruç tutmak yasaklanmıştır:

Ebû Ubeyd'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kurban Bayramı'nda Ömer ibni Hattâb ile birlikte bulundum. Kendisi namazgâha geldi ve bayram namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde cemaate hutbe okudu ve şöyle dedi: 'Şüphesiz şu iki gün, Allah Resûlü'nün (sav) sizlere oruç tutmayı yasakladığı günlerdir. Bu iki gün, oruç tutmaya ara verdiğiniz gün ile kurban etlerinizi yediğiniz gündür.' "[74]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), iki gün için oruç tutmayı yasaklamıştır: 'Kurban Bayramı günü ile Ramazan Bayramı günü.' "[75]

Yasağın hikmeti şudur:

Nubeyşe El-Huzelî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Teşrîk günleri (Kurban Bayramı'nın 2, 3 ve 4. günleri), yeme içme ve Allah'ı zikretme günleridir."[76]

Bugünler Müslimlerin bayramıdır; yeme, içme ve eğlenme günleridir. Bu nedenle oruç tutmak yasaklanmıştır.

D. Aralıksız Oruç Tutmak

Ebû Katâde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne aralıksız/sürekli oruç tutan bir adam soruldu.

Buyurdu ki: 'O, ne oruç tutmuş ne de iftar etmiştir.' "[77]

Aralıksız oruç tutan, şeriata muhalefet ettiğinden hiç oruç tutmamış gibidir.

74. Buhari, 1990; Müslim, 1137
75. Buhari, 1991; Müslim, 1138
76. Müslim, 1141
77. Nesai, 2383

Yasağın Hikmetleri

Aralıksız oruç tutmanın yasaklanmasının hikmetine dair şunlar söylenebilir:

• Kişinin nefsinin, kişi üzerinde hakkı vardır. Sürekli oruç tutan, nefsinin hakkını gözetmemiş olur.

Abdullah ibni Amr ibni'l Âs (ra) şöyle demiştir:

"Allah Resûlü (sav) bana, 'Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun ve geceleri namaz kıldığın bana bildirilmedi mi zannediyorsun?' dedi.

Ben, 'Evet, ey Allah'ın Resûlü (sana bildirilmiştir).' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen bırak. Bazen namaz kıl, bazen uyu. Çünkü bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Zevcenin senin üzerinde hakkı vardır. Seni ziyarete gelenin senin üzerinde hakkı vardır. Her aydan üç gün oruç tutman yeter. Yaptığın her bir iyilik on katı iledir. Öyleyse bu bütün yılı oruçlu geçirmek gibidir.' buyurdu.

Ben bununla yetinmeyerek daha çok ibadet etmeye çalıştım. Bana da sonradan ağır oldu.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben (daha fazlasını tutacak) kuvvete sahibim.' demiştim.

Allah Resûlü (sav), 'O zaman Allah'ın Peygamberi Dâvûd'un orucunu tut, bundan daha fazla tutma.' dedi.

Ben, 'Allah'ın Peygamberi Dâvûd'un orucu nasıldır?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'Yılın yarısını oruçlu geçirmektir.' buyurdu.

(Hadisi rivayet eden kişi diyor ki:) Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle dedi: 'Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim.' "[78]

• Yasaklanmış günlerde oruç tutmaya sebep olur.

Örneğin bayram günlerinde oruç tutmak yasaklanmıştır. Aralıksız oruç tutan, bu yasağı çiğneyecektir.

78. Buhari, 1975; Müslim, 1159

- Bu, aşırılık kapısını açacaktır.

İslam dini oruç amelinin zirvesi olarak Dâvûd'un (as) orucunu kabul etmiştir. O da bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmamaktır. İnsanı yaratan Allah (cc) olduğundan onun tabiatını en iyi bilen de O'dur. Oruç amelini çoğaltmak isteyen için Dâvûd'un (as) orucu sınırdır. Bu sınırı aşan, muhtemelen kendisini Dâvûd'dan (as) daha üstün görecek, aşırılık tuzağına düşecektir. Allah Resûlü'nün (sav) her gün oruç tutmak isteyen sahabeyi uyarırken Dâvûd'u (as) hatırlatması bundan olsa gerektir.

- Aralıksız oruç (veya herhangi bir amel) kişiyi bıkkınlığa sevk eder.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) hiçbir ayda Şaban ayından daha çok oruç tutmazdı. Çünkü o, Şaban ayının tümünü oruçlu geçirirdi. Allah Resûlü (sav) şöyle buyururdu: 'Amellerden gücünüzün yettiğini yapın. Şüphesiz ki siz usanmadıkça Allah usanmaz, (yani siz usanırsınız, ama Allah usanmaz).'

Peygamber'in (sav) en sevdiği (nafile) namaz, az da olsa devamlı kılınanı idi. O, bir namaz kıldığında buna devam ederdi."[79]

Allah Resûlü (sav) çizilen sınırı aşıp daha fazla amel yapmak isteyenleri, amelin afetlerinden olan bıkkınlık tehlikesiyle uyarmıştır.

- Aralıksız oruç (veya amel) ilerleyen yaşta psikolojik/ruhsal yük oluşturur.

Bir ameli aralıksız yapan kişi âdeta onu âdet edinir. Gençken bir ameli düzenli yapmak kolay olsa da yaşlılıkta veya hastalık gibi durumlarda kişi zorlanır. Yapamadığı ameller onda ruhsal yük oluşturur. Sanki suç işliyormuş vehmine kapılır. Ki; Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesine kulak vermeyen sahabi yaşlandığında pişman olmuştur:

"Keşke Peygamber'in ruhsatını kabul etseydim."[80] demiştir.

79. Buhari, 1970; Müslim, 782
80. bk. Buhari, 1975; Müslim, 1159

E. Şek Gününde Oruç Tutmak

Ammar'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim şek/şüphe günü oruç tutarsa Ebu'l Kasım'a isyan etmiştir."[81]

Şek gününden kasıt; adından anlaşılacağı gibi Ramazan olup olmadığının belli olmadığı gündür. Şaban ayının 29. günü hilal görülmezse Şaban ayı otuza tamamlanır, ihtiyat için oruç tutulmaz. Zira bu, dinde aşırılığa kapı aralar. Ayrıca Ramazan ve Şaban arasında fark kalmaz, iki ay birbirine karışır.

Şayet o gün pazartesi, perşembe, adak orucu… gibi özel bir sebebe denk gelir, Şaban ayının otuzu olarak tutmak yerine bu sebeplerden dolayı tutulursa yasak kapsamında olmaz. Zira şeriat yasaklı günler dahi olsa, daha önceden tutulan oruca denk gelirse, o gün oruç tutmaya izin vermiştir:

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[82]

F. Ramazan Ayı Girmeden Bir veya İki Gün Önce Oruç Tutmak

Ebû Hureyre'den (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık hâline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o gün de orucunu tutsun!"[83]

Şeriat, Ramazan orucunu hilalin görülmesine veya Şaban'ı otuza tamamlamaya bağlamıştır. Sırf ihtiyat olsun diye Ramazan girmeden oruç tutmak yasaklanmıştır.

Bu yasaktan kasıt, Ramazan orucu niyetiyle Ramazan girmeden bir veya iki gün önce oruç tutmaktır. Bu gayenin dışında denk gelen nafile oruçlar, yani Ramazan orucu niyeti olmamak kaydıyla oruç tutulmasında bir beis yoktur. Tirmizî (rh) hadisi rivayet ettikten sonra bu yorumu ilim ehlinden aktarmıştır.[84]

81. Buhari, Kitâbu's Savm, 11. Bab Başlığı, muallak olarak; Ebu Davud (2334) ve Tirmizi (686) isnadıyla mevsul olarak rivayet etmiştir.
82. Buhari, 1914; Müslim, 1082
83. Buhari, 1914; Müslim, 1082
84. bk. Tirmizi, 686. No.lu hadisin açıklaması

G. Cumartesi Gününü Oruca Tahsis Etmek veya O Günü Tazim Amacıyla Oruç Tutmak

Aslen cumartesi günü oruç tutulmasında bir beis yoktur:

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) cumartesi ve pazar günlerinde diğer günlerden daha fazla oruç tutardı ve derdi ki: 'Bu iki gün müşriklerin bayram günleridir. Ben de onlara muhalefet etmekten hoşlanıyorum.' "[85]

Ancak o günü Yahudiler kutsadığı için o günü tazim etmek veya o günü oruca tahsis etmek yasaklanmıştır.

Yezid Es-Sammâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cumartesi gününü tek başına bırakarak oruç tutmayınız. Farz olan oruç olursa o müstesna. O gün orucunu bozmak için üzüm çöpü ve ağaç dalından başka bir şey bulamazsa onu çiğneyerek orucunu bozsun."[86]

Zira İslam umumen müşriklere benzemeyi ve bir günü veya geceyi belli bir ibadete tahsis etmeyi yasaklamıştır:

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir topluma benzemeye özenirse o da onlardan sayılır."[87]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri (tek olarak) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun."[88] [89]

85. Ahmed, 26750
86. Ebu Davud, 2421; Tirmizi, 744
87. Ebu Davud, 4031
88. Müslim, 1144
89. İslam âlimleri yalnızca cumartesi günü oruç tutmanın yasaklanmasında ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafın bazı nedenleri vardır:
• İlki; cumartesi orucunu yasaklayan hadisin sahih olup olmadığıdır. (Bidâyetü'l Müctehid, 2/65) Mâlik (rh), Zuhrî ve Evzaî bu hadisi zayıf kabul etmişlerdir. (bk. Ebu Davud, 2423-2424) Hâliyle cumartesi günü oruç tutmaya cevaz vermişlerdir.

Pazar Günü Oruç Tutmak Caiz midir?

Pazar günü orucuna dair yasaklayıcı özel bir nas yoktur. Bir önceki başlıkta anlattığımız gibi Hristiyanlar kutsadığı için veya o günü oruca tahsis etme kastıyla oruç tutulursa şeriat bunu yasaklamıştır. Bu iki durum dışında pazar günü oruç tutulmasında bir beis yoktur.

• İkincisi; cumartesi orucunu yasaklayan hadisin neshedilip edilmediğidir. Örneğin, muhaddislerden Ebû Dâvûd (rh) önce yasaklayıcı hadisi rivayet etmiş, sonra da bu yasağın kalktığına ve cumartesi orucuna ruhsat verildiğine işaret etmiştir. Yasaklayıcı hadise de mensuh demiştir. Sünen'inde şöyle der:

"**51- Cumartesi Günü de Oruç Tutulmaz mı?**

(2421) Yezid Es-Sammâ'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

'Cumartesi gününü tek başına bırakarak oruç tutmayınız. Farz olan oruç olursa o müstesna. O gün orucunu bozmak için üzüm çöpü ve ağaç dalından başka bir şey bulamazsa onu çiğneyerek orucunu bozsun.'

52- Cumartesi Günü Oruç Tutulur

(2422) Cuveyriye binti'l Haris'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

'Peygamber (sav) bir cuma günü yanıma gelmiş, oruçlu olduğumu görmüş ve, 'Dün oruç tuttun mu?' buyurmuştu.

Ben, 'Hayır.' deyince, 'Peki, yarın tutacak mısın?' buyurdu.

Yine, 'Hayır.' deyince, 'O zaman orucunu boz.' buyurdu.'

(2423) Leys'ten (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

'İbni Şihab'a, 'Cumartesi gününün orucunun yasak olduğu söylenince, 'Bu Hımslıların söyledikleri (zayıf) bir hadistir.' demiştir.'

(2424) Evzai'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

'Abdullah ibni Busr'un cumartesi günü orucunun yasaklığı hakkındaki hadisini, onun halk arasında yayıldığını görünceye kadar gizlemeye devam ettim.' " (Ebu Davud, Kitâbu's Savm, 51 ile 52. Bab)

• Üçüncüsü; bu hadisin metnine muarız sahih hadis olup olmadığında yaşanan ihtilaftır. Bazı âlimler bu hadise daha sahih hadislerin muarız olduğuna kanaat etmiş ve muarız gördükleri -oruca izin veren- hadisleri tercih etmişlerdir. Örneğin, Tahavi (rh), İbni Teymiyye (rh) ve İbni Kayyim (rh); cuma orucuyla ilgili hadisi muarız görmüşlerdir. (bk. El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, 2/405-406)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri (yalnızca) cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasıyla birlikte tutsun." (Buhari, 1985; Müslim, 1144)

Bu ve benzeri hadislerde cumadan sonraki günün oruçlu geçirilmesi istendiği, bununla da cumartesi orucuna izin verildiğine kanaat etmişlerdir. Ancak bu istidlal isabetli değildir. Zira cumartesi orucuna izin veren naslar, mutlak olarak o güne değil, cuma ile birlikte tutulmasına izin vermiştir. Gaye de cuma gününün oruca tahsis edilmesine engel olmaktır.

Sonuç olarak; cumartesi orucu ile ilgili tercih, cumhur-u ulemanın yorumudur. Tüm naslarla bir arada, hiçbirini ihmal etmeksizin amel etmeye imkân verdiğinden hadis ehli metoduna en uygun olan yöntemdir. Tirmizi de (rh) yasaklayıcı hadisi naklettikten sonra şöyle der: "(Cumartesi) orucunun kerahiyetinin anlamı; kişinin o günü oruca tahsis etmesidir. Çünkü Yahudiler o günü tazim eder." (Tirmizi, 744 No.lu hadis açıklaması)

Orucu Bozan Unsurlar

Orucu bozan unsurlar iki kısma ayrılır:

A. Orucu Bozup Kaza ve Kefaret Gerektiren Fiil

Cima/Cinsel Birleşme

Cinsel birleşme, orucu bozan fiillerdendir. Orucu batıl kılan, tenasül uzuvlarının birleşmesidir. Bu durum kudsi hadiste şu şekilde açıklanmıştır:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Yemesini, içmesini ve **şehvetini** benim için terk eder."[90]

Bir Kişi Nefsine Yenik Düşer ve Ramazan Orucu Vaktinde Eşiyle Beraber Olursa Ne Yapmalıdır?

Tevbe Etmelidir: Kişi büyük bir günah işleyerek Allah'a (cc) asi olmuştur. Tevbe etmesi gerekir.

Kaza Etmelidir: Bozduğu oruç yerine başka bir gün oruç tutmalıdır.

Kefaret Ödemelidir: Tevbe ve kaza ile beraber İslam'ın kefaret olarak emrettiklerini yerine getirmelidir. Böyle bir durum Allah Resûlü Dönemi'nde yaşanmıştır:

Yine Ebû Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Nebi (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam, 'Ben oruçluyken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdi.

Daha sonra Allah Resûlü (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?'

'Hayır!'

90. Buhari, 1904; Müslim, 1151

'Peki, iki ay hiç ara vermeden oruç tutabilir misin?'

'Hayır, tutamam ey Allah'ın Resûlü.'

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?'

'Hayır!'

Bundan sonra Allah Resûlü (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Nebi'ye (sav) bir sele dolusu hurma getirildi.

Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım, ey Allah'ın Resûlü.' dedi ve Nebi'nin yanına geldi.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı, ey Allah'ın Resûlü? Allah'a yemin ederim ki Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Allah Resûlü (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse bunu ailene yedir!' buyurdu."[91]

Hadisten öğrendiğimize göre Ramazan orucunu cima ile bozan kişinin kefareti şu şekildedir:

Köle Azat Etmek: Günümüzde kölelik müessesesi kaldırılmıştır, Allah'a hamdolsun. Bugün kâfirlerin esirleştirerek bir nevi köleleştirdiği Müslim esirler, esaretten kurtarılabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[92]

Oruç Tutmak: Köle azat etmeye güç yetiremeyen kimse **iki ay peş peşe** oruç tutacaktır. Özür olmaksızın ara vermesi durumunda iki aylık orucuna baştan başlaması gerekir. Çünkü Peygamberimiz (sav) mutetabieyn/art arda olmasını şart kılmıştır. Hayız, hastalık, yolculuk, hamilelik, emzirme gibi şer'i özürlerden biri nedeniyle ara verilirse bu, oruca zarar vermez. Özür sonlanınca oruca kaldığı yerden devam eder.

Fakir Doyurmak: İki ay peş peşe oruç tutmaya güç yetiremeyen kimse **altmış fakiri** -toplumun örfüne göre orta hâlli bir kişinin doyacağı şekilde- yedirmelidir. Altmış fakire bir defada yemek verebileceği gibi muhtelif ve ayrı hâlde vermesi de mümkündür. Bu konuda bir kayıt getirilmemiştir.

91. Buhari, 1936; Müslim, 1111
92. Kölelikle ilgili detaylı bilgi için bk. 3/329

Kişi bunlardan hiçbirisine güç yetiremiyorsa sorumlu değildir. Çünkü Allah (cc) kimseyi takatinden fazlasıyla mesul tutmaz:

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[93]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getiriniz."[94]

Bu Kişi Bozduğu Orucu da Kaza Etmeli midir?

Evet, kaza etmelidir. Hadisin bir rivayetinde Allah Resûlü (sav), "Bir gün oruç tut ve istiğfar dile."[95] demiştir. Ancak bunu altmış gün ile beraber tutması şart değildir. Öncesinde, sonrasında, ayrı veya beraber tutabilir.[96]

Eşiyle Beraber Olan Kadının Üzerine de Kefaret Gerekir mi?

Kadın, kocasının zoruyla veya oruçlu olduğunu unutarak eşiyle beraber olursa üzerine kaza veya kefaret gerekmez. Ancak oruçlu olduğunu hatırlamasına rağmen kendi isteğiyle eşiyle beraber olursa aynı şekilde kadının üzerine de tevbe, kaza ve kefaret farz olur.

B. Kaza Gerektirip Kefaret Gerektirmeyen Fiiller

1. Kasten Yiyip İçmek

Orucun tanımında da söylediğimiz gibi oruç; yeme ve içmeden uzak durmaktır. Fecr-i sadık vaktinden itibaren Güneş'in batışına kadar olan müddet içerisinde bir şey yemek ve içmek orucu bozar:

"Fecr vakti, beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya (ufukta ikinci fecir olan fecr-i sadık belirinceye) dek yiyip için. Sonra orucu geceye tamamlayın."[97]

Orucunu kasıtlı olarak yeme içme suretiyle bozan bir kimse büyük bir günah işlemiştir. Allah'a (cc) tevbe etmeli ve o günün yerine bir gün kaza etmelidir.

93. 2/Bakara, 286
94. bk. Buhari, 7288; Müslim, 1337
95. bk. İbni Mace, 1671; Ebu Davud, 2393; Ahmed, 6945
96. Tafsilat için bk. s. 123
97. 2/Bakara, 187

İftar Vakti Olmadığı Hâlde Iftar Vakti Zannederek Oruç Açan Kişi Ne Yapmalıdır?

Ezanın erken okunması, bulutlu bir günde Güneş'in battığını zannetmek gibi sebeplerle orucu açan, hata yapmıştır. Yüce Allah hataen yanlış yapanı sorumlu tutmaz.

Esma binti Ebû Bekir'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) zamanında havanın kapalı olduğu bir gün orucumuzu açmıştık. Fakat daha sonra Güneş'in batmadığını anladık."[98]

Allah Resûlü Dönemi'nde yaşanan bu durumun akabinde kaza ettiklerine dair bir rivayet gelmemiştir. Kaza etselerdi sahabe bize naklederdi. Bugün aynı durum yaşanacak olsa yine kaza etmeye ihtiyaç yoktur. Kaza edilmesi gerektiğini söyleyebilmek için özel bir delile ihtiyaç vardır.[99]

98. Buhari, 1959

99. "Esma binti Ebî Bekir hadisini; Hişam ibni Urve amcasının kızı Fatıma binti Munzir'den nakletmiştir. Hişam ibni Urve hadisi naklettikten sonra ona, kazaya gerek olup olmadığı sorulmuştur. Her ikisini de Buhari'nin (rh) kaydettiği rivayetlerde farklı cevaplar vermiştir:

• Ravilerden Ebû Usame'nin, 'Kazayla emrolundular mı?' sorusuna şu cevabı verir: 'Kazadan kaçış var (mıdır?)'

• Ma'mer'in sorduğu soruya ise, 'Bilmiyorum, kaza ettiler mi, etmediler mi?' şeklinde cevap vermiştir." (bk. Fethu'l Bârî, 1959 No.lu Hadis Şerhi)

Buradan anlaşılan şudur: Hişam (rh) yalnızca olayı nakletmiştir. Sahabe toplumunun kaza edip etmediğine dair bilgisi yoktur. **Ancak kendisi bir ilim adamı olarak bu durumda kaza yapılmasına kanaat etmiştir. Yani kaza emri rivayetin kendisinden değil, Hişam ibni Urve'nin yorumu olarak aktarılmıştır.**

Bu konuda sahabeden gelen rivayetlerde farklılık vardır. İbni Hacer (rh) rivayetleri şöyle aktarır:

"Bu konuda Ömer'den (olan rivayetlerde) ihtilaf edildi. İbni Ebî Şeybe ve başkaları Zeyd ibni Vehb yoluyla ondan kazanın terkini rivayet ettiler.

• Ma'mer'in El-A'meş, onun da Zeyd'den olan lafzında Ömer, 'Kaza etmedik, vallahi bizi (kazadan) günah uzaklaştırmıyor.' dedi.

Mâlik başka bir vecih ile Ömer'den onun, '(Ömer) Ne zaman ki iftar etti, sonra da Güneş doğdu; bunun üzerine 'İş kolaydır, biz (Güneş'in doğuşu konusunda) içtihad etmiştik.' dediğini rivayet etti.'

Abdurrezzâk yine bu vecihten olan kendi rivayetinde (Ömer'in), '(Bunun yerine) bir gün kaza ederiz.' (dediğini) ziyade etti. Ona ait Alî ibni Hanzala, onun da babasından olan tarikinde de bunun benzeri vardır.

Bunu Said ibni Mansur da rivayet etti, o rivayette (Ömer'in, 'Sizden kim (Güneş doğmadan) iftar ederse onun yerine bir gün oruç tutsun.' dediği vardır. Said ibni Mansur başka bir tarik ile Ömer'den bunun benzerini rivayet etti.

Kazanın terk edilmesi (görüşü) Mücahid ve Hasan'dan geldi, İshak da öyle söyledi.

İbni Huzeyme'nin seçtiği bir rivayette Ahmed '(Mezkur hadiste) Hişam, 'Kaza zorunludur.' sözünü

Unutarak Yiyip İçmek Oruca Zarar Verir mi?

Kasten yiyip içmek oruca zarar verir, ancak kasıtsız olarak/unutarak yeme içme oruca zarar vermez. Hatta Allah Resûlü (sav) bunu Allah'ın (cc) bir ikramı olarak kabul etmemizi söylemiştir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu bir kimse unutarak yer ve içerse orucunu tamamlasın. Zira ona Allah yedirmiş ve içirmiştir." [100]

Yemeğin Tadına Bakmak Oruca Zarar Verir mi?

Aşçı, ev kadını hazırladığı yemeğin kıvamını kontrol etmek durumunda kalabilir. Yemek boğazdan aşağı inmediği müddetçe tadına bakmak oruca zarar vermez. İbni Abbâs'ın (ra) bu konuda fetvası vardır:

"Oruçluyken, boğazdan aşağı inmedikçe sirkeyi ya da başka şeyi tatmakta sakınca yoktur." [101]

Hacamat, Orucu Bozar mı?

Hacamat (kan aldırmak) orucu bozmaz. Peygamberimizin (sav) oruçluyken hacamat yaptırdığına dair rivayetler mevcuttur.

(Allah Resûlü'ne) dayandırmadı, benim yanımda da onların üzerine kaza gerektiği açık olmadı.' dedi. (İbni Huzeyme de,) 'Birincisini, şayet Ramazan hilali (buluttan dolayı) kapalı olur ve iftar ederek sabahlarlarsa sonra da bugünün Ramazan'dan olduğu onlara açık olursa ittifak ile kaza vaciptir, bu da böyledir.' (görüşünü) seçti.

İbnu't Tin de, 'Mâlik, adak orucunda olduğu vakit kazayı gerekli görmedi.' dedi. İbnu'l Munbir ise El-Haşiye'de bu hadis hakkında, 'Mükellefler yalnızca zahir ile sorumludur. İçtihad edip hata ettikleri vakit üzerlerine bir sıkıntı yoktur.' dedi." (Fethu'l Bârî, 1959 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Konuda ihtilaf olduğu için asıllara dönmek zorundayız. Asıl şudur: Yüce Allah, kullarını hatalı olarak yaptıkları amellerden sorumlu tutmaz.

"…'Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma'…" (2/Bakara, 286)

"Yüce Allah müminlerin bu talebine 'Evet, yaptım.' diyerek icabet etmiştir." (Müslim, 125-126)

"…Hata olarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur. Lakin (günah), kalplerinizin taammüden/kasten yaptığıdır. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." (33/Ahzâb, 5)

Ebû Zerr El-Gıfarî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Allah, ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir.' " (İbni Mace, 2043)

100. Buhari, 1933; Müslim, 1155

101. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 9277

İbni Abbâs (ra) şöyle der:

"Peygamber (sav) oruçluyken hacamat yaptırdı."[102] [103]

Tedavi Amaçlı Kullanılan Ilaçlar Oruç Bozar mı?

İğne, damla, serum, kan alma, kan verme, dil altı hapları, nefes darlığı için

102. Buhari, 1939

103. Allah Resûlü'nün oruçluyken hacamat yaptığı varid olduğu gibi, oruçluyken hacamat yapanın orucunun bozulacağına dair rivayetler de varid olmuştur.

Sevbân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kan aldıran kimsenin orucu bozulmuştur." (Ebu Davud, 2368; Tirmizi, 774)

Bu iki rivayet nasıl anlaşılmalıdır? Âlimlerimizin farklı yaklaşımları olmuştur:

• Önce yasaklanmış, sonra ruhsat verilmiştir: Ebû Dâvûd (rh) önce "Oruçlunun Hacamat Yapması Hakkında Bab" (Kitâbu's Savm, 28. Bab) başlığıyla hacamatın orucu bozacağına dair rivayeti vermiş, sonra "Bu Konuda Ruhsat Babı" (Kitâbu's Savm, 29. Bab) başlığıyla Allah Resûlü'nün (sav) oruçluyken hacamat yaptırdığına dair rivayeti nakletmiştir. Tirmizi'nin (rh) tasarrufu da bu yöndedir. Önce "Oruçlunun hacamat yapmasının kerih olduğuna dair gelen rivayetler" (Kitâbu's Siyâm, 60. Bab) başlığıyla yasaklayıcı rivayeti, sonra "Bu konuda ruhsata dair gelen rivayetler" başlığıyla izin veren hadisleri kaydetmiştir. Hadisçilerden İbni Hazm da (rh) aynı yolu izlemiştir. (bk. El-Muhallâ, 4/335, 753. Mesele)

• Bir grup âlim bu zıtlığı yasak-ruhsat olarak değil, yasak-nesh olarak ele almıştır. Buna göre Allah Resûlü önce yasaklamış, sonra izin vererek birinci hükmü neshetmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1937-1940 No.lu Hadis Şerhi) Açıkçası kesin bir kanıt olmadan nasların birbirini neshettiğini söylemek isabetli değildir. Zira sahih naslarla amel, şer'i bir sorumluluktur. Nesh ise bir nasla amel etmemektir. Zan/İçtihad sebebiyle naslarla amel etme sorumluluğu düşmez.

• Bir grup âlim yasaklayıcı hadislerle izin veren hadislerin senedlerini karşılaştırmış; izin veren hadisleri yasaklayıcı hadislere tercih etmiştir. Buhari (rh) yasaklayıcı rivayetleri temrid sigasıyla ve ravilerin şüphe ederek naklettiklerini aktarırken (Buhari, Kitâbu's Savm, 32. Bab), izin veren rivayetleri açık lafızlarla aktarmıştır. (Buhari, 1938-1939), İmam Şâfiî'den izin veren rivayetlerin daha iyi isnada sahip olduklarını belirterek tercih yapmıştır. (Fethu'l Bârî, 1938-1939 No.lu Hadis Şerhi)

• Hadis imamlarından bir grup, hacamatın orucu bozacağını tercih etmiştir. İbni Kudâme (rh) El-Muğnî'de bu görüşü İmam Ahmed ile birlikte İbni Munzir, İshâk ibni Rahaveyh, Muhammed ibni İshak ve İbni Huzeyme gibi hadis imamlarına nisbet eder. Gerekçeleri şöyledir:

· Hacamatın orucu bozacağına dair rivayeti on bir kişi Nebi'den nakleder.

· İzin verilen hadisler neshedilmiştir. Bazı rivayetlerde Allah Resûlü'nün oruçluyken hacamat yaptırdığı, bundan dolayı zayıf düştüğü ve bunun üzerine oruçluya hacamat yaptırmayı yasakladığı nakledilmiştir. Bu da yasağın izinden sonra varid olduğunun delilidir. (bk. El-Muğnî, 3/120) Bu görüşlerin delilini en detaylı ele alan ve karşıt görüşlere reddiye veren âlim, İbni Huzeyme'dir (rh). (bk. Sahîhu İbni Huzeyme, 1962-1984)

Deriz ki: Bu konuda her görüşün zayıf ve güçlü yönleri vardır. Hâliyle asıllara dönmek ve bir tercihte bulunmak gerekir. Hacamatın orucu bozacağına dair sahih, sarih ve muarızdan yoksun bir delil yoktur. Ayrıca sahabiler hacamatın oruç bozacağına dair delilleri zahiri üzere değil, yorumlayarak almışlardır. Yani bu nastan haberdarlardır; ancak nassın özel bir nedeninin olduğunu nakletmişlerdir.

Enes ibni Mâlik'e, "Siz oruçluyken kan aldırmayı uygunsuz (kerih) bir davranış olarak görür müydünüz?" diye sorulmuş ve o da, "Hayır, oruçluyu zayıf düşüreceği söz konusu olmadıkça görmezdik." diye karşılık vermiştir. (bk. Buhari, 1940)

kullanılan spreyler, vücudun bir bölgesini görüntülemek için vücuda yerleştirilen kameralar, gargara yapılan ilaçlar… belli şartlar dâhilinde orucu bozmaz:

- Bu ilaçlar suyla alınmamalıdır.
- Gıda takviyesi, tok tutma gibi özellikleri olmamalıdır.[104]

Bu hükmün delilleri şöyledir:

- Orucu bozan unsurlar taabbudidir/tevkifidir. Şeriatın bildirdikleri ve onun birebir benzerleri dışında bir şey orucu bozmaz. Bu ilaçlar suyla alınmadığı ve doyurucu özelliği olmadıkça, hiçbir surette yeme içmeyle aynı değildir.

- Bir önceki bölümde okuduğumuz gibi Allah Resûlü (sav) oruçluyken kan aldırmıştır. Kan aldırma bir tedavi yöntemidir. Ayrıca onun döneminde birçok insan tedavi amaçlı farklı ilaçlar kullanıyordu. Göz sürmeleri, damlalar, yağlar… o dönemde mevcuttu. Şayet bunlar orucu bozacak olsa Allah Resûlü (sav) tüm toplumu ilgilendiren bu durumda konuyu izah eder, açıklığa kavuştururdu. Zira o, şer'i hakikatleri beyan etmek için gönderilmiştir.

- Şer'i naslar yeme, içme, şehvet ve bunlarla aynı anlama gelecek şeyleri yasaklar. Örneğin, abdest alanın ağzına (mazmaza) ve burnuna (istinşak) su vermesini yasaklamaz. Oysa her ikisi de vücudun menfezlerinden vücuda bir şey almaktır. Ancak burna su verenin mübalağa yapmasını yasaklar. Çünkü bu, suyun boğaza kaçıp mideye inmesine vesile olabilir. Hâliyle ilaçlar da yeme ve içmeyle aynı anlama gelmedikçe -susuzluk ve açlığı gidermedikçe- sırf bir menfezden içeri giriyor diye orucu bozmaz.[105]

- Geçmiş ulemamızın insan anatomisiyle ilgili bilgisi eksikti. Hâliyle ulaştıkları sonuçlar da eksikti. Neyin mideye ulaştığı, insanın susuzluk ve açlık ihtiyacını karşıladığı fukahanın değil, tıpçıların uzmanlık alanıdır ve bu konuda fukahadan ziyade tıpçılar bilirkişi kabul edilmelidir. Bugün

104. Bu şart; Mecmeu'l Fıkh'ın, Orucu Bozmayan Şeyler, 93, 1/10 No.lu kararıdır. Buna göre doyurucu özelliği olan ilaçların kullanımı orucu bozar. Her ne kadar yeme içme şeklinde bir doyma olmasa da orucun maksadından olan 'yeme içmeden uzak durma' şartı dolaylı olarak çiğnenmiş olur.

105. Bu üç maddenin geniş açıklaması için bk. El-Muhallâ, 4/335, 753. Mesele; Mecmûu'l Fetâvâ 25/242

mevcut uluslararası fıkıh komisyonları tıp bilgisinden faydalanarak fetva verdikleri için, ilaçların oruca etkisiyle ilgili bu komisyonlara müracaat etmek daha güvenilir bilgiye ulaşmamızı sağlar. Ne yazık ki geçmiş ulemanın ilaçlarla ilgili fetvalarında ısrar etmeyi takva sanan insanlar vardır. Oysa tıp ve fıkıh, her ikisi de Yüce Allah'ın El-Alîm ismiyle bize öğrettiği ve birçok alanda birbirini tamamlayan ilimlerdir. Şer'i ilimleri geçmişin bir diliminde dondurmak, takva veya sünnete bağlılık değildir. Olsa olsa geleneğe bağlılık olabilir. İslam, körü körüne sırf "geçmişimiz/selefimiz/mezhebimiz/atalarımız" diye bir yere bağlılığı tasvip etmez. Geçmiş ulemamız Allah'ın (cc) onlara öğrettiği kadarıyla çaba gösterdi, içtihad etti ve yaşadıkları çağın sorunlarına çözüm üretti. Onların insan anatomisine ve ilaçların vücuda etkisine dair bilgilerinin eksikliği bir ayıp değildi. Bilakis onca imkânsızlığa rağmen, bu denli detaylı araştırmalar yapmaları bir faziletti. Ne ki bugünün fakihinin eksik bilgisi ve bu eksik sonucundaki ısrarı bir kusurdur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

İlaç Kullanan Oruçlunun Dikkat Etmesi Gerekenler

İlaçlar konusunda -maalesef- fıkhi tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Kişinin amelinde şüpheye düşmemesi, vesvese kapısını şeytana kapatmak ve sahabe ahlakını örnek almak adına bazı tavsiyelerde bulunmak yerinde olacaktır:

• Zaruret ve ihtiyaç olmadıkça, oruç esnasında ilaç kullanılmamalıdır. Buna karar verecek olan, İslami hassasiyetleri olan uzman doktordur. Allah Resûlü (sav) şüpheyi kaldıracak şekilde davranmayı tavsiye etmiştir:

Ebu'l Havrâ Es-Sa'dî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hasan ibni Alî'ye, 'Allah Resûlü'nden (sav) ezberlediğin bir şey var mı?' diye sordum.

Dedi ki: 'Allah Resûlü'nden şunu ezberledim: 'Şüpheli olanı bırak, şüphesiz olana bak; çünkü doğruluk gönül rahatlığıdır. Yalancılık ise kuşkudan ibarettir.' "[106]

106. Tirmizi, 2518

Numan ibni Beşir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Helal de bellidir, haram da. Bu ikisi arasında insanlardan çoğunun bilmediği şeyler vardır. Kim şüphelilerden korunursa dinini ve ırzını (şahsiyetini) korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşer."[107]

• İlaçları iftardan sonra kullanma imkânı varsa, akşam kullanmak daha efdaldir. Sahabe, oruçlunun hacamat yapması -günümüzde kan aldırma işlemi- tartışılınca, hacamatı iftardan sonra yaptırmaya başlamıştır:

"İbni Ömer (ra) oruçluyken hacamat yapardı. Sonra onu bıraktı, akşam yapmaya başladı."[108]

İhtilaftan kaçınma imkânı oldukça ihtilaftan kaçmak evla olandır.

2. Kasten Kusmak

Gayriihtiyari ve kasıtsız kusmak oruca zarar vermez. Ancak kişi kasten/kendisini zorlayarak kusarsa orucu bozulur ve orucunu kaza etmesi gerekir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu istemeyerek kusarsa o kimseye orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kendisi zorlayarak kusarsa orucunu kaza etsin."[109]

3. Hayız veya Nifas Olmak

Oruç esnasında hayız kanı gören ya da lohusa olduğu için nifas kanı gelen kadınların oruçları bozulmuştur. Bugünün orucunu sonradan kaza etmeleri gerekir.[110]

4. Meninin Şehvetle Gelmesi

Eşini öpmek, düşünmek, elle boşalma/mastürbasyon veya herhangi bir şehvet yolu sebebiyle meninin gelmesi orucu bozar. Bu konudaki delilimiz şu hadistir:

107. Buhari, 52; Müslim, 1599
108. Buhari, 1937
109. Ebu Davud, 2380; Tirmizi, 720; İbni Mace, 1676
110. Tafsilat için bk. s. 197

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Yemeğini, içmesini ve **şehvetini** benim için terk eder."[111]

Oruçlu olduğunu bilmesine/hatırlamasına rağmen bu hâllerden birisi sebebiyle kişiden meni gelirse orucunu bozmuş ve günahkâr olmuştur. Bu kişinin üzerine -eğer farz orucu bozmuş ise- Allah'a (cc) tevbe etmekle beraber bozduğu orucun kazası gereklidir.

İhtilam Olmak Orucu Bozar mı?

Oruç günü içinde uyuyan ve ihtilam olanın orucu bozulmaz. Zira uyuyandan kalem kaldırılmıştır:

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden, buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan."[112]

Ayrıca orucun bozulmasında kasıt şartı vardır. İhtilam, insan iradesi dışında gerçekleşen bir durumdur.

Meninin Şehvetsiz Gelmesi Orucu Bozar mı?

Şehvetle gelen meni, tazyikli ve kesik kesiktir. Şehvetsiz gelen meni ise tazyiksizdir. Şayet ihtilam veya cinsel ilişki sonrasında peniste meni kalır ve oruç günü içinde akarsa, oruca zarar vermez. Zira bu, şehvetsiz gelen menidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Mezi Orucu Bozar mı?

Mezi orucu bozmaz. Zira Allah Resûlü oruçluyken eşini öpmüş, sahabesine de bu yönde fetva vermiştir. Bu durumda mezinin gelmesi galibu'z zandır. Şayet mezi orucu bozsa Allah Resûlü (sav) bu fiillere izin vermezdi.

111. Buhari, 1894; Müslim, 1151
112. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423

Ömer ibni Ebî Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Oruçlu öpebilir mi?' diye sormuştum ve Allah Resûlü (sav), 'Bunu Ummu Seleme'ye sor.' buyurmuştu.

Ummu Seleme de Allah Resûlü'nün (sav) böyle yaptığını bildirdi.

Bunun üzerine, 'Ey Allah'ın Resûlü, Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.' dedim.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah'a yemin olsun ki, Allah'a karşı sizin en takvalınız ve O'ndan en çok korkanınızım.' buyurdu."[113]

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Neşelendim ve oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm. Hemen Allah Resûlü'ne (sav), 'Oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm ve böylece büyük bir iş işledim. (Ne olacak durumum?)' dedim.

O da, 'Sen oruçluyken suyla ağzını çalkalarsan ne olur, orucun bozulur mu?' buyurdu.' "[114]

Orucun Sünnetleri

A. Sahur Yapmak

Sahur; fecirden önce oruç tutmak için yeme ve içme eylemidir. Allah Resûlü (sav) sahur yapmış ve ashabına da tavsiye etmiştir:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sahur yapın. Çünkü sahurda bereket vardır."[115]

Abdullah ibni Hâris'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sahur yemeği Allah'ın size verdiği bir berekettir, onu terk etmeyiniz."[116]

113. Müslim, 1108
114. Ebu Davud, 2385
115. Buhari, 1923; Müslim, 1095
116. Nesai, 2162

Bunun yanında Nebimiz (sav) bizim orucumuz ile Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki farkın sahur yemeği olduğunu söylemiştir:

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bizim orucumuz ile Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki fark sahur yemeğidir."[117]

Sahur yapmak sünnet olduğu için sahuru terk etmek, sünnete muhalefet etmektir, doğru değildir. Ayrıca sahur yapmadan oruç tutmak sağlık açısından da zararlıdır.

B. Sahuru Geciktirmek

Sahuru fecir vaktinden hemen önceye ertelemek sünnettir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zeyd ibni Sabit, Allah Resûlü (sav) ile birlikte sahur yaptıklarını, sonra da namaza durduklarını bana anlattı.

Ona, 'Sabah namazı ile sahur arasında ne kadar geçmişti?' diye sordum.

O da, 'Elli ya da altmış ayet okunacak kadar bir zaman.' şeklinde cevap verdi.'"[118]

Elli ya da altmış ayet kısa bir sürede okunabilir. Buradan anlaşıldığı üzere sahur, bu şekilde kısa ve dar vakitlerde yapılmalıdır.

Sahur Vaktinde Cünüp Olduğunu Fark Eden Kimse Vaktin Darlığı Durumunda Sahur mu Yapmalıdır, Gusül mü Almalıdır?

Cünüplük, oruca başlamaya engel değildir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı."[119]

117. Müslim, 1096
118. Buhari, 575; Müslim, 1097
119. Buhari, 1930; Müslim, 1109

Ebû Bekr ibni Abdurrahman'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Babamla birlikte Âişe'nin yanına gittik.

Bize şöyle dedi: 'Allah Resûlü (sav) üzerine şahitlik ederim ki kendisi ihtilam yoluyla değil, cinsel ilişki sebebiyle cünüp olarak sabahlar ve sonra orucunu tutardı.' "[120]

Sahurun ise vakti sınırlıdır. Hâliyle önce sahur yapar, sonra sabah namazı için gusleder. Oruç için gusletme zorunluluğu yoktur.

C. İftarda Acele Etmek

İftarda acele etmek, yani iftar vakti girdiği zaman hemen orucu açmak sünnettir:

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İftar vakti girer girmez oruçlarını açtıkları sürece insanlar hayır üzerindedir."[121]

D. İftarı Taze Hurma, Yoksa Kuru Hurma, Yoksa Su ile Açmak

Sünnet olan, orucu taze hurmayla, yoksa kuru hurmayla açmaktır. İkisi de bulunmazsa suyla açmak aynı şekilde sünnettir:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), akşam namazını kılmadan önce birkaç yaş hurmayla iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurmayla iftar ederdi. O da yoksa birkaç yudum su içerdi."[122]

Selmân ibni Âmir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu olan kimse orucunu hurmayla açsın, hurma bulamazsa suyla iftar etsin; çünkü su temizdir."[123] [124]

120. Buhari, 1931
121. Buhari, 1957; Müslim, 1098
122. Ebu Davud, 2356
123. Ebu Davud, 2355
124. Orucun su ve hurmayla açılmasına dair Müslime bir doktor kardeşimizin hazırladığı bilgi notunu paylaşmak istiyorum.
Hurmanın Faydaları
İnsan vücudu oruç ile birlikte uzun bir açlık dönemine maruz kalır. Sindirim sistemi kendisini

uyku moduna alır. Kaliteli ve sindirim sistemine faydalı besinler ile orucu açmak gerekir. Bütün gün uyku hâlinde olan mide ve bağırsaklara birden yüklenmemek, kademeli olarak faaliyete geçmelerini sağlamak, sağlık açısından önemlidir. Orucun su ve hurma ile açılması mide üzerinde dengeli bir uyarı sağlar. Uyanan mide yavaş yavaş besin sindirimine adapte olur. Sindirime başlayan mide, bağırsaklara da sinyaller gönderir ve bağırsakların da sindirime hazırlanmalarını sağlar. Bir iki adet hurma, biraz su ve bir kase çorba sonrası namaz kılınması, yani sindirime ara verilmesi; mide ve bağırsakların sindirme işlemine adaptasyonunda dengeli bir işlev göstermelerine yardımcı olur. Midenin ve bağırsakların hurma ve sıvılarla uyarılması, doygunluk hissi oluşumunu sağlar ve iftarda aşırı yemelerin önüne geçer.

• Hurma, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu mineral, vitamin ve besin değerleri bakımından çok zengin bir meyvedir. Oruçlu olarak geçirilen bir günün sonunda iftarda tüketilen birkaç adet hurma, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu birçok besin ögesini karşılar.

• Hurma, enerji değeri (kalori) olarak kırmızı etten daha yüksek enerjiye sahip bir meyvedir. Oruçla birlikte aç kalan insan bedeninin enerji ihtiyacı, iftarda yedikleri yanında birkaç adet hurmayla çok rahat karşılanabilir.

• Hurma şekerli bir meyve olmasına rağmen; kan şekerini hızla yükseltmez. Kontrollü bir şekilde kana geçer. İnsan vücudu oruç boyunca aç kalır ve vücutta depolanmış şekerleri tüketir. Hurma iftar sırasında kan şekerinde ani yükselmelere sebep olmadığı için, kandaki şeker seviyesinde ani dalgalanmalara sebep olmaz. Bu tarz kan şekerini kontrollü yükselten besinler, düşük glisemik indeksli kabul edilir ve besinin kaliteli olduğunu gösterir. Hurma da içerdiği yüksek kan şekerine rağmen glisemik indeksi düşük olan, kaliteli bir besindir.

• Oruçlu geçirdiği bir günün sonunda aç kalan insan bedeni enerji ihtiyacını karşılamak için fazla yemek yeme eğiliminde olabilir. Uzun süre açlıktan sonra kan şekerini toparlamak, iftarda fazla yemeyi önlemek ve enerjimizi arttırmak için orucu hurmayla açmak uygundur.

• Hurmada kolesterol değeri düşük olduğu için kötü kolesterol (LDL) kanda yükselmez. Kötü kolesterolün sebep olduğu kalp ve damar hastalıklarına karşı koruyucudur. Aynı zamanda bağışıklık sistemini destekleyicidir.

• İçerdiği C vitamini ve fenolik asit gibi yağ asitleri sayesinde antioksidan özelliği olan bir besindir. Bu sayede kanserlere karşı koruyucudur.

• Damar tıkanıklıklarını ve yaşlanmayı önler.

• Oruçlu geçirilen bir gün boyunca açlıkla beraber yaşlanmış, eskimiş hücreler yok edilir, iftarla tüketilen antioksidan kaynağı hurma vesilesiyle bu eskimiş ve yok edilmiş hücrelerin yerine daha sağlıklı olan yenileri üretilebilir.

• Hurma, lif değeri yüksek olan bir meyvedir. Bir gıdanın lifli olması bağırsaklarda sindirim sistemi üzerine fayda sağlar. Bağırsak tembelliği ve hazımsızlık problemlerini giderir. Bağırsak içindeki faydalı bakteriler (flora) üzerine olumlu etkiler yapar. Besinler daha kolay ve hızlı bir şekilde sindirildiği için kanserojen özelliğe sahip besin maddeleri bağırsakların içinde çok uzun süre kalamaz ve bağırsak kanserlerine karşı da koruyucu etki yapar.

• Ramazan ayında oruç (açlık) ve iftar (yemek yeme) periyotlarıyla insanlar sindirim işlevlerinde aksamalar, zorlanmalar yaşayabilir. Bağırsak tembelliği yaşamamak için iftarla birlikte birkaç adet hurma tüketiminde fayda vardır.

• Hurma, içerdiği lif sayesinde tokluk hissi vererek iftarda fazla yemek yemenin önüne geçer, az yemek yiyerek sofradan kalkılmasına olanak sağlar.

• A vitamini yönünden zengin olan hurma, görme üzerine fayda sağlar. Görmeyi netleştirir.

• Hurmanın içerisinde bulunan B vitaminleri, unutkanlık, depresyon, sinirlilik, dikkat eksikliğine karşı koruyucudur. Hafızaya iyi gelir.

• Hurma, içerisinde kalsiyum bulunduran bir besindir. İçerdiği kalsiyum sayesinde kemik ve dişlere faydalıdır.

E. İftar Ânında Dua Etmek

İftar edinceye kadar oruçlunun yaptığı dualar makbuldür. Bu nedenle oruçlu mümin, dualar konusunda hırslı olmalıdır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimsenin duası reddedilmez: adil imamın duası, iftar edinceye kadar oruçlunun duası ve mazlumun duası." [125]

Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen bazı dualar:

Mervan ibni Salim El-Mukaffa'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'i gördüm; sakalını avuçlar, fazla olan kısmını keser ve şöyle derdi: Allah Resûlü (sav) iftar edeceği zaman,

ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ، وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللهُ

'Susuzluk gitti, damarlar nemlendi. İnşallah oruçtan kazanacağımız mükâfat da gerçekleşti.' **buyururdu."** [126]

Muaz ibni Zuhre (rh), Allah Resûlü'ne (sav) kadar ulaştırdığı rivayetinde Allah Resûlü'nün, iftar ettiği zaman şu duayı yaptığını haber vermiştir:

اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ

"Allah'ım senin rızan için oruç tuttum ve senin rızkınla orucumu açtım." [127]

• Hurma, içerdiği demir sayesinde kansızlığa iyi gelir.

• Hurma; besin değerleri, vitamin ve mineraller açısından o kadar zengindir ki bir kişi sadece hurma yiyip su içerek hayatta kalabilir.

125. İbni Mace, 1752

126. Ebu Davud, 2357

127. Ebu Davud, 2358

Bu, mürsel bir rivayettir. Ancak Ebû Dâvûd sükût etmiştir. Bu; hadiste irsal yapan Muaz ibni Zuhre'yi sahabi kabul ettiğinden olabileceği gibi mürsel hadisi hüccet saymasından da olabilir. Zira Ebû Dâvûd (rh) mürsel hadisi hüccet kabul ederdi. O (rh), İmam Şâfiî (rh) gelene kadar mürselle ihticacda sorun olmadığını, Şâfiî'den (rh) sonra mürselle ihticacın sonlandığını, İmam Ahmed gibi muhaddislerin de bu görüşte Şâfiî'ye tabi olduğunu söyler. (Risâletu Ebî Dâvud ilâ Ehli Mekke, s. 24) Müsned kuvvetinde görmese de ona göre mürsel, hüccettir ve müsnedin olmadığı yerde mürselle ihticac edilir.

Yaptığımız araştırmada Ebû Dâvûd'un (rh) hadisin ravisi Muaz ibni Zuhre'yi sahabeden sayıp saymadığına dair bir veriye ulaşamadık. Ancak İbni Kesir (rh), Ebû Dâvûd'un (rh) bu rivayetine dayanarak bazılarının onu sahabeden saydığını, hakikatte ise onun tabiin olduğunu nakleder. (bk. Câmiu'l Mesânid ve's Sunen, 8/8)

Şayet bir başkasının sofrasında iftar ediyorsa şöyle dua ederdi:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bir topluluğun içinde iftarını açtığında şöyle derdi:

اَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَاَكَلَ طَعَامَكُمُ الْاَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ

'Sofranızda oruçlular iftar etsin, yemeğinizi takva sahipleri yesin ve melekler sizin için istiğfar etsin!' "[128]

F. Orucu Açıp Akşam Namazını Kıldıktan Sonra Yemeğe Oturmak

Orucu hurma, su ya da benzeri bir şeyle açtıktan sonra akşam namazını kılmak ve namazdan sonra yemeğe oturmak sünnettir. Bununla birlikte yemek yemek cemaatle namaza engel olmayacaksa namaz kılmadan önce yemek yenilebilir.

Yine Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) **akşam namazını kılmadan önce** birkaç yaş hurma ile iftar ederdi. Yaş hurma yoksa kuru hurma ile iftar ederdi. O da yoksa birkaç yudum su içerdi."[129]

Oruçluya Mübah Olan Davranışlar

A. Misvak Kullanmak/Diş Fırçalamak

Misvak, İslam'ın tavsiye ettiği temizlik araçlarındandır. Aynı zamanda Peygamberimiz (sav) misvak kullanmayı âdet edindiği için bu yönüyle misvak kullanmak sünnettir:

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Misvak ağzın temizliği ve Rabbin rızasıdır."[130]

Vâsile ibni'l Eska'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bana misvak (kullanmak) emredildi. Öyle ki onun farz kılınmasından korktum."[131]

128. Ebu Davud, 3854
129. Ebu Davud, 2356; Tirmizi, 694
130. Nesai, 5; Darimi, 711
131. Ahmed, 16007

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bana misvak (kullanmak) emredildi. Öyle ki onun hakkında Kur'ân ayeti inmesinden korktum." [132]

Oruçlunun misvak kullanmasını yasaklayan bir delil olmadığı için kullanılmasında bir sakınca yoktur. Misvak hakkındaki bütün faziletler oruçlu için de geçerlidir. [133]

132. Ahmed, 2125

133. Oruçlunun misvak kullanabileceğine dair rivayetler varid olmuştur. Hadisçilerin bir kısmı bu rivayetlerin senedini güvenilir bulmadığından misvağı teşvik eden umumi delillerle istidlalde bulunmuşlardır. Buhari (rh) şöyle der:

"**27. Oruçlunun Yaş ve Kuru Misvak ile Dişlerini Temizlemesi**

Anlatıldığına göre Âmir ibni Rebia şöyle demiştir: 'Peygamber'i (sav) sayamayacağım kadar çok kez, oruçlu olduğu hâlde dişlerini misvaklarken gördüm.'

Ebû Hureyre'nin (ra) naklettiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

'Ümmetimi sıkıntıya sokacağına dair endişelerim olmasaydı onlara, her abdest alışlarında dişlerini misvaklamalarını emrederdim.'

Câbir ile Zeyd ibni Halid de benzeri bir rivayeti Peygamberimizden nakletmişlerdir. Bu hadiste Allah Resûlü (sav) oruç tutan ile tutmayan arasında herhangi bir ayrım yapmamıştır.

Âişe'nin (r.anha) naklettiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

'Misvak ağzı temizler ve Yüce Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olur.'

Atâ ve Katade, 'Oruçlu, tükürüğünü yutabilir.' demişlerdir." (Buhari, Kitâbu's Savm, 27. Bab Başlığı)

Bir grup muhaddis ise; misvak kullanılabileceğine dair rivayetleri sahih görmüş ve umumi naslarla değil, hususi naslarla istidlalde bulunmuşlardır.

Âmir ibni Rebia'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) oruçlu olduğu hâlde dişlerini misvaklarken gördüm.

Müsedded, 'Sayamayacağım kadar çok kere misvak kullanırken gördüm.' ilavesini yaptı." (Ebu Davud, 2364; Tirmizi, 725)

Ebû Dâvûd (rh) sükût ederek, hadisin kendi yanında istidlale uygun olduğuna işaret eder.

Tirmizî (rh) ise hadisi rivayet ettikten sonra şöyle der: "Âmir ibni Rebia hadisi hasen olup ilim adamları bu hadisle amel etmiş ve oruçlunun misvak kullanmasında bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Ama bazı ilim adamları oruçlunun yaş misvakla misvaklanmasını ve gündüzün sonuna doğru misvak kullanmasını hoş karşılamamışlardır. Şâfiî, 'Oruçlunun gündüzün öncesinde ve sonrasında misvak kullanması sakıncalı değildir.' demekte, Ahmed ve İshak ise gündüzün son zamanında misvak kullanmayı hoş karşılamamaktadır." (Tirmizi, 725)

Bir grup âlim oruçlunun öğleden sonra misvak kullanamayacağını söyler. Buna dair iki tür delilleri vardır:

• "Oruç tuttuğunuzda sabah (öğleden önce) misvak kullanın, öğleden sonra misvak kullanmayın." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8336; Rivayette bulunan Keysân Ebû Ömer, zayıf bir ravidir. Bazı tariklerde bulunan Yezîd ibni Bilâl de meçhuldür. Bu sebeple rivayeti nakleden Beyhakî ve Dârekutnî onu zayıf kabul etmiştir. bk. El-Bedru'l Munîr, 5/708)

Diş Fırçası ve Macun Kullanmakta Bir Sakınca Var mıdır?

Misvak kullanımının amacı, ağız temizliğidir. Ağız temizliğine yardımcı olan diş fırçası ve ağız bakım ürünleri de misvak kapsamındadır. Bu sebeple diş fırçası ya da diş macunu kullanmakta sakınca yoktur.

B. Cünüpken Oruca Başlamak

Bir kişinin geceden ihtilam olması, cima etmesi veya farklı bir nedenle cünüp olması oruca başlamasına engel değildir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde fecr doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı."[134]

• İkinci delilleri de oruçlunun ağız/mide kokusunu (hulûf) öven hadistir:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında miskin kokusundan daha güzeldir." (Buhari, 1904; Müslim, 1151)

Bu istidlal isabetli değildir. İbni Kayyim (rh) şöyle der:

"Yüce Allah'ın, kendisine kötü kokuyla yaklaşılması diye bir garazı yoktur. Kötü koku, kendisiyle kulluk yapılması istenilen meşru bir yol da değildir. Oruçlunun ağız kokusunun Kıyamet Günü'nde Allah katında hoş olacağının ifadesi sadece oruca teşvik için söylenmiştir, yoksa o kokunun bırakılması için zikredilmiş değildir. Kaldı ki oruçlu, misvağa oruç tutmayandan daha çok muhtaçtır.

Hem oruçlunun ağız kokusunu güzelleştireceğinden, hasıl olacak Allah'ın rızası daha büyüktür.

Allah'ın misvaka karşı olan muhabbeti, oruçlunun ağız kokusuna olan sevgisinden daha büyüktür.

Yine misvak, oruçludan izale ettiği ağız kokusunun Kıyamet Günü'nde Allah katında hoş olmasını engellemez. Aksine oruçlu, yarın Kıyamet Günü'nde, orucuna bir alamet olmak üzere -misvak kullanmış olsa bile- ağzı miskten de daha güzel kokarak çıkar gelir. Nitekim Allah yolunda yaralanan kimse, yarın Kıyamet Günü'nde yarasından akan kan aynı renginde, kokusu ise misk kokusunda olmak üzere haşrolunacaktır. Hâlbuki o, dünyadayken bu kanları izale etmekle memurdur.

Hem sonra oruçlunun ağız kokusu (hulûf) misvakla kaybolmaz. Çünkü bu kokunun sebebi olan, midenin yiyeceklerden boş olması keyfiyeti devam etmektedir. Kaybolan sadece diş ve diş etlerinde tezahür eden belirtisidir.

Peygamber (sav), ümmetine oruçta nelerin müstehap, nelerin mekruh olacağını hep öğretmiş ve misvağı mekruh olan şeyler arasında saymamıştır. Hâlbuki o, ashabın onu kullandığını biliyordu. Onları, misvak kullanmaya en kapsamlı ve şümullü ifadelerle mübalağalı bir biçimde teşvik etmişti. Onlar bizzat kendisini (sav), oruçluyken defalarca, sayılmayacak kadar misvak kullanırken görmüşlerdi. Peygamber de, onların bu konuda da kendisine tabi olacaklarını biliyordu, buna rağmen hiçbir zaman, 'Zevalden sonra misvak kullanmayınız.' demedi. Beyanın, ihtiyaç ânından sonraya ertelenmesi teşride mümkün değildir. En iyi bilen Allah'tır." (Zâdu'l Meâd, 5/49-50)

134. Buhari, 1930; Müslim, 1109

C. Nefsine Hâkim Olacak Kişinin Eşini Öpmesi

Oruçlunun eşini öpmesi oruca zarar vermez:

Ömer ibni Ebû Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Oruçlu öpebilir mi?' diye sormuştum.

Allah Resûlü (sav), 'Bunu Ummu Seleme'ye sor.' buyurdu. Ummu Seleme de Allah Resûlü'nün (sav) böyle yaptığını (öptüğünü) bildirdi."[135]

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Neşelendim ve oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm. Hemen Allah Resûlü'ne (sav), 'Oruçlu olduğum hâlde hanımımı öptüm ve böylece büyük bir iş işledim. (Ne olacak durumum?)' dedim.

O da, 'Sen oruçluyken suyla ağzını çalkalarsan ne olur, orucun bozulur mu?' buyurdu.' "[136]

Mesrûk'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe'ye sordum: 'Oruçlu olan erkeğe hanımından helal olan nedir?'

'Cima dışında her şey(dir).' şeklinde cevap verdi."[137]

D. Oruçlunun Gusletmesi

Oruçlunun gün içinde banyo yapmasında, yüzmesinde, serinlemek için suya temas etmesinde… bir sakınca yoktur:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan gecelerinde ihtilam dışında bir nedenle (cinsel ilişki yoluyla) cünüp olur ve bu şekilde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı."[138]

Buhari (rh), bu konuya ayırdığı babda şu rivayetleri aktarmıştır:

" 'Şa'bi, oruçluyken hamama girmiştir.'

Hasan-ı Basri şöyle demiştir: 'Oruçlunun, ağzını suyla çalkalamasında ve üzerine su döküp serinlemesinde bir sakınca yoktur.'

135. Müslim, 1108
136. Ebu Davud, 2385
137. Musannefu Abdirrezzâk, 7439
138. Buhari, 1930; Müslim, 1109 (76)

Enes ibni Mâlik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir: 'Benim bir havuzum var ve oruçluyken bu havuza girerim.' "[139]

Oruçluya Mekruh Olan Davranışlar

A. Nefsine Hâkim Olamayacak Kimsenin Eşini Öpmesi

Kendisine malik olamayacağını düşünen bir kimsenin eşini öpmesi -aslen öpmek caiz olmakla beraber- mekruhtur. Çünkü İslam bir kötülüğü yasakladığında kötülüğe giden yolları da yasaklar:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'ne, oruçlunun, hanımıyla cilveleşmesinin hükmünü sordu. Allah Resûlü (sav) ona izin verdi. Sonra bir başkası aynı şeyi sordu. Ona da yasakladı. O zaman kendisine izin verdiği kimse ihtiyardı, yasakladığı ise gençti."[140]

Abdullah ibni Sa'lebe ibni Suayr El-Uzri'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

"Ben Allah Resûlü'nün ashabına ulaştım. Onlar beni, (oruçluyken eşimi) öpmekten daha fazlasına yeltenirim korkusuyla nehyediyorlardı. Sonra Müslimler bugün de ondan nehyediyor ve onlardan biri, 'Allah Resûlü, Allah'ın korumasından hiç kimsenin sahip olmadığı kadar paya sahipti.' diyor." "[141]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) oruçluyken eşini öper ve tenini tenine dokundururdu. Ancak o, cinsel ihtiyaçları konusunda hepinizden daha çok kendisine hâkimdi."[142] [143]

---

139. Buhari, Kitâbu's Savm, 25. Bab Başlığı
140. Ebu Davud, 2387
141. Ahmed, 23669
142. Buhari, 1927; Müslim, 1106.
143. Konuyla ilgili varid olan hadisler arasında farklılıklar vardır.
Bir kısmında Allah Resûlü'nün oruçluyken eşini öptüğü varid olmuştur.
Bir kısmında Allah Resûlü'nün soru soranlara mutlak olarak izin verdiği varid olmuştur.
Bir kısmında Allah Resûlü'nün genç ile yaşlıyı ayırdığı varid olmuştur.
Hadis ehlinin metodu tüm naslarla bir arada amel etmektir. Buna göre nefsine hâkim olacak kişinin eşini öpmesinde bir sakınca yoktur. Kendisine hâkim olamayacak olan ve öpme fiilini ileri götürüp orucunu bozma riski taşıyan kişilerin bu davranıştan uzak durmaları gerekir. Zira vesileler/araçlar maksadın/sebep olduğu şeyin hükmünü alır. Haddizatında öpme fiili oruçluya mübahtır.

B. İstinşakı Çok Yapmak

Mazmaza (ağza su vermek) ve istinşak (burna su vermek) abdestin farzlarındandır. Bu nedenle oruçlu olduğumuz zamanlarda da abdest alırken ağzımıza ve burnumuza su veririz. Ancak bu durumda burnumuza su verirken dikkatli olmamız ve çok su vermememiz gerekir. Peygamberimiz (sav), bu konuda bizleri uyarmıştır:

Lakît ibni Sebre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Abdesti güzelce al, parmak aralarına suyu ulaştır. Oruçluyken burnuna fazla su çekme." [144]

Burna verilen su şiddetli olursa genze kaçma ve suyun mideye gitme tehlikesi vardır.

C. Kötü Söz Söylemek veya Kötü Davranışlar Sergilemek

Dinimizde boş konuşmak, kötü söz söylemek, tartışmak veya kavga etmek her durumda yasaklanmıştır. Buna ek olarak şeriat, kişinin oruçluyken bunları yapmasından öte, yapan insanlarla muhatap olmasını dahi yasaklamıştır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Oruçlu olan kimse oruca uygun olmayan işler yapmasın, bağırıp çağırarak kavga etmesin ve (akıllı insana yakışmayan) cahilce işlere kalkışmasın. Eğer birisi kendisiyle kavga etmeye yeltenirse veya kendisine söverse, 'Ben oruçluyum.' desin." [145]

D. Visal Yapmak

Visal; kişinin iftar vakti orucu açmaksızın bir sonraki güne oruçlu girmesi, iki (veya daha fazla) günün orucunu birleştirmesidir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Şayet bu fiil, kişi için cinsel ilişkiye ve ilişkiye girmeksizin boşalmaya neden oluyorsa, caiz olmaz. Her insan nefsinin şahididir ve kendisini en iyi tanıyan yine kendisidir.

144. Ebu Davud, 142

145. Buhari, 1894, 1904; Müslim, 1151

"Allah Resûlü (sav) visal orucu tutmayı yasakladı. Bunun üzerine Müslimlerden bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen visal orucu tutuyorsun.' dedi.

Peygamber (sav), 'Hanginiz benim gibi olabilir! Ben gecemi, Rabbimin beni yedirip içirmesiyle geçiriyorum.' dedi.

Sahabe visal orucunu bırakmaktan kaçınınca Peygamber onlara bir gün visal orucu tutturdu, ertesi gün de tutturdu. Sonra (Şevval'in) hilal(i) görüldü.

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Eğer hilal gecikseydi, size daha çok tutturacaktım.'

Bunu onlar visal orucu tutmaktan vazgeçmedikleri için âdeta ceza olarak söyledi."[146]

Allah Resûlü (sav) visali yasaklamıştır. Aslolan onun yasaklarının haram olmasıdır. Bu nehyi, tahrimden mekruha çeviren; onun, ashabını terbiye için visale izin vermesidir. Zira o, insanları haramla terbiye etmez.[147]

146. Buhari, 1965

147. Visal orucuna dair bazı meseleler:

• Visal orucu yasaklanmıştır. Visal orucu Allah Resûlü ile Rabbi arasında özel bir ibadettir. Yüce Allah onu yedirmekte ve içirmektedir. Diğer insanlar için böyle bir durum söz konusu olmadığından visal orucu yasaklanmıştır. Allah'ın (cc), Nebi'ye (sav) yedirip içirmesinin mahiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir.

İbni Kayyim (rh) şöyle der: "Âlimler, hadiste sözü edilen bu yeme içme konusunda ihtilaf ederek iki ayrı görüş belirtmişlerdir:

Ağız tarafından hissedilen bir yeme ve içmedir. Sözün hakikat manası da budur. Hakikat anlamını bırakmayı icap ettiren bir sebep yoktur.

Bundan maksat Allah'ın, onu beslediği marifetler; onun kalbine akıttığı münacat zevki; Allah'a ibadetten gözün aydın olması; Allah sevgisinden mutluluk duyma, Allah'ı arzulama ve buna benzer kalplerin gıdası, ruhların mutluluğu, gözün aydınlığı, nefislerin, ruhun ve kalbin neşesi olan hâller gibi en büyük, en güzel ve en faydalı gıdalarla doyuma ulaşmasıdır. Bazen bu gıda öyle bir güç verir ki bir süre cisimlerin gıdası olan şeylere gerek bırakmaz. Nitekim bir şiirde şöyle denmiştir:

'O (sevgilinin) hatırında canlanan senin hatıraların var; onu içmekten oyalar, azıktan alıkor.

Senin yüzünde onun bir nuru var, o nurla aydınlanır. Onun topuklarında senin sözünden bir sürücü var.

Yürüme yorgunluğundan şikâyet ettiği zaman onu memlekete gelme ruhu tehdit eder; buluşma vaktinde dirilir.'

Azıcık tecrübe ve şevki bulunan kimse, kalp ve ruhun gıdalarını almaları nedeniyle cismin pek çok hayvansal gıdaya ihtiyaç duymaz hâle geldiğini bilir. Hele muradına ermiş; sevgilisiyle gözü aydın olmuş; sevgilisine yakın olmanın mutluluğuna ermiş; sevgilisinin lütufları, hediyeleri ve armağanları her ân kendisine ulaşan; sevgilisi lütufkâr olan, onun işine özen gösteren ve kendisine tam muhabbeti yanında ona en üst derecede ikramlarda bulunan mesut, bahtiyar kimse

E. Ağızda -Yutmadan- Bir Şey Çiğnemek

Şekersiz sakız, annenin çocuğu için ağzında bir şeyler çiğnemesi vb. ağızda bir şey çiğnemek, doğru değildir. Bu, bir şeyleri yutmaya neden olabilir. Bu da orucu bozar. Ayrıca ağızda çiğnenen şeyler dolaylı olarak susuzluğu giderir; bu da orucun ruhuna aykırıdır.

Ramazan Ayının Başlangıcı

İslam, ibadetlerde Ay'ın hareketlerini temel kabul eden kamerî takvimi esas alır:

"Sana (Ay'ın hâllerinden olan) hilalleri soruyorlar. De ki: 'O, insanlar ve hac ibadeti için zaman belirleyen bir araçtır.' " [148]

---

bunu elbet daha iyi bilir, anlar. Bütün bunlar şu seven kimse için en muazzam gıdalar değil midir? Peki, sevgilisinden daha büyük, daha muazzam, daha güzel, daha mükemmel ve ihsanı daha muazzam hiçbir varlığın bulunmadığı bir âşığın kalbi sevgilisinin muhabbetiyle dolar, onun muhabbeti kalbinin ve uzuvlarının bütün hücrelerini sarar ve sevgilinin muhabbeti muazzam bir şekilde onun benliğini kuşatırsa!.. İşte sevgilisine karşı bu hâlde bulunan kimse için ne demeli? Sevgilisinin yanındaki bu âşığı, sevgilisi gece gündüz yedirmiş ve içirmiş olmaz mı? Bundan dolayı Peygamber (sav), 'Ben Rabbimin katında bulunurum. O, beni yedirir ve içirir.' buyurmuştur. Bu,, ağızla yeme içme olsaydı Peygamber (sav) visal orucu tutmaktan öte oruçlu bile olmazdı. Hem bu geceleyin olsa o zaman visal orucu tutmuş olmaz ve kendisine, 'Ama sen visal orucu tutuyorsun.' diyen ashabına, 'Ben sizin durumunuzda değilim.' demez; 'Ben visal orucu tutuyor değilim.' derdi. Oysa Peygamber (sav), onların, kendisinin visal orucu tuttuğunu söylemelerini kabullenmiş ve aradaki farkı belirtmek suretiyle bu konuda sahabilerin kendisine katılmalarının önüne geçmiştir." (Zâdu'l Meâd, 2/45)

• Visal orucu aşırılık kapısını açar. Allah ve Resûl'ü aşırılığı yasaklamış, aşırılığa giden yolları kapatmıştır:

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Visal orucu tutmayın.'

Sahabe, 'Sen orucu (iftar etmeden diğer oruca) birleştiriyorsun.' deyince Peygamber, 'Ben sizden biriniz gibi değilim. Bana yediriliyor ve içiriliyor (yahut ben yedirildiğim ve içirildiğim hâlde geceliyorum).' buyurmuştur." (Buhari, 1961; Müslim, 1104)

• Yüce Allah bu ümmete rahmet etmiş, onların yükünü hafifletmiştir. Visal orucu, geçmiş ümmetlerin ağır yükleri arasındadır. Kişi hem onlara benzememek hem de Rabbinin rahmetine karşı gelmemek için visal yapmamalıdır:

"Onlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır; temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar; sırtlarındaki ağır yükü ve zincirlerini kaldırır." (bk. 7/A'râf, 157)

Beşir ibni Ma'bed El-Eslemi'nin eşi şöyle demiştir: "Ben iki günü birleştirerek oruç tutmayı (visal orucu) istedim. Beşir (böyle yapmamda) bana engel oldu. (Sonra) şöyle söyledi: 'Şüphesiz Allah Resûlü (sav) ondan menetti (ve) dedi ki: 'Hristiyanlar öyle yapardı ('Hristiyanlar öyle yapardı.' lafzını yalnız Affan söyledi); lakin siz, Allah'ın size emrettiği gibi oruç tutun. Akşama kadar orucunuzu tamamlayın. Akşam olduğu vakit iftar edin.' ' " (Ahmed, 21955)

148. 2/Bakara, 189

Buna göre ayların başlangıcı ve bitimi hilale göre tespit edilir. Her hilal, bir sonraki ayın başladığını ve bir önceki ayın son bulduğunu gösterir.

Hilal Nasıl Tespit Edilir?

Kur'ân ve sünnet bütünlüğünde baktığımızda hilali tespit etmenin farklı yolları vardır:

1. Hesap ile Vaktin Tespit Edilmesi

"Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a duraklar belirleyen O'dur. Allah bunu (varlığına, birliğine ve kudretine alamet olsun diye) hak ile yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini detaylı bir şekilde açıklar."[149]

Yüce Allah yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için Ay'a duraklar (menazil) belirlediğini haber veriyor. Demek ki bu durakların ilmine vakıf olan; yıl, ay ve takvime bağlı hesaplamaları bilebilir. Başka ayetlerde bu hesabın asla şaşmayan, ince bir tedbirin sonucu olduğu haber verilir:

"Ay için durup konaklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir."[150]

"Güneş ve Ay (belirlenmiş) bir hesap ile (hareket etmektedir)."[151]

2. Hilali Görmek

"Sizden o aya şahit olan/yetişen oruç tutsun."[152]

Abdullah ibni Ömer (ra), Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hava bulutlu olduğu zaman hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin."[153]

Çıplak gözle veya gelişmiş gözlem aletleriyle hilali görmek, ay başlangıcı için şer'i vesilelerdendir. Hilali gören, aya şahit olmuş ve ona yetişmiştir.

149. 10/Yûnus, 5
150. 36/Yâsîn, 39-40
151. 55/Rahmân, 5
152. bk. 2/Bakara, 185
153. Buhari, 1900; Müslim, 1080

Hilalin Tespitinde Bir Adil Şahit Yeterlidir

Hilalin tespitinde bir adil şahidin hilali görmesi yeterlidir. Günümüz şartlarında -Müslim- bir adil şahidin, rasathanenin hilali gördüğünü beyan etmesi de yeterli sayılacaktır. Allah Resûlü, İbni Ömer'in (ra) şahitliğiyle Ramazan'a başlamıştır.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar hilali görmek için toplandılar. Ben Ay'ı gördüğümü Allah Resûlü'ne (sav) haber verdim. O da oruç tuttu ve insanlara da tutmalarını emretti."[154] [155]

3. Şaban Ayını Otuza Tamamlamak

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hilali göremezseniz Şaban ayını otuz güne tamamlayın."[156]

Bu nedenle herhangi bir sebeple hilal görülmezse, ay otuza tamamlanır.

---

154. Ebu Davud, 2342

155. Ramazan ayının başlangıcına dair tek şahitle yetinilmesi âlimler arasında tartışılmıştır. Bu tartışmanın nedeni, hemen her konuda iki adil şahit isteyen İslam'ın bu konuda neden tek şahitle yetindiği sorusunun gündeme gelmesidir.

Hadis imamlarından Tirmizi, âlimlerin ihtilafını şöyle aktarır:

"İlim adamlarının çoğunluğu bu hadisle amel etmiş olup, 'Müslim tek kişinin şahitliğiyle oruç tutulur.' demişlerdir. (İbni Mübarek, Şâfiî, Ahmed ve Kûfeliler bu görüştedir.) İshak diyor ki: 'Ancak iki kişinin şahitliğiyle oruç tutulur.' Oruç açmada iki kişinin şahitliği konusunda bir ihtilaf yoktur." (Tirmizi, 691 No.lu hadisin açıklaması)

Fukahadan İbni Ruşd (rh), fakihlerden şu ihtilafı aktarır: "Ulema, Ay'ı gördüklerini haber verenlerden bu haberin kabulü için bu kimselerin kaç kişi ve nasıl olmaları şarttır, diye ihtilaf etmiştir:

İmam Mâlik, 'İyi hâl sahibi iki erkekten az olan kimselerin şahitliğiyle ne oruç tutulabilir ne de bayram yapılabilir.' demiştir. Müzeni'nin rivayetine göre İmam Şâfiî, 'Bir erkeğin şahitliğiyle oruç tutulur, fakat iki erkekten az kimselerin şahitliğiyle bayram yapılamaz.' demiştir. İmam Ebû Hanife ise, 'Eğer hava kapalı olursa bir kişinin ve eğer kapalı olur ve aynı zamanda şehir de büyük olursa ancak büyük bir kitlenin şahitliği kabul olunur.' demiştir. İmam Ebu Hanife'den, havanın açık olduğu zaman iyi hâlli iki şahidin kabulü de rivayet olunmuştur. İmam Mâlik'ten de havanın kapalı olduğu zamanlarda iki şahidin bile kabul olunmadığı rivayet olunmuştur." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/27)

Deriz ki: Aslolan her konuda olduğu gibi en az iki adil şahit olmasıdır. Ancak bu konuda Allah Resûlü (sav) tek adil şahitle yetinmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bunun hikmetlerinden ikisi şudur:

• İki şahit istenen konular; birinin suçlandığı, canının, malının ve şahsiyetinin zarar göreceği, kul hakkını ilgilendiren konulardır. Kul hakkı söz konusu olduğundan şeriat işi sıkı tutmuştur. Ramazan ayının başlangıcında böyle bir durum söz konusu değildir.

• Hilali görmeyen İslam toplumu Şaban ayını otuza tamamlayacaktır. Hiç şüphesiz bu da bir zandır. Zira hilal, hava şartları nedeniyle görülmemiş olabilir. Bir Müslim'in şahitliği de zandır. Bu durumda iki zandan biri tercih edilmiş, görme zannı hesaplama zannına takdim edilmiştir.

156. Buhari, 1909; Müslim, 1081

4. Günümüzde Hilalin Belirlenmesi

Günümüzde şer'i ayların tespiti için şu yollar izlenmelidir:

a. İmama Tabi Olmak

Şayet Müslimlerin bir devleti veya imamı varsa; hilal tespiti konusunda ona uyar, İslam toplumuyla beraber hareket ederler.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ramazan Bayramı'nız orucu açtığınız gündür. Kurban Bayramı'nız da kurban kestiğiniz gündür. Arafat'ın her yeri vakfe yeridir. Mina'nın tamamı ise kurban kesme yeridir. Mekke'nin tüm geniş caddeleri de kurban kesilebilecek yerlerdir. Müzdelife'nin her yeri de vakfe yapılabilecek yerlerdir."[157]

İslam birlik ve cemaat dinidir. Yüce Allah'ın tevhidden sonra, İslam toplumuna en büyük emri, birlik ve beraberliği ikame etmeleridir:

"Dini (tevhidle) ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin."[158]

"Allah'ın ipine hep beraber/topluca tutunun ve ayrılığa düşmeyin."[159]

İmam, kendisine itaat edilsin diye vardır. Hesap, ru'yet veya otuza tamamlayarak bir sonuca ulaşırsa, tüm fertler İslam toplumuyla birlikte hareket eder.

b. Hilali Gözetlemek

Allah Resûlü (sav) hilali gözetlemeyi emretmiştir.[160] Şayet görünüyorsa hilalin ru'yetiyle Ramazan'a başlanır.

c. İslami Yönetimde Hesaba Uymak

Hilal görülmediği yerde hesaplama esas alınır. **Bunun şartı; İslami bir yönetim olması, gök bilimci ve fukahanın birlikte hareket etmesidir.** Zira Yüce Allah, Ay ve Güneş için belirlediği akışın şaşmadığını, buna bakarak zamanın tespit edilebileceğini haber vermiştir. **Geçmişte ulemanın bu ayetlerle amel etmemesi, ayetleri kabul etmediklerinden değil; kesin sonuca ulaştıracak hesap bilgisine sahip olmamalarındandır. Bugün**

157. Ebu Davud, 2324; Tirmizi, 697
158. bk. 42/Şûrâ, 13
159. bk. 3/Âl-i İmrân, 103
160. bk. Buhari, 1909; Müslim, 1081

ise Allah'a hamdolsun, bu hesabı yapacak ilim, El-Alîm olan tarafından kullara öğretilmiştir. Ancak İslami bir yönetim olmadığı için teknik bazı detaylarda ihtilaf vardır. Bu sebeple İslami bir yönetim olmadan hesaba riayet edilmez.[161]

161. Ayın hangi evrede hilal kabul edileceği ve ay başlangıcı kabul edileceği hem gök bilimciler hem de gözlemevlerine hükmeden siyasi otoriteler tarafından belirlenmektedir. Gözlem işine hükmedenler iki noktada ihtilaf etmektedir:

• Hangi derecede/konumda Ay "hilal" olarak kabul edilecek ve Ramazan ayı başlamış kabul edilecektir?

• Bir yerde hesaplanan hilal kaç km/saat ötesi için hilal kabul edilecektir? Zira hesaplamalar dahi bazı yerlerde hesaplanan hilal saatiyle daha uzak bölgelerde hesaplanan hilal arasında gün farkı olduğunu göstermektedir. Bugün için uygulanan hesaplama/takvim ve farklı öneriler aşağıda özetlenmiştir. (bk. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S 28, s. 351-390)

"**5. Takvim Sistemleri**

Dünyanın küresel yapısı sebebiyle gece ve gündüz için belli bir başlangıç ve bitiş noktası yoktur. Tarih değişim çizgisi bu nedenle itibaridir ve İngiliz kültürü Greenwhich saatine göre ayarlanmıştır. Hicri takvimde gün, akşamın girmesiyle miladi takvimde ise gece 12'de başlar. Bu nedenle ister istemez hicri ayların başlangıcı miladi olarak iki güne sarkacaktır. (Ekrem Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, Marife Dergisi, S 2, 2002, s. 46)

5.1. Tekli Takvim Birliği Hangi Esasa Dayanır?

Tekli takvim önerileri tek tip değildir. Farklı yöntemler öne sürülmüştür.

a. ISISCO önerisi: Tekli takvim sistemi, ru'yet imkânını tüm dünyada dikkate almadan hesaba göre kavuşumu esas alarak, ay başlangıcını görülemeyen yerlere de şamil kılıp aynı miladi günde tüm dünyada başlatılması esasına dayanır. Zira kavuşum ânı tüm dünyada aynı vakitte ispatlanabilen bir süreçtir. Böylece kavuşum olmadan aya girilme gibi bir durum yaşanmayacaktır. Yine dünyada herhangi bir bölgede ru'yet imkânı varsa veya ru'yet gerçekleşmişse bu durumda her iki hâlde itibara alınmış olacaktır.

b. Türkiye'nin 1978 önerisi: Dünyanın herhangi bir yerinde ru'yetin gerçekleşmesi durumunda ülkenin gecesine iştirak eden yani ru'yet ânında imsaktan çıkmamış olan diğer tüm Müslümanlar bu sübuta uyacak, o geceyi takip eden günü ayın ilk günü olarak kabul ve ilan edecektir. (Altıkulaç, Ru'yet-i Hilal Konferansı, İstanbul, 1978)

Ancak bu önerinin imsak çıkan yerler dikkate alındığında tekli takvim uygulamasına işaret etmediği açıktır.

Başkanlığımızın uygulamalarına bakıldığında hesap yapılırken Greenwich rasathanesinin boylamı ve uluslararası saat dilimi ölçü olarak alınmaktadır.

Buna göre; Greenwich saatine göre gece yarısı saat 24'ten önce ru'yet gerçekleşmişse bu gecenin sabahı ayın ilk günü olacaktır. Eğer bu saatten sonra gerçekleşirse bir sonraki gün ayın ilk günü olacaktır.

c. Ummu'l-Kura Takvimi: Merkezî kavuşum gerçekleştikten sonra hesap açısından Mekke-i Mükerreme arzına göre hilalin batışı Güneş'in batışından sonra ise, hilal görülmese dahi kamerî ayın başlatılması sistemi. Greenwich yerine Mekke'nin merkeziyetinin İslam dünyasında sorunsuz kabul göreceği anlayışına dayanmaktadır. Ummu'l-kura takvimi, Suudi Arabistan'ın resmî takvimidir. Ayın hareketlerini esas alan ve tamamen astronomik hesaplara göre hazırlanan bir takvimdir. Gündelik işlerde esas alınmaktadır. Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarında ise yapılan gözlemlere göre uygunluk hâlinde tatbik edilmekte, gözlem sonuçları farklı bir netice ortaya koymuşsa şahitliğe dayalı mahkeme kararına göre hareket etmektedir. Bu uygulama hesabın nefiy hâlinde kabul

edilip, ispat hâlinde kabul edilmeyeceği esasına dayanmaktadır. Buna göre; astronomik hesaplar, hilalin Güneş'in batışından önce battığını ilan ederse (nefiy hâli), hilalin görüldüğüne dair yapılan şahitlik şahitlerin sayısı ne kadar çok olursa olsun kesinlikle kabul edilmeyecektir. Buna mukabil astronomik hesaplar hilalin, Güneş'in batışından sonra batacağını söyler, yani hilalin Güneş batarken ufkun üzerinde olduğunu ifade ederse (ispat hâli) sadece bu bilgi ile aybaşının girdiği ilan edilmeyecek, hilalin gözle/aletle görüldüğüne dair şahitlik aranacaktır.

d. Libya gibi kavuşumun fecirden önce olmasını esas alan takvim sistemleri de vardır. (Udeh, 'Tatbikatu Teknolojya'l-malumat', s. 3-4) Buna göre kavuşum fecirden önce olursa gelen gün hicri ayın ilk günü olacaktır.

Ancak böyle bir uygulama durumunda birçok İslam ülkesinde ru'yet imkânı olmadığı hâlde hicri ay başlatılmış olacaktır. Bazen de ru'yet tüm İslam beldelerinde muhal olduğu hâlde hicri ay ilan edilmiş olacaktır.

5.1.1. Tekli Takvim Birliği'nin Avantajları ve Olumsuzlukları Nelerdir?

Tekli takvim uygulamasının avantajı, tüm dünyada aynı günde hicri ay başlatılmış olur ve miladi takvime çeviri ve uyum kolaylaşır. Tekli takvimin temel felsefesi, batı bölgesinde akşam hilal ilk defa görüldüğünde doğudaki gündüzün bu gecenin gündüzü olarak varsayılmasıdır. Bu durumda tüm dünyada miladi gün olarak bayram veya orucun başlangıçları aynı güne tekabül etmiş olacaktır.

Bu durumda ru'yet imkânı olmadığı hâlde İslam dünyasında hicri aylara başlama oranı yüksek olup risklidir. (Udeh, 'Tatbikatu Teknolojya'l-malumat', s. 4-6) Bu oranın Diyanet İşleri Başkanlığı astronomlarının yaptığı 87 hicri ayın analizinde ru'yete rağmen geciktirme veya ru'yet imkânı olmadığı hâlde tekaddüm ettirme açısından toplamda %59 nispetinde olduğu tespit edilmiştir.

Muhammed ibni Abdürrezzak, takvim birliği için ya bir merkezin esas alınıp orada görülene itibar edileceğini, görülmeyene itibar edilmeyeceğini ya da mutlak ru'yetin esas alınacağını ifade eder. Bu durumda mutlak ru'yet hesabında 28'inde görülme ihtimali vardır.

Yani astronomik ayı, tüm dünyaya tatbik ettiğinizde bir bölgede ay 29 olmadan çıkmış olabilecektir. Bu ise ayların 29'dan az olmaması temel ilkesine aykırıdır.

Tekli takvim sisteminde gecede birleşenlerin gecede birleşmesi, gündüze tekabül eden yerlerde ise Ebû Yusuf'un zevale kadar sabit olan ru'yetin önceki geceye hamledilmesi görüşünün esas alınarak birliğin sağlanması önerisi de (1978 İstanbul Toplantısında Türkiye'nin tebliğinin altına eklenerek savunulmuş bir öneridir) iki açıdan tartışılmaya açıktır. Birincisi; Ebû Yusuf 'un görüşüne göre; zevalden sonraki sübut dikkate alınmayacağına göre doğuda bir yerde batıdaki ru'yet ânında sübutun öğleden sonraya tekabül etmesi durumunda yine gün farkı tahakkuk edecektir. İkincisi ise, Hanefi mezhebinde gündüz görülen hilal zevalden önce olsun sonra olsun mutlak surette gelecek gecenin hilali sayılmıştır. Ebû Yusuf ise, âdeten gündüz hilalin görülme imkânının olmadığını şayet görülüyorsa ancak iki gecelik bir yüksekliğe ulaşması sebebiyle görülmüş olabileceğini dikkate aldığı için böyle söylemiştir.

Ayrıca tekli takvim uygulamasında dünya saatine göre tüm dünyada aynı günde kavuşum ve ru'yet olabileceği gibi kavuşum ve ru'yet farklı günlere de tekabül edebilmektedir. Bu sistemin gereği ilk ru'yet saati esnasında gündüz olan yerler imsak vaktine çekilerek ru'yet saatinden önce işlem başlatılmakta, bazen de Avusturalya ve Filipinler gibi bölgelerde kavuşum gerçekleşmeden oruca başlanılması söz konusu olabilmektedir. Mesela Şili'nin batısında Greenwich saatine göre gece 12'de ru'yet gerçekleştiğinde Avusturalya'da saat gündüz 12 olacak dolayısı ile Avusturalya açısından ru'yetten 7-8 saat önce oruca başlanılması söz konusu olacaktır. Bazı vakitlerde de batıdaki ru'yet gerçekleştiğinde uzak doğuda geriye çekilip imsak ile başlatılan oruca henüz o saatte kavuşum olmadan başlanılması mümkün olabilmektedir. Tabi bu arada dünyanın diğer kesimlerinde ru'yet imkânı olmayacaktır.

İhtilaf-ı metali dikkate alınmadığı hâlde tarih ihtilafı böyle bir sorunu karşımıza çıkarmaktadır. Eğer haftanın aynı gününde tüm dünyada bayram yapılması vazgeçilmez bir hedefse bu sorun-

lara rağmen bu uygulamadan başka bir çözüm yolu gözükmemektedir. Bu sistemin hicri takvim anlayışına uymamasının nedeni, sistemin miladi takvim mantığına göre düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa dini ibadet günlerinde ölçü, miladi değil kameri aylardır. Belki Ramazan, Zilhicce dışında diğer aylarla miladi aylar, işlemlerin ve algıların uyuşmasını temin için bu anlayışa göre birleştirilebilir ancak ibadet konularında bunu maslahatla ilişkilendirmek (Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, Marife Dergisi, S 2, 2002, s. 49) ne kadar ikna edici olabilir? Zira ibadetlerde hicri aya uyma ölçüsü miladi takvimin gündelik hayatta sürdürülmesine engel değildir. Üstelik hilalin ilk görülmeye başladığı ânda doğuda gündüz olan yerler açısından baktığımızda işlem ru'yete sebkat etmektedir. Oysa aslolan ibadetin ru'yete sebkatı değil teahhür etmesidir.

5.2. İkili Takvim Sistemi Hangi Esasa Dayanır

İster mücerred çıplak gözle görmek esas alınsın ister teleskop imkânlarıyla görmek esas alınsın 'Dünya Hicri Takvimi' denilen takvim esasına göre dünyanın küre olması hasebiyle iki bölgeye ayrılması söz konusudur. Astronomik hesaplar işte bu iki bölgenin konumuna göre yapılacaktır. Buna göre astronomik hesap, bahsedilen bölgeden itibaren görülmesi mümkün olan hilalin hangi mıntıkada görülebileceğini gösteriyorsa o gecenin ardından gelen gündüz o sözü edilen bölge açısından giren ayın ilk günü olacaktır.

İkili takvim sistemleri tek tip değildir.

a. Kassum İkili Takvimi

1. Dünyayı iki kısma ayırır. Amerika ve diğer bölgeler.

2. Mekke bölgesinde sathi kavuşum fecirden önce gerçekleşmişse her iki bölgede de sonraki gün hicri ayın başlangıcıdır.

3. Bu durumda eğer kavuşum Mekke'deki fecir ile uluslararası saat dilimine göre saat 12 arasında batı bölgesinde oluşursa doğu bölgesi ona göre bir gün sonra hicri aya girer.

b. Şevket Udeh İkili Takvimi

Bu iki bölge şöyledir:

1. Doğu Hicri Takvim Bölgesi: 180 derece doğu meridyeninden başlayıp 20 derece batı meridyenine kadar uzanan bölge. Bu bölge İslam dünyasının hemen tamamını kapsayacak şekilde Avusturalya, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını içermektedir. Astronomik hesaplar bu bölgeye dâhil olan herhangi bir karasal bölgeden hilalin görülebileceğini gösterirse bu bölge açısından ardından gelen gün, giren hicri ayın ilk günü olacaktır.

2. Batı Hicri Takvim Bölgesi: 20 derece batı meridyeninden başlayıp Kuzey ve Güney Amerika'yı da içine alacak şekilde batı kesimini içeren bölge. Astronomik hesaplar bu bölgeye dâhil olan herhangi bir karasal bölgeden hilalin görülebileceğini gösterirse bu bölge açısından ardından gelen gün giren hicri ayın ilk günü olacaktır.

c. Şerefu'l-Kudat Takvimi (Ürdün)

Ru'yet imkânının olduğu çizgiden itibaren doğuya doğru en uzak boylam hattından itibaren dünyanın doğu ve batı diye ikiye ayrılmasıdır. Buna göre bu ayrım noktasının batısında kalan yerde ertesi gün aybaşı kabul edilirken doğu kısımda ise bir sonraki gün aya girilmiş olacaktır. Bir başka ifadeyle bir bölgede ru'yetin vaki olması o bölge ile aynı meridyen üzerindeki bölgelerle o meridyenin batısındaki bölgeler için de ru'yetin gerçekleşmesi olarak kabul edilir. Böylece şer'i manada dünyanın her yerinde Müslümanlar aynı gün aya başlamış olurlar. (Şeref el-Kudat, Sübutu'ş-şehri'l-kameri beyne'l-hadisi'n-Nebevi ve'l-ilmi'l-hadis, Ürdün)

Bu sistemde ihtilaf-ı metali dikkate alınmakta ve bir ülkenin ikiye bölünmesi gibi olumsuzluklarla daha sık karşılaşmak kaçınılmaz olmaktadır.

d. 1974'e kadar Türkiye'de Fatin Gökmen'in uyguladığı sistem

1925'te Türkiye'de dinî günlerin belirlenmesinde kullanılmak üzere kamerî ayların tespiti görevi rasathaneye verilmiştir. Fatin Gökmen, dinî hükümler uyarınca kamerî ayların başlangıcı için hilâ-

lin görülebileceği zamanı esas almıştır. Bunun için belli ölçüler koymuş ancak hilalin yeryüzünde ilk defa görülebileceği bölgeler aydan aya değiştiğinden, İslam ülkeleri içinde en batıda bulunması itibariyle hilalin en son görülebileceği Fas'ta 4300 m. yükseklikte bir tepeyi rasat yeri olarak seçmiş ve hesapları mevhum bir gözlemcinin buradan hilali görebilme imkân ve şartlarına göre yapmıştır. Fatin Gökmen, hilalin dünyanın herhangi bir yerinde değil İslam ülkeleri sınırları içinde görülmesini esas almıştır.

Hülasa, 'Müslümanlar hicri takvim birliği sistemi düşünüyor ama bu o kadar kolay gözükmemektedir. Evvela ru'yetin esas olması noktasında farklı düşünceler arasını yakınlaştırmak gerekir.' (Udeh, Takvimu'l-hicriyyi'l-alemî, s. 3-6) diyen Udeh, Arap Uzay ve Astronomi Bilimleri Birliğinin, birlik için resmî muvahhad bir takvim olarak kendi önerdiği Dünya Hicri Takvimi'nin benimsenmesini istediğini belirtir. (Udeh, el-Hilal beyne'l-hisabati'l-felekiyye ve'r-rüyeti, s. 12-13) Buradan Udeh'in takvim birliğiyle eğer tüm dünyanın aynı günde başlaması hedeflenmekte ise bunun ru'yetin esas olması şartına muhalefet etmeden mümkün olamayacağını ima ettiği anlaşılmaktadır.

5.2.1. İkili Takvim Sistemi'nin Avantajları Nelerdir?

İkili takvimde 24 saat içinde tüm Müslimler aynı bayramı yapmış olmaktadırlar ancak güneş takvimine göre gün farkı gözükmektedir ki bunun ihtilaf-ı metali olarak görülmesi doğru olmaz.

5.2.2. İkili Takvim Sisteminin Olumsuzlukları Var mıdır?

İkili takvim sisteminin bahsedilebilecek iki dezavantajı vardır:

1. Bazen doğu-batı arasında miladi açıdan itibari gün farkının oluşması söz konusudur.

2. İkili takvimde hilal, 60° doğu boylamından daha batıdan itibaren görülmeye başlandığında doğuda bazı yerlerin imsak vaktinden çıkmış olabileceği veya batıyla gecede iştirak edebileceği durumlarıyla karşılaşılabilmektedir. (Keleş, Ru'yet-i Hilal Meselesi, s. 49)

5.3. Tekli ve İkili Takvim Sistemlerinin Ortak Yönleri Var mıdır?

a. Her ikisi de takvim birliği sağlama amacına yönelik ortaya konmaktadır.

b. Her ikisi de ru'yet imkânını esas almaktadır.

c. Her ikisi de ihtilaf-ı metaliyi dikkate almamaktadır.

d. Her ikisi de astronomik hesaba göre şekillendirilmiştir.

e. Esasen ikili ve tekli sistemlerin hiçbirinde Avrupa ve Amerika gibi sorunlu bölgelerde bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Bu bölgeler sistemlerde kendi içinde bütünlük arz etmektedirler."

Deriz ki: Yukarıda okuduğumuz satırlar, bu alanda yapılmış çalışmaların güzel bir özetidir. Konuya ilgili kişilerin okumasını tavsiye ederim. Bu nakilden de anlaşılacağı gibi temel bazı sorunlar vardır. Bunlar:

• Hilalin görülmesi hesaplamasında hangi nokta merkez olarak kabul edilecektir? Bu konuda birçok farklı görüş vardır.

• Hesaplamada zevalin mi (öğlen), fecir öncesinin mi, Güneş batımının mı esas alınacağı belirsizdir.

• Fiilen ru'yetin gerçekleşmediği yerlerde, başka bir yerin ru'yeti esas alınmaktadır. Arada gün farkı olan, dünyanın bir yerinde gece başka yerinde gündüz olduğu zaman sorun nasıl çözülecektir? Bu soruya ikna edici bir cevap verilmemiştir.

• Başlangıç ve bitimine vakit tayin edilen oruç ibadetinde hangi gerekçeyle vaktinden önce ibadete cevaz verildiği açık, anlaşılır ve ikna edici bir dille izah edilememiştir. Vaktinden önce ibadet batıl olduğuna göre; İslam toplumunun birliği batıl ibadet için geçerli bir ruhsat mıdır meselesi açıklanmamıştır.

• Dünyanın bir tarafında gece öte tarafında gündüzken nasıl birlik sağlanmış olacaktır? Miladi takvime göre aynı tarihte oruç tutmak veya bayram yapmak birlik midir? Bu konu açık, anlaşılır

ve ikna edici bir dille izah edilmemiştir. Dünyanın küre olmasından kaynaklı olarak her hâlükârda bir ayrılık yaşanacaktır.

• Allah Resûlü (sav) ve ashabı farklı coğrafyaların ru'yet farklılığına itibar ederken, bugün birlik sağlama iddiasında olanlar hangi hakla buna itibar etmediklerini açıklamamaktadır.

Muhammed ibni Ebî Hermele'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

Ummu Fadl binti Haris, Küreyb'ı bir iş için Şam'a Muâviye'nin yanına göndermiş. Kendisi şöyle anlatır: 'Şam'a vardım ve Ummu Fadl'ın verdiği görevi yerine getirdim. Bu arada ben Şam'da iken Ramazan hilali göründü. Cuma gecesi hilali görmüştüm. Bunun arkasından ayın sonunda Medine'ye vardım. Abdullah ibni Abbâs (ra), bana sorular sordu, hilalden de söz etti ve 'Hilali ne zaman gördünüz?' dedi.

'Cuma gecesi gördük.' dedim.

'Hilali sen gördün mü?' dedi.

'Evet, halk da gördü ve oruçlarını tuttular, Muâviye de orucunu tuttu.' dedim.

'Ama biz, cumartesi günü gördük. Bu nedenle otuz günü tamamlayana kadar ya da hilali görene kadar da oruca devam ederiz.' dedi.

'Muâviye'nin görmesi ve oruç tutması senin için yeterli değil mi?' dedim.

'Hayır yeterli olmaz. Allah Resûlü (sav), böyle emretti' dedi.' " (Müslim, 1087)

Acaba bugünküler Allah Resûlü'nden ve ashabından daha mı hassastır? Ümmetin birliğini ondan ve ashabından daha mı fazla dert edinmektelerdir? Ya da birlik meselesini yanlış anlamış olabilir mi?

• İnanç, ahlak ve siyaset de dâhil hayatın hiçbir alanında birlik olmayan ümmet, oruç ve bayram konusunda birlik olduğunda ne elde edilmiş olacaktır? Acaba birliği sağlamakla mükellef olduğumuz tevhid ve sünneti ihmal edip kâinatın yaratılışı itibarıyla birliği sağlamanın mümkün olmadığı bir konuda bu denli ısrarcı olmak hangi aklın ve fıkhın ürünüdür? Yani; Yüce Allah, Dünyamızı Küre olarak yaratmış ve biz inananlar için ibadetlerimizde kamerî takvimi esas almıştır. Ne yaparsak yapalım; Dünyamızın bir tarafı geceyken öte tarafı gündüz olacaktır. Aynı ânda bir ibadete başlamak ve bitirmek olanaksızdır. Buna mukabil Allah'ı (cc) birlemek ve Nebi'sine ittiba tamamen bizim irademize bırakılmıştır. İrademize bırakılanı ihmal edip olanaksızı zorlamak mantıklı mıdır?

Son olarak; konuya dair bir âlime sorulan sorunun cevabını aktararak bu maddeyi bitirmek istiyorum. Konuya dair yapılan ilmî bir toplantının neticesi sorulunca şu cevabı verir:

'Bu meseleler furuattandır. Konu hakkında hak Güneş gibi açıktır. Son söz Allah Resûlü'nün şu sözüdür: 'Onu görünce oruç tutun, onu görünce iftar edin. Şayet kapalılık söz konusu olursa, ayı otuza tamamlayın.' Bu hadisin gereğiyle amel ve nasıl yorumlanacağında -içtihad veya taklitle- ihtilafa düşmek, benzeri fer'i meselelerde ihtilafa düşmek gibidir. Bu cinsten meselelerde ihtilaf kaçınılmazdır ve zararı da yoktur.

Asıl önemli olan; büyük asıllara bakmaktır. O asıllar ki; onları ihlal etmek dini temelden yıkar. Bu da Allah'ın birlenmesidir (tevhid). Allah'ın Kitabı'nda nefsi için ispat ettiği ve Resûl'ünün ispat ettiği isim ve sıfatları ispat etmektir. Temsile (Allah'ı, yarattıklarına benzetme) düşmeden ispat ve tatile (Allah'ın sıfatlarını iptale) düşmeden tenzih… Bunun gibi uluhiyet, rububiyet tevhidi; yine ittiba ve insanlar arasında (şeriatla) hüküm tevhidi: Yalnızca Kitab'a ve sünnete muhakeme olmak yalnızca o ikisiyle hükmetmek de (böyledir). Bu, İslam milletinin esası olan Lailaheillallah ve Muhammedun Resûlullah şehadetinin içeriğidir. (Yani) yalnızca Allah'a ve yalnızca O'nun Resûlü'nün gösterdiği şekilde ibadet etmek ve anlaşmazlıklarda yalnızca Resûl'ünün getirdiği (şeriatla) hükmetmek. Asıl önemsenmesi gereken, oturumlar yapılması ve toplantı/konferanslar düzenlenmesi gereken mesele budur. Bu sebeple bu tür bir toplantıya muvafakat etmiyor ve (doğru olduğunu) düşünmüyorum. Geçmişte de bu konuda ihtilaf vardı; ancak bunu sorun görmediler ve toplantıya ihtiyaç duyulan meselelerden saymadılar." (Fetâvâ ve'r Resâil, 4/155)

d. Ayı Otuza Tamamlamak

Şayet hilal görülmez ve İslami bir yönetim olmadığı için hesaba güvenilmezse ay otuza tamamlanır.

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun. Hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hilali göremezseniz Şaban ayını otuz güne tamamlayın."[162] [163]

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

Bir İslam Devleti veya İslami yönetim, âlimleri ve astronomları bir araya getirir:

Hesaplama ölçüleri güvenli eller tarafından belirlenir ve her bölgenin hilali görme saatleri hesaplanıp ilgililere bildirilirse hesaplama esas alınarak oruç tutulabilir, bayram yapılabilir. Günümüzde böyle bir imkân yoktur. Zira ne astronomların şer'i ibadet hassasiyeti ne de yöneticilerin ibadet hassasiyeti vardır. Hayatın her alanında Allah'ın şeriatını iptal eden müstekbir tağutların, şeriata uygun oruç tutup bayram yapmayı dert edinmeyeceği izahtan varestedir. Onları ilgilendiren tek şey tatil günlerinin önceden belirlenmesi ve Ramazan ayının ekonomiye sağlayacağı dinamizmdir.

162. Buhari, 1909; Müslim, 1081

163. Bu vesileyle bir konuyu izah etmek istiyorum. 2019 yılına kadar ben de hesaplamanın hiçbir şekilde caiz olmadığına, her hâlükârda hilalin görülmesi gerektiğine inanıyordum. Zannımca bu kanaate varmamda üç temel neden vardı:

1. Delilleri Bir Arada Değerlendirmemek

Ehl-i Hadis'in metodu tüm delilleri bir arada değerlendirmek, tüm delillerle amel etmeye çalışmaktır. Maalesef bu meselenin değerlendirilmesinde konuya dair Kur'ân ayetleri ihmal edilmiş, yalnızca hadislerle yetinilmiştir. Bu bir usul hatasıdır. Kur'ân nasları açıkça Ay'ın durakları olduğunu, bir hesapla hareket ettiğini ve bu hareketin/hesabın şaşmadığını, bunun da Allah'ın yüceliğine delil olan bir ayet olduğunu vurgulamıştır.

"Güneş'i aydınlatıcı, Ay'ı ise aydınlık kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a duraklar belirleyen O'dur. Allah bunu (varlığına, birliğine ve kudretine alamet olsun diye) hak ile yaratmıştır. Bilen bir topluluk için ayetlerini detaylı bir şekilde açıklar." (10/Yûnus, 5)

"Ay için durup konaklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir." (36/Yâsîn, 39-40)

"Güneş ve Ay (belirlenmiş) bir hesap ile (hareket etmektedir)." (55/Rahmân, 5)

Evet, hesap bilmeyen için hilali görmek şarttır. Ancak günümüzde olduğu gibi; Yüce Allah'ın ufuktaki ayetleri öğrettiği, milimetrik hesaplar yapılan, Güneş ve Ay tutulmalarının yıllar öncesinden, saniyesine kadar hesaplandığı bir ortamda hesabı yok saymak doğru olmasa gerektir.

2. Hadislerin Açık İlletini İhmal Etmek

• Abdullah İbni Ömer, Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve hilali yeniden gördüğünüzde oruç tutmayı bırakın. Hava bulutlu olduğu zaman hilali göremezseniz o ayı hesaplayarak belirleyin!" (Buhari, 1900; Müslim, 1080)

Allah Resûlü (sav) hilali gözetlemeyi emreder. Şayet hava kapalı/bulutlu olursa hesap yapılmasını istemiştir. İslam âlimleri hesap yapmaktan kastın ne olduğunda ihtilaf etmiştir:

Cumhur-u ulema bu hadiste zikredilen hesap yapmanın bir diğer rivayette zikredilen "Hilali göremezseniz Şaban ayını otuza tamamlayın." (Buhari, 1909; Müslim, 1081) anlamına geldiğini söylemiştir. Buna göre hilali göremeyen her hâlükârda ayı otuza tamamlayacaktır.

Tabiinden Mutarrıf ibni Abdullah, Şâfiî âlimlerden Ebu'l Abbâs ibni Sureyyc, hadis imamlarından İbni Kuteybe ise -ayetlerde geçen- Ay'ın duraklarına göre hesap yapılmasının kastedildiğini söylemişlerdir. (bk. Fethu'l Bârî, 1906-1911 No.lu Hadis Şerhi)

Aslında bu görüş Kur'ân ve Sünnet bütünlüğünü gözeten, racih olan görüştür. Zira bizler cumhuriyetçi olmadığımız için cumhurun her söylediğini hak kabul etmeyiz. Ancak ilk dönemlerden bu yana bu görüş bazen -o günün şartlarında- haklı bazen de haksız gerekçelerle itibarsızlaştırılmıştır. (bk. aynı yer) Haklı gerekçeden kastımız o günün şartları için makul kabul edilebilecek endişelerdir. Haksız gerekçeden kastımız ise taklittir.

• Allah Resûlü'nün (sav) hilali gözetleme emrinin sebepleri (Geniş bilgi için bk. Li Mâzâ'l İhtilâf Havle Hisâbi'l Felekî, Mustafâ Zerkâ)

Abdullah ibni Ömer'in naklettiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biz ümmi bir topluluğuz; ne yazarız ne de hesap ederiz. Ay şu kadar ve şu kadardır; yani ya yirmi dokuz ya da otuz gün çeker." (Buhari, 1913)

Allah Resûlü (sav) bizim ümmet olarak hesap ve yazı bilmediğimizi belirtir. Hesap bilmediğimiz için Kur'ân'da belirtilen Ay'ın şaşmaz duraklarını hesaplamamız mümkün değildir. Bu sebeple elimizdeki tek imkân olan hilali gözetleme veya ayı otuza tamamlamak durumundaydık.

Bazı âlimler bu hadisteki ümmiliği, hesap ve yazı bilmeme sıfatını mutlak kabul ettiklerinden; bu illete binaen emredilen hilali gözetleme ve ayı otuza tamamlamayı mutlak kabul etmiştir. (bk. Kavâtiu'l Edilleti fi'r Reddi alâ men Avvele alâ Hisâb fi'l Ehille)

Oysa Allah Resûlü (sav) hesap ve yazı bilmemeyi mutlak bir sıfat kabul etmemiştir. Zira ümmetin yazı öğrenmesi için seferberlik başlatmış, yani bu sıfatın izalesi için çabalamıştır. Hâliyle bu sıfatı izale etmiş günümüz insanı hesap yapabilir.

Bir diğer mesele, o günün şartlarında hilali gözetlemek ve ayı otuza tamamlamak dışında bir seçenek yoktur. Başka bir ifadeyle gaye ibadettir; vesile de hilali gözetlemek veya ayı otuza tamamlamaktır. **Şayet aynı gayeye şeriatın yasaklamadığı başka vesilelerle ulaşılıyorsa, o vesileleri kullanmakta bir engel yoktur**. (Tafsilat için bk. Keyfe Neteâmelu mea's Sunneti'n Nebeviyye, s. 165)

Örneğin, namaz vakitlerini Güneş ve gölge boyuna göre belirliyorduk. Bugün elimizde saatler var ve namaz vaktini belirlemek için saat kullanıyoruz. Zira gaye namaz vaktini belirlemek, Güneş ve gölge de birer vesileydi. Bugün şeriatın yasaklamadığı başka bir vesile bizi bu gayeye ulaştırıyorsa -saat gibi- onu kullanırız.

Allah (cc), müminlerin savaşa hazırlık yapmasını emretmiştir. Kuvvet ve besili atlar bulundurarak hazırlıklı olmalarını istemiştir. (bk. 8/Enfâl, 60) Allah Resûlü (sav) kuvvet hazırlığından muradın -okatıcılık olduğunu üç defa tekrar ederek pekiştirmiştir. (bk. Müslim, 1917)

Şüphe yok ki burada gaye Allah düşmanlarını korkutacak güce ulaşmaktır. Bunun Allah Resûlü dönemindeki vesilesi at ve oktu. Bugün ise vesileler değişmiştir. Uçak, savaş gemisi, uzun menzilli füzeler… yeni vesilelerdir. Şeriat bu vesileleri yasaklamadıkça kullanılmasında bir sakınca yoktur.

Hâliyle bugün hilali görmek için yeni vesileler var ve şeriat bunu yasaklamamışsa kullanılmasında bir sakınca yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Ulema neden hesaba karşı çıktı?

Ulema hilalin hesap yoluyla yapılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak burada sorulması gereken önemli bir soru vardır: Yüce Allah, Ay'ın şaşmaz durakları olduğunu ve bunun yaratılma nedeninin de vakti belirleme olduğunu söylemesine rağmen, nasıl olur da âlimler Ay'ın duraklarını hesaplamayı yasaklamıştır? Bu sorunun cevabı onların yaşadığı çağın imkânlarında ve bu işlerle uğraşan insanların durumunda gizlidir. Onların hesap işine karşı çıkışına dair sözleri okunduğunda ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

• "İbni Hacer (rh) der ki: 'Hadiste hesaptan kastedilen yıldızların ve hareketlerinin hesaplanmasıdır. (Araplar yıldız hesaplama) işinden çok az şey bilirlerdi. **Yıldız hareketlerini hesaplama sıkıntısından onları kurtarmak için; oruç ve diğer hükümleri ru'yete bağladı.** Onlardan sonra da oruç hakkında hüküm devam etti. Velev ki aralarında bu (ilmi) bilen olsa da. (Hadisin) siyakının zahiri, asıl olarak hükmü hesaba bağlamayı nefyeder. Bu (nefyi) geçen hadisteki şu sözü açıklar: 'Hilali göremezseniz (Şaban) ayını otuza tamamlayın.' Hesap ehline sorun demez…'

İbni Bezize der ki: 'O (hesap) batıl bir mezheptir. **Şeriat yıldız ilmine dalmayı yasaklamıştır; zira o tahmin ve varsayımdır. Onda kat'ilik ve zann-ı galip yoktur.** Bununla beraber şayet hüküm ona bağlansaydı **zorluk olurdu. Çünkü onu çok az kişi bilir**…'" (bk. Fethu'l Bârî, 1913 No.lu Hadis Şerhi)

• "İbni Teymiye (rh) der ki: 'Bu işin uzmanları (Ulamau'l Hey'e) bilirler ki; hilalin ru'yeti hesapla disiplin altına alınamaz (sabit bir kuralı yoktur). (Mecmûu'l Fetâvâ, 25/207) Bu nedenle **hesaplama yöntemi müstakil ve mu'tedil bir yöntem değildir. Tecrübe edildiği kadarıyla hatası çoktur.** Çoğu zaman hilal görülecek mi görülmeyecek mi diye ihtilaf ederler.' " (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 25/208)…

Yıldızlara bakarak hüküm vermek aklen batıl şer'an haramdır. **Bunun nedeni; gök cisimlerinin hareketi bazı tesirleri olsa da müstakil tesiri yoktur.** Melekler ve ruhların tesiri ondan daha tesirlidir… (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 25/198-199)

Âlimlerin sözlerine baktığımızda şu gerekçelerle hesabı nefyettiklerini görürüz:

• Yıldız hesaplamaları yapanlar zan ve tahminle iş yaparlar. Tecrübe onların hesaplarında yanıldıklarını göstermiştir.

Bilindiği gibi; bugün yapılan hesaplar milimetriktir. Zan ve tahminle değil, sabit kural ve ölçülerle yapılan bir ölçümdür.

• Az insan hesaptan anlardı. Şayet hüküm hesaba bağlansa toplum için zorluk olurdu. Bilindiği gibi; bugün her alanın uzmanları vardır. Ve her ilmin elde ettiği sonuçlar aynı ânda toplumla paylaşılmaktadır. Bu da toplumda yapılan iş bölümüyle tüm toplumun (hükmen) uzmanlaşması anlamına gelmektedir.

• Geçmişte bu işle sihir, kehanet, arraflık yapan, gayptan haber veren müneccimler uğraşırdı. Hâliyle hesap işinin şeriatın yasakladığı sihirle bağlantısı vardı. Ki âlimler sihirle yıldız ilmi arasında bağlantı kuran hadislerle istidlal ederek, bunu açıkça göstermiştir.

Bilindiği gibi; bugün hesap işini yapan bilim adamları asıl ve füru olarak sihir ve kehanete karşıdır. Gök bilimleriyle ilgilenme amacı, aracı ve usulü; âlimlerin konuştuğu dönem ve şartlardan tamamen farklıdır. Dün âlimlerimiz, sihir ve kehanetin kendileri aracılığıyla yayıldığı müneccimlere ve onların İslam toplumuyla ilişki kurduğu hilal hesaplamasının önüne geçmek istemişlerdir. Bugün böyle bir sorun söz konusu değildir.

3. Meselenin Siyasileşmesi

Fıkhi meselelerden olup kimlik hâline gelen ve kişilerin aidiyetini belirleyen meseleler, delilden ziyade duygusal bir tutumla ele alınır. Ru'yet konusu da siyasileşmiş meselelerdendir. Çoğu zaman nassa bağlılıkla modernistler arasında ayırıcı meselelerden kabul edilir. Oysa konu tüm deliller bir arada değerlendirildiğinde, meselenin tamamen farklı olduğu görülür. Yakın dönem âlimlerinden Ehl-i Hadis metoduna mensup Şeyh Ahmed Muhammed Şâkir de (rh) bir risale kaleme almış ve günümüz şartlarında hesaplamaların geçerliliğini savunmuştur. (bk. Evâilu'ş Şuhûri'l Arabiyye) Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Orucun (Vücup ve Sıhhat) Şartları

A. Orucun Farziyet Şartları

Bir insanın oruç tutmakla mükellef olması için bazı şartlar vardır:[164]

1. Müslim Olmak[165]

İslam, amellerin en temel kabul şartlarındandır.[166]

Yüce Allah İslam üzere amel yapmayanların amellerinin boşa gittiğini haber vermiştir:

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[167]

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[168]

2. Akli Dengesi Yerinde Olmak

Akıl, tüm ibadetlerin ve mükellefliğin temel şartıdır. Akli dengesi yerinde olmayan kişi, şer'i ibadetlerle mükellef değildir.

---

164. Bu bölümde sayacağımız şartların bir kısmı orucun vücup şartı, bir kısmı sıhhat şartıdır. Biz şartları bir bütün olarak sunmayı tercih ettik.

165. Müşriklerin, şeriatın furuatıyla mükellef olup olmadıklarında usulcüler ihtilaf etse de şirk hâlinde yapılan amellerin kabul edilmeyeceğinde müttefiklerdir.

166. Kur'ân-ı Kerim, amelin kabulü ve ahirette mükâfata dönüşmesi için, ikisi Kehf Suresi'nin 110. ayetinde zikredilmek üzere toplamda üç şart belirlemiştir:

a. Ameli yapanın tevhid üzere, Allah'a (cc) şirk koşmayan bir muvahhid olması (bk. 14/İbrahîm, 18; 24/Nûr, 39)

b. Amelin salih olması; yani şeriata, Peygamber'in sünnetine uygun olması. (bk. 3/Âl-i İmrân, 31-32; 4/Nisâ, 64) Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim bir amel yapar ve yaptığı amel sünnetimiz üzere olmazsa ameli reddedilir." (Buhari, 2697; Müslim, 1718)

c. İhlaslı olması; yani yalnızca Allah rızası için amel yapması, hiçbir gayeyi Allah rızasına ortak kılmaması. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet Günü Allah (cc) buyurur ki: 'Ben, şirkten müstağni olanım. Kim bir amel yapar ve amelinde benim dışımda birini ortak kılarsa onu da amelini de terk ederim.' " (Müslim, 2985) (bk. Tevhid Meali, s. 303, Kehf Suresi, 110. ayetin açıklaması)

167. 39/Zumer, 65

168. 14/İbrahîm, 18

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan; **akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden**; buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan."[169]

3. Buluğa Ermek

Kişinin şer'i hükümlerle sorumlu olması buluğa ermesiyle gerçekleşir. Buluğa eren kişi lehte ve aleyhteki tasarruflarından sorumludur.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimseden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan; akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden; **buluğ çağına gelinceye kadar çocuktan.**"[170]

4. Ramazan'ın Girdiğini Bilmek

Ramazan ayının, şer'i yollardan biriyle sübut bulması gerekir. Zira Allah (cc), orucu o aya yetişenlere farz kılmıştır:

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. **Sizden o aya yetişen oruç tutsun** ..."[171]

5. İkamet Hâlinde Olmak

Yolculuk hâlinde olanlara oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Yolcu, yolculuk hâli sonlandığında tutmadığı günlerin kazasını tutar:

"Sizden her kim hasta ya da **yolcu olursa** (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun)."[172]

6. Sıhhatli Olmak

Orucun farz olması için sıhhatli olmak şarttır. Hasta olan insana oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Hasta, hastalığı sonlandığında, oruç tutamadığı günlerin kazasını tutar:

"Sizden her kim **hasta** ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun)."[173]

169. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423
170. Ebu Davud, 4398; Tirmizi, 1423
171. 2/Bakara, 185
172. bk. 2/Bakara, 185
173. bk. 2/Bakara, 185

7. Hayız veya Nifasın (Lohusalık Döneminin) Bitmiş Olması

Hayız ve nifas oruç tutmaya engeldir. Kadın, hayız ya da nifası sonlanınca tutmadığı günlerin kazasını tutar.

Muaze binti Abdullah'tan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Âişe'ye (r.anha), 'Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harûrî (Harici) misin?' dedi.

Ben de, 'Harûrî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi."[174]

B. Orucun Şartlarıyla İlgili Meseleler

1. Ramazan Ayı İçinde Müslim Olan Biri Ne Yapmalıdır?

Kişi, Müslim olduğu günden sonra şeriatla mükelleftir. Geçmiş günleri Allah (cc) bağışlar, İslam olduktan sonrasını tutmak zorundadır:

"O kâfirlere de ki: 'Şayet (şirk ve küfrü) sonlandırır (tevbe ederlerse), geçmişte yaptıkları bağışlanır.' "[175] [176]

2. Oruç Tutmasına Engel Bir Durumu Olan Kişi Oruç Tutabilir mi?

Kişinin oruç tutmasına engel olan durumlar şöyle sınıflandırılabilir:

1. Orucun sıhhat şartlarından (orucun sahih/makbul olması için gerekli şartlar) biri yoksa kişi oruç tutmaz.

Kâfirler ve hayızlı/nifaslı kadınlar bu sınıftandır. Zira şeriat açısından her iki durum da ibadetin kabulüne engeldir. Şeriatın kabul etmediği bir ibadeti kabul etmek, İslam'ın özü olan teslimiyet ruhuyla bağdaşmaz. Yine Allah Resûlü'nün (sav) sünneti ve ümmetin tartışmasız uygulaması olan -hayız ve

174. Müslim, 335

175. bk. 8/Enfâl, 38

176. "Kişi, İslam'a girdiği Ramazan ayındaki oruç tutamadığı günleri kaza etmelidir." görüşü, sahih ve sarih bir delilden yoksundur. Zira bu bir insanı şer'i bir ibadetle sorumlu tutmaktır; hâliyle şer'i bir delile muhtaçtır. Ayrıca bu, Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasına aykırıdır. Yüz binlerce insan Müslim olmasına rağmen hiçbirine, şirk hâlinde yapmadığı bir ibadeti kaza ettirmemiştir.

nifaslı kadının oruç tutmaması gibi- bir hükmü reddetmek, İslam'ın özü olan teslimiyet ruhuna aykırıdır:

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip, verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." [177]

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" [178]

"O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." [179] [180]

"Allah ve Resûl'ü bir şeye hükmettiğinde, mümin erkek ve mümin kadının o işlerinde seçim hakları yoktur. Kim de Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse, muhakkak ki apaçık bir sapıklıkla sapmıştır." [181]

2. Oruç tutmama ruhsatı verildiği hâlde, oruç tutması durumunda kendisine veya bir başkasına zarar verecek olan kişiler oruç tutamaz.

Tuttuğu oruç, hastalığını arttırıp onu ölüme sürükleyecekse hasta; daha önemli bir vazifesini ihmale neden olacaksa da yolcu oruç tutamaz:

"Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir." [182]

177. 4/Nisâ, 65
178. 4/Nisâ, 115
179. bk. 24/Nûr, 63
180. Bu ve öncesinde geçen ayetlerden iki önemli hakikati anlıyoruz:

a. Müminleri ilgilendiren toplu/cemaatsel faaliyetlerde izin almak önemlidir.

b. Resûl (sav), bir postacı değildir. Siyasi ve askerî faaliyetlerde dahi onun emirlerine muhalefet edenler tehdit edilmişlerdir. "Resûl'e itaat, Allah'a itaattir." (4/Nisâ, 80) ilkesinin ve "Ona muhalefet edenler…" (24/Nûr, 63) tehdidinin sosyal ve cemaatsel olaylar için söylenmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olup Resûl'ün (sav) konumunu göstermesi açısından önemlidir. Allah (cc) ona sadece okuduğu ayetlerde değil, her konuda itaat edilmesini ve ona muhalefetten kaçınılmasını istemiştir. Ayrıca bk. 16/Nahl, 44 (bk. Tevhid Meali, s. 358, Nûr Suresi, 63. ayetin açıklaması)

181. 33/Ahzâb, 36
182. bk. 4/Nisâ, 29

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zarar görmek de zarar vermek de yoktur." [183] [184]

Bu iki sınıfın dışında kalan kişiler oruç tutabilir ya da bu kişilere tutturulabilir. Örneğin çocuk, akli dengesi yerinde olmayan kişi, oruçtan zorlanıp zarar görmeyecek hasta ve yolcu, istedikleri takdirde oruç tutabilirler.

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensâr'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.'

(Rubeyyi' şöyle dedi:) Bundan sonraki zamanlarda biz o günü oruçlu geçirir, çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Onlara (açlığı unutturmak için) yünden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri açlıktan ağladığında kendisine oyuncağı verir, böylece iftara kadar onları oyalardık." [185]

"Ömer (ra) oruç tutmayan Neşvan'a, 'Yazıklar olsun sana; çocuklarımız dahi oruç tutuyor.' demiştir." [186]

183. Ahmed, 2865; İbni Mace, 2341

184. İbni Receb (rh) hadisin sıhhati hakkında âlimlerin ihtilafını uzunca anlattıktan sonra şu kanaati paylaşır: "Derim ki: 'Tirmizi, Kesîr'in hadisini doğruluyor. Buhari de bazı hadisler için, 'Bu konuda en sahih hadis budur.' der. İbrâhîm ibni Münzir el-Hizamî de onun rivayet ettiği hadisi hasen görür ve der ki: 'O, İbnu'l Müseyyeb'in rivayet ettiği mürsellerin en hayırlısıdır.' Aynı şekilde İbni Ebû Asım da onu hasen kabul eder. Aralarında İmam Ahmed'in de bulunduğu diğer muhaddisler ise onun hadisini terk etmişlerdir. Bu konuda, hadisin rivayet tarikleri hakkında bu bilgiyle yetiniyoruz.

Şeyh Nevevî (rh), hadisin, rivayet tariklerinin birbirlerini güçlendirdiğini zikretmiştir, ki durum onun dediği gibidir. Beyhaki, Kesir ibni Abdullah El-Müzenî'nin rivayet ettiği bazı hadisler hakkında şöyle der: 'Bu hadisler, içerisinde zayıflık bulunan diğer senetlerle birlikte değerlendirilirse güçlenir.'

İmam Şâfiî, mürsel hakkında der ki: 'Eğer bu hadis, başka bir vecihten müsned yapılır veya mürsel rivayet etmeyen birisinden rivayetle mürsel yapılırsa kabul edilir.'

El-Cuzecanî der ki: 'Eğer müsned hadis, -rivayetleriyle ikna etmeyen- güvenilir bir kimseden değilse, bu durumdaki kişilerin mürsel rivayetleri için şartlar daha da sıkı tutulur. Bu rivayet kullanılır ve onunla yetinilir. Bu ise kendisinden daha kuvvetli bir müsnedle çelişmediği zaman geçerlidir.'

İmam Ahmed, bu hadisle delil getirip der ki: 'Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Zarar vermek yoktur, zarara zararla karşılık vermek de yoktur.' '

Ebû Amr ibni Salâh der ki: 'Bu hadisi, Darekutni, değişik vecihlerden müsned olarak rivayet etmiştir. Bunların tamamı hadisi güçlendirmekte ve hasen derecesine ulaştırmaktadır. İlim ehlinin büyük bir çoğunluğu onu kabul etmiş ve delil olarak kullanmıştır. Ebû Dâvûd'un, 'Bu, fıkhın temel aldığı hadislerden biridir.' sözü, onun zayıf olmadığını hissettirmektedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir." (Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem, 2/194-195)

185. Buhari, 1960; Müslim, 1136

186. Buhari, Kitâbu's Siyâm, 47. Bab Başlığı, muallak olarak

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), çok oruç tutan bir sahabi olan Hamza ibni Amr El Eslemî'nin, 'Yolculuktayken oruç tutulur mu?' şeklindeki sorusuna, 'Dilersen oruç tutarsın, dilersen tutmazsın.' diye cevap verdi."[187]

3. İbadete Alıştırmak İçin Çocuklara Oruç Tutturulur mu?

Şeriatın genel ilkelerinden biri; çocukları buluğa ermeden ibadete alıştırmaktır:

Sebre ibni Ma'bed'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Çocuklara yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmayı emredin. On yaşına gelir de kılmazsa sıkıştırın/zorlayın."[188]

Oruç ibadeti, tesettür, İslam'a davet… gibi buluğdan sonra mükellef olunacak ibadetler çocuğa aşılanmalı, alıştırma yapılmalıdır.

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensâr'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.'

(Rubeyyi' şöyle dedi:) Bundan sonraki zamanlarda biz o günü oruçlu geçirir, **çocuklarımıza da oruç tuttururduk**. Onlara (açlığı unutturmak için) yünden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri açlıktan ağladığında kendisine oyuncağı verir, böylece iftara kadar onları oyalardık."[189]

Bazı yörelerde kuş orucu, tekne orucu, paşa orucu gibi farklı isimler kullanılan ve çocuğu oruca alıştırmak için tutturulan birkaç saatlik veya yarım günlük oruç; sünnetin ruhuna uygun, güzel geleneklerdendir. Maalesef sünnet yönünden çorak, bidat yönünden münbit coğrafyamızda sünnete uygun gelenek oldukça azdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

187. Buhari, 1943; Müslim, 1121
188. Ebu Davud, 494; Tirmizi, 407
189. Buhari, 1960; Müslim, 1136

4. Oruç Tutmasına Engel Olan Durumu Gün İçinde Sonlanırsa Kişi Ne Yapmalıdır?

Oruç günü içinde hayızdan temizlenen, Müslim olan, buluğa eren, yolculuğu biten, hastalıktan şifa bulan, deliliği sonlanan vb. oruç tutmasına engel durumu kalkan kişiler iki kısma ayrılır:

1. Herhangi bir sebeple **farz orucu** tutması gerektiğini bilmeyen kimse, gün içinde öğrenirse o ân oruca niyet eder ve günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir. Normalde oruçla mükellef (Müslim-akıllı-baliğ-mukim-sıhhatli) olan, fakat Ramazan ayının başladığını bilmeyen kişiler, oruç günü içinde Ramazan'ın başladığını duyarsa, o ândan itibaren ibadetle mükellef olur, **günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir. Kaza tutmasına gerek yoktur**.

Rubeyyi' binti Muavviz (r.anha) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü'nün sabahı, Ensâr'ın oturduğu köylere şu haberi gönderdi: 'Oruçsuz olarak sabahlayan, günün geri kalan kısmını (bir şey yiyip içmeksizin) tamamlasın. Oruçlu olarak sabahlayan ise orucunu tutsun.'"[190]

Seleme ibni Ekvâ' (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Eslem Kabilesi'nden bir adama şunu emretti: 'İnsanlara şunu ilan et: Kim bir şey yiyip içtiyse günün geri kalan kısmında oruç tutsun. Kim bir şey yiyip içmediyse bugünü oruçlu geçirsin. Çünkü bugün, Aşure Günü'dür.'"[191]

Aşure orucu, Ramazan orucu teşri kılınmadan önce farzdı.[192] Allah Resûlü (sav) o gün oruç tutulması gerektiğini bilmeyenlere haber yollamış **ve daha önce yemiş içmiş olsalar bile günün kalanını oruçlu geçirmelerini istemiştir.** Bu da şunu gösterir: Vacip olan orucu, gün içinde öğrenen kimse, günün geri kalan kısmını oruçlu geçirir.[193]

190. Buhari, 1960; Müslim, 1136

191. Buhari, 2007; Müslim, 1135

192. "Allah Resûlü (sav) Aşure Günü oruç tutmayı emreder, o günde oruç tutmaya özendirir ve o gün geldiğinde bizi yoklardı/kontrol ederdi. Ramazan orucu farz kılındığında bunu ne emretti ne yasakladı ne de o gün geldiğinde bizi yokladı/kontrol etti." (Müslim, 1128)

193. **Hadisle ilgili bazı meseleler:**

1. Günün geri kalanını oruçlu geçiren kişiye şer'an saim (oruçlu) denir mi?

Bir grup âlim; günün geri kalan kısmında yemeyip içmeyen insana oruçlu denip denmeyeceğini, bu eyleminden ötürü ecir alıp almayacağını ve buna binaen o günün kazasını tutup tutmayacağını tartışmıştır. (bk. El-Mecmû', 6/254-255) Açıkça söylemek gerekirse bu tartışma yersizdir. Zira

Allah Resûlü "Günün geri kalan kısmını oruçlu tamamlasın." veya "Orucunu tamamlasın." diyerek o insanı şer'an "oruçlu" diye isimlendirmiştir. Muasır muhaddislerden bir âlim, "Allah Resûlü şer'i hakikatleri beyan etmek için gönderilmiştir. O -bu durumdaki kimseye- 'oruçlu' derken, bunlar 'oruçlu değil' diyor. Gerçekten şaşılacak bir durum!" diyerek tepkisini belirtmiştir. (bk. El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc fî Şerhi Sahîhi'l İmâm Muslim, 1135 No.lu Hadis Şerhi) Ayrıca bu tartışma yersizdir. Zira her hâlükârda Allah Resûlü'nün (sav) emrine itaat eden ecir alacaktır. Faraza bu insana oruçlu denmeseydi dahi yine de Allah Resûlü'nü dinleyip günü oruçlu -gibi- tamamlayan ecir alacaktı: "Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur." (bk. 33/Ahzâb, 71)

2. O günün kazası tutulur mu?

Gün içinde o günün oruç günü olduğunu öğrenen ve oruç tutan kimse o günü kaza etmez. Zira öğrendiği ândan itibaren mükelleftir ve o da sorumluluğunu yerine getirmiştir. Allah Resûlü (sav) bu durumdaki insanların o günü kaza etmelerini istememiştir. Bu durumda olanların kaza tutmalarına dair gelen rivayet zayıftır. Şöyle ki; Ahmed ibni Hanbel (rh) ve Ebû Dâvûd'un (rh) naklettiği bir rivayette "O günü kaza edin." ziyadesi vardır. Ancak bu ziyade zayıftır.

Mesleme El-Huzâî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Eslem Kabilesi'nden bir grup, Allah Resûlü'ne (sav) geldi.

Allah Resûlü (sav) onlara, 'Bugün oruç tuttunuz mu?' diye sordu.

Gelenler, 'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Öyleyse bugünün geri kalan kısmını oruçla geçirin. **Sonra onun yerine kaza olarak bir gün oruç tutarsınız**.' buyurdu." (Ebu Davud, 2447)

Rivayetle ilgili problemler:

• Rivayetin aslı Sahiheyn'dedir ve "kaza edin" lafzı yoktur.

• İsnadda müdellis Katade (rh) vardır. Bu rivayeti "an'ane" sigasıyla rivayet etmiştir.

• Katade'nin, kendisinden rivayet ettiği Abdurrahman ibni Mesleme hakkında ihtilaf edilmiştir. Kiminin Abdurrahman ibni Seleme diye de zikrettiği ravi hakkında meçhul olduğunu belirten cerh imamları vardır. Ayrıca yalnızca Katade'nin ondan rivayette bulunması (teferrud), sorun kabul edilmiştir. Zira Katade tedlisle bilinmektedir. (Her ne kadar bazı âlimler Abdurrahman'ı salihu'l hadis kabul etse de bu, rivayete "hasen" demeyi gerektirmez. Zira ondan yalnızca Katade (rh) nakilde bulunmuştur. Yani müdellis ravinin an'ane sigasıyla teferrudu söz konusudur.)

• Abdurrahman ibni Mesleme (veya Seleme)'nin, kendisinden naklettiği amcası için Beyhaki (rh), "Amcasının kim olduğunu bilmiyoruz." demiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

3. Farz oruca gün içinde niyet edilebilir mi?

Bilindiği gibi nafile oruca gün içinde niyet edilebilir. Ancak farz oruca fecirden önce niyet edilmelidir. Nafilenin delili şudur:

Müminlerin Annesi Âişe (r.anha) şöyle demiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sav), benim yanıma girdi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' buyurdu.

Biz de, 'Hayır yok.' dedik.

O da, 'O zaman ben oruç tutuyorum.' buyurdu." (Müslim, 1154)

Farz oruca geceden niyetin delili şudur:

Peygamber'in (sav) hanımı Hafsa'dan (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

"Kim fecirden önce tutacağı oruca niyet etmezse onun orucu yoktur." (Ebu Davud, 2454; Tirmizi, 730; Nesai, 2332)

Yukarıda okuduğumuz Aşure hadisi ise farz olan orucu da gün içinde niyet edilebileceğine delil kabul edilmiştir. Zira o dönemde Aşure orucu farz oruçlardandı. Ancak bu istidlal isabetli değildir. Zira o günün Aşure olduğunu gün içinde öğrenen insan özür sahibidir. Özür sahipleri, özürsüz

2. Oruç tutmasına engel olan durumu ortadan kalkan kişi, günün geri kalanını oruçlu geçirmez. Gün içinde hastalığı sonlanan, yolculuğu biten, hayızdan temizlenen, buluğa eren, İslam olan… kişiler günün geri kalanını oruçlu geçirmez. Hayız, hasta ve yolcu; ileride o günün kazasını tutar. Yeni Müslim olmuş kişi ve çocuk ise o gün oruçla mükellef olmadığı için o günün kazasını da tutmaz. Bir sonraki günden itibaren oruç tutmakla mükellef olur.

Zikredilen bu sınıflardaki kişilerin o günü oruçlu tamamlamasına veya o günün kazasını tutacağına dair sahih ve sarih bir delil yoktur. Bilakis Allah Resûlü Dönemi'nde her Ramazan benzer durumlar yaşanmasına rağmen, Allah Resûlü (sav) o günü oruçlu geçirmelerini veya kaza tutmalarını istememiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[194]

---

olanlara kıyas edilmez. O takdirde özür ile kasıt arasında fark kalmaz. Hem şeriat hem de lugat, özür ile kastı/taammütü ayırmıştır.

194. Aralarında **bazı farklılıklar** olsa da, yukarıda zikredilen meseleye dair İslam fukahasının üç mezhebi vardır:

• Sayılan durumlarda olanlar o günü oruçlu tamamlar, ileride kaza tutmazlar. Bu âlimler aşureyle ilgili hadisin hükmünü genelleştirir, kazayı emreden rivayeti zayıf kabul ederler. Hâliyle oruç tutmasına engel durumu kalkan kimsenin, o ândan itibaren günü oruçlu tamamlamasını şart koşarlar. (bk. Zâdu'l Meâd, 2/92; İbni Kayyim (rh) bu görüşü hocası İbni Teymiyye'den (rh) nakleder.) Bazı âlimler Aşure orucu hadisine ek olarak; Ramazan ayına veya orucun hürmetine günü oruçlu geçireceklerini söylerler.

Deriz ki: Bu görüş Aşure hadisini genelleştirmesi cihetiyle isabetli değildir. Zira Aşure hadisi "o günün oruç olduğunu bilmeyenler" içindir. Diğer sınıfların bu duruma kıyası doğru değildir. Onlar oruç olduğunu bilmelerine rağmen şer'i bir ruhsatla oruç tutmamışlardır. Ayrıca bu sınıfların bir kısmı şartların tahakkuk etmemesi nedeniyle oruç tutmaz, bir kısmı da engellerin varlığı nedeniyle… Bu sınıfları birbirine kıyas etmek isabetli değildir. Yine günün/ayın hürmeti için o günü oruçlu gibi geçirme içtihadı isabetli değildir. Zira Yüce Allah yolcuya, hastaya, hayızlı kadına, çocuğa… o gün oruç tutmama izni vermiştir. Şayet bu durum, o güne hürmetsizlik olsaydı Allah (cc) izin vermezdi.

• Bir gup âlim bu durumda olanların, günün geri kalanını oruçlu geçirmek zorunda olduğunu, ayrıca o günün kazasını tutmaları gerektiğini söylerler. Bu görüşe Aşure orucu hadisini ve -yukarıda zayıf olduğunu belirttiğimiz- "o günün kazasını tutun" lafzını delil alırlar. Her iki istidlal de isabetli değildir. Gerekçesini yukarıda izah ettik.

• Bu durumda olanlar ne kalan günlerini oruçlu geçirir ne de o günün kazasını tutarlar. (bk. El-Mecmû', 6/256; El-Muhallâ, 4/381, 760. Mesele) Bu gruptaki âlimlerden bir kısmı günün geri kalan bölümünü oruçlu gibi geçirmeyi mustehab görmüşlerdir.

Deriz ki: Bu görüş, Aşure hadisiyle amel etmeyi iptal ettiğinden racih değildir.

Sonuç: Konuyla ilgili yukarıda belirttiğimiz görüş, tüm delillerle bir arada amel etmeye en uygun olandır. Bu da hadis ehlinin metoduna en uygun tutumdur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Orucun Şartları/Rükunları

Orucun sahih olması için bazı şartlar ve rükunlar vardır.

A. Niyet Etmek

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti, elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeyedir." [195]

Niyet açısından oruç iki kısımdır:

1. Farz Oruç: Farz oruca geceden (fecir doğmadan) niyet edilmelidir. Gece vaktinde niyet etmeyi kasıtlı olarak terk etmek, orucu geçersiz kılar.

Hafsa Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim fecirden önce tutacağı oruca niyet etmezse onun orucu yoktur." [196] [197]

Bu durumun tek istisnası kişinin farz oruçtan haberdar olmamasıdır. O günün Ramazan olduğunu gün içinde duyan Müslim; o ân oruçla mükellef olur ve o ândan itibaren oruca başlar. İftardan birkaç saniye önce bile olsa o, şer'an oruçludur ve o günü kaza etmesine gerek yoktur. Zira kişi, öğrendiği ânda şer'i hükümlerle mükellef olur.

Seleme ibni Ekvâ' (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber (sav) Aşure Günü birisini görevlendirerek ashaba şu duyuruyu yapmasını söylemişti: 'Kim bir şeyler yemişse (günün geri kalan kısmını

195. bk. Buhari, 1; Müslim, 1907

196. Ebu Davud, 2454; Tirmizi, 730; Nesai, 2332

197. Bu hadis farklı yollardan bize ulaşmıştır. Bazısında merfu, bazısında mevkuftur. İllet ilimlerinde derinleşmiş muhaddisler mevkuf rivayeti sahih kabul etmişlerdir. Buhari, Nesai, Tirmizi mevkuf rivayet tercih ederken; İbni Huzeyme, Hâkim, İbni Hibban, İbni Hazm gibi muhaddisler merfu rivayet tercih etmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1924 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Mevkuf rivayet tercih edilse dahi istidlal açısından problem olmaz. Şöyle ki;

• İbadetlere niyet etmek, vakti tayin etmek akılla bilinecek şeylerden değildir. Bu cihetle isnadı mevkuf olsa da hükmü merfudur.

• Niyet, ameli var eder. Hâliyle amelden önce olmalıdır. Oruç ibadetinin başlangıcı fecr-i sadık olduğundan, niyet fecirden önce olmalıdır.

oruç tutarak) tamamlasın veya oruç tutsun, kim şu âna kadar herhangi bir şey yememişse bundan sonra da yemesin.' "[198]

2. Nafile Oruç: Nafile oruç için geceden niyet etmeye gerek yoktur. Fecirden sonra bir şey yiyip içmemek kaydıyla, niyet edilerek oruca başlanabilir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sav), benim yanıma girdi ve 'Yanınızda yiyecek bir şey var mı?' buyurdu.

Ben de, 'Hayır, yok.' dedim.

O da, 'O zaman ben oruç tutuyorum.' buyurdu."[199]

Dil ile Niyet Getirilir mi?

Niyetin mahalli kalptir. Niyet, kalbin bir amele azmetmesidir. Kişinin o amele yönelmesi, şer'i bir niyettir. Dil ile niyet getirmek iki açıdan yanlıştır:

- Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine aykırıdır. O ve ashabı dil ile niyet getirmemişlerdir. İbadetlerde aslolan ona ittiba etmektir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Benim sünnetimden yüz çeviren, benden değildir."[200]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, bizim dinimizde bulunmayan bir şeyi ortaya koyarsa bu koyduğu şey kabul edilmez."

Aynı rivayet, "Kim, bizim dinimizin üzerinde bulunmadığı bir iş yaparsa bu yaptığı kabul değildir." şeklinde de gelmiştir.[201]

- Dil ile niyet getirmek vesvese kapısını açar. Bugün birçoğumuzun şahit

198. Buhari, 1924; Müslim, 1135
199. Müslim, 1154
200. Buhari, 5063; Müslim, 1401
201. bk. Müslim, 1718

olduğu üzere ağızla niyet getirenler, amellerinde vesveseye kapılmaktadır. Bu da sünnete muhalefetin cezası olsa gerektir:

"O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." [202]

B. Orucu Bozan Unsurlardan Uzak Durmak

Bilerek/İsteyerek yeme, içme ve cinsel ilişki orucu bozar. Kişinin fecr-i sadıktan Güneş batana dek bunlardan sakınması gerekir. [203]

Özür Sahiplerinin Orucu

Özür sahibinden kasıt; şeriatın oruç tutmamasına izin verdiği veya oruç tutmasını yasakladığı kimselerdir. Bu grubu şöyle sınıflandırabiliriz:

A. Hastalar

Allah (cc), hastalara oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Hastalık nedeniyle oruç tutamayan kişiler, iyileştikten sonra tutmadığı günlerin kazasını tutarlar:

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun)." [204]

Hastalık ile İlgili Meseleler

1. Oruç Tutmamaya Ruhsat Veren Hastalığın Ölçüsü Nedir?

Yüce Allah, hastalığı mutlak olarak zikretmiş, herhangi bir kayıtla sınır çizmemiştir. Kişi kendini hasta hissediyorsa orucunu açabilir. Hastalığı belli şartlarla kayıt altına almanın delili yoktur. [205]

202. bk. 24/Nûr, 63
203. Orucu bozan unsurların tafsilatları için bk. s. 152
204. bk. 2/Bakara, 184
205. Kurtubi (rh) konuya dair şunları kaydeder:
"İbni Sirin der ki: 'İnsan hasta adını hak edecek duruma geldi mi oruç açması da sahih olur. Bu ifade, yolcunun yolculuk sebebiyle yolculuğun ruhsatından istifade edebilmesine kıyasen kullanılmıştır, isterse oruç açmayı gerektiren bir zaruret bulunmasın.'
Tarif ibni Temmam El-Utaridi der ki: 'Ramazan ayında Muhammed ibni Sirin'in yanına girdim, yemek yediğini gördüm. Yemeği bitirince şöyle dedi: 'Benim bu parmağım ağrıyordu.' '
İlim adamlarından pek çok kimse de şöyle demiştir: Oruçlu eğer kendisini rahatsız edecek, kendisine eziyet verecek bir hastalığa yakalanmış ya da bu hastalığın uzamasından korkuyor ya da daha da artmasından çekiniyorsa oruç açması sahih olur.
İbni Atiyye der ki: 'İmam Mâlik'in mezhebine mensup yetkin ilim adamlarının kabul ettikleri görüş budur ve onlar bu görüşü esas kabul eder ve buna göre tartışırlar.' Ancak İmam Mâlik'in kul-

2. Hastalar Oruç Tutabilir mi?

Hastalar iki kısımdır:

1. Oruç hastaya zarar verecekse, hasta oruç tutamaz. Bu durumda oruç tutan şer'i naslara muhalefet ettiği için asi olur:

"Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir." [206]

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

landığı ifade ise, 'Kişiye ağır gelen ve onu bir dereceye kadar rahatsız eden hastalık' şeklindedir.

İbni Huveyzimendâd ise şöyle demektedir: 'Oruç açmayı mübah kılan hastalık ile ilgili İmam Mâlik'ten gelen rivayet farklı farklıdır. Bir seferinde, 'Oruç tutmaktan dolayı telef korkusudur.' derken bir diğer seferinde, 'Hastalığın ağır olması, oruçla birlikte hastalığın artması ve aşırı derecede zorluk çekmek hâlidir.' demiştir. Mezhebinde sahih olan budur. Zahirin gereği de budur. Çünkü herhangi bir hastalık özel olarak söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla oruç açmak bütün hastalıklarda mübahtır. Delil ile tahsis edilen baş ağrısı, sıtma ve oruç ile birlikte sıkıntı teşkil etmeyen azıcık hastalık bunlardan müstesnadır.'

El-Hasen der ki: 'Hastalıktan dolayı ayakta namaz kılamayacak ise oruç açar.' Bu görüş En-Nehai tarafından da ifade edilmiştir.

Bir kesim de şöyle der: Bizzat hastalığın zarureti kişiyi oruç açmak zorunda bırakmazsa hastalıktan dolayı orucunu açamaz. Oruç ile birlikte bu zarurete katlanabiliyor ise orucunu açmaz. Bu Şâfiî'nin de görüşüdür.

(Kurtubi) Derim ki: İbni Sirin'in görüşü, Yüce Allah'ın izniyle bu hususta en mutedil olan görüştür. Buhari der ki: 'Neysabur'dayken Ramazan ayında hafif bir şekilde rahatsızlanmıştım. İshak ibni Raheveyh, bir grup arkadaşıyla birlikte benim ziyaretime geldi ve bana şöyle dedi: 'Ey Abdullah, orucunu açtın mı?'

Ben, 'Evet.' deyince şöyle sordu: 'Ruhsatı kabul etmeyecek kadar zayıf düşmekten mi korktun?'

Ben dedim ki: 'Bize Abdan ibnu'l Mubarek anlattı; o, İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: 'Ata'ya, 'Hangi hastalıktan dolayı oruç açabilirim?' diye sordum. O, 'Hangisi olursa.' dedi (ve devam etti). 'Nitekim Yüce Allah, 'Sizden kim hasta veya yolcu olursa…' diye buyurmuştur.' ' Buhari der ki: 'İshak bu hadisi bilmiyordu.' " (Tefsîru'l Kurtubî, 2/534-535, Bakara Suresi, 183-184. ayetlerin tefsiri)

Seyyid Kutub (rh) şöyle der:

"Âyet-i kerîmenin hükmü, mutlak şekilde sefer ve hastalık sebebine mebnidir. Tahdid edilemez. Hasta sıhhat bulunca, misafir evine dönünce eda etmek kaydıyla, nasıl ve ne şekilde olursa olsun orucunu bozabilir. Kur'an-ı Kerim'in mutlak olan bu nassını böylece anlamak daha evlâdır. İslamî anlayışa en yakın olan tefsire göre zorluğun kalkması ve zarûretin def edilmesi bakımından hükm-ü ilâhî, seferin meşakkatını veya hastalığın şiddetini nazarı itibara almamaktadır. Bahis mevzuu olan murad-ı ilâhî, mutlak şekilde hastalık ve seferdir; zorluk değil, kolaylıktır. Biz hükm-ü ilâhînin neden mutlak hastalığa veya mutlak sefere taalluk ettiğinin hikmetini bilemiyoruz. Hastalık ve sefer hususunda insanların bilmeyip, Allah'ın bildiği başka hususlar olabilir. Veya bu hususlarda insanın takdirine mazhar olmayan, henüz açığa çıkmamış, başka hususlar da bulunabilir... Madem ki Yüce Allah bu hükm-ü ilâhînin sebebini açıklamamıştır; bizim de bu hususlarda te'vil yoluna gitmemiz için hiçbir sebep yoktur. Bizim için hikmetini kavrayamasak da, ilâhi ahkama itaat etmek gerekir. Orucun hikmetini idrak etmemiz değil, yerine getirmemiz lâzımdır." (Fî Zılâl-il Kur'ân, 1/349-350, Bakara Suresi, 184. ayetin tefsiri)

206. bk. 4/Nisâ, 29

"Zarar görmek de zarar vermek de yoktur." [207] [208]

2. Oruç, hastaya zarar vermeyecekse hasta muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilerse orucunu yer. Şayet orucu tutarsa Yüce Allah'ın hoşnut olduğu azimetle amel eder; kuvvetle/ciddiyetle kulluk eder ve ecir alır:

"(Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' " [209]

" 'Yahya! Kitab'ı kuvvetle al.' (dedik.) Biz, ona henüz çocukken hüküm/hikmet verdik." [210]

Şayet oruç tutmazsa Yüce Allah'ın kolaylaştırmasıyla/ruhsatıyla amel eder ve ecir alır:

"Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. **(Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir.**" [211]

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah masiyetlerin işlenmesini hoş görmediği gibi ruhsatlarının alınmasını sever." [212]

3. Hasta Gün İçinde İyileşirse Ne Yapmalıdır?

Hastalık nedeniyle oruç tutmayan kişi, oruç günü içinde iyileşirse şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez. [213]

4. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hastalanan Kişi Ne Yapmalıdır?

Hastalık şer'i bir özürdür. Gün başlangıcında hastalık nedeniyle oruç tutmayan kişi ile gün içinde hastalanarak orucunu bozan kişi arasında fark yoktur. Her ikisi de şer'i ruhsattan yararlanmıştır.

207. İbni Mace, 2341; Ahmed, 2865
208. Hadisin sıhhati için s. 190, 184 No.lu dipnota bakınız.
209. bk. 2/Bakara, 63
210. 19/Meryem, 12
211. bk. 2/Bakara, 185
212. Ahmed, 5866
213. Tafsilat için bk. s. 192

5. Ömür Boyu Hastalığa Mahkûm Kişiler Ne Yapmalıdır?

Ömür boyu hastalığa mahkûm olanlar; hasta olup iyileşme ümidi olmayanlardır. Normal hastalar kaza orucu tutarken, iyileşme umudu olmayanlar kaza orucu tutamazlar. Racih olan; bu kişilerin her gün için bir fakiri doyurmalarıdır:

"(Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar."[214]

B. Yolcular

Yolculuk şer'i bir özürdür. Yolculuk nedeniyle oruç tutmayan kişiler, yolculuk sonrasında kaza orucu tutarlar:

"(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı). Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun) ..."[215]

1. Oruç Tutmaya Ruhsat Veren Yolculuğun Ölçüsü Nedir?

Şer'i bir özür olan yolculuğa dair şeriat bir ölçü zikretmemiştir. Bir beldenin örfünde yapılan eylem "sefer/yolculuk" diye isimlendiriliyorsa; o, yolculuktur. Şeriatın izin verdiği oruç tutmama, namazı kısaltma ve cem etme ruhsatları kullanılabilir.[216]

---

214. bk. 2/Bakara, 184

Bu tercih; ayetin, normal zamanda güç yetirdiği hâlde sonradan oluşan özel bir durum nedeniyle oruç tutamayanlar için geçerli olduğuna dayanmaktadır. Ayetle ilgili geniş izah, yaşlılıktan dolayı oruç tutamayanlarla ilgili bölümde zikredilecektir.

215. 2/Bakara, 184

216. **Oruç Tutmamak ve Namaz Kısaltmak İçin Özür Olan Yolculuğun Ölçüsü**

Şeriat bir isme hüküm bina etmişse; o ismin sınırlarını anlamak için önce şeriata (Kur'ân ve sünnete) bakılır. Şayet şeriatta bir sınır belirlenmemişse örfe bakılır. Örfte de bir sınır belirlenmemişse Arap lugatına bakılır. (bk. İrşâdu'l Fuhûl, 1/63)

Şeriat (Kur'ân ve sünnet); sefer/yolculuk ismine namazı kısaltma ve oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Ancak ne Kur'ân'da ne de sünnette bu yolculuğa dair kayıt zikretmiştir. Kur'ân'da ve sünnette yolculuk mesafesine dair sahih ve sarih bir nas yoktur.

Hâliyle örfe bakmak durumundayız. Bir yerin örfünde, yapılan yolculuğa "sefer" deniyorsa; o, seferdir. Şer'i ahkâmda sabit olan namazın kısaltılması ve birleştirilmesi yapılabilir. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 12/24)

Örneğin, İstanbul içinde bir ilçeden başka bir ilçeye gitmek; şehir içinde yapılan normal bir intikaldir. Ancak aynı mesafe birçok Anadolu ilinde yolculuk olarak kabul edilmektedir. İstanbul örfünde sefer/yolculuk olmayan mesafe, Anadolu illerinde sefer sayılabilmektedir. Şeriat yolculuk için bir mesafe tayin etmediğinden her beldenin örfünce hareket etmek gerekmektedir.

Namazların kısaltılacağı mesafe konusunda İslam âlimleri eskiden günümüze -tüm zamanlar bo-

yunca- ihtilaf etmiştir. İbnu'l Munzir (rh) yirmiye yakın farklı mezhep zikretmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1086-1088 No.lu hadis şerhleri)

Bu görüşlerden en yaygın olanları şöyle sıralayabiliriz:

• Çoğunluk dört bürudlük mesafede namazın kısaltılabileceğini söylemiş; Allah Resûlü'nden (sav) şu hadisi nakletmişlerdir:

"Ey Mekkeliler! Dört bürud olmadıkça namazları kısaltmayınız."

Bu rivayet zayıftır. Zira senedinde Abdulvehhâb ibni Mücâhid ibni Cebr vardır. Metruk/Terk edilmiş bir ravidir. Nevevî (rh) onu yalancılığa nispet etmiştir. El-Ezdî (rh) ondan rivayetin helal olmadığını söylemiştir. Ayrıca ondan bu rivayeti nakleden İsmâîl ibni Ayyâş'tır. İsmâîl'in Hicazlılardan rivayeti makbul değildir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1162-1163 No.lu Rivayetler)

Bu görüş Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbâs'ın (r.anhuma) fiilî olarak rivayet edilmiştir. (bk. Taksîru's Salâ, 4. Bab Başlığı)

Sahabe sözü hüccet değildir. Birazdan geleceği gibi Allah Resûlü'nün (sav) uygulaması bu rivayetten farklıdır.

Bu görüşe göre namazların kısaltılacağı mesafe dört büruddür. Bir bürud, dört fersah; bir fersah, üç mil; bir mil, 1,68 km'dir. Buna göre 4 bürud=16 fersah= 48 mil= 80,640 km olur. (bk. Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, s. 283) Yani cumhura göre namazları kasr ve oruç tutmama mesafesi seksen kilometredir.

• Bir grup ilim adamı bazı hadislere dayanarak; deve yürüyüşüyle üç günlük mesafenin namazların kısaltma mesafesi olduğunu söylemişlerdir. Delil olarak bu ve benzeri hadisleri almışlardır.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlar yanlarında kendileriyle evlenmeleri haram olan bir yakınları bulunmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın." (Buhari, 1087; Müslim, 1338)

Bu hadis farklı rivayetlerde iki gün ve bir gün olarak da varid olmuştur.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının bir gün veya bir gecelik yolculuğa yanında kendisiyle evlenmesi haram olan biri bulunmadan çıkması helal değildir." (Buhari, 1088; Müslim, 1339)

Peygamber (sav) ile birlikte on iki savaşa katılan Ebû Saîd (ra) şöyle demiştir:

"Peygamber'den (sav) işittiğim şu dört şey çok hoşuma gitti: Bir kadın, yanında kocası veya mahremi bulunmaksızın iki günlük yolculuğa çıkamaz. İki günde; Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nda oruç tutulmaz. İki namazdan sonra namaz yoktur: İkindiden sonra Güneş batıncaya kadar, sabahtan sonra Güneş doğuncaya kadar. Yalnızca üç mescide gitmek için yolculuk yapılabilir: Mescid-i Haram, benim mescidim (Mescid-i Nebevi) ve Mescid-i Aksa." (Buhari, 1864)

Bu hadisten, gayenin seferin müddetini belirlemek değil, kadının tek başına yolculuk yapmasını yasaklamak olduğu anlaşılır. Kaldı ki ileride geleceği gibi Allah Resûlü (sav) bu mesafeden çok daha az mesafede namazları kısaltmıştır.

Günümüz Hanefi uleması bu mesafenin doksan kilometreye tekabül ettiğini belirtmiştir. (bk. Büyük İslam İlmihali, s. 187)

Sonuç: Allah Resûlü'nün (sav) ve ashabın uygulamalarına baktığımızda, yukarıda mezkûr mesafelerden çok daha kısa mesafelerde namazları kısalttıklarını görürüz.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), üç mil veya üç fersahlık bir yola çıktığında namazı iki rekât kılardı." (Müslim, 691)

Üç mil yaklaşık olarak beş km'dir. Şayet üç fersah olduğunu kabul edersek bu da yaklaşık on beş km yapar. Her hâlükârda Allah Resûlü (sav) yukarıda zikredilen mesafelerden daha kısa mesafelerde namazını kısaltmışlardır.

Cubeyr ibni Nufeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Şurahbîl ibni Simt (ra) ile birlikte on yedi veya

2. Oruç Tutmak mı, Yoksa Tutmamak mı Daha Faziletlidir?

Şayet oruç tutmak, kişinin kendisine veya bir başkasına zarar vermesine neden olacaksa oruç tutulmamalıdır. Bu durumda orucu yemek daha efdaldir. Örneğin, yolculukta oruç tuttuğunda hastalanan veya zayıf düştüğü için İslami/kamusal/cemai görevlerini ihmal eden kişilerin oruç tutması doğru değildir.

Şayet oruç tutacak kişi kendisine veya başkasına zarar vermeyecekse muhayyerdir. Dilerse oruç tutar, dilerse yer. Şayet oruç tutarsa Yüce Allah'ın hoşnut olduğu azimetle amel eder; kuvvetle/ciddiyetle kulluk eder ve ecir alır:

"(Ve demiştik ki:) 'Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve içindeki (öğütleri) hatırlayın ki sakınıp korunabilesiniz.' "[217]

on sekiz mil (yirmi sekiz-otuz km) uzaklıktaki bir köye gitmiştik. Kendisi namazı iki rekât kıldı. Ben de bunu kendisine sordum. O da, 'Ömer'in, Zu'l Huleyfe'de iki rekât kıldığını gördüm. Kendisine bunu sordum. O da, 'Ben, sadece Allah Resûlü'nün (sav) yaptığını gördüğüm gibi yapmaktayım.' dedi.' dedi." (Müslim, 692)

Ömer (ra) Zu'l Huleyfe mevkisine gidince namazını kısaltmıştır. Medine ile Zu'l Huleyfe arası altı mildir. Bu da yaklaşık on km yapar.

Saîd ibni Şufey'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar İbni Abbâs'a sefer namazını sormaya başladılar. Dedi ki: 'Peygamber (sav) ailesinden ayrıldığı zaman evine dönünceye kadar iki rekât namaz kılardı.' " (Ahmed, 2159)

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bu Medine şehrinden çıktığı zaman, tekrar oraya dönünceye kadar farz namazları iki rekâttan fazla kılmamıştır." (İbni Mace, 1067)

Bu rivayetlerde ise hiçbir kayıt zikretmeksizin, sefere çıkışında namazı kısalttığı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi seksen veya doksan km'nin namazları kısaltma için alt sınır olduğu anlayışı bizzat Allah Resûlü'nün (sav) uygulamasıyla nakzedilmiştir.

Abdullah ibni Ömer'in (ra) dört bürud (seksen km) olmadan namazı kısaltmadığı rivayeti, onun kendi sözüyle nakzedilmiştir. İbni Ebî Şeybe'nin naklettiği bir rivayette şöyle demiştir: "Bir millik (1,68 km) yolculuğa çıksam namazı kısaltırdım." (Fethu'l Bârî, 1086-1088 No.lu Hadis Şerhi; Hâfız ibni Hacer bu rivayete "isnadı sahih" der.)

Kendisi de Hanbeli olan İbni Kudâme (rh) iki gerekçeyle kendi mezhebi de dâhil cumhurun görüşünü eleştirmiştir:

Görüşlerin dayanak noktası olan Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Abbâs'tan (r.anhuma), imamların aktardığı görüşlerin hilafına görüş nakledilmiştir. Kaldı ki onlardan nakledilen, Allah Resûlü'nün (sav) fiiline aykırıdır.

Bir şeyin takdiri, tevkifîdir. (Yani ancak nasla bir ölçü konabilir.) Mücerred rey ile bir şey takdir edilmez. Özellikle de onu takdir edecek bir asıl ve kendisine kıyas yapılacak bir benzeri yoksa. (bk. El-Muğnî, 2/190)

İbni Kudâme (rh) taassuptan kaçınarak kendi mezhebinin delillerinin zayıflığına işaret etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

217. bk. 2/Bakara, 63

" 'Yahya! Kitab'ı kuvvetle al.' (dedik.) Biz, ona henüz çocukken hüküm/hikmet verdik." [218]

Şayet oruç tutmazsa Yüce Allah'ın kolaylaştırmasıyla/ruhsatıyla amel eder ve ecir alır:

"Sizden her kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmadığı günlere karşılık) başka günlerde (oruç tutsun). **Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez**. (Bu kolaylaştırma) sayılı günleri tamamlamanız ve sizi hidayet etmesinden ötürü Allah'ı yüceltip/en büyük olarak bilmeniz ve şükretmeniz içindir." [219]

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah masiyetlerin işlenmesini hoş görmediği gibi ruhsatlarının alınmasını sever." [220] [221]

---

218. 19/Meryem, 12
219. bk. 2/Bakara, 185
220. Ahmed, 5866
221. Bu ayrımı yapmamızın nedeni, Allah Resûlü'nün (sav) uygulamalarındaki farklılıktır. Tüm delillerle bir arada amel etmek için bu ayrıma gittik.

• Oruç tutmanın doğru olmadığına işaret eden deliller:

Câbir ibni Abdullah'ın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), seferlerinden birinde, gölge altına alınmış bir adamın başına toplanan bir kalabalık gördü ve 'Nedir bu?' diye sordu.

Oradakiler, 'Bu adam oruçlu.' dediler.

Peygamber de (sav), 'Yolculukta oruç tutmak birr (erdem/ iyilik) değildir.' buyurdu." (Buhari, 1946)

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sav) Ramazan'da oruçlu olarak Mekke'ye doğru yola çıktı. Kedîd'e varınca orucunu bozdu. Bunun üzerine insanlar da oruçlarını bozdular." (Buhari, 1944)

Enes ibni Mâlik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Allah Resûlü ile birlikte bir yolculukta bulunuyorduk. Bir yerde mola verince çoğumuz elbisesini gölgelik yapıp dinlenmeye başladı. Oruçlular hiçbir şey yapmıyordu. Oruç tutmayanlar ise binek develerini suya götürüp suladılar ve yemlediler, oruçlulara hizmet ettiler ve yemek pişirip oruçlularla birlikte yediler. Onların bu gayretini gören Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

'Bugün mükâfatı oruç tutmayanlar aldı götürdü!' " (Buhari, 2890)

• Oruç tutmanın fazilet olduğuna işaret eden deliller:

Ebu'd Derdâ'nın (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte çok sıcak bir günde sefere çıkmıştık. İnsanlar kavurucu sıcaktan korunmak için ellerini başlarının üzerine koymak zorunda kalıyorlardı. O gün içimizde Peygamber (sav) ile Abdullah ibni Revaha dışında oruçlu kimse yoktu." (Buhari, 1945)

Bu rivayette bütün meşakkat ve zorluğa rağmen Nebi'nin oruç tuttuğunu görüyoruz. Bu da yolculuk esnasında oruç tutmanın faziletli olduğunu gösterir.

3. Yolculuğu Gün İçinde Biten Kişi Ne Yapmalıdır?

Yolculuğu gün içinde sonlanan kişinin şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez.[222]

4. Meslekleri Nedeniyle Sürekli Seferde Olan Kişiler Ne Yapmalıdır?

Oruç günü seferde olan kişi, oruç tutmama ruhsatına sahiptir. Dilerse oruç tutar, dilerse oruç tutmaz. Yolculuğa ara verdiği günlerde -veya diliyorsa yolculukta-, tutmadığı günlerin kazasını tutar.

C. Hayızlı ve Lohusa/Nifaslı Kadınlar

Hayız ve nifas, oruç tutmaya engeldir. Kadınlar, o günlerde oruç tutmaz, temizlendikten sonra tutmadıkları günleri kaza ederler.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) nakledildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadın âdet dönemine girdiği zaman namaz kılmadığı gibi oruç da tutmuyor, değil mi? İşte, bu da onun dininin eksik olduğunu gösterir."[223]

Muâze binti Abdullah'tan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Âişe'ye (r.anha), 'Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor, ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harûrî (Harici) misin?' dedi.

Ben de, 'Harûrî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk, ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi."[224]

• **Muhayyer bırakan deliller:**

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle nakledilmiştir:

"Peygamber (sav), çok oruç tutan bir sahabi olan Hamza İbni Amr El-Eslemî'nin, 'Yolculuktayken oruç tutulur mu?' şeklindeki sorusuna, 'Dilersen oruç tutarsın, dilersen tutmazsın.' diye cevap verdi." (Buhari, 1943)

Enes ibni Mâlik'in (ra) şöyle dediği nakledilmiştir:

"Biz Peygamber (sav) ile birlikte yolculuk yapardık ve bu sırada oruç tutanlar, tutmayanları; oruç tutmayanlar da tutanları kınamazdı." (Buhari, 1947)

Abdullah ibni Abbâs (ra) şöyle derdi:

"Allah Resûlü (sav) kimi zaman oruç tutmuş kimi zaman da tutmamıştı. Bu bakımdan isteyen oruç tutar, isteyen tutmaz." (Buhari, 1948)

222. Tafsilat için bk. s. 192

223. Buhari, 1951

224. Müslim, 335

1. Hayız/Nifas Hâlinde Oruç Tutan Kadın Asidir

Hayız ve nifas hâlinde oruç tutan kimse Allah Resûlü'ne (sav) isyan etmiştir. Zira din, Allah'a ve Resûl'üne itaat etmek ve müminlerin yoluna uymaktır:

"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Onu işitip dinlediğiniz hâlde ondan yüz çevirmeyin."[225]

"Kim Resûl'e itaat ederse hiç şüphesiz Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse seni, onların üzerine koruyucu göndermedik."[226]

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!"[227]

Allah Resûlü'nün (sav) sünnetiyle sabit olan hüküm; asırlardır müminler tarafından uygulanagelmiş, müminlerin yolu olmuştur.[228]

225. 8/Enfâl, 20

226. 4/Nisâ, 80

227. 4/Nisâ, 115

228. "Hayız ve nifas hâlinde oruç tutulmalıdır." diyenler, kısım kısımdır:

• Bir grup, takva adı altında oruç tutmaktadır. Oysa takva, korunmaktır. Kişinin Allah'ın (cc) azabından korunmak için Allah Resûlü'ne (sav) itaat etmesi gerekmektedir. Ona muhalefet, kişiyi takvalı kılmaz. Dininde fitneye düşürür ve azaba götürür.

"…O'nun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar." (24/Nûr, 63)

Okuduğumuz ayet, Allah Resûlü'nden (sav) gündelik işlerde izin almayla ilgilidir. Yani Allah (cc) yalnızca okuduğu Kur'ân ayetlerinde değil, hayatın her alanında ona itaati farz kılmış ve muhalefeti yasaklamıştır.

• Bir grup ise sünnetin teşri değerini kabul etmez. Kur'ân'da orucun ve namazın mutlak olarak emredildiğini, hayız ve nifas hâlinde de bu ibadetlerin yapılması gerektiğini söylerler. Kur'ân'ın farz kıldığını, doğru olup olmadığından emin olmadığımız rivayetlerle iptal etmeyiz, derler.

Bu, amelî olmaktan ziyade itikadi bir problemdir. Zira Allah (cc), Kur'ân'da dinî bilginin kaynaklarını Kur'ân ile sınırlandırmamış, farklı kaynaklar zikretmiştir:

· Kur'ân, dinî bilginin kaynağıdır:

"Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başka velilere uymayın. Ne de az öğüt alıyorsunuz!" (7/A'râf, 3)

· Allah Resûlü (sünnet), dinî bilginin kaynağıdır:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resûl'e itaat edin. Sizden olan (Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen) yöneticilere de (itaat edin). Herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, şayet Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanıyorsanız (o meseleyi çözmek için) Allah'a ve Resûl'e götürün. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir." (4/Nisâ, 59)

"Hayır! Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip, verdiğin

hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (4/Nisâ, 65)

" 'İtaat edeceğiz.' diyorlar. Senin yanından çıktıkları zaman onlardan bir grup, söylediklerinin dışında bir şeyleri gece/gizlice kurguluyor. Allah onların gece/gizlice kurguladıklarını yazar. Onlardan yüz çevir ve Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter." (4/Nisâ, 81)

"Andolsun ki sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü uman ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah Resûl'ünde güzel bir örneklik vardır." (33/Ahzâb, 21)

"Allah ve Resûl'ü bir şeye hükmettiğinde, mümin erkek ve mümin kadının o işlerinde seçim hakları yoktur. Kim de Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse, muhakkak ki apaçık bir sapıklıkla sapmıştır." (33/Ahzâb, 36)

· "Müminlerin yolu", dinî bilginin kaynağıdır:

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" (4/Nisâ, 115)

Yüce Allah, Kur'ân'a muhalefet edenleri kınadığı gibi; Resûl'e ve müminlerin yoluna muhalefet edenleri de kınamış, azapla tehdit etmiştir. Kur'ân'ı dinî bilginin yegâne kaynağı kabul etmek, her şeyden önce Kur'ân'a karşı çıkmaktır. Zira Kur'ân, müminlere kendisi dışında kaynaklar göstermektedir.

Ayrıca Kur'ân'da muhkem ve müteşabih nasların bulunması veya bazı ayetlerin dil, kıraat ve rivayetler nedeniyle farklı yorumlanması, nasıl Kur'ân'ı zannileştirmiyorsa; tarih içinde sünnete dair oluşmuş problemler de sünneti zannileştirmez, teşri değerini düşürmez. Yalnızca problemli rivayetleri sahih bir usulle ayıklamamızı iktiza eder.

Kur'ân'da olmadığı için hayızlı kadının oruç tutmayacağı ve namaz kılmayacağı hükmüne ilk itiraz edenler, Haruralılar (Harûrîler) yani Haricilerdir. Onlar, sahabeyi kâfir gördüklerinden onların rivayetlerine güvenmemiş, yalnızca Kur'ân'la yetinmek gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle bu tip sorulara muhatap olan sahabe, soru soran şahsı Haruralı/Harici zannetmiştir.

Muâze binti Abdullah'tan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Âişe'ye (r.anha): Âdetli kimse neden orucunu kaza ediyor, ama namazını kaza etmiyor?' diye sordum.

Bana, 'Sen Harûrî (Harici) misin?' dedi.

Ben de, 'Harûrî değilim. Sadece soruyorum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Biz âdet görürdük. Oruçları kaza etmekle emrolunurduk, ama namazları kaza etmekle emrolunmazdık.' dedi." (Müslim, 335)

Sahabilerden bir kısmı onların, bilgi kaynaklarını yanlış anladığını anlatmaya çalışmıştır.

Habîb El-Mâlikî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

Surad ibni Ebi'l Menazil'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Habib El-Mâliki'den işittim, şöyle diyordu: 'Bir adam, İmran ibni Husayn'a şöyle dedi: 'Ey Ebû Nuceyd! Siz, bize birtakım hadisler rivayet ediyorsunuz. Hâlbuki biz onların aslını Kur'ân'da bulamıyoruz.'

Bunun üzerine İmran kızdı ve o adama şöyle dedi: 'Her kırk dirhemde bir dirhem zekât olduğunu Kur'ân'da buldunuz mu? Her şu kadar koyundan bir koyun, her şu kadar deveden bu kadar deve verileceğini Kur'ân'da buldunuz mu?'

Adam, 'Hayır.' dedi.

İmran, 'Kimden öğrendiniz bunları? Bizden öğrendiniz değil mi? Biz de Allah Resûlü'nden (sav) öğrendik.' diyerek buna benzer pek çok şeyler söyledi.' " (Ebu Davud, 1561)

Sahabeden bir kısmı da Haricilerin bilgi kaynakları eksik olduğu için Kur'ân'ı eksik/yanlış anladıklarını göstermiştir:

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hariciler düşmanlık üzere bir yerde toplandılar ve Alî ibni Ebî Tâlib (ra) ve onunla beraber olan Peygamber'in (sav) ashabına karşı çıkmaya karar verdiler.

Bir adam gelip, 'Ey Müminlerin Emîri! Bu topluluk sana karşı gelecek.' demeye başladı.

Alî, 'Bana karşı çıkana kadar bırak onları. Bana karşı savaşa girişene kadar onlarla savaşmayacağım. Gerçi öyle de yapacaklardır.' dedi.

Bir gün Alî'ye dedim ki: 'Ey Müminlerin Emîri, biraz namazı geciktir ki kaçırmayalım ve bu arada o topluluğa gidip konuşayım.'

'Sana bir şey yaparlar diye korkuyorum.' dedi.

Dedim ki: 'Hayır, inşallah bir şey yapmazlar. Ben güzel davranıp kimseye eziyet vermeyen biriyim.'

Bu Yemânîyyeden en güzelini giydim. Yanlarına geldim. Öğle istirahatindelerdi. İbadette onlardan daha fazla gayret gösterenini görmedim. Elleri deve dizi gibiydi. (Çok ibadetten iz yapmıştı.) Yüzlerinde secde eseri görülüyordu. Üzerlerinde yıpranmış gömlekler vardı. Yüzleri uykusuzluktan zayıflamıştı.

Yanlarına gelince dediler ki: **'Bu üzerindeki elbise de ne?'**

'**Beni bununla mı ayıplıyorsunuz? Ben Allah Resûlü'nün** (sav) **üzerinde bundan daha güzelini görmüştüm** ve şu ayet inmişti: 'De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kılmıştır?' (Ve yine) de ki: 'O, dünya hayatında iman edenler içindir. Ahirette ise sadece iman edenleredir.' Böylece bilen bir topluluk için ayetleri detaylı bir şekilde açıklarız.' (7/A'râf, 32)' **(Allah Resûlü'nün sünnetini bilmediklerinden güzel elbise giymeyi kerih görmüşlerdir.)**

'Niye buraya geldin?'

'Size Allah Resûlü'nün (sav) **ashabından, onun yanında olup da vahyin üzerlerine indiği insanlardan bahsetmeye geldim ki aranızda onlardan hiçbiri yok!' (Yanlarında vahye şahitlik eden sahabe olmadığından bilgi kaynakları eksiktir.)**

Bazıları dedi ki: 'Kureyş ile münakaşa etmeyin. Yüce Allah buyuruyor ki: '…Bilakis onlar, (tartışmada haddi aşıp) düşmanlıkta ileri giden bir kavimdir.' (43/Zuhruf, 58)'

İki üç kişi, 'Keşke onlarla konuşsan.' dediler.

Dedim ki: 'Söyleyin bana; Allah Resûlü'nün (sav) amca oğlu ve damadı olup ona ilk iman eden ve ashabının birlikte olduğu bu kişiyle alıp veremediğiniz nedir?'

Dediler ki: 'Biz ona üç konuda muhalefet ediyoruz.'

'Nedir onlar?'

'Birincisi, o, Allah'ın dininde insanları hakem kıldı. Hâlbuki Allah buyurdu ki: 'Hüküm ancak Allah'ındır.' Allah'ın bu sözünden sonra insanların hükümde ne işi olabilir?'

'Başka?'

'Alî insanlarla savaştı, ama ne köle aldı ne ganimet. Eğer savaştıkları kâfirse mallarının Alî'ye helal olması gerekirdi. Eğer müminse müminlerin kanını dökmek haramdır.'

'Başka?'

'Kendisi için (söylenen) müminlerin emîri sıfatından vazgeçti. Eğer müminlerin emîri değilse kâfirlerin emîri demektir.'

'Başka bir itirazınız var mı?'

'Bu kadarı bize yeter.' dediler.

Dedim ki: 'Eğer size Allah'ın muhkem kitabından ve Nebi'sinin sünnetinden fikirlerinize karşı delil getirirsem dönecek misiniz?'

'Evet.' dediler.

'Allah'ın dininde insanların hüküm vermesi hakkındaki görüşünüze gelince, Yüce Allah buyuru-

2. Hayızlı Kadının Orucu Kaza Edip Namazı Kaza Etmemesinin Hikmeti Nedir?

• Ebu'z Zinâd (rh) şöyle der:

"Şüphesiz ki sünnetler ve hakkın vecihleri çoğunlukla reyden/salt akıldan farklı gelir. (Bu durumda) Müslimler sünnete ittibadan başka yol bulamazlar. Bunun (örneklerinden) biri de hayızlı kadının orucu kaza edip namazı kaza etmemesidir."[229]

Bazen Yüce Allah kullarını imtihan eder, onlardan salt teslimiyet ister. Akıllarına uysun veya uymasın emredileni yerine getirmelerini bekler. Bu durumda Müslim'e düşen, teslim olmak ve emredileni yerine getirmektir.

---

yor ki: 'Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir.' (bk. 5/Mâide, 95) Kadın ve kocası hakkında ise şöyle buyuruyor: 'Aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ehlinden bir hakem, kadının ehlinden de bir hakem yollayın.' (bk. 4/Nisâ, 35) Şimdi Allah'a yemin verdirerek soruyorum size: İnsanları birbirlerinin kanına girmekten alıkoymak ve aralarını bulmak için hüküm vermek mi daha evladır, yoksa değeri çeyrek dirhem olan tavşan ve aile hakkında hüküm vermek mi daha evladır? Üstelik biliyorsunuz ki Allah dileseydi hükmü verir, insanlara bırakmazdı.'

'Vallahi birbirlerinin kanına girmekten alıkoymak ve aralarını düzeltmek daha evladır.' dediler.

' 'Alî savaştı, ama köle ve ganimet almadı.' sözünüze gelince, söyleyin bakalım: Anneniz Âişe'ye sövüyor musunuz, yoksa başka kadınlarda helal olanı onda da helal kılıyor musunuz? Eğer böyle diyorsanız küfre düştünüz demektir. Yok eğer onun müminlerin annesi olmadığını söylüyorsanız yine kâfir oldunuz ve İslam'dan çıktınız demektir. Yüce Allah buyuruyor ki: 'Nebi, müminlere kendi nefislerinden daha evladır/önceliklidir. Eşleri de onların anneleridir…' (33/Ahzâb, 6) Görülüyor ki siz iki sapıklık arasında bocalıyorsunuz, hangisini seçerseniz seçin. Şimdi bu görüşlerinizden vazgeçtiniz mi?'

Birbirlerine baktılar ve dediler ki: 'Vallahi evet!'

'Alî'nin kendisi için (söylenen) müminlerin emîri sıfatından vazgeçtiği görüşünüze gelince size bu konuda razı olacağınız sözü söyleyeceğim:

Hudeybiye Günü Allah Resûlü (sav) Kureyş'i aralarında anlaşma yazmak için davet etti. Suheyl ibni Amr ve Ebû Sufyan ile yazışacaklardı. Peygamber dedi ki: 'Ey Alî, yaz: Bu, Allah'ın Resûlü Muhammed'in (sav) hükmüdür.' Dediler ki: 'Vallahi senin Allah'ın Resûlü olduğunu bilseydik seni Ka'be'den alıkoymazdık, sana karşı savaşmazdık. Onun yerine Muhammed ibni Abdullah yaz.' Peygamber dedi ki: 'Vallahi beni yalanlasanız da ben gerçekten Allah'ın resûlüyüm. Yaz, ey Alî: 'Muhammed ibni Abdullah.' Peygamber, Alî'den üstünken kendisinin nebi olarak zikredilmemesine razı olduysa bu onu peygamberlikten çıkarmıyor. Şimdi bu görüşünüzden de vazgeçtiniz mi?

Dediler ki: 'Vallahi evet.'

Bunun üzerine iki bini geri döndü. Dört bin kişi ise sonraki savaşlarda sapık olarak öldürüldüler." (Musannefu Abdirrezzâk, 18678)

Sonuç: Dinî bilgi kaynakları birbirini tamamlar. Bunlardan biri eksik olduğunda, kişi bazı kaynakları okusa da yanlış anlar. Sorun, kaynaktan habersiz olmaları değil, kaynağı yanlış anlamalarıdır.

229. Buhari, Kitâbu's Savm, 41. Bab, muallak olarak

Aklına uymuyor diye şeriata karşı çıkmak, Allah'ın (cc) emirlerini kıyasla terk etmek; din/kulluk/teslimiyet ile bağdaşmaz. Allah'ın emrine salt akılla yaklaşarak ilk karşı çıkan şeytandır.

"(Allah) buyurdu ki: 'Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan nedir?' Dedi ki: 'Ben ondan daha hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten, onu topraktan yarattın.' "[230]

Alî (ra) bu gerçeğe işaret etmek için şöyle der:

"Eğer din; akıl ve görüşle olsaydı mestin üstünü değil de altını mesh etmek daha uygun olurdu. Hâlbuki ben, Allah Resûlü'nü (sav) mestlerinin üzerine mesh ederken gördüm."[231] [232]

• Namaz her gün ve her gece tekrar eden bir ibadettir. Oruç ise yılda bir defa gelir. Yüce Allah, kullarına kolaylaştırmak için az olanın kaza edilmesini istemiş, çok olanı affetmiştir.[233] Hiç şüphesiz O (cc), kullarına hafifletmeyi ve kolaylaştırmayı sever:

"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister. Ve insan zayıf olarak yaratıldı."[234]

"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez."[235]

3. Güne Oruçlu Başlayıp Gün İçinde Hayız Olan Kadın Ne Yapmalıdır?

Hayız, oruç tutmaya engeldir. Güne oruçlu başlayıp gün içinde hayız gören kadının orucu bozulur. Daha sonra o günü kaza eder.

4. Hayızı Düzenli Olan Kadın Güne Oruçsuz Başlayabilir mi?

Bazı kadınların hayız günleri düzenlidir. O gün hayız olacağını bilen kadın, fecirden önce hayız kanı görürse güne oruçsuz başlar. Fecre kadar hayız kanı görmemişse güne oruçlu başlar. Hayız görünce orucu bozulur. Zira şeriat, hükümleri hayızın başlama vaktine değil, hayız kanının kendisine bağlamıştır.

230. 7/A'râf, 12
231. Ebu Davud, 162
232. Yüce Allah'ın kullarını imtihan etmek suretiyle indirdiği zahiren akla aykırı emirler için bk. 2/Bakara, 67-71, 249; 4/Nisâ, 66-67
233. bk. İ'lâmu'l Muvâkkiîn, 2/71; Fethu'l Bârî, 1951 No.lu Hadis Şerhi
234. 4/Nisâ, 28
235. bk. 2/Bakara, 185

5. Hayızı Gün İçinde Sonlanan Kadın Ne Yapmalıdır?

Hayız oruç günü içinde sonlanırsa kadının şer'i bir sorumluluğu yoktur. Günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmez.[236]

Bulanık Kanın/Lekenin Hükmü

Hayız günlerinde görülen bulanık kanın ve lekenin hükmü, hayızdır. Temizlendikten sonra görülen bulanıklık ve leke ise istihazedir. Oruç ve namaz üzerinde bir etkisi yoktur.

D. Yaşlılar

Yaşlılık nedeniyle oruç tutmaya güç yetiremeyenler her gün için bir fakir doyururlar:

"(Normal şartlarda) güç yetirdiği hâlde (yakalandığı bir hastalık, hamilelik, yaşlılık gibi sebeplerle oruç tutmayanlar) her güne karşılık bir yoksul doyursunlar."[237]

Şayet fakir doyuracak imkânı yoksa ve yakınlarında onun oruç borcunu ödeyecek kimsesi bulunmuyor veya bu sorumluluğu yerine getiremiyorsa kişiden sorumluluk düşer. Zira Allah (cc) kimseye gücünden fazlasını yüklemez:

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[238]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[239] [240]

---

236. Tafsilat için bk. s. 192
237. bk. 2/Bakara, 184
238. bk. 2/Bakara, 286
239. bk. 64/Teğabûn, 16
240. Yaşlıların durumuyla ilgili âlimler arasında ihtilaf olmuştur. Bu ihtilafın nedeni, yukarıda kaydettiğimiz Bakara Suresi'nin 184. ayetindeki ilgili bölümünün nasıl anlaşılacağıyla ilgili bir ihtilaftır.

• Bir grup; ayetin hükmünün geçerli olduğunu ve yaşlı, hamile ve emzikli gibi normalde oruç tutabilen, ancak arızi bir durum nedeniyle oruç tutamayan kişileri kapsadığını düşünür. Buna binaen bu sınıfların her gün için fakir doyurması gerektiğini söyler. Bu açıklamanın dayanakları şunlardır:

· Âişe (r.anha), İbni Abbâs (ra), Said ibni Cubeyr (rh), İkrime (rh); ayeti "يُطَوَّقُنَهُ" diye okurlar. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/333-334, 5430-5442 No.lu Rivayetler)

Bu kıraate göre ayet; normalde güç yetirdiği hâlde -arızi durum nedeniyle- zorlanan, meşakkatle oruç tutacaklar içindir. Ayeti bu şekilde tefsir eden sahabiler; Alî (ra), İbni Abbâs (ra) ve onların öğrencileridir. (bk. age. 3/334-347)

Bu görüşe şöyle bir itiraz yöneltilebilir:

Bu, mütevatir bir kıraat değildir. Ayrıca sahabe görüşü ihtilaf hâlinde hüccet değildir. Ki bu meselede -ayetin mensuh olup olmadığına dair mebni- ihtilaf vardır.

Cevaben denir ki: Ahad kıraatler, ahad haber hükmündedir. Zira sahabenin Allah Resûlü'nden (sav) duymadan Kur'ân'ı keyfî olarak kıraat etmesi caiz değildir. Bu okuyuşlar ister kıraat ister tefsir kabul edilsin; reyle ve içtihadla söylenmez. Bu yönüyle hükmen merfu olan ahad rivayetler gibidir. (bk. El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, 1/445)

Yine bu görüşe Bakara Suresi'nin 184. ayetiyle ilgili yerin, Bakara Suresi'nin 185. ayetiyle nesh edildiği ve "Ramazan'a yetişen herkesin oruç tutması" emredildiği söylenebilir.

Cevaben denir ki: Her şeyden önce ayetin ayeti nesh ettiği yalnızca içtihadi bir görüştür. Sahabilerin bir kısmından nakledilmiştir. Sahabiler ihtilaf ettiğinde görüşleri hüccet olmaz. Şer'i asıllara en uygun olan tercih edilir.

Ayrıca usulde sabit olduğu üzere ilk dönem fukahası neshi tahsis anlamında kullanmıştır. İbni Kayyim (rh) şöyle der:

"Derim ki: Halef ve selef âlimlerine göre nasih ve mensuh, bir hükmün ya bütünüyle yürürlükten kaldırılması -ki bu müteahhir âlimlerin görüşüdür- ya da umumi, mutlak ve zahir gibi ifadelerin delaletlerinin; ister tahsis, ister takyid, isterse mutlakın mukayyede hamledilmek suretiyle kaldırılması, ona göre yorumlanması ve beyan edilmesidir. Öyle ki bu âlimler, istisna, şart ve sıfatları da nesih kapsamında değerlendirmişlerdir. Çünkü bunlarda da nassın zahirî manasını ortadan kaldırma ve maksadı açıklama vardır. Buna göre onların dilinde nesh, bir ayetin, ayette geçen farklı kelimelerle açıklanması ya da onun dışında bir izahla anlatılmasıdır. Onların açıklamalarını dikkatle inceleyen, bunu ispat edecek birçok uygulamayı görecek ve bu hususta birçok problemini çözmüş olacaktır. Çünkü, yaşanan problem, müteahhir âlimlerin yorumlarını, selef âlimlerinin anlayışıyla karıştırmaktan kaynaklanmaktadır." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 1/70)

Buna göre bu ayete mensuh demelerine en uygun olan, tahsisi kastetmeleridir. Zira; Bakara 185. ayette geçen, 'Sizden o aya yetişen oruç tutsun.' lafzı, Bakara 184. ayeti tamamen kaldırmamıştır. Örneğin Bakara 184. ayetin ilk cümlesi, '(Oruç) sayılı günlerde (size farz kılındı).' hükmü geçerlidir. Yine ikinci cümlesi olan, 'Sizden her kim hasta ya da yolculukta olur (ve oruç tutmazsa) onun yerine başka bir günde (oruç tutsun).' geçerlidir. Yine dördüncü cümle olan 'Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse, bu onun için daha hayırlıdır.' geçerlidir. Beşinci cümle olan 'Şayet bilseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.' geçerlidir. Ayetin üçüncü cümlesinin de tamamen nesh edilmediği, yalnızca umum için hükmün kaldırıldığı, yaşlılar için devam ettiği şeriat ruhuna en yakın olandır. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Kaldı ki İbni Abbâs'ın (ra) tefsiri de bunu desteklemektedir.

Yine nesh, delillerinden birini tamamen iptal etmektir. Oysa evla olan delillerin tamamıyla amel etmek, hiçbirini ihmal etmemektir. Yukarıda zikrettiğimiz görüş, tüm delillerle bir arada amel etmektir.

Sahabeden amelî olarak nakledilen uygulama da bu tefsirle uyumludur. Enes (ra) yaşlandıktan sonra her gün için fakir doyurmuştur. (bk. Buhari, Kitâbu't Tefsîr, 25. Bab Başlığı, muallak olarak)

• Bir grup âlim İbni Ömer tefsirine dayanarak ayeti mensuh kabul etmiştir.

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (oruç tutmayanlara), 'Yoksulları doyurma fidyesi gerekir…' ayetini okumuş ve 'Bu ayet neshedildi.' demiştir." (Buhari, 4506)

Seleme ibni Ekvâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Oruca güç yetirenlerin (oruç tutmadıkları takdirde) bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermesi gerekir.' ayeti nazil olunca isteyenler oruç tutmaz, oruç tutmak yerine fidye verirdi. Nihayet bir sonraki ayet nazil oldu ve bu uygulamayı neshetti." (Buhari, 4507)

E. Hamile ve Emziren Kadınlar

Hamile ya da emziren kadınlar; orucun bebeğe veya kendilerine zarar vereceğini düşünürse oruç tutmayabilirler:

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kuşeyroğullarının kardeşleri durumunda olan Abdullah ibni Ka'boğullarından birinden şöyle rivayet edilmiştir: 'Allah Resûlü'nün (sav) atlılarından biri üzerimize çıkageldi. Ben Allah Resûlü'nün (sav) yanına vardım -veya onun yanına gittim-. Yemek yiyordu.

Bana, 'Otur, şu yemeğimizden biraz ye.' buyurdu.

Ben de, 'Oruçluyum.' dedim.

Bunun üzerine, 'Otur, sana namazdan ve oruçtan bahsedeyim. Allah, yolcudan namazın bir kısmını -veya yarısını- yolcu, emzikli ve hamileden de orucu kaldırmıştır.' buyurdu.

(Ravi diyor ki: 'Allah Resûlü (sav) emzikli ve hamileden ya ikisini birden veya birini söylemişti.) O zaman Allah Resûlü'nün (sav) yemeğinden yemediğim için üzüldüm.' "[241]

Tutmadıkları oruca mukabil her gün bir fakiri doyururlar. Bu, Abdullah ibni Abbâs ve Abdullah ibni Ömer'in fetvasıdır.

Sâid ibni Cubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bakara Suresi'nin 184. ayetindeki 'güç yetiremeyenler' sözü hakkında İbni Abbâs şöyle demiştir: 'Bu ayet çok yaşlı ve ihtiyar kadın ve erkeklerden oruç tutamayan kimselere bir ruhsat teşkil etmektedir ve tutamadıkları günler sayısınca bir yoksulu doyurmaları gerektiğini bildirmektedir. Yine bu ayet, korkmaları hâlinde emzikli ve hamileler için de bir ruhsattır."[242]

Buna göre; yaşlılar veya güç yetiremeyenler hakkında bir nas yoktur. Nas olmayınca da farklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur:

Bir grup âlim yukarıda zikredilen sahabe uygulamalarını müstehap infak/sadaka olarak yorumlamış, fidye verilmesini müstehap görmüşlerdir. (bk. El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, 1/442)

Kimisi konu hakkında nas olmadığı için yaşlıyı oruçla mükellef görmemiştir. (bk. El-Muhallâ, 4/410, 770. Mesele)

241. Ebu Davud, 2408; Tirmizi, 715

242. Ebu Davud, 2318

Bu görüşün dayanağı; bir önceki bölümde anlatılan, Bakara Suresi'nin 184. ayetinin nesh edilmediği; yaşlı, hamile ve emzikliler için geçerli olduğu düşüncesidir.[243] [244]

F. Oruç Tutmamak İçin Özür Üretenler

Bir insan şer'i bir özrü olmadığı hâlde sırf oruç tutmamak için özür oluşturmaya yeltenebilir: Yolculuğa çıkabilir; kendisini hâlsizleştirecek, hayızını öne alacak veya geciktirecek ilaçlar kullanabilir; tıbbi bir işlem yaptırabilir… Bu davranışlar şeriatın ruhuyla, kulluk bilinciyle ve teslimiyetle bağdaşmaz. Bu, Allah'ın (cc) yasaklarına, zahiren şer'i bir yolla tevessül etmektir. Kur'ân'ın ve sünnetin Yahudi ahlakı olarak karşımıza koyduğu bu tutum, ne yazık ki bazı ilim adamları eliyle "hile-i şeriyye" adı altında fıkha girmiş; amele

243. Hamile ve emzikli kadının oruç tutmayacağında ittifak vardır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1692 No.lu Hadis Şerhi) Ancak oruç tutmadıkları takdirde ne yapacaklarında ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafın nedeni; konu hakkında delil olmamasıdır. Delil olmayınca ulema, hakkında delil olan hangi bâba dâhil oldukları konusunda ihtilaf etmiştir.

• İbni Abbâs ve İbni Ömer (r.anhuma) onları yaşlı kimsenin hükmüne dâhil ettikleri için oruç tutmadıkları her gün için bir fakir doyuracaklarını söylerler. Allah (cc) en doğrusunu bilir; şeriatın ruhuna en uygun olan bu görüştür. Zira hamilelik ve iki yıl emzirme süresi göz önüne alındığında üç Ramazan, neredeyse doksan gün yapmaktadır. Buna kadının hayız ve nifas borcu eklendiğinde sayı artmaktadır. Ayrıca bu süre sonunda kadının yine hamile kalma durumu vardır. Böyle olunca bu borcu ödemesi zorluk oluşturacaktır. Oruç tutma zorluğu açısından o, yaşlıya benzemektedir.

• Onu hastaya benzeten ise yediği günlerin orucunu tutması gerektiğini söyler. Zira Allah (cc), hastanın yediği günlerce oruç tutmasını istemiştir.

• Kimisi yukarıdaki hadisle hamile ve emzirenin oruçla muhatap olmadığını söyler. Allah (cc) onları oruçtan muaf tutmuştur.

• Kimisi hem kaza orucu tutup hem de fakir doyurmaları gerektiğini söyler.

• Kimisi hamile ile emzireni ayırır. Hamile, hasta olduğundan tutmadığı günlerce oruç tutar. Emziren ise hasta değildir. (Tafsilat için bk. El-Muğnî, 3/149)

• İbni Hazm (rh) ikili bir ayrıma gider ve şöyle der: "Şayet hastalık nedeniyle oruç tutmuyorlarsa, bunlar hastadır. Her hasta gibi bir gün kaza tutarlar. Şayet hastalıktan dolayı değil de çocuk zarar görmesin diye oruç tutmuyorlarsa ne kaza ne de fakir doyurmaya muhatap olurlar. Zira çocuğa zarar veremezler ve oruç tutamazlar. Naslar bunu yasaklar. Ancak bu durumda birinin kaza tutmasına veya fakir doyurmasına dair nas yoktur. Nas olmayan konuda onlara bir sorumluluk yüklenmez." (bk. El-Muhallâ, 4/410, 770. Mesele)

244. Burada bir meselenin altını çizmek istiyorum: Hamile ve emziren kadınların oruç tutmadıkları her gün için yaptığımız, "yaşlı kimselerin hükmündelerdir" tercihi; bir kıyas değildir. Zira kitabın muhtelif birçok yerinde vurguladığımız gibi ibadetler, kefaretler ve hadlerde kıyas olmaz. Bu tercihin iki dayanağı vardır:

• Ayetin kıraati/okunuşu

• Kat'i bir delil olmadıkça nesh olduğunu kabul etmemek

Allah (cc) en doğrusunu bilir.

ölçü/istikamet kazandırsın diye vazedilen fıkıh ilmi, üçkâğıtçılık öğreten bir ilme dönüştürülmüştür.

İbni Kayyim (rh) şöyle der: "Hilelere cevaz vermek, sedd-i zerâ'i ile açıkça çelişir. Zira Şâri, mümkün olan her yöntem ile kötülüklere giden yolları kapamaktadır. Hileci ise kötülüklere giden her türlü yolu açar. Buna göre harama düşme korkusuyla caiz olan şeylerden bile kaçınan ile haramlara ulaşabilmek için her türlü hileye tevessül eden hiç bir olur mu?

Buraya kadar zikrettiğimiz gerekçeler ve bunların kat kat fazlası, hilenin, hileyle amel etmenin ve Allah'ın dini konusunda hileyle fetva vermenin haram olduğunu göstermektedir. Lanetten söz eden hadisleri inceleyenler, bu hadislerin genelinin, hilelere başvurarak Allah'ın haramlarını helal kılmaya ve farzlarını ortadan kaldırmaya çalışanlarla ilgili olduğunu görecektir. Nitekim, 'Allah hulle yaptırana ve yapana lanet etmiştir. Allah Yahudilere lanet etmiştir, iç yağı onlara haram kılındığı hâlde, onu erittiler, sattılar, parasını da yediler. Allah rüşvet alana da verene de lanet etsin. Allah faiz yiyene, yazana ve şahitlik edene lanet etsin.' hadisleri bunlardan birkaçıdır.

Bilindiği gibi, yazan ve şahitlik eden kişi, hile yoluyla elde edilen faize şahitlik edip yazışmasını yapmıştır. Bununla da açık ve görünür bir faizcilikten farklı bir işleme şahitlik edip yazışmasını yapmış olmaktadır. İçki konusunda on kişi lanetlenmiştir. Bunlardan ikisi de sıkan ve sıktırandır. Bilindiği gibi, şıra yapan kişi yalnızca üzüm sıkmaktadır. Yüce Allah saçına saç ekleyen ve ekleten kadına, dövme yapan ve yaptıran kadına lanet etmiştir. İbni Mes'ûd hadisinde bunlar faiz yiyen ve yediren, hulle yapan ve yaptıranlarla birlikte zikredilmiştir. Bunun sebebi de bu grupların, aldatma ve karmaşık işlem yaparak ortak bir şeyi varmış gibi göstermekte, hulleci evlenme niyeti olmadığı hâlde evlenecekmiş gibi davranmakta, faiz yiyen ise hile ve aldatma yoluyla onu helal hâle getirerek alışveriş akdinde gerçekte bulunmayan bir unsuru varmış gibi göstermektedir. Birisi satım akdi ile faizi, öteki nikâh adı altında zinayı helalleştirmekte, bir diğeri insanların mallarını ifsad etmekte, bir başkası da nesepleri bozmaktadır. İbni Mes'ûd, bu hadisin ravisi olduğu gibi, 'Bir toplumda zina ve faiz ortaya çıktı mı o toplum kendisine azap edilmesini hak etmiş olur.' hadisinin de ravisidir."[245]

245. İ'lâmu'l Muvakkiîn, 3/198-199

İTİKÂF

Ramazan ayıyla özdeşleşen ibadetlerden bir diğeri itikâftır. A-k-f kökünden türeyen itikâf; bir şeyle karşılaşmak ve ona hapsolmaktır. Bir şeyde ukuf etmek, ona yönelmek ve ondan ayrılmamaktır.[1] Şer'i anlamı ise Allah'a (cc) yakınlaşmak için kişinin nefsini mescidde hapsetmesidir.[2]

İtikâfın Hükmü

İtikâf, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetidir. Allah Resûlü döneminde bir grup itikâfa girer, bir grup girmezdi. Allah Resûlü (sav) itikâfa girmeyenleri kınamazdı.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâfa girerdi."[3]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımlarıyla cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu."[4]

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/108-109, a-k-f maddesi
2. bk. El-Mufredât, s. 529, a-k-f maddesi
3. Buhari, 2025; Müslim, 1171
4. Buhari, 2024; Müslim, 1174

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan ayının son on gününde, başka zamanlarda göstermediği gayret ve çabayı harcardı."[5]

Şer'i İtikâfın Sıhhat Şartları

Şer'i itikâfın üç şartı vardır:

- İtikâf niyetiyle mescide girmek
- İtikâfın mescidde olması
- İtikâfta hanımıyla cinsî münasebette bulunmamak

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti, elde edeceği dünyalığa veya evleneceği bir kadına ise hicreti, hicret ettiği şeyedir."[6]

"**Mescidlerde itikâfta** bulunduğunuz sırada **eşlerinizle beraber olmayın**."[7]

Bunun dışında zikredilen şartların Kur'ân ve sünnetten bir delili yoktur; âlimlerimizin içtihadıdır, bağlayıcı değildir.[8]

İtikâf Süresi

Şeriat itikâf için bir kayıt, süre zikretmemiştir. İtikâf bir gün olabileceği gibi bir günden az da olabilir.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattâb (ra), 'Ey Allah'ın Resûlü, Cahiliye Dönemi'nde Mescid-i Haram'da bir gece itikâfta bulunmayı adamıştım…' demişti.

5. Müslim, 1175
6. Buhari, 1
7. bk. 2/Bakara, 187
8. İtikâfa girilecek mescidin sıfatları, itikâf süresi, Ramazan'da olup olmaması, orucun şart olup olmadığı… gibi tartışmalarda racih olan, bunların şart olmadığıdır. Zira itikâf, şer'i bir ibadettir. Şartlarına ve bozan unsurlarına dair zikredilenlerin sahih ve sarih bir asla dayanması gerekmektedir.

Allah Resûlü de (sav), 'Adağını yerine getir.' buyurmuştur."[9]

Ömer (ra) bir gece, yani günün yarısı kadar itikâfta kalmıştır. Allah Resûlü (sav) bu adağı meşru saymış ve yerine getirmesini istemiştir.[10]

İtikâfın Zamanı

İtikâf, yılın her döneminde yapılabilir. Evla olan; Kadir Gecesi'ni ihya etmek ve Nebi'nin (sav) sünnetine uymak için Ramazan itikâfına girmektir. Ancak Ramazan dışında da itikâfa girilebilir. Allah Resûlü Şevval ayında itikâfa girmiştir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), itikâfa girmek istediğinde sabah namazını kılar, sonra da itikâf yerine girerdi. Bir keresinde çadırın kurulmasını emir verdi, çadırı kuruldu. Ramazan'ın son on günü itikâfa girmek istemişti. Zeyneb de çadırının kurulmasını emretti, çadırı kuruldu. Arkasından Peygamber'in (sav) hanımlarından bir diğeri de çadırlarının kurulmasını emretti, onun çadırı da kuruldu. Allah Resûlü (sav) sabah namazını kıldığında çadırların kurulduğunu gördü ve bunun üzerine, 'Böyle yapmakla iyi bir şey yaptığınızı mı zannedersiniz?' buyurdu. Çadırının sökülmesini emretti, çadırı söküldü. (O yıl) Ramazan'da itikâf yapmayı bıraktı. **Nihayet Şevval ayının ilk on gününde itikâfa girdi**."[11]

İtikâfa Giren Kişinin Oruç Tutması Şart mıdır?

Kur'ân ve sünnette itikâf için oruç şartı zikredilmemiştir:

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattâb (ra), 'Ey Allah'ın Resûlü, Cahiliye Dönemi'nde Mescid-i Haram'da bir gece itikâfta bulunmayı adamıştım…' demişti.

Allah Resûlü de (sav), 'Adağını yerine getir.' buyurmuştur."[12]

Ömer (ra) gece itikâfa girmiştir. Gece oruç tutulmayacağı açıktır.

9. bk. Buhari, 2032; Müslim, 1656
10. Bu hadis cahiliye döneminde Allah'a (cc) verilen itaat cinsinden sözlerin, İslam olduktan sonra yerine getirilmesi gerektiğinin delilidir.
11. Buhari, 2033; Müslim, 1173
12. bk. Buhari, 2032; Müslim, 1656

İster Ramazan'da ister Ramazan dışında itikâfa girebilmek için oruç şart değildir. Örneğin, hayızlı kadın oruç tutmaz, ancak bu, itikâfa girmesine engel değildir. Oruç tutmasına engel bir hastalığı olan kişiler oruç tutamaz, ama itikâfa girebilir.

Hayızlı veya İstihazeli Kadın İtikâfa Girebilir mi?

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte hanımlarından mustehâze (istihazeli) olan birisi itikâfa girdi. O, gelen kanın renginde kızıllık ve sarılık görüyordu. Hatta o namaz kılarken onun alt tarafına (kanın yere damlamaması için) bir kap koyuyorduk."[13] [14]

13. Buhari, 2037

14. Hayızlı kadının itikâfa girmeyeceğini söyleyenler, hayızlı kadının mescide girmeyeceğine inananlardandır. Bizler hayızlı kadının, hayız hâlinde mescide girebileceğine inanıyoruz. Hayız hâlinde kadın itikâfa girebilir. Şöyle ki:

Hayızlı kadın mescide girebilir mi?

• Mescid Allah'ın evidir. Allah (cc) ve Resûl'ü (sav) kulları mescide davet etmiş, mescidde bulunmayı dahi faziletli bir amel (ibadet) kabul etmişlerdir.

"Hiç şüphesiz, mescidler Allah'ındır. (O hâlde), Allah'la beraber başka bir (ilaha) dua etmeyin." (72/Cin, 18)

"(O nur) Allah'ın yüceltilmesine ve içerisinde Allah'ın adının anılmasına izin verdiği evlerde (mescidlerdedir). Orada, gece ve gündüz O'nu tesbih ederler." (24/Nûr, 36)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurur:

"Beldelerin Allah'a en sevimli gelen yerleri mescidleridir. En sevmediği yerleri ise çarşı pazarlarıdır." (Müslim, 671)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Bakınız! Allah'ın onda günahları sildiği, dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi?' dedi.

Oradakiler, 'Evet bildir, ey Allah'ın Resûlü!' dediler.

Allah Resûlü dedi ki: 'Zorluklara rağmen abdesti tam, eksiksiz ve güzel bir şekilde almak, mescidlere giden adımları çoğaltmak, namazdan sonraki namazı beklemektir. İşte bunlar, ribattır/kendisine bağlanmaya değer şeylerdir.' " (Müslim, 251)

Mescide davet eden ve mescidde bulunmayı ibadet sayan naslardan hiçbiri, mescidde bulunabilmek için bir kayıt/şart zikretmemiştir. Abdestli, abdestsiz, hayız, nifas ve cünüp olmasına bakmaksızın tüm Müslimleri mescidde bulunmaya teşvik etmiştir.

• Bunun yanında bazı naslar açık bir şekilde hayızlı kadınların mescide girdiğini göstermiştir.

Hac esnasında hayız olan Âişe Annemize, Allah Resûlü (sav), tavâf ve namaz dışında hacının yaptığı her şeyi yapmasını emretmişti. (bk. Buhari, 305; Müslim, 1211)

Şüphe yok ki; hac esnasında bir hacının en fazla vakit geçirdiği yer mesciddir. Buna rağmen Allah Resûlü (sav), onu (r.anha) mescide girmekten alıkoymamıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bana, 'Mesciddeki seccadeyi bana uzatıver.' buyurdu.

Ben, 'Ben hayızlıyım.' dedim.

Allah Resûlü, 'Hayızlı oluşun senin elinde değildir.' buyurdu." (Müslim, 298)

Meymune Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bizler hayızlı olduğumuz hâlde bize yaslanıp Kur'ân okurdu. Yine bizler hayızlı olduğumuz hâlde mescide seccade sererdik." (Nesai, 385)

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü, Âişe'ye, 'Mesciddeki seccadeyi bana getir.' dedi.

Âişe, 'Ben hayız oldum.' dedi.

Allah Resûlü, 'Senin hayız oluşun elinde midir?' buyurdu." (Ahmed, 5382)

Eşi hayızlı olmasına rağmen mescidden seccade/namazlık almasına veya mescide girip seccade/namazlık sermesine müsaade etmiştir. Bu da hayızlı kadının (ve doğal olarak cünübün) mescide girebildiğini göstermektedir.

Said ibni Mansur, Sünen'inde sahih bir isnadla şunu rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü'nün ashabından kimisini namaz abdesti aldığı zaman cünüp olduğu hâlde mescidde otururken gördüm." (Sunenu Saîd ibni Mansûr, 646)

İbni Kesir (rh) bu rivayet için, "Müslim şartı üzere sahihtir." demiştir. (bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 3/156-157, Nisâ Suresi, 43. ayetin tefsiri)

Bu rivayet, ashabın cünüp oldukları hâlde mescidde oturduğunu, cünüp hâlde mescide girmekte bir sakınca olmadığını göstermektedir. Abdest almalarının nedenini şöyle açıklayabiliriz: Allah Resûlü (sav), cünüp olanların abdest almasını tavsiye etmiştir. Cünüp olan gusül alıncaya kadar geçecek zamanda, Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesine uyarak abdest alır. Ashabın abdest alması bu irşada mebnidir. Allahuâlem…

Cumhur-u ulema bazı hadislere dayanarak cünüp ve hayızın mescide girebileceklerini söylemişlerdir. Bir grup âlim de (İmam Şâfiî ve Ahmed) mescidden yürüyüp geçebileceklerini ancak oturamayacaklarını söylemişlerdir. İstinad ettikleri delillerden sahih olanlar açık değil, açık olanlar da sahih değildir.

"Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuzda ne dediğinizi bilinceye kadar ve cünüp olduğunuzda -yolculuk hâli müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın." (bk. 4/Nisâ, 43)

Bu ayette geçen "عَابِرِى سَبِيلٍ/yoldan geçen" ifadesini ayette geçmiyor olmasına rağmen mescidden geçen olarak yorumlamışlardır. Ayet namaza yaklaşmamayı emretmesine rağmen ayetin zahirini bırakıp; ilk emri namazdan uzak durmaya (sarhoş), ikinci emri namazın kılındığı yerden yani mescidden uzak durmaya (cünüp) yormuşlardır. Oysa ayetin zahiri ve nüzul sebebi ayetin namazla ilgili olup mescidle ilgili olmadığını göstermektedir. Hâliyle "Cünüp mescide giremez, yalnızca uğrayabilir." çıkarımı, güçlü bir çıkarım değildir. Delil sahih, ama sarih (açık) değildir.

Ummu Atiyye (r.anha) bayram namazları için şöyle demiştir: "Bayram için hayızlı ve genç/bekâr kızlarımızı (namaz alanına) çıkarmakla emrolunduk. Tâ ki Müslimlerin cemaatine, duasına şahit olsunlar. Ancak hayızlılar musalladan uzak durur." (Buhari, 351; Müslim, 890)

Derler ki: Hayızlı kadın mescide giremeyeceği için Allah Resûlü (sav) musalladan uzak durmalarını istemiştir. Oysa bayram namazları mescidde değil açık alanlarda kılınmaktadır. Açık alan mescid değildir.

Kaldı ki; bir hadisin isnadının sıhhatinden ve hadisin fıkhından emin olmanın yolu, onun tüm rivayetlerini bir araya toplamaktır. Özellikle manayla rivayet edilen hadislerde, hadisin lafızları birbirini tefsir edip açıklamaktadır. Hayızlıların uzak durması istenen musalla, başka rivayetlerde şöyle açıklanmıştır: "İnsanların en arkasında dururlar." (Buhari, 971) Bir başka rivayette; "Hayızlılar namazdan uzak dururlar." (Müslim, 890) Görüldüğü gibi musalladan kastedilen mescid değil, safların en gerisi veya namazdır. Hadis sahihtir, ama hayızlı kadının ve cünübün mescide girmeyeceğine açık değildir.

İtikâfa Giren Kişi Bir İhtiyaç İçin Mescidden Çıkabilir mi?

Safiyye Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan'ın son on günü mescidde itikâftayken onu ziyarete gittim. Onunla bir süre konuştum. Daha sonra dönmek için kalktım. Peygamber de (sav) beni yolculamak için kalktı. Ummu Seleme'nin kapısının önündeki mescidin oraya geldiğimizde Ensâr'dan iki adam Nebi'nin yanından geçerek ona selam verdiler.

Nebi (sav), 'Bir dakika durunuz! Bu yanımdan ayrılan, hanımım Safiyye binti Huyey'dir.' dedi.

O iki kişi, 'Subhanallah! Ey Allah'ın Resûlü (biz senin hakkında nasıl kötü düşünürüz)!' dediler. Bu, onlara çok zor geldi.

Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Şeytan, âdemoğlunun vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin kalbinize bir şey (vesvese) atmasından korktum.' "[15]

Allah Resûlü (sav) kendisini ziyarete gelen hanımını eve bırakmıştır. Bu da bir ihtiyaç durumunda itikâflının itikâftan çıkabileceğinin, bu durumun itikâfa zarar vermeyeceğinin delilidir.

Cezaevinde, Mağarada ya da Evde İtikâf Olur mu?

Yukarıda geçtiği gibi itikâf için aslolan mescidde, Müslimlerle bir arada olmasıdır. Zira İslam, cemaat dinidir. Ruhbanlığı, dağlarda yalnız inzivaya çekilmeyi, toplumdan kaçış olarak seyahati… yasaklamıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Resûlü (sav), ashabının evlerinin kapıları mescide açıkken mescide gelerek: 'Şu evlerinizin kapılarını mescidden başka bir tarafa çevirin.' dedi ve içeri girdi. İnsanlar bir ruhsat inmesini ümit ederek bir şey yapmadılar. Sonra tekrar çıktı ve: 'Evlerinizin kapılarını mescidden başka tarafa çevirin. Çünkü ben mescide hayızlı ve cünüp kimselerin girmelerini helal görmüyorum.' buyurdu." (Ebu Davud, 232)

Hadis açık/sarih ama sahih değildir. Hadisin ravilerinden Cesra' binti Dicâce (rh) zayıf kabul edilmiştir. Buhari (rh) bu ravi hakkında "Cesra'nın ilginç/acayip rivayetleri vardır." demiştir. Ayrıca ravilerden Eflet ibni Halîfe hakkında ihtilaf edilmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 232 No.lu Hadis Şerhi)

Sonuç: Naslar hayızlı kadının mescide girebileceğine, dolayısıyla hayızlı kadının itikaf yapabileceğine delalet eder. "Hayızlı kadın mescide giremez, dolayısıyla itikâfa giremez." diyenlerin delilleri -bize göre- zayıftır. Hakka isabet etmek için fıkhi bir meselede dahi bunca çaba sarf eden tüm fukahamızdan Allah (cc) razı olsun.

15. Buhari, 2035

Urve ibni Zubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Maz'ûn'un, adını Havle binti Hakîm diye hatırladığım hanımı, (teyzem) Âişe'nin yanına girdi. Kadının kılık kıyafeti perişandı.

Ben ona, 'Bu hâlin nedir?' diye sordum.

Dedi ki: 'Eşim gece namaz kılıyor, gündüz oruç tutuyor. (Yani, benimle ilgilenmiyor.)'

Biraz sonra Nebi (sav) içeri girdi. Âişe bu durumu kendisine anlattı. Peygamber (sav) Osmân ile karşılaştığında şöyle dedi: 'Ey Osmân, ruhbanlık bize farz kılınmadı. Senin için bende bir örnek yok mudur? Allah'a yemin olsun, ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım. Yine ben, Allah'ın sınırlarını en fazla muhafaza edeninizim.' "[16]

Ebû Umâme'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Benim ümmetimin seyyahlığı Allah yolunda cihaddır."[17]

Muaz ibni Cebel'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Koyunların kurdu olduğu gibi şeytan da insanoğlunun kurdudur. Kurt, sürüden uzak olan koyunu kapar. Aman vadilerden sakının. Cemaat ve halk ile beraber olun. Mescide devam edin."[18]

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İslam cemaatinden ayrılmayın, ayrılıklardan sakının; çünkü şeytan cemaate katılmayıp tek kalanlarla beraberdir. Cemaatten olan iki kişiden uzaktır. Kim cennetin en güzel yerlerinden köşk sahibi olmak isterse; İslam cemaatinden ayrılmasın. Kimi, yaptığı iyilik sevindiriyor ve kötülükleri de üzüyorsa o kimse mümindir."[19]

16. Ahmed, 25893
17. Ebu Davud, 2486
18. Ahmed, 22029
19. Tirmizi, 2165

Hâliyle bir inziva olan itikâfın bile yalnız olmasına müsaade etmemiş, camide ve cemaat içinde olmasını emretmiştir. Aslolan itikâfın mescidde olmasıdır. Ancak bazı durumlarda zaruret söz konusu olabilir. Örneğin, kişi zindanda olabilir, fitne ortamında evinden çıkamıyor olabilir, savaş şartlarında dağlarda/cephede/ribatta bulunabilir. İtikâfa girmeye niyet ettiği ve imkânı olduğu hâlde mescide ulaşma olanağı bulamayabilir. Bu tip durum zaruret hâlidir. Kişi bulunduğu yerde itikâfa girebilir.[20]

20. Bu meselenin birkaç açıdan doğru olduğuna inanıyorum.

• Normal zamanda bir salih ameli yapan bir özür nedeniyle o ameli yapamıyorsa, yapmış gibi ecir alır. İbrâhîm Ebû İsmâîl Es-Seksekî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Burde ve Yezid ibni Ebû Kebşe birlikte yolculuk ediyordu. Yezid bu sırada oruçluydu. Ebu Burde ona şöyle dedi: 'Ben Ebû Mûsâ'dan defalarca duydum; Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu söylemişti: 'Kul hastalandığında veya yolculuğa çıktığında sağlıklıyken veya yolculuğa çıkmadan önce yapmış olduğu amellerin ecrini aynen alır.' " (Buhari, 2996)

Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslimlerden bedenine bir bela isabet ettirilmiş hiçbir kimse yoktur ki, Allah mutlaka onu koruyan hafaza/koruyucu meleklere emretmiş, demiştir ki,'Kulum için her gün ve gece, bağım içerisinde hapsedilmiş değilken (yani musibete uğramamışken) yapıyor olduğu hayırların benzerini yazın.' " (Darimi, 2812)

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Tebuk Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığında şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Medine'de öyle kimseler var ki her nerede yürüyüp yol almışsanız, hangi vadiyi kat edip geçmişseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir.'

Ashab, 'Ey Allah'ın Resûlü onlar Medine'de bulundukları hâlde öyle mi?' deyince;

O, '(Evet) onlar Medine'de kaldıkları hâlde mazeretleri onları (sizinle beraber gelmekten) alıkoymuştu.' diye buyurdu." (Buhari, 4423)

Normalde mescidde itikâfa giren yukarıda mezkûr bir özür nedeniyle itikâftan geri kalmışsa, nerede itikâf yaparsa yapsın aynı ecri alır.

• Bir ameli şer'i bir engel nedeniyle yapamayan, onu yapmaya niyet ederse ecir alır.

Ebû Kebşe El-Enmârî'den (ra) rivâyete göre bizzat kendisi Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Dünyada dört sınıf insan vardır; Allah'ın kendisine mal, rızık ve ilim verdiği bir kul ki kul bu nimet içerisinde yolunu Rabbi vasıtasıyla bulur, Müslimlerle ve akrabalarıyla irtibatını kesmez. Verilen o nimette Allah'ın hakkı ne ise onu da bilir ve gereğini yerine getirir. Bu kul, Allah katında en üstün derecededir. Yine bir kul ki Allah ona ilim vermiş mal vermemiştir. Bu kulun niyeti doğrudur ve şöyle der: 'Eğer malım olsaydı falanın yaptığı gibi yapardım.' İşte o niyetine göre karşılık görür. Önceki kimseyle ecirde eşitlerdir. Yine bir kul ki Allah kendisine rızık vermiş fakat ilim vermemiştir. İlim ve bilgisizlik yüzünden malını dengesiz biçimde harcar, Rabbine karşı sorumluluk bilinci duymaz, akrabası ve Müslimlerle alakasını keser ve o malda Allah'ın hakkını da yerine getirmez. Bu kimse en kötü durumdadır. Yine bir kul daha vardır ki; Allah kendisine ne mal ne de ilim vermiştir. Bu kimse de şöyle der, 'Eğer malım olsaydı ben de falan kimse gibi o malı kötü yollarda harcardım.' O da niyetine göre karşılık görür her ikisinin de günahı eşittir." (Ahmed, 18024; Tirmizi, 2325)

• Tüm yeryüzü müminler için mescid kılınmıştır. Hâliyle cemaatle namaz kılınan mescidde bir

İtikâfın Adabı

İtikâfın amacına ulaşması için gözetilmesi gereken edepler vardır:

• Öncelikle itikâftaki amacın, dış dünyayla bağı kesmek olduğunu hatırda tutmalıdır. Telefon, internet vb. dış dünyayla insanın bağını devam ettiren şeylerin itikâfın ruhuna uymadığını bilmeli, bunları kendisiyle itikâfa sokmamalıdır.

• Mümkünse çok iyi tanıdığı ve samimi olduğu arkadaşlarıyla aynı ortamda itikâfa girmemeli, farklı bir mescidde veya ilde itikâfa girmelidir. Böylece itikâfta olmaması gereken gereksiz konuşma, şakalaşma ve boş vakit öldürme ihtimali en asgariye indirilmiş olur.

• İtikâf süresince yapmak istediklerine dair net bir programa sahip olmalıdır. Belirsizlik, itikâftan faydalanmanın önündeki engellerdendir. Cemaatle icra edilen teravih, mukabele, kalp inceltici sohbetler ve gece namazı dışında kendisi için çizdiği bir programa sahip olmalıdır. Yazılı bir program her zaman daha etkilidir.

• İtikâf; yeme, içme ve uyuma yeri değildir. Bilakis itikâfın meşru kılınma hikmetlerinden biri de kalbi öldüren ya da katılaştıran bu fudulattan kurtulmaktır.

• İtikâf esnasında en fazla dikkat edilmesi gereken şeylerden biri kul hakkıdır. Rabbimizin hakkını gözetmek için girdiğimiz itikâftan kul hakkıyla

özür nedeniyle itikâfa giremeyen, bu ümmete verilmiş nimet olarak tüm yeryüzünü mescid kabul eder.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Benden önce hiç kimseye verilmeyen şu beş şey bana bahşedildi:

Bir aylık zamanda kat edilecek uzaklıkta bulunan düşmanlarımın kalbine korku salmakla desteklendim. Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici kılındı. Bu yüzden ümmetimden her kim, bir namaz vaktine girerse, namazını kılsın. Ganimetler benim için helal kılındı. Benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaat hakkı tanındı. Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildi. Ben ise, tüm insanlara gönderildim." (Buhari, 335; Müslim, 521)

• İslam âlimlerinden bir kısmı kadının "evin mescidinde" itikâfa gireceğini söyler. (bk. Fethu'l Bârî, 2033 No.lu Hadis Şerhi) Bilindiği gibi geçmişte uygulanan bir sünnet vardı. İnsanlar evin bir köşesini mescid olarak kullanırdı. İslam âlimlerinden bir grup; genel mescidde kadınlara tahsis edilen bir yer olmadığından evinde itikâfa girmesine fetva vermiştir. Bu meseleyi tahric ederek; mescide ulaşmasında herhangi bir engel olan kişiler, bulundukları yerde itikâfa niyet edebilirler. Allah (cc) en doğrusunu bilir. (Erkek ve kadının mescidde itikâfı, mezhepler ve gerekçelerle ilgili bk. El-Muğnî, 3/190)

çıkmış olmak bir kazanç değil kayıptır. Özellikle kardeşlerin ibadet ve uyku saatlerinde sessiz olmaya dikkat etmek, kişisel bakımımıza dikkat ederek başkalarına eziyet etmemek, ortak kullanım alanlarını temiz kullanmak gibi hususlarda titiz davranılmalıdır. Allah Resûlü, sesli Kur'ân okuyarak kardeşlerini rahatsız edenleri dahi uyarmış; bunun eziyet vermek olduğunu söylemiştir:

Ebû Saîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) mescidde yüksek sesle Kur'ân okuduklarını işitti ve perdeyi açarak şöyle buyurdu:

'Dikkat edin, hepiniz Rabbine yalvarıp yakarıyor, bir kısmınız bir kısmınızı rahatsız etmesin. Kur'ân okurken veya namaz kılarken fazla ses çıkararak birbirinizi rahatsız etmeyin.' "[21]

• İtikâfın imtihanı olan güzel ahlaka dikkat etmek gerekmektedir. Farklı anlayış ve kültürlere sahip onlarca belki yüzlerce Müslimle aynı ortamı paylaşmak durumundayız. Birçoğumuzun günlük yaşantı biçimi ve alışkanlıkları diğeriyle uyuşmayabiliyor. İtikâfın bir hikmeti de sinir, şehvet, bencillik vb. kötü ahlaklardan arınmak ve hilm, iffet, cömertlik ve fedakârlık gibi güzel ahlakları kazanmaktır.

Güzel ahlakın dışına çıkmak, kişinin itikâfına şeytanı dâhil etmesi ve onun semerelerini ifsad etmesi anlamına gelir.

Bu konuda Allah Resûlü'nün (sav) şu uyarısı zihinlerde canlı tutulmalıdır:

Ubâde ibni Sâmit'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü Kadir Gecesi'ni bize haber vermek üzere hücresinden çıktı. Derken Müslimlerden iki kişi kavga ediyorlardı. Şöyle buyurdu: '**Ben sizlere Kadir Gecesi'ni haber vermek üzere çıktım. Filan ve filan kimseler birbirleriyle kavga ettiler de Kadir Gecesi'ne ait bilgi kalbimden kaldırıldı.** Umarım sizin için böylesi daha hayırlı olur. Onu (Ramazan'dan yirmi gün geçtikten sonraki) yedinci, dokuzuncu ve beşinci günlerinde arayın.' "[22]

21. Ebu Davud, 1332
22. Buhari, 49

İki Müslim'in kendi aralarındaki kavgası, Kadir Gecesi bilgisinin kalkmasına neden olduğu gibi, itikâf esnasında ortaya çıkması muhtemel tartışma, ses yükseltme, kin ve buğz gibi kötü hasletler itikâfın güzelliklerinin kalkmasına neden olabilir.

• Herkesten kopmak, asık suratlı olmak ve mesafeli bir diyalog kurmak, başka bir tuzaktır. Oysa güzel ahlak, tebessümü ve insanlarla muamelede yumuşak olmayı gerektirir.

• Kardeşlere hizmet ibadetinden mahrum olmamak gerekir.

İtikâfta bulunan kardeşlerimizin Müslimlere hizmet etme ve onların işlerini kolaylaştırma ibadetinden de itikâf süresince nasiplerini almaları gerekir. Mescidler Allah'ın (cc) evi, orada bulunanlar da El-Kerîm olan Rabbimizin misafirleridir. Onlara yapılan hizmet ve verilen değer, bir yönüyle mescide ve onun sahibine verilmiş olur.

Mescidlerde yapılan hizmetin küçüğü büyüğü olmaz. Hepsi şerefli ve değerlidir. Allah (cc) bu hizmet için peygamberlerini kullanmış ve Kur'ân'da da bunu konu edinmiştir:

"İbrahim ile İsmail'e: 'Tavaf edenler, orada **ibadet için itikâfa çekilenler**, rükû ve secde edenler **için evimi temizleyin**' diye emir vermiştik."[23]

• İş durumu müsait olmayan kardeşlerimizin en azından hafta sonlarını veya izinlerini kullanmak suretiyle bugünlerini itikâfta geçirerek değerlendirmeleri gerekir. İşlerini karşılıklı olarak birbirlerine emanet edebilen kardeşlerimizin hayırda nöbetleşerek itikâfa girmeye gayret göstermelerini tavsiye ediyoruz. Hayırda öncü olan ve Allah (cc) için terk edilenin mutlaka Allah tarafından daha hayırlısıyla mükâfatlandırılacağını bilen kardeşlerimizin bugünlerde iş yerlerini gerekiyorsa kapatmaları en güzel olanıdır.

Çocuklarından dolayı bu hayırdan mahrum olan hanım kardeşlerimizin, başka kardeşleriyle anlaşıp hayırda nöbetleşmeleri ve sırayla itikâfta yer almaya çalışmaları gerekir. Böylece sahabe sünneti olan hayırda nöbetleşme ihya edilmiş ve bu hayırdan -belli günlerde de olsa- mahrum kalınmamış olur.

23. bk. 2/Bakara, 125

Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben ve Ensâr'dan bir komşum, Ben-i Ümeyye ibni Zeyd yurdunda oturuyorduk. Bu yurt, Medine'nin Avalî denilen bölgesindeydi. Peygamber'in yanına nöbetleşe giderdik. Bir gün o gider, bir gün de ben giderdim. Ben Peygamber'in yanına gittiğimde o gün içinde Peygamber'e gelen vahiy ve diğer haberleri getirirdim, o gittiğinde de aynı şekilde yapardı…"[24]

İtikâfın Hikmetleri

İtikâfın hikmetlerine dair detaylı bilgi önceki sayfalarda işlenmiştir.[25]

24. Buhari, 89
25. bk. s. 102

KADİR GECESİ

Kur'ân'ın kendisinde indirildiği gece, Ramazan ayında yer alan Kadir Gecesi'dir:

"Hiç şüphesiz, biz o (Kur'ân'ı), Kadir Gecesi'nde indirdik." [1]

"Ramazan ayı! O ay ki insanlara yol gösteren, hidayet ve furkandan apaçık deliller barındıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Sizden o aya yetişen oruç tutsun ..." [2]

Bu gecenin mübarek ve bin aydan daha hayırlı olduğunda ittifak edilmekle birlikte neden Kadir Gecesi diye isimlendirildiğinde ihtilaf edilmiştir:

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız." [3]

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır." [4]

İhtilafın nedeni geceye verilen ismin kökü olan "k-d-r" fiilinin birden fazla anlama gelmesidir. Değerlilik, işlerin takdiri, daraltma bu anlamlardan bazılarıdır.[5] [6]

1. 97/Kâdir, 1
2. 2/Bakara, 185
3. 44/Duhan, 3
4. 97/Kâdir, 3
5. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/62-63; El-Mufredât, s. 657-660, k-d-r maddeleri
6. Abdullah ibni Abbâs (ra), Mücahid (rh), İkrime (rh) ve İbni Kuteybe (rh); "Bu gecede bir yıllık işler takdir edilir (Kaderi belirlenir). Bu sebeple k-d-r kökünden türeyen takdir ismi verilmiştir." der. (bk. Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar, 3/603)
Bu görüşün delili:
"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız. O (gecede) her

Kadir Gecesi'nin Zamanı

Kadir Gecesi Ramazan ayında, Ramazan'ın son on gününün tekli geceleri arasındadır:

"Onu (Kadir Gecesi'ni), Ramazan'ın son on gününde arayın."[7]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadir Gecesi'ni, Ramazan'ın son on gününün tekli gecelerinde arayınız."[8]

Ubâde ibni Sâmit'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), Kadir Gecesi'nin zamanını bildirmek için yanımıza geldi. Bu sırada Müslimlerden iki kişi birbiriyle tartıştı. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

'Size Kadir Gecesi'ni bildirmek için çıkmıştım. Ancak filan ile filan tartışınca buna dair bilgi kaldırıldı. Bunun sizin için daha hayırlı olmasını umarım. Kadir Gecesi'ni (Ramazan'dan yirmi gün geçtikten sonraki) dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın."[9] [10]

---

hikmetli iş ayrılır. Katımızdan bir emirle (yapılacaklar belirlenir ve vazifeler dağıtılır). Şüphesiz ki biz, (insanlara resûller) gönderenleriz." (44/Duhan, 3-5)

• "Zuhri (rh), 'Bu gece değerli yüce bir gecedir. Bu yüzden (kadri yüksek, kıymetli anlamında) 'Kadir Gecesi' denmiştir,' der." (age.)

• "Bu gecenin 'daraltma' anlamı gözetilerek Kadir Gecesi denmiştir. (Talak 7. ayette bu anlamda kullanılmıştır: Kudira aleyhi rızkuhu/rızkı daraltılan). Böyle denmesinin nedeni meleklerin o gece yeryüzünü doldurup kimseye yer bırakmamasından/daraltmasından veya Yüce Allah'ın onun hangi gün olduğu bilgisini daraltmasından/kullarından gizlemesinden dolayıdır." (Fethu'l Bârî, 2014 No.lu Hadis Şerhi)

• "Değerli bir Kitap o gecede indirildiğinden veya değersiz insan o gece değer kazanacağından 'Kadir Gecesi' denmiştir." (Zâdu'l Mesîr, 4/469, Kadir Suresi tefsiri)

7. Buhari, 2018; Müslim, 1167

8. Buhari, 2017; Müslim, 1169

9. Buhari, 2023

10. Kadir Gecesi'nin gününe dair kırka yakın görüş zikredilmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 2017-2022 No.lu Hadislerin Şerhi) Ancak bu görüşlerin sahih ve sarih delili yoktur. Bir diğer sorun şudur:

Bazı rivayetlerde, "Kadir Gecesi şu gündür." denerek, günü tayin edilmiştir. Örneğin, bir rivayette Ramazan'ın 27. gecesi olduğu belirtilmiştir.

Zirr ibni Hubeyş'ten (rh) şöyle demiştir:

"Ubey ibni Ka'b'ı işittim, şöyle diyordu: -Ona şöyle denilmiş- 'Abdullah ibni Mes'ûd, 'Her kim seneyi (kulluk ile) ikame ederse Kadir Gecesi'ne isabet eder.' diyor.'

Ubey (ise) şöyle dedi: 'Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki o (Kadir Gecesi)

Kadir Gecesi'nin Önemi

- Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır

"Kadir Gecesi, bin aydan daha hayırlıdır." [11]

Kadir Gecesi yaklaşık seksen yıllık bir zamana, ortalama bir insan ömrüne tekabül eder. Bu, şu demektir: Yüce Allah her yıl, insana ömre bedel bir geceyle iyilikte bulunur. Geçmiş ve gelecek kayıpları için bir telafi imkânı sunar. Şüphesiz bu, O'nun (cc) Eş-Şekûr, Er-Rahîm, El-Kerîm… isimlerinin tecellisidir. O (cc) Eş-Şekûr'dur; kullarının amellerine teşekkür eder, kat kat fazlasıyla mukabelede bulunur. Er-Rahîm'dir; onlara merhamet eder, rahmete erişecekleri yolları çoğaltır ve kolaylaştırır. El-Kerîm'dir; ihsanında cömerttir…

- Kadir Gecesi mübarek bir gecedir

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız." [12]

Ramazan'dadır. -İnşallah demeksizin yemin etti.- Allah'a yemin olsun ki şüphesiz ben o gecenin hangi gece olduğunu biliyorum. O gece, Allah Resûlü'nün (sav) bize, onu kıyamda geçirmemizi emrettiği gecedir. O, yirmi yedinci günün sabahıdır. Onun emaresi o günün sabahında Güneş'in beyaz ve şuasız/parıltısız doğmasıdır.' " (Müslim, 762)

Bir rivayette yirmi üçüncü gece olduğu belirtilmiştir.

Abdullah ibni Uneys'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Kadir Gecesi bana gösterildi sonra unutturuldu. O gecenin sabahında su ve çamur içerisinde secde ettiğim bana gösterildi.' buyurmuştur.

Abdullah ibni Uneys (ra), 'Yirmi üçüncü gece yağmura tutulduk. Allah Resûlü (sav), bize sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirdiğinde alnında su ve çamur izi vardı.' demiştir." (Müslim, 1168)

Bu tip rivayetler mutlak olarak anlaşılmamalıdır. Kadir Gecesi, bir yıl o geceye denk gelmiş, sahabe de o geceyi nakletmiştir. Her yıl o gece olacak diye bir kaide yoktur. Günümüzde Kadir Gecesi'nin özellikle yirmi yedinci gece olarak tayin edilmesi siyasidir. Zira bir bütün olarak İslam ahkâmını yürürlükten kaldıran siyasi otoritelerin, Kadir Gecesi'ni önemsemeyeceği izahtan varestedir. Bu tarz dinî geceler toplum arasında birlik ve beraberlik duyguları sağladığından ve bu gecelerde kendisine dua edilerek sistem din adına meşrulaştırıldığından Kadir Gecesi, bidat kandiller ve Cuma hutbeleri sistem tarafından önemsenmektedir. Müstekbirler için toplumu kaynaştıran ve kendilerine meşruiyet kazandıran her şey kıymetlidir. Dinî, örfi, folklorik, askerî, seküler bir ayin olması arasında fark yoktur. İlginçtir; kandil gecelerini de resmî gecelere mahsus içkili/danslı baloları da; şeyh türbelerini de İslam karşıtı seküler liderlerin anıtlarını da; dinî bayramları da dini kaldırma iradesini beyan eden girişimlerin kutlamasını da aynı sistemin farklı kurumları önemseyip kutlamaktadır.

11. 97/Kâdir, 3
12. 44/Duhan, 3

Mübarek gecede yapılan ameller de bereketlenir. Yüce Allah bire karşılık bin ile mukabelede bulunur. Bir kulluk mertebesi/makamı olan mübareklik bu gecede elde edilir. Îsâ (as) şöyle demişti:

"Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana, namazı ve zekâtı emretti."[13]

Mübarek, bereketli kılınmış demektir. Bereket ise hayrın sübutu ve nemasıdır. Yani hayır, o insanın karakteri, ayrılmaz parçasıdır ve sürekli artarak/çeşitlenerek varlığını sürdürür.

- O gecede bir yıllık işler takdir edilir

"Melekler ve Ruh (Cibril), onda, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler."[14]

Bu ayetle ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir; en selametli yol Kur'ân'ın yine Kur'ân'la açıklanmasıdır. Yüce Allah, Kur'ân'ın indirildiği mübarek gece için şöyle der:

"Şüphesiz ki biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Kuşkusuz biz, uyaranlarız. O (gecede) her hikmetli iş ayrılır. Katımızdan bir emirle (yapılacaklar belirlenir ve vazifeler dağıtılır). Şüphesiz ki biz, (insanlara resûller) gönderenleriz."[15]

Abdullah ibni Abbâs (ra), Abdullah ibni Ömer (ra) ve öğrencileri; Kadir Gecesi'nde bir yıllık kaderin indiğini söylerler. Yüce Allah, bir yıl boyunca olacak her şeyi Levh-i Mahfuz'dan alarak o işle görevli meleklere tevdi eder.[16] Öyleyse bu gece, duayla Allah'a (cc) yönelme gecesi olmalıdır. O'ndan hayırlı amel, takva, rızık, huzur, dertlere deva… istenmelidir. Zira o (cc) dilediği gibi hükmeder, mülkün yegâne sahibidir. Kitab'ın anası (Levh-i Mahfuz) O'nun (cc) katındadır. Dilediğini siler dilediğini bırakır. Hem dua ile takdirin çekişmesinde Kadir Gecesi duanın lehine işleyecek ve dua, takdirin önüne

13. 19/Meryem, 31
14. 97/Kâdir, 4
15. 44/Duhan, 3-5
16. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 20/8-11, 69878-69896 No.lu Rivayetler

geçecektir.[17] Unutmamak gerekir; duanın da takdirin de Rabbi Allah'tır (cc). O (cc) her şeyi takdir etmesine rağmen[18] kullarını ısrarla duaya çağırmaktadır.[19]

- O gece selamdır/esenliktir

"O, fecrin çıkışına kadar esenliktir."[20]

Selam/Esenlik nedir? Hata/kusur/hastalık hâlinden selamette olmak, nefsin hoşlanmadığı sıkıntılardan uzak olmaktır. Bu nedenle cennete "Dâru's Selam"[21] denmiştir ve Kıyamet Günü kazananlar/felaha erenler, tüm zorlukların geride kaldığını ifade eden "selam" lafzıyla karşılanmıştır.[22]

Bu gece tüm esenliklere ulaşmanın vesilesidir. Bunun başında da günahlardan kurtulmak gelir. Zira insanı dünya ve ahirette sıkıntıya sokan günahlarıdır. İnsanla Rabbi arasına, insanla kalbi arasına ve insanla sevdikleri arasına kalın bir örtü çeken, onu hayırdan mahrum eden günahlarıdır. Kadir Gecesi esenlikle insan arasındaki bu engeli, yani günahları ortadan kaldırır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim inanarak ve ecrini Allah'tan umarak Kadir Gecesi'ni ihya ederse onun geçmiş günahları affedilir."[23]

Şüphesiz her insanın hayatında ortak esenlik (cennet, günahlardan arınma vb.) olduğu gibi, her insanın ihtiyaç duyduğu özel bir esenlik vardır. Kişi, kendi esenliğine erişmek için Kadir Gecesi'nden faydalanmalı, nefsini bu büyük fırsattan mahrum bırakmamalıdır.

17. Selman'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Kazayı ancak dua önler, ömrü ise ancak iyilik arttırır." (Tirmizi, 2139)
18. Abdullah ibni Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah, yaratıkların sayısını, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce yazmıştır. Kendisinin Arşı ise su üzerinde bulunmaktadır." (Müslim, 2653)
19. "Kullarım sana, benden soracak olurlarsa, şüphesiz ki ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim" (2/Bakara, 186)
"Rabbinize gönülden (yalvara yakara) ve gizlice (için için) dua edin" (bk. 7/A'râf, 55)
"De ki: 'Şayet duanız olmasaydı Allah katında bir kıymetiniz olur muydu?' " (bk. 25/Furkân, 77)
20. 97/Kâdir, 5
21. bk. 10/Yûnus, 25
22. bk. 16/Nahl, 32
23. Buhari, 2014; Müslim, 760

Kadir Gecesi'nin Alameti

Kadir Gecesi alametlerine dair sünnette sabit olan bazı naslar vardır.

- Kadir Gecesi'nde havanın mutedil olması

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz bana Kadir Gecesi gösterilmişti. Sonra bana unutturuldu. O (Ramazan ayı gecelerinin) son on gününden birindedir. O (gece) açık ve parlak bir gecedir. Ne sıcak ne de soğuktur." [24]

- Kadir Gecesi sona erdiğinde Güneş'in şuasız doğması

Zirr ibni Hubeyş (rh) şöyle demiştir:

"Ubey ibni Ka'b'ı işittim, şöyle diyordu: 'Onun emaresi o günün sabahında Güneş'in beyaz ve şuasız/parıltısız doğmasıdır.' " [25] [26]

Kadir Gecesi'nde Yapılacak Ameller

- Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek

Allah Resûlü (sav) Kadir Gecesi'ni aramak için Ramazan'ın son on gününü itikâfta geçirirdi.

Abdullah ibni Ömer (ra) şöyle demiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı." [27]

Son on günün gecelerini ihya eder, ibadete sarılır, çevresindekileri de ibadete teşvik ederdi.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ramazan'ın son on günü geldiğinde Peygamber (sav) kemerini sıkı bağlar (sıkı ibadette bulunur ve hanımlarıyla cinsel ilişkiyi terk eder), geceyi ihya eder ve hanımlarına (bu gecelerde ibadete daha çok yönelmeleri için) uyarıda bulunurdu." [28]

24. Sahîhu İbni Huzeyme, 2190
25. Müslim, 762
26. Bunların dışında bazı alametler zikredilmiştir. Hakkında sahih rivayet olmadığı için zikretmedik.
27. Buhari, 2025; Müslim, 1171
28. Buhari, 2024; Müslim, 1174

- Kadir Gecesi'ni aramak

Kadir Gecesi'yle ilgili rivayetlere baktığımızda Allah Resûlü'nün onu aramayı, talep etmeyi ve araştırmayı emrettiğini görürüz. Onun (sav) bu ısrarlı vurgusu bize şu gerçeği hatırlatır: Kadir Gecesi takvime sabitlenmiş değildir. Yalnızca bir geceyi ayakta geçirerek elde edilmez ve o, onu aramayanı tesadüfen bulmaz. Onu idrak edenler, onu arayan, araştıran ve bulmayı umanlardır. Bunun için son on günü, özellikle de tekli geceleri ihya edenlerdir. Belki de Yüce Allah kulun hayra ulaşma çabasını, onun Allah'ın rızasına kıymet verip bu geceyi arama zahmetini ödüllendirmektedir.

- Son on günde günahlardan sakınmak

Ubâde ibni Sâmit (ra) şöyle dedi:

"Peygamber (sav), Kadir Gecesi'nin zamanını bildirmek için yanımıza geldi. Bu sırada Müslimlerden iki kişi birbiriyle tartıştı. Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

'Size Kadir Gecesi'ni bildirmek için çıkmıştım. Ancak filan ile filan tartışma yapınca buna dair bilgi kaldırıldı. Bunun sizin için daha hayırlı olmasını umarım. Kadir Gecesi'ni (Ramazan'dan yirmi gün geçtikten sonra) dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın.' "[29]

Mahrumiyet, masiyetler/günahlar nedeniyledir. Son on gün içinde tartışan iki Müslim, Kadir Gecesi bilgisini unutturmuştur. Zira Müslimler arası çekişmeler, basit dahi olsa, onların Yüce Allah'ın kardeşlik nimetine ve O'nun (cc) koyduğu sınırlara karşı lakayıt olduklarının göstergesidir. Müslimler arası çekişme bir günahtır; bazen savaş kaybetmeye,[30] bazen Allah'ın mağfiretinden mahrum olmaya[31] ve bazen de hayırlı bir bilginin -Kadir Gecesi gibi- kaldırılmasına neden olmaktadır.

29. Buhari, 2023

30. "Allah'a ve Resûl'üne itaat edin. Çekişip tartışmayın. Yoksa, bozguna uğrarsınız ve gücünüz dağılıp gider. Sabredin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir." (8/Enfâl, 46)

31. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Pazartesi ve perşembe günleri cennetin kapıları açılır. Bunun arkasından, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamış her kul bağışlanır. Ancak (din) kardeşiyle arasında kin ve düşmanlık bulunan kimse bunun dışındadır. Böyle iki kişi hakkında ise, 'Her ikisi de barışana kadar bekletiniz.' denilir." (Müslim, 2565)

Allah'ın emir ve yasaklarına riayet her zaman önemlidir. Ancak bazı zamanlarda ve bazı mekânlarda daha da önem kazanmaktadır. Çünkü manevi zaman ve mekânların insan üzerinde olumlu etkisi, teşvik edici gücü ve hatırlatıcı yönü vardır. Bu sebeple tartışmak, incitmek, kavga… her zaman çirkinken bazı zamanlarda çok daha çirkindir. Ramazan'da,[32] hacda,[33] mescidde[34] ve Kadir Gecesi gibi mübarek zamanlarda; maneviyatın bu denli yüksek olduğu ve kalplerin yumuşadığı bir ânda çok daha dikkatli olmak gerekmektedir.

- Dua etmek

Peygamberimiz (sav) bu geceye özel olarak şu duayı öğretmiştir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ey Allah'ın Resûlü! Kadir Gecesi'nin hangi gece olduğunu bilirsem hangi duayı okumamı tavsiye edersin?' dedim. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

اللّٰهُمَّ اِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

'Allah'ım sen affedicisin. Affetmeyi seversin, beni de affet.' "[35]

32. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"İçinizden biri oruçlu olduğu gün oruca uygun olmayan işler yapmasın ve bağırıp çağırarak kavga etmesin! Eğer birisi kendisine söverse veya kendisiyle kavga etmeye yeltenirse, 'Ben oruçluyum.' desin." (Buhari, 1904; Müslim, 1151)

33. "Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!" (2/Bakara, 197)

34. Saib ibni Yezid'den şöyle nakledilmiştir:
"Bir gün Mescid-i Nebevi'de ayakta duruyordum. Birden adamın teki bana bir çakıl taşı attı. Hemen dönüp baktım. O kişi Ömer ibni Hattâb'mış. Bana, 'Git, şu iki adamı tut getir!' dedi. Ben de gittim, onları bulup getirdim.
Onlara, 'Siz kimsiniz?' veya 'Nerelisiniz?' diye sordu.
Onlar da, 'Tâifliyiz.' diye cevap verdiler.
Bunun üzerine Ömer onlara şöyle dedi: 'Eğer Medineli olsaydınız canınızı yakardım. Zira siz, Allah Resûlü'nün (sav) mescidinde sesinizi yükseltiyorsunuz!' " (Buhari, 470)

35. Tirmizi, 3513; İbni Mace, 3850

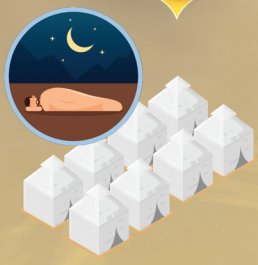
HAC VE UMRE BABI

SIRASIYLA HAC AMELLERİ

HİRÂ M

MUZDELİFE

6

MÎKÂT

1

İHRÂM

2

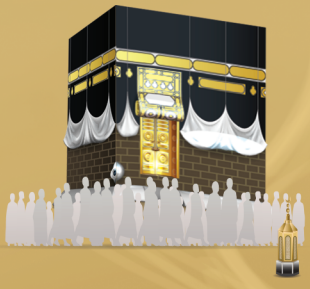
ARAFÂT

5

TAVÂFU'L KUDÛM

3

SA'Y

4

ZEMZEM

MAĞARASI

VEDA
TAVÂFI
13

MİNÂ
7

AKABE CEMRESİ
8

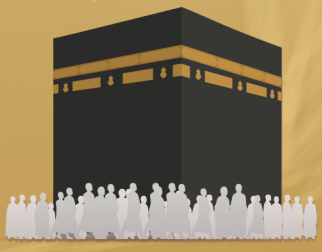
TEŞRÎK
12

KURBAN
9

İFÂDA
TAVÂFI
11

TIRAŞ
10

teuhid
BASIM YAYIN

HAC

Yüce Allah'ın evini ziyaret, şer'i ibadetlerdendir. Yılın belirli zamanında yapılan ve daha uzun süreli olan ziyaret, hac diye isimlendirilir. Yılın herhangi bir zamanında yapılan ve daha kısa süreli olan ziyaret ise umredir. Her iki ziyaretin ortak yönleri olduğu gibi farklı yönleri de vardır. Önce "büyük ziyaret" olan hac ibadetini, sonra "küçük ziyaret" olan umre ibadetini anlatacağız. Ki; Abdullah ibni Abbâs (ra) umreyi küçük hac diye isimlendirir.[1]

Haccın Tanımı

"H-c-c" kökünden türeyen hac kelimesinin Arap lugatında dört asli anlamı vardır:[2]

- **Yönelmek, kastetmek anlamı:** Arapça'da her yöneliş hac diye isimlendirilir… Daha sonra bu kelime Allah'ın evini ibadet (nusuk) niyetiyle yapılan ziyarete özel olarak kullanıldı. Yine hüccet (delil) kelimesinin bu asıldan türemiş olması mümkündür. Zira onunla hakka ulaşmak istenir…

- **Sene/Yıl anlamı:** "Hicce" yıl anlamındadır. Bu anlamı ilk anlama döndürmek mümkündür. Çünkü hac yılda yalnızca bir defa yapılır.

- **Yuvarlak kemik anlamı:** Göz etrafında bulunan yuvarlak kemik yapısına "hicac" denir.

- **Geri dönme anlamı:** Hücum edenin geri çekilmesine "hechece" denir.

1. bk. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 13665
2. bk. Mu'cemu Mekâyisi'l Luğa, 2/29-31, h-c-c maddeleri

Şer'i ıstılahta hac; Beyt-i Haram'ı (Ka'be'yi) özel bazı ameller yapmak kastıyla ziyarettir.[3]

Genelde İslam âlimleri, hac kelimesinin yönelmek anlamı ile hac ibadeti arasında bağ kurmuşlardır. Hiç şüphesiz akla ilk gelen anlam budur. Ancak bu; kelimenin diğer anlamlarıyla hac ibadeti arasında bağ olmadığı anlamına gelmez. Özellikle Yüce Allah'ın, evini ziyaret eylemi için bu kelimeden razı olması, onun üzerinde daha derin düşünmeyi iktiza eder. Buna binaen diyebiliriz ki hac, aynı zamanda bir hüccettir. Kişinin Rabbini sevdiğinin, O'na (cc) özlem duyduğunun, O'na (cc) kavuşmak için mesafeler katettiğinin delilidir. Aynı zamanda hac, kişinin kendi nefsine karşı hüccetidir. Zira hac -ileride geleceği gibi- bir okul, bir eğitimdir. Kişinin kendi içine doğru yaptığı bir yolculuk, nefsin alıkoyucu bahanelerine karşı, kişiye Allah'ı ve ahireti hatırlatan bir semboller/şeâir yolculuğudur. Araplar yarayı açıp temizlemeye ve sağaltmaya, yine bu kökten "Hicce" derler. Hac; insan nefsine yönelik bir tedavi, nefsin yaralarını/hastalıklarını sağaltma eylemidir. Tecrübeyle sabittir ki çoğu insan hac yolculuğunda kendi öz nefsini tanımakta, bilinç düzeyini yükseltmektedir. Âdeta Hicaz'a doğru yapılan yolculuk, arka planda nefsin derinliklerine yönelik bir yolculuk gibidir.

Gözü çerçeveleyen kemiğe aynı kökten "hicac" denmesi üzerinde de düşünülmelidir. Hac, insanın bakış açısını değiştiren bir ibadettir. Hikmetlerini/Maksatlarını bilerek hacca yapılan yolculuk; insanın kendine, Rabbine ve evrene bakışını değiştirir. Bunun en güzel örneği -ileride zikredeceğimiz- Malcolm X'in yaptığı hac ibadetidir. Bir ırkçı olarak hac yapan Malcolm, dönüşte bambaşka bir insan olmuş, tüm düşüncelerini değiştirmiştir.[4]

Geri dönüş eylemine de aynı kökten hechece denmiştir. Hac, bir geri dönüştür. İnsanın başladığı noktaya, asıl yurduna, Rabbine dönmesidir. Zira Ka'be, Allah'ın (cc) evi, hacı da Allah'ın (cc) misafiridir.[5]

3. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hac, 1 No.lu Bab Başlığı Şerhi
4. bk. Malcolm X, s. 544-546
5. İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Allah yolunda kâfirlerle savaşa giden, hacca giden ve umreye gidenler Allah'ın misafirleridir/elçileridir. Dua ederlerse Allah onların dualarını kabul eder. Bir şey isterlerse Allah onlara verir." (İbni Mace, 2893)

Haccın Fazileti

- **Hac kişiyi arındırır**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bu evi (Ka'be'yi) tavaf eder de kadına yaklaşmaz (cinsel ilişkide bulunmaz) ve fıska düşmezse anasından doğduğu gibi (günahsız bir şekilde) yurduna döner."[6]

Amr ibni Âs (ra) Allah Resûlü'nün (sav) kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ey Amr ibni Âs! Müslim olmanın kendinden önceki günahları yok ettiğini bilmiyor musun? Aynı şekilde hac da önceki günahları yok eder."[7]

Hac, ömrün baharıdır. Öncesini siler atar, sonrasını da tevhid ve takva üzere inşa eder. Allah Resûlü (sav) bu durumu, anneden doğulan güne benzetmiştir. Saf, temiz ve pırıl pırıl…

- **Hac, en faziletli amellerdendir**

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'En faziletli amel nedir?' diye soruldu.

Allah Resûlü (sav), 'Allah'a ve Resûl'üne imandır.' buyurdu.

'Sonra hangisidir?' diye soruldu.

'Allah yolunda cihaddır.' buyurdu.

'Sonra hangisidir?' diye soruldu.

'Mebrur hacdır.' buyurdu."[8]

Onun fazileti, İslam'ın üzerine bina edildiği beş esastan biri olması ve çok yönlü bir ibadet olmasındandır. Zira başından sonuna kadar hac, İslam'ın teşvik ettiği birçok amele eşittir. Bu nedenle Allah Resûlü (sav) haccı ve hac için yapılan harcamaları, İslam'ın en faziletli amellerinden cihada denk tutmuştur.

6. Buhari, 1819; Müslim, 1350
7. Müslim, 121
8. Buhari, 26; Müslim, 83

• **Hac, Allah yolunda cihada denktir**

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav) dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz de sizinle savaşa ve cihada katılalım mı?'

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Sizin için cihadın en iyisi ve güzeli hacdır, hacc-ı mebrurdur.'

Bunu Allah Resûlü'nden (sav) işittiğimden beri cihadı asla terk etmem!"[9]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Büyüğün, küçüğün, zayıfın, kadının cihadı hac ve umre yapmaktır."[10]

Bureyde ibni'l Husayn'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hac uğruna yapılan masraflar, Allah yolunda yapılmış infaklar gibidir. Yedi yüz misline kadar arttırılır."[11]

İlk etapta hac ile cihad arasında bağlantı kurmak zordur. Ancak onun hikmetleri/maksatları üzerinde düşünüldüğünde haccın nefse karşı cihad olduğu anlaşılacaktır. Özellikle hac ibadeti esnasında uyulması gereken yasaklar, onun nasıl bir nefis terbiyesi olduğunu gösterir:

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[12]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri, 'Ey Allah'ın Resûlü! İhrâmlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?' diye sormuştu.

9. Buhari, 1861
10. Nesai, 2626
11. Ahmed, 23000
12. 2/Bakara, 197

Allah Resûlü (sav), 'Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topuklardan aşağısını kessin, (üst tarafını kullanmasın). Siz ihrâmlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki ile boyanmış olan elbise giymeyin.' buyurmuştur."[13]

Neredeyse kişi hacdan önce sahip olduğu tüm alışkanlıklarını terk etmekte; giyimden kişisel bakıma, insana, hayvana ve bitkiye yönelik birçok yasağa muhatap olmaktadır.

Haccın cihada benzemesinin bir diğer boyutu onda var olan birlik ruhudur. Nasıl ki cihadın hikmetlerinden biri Allah düşmanlarına korku salmaktır, aynı şekilde hacdaki birlik ve bütünlüğün bir amacı da Allah düşmanlarına korku salmaktır.

- **Hacı, Allah'ın misafiridir; duası makbuldür**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın heyeti/misafirleri şu üç gruptur: Gaziler, hac yapanlar ve umre yapanlar."[14]

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah yolunda kâfirlerle savaşa giden, hacca giden ve umreye gidenler Allah'ın misafirleridir/elçileridir. Dua ederlerse Allah onların dualarını kabul eder. Bir şey isterlerse Allah onlara verir."[15]

- **Allah (cc), hacıyla övünür**

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Arefe Günü'nde olduğu kadar, Allah'ın cehennemden kulları kurtardığı hiçbir gün yoktur. Şöyle ki, Allah (bu günde rahmetiyle kullarına) yaklaşır. Daha sonra (hacceden) bu kullarla meleklere övünür ve, 'Bunlar neyi istemişlerdir?' buyurur."[16]

13. Buhari, 1542; Müslim, 1177
14. Nesai, 2625
15. İbni Mace, 2893
16. Müslim, 1348

Allah'a (cc) en yakın olunan yerlerden biri hacdır. Zira hac, ömrün secdesidir. Hacı, uzun mesafeler kat ederek Rabbine gelmiştir. Yüce Allah'a olan bu yakınlığı nedeniyle duaları makbuldür, Rabbi onunla övünür. Onun duasının kabul olma nedenlerinden biri, Allah'ın misafiri olmasıdır. O, Rabbinin hac çağrısına icabet etmiş, Allah da (cc) ona amelinin cinsinden mukabelede bulunmuş ve duasına icabet etmiştir.

- **Hac, fakirliği defeder**

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hac ile umreyi beraber yapınız. Hac ve umre körüğün demir paslarını eritmesi gibi fakirlik ve günahları eritip yok eder." [17]

Genelde hac, bir zengin ibadeti olarak algılanır. Oysa fakirlikten kurtulmanın şer'i yollarından biri, fakirin hac yapmasıdır. Hac, yalnızca bir zengin ibadeti değildir. Yol bulan herkesin yapabileceği bir ibadettir. Ki; nice insan ne yapıp edip yol bulmakta, hac farizasını yerine getirmektedir.

- **Haccın karşılığı cennettir**

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Umre, diğer umreye kadar arasındakiler (küçük günahlar) için kefarettir. Mebrur haccın da cennetten başka mükâfatı yoktur." [18]

Şartları yerine getirilerek ifa edilen hac, Hacc-ı Mebrur'dur. Hacc-ı Mebrur'un karşılığı ise cennettir.

Hac (ve Umre) Yolculuğunda Dikkat Edilmesi Gerekenler

- **Niyeti ıslah etmek**

Hac/Umre bir ibadettir ve her ibadette olduğu gibi ihlasla yapılması gerekir. Kişinin, yaptığı ibadetin yalnızca Allah için olduğuna emin olması, kendisini ihlasla rızıklandırması için Allah'a niyazda bulunması gerekir. İhlassız yapılan bir amelin yok hükmünde olduğunu bilmesi gerekir.

17. Nesai, 2630
18. Buhari, 1773; Müslim, 1349

"De ki: 'Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Bana: 'İlahınız ancak tek bir ilahtır.' diye vahyolunuyor. Artık kim Rabbi ile karşılaşmayı (ve ondan bir mükâfat almayı) umuyorsa, salih amelde bulunsun ve hiçbir şeyi Rabbine ibadette ortak koşmasın." [19]

Allah (cc), Rabbinin rızasını uman kulların salih amel yapmasını ve hiçbir şeyi Allah'a (cc) ortak koşmamasını emreder. İhlası zedeleyen riya da (küçük) şirk kapsamındadır ve ameli batıl kılar.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah, 'Ben, ortaklığa hiçbir ihtiyacı olmayanım. Kim bir iş yapar ve bu işe benden başkasını da ortak ederse o kimseyi ortağıyla baş başa bırakırım.' buyurmuştur." [20]

Mahmûd ibni Lebîd'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizin hakkınızda küçük şirkten korktuğum kadar başka hiçbir şeyden korkmuyorum.'

Oradakiler, 'Küçük şirk nedir, ey Allah'ın Resûlü?' diye sorunca Allah Resûlü (sav), 'Riya'dır. Yüce ve celil olan Allah, insanlara amellerinin karşılığı verileceği Kıyamet Günü'nde şöyle diyecektir: 'Dünyadayken kendisine gösteriş yaptıklarınıza gidin! Bakın bakalım, onlarda size verecekleri bir mükâfatları var mıdır?' buyurdu." [21]

- **Yolculuk öncesi tevbeyle arınmak**

Haccın/Umrenin amaçlarından biri; günahlardan arınıp tertemiz olmak, anneden doğduğumuz günkü duruluğa ulaşmaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bu evi (Ka'be'yi) tavaf eder de kadına yaklaşmaz (cinsel ilişkide bulunmaz) ve fıska düşmezse anasından doğduğu gibi (günahsız bir şekilde) yurduna döner." [22]

19. 18/Kehf, 110
20. Müslim, 2985
21. Ahmed, 23630
22. Buhari, 1819; Müslim, 1350

Günahlar, insanın sırtındaki manevi yüklerdir. Allah'a (cc) yönelik kulluk yürüyüşünde insanı ağırlaştıran, tökezleten ve yoran bir etkisi vardır. Yolculuk öncesinde tüm manevi kirlerden arınmak gerekmektedir. Zira hacı/umreci Allah'ın çağrısına icabet ederek ve Allah'ın misafiri olarak O'nun (cc) evine gitmektedir. Ev sahibinin şanına yakışır şekilde pirüpak olmalıdır. Elbisesini temiz tuttuğu gibi ruhunu da temiz tutmalıdır; ki, ruhun temizliği tevbedir.

"Şüphesiz ki Allah, çokça tevbe edenleri sever. Çokça temizlenenleri de sever."[23]

- **Takva azığıyla yola koyulmak**

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[24]

Her yolcu, azığını hazırlar. Hac/Umre yolcusu da yol hazırlıklarını yapar, azıklanır. Allah (cc), umumen tüm kullarına, hususen hac/umre yolcularına bir azık daha gösterir: Takva! Zira bu yolculuk, alelade bir yolculuk değildir. Her adımında kul, Rabbine gittiğinin bilincinde olmalıdır. O'na (cc) götürecek azık, takvadır.

Takva, kelimeden de anlaşılacağı gibi, sakınmak ve korunmaktır. Kişinin, Allah'ın (cc) rahmetini umarak ve O'nun (cc) azabından sakınarak hassas olmasıdır.

Ubey ibni Ka'b (ra) takvayı şöyle tarif eder:

"Ömer, Ubey ibni Ka'b'a şöyle sordu: 'Ey Ubey, takva nedir?'

O da, 'Ey Müminlerin Emîri, sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?' diye soruyla cevap verdi.

Ömer, 'Evet, yürüdüm.' deyince Ka'b, 'Ne yaptın?' diye tekrar sordu.

Ömer, 'Dikenler ayağıma batmasın, elbiseme takılmasın diye paçalarımı katladım.' cevabını verdi.

23. bk. 2/Bakara, 222
24. 2/Bakara, 197

Bunun üzerine Ka'b, 'İşte takva, dikenli bir yolda yürüyormuş gibi dikkatli bir şekilde Allah'a kulluk yapmandır.' dedi."[25]

En önemli hassasiyet, bizi hacca/umreye ulaştıracak malın/maddi azığın helal olduğuna dikkat etmektir. Allah (cc) temizdir ve temiz olanı kabul eder.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah temizdir ve temizden başkasını kabul etmez. Allah, peygamberlere emrettiği şeyi müminlere de emretmiştir. (Peygamberlere), 'Ey resûller! Temiz şeylerden yiyin ve salih amellerde bulunun. Şüphesiz ki ben, yaptıklarınızı bilmekteyim.'[26] buyurmuştur. (Müminlere de), 'Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz temiz yiyeceklerden yiyin. Şayet yalnızca O'na kulluk ediyorsanız (bir tek) Allah'a şükredin.'[27] buyurmuştur.'

Allah Resûlü (sav), bu sözün arkasından bir kimseyi dile getirdi ve şöyle devam etti:

'Bu kimse uzun bir yolculuğa çıkar, saçı başı dağınık, toz toprak içerisinde ellerini semaya kaldırır, 'Ey Rabbim, ey Rabbim!' der. Ama onun yediği haramdır, içtiği haramdır, giydiği haramdır. Böyle haramla beslenmiş olduğu hâlde artık bunun duası nasıl kabul olunsun.' "[28]

Hadiste görüldüğü gibi temiz/helal maldan infak etmek emredilmiş, sonra da bunun hikmeti açıklanmıştır: Haram malın karıştığı bir beden, Allah'ın (cc) yardım ve rahmetinden mahrumdur. Haramın bulaştığı ses semaya yükselmez. Allah (cc) böyle bir kulun duasına icabet etmez. Velev ki o üstü başı dağınık, yol yorgunu… zahiren duaya icabet şartlarına haiz bir garip de olsa… Zira o, yediği/içtiği haramla kendisi ile Rabbi arasında duvar örmüştür. Bu manevi bir duvar, mahrum eden bir örtüdür.

Hacının veya umre eden Müslim'in en fazla ihtiyaç duyduğu şey, duaların ve günahları silen tevbelerin kabul olmasıdır. Ki hac, baştan sona dua,

25. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 2/209, Bakara Suresi, 2. ayetin tefsiri; Ayrıca bk. Ez-Zuhdu'l Kebîr, 963
26. 23/Mü'minûn, 51
27. 2/Bakara, 172
28. Müslim, 1015

zikir, tevbe ve istiğfardır. Amacı da kişiyi Allah'ın (cc) rahmetine ulaştırmak ve annesinden doğduğu gün gibi tertemiz kılmaktır. Hacı/Umreci, haram parayı bu yolculuğa azık kılarak, ibadetin hayrından mahrum olmamalıdır.

Bugün maalesef hac/umre, haram kazancın temizleyicisi olarak görülmektedir. Allah'ın (cc) razı olmayacağı işler yapan; rüşvet yiyen, ihaleye fesat karıştıran, faizli işlem yapan… insanlar, hacca/umreye giderek temizlendiklerini düşünmektedir. Oysa haram kazançla yapılan harcamalar Allah katında yok hükmündedir. Hac/Umre, haram parayı temizlemez; ancak haram para, haccı/umreyi ifsad edebilir.

- **Vasiyet bırakmak**

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Vasiyet edecek malı olan bir Müslim'in, vasiyeti baş ucunda olmadan üst üste iki geceyi geçirme hakkı yoktur." [29]

Allah Resûlü (sav), her müminin vasiyetini hazırlamasını istemiştir. Hac/Umre yolcusu yola çıkmadan, ölüm ihtimalini de hesaba katarak vasiyetini hazır etmelidir. Maddi ve manevi isteklerini yazmalı; borçlarını ve alacaklarını netleştirmeli, adak gibi şer'i borçlarını belirtmeli, çocuklarına/yakınlarına Allah'ı (cc) ve ahireti hatırlatan nasihatlerde bulunmalı ve tevhide bağlı olmalarını vasiyet etmelidir. Tevhidi vasiyet etmek, resûllerin sünnetidir:

"İbrahim, (İslam'ı) oğullarına vasiyet etti. Yakub da böyle yaptı: 'Ey evlatlarım! Allah sizin için (İslam) dinini seçti! Yalnızca Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar olarak can verin!' Yoksa siz, Yakub'a ölüm geldiğinde orada hazır mı bulunuyordunuz? O, oğullarına demişti ki: 'Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?' Demişlerdi ki: 'Senin ilahına, babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz ve biz O'na teslim olanlardanız.' " [30]

- **Yolculukta yapılacak duaları/zikirleri öğrenmek**

– Evden çıkarken

29. Buhari, 2738; Müslim, 1627
30. 2/Bakara, 132-133

Ebû Mâlik El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Evinden çıkacağı vakit bir kimse şöyle desin:

بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ، وَلاَ حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ

'Allah'ın adıyla (başlarım), Allah'a tevekkül ettim ve Allah'tan başka güç ve kuvvet (sahibi) yoktur.' "[31]

– Yolculuğa çıkarken/Bineğe bindiğinde

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), yola çıkacağı zaman devesine bindiğinde üç defa tekbir getirir arkasından şöyle dua ederdi:

سُبْحَانَ الَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَاِنَّا اِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، اللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْئَالُكَ فِى سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللّٰهُمَّ اَنْتَ الصَّاحِبُ فِى السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِى الْاَهْلِ، اللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَابَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِى الْمَالِ وَالْاَهْلِ

'Bunu hizmetimize sunan Allah tüm eksikliklerden münezzehtir. (Aksi hâlde) bizim buna gücümüz yetmezdi. Ve bizler şüphesiz ki Rabbimize döndürüleceğiz. Allah'ım, biz bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takva, razı olacağın amel istemekteyiz. Allah'ım, bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır, uzaklığını yakınlaştır. Allah'ım, bu yolculukta yoldaş, gerideki ailede vekil sensin (Ailemiz sana emanettir). Allah'ım, yolculuğun sıkıntılarından, kötü bir manzara ile karşılaşmaktan, mal ve ailede kötüye gidişten sana sığınırım.'

Yolculuktan döndüğünde de aynı duayı yapar ve şöyle ilave yapardı:

اَيِبُونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ

'Rabbimize şükrederek, kul olarak, tevbe ederek, dönüyoruz.' "[32]

31. Ebu Davud, 5096
32. Müslim, 1342

– Bir yerde konakladığında

Havle binti Hakîm Es-Sullemiyye'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz konaklayacağı bir yere indiğinde

اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

'Yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam olan kelimelerine sığınıyorum.' diye dua etsin. Böylelikle oradan ayrılana kadar hiçbir şey ona zarar veremez."[33]

– Dönmeye karar verdiğinde

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bir gazâdan, hacdan veya umreden dönerken, her ne zaman yüksekçe bir yere tırmansa üç kere tekbir getirdikten sonra şöyle derdi:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَيِبُونَ ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا، حَامِدُونَ، صَدَقَ اللهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ

'Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na aittir, O'nun her şeye gücü yeter. Bizler geri dönüyoruz; tevbe ediyor, Rabbimize kulluk ediyor, secde ediyor, hamdediyoruz. Allah vaadini yerine getirdi, kuluna (Peygamber'e) yardım etti, (kâfir) orduları hezimete uğrattı.' "[34]

- **Salih yol arkadaşı seçmek**

Ebû Musa'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İyi bir kimseyle oturmak ile kötü bir kimseyle oturmak; misk taşıyan ile körük üfleyen kişinin misaline benzer. Misk taşıyan ya sana miskten bir parça verir ya da sen ondan bir parça satın alırsın ya da ondan güzel kokular duyarsın (bir şekilde sana faydası olur). Körük üfleyen ise (bu üfürme) ile ya senin elbiseni yakar ya da ondan pis kokular duyarsın."[35]

33. Müslim, 2708
34. Buhari, 1797; Müslim, 1344
35. Buhari, 5534; Müslim, 2628

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kişi arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz kiminle arkadaşlık ettiğine iyi baksın."[36]

Şeriat; arkadaşlık yapanların birbirlerini etkilediğini haber vermiştir. İyi arkadaşlar birbirlerine hayır ve takva aktarır, kötü arkadaşlar ise fısk ve masiyet. Örneğin bilinçli bir hac/umre arkadaşı bizim de bilinç düzeyimizi yükseltir. Allah'ın (cc) kutsal topraklara yerleştirdiği şiarları görmemizi, hissetmemizi sağlar. Gafil bir arkadaş ufkumuzu karartır, dikkatimizi dağıtır, hayırdan alıkoyar.[37]

- **Haccın fıkhını ve gayesini öğrenmek**

Bir ibadetle muhatap olan insanın, o ibadete dair bilgi edinmesi bir zorunluluktur. Çünkü vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vaciptir.[38] Yine bir insanın yapacağı ibadetten faydalanması ve manevi olarak gelişmesi için onun gaye ve hikmetlerini bilmesi güzeldir. Biz bu bölümde önce hac/umre ibadetinin gaye ve hikmetlerini, sonra fıkhını ele alacağız. Çaba bizden başarı Allah'tandır.

---

36. Ebu Davud, 4833; Tirmizi, 2378

37. Bugün, hac yolculukları belirli kuruluşlarla yapılmaktadır. Yolcunun, aracı kuruluş programına uyma zorunluluğu vardır. Bu nedenle uyulması pek de mümkün olmayan yolculuk adapları vardır. Örneğin;

• Yola erken çıkmak

Sahr El-Gamidî'den (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle dua etmiştir:

اللّٰهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا

"Allah'ım, ümmetime gündüzün ilk vakitlerini bereketli kıl."

Allah Resûlü (sav) bir müfreze ve orduyu savaşa göndereceğinde gündüzün ilk vakitlerinde gönderirdi. Sahr tüccar bir kimseydi. Ticaret kervanını sabahın erken saatlerinde çıkarırdı. Bu yüzden zenginleşti ve malı çoğaldı. (bk. Ebu Davud, 2606; Tirmizi, 1212)

• Birini yolculuk emiri/sorumlusu seçmek

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi bir yolculuğa çıktığı zaman içlerinden birini emir seçsinler." (Ebu Davud, 2608)

• Perşembe yola çıkmak

Ka'b ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) yolculuk yapacağı zaman genellikle perşembe günleri yola çıkardı." (Buhari, 2949)

38. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 10/531

Haccın/Umrenin Hikmetleri/Maksatları

Hac bir şeair/semboller ibadetidir.

"Şüphesiz ki Safa ve Merve, Allah'ın (sevdiği, yücelttiği ve O'nu hatırlatmasını istediği) şiarlarındandır."[39]

"Kurbanlık hayvanları da sizin için Allah'ın şiarlarından kıldık."[40]

Yüce Allah, hac eylemlerini, "şeair" olarak isimlendirir. Hac şiarları, haccın görünen, hissî alametleridir.[41] Bilindiği üzere şiar/sembol, bir şeyi hatırlatmak, insanları düşünmeye sevk etmek ve görünen üzerinden görünmeyeni hissettirmek için vardır. Öyleyse hac/umre eylemlerini yapan insan, o eylemlerin ardındaki hakikati anlamaya çalışmalı, ibadetin hikmetine/maksadına nüfuz etmelidir.

Hac ibadetini diğer ibadetlerden ayıran, onda bulunan yoğun sembollerdir. Zira o, ömürde bir defa yapılan bir ibadettir. Gayelerinden biri; kişide itikadi ve ahlaki bir dönüşüm gerçekleştirmek; onu, annesinden doğduğu gün gibi tertemiz kılmaktır. Hac hem bedenî, hem mali, hem de sosyal bir ibadettir. Ayrıca zaman ve mekân faktörünün bir araya geldiği nadir bir ibadettir. Yine o, anı yoğunluklu bir ibadettir. Her adımda İbrâhîm'in (as), İsmâîl'in (as), Hâcer Annemizin, Allah Resûlü'nün (sav) ve ashabının anıları vardır. Hac, Müslim'i geçmişine bağlayan, o güne kadar öğrendiği tüm değerlerle yüz yüze getiren bir ibadettir.

El-Hakîm olan Rabbimiz bunca sembolü amaçsız olarak bir araya getirmemiştir. Haccın istenen dönüşümü gerçekleştirmesi için, bu şiarların anlaşılması zorunludur. Zira haccın sağladığı itikadi ve ahlaki dönüşüm, salt seferle elde edilmez. Öyle olsa her hacdan dönenin mübarek bir şahsiyet olması gerekirdi. Şahitlik ettiğimiz üzere hac ibadetini yerine getirenlerin çoğu, bu dönüşümden nasipsiz kalmaktadır.

Hac/Umre yolculuğuna çıkan mümin, beş ayrı yolculuğun iç içe olduğunu bilerek yola koyulmalıdır:

39. bk. 2/Bakara, 158
40. bk. 22/Hac, 36
41. El-Mufredât, s. 456, ş-a-r maddesi

İlki; kişinin kendi içine yaptığı yolculuktur. Her şiarın ona, kalbine ve vicdanına bakan yönü vardır. Her bir şiarın özel olarak ona ne söylediğini, neyi anlattığını anlamaya çalışmalıdır.

İkincisi; kişinin ahirete yaptığı yolculuktur. Zira hac, mahşerin provasıdır. Hacca bu gözle bakmalı, kendini İlahi huzurda hissetmelidir.

Üçüncüsü; kişinin ümmetine yani kardeşlerine yaptığı yolculuktur. Bir çocuğun annesine koşuşu (ümmet, "um" kelimesiyle yani "anne" kelimesiyle aynı köktendir) gibi kardeşlerine koşmalı, her birini manen kucaklamalıdır.

Dördüncüsü; İslam tarihine yaptığı bir yolculuktur. Âdeta değerli anıların canlandırıldığı bir meclise, fırsat bulmuş da geçmişe yolculuk yapıyor gibi yola koyulmalıdır.

Beşincisi; kişinin Allah'a, Rabbine, sahibine yaptığı yolculuktur. Zira o (cc), kulunu hacca, yani evine davet etmiştir. Kul da bu davete icabet ederek yola koyulmuştur. Mûsâ'nın (as) Tûr'da Rabbiyle buluşmaya gittiği gibi yola koyulmalıdır.

Şimdi biz, Allah'ın (cc) yardımı, İslam âlimlerinin yazdıkları, mütefekkirlerin hac/umre tecrübeleri ve kendi tecrübemize dayanarak haccın sembollerinin ne anlama geldiğini anlatmaya çalışacağız. Umulur ki hac/umre yolculuğuna çıkan kardeşlerimize yardımcı olur.[42]

42. Bu bölümü hazırlarken şu kaynaklardan istifade ettik.
- Envâru'l Hucec fî Esrâri'l Hicac, Molla Aliyu'l Kârî
- Min Medreseti'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El-Bedr
- Mekâsidu'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El-Bedr
- Durûsun Akîdiyye Mustefâde mine'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El-Bedr
- El-Hac ve Tehzîbu'n Nufûs, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El-Bedr
- Min Mekâsidi'l Hac, Abdulaziz ibni Abdullah El-Humeydî
- Eş-Şevku ve'l Henîn ile'l Harameyn, Muhammed Mûsâ Eş-Şerîf
- El-Makâlâtu'n Nefîsetu fi'l Hacci ile'l Emâkini'ş Şerîfe, Muhammed Mûsâ Eş-Şerîf
- Dört Rükün, Ebu'l Hasan en-Nedvi
- Haccı Anlamak, Bünyamin Erul, Ekrem Keleş
- İnsanlığın Kurtuluşu Hac Ömrün Bereketi Umre, Muhammed Emin Yıldırım
- Hac Risalesi, Mustafa İslamoğlu
- Hac, Ali Şeriati
- Bütün Yönleriyle Hac, MÜİF ve İSAV Öncülüğünde Tertiplenen Sempozyum

A. Hac ve Tevhid

" 'İnsanlar arasında haccı ilan et. Yürüyerek ve (uzun yolculuk nedeniyle) yorulmuş binekler üzerinde, uzak yollardan sana gelsinler.' (Senin çağrınla hacca gelsinler ki;) kendileri için faydalı olan şeylere şahit olsunlar. (Ayrıca) kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine, belli günlerde Allah'ın adını ansınlar... Ondan yiyin ve zorda kalmış fakire de ondan yedirin. Sonra (saç, tırnak ve bıyıklarını keserek) kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirip Beyt-i Atik'i/Özgür Ev'i tavaf etsinler. İşte böyle... Kim de Allah'ın (korunup gözetilmesini istediği) hurumatını yüceltir/değer verirse o, Rabbinin katında kendisi için en hayırlı olandır. (Haramlığı size) okunanlar dışındaki hayvanlar size helal kılındı. Pislik olan putlardan uzak durun! **Yalan sözden de uzak durun. Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayan ve (şirkin her türlüsünü terk eden) hanifler olarak (bunları yapın). Kim de Allah'a şirk koşarsa gökten yere çakılan, havada kuşların kendisini (parça parça) kaptığı veya rüzgârın ıssız, uzak bir yere savurduğu kimse gibidir."**[43]

Hac/Umre yolcusu; tevhid imamı İbrâhîm'in (as) çağrısıyla yola çıktığını bilmelidir. Yüce Allah bu çağrıya icabet edenlerin putları ve yalanı terk ederek, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayan hanifler olarak yola çıkmasını istemiştir. Zira bu yolculuk bir tevhid yolculuğudur. Bu yolculukta şirke ve müşrike yer yoktur, olmamalıdır.

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak birer necistir/pisliktir. Bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Şayet (onların Mescid-i Haram'a gelmemesi ticareti olumsuz etkiler düşüncesiyle) fakirlikten korkuyorsanız (korkmayın)! Allah dilerse, sizi lütuf ve ihsanından zengin kılar. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[44]

Tevhid yolculuğuna çıkan mümin; tüm şirklerden arınmalı, kalbini ve amellerini şirkin her türünden temizlemelidir. Onun tüm eylemleri ihrâmdan sonra yüksek sesle söylediği ve tekrar ettiği şu sözlerle uyumlu olmalıdır.

43. 22/Hac, 27-31
44. 9/Tevbe, 28

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) başındaki saçları toplayıp yapıştırmış olarak yüksek sesle telbiye getirip,

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve mülk/egemenlik/hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.' diye söylerken işittim. Bu kelimelere başka hiçbir şey eklemiyordu."[45]

O(yolcu), put kıran bir nebinin (as) çağrısıyla yine put kıran bir nebinin (sav) beldesine, tek ve hak ilah olan Allah'ın evine gidiyordur. Dilinde Lebbeyk, kalbinde tevhid, bilincinde Rabbine gitme şuuru olmalıdır. İbrâhîm'in (as) dediği gibi…

"Dedi ki: 'Ben Rabbime gideceğim. Şüphesiz ki O, beni doğru yola iletecektir.' "[46]

Şu cümleye dikkat: "Ben Rabbime gideceğim/inni zahibun ila Rabbi!" Bu, İbrâhîm'in (as) kutsal beldeye yapacağı yolculuk öncesinde söylediği sözdür: Rabbime gideceğim… Bu sözü yalnızca diliyle değil, tüm benliğiyle söylemelidir: Rabbime gidiyorum! O, Rabbinin çağrısıyla, Rabbinin misafiri olarak, Rabbinin belirlediği zaman ve mekânda, Rabbinin evini ziyaret edecektir.

Hac; tevhid öncüleriyle irtibat kurmak, onların bastığı yerlere basmak, onların yürüdüğü yollarda yürümektir. İbrâhîm'in (as) makamında namaz kılmak, İsmâîl'in (as) teslim olduğu yerde teslim olmak, Hâcer'in (as) koşuşturduğu yerde koşuşturmaktır. Ka'be'nin yanında Allah Resûlü'ne yapılan eziyetleri hissetmek; Yasir ailesinin sabrıyla, Bilal'in (ra) iniltileriyle, Habbab'ın (ra) çığlıklarıyla mahzun olmaktır. Sonra sahabenin kol kola, tekbirlerle Ka'be'ye yürüyüşünü izlemek, Ömer'in (ra) ve Hamza'nın (ra) meydan okuyuşu karşısında izzetle dolup taşmaktır. Önce Müslimlerin Mekke'den

45. Buhari, 5915; Müslim, 1184
46. 37/Saffât, 99

ayrılışını sonra fatih olarak oraya dönüşlerini seyretmek ve umutla dolmaktır. Hirâ'nın ve Sevr'in çilesini çekmek ve İslam'ın bugünlere hangi yollardan, ne zorluklarla geldiğini anlamaktır.

Hac; tevhid öncüleriyle irtibat kurmak onlarla var olan bağlarımızı güçlendirmektir. Bu yolculuğa çıkacak kişi; İbrâhîm ailesinin kıssasını, Nebi'nin (sav) ve ashabının neler yaşadığını çok iyi bilmelidir. Anılar zihninde canlı olarak tevhid yolculuğuna çıkmalıdır.

Hac, İslam ümmetiyle buluşma yolculuğudur ve tevhid inancıyla ümmet şuuru arasında sıkı bir bağ vardır.

"Hiç kuşkusuz sizin bu ümmetiniz, tek (olan İslam) ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse bana ibadet edin."[47]

"Hiç kuşkusuz sizin bu ümmetiniz, tek (olan İslam) ümmetidir. Ben de sizin Rabbinizim. (Öyleyse) benden korkup sakının."[48]

Ümmete yapılan bu yolculuk aynı zamanda tevhide yapılan bir yolculuktur. Zira bu yolculuk, tevhidin; rengi, dili ve kültürü farklı insanları nasıl birleştirdiğini görmek, milyonların tek bir insan gibi hareket edişini izlemektir. İnsanlığı çatıştıran tüm farklılıkların tevhid inancıyla nasılda bir zenginliğe, hayatı güzelleştiren renklere dönüştüğünü anlamaktır. Gerek geçmişin gerek günümüzün, aklımızı ve kalbimizi birer "çözüm çöplüğüne" dönüştüren yapay çözümlerinden arınmaktır. İnsanlığın uyum ve ahenk içinde, birbirinin farklılıklarına saygılı olarak yaşamasının tek çözümünün tevhid, yani Allah'a (cc) kullukta birleşmek olduğunu yakinen idrak etmektir.

B. Put Kıran İbrâhîm'in İzinde

Bildiğimiz gibi İbrâhîm (as) bir tevhid imamı, tek başına ümmet olan bir nebiydi. O toprakları tevhid ve takva üzere inşa etmiş, geriye tevhidî bir miras bırakmıştı. Ancak bölge halkı insî ve cinnî şeytanların oyunlarına gelerek, İbrâhîm'in (as) mirasına sahip çıkmadılar. Önce türlü bidatler ihdas ettiler. Sonra adım adım şirke düştüler. Bir tevhid projesi olan Ka'be'yi putlarla doldurup şirk merkezine çevirdiler. Bu dönüşümden hac ibadeti de nasibini

47. 21/Enbiyâ, 92
48. 23/Mü'minûn, 52

aldı. Onu türlü bidatler, indî yasaklar ve gösterişçi dindarlık ritüelleriyle tahrif ettiler. Allah Resûlü (sav) geldiğinde haccın aslı dışında neredeyse tamamını ifsad etmişler, onu bir şirk ve bidat ameline çevirmişlerdi. Allah Resûlü (sav) onların ifsad ettiği ne varsa ıslah etti; İbrâhîm'in (as) izinde, Cibril'in ona (as) öğrettiği tevhidî haccı ikame etti. Bu hususta bazı örnekler zikredebiliriz:

"1. Arap kabileleri, hac ve umreye gelirken yanlarına azık almazlar ve azıkla hacca gelmeyi tevekküle aykırı sayarlardı. Aynı şekilde ticaretle meşgul olanlar, ihrâma girdikten sonra hac ibadeti sona erinceye kadar ticaretle meşgul olmazlar, bir şey alıp satmazlar, bunları ibadete aykırı değerlendirirlerdi. Kur'ân '(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur.'[49] diyerek bu uygulama ve anlayışı ortadan kaldırdı, sakat tevekkül anlayışını düzeltti, hac sürecinde alışveriş yapmaya izin verdi.

2. Cahiliye insanı, Kâbe'ye çok büyük değer veriyordu; ancak onlar bir anlamda Kâbe'nin binasına/yerine tapınmaktaydılar. Onları buna sevk eden şey, çok değer verdikleri Kâbe ve çevresindeki taşları yanlarında taşıma ve onlarla tevessül etme arzusu idi. Kur'ân, Kureyş Kavmi özelinde tüm insanlığa, 'Bu beytin Rabbine ibadet etsinler.'[50] çağrısını sunarak ibadetin araçlarına değil bizzat Yüce Allah'ın kendisine ibadet yapılmasını istemiştir. Çünkü Mekkelileri Ebrehe/Fil ordusunun saldırısından koruyan, onları yaz ve kış seyahatlerinde güvenli ve saygın kılan, onları açlıktan ve güvensizlikten koruyan putlar değil, yalnızca Yüce Allah'tı. Kâbe'yi kutsal mekân kılan da O idi.

Kâbe'nin ve diğer hac erkânının yapıldığı yerlerdeki şekle, o yerlere ve o yerlerde bulunan putlara önem veren anlayışın aksine İslam, o yerlerin asıl sahibine ibadeti öncelemiştir. Bu meyanda mesela haccın ruhuyla çok da ilgili olmayan Kâbe'nin asıl sınırları üzerine yeniden yapılmasına gerek duymamıştır. Peygamberimiz, Mekke'yi fethettikten ve Arabistan yarımadasında yönetimi büyük ölçüde ele aldıktan sonraki yıllarda söylediği şu sözleriyle bu gerçeğe işaret etmiştir:

49. 2/Bakara, 197
50. bk. 106/Kureyş, 4

'Kavmimin yadırgamayacağını bilseydim, Kâbe'yi yıkar, eski temelleri üzerine yeniden iki kapılı olarak yapardım.'[51]

Aslında o yıllarda peygamberimizi yadırgayacak kimse yoktu diyebiliriz. O, isteseydi Kâbe'yi yıkar ve eski temelleri üzerine yeniden yaptırırdı, onun buna ekonomik gücü de yeterdi, siyasî erki de. Aynı doğrultuda Ömer, Haceru'l Esved taşının kutsallaştırılmamasını isteyerek taşa hitaben söylediği meşhur sözüyle insanları şöyle uyarıyordu:

'Vallahi biliyorum ki sen bir taşsın, zarar da veremezsin fayda da. Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim.'[52]

Bu sözden de anlaşılacağı üzere Haceru'l Esved'e saygı taşın kendisine değil, İbrâhîm (as) ve Peygamber'in (sav) hatırasını yaşatma adınadır. Zaten Haceru'l Esved'e bu saygınlığı kazandıran, cennetten indirilmiş ve tavafın başlangıcını belirtmek için Kâbe'nin duvarına konulmuş bir taş olmasıdır.

3. Cahiliye döneminde hiç konuşmaksızın hac yapılırdı. İslam bunu ortadan kaldırmış ve hac ibadetinde zikir, tekbir, tehlil, telbiye başta olmak üzere, gerektiğinde insanlar arasında konuşmalara izin vermiştir. Bu konuda şöyle buyurulur:

'Allah'tan mağfiret isteyin.'[53]

'Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın.'[54]

Bir hadislerinde peygamberimiz, efdal haccın telbiyesi bol ve gür sesli olan hac olduğunu özellikle belirtmiştir.

4. O dönemde hacıların getirdiği telbiyeler şirk karışmış cümlelerden oluşuyordu. Herkesin kendine, kendi kutsalına göre söylediği pek çok telbiye cümlesini teke indiren İslam, şirkten arınmış bir telbiye örneği sundu. İslam'ın sunduğu telbiye duası, şu cümlelerden oluşmaktaydı:

'Buyur Allah'ım buyur! Emir ferman senin Allah'ım, Senin eşin ortağın yoktur

51. Hirevî, Meâricü'-Nübüvve, s. 296
52. Buhari, 57; Müslim, 250
53. bk. 2/Bakara, 199
54. bk. 2/Bakara, 198

Allah'ım. Gerçekten layığı ile hamd, nimet ve mülk yalnızca senindir Allah'ım! Senin asla eşin ortağın yoktur Allah'ım!'[55]

Görüldüğü üzere bu özlü duada, müşriklerin telbiyelerinde dile getirdikleri Allah ile beraber kendi putlarına da tanıdıkları uluhiyet, hükümranlık kesin bir dille reddedilmektedir.

5. Cahiliye döneminde insanlar putlar adına ihrâma girerlerdi.[56] İslam, Allah'tan başkası adına ihrâma girmeyi yasakladı ve sırf Allah için ihrâma girmeyi emretti. Nitekim hacca niyet ve haccın erkânına girişlerde yapılan dualarda hep bu tevhidî gerçekler tekrar edilmektedir.

6. Dışarıdan hac için Mekke'ye gelenler, Harem için özel elbise satın alarak tavafa girerlerdi. İnanışa göre daha önce giydikleri elbiseler, işledikleri günahlara bulaşmış eşyalardı, onlarla tavaf geçerli olmazdı. Elbise satın alamayanlar çırılçıplak tavaf ederlerdi. Çıplak tavaftan utanıp kendi elbiseleriyle dolaşanlar, sonra o elbiselerini çıkarıp atarlar ve o elbiseler Mekkelilere kalırdı. A'râf Suresi'nin 27-33. ayetleri bu saçmalığa son verdi.

7. İhrâmlılar dam altında ve gölgede oturmazlar; hayvani yağ ve et yemezlerdi. İslam bu yasağa da son verdi. İhrâmlı iken eve yahut çadıra girme ihtiyacı zuhur ettiğinde, kapılardan değil, arka taraflara açılan deliklerden girerler ve bunu bir meziyet sayarlardı. Bu ve benzeri uygulamalar ibadeti zorlaştırıyor ve güya daha gizemli hâle getiriyordu. Kur'ân bütün bunları yasakladı:

'İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lakin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin …'[57]

8. Zilhicce, cahiliye döneminde hac ayı; Zilkade ve Zilhicce haram ay olarak bilinir ve bu aylarda savaşılmazdı. Kur'ân, bu hac aylarına 'bilinen aylar', 'bilinen günler', 'sayılı günler', 'büyük hac günü' diye dikkat çekmiştir.

9. Cahiliye döneminde hac, sadece Mekke'de yapılmazdı. Mekke'deki 'Beytullah'tan başka hac yerleri, puthaneler (Beytü'l-Erbab) vardı. Taif'teki

55. Buhari, 26; Müslim, 20-21
56. bk. Buhari, 10; Müslim, 259-261
57. 2/Bakara, 189

Beytü'l-Lat, Arafat yakınlarındaki Beytü'l-Uzza, Zülhalesa'daki Beytü'l-Menat bunların başında gelirdi. İslam Kâbe dışındaki tüm bu hac yerlerini iptal etmiş, Kâbe'yi de putlardan arındırarak asli hâline döndürmüştü.

10. Cahiliye insanı Kâbe'yi tavaf ettikleri gibi, diğer putları, puthaneleri, putlara sunulan kurbanları, cemreleri, büyüklerin mezarlarını da tavaf edip onlara tazimle el sürerlerdi. İslam, tevhidi zedeleyecek tüm bu cahilî geleneklere son vermiştir. Kâbe, Arafat, Mina, Müzdelife, Safa, Merve putlardan arındırılarak haccın şeâiri olarak kalmıştır. Diğer cahiliyenin kutsadığı pek çok yer iptal edilmiştir. Aynı şekilde cahiliye döneminde de var olan ihrâm, tavaf, vakfe, sa'y, cemreleri taşlama, kurban kesme İbrâhîm'den kalma birer gelenek olarak ama şirk şaibelerinden arındırılarak muhafaza edilmiştir.

11. Cahiliyede kabilelerin hac menâsikleri farklılık arz ediyordu. Örneğin onlar Zilhicce'nin sekizinci günü olan Tevriye günü azıklarını alıp Arafat'a çıkardı. Kureyş, Kinane ve Huzaa kabilelerine mensup olanlarla, din işlerinde hamaset gösterdiklerinden 'humus' diye anılan Kâbe hizmetlisi seçkinler ise Nemre'de vakfeye dururlardı. Sonra hepsi Müzdelife'ye akın ederdi. Yukarıda sayılan pek çok kural bunları bağlamazdı. Humus'tan sayılanlar elbiseleriyle ve ayakkabılarıyla beyti tavaf ederlerdi. Hangi sebebe dayanırsa dayansın aslında kabileler arası farklı uygulamaları belirleyenler de insanların kendisi idi. Humus'a mensup olduğunu iddia edenler, şöyle diyorlardı: 'Biz Harem ehliyiz, bizim dışımızdaki Araplar, ancak bizim elbiselerimizle tavaf etmeliler, getirdikleri azıkları değil, bizden temin edecekleri yiyecekleri yemeliler!' Onların bu düşüncelerinin ekonomik bir kısım gerekçelere dayandığı da görülmektedir. İslam, bu ayrıcalık ve farklılıklara son vermiştir. Bu konuda Kur'ân şunları söyler:

'Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın …'[58]

Bugünkü kraliyet ailesinde ve onların kendilerine tanıdıkları bir kısım ayrıcalıklarda bu anlayışın izlerini görmek mümkündür.

12. Cahiliyede insanlar, ellerini birbirlerine bir ip yahut mendille bağla-

58. 2/Bakara, 199

yarak tavaf ederdi. Alkış tutarak, ıslık çalarak tavaf ederlerdi. İslam bunları da yasakladı. Bu konuda Kur'ân şöyle der:

'Onların Beyt yanında ibadetleri ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir…'[59]

13. Müşrikler, Güneş'e tapanlardan etkilenerek Güneş doğmadan Arafat'tan Müzdelife'ye akın etmezlerdi. Peygamberimiz onlara muhalefet ederek Güneş doğmadan Müzdelife'ye ifaza etmiştir.

14. Amr ibni Luhay, Minâ'nın değişik yerlerine yedi put dikmiş, tazim için her birine üçer olmak üzere toplam yirmi bir tane taş atılma geleneğini icat etmişti. Araplar bu taşları atarken şöyle derlerdi: 'Ey put! Sen, senden önce taşlanan puttan daha büyüksün!' Aynı şekilde bazı büyüklerin mezarı da saygı için taşlanırdı. İslam bu geleneği de ortadan kaldırdı, sadece şeytanı sembolize eden üç cemreye tazim için değil, tahkir için taş atma uygulamasını getirdi. Aynı şekilde Amr ibni Luhay, Safa ve Merve tepelerine de Esaf ve Naile adında iki put koymuştu. Sa'y yapılırken bu iki put mesh edilirdi. Daha sonra ashab, bu geleneği hatırlayarak sa'y yapıp yapmama konusunda tereddüt gösterince Kur'ân sa'yın gereğini açıkça ortaya koydu:

'Doğrusu Safa ve Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beyti hacceder veya umre yaparsa onları da tavaf etmesinde bir günah yoktur…'[60]

Böylece İslam, tevhide aykırı olmadığı sürece İslam öncesi dönemde yapılıyor olsa da onları sürdürdü. Zira bu iki tepe arasında yapılan sa'y İsmâîl'in annesi Hacer'den kalma bir şiardı.

15. Sufe denilen ve başında yünden sarık/kavuk bulunan seçkin bir din adamı icazet verdikten sonra ifâza yapılırdı. İslam, buna da son verdi.

16. Minâ'da putlar için kurbanlar kesilirdi. Kesilen hayvanların kanı Kâbe duvarlarına ve putların yüzüne sürülürdü. Cahiliye insanı, putlarla yükselttikleri şeytan taşlama mahallerinin etrafını ve orada kestikleri kurbanların çevresini tavaf ederlerdi. Aynı şekilde onlar, kabirlerin etrafında da tavaf yaparlardı. Tüm bu cahilî gelenekleri kaldıran İslam, kurbanların Allah'a

59. 8/Enfâl, 35
60. 2/Bakara, 158

yaklaşmak için kesilmesi gereğini bildirdi. '... O hayvanlar üzerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz).'[61]

17. Yine cahiliye insanı, büyüklük taslayarak, kesilen kurban etlerinden yemezlerdi. Kur'ân ise '... Artık ondan hem kendiniz yiyin, hem de yoksula, fakire yedirin.'[62] diyerek zenginlerin de tevazu göstermelerini istedi ve fakirlerle zenginleri eşitledi.

18. Cahiliye halkı, Minâ'dan Mekke'ye üç günden önce inmeyi günah sayarlardı. Kur'ân buna da açıklık getirdi: '... Kim iki gün içinde acele edip (Minâ'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona bir günah yoktur...'[63]

19. Yine o dönemde insanlar, hac menâsikini tamamlayıp kurbanlarını kestikten sonra Minâ ile Cebel-i Rahme arasında durup dedelerinin ve babalarının isimlerini sayarak onlarla övünürlerdi. Kur'ân bu âdeti de ortadan kaldırdı:

'Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın...'[64]

Evet, tevhidi kökleştiren hac ibadeti sonunda, ibadet sürecinde olduğu gibi Yüce Allah çokça anılmalıydı. İnsanlar, aralarındaki engelleri kaldırarak birbirleriyle kaynaşmalı, asla ataları ve etnik kökenleri sebebiyle birbirlerine karşı üstünlük taslamamalıydılar. Haccın temel hedefi de buydu.

20. Cahiliye döneminde müşrikler, ekonomik bir kısım beklentiler sebebiyle hac aylarında umre yapmayı uygun görmezlerdi. Umre ayı olarak Receb ayını belirlemişlerdi. Umreyi de hac gibi görürler, umrede de kurban keserler, putlarını tavaf ederlerdi. İslam umre konusunda da bir kısım değişiklikler yaptı. Umreyi hacdan farklı kıldı, onun hükmünü nafile olarak belirledi ve diğer aylarda olduğu gibi hac aylarında da umre yapılabileceğini açıkladı.

21. Putlaştırılan taşların öpülmesi, selamlanması, onlara yüzlerin sürülmesi de cahiliye âdetlerindendi. Bütün bunlar, tanrılara yaklaştıran şeyler olarak

61. 22/Hac, 36
62. 22/Hac, 28
63. 2/Bakara, 203
64. 2/Bakara, 200

görülürdü. İslam, cennetten geldiği söylenen Haceru'l Esved'i öpme ve onu selamlama dışındaki bu âdetlere son verdi."[65]

C. Buluşma Mekânı (Mîkât)

Sonra hac yolcusu Mîkât'a gelir. Mîkât buluşma mekânıdır. "Vakit tamam" denilen yerin adıdır. Rabbine giden kul, Mîkât yerine varınca durur. Maddi ve manevi kirlerden arınır, niyetini tazeler, "Buyur Allah'ım! Emrine icabet ettim." diyerek yeri, göğü ve insanları bu yolculuğa şahit tutar.

Her önemli ziyarette/misafirlikte olduğu gibi Mîkât, ziyarete hazırlık mekânıdır. Dört bir yandan Rabbinin emrine icabet edenler için, Allah Resûlü farklı mîkâtlar belirlemiştir. Dolayısıyla bu mekânları Allah (cc) belirlemiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Medineliler Zulhuleyfe'den, Suriyeliler Cuhfe'den, Necidliler Karn'dan ihrâma girerler.'

Yine bana ulaştığına göre Allah Resûlü (sav), 'Yemenliler Yelemlem'den ihrâma girer.' buyurdu."[66]

Yolcu, bu noktalardan birine geldiğinde; Rabbinin belirlediği buluşma yerinde olduğunu hissetmelidir. Bedenî temizliğini yaptığı gibi -tafsilatı ileride gelecektir- kalbî temizliğini de yapmalıdır. Kalbini bu büyük ibadetin niyeti için hazırlamalı, tertemiz etmelidir. Sonra tüm benliğiyle Rabbine yönelmeli ve şu mealde niyazda bulunmalıdır:

"Rabbim! Sen davet ettin ben icabet ettim. Elimden tut; kendi evinde ve mukaddes beldede beni bana bırakma. Rahmetinle kuşat, inayetinle koru, sevgin ve şefkatinle sarıp sarmala beni. Kendimden, alışkanlıklarımdan, insî ve cinnî şeytanlardan sana sığınıyorum."

Hiç şüphesiz mekânın insan üzerinde büyük etkisi vardır. Kimi mekânlar vardır; oraya gaflet ve azap yağar.[67]

---

65. Bütün Yönleriyle Hac, Cahiliye Dönemi Haccından İbrahimi Hacca Dönüş, s. 78-85 (özetle)
66. Buhari, 1525; Müslim, 1182
67. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Size gaflet gelen bu yerinizi değiştirin." (Ebu Davud, 436)
Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

Kimi mekânlar ise mübarek ve mukaddestir. Yüce Allah, o mekânları rahmetiyle kuşatmıştır.[68]

Mîkâtlar, kutsal topraklara girmeden önceki hazırlık yerleridir. Kişi Allah tarafından sınırları çizilmiş, mübarek ve mukaddes kılınmış toprakların girişinde olduğunu hissetmeli; kalbini, sözünü ve amellerini o topraklara uygun hâle getirmelidir. Mekânın insan üzerindeki etkisini hissederek, mekânın sahibine hürmet ederek adım atmalıdır. Artık o; otu koparılmayan, hayvanı avlanmayan, insanı incitilmeyen muharrem beldenin girişindedir. Otu bile dokunulmaz olan bir beldenin eşiğinden geçmek üzeredir…

"Azaba uğramış kavimlerin yurdundan ancak ağlayarak geçiniz! Eğer ağlamıyorsanız oradan geçmeyin ki, onların başına gelenler sizin de başınıza gelmesin." (Buhari, 433; Müslim, 298)

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

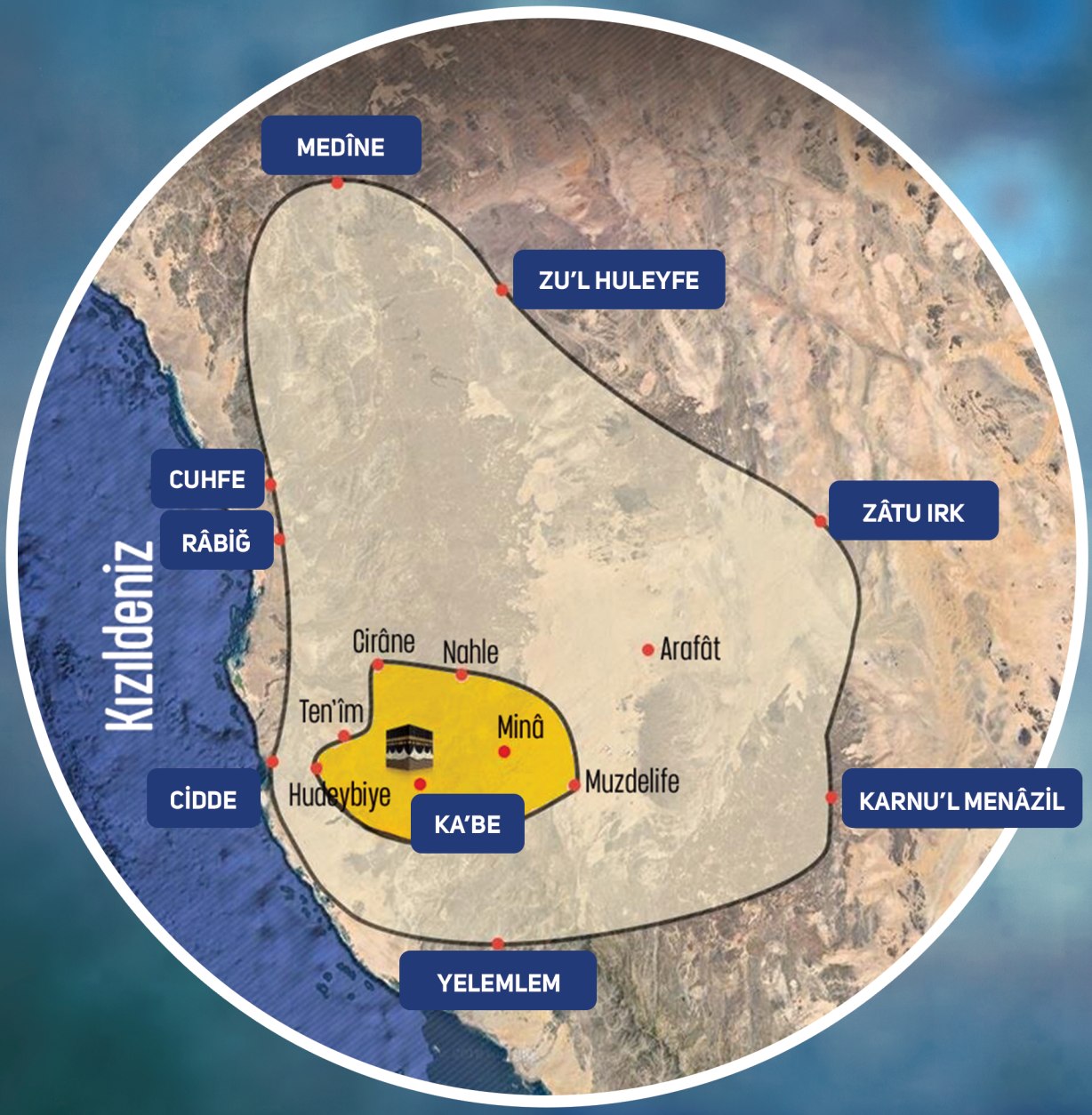
"Müslimler, Allah Resûlü (sav) ile birlikte Semud diyarı Hicr denilen yerde konakladılar. Kuyusundan su çektiler ve o suyla hamur yoğurdular. Allah Resûlü (sav), ise kendilerine kuyularından çektikleri suları dökmelerini, hamuru da develerine yedirmelerini emretti. Kendilerine dişi devenin gidip su içtiği pınardan su almalarını emretti." (Buhari, 3379; Müslim, 2981)

68. "(De ki:) 'Ben ancak bu beldeyi haram/kutsal kılan ve her şeyin kendisine ait olduğu (Mekke'nin) Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Ve Müslimlerden/şirki terk ederek tehidle Allah'a yönelen kullardan olmakla emrolundum.' "(27/Neml, 91)

"Ayetlerimizin bir kısmını kendisine göstermek için bir gece kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren (Allah) tüm eksikliklerden münezzehtir. O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi gören) El-Basîr'dir." (17/İsrâ, 1)

Abdullah ibni Zeyd'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İbrâhîm Mekke'yi haram/hürmetli kıldı ve onun için dua etti. İbrâhîm'in Mekke'yi haram/hürmetli kıldığı gibi ben de Medine'yi haram/hürmetli kıldım ve İbrâhîm'in Mekke için dua etmesi gibi ben de Medine'nin müd ve sâ'ı (ölçü/tartı birimleri) için dua ettim." (Buhari, 2129; Müslim, 1360)

teuhid
BASIM YAYIN

D. İhrâm ve Yasaklar

Mîkât yerinde yıkanıp arındıktan sonra ihrâma girer yolcu. İhrâm, o ândan önce serbest olan bazı şeyleri yasaklayan/haram kılan bir başlangıçtır.

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[69]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri, 'Ey Allah'ın Resûlü! İhrâmlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?' diye sormuştu.

Allah Resûlü (sav), 'Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topluklardan aşağısını kessin, (üst tarafını kullanmasın). Siz ihrâmlılar, zaferân ve vers adı verilen bitki ile boyanmış olan elbise giymeyin.' buyurdu."[70]

İhrâm elbisesi iki parçadan oluşur. Biri beline doladığı, diğeri omuzlarına örttüğü iki bez parçası… İhrâmlının başı açık, ayakları yarı çıplaktır. Tüm unvanlardan, suni kimliklerden ve insanın hakikatini gizleyen süs ve şatafattan arınmıştır. Annesinden doğduğu gün bir bezle sarıldığı gibi, yalnızca bir bez parçasına sarınmıştır. Hac/Umre boyunca devam edecek olan bu hâlin insan üzerinde itikadi ve ahlaki etkileri vardır.

İnsanın Yüce Allah'a en yakın olduğu hâl, en sade hâlidir. Süs ve şatafatın olmadığı, başı çıplak, yalın ayak, yalnızca iki bez parçasıyla örtündüğü hâl… Allah (cc) kullarını evine böyle kabul etmektedir. İhrâm hâlindeki kul, bu hakikat üzerine düşünmelidir. Onu Allah'tan (cc) uzaklaştıran, onunla Rabbi arasına giren tüm fazlalıkları tespit etmelidir.

Hac/Umre bir tevhid yolculuğudur ve hacı/umreci, Rabbine gitmektedir. İhrâm, Allah yolcusuna şunu söylemektedir: Allah yolcusunun dünyası sırtındadır; iki bez ve bir sandalet, hepsi bu kadar! İnsanın yanında taşıyamayacağı her şey onun seyrini ağırlaştırmakta, Rabbine kavuşmasını

69. 2/Bakara, 197
70. Buhari, 1542; Müslim, 1177

geciktirmektedir. İhrâmlı kul, kendisini ağırlaştıran yüklerini düşünmeli ve tespit etmelidir.

İhrâm elbisesi beyaz iki bezden oluşmaktadır. Allah (cc) kuluna yeni, beyaz bir sayfa açmıştır. Hacca gelirken giydiği kıyafetleri soyup ihrâm elbisesi giydiği gibi, artık temiz bir sayfaya sahiptir. Bunu hissetmeli ve o beyaz sayfayı elinden geldiğince salih amellerle doldurmalıdır. Yüce Allah'tan bu yolculuktan tertemiz, annesinden doğduğu gün gibi dönmeyi istemelidir.

İhrâm bir kefeni andırmaktadır. Hacı/Umreci, öldüğünü ve Rabbinin huzuruna vardığını düşünmelidir. Zaten hac, bir bütün olarak düşünüldüğünde mahşerin ön hazırlığı gibidir. Şayet kişi bugün ölmüş olsa ve Rabbi onu hesaba çekse, yaşantısına dair hesap vermeye hazır mıdır?

İhrâmı giydiği ânda hacı/umreci milyonlarca insanla aynılaşmakta, zahiren tek vücut hâline gelmektedir. Her biri bir diğerine benzeyen milyonlarca insan… Aslında farklılıkların nasıl suni olduğunu, bu farklılıklardan ve doğurduğu çatışmalardan kurtulmanın ne kadar kolay olduğunu anlamalıdır. Hac/Umre esnasında ihrâm elbisesinin getirdiği çözüm, hac sonrasında takva elbisesini giymekle mümkündür. Hacı/Umreci; ihrâm elbisesinin, takva elbisesi olarak bir ömür üzerinde kalmasını niyaz etmelidir.

"Ey Âdemoğulları! Şüphesiz size avretinizi örtecek ve kendisiyle süsleneceğiniz elbise indirdik. **Asıl hayırlı olansa takva elbisesidir.** (Dışınızı elbiseyle süslediğiniz gibi kalbinizi de takvayla süsleyiniz. Bu, daha hayırlıdır.) Bu (nimetler), düşünüp öğüt alsınlar diye Allah'ın ayetlerindendir."[71]

İhrâmla beraber kul, birtakım yasaklara muhatap olmaktadır. Artık o; eşiyle cinsel ilişkiye giremez, harem bölgesinin hayvanına ve bitkisine zarar veremez, saçını kesemez, koku sürünemez… İnsanlarla tartışamaz, birini dövemez, kimseyi incitemez. İleride açıklanacağı gibi; kimisi kurban kesmeyi gerektiren ve kimisi de haccın ruhuyla bağdaşmayan birçok yasakla karşı karşıyadır. İhrâm tam bir ruh terbiyesi, ahlak eğitimi ve beden disiplinidir. Bu yasaklar kişinin duygu, düşünce ve eylem dünyasında devrim yapacak, insanı sil baştan formatlayacak, fabrika ayarlarına döndürecek niteliktedir.

71. 7/A'râf, 26

O güne kadar oluşmuş tüm alışkanlıkları terk etme ve yeni, tertemiz bir karakter inşa etme hazırlığıdır.

İhrâmlı kul şu mana üzerinde düşünmelidir: İnsan istediğinde -Allah'ın (cc) yardımıyla- terk edemeyeceği hiçbir alışkanlık, kazanamayacağı hiçbir güzel ahlak yoktur. Yüce Allah'ın insana bahşettiği en büyük nimetlerden biri iradedir. İrade yerinde kullanıldığında ve ondan istifade edildiğinde, çok büyük hayırlar elde edilebilir. Hac, oruç vb. ibadetler insana iradenin ve yapabileceklerinin gücünü göstermesi açısından önemlidir. Zira insan unutkan ve gafil bir varlıktır. Kulluk mücadelesinde ihtiyaç duyduğu cephanenin bizzat kendinde, kalbinde olduğunu unutur çoğu zaman. Eldeki madeni işlemek veya sermayeyi kullanmak yerine, gözünü başka yerlere diker. İhrâm birkaç gün süren bir irade eğitimidir. İhrâmlı kul, bu eğitim üzerinde iyi düşünmeli ve ona verilen mesajı anlamalıdır.

E. Telbiye

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) başındaki saçları toplayıp yapıştırmış olarak yüksek sesle telbiye getirip,

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve mülk/egemenlik/hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.' diye söylerken işittim. Bu kelimelere başka hiçbir şey eklemiyordu."[72]

İhrâma giren hacı/umreci, telbiye getirmeye başlar. Biraz önce gusletti, vücut temizliğini yaptı ve elbiselerini değiştirdi. Yani bir nevi "La" demiş oldu. Şimdi diliyle telbiye getirecek ve tevhid üzere Allah'a yöneldiğini ilan edecektir. Bir yandan hacca/umreye niyetini tazeleyecek öte yandan tüm varlığı tevhidine şahit tutacaktır.

72. Buhari, 5915; Müslim, 1184

Sâib ibni Hallâd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur.

"Cibril bana geldi ve ashabıma ihlâl ve telbiyede seslerini yükseltmelerini emretmemi emir buyurdu."[73]

Sehl ibni Sa'd Es-Saîdi'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir Müslim telbiye getirdiğinde yeryüzünün her bir tarafında taş, ağaç, toprak ne varsa hepsi onunla birlikte telbiye getirir, yani o kimseye eşlik ederek şahitlik eder."[74]

Allah Resûlü'nden (sav) öğrendiğimiz telbiyenin özel bir anlamı vardır. Zira o gün müşrikler bu telbiyeye yakın ama farklı bir telbiye getirir, Allah'a (cc) şirk koşarlardı.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müşrikler, 'لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ/Lebbeyke lâ şerîke leke (Sana icabet ettim, senin hiçbir ortağın yoktur.)' derler, Allah Resûlü (sav), 'Yazık size! Bu kadarı yeterlidir.' buyururdu. Onlar (ilave yaparak) 'إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ/İllâ şeriken huve leke temlikuhu vemâ meleke (Ancak senin bir ortağın dışında. Sen, o ortağına ve onun sahip olduklarına da sahipsin.)' derlerdi. Bu şekildeki telbiyelerini Ka'be'yi tavâf ederken söylerlerdi."[75]

Onlar, Allah'ın tek bir ortağının olduğunu, onun da Allah'ın (cc) yönetiminde yani Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlardı. Allah Resûlü (sav), bu anlayışı reddeden ve Allah'ın tek ilah olduğunu, hiçbir ortağının bulunmadığını, nimetin şükrünün ve hamdin yalnızca Allah'a yapılacağını belirten bir telbiye getirdi.

Bugünün muvahhidi, kendi vakıasını düşünmeli ve müşriklerin bozduğu ne varsa onu ıslah etmeye niyet etmelidir. Müşriklerin bozduğunu telbiyesine eklemeli, bugünün şirkine meydan okumalıdır. Bugünün telbiyesi Allah Resûlü'nün (sav) sünnetini hem lafzen hem de manen ihya edecek nitelikte

73. Tirmizi, 829; Ebu Davud, 1814
74. Tirmizi, 828; İbni Mace, 2921
75. Müslim, 1185

olmalıdır. Şirk dün olduğu gibi bugün de mevcuttur. Her ne kadar dün ile bugün arasında benzerlikler olsa da farklılıklar olduğu da bir gerçektir. Muvahhid, Allah Resûlü'nün telbiyesini yapmalı sonra telbiyesine bugünün şirkine meydan okuduğu lafızlar eklemelidir. Bunu kendi dilinde veya Arapça yapmasında bir sakınca yoktur.[76]

---

76. Allah Resûlü'nün telbiyesini yaptıktan sonra örneğin "Emrine icabet ettim Allah'ım! Hüküm yalnızca sana aittir. Emrine icabet ettim Allah'ım senin hiçbir ortağın yoktur. Emrine icabet ettim Allah'ım! Tağutları reddettim…" şeklinde telbiye getirilebilir. Yine kişi o ân kendi duygularını, Rabbine olan özlem ve sevgisini de telbiyesine yansıtabilir. Zira telbiye tevkifî (lafızları değiştirilemez) bir ibadet değildir. Bunun delili şudur:

• Allah Resûlü'nden farklı telbiye lafızları varid olmuştur:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

لَبَّيْكَ إِلٰهَ الْحَقِّ

"'Buyur Hakkın İlahı, emrine amedeyim!' lafzı, Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesindendi." (Nesai, 2752; İbni Mace, 2920)

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle telbiye getirmiştir:

لَبَّيْكَ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَهْ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَهْ

"Buyur Allah'ım, emret! 'Ahiret hayatından başka hayat yoktur. Sen Ensâr'a ve Muhacir'e mağfiret et." (Ahmed, 13258)

– Sahabe, Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesini yapmakla beraber farklı lafızlar da eklemiştir. Allah Resûlü (sav) bu durumu sükûtla ikrar etmiştir:

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesi şöyleydi:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.'

Ben de şunu eklerdim:

لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ، وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ لَبَّيْكَ، وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ

'Sana itaate hazırım! Huzur içinde sana itaate hazırım! Hayır senin elindedir, sana itaate hazırım! Dilekler sanadır, amel sana!' " (Müslim, 1184)

Câbir ibni Abdullah (ra) hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

"Câbir, 'Allah Resûlü (sav) telbiye getirdi.' deyip telbiyeyi, İbni Ömer'in hadisindeki gibi zikretti ve şöyle dedi: 'İnsanlar telbiyeye, 'ذَا الْمَعَارِجِ/Yüksek dereceler sahibi Allah'ım' gibi kelimeler ilave ediyorlardı. Peygamber de (sav) bunları işittiği hâlde ses çıkarmıyordu." (Ebu Davud, 1813)

Bazı sahabiler, Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesiyle yetinme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Ancak bu içtihadi bir görüştür, bağlayıcılığı yoktur.

Dahhâk ibni Muzâhim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs şu şekilde telbiye getirir:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüp-

Telbiye getiren mümin, Allah'ın emrine icabet ettiğini ilan etmektedir. Âdeta o, verilecek her emri kayıtsız şartsız yerine getirecek bir askerdir. Telbiye ona, "emre icabet" şuuru kazandırmıştır. Burada gaye insana şunu öğretmektir: Rabbine giden kul, ancak mutlak teslimiyetle yol alabilir. Fakatsız, amasız, lakinsiz… akla uysun veya uymasın, "Buyur Allah'ım!" diyebilenler, bu yolculuğa layık insanlardır. Rabbine yol tutan hacı/umreci, tam da bu ânda içine yönelmeli ve kendine sormalıdır: Allah'ın (cc) emri ile ailemin istekleri karşı karşıya geldiğinde ben hangi tarafa, "Buyur Allah'ım! Emrine icabet ettim." diyorum? Devletin istekleri ile şeriatın gerektirdiği karşı karşıya geldiğinde ben kime, "Buyur Allah'ım! Emrine icabet ettim." diyorum? Zira insan kimin emir ve isteklerine icabet ediyorsa onun kuludur. Diliyle söylesin veya söylemesin, ona telbiye getirmiştir. Her insan seçtiği hayat tarzıyla bir telbiye getirir aslında. Kiminin telbiyesi Allah'tan (cc) yana düşer kiminin telbiyesi … yana!

F. Ka'be'yle Karşılaşma

Ka'be, Allah'ın evidir; Yüce Allah onu "beytiye/benim evim" diye isimlendirmiştir.[77] Yüce Allah'ın kendi adına bir ev yaptırması ve müminleri oraya davet etmesi önemlidir. Zira insanın bir tabiatı vardır ve o tabiatı en iyi bilen, onu yaratandır. İnsan sevdiğiyle buluşmak, ona sarılmak, onunla vakit geçirmek ister. Ayrılık uzadıkça kalpteki sevgi ve özlem kaynar, sahibi yerinde duramaz. Onun özlemini dindirecek tek şey; sevdiğine kavuşmasıdır. İşte Ka'be, sevenin sevdiğine kavuşması, sembolik bir birlikteliktir. Ka'be'yi ilk defa görenlerin kalplerinin bir kuş gibi çırpınması, sonra göz pınarlarının taşması, sonra bir çocuğun annesine sarılarak sakinleşmesi gibi insanın sakinleşmesi bundandır.

---

hesiz hamd, nimet ve hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.' ve 'Bundan başkasını söylemem. Çünkü Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesi de bu şekildeydi.' derdi." (Ahmed, 2404)

Abdullah ibni Ebî Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sa'd ibni Ebî Vakkâs, bir adamın telbiye getirirken,

لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ

'Sana itaate hazırım, ey yüksek dereceler sahibi.' dediğini işitince, ona 'Allah elbette yüksek dereceler sahibidir. Ama biz, Allah Resûlü (sav) ile telbiye getirirken böyle söylemezdik.' dedi." (Ahmed, 1475; Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir)

77. bk. 2/Bakara, 125

- **Ka'be insanlık için inşa edilmiş ilk ev, ilk ibadethanedir**

"Şüphesiz ki insanlar için yeryüzünde kurulmuş ilk ev, Mekke'deki mübarek ve âlemlere hidayet olan (Ka'be'dir)."[78]

İlk ev… Bugüne dek nebiler, sıddıklar, salihler ve şehitler orada Allah'a kulluk etmiştir. Kimisi onu bina etmiş, kimisi onun binasını yenilemiş, kimi orayı dua ve ibadetleriyle manen imar etmiştir.

"(Hatırlayın!) Hani İbrahim ve İsmail, Kâbe'nin temellerini yükseltiyor (bir yandan da şöyle dua ediyorlardı:) 'Rabbimiz bu ameli bizden kabul buyur. Şüphesiz ki sen, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi bilen) El-Alîm'sin.' "[79]

Şimdi kul, kendinden önceki salihlerin ibadet mahalinde, onların alınlarının değdiği zeminde secde etmekte, Rabbine yönelmektedir. Madem hac/umre tevhid tarihine bir yolculuktur, öyleyse kul kimlerle aynı mekânı paylaştığını hissetmelidir.

- **Ka'be bir toplanma yeri ve güvenli bir bölgedir**

"(Hatırlayın!) Hani biz evi/Kâbe'yi insanlar için toplanma yeri ve güvenli bir bölge kılmıştık …"[80]

Ka'be toplayıcıdır; Yüce Allah'ın çağrısına icabet edenleri bir araya toplar ve onlara güvenlik sağlar. Ka'be'ye gelen hacı/umreci kendini yalnız hissetmemeli, yalnız olmayı dilememeli, bu evin toplayıcı olduğunu bilerek hareket etmelidir. Aksi hâlde kalabalıktan/izdihamdan şikâyet eder, oranın lezzetine varamaz. Ayrıca bu, Yüce Allah'ı yine Yüce Allah'a şikâyet kabîlindendir ki; haccın/umrenin teslimiyet ruhuyla bağdaşmaz. Zira orayı toplanma yeri kılan ve milyonları oraya davet eden Allah'tır.

Madem Ka'be güvenli kılınmıştır, kul da bu şuurla hareket etmelidir. Ka'be'nin güvenliğine halel getirecek davranışlardan kaçınmalıdır. İncinmemeye ve incitmemeye özen göstermelidir. Oraya gelen her insan, onun gibi, Yüce Allah'ın misafiridir. Ev sahibine hürmeten misafirlere hürmet

78. 3/Âl-i İmrân, 96
79. 2/Bakara, 127
80. 2/Bakara, 125

göstermeli; eliyle, diliyle ve duruşuyla güven telkin etmelidir. "Ruhların susuzluğunu dindiren" bir tebessümle Ka'be civarında bulunmalıdır.

- **Ka'be mübarektir ve tüm âlemlere yol gösteren bir hidayet rehberidir**

"Şüphesiz ki insanlar için yeryüzünde kurulmuş ilk ev, Mekke'deki mübarek ve âlemlere hidayet olan (Kâbe'dir)."[81]

Mübarektir; zira Allah oraya sayısız hayır ihsan etmiş ve bu hayırları kalıcı kılmıştır. Kişi bu bereketten nasibine düşeni almaya çalışmalı, sözlü ve fiilî duasıyla bu berekete talip olduğunu göstermelidir. Her ânın farkında ve bilincinde olarak hareket etmeli, her ân oraya inen sayısız hayır, nimet, rahmetten… istifade etmelidir. Orada yalnızca Müslimlere değil, tüm âlemlere yol gösteren hidayetler vardır. Herkes nasibi oranında bu hidayet kandillerinden faydalanır. Bu sebeple hacı/umreci, yüreğini ve kalbini açıp Allah'ın (cc) gösterdiklerini görmeye çalışmalıdır. Her ne kadar İslam'a hidayet olma konusunda her birimiz eşitsek de; salih ameller ve yüce dereceler konusunda her birimizin ihtiyaç duyduğu hidayet farklıdır. Her insan kendi ihtiyacına hitap eden hidayet izlerini bulmak için Allah'a (cc) dua etmelidir. Kendi adıma şunu söyleyebilirim: Binlerce kitap okuyarak elde edemeyeceğim bir bilgiyi, o topraklarda yaptığım birkaç dakikalık sohbetten elde etmiştim. Anlamıştım ki; benim ihtiyaç duyduğum hidayet o bilgiymiş ve Yüce Allah birkaç dakikalık bir sohbetle o bilgiyi bana ulaştıracakmış. Her insan, ihtiyacını bulmak için kalp canlılığını muhafaza etmeli, manevi alıcıları açık hâle getirmelidir. Unutmamalıdır; hidayetin mahalli kalptir!

- **Ka'be "Beyt-i Atik" olarak isimlendirilmiştir**

"Sonra (saç, tırnak ve bıyıklarını keserek) kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirip Beyt-i Atik'i/Özgür Ev'i tavaf etsinler."[82] [83]

"A-t-k" kökünden türeyen "Atik" kelimesinin dikkat çekici anlamları vardır. Her şeyden önce kelime, ahlak ve yaratılış olarak değerli (kerim) olmaya delalet eder. Sonra zaman ve mekân yönünden eski olana kullanılır. Yine o, azat edilmiş/özgür kılınmış şey için de kullanılır.[84] Şüphe yok ki; Ka'be, ilk

81. 3/Âl-i İmrân, 96
82. 22/Hac, 29
83. Ayrıca bk. 22/Hac, 33
84. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/219-223, a-t-k maddesi

ev olması hasebiyle ona eski anlamında "Atik" denmiştir. Yine o, değerinden ötürü de "Atik Ev" diye isimlendirilmiştir. Biz yukarıda bu anlamlara temas etmiştik. Şimdiyse onun "özgür ev" anlamında Beyt-i Atik manasına değinmek istiyoruz. Evet, hacı/umrecinin ziyaret ettiği ev özgür bir evdir. Onu özgür kılan Allah'tır (cc). O özgür olduğu gibi özgürleştiren bir evdir. Oraya gelen kimseye özgürlüğün ancak bu eve yönelerek, yani Allah'a (cc) kul olarak elde edileceğini öğretir. Zira öz-gür, özü gür olan demektir. İnsanın özü, yani fıtratı gürse o kimse özgürdür. Aksi hâlde özgürlükten söz edilmesi olanaksızdır. Fıtratın serpilip gürleşmesi ise ancak tevhid üzere kullukla mümkündür.

"Yüzünü (hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayan muvahhid) bir hanif olarak dine çevir. Allah'ın insanları yarattığı fıtrata (uy). Allah'ın yaratmasında değişiklik yoktur. (Herkesi tevhid fıtratı üzere yaratmıştır.) İşte dosdoğru din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler."[85]

Fıtrattan/Kulluktan her sapma, kişinin kendi özüne yabancılaşması, kendi özüne ihanet etmesi, fıtratın serpilip gürleşmesine ket vurmasıdır. Kişi Ka'be ile buluştuğunda özgür olup olmadığını sorgulamalı, hayatını gözden geçirmelidir. Bedeniyle yöneldiği bu eve kalbiyle de yöneliyor mudur? O, kıldığı namaz ve yaşadığı hayatla tek kıbleli midir yoksa namazda Ka'be'ye, işte kapitalizme, siyasette demokrasiye, kamuda laikliğe, evlilikte modaya … yönelen çok kıbleli bir müşrik midir? Zira şirk, kişinin birden fazla kıblesi, birden fazla efendisi olmasıdır. Başta din ile devlet olmak üzere hayatı parçalara ayırması ve her parçaya ayrı bir şeyin hükmetmesidir. Mademki insan o özgür evin karşısındadır. Gerçekten özgür olup olmadığını anlamalıdır. Şayet kalbinde ve zihninde prangalar taşıyorsa samimiyetle Allah'a yönelmeli, paslı prangaları kırdıktan sonra evin etrafında tavâf yapmalıdır.

Zaman zaman Ka'be, özgürlüğünü yitirmiş ve puthane olmuştur. Mekke müşrikleri oraya tam 360 put dikmiştir. Bu putlar, çoğulcu anlayışın bir tezahürüdür. Allah Resûlü'nün de oraya 361. putu dikmesini, herkesin bir diğerinin putuna saygı duyduğu bir şirk çoğulculuğu içinde yaşamasını istemişlerdir.[86] Allah Resûlü (sav) bu sapkınlığa karşı çıkıp "Allah birdir."

85. 30/Rûm, 30

86. Müşriklerin, Allah Resûlü'ne (sav) yaptıkları, "Bir sene sen bizim ilahlarımıza ibadet et, bir sene

deyince de ona düşman olmuşlardır. O (sav) tüm ömrü boyunca Ka'be'nin hâlini dert edinmiş, bu sancıyla yollara düşmüş ve putları yıkarak Ka'be'yi özgürleştirmiştir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Mekke'ye girdi. O esnada Ka'be'nin etrafında 360 adet put vardı. Nebi (sav) elindeki bir çubuk ile onları dürtüyor ve şu ayetleri okuyordu: 'Hak geldi. Batıl zail oldu. Şüphesiz ki batıl, yok olmaya mahkûmdur.'[87] 'De ki: 'Hak geldi. Batıl, ne bir şeyi başlatıp var edebilir ne de geri getirebilir.' '[88] "[89]

Bugün hacı/umreci Ka'be'ye dikkatle bakmalıdır! Ka'be özgür müdür? Tevhidi nazari/cedeli meselelere indirgemeyen bir göz; Ka'be'nin etrafına dikilmiş kapitalizm putlarını hemen görecektir. Nasıl ki dünkü müşrikler Allah'ın El-Azîz isminden Uzza putuna isim, El-Mennan isminden Menat'a isim, İlah isminden Lat'a isim türetmişse bugünküler de putlarına zemzem gibi İslami isimler vermiştir. Her biri Ka'be'den çok daha yüksek, gölgeleriyle Ka'be'yi kirleten ve oraya gelenlerin arınmasına engel olmak için dikilmiş bu modern putlar, en az dünküler kadar tehlikelidir. Ka'be bu putları ve o putları oraya dikenleri izale edecek Muhammed varislerini beklemektedir.[90]

- **Allah (cc) Ka'be'yi "Kıyam" kıldığını haber vermiştir**

"Allah saygın ev olan Kâbe'yi insanlar için kıyam kıldı."[91] [92]

---

biz senin ilahına ibadet edelim." teklifi bunun örneklerindendir. (Rivayet için bk. Tefsîru't Taberî, 24/662, Kâfirûn Suresi Tefsiri)

87. 17/İsrâ, 81
88. 34/Sebe', 49
89. Buhari, 4287; Müslim, 1781
90. Burada kastedilen beton binalar değil, o binaları var eden zihniyet; bir putperestlik türü olan kapitalizm ve kutsal toprakları bu zihniyetle kirleten canlı tağutlardır.
91. bk. 5/Mâide, 97
92. Ka'be'nin kıyam kılınmasına dair selef ulemamız şu görüşleri serdetmiştir:
- Dinlerini korumak ve hac ibadeti için işaret kılınmıştır. (İbni Abbâs'tan)
- Ona yönelenin emniyet içinde olmasıdır. (İbni Abbâs'tan)
- Ka'be'yle dinlerini korumuş/güçlendirmiştir. (Said ibni Cubeyr'den)
- İnsanlar için (dinî ve dünyevi) dayanak kılmıştır. (Mücahid'den) (Mezkûr dört nakil için bk. Tefsîru't Taberî, 11/89-94, Mâide Suresi 97. ayetin tefsiri)
- (Karşısında kıyamda durarak) onu tazim etmeleridir. (Ali ibni Huseyn'den)
- İnsanlar Ka'be'yi haccedip ona yöneldikçe din üzere kalırlar. (Buna göre Ka'be dinin varlığını sağlayan şeydir.) (Hasan El Basri'den)

"Kıyam" kelimesi, ayağa kalkmak anlamına gelen "k-v-m" kökünden türemiştir. Lam harf-i ceriyle kullanıldığında (genelde) bir şeyi koruyan anlamına gelir.[93] Ka'be, insanların dinini ve dünyasını koruyan, onunla ayağa kalkıp istikamet üzere oldukları evdir. Ka'be'yle karşılaşan hacı/umreci, düşünmelidir: Ka'be'nin onu koruması ne anlama gelmektedir. Ayağa kaldırması gerekip de başaramadığı ve Ka'be'nin vesilesiyle ayağa kalkacak şey nedir? Madem Allah (cc) onu insanlar için kıyam kılmıştır ve madem hacı/umreci de bir insandır; öyleyse bu kıyamın her birimize bakan özel bir yönü olmalıdır. Kendimizi en iyi tanıyan yine biziz. Ka'be'nin bizi ayağa kaldırması ve dayanak olup bizi desteklemesi için düştüğümüz noktayı tespit etmemiz gerekir. Nerede düştüğünü bilenin ayağa kalkması mümkündür. Nerede düştüğünün farkında olmayan, Ka'be'nin uzattığı manevi eli göremez, ayağa kalkamaz.

Ka'be kıblemizdir. Her ne kadar orada yön kaybolsa ve yönelinen her yön kıble olsa da kişi yıllardır namaz kıldığı kıblesiyle karşı karşıyadır. Ona öyle bir bakmalı, öyle bir kucaklamalıdır ki yarın her ihrâm (iftitah) tekbiri aldığında Ka'be'yi karşısında görebilsin. Orada hissettiği duygular kalbinde canlansın, âdeta Ka'be'nin karşısındaymış gibi namaz kılabilsin.

G. Haceru'l Esved

Ka'be'yle karşılaşan mümin, onu tavâf ederek ibadete başlar. Tavâfın başlangıç noktası, Haceru'l Esved'dir. Şayet ona ulaşabiliyorsa dokunur ve onu öper. Kalabalık nedeniyle ulaşamıyorsa onu eliyle uzaktan selamlar ve tavâfa başlar.

Zubeyr ibni Arabî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse İbni Ömer'e (ra), Haceru'l Esved'in istilâm edilmesi hakkında soru sormuştu.

Bunun üzerine İbni Ömer (ra), 'Ben, Allah Resûlü'nü (sav) Haceru'l Esved'i istilam ederken ve öperken gördüm.' demiştir."[94]

• İnsanlar Ka'be'nin yanında birbirlerinden korkmaz/birbirlerine zarar vermezler. (Zuhri'den) (Mezkûr üç nakil için bk. Tefsîru İbni Ebî Hâtim, 4/1214-1215, 6854-6864 No.lu Rivayetler)

93. bk. El-Mufredât, s. 690, k-v-m maddesi

94. Buhari, 1611

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Vedâ Haccı'nda deve üzerinde tavâf etmiş, Haceru'l Esved'i de ucu kıvrık bir değnekle selamlamıştı."[95]

Bu taşı önemli kılan husus, cennetten gelmiş olmasıdır:

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Haceru'l Esved, sütten daha beyaz olarak cennetten inmişti. Âdemoğlunun hataları onu kararttı."[96]

Şüphesiz ki bu, gaybi bir meseledir. Allah Resûlü (sav) haber vermiş, bize de tasdik etmek düşmüştür. Daha önce belirttiğimiz gibi hac, Yüce Allah'a yönelik bir yolculuk ve mahşerin provasıdır. Yüreği Allah ve ahiret sevgisiyle dolup taşan müminin hasret gidermek ve cuşuhuruşa gelen duygularını teskin etmek için yolculuk yapmasıdır. Cennetten bir parçaya temas etmesi, ona dokunması, onu öpmesi gayet anlaşılırdır. Cennet sevdalıları daha dünyadayken onun kokusunu duyabilmektedir.[97] Haceru'l Esved, bu özlemi dindirmek ve kula hedefini hatırlatmak için bir şiardır/semboldür. Kul ona

95. Buhari, 1607; Müslim, 1272

96. Tirmizi, 877; Nesai, 2935

97. Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Amcam Enes ibni Nadr, Bedir Savaşı'nda bulunmamıştı.

'Ey Allah'ın Resûlü! Müşriklerle savaştığın ilk savaşta bulunamadım. Allah, müşriklerle bir savaşta karşılaşmamı nasip ederse yapacağım işleri elbette görecektir.' dedi.

Uhud Savaşı yapılıp da Müslimler dağılınca, 'Allah'ım! Bunların (sahabileri kastediyordu) yaptığından dolayı senden özür diliyorum. Öbürlerinin (yani müşriklerin) yaptığından da sana sığınıyorum.' dedi.

Sonra ilerledi, yolda Sa'd ibni Muaz ile karşılaştı ve 'Ey Sa'd ibni Muaz! Nadr'ın Rabbine andolsun ki ben Uhud'un ötesinden cennetin kokusunu alıyorum.' dedi.

Sa'd (Peygamber'e olayı anlatırken), 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yaptıklarını yapamadım.' demişti.

Enes diyor ki: 'O gün amcamda seksen küsur kılıç, mızrak ve ok yarası bulduk. Öldürülmüştü ve müşrikler onun burnunu, kulağını keserek müsle yapmışlardı. Onu yalnızca kız kardeşi parmak uçlarından tanıyabildi.'

Enes diyor ki: 'Biz biliyoruz -veya zannediyoruz- ki bu ayet o ve onun gibiler hakkında indi.'

'Müminlerden öyle yiğitler vardır ki; Allah'la yaptıkları sözleşmeye sadık kaldılar. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi (şehit oldu), kimisi beklemektedir. Kesinlikle (sözlerini) değiştirmemişlerdir.' (33/Ahzâb, 23)" (Buhari, 4048; Müslim, 1903)

dokunup öptüğünde bu asli hedefini hatırlamalı, cenneti kazanmak ve rıza-i İlahiye erişmek için yaşadığını düşünmelidir.

Haceru'l Esved'i karartan, insanoğlunun günahlarıdır. Şayet Allah (cc) dileseydi onu tevhid ehlinin taatleriyle beyazlatır, nur gibi parlatırdı. Ancak O'nun (cc) iradesi, onu isyan ehlinin günahlarıyla karartmıştır.[98] Kul, Haceru'l Esved'i gördüğünde şunu düşünmelidir: Günahlar, bir cennet kayasını dahi böyle karartıyorsa acaba kalp üzerindeki tesiri nasıldır? O taşı bir ayna kabul edip orada kendi kalbini izlemelidir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kul bir hata işlerse, kalbine siyah bir nokta konulur. Şayet o günahtan el çeker, bağışlanma diler, tevbe edip Allah'a dönerse kalbi cilalanır. Eğer bunları yapmaz, günah ve hataya devam ederse siyah nokta arttırılır ve neticede bütün kalbini kaplar. İşte Allah'ın, Kitab'ında, 'Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakkı anlamalarına engel olmuştur).'[99] diye anlattığı pas budur."[100]

Huzeyfe'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Fitneler, kalplere hasır (dokur gibi) ilmik ilmik atılır. Hangi kalp bunu içine çekerse, içerisine siyah bir nokta konulur. Hangi kalp bunu geri çevirirse, içerisine beyaz bir nokta konulur. Neticede fitneler iki kalbe de etki bırakır. Bunlardan biri, bembeyaz olup kaygan sert taş gibidir; yer ve gökler ayakta durduğu sürece fitne ona zarar veremez. Diğeri ise boz bulanık siyah ve tepesi üstüne çevrilmiş testi gibidir; ne iyi şeyleri (ma'rufu) tanır kabul eder ne de kötülüğü reddeder, sadece içerisine işlemiş arzu ve hevesini bilir."[101]

Şayet orada izdiham varsa uzaktan selamlama yapmalı, Haceru'l Esved'e dokunmak için kimseye eziyet etmemelidir. Zira bir müminin Allah (cc) katındaki değeri, Ka'be'den daha yücedir.

98. bk. Fethu'l Bârî, 1597 No.lu Hadis Şerhi
99. 83/Mutaffifîn, 14
100. Tirmizi, 3334; İbni Mace, 4244
101. Müslim, 144

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) minbere çıktı ve yüksek sesle şöyle dedi: 'Ey diliyle Müslim olduğunu söyleyen ve kalbine iman işlememiş kimseler! Müslimleri üzmeyin, onları ayıplamayın, onların kusurlarını araştırmayın, her kim Müslim kardeşinin ayıbını araştırırsa Allah onun ayıbını ortaya çıkarır. Allah her kimin ayıbını ortaya çıkarırsa (o ayıbı) evinde bile olsa onu rezil rüsva eder.'

Hadisin ravilerinden Nafi (rh) şöyle demiştir: 'İbni Ömer bir gün Ka'be'ye bakarak şöyle dedi: 'Sen ne büyüksün, senin kıymetin ne kadar büyüktür. **Mümin ise Allah katında senden daha değerlidir.**' " [102]

Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ey Ömer, sen güçlü bir adamsın. Haceru'l Esved'de izdiham oluşturma, yoksa zayıflara eziyet vermiş olursun. Eğer (Haceru'l Esved'i) yalnız bulursan onu istilam et; bulamazsan ona yönelip tehlil ve tekbir getir." [103]

Haceru'l Esved'e dokunan mümin, tevhid ile şirk arasındaki o ince çizgiyi hatırlamalı, eşyayı yerli yerine oturtmayanların nasıl şirke düştüğünü düşünmelidir:

Âbis ibni Rebiâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) Haceru'l Esved'e gelip onu öptü ve şöyle dedi: 'Ben kesinlikle biliyorum ki sen sadece bir taşsın; ne zarar verebilir ne de fayda sağlayabilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün (sav) seni öptüğünü görmeseydim ben de öpmezdim.' " [104]

Biz taşa, toprağa ve mekâna … yalnızca şeriat değer verdiği için değer veririz. Yine biz eşyaya şeriat ne kadar değer vermişse o kadar değer verir, ölçünün dışına çıkmayız. Zira biliriz ki; ölçüsüzlük bidate kapı aralar, bidatler de şirke… Mekke ahalisi de ölçüsüzlükleri sebebiyle tevhidden ayrılıp şirke düşmemiş miydi?

Onlar Ka'be'yi tazim ediyor, ona saygı duyuyorlardı. Ancak zamanla saygıda aşırı gidip nebilerin yapmadığı bir şey yaptılar. Ka'be'den uzaklaştıklarında onun taşlarından birer parçayı yanlarına aldılar. Ka'be'yi tavâf eder gibi o

102. Tirmizi, 2032
103. Ahmed, 190
104. Buhari, 1597; Müslim, 1270

taşları tavâf ettiler. Zamanla unuttular ve taşlara ibadet etmeye başladılar.[105] Yani onlar da kendilerinden önce yaşayan Nuh'un (as) kavmi gibi sevgi ve saygıda aşırı gitmenin kurbanı oldular.[106]

Tazim edilen her şey bizi bidate, her bidat de şirke götürme potansiyeline sahiptir. Bu tehlikeden korunmanın yolu; sünnet ölçüsüne tabi olmak, nebilerin yaptığından ileri gitmemek, arttırmadan ve eksiltmeden ittiba etmektir.[107]

---

105. bk. Kitâbu'l Esnâm, s. 26

106. "Ve dediler ki: 'Sakın ha ilahlarınızı bırakmayın. Ved, Suva, Yeğus, Yauk ve Nesr'i de bırakmayın.'" (71/Nûh, 23)

İbni Abbâs (ra) şöyle demiştir:

"Nuh Kavmi'nin tapındığı putlar daha sonra Arapların putları olmuştur. Ved, Devmetu'l Cendel'de Kelb Kabilesi'nin putuydu. Suva, Huzeyl Kabilesi'nin; Yeğus önce Murad, sonra Sebe' yakınındaki Cürf'te bulunan Guteyfoğullarının; Ye'uk Hemdan Kabilesi'nin; Nesr ise Zi Kela' Hanedanı'ndan Himyerlilerin putuydu. Bunlar Nuh Kavmi'nden salih kişilerin adlarıydı. Bu kişiler ölünce, şeytan onların kavimlerine oturdukları meclislerde putlar dikmelerini fısıldamış ve onlar da bu putlara bu isimleri vermişlerdi. Onlar helak oluncaya kadar bunlara ibadet etmiyorlardı. Onlar helak olup ilim ortadan kalkınca, insanlar bunlara ibadet etmeye başladılar." (Buhari, 4920)

İbni Cerir (rh) der ki: "Muhammed ibni Kays (rh) şöyle demiştir: 'Bu kişiler Âdem (as) ve Nuh (as) arasında yaşayan salih bir kavimdi. Bu kişilerin kendilerini takip eden tabileri vardı. Onlar vefat edince, kendilerini takip eden arkadaşları dediler ki: 'Biz onların resimlerini çizersek bu, hatırladığımız zaman bizi ibadet etmeye teşvik edici bir şey olur.' Sonra onların resimlerini çizdiler. O nesil vefat edip başka bir nesil gelince şeytan, onların arasına sızıp dedi ki: 'Sizden önceki atalarınız bunlara ibadet eder ve onlar sayesinde yağmura kavuşurlardı.' Bundan sonra insanlar, onlara ibadet etmeye başladılar.'" (Tefsîru't Taberî, 23/639, Nûh Suresi 23. ayetin tefsiri)

107. Burada bir gerçeği hatırlatmak faydalı olacaktır: Bazı inkârcı mülhidler, Ka'be ve Haceru'l Esved'i "putperestlik" olarak kabul eder ve şöyle derler: "İslam putperestliğe karşı olduğunu söyler. Bununla beraber Ka'be'ye ve Haceru'l Esved'e ibadet eder." Kimisi Ka'be'ye ve Haceru'l Esved'e duyulan saygıyı, şirk ve cahiliye döneminden kalma bir âdet olarak yansıtır. Âdeta İslam ümmetini Arapların pagan dönemini ihya etmekle suçlarlar. (bk. Çoktanrıcılık, Hristiyanlık ve Ka'be, s. 65-66)

Açıkça söylemek gerekirse, böyle bir iddiada bulunmak için İslam'a karşı kin ve nefretle dolmuş olmak gerekir. Yalnızca Ömer'in (ra) sözü dahi müminlerin Haceru'l Esved'in fayda ve zarar verdiğine inanmadığını, onu tavâf başlangıcı için bir sembol kabul ettiğini gösterir.

Âbis ibni Rebiâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) Haceru'l Esved'e gelip onu öptü ve şöyle dedi: 'Ben kesinlikle biliyorum ki sen sadece bir taşsın ne zarar verebilir ne de fayda sağlayabilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün (sav) seni öptüğünü görmeseydim ben de öpmezdim.'" (Buhari, 1597; Müslim, 1270)

İlginçtir; bu iddiayı dillendirenler, sanat ve ilericilik adına dünyanın dört bir yanını heykellerle doldururlar. Putperest olmakla suçlandıklarında şöyle cevap verirler: "Dinler ve insanlık tarihinden haberdar olanlar; pagan dönem puta tapıcılık ile modern dönem heykeltıraşlık arasında fark olduğunu bilirler. Putperestler, ilahları sembolize eden putlara tapar, kurban keser, onlardan beklenti içine girerler… Bugün biz sanatsal değeri olduğu için, önemli şahsiyetlerin anısını canlı tutmak için heykel yapıyoruz…" Müslimlerin Haceru'l Esved'e dinî bir sembol olarak değer ver-

Haceru'l Esved'i selamlayan mümin, varlıkla kurduğu ilişkiyi gözden geçirmelidir. Acaba o varlığa, Yüce Allah'ı tesbih eden bir mümin gibi mi davranmaktadır; yoksa varlığı, şirk zihniyetinin yaptığı gibi canlı cansız veya akıllı akılsız ayrımına tabi tutup, yalnızca bir eşya gibi mi muamele etmektedir?

"Yedi gök, yer ve bu ikisi içinde olanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, (kulların hak ettikleri cezayı erteleyen) Halîm, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur." [108]

Kâinattaki her şey (insanların/cinlerin kâfir ve münafığı hariç) Allah'a (cc) teslim olmuş birer mümindir. Muvahhid için tüm evren bir kuldur ve kulluk yolunda muvahhidin yoldaşıdır. Haceru'l Esved de bu yoldaşlardan biridir ve Kıyamet Günü mümine şahitlik edecektir:

İbni Abbâs (ra), Allah Resûlü'nün (sav) Haceru'l Esved taşı hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Allah (cc), Kıyamet Günü Haceru'l Esved'i mahşer yerine getirecektir. Onun, kendileriyle göreceği iki gözü ve kendisiyle konuşacağı bir dili olacaktır. Kendisine istilam edenlere şahitlik edecektir." [109]

Allah Resûlü (sav), tüm varlığa birer canlıymış, dostmuş gibi muamele eder,

---

diğini, ona tapmadığını, ondan bir beklentilerinin olmadığını, en yetkin ağızdan duymalarına rağmen bu iftiralarını sürdürürler. Bu da gösterir ki; başta Türkiye olmak üzere seküler kesimin sıklıkla kullandığı mezkûr şüphe, akademik bir tespit veya ilmî hakikat olduğundan değil, kafa karıştırmak için gündeme getirilir. Örneğin, Türkiye'de bu şüpheyi dillendirenlerden Erol Sever, Ömer'in (ra) sözünü dahi eksik nakletmiştir:

"Eğer Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim seni hiçbir zaman öpmezdim." (bk. age. s. 68) Yukarıda sözün tamamını verdik. Ömer (ra), "onun hiçbir fayda ve zarar vermediğini" özellikle belirtmiştir. Ancak Turan Dursun Araştırma(!) ve İnceleme(!) Ödülü'ne(!) layık görülmüş bu kitap, sözün bu kısmını aktarmamıştır. Tam bozacının şahidi şıracı durumu… En önemli yeri keserek aktardığı sözü de asli kaynaklardan değil; J. Walhousen'den, o da Vakidi'den naklettiğini iddia etmiştir. İki milyar insanı, üçüncül kaynaklardan yarım yamalak aktardığınız bir belgeye dayanarak putperestlikle suçlayacaksınız; yarım aktardığınız söze de şu yorumu yaparak akademik ilkesizliğinize tüy dikeceksiniz: "Ömer bu eylemi ve sözleriyle eski çok tanrıcı inançların en yaygın olanını yeniden canlandırdı." İşte Türkiye'de seküler kesimin bilim, ilericilik, akademik ahlak… gibi kavramlardan anladığı tam da budur: İslam düşmanlığı, iftira ve suçlama…

108. 17/İsrâ, 44

109. Tirmizi, 961; İbni Mace, 2944

zaman zaman onlarla konuşurdu. O (sav), Uhud Dağı'na bakıp, "Bu dağ bizi sever, biz de onu severiz."[110] demiştir. Yine o, ağlar gibi ses çıkaran bir kütüğe sarılmış ve bir çocuğu yatıştırır gibi onu yatıştırmıştır. Sonra ashabına dönüp şu açıklamayı yapmıştır: "(Allah Resûlü, daha önce kütüğe yaslanarak hutbe veriyordu. Minber yapılınca ona dayanarak hutbe vermeyi bırakmıştı.) O, daha önce işittiği zikri bir daha işitemeyeceği için ağlıyor."[111] Yağmur yağdığında ıslanmak için yağmura çıkar ve "Onun Rabbiyle ahdi yenidir."[112] derdi. Yani o, Rabbinin yanından gelen ve henüz Mele-i Alâ'nın kokusunu üstünde taşıyan yağmura misafir muamelesi yapardı. Bazen yorgunluktan ağlayan bir devenin başını okşar, onu sakinleştirir ve sahibine şöyle derdi: "Bu hayvan hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Şüphesiz o bana, senin kendisini doyurmadığını ve yorduğunu şikâyet etti."[113]

Biz Müslimlerin de varlığa bakış açısı böyle olmalıdır. Haceru'l Esved'i öperken, hac şiarlarını ziyaret ederken, Ka'be'nin yanında otururken… her birimiz; Allah'a (cc) kul olan varlıklarla, bizim gibi muvahhid canlılarla bir arada olduğumuzu hissetmelidir. Onları sevmeli ve onların da tevhid ehlini sevdiğini bilmelidir.[114]

H. Tavâf

Haceru'l Esved'i selamladıktan sonra tavâfa başlarız. Ka'be'yi merkeze alır ve ateşin etrafında dönen pervaneler gibi, aynı merkezin etrafında döneriz. Tavâf yalnızca insana has bir eylem değildir. Tüm kâinat, zerreden küreye, bir şeyin etrafında dönmektedir. Elektronlar atomun etrafında, Dünya Güneş'in etrafında, galaksiler kendi yörüngelerinde, melekler arşın etrafında… dönmektir.[115]

110. bk. Buhari, 5425; Müslim, 1365

111. bk. Buhari, 3584

112. bk. Müslim, 898

113. Ebu Davud, 2549

114. Haceru'l Esved ile ilgili birçok zayıf hadis nakledilmiştir. Bunlardan en yaygın olanı, Allah Resûlü'nün (sav) Haceru'l Esved'e yanağını dayayıp ağladığı ve Ömer'e (ra), "Burada gözyaşları akmalıdır." dediği rivayettir. (bk. İbni Mace, 2945) Bu rivayet şiddetli zayıf veya uydurma kabul edilmiştir. Zira isnadında yer alan Muhammed ibni Avn El-Horasani metruk (terk edilmiş) ravilerdendir. İbni Mace'nin ondan rivayet ettiği bu rivayet için bazı âlimler, "Aslı olmayan münker bir rivayettir." demişlerdir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 2900 No.lu Hadis Şerhi)

115. "Güneş, kendisi için belirlenmiş, karar kılacağı yere doğru akmaktadır. Bu (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz ve (her şeyi bilen) El-Alîm (olan Allah'ın) takdiridir. Ay için durup ko-

Kul, tavâf esnasında tüm kâinatın dönüşünü düşünmeli ve onlarla birlikte döndüğünü hissetmelidir. Bir ırmak damlasının denize akması gibi aynı yörüngede akmalı, ummana karışan ve sükûna eren o damla gibi tavâfını tamamlamalıdır.

Tavâf aynı zamanda bir güç gösterisidir. İslam ümmetinin varlığını, gücünü, geçirdiği sayısız imtihana rağmen yıkılmadığını düşmana hissettirmelidir.[116]

Dün müşrikler tepelere oturup tavâf hâlindeki Müslimleri izliyordu. Bugün ise canlı yayın aracılığıyla ekran karşısından izliyorlar. Özellikle ilk üç şavtı /dönüşü heybetli bir şekilde, çalımlı yürüyerek yapmalıdır.

Tavâf esnasında on binlerce insan; aynı kıyafetler, aynı sözler, aynı hareketlerle aynı yönde dönmektedir. İşte bu, ümmet olma şuurudur. Kişi etrafına bakmalı ve her milletten insanın nasıl da İslam'la tek vücut olabildiğini görmelidir. İnsanlık tarihinin en büyük belalarından olan ırkçılığın, nasıl köksüz, anlamsız ve boş bir düşünce olduğunu anlamalıdır. İnsanlığın tüm sorunlarında olduğu gibi, ırkçılık hastalığının da panzehirinin İslam'da olduğuna inanmalıdır. Şayet insanlık, merkeze Allah'ı (cc) koyar ve onun istediği yönde hareket ederse, ırkçılık sorununun çözüleceğini görebilmelidir. Meşhur aktivist Malcolm X, bir ırkçı olarak geldiği hacda bu manzara karşısında büyülenmiş ve dostlarına şu mektubu yazmıştır:

"İbrâhîm ve Muhammed (sav) ve tüm diğer kendisine kitap verilen peygamberlerin yurdu olan bu eski kutsal topraklarda, tüm ırk ve renkten insanların yaşadığı gibi, böylesine olağanüstü gerçek kardeşlik ruhuna, böylesine samimi bir misafirperverliğe hayatımda hiç rastlamadım. Geçen haftadır,

naklayacağı menziller var ettik. Sonunda kurumuş bir hurma dalı (gibi ince yay) şeklini alır. Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi gerekir ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi mümkün olur. Hepsi bir yörüngede yüzmektelerdir." (36/Yâsîn, 38-40)

"Meleklerin arşın etrafını sarmış (bir şekilde), Rablerini hamd ile tesbih ettiğini görürsün. Aralarında hak ile hüküm verilmiş ve: 'Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.' denilmiştir." (39/Zumer, 75)

116. İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ve sahabesi kaza umresi için gelmişlerdi. Müşrikler, 'Muhammed geliyor, Medine'nin humması onları zayıf düşürmüş.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü tavâfın ilk üç şavtında remel yapmalarını/koşar adım ile yürümelerini, (Haceru'l Esved ve Ruknu'l Yemânî'den oluşan) iki rükun arasında ise normal yürümelerini emretti. Allah Resûlü sahabeye, tavâfın bütün şavtlarında remel yapmalarını emretmediyse bunun sebebi sadece onlara gösterdiği şefkattir." (Buhari, 1602; Müslim, 1266)

tüm bu görmüş olduğum farklı renkten insanların sergilediği nezaketten dolayı tamamen dilim tutulmuş ve büyülenmiş durumdayım.

Kutsal şehri, Mekke'yi ziyaret etmek nasip oldu, Muhammed isimli genç bir mutavvafın yönlendirmesiyle, Ka'be'nin etrafında 7 turumu tamamladım, zemzem kuyusundan su içtim. Safa ve Merve tepeleri arasında ileri ve geri bir şekilde koştum. Eski şehir olan Minâ'da ve Arafât Dağı'nda ibadet ettim.

Orada, tüm dünyadan gelen ve hac yapan binlerce insan vardı. Mavi gözlüsünden tut sarışınından siyahi Afrikalısına kadar, tüm renkten insanlar vardı. Fakat hepimiz, beyaz ile siyahlar arasında asla var olmasının mümkün olmadığına inanmama sebep olan Amerika'daki tecrübelerimin aksine, o kardeşliği/beraberliği sergiliyor ve aynı ibadeti yapıyorduk.

Amerika'nın İslam'ı anlaması gerekiyor çünkü bu, toplumu ırkçılık sorununun kurtaran tek dindir. Müslüman dünyasında yapmış olduğum seyahatler boyunca -Amerika'da beyaz kabul edilen insanlarla- tanıştım, konuştum ve hatta yemek yedim. Ama beyaz düşüncesi İslam dini sayesinde kafalarından uçup gitmiş. Daha önceki hayatımda; tüm renkten insanların, renklerinden bağımsız olarak, bir arada yaşadığı, hiç bu kadar samimi ve gerçek bir kardeşlik görmedim.

Söylediğim sözler sebebiyle şok olmuş olabilirsiniz. Ama hacda gördüğüm ve deneyimlediğim bu şey, önceden sahip oluğum düşünceleri, aldığım tavırları değiştirmeye ve önceki kararlarımı bir kenara atmaya beni mecbur etti. Bu çok da zor değildi benim için çünkü katı, sert düşüncelerime rağmen ben, her zaman olaylarla yüzleşmeye ve yeni bir bilgi veya deneyim ortaya çıktıkça hayatın gerçekliğini kabul etmeye çalışan biri olmuşumdur. Her zaman açık fikirli oldum, ki açık fikirli olmak, doğruyu arayışın her akıllı şekliyle birlikte olması gereken esnekliği gerektiriyor.

Burada Müslüman dünyasında geçen 11 gün boyunca, gözleri mavinin en mavisi olan, saçları sarışının en sarışını olan, teni beyazın en beyazı olan Müslüman kardeşlerle aynı ilaha ibadet ederken, aynı tabaktan yedim, aynı bardaktan içtim ve aynı kilimin üzerinde uyudum. Ve beyaz Müslümanların sözlerinde ve amellerinde, Nijerya'daki, Sudan'daki ve Gana'daki siyahi Afrika Müslümanlarının arasında hissettiğim aynı samimiyeti hissettim.

Hepimiz tamamen aynıydık -aynı kardeşlerdik- çünkü Allah'a olan inançları, zihinlerinden, davranışlarından, tutumlarından 'beyaz'ı silmiş ve tamamen ortadan kaldırmıştı.

Buradan şunu anlıyorum: Belki de Amerikalılar, Allah'ın birliğini kabul edebilirse, belki de o zaman insanoğlunun birliğini de kabul eder ve -renk- farklılıkları bakımından diğer insanları incitmeye, onlara engel olmaya, onları kıyaslamaya da son verirler.

Tedavi edilemez bir kanser gibi Amerika'yı saran ırkçılıkla ilgili olarak; sözde 'Hristiyan' beyaz Amerikan kalbi, böylesi yıkıcı bir problem için kanıtlanmış bir çözüme karşı daha alıcı (hoşgörülü), daha anlayışlı olmalıdır. Belki de Amerika'yı yakın bir felaketten kurtarmanın zamanı gelmiş olabilir. Irkçılığın Almanya'ya getirdiği aynı yıkım, sonunda Almanların kendilerini yok etmesine neden oldu.

Hayatımda hiç bu kadar şeref duymamıştım. Hiç bu kadar mütevazı (alçak gönüllü) ve değersiz (maddi değerlerden soyutlanmış) hissettirilmemiştim. Amerikalı bir zencinin üzerine yığılmış nimetlere kim inanır ki? Birkaç gece önce, Amerika'da beyaz adam olarak anılan bir adam, bir Birleşmiş Milletler diplomatı, bir büyükelçi, kralların yoldaşı bir adam bana otel odasını, yatağını verdi. Amerika'da bir zenciye değil, krallara bahşedilecek böylesine bir onuru hak edeceğimi asla hayal edemezdim.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."[117]

Tavâfın bize öğretmesi gereken bir diğer şey şudur: İslam, merkeze Allah'ı (cc) alarak, O'nun (cc) belirlediği yörüngede, bizimle aynı inancı paylaşan insanlarla birlikte hareket etmektir. Kulluk bir harekettir, akıştır, dönüştür. Ancak bu hareket; merkezi, başlangıcı ve bitiş noktası belli olmayan bir eylem değildir. Aksine merkezinde Allah olan, Allah (cc) ile başlayan ve yine O'na dönülen bir eylemdir kulluk. İnsan tavâf esnasında şu soruyu sıkça sormalıdır: Benim hayatımın merkezinde olan nedir? Rabbim mi, işim mi, eşim mi, banka hesabım mı, kariyer/akademik planlama mı?.. Yaşam için başlangıç noktamı belirleyen nedir? Din mi, gelenek mi, kanunlar mı?.. Varmak istediğim nokta nedir? Rıza-i İlahi mi, toplumsal kabul mü, bir

117. Malcolm X, s. 544-546

makam mı, ödül mü?.. Kişinin neye inandığını belirleyen ölçülerden biri de bu sorulara verilecek cevapta gizlidir: Merkez, başlangıç noktası ve hedef…

Tavâfın öğrettiği bir diğer mesele şudur: İslam inancında ne kulluk ne birey ne de toplum, düz bir çizgide hareket etmez; mutlak bir ilerleme söz konusu değildir. Birey ve toplum, döngüsel bir devinim hâlindedir. Bu, Allah'ın (cc) değişmez yasalarındandır; zira, hayatın ve ölümün bir gayesi de imtihandır ve imtihan gerçeği bunu gerektirmektedir. Bazen kalp genişler bazen daralır. Bazen nimet olur bazen musibet. Bazen zafer olur bazen yenilgi. Bazen kolaylık olur, bazen zorluk… İslam'ın hayatı okuması böyledir. Tavâf, bu düşüncenin ete kemiğe bürünmüş hâlidir.[118]

Tavâf, Allah'a (cc) olan sevgimizi göstermenin meşru yollarından biridir. Secde gibi, sadaka gibi, zikir gibi… kalpte taşan sevginin gösterilmesi için Yüce Allah'ın öğrettiği meşru bir vesile… Zira meşru vesileleri bilmeyen veya meşru vesilelerle yetinmeyenler; sevgilerini gayrimeşru yollarla gösterir, bidatlerle sevgilerini de zehirlerler.[119]

118. "Şayet size bir yara dokunduysa hiç şüphesiz (düşman) topluluğuna da yara dokundu. (Mutlak ve daimi galip Allah'tır. İnsanlara gelince) **biz bu günleri insanlar arasında döndürür dururuz.** Allah, iman edenleri açığa çıkarmak ve sizden şahitler/şehitler edinmek (için böyle yapar). Allah, zalimleri sevmez." (3/Âl-i İmrân 140)

119. İslam tarihinde meşru vesileleri bilmeyen veya onlarla yetinmeyen nice grup raks, sema, vecd… gibi taşkınlıklarla Allah'a yaklaşmaya çalışmıştır. Farklı meşrepten birçok âlim, bunların meşru olmadığına fetva vermişlerdir:

Subkî Eş-Şafiî: "Şu ânki bildiğimiz şekilde raks/sema' yapmak münker ve sapıklıktır. Ayrıca cahillerin ve şeytanların fiillerindendir. Kim raks yaparak Allah'a yakınlaşacağını sanıyorsa bu kişi yalan söylemiş ve Allah'a iftira etmiştir. Yine her kim onun ibadetteki lezzeti artırdığına inanıyorsa o kişi cahil veya şeytandır. Ve yine her kim raksı/sema'ı çok güzel bir edeble edeblendiren Allah Resûlü'ne nispet ederse, ona yalan isnad edenler zümresine girer. Çünkü (hadiste de geçtiği üzere) her kim ona (sav) yalan isnad ederse cehennemdeki oturma yerini hazırlar. Bu yol, Yüce Allah'ın dostlarının ve taraftarlarının yolu değildir. Ayrıca Resûl'e (sav) tabi olmak da değildir. Bilakis heva, oyun, batıl, münker ehlinin yoludur. Bu husus el, dil ve kalp ile reddedilir." (Muğni'l Muhtâc, 6/348-349)

İzz ibni Abdisselam (rh): " 'Raks etmek' bid'attir. Aklında eksiklik olanlardan başkası onu yapmaz. Onu kadınlardan başkasının yapması doğru değildir." (El-Ğâye fî İhtisâri'n Nihâye, 1/92)

İbni Teymiyye (rh): " 'Raks etmeye' gelince, Allah da Resûl'ü de imamlardan herhangi bir kimse de onu emretmemiştir. Bilakis Allah, kitabında 'Yürüyüşünde dengeli ol' ve 'Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürür.' demiştir. Yani sekinet ve ağırbaşlılıkla. Müslimlerin ibadeti ancak rükû' ve secdedir. Bilakis def ve raks da aynı şeylerdir. Allah, Resûlü ve ilk nesil imamlardan kimse onu emretmemiştir. Bilakis namazda Kur'ân okumayı ve sekîneti emretmişlerdir." (Mecmûu'l Fetâvâ, 11/599)

Kurtubi şöyle demiştir: "Sofilerin bu konudaki ortaya çıkardıkları bidatlere gelince bu, haram olduğunda ihtilafın olmadığı konulardandır. Fakat şehveti yoğun nefisler, kendilerini hayra nispet

I. Makam-ı İbrâhîm'de Namaz

"İbrahim'in makamını (namaz kılacağınız bir) namazgâh edinin." [120]

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ka'be'yi tavâf işini bitirince, iki rekat namaz için İbrâhîm makamına geldi. Bunun üzerine Ömer, 'Ey Allah'ın Resûlü! Burası eksikliklerden münezzeh olan Allah'ın; 'İbrâhîm'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgâh edinin.' buyurduğu, babamız İbrâhîm'in makamıdır.' dedi.

Ravi Velid şöyle demişti: 'Ben, Malik ibni Enes'e, 'Ravi bu ayeti, 'İbrâhîm makamını siz de namazgâh edinin' diye mi okudu?' diye sordum.

Malik de, 'Evet.' cevabını verdi.' " [121]

Tavâf bittikten sonra İbrâhîm'in makamına gelir ve iki rekât namaz kılar. Bu noktaya İbrâhîm makamı denmesi hakkında farklı görüşler vardır. Kimi sahabiler İbrâhîm'in (as) bu taşı iskele olarak kullandığını ve Ka'be'yi bu taşın üstünde imar ettiğini söylemiştir. [122] Kimisi bu taşın üstüne çıkıp insanları hacca davet ettiğini söylemiştir. Her ne olursa olsun, Yüce Allah, İbrâhîm'in

---

eden kişilere galip gelebilmişlerdir. Ta ki onların çoğunda delilerin ve çocukların yaptıkları fiiller ortaya çıkana, düzenli hareketler ve sıralanmış/ritmik şarkıları ile dans ettirene kadar. Yine bu durum, onlardan bir grubun, bu fiilleri salih ameller ve Allah'a yaklaştıran ameller olarak saymalarına kadar işi ileri götürecek şekilde edepsizlik yapmaları ile sonuçlanmıştır." (Fethu'l Bârî, 3530 No.lu Hadis Şerhi)

Osmanlı'nın Şeyhulislamlarından Ebussuûd Efendi: "Melekût ve semâvât-ı erâzide tedebbür ve tefekkür eden akıl sahipleri hakkında vârid olan âyet-i kerime raks ve devrânın helalliğine temessük ve istidlal etmek Müslümana yakışmaz. Raks ve devrânın helal olduğuna bu ayeti delil olarak ileri sürenler Allah'a iftira etmiş olur. Zira ayeti bu şekilde yorumlamak ayetin manasını tahrif edip kendi hevâ-yı nefsine onu tâbi etmektir ve derhal bu kimselerin tecdîd-i imân/imanlarını yenilemeleri ve tecdîd-i nikâh/nikahlarını yeniden yapmaları lâzımdır.

Peygamber'e raks isnad etmek de küfürdür. Zira raks ef'âl-i süfehâdır, enbiyâdan birine sehven isnad etmenin küfür olduğu kütüb-ü fetâvâda yazılıdır.

Fukahâya göre raks ve devrânın haramlığı Kur'an, sünnet, icma ve kıyasla sabittir. Bu nasslara rağmen raks ve devrânın meşruluğu konusunda delil getiren ve kıyas yapan kimseler şeytanın kardeşleri gibidir. Bu kimseler müçtehitlerin icmasıyla tekfir olunmuştur ve defalarca müftüler fetva vermişlerdir. Bunlara şiddetli ta'zîr ve hapis ile men lâzımdır. Eğer memnu' olmayıp 'ulemâ, ehl-i zevkin esrarlarına muttali değildir' demek iddia edilir ve çirkin bir fiil olan raks ve devrânda ısrar ederlerse 'zındıktır' ve elbette katlolunmaları vaciptir. Fakat yakalandıktan sonra tevbeleri makbul değildir." (Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin Fetvaları, s. 135-136)

120. bk. 2/Bakara, 125

121. İbni Mace, 2960

122. bk. Tefsîru't Taberî, 2/35, Bakara Suresi 125. ayetin tefsiri; İbni Abbâs'tan naklen

makamını namazgâh edinmeyi emretmiş; Allah Resûlü de (sav) fiilî sünnetiyle bu noktada namaz kılarak ayeti tefsir etmiştir.

Makam-ı İbrâhîm'de namaz kılan hacı/umreci, İbrâhîm'in (as) durduğu yerde durduğunu bilmeli, onun (as) alnının değdiği yere secde ettiğini hatırında tutmalıdır. Binlerce yıl geçmesine rağmen, neden bugün hâlâ o makamda namaz kılındığını düşünmelidir. Allah (cc) bu makamda namaz kılmayı emrederek, kula neyi öğretmek istemektedir? Hiç şüphesiz, İbrâhîm (as), örnek bir peygamberdir. Onun örnekliği şu ayetlerde ete kemiğe bürünmüş, somutlaşmıştır:

"(Kimseler kalmayınca) onların ilahlarına yöneldi ve: '(Şu yemeklerden) yemez misiniz?' dedi. 'Ne oluyor size? Konuşmuyorsunuz.' (Derken) onlara yöneldi ve sağ eli ile bir darbe indirdi. (İnsanlar) acele ile ona yöneldiler. Dedi ki: 'Ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi ibadet ediyorsunuz?' Oysa sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.' Dediler ki: 'Onun için yüksek bir yapı inşa edin. Sonra onu ateşin içine atın.' Ona tuzak kurmak istediler. Biz onları alçaltılmışlar kıldık. Dedi ki: 'Ben Rabbime gideceğim. Şüphesiz ki O, beni doğru yola iletecektir.' "[123]

"Sizi ve Allah'ın dışında dua ettiklerinizi terk edip ayrılıyorum. Yalnızca Rabbime dua ediyorum. Umulur ki Rabbime yaptığım dua nedeniyle bedbaht olmam. (Rabbim duama icabet eder.)"[124]

İbrâhîm (as), putlara baş kaldırmak ve put kırıcı olmaktır. İbrâhîm (as), imanını tavra dönüştürebilmek, gidişata "Dur!" diyebilmektir. Gördüğü toplumsal baskı karşısında yalnızca Allah'a sığınmak, yalnızca Allah'a hicret etmek ve yola koyulmaktır. Makam-ı İbrâhîm'de duran mümin, bunu hatırlamalıdır. Ve kendine sormalıdır: Bugün kırılması gereken put ve tavır alınması gerekenler kimlerdir? Ben bu putları kıran ve tavır alanlardan mıyım, alkış tutanlardan mı?

"Rabbimiz! Şüphesiz ki ben, ailemden bir kısmını namazı dosdoğru kılsınlar diye senin mukaddes evinin (Kâbe'nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleş-

123. 37/Saffât, 91-99
124. 19/Meryem, 48

tirdim. İnsanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir/onlara karşı ilgili kıl. Onları meyvelerden rızıklandır. Umulur ki şükrederler." [125]

İbrâhîm (as), teslimiyettir. Yıllarca beklediği bir çocuğu ve eşini, ekin bitmez bir vadiye bırakmak ve arkasına bakmadan dönüp gitmektir. Çölde, kuş uçmaz kervan geçmez bir yere, sırf Allah emrettiği için ailesini bırakabilmektir. Allah'a (cc) güvenmek, O'nun (cc) vaadinden dönmeyeceğini bilmek, O'na (cc) kayıtsız teslim olmaktır. Kul bu makamda namaz kılarken düşünmelidir: Bugünün şartlarında teslim olmak nedir ve ben teslim oluyor muyum? Yoksa şairin dediği gibi "İşimiz, Allah'a emanet." deyip komşu memurun kapısını mı çalıyorum?

İbrâhîm (as), teslimiyettir; zira o (as), ekin bitmez bir vadide bıraktığı çocuğuna yıllar sonra kavuşmuş, bu sefer de çocuğunu kurban etmesi istenmiştir:

"Çocuk onunla beraber iş yapıp koşuşturma çağına erişince, dedi ki: 'Oğulcuğum! Rüyamda seni kestiğimi görüyorum. Sen ne düşünürsün (bu konuda)?' (İsmâîl) dedi ki: 'Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.' İkisi de (Allah'ın emrine) teslim olup (İsmâîl'i) alnı üzere yere yatırınca, Ona: 'Ey İbrâhîm!' diye seslendik. '(Bu davranışınla) rüyayı tasdik etmiş oldun. Şüphesiz ki biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız.' Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı." [126]

Son olarak İbrâhîm (as), şirki tercih eden topluma net bir tavır almak, tevhidi esas alarak şirkten ve ehlinden ayrışmaktır:

"Sizin için İbrahim'de ve onunla birlikte olan (müminlerde/resûllerde) güzel bir örneklik vardır. Hani onlar, kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz, sizden ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerinizden berîyiz/uzağız. Sizi tekfir ettik (üzerinde bulunduğunuz yolu ve sizi reddettik). Bizimle sizin aranızda, tek olan Allah'a iman edinceye kadar, ebedî bir düşmanlık ve ebedî bir kin baş göstermiştir.' İbrahim'in babasına söylediği: 'Senin için Allah'tan bağışlanma dileyeceğim. (Ama) Allah'a karşı sana hiçbir faydam olmaz.' sözü müstesna. Rabbimiz! Yalnızca sana tevekkül ettik, yalnızca sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnızca sanadır." [127]

125. 14/İbrahîm, 37
126. 37/Saffât, 102-106
127. 60/Mumtehine, 4

Makam-ı İbrâhîm'de namaz kılan mümin, şunu düşünmelidir: İbrâhîm'in anısını canlandırmak için neden namaz kılıyoruz? Yüce Allah onu hatırlatmak için, onun (as) makamında namazı emretmiştir, bunun hikmeti nedir? Demek ki İbrâhîm (as) ile bağ kurmak; namazla, duayla, zikirle olmaktadır. İbrâhîm (as) ile buluşmak, ancak kulluk zemininde mümkündür. İbrâhîm'in milleti; slogan atmak, afili cümleler kurmak, hiçbir anlamı olmayan uzun ve anlamsız paragraflar oluşturmak değildir! İbrâhîm'in milleti (yolu) bir ideoloji değildir ki onu edebiyatla, sloganla, şiirle ihya edelim. Onun (as) yolu; bir hayat tarzı, bir tavır, bir tercihtir. Bu yolun yükünü taşımak, ancak Allah'a kul olmak ve O'na (cc) yakın olmakla mümkündür. O'na (cc) yakın olan kul, O'nun (cc) yakınlaştırdığı (mukarrabin) kullara yani enbiyaya da yakındır.

İbrâhîm makamı, bir tevhid makamıdır; orada tevhide aykırı davranışlardan uzak durulmalıdır. Ölçü bellidir: O makamı şerefli kılan Allah'tır ve o makama saygının yolu; orada namaz kılmak, dua etmek ve Allah'ı (cc) anmaktır. Maalesef daha ilk dönemlerden başlamak üzere, cahil insanlar ölçüyü kaçırmış ve o şerefli makamda, o şerefli makama yakışmayan davranışlar sergilemişlerdir. İbrâhîm'in (as) yoluna uyanlar, ıslah yolunu seçip uyarmışlardır.

Abdullah ibni Zubeyr (ra); Makam-ı İbrâhîm'e el sürenleri görünce şöyle demiştir:

"Bununla emrolunmadınız! Siz yalnızca onun yanında namaz kılmakla emrolundunuz."[128]

Katade de (rh) benzer bir tepki göstermiş ve "Onun yanında namaz kılmakla emrolundular, ona dokunmakla değil..."[129] demiştir.

Mukâtil ibni Suleymân (rh) bu tür davranışların putperestliğe kapı araladığına şöyle işaret etmiştir: "(Ayetteki) Musalla namaz kılma anlamındadır. Dokunmak veya öpmek değildir. Çünkü (zaten) Ka'be'de 360 put vardı, Allah Resûlü onları kırdı."[130]

128. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 15512
129. Tefsîru't Taberî, 2/35, Bakara Suresi 125. ayetin tefsiri
130. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/28, 3751 No.lu Rivayet

Makam-ı İbrâhîm'de kılınan namazda, her iki rekâtta da tevhid ayetleri okunmaktadır:

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) iki rekâtlı tavâf namazında, iki ihlas suresi olan, Kâfirûn ve İhlas surelerini okurdu."[131]

İhlâs Suresi tevhidi ispat ederken, Kafirûn Suresi ise şirki, müşriki, tağutu ve batıl dinleri nefyetmektedir.[132] Bu makamda kılınan namazda İhlâs ve Kafirûn surelerinin okunması; amacın, tevhid bilincini ihya etmek, İbrâhîmî mesajı bu çağa ve hacının/umrecinin gündemine taşımak olduğunu gösterir.

J. Zemzem İçmek ve Sa'y Yapmak

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) taştan başlayıp taşın yanında sonlandıracağı şekilde üç kere remel yaparak/çalımlı yürüyerek tavâf yapardı. Tavâf sonrasında iki rekat namaz kılar tekrar taşa geri dönerdi. Sonra zemzem suyuna gider ondan içer ve başının üzerine dökerdi. Sonra döner, rüknü selamlardı. Sonra Safa'ya döner ve 'Allah'ın başladığı şey ile başlıyorum.' derdi."[133]

Allah Resûlü (sav) Makam-ı İbrâhîm'de iki rekât namaz kıldıktan sonra zemzem suyundan içer, Safa ile Merve tepesi arasında sa'y yapardı. Safa ile Merve tepeleri haccın şiarlarındandır.

"Şüphesiz ki Safa ve Merve, Allah'ın (sevdiği, yücelttiği ve O'nu hatırlatmasını istediği) şiarlarındandır. Kim hac ya da umre yaparsa bu iki tepe arasında (sa'y

131. Tirmizi, 869; Nesai, 2963. Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir. Ancak aynı sünnet, Allah Resûlü'nün Vedâ Haccı'nı anlatan Câbir (ra) hadisinde de varid olmuştur. (bk. Müslim, 1218)

132. Allah Resûlü (sav), bu sureyi "şirkten beraat" suresi olarak isimlendirmiştir. (bk. Tirmizi, 3403) Malumdur ki şirki terk edip, ondan tevbe etmeden İslam olmak mümkün değildir. (bk. 3/Âl-i İmrân, 64; 9/Tevbe, 11) Allah Resûlü'nün (sav) beyanıyla birlikte ele alındığında, şirkten teberrî etmenin ancak şunlarla mümkün olduğu görülür:

a. Allah'a (cc) şirk koşan müşriklerin kâfir olduğuna itikad etmek.

b. Onların ibadet ettiği tağutlara ibadet etmemek ve onlardan teberrî etmek.

c. Allah'a (cc) ibadet ettiklerini iddia etseler bile, şirkle beraber hiçbir ibadetin geçerli olmadığına ve şirk koşanın Allah'a (cc) ibadet etmemiş olduğuna inanmak.

d. Şirkin bir din olduğuna itikad etmek ve o dinin kendisinden de mensuplarından da teberrî etmek.

133. Ahmed, 15243

yaparak) gidip gelmesinde onun için bir sakınca yoktur. Kim de (kendi isteğine bağlı olarak) fazladan hayır işlerse şüphesiz ki Allah, (kullarına teşekkür eden ve yaptıklarının karşılığını fazlasıyla veren) Şâkir, (her şeyi bilen) Alîm'dir."[134]

Safa Tepesi'nden başlayarak hızlı adımlarla Merve Tepesi'ne yürür, sonra Merve'den Safa'ya koşturur. Yediye tamamlanıncaya kadar bu koşturma devam eder. Peki, Allah (cc) bu şiarla hacıya/umreciye neyi hatırlatmaktadır? Hiç şüphesiz Hâcer Annemizi ve onun sa'yını/yani çabasını! Evet, Allah (cc) binlerce yıldır tüm müminlere bir kadını, siyahi bir cariyeyi, kadınca bir kıskançlığa uğramış bir anneyi hatırlatmaktadır. Hâcer (as) ne yapmıştır da onun davranışı hac/umre şiarı olmuştur?

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadınlardan etek giyen ilk kişi İsmâîl'in annesidir. O, Sârâ'ya izini kaybettirmek için belinden bağladığı, sarkan bir kuşak edinmişti. (Böylelikle etek sürünerek ayak izlerini silecekti.) Daha sonra İbrâhîm, onu ve süt emzirmekte olduğu oğlu İsmâîl'i getirip Beyt'in yanında, Mescidin yukarılarında, zemzemin üzerinde, büyükçe bir ağacın yanına yerleştirdi. O gün Mekke'de kimse yoktu. Orada su da bulunmuyordu; buna rağmen her ikisini de orada bıraktı. Yanlarında da içinde biraz hurma bulunan bir torba ve içinde bir miktar su bulunan bir kırba bıraktı. Daha sonra geri dönüş için yola çıktı. İsmâîl'in annesi arkasından giderek, '**Ey İbrâhîm! Hiçbir şeyin bulunmadığı bu vadide bizi bırakıp nereye gidiyorsun?' dedi. Ona bu sözlerini birkaç defa söyledi. İbrâhîm dönüp ona bakmıyordu. Daha sonra, 'Sana bunu Allah mı emretti?' diye sordu. İbrâhîm, 'Evet.' dedi. İsmâîl'in annesi, 'O zaman, Allah bizi zayi etmez.' deyip geri döndü**. İbrâhîm yoluna devam etti. Nihayet onu göremeyecekleri tepenin yanına varınca yüzünü Ka'be'ye çevirerek ellerini yukarıya kaldırıp, 'Rabbimiz! Şüphesiz ki ben, ailemden bir kısmını namazı dosdoğru kılsınlar diye senin mukaddes evinin (Kâbe'nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. İnsanlardan bir kısmının kalplerini onlara meylettir/onlara karşı ilgili kıl. Onları meyvelerden rızıklandır. Umulur ki şükrederler.'[135] diye dua etti.

134. 2/Bakara, 158
135. 14/İbrahîm, 37

İsmâîl'in annesi İsmâîl'i emzirmeye ve kırbadaki sudan içmeye başladı. Nihayet kırbadaki su bitti. Kendisi de susadı, oğlu da susadı. Susuzluktan kıvranan ve kendisini yerden yere atan oğluna bakıp durdu. Onu görmek istemediğinden yanından kalkıp gitti. Bulunduğu yere en yakın tepenin Safa olduğunu gördü. Onun üzerinde ayağa dikildi ve birilerini görmek umuduyla vadiye baktı ancak kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı. Elbisesinin ucunu eliyle kaldırdı, sonra da oldukça yorgun bir kimsenin koşuşu ile koştu. Nihâyet vadiyi geçti. Merve'ye geldi. Merve'nin üstünde ayağa kalktı, kimseyi görür müyüm diye baktı. Yine kimseyi göremedi. Bu işi yedi defa yaptı.

İşte insanların bu iki tepe arasındaki sa'yı böyle başladı. Merve'ye çıkınca bir ses duydu. -Kendi kendisine-, 'Sus!' dedi. Sonra da etrafa kulak kabarttı ve dedi ki: 'Sen sesini duyurmuş oldun, eğer imdadımıza yetişebileceksen (gel).' Bir de ne görsün? Melek zemzemin bulunduğu yerde duruyor. Topuğu ile yeri eşti -yahut kanadı ile böyle yaptı- ve nihayet su çıktı. O da suyun önünde çukur açmaya başladı ve eliyle şöyle yaparak sudan avuçlayıp kırbasına doldurmaya koyuldu. O avuçladıkça su da kaynayıp duruyordu. Allah, İsmâîl'in annesine rahmet etsin. Eğer zemzemi bıraksaydı, sudan avuçlamamış olsaydı, zemzem yer üzerinde akan bir pınar olurdu. Kendisi de içti, oğluna da süt emzirdi.

Melek ona, 'Telef olmaktan korkmayınız. Bu çocuk, babası ile birlikte burada Allah'ın evini bina edecektir. Şüphesiz Allah da kendi ehlini zayi etmez.' dedi."[136]

Hâcer (as), teslimiyettir. "Eğer Allah emretmişse emredileni yap, çünkü Allah kullarını zayi etmez." diyebilmektir. İnsanın, suyun, bitkinin ve dahi hiçbir şeyin olmadığı bir ortamda, sırf Allah emretti diye bir çocukla yalnız kalabilmektedir. Çölden, yırtıcı hayvanlardan, her yerde kol gezen eşkıyalardan… korkmadan, Allah'ın (cc) emrine icabet edebilmektir. Kocasının arkasına bakmadan yürüyüşünden, Allah'tan emir aldığını anlayacak basirettir. Zira enbiyalar ve onların varisleri, ilahi emir söz konusu olduğunda ne arkaya, ne sağa ne sola bakmadan, yalnızca hedefe yürürler. Bilirler ki sağa, sola ve arkaya bakmak azmi kırar, iradeyi zedeler, niyeti bulandırır…

Sonra Hâcer (as), safi tevekküldür. Allah'a güvenip, kuş uçmaz kervan geçmez

136. Buhari, 3364

bir vadide kalmasına rağmen; bu, onu çalışmaktan alıkoymamıştır. Suyu tükenince, "Ne de olsa Allah bize su getirir." dememiş, su aramak için elinden geleni ortaya koymuş; koşmuş, çabalamış, aramıştır… Yani o (as), hem kaderi hem de şeriatı en güzel şekilde anlamıştır. Her şeyin Allah'ın elinde olduğunu bilmek, onu Rabbine güvenmeye; kulun sorumluluğunun çaba olduğunu bilmek, onu su aramaya sevk etmiştir. Böylece hem sebeplere yapışmış hem de neticeyi Allah'a bırakmıştır. Onun (as) bu ince fıkhı bize iki güzel eser bırakmıştır: Biri, ruhun gıdası olan Safa ve Merve arasında sa'y; ikincisi, bedenin gıdası olan zemzem suyudur.

Hac ve umrede sa'y yapan mümin, bu hakikatleri düşünmeli, kendini sorgulamalı, hayatını gözden geçirmelidir. O, Allah'ın emirlerine böyle teslimiyet gösteriyor mudur? İslam davası için ailesini bırakmak durumunda kalsa arkasına bakmadan gidebilecek ya da Hâcer gibi, gidenin ardından "Allah bizi zayi etmez." diyebilecek midir? Onun kaybettiği şey nedir? Kaybedileni aramak için benzer bir çaba gösteriyor mudur? Hiçbir sebebin görünmediği, zahiren tüm sebeplerin tükendiği yerde yine de ortaya bir çaba koyuyor mudur?

"Şüphesiz insana, kendi çabasının dışında bir şey yoktur. Ve kuşkusuz onun çabası ileride görülecektir. Sonra onun yaptıklarına, eksiksiz bir karşılık verilecektir. Ve şüphesiz ki varılacak son nokta, Rabbine olacaktır." [137]

Çaba, çaba, çaba… İnsana yalnızca çabaladığının karşılığı vardır. Kâfir olsun mümin olsun çalışana emeğinin karşılığı verilecektir. Bugün, çalışan küfür dünyası çabasının karşılığını, İslam'a mensup olup uyuyan dünya ise tembelliğinin karşılığını almakta değil midir? Bu sebeple Kur'ân; çabayı konu edindiği yerde onu iman ve küfürle değil, insan ve iradeyle ilişkilendirmiştir. [138] Kazanmak isteyen çalışmak, çabalamak ve koşturmak zorundadır. Dünyanın da ahiretin de yolu istemek ve çalışmaktan geçmektedir.

Hâcer (as) kimdir? Sarayda bir hizmetli, siyahi bir köle. [139] Sonra kumasının kıskançlığı nedeniyle evde barınamamış, kıskançlık kurbanı bir mağdur!

137. 53/Necm, 39-42
138. bk. 11/Hûd, 15; 17/İsrâ, 18-20; 42/Şûrâ, 20
139. bk. Buhari, 3358; Müslim, 2371

İşte Allah (cc), bu kadından İsmâîl'i (as), onun soyundan da Muhammed'i (sav) dünyaya getirmiştir. Dahası, onun anısını hac şiarı kılarak kıyamete kadar ümmetin hafızasında canlı tutmuştur. Bu gerçeği idrak etmemiz ve takvanın insanı hangi ufuklara yüceltebileceğini anlamamız gerekir. Takva öyle bir değerdir ki yeryüzündeki tüm engelleri aşıp sahibini kulluk zirvesine taşır. Yalnızca Allah (cc) katında değil, kulların gönlünde de başköşeye oturtur. Hâcer'i (as) bu denli değerli kılan şey onun teslimiyeti, tevekkülü, çabası ve tüm bunların membası olan takvasıdır. Takvalı bir insan, tüm tarihin akışını değiştirebilir. Siyahi, köle, kadın, çocuklu bir anne ve yalnız olması bu gerçeğe etki etmez. Tarihin ve takvimin akışını değiştirecek olan yalnızca takvadır. Dün, bugün ve yarın… ihtiyacımız olan tek şey de takvadır.

Bu mübarek kadının bize bıraktığı bir diğer miras, zemzemdir. Asırlardır insanlar bu sudan içmekte, bir insan boyunu aşmayan kuyunun suyu tükenmemektedir. Her yıl hacda milyonlarca insan zemzemi memleketlerine taşımakta, ayrıca şişelenip satışa sunulmaktadır. Ne ki ilk günkü gibi saf, temiz ve güzel tadıyla membasında kaynamaya devam etmektedir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zemzem hangi maksatla içilirse onun için yararlıdır."[140]

Bu nedenle âlimler zemzem suyunu içerken güzel dileklerde bulunmuş, hayırlı şeylere niyet etmişlerdir. Kimisi onu hastalıklarına şifa niyetiyle içmiş,[141] kimisi Allah'tan ilim talep etme niyetiyle içmiştir.[142] Kişi, zemzem

140. İbni Mace, 3062; Bu hadisin isnadında Abdullah ibni Muemmel'de ihtilaf edilmiştir. Ancak hadisin farklı yollardan gelmesi ve metni destekleyecek karineler bulunmasından dolayı, hadis hasen kabul edilmiştir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 3011 No.lu Hadis Şerhi)

141. İbni Kayyim (rh) şöyle demiştir: "Bizzat kendim ve daha başkaları zemzem ile şifa bulmayı tecrübe etmiş ve şaşılacak tesirlerini görmüşüzdür. Ben çeşitli hastalıkların şifasını onda aradım ve Allah'ın izni ile iyileştim. Pek çok sayıda kimselerin yarım ay boyunca, daha az veya daha çok müddetle sadece onunla gıdalandıklarını, hiçbir açlık hissetmediklerini, insanlarla birlikte onlardan biri gibi tavâf ettiklerini müşahede etmişimdir. Biri bana tam kırk gün zemzemle idare ettiğini, bu arada eşi ile cima edebilecek, oruç tutup defalarca tavâf edebilecek gücünün bulunduğunu söylemiştir." (Zâdu'l Meâd, 5/104-105)

142. İbni Hacer El-Askalânî şöyle demiştir: "Daha önceleri defalarca zemzem suyu içmiş ve Allah'tan, hadis talebine başladığım zamanlarda beni Zehebî'nin seviyesinde olmakla rızıklandırmasını istemiştim. O günlerden takriben yirmi yıl sonra haccetmiştim. Kendi seviyemin istediğim seviyeden fazla olduğunu fark ettim. Allah'tan, ondan daha yukarı seviyelere çıkmayı istedim ve istediğim seviyeye ulaşacağımı ümit ediyorum." (Fedâilu Mâi Zemzem, s. 141)

suyunu içerken Allah'ın (cc) ona kıldığı bereketi ummalı ve Allah'tan (cc) hayır istemelidir. Ebu Zerr (ra) günlerce zemzem suyuyla beslendiğini, göbeğinin yağlandığını ve hiçbir şekilde açlık hissi duymadığını Nebi'ye (sav) aktarınca, Allah Resûlü şöyle der:

"O mübarektir ve içeni doyurur."[143]

Yine bir rivayette:

"O yiyeni doyurur, hastalığa şifadır."[144]

K. Arafât'ta Vakfe

Abdurrahman ibni Ya'mer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hac, Arafât'tır (yani Arefe Günü vakfedir)."[145]

Safa ve Merve arasında sa'y yaptıktan sonra, vakfe yapmak için Arafât'a gidilir ve orada vakfe yapılır (durulur/beklenir). Bu mevkiye Arafât denmesinin nedeni düşündürücüdür. Kelimenin kökü olan "a-r-f"; bilmek/marifet, tanımak/tanışmak (tearuf), güzel koku gibi anlamlara gelmektedir.[146]

Hacılar burada marifete ermekte; Rabblerini hakkıyla tanımaktalardır. Denebilir ki; orada marifete ermenin hikmeti nedir? Çünkü oranın kendine ait manevi bir havası vardır.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Duaların en hayırlısı Arefe Günü yapılan duadır. Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en hayırlı şey ise şudur:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

'Allah'tan başka gerçek ilah yoktur. Sadece O vardır. O tektir. O'nun ortağı

143. Müslim, 2473

144. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hac, 76. Bab Başlığı Şerhi. İbnu Hacer El-Askalâni (rh), Tayâlisî'nin bu ziyadeyi naklettiğini aktarır.

145. Tirmizi, 889; Nesai, 3016

146. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/281-282; El-Mufredât, s. 560-562, a-r-f maddeleri

yoktur. Mülk/Egemenlik/Hâkimiyet O'nundur. Her türlü eksiksiz övgüler O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter.' "[147]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Arefe Günü'nde olduğu kadar, Allah'ın cehennemden kulları kurtardığı başka hiçbir gün yoktur. Şöyle ki, Allah (bu günde rahmetiyle kullarına) yaklaşır. Daha sonra (hacceden) bu kullarla meleklere övünür ve 'Bunlar neyi istemişlerdir?' buyurur."[148]

Arafât'ta yapılan dua ve zikirlerin kalp üzerinde özel bir etkisi vardır. Kalbin Allah'ı (cc) hakkıyla tanımasına engel olan tortularını, kir ve pasını arındırır. Aslında kalp ile Allah arasında hiçbir engel yoktur. Ancak insan, günahlarla kalbini karartır, karartır, karartır… Kirli bir aynanın görüntüyü aksettiremeyişi gibi; kalp, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisini aksettiremez. Her dua ve zikir, kalbin pasını giderir. Anlaşılan o ki; Arafât zikir ve dualarının özel bir etkisi vardır. Sonra Arafât Vakfesi, bir dua vakfesidir. İnsanoğlunun yaptığı en hayırlı dua, Arafât Günü duasıdır. Dua nedir? Kulun Rabbiyle arasındaki en özel ilişki. Kulun Rabbiyle dertleşmesi. Kulun yüreğini Rabbine açması; hem de O'nun (cc) sinelerin gizlediğinden haberdar olduğunu bilmesine rağmen, içini Rabbine açması. Kul, dua ederken bir yandan da Rabbini tanır. O'nun (cc) kullarına ne kadar yakın olduğunu, rahmetinin esenliğini, dua uzadıkça O'nun sarıp sarmalayan şefkatini… iliklerine kadar hisseder. Kul dua ile yüreğini Allah'a açar; Allah da (cc) isim ve sıfatlarıyla kulun yüreğine tecelli eder. Ki bu tecelli, kulun Allah'ı hakkıyla tanıması ve O'na hakkıyla kulluk etmesidir.

Hacılar Arafât'ta bir arada, tüm hacılarla birlikte vakfe yapmaktadır. Bu, âdeta ruhlar âlemindeki tanışma gibidir.[149] Birbirlerinin ismini dahi bilmemelerine rağmen, bir bedenin uzvu olduklarını hissetmek ve öz kardeşlerinden daha yakın bir hâletiruhiyede olmak. Şüphesiz ki bu; manevi bir tanışıklıktır ve

147. Tirmizi, 3585

148. Müslim, 1348

149. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Ruhlar çeşitli sınıflardan derlenmiştir. Bu nedenle, birbiriyle anlaşan ruhlar birlikte olurlar, birbiriyle anlaşamayanlar ayrı kalırlar." (Müslim, 2638)

ruhlar arasındaki kaynaşmadır! Bu manevi ortamda hacı, Yüce Allah'ın şu ayeti üzerinde düşünmelidir:

"Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir." [150]

Çevresinde bulunan çeşit çeşit halklara, öbek öbek kabilelere, rengarenk hacılara bakmalı, ümmet kavramını anlamaya çalışmalıdır. Ümmet olarak tam da Arafât'ta hissedilen o sıcaklık, o bütünün parçası olmanın verdiği güvendir. Adını bilmediğimiz, dilini anlamadığımız, kültürünü tanımadığımız… insanları, sırf tevhid üzere Allah'a kul olup şirki terk ettikleri için sevmek ve kardeş olmak.

Arafât'ın kök anlamlarından biri, güzel kokudur. Arafât'ta olanın güzel kokması, orada günahlarından arınmasıyla ilgili olmalıdır. Zira günahların manevi bir kiri ve kokusu vardır. O gün inen rahmet öyle yoğundur ki günahları silip süpürmekte; kul, annesinden doğduğu gün nasıl kokuyorsa, öyle güzel, mis gibi kokmaktadır.

Talha ibni Ubeydullah ibni Kerîz'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Şeytan, Arefe Günü görüldüğünden daha küçük, daha hakir, daha zelil ve daha öfkeli hiçbir zaman görülmez. Bunun sebebi de rahmetin indirilişini, Allah'ın büyük günahları affedişini görmesidir. Ancak, Arefe Günü'nden daha küçük, daha zelil, daha öfkeli görüldüğü tek bir gün vardır ki o da Bedir Harbi'nin olduğu gündür.'

Bu söz üzerine Nebi'ye (sav), 'Bedir'de şeytan ne gördü, ey Allah'ın Resûlü?' diye sorulunca şöyle buyurdu:

'Cibril'in melekleri savaş için sıra sıra yaptığını gördü.' " [151]

Arafât'taki vakfe bir yönüyle, mahşerdeki bekleyişi hatırlatır. İnsanlar kefenleriyle kabirlerinden kalkmış, tüm isim ve unvanlardan sıyrılmış, Allah'ın (cc) aralarında hükmetmesi için bekler.

150. 49/Hucurât, 13
151. Muvatta, 1269

"O gün insanlar, âlemlerin Rabbi için ayakta duracaklardır." [152]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Sizler yalın ayak, çıplak, sünnetsiz olarak toplanacaksınız.' diye haber verdi. Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Erkekler ve kadınlar birbirine (avret yerlerine) bakarlar.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Haşr işi, onların bunu düşünmelerinden bile çok şiddetli ve çetindir.' buyurdu." [153]

Mikdad ibni Esved'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur.

" 'Kıyamet Günü, Güneş, mahlukata yaklaştırılır. Öyle ki aralarında bir mil miktarı mesafe kalır. İnsanlar amellerine göre tere batacaklardır. Kimisi topuklarına kadar, kimisi diz kapağına kadar, kimisi köprücük kemiklerine kadar, kimisi de öyle batar ki terleri, ağzına gem olur.'

Allah Resûlü (sav), son cümleyi söylerken eliyle ağzını işaret etti." [154]

Kişi Arafât'ta beklerken mahşer bekleyişini düşünmeli, yakınlaşan Güneş'in sıcaklığını hissetmeli ve sorguya çekilmeden önce son bir fırsat verilmiş gibi Allah'a (cc) dua etmelidir. İcabet edileceğine yakinen inanarak ve affedilenler arasına yazıldığını bilerek.

L. Muzdelife'de Gecelemek

"Arafat'tan indiğinizde Meş'ar-ı Haram'ın (Müzdelife) yanında Allah'ı anın." [155]

Arefe Günü, Güneş battıktan sonra, Arafât'tan Muzdelife mıntıkasına hareket edilir. Geceyi orada geçirmek için yola çıkılır. Bu mıntıkanın adı Meş'ar-ı Haram, yani harem/saygın/dokunulmaz şiarıdır. Bir diğer adı ise Muzdelife'dir.

Arafât'tan yola çıkan hacı, sükûnet içinde olmalıdır. Arafât boyunca yaptığı dua ve zikrin eseri üzerinde olmalıdır.

152. 83/Mutaffifîn, 6
153. Buhari, 6527; Müslim, 2859
154. Müslim, 2864
155. bk. 2/Bakara, 198

Saîd ibni Cubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs (ra) Arafât'tan Allah Resûlü ile birlikte dönmüştü. Bu sırada Peygamber, (hızlı gitmeleri için) develere bağırılıp çağırıldığını ve vurulduğunu işitti ve kamçısı ile işarette bulunarak, 'Ey insanlar! Sakin olunuz. İyi bilin ki iyilik (birr) eziyet vererek olmaz.' buyurdu."[156]

Muzdelife'ye vardığında Yüce Allah'ın emrini hatırlamalıdır:

"Meş'ar-ı Haram'ın (Müzdelife) yanında Allah'ı anın."[157]

Burası bir zikir yeridir. Rabbine hamdetmeli, O'nu tesbih etmeli, yüceltmeli, türlü zikirlerle O'nu (cc) anmalıdır. Neden burada zikreder? Zira Muzdelife bir eğitim kampıdır; hacıyı bir gün sonra şeytanla gireceği savaşa hazırlar. Karşılaşma öncesi zikir, Allah'ın emridir!

"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşı karşıya geldiğinizde sebat edin. Allah'ı çokça zikredin ki kurtuluşa eresiniz."[158]

Şeytanla karşılaşmadan önce manevi hazırlık yapmak için Minâ'ya gelinir. Allah (cc) çokça zikredilir; böylece mümin, zikirle savunma hattını, kale surlarını güçlendirir.

Hâris El-Eş'ârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah size kendisini zikretmenizi emretti. Bunun örneğini de düşman tarafından süratle takip edilen ve sonunda kendisini sağlam bir kaleye atıp kendisini onlara karşı koruyan kimsenin durumu gibidir. Kul da böyledir. Allah'ı zikrettikçe kendisini şeytana karşı korumuş olur."[159]

Hacı, Arefe gecesini zikirle ve erken uyuyarak geçirir. Böylece yarın ki mücadeleye hem beden hem ruh olarak hazır olur. Bayram sabahı, sabah namazından sonra yola çıkar; Minâ'ya ulaşmadan, henüz yoldayken, şeytan taşlama için gerekli olan taşları toplar.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

156. Buhari, 1671
157. bk. 2/Bakara, 198
158. 8/Enfâl, 45
159. Tirmizi, 2863; Ahmed, 17170

"Allah Resûlü (sav) Akabe sabahı bineğinin üzerinde bana, 'Benim için taş toplar mısın?' dedi. Ben de gerekli taşları topladım; sapan taşı büyüklüğündeydiler. Onları eline koyduğumda elindekilerden birini göstererek, 'İşte bunun gibilerini topla, dinde aşırılıktan sakınınız. Çünkü sizden öncekiler ancak dinde aşırılıkları sebebiyle helak olmuşlardı.' dedi."[160]

Bu Nebevi irşadlar, hacıya önemli bir hikmet öğretir: Şeytanla mücadele etmek için, hazırlık önden yapılmalıdır. Bu da Yüce Allah'ı çokça zikretmek, şeytandan zikir kalesiyle korunmaktır. Ayrıca şeytanla mücadelede şer'i ölçülere riayet önemlidir! Allah Resûlü (sav) iki parmakla atılacak küçük taşlar toplamış ve taş konusunda aşırı gitmeyi yasaklamıştır. Aşırılık, bizden önceki ümmetleri helak etmiştir. Şeytanla mücadelede şer'i ölçülerin dışına çıkan her davranış, şeytana av olmaktır. Çünkü şeytan, kurdun bulanık havada avlanması gibi, aşırılığın olduğu yerde avlanır. Aşırılık ve ölçüsüzlük, şeytana çıkarılan davetiyedir. Şeytanı güçten kuvvetten düşüren şey; vahye (Kitab'a ve sünnete) bağlılıktır.

Hacı, Muzdelife'den Minâ'ya doğru yol alırken çokça telbiye getirir. Bu yolculuğun azığı, telbiyedir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) cemreye taş atana kadar telbiyeye devam etti."[161]

M. Minâ'da Kurban Bayramı

Kurban Bayramı'nın ilk gününün sabahında Minâ'ya ulaşılır. Şeytan taşlama yeri olan Minâ'ya telbiyelerle gelinir. Buraya ulaşınca Akabe cemresine gelinir ve toplanan yedi taş tek tek atılır. Artık tekbir getirme zamanıdır. Hacı, şeytana her taş attığında tekbir getirir. Bu noktada düşünmelidir: Neden hep beraber şeytanı taşlıyoruz, neden şeytan taşlarken tekbir getiriyoruz ve neden sembolik bir taşı şeytan olarak taşlıyoruz? Acaba Rabbim tüm bunlarla bana ne öğretiyor?

Şeytanı taşlamak için hazırlık Muzdelife'de yapılmıştı. Zikirle ruhi hazırlık, taş toplayarak maddi hazırlık tamamlanmıştı. Şimdi tüm müminlerle beraber

160. Nesai, 3057; İbni Mace, 3029
161. Nesai, 3057

şeytan taşlama başladı. Demek ki insî ve cinnî şeytanlarla mücadele için; birlik olmak, birlikte hareket etmek gerekiyor.

Muâz ibni Cebel'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki koyunların kurdu olduğu gibi şeytan da insanların kurdudur. Uzak ve ayrı köşede olan kimseleri yakalar. Sizi grup grup olmaktan sakındırıyor, cemaat olmanızı, Müslimlerin geneline uymanızı ve mescidleri tavsiye ediyorum." [162]

Şeytanı alt etmenin yolu, Allah'ın (cc) büyüklüğüne inanmak, O'nu (cc) tekbir etmektir. O'nun (cc) büyüklüğü karşısında her şey küçük, her şey basittir. O'na (cc) sığınanlar güçlü ve büyük, O'ndan uzaklaşanlar zayıf ve küçüktür. Şeytan da O'na (cc) isyan ettiği için taşlanmış, kovulmuş ve küçüklüğe mahkûm edilmiştir.

Şeytanı taşlarken kul düşünmelidir: Şeytan bana en çok hangi yoldan yaklaşmakta ve beni isyana sevk etmektedir? Şeytanın kalbime nüfuz ettiği açık kapı hangisidir? O kapıları kapatmak için Allah'tan (cc) yardım istemeli, kendine söz vermelidir. Şeytan ona bir ortamı yol edip yanaşıyorsa o ân, o ortamı terk etme kararı almalıdır. Şeytan ona bir arkadaş kanalıyla geliyorsa o ân, o arkadaşı hayatından çıkarmalıdır. Bu bir iş, bir mekân, bir düşünce… de olabilir. O ân, bunları terk edip Rabbine hicret kararı almalıdır.

Şeytan taşlamanın bir diğer hikmeti, İbrâhîm'in (as) anısını canlandırmaktır. Zira o (as) Rabbine teslim olup çocuğunu kurban etmek istediğinde şeytan, onu alıkoymak için var gücüyle çalışmıştı.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hac ibadeti emredilince İbrâhîm (as) sa'y yapmaya başladı. Bu sırada şeytan onun karşısına çıktı. Şeytan onu geçmek istedi ama İbrâhîm (as) (koşarak) onu geçti. Sonra Cibril onu Akabe cemresine götürdü. Şeytan orada da karşısına çıktı. İbrâhîm (as) ona yedi taş atınca da gitti. Şeytan Cemre-i Vustâ'da da karşısına çıkınca, İbrâhîm (as) ona yedi taş daha attı." [163]

İbni Abbâs'ın (ra) aktardığı bu kıssa; hacıya çok şey anlatır: Peygamberler de

162. Ahmed, 22029
163. Ahmed, 2707

dâhil her insan şeytanın hedefindedir. Peygamber de olsa her insan şeytanla mücadele etmek zorundadır. O, kişinin Allah'a en yakın olduğu ânda bile boş durmamaktadır. İşte İbrâhîm (as); hac görevini ifa ediyor, yanında Cibril, çocuğunu kurban edecek kadar Allah'a yakın … Buna rağmen şeytanın vesveselerine muhatap oluyor. Ebû Hureyre'den (ra) gelen rivayette, İbrâhîm'in (as) torunu Muhammed (sav) şöyle anlatıyor:

"Dün gece cinlerden bir ifrit (veya buna benzer bir ifade kullandı), namazımı bozmak için âniden bana saldırdı. Fakat Rabbim ona karşı beni galip getirdi. Sabahlayınca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Sonra kardeşim Suleymân'ın, 'Rabbim! Beni bağışla, bana, benden başka hiç kimsenin ulaşmayacağı bir hükümranlık ver.'[164] dediğini hatırladım (ve onu tutup bağlamaktan vazgeçtim)."[165]

Allah Resûlü (sav) namazda ve Allah'a en yakın olduğu ânda dahi, şeytanın saldırısına maruz kalmıştır. Şimdi hacı kendine dönmeli ve sormalıdır: Allah'a yakın olduğum bu hac eyleminde, şeytanın bana yönelik vesvesesi nedir? Bu soru, şeytan taşlama ibadetini idrak etmeye açılan bir kapıdır; kişi bu kapıyı açmalı ve içeri girmelidir.

Kıssanın öğrettiği bir diğer şey şudur: İbrâhîm (as), şeytanı kovmasına ve bunda muvaffak olmasına rağmen, şeytan pes etmemiş, tekrar tekrar saldırıya geçmiştir. Bu durum şeytanla mücadelede anahtar kavramı içinde barındırmaktadır. Şeytanla mücadele bir defaya mahsus değildir. Bir olayda veya ânda onu defetmiş olmak, bir daha gelmeyeceği anlamı taşımaz. O, Allah'a verdiği söz gereği kıyamete kadar insanı aldatmaya devam eder. Geri çekilir ama kaçmaz. Geri çekilir ve uygun zamanı kollar, yine hamlede bulunur.

Sebre ibni Ebî Fâkih'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şeytan, Âdemoğlunun her yerde önüne oturur. Müslim olma yolunda yine önüne oturur, engeller çıkarmaya ve Allah'ın yolundan saptırmaya çalışır. Yeni Müslim olan birine şöyle der: 'Sen Müslim oldun, babanın ve atalarının dinini terk ettin ha!' O kimse şeytanı dinlemez, ona isyan eder ve böylece Müslim

164. 38/Sâd, 35
165. Buhari, 461; Müslim, 541

olarak kalmış olur. Şeytan hicret eden kimsenin de yolunu keser, önüne oturur ve şöyle der: 'Kendi vatanını ve yurdunu terk edip nasıl hicret edersin? Hicret etmek dizginlerinden bağlanmış at gibidir ve çok sıkıntılıdır.' O kimse de ona isyan edip onu dinlemez ve böylece hicretini yapmış olur. Sonra şeytan, cihad yolu üzerine oturur ve şöyle der: 'Cihad yorgunluk demektir, hem kendini yorarsın hem de malını kaybedersin, savaşacak ve öldürüleceksin. Karın başkasına nikahlanacak, malların taksim edilecek ...' O kimse de şeytanın bu sözlerine kulak vermez ve isyan ederse o da cihadını yapmış olur." [166]

İslam'dan alıkoyamıyorsa hicret yoluna, hicretten alıkoyamıyorsa cihad yoluna oturur. Cihaddan alıkoyamıyorsa mücahidi riyaya sevk etme yoluna oturur. Onu yapamıyorsa mücahidi psikopatlaştırarak haddi aşmasını sağlar. [167] Böyle uzayıp gider...

Bu noktada hacı kendine yönelmeli ve sormalıdır: Şu ân sembolik olarak şeytanı taşlıyorum. Ya içimdeki, damarlarımda dolanan şeytan? Bu zahirî durumdan kendine yönelmeli ve içindeki şeytanı aramalıdır.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin yanında hanımlarından biri olduğu sırada yanlarından bir adam geçti. Nebi (sav) onu çağırdı ve şöyle dedi:

'Ey falan! Bu kadın benim falanca eşimdir.'

Adam, 'Ey Allah'ın Resûlü, başkasının hakkında zan yapsam bile asla senin hakkında zanna kapılmam.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Şüphesiz, şeytan kanın damarlarda dolaştığı gibi insanın içerisinde dolaşır.' buyurdu." [168]

166. Nesai, 3134

167. "Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın. Haddi aşmayın. (Çünkü) Allah, haddi aşanları sevmez." (2/Bakara, 190)

İslam'ın savaş anlayışını beşerî savaşlardan ayıran iki temel özellik vardır:

a. İslami savaş, Allah (cc) yolunda olan, meşruiyetini Allah'tan (cc) alan, gayesi Allah'ın (cc) dinini hâkim kılmak olan bir savaştır.

b. İslami savaş, "Savaşta her şey mübahtır." kaidesini kabul etmez. İslam; çocuk öldürmek, savaşa katılmayan kadın ve yaşlıları öldürmek, savaşın maslahatı olmaksızın doğaya zarar vermek gibi davranışları haddi aşmak ve bozgunculuk olarak kabul eder. (bk. Tevhid Meali, s. 28, Bakara Suresi 190. ayetin açıklaması)

168. Müslim, 2174

Sonra bugün, bayramın birinci günü nedeniyle getirdiği teşrîk tekbirlerine kulak kabartmalıdır.

"Ömer Minâ'da iken çadırından yüksek sesle tekbir getirir ve mescidde bulunanlar onun sesini duyup tekbir getirmeye başlardı. Daha sonra da çarşı pazardaki ahali tekbir getirirdi. Bu şekilde tekbirler Minâ semalarında dalga dalga yayılırdı. Abdullah ibni Ömer de bugünlerde, Minâ'da, her yerde namazların arkasından, yatağında yatarken, çadırının içindeyken, otururken ve yürürken tekbir getirirdi. Meymune de Kurban Bayramı gününde tekbir getirirdi. Kadınlar Ebân ibni Osmân ile Ömer ibni Abdulaziz'in arkasında teşrîk günlerinin gecelerinde erkeklerle birlikte mescidde tekbir getirirlerdi."[169]

Evet, biz Müslimler böyleyiz. Namaza tekbirle başlarız, savaşta tekbirle cenk ederiz, cenaze namazında bolca tekbir getiririz, bayram boyunca tekbirle yeri göğü inletiriz… Bizim sevincimiz tekbir, hüznümüz tekbirdir. Cengaverliğimiz tekbir, tevazumuz tekbirdir. Çünkü biz Allah'a (cc) kuluz. O'na ait olduğumuzu yine O'na rücu edeceğimizi biliriz. Her şey O'ndan (cc) ve her şey O'na (cc) aittir. Yaşadığımız ne olursa olsun; sebepleri, insanları ve olayları büyütmeyiz. Bir şeyi büyüteceksek bu yalnızca Allah (cc) olur; El-Kebîr olan Allah… Zatında, isimlerinde ve sıfatlarında büyük olan ve büyütülmeyi (tekbiri) hak eden Allah…

Şimdi Kurban kesme zamanıdır:

"O (hayvanlarda, kurban edilecekleri) belirli süreye kadar sizin için faydalar vardır. Sonra onların yeri (kurban edilecekleri) Beyt-i Atik'tir. Allah'ın adını, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ansınlar diye, her ümmete bir mensek/kurban kesmeyi meşru kıldık. Sizin ilahınız tek olan ilahtır. Öyleyse O'na teslim olun. (Kalp dinginliği ve tevazuyla Allah'a teslim olan) muhbitleri müjdele. Onlar ki; Allah anıldığında kalpleri titrer, başlarına gelene sabreder, namazı dosdoğru kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler. Kurbanlık hayvanları da sizin için Allah'ın şiarlarından kıldık. Sizler için onda hayır vardır. Onlar (kurban edilmek için) ayakta iken Allah'ın adını anın. Yanları üzerine yere düştüklerinde (can verince) ondan yiyin. Kanaat edip (istemeyene de), dilenen kimseye de ondan yedirin. Böylece o (hayvanları)

169. Buhari, Kitabu'l İydeyn, 12. Bab başlığı

sizin için kullanışlı/yararlı hâle getirdik ki şükredesiniz. O (kurbanın) ne eti ne de kanı Allah'a ulaşır. O'na ulaşan sizin takvanızdır. İşte böylece onları (rahatça kesebilmeniz için) size boyun eğdirdi ki, sizi hidayet etmesine karşılık Allah'ı tekbir edip yüceltesiniz. Ve muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları müjdele!" [170]

Bu, Yüce Allah'a takdim edilen bir şükürdür. Bizi İslam'a hidayet eden, bize haccı kolaylaştıran ve haccı tamamlamamıza yardımcı olan Allah'a bir şükür. Bugün hacının kalbi şükür ve minnet duygusuyla dolup taşmalıdır.

Sonra o, atası İbrâhîm'in makamında, onun (as) sünnetini ihya etmektedir. Kurbanı keserken (veya kurban kesme vakti) İbrâhîm'in sünnetinin asırlardır her bayram günü ihya edilmesinin sırrını düşünmeli, kurbandan alması gereken dersi almalıdır.

Kurban Bayramı Neyi Temsil Eder?

Kurban Bayramı, atamız İbrâhîm'in (as) Allah'a (cc) olan teslimiyetini temsil eder. Onun kulluğun ve teslimiyetin zirvesini temsil eden duruşunu, Kurban Bayramı geleneği olarak İslam ümmeti arasında yaşatır:

" 'Rabbim, bana salihlerden (bir evlat) ver.' Biz onu, halim (yumuşak huylu) bir çocukla müjdeledik. Çocuk onunla beraber iş yapıp koşuşturma çağına erişince dedi ki: 'Oğulcuğum! Rüyamda seni kestiğimi görüyorum. Sen ne düşünürsün (bu konuda)?'(İsmail) dedi ki: 'Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.' İkisi de (Allah'ın emrine) teslim olup (İsmail'i) alnı üzere yere yatırınca ona, 'Ey İbrâhîm!' diye seslendik. '(Bu davranışınla) rüyayı tasdik etmiş oldun. Şüphesiz ki biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız.' Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı. Biz (İsmail'in yerine), büyük bir kurbanlığı fidye olarak verdik. Sonradan gelecekler arasında (hayırla yâd edilmesi için ona güzel bir nam) bıraktık. Selam olsun İbrâhîm'e. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız işte." [171]

170. 22/Hac, 33-37
171. 37/Saffât,100-110

Kurban Bayramı'yla Yaşatılan Geleneğin Bize Hatırlattıkları

- **Allah'a Teslimiyet!**

Kurban Bayramı'nın bize ilk hatırlattığı değer; Yüce Allah'a teslim olmak, O'nun (cc) şeriatına ve kaderine boyun eğmektir. Zira Kurban Bayramı, İbrâhîm'in (as) başından geçen bir imtihanı hatırlatmak için sünnet hâline getirilmiştir. İbrâhîm (as) yıllarca çocuk hasreti çekmiştir. Tüm umutların kaybolduğu yaşlılık çağında ve eşi kısırken Yüce Allah onu bir çocukla müjdelemiştir. Çocuk doğup en tatlı çağına geldiğindeyse çocuğunu Allah'a (cc) kurban etmesi istenmiştir.

İbrâhîm (as), bir baba için zor ve sarsıcı olan bu isteği tereddüt etmeden yerine getirmiş, Kur'ân'ın ifadesiyle imtihanını başarıyla tamamlamıştır. Yüce Allah, bu teslimiyetin her yıl hatırlanmasını istiyor. Aslında O'nun (cc), kimsenin teslimiyetine ihtiyacı yok. O, bunu bizim iyiliğimiz için bizlere hatırlatıyor. O biliyor ki kulu istikamet üzere kılacak umde, teslimiyettir. Bir kulu dünyada ve ahirette yükseltecek eylem, teslimiyettir. Hem insan, mutlaka teslim olmak zorundadır. Çünkü insan teslimiyet fıtratıyla yaratılmıştır. Kimisi ebeveyne kimisi arkadaş ortamına kimisi bir ideolojiye kimisi bir devlet reisine… ama mutlaka bir yere teslim olur. Zahiren hiçbir yere teslim olmamış insanlara bakın! Onlar dahi nefislerine ve şeytana teslim olmuşlardır.

Bahtiyar o kimsedir ki bu fıtri duyguyu Rabbine yönlendirir, O'na (cc) teslim olur. Teslimiyetten kastımız şudur: Kişinin emir ve nehiyler, yani şeriat karşısında; nimetler ve musibetler, yani kader karşısında Rabbine boyun eğmesi, iradesini Allah'ın iradesine ram etmesidir. Şer'i bir sorumlulukla karşılaştığında "İşittim ve itaat ettim." demesi, kaderî bir imtihanla karşılaştığında ise "Ben Allah'a aitim ve tekrar O'na döneceğim." diyebilmesidir.

- **Teslimiyet Kolaylaştırır**

Kurban Bayramı'nın bizlere hatırlattığı bir diğer ilke, teslimiyetin imtihanı kolaylaştırdığıdır. İster şer'i ister kaderî olsun, Allah'ın (cc) hükmüne teslim olanların, O'nun (cc) kolaylaştırması ve yardımıyla karşılaşacağıdır. Şöyle ki;

İbrâhîm'in (as) imtihanı hem şer'iydi hem de kaderî… Zira çocuğunu

kurban etmesi Allah'ın emriydi. Bu yönüyle şer'i bir imtihandı. Bu emri yerine getirmekle beraber Allah'ın hükmüne sabretmesi ve sonucuna rıza göstermesi gerekiyordu. Bu yönüyle de kaderî bir imtihandı.

İbrâhîm (as) şeriata itaat, kadere de rıza gösterince; yani teslim olunca Allah (cc) şöyle buyurdu:

"Ona, 'Ey İbrahim!' diye seslendik. '(Bu davranışınla) rüyayı tasdik etmiş oldun. Şüphesiz ki biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız.' Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı. Biz (İsmail'in yerine), büyük bir kurbanlığı fidye olarak verdik."[172]

Allah (cc) onun teslimiyetine rahmetiyle mukabele etti. İsmâîl'in (as) yerine bir kurbanlık indirdi ve İbrâhîm'in (as) imtihanını kolaylaştırdı. Unutmayın ki dünya hayatı bir imtihan ve her birimiz her ân imtihan olmaktayız. Sürekli ya Rabbimizin (cc) bir emrine/nehyine veya O'nun takdir ettiği bir nimete/musibete muhatabız. Daha açık bir ifadeyle, El-Muhît olan Allah, şeriatı ve kaderiyle bizi çepeçevre kuşatmaktadır. Bu durumda bizim ihtiyacımız olan şey, bizi çepeçevre kuşatan imtihanlar karşısında istikamet üzere olmaktır.

Peki, bu nasıl olacak? İnsan cahil değil mi? Cahil olan insan nasıl davranacağını nereden bilecek? İnsan zayıf değil mi? Çepeçevre kuşatan imtihanlar karşısında nasıl ayakta duracak? İnsan zalim değil mi? Nimetin karşısında şükrü, musibetin karşısında sabrı nasıl koruyacak?

Rabbimiz, İbrâhîm'in (as) imtihanı üzerinden bu sorulara cevap veriyor: İnsan, teslim olacak! "Rabbim! Sana teslim oldum." diyecek. Kendine değil, Allah'a (cc) güvenerek adım atacak. O, teslim olarak bir adım atacak, Yüce Allah elinden tutup ona kolaylaştıracak. Zayıf ve cahil insan, kendisini çepeçevre kuşatan imtihanı, Yüce Allah'ın rahmeti ve kolaylaştırmasıyla aşacak. Şer'i veya kaderî bir imtihanla karşılaşan Müslim, bir kaideyi hiç unutmayacak: İmtihanın zorluğu, ona karşı sorumluluğumuzu yerine getirmediğimiz müddetçe devam eder. Sorumluluğumuzu tespit edip bir adım attık mı sonrası rahmettir… Bu kaideye dair Yüce Allah şöyle söyler:

"Şayet biz, 'Kendinizi öldürün ya da yurtlarınızdan çıkın.' diye onlara farz kılmış olsak, onlardan azı hariç (bu emri) yerine getirmezlerdi. Onlar, kendilerine

172. 37/Saffât, 104-107

verilen bu öğüdü yerine getirselerdi kendileri için daha hayırlı olur, (ayaklarını) daha kuvvetli bir şekilde sabit kılardık. O zaman onlara kendi katımızdan büyük bir ecir verirdik. Ve şüphesiz onları dosdoğru yola iletirdik." [173]

Bir insanın karşılaşabileceği en büyük imtihan, kendini öldürmesi veya yurdundan çıkmasıdır. Faraza böyle bir emirle karşılaşsa insanların azı hariç, büyük çoğunluk itaatsizlik eder. Çünkü bu imtihan zor gelir, gözlerinde büyür. Oysa Allah böylesi zor bir emre itaat edenleri müjdeler. Adım atanların ayağını sabit kılacağını, onları dosdoğru yola hidayet edeceğini ve katından onlara büyük bir ecir vereceğini vadeder. Hac veya umredeysek bu vesileyle bir daha hatırlayalım ve muhasebe yapalım. Şu ân karşı karşıya olduğumuz ve bizi zorlayan imtihanımız nedir, tespit edelim. Sonra adım atalım. İbrâhîm'in (as) izinde, bizi zorlayan her neyse onun üzerine gidelim. İbrâhîm'e (as) kolaylaştıran Allah'ın (cc) bize de kolaylaştıracağını umarak ve Allah'ın bu konudaki vaadine güvenerek adım atalım. Umulur ki bu güzel gün, maddi bayram olması yanında manevi bir bayrama dönüşür.

- **Büyük Fedakârlıklar Geride Büyük İzler Bırakır**

İbrâhîm (as), bir baba için en zor olan şeyi yaptı. Oğlunu -Allah'ın (cc) emrini yerine getirebilmek ve rızasını kazanabilmek için- kurban etmeye yeltendi. Hiç şüphesiz bu, teslimiyetin zirvesi ve kulluk ufkunun gıpta edilen burçlarından biriydi. Yüce Allah, onun (as) bu davranışına şöyle karşılık verdi:

"Biz (İsmail'in yerine), büyük bir kurbanlığı fidye olarak verdik. Sonradan gelecekler arasında (hayırla yâd edilmesi için ona güzel bir nam) bıraktık. Selam olsun İbrahim'e. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız işte." [174]

Evet, Allah (cc) İbrâhîm için güzel bir nam bıraktı. Onu yâd eden Müslimler hayırla yâd eder, güzellikle anarlar. Aslında bu, İbrâhîm'in (as) duasına Yüce Allah'ın icabetiydi. Zira o, Allah'a şöyle dua etmişti:

"Sonradan gelecek nesiller arasında benim için doğruluk dili kıl. (Beni hayırla yâd etsinler.)" [175]

173. 4/Nisâ, 66-68
174. 37/Saffât, 107-110
175. 26/Şuarâ, 84

Anlıyoruz ki Allah (cc), onun bu duasına oğlunu kurban edecek kadar Allah'a teslim olduğunda icabet etmişti. İnsanın başkaları tarafından güzel anılmayı istemesi, ihlasa aykırı değildir. Bilakis bu, fıtri bir ihtiyaçtır. Her insan başkaları tarafından beğenilmek, takdir edilmek ve hayırla anılmak ister. Kimisi İbrâhîm gibi bu fıtri ihtiyacını bir kulluk makamına çevirir. Kimisi bu ihtiyacını şeytanın manipüle etmesiyle, kendisi gibi insanlara kulluk eder. Şöyle ki; İbrâhîm'in (as) yolundan gidenler bu ihtiyaçlarını Allah'a arz eder ve bunun gerçekleşmesinin yalnızca O'nun (cc) elinde olduğunu bilirler. Yalnızca O'na kulluk eder, yalnızca O'nu razı etmeye çalışır ve tüm benlikleriyle O'na (cc) yönelirler. Bilirler ki O, ihlaslı kullarını sever. O (cc) bir kulu sevdi mi başkalarına da sevdirir. Semada kabul gören kul, yeryüzünde de kabul görür. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) bu hakikati ifade etmek için şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ki Allah, bir kulu sevdiğinde Cibril'i çağırır ve ona, 'Ben, falanı sevmekteyim, bu nedenle sen de onu sev.' diye buyurur. Cibril de onu sever ve sema ehline, 'Şüphesiz Allah, falan kulu sevmektedir, bu nedenle siz de onu seviniz.' diye seslenir. Sema ehli de onu sever. Sonra bu kimsenin yeryüzüne sevgisi ve kabulü konulur. Bir kulu sevmediğinde ise Cibril'i çağırır ve ona, 'Ben, falanı sevmiyorum, bu nedenle sen de onu sevme.' diye buyurur. Cibril de onu sevmez ve sema ehline, 'Şüphesiz Allah, falan kulu sevmemektedir, bu nedenle siz de onu sevmeyiniz.' diye seslenir. Sema ehli de onu sevmez. Sonra bu kimse için yeryüzüne bir nefret konulur." [176]

Katade'nin (rh) Herim ibni Hayyân'dan naklettiği gibi, "Bir kul tüm kalbiyle Allah'a (cc) yönelirse Allah da müminlerin kalpleriyle ona yönelir." [177] Bir de şeytanın ve nefsin ağına düşenler vardır ki Allah'a sığınırız. Onlar bu fıtri ihtiyaçlarını insanlara yönlendirirler. İnsanı razı etmek için çabalar, böylece Yüce Allah'ın buğzunu üstlerine çekerler. Hadiste buyurulduğu gibi önce semada buğzedilir, sonra da yeryüzünde buğza uğrarlar. İbrâhîm'in (as) yaşadıkları ve Kurban Bayramı'yla bize aktarılan mesaj gayet nettir: Yüce Allah, büyük fedakârlıkları güzel bir nam olarak kişiye miras kılar. O, yaptığı fedakârlığa karşılık insanlar tarafından hayırla yâd edilir.

176. Buhari, 3209; Müslim, 2637
177. Tefsîru't Taberî, 18/262, Meryem Suresi 96. ayetin tefsiri

Yüce Allah, insanı büyük işler için yaratmış; onu, dağların taşımaktan imtina ettiği emaneti yüklenecek donanımla yeryüzüne göndermiştir. İnsana kendini ve dış dünyayı imar edecek bilgiyi öğretmiş, onu yeryüzünde Allah'ın adil şahidi ve halife olacak iradeyle şereflendirmiştir. Hiç şüphesiz, Allah'ın (cc) verdiğini O'nun istediği şekilde kullanan kişi, büyük işler yapacak, yeryüzünde güzel eserler bırakacak ve hayırla yâd edilecektir.

Gelin görün ki insanların çoğu zulüm ve nankörlük yoluna sapmakta, basit işlere meylederek basitleşmektedir. Yeryüzünü imar etmesi istenen insan, incir çekirdeğini doldurmayacak meselelerle ömrünü, Allah'ın (cc) ona verdiği bilgiyi ve iradeyi zayi etmektedir.

Kimisi Allah'ın vekil ve kefil olduğu rızık endişesiyle yanıp tutuşmakta, yapay korkularla endişelerini büyütmektedir. Neredeyse tüm bilgi ve iradesini dünyayı kazanmaya harcamaktadır. Dünyadan arda kalan bir zaman bulursa yorgun ve bitmiş olarak asli sorumluluğuna, yani Allah'a kulluğa yönelmektedir. Tercihini dünyadan, yani değersiz olandan yana kullandığı için değersizleşmekte, ömür sermayesini zayi etmektedir.

Kimisinin derdi çoktur; eşi derttir, çocuğu derttir, işi derttir, ebeveyni derttir… Sıcak evinde, yediği önünde yemediği arkasında, sevdiklerinin arasındadır… Ancak evleri başlarına yıkılmış, hastalık sahibi ya da tüm sevdiklerinden ayrı insanlar dahi onun kadar "ah vah" etmemektedir. Olmayan dertlere ağlayarak, büyük işler yapsın diye bahşedilen enerjisini tüketmektedir. Nice ömürler cam ekranların karşısında zayi olmaktadır.

Dünyayı değiştirsin, Allah adına şahitlik etsin, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet olsun diye yaratılan kimisi de dünyayı izlemekle yetinmektedir. "İçki bağımlısı, puta tapan gibidir."[178] diyen Allah Resûlü'nün (sav) haber verdiği gibi, ekran bağımlısı olmuştur. İslam davasına "retweet" yaparak destek olmakta, imani tavrını "like"layarak göstermekte, adil şahitliğini yorum yazarak yerine getirmektedir. Bir camın karşısında, bir cam kadar basit ve anlamsız bir hayat sürmektedir. Bir de ekran karşısında gözleriyle Allah'ın sınırlarını çiğneyen ve gözleriyle zina yapanlar vardır ki Allah (cc) bizleri, gençlerimizi ve çocuklarımızı bu fitneden korusun.

178. İbni Mace, 3375; Ahmed, 2453

İşte kurban, büyük bir fedakârlık yapan ve güzel bir namla ödüllendirilen İbrâhîm'i (as) hatırlamaktır. İnsana nasıl değerli bir yaşam süreceğini göstermek, onu büyük işlere davet etmektir. Her birimiz bu çağrıya icabet edelim. Hayatlarımıza bir daha bakalım. Değerli bir hayat sürüp büyük işler mi yapıyoruz, değersiz bir hayat sürüp küçük işlerle zayi mi oluyoruz?

"Nereden başlayalım?" derseniz, şunu tavsiye ederim: Önce dertlerinize bakın! Neyi dert ediniyor, neyle zihninizi meşgul ediyorsunuz? Sonra bir gün içinde en çok vaktinizi alan ve sizi en çok yoran şeye bakın! Sonra da hayallerinize bakın! Size bir fırsat sunulsa ve istediğiniz tek bir şeyin gerçekleşeceği söylense neyi isterdiniz? Bu üçünün toplamı, yaşadığımız hayatın değer ve değersizliğini gösterir. Bu üç madde kimliğimizdir. Zira insan; derdinin, yorgunluğunun ve hayallerinin toplamıdır.

Sonra tıraş olur ve kısmen ihrâmdan çıkmış olur. Artık o, ihrâmla yasaklanan şeyleri -eşine yaklaşmak hariç- yapabilir. Efdal olan saçının tamamını kesmesidir. Dilerse saçını kısaltabilir. Kadınlar ise yalnızca saçlarını kısaltır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Allah'ım saçlarını kazıtanları bağışla.' diye dua etti.

Oradakiler,: 'Saçlarını kısaltanları da …' dediler.

Allah Resûlü (sav), 'Allah'ım saçlarını kazıtanları bağışla.' buyurdu.

Oradakiler, 'Saçlarını kısaltanları da …' dediler.

Allah Resûlü sözünü üç kere tekrarladıktan sonra 'saçlarını kısaltanları da' buyurdu."[179]

Kurban'dan sonra yapılan bu tıraş; âdeta insanın kendinden bir parçayı kesmesi, kurban etmesidir. Kurban ruhu yalnızca hayvanla sınırlı kalmamalı, insana da sirayet etmelidir. İnsan gerektiğinde Rabbi için kendini, kendinden bir parçayı da kurban edebilmelidir.

179. Buhari, 1728; Müslim, 1302

N. İfâda/Ziyaret Tavâfı

"Sonra (saç, tırnak ve bıyıklarını keserek) kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirip Beyt-i Atik'i/Özgür Ev'i tavaf etsinler." [180]

Hac eylemleri bittikten sonra; âdeta "görevi tamamladığını" komutana arz eden bir asker gibi ana karargâha, Ka'be'ye döner ve Rabbinin evini tavâf eder. Safa, Merve, Arafât, Muzdelife ve Minâ'da sevgiyle dolup taşan kalbi, burada sükûnete kavuşur. Rabbinin evinin etrafında dönerek, tavâfıyla sevgisini gösterir.

Artık o tam olarak ihrâmdan çıkmıştır. Tüm yasaklar, istisnasız olarak ona serbesttir. Bu da hac görevini tamamladığını gösterir.

O. Tekrar Minâ'da

Sonra Allah Resûlü'nün uygulamasına uyarak tekrar Minâ'ya döner. Bayramın ikinci ve üçüncü günlerini Minâ'da şeytan taşlayarak geçirir. Dilerse bayramın dördüncü gününü de Minâ'da geçirir. Her gün üç ayrı cemrede şeytan taşlar.

"Allah'ı sayılı günlerde (Kurban Bayramı'nın 2, 3, ve 4. günlerinde) anın. Her kim ilk iki günde (bayramın 3. günü Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse ona bir günah yoktur. Allah'tan korkup sakınan kimse ilk iki günden sonraya ertelerse (son güne kadar Minâ'da kalırsa) ona da günah yoktur. Allah'tan korkup sakının ve (diriltilip) O'nun huzurunda haşrolacağınızı bilin." [181]

Hac bitmiş, ihrâmdan çıkılmıştır. Buna rağmen hac eylemleri devam etmektedir. Devam eden bu eylemler, Minâ'da, bayram günlerinde şeytan taşlamaktır. Dikkat edilmesi gereken şudur: Hacı hac amellerinden sa'ya, Arafât'a, Muzdelife'ye değil, şeytan taşlamaya geri dönmektedir. Bunun mutlaka bir hikmeti olmalıdır. O da şudur: Hac bitmekte ama şeytanla mücadele bitmemektedir. Bir defa (Kurban Bayramı ilk günü) şeytan taşlamak yeterli değildir. Bu, hayat boyu süren, ardı bırakılmayacak bir mücadeledir. Bir defa onu alt eden, savaşı kazandığını düşünürse yanılır, kaybeder. Araya farklı meşguliyetler girse de müminin döneceği yer mevzidir, mücadele sathıdır.

180. 22/Hac, 29
181. 2/Bakara, 203

P. Vedâ Tavâfı

Bayramı Minâ'da geçirdikten sonra Rabbinin evine gelir, onunla vedalaşır ve Mekke'den ayrılır. Vedalaşma, tavâftır. Hacda son bir defa, merkeze Allah'ı (cc) alarak hareket eder. Hacdan akılda kalacak son şey budur: Hayatın merkezinde Allah vardır ve O'nun (cc) etrafında müminler hep birlikte hareket etmektedir. O'ndan (cc) başlayan ve yine O'na dönen bir hareket…

Hac/Umrede Ziyaret Edilen Yerler

Hac/Umre esnasında ibadetin ifa edildiği yerleri ziyaret, ibadetin sıhhati açısından zorunludur. Bunun yanında haccın/umrenin sıhhati için gerekli olmasa da; ecir kazanmak, ibret almak ve kalpteki özlemi dindirmek için yapılan ziyaretler vardır.

- **Nur Dağı, Hirâ Mağarası**

Mekke'ye yaklaşık üç buçuk km uzaklıktaki Nur Dağı'nda bulunan Hirâ Mağarası, bugün bile ulaşılması zor, yorucu bir mevkidedir. Yine Hirâ Mağarası bir insanın zor sığdığı dar bir mekândır. O (sav), yaklaşık üç yıl boyunca bir aylık azığını alarak bu mağarada halvete çekilmiş, kimseyle görüşmeden, günlerini ibadet ve tefekkürle geçirmiştir. Bu sürecin hikmetine dair şunları söyleyebiliriz:

Yüce Allah, Nebi'sini (sav) önce vahye hazır hâle getirmiş sonra vahiyle şereflendirmiştir. Şöyle ki; Allah Resûlü (sav) Mekke'de şirk ve masiyet ortamında, "kalpsiz" bir toplum içinde yaşıyordu. Böyle bir ortam biyolojik ve ruhsal olarak vahiy almaya müsait değildi. Allah (cc) Nebi'sine yalnızlığı sevdirdi. Onu kevnî ayetler üzerinde tefekkür ettirerek geliştirdi. Ki, insan ufkunu tefekkür kadar geliştiren başka bir şey yoktur. O (sav), üç yıl boyunca yaşadığı arınma ve gelişme sürecinden sonra vahye muhatap oldu.

Kişi bu ziyaretle, hem zamansal hem de mekânsal olarak Allah Resûlü'nün (sav) çektiği çileye, onun (sav) ruh sancılarına, şirk toplumunda yaşadığı bunalıma şahitlik eder. Ve anlar ki; bugün bize hayat veren vahiy, mezkûr çilenin meyvesidir. Hayatımızdaki her güzelliğin mutlaka bir emek ve çilenin meyvesi olduğu gibi…

• **Sevr Dağı**

Allah Resûlü'nün (sav) Medine'ye hicret ederken konakladığı mağaradır. Daha doğru bir ifadeyle müşriklerin takibini atlatmak için gizlendiği, Sevr Dağı'nın zirvesindeki mağaradır. Bu mekân, hicret yolunda çekilen çilenin somut belgesidir. Hacı/Umreci bu çileye bakarak Hicreti, Allah Resûlü'nün neden Mekke'yi terk etmek zorunda kaldığını düşünür. Zira Hicret mutlaka üzerinde düşünülmesi gereken bir şeydir. Neden? Sahabe (r.anhum) fıkhına baktığımızda onlar, Allah Resûlü'nün hayatında en önemli hadise olarak Hicreti seçmişlerdir. Yalnızca Arapların değil tüm İslam ümmetinin tarihini Hicretle başlatmışlardır. Evet biz, tarihini Hicretle başlatmış, Hicreti milat kabul etmiş bir ümmetin fertleriyiz. Şöyle ki;

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ne Peygamber'in (sav) peygamber olarak gönderilişinden, ne vefatından itibaren (yılları) saymaya başladılar. Onlar ancak onun Medine'ye gelişinden itibaren saydılar."[182]

Allah Resûlü'nün (sav) öğrencileri ve ümmetin en fakihleri olan sahabenin bu tercihi üzerinde biraz düşünmeli, bazı sorular sormalıyız. Neden bi'seti, Bedir zaferini, Mekke'nin Fethi'ni … değil de Hicreti seçtiler? Neden Hicreti Bedir'den ve Mekke'nin Fethi'nden daha üstün, daha önemli gördüler? Hemen söylemeliyim ki; Bedir ve Fetih yalnızca birer sonuçtu. O sonucun sebebi ise Hicretti. Şayet Hicret olmasaydı ne Medine ne Bedir ne de Fetih olurdu. Sahabe bunu fıkhettiği için, ümmeti ümmet yapan Hicretle tarihi başlattılar.

Hicretin anlamı üzerinde tedebbür edersek sahabe tercihindeki inceliği daha iyi anlarız. Öyleyse hicret nedir?

Hicret bir tercihtir: Allah'ı, Resûl'ünü ve İslam davasını; cana, canana, mala, hısım akrabaya ve bugünümüzü var eden geçmişe tercih etmektir.

Hicret bir tavırdır: Şirke, bidate ve günahkâr bir hayata tavır almaktır.

Hicret bir meydan okumadır: İnsanları açlık ve korkuyla terbiye eden ta-

182. Buhari, 3934

ğutlara; düzenin dışına çıkarak ve düzensiz ama onurlu bir hayatı, düzenli ama onursuz bir hayata tercih ederek meydan okumaktır.

Hicret bir alternatiftir: Tüm tağuti düzenlerde var olan toprak ve iktidar temelli "Ya biz ya onlar!" ikileminden kurtulup; iman ve takva temelli "Ya Allah'a kulluk ya beşere kulluk!" tercihine geçiştir.

Hicret bir manifestodur: Bir topluluğun ölümü hayata tercih ettiğinin, davasının bedelini ödemeye hazır olduğunun ve istenildiğinde her şeyden vazgeçebileceğinin en sade ve net ifadelerle yazılmış manifestosudur.

Hicret bir vecizedir: İslam'da çözümsüzlük ve sıkışmışlık yoktur; İslam ümmeti tıkanıklığı hicretle aşar; hicret bir kaçış değil, bir başlangıçtır… demenin en kestirme ve etkili yoludur.

Tarihin akışına müdahale edecek ve yeni bir tarih yazacak olanlar, hicret edebilecek olanlardır. Dünyaya hiçbir bağla bağlı olmayan, davası dışında hiçbir önceliği bulunmayan ve araçları amaç edinmemiş olanlardır. Hicret, bir devletin; İslami iktidarın; huzur ve esenliğin; kör sancaklara savrulmadan, İ'la-i Kelimetullah için verilecek izzetli bir cihadın ilk adımıdır.

Unutmayalım; tağuti bir düzende ve cahilî bir toplumda yaşayan her Müslim, hicretle mükelleftir. Dininde fitneye düşmeyeceği, Rabbine güven içinde kulluk edebileceği, inandığı hukuk sistemine göre yönetileceği, ödül ve cezayı Şeriat-ı Ğarra-yı Muhammedî'nin belirlediği bir hayata kapı açacak bir hicret… Namaz gibi, oruç gibi, zekât gibi mükellefiz hicretle… Aramak, dert edinmek, derdimizi duamıza yansıtmak, derdimizin rüyasını görmek, gecenin sessizliğinde bu derdimizi Rabbimize açmak, o Medine'nin hayalini kurmakla mükellefiz. Kalbimizi, zihnimizi ve dilimizi bir saati kurar gibi hicrete ayarlamalıyız. Çocuklarımıza Medine'nin masalını anlatmalı, içinde Medine olan ninniler söylemeliyiz.

Unutmayalım; Allah Resûlü (sav) ümmetine beş şey emretmiştir: İşitmek, itaat etmek, cemaat olmak, hicret etmek ve cihad etmek. Kendisi bir mübelliğ ve mübeyyin olarak emirlerini ümmetine en güzel şekilde öğretmiştir. İşittik, itaat ettik, cemaat olduk… ancak hicret etmedik.

Unutmayalım; biri istisna, üçü yaygın dört sünneti vardır Rabbimizin.

Şayet tevhidden sapmaz, sabır ve takvayla direnirsek; Yüce Allah'ın bu sünnetlerinden biri, bizim için de gerçekleşecektir:

Ya Yüce Allah bizim için topyekûn bir şehadet takdir edecek ve kâfirleri -zahiren- galip kılacaktır. Bizleri Ashab-ı Uhdud gibi, gelecek müminlere bir ders, bir öğüt ve iman pekiştirici bir kıssa kılacaktır.

Ya Yüce Allah'ın istisnai sünneti işleyecek ve bizi zindanlardan saraylara taşıyacaktır. Yûsuf (as) gibi yeryüzünde temkin verdiği; gayri İslami bir düzende, İslam'ın hükümleriyle hükmedecek bir alan açacaktır.

Ya Yüce Allah, kâfirleri topyekûn helak edecek ve bizleri kurtaracaktır. Nuh'u (as), Hud'u (as), Salih'i (as), Lut'u (as) ve Şuayb'ı (as) kurtardığı gibi…

Ya da Allah (cc) bizimle kâfirler arasında nihai hükmünü verecek ve bizleri, yeryüzüne vâris ve imam yapmak istediği mustazaflardan kılacaktır. Musa (as) ve Allah Resûlü'ne (sav) lütfettiği gibi…

İlk üç sırada saydığımız maddeler tamamen kaderî ve kevnî bir süreçtir. Yani Güneş'in doğuşu, insanın eceli, kalbin atması… gibi bizim irademiz dışında gerçekleşen, İlahi takdire bağlı bir devinimdir. Son sırada saydığımız madde ise bir yönüyle kaderî ve kevnî, diğer yönüyle şer'idir. Kaderî ve kevnî yönü, Yüce Allah'ın nasip ettiği imamet ve verasettir. Şer'i yönü ise Mûsâ'nın (as) ve Nebimizin (sav) hicretidir. Onlar şer'i bir emre imtisal ederek hicret ettiler. Yüce Allah da iradesiyle onları yeryüzüne vâris kıldı ve onlara beşeriyetin öncülüğünü tevdi etti.

Bizler kaderî ve kevnî olaylara teslim olmak, sabır ve rızayla Allah'ın hükmüne boyun eğmek zorundayız. Şer'i sorumlulukları güç ve imkân oranında yerine getirmekle mükellefiz. Bizler şu ân, namazla mükellef olmuş, namaz vakti girmiş; ancak aradığı suyu henüz bulamamış bir kişi durumundayız. Namazımızı teyemmümle kılıyoruz. Bunu hiç unutmamalı, suyu aramaya devam etmeliyiz. Bir su sorunumuz olduğunu gündemleştirmeli, dert edinmeliyiz. Şayet unutursak; su bulunduğu ve abdest bozulduğu hâlde namazı teyemmümle kılmaya devam ederiz; bu da felaketimiz olur!

Şunu unutmayalım; insanlığa yüz binlerce hidayet öncüsü peygamber gönderilmiştir. Yüce Allah, bunlardan sembol şahsiyetleri ve kıyamete dek

örneklik vasfı olanları Kur'ân'a konu edinmiştir. Kur'ân'a kıssa olarak misafir olan öncülerle ilgili Rabbimizin biri istisna, üçü yaygın dört sünnetini yukarıda zikrettik. Bu peygamberlerin hiçbiri, içinden çıktıkları topluma savaş açmamış, kanlı bir devrim hayali görmemiştir. Tarihin akışına müdahale eden nebiler önce hicret etmiş, kendilerine ait bir yurda sahip olmuş, sonra Allah yolunda cihad etmiştir. Hicretsiz ve devletsiz bir inkılap/devrim fikri, vahye ait bir düşünce değildir. Biraz Fransız Devrimi, biraz sosyalist devrimler, biraz da İran tecrübesine dayanarak geliştirilmiş bir metoddur. Sonucu görmek için Suriye ve Libya'ya bakmak, tek başına yeterli bir örnek olacaktır. Ve ne yazık ki milyonlarca samimi insan bu gayri İslami metodu, İslami zannederek büyümüş, mücadele etmiş ve sonunda gerçekle yüzleşmek zorunda kalmıştır. İslami mücadelenin örneği; yoluna uymakla emrolunduğumuz nebilerdir. İnancı, değerleri, ölçüleri… bizimle aynı olmayan; ne metodda ne de gayede birleşmediğimiz ideologlar değil…

Bugün her birimiz İslami bir yönetim ve emniyet içinde yaşayacağımız bir vatan, yani şeriat istiyoruz. Tarihin gidişine müdahale etmek; bu gayri İslami, gayriinsani ve gayriahlaki düzenin değişmesini istiyoruz. İnsana, hayvana ve doğaya dönük zulmün sonlanmasını; Rabbimizle ilişkilere tevhidin, insanlarla ilişkilere adaletin hükmetmesini istiyoruz. Bunun sloganını atıp edebiyatını yapmıyor; kanımızla, terimizle ve gözyaşımızla, bizzat sahada mücadele ediyoruz. Söylediğimiz her sözün, takındığımız her tavrın bedelini ödüyoruz. İşte hicret, bu mücadele sürecinin bir adımı, olmazsa olmaz parçasıdır. Hicret edilecek bir yurt, Yüce Allah'ın lütfudur. Allah Resûlü Taif'e, Habeşistan'a, Mekke civarındaki Arap kabilelerin yurduna hicret girişiminde bulundu. Ancak hiç ummadığı, gündeminde olmayan bir yurtla, Medine'yle rızıklandırıldı. Gerçek şu ki; Medine bir arayışın, derdin, sancının hediyesiydi. Yüce Allah'ın, kulu için en doğru ve hayırlı olanı seçmesiydi. Ancak temelinde kutlu bir arayış vardı! Sevr Dağı'nı ziyaret eden hacı/umreci bu manaları hatırlamalı, duasına yansıtmalıdır.

Strateji ve Planlamanın Önemi

Hicretin anlamı üzerine düşünen hacı/umreci, bir diğer hayati konu üzerinde daha düşünmelidir. Hicret, rastgele gelişmiş bir yolculuk değildir. Bilakis

her safhası adım adım planlanmış, tüm ihtimaller düşünülmüş, müthiş bir gizlilik içinde yürütülen bir faaliyettir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber, Müslimlere, 'Bana, hicret edeceğiniz yer iki kara taşlık arasında hurmalıklı bir yer olarak gösterildi.' dedi.

Bu iki kara taşlık (Medine'nin) iki harresidir. Bu sefer hicret edenler Medine'ye doğru hicret etti. Daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olanların hepsi de Medine'ye geri döndü.

(Babam) Ebû Bekir de Medine'ye gitmek üzere hazırlandı. Fakat Allah Resûlü (sav) kendisine, 'Acele etme! Çünkü ben, bana da (hicret için) izin verileceğini ümit ederim.' dedi.

Bu sefer Ebû Bekir,: 'Anam babam sana feda olsun, böyle bir şey ümit ediyor musun?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Evet.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ebû Bekir de Allah Resûlü (sav) ile birlikte gitmek için hicret etmekten geri kaldı. Yanında bulunan iki deveyi de dört ay boyunca Arabistan kirazı yapraklarıyla besledi.

Bir ara biz öğle sıcağına doğru babam Ebû Bekir'in evinde oturmaktayken birisi Ebû Bekir'e, 'İşte Allah Resûlü, yüzünü örtmüş hâlde geliyor.' dedi. Allah Resûlü'nün o saatte bize gelme âdeti yoktu.

Ebû Bekir, 'Anam babam ona feda olsun, Allah'a yemin ederim bu saatte onun gelmesi için mutlaka önemli bir sebep vardır.' dedi.

Allah Resûlü (sav) geldi ve izin istedi. Ebû Bekir de ona izin verince içeri girdi.

Allah Resûlü (sav), Ebû Bekir'e, 'Yanında kim varsa dışarı çıkart.' dedi.

'Ey Allah'ın Resûlü, anam babam sana feda olsun. Bunlar da senin ehlin, yakınlarındır.' dedi.

Allah Resûlü, '(Mekke'den) çıkmak hususunda bana izin verildi.' dedi.

Ebû Bekir, 'Ben de senin yol arkadaşın mıyım? Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Evet.' diye buyurdu.

Ebû Bekir, 'Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü, şu iki devemden birisini al.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Bedelini ödemek şartıyla.' dedi.

Biz de alelacele onların hazırlıklarını yaptık. Bir heybeye onlara yiyeceklerini koyduk. Ağzı bağlanacağı sıra kız kardeşim Esma belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı ve onunla dağarcığın ağzını kapattı. Bu cihetle Esma'ya Zatu'n Nitakayn, yani İki kuşaklı denildi.

Sonra Allah Resûlü (sav) ile Ebû Bekir, Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya gittiler ve orada üç gece gizlendiler. Her gece yanlarında erkek kardeşim Abdullah gecelerdi. Abdullah becerikli, anlayışlı bir gençti. Seher vakti Allah Resûlü ile Ebû Bekir'in yanından ayrılır, geceyi Mekke'de geçirmiş gibi sabahı Kureyş ile karşılardı. Abdullah, Allah Resûlü ile Ebû Bekir hakkında Kureyş müşriklerinin hazırladıkları hilelerden duyduklarını iyice beller, karanlık basınca gider Allah Resûlü ile Ebû Bekir'e haber verirdi.

Ebû Bekir'in kölesi Âmir ibni Fuheyre bol sütlü, sağmal koyun otlatır ve akşamdan bir süre geçtikten sonra Allah Resûlü (sav) ile Ebû Bekir'e getirirdi. Onlar da taze süt içerek gecelerlerdi. O süt kendi sağmallarının sütüydü. İçine kızgın taş konarak ısıtılıyordu. Nihayet gecenin sonunda Âmir (ibni Fuheyre) mağaranın önüne gelip sağmal koyunlara seslenirdi. Mağarada bulundukları üç gece boyunca Âmir hep böyle yaptı. Allah Resûlü ile Ebû Bekir, Ed-Dîloğullarından bir adamı da ücretle tutmuşlardı. Bu kişi Adiyoğullarındandı. Maharetli bir yol kılavuzuydu. El-Âs ibni Vâil, Es-Sehmîoğulları için antlaşmalı olarak elini kana bulamıştı. Ama yine de Kureyş kâfirlerinin dini üzereydi. Her ikisi de ona güvenerek develerini ona teslim ettikten sonra, üçüncü gecenin sabahında develerini de beraber getirip Sevr Mağarası'nda buluşmak üzere onunla sözleştiler. Âmir ibni Fuheyre ile kılavuz, onlarla birlikte yola koyuldu ve (kılavuz) onları alarak Sevahil yolundan gitti."[183]

183. Buhari, 3905

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sav) hicretin her adımını planlamıştır. Allah'ın (cc) emriyle ve O'nun (cc) gözetiminde hicret yapması, onu tedbir almaktan ve planlama yapmaktan menetmemiştir. Çünkü İslam davası basiret üzere, planlı ve programlı bir davadır.

"De ki: 'İşte bu, benim (biricik) yolumdur. Ben ve bana tabi olanlar (neye, niçin ve nasıl olacağını bilerek, programlı ve düzen içinde) basiret üzere Allah'a davet ediyorum/ediyoruz. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim.' "[184]

Bugün İslam davası için mücadele edenlerin temel sorunlarından biri; strateji, plan ve program eksikliğidir. Sevr ziyaretinin faydalarından biri bu gerçek üzerinde tefekkür olmalıdır.

- **Medine ziyareti**

Hac amelleri arasında olmasa da ziyaret edilen yerlerden biri Allah Resûlü'nün (sav) mescididir. Zira yeryüzünde ibadet kastıyla sefer düzenlenecek üç yerden biri, Allah Resûlü'nün mescididir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ancak üç mescide (ziyaret maksadıyla) yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûl (Mescid-i Nebevî) ve Mescid-i Aksâ."[185] [186]

Medine, Allah Resûlü'nün (sav) Mekke gibi mukaddes/harem kıldığı mübarek bir beldedir.

Abdullah ibni Zeyd'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İbrâhîm, Mekke'yi haram/hürmetli kıldı ve onun için dua etti. İbrâhîm'in Mekke'yi haram /hürmetli kıldığı gibi ben de Medine'yi haram /hürmetli kıldım ve İbrâhîm'in Mekke için dua etmesi gibi ben de Medine'nin müddü ve sâ'ı için dua ettim."[187]

184. 12/Yûsuf, 108
185. Buhari, 1189; Müslim, 1397
186. Konu hakkında detaylı bilgi için bk. 3/237
187. Buhari, 2129; Müslim, 1360

Sa'd ibni Ebi Vakkas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Medine'nin iki taşlığı arasının ağacının kesilmesini, avının öldürülmesini haram kılıyorum. Eğer bilselerdi Medine (burayı bırakıp gidenler için) çok hayırlıydı. Kim burayı istemediğinden dolayı bırakıp giderse Allah buraya onlardan daha hayırlısını gönderir. Kim buranın şiddet ve sıkıntısına katlanıp burada kalırsa Kıyamet Günü ben de o kimseye şefaatçi ve şahit olurum." [188]

Mekke için geçerli olan hürmet, Medine için de geçerlidir. Allah (cc) o beldeyi Resûl'üne ve müminlere sevdirmiştir.

Ebû Humey'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) ile birlikte Tebuk Gazvesi'nden dönüyorduk. Nihayet yüksek bir yerden Medine'yi gördüğümüzde şöyle buyurdu: 'İşte bu Tâbe'dir. Bu da bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz Uhud Dağı'dır.' " [189]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bir yolculuktan dönerken Medine'nin bahçelerini görünce Medine'ye olan sevgisinden dolayı yüklerini taşıyan hayvanı hızlandırır ve binek üzerinde ise bineğini dört nala koştururdu." [190]

Ömer'in (ra) şöyle dua ettiği nakledilmiştir:

اللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ، وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدِ رَسُولِكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"Allah'ım, bana senin yolunda şehit olmayı nasip et, şehadet nimeti ile rızıklandır beni ve Resûlü'nün (sav) şehrinde ölmeyi lütfet!" [191]

Her müminin kalbinde Medine sevgisi vardır. Allah Resûlü'nün ikametgâhı olduğundan, Nebi'ye ve Muhacirlere kucak açtığından, İslam Devleti'nin ete kemiğe bürünmüş hâli olduğundan, İslam'ın kutlu anılarını barındırdı-

188. Müslim, 1363
189. Buhari, 4422; Müslim, 1392
190. Buhari, 1886
191. Buhari, 1890

ğından, Mescid-i Nebevi'ye ve Resûl'ün kabrine ev sahipliği yaptığından… Medine bizlere sevimlidir.

Medine'ye giden Müslim, mutlaka siyer bilgilerini tazelemelidir. İmkân dâhilinde önemli yerleri ziyaret etmeli, tazelediği bilgiler aracılığıyla öncülerimizin neler yaşadığını anlamaya çalışmalıdır. Bedir, Uhud, Hayber… Sonra Mescid-i Nebevi'de oturup geçmişe bir yolculuk yapmalıdır. Allah Resûlü'nün ve hanımlarının yaşadığı mütevazı hücreleri, Kur'ân'ı terennüm eden Suffa Ashabı'nı, saf saf dizilerek huşu içinde namaz kılan Muhacir ve Ensâr'ın öncülerini… düşünmelidir. Tazelenmiş bilgileriyle düşünmeli, sonra bugüne dönmelidir. Nelerin, niçin değiştiğini anlamaya çalışmalıdır. Zira bu ümmet nelerin ne için değiştiğini anladığı gün, neyi niçin düzeltmesi gerektiğini de anlayacaktır. Bugün hâlâ sorunu anlamaktan aciziz. Değişenin bina ve mimari olduğunu zannediyoruz. Oysa bina ve mimari teferruattır. Zaman ve zihniyet onu var eder; zaman ve zihniyet değişince o da değişir. Bugün değişen, İslam'ı var eden iki esas, yani Tevhid ve Sünnettir. Değişen Tevhid ve Sünneti ayakta tutan tek şey ise inanmış ve adanmış bir topluluktur.

Sonra, başta Allah Resûlü'nün (sav) ve iki arkadaşının (Ebû Bekir ve Ömer (r.anhuma)) kabri olmak üzere, Mescid-i Nebevi yakınındaki sahabe kabirlerini ziyaret etmeli, kabir ziyareti duasını yapmalıdır.

Bureyde ibni Husayb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kabirlere çıktıklarında Allah Resûlü (sav), Müslimlere dua öğretirdi. Bu duaya göre bir kimse şöyle derdi:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُسْلِمِينَ، وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَاحِقُونَ، اَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ

'Ey bu diyarın mümin ve Müslim ahalisi! Allah'ın selamı üzerinize olsun. İnşallah biz de size kavuşacağız. Bize ve size Allah'tan afiyet (korktuklarımızdan emin olma) dilerim.' "[192]

Ölüm… Bu dünya, yeryüzünün en hayırlılarına dahi kalmamıştır. Ölüm… her canlının tadacağı gerçektir. Ölüm… Herkes sırasını beklemekte, vade

192. Müslim, 975

tamam olduğunda göçmektedir. Bugün yeryüzünde istihlaf edilen bizleriz. Yarın, Yüce Allah bizi götürecek ve yerimize yenilerini getirecektir. Madem hakikat budur, biz ölüme ne kadar hazırız? Sonra, o mukaddes beldede, Allah Resûlü'nün bir kabir ziyaretinde biz kardeşlerine yaptığı bir uyarıyı hatırlamalıdır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), kabristana gitmiş, 'Allah'ın selamı üzerinize olsun müminlerin yurdu. İnşallah biz de size kavuşacağız.' demişti.

Oradakiler, 'Bizler sizin kardeşleriniz değil miyiz, Ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

O da, 'Sizler benim ashabımsınız. Kardeşlerimiz ise henüz (Dünya'ya)gelmeyenlerdir.' buyurdu.

Oradakiler: 'Ümmetinden henüz (Dünya'ya) gelmeyenleri nasıl tanıyıp bilebilirsin, Ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

O da, 'Ne dersiniz? Bir kimsenin siyah atlarının içerisinde alaca bir atı olsa bu kimse onların arasından kendi atını tanımaz mı?' buyurdu.

Oradakiler: 'Tabii ki tanır, Ey Allah'ın Resûlü.' dediler.

O da, 'Onlar, abdest nedeniyle yüzleri, elleri ve ayakları nurdan parlayarak gelirler. Ben Kevser Havuzu'na ilk varan olacağım. Bakın! Birtakım kimseler sahipsiz devenin kovulduğu gibi benim havuzumdan kovulacaktır. Ben o kovulanlara, 'Buraya gelin!' diye sesleneceğim. Bunun üzerine, 'Onlar senden sonra (dini) değiştirdiler.' denilecek. Ben de, 'Uzak olsunlar, uzak olsunlar.' diyeceğim.' buyurdu."[193]

Evet, bu uyarı, Allah Resûlü'nün görmeyi arzuladığı biz kardeşlerine yöneliktir. Abdest ve namaz ehli kardeşlerine… Şimdi hacı/umreci, kendi hayatına bakmalıdır; o, değiştirenlerden midir emanete sahip çıkanlardan mı? Zira o gün, yalnızca emanete, yani sünnete sahip çıkanlar onunla (sav) havuzda buluşacaktır. Değiştirenlerse…

193. Müslim, 249

Dönüş Yolunda

Hac/Umre yolculuğu biten kişi, dönüş yolunda da bazı sünnetlere riayet eder:

- **Dönüş duasını/zikrini yapmak**

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bir gazâdan, hacdan veya umreden dönerken, her ne zaman yüksekçe bir yere tırmansa üç kere tekbir getirdikten sonra şöyle derdi:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اٰيِبُونَ ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا، حَامِدُونَ، صَدَقَ اللّٰهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ

'Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na aittir, O'nun her şeye gücü yeter. Bizler geri dönüyoruz; tevbe ediyor, Rabbimize kulluk ediyor, secde ediyor, Rabbimize hamdediyoruz. Allah vaadini yerine getirdi, kuluna (Peygambere) yardım etti, (kâfir) orduları hezimete uğrattı.' " [194]

Bu zikir, hac/umre yolculuğunun özeti gibidir. Zikirden de anlaşılacağı gibi yolcunun kalbi iman, tevhid ve Allah'ı tazimle dolup taşmıştır. Haccın/Umrenin asli gayesi de budur.

- **Mescide uğrayıp iki rekât namaz kılmak**

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) ile birlikte bir savaşta bulunuyordum. Devem yavaşladı, yorgun düştü.

Allah Resûlü (sav) Medine'ye benden önce vardı. Ben de ertesi sabah vardım. Mescide gittik. Allah Resûlü'nü (sav) mescidin kapısında gördüm.

Bana, 'Şimdi mi geldin?' diye sordu.

Ben, 'Evet.' dedim.

Bana, 'Deveni bırak, mescide gir, iki rekât namaz kıl.' buyurdu.

194. Buhari, 1797; Müslim, 1344

Allah Resûlü (sav) bana, 'Deveni geri al. Parası da senindir.' buyurdu."[195]

Yolculuk dönüşü eve uğramadan mescide uğramak ve iki rekât namaz kılmak; hem Müslim'in önceliklerini göstermesi hem de seferi selametle tamama erdirdiği için Allah'a (cc) şükür olması cihetiyle önemlidir.

- **Ailesine haber vermeden eve gitmemek**

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) (yolculuktan dönen) kişinin gece vakti ailesinin yanına gelmesini yasakladı."[196]

Hadisin söylendiği dönemde eve gece gitmek, habersiz gitmekti. Bugün sosyal şartlar değişmiştir; çoğu ev halkı için gece ile gündüz arasında fark yoktur. Burada hikmet, ev halkını haberdar etmektir. Mevcut iletişim olanaklarıyla, kişi her vakit ev halkını haberdar edebilir.

- **İmkânı olanın çevresine ziyafet vermesi**

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Medine'ye döndüğünde bir deve veya inek kurban etti."[197]

Muâz ibni Muâz (rh) kanalıyla, Câbir ibni Abdullah'tan (ra) daha ayrıntılı bir rivayet nakledilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) benden iki ukiyye ve bir dirhem ya da iki dirhem karşılığında bir deve satın aldı. Medine yakınlarında, Sırâr denen bir yere geldiğinde bir inek kesilmesini emretti. Kervanda bulunanlar, kesilen hayvandan yediler. Allah Resûlü (sav) Medine'ye varınca bana mescide gidip iki rekât namaz kılmamı emretti ve sattığım devenin bedelini tartıp ödedi."[198]

Bu, kalpleri ısındırmak, yolculuk anılarını paylaşıp faydalı bilgiyi çoğaltmak ve yolculukta elde edilen manevi güzellikleri Müslimlere aktarmak için bir fırsattır. Zira Müslim ister hac, cihad, ilim gibi manevi yolculuklar

195. Buhari, 2097; Müslim, 715
196. Buhari, 1801
197. Buhari, 3089
198. Buhari, 3089

yapsın ister ticaret, seyahat, tatil gibi maddi yolculuklar yapsın, Allah'ın şu buyruğunu esas alır:

"De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da (Allah'ın) yaratmaya nasıl başladığına bir bakın. Sonra Allah, ahiret hayatını yaratıp var edecektir. Şüphesiz ki Allah, her şeye kadîrdir.' "[199]

"Şüphesiz ki sizden önce (Allah'ın iyi ve kötü toplumlara uyguladığı değişmez) yasaları geçti (yaşandı ve bitti). Yeryüzünde gezip dolaşın ve yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğuna bir bakın."[200]

Yolculuk ibret almak için olursa bir ibadettir. Kalbi, gözü ve duyguları besleyen manevi bir olgunlaşma sürecidir. Yolculuk sonrası buluşmalar, bu güzelliklerin paylaşımı için olmalıdır.

Hacdan/Umreden İstifade Etmenin Önündeki Engeller

Hacdan/Umreden istifade etmenin önünde bazı engeller vardır. Bu engeller söz konusu olduğunda, hac/umre yolculuğundan geriye yalnızca yorgunluk ve turistik seyahat anıları kalır. Hac/Umre kişiyi arındırmaz, itikadi ve amelî olarak olgunlaştırmaz, bilinç ve şuur yenilenmesi kazandırmaz… Bu sebeple, hacca/umreye muvaffak kılınan kişi, zikredilecek engellerden sakınmalı, dikkatli olmalıdır.

Şu bir gerçek: Bugün her yıl, milyonlarca insan hac/umre ibadeti için o topraklara gitmektedir. Ancak İslam ümmeti içinde haccın/umrenin dönüştürücü etkisi görülmemektedir. Bu da zikredilecek engellerin tahmin edilenin ötesinde olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. Yüce Allah'tan bu satırların, hac/umre yolcusu tevhid ehline faydalı olmasını umuyor ve O'ndan yardım isteyerek diyorum ki;

- **Haccın/Umrenin fıkhını ve gayelerini bilmemek**

Cehalet, sahibini maddi ve manevi hayırlardan mahrum eden bir hastalıktır. Hac/Umre yolculuğuna çıkacak kişi her işte olduğu gibi, bu işin fıkhını ve şer'i hikmetlerini öğrenmelidir. Zira haccın/umrenin fıkhını bilmeyen kişi ibadetini ifsad edebilir. Haccın/Umrenin hikmetlerini bilmeyen kişi de

199. 29/Ankebût, 20
200. 3/Âl-i İmrân, 137

ibadetin manevi ve dönüştürücü etkisinden faydalanamayabilir. Hac veya umreye niyet eden mümin, bekleme süresince manevi hazırlığını yapmalı, bilgi ve bilinç eksikliğini telafi etmelidir.

- **Niyetin Allah rızası olmaması**

Haccın/Umrenin sahibini dönüştürmesi, Allah rızası için olmasına bağlıdır. Allah için olmayan şey, "yok" hükmünde olduğundan manevi bir etkisinden söz etmek mümkün değildir. Allah Resûlü (sav), hac/umre telbiyesinde, bu anlama dikkat çekerek şöyle der:

اللّٰهُمَّ! حِجَّةٌ لاَ رِيَاءَ فِيهَا وَلاَسُمْعَةَ

"Allah'ım! İçinde riya ve sum'a (başkalarına duyurma) olmayan Hacca (niyet ediyorum)."[201]

Bugün hac, toplumsal bir statü hâlini almıştır. Çoğu insan dindar görünmek veya toplum tarafından kınanmamak için hac yapmaktadır. Muhafazakâr iktidara şirin görünmek için iş dünyasından ve sosyeteden insanların, boy boy umre fotoğrafı yayınlaması da umûr-u adiyedendir. Elbette bu niyetlerle yapılan haccın/umrenin sahibine bir faydası olmayacak, onu manevi olarak geliştirmeyecektir.

Molla Aliyu'l Kari'nin (rh) -sened/kaynak zikretmeksizin- aktardığı bir kıssada şu örnek anlatılmaktadır:

"Bir adam seleften bir âlimin yanına gelir. Aralarında şu diyalog geçer:

'Ben hacca gitmek istiyorum.'

'Ne kadar paran var?'

'İki bin dirhem.'

'Daha önce hac yapmadın mı?'

'Evet, yaptım.'

201. İbni Mace, 2890; Hadisin isnadında Yezîd ibni Ebân vardır. Bu nedenle hadisi zayıf kabul eden âlimler olduğu gibi, şahitleri nedeniyle tashih edenler olmuştur. Hadisin anlamına şahitlik eden -riyayı yasaklayan- sayısız nas vardır. Her hâlükârda hadis mana olarak sahihtir.

'Sana (nafile) hacdan daha faziletli olanı söyleyeyim: Bir borçlunun borcunu öde, bir dertlinin sıkıntısını gider.'

'…'

'Neyin var (niye susuyorsun)?'

'Ben yalnızca hacca gitmek istiyorum.'

'Hayır, sen yalnızca gidip gelmek, 'Falanca hac yaptı.' denilsin istiyorsun.' "[202]

Âdeta günümüzü yansıtan bu tablo, bugün olduğu gibi dün de haccın, kimileri tarafından riya ve gösteriş aracı olarak kullanılabildiğini göstermektedir. İnsanlar açlıktan ölürken çoğu insan, neredeyse her yıl umre yapmakta, farz haccı yapmalarına rağmen nafile hac yapmaya devam etmektelerdir. Çoğu, bu davranışını selef döneminde birden fazla hac/umre yapılmasıyla delillendirmektedir. Oysa bu kıyas birçok açıdan hatalı ve yanlıştır. Zira o dönemde hac/umre için bir binek ve yol azığı yeterlidir. Bugün hac/umre için harcanan para, o günün şartlarında bir servete karşılık gelmektedir. O gün toplumsal sorunlar çözülmüş, insanlar zekât/sadaka verecek insan bulamamaktadır. Bugün ise dünyanın yarısı açtır; her gün binlerce insan açlık ve açlığa bağlı hastalıklardan dolayı ölmektedir. O gün bir "İslam Devleti" vardır ve Müslimler inandıkları esaslara göre yönetilmektedir. Bugün ise dünyada İslam üzere bir devlet yoktur. İnananlar siyasi, iktisadi, hukuki … olarak cahilî düzenlerde yaşamaktadır. Mevcut durumu değiştirmek için yeryüzünün dört bir yanında İslami mücadele verilmektedir ve mücadelenin mali desteğe ihtiyacı herkes tarafından bilinmektedir. Hâliyle, yaşadığımız dönemi selef dönemine kıyas etmek, ilmî ve akli bir davranış değildir.

Özellikle sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla beraber hac/umre, bir ifşa ve reklam aracına dönüşmüştür. Attığı her adımın fotoğrafını/videosunu paylaşan insanlar, hac ve umrelerini âdeta duyurmaktadır. Allah Resûlü'nün (sav) şiddetle yasakladığı "sum'a", yani amelini başkalarına duyurmak, toplumu salih amelden haberdar edecek şekilde davranmak sıradanlaşmıştır.

202. Envâru'l Hucac fî Esrâri'l Hicac, s. 12

Seleme'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben (bu zamanda) Cundeb'ten başka kimseyi, 'Nebi şöyle buyurdu.' derken işitmedim. Cundeb'e yaklaştım ve onun şöyle demekte olduğunu işittim: 'Kim (işlediği hayrı şöhret için) insanlara duyurursa, Allah onun (gizli işlerini) duyurur. Kim de (herhangi bir hayrı) gösteriş için yaparsa Allah da onun gösterişçiliğini meydana çıkarır.' "[203]

- **Konfor arayışı**

Hac, meşakkatli bir yolculuktur; onu değerli kılan etkenlerden biri de bu meşakkatidir.

"İnsanlar arasında haccı ilan et. Yürüyerek ve (uzun yolculuk nedeniyle) yorulmuş binekler üzerinde, uzak yollardan sana gelsinler."[204]

İnsan, bir şeye ne kadar emek verir ve onun uğruna yorulursa o şey o kadar değer kazanır gözünde. Buna mukabil, bir şeyi ne kadar kolay elde ederse o kadar değersizleşir gözünde… Bugün hac/umre yolculukları konforlu, kalınan oteller konforlu, tüketilen azık konforludur… Artık VIP hac/umre, kral dairesinde konaklama, suit seçenekler, Mescid-i Nebevi'ye veya Mescid-i Haram'a yürüme mesafesinde beş yıldızlı oteller… vardır. İslam ümmetini kulluk ve kardeşlik cihetiyle eşitleyen hac/umre ibadeti, mezkûr konfor seçenekleri nedeniyle, bir statü yarıştırma ibadetine dönüşmüştür.

Geçmişte insanların duygu seli eşliğinde anlattığı şeyler, bugün birer şikâyet vesilesine dönüşmüştür. Tavâfın kalabalığından, havanın sıcaklığından, vakfenin yoruculuğundan… mızmızlanmak ve elbette orada bulunan diğer hacıların/umrecilerin gıybetini yapmak sıradanlaşmıştır.

Hacca/Umreye giden kul, yorgunluğun bu ibadetin bir parçası olduğunu, konfor arayışının ibadetin ruhuna aykırı olduğunu ve ibadete zarar vereceğini bilmelidir. Şikâyet etmek yerine kendini ibadetin akışına bırakmalıdır.

- **Haccı/Umreyi ertelemek**

Hac, bir gençlik ibadetidir. Zira mali olduğu kadar bedenî bir ibadettir.

203. Buhari, 6499; Müslim, 2987
204. 22/Hac, 27

Beden gücüne, sağlığa ve zindeliğe ihtiyaç vardır. Elbette yaşlı insanlar da hac/umre yapabilir, şer'i bir engel yoktur. Ancak hac ve umrenin en güzel şekliyle, ihsan üzere bir ibadet olması için gençliğin güç ve zindeliğine ihtiyaç vardır. Bugün maalesef, hac/umre dünyanın birçok yerinde, yaşlı ibadeti olarak algılanmaktadır. Ununu elemiş eleğini asmış insanların, geçmişi temizleme operasyonu gibi muamele görmekte, bir emeklilik aktivitesi gibi değerlendirilmektedir. Hiç şüphesiz bu durumda tağutların haccı bir kâr aracına dönüştürmesinin, hac/umre ibadeti için servet niteliğinde para talep etmelerinin de etkisi vardır. Çoğu insan hac/umre parasını ancak ahir ömründe denkleştirebilmektedir. Oysa kişi hacdan/umreden hakkıyla istifade edebilmek için onu hayatın baharında ifa etmeye çalışmalıdır: Umulur ki o da hayatımızın baharı olur. Bizi, ondan umulan ruhi olgunluğa genç yaşta eriştirir. Arındırır ve dönüştürür…

Hac ve umreyi ertelemenin zararlarından bir diğeri; ölüm ve hastalık sebebiyle bu ibadetten mahrum olma tehlikesidir.

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Haccetmek isteyen acele etsin." [205]

Hadisin İbni Mace ziyadesinde şu ifade yer almaktadır:

İbni Abbâs veya Fadl'dan (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, hacca gitmek isterse acele etsin; belki hastalanabilir, binit hayvanı kaybolup ölebilir veya değişik bir ihtiyaç çıkabilir." [206]

- **İbadetten ziyade çekimle meşgul olmak**

Dijital kültürün hayatımıza soktuğu yeniliklerden biri, fotoğraf/video çekimidir. Birçok yeniliğin aksine çekim, varlığa bakışımızı da değiştirdi. Artık yaşananların hakikatine nüfuz etmek ve eşyanın fıtratıyla bağ kurmak

205. Ebu Davud, 1732; Ahmed, 1833

206. İbni Mace, 2883; Rivayetin isnadında İsmâîl Ebû İsrâil vardır. Sadık (güvenilir) ancak kötü hafızalı bir ravidir. Ayrıca aşırı Şiilikle suçlanmıştır. Hakkındaki ihtilaf nedeniyle hadisi kimileri zayıf kimileri de hasen kabul etmiştir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 2838 No.lu Hadis Şerhi)

yerine varlığı kayda almakla meşgulüz. Örneğin bir âlim çok önemli şeyler anlatıyor; bakıyorsunuz, salonun yarısı dinlemekle değil dersi çekmekle meşgul. İbretlik bir mekânla karşılaşıyorsunuz; çoğunluk, tefekkürle değil kamera ayarlarıyla meşgul… Mezkûr dönüşümden ibadetler de nasibini aldı; bunların başında da hac/umre geliyor. Çoğu insan çekim yapmaktan ibadetin hikmet ve gayelerini anlamaya zaman bulamıyor. Bu durumun hastalığa dönüşmüş hâlini ise öz çekim ifade ediyor. Kişinin kendine aşık olması, narsisizm veya kibir/ucub olarak ifade edeceğimiz hastalık, insanın kendini sürekli kayıt altına alması, öz fotoğraflarını çekmesidir. İbadet mekânları söz konusu olduğunda bu duruma gösterişçi dindarlık, yani riya da ekleniyor. Kişi, mekânla bütünleşen resimlerini çekiyor. Bunca olumsuzluğun bir araya geldiği bir ibadet de kalpleri dönüştürmüyor hâliyle.

Bu durumla bağlantılı olarak şunu da ekleyebiliriz: Geçmişte insanlar, hacca/umreye dair anıları dinliyor, yürekleri mukaddes beldelere özlem ve sevgiyle doluyordu. Evet, bazı fotoğraflar vardı. Ancak bunlar, özlem arttırmaktan öte bir işlev görmüyordu. Bugün ise, çoğu insan oturduğu yerden o beldeleri izliyor. O kadar ki çoğu insan sanal bir doygunluğa ulaşıyor. O topraklara varacak olsa bile, ilk defa görmenin heyecanıyla kalbi çarpmıyor maalesef. Bu da dijitalleşmenin zararlarından biri olsa gerek.

- **Aşırılık**

Hacdan istifade etmenin önündeki engellerden biri; aşırılıktır. Aşırılıktan kastımız mukaddes toprakları ve hac şiarlarını aşırı tazim etmek, onlardan fayda ve zarar beklemek, Nebevi sünnetin dışına çıkarak cahiliye fiillerini yapmaktır. Zira şer'i ölçülerin dışına çıkan her inanış/eylem aşırılık, her aşırılık da helak olma sebebidir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Akabe sabahı bineğinin üzerinde bana, 'Benim için taş toplar mısın?' dedi. Ben de gerekli taşları topladım, sapan taşı büyüklüğündeydiler. Onları eline koyduğumda elindekilerden birini göstererek, 'İşte

bunun gibilerini topla. **Dinde aşırılıktan sakınınız. Çünkü sizden öncekiler ancak dinde aşırılıkları sebebiyle helak olmuşlardı.**' dedi."[207]

Allah Resûlü (sav) şeytan taşlamada dahi ölçülü olmayı emretmiş, büyükçe taşlarla daha iyi şeytan taşlanacağı düşüncesini mahkûm etmiştir. Zira bu, şeytan taşlama şiarının ardındaki anlamı görmemek, taşa takılmak anlamına gelir. Yine daha önce geçtiği gibi Ömer (ra) Haceru'l Esved'e gelerek şöyle der:

"Ben kesinlikle biliyorum ki sen sadece bir taşsın; ne zarar verebilir ne de fayda sağlayabilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün (sav) seni öptüğünü görmeseydim ben de öpmezdim."[208]

Bugün birçok insan tevhidî bir bilince sahip olmadığından; ibadetle arınmak şöyle dursun, ibadeti de kendini de kirletmektedir. Taş ve toprak fayda verecekmiş gibi, bezlere sürünmek zararı defedecekmiş gibi davranışlar, cahiliye davranışlarını tekrarlamaktır. İbrâhîmî bir ibadet olan ve baştan sona tevhid inancını simgeleyen hac, ancak tevhidî duyarlılığa sahip olanlara fayda verir. Gerek haccın/umrenin kabulü, gerekse onun manevi ikliminden faydalanmak, ancak tevhid akidesi ve sünnet hassasiyetiyle mümkündür. İçinde şirk ve bidatin olduğu her davranış, batıl olması yanında sahibine vebaldir.

- **Fırka ve gruplara ayrılmak**

Hac/Umre, sosyal bir ibadettir. Gayelerinden biri ümmet ve kardeşlik bilincini yenilemektir. Maalesef bugün, çoğu ülke kendi bayrağı, kendi çadırı, kendi organizasyonu, kendi rehberi, kendi programıyla… hacca/umreye gelmektedir. Tağutlar, âdeta ümmet ve kardeşlik duyguları oluşmasın diye, özel bir çaba içindedir. Hacılar/Umreciler farklı renk ve kültürden insanlarla kaynaşmak yerine, konforlu çadırlarında farklılık tespitleri yapmakta, bol bol gıybet, istihza ve nefsini tezkiye gibi günahlar işlemektedir. Ulus devlet tuzağıyla her birine ezberletilen, kerameti kendinden menkul, orada bulunan herkesten üstün olduklarını anlatan bir tarih anlayışları vardır. Hacda/Umrede dahi, afyon görevi gören uydurulmuş tarih sarhoşluğundan uyanamamaktalardır. Örnek olması açısından, şahit olduğum bir manzarayı

207. Nesai, 3057; İbni Mace, 3029
208. Buhari, 1597; Müslim, 1270

aktarmak istiyorum: Tavâf esnasında bir grup Türkiyeli kol kola girmiş, tavâf edenlerin şaşkın bakışları altında, herkesten farklı ve kendilerine has makamlarıyla teşrîk tekbirleri getiriyorlardı. Sinelerinde herkesten ayrı olduklarını belli eden bayrakları, yüzlerinde biz fanilerden üstün olduklarını belli eden şanlı tarihlerinin gururu... Diğer tüm tavâf ehli gibi öylece bakakalmıştım. Özellikle İran, Türkiye gibi cahilî bir milliyetçilik taşıyan ve Arapları aşağılayan toplumlarda bu ayrışma hâli çok daha belirgin oluyor. Hâliyle hacdan/umreden istifade etmeleri de daha zor oluyor.

- **Alışveriş çılgınlığını hacca taşımak**

Bizler kapitalist cahiliye çağını yaşıyoruz. Beşerî ve batıl dinlerden olan kapitalizmin birey ahlakına yansıyan günlük ritüeli alışveriştir. Bu alışverişi fıtri olandan ayıran husus, ihtiyaç olsun veya olmasın, bir alışkanlık olarak alışveriş yapmaktır. Bu alışkanlığı o topraklara taşıyan hacı/umreci, ibadetini ifsad edecek kadar alışverişe gömülebilmektedir. Batı dünyasının yerli işbirlikçilerle el ele vererek, her yeri alışveriş mahalleriyle donatması da bu durumda etkilidir. Zira onlar, inananlar hacdan faydalanmasın ve geldikleri gibi dönsünler diye tuzaklar kurmakta, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için mallarını harcamaktalardır; Kur'ân'ın haber verdiği gibi...

"Hiç kuşkusuz kâfirler, Allah'ın yolundan alıkoymak için mallarını harcarlar. Harcayacaklar da... Sonra o harcamaları (yüreklerini yakan) bir pişmanlığa dönüşecek, sonra da yenilgiye uğrayacaklar. Kâfirler toplanıp cehenneme sürükleneceklerdir."[209]

Elbette hacda ticaret yapmak serbesttir.[210]

Burada kastettiğimiz ticaret yapmamak değil, tüketim kültürünü o topraklara taşımak, orada dahi cahiliyeden arınamamaktır. Hacdan ziyade alışverişe odaklanmaktır.

209. 8/Enfâl, 36

210. İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ukâz, Mecenne ve Zu'l Mecâz; cahiliye döneminde bulunan çarşılardı. İslam gelince, Müslimler bu çarşılarda ticaret yapmayı günah saydılar. Bunun üzerine Allah (cc) şu ayeti indirdi: '(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda ise herhangi bir günah yoktur.' "(Buhari, 2098)

"Allah'ın ihsan ve lütfunu elde etmek için (hac döneminde ticaret yapmanızda) bir sakınca yoktur. Arafat'tan indiğinizde Meş'ar-ı Haram'ın (Müzdelife) yanında Allah'ı anın. Sizi hidayet ettiği gibi siz de O'nu anın. (Sizi hidayet etmeden) önce sizler sapıklardandınız. (Bunu unutmayın.)" (2/Bakara, 198)

HAC AHKÂMI

Haccın Hükmü

Hac; Kur'ân, Sünnet nasları ve ümmetin icmasıyla farzdır.

"Onun içinde apaçık ayetler ve İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse emniyettedir. **Ona yol bulanlara/güç yetirenlere (Allah'ın hakkı olarak) evi haccetmeleri farzdır.** Kim de inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere ihtiyacı olmayandır."[1]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bize hutbe verdi ve şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Allah, size haccı farz kılmıştır, öyleyse haccediniz.'

Bu sırada bir kimse, 'Ey Allah'ın Resûlü, her yıl mı haccedilecek?' dedi.

Efendimiz (sav) sükût etti, o kimse bu soruyu üçüncü defa sorduğundan Allah Resûlü (sav), 'Eğer 'Evet.' dersem (her yıl) hac farz olacak, buna da gücünüz yetmeyecektir.' buyurdu ve şöyle devam etti:

'Sizi serbest bıraktığım sürece beni bırakın (gereksiz soru sormayın). Sizden öncekilerin helak olması ancak ve ancak peygamberlerine ters düşmeleri ve çokça soru sormaları nedeniyledir. Dolayısıyla size bir şey emrettiğimde gücünüz yettiğince onu yerine getiriniz. Bir şeyi yasakladığımda da onu bırakınız.' "[2]

Kendisinden ilim aktarılan tüm ulema, haccın farz olduğunda icma etmiştir.[3]

1. 3/Âl-i İmrân, 97
2. Müslim, 1337
3. bk. El-Muğnî, 3/213, 2196. Mesele

Haccın Farz Olması İçin Gerekli Şartlar[4]

Bir insanın hac ibadetiyle mükellef olması için bazı şartlar vardır.

- **Akıllı olmak**

Akıl, teklifin, doğal olarak tüm ibadetlerin temel şartıdır. Akli dengesi yerinde olmayan kişi, şeriatın emir ve nehiyleriyle mükellef değildir. Zira aklı baliğ olmayan kişilerden kalem kaldırılmıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyan kişi, aklı baliğ oluncaya kadar küçük çocuk, akıllanıncaya veya o durum ondan geçinceye kadar deli kimse."[5]

- **Müslim olmak**

Sözlerinde, fiillerinde veya benimsediği inancında küfür ya da şirke irtikab eden kâfir ve müşrikin yaptığı ameller, Allah (cc) katında makbul değildir. Bu kimseler haccın farzlarını ve sünnetlerini en güzel şekilde yerine getirip, olması gereken vasıfta bir hac yapsalar dahi amelleri Allah katında kabul olmaz. Çünkü onlar haccın şartlarını, rükunlarını, farzlarını ve sünnetlerini tam olarak yerine getirseler de tüm amellerin sıhhat şartı olan, "Allah'ı ibadette birlemek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak" şartını yerine getirmemişlerdir.

Allah (cc) şöyle buyurur:

"De ki: 'Ancak ben de sizin gibi bir insanım. Bana: 'İlahınız ancak tek bir ilahtır.' diye vahyolunuyor. Artık kim Rabbi ile karşılaşmayı (ve ondan bir mükâfat almayı) umuyorsa, salih amelde bulunsun ve hiçbir şeyi Rabbine ibadette ortak koşmasın.' "[6]

"Kâfirlerin amellerinin (durumu), düz bir arazideki seraba benzer. Susuz kişi onu su zanneder. Sonunda oraya varınca hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur. Allah, yaptıklarının karşılığını eksiksiz verir. Allah, hesabı çabuk görendir."[7]

4. Zikredilecek şartların bir kısmı vücup şartı, bir kısmı sıhhat şartıdır.
5. Ebu Davud, 4398; İbni Mace, 2041
6. 18/Kehf, 110
7. 24/Nûr, 39

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi." [8]

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur." [9]

Müslim olmadan yapılan hac sahih midir?

Şirk hâlinde yapılan ibadetler geçersizdir, zira bir amelin kabulü için tevhid şarttır. Şirk hâlinde hac yapan sahabiler, İslam'a girdikten sonra Allah Resûlü'nün (sav) emriyle haclarını yenilemiş, İslam haccını yapmışlardır. Bugün, şirk hâlinde hac yapanlar tevhid nimetiyle buluştuktan sonra, tevhid üzere hac yapmalılardır.

- **Buluğa ermek**

"Uyanıncaya kadar uyuyandan, **buluğa erene dek çocuktan**, akıllanana dek deliden kalem/sorumluluk kaldırılmıştır." [10]

Çocuklar hac yapabilir mi?

Çocukluk döneminde yapılan hac sahihtir; hem çocuk hem de velisi haccın ecrini alır. Ancak çocuk buluğa erdikten sonra kendi iradesiyle farz haccı eda etmelidir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), Ravhâ'da bir kervanla karşılaştı ve 'Bu topluluk kimdir?' diye sordu.

Onlar da, 'Biz Müslimleriz. Sen kimsin?' dediler.

Allah Resûlü de (sav), 'Allah'ın resûlüyüm.' buyurdu.

Bunun üzerine bir kadın kendisine bir çocuk gösterdi ve 'Bunun haccı olur mu, ey Allah'ın Resûlü?' diye sordu.

Allah Resûlü de (sav), 'Evet, olur. Sana da ecir olur.' buyurdu." [11]

8. 39/Zumer, 65
9. 14/İbrahîm, 18
10. Ebu Davud, 4398
11. Müslim, 1336

• **Hür olmak**

Yüce Allah'a hamdolsun; bugün için geçerli olmayan kölelik, geçerli olduğu dönemlerde haccın farziyetine engeldi.[12] Zira kölenin iradesi yoktu; hacla mükellef tutulsaydı onun için ağır bir yük olacaktı. Şeriat ağır yükleri kaldırdığı için köleyi, mal ve zaman isteyen hac ibadetinden muaf tutmuştur. Bir vesileyle hac yaparsa bu nafiledir. Bununla birlikte eğer özgürlüğüne kavuşursa kendi iradesiyle hac yapmalıdır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim (kölelik hâlinde) hac yapar da sonra azat edilirse tekrar hac yapması gerekir. Kim çocukken hac yapar da sonra buluğa ererse tekrar hac yapması gerekir."[13]

• **Hacca güç yetirmek**

Hac ibadetiyle mükellef olmak için güç yetirmek/imkân/istitae şarttır. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Ona yol bulanlara/güç yetirenlere (Allah'ın hakkı olarak) evi haccetmeleri farzdır."[14]

Güç yetirmek/İstitae, Allah Resûlü'nün (sav) açıklamaları ve sahabe fetvalarından anladığımız kadarıyla üç anlama gelmektedir:

- Bedenen sıhhatli olmak
- Hac yolculuğu için maddi imkânlara sahip olmak
- Hac yolculuğunun emniyetli olması

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fadl, Peygamber'in terkisinde bulunuyordu. Has'am Kabilesi'nden bir kadın geldi. Fadl kadına bakıyor, kadın da ona bakıyordu. Peygamber (sav) Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi.

12. Köleliğin kaldırılmasına dair bk. 3/329
13. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8613. Bu, Allah Resûlü'nden merfu olarak da rivayet edilmiştir. Hadisin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. (bk. El-Muhallâ, 5/13-19, 812. Mesele)
14. bk. 3/Âl-i İmrân, 97

Kadın, 'Allah'ın (hac) farzı babamı yaşlıyken, bineği üzerinde duramayacak bir hâldeyken yakaladı. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav) 'Evet.' diye cevap verdi.

Bu olay, Vedâ Haccı'ndaydı."[15]

Allah Resûlü (sav) binekte duramayacak kadar hasta olan birinin yerine hac yapılabileceğini beyan eder.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ona ulaşacak (maddi) genişlik bulunması ve onunla Ka'be arasına girecek bir engel olmamasıdır."[16]

Abdullah ibni Zubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ona gidecek kuvvet bulabilmektir."[17] [18]

15. Buhari, 1855; Müslim, 1334
16. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 8641
17. Tefsîru't Taberî, 6/43, Âl-i İmrân Suresi 97. ayetin tefsiri
18. Hacca güç yetirmekle ilgili bazı meseleler:

• Güç yetirmeye dair bazı rivayetler:

Güç yetirmenin "azık ve binek" olduğuna dair merfu ve mevkuf birçok rivayet varid olmuştur. Bu rivayetler hem sened hem de metin yönünden problemlidir.

Sened yönünden problemlidir, zira rivayetin geldiği her isnad hakkında konuşulmuştur. Örneğin Tirmizî (rh) hadisi rivayet ettikten sonra, "Bu hadisi yalnızca İbrâhîm ibni Yezid El-Hevzi kanalıyla İbni Ömer yoluyla biliriz. İlim ehlinden bir kısmı hafızasındaki (zayıflık) nedeniyle İbrâhîm hakkında konuşmuştur." der. (bk. Tirmizi, 2998)

Beyhakî (rh), "Başka hadisler de rivayet edilmiştir; hiçbiri sahih olmaz." der. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8637)

İbni Mace'de varid olan bir başka rivayet vardır ki, isnadında Amr ibni Atâ vardır. Bu ravi hakkında da ihtilaf edilmiştir. (bk. Şerhu Suneni İbni Mâce, 2852 No.lu Hadis Şerhi) Bu vb. isnad problemleri nedeniyle rivayeti zayıf kabul eden âlimler olduğu gibi, rivayetlerin toplamından yola çıkarak sahih kabul eden âlimler de olmuştur. (bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 2/486; İbn-i Kesîr Tefsîri, 2/468-469, Âl-i İmrân Suresi 97. ayetin tefsiri)

Metin yönünden problemlidir; zira, rivayetlerin zahirine göre binek bulmayana hac farz değildir. Oysa Kur'ân ve Sünnet, yürüyerek hac yapmanın caiz olduğuna işaret etmiştir:

"İnsanlar arasında haccı ilan et. **Yürüyerek** ve (uzun yolculuk nedeniyle) yorulmuş binekler üzerinde, uzak yollardan sana gelsinler." (22/Hac, 27)

İmam Buhari de bu ayeti bineğin şart olmadığına delil almıştır. (bk. Fethu'l Bârî, 1514-15 No.lu Hadis Şerhi)

• Güç yetirme ölçüsü değişir

Güç yetirmek kavramı, her çağ ve bölge için farklıdır. Örneğin Mekke'ye yakın oturan biri yürüyerek de olsa hacca ulaşabilir. Ancak bir Japon'un yürüyerek hac yapması neredeyse imkânsızdır; onun için binek gerekmektedir. Geçmiş ulemanın şahit olmadığı yeni şartlar da bugün için söz

"İnsanlar arasında haccı ilan et. Yürüyerek ve (uzun yolculuk nedeniyle) yorulmuş binekler üzerinde, uzak yollardan sana gelsinler." [19]

Engellilerin Haccı

Engelli biri hac yapmak isterse haccı sahihtir. Ancak, engelliler hacla mükellef değildir. Engelliler, "güç yetiren" kapsamında değildir. Zira Yüce Allah, bedensel engelli Müslimleri şer'i farzlardan muaf tutmuştur:

"Allah'a ve Resûl'üne karşı samimi olup da zayıf olan, hasta olan ve harcayacak mal bulamadığı için (savaşa katılmayanlara) bir günah yoktur." [20]

"Kör olana sakınca yoktur, topal olana sakınca yoktur, hasta olana sakınca yoktur." [21]

Bu ayetler, umumi birer şer'i kaide kabul edilmiştir. Bedeninde bulunan bir engel nedeniyle bir farzı yerine getiremeyen kişi sorumlu değildir. Haccın vücup şartlarından biri, güç yetirmektir ve engelli birey, "güç yetirme" sıfatına sahip değildir.

Engelli birey hac yapacak maddi imkâna sahipse ve yerine hac yapacak gönüllü birini bulursa masraflarını karşılayarak onu hacca gönderir. [22]

- **Kadın için mahrem şartı** [23]

Kendisi için hac farz olan bir kadın, yol emniyeti var ve yolculukta eşlik edecek güvenilir bir topluluğa sahipse hac/umre yapabilir, mahrem şart değildir. Zira Allah Resûlü'nün (sav) hanımları, Raşid Hilafet Dönemi'nde güvenli bir topluluk içinde hac yolculuğuna çıkmışlardır, yanlarında mahrem yoktur.

---

konusudur. Bunun başında da (yapay) sınırlardan geçiş izni ve ülkelere musallat olan siyasi eşkıyaların giriş izni vermesi gelir. Hâliyle hacca güç yetirmeyi sınırlamak yerine "Bedenî ve mali güce sahip olana, yani hacca ulaşmasına bir engel bulunmayana hac farzdır." demek, daha isabetlidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

19. 22/Hac, 27
20. bk. 9/Tevbe, 91
21. bk. 24/Nûr, 61
22. Tafsilat için bk. s. 347
23. Bir grup âlim, bu meseleyi "güç yetirme" bahsinde ele almışlardır. Bakış açıları şudur: Kadının hacca güç yetirmesi için, hac yolculuğunda kendisine eşlik edecek mahreminin olması şart mıdır, değil midir?

İbrâhîm ibni Abdurrahman ibni Avf'tan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) yaptığı son hacda Peygamber'in (sav) hanımlarına hac yapmaları için izin verdi. Onlarla birlikte Osmân ibni Affân ve Abdurrahman ibni Avf'ı (ra) gönderdi."[24]

Yine Allah Resûlü (sav) güvenilir olan bir sahabeyi gönderip eşini getirmesini istemiştir.

Ebu Râfi'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben bir yere gitmekle görevliydim. Allah Resûlü (sav) bana, 'Meymune'yi bana getirebilir misin?' dedi.

Ben de, 'Ey Allah'ın Nebisi, ben bir yere gitmekle görevlendirilmiştim.' dedim.

Allah Resûlü de (sav), 'Benim istediğim bir şeyi istemiyor musun?' dedi.

'Bilakis, isterim Ey Allah'ın Resûlü' dedim.

Bana, 'O zaman git ve onu getir.' dedi.

Ben de gidip onu alıp getirdim."[25] [26]

24. Buhari, 1860

25. Ahmed, 27185

26. Bu meseleye dair İslam âlimleri arasında ihtilaf olmuştur. İbni Ruşd (rh) ihtilafa dair şunları aktarır:

"Bu babın ihtilaf edilen konularından biri de kendisiyle birlikte hac yolculuğuna çıkacak bir mahremi bulunmayan kadına haccın vacip olup olmadığı meselesidir. İmam Mâlik ile İmam Şâfii, 'Bu, kadın için vücup şartı değildir. Kadın, emniyetli birkaç kadın arkadaş bulursa hac yolculuğuna çıkabilir.' demişlerdir. İmam Ebû Hanife, İmam Ahmed ve bir kesim ise 'Kadınla birlikte hac yolculuğuna çıkacak bir mahremi bulunmazsa kadına hac vacip olmaz.' demişlerdir." (Bidâyetü'l Müctehid, 1/158)

Bu ihtilafın bazı nedenleri vardır:

• **İlki**; İbni Ruşd'ün (rh) aktardığı umum ile hususi rivayetin çakışmasıdır.

"Bu ihtilafın sebebi, haccın ve hac yolculuğuna çıkmanın vücubuna dair olan emir ile, kadının beraberinde bir mahremi bulunmaksızın üç günlük bir yolculuğa çıkmasına dair olan yasak arasında bulunan çelişkidir. Zira Ebû Said el-Hudrî, Ebû Hureyre, İbn Abbas ve İbn Ömer'in hadisleri ile sabittir ki Peygamber (sav) Efendimiz, 'Allah'a ve Kıyamet Günü'ne inanan bir kadının -beraberinde bir mahremi bulunmaksızın- yolculuğa çıkması helâl değildir.' buyurmuştur. Haccın vücubuna dair olan emrin umumunu bu hadise üstün kılanlar, 'Kadın, beraberinde mahremi bulunmasa da hac yolculuğuna çıkabilir.' demişlerdir. Haccın vücubuna dair emrin umumunu bu hadis ile tahsis edenler ya da bu hadisi hac yoluna güç yetirmenin bir tarifi mahiyetinde görenler ise, 'Kadın -beraberinde mahremi bulunmaksızın- hac yolculuğuna çıkamaz.' demişlerdir." (age)

Şüphe yok ki; bir konuda umumi ve hususi naslar varid olmuşsa tahsis edici nas takdim edilir ve nassın umumiyeti onunla sınırlanır. Buna göre mahrem şartını zikreden naslar, haccı emreden nasları tahsis eder.

İlginçtir; İbnu Dakîku'l Îd (rh) bu ihtilafı, iki umumun zıtlığı olarak değerlendirmiştir:

"Bu mesele iki umumî/genel delilin birbirlerine muhalefet etmesi ile ilgilidir. (İlk delil) Yüce Allah'ın, 'Ona yol bulanlara/güç yetirenlere (Allah'ın hakkı olarak) evi haccetmeleri farzdır.' (3/Âl-i İmrân, 97) sözüdür. Bu ayet, erkekler ve kadınlar için geneldir. Ayetin gerektirdiği ise yolculuğa çıkabilme (imkânı) bulunduğunda haccın yapılmasının herkesin üzerine vacip olmasıdır. (İkinci delil) Nebi'nin (sav) şu sözüdür: 'Kadın, yanında mahremi olmadan sefere çıkmasın.' Bu hadis (kadınların yapacağı) her yolculuğu kapsar; dolayısıyla hac da bunun içine girer." (Fethu'l Bârî, 1862 No.lu Hadis Şerhi)

• **İkincisi**, mahrem şartının mutlak olup olmadığıdır. Mahrem şartını mutlak kabul edenler, hangi şart ve durumda olursa olsun kadın, mahremle yola çıkmalıdır, demişlerdir. Oysa Raşid Halifeler Dönemi'nden aktardığımız gibi, Allah Resûlü'nün (sav) hanımları emniyet ortamında ve emin insanların bulunduğu ortamda, mahremleri olmadan hac yapmışlardır.

• **Üçüncüsü**, Adiy ibni Hâtim rivayetinin nasıl anlaşılacağı meselesidir.

Adiy ibni Hâtim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, Nebi'nin (sav) yanındayken bir adam gelerek kendisine fakirliğinden şikâyette bulundu. Sonra bir başkası geldi. O da kendisine çaresizliğinden şikâyet etti.

Allah Resûlü (sav), 'Ey Adiy! **Eğer Allah sana ömür verirse bineğine binmiş bir kadının, Hîre'den (Kûfe'den) yola çıkıp Ka'be'yi tavâf edeceğini ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmadığını göreceksin**. Eğer Allah sana ömür verirse Kisra'nın hazinelerinin Müslimler tarafından fethedildiğini de göreceksin. Eğer Allah sana ömür verirse bir insanın, eline bir avuç altın ve gümüş alıp sokağa çıktığı, zekât verecek adam bulamadığı ve kimsenin zekât kabul etmediği zamanları da göreceksin.' buyurdu." (Buhari, 3595; Müslim, 1016)

Bu hadiste Allah Resûlü (sav), bir kadının Hîre'den Ka'be'ye tek başına geleceğini haber verir. Bu, Irak bölgesinden bugünkü Suudi Arabistan'a yapılan bir yolculuktur. Yol emniyetinin olduğu yerlerde kadının yalnız yolculuk yapabileceğinin delilidir. Zira hadisin bazı rivayetlerinde, "yanında kocası olmaksızın" lafzı vardır. (bk. Fethu'l Bârî, 1860-1864 No.lu hadis şerhleri)

Bir grup âlim, "Bu hadis, olacağı aktarmıştır, caiz olanı değil." demiştir. (bk. age.) Bir grup âlim de geleceğe dair haber veren nasların gaybi naslar olduğunu, çoğu zaman misal vermek suretiyle olayı o günün insanına anlattığını, bu ve benzeri hadislerden hüküm çıkarılamayacağını söylemişlerdir. Adiy ibni Hatim hadisinin bu konuda delil olmadığını söylemek üç yönden isabetsizdir. **İlki**; bu hadis İslam'ın yüceliğini (ulaşacağı şerefli mertebeyi) övmek için söylenmiştir, bu da cevaza delildir. (bk. age.) **İkincisi**; Allah Resûlü (sav) caiz olmayan bir şeyi örnek olarak vermez. **Üçüncüsü**; Adiy ibni Hatim bunun vuku bulduğunu, kendisinin de buna şahit olduğunu haber verir. Bu da İslam topraklarında emniyet sağlandıktan sonra kadınların mahremleri olmadan yolculuk yaptıklarını gösterir. Hâliyle, mezkûr gerekçelerle Adiy ibni Hatim rivayetini delil almamak isabetli değildir.

Bir grup âlim; farz olan ibadette kadının mahremsiz yolculuk yapabileceğini, nafile ve mübah yolculuklarda bunun caiz olmadığını söyler ve buna dair icma nakleder. (bk. age.) İlginç olan, Ömer Dönemi'nde Allah Resûlü'nün (sav) hanımları nafile hac yolculuğu yapmıştır. Bu, tüm sahabenin huzurunda gerçekleşmiş ve bir nevi sukuti icma söz konusu olmuştur. Buna rağmen farz ibadet dışında mahremsiz yolculuk olmayacağına dair icma nakletmek, kabul edilebilir değildir. Bu da fıkıhta özensiz icma nakletmenin örneklerinden biridir.

Her ne kadar emniyet ortamında kadının mahremsiz yolcuğunun caiz olduğuna inansak da efdal olan, Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyelerinde olduğu gibi, kadının mahremiyle yolculuk yapmasıdır.

Mahrem Kimdir?

Mahrem, evlenilmesi haram olan kimsedir. Bu da üç yoldan biriyle gerçekleşir:

Nesep yoluyla mahrem olanlar: Nesep yoluyla mahrem olanlar, akrabalar arasından kendileriyle evliliğin haram olduğu kimselerdir.

Evlilik yoluyla mahrem olanlar: Evlilik nedeniyle kaynana/kayınbaba, hanımın başka eşten olan çocukları…

Şu ayette akraba ve evlilik yoluyla haram olanlar anlatılmıştır:

"(Şu insanlarla evlenmeniz) size haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşinizin kızları, kız kardeşinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınlarınızın sizin yanınızda büyüyen çocukları -şayet anneleriyle zifafa girmediyseniz (onların sizden olmayan çocuklarıyla evlenmenizde) sizin için bir günah yoktur- sizin soyunuzdan olan çocuklarınızın eşleri, geçmişte kalanlar hariç iki kız kardeşi (aynı nikâh altında) bir araya getirmeniz … Şüphesiz ki Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[27]

Süt emzirme nedeniyle mahrem olanlar:

Amra binti Abdurrahman'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in hanımı Âişe şöyle dedi: 'Peygamber'in yanındaydım. Hafsa'nın odasında (içeri girmek için) müsaade isteyen bir erkeğin sesini duydum.

'Ey Allah'ın Resûlü! Sanırım bu seslenen, -Hafsa'nın süt amcası- falancadır. Ey Allah'ın Resûlü! Bu adam senin evine girmek için müsaade istiyor.' dedim.

Allah Resûlü, 'Sanırım doğru, bu, -Hafsa'nın süt amcası- falancadır.' buyurdu.

Zira hayır, fazilet ve saadet Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyelerindedir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir kadının bir gün ve bir gecelik yolculuğa yanında mahremi bulunmadan çıkması helal değildir." (Buhari, 1088; Müslim, 1339)

27. 4/Nisâ, 23

Bunun üzerine ben -kendi süt amcamdan söz ederek-, 'Falanca hayatta olsaydı benim yanıma girebilirdi.' dedim.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Evet, doğumdan haram olan, süt emmeden de haram olur.' buyurdu."[28]

Aynı kadından süt emenler, aynı anneden doğmuş gibidir. Süt içtiği anneden doğacak olsa sahip olacağı tüm mahremiyet bağları, sütle de sabit olur.

- **Hac aylarında olmak**

Haccın sahih olması için hac menasikinin hac ayları içinde yapılması gerekir.

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[29]

Bilinen aylar; Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Bunlar Yüce Allah'ın hac için seçtiği aylardır. Hac için ihrâma bu aylarda girilir. Haccın vakitlerinden önce ve sonra hac için ihrâma girmek caiz değildir.[30]

- **Hac, Fırsat Bulunduğu Ân Yapılmalıdır**

Şer'i tüm emirlerde aslolan, fırsat bulunduğu ânda yapılması, fevri olmasıdır. Zira emir, doğası itibarıyla, hemen yerine getirilmeyi gerektirir. Özel bir nas gelip şer'i bir emrin ertelenebileceğine izin vermedikçe şer'i emrin ilk fırsatta yerine getirilmesi zorunluluktur.[31]

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Haccetmek isteyen acele etsin."[32]

28. Buhari, 2646; Müslim, 1444
29. 2/Bakara, 197
30. Maalesef ülkemizdeki bazı siyasetçiler, hacda izdiham olduğunu anlatmak için, "Hac her yıl Kurban Bayramı'na denk geliyor." demiş ve yılın tüm aylarında hac yapmayı önermişlerdir. Cehaletin bu kadarı ancak tahsille mümkün olsa gerektir.
31. Bu meselenin iki ayrı boyutu vardır:
İlki, emrin fevriyet gerektirip gerektirmediğidir. Bu, usulu'l fıkh ilminin konusudur.
İkincisi, özel olarak hac ibadetinin ömri mi fevri mi olduğu meselesidir. Bu, fıkıh ilminin konusudur.
32. Ebu Davud, 1732

İbni Mace rivayetinde geçen şu ziyade, emrin gerekçesini açıklamaktadır:

"Kim, hacca gitmek isterse acele etsin; belki hastalanabilir, binit hayvanı kaybolup ölebilir veya değişik bir ihtiyaç çıkabilir." [33] [34]

Hac yapacak fırsatı bulan kişi, şer'i bir engel yoksa hac ibadetini ifa etmelidir. Hastalık, yol emniyetinin olmaması veya sıra gelmemesi gibi durumlar haccı ertelemek için şer'i mazeretlerdir. [35]

Bir Başkası Yerine Hac Yapmak

– Şeriatta aslolan, ibadetlerde niyabet olmamasıdır, yani bir insan bir başkasının yerine ibadet yapamaz. Delilleri aşağıda zikredileceği üzere hac ibadeti, bu genel ilkenin istisnasıdır.

33. İbni Mace, 2883

34. Hac konusunda acele etmeyi emreden hadislerin sıhhatinde tartışılmıştır. Hadisin iki illeti zikredilmiştir. İlki, İsmâîl ibni Halife Ebu İsrail'dir. Bu ravi hıfzı zayıf, hatası çok olan bir ravidir. Rivayete mutabi olarak zikredilen bir diğer rivayetin isnadında Mihran ibni Ebî Safvan vardır. Ebî Zur'a (rh), onun meçhul bir ravi olduğunu söylemiştir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1790-92 No.lu Hadis Şerhi) Ancak tüm yollarıyla birlikte hadiste ihticac eden âlimler olmuştur. İmam Ahmed, Ebû Dâvûd, İbni Mace bunlardandır. Şevkânî de (rh) tüm yollarıyla hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir. Hadisin isnadında konuşulsa da şer'i naslar metinde zikredilen anlamın sıhhatine işaret eder. Şer'i emirlerde fevriyeti emreden naslar, lugat olarak emrin fevriyeti gerektirmesiyle de uyumludur.

35. Bir grup fakihimiz haccın fevri olmadığını, ertelenebileceğini söylemişlerdir. Delil olarak şunu zikretmişlerdir: Hac, hicretten hemen sonra farz oldu. Mekke, H 8. yılda fethedildi. Nebi (sav), H 9. yılda Ebû Bekir (ra) imamlığında Müslimleri hacca yolladı. Kendisi ise haccı H 10. yılda yaptı. Bu da haccın ertelenebileceğinin delilidir.

Bu delil isabetli değildir. Zira içinde birçok ihtimal barındırmaktadır. Allah Resûlü'nü (sav) hacdan alıkoyan şeyin ne olduğu tam anlamıyla bilinmemektedir. Örneğin o (sav), dokuzuncu yılda çıplak tavâfı yasaklatmış ve müşriklerin hac yapmasını yasaklayan bir genelge yayınlatmıştır:

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak birer necistir/pisliktir. Bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Şayet (onların Mescid-i Haram'a gelmemesi ticareti olumsuz etkiler düşüncesiyle) fakirlikten korkuyorsanız (korkmayın)! Allah dilerse, sizi lütuf ve ihsanından zengin kılar. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (9/Tevbe, 28)

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün Vedâ Haccı'ndan önce yapılan hacda kendisini emir tayin ettiği Ebû Bekir, bir grup içinde insanlara bu yıldan sonra hiçbir müşrikin kesinlikle hac yapamayacağını ve hiçbir çıplağın Ka'be'yi tavâf edemeyeceğini duyurmak için beni de görevlendirmişti." (Buhari, 4657; Müslim, 1347)

Allah Resûlü (sav) Ka'be'yi müşriklerden ve ahlaksızlıktan arındırdıktan sonra hac yapmak istemiş olabilir.

Yine 9. yılın haccı Tebuk Gazvesi'nden sonraya denk gelmiştir. Hem münafıklar nedeniyle Medine'de sorunlar bulunmaktaydı hem de Rumların saldırma ihtimali vardı. Allah Resûlü (sav) bu nedenle Medine'yi boş bırakmak istememiş olabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Kendisi hac yapmaya imkân bulan birinin yerine bir başkasının hac yapması ittifakla caiz değildir.[36]

– Hac yapmaya maddi olarak güç yetiren, ancak hac yapacak sıhhati olmayanın yerine bir başkası hac yapabilir.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Fadl, Allah Resûlü'nün (sav) terkisine binmişti. Bu sırada Has'am Kabilesi'nden bir kadın geldi. Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi.

Kadın şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın, kulları üzerinde bir hac farizası hakkı bulunmaktadır. Babam ise yaşlandı. Binek üzerinde duramaz hâldedir. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?'

Allah Resûlü (sav), 'Evet.' buyurdu. Bu olay Vedâ Haccı sırasında vuku bulmuştu."[37]

– Hac yapmayı adayan ve adağını yerine getirmeden vefat eden birinin yerine hac yapılabilir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Allah Resûlü'ne (sav) gelerek şöyle dedi: 'Annem haccetmeyi adadı, ancak hac yapamadan öldü. Ben onun yerine hac yapayım mı?'

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Evet, onun yerine haccet. Annenin borcu olsaydı onu ödemez miydin? Allah'a olan borcunuzu da ödeyin. Allah, borcu ödenmeye en layık olandır.' "[38]

– Şayet başkasının yerine hac yapacak kişi gönüllü olursa (örneğin kişinin kendi çocuğu) haccı kendi imkânıyla yapar. Hac yapan gönüllü olmazsa, yerine hac yapılan kişi, masrafları karşılar.[39]

36. bk. El-Muğnî, 3/223, 2219. Mesele
37. Buhari, 1513; Müslim, 1334
38. Buhari, 1852
39. Hacca niyabet eden şahsın hac masrafları karşılanır. Ancak şu konu tartışılmıştır: Niyabet eden kişi hac masrafları dışında ücret alabilir mi? Yani bu işi ücret karşılığında yapabilir mi? İslam âlimleri konu hakkında ihtilaf etmiştir. İhtilafın nedeni "Yapılan ibadetten ücret alınır mı?" mese-

lesine racidir. Cumhur-u ulema, bazı naslardan yola çıkarak ibadet/kurbet cinsinden amellerden ücret alınabileceğini söylemiştir. Delilleri şudur:

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sav) ashabından bir grup, su kenarında konaklamış ve aralarından birisi zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş bulunan bir grup kimsenin yanından geçtiler.

O suyun kenarında bulunan ahaliden bir adam onlara gelip, 'Aranızda rukye yapacak kimse var mı? Bu su başında zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş birisi var.' dedi.

Aralarından birisi kalkıp gitti ve birkaç koyun vermeleri şartıyla Fâtihatu'l Kitab'ı okudu. Adam iyileşti, o da koyunları alıp arkadaşlarının yanına geri geldi. Arkadaşları bundan hoşlanmayarak, 'Sen Allah'ın Kitab'ını okumak karşılığında ücret mi aldın?!' dediler.

Nihayet Medine'ye geldiklerinde, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu arkadaşımız Allah'ın Kitabı karşılığında bir ücret aldı.' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: '**Karşılığında ücret aldığınız şeyler arasında en hak olanı Allah'ın Kitabı'dır.' "** (Buhari, 5737)

Allah Resûlü (sav) Kur'ân ile yapılan rukyeden ücret almaya izin vermiştir. (bk. El-Muğnî, 3/224, 2221. Mesele)

Yine âlimler Kur'ân öğretmeyi mehir sayarak evlendirilen sahabeyi, bu konunun delillerinden saymıştır. Zira mehir ücrettir, Allah Resûlü (sav) mehir olarak Kur'ân öğretimine cevaz vermiştir.

Sehl ibni Sa'd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Allah Resûlü'ne (sav) gelip, 'Ey Allah'ın Resûlü! Kendimi size hediye etmek için geldim.' dedi. Peygamber (sav) ona baktı ve onu baştan aşağı süzdü. Sonra başını öne eğdi. Kadın, onun kendisi hakkında bir karara varmadığını görünce oturdu.

Derken ashabın içinden biri çıkıp, 'Ey Allah'ın Resûlü! Eğer ona ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir.' dedi.

Peygamber (sav), 'Ona (mehir olarak vereceğin) bir şeyin var mı?' diye sordu.

Adam, 'Yok, ey Allah'ın Resûlü!' diye cevap verdi.

Bu defa Allah Resûlü (sav), 'Ailene git, bak bakalım bir şey bulabilecek misin?' dedi.

Adam ailesinin yanına gitti. Bir müddet sonra döndü ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bir şey bulamadım.' dedi.

Peygamber (sav), 'Bak bakalım, demirden bir yüzük de olsa yeter.' dedi.

Adam yine gitti. Bir müddet sonra çıkageldi ve 'Bulamadım, ey Allah'ın Resûlü! Ancak şu izarım var.' dedi.

Sehl dedi ki: 'Adamın ridası bile yoktu. Sadece üzerinde o gün giyilen elbisenin yarısı (izar) vardı.'

Peygamber (sav), 'İzarını ne yapacaksın? Eğer izarını sen giyersen o kullanamaz, yok o giyerse senin üzerinde bir şey kalmaz.' dedi.

Adamcağız çöktü kaldı. Uzun süre yerinden kımıldamadı. Sonra kalktı. Peygamber (sav) onun arkasını dönüp gittiğini fark etti. Emredip onu çağırttı.

Adam gelince, 'Kur'ân'dan ne biliyorsun?' diye sordu.

Adam, 'Şu, şu sureleri' deyip bildiği sureleri saydı.

Bu defa Peygamber (sav), 'Onları ezbere biliyor musun?' diye sordu.

Adam, 'Evet.' dedi.

Son olarak Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Hadi git! Bildiğin sureleri ona öğretmen karşılığında onu sana verdim, (onu seninle evlendirdim).' " (Buhari, 5030; Müslim, 1425)

Cevaz vermeyen ulema ise şu naslarla istidlalde bulunmuştur:

İmam Serahsî (rh) Mebsût'ta şöyle der: "Bir kimse kendi adına haccetmesi için başka birisini ücretle tutsa, Hanefilere göre bu kişiyi hac için ücretle tutmak caiz değildir.

Şâfiî (rh) ise, caizdir, demiştir. Meselenin aslı şudur: Kafir tarafından yapması caiz olmayan ibadet ve taatlerde ücretle adam tutma, Hanefilere göre caiz değildir.

Şâfiî'ye (rh) göre ücretlinin yapması, üzerine borç olmayan her şeyde vekalet geçerli olduğuna göre, ücretle adam tutma da caizdir.

Şâfiî (rh) Ebu Said El-Hudrî'nin (ra); yılan sokan kimseye fatiha okuyup bir koyun sürüsü mükâfat aldığı şeklindeki hadisini delil olarak almıştır. Ebu Said El-Hudrî (ra) bunu Peygamber'e (sav) sormuş, Allah'ın Resûlü;

لمن اكل برقية باطل لقد اكلت برقية حق

'Kim, okuma üfleme nedeniyle kendisine verileni yerse bu batıldır. Sen ise yerinde ve isabetli okuma karşılığında verileni yedin.' buyurmuştu. (İbn Ebi Seybe, Musannef, V/48; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/210; Ebu Davud, Tıb, 19; İbn Hibban, Sahih, Xlll/474; Darekutnî, Sünen, IV/296; Hakim, Müstedrek, 1/747)

Bu özelliği taşıyan okuma şekli, bir taattir. Ayrıca bundan dolayı karşılık alınması da caiz görülmüştür.

Şâfiî'ye (rh) göre bunun anlamı şudur: Haccı yapmakta vekalet geçerlidir. Onu yapmak, ücretle tutulan kişi üzerine borç değildir. Dolayısıyla misafirhane (ribat) ve mescid inşaatında ücretle adam çalıştırma gibi, bu konuda da ücretle adam tutma caizdir. Bu özellik nedeniyle ücretlinin yaptığı işin, kendisini ücretle tutan kimse için yapıldığı anlatılmaktadır. Bunun delili şudur: Bu kimse, nafakasını Hanefiler'e göre kendisini ücretle tutan kimsenin malından karşılamaya hak kazanmıştır. Nafaka ise, ancak kendisi için bir işi yapılan kimse tarafından verilir.

Bunun delili şudur: Ücretle tutulan kimse, onun emrine aykırı davrandığı takdirde bu nafakayı almaya hak kazanmaz. Yaptığı, kendisini ücretle tutan kimse için sayıldığı takdirde ücret o kimsenin üzerine tahakkuk eder.

Hâlbuki imamlık yapmak üzere ücretle tutulan kimsenin durumu bundan farklıdır. Çünkü onun namaz kıldırması, sadece başkası için değil, kendisi için de geçerlidir. Aynı şekilde cihad etmek üzere ücretle tutulan kimsenin durumu da böyledir. Çünkü mücahid, cihad farzını kendisi için yapmaktadır. Dolayısıyla bu işi başkası için sayılmaz.

Hanefilerin bu konudaki delili ise; Mirdas Es-Sulemî'nin (ra) rivayet ettiği Peygamber'in (sav);

اياك والخبز الرقاق والشرط على كتاب الله

'Ekmek kırıntılarından ve Allah'ın Kitabı'nı okumak üzerine -maddi bir bedeli- koşul koymaktan sakının.' (İbn Hacer, el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe, VI/76; Şevkânî, El-Fevâidü'l-Mecmûa, I/277)

Şeklindeki hadisi ile Ubey ibn Ka'b'ın (ra) şu hadisidir:

Ubey Ibn Ka'b (ra) bir kimseye Kur'an'dan bir sure öğrettiği zaman kendisine bir yay verilmişti. Peygamber (sav) Ubey'e;

اتحب ان يقوسك الله بقوس من النار

'Allah'ın seni ateşten bir yay gibi yamultmasını ister misin?' dedi. Ubey ibni Ka'b:

'Hayır.' dedi.

رد عليه قوسه

'Bu yayı sana verene iade et.' buyurdu. (Ibn Ebû Şeybe, Musannef, IV/341; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/315; Ibn Mâce, Ticârât, 8; Ebû Dâvûd, Buyû', 36; Hâkim, Müstedrek, IV/48; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrá, V/125)

Osmân b. Ebû'l-Âs'ın (ra) rivayet ettiği hadiste Peygamber (sav) buyuruyor ki:

اذا اتخذت مؤذنا فلا تأخذ على الاذان اجرا

'Müezzin olarak görevlendirildiğin takdirde, ezan okumaktan dolayı ücret alma.' (Ahmed ibni

– Hasta olduğu için yerine hac yapılan sonra iyileşen kişinin bir daha hac yapmasına gerek yoktur. Zira şeriatın izin verdiği şekilde haccını eda etmiştir.[40]

– Bir başkası yerine hac yapacak kişinin, daha önce kendi adına farz haccı yapmış olması evla olandır.

Hanbel, Müsned, IV/21; İbni Mace, Ezân 3; Ebu Davud, Salât 39; Tirmizî, Salât 41; Nesaî Ezan, 32; İbn Hibbân, Sahih, I/221; Hâkim, Müstedrek, I/314)

İbadet ve taat işleyen kimsenin işlediği iş, sadece Allahu Teâlâ içindir. Dolayısıyla bu kişinin işlediği iş, kendisini ücretle tutan kimseye ait olmaz. Ribat (han) ve mescid inşaatından farklı olarak bu kişiye bu işinden dolayı ücret gerekmez. Ribat ve mescid inşaatındaki işin kâfir tarafından da yapılabilecek olması delil kabul edilerek; bu inşaat işi, sırf hâlis bir ibadet sayılmaz.

Bunun delili şudur: Müezzin ve namaz kıldıran imam, Peygamber'in (sav) halifesidir. Peygamber (sav) ise, görevinden dolayı hiçbir ücret almamıştır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır;

'De ki: Ben, sizden buna karşılık hiçbir ücret istemiyorum' (eş-Şûrâ, 42/23). Halife de böyledir.

Rukye (okuyup üfleme) hadisine gelince; şöyle deriz. Bu mal, Harbî'den ganimet yoluyla alınan bir mal idi. Bilindiği gibi, bu mal, Kur'an okuma karşılığında bizzat koşul koyulmamasına rağmen, Allah'ın Resûlü;

اضربوا لي فيها بسهم

'Bana da bundan bir hisse ayırın.' dedi. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/83; Buhâri, Fedailü'l-Kur'an, 9; Müslim, Selâm, 65; Ebû Dâvûd, Buyû', 37; Tirmizî, Tib, 20; Ibn Hibban, Sahih, XII/476; Hâkim, Müstedrek, 1746.)

Hanefilere göre okuma karşılığında koşul konulmayan şeyin alınması câizdir. Hac yapmak üzere ücretle adam tutmanın câiz olmadığı sabit olduğuna göre, şöyle diyebiliriz: Hiçbir şekilde câiz olmayan akdin varlığı, yokluğu gibidir. Hac konusunda ücretle adam tutma akdi geçerli olmadığına göre, bu kimsenin hacla emrolunması konusu geçerli olarak kalır. Dolayısıyla bu kimsenin kendisine haccı emreden kimseden benzeri bir nafaka alma hakkı olur. Vekil, müvekkilin malından bu nafakayı haccın bedeli olarak, sadece yeterlilik yoluyla hak kazanır.

Bu durum, tıpkı hakimin beytülmâlden yeteri kadar meblağ almaya hak kazanması, zekât memurunun zekât malından yeteri kadar meblağ almaya hak kazanması, kadının kocasının malından yeteri kadar almaya hak kazanması gibidir." (El-Mebsût, 4/297-299)

Deriz ki: Her iki görüşün zayıf ve güçlü yönleri vardır. Örneğin Mebsût'ta zikredilen hadislerin çoğunun isnadında konuşulmuş, zayıf olduğu belirtilmiştir. Cumhurun en güçlü delili olan rukye hadisinin harbî kâfirlere yönelik olduğu ve bir cezalandırma olduğu söylenmiştir.

Her iki görüşün güçlü yanı ise Allah Resûlü'nün Kur'ân öğretimini mehir ücreti sayması, öte yandan müezzinin ezan ücreti almasını yasaklamasıdır. (Delillerin isnad ve metin açısından zayıf ve güçlü yönlerinin değerlendirmesi için bk. Fethu'l Bârî, 2276 ve 5149 No.lu hadis şerhleri; Edvâu'l Beyân, 2/178-182) Bu nedenle tüm delillerin bir arada değerlendirilmesi ve aralarının telif edilmesi gerekir. Allah (cc) en doğrusunu bilir, delillerin cem edilmesi şu cihette olabilir: Daha önce ezandan ücret alma bahsinde zikrettiğimiz gibi (Detaylı bilgi için bk. 1/484. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz); yaptığı ibadet için ücret almaz, o iş için ayırdığı vakit nedeniyle ücret alır. Zira o iş nedeniyle kendisinin ve bakımından sorumlu olduğu insanların nafakasını karşılayamaz. Örneğin hac yolculuğuna çıkacak biri neredeyse bir ay memleketinden ve ailesinden uzak kalacaktır. Bu sürede gerek kendi gerek sorumlu olduğu insanların nafakasını karşılamak durumundadır. Nafakasını karşılamak için ücret alabilir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

40. bk. El-Muhallâ, 5/40, 816. Mesele

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) bir adamı Şübrüme adına lebbeyk derken işitti ve o kimseye 'Şübrüme kimdir?' diye sordu.

O da, 'Kardeşimdir veya yakınımdır.' deyince Allah Resûlü (sav), 'Sen kendi adına hac yaptın mı?' buyurdu.

Adam, 'Hayır, yapmadım.' cevabını verdi.

Allah Resûlü (sav) ona, 'Kendi adına haccet, sonra da Şübrüme adına haccet.' buyurdu."[41] [42]

– Başkası yerine hac yapan kişi şer'i bir muhalefet işler ve hacca zarar verirse sorumluluğu kim üstlenecektir?

Naip, kasten bir yasak işler ve hacca zarar verirse sorumluluk naibe aittir. Maddi ve manevi zararın sorumluluğunu üstlenir.

Naip istemeden şer'i bir muhalefet işlerse, yerine hac yaptığı kişi sorumluluğu üstlenir.[43]

41. Ebu Davud, 1811; İbni Mace, 2903

42. Bir insan farz haccı eda etmeden bir başkası yerine hac yaparsa, bu haccın sahih olmasına engel bir durum yoktur. Ancak evla olan, ihtilaftan kaçınmak ve gönül mutmainliğiyle amel yapmaktır. Bu sebeple bir başkası yerine hac yapanın farz haccı yapmış olması evla olandır. Bu tercihimizin nedenleri şunlardır:

– Hadis, Allah Resûlü'nden (sav) merfu olarak rivayet edildiği gibi, İbni Abbâs (ra) sözü olarak mevkuf da rivayet edilmiştir. İmam Ahmed, Tahavi, İbnu'l Munzir mevkuf rivayeti tercih etmiştir. Buna mukabil İmam İbnu'l Kattân, Beyhakî, Abdulhak ve Hâfız ibni Hacer merfu rivayeti seçmiştir. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1811 No.lu Hadis Şerhi) Sıhhatinde kesinlik olmayan bir rivayetle farz, vacip, rükun, şart sabit olmaz. Zira rivayet mevkufsa bu, İbni Abbâs'ın (ra) içtihadı da olabilir. Sahabenin bireysel içtihadı hüccet değildir.

– Allah Resûlü (sav) başkası yerine hac için izin isteyen kimseye, kendi adına hac yapıp yapmadığını sormamıştır. Çoğu Sahihayn'da olan rivayetleri yukarıda okumuştuk. Hac ahkâmının ilk defa Allah Resûlü'nden (sav) öğrenildiği Vedâ Haccı'nda -ki ihtiyaç ânında açıklamayı geciktirmek caiz değildir- bu sorunun sorulmaması düşünülmelidir.

– Hadisi sahih kabul etsek dahi bu, Allah Resûlü'nün (sav) tavsiyesi olabilir.

– Konu hakkında varid olan rivayetler arasında en sahih rivayet budur. Onun da sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.

– Bu vesileyle bir başkası yerine hac yapan çoğu insan; umre yapmaktan, ibadetin manevi havasını teneffüs etmekten ve haccın dönüştürücü ruh terbiyesinden faydalanabilecektir. Ki bu, hac yapmaya imkânı olmayan insanlar için büyük bir hayır kapısıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

43. Bu konuda bir nas yoktur. Hâliyle şeriatın genel kaidelerine dönmek zorundayız. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Kendisine hac farz olduktan sonra ölen kişinin hac borcu devam eder. Zira Allah Resûlü (sav) hac yapmadan öleni, Allah'a (cc) borçlu olarak isimlendirmiştir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Peygamber'e (sav) gelerek şöyle dedi: 'Annem haccetmeyi adadı, ancak hac yapamadan öldü. Ben onun yerine hac yapayım mı?'

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Evet onun yerine hac yap. Annenin borcu olsaydı onu ödemez miydin? Allah'a olan borcunuzu da ödeyin. Allah, borcu ödenmeye en layık olandır.' "[44]

Bu durumdaki bir insanın geriye bıraktığı mirastan hac masrafı ayrılır ve onun adına hac yapılır. Yüce Allah, miras taksimiyle ilgili şöyle buyurur:

"(Miras taksimi ölenin) vasiyeti yerine getirildikten ve borçları ödendikten sonradır."[45] [46]

Haccın Sıfatı

Hac bir ibadettir, Allah Resûlü (sav) tarafından beyan edilmiştir. Onun (sav) ashabına/ümmetine hac ibadetini öğrettiği en toplu rivayet Sahih-i Müslim'de, Câbir'den (ra) rivayet edilmiştir:

"Muhammed ibni Ali ibni Hüseyn'den rivayet edilmiştir. Kendisi, (Vedâ Haccı'nda Peygamber'in (sav) devesini çeken) Câbir ibni Abdullah'a (ra), 'Allah Resûlü'nün (sav) haccını bana bildirsen.' demiş, o da eliyle dokuz işareti yapmış ve şöyle demiştir:

'Allah Resûlü (sav), dokuz yıl haccetmeden bekledi. Bunun arkasından onuncu yılda halka, Allah Resûlü'nün (sav) hac edeceği ilan edildi. Bunun üzerine Medine'ye pek çok kimse geldi. Bunların hepsi de (hac ibadetinde) Allah Resûlü'ne (sav) uymak ve onun yaptığı gibi yapmak istiyordu. Kendisiyle birlikte yola çıktık. Zu'l Huleyfe mevkisine vardığımızda Esma ibni Uveymis,

44. Buhari, 1852
45. bk. 4/Nisâ, 11
46. Bu görüş, Abdullah ibni Abbâs (ra), Saîd ibni'l Museyyeb (rh), Said ibni Cubeyr (rh), İbrâhîm Nehaî (rh) ve Atâ'dan (rh) nakledilmiştir. (bk. El-Muhallâ, 5/41-45, 818. Mesele)

Muhammed ibni Ebû Bekir'i doğurdu ve (lohusa olması hakkında), 'Ben, nasıl hareket edeceğim?' diye Allah Resûlü'ne (sav) sordurttu.

O da (sav), 'Yıkan. Bir kumaşı bez şeklinde bağla, sonra da ihrâma gir.' buyurdu.

Allah Resûlü (sav) oradaki namazgâhta namaz kıldı ve arkasından, devesi Kasvâ'ya bindi. Kasvâ, Allah Resûlü'nü Beydâ düzlüğüne çıkardığında onun önünde -gözümün alabildiği kadar çok- binekli ve yaya gördüm. Sağında, solunda ve arkasında da bir o kadar kimse vardı. Allah Resûlü (sav), bizim ortamızda bulunuyor, (zaman zaman) kendisine Kur'ân indiriliyor, bu inenlerin yorumunu da kendisi biliyordu. Kendisi ne yapmışsa biz de öyle yapıyorduk. Kendisi, şöyle diyerek yüksek sesle telbiye getirmeye başladı:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.'

Halk da kendi telbiyelerini getiriyordu. (Allah Resûlü'nün (sav) getirdiği telbiye lafızlarına ekleme yapıyor, tamamen aynısını söylemiyordu.) Allah Resûlü (sav) halkın söylediği telbiyeye karşı çıkmamakla birlikte kendi getirdiği telbiyeye devam etti. Biz, hacdan başka bir şeye niyet etmemiştik, umre yapacağımızı da bilmiyorduk. Nihayet, kendisiyle birlikte Ka'be'ye vardık. Ka'be'nin köşesini (Haceru'l Esved'i) selamladı, tavâfta üç turu çalımlı adımlarla (remel), sonraki dört turu da normal yürüyüşle yaptı. İbrâhîm'in (as) makamına vardı ve

وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

'Siz de İbrahim'in makamından namaz yeri/dua yeri edinin.'[47] ayetini okudu. Makam-ı İbrâhîm'i kendisiyle Ka'be'nin arasına aldı.

(Hadisin ravilerinden Cafer Sadık, 'Babam, 'Allah Resûlü (sav), tavâftan sonra kıldığı iki rekat namazda İhlas ve Kâfirûn surelerini okurdu.' derdi.

47. 2/Bakara, 125

Kendisinin bunu, (Câbir vasıtasıyla) Peygamber'den naklen söylemiş olmasından başka bir ihtimal olacağını sanmıyorum.' demiştir.)

Daha sonra Allah Resûlü (sav) Ka'be'nin köşesine (Haceru'l Esved'e) döndü ve burayı selamladı. Sonra kapıdan (Safa Kapısı'ndan) Safa Tepesi'ne çıktı. Safa Tepesi'ne yaklaştığında,

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ، اَبْدَاُ بِمَا بَدَاَ اللهُ بِهِ

'Safa ve Merve, Allah'ın işaretlerindendir.'[48] ayetini okudu ve '(Safa ve Merve tepelerinin arasında say yapmaya) Allah'ın başladığı gibi başlıyorum.' buyurdu.[49]

Sa'y yapmaya Safa Tepesi'nden başladı. Tepenin üzerine çıktı. Ka'be'yi gördüğünde kıbleye döndü, tevhid ve tekbir getirip şöyle buyurdu:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ، اَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ

'Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı da yoktur. Hâkimiyet O'nundur, övgü O'nadır. O, her şeye gücü yetendir. Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. O (cc), sözünü yerine getirmiş; kulunu (Peygamber'ini) muzaffer eylemiş ve tek başına, birleşik orduları hezimete uğratmıştır.'

Sonra, bu yaptıklarının arkasından yine dua etti ve söylediklerinin aynısını üç defa tekrar etti. Arkasından Merve Tepesi'ne doğru yönelip vadiye inmeye başladı. Ayakları vadinin ortasına indiğinde koşar adım yürüdü. Vadiden yukarı çıktığında normal yürüyüşle yürüdü ve tepeye vardı. Merve Tepesi'nde de Safa Tepesi'nde yaptığı gibi yaptı. Merve Tepesi'nde son turu tamamladığında, 'Şimdiye kadar yaptığım hac uygulamalarına yeniden başlamış olsaydım kurbanlık getirmez, bu yaptıklarımı umre için yapardım. Dolayısıyla, yanında kurbanlığı olmayanlar ihrâmdan çıksın ve bu yaptıklarını umre için saysın.' buyurdu.

Bu arada Surâka ibni Mâlik ibni Cu'şem ayağa kalktı ve 'Ey Allah'ın Resûlü,

48. bk. 2/Bakara,158

49. Yüce Allah, "Safa ve Merve Allah'ın işaretlerindendir." diye buyururken önce Safa Tepesi'ni zikretmiştir. Allah'ın başladığı yerden başlamakla kastedilen budur.

bu şekildeki uygulama bu yıla mı mahsus, yoksa kıyamete kadar böyle mi olacak?' dedi.

Allah Resûlü (sav) iki elinin parmaklarını birbirine kenetledi ve iki defa, 'Umre, hac (günleri) içerisine de girmiştir. Bu uygulama bu yıla mahsus değil, kıyamete kadar böyle olacaktır.' buyurdu.

Alî de (ra), Peygamber'in (sav) bir kısım kurbanlıklarını Yemen'den getirdi. Derken, Fatıma'yı (ra) ihrâmdan çıkmış, boyalı elbise giymiş ve sürmelenmiş olarak gördü. Onun bu durumunu yadırgadı.

O da, 'Babam böyle yapmamı emretti.' dedi.

Alî, Irak'ta (halife) iken (bu olay hakkında) şöyle derdi: 'Kendisi adına söylediklerinin hükmünü Allah Resûlü'ne (sav) sormak için, yaptıklarından dolayı Fatıma'yı kınayarak Allah Resûlü'nün (sav) yanına gittim. Onun yaptıklarını yadırgadığımı Allah Resûlü'ne (sav) bildirdim.

'Doğru söylemiş, doğru söylemiş. Hac farzını yapmaya başladığında (niyetlenirken) sen ne söyledin?' buyurdu.

'Allah'ım, Resûl'ünün girdiği niyetle ihrâma giriyorum, diye söyledim.' dedim.

'Benim yanımda kurbanlıklarım vardır. Bu nedenle (benim niyetlendiğim haccı yapacaksan) sen de ihrâmdan çıkma.' buyurdu.

Alî'nin Yemen'den getirdiği kurbanlıklar ile Peygamber'in (sav) getirdiği kurbanlıkların toplamı yüz taneydi.

Peygamber (sav) ve yanında kurbanlık getirenler dışında halkın hepsi ihrâmdan çıktı, saçlarını kesti. Tevriye Günü (Zilhicce'nin 8. günü) geldiğinde Minâ'ya doğru hareket ettiler ve hac için ihrâma girdiler. Allah Resûlü (sav) da bineğine bindi. Minâ'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. (Sabah namazından) sonra Güneş doğana kadar kısa bir süre burada bekledi. (Arafât'ta vakfe yerlerinin sınırları dışında kalan) Nemira'da kendisi için kıldan dokunmuş çadır kurulmasını emretti. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), harekete geçti. Cahiliye Dönemi'nde yaptıkları gibi kendisinin, Meş'ar-ı Haram'da vakfe yapacağı konusunda Kureyşlilerin hiç şüpheleri

yoktu. Ama Allah Resûlü (sav) burayı geçti ve Arafât'a vardı. Nemira'da kendisi için çadırın kurulduğunu gördü ve burada konakladı. Nihayet Güneş tepe noktasından batıya meylettiğinde devesi Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti. Deveye semer konuldu. Tekrar yola çıktı, Urane Vadisi'nin ortasına geldi ve halka konuşma yaptı. Şöyle buyurdu:

'Şu beldenizde, şu ayınızda şu gününüzün haram olduğu gibi şüphesiz sizin kanlarınız ve mallarınız, birbirinize haramdır. Bakınız, Cahiliye Dönemi'ne ait tüm işler ayaklarımın altına alınmıştır. Cahiliye Dönemi'ndeki kan davaları da kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım kan davası ise bize ait olan kan davası, Rabia ibni Haris'in oğlunun kan davasıdır. Bu çocuk, Sa'doğulları Kabilesi'nde süt emmeye bırakılmıştı. Onu Huzeyl Kabilesi öldürmüştü. Cahiliye Dönemine ait faiz de kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım faiz de bize ait olan, Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs'ın (alacaklı olduğu) faizidir. Biline ki faizin tümü kaldırılmıştır. Kadınlar konusunda da Allah'tan sakınınız. Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olması karşılığında aldınız, namuslarını da Allah'ın sözü sayesinde kendinize helal kıldınız. (Allah'ın sözünden maksat, '… Bundan sonra kadını ya güzellikle tutmak ya da iyilikle bırakmak gerekir …'[50] veya '… Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz …'[51] Yahut da Kelime-i Tevhid'dir. Çünkü Kelime-i Tevhid'i söylemeyen bir erkek hiçbir zaman Müslim bir kadınla evlenemez.) Sizin onların üzerinizdeki hakkınız, istemediğiniz bir kimseyi evlerinize ayak bastırmamalarıdır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa incitmeyecek şekilde onlara vurunuz. Onların sizin üzerinizdeki hakları da usulüne uygun bir biçimde yiyecek ve giyeceklerini sağlamanızdır. Aranıza öyle bir şey bıraktım ki ona sarıldığınızda bundan sonra asla sapmazsınız. Bu, Allah'ın Kitabı'dır. Beni size soracaklar, o zaman ne diyeceksiniz?'

Orada bulunanlar, 'Senin, dini tebliğ ettiğine, görevini yerine getirdiğine ve nasihat verdiğine şahitlik ederiz.' dediler.

Bunun üzerine şehadet parmağını semaya doğru kaldırıp arkasından insanlara doğru çevirerek üç defa, 'Allah'ım şahit ol!' buyurdu.

Bundan sonra (Bilal) ezan okudu, arkasından kamet getirdi. Peygamber

50. 2/Bakara, 229
51. 4/Nisâ, 3

(sav) öğle namazını kıldırdı, arkasından (Bilal) kamet getirdi ve Peygamber (sav) ikindi namazını kıldırdı. Her iki namaz arasında başka herhangi bir namaz kılmadı. Resûllullah (sav), bunun arkasından bineğine bindi ve Arafât'ta vakfe yapacağı yere geldi. Devesi Kasvâ'nın karnı kayalıklara (Cebel-i Rahme'ye) değecek hizaya kadar tepeye ilerledi, yayaların bulunduğu topluluğu/yolu önüne alarak kıbleye döndü. Güneş batana kadar vakfede kaldı. Güneş'in sarılığı biraz kaybolup sonunda yuvarlaklığı battığında Usame'yi bineğinin terkisine aldı. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), devesi Kasvâ'nın yularını, başı semerine değecek derece çekerek Arafât'tan hareket etti. Sağ eliyle işaret ederek, 'Ey insanlar, sükûnetle hareket ediniz.' buyuruyordu.

Tepelerden bir tepeye geldiğinde yokuşu çıkana kadar yuları biraz aşağı indiriyordu. Nihayet Muzdelife'ye geldi. Burada bir ezan ve iki kametle akşam ve yatsıyı kıldırdı. Her iki namaz arasında başka herhangi bir nafile namaz kılmadı. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), şafak sökene kadar uzandı. Sabah ortaya çıktığında bir ezan ve bir kametle sabah namazını kıldırdı. Arkasından Kasvâ'ya bindi ve Meş'ar-ı Haram'a geldi. Kıbleye döndü ve dua etti, tekbir ve tehlil getirdi. Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar burada vakfeyi sürdürdü. Güneş doğmadan önce tekrar yola çıktı. Bu sefer bineğinin terkisine Fadl ibni Abbâs'ı aldı. Fadl güzel saçlı, beyaz tenli ve yakışıklı bir kimseydi. Allah Resûlü (sav), hareket ettiğinde kendisinin yanından koşup giden kadınlar geçti. Derken Fadl onlara bakmaya durdu. Allah Resûlü (sav), elini Fadl'ın yüzüne koydu, Fadl da yüzünü öbür tarafa çevirip kadınlara bakmaya durdu. Bu sefer Allah Resûlü (sav), elini yine Fadl'ın yüzüne çevirdi, o da bakmak için yüzünü öbür tarafa çevirdi. Nihayet Muhasir Vadisi'nin ortasına vardığında bineğini biraz daha hareketlendirdi. Bunun arkasından büyük cemreye çıkan orta yola girdi. Sonunda ağacın yanındaki bu cemreye vardı ve orada taşların her birine, tekbir getirerek yedi taş attı. Bu attığı taşlar fiske taşı kadardı ve bunları vadinin ortasından attı. Bunun arkasından kurban kesme yerine yöneldi ve burada kendi eliyle altmış üç kurban kesti. Sonra (vekaleti/bıçağı) Alî'ye verdi, geri kalanını da o kesti, böylece onu kendi kurbanına ortak etti. Bunun arkasından her bir kurbandan bir parça alınmasını emretti. Bu alınan etler tencereye konulup pişirildi. Her ikisi (Peygamber (sav) ile Alî (ra)) kurbanın etinden yediler. Et suyunun çorbasını içtiler.

Arkasından Allah Resûlü (sav), bineğine bindi ve süratle Ka'be'ye doğru hareket etti. Mekke'de öğle namazını kıldırdı, arkasından zemzem dağıtımı görevini sürdüren Abdulmuttaliboğullarının yanına gitti ve 'Abdulmuttaliboğulları, su çekiniz! Eğer insanların zemzem dağıtımı hizmetiniz hakkında sizi bastırmalarından çekinmeseydim ben de sizinle birlikte su çekerdim.' buyurdu. Abdulmuttaliboğulları, bir kova zemzem uzattılar, o da kovadan zemzem içti."[52]

Hac Amellerinin Hükümleri

Hac amelleri/menasiki üç kısımdır:

– **Haccın rükunları:** Terk edildiğinde haccı bozan, fasid kılan amellerdir. Bu ameller:

- İhrâm (Hacca niyet)
- Arafât vakfesi yapmak
- Zilhicce'nin dokuzuncu gecesinde, Muzdelife'de Allah'ı zikretmek
- İfâda tavâfı

– **Haccın farzları/vacipleri:** Terk edildiğinde haccı bozmaz. Şayet terkin cezasına/fidyesine dair şer'i nas varsa kişi ceza öder. Nas yoksa tevbeyle Allah'a (cc) yönelir. Bu ameller:

- Safa ve Merve arasında Sa'y
- Kurban Bayramı'nın ilk günü Akabe cemresini taşlamak
- İhrâmdan çıkmak için tıraş olmak
- Hac amellerinde (özrü olmayanın) tertibe riayet etmesi
- Teşrîk günlerinde (Kurban Bayramı'nın 2, 3 ve 4. günleri) şeytan taşlamak
- Teşrîk günlerinde (Kurban Bayramı'nın 2, 3 ve 4. günleri) Minâ'da gecelemek
- Vedâ Tavâfı
- Temettü ve kıran haccı yapanın kurban kesmesi

52. Müslim, 1218

– **Haccın sünnetleri:** Haccın rükun ve farzı/vacibi olmayan her amel, haccın sünnetlerindendir. Terki hâlinde haccın kemâline zarar verir.

Yukarıda zikredilen rükun ve vaciplerin dışında kalan tüm hac amelleri sünnettir.[53]

53. Hac menasiki/amelleriyle ilgili üç meseleye temas etmek istiyoruz.

1. Câbir hadisinde geçen her şey vacip değildir

Genel ulema, Câbir (ra) hadisine dayanarak şu sonuca ulaşmışlardır: Allah Resûlü'nün Vedâ Haccı, Kur'ân'da emredilen haccı beyan içindir. Allah Resûlü (sav), "Hac menasikini benden alınız." (bk. Müslim, 1297) buyurmuştur. Onun (sav) haccı, bir farzı/vacibi beyan olduğundan aslolan hac menasikinin vacip olmasıdır.

Bir kaide olarak zikredilse de amelî sahada bu kaidenin karşılığı yoktur. Şöyle ki;

– Allah Resûlü'nün (sav) fiillerinde aslolan ibahe, dinî fiillerinde aslolan istihbabtır.

– Mezkûr hadiste geçen her şeye vacip demek iktiza eder ki, hiçbir mezhep böyle bir sonuca ulaşmamıştır. Oysa bir kaidenin özelliği, tüm detaylarına tatbik edilmesidir. Örneğin, Allah (cc) ayette Makam-ı İbrâhîm'i namazgâh edinmeyi emretmiştir:

"İbrâhîm'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgah edinin (diye emretmiştik)." (bk. 2/Bakara, 125). Yukarıda Câbir hadisinde okuduğumuz gibi Allah Resûlü de (sav) tavâftan sonra burada namaz kılmıştır. Hâliyle mezkûr kaideye göre namazın vacip olması ve cumhura göre terk edenin kurban kesmesi gerekmektedir. Ancak pratikte durum bundan farklıdır: Âlimler bu namazın hükmünde ihtilaf etmiştir. Bir grup âlim vacip derken (bk. El-Mebsût, 4/91), bir grup sünnet demiştir. Yine Allah Resûlü abdest alarak tavâf yapmasına rağmen konu hakkında ihtilaf edilmiştir. (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/185-188)

Zahirî İbni Hazm (rh) dahi hadiste varid olan zemzem suyundan içmeyle ilgili müstehap olduğunu söylemiştir. (bk. El-Muhallâ, 5/217, 870. Mesele)

Görebildiğim kadarıyla hadiste varid olan her eyleme, istisnasız vacip diyen -yani bu kaideye bağlı kalan- âlim Şevkânî'dir (rh). O, gerek Neylu'l Evtâr (bk. 1946 No.lu Hadis Şerhi) gerek Seylu'l Cerrâr kitabında (bk. 1/318-333) usulünü korumuştur.

– Bu nedenle; Allah Resûlü'nün (sav) terkinin haccı bozacağını söylediği veya hakkında icma olanlar rükun, Allah Resûlü'nün emrettikleri vacip, diğer ameller haccın sünnetlerindendir. Zira usulde aslolan kaideler, hac ibadeti için de geçerlidir. Hac için hususi bir kaide belirleyip tüm cüziyatında o kaideye uymamak, gönül mutmainliğine engel olmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla -ki başka âlimler de olabilir- Şevkânî (rh) dışındaki âlimlerimiz, mezkûr kaidenin dışına çıkmıştır. Elbette bu, hevaya mebni bir çıkış değildir, âlimlerimizin bu tasarrufunda belli delilleri vardır. Ne ki bu durum, mezkûr hükmün tüm cüziyatına uygulanacak kaide olma özelliğini bozmaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

2. Hac rükunlarından birini terk eden kişinin iki durumu vardır

– Şayet Arafât vakfesinden önce niyet ya da ihrâm gibi bir rüknu terk ettiğini anlarsa yeniden ihrâma girer ve hac amellerini yeniden başlatır. Şer'i bir ceza ödemesine gerek yoktur.

– Şayet Arafât vakfesinden sonra vakfe yapmak veya ifâda tavâfı gibi bir rüknu terk ettiğini fark ederse haccı bozulur. Zira Arafât vakfesinin günü belirlenmiştir (Arefe Günü). O günü vakfe yapmadan geçirenin baştan başlaması mümkün değildir. Tekrar hac yapması gerekir. Şer'i bir ceza ödeyeceğine dair sahih ve sarih bir nas yoktur.

3. Haccın vaciplerinden birini terk eden kişinin durumu iki kısımdır

– Şayet terk ettiği vacibin cezası olarak şer'i bir nas varsa ceza öder.

– Şayet şer'i bir nas yoksa tevbeyle Allah'a (cc) yönelir, ceza ödeme zorunluluğu yoktur.

Cumhur-u ulema, haccın vaciplerini terk edenin mutlaka ceza ödeyeceğine hükmetmiştir. Bu görüşe dair şu rivayeti delil olarak kullanmışlardır:

"Her kim hac menasikinden bir şeyi terk eder veya unutursa kan akıtması/kurban gerekir." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8925, 9688)

Bu rivayetin hem isnad hem de metin açısından sorunları vardır. Şöyle ki;

– Rivayet hem merfu hem de mevkuf olarak (İbni Abbâs'tan) nakledilmiştir.

Merfu olarak gelen rivayet için İbni Hacer (rh) şöyle der: "İbni Hazm bunu merfu olarak, Ali ibni Ca'd, İbni Uyeyne ve Eyyûb kanalıyla nakletmiştir. Senetteki Ahmed ibni Aliy ibni Sehl El-Mervezi sebebiyle hadisi illetli saymış, 'O, meçhuldür.' demiştir. Aynı şekilde Alî ibni Ahmed El-Makdisi sebebiyle illetli saymış; 'O ikisi meçhuldür.' demiştir." (Telhîsu'l Habîr, 2/502, 972 No.lu Rivayet) Rivayet, merfu olarak zayıftır.

Deriz ki: Çoğu âlim, bu rivayeti İbni Hazm'ın merfu rivayet ettiğini söyler. Bu ya İbni Hazm'ın elimize ulaşmayan bir eserinde olmalı ya da hatalı bir nispet olmalıdır. Zira elimizdeki Muhalla'da bu rivayet merfu olarak değil, mevkuf olarak vardır. Zaten İbni Hacer de bu sözünden sonra aynı kitabın ilerleyen sayfalarında "Hadisi merfu olarak bulamadım." demiştir.

İbni Abbâs'ın sözü olarak gelen rivayet ise zahiren sahihtir. Nevevî (rh) şöyle der: "Malik, Beyhakî ve başkaları sahih senedlerle İbni Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet etmişlerdir, merfu olarak (sahih) değildir." (El-Mecmû', 8/99-100)

– Rivayetin metninde sorun vardır. Zira ravilerden biri olan İmam Malik, "Bilmiyorum, 'Unutursa mı' dedi, 'terk etse mi' dedi." demiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 9688)

Şüphe yok ki şer'i açıdan bir şeyi unutmak ile bir şeyi kasten terk etmek birbirinden farklıdır. Unutmak semavi bir engel ve şer'i bir özürken kasıtlı terk etmek bir özür değildir. "Unutursa veya terk ederse" lafzı, rivayetle istidlal edenler için de sorun oluşturmuş, açıklama yapmaya çalışmışlardır. Beyhakî (rh), başka rivayetlere de dayanarak "Sanki her ikisini de söylemiştir." der. (bk. age.)

Nevevî (rh), onun bu sözünü şöyle açıklar: "Rivayette geçen 'او/ev' şüphe için değil, taksim içindir (yani onu veya bunu yaparsa) demek istemiştir. (Bunun anlamı şudur:) İster kasıtlı ister sehven terk etsin kan dökmesi (kurban) gerekir." (El-Mecmû', 8/100)

– Vahiy, şer'i hükümlerde unutma ile kastı ayırmıştır. Şayet bu rivayeti İbni Abbâs'tan sahih kabul edeceksek onun içtihadının nassa muhalif olduğunu kabul etmek durumundayız. Ki sahabi sözünün iki durumda hüccet olmadığı, usulün müsellem konularındandır. Biri, nassa muhalif olduğunda diğeri de ona muhalif sahabiler bulunduğunda.

Muhalif olduğu naslar şunlardır:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Nefislerinizde olanı açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çekecektir. (Hesap neticesinde) dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, her şeye kadîrdir.' (2/Bakara, 284) ayeti indiğinde bu, Allah Resûlü'nün (sav) ashabına ağır geldi. Hemen Allah Resûlü'ne (sav) geldiler, diz çöküp oturdular ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Namaz, oruç, cihad, sadaka vermek gibi gücümüzün yetebileceği şeylerle sorumlu tutulduk. Ama şimdi sana bu ayet indirildi. Bizim buna gücümüz yetmez.' dediler.

Allah Resûlü (sav), 'Sizden önce kendilerine Kitap indirilen iki toplumun, 'İşittik ve isyan ettik.' dediği gibi mi demek istiyorsunuz? Bilakis şöyle deyin: 'İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, senden bağışlanma diliyoruz. Dönüş sanadır.' ' buyurdu.

Onlar da, 'İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, senden bağışlanma diliyoruz. Dönüş sanadır.' dediler.

Bu duayı okudukça dilleri de buna alıştı ve arkasından Yüce Allah, 'Resûl, Rabbinden kendisine indirilene iman etti. Müminler de (iman ettiler). Hepsi; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman ettiler (ve dediler ki:) 'O'nun resûllerinin arasını ayırmayız.' (Yine) dediler ki: 'İşittik

ve itaat ettik. Rabbimiz, senden bağışlanma diliyoruz. Dönüş sanadır.' ' (2/Bakara, 285) ayetini indirdi. Onlar böyle yaptıklarında Yüce Allah da o ayetin hükmünü yürürlükten kaldırdı ve 'Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez. Herkesin kazandığı (hayır) lehine, yaptığı (günahlar da) aleyhinedir. **'Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma.' ayetini indirdi. (Allah Resûlü (sav) şu ayetleri okuduğunda Yüce Allah,) 'Olur.' dedi**

'Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır bir yük taşıtma bize.' Yine 'Olur.' dedi. 'Rabbimiz! Gücümüz yetmeyen şeyleri bize yükletme.' Yine 'Olur.' dedi. 'Bizi affet. Bizi bağışla. Bize merhamet et. Sen bizim Mevlamız/dostumuzsun. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.' (2/Bakara, 286) ayetinde yine 'Olur.' dedi." (Müslim, 125)

Müslimler, "Rabbimiz! **Unutur** ya da hata edersek bizleri sorumlu tutma." (bk. 2/Bakara, 286) diye dua etmiş, Allah da (cc) bu duaya "Evet." diyerek icabet etmiştir.

Bu hükmü destekleyen bir nas da şudur:

Ebu Zerr El-Gıfarî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve (başkaları tarafından) zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir." (İbni Mace, 2043)

– Bir grup âlim, bu rivayetin merfu hükmünde olduğunu, zira içtihada mahal olmayan konuda sahabe sözünün merfu hükmünde olduğunu söylemiştir.

"Bil ki; ulemanın nasla sabit olmayan kurban fidyelerinde bu rivayeti delil alma yönü şu iki şeyden biridir:

- Bu rivayet merfu hükmündedir. Çünkü taabbudi bir meseledir, reye/ictihada mecal yoktur.
- Şayet bu konunun içtihadi olduğu, mevkuf olup merfu olmadığı söylense dahi (deriz ki;) bu büyük bir sahabinin fetvasıdır, ona muhalif bir sahabe de bilinmemektedir. Onlar Allah Resûlü'nden sonra en hayırlı örneklerdir." (bk. Edvâu'l Beyân, 4/472-473)

Şayet şeyh (Şınkîtî) (rh) bu sözün merfu hükmünde olduğuna inanıyorsa bir sonraki maddede izah edeceğimiz gibi sözü tüm muhalefetlerde delil kabul etmesi gerekirdi. Oysa ne şeyh ne de bu sözle istidlal eden fakihlerimiz bu sözü her hac amelinde tatbik etmemiştir.

– Şayet bu rivayetle amel edilecekse tüm menasiklerin terkinde, hangi durumda olursa olsun, kurban kesilmesi gerekecektir. Ne İbni Abbâs'ın böyle bir mezhebi vardı ne de bu sözle amel eden cumhurun…

Örneğin, kudûm tavâfı ve vedâ tavâflarının hükmünde, hâliyle cezasında ihtilaf edilmiştir. Birçok amelin unutularak veya kasten terk edilmesi konusunda ihtilaf edilmiştir. Yine kefaretler hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bunlara dair örnekler kitabın ilerleyen sayfalarında gelecektir.

Sözün özü, bu rivayetle istidlal edenler üç şeyde rivayete muhalefet etmişlerdir:

- Haccın menasikinin neler olduğunda
- Kasten veya unutarak terk edenin hükmünde
- Failin ödeyeceği cezada

Şayet bu rivayet onlar için delilse her nusuk terkinde, bilerek veya unutarak olması fark etmeksizin, kurban kesmesi gerektiğini söylemeleri gerekir. Bu rivayetle bu anlamda, İbni Abbâs da (ra) dâhil(!) hiç kimse amel etmemiştir. İbni Hazm'ın (rh) eleştirisi ne kadar yerindedir: "Bu söze ilk muhalefet eden sizsiniz. Zira çoğu muhalefette 'sadaka vermeli' diyor, kurbanı farz kılmıyorsunuz. Bir kimsenin bir şeyi hak görüp sonra ona ilk muhalif o olmasından daha ilginç bir şey olmasa gerek." (El-Muhallâ, 5/292, 895. Mesele)

– Bir grup fakih şu tespiti yaparlar: Şayet mezkûr sebepler nedeniyle bu rivayetle amel etmezsek yalnızca hasta olup saçını kesen ve ihrâmlıyken avlanan kişiler ceza öder. Diğer muhalefetleri işleyenler, konu hakkında nas olmadığı gerekçesiyle ceza ödemez. Bu da insanları hac amellerinde

gevşekliğe ve umursamazlığa sevk eder. İhtiyat babından ve insanlar hac menasikiyle oynamasın diye bile olsa, kurban kesmeleri emredilmelidir. (bk. Eş-Şerhu'l Mumti', 7/187-189; Ta'lîkâtu İbni Useymîn ale'l Kâfî libni Kudâme, 3/338-339)

Şüphesiz ki bu yaklaşım ihtiyat, sedd-i zerai ve maslahat gibi kavramlarla izah edilebilir. Ancak vakıaya bakıldığında bu yaklaşım farklı mefsedetlere yol açar. Kanaatimce bu mefsedetler yukarıda sayılan mefsedetlerden çok daha büyüktür.

Şu örnekleri verebiliriz:

· Bugün, birçok âlimin de dikkat çektiği ve uyarmak zorunda kaldığı şu sorun ortaya çıkmıştır. Çoğu cahil, hac menasikini terk edip "Ne de olsa kurban keserim." diyebilmektedir. İlginçtir, bu durumdan şikâyet edenlerden biri de yukarıdaki satırların sahibi bir âlimdir. (bk. Eş-Şerhu'l Mumti', 7/369) İnsanlar hac menasikini hafife almasın diye vacip(!) kılınan şey, daha büyük bir hafife almaya yol açmıştır. Daha fazla alışveriş yapabilmek adına kurban kesmeyi göze alarak hac menasikini terk edenleri uyarmak için hususi fetvalar yayınlama zorunluluğu oluşmuştur.

· Çoğu insan, "Aman yanlış yapmayayım." düşüncesiyle hacca odaklanamamakta, haccın arındıran ve terbiye eden etkisinden mahrum kalmaktadır.

· Tağutların aldığı haraca ek olarak, kurban masrafları da hacca eklenmektedir. Bu da hac ibadetini yapmayı zorlaştırmaktadır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

• İbni Abbâs'ın (ra) bu sözü farklı da yorumlanabilir: O, bunu istihbaben söylemiş olabilir. Zira kendisi (ra) Minâ günlerinde (Minâ'da değil de) Mekke'de geceleyen kişi için, "Hiçbir şey gerekmez." demiştir. Onun (ra) iki sözünü cem etmenin yolu, birincinin vücuben değil istihbaben, tavsiye babından olduğunu varsaymaktır. (bk. Es-Sunen ve'l Asâr Vâride fî Dimâi'l Vâcibe fi'l Hac, s. 219)

4. Hac menasikini rükun, vacip/farz ve sünnet diye ayırmamızın nedeni

Hac menasikini rükun, vacip ve sünnet diye ayırmamız, namaz babında işlediğimiz usule aykırı görülebilir. Zira namaz babında namaz eylemlerini farz ve sünnet olarak ayırmıştık. Bu ayrımın gerekçelerini ve neden farz/rükun, vacib ve sünnet olarak üçlü bir taksime gitmediğimizin nedenlerini orada açıklamıştık. (Detaylı bilgi için bk. Fıkhu'l Hadis Sünnet İlmihâli 2/7. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.)

Hac babında ise üçlü bir ayrıma gittik. Bunun nedeni hacca dair nasların hac menasikini üç kısma ayırmasıdır.

Bir örnek olması açısından Arafât vakfesi ve ifâda tavâfı verilebilir. İlgili yerde geleceği gibi, Allah Resûlü (sav) bu iki menasik olmadan haccın olmayacağını beyan etmiştir. Bununla birlikte emretmiş olmasına rağmen Safa ve Merve arasında sa'y, veda tavâfı gibi eylemler olmadan haccın olacağına işaret etmiştir.

Bir diğer neden -ileride geleceği gibi- hac vaciplerinden bir kısmının terki ceza/fidye ödemeyi zorunlu kılarken bir kısmının terkine dair sahih ve sarih bir nas olmamasıdır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, hadis ehlinin metodu, bir kaide/usul belirleyip naslara uysun veya uymasın onu tüm bablara uygulamak değildir. Zira bu, nasları kaidelere göre tevil etme ve bazı naslarla amel etmeme sorununa sebep olmaktadır. Hadis ehli daha ziyade her babın naslarına uygun olarak, o baba dair kaideler belirler. Ne kaideler/usuller gerekçesiyle nasları terk eder ne de kaidesiz/usulsüz davranırlar. Usul ve füru, kaide ve tatbik arasında bir denge oluştururlar.

Hacc-ı Mebrur

Hac menasikinin rükun, vacip/farz ve sünnet diye ayrılması, yanıltıcı olmamalıdır. Zira gaye haccetmek değil, sahibini arındıran ve ruhsal olarak eğiten hacc-ı mebrur yapmak olmalıdır. Hacc-ı mebrur, Allah Resûlü'nün (sav) öğrettiği/gösterdiği şekilde eda edilen hacdır. Bu nedenle rükun, farz ve sünnet demeksizin haccın tüm menasiki yerine getirilmelidir.[54]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte yalnızca haccetmek amacıyla Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimizde bize ihrâmdan çıkmayı emretti. Minâ'dan (Mekke'ye, oradan da Medine'ye) dönüş gecesi Safiyye binti Huyeyy hayız oldu.

Peygamber, 'Eyvah! Öyle görünüyor ki Safiyye sizi burada alıkoyacak.' dedi. Daha sonra Safiyye'ye, 'Sen bayramın ilk günü tavâf yaptın mı?' diye sordu.

Safiyye, 'Evet.' dedi.

Bunun üzerine Peygamber, 'Öyleyse (beklememize gerek yok,) haydi gidiyoruz!' buyurdu.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü, ben ihrâmdan çıkmadım.' dedim.

Allah Resûlü (sav), 'Öyleyse Ten'îm'den umre için ihrâma gir.' buyurdu.

Kardeşim Abdurrahmân da benimle birlikte çıktı. Sabaha karşı Peygamber ile karşılaştık. O, 'Seninle filan yerde buluşalım.' buyurdu."[55]

54. Hacc-ı mebrur'a dair farklı yorumlar yapılmıştır:
– Makbul olan hacdır. (bk. Fethu'l Bârî, 26 No.lu Hadis Şerhi)
– İçine günah karışmayan hacdır. (bk. age.)
– İçine riya karışmayan hactır. (bk. age.)
– Ahkâmına riayet edilen ve mükelleften istendiği şekilde tastamam yapılan hacdır. (bk.Tuhfetu'l Ehvezî, 933 No.lu Hadis Şerhi)
– İnsanlara yiyecek ikram edilen ve güzel yol arkadaşlığı yapılan hacdır. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 2622 No.lu Hadis Şerhi)
– Hacc-ı Mebrur tanımına dair merfu bir hadis rivayet edilmiştir. (bk. Ahmed, 14482) Hacc-ı Mebrur'u yemek ikramı ve selamı yaymak olarak tarif eden rivayet zayıf kabul edilmiştir. İsnadında zayıf raviler tespit edilmiştir.
Muhammed ibni Sabit ve Eyyub ibni Suveyd bunlardandır. (bk. age.)
Kanaatimce tüm bu farklı tarifleri bir araya toplayacak tanım "Allah Resûlü'nün haccı" ifadesidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

55. Buhari, 1772; Müslim, 1349

Haccın Çeşitleri

Hac ibadetinin üç sureti vardır:

• **İfrad:** Hacının, "لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ بِالحَجِّ/Lebbeyk Allahumme bi'l hacci" dediği, yalnızca hacca niyet edilen hacdır. Hacı, bu niyetle yalnızca hac amellerini yapar.

• **Kıran:** Hacının, "لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ حَجًّا وَعُمْرَةً/Lebbeyk Allahumme Haccen ve Umre" diyerek hac ve umreye beraber niyet etmesidir. Böylece hac ve umreyi bitiştirmiş (karn) ve hac amellerini yaparak hem hac hem de umre yapmış olur. Bu hac için hacının kurbanını yanında getirmiş olması ve kurban kesmesi gerekir.[56]

• **Temettü:** Hacı, "لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ عُمْرَةً/Lebbeyk Allahumme Umre" diyerek umreye niyet eder, -ileride anlatılacağı üzere- umresini tamamlar. İhrâmdan çıkar. Sonra tekrar ihrâma girerek hac için "لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ حَجًّا/Lebbeyk Allahumme Haccen" diyerek hac ihrâmına girer ve hac amellerini yapar. Böylece tek bir yolculukla hem hac hem de umre yapmış olur. Temettü haccı yapanın da kurban kesmesi gerekir.[57]

• Temettü ile kıran haccı zahirde birbirine benzese de aralarında bazı farklar vardır.

– Kıran haccı yapacak kişi kurbanını yanında getirmiş olmalı, mîkât yerinden kurbanıyla geçmiş olmalıdır. Temettü haccı için bu şart yoktur. Kurbanı dilediği yerden temin edebilir.

– Kıran haccında tek niyet ve yalnızca hac amelleri yapılır. Temettü haccında ise önce umre yapılır, ihrâmdan çıkılır, yeni bir ihrâmla hac yapılır.

56. Hac ve umreyi bir araya getirdiği için "yan yana getirme" anlamında "kıran" denmiştir.

57. Mutemetti, umreyi bitirdikten sonra ihrâmdan çıkar, daha sonra hac için ihrâma girer. İki ihrâm arasında ihrâm yasakları kalktığı için ona "helallik serbestliğinden faydalanan" anlamında mutemetti denmiştir. Kimi ulema tek yolculukla hem hac hem umre yaptığından "bir yolculukta iki ibadetten faydalanan" anlamında mutemetti demiştir.

• Ümmetin cumhuru, haccın üç çeşidinin de caiz olduğunda ittifak etmiştir.[58]

Bu üçünden hangisinin daha faziletli olduğunda ise ihtilaf vardır.[59]

58. Bazı âlimler, yanında kurban getirmeyenin temettü haccı yapmasını vacip görmüştür. Allah Resûlü'nün (sav) yanında kurban getirmeyen ashabına haccı feshedip umreye çevirmelerini, sonra yeni bir ihrâmla hac yapmalarını emrettiğini delil almışlardır. (bk. El-Muhallâ, 5/88, 833. Mesele)

59. Bu konuda varid olan delillerin zahirinde zıtlık vardır. Bu zıtlık nedeniyle başta sahabe olmak üzere ulema da ihtilaf etmiştir.

– Allah Resûlü'nün (sav) ifrad haccı yaptığını söyleyen deliller

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: Biz Allah Resûlü ile sadece hacca niyet ettik.

İbni Avn rivayetinde ise, 'Allah Resûlü (sav) sadece hacca niyet etti.' " (bk. Müslim, 1231)

– Kıran haccı yaptığına dair delil

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vedâ Haccında Allah Resûlü (sav) ile birlikte yola çıkmıştık. Biz umre için telbiye getirdik. Daha sonra Allah Resûlü (sav), 'Yanında hedy kurbanı bulunan kimseler umreyle birlikte hac için telbiye getirip ihrâma girsin. Her ikisini de tamamlamadıkça ihrâmdan çıkmasın.' buyurdu." (Buhari, 1556; Müslim, 1211)

– Yanında kurban olmayan ashabına temettü haccını emretmesi

Atâ ibni Ebî Rebah (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, yanında bulunan birçok kişinin arasındayken Câbir ibni Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: 'Biz Allah Resûlü'nün (sav) sahabileri, beraberinde umre olmayarak yalnız hac niyetiyle ihrâma girdik. Peygamber (sav) Zilhicce ayının dördüncü sabahında (Mekke'ye) geldi. Biz de oraya geldiğimiz zaman Allah Resûlü (sav) bizlere ihrâmdan çıkmamızı emretti ve 'İhrâmlarınızdan çıkınız ve kadınlarınızla ilişkiye girebilirsiniz.' buyurdu. Peygamber (sav) kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayı kesin olarak emretmedi. Sadece bunun serbest olduğunu söyledi. Bizim, 'Allah Resûlü (sav) Arefe Günü'ne ancak beş gün kala kadınlarımızla cinsel ilişkide bulunmamızı ve Arafât'a çıkmamızı emrediyor!' diye söylendiğimiz, Allah Resûlü'nün (sav) kulağına gitmiş. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: 'Biliyorsunuz ki ben sizin Allah'a en takvalı olanınız, en sadığınız ve en itaatli olanınızım. Eğer yanımda kurbanım olmasaydı sizin ihrâmdan çıktığınız gibi ben de muhakkak ihrâmdan çıkardım. Sizler ihrâmdan çıkınız. Sonradan karşılaştığım şeyle, baştan karşılaşacağımı bilseydim beraberimde kurban getirmezdim. Onun için artık sizler ihrâmdan çıkınız!' buyurdu. Bunun üzerine bizler ihrâmdan çıkıp Allah Resûlü'nü dinledik ve ona itaat ettik." (Buhari, 7367; Müslim, 1216)

Bu farklı uygulamalar nedeniyle sahabe de ihtilaf etmiştir.

"Alî ve Osmân, Usfân adlı bölgede temettü haccı hakkında görüş ayrılığına düşmüştür. Alî, 'Sen, temettü haccından nehyetmekle ancak Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı bir şeyi yasaklamış oluyorsun.' dedi ve umre ve haccı birlikte yapmak üzere temettü haccı niyetiyle ihrâma girdi." (Buhari, 1569; Müslim, 1223)

Ebû Mûsâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) yanına geldim, kendisi Bahta'da devesini çökertmiş konaklıyordu.

'İhrâma ne niyetle girdin?' buyurdu.

'Allah Resûlü'nün (sav) ihrâma girdiği niyetle' dedim.

'Kurbanlık getirdin mi?' buyurdu.

'Hayır.' dedim.

'O zaman, Ka'be'yi tavâf et. Safa ve Merve arasında sa'y yap, sonra da ihrâmdan çık.' buyurdu.

Ben de Ka'be'yi tavâf ettim, Safa ve Merve arasında sa'y yaptım. Sonra kabilemden bir hanımın yanına geldim. Başımı tarayıp yıkadı. Ebû Bekir'in halifeliği dönemlerinde halka bu şekilde fetva veriyordum. Ömer'in halifeliği döneminde de halka bu şekilde fetva veriyordum, ki bir hac mevsiminde ayakta dururken bana bir kimse geldi ve 'Müminlerin Emîri'nin, hac ibadeti konusunda yeni bir şey getirdiğini bilmiyorsun herhâlde.' dedi. Ben de, 'Ey insanlar, her kime bir fetva vermişsek biraz yavaş olsun. Bakın, işte Müminlerin Emîri yanınıza gelmektedir, kendisinin diyeceklerine uyunuz.' dedim. Yanımıza geldiğinde, 'Ey Müminlerin Emîri, hac ibadeti konusunda getirdiğin yeni şey nedir?' diye sordum.

'Eğer, Allah'ın Kitabı'nı alırsak Allah, 'Hac ve umreyi, Allah için tamam yapınız.' buyurmuştur. (bk. 2/Bakara, 196) Allah başlanılan bir şeyin tamamlanmasını emretmektedir. Eğer Peygamberimizin (sav) sünnetini alırsak Peygamber (sav), kurban kesene değin ihrâmdan çıkmamıştır.' dedi." (Müslim, 1221)

Ebu Şa'sa'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbrâhîm En-Nehâi ile İbrâhîm Et-Teymî'ye gittim ve 'Ben bu yıl umre ve haca birlikte niyet edeceğim.' dedim. İbrâhîm En-Nehâî bana, 'Fakat benim babam bu şekilde niyet etmezdi.' dedi." (Müslim, 1224)

Câbir İbni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile hac bölgesine geldik ve 'Hacca niyet ettik.' diyorduk. Allah Resûlü (sav) bize onu umre yapmamızı emretti." (Müslim, 1217)

Ulemanın ihtilafına dair İbni Ruşd (rh) şunları aktarır:

"Ulema, bu hac çeşitleri arasında hangisinin, yani ifrad mı, temettü mü, yoksa kıran haccının mı daha üstün olduğunda ihtilâf etmişlerdir.

Bu ihtilâfın sebebi de, hangisini yaptığında ihtilâf etmeleridir. Zira Peygamber Efendimiz'in (sav) bunlardan hangisini yaptığına dair rivâyetler değişiktir. İmam Mâlik, Âişe'nin 'Haccetu'l-Vedâ' yılında Rasûl-i Ekrem (sav) ile birlikte çıktık. Kimimiz yalnız umreyi niyet ederek, kimimiz de hem haccı hem umreyi niyet ederek ihrâma girdik. Rasûl-i Ekrem (sav) ise yalnız hac niyetini getirerek ihrâma girdi' (Malik, Hacc, 20/11, No: 36) dediğine dair olan rivâyete dayanmıştır. İmam Mâlik bu hadisi Âişe'den birçok tariklerden getirmiştir.

Ebû Ömer b. Abdilberr 'Peygamber Efendimiz'in (sav) yalnız hacca niyet ederek ihrâma girdiği, Câbir b. Abdullah'tan mütevatir ve birçok sıhhatli yollarla rivâyet olunmuştur ve aynı zamanda bu görüş, Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Âişe ve Câbir'in de görüşüdür.' demiştir.

Peygamber Efendimiz'in (sav) Haccetu'l-Vedâ'da temettü yaptığını söyleyenler de, Leys'in Âkil'den, Akil'in İbn Şihab'tan, Ibn Şihâb'ın da İbn Ömer'den 'Rasûl-i Ekrem (sav) Haccetu'l-Vedâ' da önce umre yapıp sonra hac ihrâmına girdi ve kurban kesti. Kurbanını da Zülhüleyfe'den beraberinde getirdi.' (Buhari, 1691; Müslim, 1227) şeklindeki rivâyete dayanmışlardır ki Abdullah b. Ömer, İbn Abbas ve İbn Zübeyr de bu görüştedirler.

Âişe'nin ise, bununla ifradtan hangisini benimsediği hakkında iki rivâyet vardır. Peygamber Efendimiz'in (sav) kırân yaptığını, yani umre ile haccı birlikte yaptığını söyleyenlerin dayandıkları hadisler ise çoktur. Biri Ibn Abbas'ın Ömer'den rivâyet ettiği 'Rasûlullah (sav) Vadi'l Akik'te iken,

أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّي فَقَالَ: صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْ عُمْرَةً فِي حَجَّةٍ

'Bana bu gece Rabbim tarafından bir gelen oldu ve 'Bu mübarek vadi de namaz kıl ve Umre için de hacca niyet ettim, de' dedi' diye buyurduğunu işittim.' hadisidir ki bu hadisi Buhârî almıştır." (Buhari, 1534)

Biri de, Buhârî'nin rivâyet ettiği Mervan b. Hakem'in 'Osmân ile Ali'yi hac esnasında gördüm. Osmân temettü haccından ve hac ile umreyi birlikte yapmayı yasaklıyordu. Ali bunu görünce umre ile hacca birlikte niyet ederek ve 'Lebbeyke' diyerek ihrâmlandı. Sonra 'Ben Resûlullah (sav)'ın sünnetini kimsenin sözü için terk edemem.' dedi' (Buhari, 1563) meâlindeki hadisidir. Biri de yine

Konu hakkındaki delillerin farklılığı nedeniyle evla olan, tüm delillerle bir arada amel etmektir. Buna göre;

– Bir yolculukta hac, bir başka yolculukta umre yapılırsa bu, efdal olandır. Raşid Halifelerden Ebû Bekir, Ömer ve Alî'nin (r.anhum) insanları yönlendirdiği ifrad haccından kasıt budur.

– Hac ve umre tek yolculukta yapılmak isteniyorsa ve kişi kurbanını yanında getirmişse kıran haccı efdal olandır. Allah Resûlü (sav) böyle yapmıştır.

– Hac ve umre tek yolculukta yapılmak isteniyor, ancak kişi kurbanını yanında götüremiyorsa temettü haccı yapılması efdaldir. Allah Resûlü (sav) kurbanı olmayan ashabına temettü yapmalarını söylemiştir.[60]

Deriz ki: Bugün yanında kurban götürmek neredeyse imkânsızdır. Ayrıca insanların hac için ayrı, umre için ayrı yolculuk yapmaları da mali bir meşakkattir. Hicaz dışında yaşayan çoğunluk için efdal olan, temettü haccıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Buhârî'nin rivâyet ettiği Enes'in (ra) Resûlullah'tan (sav) 'لَبَّيْكَ عُمْرَةً وَحِجَّةً/Umre ile hacca niyet ettim diyerek telbiye ettiğini işittim.' (Buhari, 4353-4354) meâlindeki hadisidir. Biri de İmam Mâlik'in İbn Şihab'tan, Ibn Şihâb'ın Urve'den, Urve'nin de Âişe'den rivâyet ettiği 'Haccetü'l-Vedâ' yılında Resûl-i Ekrem (sav) ile birlikte çıktık ve umreye niyet ederek ihrâmlandık. Sonra Rasûl-i Ekrem (sav) dedi ki:

مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهِلَّ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ لَا يَحِلَّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا

'Kurbanlığı beraberinde bulunanlar umre ile birlikte hacca da niyet etsinler, sonra her ikisinin de menasikini bitirmeden ihrâmdan çıkmasınlar.' (Malik, Hacc, 20/74, No: 223) meâlindeki hadisidir. Peygamber Efendimiz'in (sav) beraberinde kurbanlığı bulunanlara hac ile umreyi birlikte yapmalarını emrettiği halde kendisinin bunu yapmamış olması akıldan uzak bir ihtimaldir. Zira -malumdur ki- kendisinin de kurbanlığı vardı demişlerdir.

Biri de yine İmam Mâlik'in Nâfi'den, Nâfi'nin İbn Ömer'den ve İbn Ömer'in Hafsa'dan rivâyet ettiği Peygamber Efendimiz'in (sav)

إِنِّي لَبَّدْتُ رَأْسِي، وَقَلَّدْتُ هَدْيِي؛ فَلَا أَحِلُّ حَتَّى أَنْحَرَ

'Ben kurbanlığımı nişanladım ve başımın saçlarını topladım. Artık kurbanımı kesene kadar ihrâmdan çıkmam.' buyurduğuna dair hadistir. (Buhari, 1725)

İmam Ahmed 'Peygamber (sav) Efendimiz bunu söylerken hac ile umrenin ikisini beraber yaptığında şüphem yoktur. Bununla beraber ben temettüyü daha efdal görüyorum.' demiştir. İmam Ahmed temettüyü efdal görmekte, Peygamber Efendimiz'in (sav) yukarıda metni geçen, 'Eğer sonradan hatırıma geleni düşünmüş olsaydım kurbanlığımı beraberimde getirmez ve haccı umre yapardım.' hadisi ile ihticac etmiştir." (Bidâyetü'l Müctehid, 3/177-178)

Deriz ki: Hadis ehlinin metodu, bir konuda tüm delillerle amel edilebiliyorsa tüm delillerle bir arada amel etmektir. Zikrettiğimiz ulema mezhepleri, tercihe dayalıdır. Her tercih bir delille amel ederken, benzer delillerden bir kısmıyla ameli terk etmeyi gerektirir. Oysa en selametli yol tüm delillerle bir arada amel etmektir.

60. bk. Sahîhu Fıkhi's Sunne, 2/187; Mecmûu'l Fetâvâ, 26/85-91'den naklen

• Temettü haccı yapan, kurban keser. Kurban bulamayan veya imkânı olmayan kişi üç gün hacda, yedi gün memleketine döndüğünde toplamda on gün oruç tutar.

• Mescid-i Haram'ın ehli olanlar (yani Mekke ve civarında yaşayanlar) yalnızca ifrad haccı yaparlar:

"(Engeller kalkıp) emniyete kavuştuğunuz zaman, kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak ister ise kolayına gelen bir kurban (kessin). (Kurbanı) bulamayan da üç günü hacda yedi günü de döndükten sonra olmak üzere tastamam on gün oruç tutsun. Bu (fidye), ailesi Mescid-i Haram (mıntıkasında) oturmayanlar içindir. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah, cezası çetin olandır."[61]

Hac Amellerinin Tafsilatı

1. İhrâm

İhrâma girmek, haccın şartlarındandır/rükunlarındandır. Zira ihrâm, hacca yapılan niyettir. Her amelde olduğu gibi niyet asıldır ve niyetsiz amel, makbul değildir.[62]

a. İhrâm Hükümleri

• **İhrâma hac aylarında girmek**

Yüce Allah haccın belli aylarda olduğunu belirtmiş, onun için bir vakit tayin etmiştir. Tüm vakitli ibadetlerde olduğu gibi hac ibadeti de belirlenen vakit içinde olmalıdır:

"**Hac, bilinen aylardadır.** (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[63]

61. bk. 2/Bakara, 196

62. İhrâmın rükun mu şart mı olduğu ihtilaflıdır. Zira ihrâm hacca niyet midir, yoksa niyetten müstakil bir hac menasiki midir, ihtilaflıdır. İhrâma ister şart diyelim ister rükun, ister şart ve rüknun dışında bir menasik diyelim, sonuç değişmez. İhrâm hacca giriştir! İhrâmsız hac olmaz. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) Allah Resûlü'nün (sav) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Ameller niyetlere göredir ve herkes için niyet ettiğinin karşılığı vardır." (Buhari, 1; Müslim, 1907)

63. 2/Bakara, 197

Bu aylar kamerî aylardan Şevval, Zilkade ve Zilhicce'dir. Vaktinden önce veya sonra girilen ihrâm, şer'i ihrâm değildir.

• **Mîkâttan ihrâma girmek**

Mîkât, Allah Resûlü (sav) tarafından belirlenmiş ihrâma giriş mekânlarıdır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), ihrâma girme yeri olarak Medineliler için Zu'l Huleyfe'yi, Suriyeliler için Cuhfe'yi, Necidliler için Karmu'l Menazil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen diğer kimseler için mîkât bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride olanlar için ise ihrâm yeri, bulundukları yerdir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir.' "[64]

– Kim hangi yönden Ka'be'ye geliyorsa, o yön için belirlenmiş mîkâttan ihrâma girer. Şayet hava yolu, deniz yolu veya karayolu mîkât bölgesinin uzağına düşüyorsa; mîkâtın hizasına geldiğinde ihrâma girer.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Şu iki şehir (Basra ve Kûfe) fethedildiği zaman oralarda oturan insanlar Ömer'e gelip, 'Ey Müminlerin Emîri! Necid için Karn mîkât yeri olarak tayin edilmiştir. Oysa orası bizim yolumuza terstir. Karn'da ihrâma girmek istediğimiz zaman bize çok zor oluyor.' dediler.

Bunun üzerine Ömer, 'O hâlde, yolunuzun üzerinde bulunan bir mîkât hizasından ihrâma girin.' dedi ve Zat-u Irk'ı onlar için mîkât yeri olarak belirledi.' "[65]

Gelişen teknolojiyle birlikte, mîkât mahallerinin hava, deniz ve karadan hizaları belirlenmiştir.

– Ka'be'nin ehli olup da mîkât mahalliyle Ka'be arasında yaşayanlar, bulundukları yerden ihrâma girerler. Mekke dışına çıkıp mîkât mahallinden Harem'e girmeleri gerekmez.

64. Buhari, 1526; Müslim, 1181
65. Buhari, 1531

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu bölgelerden daha içeride olanlar için ise ihrâm yeri, bulundukları yerdir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."[66]

– Mîkât mahalleri şeriat tarafından tayin edilmiştir. Allah Resûlü ve beraberindeki sahabe ihrâma mîkât mahallinden girmiştir. Mîkâttan önce veya sonra ihrâma girmek, sünnete muhaliftir.[67]

66. Buhari, 1526; Müslim, 1181

67. Hac niyetiyle Mekke'ye gelenin mîkâtı ihrâmsız geçmesi fakihler arasında tartışılmıştır. Konunun anlaşılması için şu asılların bilinmesi gerekir:

– Şeriat bir şey için zaman ve mekân tayin etmişse, ona riayet etmek bir zorunluluktur. Zaman ve mekân Allah'ın sınırlarıdır ve Allah'ın sınırlarını (kasten) çiğnemek zulümdür.

"Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Allah'ın sınırlarını çiğnemeyin. Kim de Allah'ın sınırlarını çiğnerse bunlar zalimlerin ta kendileridir." (bk. 2/Bakara, 229)

– Bilmeyerek veya unutarak mîkâttan önce ihrâma girenin ihrâmı geçersizdir. Mîkât yerine gelince tekrar ihrâma girer.

– Bilmeyerek veya unutarak mîkâtı ihrâmsız geçen, tekrar mîkât yerine döner ve ihrâma girer.

– İhrâma mîkâttan önce veya sonra giren, hatasını -yukarıda anlatıldığı gibi- telafi eder. Herhangi bir fidye/ceza ödemesine gerek yoktur. İleride detaylı anlatılacağı gibi, hakkında nas olmayan fidyeler/cezalar geçersizdir. Zira had/ibadet/kefaret gibi akli olmayan hükümlerde kıyas olmaz.

– Mîkâttan önce ihrâm olacağına dair rivayetler hem sened hem de metin yönünden sıkıntılıdır. Şöyle ki;

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim hac ve umre için Mescid-i Aksa'dan ihrâma girer ve Mescid-i Haram'a kadar ihrâmda kalırsa, geçmiş ve gelecek tüm günahları bağışlanır veya o kimsenin cennete girmesi vacip olur." (Ebu Davud, 1741)

Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir. İsnadında Ali ibni Yahya ibni Ebu Sufyan El-Ehnasi vardır. Kimisi bu ravinin meşhur olmadığını söylemiş, kimisi onu sika saymıştır. (bk. Neylu'l Evtâr, 1818 No.lu Hadis Şerhi)

Yine hadis âlimleri bu hadisin senedinde ve metninde ravilerin çokça ihtilaf ettiğini aktarmışlardır. (bk. Avnu'l Ma'bûd, 1741 No.lu Hadis Şerhi)

Hadisi idtırabla (çelişkili ihtilaf) illetli görenlerden biri de İbni Kesir'dir (rh). (bk. Neylu'l Evtâr, 1818 No.lu Hadis Şerhi)

Hadis sahih olsaydı bile şöyle anlaşılabilirdi: Beyt-i Makdis'ten ihrâma girmek, özel bir durumdur. Yalnızca üç mescide (ibadet kastıyla) sefer düzenlendiği gibi, Beyt-i Makdis'e ihrâm konusunda ayrıcalık tanınır. Ancak hadisin isnadı sahih olmadığından bu yorumlara ihtiyaç yoktur. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– Beyhakî (rh) Sünen'inde bazı sahabilerin mîkâttan önce ihrâma cevaz verdiğini nakletmiştir. Bu rivayetler Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen sözlü ve fiilî sünnete aykırı olması yanında -zira Nebevi uygulamayla çelişen sahabe sözü ittifakla geçersizdir- sened ve metin yönünden problemlidir.

Ali'ye (ra), " 'Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın.' (2/Bakara, 196) ayeti sorulduğunda, 'Ailenin bulunduğu yerden ihrâma girmendir.' dedi." (Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8928)

Hadisin isnadında Abdullah ibni Seleme El-Muradî vardır. Bazıları sika dese de, hafızasında değişiklikler olmuştur. Buhari (rh) hadisinde mütâbaat olmayacağını söylemiş; Ebu Ahmed El-Hakim

• **İhrâma Girmeden Önce Gusletmek**

İhrâma girmeden hemen önce gusletmek -hayız ve nifazlı da dâhil- sünnettir.

Hârice ibni Zeyd ibni Sâbit'ten (ra) şöyle rivayet etmiştir:

"Babam Zeyd, Nebi'nin (sav) ihrâma girmek için dikişli elbiselerden soyunduğunu ve guslettiğini gördü." [68]

Allah Resûlü, nifas/lohusa olan Esma binti Umeys'e gusletmesini emretmiştir.

(rh), "Onun hadisi müstakim değildir." demiştir. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 2651 No.lu Hadis Şerhi)

Ayete dair aynı tefsir Ebû Hureyre'den nakledilmiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8929)

Rivayetin isnadında Câbir ibni Nûh vardır. Rivayetleri reddedilmiş zayıf ravilerdendir. İbni Adiy (rh) "Bundan daha münker bir rivayetini görmedim." demiştir. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/472)

Rivayetler sened yönünden zayıf, Allah Resûlü (sav) uygulamasına muhalif, ayrıca metin yönünden de problemlidir. Zira ne Alî'nin ne de Ebû Hureyre'nin evlerinden ihrâma girdiği nakledilmiştir. Şayet haccın ve umrenin tamamlanması evden ihrâma girmek olsa, buna en layık olanlar rivayeti nakledenler olurdu. Ayrıca tüm bu rivayetler İmam Ahmed'in (rh) tefsir ettiği gibi "Hazırlıklara/yolculuğa evden başlamak, kendi beldesinden yeni sefer inşa etmek." şeklinde de anlaşılabilir. (bk. El-Muğnî, 3/250-253, 2276. Mesele)

– Bazı âlimler, mîkâttan önce ihrâma girmenin caiz ve geçerli olup, efdal olanın mîkâttan girmek olduğunda icma nakletmiştir. Bunlardan biri İbnu'l Munzir'dir (rh). (bk. age. 3/250, 2276. Mesele)

Her şeyden önce bu icma bir nassa dayanmadığı gibi Allah Resûlü'nden (sav) nakledilen naslara da aykırıdır. Dayanağı olmayan ve var olan naslara aykırı icma olmaz. Olsa olsa çoğunluğun görüşü olur.

Kaldı ki konu hakkında bir icma da yoktur. Osmân (ra), Neysâbûr'dan umre için ihrâma giren Abdullah ibni Âmir'e, "Umrenle aldandın." demiş ve insanların ihrâma girdiği yerden girmesini istemiştir. (bk. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 8934)

Buhari (rh) Sahih'inde, "Hac ve umre mîkâtlarının takdiri" (Kitâbu'l Hac, 5. Bab) ve "Medine Ehlinin Mîkâtı; Zu'l Huleyfe'den Önce İhrâma Girmezler Babı" (Kitâbu'l Hac, 8. Bab) diyerek, mîkâttan önce ihrâma girilmeyeceğini söylemiştir.

Yine Davud-i Zahiri ve İbni Hazm (rh) mîkâttan önce ihrâma girilmeyeceğini söylemişlerdir. (bk. El-Muhallâ, 5/52, 822. Mesele)

Bu saydıklarımız dahi, nakledilen icmalar hususunda temkinli olma zorunluluğumuzu gösterir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

68. Tirmizi, 830

Hadisi naklettikten sonra İmam Tirmizî (rh), "Bu, hasen garib bir hadistir. İlim ehlinden bir grup, ihrâmdan önce guslü müstehap gördüler; bu görüşe sahip olanlardan biri de Şâfii'dir." demiştir.

Bazı âlimler Tirmizi'nin hadise "hasen" demesini eleştirmiştir. Zira isnadında Abdullah ibni Yakub El-Medenî vardır. Zehebî (rh) ve İbni Hacer (rh) onun meçhul bir ravi olduğunu söylemiştir… İbnu'l Mulekkin (rh) bu itiraza şöyle cevap vermiştir: "Tirmizî (rh) Abdullah ibni Yakub El-Medenî'yi tanımış/hâlini bilmiş, bu nedenle hadise hasen demiş olabilir." (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 830 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Bu cevap yerindedir. Zira bir muhaddisin bir raviyi tanımıyor oluşu, onun zayıf olduğu anlamına gelmez. Ancak ravi tüm muhaddisler indinde meçhul olursa zayıf kabul edilebilir. Kaldı ki gusletmek, ihrâm öncesi oturmuş amelî bir sünnettir.

"Zu'l Huleyfe mevkisine vardığımızda Esma binti Umeys, Muhammed ibni Ebû Bekir'i doğurdu ve (lohusa olması hakkında), 'Ben, nasıl hareket edeceğim?' diye Allah Resûlü'ne (sav) sorduttu.

O da (sav), 'Yıkan. Bir kumaşı bez şeklinde bağla, sonra da ihrâma gir.' buyurdu."[69]

- **Koku/yağ sürünmek**

Kadının veya erkeğin ihrâm öncesinde koku/yağ sürünmesi sünnettir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, ihrâma girerken ve (şeytan taşlayıp tıraş olarak) ihrâmdan çıktığı sırada (ziyaret) tavâfından önce koku sürerdim."[70]

Yine Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Nebi (sav) ile birlikte Mekke'ye gitmek üzere yola çıkmıştık. İhrâma gireceğimizde alınlarımıza kokulu maddeler sürerdik. Birimiz terlediğimizde kokulu madde yüzüne akardı. Nebi (sav) bunu görürdü de kimseyi böyle yapmaktan engellemezdi."[71]

---

69. Müslim, 1218

70. Buhari, 1539; Müslim, 1189

71. Ebu Davud, 1831; Sahabeden bir grup, ihrâm öncesinde koku sürünüp ihrâma girmeyi hoş karşılamamışlardır. Bu durumu ihrâmın ruhuyla bağdaştırmamışlardır. Ancak hüccet, Allah Resûlü'nün (sav) fiillerindedir.

Muhammed ibni'l Munteşir'den (rh) şöyle nakletmiştir:

"Âişe'ye İbni Ömer'in, 'Benden güzel koku yayıldığı hâlde ihrâma girmeyi istemem.' dediğini hatırlatıp bu konuyu sordum. Âişe şöyle dedi: 'Ben, Allah Resûlü'ne koku sürdüm. Sonra o, diğer hanımlarının yanına gidip (onlarla birlikte oldu). Daha sonra da ihrâma girdi.'" (Buhari, 270; Müslim, 1192)

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün, ihrâmlıyken saçının ayrım yerlerinde bulunan kokusunun ışıltısı hala gözlerimin önünde." (Buharî, 1538)

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sav) ihrâm öncesinde koku sürünmüş, ihrâm esnasında kokunun eseri üzerinde görülmüştür. Bu da bazı âlimlerin "Koku sürünür sonra guslederdi, böylece kokunun eseri kalmazdı." yorumunun isabetli olmadığını gösterir.

Bazı âlimler de bir hadise dayanarak, ihrâmlının üzerinde koku olmasını yasaklamışlardır.

Safvan ibni Ya'lâ'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Babam) Ya'lâ, Ömer'e (ra), 'Allah Resûlü'ne vahiy geldiği sırada bana göster.' demişti. Peygamber Ci'rane'deyken yanında bir grup insan vardı. Bu sırada bir adam geldi ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Koku sürünüp umre ihrâmına giren kimse hakkında ne buyurursunuz?' diye sordu.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) bir süre sustu. Daha sonra kendisine vahiy geldi. Ömer hemen Ya'lâ'ya işarette bulundu ve Ya'lâ geldi. Allah Resûlü'nün üzerinde bir örtü vardı. Ya'lâ, başını Allah

Allah Resûlü (sav) saçlarına mülebbed sürerdi.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü'nü (sav) dağılmaması için saçlarına yapışkan bir madde sürmüş hâlde telbiye getirirken işittim."[72]

Mülebbed; zamk, reçine gibi bir maddedir. Saçı toplar ve şeklini korur. Bugün -içinde haram madde/katkı bulunmayan- jöle ve saç spreyleri aynı görevi görür. Hac amelleri yapılırken kişi terler, saç ve sakalı dağılır. İnsanlara eza veren koku ve dağınıklıktan sakınmak için, Allah Resûlü ihrâm öncesi bakım yapmış olmalıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

- **Beyaz rida ve izar giymek**

İzar, bedenin alt kısmını örten; rida, bedenin üst kısmını örten kumaş parçasıdır. Sünnet olan iki kumaş parçasının da beyaz olmasıdır.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) saçlarını sarıp yağ sürdükten, izar ve ridasını giydikten sonra ashabıyla birlikte Medine'den ayrıldı. Kokusu deriye gelecek şekilde zaferan bulunanlar hariç, hiçbir izar ve ridanın giyilmesini de yasaklamadı."[73]

Resûlü'nün örtüsünün içine soktu. O sırada Peygamber'in yüzü kırmızılaşmıştı ve nefsi (uykudaki bir kimsenin çıkardığı ses gibi) hırlıyordu. Bir süre sonra bu durum ortadan kalktı. Daha sonra Efendimiz, 'Umre ile ilgili soru soran kimse nerede?' diye sordu.

Bunun üzerine o soru soran adamı çağırıp Allah Resûlü'nün yanına getirdiler.

'Üzerindeki kokuyu üç kez yıka, üzerindeki cübbeyi çıkar ve umreni, hacda yaptığın gibi yap.' buyurdu.

Ravilerden İbni Cüreyc dedi ki: 'Atâ'ya, 'Peygamber, üç kez yıkamayı emrederken (kokudan) arındırmayı mı kastetti?' dedim. O da 'Evet.' diye cevap verdi.' " (Buhari, 1536; Müslim, 1180)

Bu rivayet, Allah Resûlü'nün fiiliyle (zahiren) çelişkilidir. Hâliyle açıklanması gerekmektedir.

– Bu hadise 8. yılda, Allah Resûlü'nün (sav) fiili ise Vedâ Haccı'nda (10. yılda) vuku bulmuştur. Şayet bir amel alınacaksa onun (sav) son uygulaması alınmalıdır. (bk. Fethu'l Bârî, 1536 No.lu Hadis Şerhi)

– Bu adamın üzerinde "halûk/zaferan" vardır. Allah Resûlü (sav) ihrâmlı olsun olmasın zaferanla boyanmış elbiseyi yasaklamıştır. Hâliyle bu adama nehyi zaferan nedeniyledir. (bk. age.)

"Siz ihrâmlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki ile boyanmış olan elbise giymeyin." (Buhari, 1542)

– Bazı âlimler iki hadisin arasını şöyle cem etmiştir: "Allah Resûlü saçına, sakalına, bedenine koku sürmüştür. Yasakladığı adam ise kıyafetine koku sürmüştür. Evla olan ihrâm kıyafetine koku sürmekten kaçınmaktır."

Allah (cc) en doğrusunu bilir; Ehl-i Hadis'in metoduna uygun olan, tüm delillerle bir arada amel etmektir. Buna göre ihrâmdan önce ihrâm elbisesine koku sürülmez. Saç, sakal ve bedene koku sürülebilir.

72. Buhari, 1540
73. Buhari, 1545

Amelî sünnet, ihrâmın beyaz olmasıdır. İzar ve ridanın farklı renklerde olmasını yasaklayan bir nas yoktur. Kadınlar ise günlük kıyafetleri içinde ihrâma girerler.

- **Farz namazdan sonra ihrâma girmek**

Allah Resûlü (sav), Zu'l Huleyfe'de namaz kılar sonra ihrâma girerdi.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), öğle namazını Zu'l Huleyfe'de kıldıktan sonra bir deve istemiş ve o deveyi hörgücünün sağ tarafından işaretleyip oradan kan akıtmış, sonra o kanı temizlemiş ve devenin boynuna da iki takunya takmıştır. Sonra da devesini getirtip üzerine binince ve Beyda denilen düzlüğe çıkınca sesli olarak telbiyeye başlamıştır."[74]

74. Ebu Davud, 1752

Allah Resûlü (sav), Zu'l Huleyfe'de seferî olduğu için namazı kasreder, hac kurbanını işaretler ve hacca niyet ederek –ihlal- ihrâma girerdi. Kişi farz namazı kılar, akabinde ihrâma girerse bunda ihtilaf yoktur. Ancak şu konuda ihtilaf edilmiştir:

– Farz namazın akabinde ihrâma girmeyen, ihrâm için iki rekât nafile kılar mı?

İhrâma özel iki rekât namaz kılınacağına dair özel bir delil yoktur. Allah Resûlü cemaatle kıldığı farz namazın akabinde ihrâma girmiştir. Evla olan onun sünnetine riayet ederek farz namazın akabinde ihrâma girmektir. (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 26/108)

Ancak -İbni Kudâme- selefin cumhurunun iki rekât nafile kılıp ihrâma girmeyi müstehap gördüğünü nakletmiştir. (bk. El-Muğnî, 3/259, 2289. Mesele) Allah (cc) en doğrusunu bilir.

– İhtilaf edilen bir diğer mesele şudur: Allah Resûlü, namazın akabinde oturduğu yerde yani musallada mı ihrâma girmiştir yoksa bineğine bindikten sonra mı?

Konu hakkında birçok rivayet varid olmuştur. Bazısında Allah Resûlü'nün namazın hemen akabinde ihrâma girdiği zikredilmiştir. Bazısında bineğine bindikten ve binek harekete geçtikten sonra ihrâma girmiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ancak mescidin yanından telbiye getirerek ihrâma girerdi." (Buhari, 1541)

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bineği ayağa kalkıp tam olarak doğrulduğu zaman telbiye getirmişti." (Buhari, 1552)

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), biz de onunla birlikte iken, öğle namazını Medine'de dört rekât olarak, ikindi namazını Zu'l Huleyfe'de iki rekât olarak kılmıştı. Daha sonra sabaha kadar orada kalmış, sonra bineğine binip Beyda'ya (çöle doğru) geldikleri zaman Allah'a hamdetmiş, tesbihte bulunmuş ve tekbir getirmişti. Daha sonra hac ve umre için telbiye getirmişti, (ihrâma girmişti). Yanındakiler de ona uyarak hac ve umre için telbiye getirdiler. (Mekke'ye) vardığımızda ihrâmlardan çıkmaları için herkese emir verdi. Telbiye günü (Zilhicce'nin 8. günü) gelince hac için telbiye getirip ihrâma girdiler. Peygamber (sav), ayaktayken kendi elleriyle birçok deveyi kurban kesmişti. Allah Resûlü (sav), Medine'de de iki alaca koçu kurban etmişti." (Buhari, 1551)

Bu farklı rivayetler, ihrâmın başlangıç zamanı noktasında ihtilafa neden olmuştur. Sahabeden Abdullah ibni Abbâs'ın, rivayetlerdeki farklılığı şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir.

İhrâma girecek/Hacca niyet edecek kişi şunlara dikkat eder:

– Önce Allah'a (cc) hamdeder, O'nu tesbih eder.

Enes (ra) şöyle anlatır:

"Allah Resûlü (sav), biz de onunla birlikte iken öğle namazını Medine'de dört rekât olarak, ikindi namazını Zu'l Huleyfe'de iki rekât olarak kılmıştı. Daha sonra sabaha kadar orada kalmış, sonra bineğine binip Beyda'ya (çöle doğru) geldiği zaman **Allah'a hamdetmiş, tesbihte bulunmuş ve tekbir getirmişti, (ihrâma girmişti)**."[75]

– Kıbleye yönelir

Nafi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (ra), Zu'l Huleyfe'de sabah namazını kılınca devesinin eğerinin bağlanmasını emrederdi. Eğeri bağlanınca, devesi onu doğrulttuğu zaman ayakta olduğu vaziyette **kıbleye yönelir** ve Harem'e varana kadar telbiye getirirdi. Harem'e gelince telbiyeyi bırakırdı. Zû Tuvâ'ya gelince sabaha kadar orada kalırdı. Sabah namazı kıldıktan sonra gusül abdesti alırdı. İbni Ömer, Peygamber'in (sav) da böyle yaptığını söylerdi."[76]

Said ibni Cübeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Abbâs'a, 'Ey Ebu Abbâs! Ben Allah Resûlü'nün (sav) girdiği ihrâmın zamanı hakkında görüş ayrılığına düşmelerine şaşıyorum.' dedim.

Bana şöyle cevap verdi: 'Gerçekten bu konuyu bugün insanların en iyi bileni benim. Allah Resûlü'nün (sav) haccı sadece bir kere olduğu için insanlar bu konuda ihtilafa düştüler. Şöyle ki: Allah Resûlü (sav) hac maksadıyla yola çıktı. Zu'l Huleyfe'deki mescidde iki rekât namaz kıldı. Namazını bitirince bulunduğu yerde hacca niyet edip hac için telbiye getirmeye başladı. Bunu kendisinden işiten kimseler işittikleri gibi öğrendiler. Sonra devesine binip devesi onu kaldırıp doğrultunca telbiye getirdi. Bazı kimseler bu telbiyesine yetiştiler. Bu görüş ayrılığının sebebi oraya insanların parça parça, yani değişik zamanlarda gelmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. O yüzden kimileri, 'Deve onu kaldırdığı ân telbiyeye başladı.' demektedirler. Allah Resûlü (sav) deveyle biraz ilerleyip Beyda Tepesi'ne çıktığı ânda getirdiği telbiyeyi duyan, yani o ânda yetişenler de önceki telbiyeleri duymadıkları için, 'Allah Resûlü (sav) Beyda Tepesi'nde hacca niyet etti ve telbiyeye başladı.' demektedirler.

Allah'a yemin olsun ki o (sav), namaz kıldığı yerde ihrâma girip niyet etti ve telbiyeye başladı. Devesi kendisini kaldırınca yine telbiye getirdi. Beyda Tepesi'nde de yine telbiye getirmeye devam etti." (Ebu Davud, 1770; Rivayetin isnadında Husayf ibni Abdurrahmân El-Harrânî vardır. Bu ravi nedeniyle rivayetin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir.)

Hadis imamlarından Ahmed ibni Hanbel (rh) kendisine bu durumu soran Esrem'e şöyle cevap vermiştir: "Her biri hakkında sünnet varid olmuştur." (bk. El-Muğnî, 3/259, 2289. Mesele)

Allah (cc) en doğrusunu bilir; konu hakkında genişlik vardır, her biri sünnettir.

75. Buhari, 1551

76. Buhari, 1553

– Sonra, yapacağı şeye niyet eder

Niyetin hangi dilde olduğunun bir önemi yoktur. Dilerse Arapça dilerse kendi dilinde niyet eder.[77]

Şayet yalnızca hacca niyet ediyorsa -ifrat haccı- der ki;

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ بِحَجٍّ

"Allah'ım! Emrine icabet ettim, hacca niyet ettim."

Ya da yalnızca "Hacca niyet ettim." demesi yeterlidir.

Hacca ve umreye beraber niyet ediyorsa -kıran haccı- der ki:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ عُمْرَةً وَحَجًّا

"Emrine icabet ettim Allah'ım! Hac ve umreye niyet ettim."

Ya da yalnızca "Hac ve umreye niyet ettim." der.

Şayet temettü haccı yapacaksa yalnızca umreye niyet eder. Umreyi bitirince ihrâmdan çıkar, tekrar yeni bir ihrâmla hacca niyet eder.

- **Telbiye getirmek**

Telbiye getirmek haccın vaciplerindendir. Zira Allah Resûlü onu emretmiş ve kendisi de terk etmemiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) başındaki saçları toplayıp yapıştırmış olarak yüksek sesle telbiye getirip,

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve mülk/egemenlik/hâkimiyet senindir.

77. Hacda niyet -diğer ibadetlerden farklı olarak- dil ile yapılır. Şayet kişinin bu yönde bir engeli yoksa niyetini sözlü olarak dile getirir

Senin hiçbir ortağın yoktur.' diye söylerken işittim. Bu kelimelere başka hiçbir şey eklemiyordu."[78] [79]

78. Buhari, 5915; Müslim, 1184

79. Allah Resûlü'nden öğrendiğimiz telbiyenin özel bir anlamı vardır. Zira o gün müşrikler bu telbiyeye yakın ama farklı bir telbiye getirir, Allah'a (cc) şirk koşarlardı.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Müşrikler, 'لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ/Sana icabet ettim, senin hiçbir ortağın yoktur.' derler,

Allah Resûlü de (sav), 'Yazık size, bu kadarı yeterli.' buyururdu.

Onlar ise (bu ifadeye ilave ederek) 'إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ/Ancak senin bir ortağın dışında. Sen, o ortağına ve onun sahip olduklarına da sahipsin.' derlerdi. Bu şekildeki telbiyelerini Ka'be'yi tavâf ederken söylerlerdi." (Müslim, 1185)

Onlar, Allah'ın tek bir ortağının olduğunu, onun da Allah'ın (cc) yönetiminde, yani Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlardı. Allah Resûlü (sav) bu anlayışı reddeden ve Allah'ın tek ilah olduğunu, hiçbir ortağının bulunmadığını, nimetin şükrünün ve hamdin yalnızca Allah'a yapılacağını belirten bir telbiye getirdi.

Bugünün muvahhidi kendi vakıasını düşünmeli ve müşriklerin bozduğu ne varsa onu ıslah etmeye niyet etmelidir. Müşriklerin bozduğunu telbiyesine eklemeli, bugünün şirkine meydan okumalıdır. Bugünün telbiyesi, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetini hem lafzen hem de manen ihya edecek nitelikte olmalıdır. Şirk, dün olduğu gibi bugün de mevcuttur. Her ne kadar dün ile bugün arasında benzerlikler olsa da farklılıklar olduğu da bir gerçektir. Muvahhid, Allah Resûlü'nün telbiyesini yapmalı, sonra telbiyesine bugünün şirkine meydan okuduğu lafızlar eklemelidir. Bunu kendi dilinde veya Arapça yapmasında bir sakınca yoktur.

Allah Resûlü'nün telbiyesini yaptıktan sonra örneğin "Emrine icabet ettim Allah'ım! Hüküm yalnızca sana aittir. Emrine icabet ettim Allah'ım senin hiçbir ortağın yoktur. Emrine icabet ettim Allah'ım! Tağutları reddettim…" şeklinde telbiye getirilebilir. Yine kişi o ân kendi duygularını, Rabbine olan özlem ve sevgisini de telbiyesine yansıtabilir. Zira telbiye tevkifî (lafızları değiştirilemez) bir ibadet değildir. Bunun delili şudur:

• Allah Resûlü'nden farklı telbiye lafızları varid olmuştur:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

لَبَّيْكَ إِلٰهَ الْحَقِّ

" 'Buyur hakkın ilahı emrine amedeyim!' lafzı, Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesindendi." (Nesai, 2752; İbni Mace, 2920)

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

لَبَّيْكَ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَهْ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَهْ

"Buyur Allah'ım emret! Ahiret hayatından başka hayat yoktur. Sen Ensâr'a ve Muhacir'e mağfiret et." (Ahmed, 13258)

Sahabe Allah Resûlü'nün telbiyesini yapmakla beraber farklı lafızlar da eklemiştir. Allah Resûlü (sav) bu durumu sükûtla ikrar etmiştir:

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesi şöyleydi:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.'

– Telbiyede aslolan yüksek sesli olmasıdır.

Sâib ibni Hallâd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Cibril; ashabıma ve benimle beraber bulunanlara, ihlal veya telbiyede seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi."[80]

Ebû Bekir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Hangi hac daha değerlidir?' diye soruldu.

Buyurdular ki: 'Yüksek sesle bolca telbiye getirilen ve çok kurban edilerek yapılan hacdır.' "[81]

Ses yükseltme konusunda kadın ve erkek eşittir. Kadın da telbiyede sesini yükseltir. Zira naslar, hem erkeği hem de kadını kapsamaktadır.[82]

Abdullah ibni Ömer ise şunu eklerdi:

لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ، وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ لَبَّيْكَ، وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ

'Sana itaate hazırım! Huzur içinde sana itaate hazırım! Hayır senin elindedir, sana itaate hazırım! Dilekler sanadır, amel sana!' " (Müslim, 1184)

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar telbiyeye 'ذَا الْمَعَارِجِ/Yüksek dereceler sahibi Allah'ım' gibi kelimeler ilave ediyorlardı. Peygamber de (sav) bunları işittiği hâlde ses çıkarmıyordu." (Ebu Davud, 1813)

Bazı sahabeler, Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesiyle yetinme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Ancak bu, içtihadi bir görüştür, bağlayıcılığı yoktur.

Dahhâk ibni Muzâhim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs şu şekilde telbiye getirirdi:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

'Buyur Allah'ım! Senin davetine icabet ettim. Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana icabet ettim. Şüphesiz hamd, nimet ve hâkimiyet senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur.'

Daha sonra şöyle derdi: 'Bundan başkasını söylemem. Çünkü Allah Resûlü'nün (sav) telbiyesi de bu şekildeydi.' " (Ahmed, 2404)

Abdullah ibni Ebî Seleme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sa'd ibni Ebî Vakkâs, bir adamın telbiye getirirken,

لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ

'Sana itaate hazırım, ey yüksek dereceler sahibi' dediğini işitince, ona, 'Allah elbette yüksek dereceler sahibidir. Ama biz, Allah Resûlü (sav) ile telbiye getirirken böyle söylemezdik.' dedi." (Ahmed, 1475; Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir)

80. Ebu Davud, 1814; Tirmizi, 829

81. Tirmizi, 827

82. Çalışma boyunca sıklıkla tekrar eden bir kaideyi yenilemek istiyoruz: Şer'i hükümlerde kadın ve erkek eşittir. Kadını veya erkeği tahsis etmeyen her hüküm, tüm mükellefler için geçerlidir.

– Telbiye müphem/kapalı olur mu?

Kasıt şudur: İhrâma girecek kişi niyet ettiği ilk telbiyesinde yalnızca hacca niyet etse, ifrad, kıran veya temettü ettiğini belirtmese olur mu? Ya da bir başkasının niyetiyle niyet edip, o hac çeşitlerinden hangisini yaparsa onu yaparım demesi olur mu?

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî (ra) Yemen'den Peygamber'in yanına gelmişti.

Peygamber (sav) ona, 'Ne niyetle ihrâma girdin?' diye sordu.

Alî, 'Allah Resûlü'nün (sav) girdiği niyetle' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Resulûllah (sav), 'Eğer benim yanımda hedy kurbanı olmasaydı ihrâmdan çıkardım.' buyurdu."[83]

Ebû Mûsâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) beni Yemen'e göndermişti. Döndüğümde Allah Resûlü (sav) ile Batha'da karşılaştık.

Bana, 'Hangi niyetle ihrâma girdin?' diye sordu.

Bu noktada bazı âlimler üç gerekçeyle kadının sesini yükseltemeyeceğini söylemiştir.

– İlki; İbni Abdulberr'in (rh) naklettiği icma iddiasıdır. Birazdan anlaşılacağı gibi bu, sahabenin içinde yer almadığı bir icma iddiasıdır. Çoğunlukla olduğu gibi, cumhurun görüşü icma olarak nakledilmiştir. İlim talebesinin dikkat etmesi gereken konulardan biri, fıkıhta nakledilen icma iddialarıdır.

– İkincisi; imamın hatasını uyaracak kadına el çırpmasını emreden naslardır.

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"'Subhanallah' demek erkekler içindir. 'Elleri çırpmak' da kadınlar için." (Buhari, 1204; Müslim, 421)

Şöyle delil alınmıştır: Erkek "Subhanallah" diyerek imamı uyarırken kadın sesini yükseltmez, el çırpar. Bu, kadının sesini yükseltmemesinin delilidir.

Her şeyden önce bu, bir ibadeti başka bir ibadete kıyastır; ki, ibadetler birbirine kıyas edilmez. Kaldı ki hac ile namaz ibadetinin farkı apaçıktır. Örneğin namazda kadın ve erkek aynı safta namaz kılmazken, hacda yan yana tavâf edebilmektedir.

– Üçüncüsü; İbni Abbâs (ra) ve İbni Ömer'den (ra) nakledilen, kadının telbiye sesini yükseltemeyeceği rivayetleridir. Her iki rivayetin isnadında konuşulmuştur. İbni Abbâs rivayetinde İbrâhîm ibni Ebî Habîbe; İbni Ömer rivayetinde Îsâ ibni Ebî Îsâ El-Hennât vardır. Her iki ravi de zayıftır. (bk. El-Muhallâ, 5/83, 829. Mesele) Âişe Annemiz (r.anha) telbiyede sesini yükseltmiştir. Onun ses yükseltmesini duyan sahabe itiraz etmemiştir. (bk. age. 5/82, 829. Mesele)

Yani rivayetler sahih olsa dahi, delil olmazdı. Zira bir sahabiye muhalif başka bir sahabi olduğunda o görüş hüccet olmaz.

83. Buhari, 1558; Müslim, 1250

Ben de, 'Allah Resûlü'nün (sav) girdiği niyetle.' diye cevap verdim.

Bunun üzerine bana, 'Yanında hedy kurbanı var mı?' diye sordu.

Ben, 'Hayır.' dedim.

Bunun üzerine bana emir buyurdu, Ka'be'yi tavâf ettim. Safa Merve arasını da sa'y ettim. Daha sonra yine emir buyurdu, ihrâmdan çıktım.' dedi."[84]

Mezkûr hadislerden anlaşılacağı üzere ihtiyaç hâlinde bu caizdir. Şöyle ki; aslolan kişinin hac çeşidini niyetinde tayin etmesidir. Ancak haccı bir başkasına bağlı olarak yapıyor ve onun niyetinin ne olduğunu bilmiyorsa, niyeti o kişinin niyeti üzere yapılabilir. Örneğin; bir imama bağlı olarak hac yapan fakat kafileye geç katılan bir insan, hac imamının niyeti üzere niyet edebilir. Yine beraber yola çıkacağı ve beraber döneceği hac arkadaşlarından bir sebeple geri kalan insan, niyetini onların niyetine bağlayabilir.[85]

– Telbiyeyi Ne Zaman Sonlandırır?

Hacı; ihrâma başladığı ândan itibaren her fırsatta ve mümkünse yüksek sesle telbiye getirir. Kurban Bayramı'nın birinci günü Akabe cemresini taşladıktan sonra telbiyeyi keser.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Usame, Arafât'tan Muzdelife'ye kadar Allah Resûlü'nün (sav) terkisindeydi. Efendimiz (sav) daha sonra Muzdelife'den Minâ'ya kadar Fadl'ı terkisine aldı. Usame ve Fadl, 'Peygamber, Akabe cemresine (büyük şeytana) taş atıncaya kadar telbiye getirmeye devam etti.' demişlerdir."[86]

İleride geleceği gibi, her taş attığında tekbir getirir. Son taşı attıktan sonra

84. Buhari, 1559; Müslim, 1221

85. Cumhur-u ulema, mezkûr rivayetlerden ibham üzere ihrâmın cevazını çıkarmıştır. Bir grup âlim ise bunun caiz olmadığını söylemiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1559 No.lu Hadis Şerhi) Hadis imamları da ilgili rivayetleri anlamada farklı yollar izlemiştir:

Buhari (rh) "Allah Resûlü **zamanında**, Allah Resûlü'nün niyetiyle ihlal" babı (Kitâbu'l Hac, 32. Bab) diyerek; bunu Allah Resûlü'nün dönemiyle kayıtlamıştır. Âlimler bu kaydı şöyle açıklar: "Nebi zamanında hükümler henüz oturmamıştı. Sahabiler hükümleri bilmediğinden Allah Resûlü niyeti üzere hac yaptılar. Bugün ise hükümler belirlidir, istikrar bulmuştur." (Fethu'l Bârî, Kitâbu'l Hac, 32. Bab başlığı şerhi)

Nesai (rh), "İhrâmlının niyet etmeksizin haccı" (Kitâbu'l Hac, 52. Bab) başlığını vermiş, bunun mutlak olarak caiz olduğunu ima etmiştir.

86. Buhari, 1543; Müslim, 1544

telbiyeyi bırakır. Hadisin İbni Huzeyme (rh) rivayetinde açıkca, "Son taşla birlikte telbiyeyi keser."[87] denmiştir.

Abdullah ibni Abbâs (ra) bu durumu şöyle gerekçelendirmiştir:

"Telbiye, haccın şiarıdır. (Öyleyse) ihrâmdan çıkana kadar telbiye getir. İhrâmdan çıkışın ilk adımı da Akabe cemresini taşlamandır."[88]

Umreci ise Haceru'l Esved'i selamlayınca telbiyeyi keser.

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Umre yapan kimse Haceru'l Esved'i istilam edene kadar telbiye getirmeye devam eder."[89] [90]

- **İhrâm yasaklarına riayet etmek**

İhrâma giren birinin riayet etmesi gereken yasaklar vardır. Bu yasaklardan birini çiğnemenin hacca vereceği farklı zararlar vardır; bunlar ileride açıklanacaktır.

Hacı ve umreci için ihrâm yasakları şu naslarda hükme bağlanmıştır:

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır. Benden korkup sakının ey akıl sahipleri!"[91]

87. bk. Sahîhu İbni Huzeyme, 2887

88. Fethu'l Bârî, 1685 No.lu Hadis Şerhi, İbni Munzir'den naklen. Muhtemelen İbni Abbâs (ra) telbiyenin hac şiarı olduğunu Nebi'den (sav) duymuştur:
Zeyd ibni Hâlid El-Cuhenî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur.
"Cibril bana gelerek, 'Ey Muhammed, ashabına emret telbiyeyi yüksek sesle okusunlar çünkü telbiye haccın alametlerindendir.' dedi." (İbni Mace, 2923)
Sonra da taşlamayla birlikte telbiyeyi kesmeyi yukarıda okuduğumuz gibi gerekçelendirmiştir.

89. Ebu Davud, 1817; Tirmizi, 919

90. Hadisin isnadında iki problem vardır: İlki; Ebû Dâvud'un (rh) hadisi rivayet ettikten sonra işaret ettiği Abdulmelik ibni Ebî Suleymân ve Hemmâm, aynı hadisi Atâ (rh) kanalıyla İbni Abbâs (ra) sözü olarak (mevkuf) rivayet etmişlerdir. Yani bazı raviler bu hadisi Allah Resûlü'nden (merfu) nakletmiş, bazısı da İbni Abbâs (ra) sözü olarak (mevkuf) nakletmişlerdir. İkincisi, hadisin isnadında yer alan Muhammed ibni Abdurrahman ibni Ebî Leyla'dır. Meşhur Kûfeli fakihlerden olan Kâdî ibni Ebî Leyla, ilminin derinliği yanında zayıf hafızalı bir ravidir. Bu nedenle başka yoldan mevkuf olarak gelen rivayetin İbni Ebî Leyla kanalıyla merfu gelmesi, muhtemelen zayıf hafızasının ona oynadığı bir oyun olsa gerektir.
Hâliyle umrecinin telbiyeyi kesmesi İbni Abbâs (ra) sözüyle/uygulamasıyla sabit olmuştur.

91. 2/Bakara, 197

"Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın."[92]

"Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin."[93]

"Deniz avı ve yiyeceği size ve yolculara faydalanılan (bir yemiş olarak) helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece kara avı size haram kılındı."[94]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri, 'Ey Allah'ın Resûlü! İhrâmlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?' diye sormuştu.

Allah Resûlü (sav), 'Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topuklardan aşağısını kessin. Siz ihrâmlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki ile boyanmış olan elbise giymeyin.' buyurdu."[95]

Ubeydullah'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"İhrâmlı kadın yüzüne peçe örtemez, ellerine eldiven giyemez."[96]

Osmân ibni Affan'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'İhrâmlı kimse ihrâmlı iken ne nikahlanabilir ne nikahlandırılır ne de dünür gönderebilir/nişanlanabilir.' demiştir."[97]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) beraberinde bir adam vardı. Derken kendi dişi devesi onun boynunu kırdı ve o da hemen öldü. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) 'Onu yıkayın. Kendisine hiçbir koku yaklaştırmayın. Yüzünü de örtmeyin. Kuşkusuz o, telbiye eder hâlde diriltilecektir.' buyurdu."[98]

92. bk. 2/Bakara, 196
93. 5/Mâide, 95
94. 5/Mâide, 96
95. Buhari, 1542; Müslim, 1177
96. Buhari, 1838
97. Müslim, 1409
98. Müslim, 1206

Kişi ihrâmda olduğu sürece muhatap olduğu şer'i yasaklar vardır. Bunlar:

– Cinsel ilişki

– Fısk

– Tartışma/Kavga gibi sözlü ve fiilî eziyetler

– Saç tıraşı

– Avlanmak

– Kara hayvanlarından avlanmış bir şey yemek

– Gömlek/Elbise giymek (bu erkekler için konulmuş bir yasaktır. Kadın normal kıyafetiyle ihrâma girer.)

– Başı örten sarık, kapüşon, takke takmak

– Ayakkabı giymek

– Pantolon/Şalvar/Don giymek

– İhrâmlıyken bedene veya kıyafete koku sürünmek

– Kadının yüzünü (yüze yapışan) peçeyle/nikapla örtmesi ve eline eldiven giymesi

– Nikahlanmak veya bir başkasının nikahını kıymak

– Erkeğin yüzünün tamamını sarması/örtmesi[99]

99. İhrâm yasaklarıyla ilgili iki konuya temas etmek yerinde olacaktır.

1. İhrâm Yasakları Taabbudidir, Genişletilemez

İhrâm yasakları taabbudidir; yani, Yüce Allah böyle emretmiş, bize de uymak düşmüştür. Bu yasakların illetini bilmediğimizden bunları **kıyas yoluyla genişletmek** doğru değildir. Örneğin koku sürünmek yasaktır; öyleyse yıkanmak da ihrâmlıya yasak olmalıdır, denemez. Saç kesmek yasaktır; öyleyse koltuk altı, etek tıraşı olmak veya tırnak kesmek yasaktır, diyemeyiz. Bunun gerekçeleri şudur:

a. Taabbudi hükümlerde kıyas olmaz: Hemen belirtelim ki taabbudiden kastımız "kıyasın caiz olmaması"dır. Aksi hâlde taabbudi hükümlerin sayısız akli hikmeti, faydası, maslahatı… vardır. Ancak bunların hiçbiri kıyas için yeterli değildir. Kıyas için illetin bilinmesi ve illetin hem asılda hem de ferde tahakkuk etmesi gerekmektedir.

b. Allah Resûlü (sav) bu babda serbest olanları değil, yasak olanları saymıştır. Yukarıda ihrâm yasaklarına dair verdiğimiz nasların tamamında yasaklar zikredilmiştir. Bu da; ihrâmlı için aslolanın her şeyin serbest, yasakların ise sınırlı/istisna olması olduğunu gösterir. İstisnaya/Sınırlı olana kıyas yapılmayacağı izahtan vareste olsa gerektir.

c. Kıyasın bu babda geçersiz olduğuna dair deliller vardır.

Örneğin koku sürünmek yasaklanmıştır. Buna göre yıkanmak evleviyetle yasak olmalıdır. Oysa yıkanmak nasla izin verilmiş şeylerdendir.

Abdullah ibni Huneyn'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Abbâs ile Misver ibni Mahreme, Ebva'da görüş ayrılığına düştüler. İbni Abbâs, 'İhrâmlı kimse başını yıkayabilir.' dedi. Misver de, 'İhrâmlı kimse başını yıkayamaz.' dedi.

Bunun üzerine İbni Abbâs, beni -bu konuyu sormak üzere- Ebû Eyyûb El-Ensârî'ye gönderdi. Onu, kuyunun iki direği arasında bir örtü ile örtünmüş vaziyette yıkanır durumda buldum. Kendisine selam verdim.

'Sen kimsin?' dedi.

Ben de, 'Abdullah ibni Huneyn'im. Allah Resûlü'nün (sav) ihrâmlıyken başını nasıl yıkadığını sormam için İbni Abbâs beni sana gönderdi.' dedim.

Ebû Eyyûb elini örtünün üzerine koyarak onu biraz aşağı indirdi ve başı göründü. Sonra kendisine su döken adama, 'Haydi, suyu başıma dök.' dedi. Adam da onun başına su döktü. Ebû Eyyûb El-Ensârî, başını elleriyle ovuşturarak ellerini öne arkaya götürdü ve 'Allah Resûlü'nü (sav) böyle yaparken gördüm.' dedi." (Buhari, 1840; Müslim, 1205)

İhrâmlının evlenmesi veya başkasının nikahını kıyması yasaklanmıştır. Buna bakarak ticaret evleviyetle yasak olmalıdır, denebilir. Oysa Allah (cc) hacı için ticarete izin vermiştir. İhrâmlıyken veya ihrâm sonrası ticaret yapılmasında bir beis yoktur.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ukâz, Mecenne ve Zu'l Mecâz cahiliye döneminde bulunan çarşılardı. İslam gelince, Müslimler bu çarşılarda ticaret yapmayı günah saydılar. Bunun üzerine Allah (cc) şu ayeti indirdi:

'Allah'ın ihsan ve lütfunu elde etmek için (hac döneminde ticaret yapmanızda) bir sakınca yoktur.' (2/Bakara, 198)" (Buhari, 2098)

Ebû Umâme Et-Teymî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben hac yolculuğunda kira ile insan taşıyan ve hayvanını kiraya veren biriyim. İnsanlar bana, 'Senin haccın olmuyor, sen hacda para kazanıyorsun.' dediler. İbni Ömer'e rastladım ve, 'Ey Ebu Abdurrahman, ben hac mevsiminde binit kiraya veren ve kirayla hacı taşıyan biriyim. Bu sebeple bana, 'Senin haccın olmuyor.' diyorlar. Sen ne dersin?' dedim.

İbni Ömer ise şöyle dedi: 'Sen ihrâma girmiyor musun, telbiye okumuyor musun? Ka'be'yi tavâf etmiyor musun? Arafât'tan inip Minâ'da taşları atmıyor musun?'

Ben de, 'Evet bütün bunları yapıyorum.' dedim.

O da, 'Öyleyse senin haccın oluyor. Çünkü Peygamber'e (sav) bir adam gelip senin sorduğun şeyin aynısını sormuştu, Allah Resûlü de (sav) susmuştu ve cevap vermemişti. Bunun üzerine 'Allah'ın ihsan ve lütfunu elde etmek için (hac döneminde ticaret yapmanızda) bir sakınca yoktur.' (2/Bakara, 198) ayeti indirildi. Allah Resûlü (sav) o adama haber göndererek onu çağırtıp kendisine bu ayeti okuyarak 'Senin haccın oluyor.' buyurdu.' " (Ebu Davud, 1733)

Şayet ihrâm yasakları akılla genişletilebilseydi, saydıklarımızın da yasak olması gerekirdi. Zira yıkanmak da koku sürünmek de kötü kokuyu gidermek ve insanlara eza vermemek içindir. Şeriat birine izin vermiş birini yasaklamıştır. Ticaret de evlilik de insanı meşgul eden unsurlardandır; şeriat birine izin vermiş birini yasaklamıştır. Bu da ihrâm yasaklarının taabbudi olduğunun, illetini bilmediğimizin ve salt teslimiyetle yetinmemiz gerektiğinin delilidir.

2. İhrâm yasaklarından hakkında ceza/kefaret olanlar, kıyasla genişletilemez

Bazı ihrâm yasakları için kefaret varid olmuş, bazısı için ceza/kefaret varid olmamıştır. Örneğin; saç kesmenin kefaret cezası vardır. Nikah kıyan veya koku sürünen de kefaret vermelidir diyemeyiz. Kefaret cezası varid olanı öder, cezası olmayanda tevbe ederiz. Bunun gerekçeleri şudur:

a. Hadler, kefaretler ve ölçülerde kıyas caiz değildir. Evet, bu konuda usul âlimleri ihtilaf etmiştir. Cumhur, bu bablarda kıyasa cevaz vermiş; umumen Hanefi usulcüler ve uygulamalarından

anladığımız kadarıyla hadis ehli cevaz vermemiştir. (bk. El-Mustasfâ min İlmi'l Usûl, 1/351-352; El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, 4/47-57) Zira hadler, kefaretler ve ölçüler akılla belirlenmez. Bunlar, Yüce Allah'ın sınırlarıdır; bize teslim olmak düşer.

Had cezalarından örnek verecek olursak;

Öldürme/Katl haddi; kısastır. Ancak öldürülenlerin yakınları affetme veya kan parası alma hakkına sahiptir.

"Ey iman edenler! Öldürme vakaları için size kısas hükmü farz kılındı. Hür olana karşılık hür, köleye karşılık köle, kadına karşılık kadın (olmak üzere kısası yapın). Fakat kime de kardeşi tarafından (kısastan vazgeçilerek) bir şey bağışlanırsa artık (maktul yakınları diyeti) örfe uygun istesin. (Katil de) iyilikle ödesin. Bu, Rabbiniz tarafından (sizin için) bir hafifletme ve rahmettir. Kim de bundan sonra haddi aşacak olursa, onun için can yakıcı bir azap vardır. Sizin için kısasta hayat vardır ey akıl sahipleri! Umulur ki sakınıp korkarsınız." (2/Bakara, 178-179)

Hırsızlık suçunun haddi; el kesilmesidir. Mağdur hakkından feragat etse dahi, mahkemeye ulaşan dosyada had, ikame edilir.

"Hırsız erkek ve kadının, işledikleri (kötülüğün) karşılığı ve Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (5/Mâide, 38)

Safvân ibni Umeyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün mescidde uyuyordum. Otuz dirhem değerinde üzerime örttüğüm cübbemi bir kimse kapıp götürdü. O kimse yakalanıp Allah Resûlü'ne (sav) getirildi. Allah Resûlü (sav) o kimsenin elinin kesilmesini emretti. Ben Allah Resûlü'ne gelip, 'Otuz dirhem değerindeki bir şeyden dolayı bu kimsenin elini mi keseceksin? Ben o cübbemi parasını ileride almak üzere ona satmış olsam bu cezadan kurtulur mu?' dedim.

Allah Resûlü de (sav), 'Bu dediğini bu kimse bana getirilmeden önce yapsaydın olmaz mıydı?' buyurdu." (Ebu Davud, 4394; Nesai, 4893)

Hırsızlık, adam öldürmekten daha basit bir suçtur. Ancak görüldüğü gibi adam öldürmede af olmasına rağmen, hırsızlıkta yoktur. Oysa bu konu bizlere bırakılsa ve kıyas yapacak olsak, tam tersi bir sonuca ulaşırdık.

Kefaretlerde de durum aynıdır. Şer'i kefaretlere baktığımızda aklın payının olmadığını, kefaretlerin taabbudi olduğunu görürüz.

Bir vakit namazı terk etmenin kefareti yoktur!

Haccı terk etmenin kefareti yoktur.

Zekâtı terk etmenin kefareti yoktur.

Orucu terk etmenin/tutmamanın kefareti yoktur.

Tuttuktan sonra orucu yeme içmeyle bozmanın -cumhura göre- kefareti yoktur.

Fakat, tuttuktan sonra cinsel ilişkiyle oruç bozmanın kefareti vardır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve, 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam, 'Ben oruçlu iken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdi. Daha sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?'

'Hayır!'

'Peki iki ay hiç ara vermeden oruç tutulabilir misin?'

'Hayır!'

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?'

'Hayır!'

Bundan sonra Allah Resûlü (sav) bir süre bekledi. Biz de oradayken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi. Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam, 'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Allah Resûlü de ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı ey Allah'ın Resûlü?! Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Allah Resûlü (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından, 'İyi öyleyse, bunu ailene yedir!' buyurdu." (Buhari, 1936; Müslim, 1111)

Şayet bu mesele kıyasa kalsa tam tersi bir sonuç çıkardı ortaya. Zira namazın oruçtan daha önemli olduğu su götürmez bir gerçektir. Namazı bozanın kefareti yokken, namazdan daha aşağı rütbede bir ibadeti bozmanın kefareti vardır. Orucunu yiyerek bozana -cumhura göre- kefaret yokken -ki yeme içme oruç yasaklarındandır- cinsel ilişkide kefaret vardır. Her ikisi de oruç yasağı olmasına rağmen birbirinden ayıran nedir? "Bu taabbudidir, bize teslimiyet düşer." dışında her cevap, anlamsızdır.

b. İhrâm yasaklarına dair iki kefaret varid olmuştur.

• Saçını bir özür nedeniyle tıraş edenin kurban kesmesi

"Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir." (bk. 2/Bakara, 196)

• İhrâmlıyken bilerek/kasıtlı avlananın ödeyeceği kefaret

"Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir. Ya da yoksulları doyurmak veya onun dengi olacak şekilde oruç tutmaktır. (Bu cezalar) yaptığı hatanın vebalini tatması içindir. Allah, geçmişte kalanı bağışladı. Her kim de (yasaklanana) dönerse Allah ondan intikam alacaktır. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz ve intikam sahibidir." (5/Mâide, 95)

Bu ikisinde varid olan kefaretin kıyas yoluyla genişletilmesi doğru değildir. Zira görüldüğü gibi her biri ihrâm yasağı olmasına rağmen kefaretleri birbirinden farklıdır. Buna binaen sair yasakları bunlara kıyas etmek ve "Şunu yapan, kurban keser." demek doğru olmasa gerektir.

Bir örnekle konuyu izah edelim: Allah Resûlü koku sürülen elbiseyi yasaklamıştır. Ancak buna dair kefaret zikretmemiştir. Bu babda kıyası kabul edenler ihrâmlıyken koku sürene yukarıda okuduğumuz saç kesme cezasını tatbik etmişlerdir. Yine ihrâmlıya yasak olan elbise giyenlere saç kesme cezasını tatbik etmişlerdir. Bu kıyasın yanlışlığına dair şu rivayeti zikredebiliriz:

Safvan ibni Ya'lâ'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"(Babam) Ya'lâ, Ömer'e (ra), 'Allah Resûlü'ne vahiy geldiği sırada bana göster.' demişti. Peygamber Ci'rane'de iken yanında bir grup insan vardı. Bu sırada bir adam geldi ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Koku sürünüp umre ihrâmına giren kimse hakkında ne buyurursunuz?' diye sordu.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) bir süre sustu. Daha sonra kendisine vahiy geldi. Ömer hemen Ya'lâ'ya işarette bulundu ve Ya'lâ geldi. Allah Resûlü'nün üzerinde bir örtü vardı. Ya'lâ, başını Allah Resûlü'nün örtüsünün içine soktu. O sırada Peygamber'in yüzü kırmızılaşmıştı ve nefsi (uykudaki bir kimsenin çıkardığı ses gibi) hırlıyordu. Bir süre sonra bu durum ortadan kalktı. Daha sonra Efendimiz, 'Umre ile ilgili soru soran kimse nerede?' diye sordu.

Bunun üzerine o soru soran adamı çağırıp Allah Resûlü'nün yanına getirdiler.

'Üzerindeki kokuyu üç kez yıka, üzerindeki cübbeyi çıkar ve umreni, hacda yaptığın gibi yap.' buyurdu.

Ravilerden İbni Cüreyc dedi ki: 'Atâ'ya, 'Peygamber, üç kez yıkamayı emrederken (kokudan) arındırmayı mı kastetti'. dedim. O da 'Evet.' diye cevap verdi.' " (Buhari, 1536; Müslim, 1180)

Hadise konu olan adam hem ihrâmlıya yasak olan cübbe giymiş hem de koku sürünmüştür. Allah Resûlü (sav) her iki fiilinden dolayı onu uyarmasına rağmen bir ceza zikretmemiştir. İhtiyaç hâlinde açıklamanın geciktirilmesi caiz değildir.

Kıssaya konu olan adamın cahil olduğu, cahilin de sorumlu olmadığı şeklinde bir itiraz yöneltilebilir. Ancak rivayette adamın cahil olduğuna işaret eden bir delil yoktur. Bilakis kimse onu uyarmadan bizzat kendisinin gelip soru sorması, konuya dair bilgi sahibi olduğunun, şer'i muhalefetinin karşılığını öğrenmek istediğinin delilidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Bir başka örnek olarak, bilindiği gibi ihrâm yasağı olan saç kesme fiilini bir özür nedeniyle işleyen kişi kefarete muhatap olur.

Abdullah İbni Ma'kıl'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu mescidde (Kûfe Mescidi) Ka'b ibni Ucra'nın yanına oturdum. Ona 'Oruç fidyesi gerekir.' ayetinin tefsirini sordum.

O da şöyle cevap verdi: 'Peygamber'in (sav) yanına götürüldüm. Bu esnada bitler yüzüme dökülüyordu. Bana, 'Galiba, bitler yüzünden dermansız kalmışsın. Bir koyuna gücün yetmez mi?' diye sordu.

Ben, 'Hayır.' diye cevap verdim.

'(O zaman) üç gün oruç tut veya altı yoksulu doyur. Her birine yarım sa' miktarı yiyecek ver ve başını tıraş et!' buyurdu.

Bu ayet sadece benim hakkımda nazil oldu. Ancak sizin için de geçerlidir.'" (Buhari, 4517; Müslim, 1201)

Burada şöyle bir soru sorabiliriz. Bir özür nedeniyle haccın vaciplerinden birini terk edeni saç kesmeye kıyas edebilir miyiz? Bu babda kıyası kabul edenler soruya "Evet." demelidir. Ancak naslar "Evet." cevabının hatalı olduğunu göstermiştir.

Sâlim'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer, ailesinden zayıf durumda olan kimseleri önceden gönderirdi. Onlar da (Muzdelife'de) Meş'ar-ı Haram'da dururlar ve dilleri döndüğünce Allah'ı zikrederlerdi. Sonra devlet başkanı Muzdelife'den vakfe yapmadan ve dönmeden önce onlar (Minâ'ya) doğru giderdi. Bazıları Minâ'ya sabah namazı vakti, bazıları da daha sonra varırdı. Minâ'ya vardıkları zaman da cemreye taş atarlardı. İbni Ömer, 'Böyle kimselere Allah Resûlü (önden gitmeleri konusunda) ruhsat vermiştir.' demiştir." (Buhari, 1676; Müslim, 12959)

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sevde, insanlar kalabalık oluşturmadan önce gitme hususunda Allah Resûlü'nden izin istedi. –O ağır canlı bir kimseydi.- Allah Resûlü de ona izin verdi, o da kalabalık olmadan gitti. Biz ise sabaha kadar kaldık. Sonra Peygamber'in emriyle yola koyulduk. Yemin olsun ki, Sevde gibi ben de Allah Resûlü'nden izin istemiş olsaydım (o gün için) beni en çok sevindiren şey bu olurdu." (Buhari, 1681; Müslim, 1290)

Görüldüğü gibi bir özür nedeniyle hac ibadetlerinden birini tamamlamadan kadın ve çocuklara hareket izni verilmiştir. Bu, bir özür nedeniyle hac ibadetini eksik yapmaktır. Ancak Allah Resûlü (sav) kadın ve çocuklardan kefaret vermesini istememiştir.

c. Hadler, kefaretler ve ölçülerde kıyas olacağını söyleyenler sahabe fiilini delil olarak öne sürmüşlerdir. Şöyle ki; içkinin had cezası olmadığını, Alî'nin (ra) içkiyi iftira cezasına kıyas ederek 80 sopa olarak belirlediğini ve sahabenin bu hükümde icma ettiğini söylemişlerdir. Delil şudur:

Abdurrahman ibni Ezher'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) Mekke Fethi'nin ertesi günü, insanlar arasında dolaşarak Halid ibni Velid'in evini sorarken gördüm. Ben o esnada genç bir delikanlıydım. Allah Resûlü'ne (sav) içki içmiş birisi getirildi. Allah Resûlü (sav) ashabına, ona dayak atmalarını emretti. Onlar da ellerinde bulunan şeylerle vurdular. Kimisi kamçı ile kimisi sopa ile kimisi de ayakkabı ile vurdu. Allah Resûlü de (sav)

o adamın üzerine toprak serpti. Ebû Bekir halife olunca kendisine içki içen biri getirildi. Ebû Bekir sahabilere Peygamber'in (sav) içki içene verdiği cezayı sordu. Kırk sopa vurduğunu hatırladılar. Bunun üzerine Ebû Bekir kırk sopa vurdu. Ömer halife olunca Halid ibni Velid ona mektup yazdı. 'Halk içki içmeye düşkünlük gösterdiler. Cezayı küçük görüyorlar, senin yanında ilk Muhacirler var onlara sor.' dedi. Ömer de onlara sorup istişare etti ve seksen değnek vurulması için icma ettiler.

Ravi diyor ki: 'Alî: 'Kişi içince iftira eder, içki içen kimseye de aynen iftira edene uygulanan cezayı uygulamayı uygun görürüm.' dedi.' " (Ebu Davud, 4489)

Derler ki; Alî (ra) içki içeni iftira edene kıyas etmiştir. Bu da hadler ve kefaretlerde kıyasın cevazına; dahası, hadlerde kıyas yapılacağına sahabe icması olduğunun delilidir.

Bu istidlal birkaç açıdan isabetsizdir. Şöyle ki;

– Konu gündeme geldiğinde sahabiler olaya farklı yaklaşmış, kimisi hadlerin en azı olan iftira haddi uygulanmasını istemiştir.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah'ın Peygamber'i, içki içene hurma çubuğu ve ayakkabılarla, had cezası uyguladı.

Sonra Ebû Bekir kırk sopa cezası uyguladı. Ömer halife olduğunda insanlar verimli arazilere ulaştılar. Bunun üzerine Ömer, 'İçki cezasının miktarı hakkında görüşünüz nedir?' dedi. Sonrasında (sınırları belirtilmiş (had) cezalarının en hafifi olarak) seksen değnek ceza uyguladı." (Müslim, 1706)

Görüldüğü gibi Allah Resûlü içkide had uygulamış, ancak bir sayıyla tahdit etmemiştir. Sahabe hadde kıyas ederek had belirlememiş, zaten var olan bir haddi sınırlamışlardır. Bunu yaparken de kendi görüşleriyle değil, şeriatın ruhuna en uygun sayıyı seçmek istemişlerdir. Şayet hakkında had cezası olmayan bir konuda iftira cezasına kıyas ederek had belirleselerdi kıyastan söz edilebilirdi.

– Konuda icma yoktur. Zira Ömer'den (ra) sonra tekrar kırk sopa had cezası uygulanmıştır. Bunu uygulayan da bizzat Alî'dir (ra).

Hudayn ibnu'l Munzir Ebu Sâsâne'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Osmân ibni Affân'ın yanında bulunuyordum. Kendisine Velîd ibni Ukbe getirildi. Velîd, (Kûfe'de valiyken içip sarhoş olmuş, bu hâlde) iki rekât sabah namazı kıldırmış ve cemaate, 'Sizin için namazı arttırayım mı?' demiş.

Velîd'in sarhoş olduğuna iki kişi şahitlik etmişti. Birisinin adı Humran olup Velîd'in şarap içtiğine şahitlik etmiştir. Diğeri ise onu kusarken gördüğüne şahitlik etmiştir.

Bu şahitlik üzerine Halife Osmân ibni Affân, 'Bu kimse şarap içmeseydi kusmazdı. Ey Alî, kalk ve buna celde (değnek) cezasını uygula.' dedi.

Alî de, 'Ey Hasan, sen kalk ve buna celde (değnek) cezasını uygula.' dedi.

Hasan da biraz ona (Osmân'a) sitemde bulunarak, 'Onun cefasını, sefasını sürene yükle.' dedi.

Bunun üzerine Alî, 'Ey Abdullah ibni Cafer, kalk ve celde (değnek) cezasını buna sen uygula.' dedi.

O da cezayı uyguladı. Değnek vurulurken Ali sayıyordu. Kırkıncı değneğe gelindiğinde, 'Dur!' dedi ve şöyle devam etti: 'Peygamber (sav) kırk değnek vurdu, Ebû Bekir de kırk değnek vurdu. Ömer ise seksen değnek vurdu. Bunların hepsi de bir uygulamadır, (sünnettir). Bence bu (kırk değnek, seksen değnekten) daha iyidir." (Müslim, 1707)

Hâliyle sahabenin icmasından söz etmek mümkün değildir.

d. Aslolan beraat-ı zimmettir. Her Müslim'in malı kat'i naslarla koruma altındadır. Herhangi bir konuda onu kefaretle sorumlu tutmak, malından bir kısmı ödemesini istemektir. Oysa kıyas zandır ve kıyası kabul edenler, onun zan ifade ettiğini kabul etmektedir. Kıyasla kefaret belirlemek, yakini naslarla korunmuş Müslim malını zanla talep etmektir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Sonuç olarak: İhrâm yasaklarını kıyas yoluyla genişletmek veya kıyas yoluyla hakkında kefaret olmayan yasaklara kefaret tayin etmek isabetsizdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

b. İhrâm Yasaklarına Dair Meseleler

• İhrâm yasaklarından hiçbiri haccı bozmaz

İhrâm yasaklarından herhangi birinin haccı bozacağına dair sahih ve sarih bir nas yoktur.[100]

100. Bazı âlimler cimanın haccı bozacağına dair icma nakletmiştir.

İbni Kudâme (rh) der ki: "Vajinadan kurulan ilişkiyle haccın fasid olması/bozulması konusunda ihtilaf yoktur." (El-Muğnî, 3/389, 2551. Mesele)

İbni Munzir dedi ki: "İlim ehli icma etti ki; ihrâm yasaklarından yalnızca cima orucu bozar." (bk. El-Muğnî, 3/308, 2386. Mesele)

Bu icma iddiasına şu itirazlar yöneltilmiştir:

– İcmanın sahih ve sarih bir dayanağı olmalıdır. Mezkûr icmanın sahih ve sarih bir dayanağı (nas) mevcut değildir. İcmaya dayanak olarak zikredilen hadis, sahih olsa da sarih değildir. İcmanın dayanağı olarak gösterilen, Bakara Suresi 197. ayettir.

"Hac, bilinen aylardadır. (Bilin ki) kim bu aylarda hac yaparsa cinsel münasebet, fısk ve tartışmak hacda yoktur/olmamalıdır." (bk. 2/Bakara, 197)

Bu ayetin delil alınması hususunda şu itirazlar yöneltilmiştir:

– Ayette geçen "refes" kelimesinin cinsel münasebet/cima anlamına geldiği iddia edilmiştir. Ancak "refes" kelimesinin birden fazla anlamı vardır. Selef de onu farklı şekillerde tefsir etmiştir. Refes kelimesi cima anlamına gelebileceği gibi başka anlamlara da gelebilir. (İtiraz için bk. Es-Seylu'l Cerrâr, s. 342)

Deriz ki: Bu itiraz yerinde değildir. Evet, "refes" kelimesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Ancak Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri -ki tefsirin en kuvvetlisidir- dikkate alındığında "refes" cima anlamındadır. Yüce Allah, Bakara Suresi 197. ayette "refes" kelimesini cima anlamında kullanmıştır.

Velev bu ayeti (Bakara Suresi 197. ayet) delil kabul etsek dahi ayette refes yasaklanmıştır; refesin haccı bozacağına dair ne mutabakat, ne tadammun ne de iltizam delaletiyle işaret vardır. Ayetten anlaşılacak şey; refes işleyenin günahkâr olacağı, haram işleyeceğidir. Haccının bozulacağına dair delil nerede? (bk. age.)

– Şayet (Bakara Suresi 197. ayetindeki) refes haccı bozuyorsa, aynı ayette yasaklanan cedel/tartışma ve fısk da haccı bozmalıdır. (bk. age.)

Deriz ki: Benzer bir itirazı yönelten âlimlerden biri İbni Hazm'dır (rh). O da ayette geçen refes, fusuk ve cidalin aynı hükümde olduğunu söyler. Şevkânî'den (rh) ayrıldığı nokta ise; o (rh), bu yasakların ve her birinin kasıtlı yapıldığında haccı bozacağını söyler. Zira İbni Hazm'a göre her yasak, ibadeti batıl kılar. (bk. El-Muhallâ, 5/197-198, 850. Mesele)

– Cimanın haccı bozacağına dair Ebû Dâvud (rh) Merâsîl'inde merfu, Mâlik (rh) Muvatta'da isnadsız rivayetler zikretmiştir. Bu rivayetler ya mürseldir ya da isnadsız olarak, belağ kanalıyla nakledilmiştir. Şevkânî (rh) der ki: "Bu babda kendisiyle hüccet kaim olacak merfu bir rivayet yoktur. Mevkuf da hüccet değildir. Mürsel rivayeti hüccet kabul etmeyen ve sahabe sözlerini hüccet görmeyenler, rivayetlerde sabit olan (cimanın haccı bozması, bir dahaki yıl kaza yapılması, bozulmasına rağmen haccın tamamlanması! Bir sonraki yıl kadınla erkeğin ayrı hac yapması ve her birinin kurban kesmesi gibi) hükümleri yapmak zorunda değildir. Onun Selef-i Salihin, Davud-i Zahirî gibi örnekleri de vardır." (bk. Neylu'l Evtâr, 1904-1905 No.lu Hadis Şerhi; ayrıca rivayetlerin detaylı isnad tahlili ve metin çelişkileri için bk. El-Muhallâ, 5/200-201, 856. Mesele)

– İcmaya yöneltilen bir diğer itiraz; cimayla haccın bozulacağına icma nakledenlerin konunun detayı hakkında yaşadığı ihtilaftır:

"Ulema, her ne kadar haccın menasikinden hangisinin rükün olduğu ve hangisinin rükün olmadığı hakkında ihtilâf etmişlerse de Hacc'ın rükünlerinden birini eksik bırakmakla ve Arafât vukufundan önce de cima' etmekle umrenin fesada gittiğinde müttefiktirler. Zira Cenâb-ı Hak,

فمن فرض فيهن الحج فلا رفث ولا فسوق ولا جدال في الحج

'Hacca girişen kimse bilmelidir ki, hacda kadına yaklaşmak, söğüşmek, döğüşmek yoktur.' (2/Bakara, 196) buyurmuştur. Fakat Arafât vakfesinden sonra ve Cemratü'l-Akabe'yi taşlamaktan önce ve Cemratü'l-Akabe'yi taşladıktan sonra ve rükün olan Tavâfü'l-İfâda'yı yapmadan önce cima' etmekle hac fesada gider mi, gitmez mi diye ihtilâf etmişlerdir.

İmam Mâlik, 'Cemratü'l-Akabe'yi taşlamadan cima' eden kimsenin haccı bozulur ve kendisine hem fidye, hem kaza lâzım gelir.' demiştir. İmam Ebû Hanife, İmam Şâfii ve Ebû Sevr ise, 'Haccı tamamdır. Ancak bir deve kurban etmesi gerekir.' demişlerdir. Bu söz, İmam Mâlik'ten de rivâyet olunmuştur.

İmam Mâlik 'Cemratü'l-Akabe'yi taşladıktan sonra -Tavâfü'l-İfâda daha yapılmamış bile olsa- cima' etmekle hac fesada gitmez.' demiştir. Cumhûr da buna katılır. Bir cemaat de, 'Tavâfü'l-İfâda'dan önce cima' etmek haccı fesada götürür.' demiştir ki bu da İbni Ömer'in görüşüdür." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/227)

– Bir diğer itiraz; üzerinde icma edildiği iddia edilen cimanın niteliği hakkında yaşanan ihtilaftır.

"Ulema, hem haccı bozan cima'nın keyfiyetinde, hem de -öpmek gibi- cima'ın mukaddimeleri ile haccın bozulup bozulmadığında ihtilâf etmişlerdir.

Cumhûr, 'Hac ancak, iki tenasül uzvunun birbirine rast gelmesi ile bozulur.' demiştir. Fakat kimisi guslün vacib olmasında iki tenasül uzvunun birbirine rast gelmesinden başka, meninin çıkmasını da şart koştuğu için burada da bu şartı koşması muhtemeldir. Ulema, meniyi insan fercinin dışına akıtmakla da hac bozulur mu, bozulmaz mı diye ihtilâf etmişlerdir.

İmam Ebû Hanife, 'Meniyi önce akıtmaktan başka bir şey haccı bozmaz.' demiştir. İmam Şâfii de 'Zina haddi ne ile lâzım geliyorsa, hac da onunla bozulur.' demiştir. İmam Şâfii fercin (normal birleşme yeri) dışında cima' yapan kimsenin hedy vermesini müstehab görmüştür. Ulema, hac esnasında bir kereden fazla cima' yapan kimseye lâzım gelen hedy'in sayısında ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik, 'Bu adama yalnız bir hedy lâzım gelir.', İmam Ebû Hanife, 'Eğer tekerrür eden cimaların hepsi bir mecliste olmuş ise bir hedy, değişik meclislerde olmuş ise her bir cima' için bir hedy lâzım gelir.' demiştir. İmam Muhammed ibni Hasan ise 'Tekerrür eden cimalar ister bir mecliste, ister değişik meclislerde olsun, eğer birinci cima için hedy vermemiş ise hepsi için bir hedy lâzım gelir.' demiştir. İmam Şâfii'den ise, bu her üç görüş de rivâyet olunmuştur. Fakat en meşhurları İmam Mâlik'in görüşüdür." (age. 2/228-229)

– Bir diğer itiraz; cimayla haccı bozulanın ne tür bir fidye ödeyeceğine dair yaşanan ihtilaftır. Serahsî (rh) mezhepleri şöyle aktarır:

"Bir kimse Arafât'ta vakfe yapmadan önce, kendisi de hanımı da hac için ihrâma girmiş iken hanımıyla cinsel ilişkide bulunursa, her ikisine birer koyun kesme cezası gerekir. Her ikisi de bu haccı tamamlarlar. Ancak ertesi yıl bu haccı kaza etmeleri gerekir.

Peygamber'e (sav); ikisi de hac için ihrâma girmiş iken hanımıyla cinsel ilişkide bulunan ihrâmlı kişinin durumu sorulduğunda;

يريفان دما ويمضيان في حجتهما وعليهما الحج من قابل

'Her ikisi birer koyun keser. Sonra bu haccı tamamlarlar. Ancak ertesi yıl bu haccı kaza etmeleri gerekir.' (İbn Ebû Şeybe, Musannef, 14941; Beyhakî, es-Sünena'l-kübra, V/172, Zeyleî, Nasbu'r-raye, II/128) demiştir.

Sahabîlerden Ömer (ra), Ali (ra) ve İbn Mes'ûd (ra)'dan da bu şekilde rivayet edilmiştir. Ancak bu haccı kaza etmek için yeniden Mekke'ye geldiklerinde birbirlerinden ayrılırlar, demişlerdir. Bunun anlamı; her birinin diğerinin yolundan başka bir yol tutmasıdır.

Mâlik (rh), bu ifadenin açık anlamını esas almış ve evlerinden çıktıkları gibi birbirlerinden ayrılmaları gerekir, demiştir.

Fakat bu görüş, fıkıh anlayışından uzaktır. Çünkü bu karı-koca ihrâmlı olmadıkları sürece cinsel ilişkide bulunabilirler. Birbirlerinden ayrı durmaları, cinsel ilişkiden korunmaları içindir. Cinsel ilişkinin

aralarında helal olduğu vakitte birbirlerinden ayrı durmalarının bir anlamı yoktur.

Zufer (rh) ise şöyle demiştir: İhrâm vaktinden itibaren birbirlerinden ayrılırlar. Çünkü eşlerin ihrâmda iken birbirlerinden ayrılmaları, adı geçen sahabilerin görüşüyle bir hac ibadeti davranışıdır. Hac ibadeti olmayan şeyin yapılması vakti ise ihrâm sonrasıdır.

Bu görüş kuvvetli değildir. Çünkü eşlerin ihrâmda iken birbirlerinden ayrılmaları, eda sırasında hac ibadeti davranışı değildir. Kaza noktasında da hac ibadeti davranışı sayılmaz. Çünkü kaza, eda nasıl yapılıyorsa öyle yapılır.

Şâfiî (rh) ise şöyle demiştir: Karı koca cinsel ilişkide bulundukları yere yaklaşırlarsa birbirlerinden ayrılırlar. Çünkü bu yere ulaştıklarında şehvetlerinin coşup cinsel ilişkide bulunmayacaklarından emin olamazlar. Bu durumdan sakınmak için birbirlerinden ayrılırlar.

Bu görüş de doğru değildir. Çünkü erkek hanımıyla birinci yılda aralarında var olan nikah nedeniyle cinsel ilişkide bulunmuştu. Eğer ayrılık vacip olsaydı, nikahtan ayrılmak vacip olurdu. Halbuki hiçbir kimse bunu emretmemiştir. Ayrıca bu yere ulaşıp da basit bir lezzet nedeniyle karşılaştıkları sıkıntıyı düşünürler. Birinci defa başlarına gelen şeyin o zaman yeniden başlarına gelmemesi için cinsel ilişkiden sakınmaları ve pişmanlıkları artar.

Biz Hanefiler şöyle deriz: Adı geçen sahabîlerin maksadı şudur: Karı-koca kendilerinin fitneye düşmelerinden korkuyorlarsa, vacip olarak değil de mendup olarak ayrılırlar. Tıpkı gencin, daha ileri gitme konusunda kendi nefsine güvenemediği takdirde, oruçlu iken hanımını öpmekten kaçınması gibi, bu da menduptur.

Cinsel ilişkide bulunan karı-koca, kırân haccına niyetli iseler, her ikisi de iki ihrâma girdiği için her birine ikişer koyun kurban etme cezası vardır.

Cinsel ilişkiden önce Beytullah'ı tavâf etmemişlerse, her ikisine de hem haccı hem de umreyi kaza etmeleri gerekir. Her ikisinin kırân haccını tamamlamaları gerekirse de hac ibadetlerinin geçersiz olması nedeniyle, bu hacca ait kırân kurbanı kesmeleri ortadan kalkmıştır. Çünkü bu kurban, hac ibadeti kurbanıdır. Bu kurban ise, sadece hac ve umreyi geçerli olarak aynı ihrâmla yapan kimseye vacip olur.

Cinsel ilişkiden önce Beytullah'ı (umre için) tavâf etmişse verilecek cevap yine iki kurban vacip olur, şeklindedir. Çünkü tıraş olmadıkça tavâf yapmakla umre ihrâmından çıkılmaz. Ancak, onun bu durumda umreyi kaza etmesi gerekmez. Çünkü umresini yaptıktan sonra cinsel ilişkide bulunmuş durumundadır. Çünkü umrenin rüknü tavâftır. Bununla umresi geçersiz olmaz. Sadece haccı geçersiz olur. Haccı kaza etmelidir. İki hac ibadetinden birinin geçersiz olması nedeniyle bu kimseden kırân kurbanı düşmüştür.

Arafât'ta vakfe yaptıktan sonra cinsel ilişkide bulunursa, biz Hanefilere göre iki hac ibadetinden hiçbiri geçersiz olmaz. Bunu daha önce açıklamıştık. Fakat vakfeden sonra hac ihrâmında iken cinsel ilişkide bulunduğu için ceza olarak deve kesmesi ve umre ihrâmında suç işlediği için de koyun kesmesi gerekir. Ayrıca iki hac ibadetini geçerli olarak yaptığı için kıran kurbanı kesmesi gerekir." (El-Mebsût, 4/222-223)

Görüldüğü gibi icma edilen cimanın mahiyeti, ne zaman olduğunda haccı bozacağı ve cima yapana ne gerektiği ile ilgili detaylarda ihtilaf edilmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Deriz ki: İhrâm ruhuna aykırı olan her şey ihrâmı/haccı bozmaz. Örnek olması açısından şu kıssayı okuyabiliriz.

Esmâ binti Ebî Bekir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte hac niyetiyle yola çıkmıştık. Arc denilen yere varınca Allah Resûlü (sav) binitinden indi. Biz de indik. Âişe, Allah Resûlü'nün (sav) yanına oturdu. Ben de babam Ebû Bekir'in yanına oturdum. Ebû Bekir ile Allah Resûlü'nün ortaklaşa kullandıkları tek yük hayvanı vardı ve Ebû Bekir'in bir hizmetçisinin yanında bulunuyordu. Ebû Bekir oturup hizmetçinin gelmesini bekliyordu. Derken hizmetçisi çıkageldi. Fakat yanında devesi yoktu.

• **İhrâm yasaklarının bilerek veya bilmeyerek işlenmesi arasında fark vardır**

– İhrâm yasaklarından birini hükmü bilmeksizin, unutarak veya hatayla işleyenin üzerine bir sorumluluk yoktur.

"Hata olarak yaptıklarınızda size bir günah yoktur. Lakin (günah), kalplerinizin taammüden/kasten yaptığıdır. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." [101]

Ebu Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve (başkaları tarafından) zorlanarak yaptığı şeyin günahını affetmiştir." [102]

– İhrâm yasaklarından birini amden/kasıtlı işleyenler iki kısımdır:

Şayet hakkında ceza varid olan ihrâm yasaklarından birini çiğnemişse fidye öder. Hakkında fidye varid olan iki ihrâm yasağı vardır:

Birincisi; hastalık nedeniyle saç tıraşı yapmaktır:

"Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir." [103]

Peygamber (sav) bu ayeti şöyle açıklamıştır/tefsir etmiştir:

Abdullah ibni Ma'kıl'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu mescidde (Kûfe Mescidi) Ka'b ibni Ucra'nın yanına oturdum. Ona 'Oruç fidyesi gerekir.' ayetinin tefsirini sordum.

Ebû Bekir, 'Zaten tek bir hayvan var onu da kaybettin öyle mi?' dedi ve hizmetçisini dövmeye başladı.

Allah Resûlü de (sav) tebessüm ederek şöyle diyordu: 'Şu ihrâmlıya bakın, ne yapıyor?' " (Ebu Davud, 1818; İbni Mace, 2933)

Ebû Bekir (ra) ihrâmlıyken hizmetlisini dövmüştür. Bu davranış Bakara Suresi 197. ayette cimayla beraber yasaklanan cidal kapsamındadır. Allah Resûlü (sav) hoşnutsuzluğunu belirtmekle beraber onun ne ihrâmını ne de haccını bozmamıştır. Bu, aynı zamanda her yasakla ihrâmın/haccın bozulacağını söyleyen İbni Hazm'a (rh) bir cevap niteliğindedir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

101. bk. 33/Ahzâb, 5

102. İbni Mace, 2043

103. bk. 2/Bakara, 196

O da şöyle cevap verdi: 'Peygamber'in (sav) yanına götürüldüm. Bu esnada bitler yüzüme dökülüyordu. Bana, 'Galiba, bitler yüzünden dermansız kalmışsın. Bir koyuna gücün yetmez mi?' diye sordu.

Ben, 'Hayır.' diye cevap verdim.

'(O zaman) üç gün oruç tut veya altı yoksulu doyur. Her birine yarım sa' miktarı yiyecek ver ve başını tıraş et!' buyurdu.

Bu ayet sadece benim hakkımda nazil oldu. Ancak sizin için de geçerlidir.' "[104]

Nasta zikredilen cezalardan herhangi birini -dilediğini- fidye olarak verir.

İkincisi; ihrâmlının kara hayvanlarını avlamasıdır.

"Ey iman edenler! İhramda olduğunuz zaman avı öldürmeyin. Sizden her kim onu kasten öldürürse cezası, sizden iki adil hakemin kararıyla öldürdüğüne denk bir hayvanın Kâbe'ye ulaştırılarak kurban edilmesidir. Ya da yoksulları doyurmak veya onun dengi olacak şekilde oruç tutmaktır. (Bu cezalar) yaptığı hatanın vebalini tatması içindir. Allah, geçmişte kalanı bağışladı. Her kim de (yasaklanana) dönerse Allah ondan intikam alacaktır. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz ve intikam sahibidir." [105]

İhrâmlıyken hayvan avlayan kişi ayette zikredilen üç cezadan dilediğini fidye olarak verir.

Öncelikle iki adil hakem tayin edilir. Bugün için en evla olan Hicaz bölgesi bilirkişilerinin hakem tayin edilmesidir. Zira hayvanların değeri bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Bir bölgede hiçbir kıymeti olmayan bir hayvan başka bölgede kıymetli olabilmektedir. Yine av hayvanlarının misli (yani benzeri kurbanlıklar) bölgeden bölgeye farklı takdir edilir. Evla olan Hicaz bölgesinden iki adil bilirkişinin hükmetmesidir.

Verilen hükme göre diliyorsa bir kurban keser. Diliyorsa ihtiyaç sahiplerini doyurur. Diliyorsa oruç tutar. Kurban, fakir doyurma ve tutulacak orucun miktarına iki adil bilirkişi karar verir. [106]

104. Buhari, 4517; Müslim, 1201
105. 5/Mâide, 95
106. Ayetin tefsirine dair şu söylenebilir: Şeriat; kesilecek kurbanın, yedirilecek yiyeceğin ve tutulacak orucun ölçüsünü netleştirmemiştir. Oysa zihar kefaretinde (bk. Mücadele Suresi, 3-4.

Şayet hakkında ceza/fidye varid olmayan yasaklardan birini işlerse, tevbeyle Allah'a (cc) yönelir, bağışlanma diler.

- **Başkasının avladığını yemek**

İhrâmlının kara hayvanlarını avlaması yasak olduğu gibi, **kendisi için avlanan** hayvanlardan yemesi de yasaktır.

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sa'b ibni Cessâme El-Leysî, Allah Resûlü'ne (sav) Ebvâ'da iken yabani eşek hediye etti. Peygamber (sav) bunu geri verdi. Sa'b'ın yüzündeki hoşnutsuzluğu sezince ona şöyle buyurdu: 'Biz yalnızca ihrâmlı olduğumuz için bunu sana geri verdik.' "[107]

Şayet avlanılmasına yardım etmemiş, işarette bulunmamış, kısaca hiçbir katkıda bulunmamışsa ihrâmlı olmayanın avladığını yiyebilir.

Ebû Katâde El-Ensârî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) hac yapmak için yola çıktı. Ashabı da onunla birlikte çıktılar. İçinde bulunduğum bir grup insanla topluluktan koptuk. Ben, 'Allah Resûlü'ne kavuşmak için deniz sahiline doğru gidelim.' dedim. İnsanlar da deniz sahiline doğru yöneldiler. Yola çıkınca benim dışımdakiler ihrâma

ayet) ve cima yaparak oruç bozanın kefaretinde bunu açıkça belirtmiştir. (bk. Buhari, 1936; Müslim, 1111)

Her ikisinde 60 fakir doyurulmasını, bulamayanın 60 gün oruç tutmasını emretmiştir. Avlanma yasağını çiğneyen ihrâmlıda kefareti belirtmiş, fakat herhangi bir sayıyla kayıtlamamıştır.

Buna binaen başta selef olmak üzere fukaha arasında ihtilaf yaşanmıştır. Bu da ayetin içtihada açık olduğunu, her fakihin genel ilkeleri gözeterek tercih yaptığını gösterir. (Farklı tercihler için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 8/98-120)

Bize göre ayetin ruhuna en uygun olan iki adil hakemin/bilirkişinin karar vermesidir. Şayet bu imkân yoksa kurban bedeliyle yiyecek alır ve fakirleri doyurur. Diliyorsa yiyeceği buğdaya çevirir ve her 3 kg (1 sa') buğday için bir gün oruç tutar. (Bir sa' ölçüye 3 kg dememizin nedeni için bk. 3/370)

Bu tercihimizin nedeni Allah Resûlü'nün Bakara Suresi 196. ayette saç kesme fidyesine yaptığı açıklamadır. Yukarıda kaydettiğimiz açıklamada Allah Resûlü (sav) altı fakirin her birine yarım sa' (1,5 kg) yiyecek vermesini istemiş, sonra istiyorsa üç gün oruç tutmasını söylemiştir. Bu da bir gün orucun bir sa' yiyeceğe denk olduğunu gösterir, ki o da üç kg'dır.

Bu tercihimizin dayanağı kıyas değildir; daha önce kefaretlerde kıyas olmayacağını belirtmiştik. Tercihin nedeni ihtilaflı bir konuda şeriatın ruhuna en uygun olanı seçmektir. O da Allah Resûlü'nün (sav) yukarıda kaydettiğimiz açıklamasıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

107. Buhari, 1825; Müslim, 1193

girdi, ben girmedim. İlerlerken yolda vahşi eşekler gördük. Sürüye doğru hamle yaparak birini avladım. Arkadaşlarım bineklerinden inerek onun etinden yediler. Sonra da 'İhrâmlı iken av hayvanı mı yiyoruz?' dediler.

Eşekten geriye kalan eti yanımızda taşıdık. Allah Resûlü'nün (sav) yanına varınca arkadaşlarım şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz ihrâmlıydık, Ebû Katâde ise ihrâmlı değildi. Vahşi bir eşek sürüsü gördük. Ebû Katâde sürüye hamle yaparak birini avladı. Biz de bineklerimizden inerek onun etinden yedik. Sonra da: 'İhrâmlı iken av hayvanı mı yiyoruz?' diye düşündük. Geriye kalan eti de yanımızda getirdik'.

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'İçinizden herhangi biri Ebû Katâde'ye saldırmasını emretti mi, yahut buna dair işarette bulundu mu?'

Oradakiler, 'Hayır.' dediler.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Öyleyse etin geriye kalan kısmını da yiyiniz.' buyurdu."[108]

- **İhrâmlının elbisesine dair**

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam kalkarak şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! İhrâmlı iken hangi elbiseyi giymemizi emredersin?'

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'İhrâmlı kişi gömlek, şalvar, sarık, bornoz giyemez. Nalinleri (sandaletleri) yoksa mestlerini giyip ayak bileğindeki çıkıntılardan alt tarafını kessin (ve onu giysin). Zaferan ve vers ile boyanmış elbise giymesin. İhrâmlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven giymesin.'

Ubeydullah şöyle rivayet etti: 'İhrâmlı kadın yüzüne peçe örtemez, ellerine eldiven giyemez.' "[109]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'in (sav) Arafât'ta hutbe esnasında ihrâmlı kimse hakkında şöyle

108. Buhari, 1824; Müslim, 1196
Konu hakkında ilim ehli ihtilaf etmiştir. İhtilafın nedeni rivayetlerin farklılığıdır. Yukarıda iki rivayetin arasını cem eden cumhurun görüşünü aktardık. Farklı yaklaşımlar için bk. Fethu'l Bârî, 1825 No.lu Hadis Şerhi
109. Buhari, 1838

dediğini işittim: 'Sandalet bulamayan mestlerini giysin. İzar bulamayan şalvar giysin.' "[110]

– Hadiste zikredilen yasaklar bir uzvu saran ve onu tahdit eden giysilerdir. Kolların geçirebildiği, dikiş veya düğmeyle bir uzvu saracak hâle getirilen, ayakların geçirilebildiği, ağı olan, sarık gibi bir uzva dolanan ve onu her yönden saran giysiler erkek için yasaktır.

– Başı saran (takke, sarık, kapüşon, şapka); belden yukarısını saran (gömlek, kazak, tişört, cellabiye, cübbe, ceket, atlet); belin alt kısmını saran (pantolon, şalvar, iç çamaşırı) giysiler erkeğe yasaklanmıştır.

– Vücudun alt kısmına dolayacak izar bulamayan, pantolon/şalvar giyebilir.

– Avreti korumak için tedbir alınabilir mi?

İhrâm yasaklarını çiğnemeden kişinin bazı tedbirler alması caizdir:

Üstten lastik takılarak yanları dikilen ve etek görünümü verilen izar/peştamal giyilebilir. Bu, izarın açılmaması ve avretin açığa çıkmasına karşı alınmış bir tedbirdir.[111]

110. Buhari, 1841; Müslim, 1178

111. Bu konu, hac fıkhına dair en fazla tartışılan güncel konulardandır. Tartışmanın gerekçesi şudur:

– Allah Resûlü (sav) ihrâmlıya yasak olan giysileri açıklamıştır.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Adamın biri, 'Ey Allah'ın Resûlü! İhrâmlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?' diye sormuştu.

Allah Resûlü (sav), 'Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topuklardan aşağısını kessin. Siz ihrâmlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki ile boyanmış olan elbise giymeyin.' buyurmuştur." (Buhari, 1542; Müslim, 1177)

Dikkat edilirse Allah Resûlü'ne (sav) ihrâmlının neler giyeceği sorulmuştur. Allah Resûlü soruya cevap vermek yerine, ihrâmlının neler giyemeyeceğini açıklamıştır. Bu; ihrâmlıya her şeyin serbest olduğunun, yasaklanan giysilerin sınırlı/sayılı olduğunun delilidir. Aksi hâlde; her şey yasak bazı şeyler serbest olsaydı, Nebi (sav) soruyu soranın cevabı üzere nelerin giyilebileceğini anlatırdı. (bk. Fethu'l Bârî, 1542 No.lu Hadis Şerhi)

– Ulema, sayılan yasakları anlamaya ve o yasakların benzerlerinin tespit etmeye çalışmışlardır. Yasaklardan yola çıkarak **"Dikilmiş şeyler yasaktır."** gibi bir ifade kullanılmıştır. **Dikkat edilirse bu, Nebi sözü değil, ulemanın Nebi sözüne yaptığı yorumdur.** İfadenin umumunu kabul ettiğimizde üzerinde dikiş olan her şey yasak olmalıdır. Örneğin iki ayrı parçanın, soğuktan korusun diye üst üste dikilmesi ve yırtılan yerin dikilmesi veya yırtılan yerin yamanması yasak olmalıdır. Böyle bir yasak söz konusu değildir.

– Yasaklanan "sirval" lafzına baktığımızda bunun don, kilot, pantolon, şalvar gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Dikişli olma vasfından ziyade ağı olan, bir uzvu dört bir yandan saran, bir uzvun tamamen içinden geçtiği gibi sıfatlara daha uygundur. Etek hâline getirilen (iki yanı dikilen

– Terlik bulamayan ayakkabısının arkasını keser ve terlik olarak kullanır.[112]

– İhrâma girdikten sonra bedene veya kıyafete koku sürülmesi, koku sürülmüş kıyafeti ihrâm kıyafeti olarak giymek yasaklanmıştır.

– Kadın normal kıyafetiyle ihrâma girer. Ancak yüzünü peçeyle, elini eldivenle örtmez. **Burada yasaklanan, yüzü saran peçe ve eli saran eldivendir. Yoksa kadının yüzünü ve elini yabancıların yanında örtmesi değildir.**

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü (sav) ile birlikte ihrâmlı iken yanımızdan kafileler geçerdi.

ve bel kısmına lastik/ip takılan) izarın ise ağı yoktur, bir bacak içinden geçmez ve bacağı dört bir yandan sarmaz. Bilakis bele dolanır ve beli bir bütün olarak içine alır. Açıkçası bunun belimize doladığımız, sonra düşmesin diye dışa doğru kıvırdığımız izardan bir farkı yoktur. Sureti/Sıfatı aynıdır; yalnızca biri belden lastikli ve yanları dikişli, diğeri lastiksiz ve dikişsizdir.

– Allah Resûlü'nün (sav) sirvali yasaklaması, sirval dışındaki giyeceklerin -sirvale bire bir benzemedikçe- giyilebileceğini gösterir.

– Sahabeden bazısı "Tubban" giyilmesine izin vermiştir.

"Âişe, hevdecini (deve üstündeki korunaklı yeri) taşıyanların tubban giymesinde sakınca görmezdi." (Buhari, Kitâbu'l Hac, 18. Bab başlığı muallak olarak)

Tubban; ağı olmayan iç çamaşırıdır. Şöyle ki; kısa etek olarak da düşünülebilir. Belden lastikli, ön ve arka avreti saran, baldır ortalarına kadar uzanan (şort boyu), o dönemde avreti korumak için giyilen bir iç çamaşırıdır. Sahabe (r.anhum) bunu ihrâm yasakları kapsamında değerlendirmemiştir. Bu da ihrâm yasaklarını "Mahit/Etrafı dikili" olarak vasfetmenin uygun olmadığını göstermektedir. (Konuya dair detaylı bilgi için bk. Eş-Şerhu'l Mumti', 7/132-135)

– (Yanları dikişli olmayan) izar düşmesin diye beline ip takmak, izar üstüne kemer takmak caizdir.

– Kişinin eşyasını muhafaza etmek için kese taşıması veya beline kemer/kuşak dolaması caizdir. Abdullah İbni Ömer (ra) ihrâmlıyken beline kuşak dolamış, Atâ da (rh) kuşak bağlanabileceğini söylemiştir. (bk. Buhari, Kitâbu'l Hac, 18. Bab başlığı)

Ulema o dönemde yol nafakasını muhafaza etmek için, bele kumaş bağlandığını, para kesesini muhafaza amaçlı izar üstüne bez konduğunu söylemiştir. (bk. Fethu'l Bârî 1537-39, No.lu Hadis Şerhi) Günümüzde dıştan veya içten cep dikilmesi, boyna asılan para kesesi/cüzdan, bu cinsten mübah şeylerdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

112. Bazı rivayetlerde ayakkabı altının kesilmesi zikredilmemiştir. Buna binaen bir grup âlim, ayakkabı kesmeye lüzum olmadığını söylemiştir. Racih olan, aynı babda mutlak (kayıtsız) varid olan rivayetlerin mukayyed (kayıtlı) olan rivayetlere hamledilmesidir. Şafi'nin (rh) dediği gibi iki hadisi rivayet eden İbni Ömer de (ra) İbni Abbâs da (ra) adil ve sadıktır. İbni Ömer rivayetindeki ziyade (ayakkabıların kesilmesi) İbni Abbâs'ın (ayakkabı kesmeyi nakletmeyen) rivayetine muhalif değildir. Olabilir ki İbni Abbâs bu ziyadeyi unutmuştur veya şüphe etmiştir veya raviler ondan nakletmemiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1542 No.lu Hadis Şerhi) İmam Buhari de (Kitâbu Cezâi's Sayd, 15. Bab) her iki hadisi peş peşe vererek, İbni Ömer (ra) ziyadesiyle amel etmenin gerekliliğine işaret etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Tam hizamıza geldiklerinde her birimiz çarşafını yüzüne indirir ve yüzünü örterdi. Bizi geçip gittiklerinde de yüzümüzü açardık."[113]

Buna binaen yabancı erkeklerin yanında, peçe/burka gibi yüzü sarmayan bir şeyle yüz örtülebilir. Eller eldiven giymeksizin elbise kollarıyla örtülebilir.

– İhrâmlı kadına yasaklanmış tek giysi yüzü saran peçe ve eli saran eldivendir. Kıyafet anlamında bu ikisi dışında bir yasağa muhatap değildir.

Âişe Annemiz (r.anha) sarıya boyanmış kıyafetlerle ihrâma girmiş, siyah elbisede ve süslenmekte/takı takmakta bir beis görmemiştir.[114]

c. İhrâmlıya Mübah Olan Fiiller

Genel kaidemiz şudur: Nasta varid olan -girişte zikredilen- yasaklar dışında ihrâmlı için yasak yoktur. Zira ihrâm yasakları taabbudidir; nasta varid olmayan şeyleri ihrâm yasaklarına kıyas etmek doğru değildir.[115]

Buna binaen aşağıdaki fiiller ihrâmlı için mübahtır:

- Saç dışında vücut kıllarını kesmek
- Tırnaklarını kesmek[116]

113. Ebu Davud, 1833; İbni Mace, 2935. Rivayetle ilgili iki ayrı illet zikredilmiştir. İlki; Mücahid'in (rh) Âişe Annemizden işitmediği ileri sürülmüştür. Ancak Buhari, Müslim, Alî ibni Medînî gibi hadis imamları Mücahid'in (rh) Âişe Annemizden (r.anha) rivayetini mevsul kabul etmiş, Mücahid'in Âişe Annemizden hadis rivayet ettiğini söylemişlerdir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 6/174-176, 7661 No.lu Ravi) İkincisi; Yezid ibni Ebi Ziyad'ın isnadda yer almış olmasıdır. İbni Ebi Ziyad'ın yaşı ilerledikten sonra ihtilat (rivayetleri karıştırdığı) söylenmiştir. (bk. age. 7/152-154, 9021 No. lu Ravi). Şu bir gerçektir: Ebû Dâvud (rh) ve İbni Mace (rh) hadisle istişhatta bulunmuştur. Ayrıca bu rivayeti destekleyen sahabe fiilleri varid olmuştur. Esmâ (r.anha) şöyle der: "Biz (ihrâmda) erkeklere karşı yüzlerimizi örter, öncesinde saçlarımızı tarardık." (Sahîhu İbni Huzeyme, 2690; El-Mustedrek, 1668) Yine Fatıma binti Munzir der ki: "İhrâmdayken yüzümüzü kapatırdık ve biz Esmâ binti Ebû Bekir'le beraberdik." (Muvatta, 919)

114. bk. Buhari, Kitâbu'l Hac, 23. Bab Başlığı muallak olarak

115. Tafsilat için bk. s. 384

116. Cumhur-u ulema saç kesmeye kıyas ederek tırnak kesmeyi ve vücut kıllarını kesmeyi yasaklamış, haram kabul etmiştir. Bu fiilleri işleyenin fidye ödeyeceğini söylemişlerdir.

Bu istidlal birkaç açıdan hatalıdır:

– İhrâm yasakları taabbudidir; taabbudi hükümlerde kıyas olmaz.

– Saç kesilmesinin yasağında illeti bilmiyoruz ki, hakkında nas olmayan tırnak ve vücut kıllarını saça kıyas edebilelim.

Şayet illet konfordur/vücudu rahatlatmaktır desek -ki cumhur böyle der- yıkanma ve hacamatın neden caiz olduğunu izah etmemiz gerekir. Yıkanma ve hacamatla oluşan rahatlık; tırnak ve vücut kıllarını kesmekten çok daha belirgindir.

– Yine tırnakla saç arasında şer'i ahkâm açısından bir alaka yoktur. Örnek olsun; normalde saç

• Yıkanmak

Abdullah ibni Huneyn'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Abbâs ile Misver ibni Mahreme Ebva'da görüş ayrılığına düştüler. İbni Abbâs, 'İhrâmlı kimse başını yıkayabilir.' dedi. Misver de, 'İhrâmlı kimse başını yıkayamaz.' dedi.

Bunun üzerine İbni Abbâs, beni bu konuyu sormak üzere Ebû Eyyûb El-Ensârî'ye gönderdi. Onu, kuyunun iki direği arasında bir örtü ile örtünmüş vaziyette yıkanır durumda buldum. Kendisine selam verdim.

'Sen kimsin?' dedi.

Ben de, 'Abdullah ibni Huneyn'im. Allah Resûlü'nün (sav) ihrâmlıyken başını nasıl yıkadığını sormam için İbni Abbâs beni sana gönderdi.' dedim.

Ebû Eyyûb elini örtünün üzerine koyarak onu biraz aşağı indirdi ve başı göründü. Sonra kendisine su döken adama, 'Haydi, suyu başıma dök.' dedi. Adam da onun başına su döktü. Ebû Eyyûb El-Ensârî, başını elleriyle ovuşturarak ellerini öne arkaya götürdü ve 'Allah Resûlü'nü (sav) böyle yaparken gördüm.' dedi."[117]

Nafi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer Mekke'ye yaklaştığı zaman Zû Tuvâ mevkisinde, iki tepe arasında geceler, sabaha kadar kalırdı. Sonra da sabah namazını kılardı. Sonra da Mekke'nin yukarısındaki tepeden şehre girerdi. Hac veya umre için

---

uzatmak caizdir. Ancak tırnakların asgari kırk günde bir kesilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde kişi fıtrata muhalefet etmiş olacaktır.

– Bazı âlimler, Hac Suresi'nin 29. ayetinde varid olan İbni Abbâs tefsirini delil olarak zikretmişlerdir. "Sonra **tefeslerini/kirlerini** gidersinler."

İbni Abbâs ayette geçen "tefesi gidermeyi" şöyle açıklamıştır: "Saç tıraşı, bıyıktan almak, koltuk ve etek tıraşı, tırnak kesmek, şeytan taşlamak, Arafât'ta durmaktır." (bk. Zâdu'l Mesîr, 3/234, Hac Suresi, 29. Ayetin tefsiri)

Bu istidlal isabetli değildir. Zira bu, ihrâmdan çıkmak için yapılması gerekenlerdir. İhrâmdan çıkınca yapılan şeylerin ihrâm esnasında haram olduğuna dair bir delil yoktur. Zaten İbni Abbâs rivayetinde bir bütün olarak zikredilenlere bakınca; şeytan taşlama ve Arafât vakfesi de zikredilmiştir. Bunların ihrâm hâlinde caiz olduğu izahtan varestedir.

Ayrıca bu, ayetin lafzı değil, tefsiridir. İbni Abbâs (ra) dışında seleften farklı tefsirler nakledilmiştir. Kimisi hac menasiki demiş, kimisi saç kesmek olarak tefsir etmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

117. Buhari, 1840; Müslim, 1205

çıktığında Zû Tuvâ'ya yaklaştığı zaman Mekke'ye girmeden önce yıkanırdı. Yanındakilere de girmeden önce yıkanmalarını söylerdi."[118]

- Hacamat vb. tedavi olmak

İbni Abbâs (ra) şöyle dedi:

"Allah Resûlü (sav) ihrâmlıyken kan aldırdı."[119]

Osmân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), gözlerinden rahatsız olan ihrâmlı bir kimsenin gözlerine acı ağaç özü (sabir) çektirdi."[120]

- Gölgelenmek

Ummu Husayn'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vedâ Haccı'nda Allah Resûlü (sav) ile birlikte haccettim. Kendisini, Akabe cemresine taş atarken ve oradan ayrılırken bineği üzerinde gördüm. Yanında Bilal ve Usame bulunuyor, birisi bineğini çekiyor diğeri de Güneş'ten korumak için Allah Resûlü'nün (sav) başının üzerine elbisesini kaldırıyordu. Allah Resûlü (sav) pek çok söz söyledi. Bunun arkasından kendisini: 'Eğer, sizi Yüce Allah'ın Kitabı'yla yöneten, organları kesilmiş, siyah bir köle başınıza yönetici olsa kendisinin sözünü dinleyip itaat ediniz.' diye buyururken işittim."[121]

Yasak olan, erkeğin başını sarıp, takke, kapüşon, şapka gibi bir şeyle örtmesidir. Başa bitişik olmayan şemsiye, gölgelik vb. bir şeyle korunmak caizdir.

- İhrâmlı (erkek veya kadının) sağlık nedeniyle koruyucu maske takması

Aslolan ihrâmlı kadın veya erkeğin yüzünü örtmemesidir. Ancak sağlık nedeniyle maske takmaları gerekirse, koruyucu maske takmalarında bir sakınca yoktur.[122]

---

118. Muvatta, 903
119. Buhari, 1835; Müslim, 1202
120. Müslim, 1204
121. Müslim, 1298
122. Bu konuda ihtilaf vardır. İhtilafın içeriğine dair üç madde zikredebiliriz.
– **İlki,** ihrâmlı erkeğin yüzünü örtüp örtmeyeceğiyle ilgili ihtilaftır.
İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Bir deve ihrâmlı bir adamın boynunu kırarak onu öldürdü. Adamın cenazesi Allah Resûlü'ne (sav)

• Kokulu sabun, şampuan, deterjan kullanmak

İhrâmlının koku/esans/parfüm kullanmasının yasak olduğunu görmüştük. Günümüzde kullanılan kokulu temizlik ürünleri bu kapsamda değildir. Zira bir şeyin güzel kokmasıyla koku/esans olması farklı şeylerdir. Örneğin

---

getirildi. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Onu yıkayın, kefenleyin, başını örtmeyin, güzel koku sürmeyin. Çünkü o telbiye getirerek diriltilecektir.' " (Buhari, 1839)

Hadisin Sahih-i Müslim de varid olan bazı rivayetlerinde "başını ve **yüzünü** kapatmayın" ziyadesi vardır. Buna göre ihrâm hâlinde başın örtülmemesi gibi, yüzün de örtülmemesi gerektiği anlaşılır.

Ancak yüz ziyadesinin sıhhatinde ihtilaf edilmiştir. Zira bu hadisi rivayet edenlerin bir kısmı "yüz" lafzını zikretmemiş "baş" lafzıyla yetinmişlerdir. Bu ziyadeyi sikanın ziyadesi kabul edenler sıhhatine hükmetmiş, sikanın muhalefeti kabul edenler şaz olarak zayıf kabul etmişlerdir. Hâfız ibni Hacer (rh) ihtilafı şöyle anlatır:

"Bu hadisin subutunda ihtilaf edilen başka bir lafzına sarılmışlardır. Hadisin bu lafzı şudur: 'Onun yüzünü örtmeyin.' Bu lafza dayanarak: 'muhrim kimse için yüzünü sarması caiz değildir.' demişlerdir.

Cumhura gelince onlar hadisin zahirini almış ve demişlerdir ki: 'Hadisin gelen bu varyantının sabitliği hakkında konuşulmuştur. İbnu'l Munzir bunun sıhhatinde tereddüt etti.

Beyhâki şöyle demiştir: Hadisin bu veçhi gariptir. Bu lafız ravilerden bazılarının vehmidir. Bunların hepsinde bir sorun vardır. Şüphesiz hadis, zahiri sahih olan bir hadistir. Ve onun lafzı Müslim'de İsrâîl yoluyla gelmiştir. O Mansûr ve Ebu'z Zubeyr'den, her ikisi de Saîd ibni Cubeyr'den, O da ibni Abbâs'tan bu hadisi zikretti. Mansûr şöyle dedi: 'Onun yüzünü sarmayın.' Ebu'z Zubeyr şöyle dedi: 'Onun yüzünü açmayın.' Bu hadisi Nesâî, Amr ibni Dînâr, Saîd ibni Cubeyr'den 'Onun yüzünü de başını da örtmeyin' lafzıyla tahric etti. Aynı şekilde Müslim, Şu'be'nin hadisini tahric etti. Şu'be Ebu Bişr'den O'da Saîd ibni Cubeyr'den, 'Ona koku sürmeyin, yüzü de kefenin dışında kalsın' lafzıyla rivayet etti. Şu'be şöyle dedi, Bundan sonra bana onu tahdis etti ve şöyle dedi, 'Kefenlediğinizde başı ve yüzünü örtmeyin' Bu rivayet koku ile alakalıdır, ne yüzü açmak ne de sarmak ile alakalı değildir. Şu'be bu hadisi rivayet eden herkesten daha hafız biridir. Muhtemelen hadisi rivayet eden bazı raviler 'kokulanmak' ile 'yüzün kapatılması' kelimesindeki telaffuzdaki benzerlikten dolayı birbiriyle karıştırmışlardır." (Fethu'l Bârî, 1839 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Racih olan, "yüz" ifadesinin sahih olmasıdır. Zira hem Müslim'in (rh), Nesai'nin (rh) ve İbni Hibban'ın (rh) rivayet etmesi hem de yüz ifadesinin baş ifadesiyle zıtlık içermemesi, bunun sikanın ziyadesi olduğunu göstermektedir.

– **İkincisi,** "Maske yüz örtme kapsamında kabul edilebilir mi?" ihtilafıdır. Zira maske yüzü tamamen kapatmaz. Yalnızca ağzı ve burnu koruma altına alır. Ayrıca maske yüzü kuşatmaz ön cepheyi kapatır, arka cepheden ise iple/lastikle bağlanır. Zahiren bakıldığında arka cepheyi kuşatmaz. Bu nedenle yüz kapatmak yasaktır diyenler dahi, günümüzde kullanılan tıbbi maskelerin bu bağlamda değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinde ihtilaf etmişlerdir.

– **Üçüncüsü,** ihrâm yasağı olsa dahi, sağlık sorunları nedeniyle, tedavi amaçlı maske kullanılıp kullanılmayacağı ihtilafıdır. Allah Resûlü (sav) tedavi amaçlı eylemlere -ihrâm ruhuyla bağdaşmıyor olsa da- izin vermiştir.

Osmân'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), gözlerinden rahatsız olan ihrâmlı bir kimsenin gözlerine acı ağaç özü (sabir) çektirdi." (Müslim, 1204) (Tartışmanın tarafları ve detayları için bk. En-Nevâzil fi'l Hac, Alî ibni Nâsır Eş-Şel'ân, s. 233-243; Nevâzilu'l Hac, s. 47-52)

portakal, limon güzel kokulu yiyeceklerdir, yenmesinde bir beis yoktur. Bunun gibi içine koku karıştırılan sabun, şampuan, deterjan gibi ürünler esans değil, birer temizleyicidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[123]

- Cana ve mala zarar veren hayvanları öldürmek

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

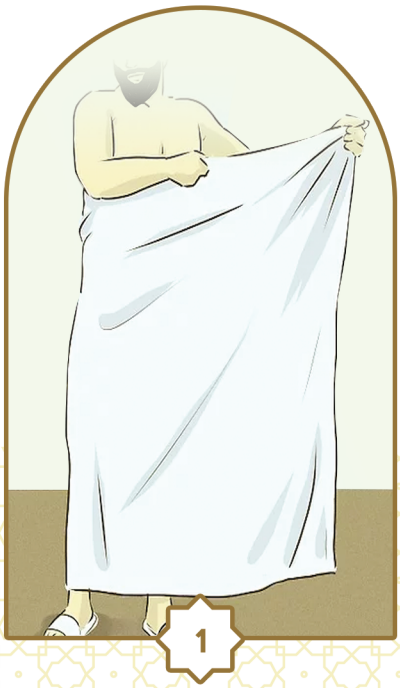
"Bir kimse ihrâmlı olduğu hâlde şu beş hayvanı öldürse bile günahı olmaz: Akrep, fare, kelb-i akûr (yırtıcı hayvan, saldırgan köpek), karga ve çaylak."[124]

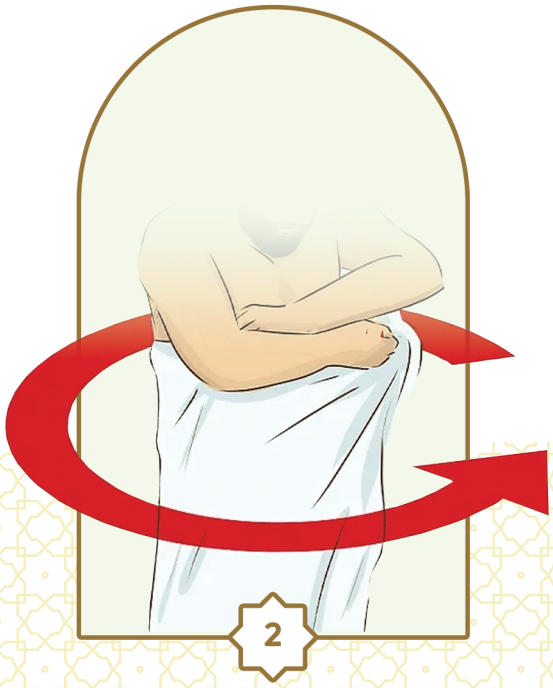
İster ihrâmlı, ister ihrâmlı olmayıp haremde olan kimse, mala ve cana zarar veren hayvanları öldürebilir.

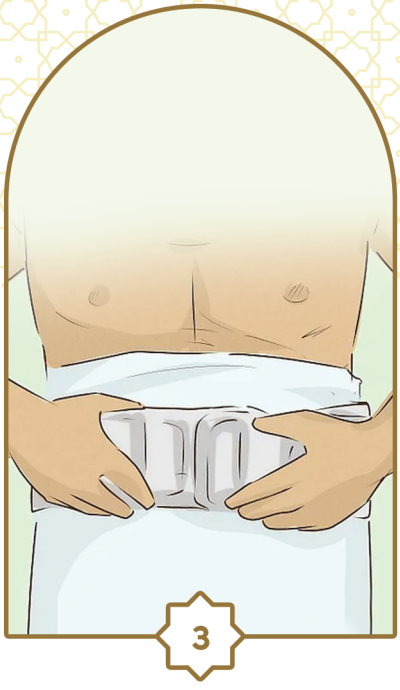
- Saat, gözlük gibi şeyler takılabilir

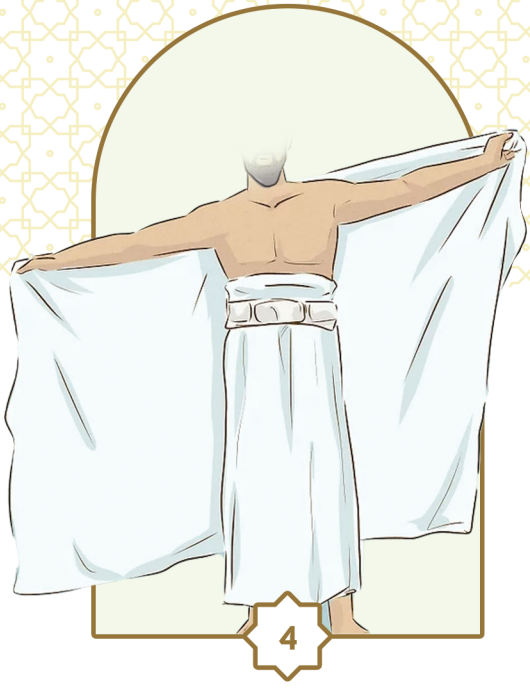
İhrâmlının saat ve gözlük takmasına engel bir nas yoktur.

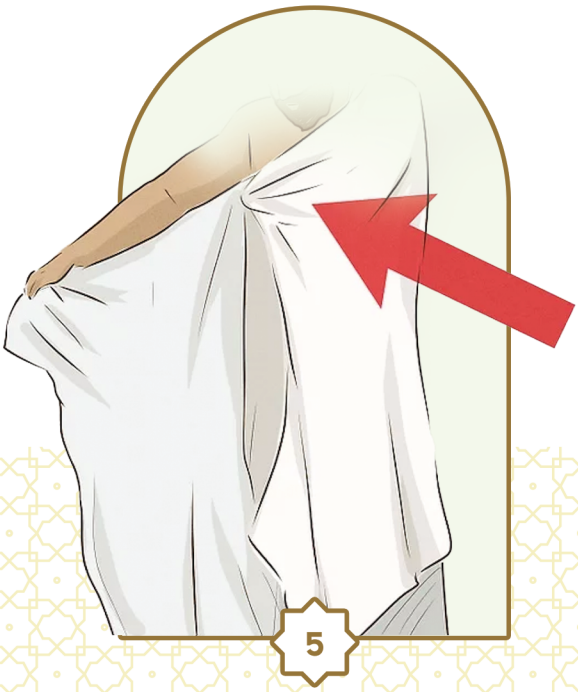
123. bk. En-Nevâzil fi'l Hac, Et-Tureyfî, s. 3-4; Bunun dışında iki görüş daha mevcuttur:
İlki; şayet temizlik ürününde var olan koku insanların koku/esans olarak kullandığı gül, misk, ud, yasemin gibi ıtriyat/parfümeri cinsinden olursa o temizlik ürünü kullanılmaz. Şayet temizlik ürünündeki koku limon, elma, nane gibi ıtriyat/parmüferi cinsinden olmazsa o temizlik ürünü kullanılabilir. (bk. Nevâzilu'l Hac, s. 26-28)
Deriz ki: Günümüz için böyle bir ayrım şeriatın ruhuna ve yaşadığımız örfe uygun değildir. Zira bugün parfüm/esans olarak kullanılmayan hiçbir bitki yoktur. Örnek verilen limon, elma, nane, portakal gibi ürünler müstakil esans/parfüm olarak kullanılmaktadır.
İkincisi; mutlak olarak kokuların kullanılmamasıdır. Zira şeriat ihrâmlı için kokuyu yasaklamıştır. İhtiyaten koku cinsinden şeylerin kullanımından uzak durmak gerekir. (bk. En-Nevâzi'l fi'l Hac, Alî ibni Nâsır Eş-Şel'ân, s. 207-210)
124. Buhari, 3315; Müslim, 1199

1

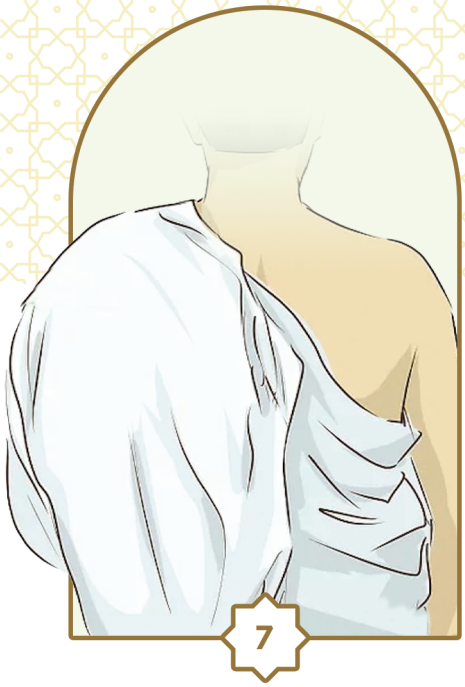

2

3

4

teuhid
BASIM YAYIN

2. Mekke'ye Giriş

Mekke'ye girişte Allah Resûlü'nün (sav) yaptığı bazı ameller vardı. Bunlar, haccın sünnetleridir.

- Zû Tuvâ'da gecelemek
- Sabah olunca Mekke'ye girmek
- Mekke'ye girmeden gusletmek

Nafi'den şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (ra) Harem'e en yakın olan bölgeye girdiği zaman telbiye getirmeyi bırakır ve Zû Tuvâ adlı yerde gecelerdi. Daha sonra sabah namazını orada kılar ve gusül abdesti alırdı. Ve Peygamber'in de (sav) böyle yaptığını naklederdi."[125]

- Mekke'ye giriş ve çıkış yerleri

İbni Ömer'den (ra), şöyle rivayet edilmiştir:

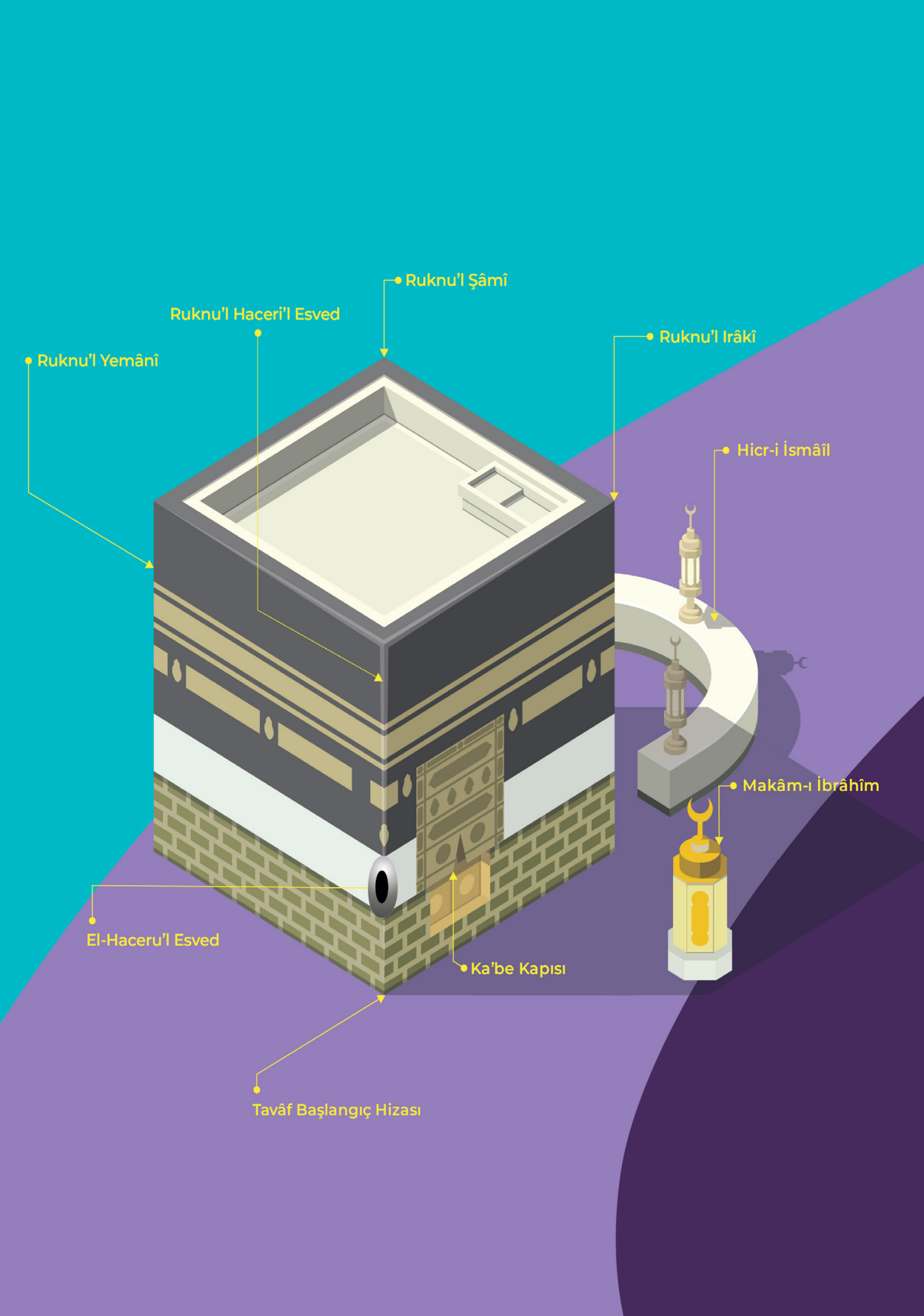
"Allah Resûlü (sav) Mekke'ye Seniyyetu'l Ulyâ adlı yukarı bölgeden girer, Seniyyetu's Suflâ adlı aşağı bölgeden de çıkardı."[126]

Gusl dışında zikrettiklerimiz, Allah Resûlü'nün (sav) sünneti olsa da bugünün hacısı/umrecisi için uygulaması pek mümkün değildir. Zira hacılar kafile hâlinde hareket etmekte, belirlenmiş konaklama yerlerinde konaklamakta, organizasyon programına göre Mekke'ye girmektelerdir. Tüm bunlara ek olarak, fizikî anlamda birçok mekân değişikliğe uğramıştır. Bugünün en önemli sünneti, izdihama neden olmamak için belirlenen programa uymaktır. Zira yukarıdaki sünnetleri yapan ecir alır, terk eden -sünnete muhalefet kastı olmadıkça- günah kazanmaz. İzdihama neden olmak hacılara eziyettir; eziyet ise günahtır.

- Ka'be'yi gördüğünde

Kişinin Ka'be'yi gördüğünde ellerini kaldırması, özel lafızlarla dua etmesi ve Ka'be'ye ibadet olarak bakmasına dair varid olan tüm rivayetler zayıftır; zayıf hadisle hüküm ve sünnet sabit olmaz.[127] [128]

125. Buhari, 1573; Müslim, 1259
126. Buhari, 1575; Müslim, 1257
127. bk. Sıfatu Hacci'n Nebî, s. 113
128. Bu konuda hem ellerin kaldırılmayacağı hem de kaldırılacağına dair rivayetler varid olmuştur. Ellerin kaldırılmayacağına dair en meşhur rivayet şudur:

Ruknu'l Şâmî
Ruknu'l Haceri'l Esved
Ruknu'l Yemânî
Ruknu'l Irâkî
Hicr-i İsmâîl
Makâm-ı İbrâhîm
El-Haceru'l Esved
Ka'be Kapısı
Tavâf Başlangıç Hizası

3. Tavâfu'l Kudûm

Haccın sünnetlerinden biri Tavâfu'l Kudûm'dur. Tavâfu'l Kudûm, Ka'be'ye gelen hacının -tahiyyetu'l mescid namazı gibi- Ka'be'yi tavâf etmesidir.[129]

a. Tavâfın Sıhhat Şartları

- Haceru'l Esved'den başlayıp yedi şavt tamamlamak

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Mekke'ye vardığında El-Haceru'l Esved'e giderek onu öpmüş sonra sağından yürüyerek üç defa remel ile dört turda da normal yürüyüşle yürüyerek tavâf yapmıştır."[130]

Haceru'l Esved'den başlayarak Ka'be'nin etrafında dönmek ve tekrar Haceru'l Esved hizasına gelmek, bir şavttır. Bu dönüş yedi defa tekrarlanınca yapılan tavâf sahihtir.

- Setr-i avret/Avreti örtmek

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ebû Bekir'in (ra) Vedâ Haccı'ndan önceki hacda hac

---

Muhâcir El-Mekkî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Câbir ibni Abdullah'a, 'Ka'be'yi gören bir kimse ellerini kaldırır mı?' diye soruldu.

O da şöyle dedi: 'Ben Yahudilerden başka bunu yapan kimse görmedim. Allah Resûlü (sav) ile birlikte hac yaptık, bunu o da yapmadı.' diye cevap verdi." (Ebu Davud, 1870; Nesai, 2890)

Sufyan-ı Sevri, Abdullah ibni Mübarek, Ahmed ibni Hanbel, İshak ibni Rahaveyh hadisi zayıf kabul eder. Zira hadisin isnadında Muhâcir El-Mekkî (rh) vardır, meçhul bir ravidir. (bk. Neylu'l Evtâr, 1943-1945 No.lu Hadis Şerhi)

Elleri kaldırma ve dua etmeyle ilgili birden fazla rivayet varid olmuştur. Rivayetlerle istidlal eden âlimler dahi onların zayıf olduğunu beyan etmiştir. (bk. El-Mecmû', 3/404, 8/7-9) Bu davranışı sünnet kabul edenlerden bir kısmı bazı rivayetleri sahih kabul etmiş (bk. El-Muğnî, 3/337, 2448. Mesele), kimisi el kaldırma rivayetlerinin ilim ehli yanında meşhur olduğunu ileri sürerek sünnet görmüştür. (bk. El-Mecmû', 8/7-9, Beyhakî'den naklen)

129. Hac menasikinde üç ayrı tavâf vardır.

– Tavâfu'l Kudûm: Ka'be'ye ilk gelenin, onu selamlama olarak yaptığı tavâftır. Racih olan, bu tavâfın sünnet olmasıdır. Zira Allah Resûlü'nün (sav) fiilleri sünniyete delalet eder.

– Tavâfu'l İfâda: Kurban Bayramı birinci gün amelleri yapıldıktan sonra yapılan tavâftır. Bu tavâfla kişi tam anlamıyla ihrâmdan çıkmış olur. Tafsilatı ileride gelecektir. İfâda tavâfı, haccın rükunlarındandır.

– Tavâfu'l Vedâ: Vedâ tavâfı, Mekke'den ayrılacak kişinin yapacağı tavâftır. Racih olan, haccın vaciplerindendir.

130. Müslim, 1218

emîrliği yapmasını ve Kurban Bayramı'nın ilk günü bir grup içinde, 'Dikkat edin! Bu seneden sonra müşrikler hac yapamayacaktır ve çıplak olarak tavâf yapılamayacaktır.' şeklinde bir duyuruda bulunmasını emretmişti."[131]

Müşrikler Ka'be'yi çıplak tavâf ederdi. Allah (cc) bu cahiliye âdetini yasakladı.

- Hayız olmamak

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'ye gittiğim sırada âdetliydim. Ne Ka'be'yi tavâf ettim, ne de Safa ile Merve arasında sa'y ettim. Daha sonra durumumu Allah Resûlü'ne arz ettim. Bana, 'Hacıların yaptığı fiilleri sen de yap, sadece temizleninceye kadar Ka'be'yi tavâf etme.' buyurdu."[132]

Hayızlının tavâf yapması yasaklanmıştır. Hayızlı temizlendikten sonra tavâf yapar.[133]

b. Tavâfın Sünnetleri

- Tavâfı abdestli yapmak

Allah Resûlü (sav) abdestli tavâf yapmıştır.

Abdurrahman ibni Nevfel El-Kureşî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Urve ibni Zubeyr'e (Allah Resûlü'nün yaptığı hac hakkında) soru sordum. Urve şöyle cevap verdi:

'Allah Resûlü (sav) hac yaptı. Bana, teyzem Âişe'nin haber verdiğine göre, Peygamber Mekke'ye geldiğinde ilk önce abdest aldı ve tavâf etti.' "[134] [135]

131. Buhari, 1622; Müslim, 1347

132. Buhari, 1650; Müslim, 1211

133. Kudûm tavâfı sünnettir. Hayızlının Kudûm tavâfı yapmaması sorun değildir. Asıl sorun haccın rükunlarından olan ifâda tavâfıdır. İfâda tavâfı yapılmadan hac tamamlanmamaktadır. İfâda tavâfında bu konuya temas edilecektir.

134. Buhari, 1641; Müslim, 1235

135. Cumhur-u ulema abdesti tavâfın sıhhat şartı kabul etmiştir. Racih olan, abdestin tavâf için sünnet olmasıdır. Şöyle ki: Cumhura göre tavâf için abdest almak vaciptir. Bu konuda dayandıkları deliller şunlardır:

a. İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın evini tavâf etmek, kendisinde konuşabiliyor olmanız istisna, namaz gibidir. Her kim tavâf ânında konuşursa hayır dışında başka bir şey konuşmasın." (Tirmizi, 960) Bu rivayet şu açıdan delil alınmıştır: "Namaz için abdest şarttır. Rivayette tavâfın namaz gibi olduğu belirtilmiştir. Buna göre tavâf için de abdest şarttır." Bu istidlal iki açıdan isabetli değildir:

• İlk üç şavtta çalımlı yürümek (remel)

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü ve sahabileri (kaza umresi için) gelmişlerdi. Müşrikler, 'Muhammed geliyor, Medine'nin humması onları zayıf düşürmüş.' dediler. Bunun üzerine Peygamber (sav) tavâfın ilk üç şavtında remel yapmalarını (koşar adım ile yürümelerini), iki rükun (Haceru'l Esved ve Ruknu'l Yemânî) arasında ise normal yürümelerini emretti. Efendimiz (sav) sahabilere tavâfın bütün şavtlarında remel yapmalarını emretmemiş ise bunun sebebi sadece onlara gösterdiği şefkattir."[136]

İlk üç dönüşte çalımlı yürümek erkekler için sünnettir. Kadınlar çalımlı yürüyerek tavâf yapmazlar.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ey kadınlar! Sizin için çalımlı yürümek yoktur. Biz, sizler için örneğiz."[137] [138]

– Bu rivayet, sıhhatinde ihtilaf edilmiş bir rivayettir. Birçok âlim bu rivayetin mevkuf olduğunu tercih etmiş, merfu oluşunun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

– Rivayete dayanarak tavâfı namaza kıyas etmek yanlıştır. Zira böyle bir kıyas şu sonuçlara sebebiyet verir: Tavâf için ezan okunması, tavâf esnasında yeme içmenin haram olması, kadın ve erkeklerin aynı safta/hizada olmaması… Bu, tavâf için abdesti vacip görenlerin dahi kabul etmeyeceği neticelerdir.

b. Bu görüşün delillerinden bir başkası ise Allah Resûlü'nün (sav): "Hac ibadetlerinizin nasıl yapıldığını benden alınız." sözüdür (bk. Müslim, 1297; Ebu Davud, 1970; Nesai, 3062; Câbir'den (ra)). Bu rivayet şu açıdan delil alınmıştır: "Allah Resûlü (sav), burada emir sigasıyla, hac ibadetini eda ederken yaptıklarının telakki edilmesini emretmiştir. Âişe Annemizden gelen rivayete göre Allah Resûlü'nün tavâftan önce ilk yaptığı iş abdest almaktır. Buna göre abdest alınması emredilmiş bir vaciptir."

Bu istidlal doğru bir istidlal değildir. Burada Allah Resûlü (sav) hac ibadetinin keyfiyetinin kendisinden alınmasını emretmektedir. Burada kastedilen, hac ibadetinde Allah Resûlü'nün (sav) yaptıklarının tümünün vacip oluşu değildir. Allah Resûlü'nün (sav) hac ibadetini yaparken nice yaptığı şeyler vardır ki fakihler buna vacip hükmü vermemişlerdir. Şayet hadisten böyle bir şey kastedilseydi onların da vacip olması gerekirdi. Sadece bu hadis hac ibadetindeki sözler veya fiillerin vacip olmasına delil olmaz. Vacip olmasına işaret eden başka karinelerin de olması gerekir. Tıpkı "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız siz de öyle namaz kılın." (Buhari, 6329) hadisinde olduğu gibi…

İbni Kayyîm (rh) şöyle der: "Hac veya umresinde Allah Resûlü'nün Müslimlere tahareti/abdesti emrettiğini nakleden -kendisiyle birlikte hacceden ve umre yapan birçok kişi olmasına rağmen- hiç kimse olmamıştır. Ümmete açıklamamış olmasına rağmen bunun vacip olması mümkün değildir. Zira ihtiyaç olmasına rağmen bir şeyin hükmünü açıklamayı ertelemek caiz/mümkün değildir." (Tehzîbu's Sunen, 1/138)

136. Buhari, 1602; Müslim, 1266

137. Es-Sunenu'l Kubrâ, Beyhakî, 9287

138. Çalımlı yürümenin illeti (yani müşriklerin iddiası) kalktığı için, hükmün de kalkması gerektiği düşünülebilir. Bu düşünce üç açıdan isabetsizdir:

• Sağ omuzu açık bırakmak (İdtiba)

Ya'lâ ibni Ümeyye'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) yeşil bir kumaş içerisinde sağ kolu ve omuzu açık vaziyette Ka'be'yi tavâf etti."[139]

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ve ashabı Cirâne'den ihrâma girerek umre yaptılar. Ka'be'yi tavâf ederken sağ kollarını omuzlarıyla birlikte açık tutarak ve ilk üç şavtında remel yaparak/çalımlı yürüyerek tavâf yaptılar."[140]

İdtiba, ridayı (üste sarılan örtüyü) sağ kolun altından geçirip sağ omuzu açık bırakmaktır. İdtiba yalnızca tavâfta sünnettir. Tavâf dışında iki omuz örtülecek şekilde kapatılır.

• Dönüşleri ara vermeden peş peşe yapmak (muvalat)

Allah Resûlü'nün (sav) amelî sünneti tavâf dönüşlerini tek seferde, fasıla vermeden yapmasıdır. Yedi dönüş bir tavâftır ve bir tavâfın tamamlanması için yedi dönüşün art arda olması gerekir. Şayet bir özür nedeniyle veya dinlenmek için ara verirse aranın âdeten uzun sayılmayacak şekilde olması gerekir.

– Sahabe, Allah Resûlü'nün (sav) vefatından ve İslam'ın mutlak iktidarından sonra bile, bu sünneti devam ettirdi.

Eslem El-Kureşî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra), rükun (Haceru'l-Esved) için, 'Allah'a yemin olsun ki, sen sadece bir taşsın. Ne zararın ne de faydan var. Eğer Peygamber'i seni istilam ederken görmeseydim ben de istilam etmezdim.' dedikten sonra istilam etmiştir. Ömer daha sonra, 'Biz hâlâ neden remel yapıyoruz? Biz bunu, müşriklere gövde gösterisi olarak yapmıştık. Oysa artık Allah onları helak etmiştir.' demiş ve ardından, 'Bu, Peygamber'in yaptığı bir şeydir, onu terk etmek istemem.' demiştir." (Buhari, 1605)

– Bugün, İslam düşmanları ekranlardan/uydulardan İslam ümmetini izlemeye devam ediyor. Hâliyle Allah Resûlü'nün (sav) sünneti bugün de geçerliliğini koruyor.

– Allah Resûlü (sav) Vedâ Haccı'nda, yani Mekke ehli İslam'a girdikten ve müşrikler Ka'be'den uzaklaştırıldıtan sonra da çalımlı yürüme sünnetini sürdürmüştür.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz hacdan başka bir şeye niyet etmemiştik, umre yapacağımızı da bilmiyorduk. Nihayet, Allah Resûlü (sav) ile birlikte Ka'be'ye vardık, Ka'be'nin köşesini (Haceru'l-Esved'i) selamladı, tavâfta üç turu çalımlı adımlarla (remel), dört turu normal yürüyüşle yaptı." (Müslim, 1218)

Bu da ilk üç dönüşte çalımlı yürümenin bilmediğimiz hikmetleri olabileceğinin delilidir.

139. Ebu Davud, 1883; Tirmizi 859

140. Ebu Davud, 1884

• Tavâfa başlarken Haceru'l Esved'i selamlamak

Haceru'l Esved'i selamlamak; kalabalığın durumuna göre farklılık arz eder:

– Şayet güç yetirebiliyorsa ona dokunur ve öper.

Zubeyr ibni Arabî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kimse İbni Ömer'e (ra) Haceru'l-Esved'in istilam edilmesi hakkında soru sormuştu. Bunun üzerine İbni Ömer (ra), 'Ben, Allah Resûlü'nü (sav) Haceru'l Esved'i istilam ederken ve öperken gördüm.' demiştir."[141]

– Şayet ona yaklaşamıyorsa eliyle (veya elinde tuttuğu bir şeyle) onu selamlar, sonra elini (veya elinde tuttuğu şeyi) öper.

Ebu't Tufeyl'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav), Ka'be'yi tavâf ederken yanındaki ucu eğri bir değnekle Haceru'l Esved köşesini selamladığını ve değneği öptüğünü gördüm."[142]

– Şayet imkânı varsa, Haceru'l Esved'in yanına her geldiğinde (veya hizaladığında) onu selamlar ve tekbir getirir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) deve üzerinde Ka'be'yi tavâf etmiştir. (Haceru'l Esved) rüknuna her gelişinde ona elinde bulunan bir şey ile işarette bulunmuş ve tekbir getirmiştir."[143]

• Ka'be'nin dört köşesinden yalnızca iki köşe (Ruknu'l Yemânîyyin) selamlanır.

Salim ibni Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Peygamber'i (sav) sadece Yemen tarafındaki iki rüknu istilam ederken gördüm."[144] [145]

141. Buhari, 1611; Müslim, 1268
142. Müslim, 1275
143. Buhari, 1613
144. Buhari, 1609; Müslim, 1267
145. İki rükundan birinde Haceru'l Esved vardır. Tavâf yönünde Haceru'l Esved'den sonraki rükun/köşe Ruknu'l Yemânî'dir. Bu rükne de selam verilir. Sonraki iki rükun/köşe (Ruknu'ş Şamiyyin) selamlanmaz. Bunun nedeni; doğal afetler nedeniyle zarar gören Ka'be'yi müşrikler restore ettiler. Restorasyon esnasında maddi imkânsızlıklar nedeniyle Ka'be'yi kısalttılar. Bugün selamladı-

ğımız iki rükun, İbrâhîm'in (as) temelleri üzere yükseltildi. Selamlamadığımız iki rükun, İbrâhîm (as) temelleri üzere değildir. Duvarlar içeri çekilmiş, Ka'be binası küçültülmüştür. Zira müşrikler, Ka'be'yi yalnızca helal kazançla inşa etmek istemişlerdi. Helal kazanç sınırlı olunca Ka'be'nin inşasında tasarruf etmek zorunda kalmışlardı.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber'e, (Hicr) duvarının Ka'be'ye ait olup olmadığını sordum. Bana, 'Evet.' diye cevap verdi.

'Neden burayı Ka'be'ye dâhil etmemişler?' diye sordum.

'Kavmim (Kureyş), orayı içeriye katma bütçesi bulamadı.' buyurdu.

'Ka'be'nin kapısı neden yüksektedir?' dedim.

Bana, 'Kavmim, Ka'be'ye dilediği kimseleri sokuyor, dilemediklerini ise sokmuyordu. Eğer kavmim cahiliye dönemine yakın bir zamanda olmasaydı ve bundan dolayı inkâra kalkışacaklarından endişe etmeseydim muhakkak ki Hicr duvarını Ka'be'nin içine alır, kapısını da yer seviyesine indirirdim.' diye cevap verdi." (Buhari, 1584)

Bazı rivayetlerde Abdullah ibni Zubeyr'in (ra) dört rüknu da/köşeyi de selamladığı varid olmuştur. (bk. Buhari, Kitâbu'l Hac, 59. Bab başlığı, muallak olarak)

Bunun nedeni şudur: Abdullah ibni Zubeyr (ra), cahilî Emevi düzenine karşı kıyam edip Mekke yönetimini onlardan aldı. Allah Resûlü'nün hayali olan "Ka'be'yi İbrâhîm (as) temelleri üzerine inşa" projesini hayata geçirdi. Tüm duvarlar İbrâhîm (as) temelleri üzere yükselince, dört rükun da/köşe de Ka'be'ye dâhil olmuş oldu. Hâliyle o (ra) tüm rükunları selamladı.

Atâ'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Yezid ibni Muâviye döneminde Şam ordusu Mekke'yi almak için savaştığı, olanlar olduğu ve Ka'be yandığında, Abdullah ibni Zubeyr, burayı hac mevsiminde insanlar gelinceye kadar olduğu gibi bıraktı. Kendisi bu davranışıyla halkı Şam ordusuna karşı harekete geçirmek veya onlarla savaştırmak istiyordu.

Hacılar geldiğinde: 'Ey insanlar! Ka'be konusunda görüşlerinizi bana söyleyiniz. Burayı yıkıp tekrar mı yapayım yoksa hasar gören yerlerini tamir mi edeyim?' dedi.

Abdullah ibni Abbâs: 'Bu konuda bende şu fikir oluştu ki, Ka'be'nin hasar gören yerlerini tamir etmen ve insanların, Müslim olduklarındaki Beytullah'ı, Müslim olduklarındaki taşları ve Peygamber'in (sav) peygamber gönderildiğindeki şekli olduğu gibi kendi hâlinde bırakman görüşündeyim.' dedi.

Bunun üzerine Abdullah ibni Zubeyr de: 'Şayet birinizin evi yansa onu yenilemedikçe onun gönlü razı olmaz. Hâl böyle iken Rabbinizin evine nasıl gönlünüz razı olabilir? Ben, Rabbime üç defa istihare yapacağım. Bunun arkasından yapacağım işe karar vereceğim.' dedi.

Üç gece geçtikten sonra Ka'be'yi yıkma görüşüne vardı. Halk ise Ka'be'nin üzerine çıkacak olan ilk kimsenin başına gökten bir bela gelir endişesiyle onu bundan geri durdurmak istedi. Sonunda bir adam Ka'be'nin üzerine çıktı ve oradan bir taşı alıp attı. Halk, bu kimsenin başına bir şey gelmediğini görünce onun peşinden gidip yer seviyesine gelinceye kadar Ka'be'yi yıktı. Abdullah ibni Zubeyr, bina yükselene kadar (kıble vazifesi görmesi için) birtakım direkler dikti ve üzerlerine örtü çekti.

Abdullah ibni Zubeyr, şöyle dedi: 'Ben Âişe'yi şöyle derken işittim: 'Nebi (sav) şöyle demişti: 'Halk küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı ben mutlaka Ka'be'ye Hicr'den beş arşın yer katar ve ona İnsanların gireceği bir kapı ile çıkacakları bir kapı açardım. Ama bende Ka'be'nin binasına yetecek maddi imkân yoktur.' '

Bugün ise ben, bunu yapacak maddi imkân bulabiliyorum. (Tekrar küfre dönerler diye) insanlardan endişe etmiyorum.'

Bunun arkasından önündeki duvardan (Hicr'den) Ka'be'ye beş arşın ilâve etti. Hatta (İbrâhîm'in (as) yaptığı ilk) temeli açtı halk temeli gördü. Onun (temelin) üzerine binayı kurdu. Ka'be'nin boyu on sekiz arşın idi. Ka'be'ye ilave yaptığında onu kısa buldu bu yüzden boyuna on arşın daha ilave etti.

• Ruknu'l Yemânî ile Haceru'l Esved arasında şu duayı yapmak

Abdullah ibni Saib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nden (sav) işittim, iki rükun arasında,

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

'Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru.' diye dua ediyordu."[146]

• Kadın, imkân bulursa kalabalığa karışmaz

İbni Cureyc'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Bana Atâ'nın verdiği habere göre, İbni Hişam, kadınların erkeklerle birlikte tavâf etmesini yasaklayınca Atâ ona, 'Peygamber'in kadınları erkeklerle birlikte tavâf ettiği hâlde sen bunu nasıl yasaklarsın?' demiştir.

Ben Atâ'ya, bu olayın örtünme emrinden önce olup olmadığını sorunca bana, 'Yemin olsun ki, ben bu olayı örtünme ayetinden sonra gördüm.' demiştir.

'Peki kadınlar erkeklerle nasıl bir arada karışık olarak tavâf yapardı?' diye sordum.

Atâ, 'Kadınlar ile erkekler karışmazlardı. Âişe, erkeklerden ayrı bir yerde tavâf eder onlara karışmazdı. Bir kadın ona, 'Ey müminlerin annesi! Haydi Haceru'l Esved'i istilam edelim.' demişti de ona, 'Sen git.' diyerek bunu yapmaktan kaçınmıştı. Kadınlar, geceleyin tanınmayacak bir şekilde erkeklerle

---

Birinden girilmek diğerinden çıkılmak için Ka'be'de iki kapı açtı. Abdullah ibni Zubeyr öldürüldüğünde Haccac, Abdulmelik ibni Mervân'a bir mektup yazarak durumu ve Abdullah ibni Zubeyr'in, binayı (İbrâhîm'in (as) yaptığı ilk) temel üzerine kurduğunu, Mekke halkından güvenilir ve adaletli birtakım kimselerin onu (İbrâhîm'in (as) yaptığı ilk temeli) gördüğünü bildirdi. Bu mektup üzerine Abdulmelik ibni Mervân ona, 'Biz, Abdullah ibni Zubeyr'in yaptığı kötü bir işte yokuz. Boyuna yaptığı ilaveye gelince onu olduğu gibi bırak. Ka'be'nin önündeki duvardan (Hicr'den) yaptığı ilaveye gelince onu (eski) yapısına çevir, açmış olduğu kapıyı da kapat.' diye bir mektup yazdı. Bunun üzerine Haccac, ilaveyi yıkarak onu (eski) yapısına çevirdi." (Müslim, 1333)

Abdulmelik ibni Mervân ve ordusu Allah'ın sınırlarını çiğnedi; Ka'be'ye saldırıp Abdullah ibni Zubeyr'i şehit ettiler. Sonra Abdullah ibni Zubeyr'in (ra) yaptırdığı bölümü yıkarak Ka'be'yi eski hâline döndürdüler. Bugün de iki rükun Emevi diktatörlerinin yükselttiği temeller üzere ayaktadır. Hâliyle yalnızca İbrâhîm temelleri üzere yükselen Ruknu'l Yemânîyye selamlanır.

146. Ebu Davud, 1892

birlikte tavâf ederdi. Fakat içeri girdikleri zaman erkekler çıkarıldıktan sonra yine ibadet etmeye devam ederlerdi. Ben, Ubeyd ibni Ömer ile birlikte Âişe'nin yanına giderdim. Bu sırada o, Sebir Dağı'nda ikamet ediyordu.' dedi.

Ben, Atâ'ya, 'O sırada Âişe'nin örtüsü neydi?' diye sordum.

Atâ, 'Âişe, o gün, perdesi bulunan bir Türk çadırındaydı. Aramızda sadece bu perde vardı. Ben Âişe'nin üzerinde gül renkli bir giysi gördüm.' dedi."[147]

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav) rahatsız (mecalsiz) olduğumu arz ettim. Bana, 'İnsanların (tavâf yaptığı yerin) arka tarafından binek üzerinde tavâf et.' diye buyurdu. Ben tavâf yaptığım sırada Allah Resûlü de (sav) Ka'be'ye doğru yönelmiş, Tûr Suresi'nin ilk ayetlerini okuyordu."[148]

Bugün, yoğunluk nedeniyle bu mümkün olmasa da imkân nispetinde bu sünnete riayet edilmelidir.

- Tavâf sonunda yapılacak sünnetler

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte Ka'be'ye vardık, Ka'be'nin köşesini (Hacer-u'l-Esved'i) selamladı, tavâfta üç turu remel yaparak/çalımlı yürüyerek, dört turu normal yürüyüşle yaptı, İbrâhîm'in (as) makamına vardı ve,

وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

'Siz de İbrahim'in makamından namaz yeri/dua yeri edinin.' ayetini okudu. Makam-ı İbrâhîm'i kendisiyle Ka'be'nin arasına aldı.

(Hadisin ravilerinden Cafer Sadık dedi ki: 'Babam, 'Allah Resûlü (sav), tavâftan sonra kıldığı iki rekat namazda İhlas ve Kâfirûn surelerini okurdu.' derdi. Kendisinin bunu, (Câbir (ra) vasıtasıyla) Peygamber'den naklen söylemiş olmasından başka ihtimal olacağını sanmıyorum.')

147. Buhari, 1618
148. Buhari, 1619

Daha sonra Allah Resûlü (sav) Ka'be'nin köşesine (Haceru'l-Esved'e) döndü ve burayı selamladı."[149]

Makam-ı İbrâhîm'de iki rekât namaz kıldıktan sonra, tekrar Ka'be'ye yönelir, rüknu selamlar ve tavâfı bitirir. Zemzem suyu içer ve bir sonraki nusuk olan Safa Merve'ye yönelir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) taştan başlayıp taşın yanında sonlandıracağı şekilde üç kere remel yaparak/çalımlı yürüyerek tavâf yapardı. Tavâf sonrasında iki rekat namaz kılar taşa geri dönerdi. Sonra zemzem suyuna gider ondan içer ve başının üzerine dökerdi. Sonra döner, rüknu selamlardı. Sonra Safa'ya döner ve 'Allah'ın başladığı şey ile başlıyorum.' derdi."[150]

c. Tavâfta Mübah Olan Şeyler

- Tavâfta konuşmak mübahtır

Evla olan, tavâfta Allah'ı zikretmek, dua etmek ve O'na (cc) yönelmektir. Kişi imkân nispetinde hayır konuşmalı ya da susmalıdır. Her ne kadar dünyevi şeyler konuşmak yasak olmasa da Allah Resûlü (sav), emr-i bi'l ma'ruf ve hayır dışında konuşmamıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) tavâf ederken, elini ip, kayış veya başka bir şey ile başkasının eline bağlayan bir kimseye rastlamıştı. Peygamber (sav) o bağı eliyle kopardıktan sonra, 'Onu, elinden tutarak götür.' buyurmuştur."[151]

- Binek/Taşıt/Tekerlekli sandalye üzerinde tavâf

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) deve üzerinde tavâf etmiş, (Haceru'l Esved) rüknuna her gelişinde elinde bulunan bir şey ile işarette bulunarak tekbir getirmiştir."[152]

149. Müslim, 1218
150. Ahmed, 15243
151. Buhari, 1620
152. Buhari, 1632; Müslim, 1272
Bazı âlimler ihtiyaç hâli dışında binek üzerinde tavâf yapılmayacağını söylerler. İmam Ahmed (rh) ve Buhâri (rh) ilgili hadisleri hastalık hâline yorumlamıştır. (bk. Buhari, Kitâbu'l Hac, 74. Bab)

4. Safa ve Merve Arasında Sa'y

Hacının Safa ve Merve arasında sa'y yapması haccın vaciplerindendir.

Urve ibni Zubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Teyzem Âişe'ye, Allah'ın, 'Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavâf etmesinde bir günah yoktur.'[153] ayeti hakkındaki görüşünü sorarak, 'Allah'a yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında tavâf (sa'y) yapmayan kimseye günah yoktur.' dedim.

Âişe (r.anha) şöyle cevap verdi: 'Ey kız kardeşimin oğlu! Sen ne kötü söz söyledin öyle! Eğer anlam, senin yorumladığın gibi olsaydı ayetteki ifade, 'Onları tavâf (sa'y) etmemenizde günah yoktur.' şeklinde olması gerekirdi. Allah bu ayeti Ensâr hakkında indirmiştir. Onlar, Müslim olmadan önce, Müşellel bölgesinde tapındıkları Menat putu için hac yapıyorlardı ve Safa ile Merve'yi tavâf etmekten kaçınıyorlardı. Müslim olduktan sonra bu durumu Peygamber'e arz ederek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz daha önce Safa ile Merve'yi tavâf etmekten kaçınıyorduk.' dediler. Bunun üzerine Allah (cc), 'Şüphe yok ki, Safa ile Merve, Allah'ın (hac ibadeti için) koyduğu işaretlerdendir. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavâf etmesinde kendisine bir günah yoktur.'[154] ayetini indirdi.

Allah Resûlü de Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi bir sünnet olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla hiçbir kimsenin bunu terk etme hakkı yoktur.' "[155]

Hişâm ibni Urve'den (rh) Âişe Annemizin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah, Safa ile Merve arasında tavâf yapmayan kişinin ne haccını ne de umresini tamam kılar."[156]

Habîbe binti Ebî Tucrâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

Ancak Allah Resûlü (sav) ihtiyaç hâlinde hac vaciplerini terk etmeye dahi izin vermiştir. Hastanın, yürümeye güç yetiremeyenin, özel görevi olanların… binek üstünde tavâf yapacağı açıktır. Özrü olmayan için yürüyerek tavâf evla olsa da binek üstünde tavâfı meneden bir delil yoktur.

153. 2/Bakara, 158

154. 2/Bakara, 158

155. Buhari, 1643; Müslim, 1277

156. Buhari, 1790

"Ebu Huseyn'in evine, Kureyş'ten olan kadınların aralarına girdik. Nebi (sav) Safa ve Merve arasında gidip geliyordu. Bu işlemi koşarmışçasına hızlıca yürüyerek yapıyordu. Yürüşünün hızından izarı kendisine dolanıyordu. O sıra sahabilerine şöyle diyordu, 'Koşarmışcasına hızlı olun! Şüphesiz Allah sizlerin üzerine Sa'y'ı farz kılmıştır.' "[157]

a. Sa'yın Sıhhat Şartları

- Yedi şavt/tur olmalıdır.

Safa'dan başlayarak Merve'ye yürümek bir şavt/turdur. Bu, yedi defa olmalıdır.

- Yürüyüş iki tepe arasında olmalıdır. Bugün, yürüme alanı (mes'â) belirlenmiştir. Kişinin bu alanda yürümesi yeterlidir.

b. Sa'yın Sünnetleri

- Safa Tepesi'ne yaklaşınca ayeti okumak ve "Allah'ın başladığından başlıyorum." demek

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Daha sonra Allah Resûlü (sav) Ka'be'nin köşesine (Haceru'l-Esved'e) döndü ve burayı selamladı, sonra (Safa) kapısından Safa Tepesi'ne çıktı. Safa Tepesi'ne yaklaştığında

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ، اَبْدَاُ بِمَا بَدَاَ اللهُ بِهِ

'Safa ve Merve, Allah'ın işaretlerindendir.' ayetini okudu ve '(Safa ve Merve tepelerinin arasında say yapmaya) Allah'ın başladığı gibi başlıyorum.' buyurdu."[158]

- Safa Tepesi'ne çıkınca kıbleye dönüp Allah'ı zikretmek ve dua etmek
- Aynı şeyleri Merve Tepesi'ne çıkınca tekrar etmek

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

157. Ahmed, 27367. Hadisin isnadında Abdullah ibni Muemmil olduğu için konuşulmuştur. Ancak hadis İbni Abbâs kanalıyla farklı bir yoldan geldiği için kuvvet kazanmıştır. (bk. Fethu'l Bârî, 1643, No.lu Hadis Şerhi) Bunun nedeni şudur: Abdullah ibni Muemmil, kötü/zayıf hafızası nedeniyle cerh edilmiş bir ravidir. Bu hadis hem başka kanaldan geldiği için hem de Abdullah'a muhalefet eden olmadığı için kuvvet kazanmıştır. (bk. Tarhu't Tesrîb, 5/105-106)

158. Müslim, 1218

"Say yapmaya Safa Tepesi'nden başladı. Tepenin üzerine çıktı Ka'be'yi gördüğünde kıbleye döndü, tevhid ve tekbir getirip şöyle dedi:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ، اَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْاَحْزَابَ وَحْدَهُ

'Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. Onun ortağı da yoktur. Hâkimiyet O'nundur, övgü O'nadır. O, her şeye gücü yetendir. Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. Sözünü yerine getirmiş, kulunu muzaffer eylemiş, tek başına birleşik orduları hezimete uğratmıştır.'

Sonra bu yaptıklarının arasında yine dua etti ve söylediklerinin aynısını üç defa tekrar etti… Merve Tepesi'nde de Safa Tepesi'nde yaptığı gibi yaptı."[159]

- İki yeşil direk arasında hızlı/koşar adımlarla yürümek

"Arkasından Merve Tepesi'ne doğru indi, vadinin ortasına indiğinde koşar adımlarla yürüdü."[160]

Hızlı/Koşar adım yürünecek yerler, iki yeşil direk arası olarak belirlenmiştir.

- Safa ve Merve arasında dua etmek

Sahabiler çokça dua etmiştir. Onların dualarından bazısı şöyledir.

Nafi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Ömer'i işittim, kendisi Safâ'nın üzerinde dua ediyor ve şöyle diyordu:

اللّٰهُمَّ اِنَّكَ قُلْتَ: {اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ} وَ {اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ}، وَاِنِّى اَسْاَلُكَ كَمَا هَدَيْتَنِى لِلْاِسْلَامِ: اَنْ لَا تَنْزِعَهُ مِنِّى حَتَّى تَتَوَفَّانِى وَاَنَا مُسْلِمٌ

"Allah'ım! Şüphesiz ki sen şöyle dedin: 'Bana dua edin, size icabet edeyim.'[161] ve yine şöyle dedin, 'Şüphesiz ki sen, sözünden dönmezsin.'[162] Ve senden,

159. Müslim, 1218
160. Müslim, 1218
161. 40/Mü'min (Ğafir), 60
162. 3/Âl-i İmrân, 194

beni İslam'a hidayet ettiğin gibi onu benden çekip almamanı istiyorum. Ta ki ben İslam ehli iken, beni vefat ettirene kadar."[163]

Şakîk'ten (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdullah ibni Zubeyir, vadinin ortasında sa'y yapıyorken şöyle demişti:

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعَزُّ الْاَكْرَمُ

'Rabbim! Mağfiret ve merhamet et. Şüphesiz sen en izzetli ve en kerem sahibisin.' "[164]

- Abdestli olmak

Bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, Allah Resûlü (sav) abdest alarak hac menasikine başlamıştır. Kişinin hac menasikini eda ederken abdestli olması en güzel olanıdır.

c. Sa'ya Dair Meseleler

- Hac çeşitlerine göre sa'ydan sonra yapılacaklar[165]

Şayet hac, ifrad veya kıran haccıysa kişi sa'ydan hac menasikine devam eder.

Şayet temettü haccıysa sa'ydan sonra ihrâmdan çıkar, saçlarını kısaltır. Böylece umresi tamamlanmış olur. Sekizinci gün, bulunduğu yerden ihrâma girer ve hac menasikini eda etmeye başlar. Hac menasikine en baştan başlamaz. Sa'ydan sonra -bir sonraki bölümde anlatılacak- hac amellerine devam eder.

Ebû Şihâb'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün temettü haccına niyet ederek umre yapmak üzere Mekke'ye gitmiş ve Terviye Günü'nden üç gece önce şehre girmiştim. Bu sırada Mekkelilerden bir grup bana, 'Senin haccın, (meşekkat ve ecrinin az olması nedeniyle) Mekkelilerin haccı gibi oldu.' dediler. Ben de bu konuda fetva almak üzere Atâ'ya gittim. Atâ bana şöyle dedi: 'Câbir ibni Abdullah'ın naklettiğine göre Câbir, Mekke'ye kurbanlık deve gönderdiği bir hâldeyken, Peygamber (sav) ile birlikte hac yapmıştır. O sırada insanlar ifrad haccı yapmaya niyet etmiş-

163. Muvatta, 1091
164. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 15565
165. Hac çeşitleri için bk. s. 365

lerdi. Peygamber (sav) onlara, 'Ka'be'yi tavâf edin, Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra tıraş olup ihrâmdan çıkın. Terviye Günü'ne kadar ihrâm yasakları size helaldir. Terviye Günü (yeniden) ihrâma girin. Ettiğiniz ifrad haccı niyetini de umreye çevirin.' buyurdu.

Sahabiler, 'Biz bunu hac olarak belirlemiştik, bunu nasıl umre yapabiliriz ki?' diye sordular.

'Siz emrettiğimi yapın. Eğer hedy kurbanımı göndermemiş olsaydım ben de size emrettiğim gibi yapardım. Kurban kesilene kadar bana ihrâm yasakları helal olmaz.' buyurdu.

Sahabiler de söylendiği şekilde yaptılar.' "[166]

• Mutemetti' (Temettü haccı yapan) ve kârin (kıran haccı yapan) yalnızca bir tavâf ve bir sa'y yapar

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ne Peygamber (sav) ne de ashabı, Safa ve Merve arasında bir sa'ydan başka sa'y yapmamıştı."[167] [168]

• Dokuzuncu gün Arafât vakfesine yetişen kişi nasıl yapar?

Arafât vakfesinin zamanı ve mekânı tayin edilmiştir. Bu nedenle önce Arafât vakfesini yapar, daha sonra fırsat bulunca hac günleri içinde sa'y yapar. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[169]

166. Buhari, 1568; Müslim, 1216

167. Müslim, 1279

168. İleride geleceği gibi umre; ihrâm, tavâf ve Safa Merve'de sa'ydan oluşur. Bu üçünü yapanın umresi tamamlanır ve ihrâmdan çıkar. Mutemetti' ve Kârin, umreyle haccı aynı ânda yaptığı için şu konu gündeme gelmiştir: Temettü ve kırân haccında hac menasiki bittikten sonra ikinci bir tavâf ve sa'y yapılmalı mıdır? Böylece ilk yapılan tavâf ve sa'y umre için, ikinci yapılan ise hac için olmuş olur veya tam tersi… Allah Resûlü ve sahabe, hac ile umreyi birleştirmelerine rağmen tek tavâf ve tek sa'y yapmıştır. Bu nedenle bu soru anlamını yitirmektedir.

169. Aslolan, hac amellerinin hac günleri içinde ve tertibe riayet ederek yapılmasıdır. Ancak bir özür söz konusu olur ve kişi tertibi bozarsa bunun hacca zararı yoktur.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Vedâ Haccı sırasında Minâ'da durdu. İnsanlar ona soru soruyorlardı. Bir adam gelerek, 'Farkına varmadan kurban kesmeden önce tıraş oldum.' dedi.

Peygamber (sav), 'Şimdi kurbanını kes, sakıncası yok.' buyurdu.

Bir başkası gelerek, 'Farkına varmadan şeytan taşlamadan önce kurban kestim.' dedi.

Peygamber, 'Şimdi şeytanı taşla, sakıncası yok.' buyurdu.

5. Sekizinci Gün Minâ'da Konaklamak (Terviye Günü Amelleri)

Zilhicce'nin sekizinci günü Minâ'ya geçmek, haccın sünnetlerindendir. Minâ'da konaklamak, dokuzuncu gün Arafât vakfesine hazırlık içindir.

• Öğleden önce Minâ bölgesine gidilir, öğle namazı da dâhil namazlar Minâ'da kılınır.

Abdulazîz ibni Rufey'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Enes'e, 'Terviye Günü, Allah Resûlü'nün (sav) öğle ve ikindi namazlarını nerede kıldığı ile ilgili olarak hatırladıklarını söyler misin?' diye sordum. Enes, 'Minâ'da.' diye cevap verdi. Ben, 'Minâ'dan döndüğü gün ikindi namazını nerede kıldı?' diye sorunca bana, 'Ebdah (Musahhab) adlı yerde kıldı. Sen, emîrlerinin yaptığı şekilde yap.' dedi."[170]

• Günü ve geceyi Minâ'da geçirir. Dokuzuncu gün sabah namazını Minâ'da kılar. Güneş doğduktan sonra Arafât'a geçer.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Zilhicce'nin sekizinci günü öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını ve dokuzuncu günü sabah namazını da Minâ'da kıldı. Arefe Günü Güneş doğduktan sonra, Arafât'a hareket etti."[171]

• Arafât'a geçerken yolda Allah'ı zikretmek

Muhammed ibni Ebî Bekir Es-Sakafî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Minâ'dan Arafât'a doğru giderken Enes ibni Mâlik'e telbiyeyi sordum ve, 'Siz Allah Resûlü (sav) ile beraberken nasıl telbiye getirirdiniz?' dedim.

Yapılması gerekenden önce veya sonra yapılmış olan şeylerle ilgili olarak Peygamber'e (sav) ne sorulduysa Peygamber (sav), 'Yap, bir sakıncası yok.' buyurdu." (Buhari, 83; Müslim, 1306)

Bazı rivayetlerde sa'yın tertibini bozana da Allah Resûlü aynı cevabı vermiştir:

Usâme ibni Şerîk'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hacca niyet ederek Peygamber (sav) ile birlikte yola çıkmıştım. İnsanlar onun yanına gelip soracaklarını soruyorlardı. 'Ey Allah'ın Resûlü! Tavâftan önce sa'y yapmışım.' veya 'Hacla ilgili falan işi sırasından önce, falan işi sırasından sonra yapmışım.' diyenler oldu. Allah Resûlü de (sav) 'Zararı yok, zararı yok. Ancak bir kimse zulmederek bir kardeşinin hakkına tecavüz ederse işte o, güçlüğe düştü ve helak oldu.' buyurdu." (Ebu Davud, 2015)

Haccın diğer tüm rükun ve vacipleri hac günleri içinde yapılabilir. Ancak Arafât vakfesi yalnızca dokuzuncu gün yapılabilir. Bu nedenle o gün Mekke'ye ulaşan, vakfesini yapar. Özür sahibi olduğundan daha sonra haccın diğer menasikini tertibe riayet etmeden yapmış olur.

170. Buhari, 1653; Müslim, 1309

171. Ebu Davud, 1911; Tirmizi, 879; İbni Mace, 3004

Bana şu cevabı verdi: 'Telbiye getirenlere de bir şey diyen olmazdı, tekbir getirenlere de; dileyen telbiye, dileyen tekbir getirirdi ve hiçbir şekilde kendilerine müdahale edilmezdi.' "[172]

- Minâ'da namazlar kasredilir, cem yapılmaz

Hârise ibni Vehb'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) güven ortamının en zirvede olduğu dönemde bizlere Minâ'da namazları iki rekât olarak kıldırdı."[173]

6. Dokuzuncu Gün Arafât Vakfesi

Zilhicce'nin dokuzuncu günü Arafât vakfesi yapmak, haccın rükunlarındandır. Bir önceki maddede gördüğümüz gibi, dokuzuncu gün Güneş doğduktan sonra Arafât'a geçilir.

Dokuzuncu gün bir bütün olarak Arafât vakfesi günüdür. Kişi bugün içinde, vakfe yaptı denilecek kadar vakfe yaparsa bu rüknu yerine getirmiş olur. Bu da Arafât'ta bir müddet bulunmakla gerçekleşir.

Urve ibni Mudarris Et-Tâî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben, Allah Resûlü (sav) Muzdelife'de vakfe yaparken yanına geldim ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben Tay Dağı'ndan geldim. Binitimi yordum. Kendim de zorluklara koştum. Allah'a yemin olsun ki vakfe yapmadık hiçbir kum tepesi bırakmadım. Benim haccım oldu mu?' dedi.

Allah Resûlü de (sav) şöyle buyurdu: 'Her kim bizimle beraber bayram namazı sabahına erişir bundan önce de gündüz veya geceleyin Arafât'a gelmiş olursa haccı tamam olur ve ihrâmdan çıkış temizliği olan tıraşını yapar.' "[174]

Abdurrahman ibni Ya'mur Ed-Deylemî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) Arafât'tayken yanına varmıştım. Necidlilerden de bazı kimseler oraya gelmişlerdi. Onlar bir adama emrettiler. O da Allah Resûlü'ne (sav), 'Hac nasıl yapılmalıdır?' diye sordu. Allah Resûlü de (sav) bir kimseye emretti. O da şöyle ilan etti: 'Hac, Arefe Günü Arafât'ta bulunmak demek-

172. Buhari, 970; Müslim, 1309
173. Buhari, 1083; Müslim, 696
174. Ebu Davud, 1950; Tirmizi, 891

tir. Kim, Muzdelife gecesi sabah namazından önce Arafât'a gelir ve vakfesini yaparsa onun haccı tamdır. Minâ günleri üçtür. Kim acele eder de iki günde Mekke'ye dönerse bir sakınca yoktur. Geciken kimseye de bir sakınca yoktur.'

Sonra başka bir kimseyi gönderdi. O da aynı şekilde ilan ediyordu."[175]

Arafât Vakfesi Sünnetleri

- Vakfeye öğleden/zevalden sonra başlamak

Allah Resûlü (sav) öğleye kadar beklemiş, öğleden sonra vakfeye durmuştur.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bineğine bindi. Minâ'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. (Sabah namazından) sonra Güneş doğana kadar kısa bir süre burada bekledi. (Arafât'ta vakfe yerlerinin sınırları dışında kalan) Nemira'da kendisi için kıldan dokunmuş çadır kurulmasını emretti. Bunun arkasından harekete geçti. Cahiliye döneminde yaptıkları gibi kendisinin, Meşar-ı Haram'da vakfe yapacağı konusunda Kureyşlilerin hiç şüpheleri yoktu. Ama Allah Resûlü (sav) burayı geçti ve Arafât'a vardı. Nemira'da kendisi için çadırın kurulduğunu gördü ve burada konakladı. Nihayet Güneş tepe noktasından batıya meylettiğinde devesi Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti."[176]

- İmamın bir hutbe verip hacıları bilgilendirmesi

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nihayet Güneş tepe noktasından batıya meylettiğinde devesi Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti. Deveye semer konuldu. Tekrar yola çıkıp Urane Vadisi'nin ortasına geldi ve halka konuşma yaptı."[177]

- Cebel-i Rahme (Rahmet Dağı/Tepesi) yamacında vakfe

Arafât mıntıkasının tamamı vakfeye uygundur. Cebel-i Rahme yamacında imkân bulursa, Allah Resûlü'ne ittibaen orada vakfe yapar.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben kurbanı burada kestim; ama Minâ'nın her yerinde kesim olabilir.

175. Ebu Davud, 1949; Tirmizi, 889
176. Müslim, 1218
177. Müslim, 1218

Ev ve çadırlarınızda da kesebilirsiniz. Ben burada vakfeye durdum; ama Arafât'ın her yerinde durulabilir. Ben burada durdum; ama Muzdelife'nin her yerinde durulabilir."[178]

- Vakfede dua etmek

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Duaların en hayırlısı Arefe Günü yapılan duâdır. Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en hayırlı şey ise şudur:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

'Allah'tan başka gerçek ilah yoktur. Sadece O vardır. O tektir. O'nun ortağı yoktur. Saltanat O'nundur. Her türlü eksiksiz övgüler O'na mahsustur. O'nun her şeye gücü yeter.' "[179]

Usame ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Arafât'ta bineğin üzerinde Allah Resûlünün terkisindeydim. İki elini kaldırmış dua ediyordu. Devesi onu biraz eğdi ve elinde tuttuğu yuları düştü. Bir eli ile yuları geri aldı. Öteki eli (dua için) kaldırılmış şekliyleydi."[180]

- Duada kıbleye yönelmek

Câbir (ra), Allah Resûlü'nün vakfesinde kıbleye döndüğünü haber vermiştir.[181]

- Telbiye getirmek

Said ibni Cubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Arafât'ta İbni Abbâs ile birlikteydim. Şöyle dedi: 'Ne oluyor da insanları telbiye getirirken işitmiyorum.' Ben de, 'Muâviye'den korkuyorlar dedim.' Bunun üzerine çadırından çıkıp, 'لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ/Buyur Allah'ım,

178. Müslim, 1218
179. Tirmizi, 3585
180. Nesai, 3011
181. bk. Müslim, 1218

emret! Buyur Allah'ım, emret! Çünkü bunlar Alî'ye olan buğzları sebebiyle sünneti terk ettiler.' dedi."[182]

- Vakfeyi uzun tutmak

Allah Resûlü (sav) öğleden sonra vakfeye başlamış Güneş battıktan sonraya kadar vakfeyi sürdürmüştür.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Minâ'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. (Sabah namazından) sonra Güneş doğana kadar kısa bir süre burada bekledi. (Arafât'ta vakfe yerlerinin sınırları dışında kalan) Nemira'da kendisi için kıldan dokunmuş çadır kurulmasını emretti. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), harekete geçti. Cahiliye döneminde yaptıkları gibi kendisinin, Meşâr-ı Haram'da vakfe yapacağı konusunda Kureyşlilerin hiç şüpheleri yoktu. Ama Allah Resûlü (sav) burayı geçti ve Arafât'a vardı. Nemira'da kendisi için çadırın kurulduğunu gördü ve burada konakladı. Nihayet Güneş tepe noktasından batıya meylettiğinde devesi Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti."[183]

- Arafât vakfesinde oruçlu olmamak

Meymune Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar Peygamber'in (sav) Arefe Günü oruç tutup tutmadığı konusunda şüphe ettiler. Bunun üzerine, vakfe yapmakta olan Peygamber'e bir süt kabı ile süt gönderdim. Peygamber de insanlar kendisine bakarken sütü içti."[184]

Ebu Necîh'ten (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e Arefe Günü Arafât'taki oruç hakkında soruldu da dedi ki: 'Allah Resûlü (sav) ile birlikte haccettim, Arafât'ta oruç tutmadı. Ebû Bekir'le haccettim, o da tutmadı. Ömer'le haccettim o da tutmadı. Osmân ile haccettim o da tutmadı. Ben de o gün oruç tutmuyorum, tutulmasını emretmem, tutulmasın da demem.' "[185] [186]

182. Nesai, 3006
183. Müslim, 1218
184. Buhari, 1989; Müslim, 1124
185. Tirmizi, 751
186. Hacda olmayanlar için Arefe orucu en faziletli amellerdendir. Hacda olan içinse oruç tutma-

• Arafât'ta öğle ve ikindi namazları kasr ve cemle kılınır.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sonra ezan okutturdu arkasından kamet getirtti. Öğle namazını kıldırdı, arkasından kamet getirtti. İkindi namazını kıldırdı. (Cem ettiği) her iki namaz arasında başka herhangi bir namaz kılmadı."[187]

• Arafât'tan Muzdelife'ye sükûnet içinde geçer

Saîd ibni Cubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs (ra) Arafât'tan Allah Resûlü ile birlikte dönmüştü. Bu sırada Peygamber, (hızlı gitmeleri için) develere bağırılıp çağırıldığını, vurulduğunu işitti ve kamçısı ile işarette bulunarak, 'Ey insanlar! Sakin olunuz. İyi bilin ki iyilik (birr) eziyet vererek olmaz.' buyurdu."[188]

7. Muzdelife'de Gecelemek ve Zikir

Dokuzuncu gün Güneş battıktan sonra Muzdelife'de gecelemek, haccın rükunlarındandır.

"Allah'ın ihsan ve lütfunu elde etmek için (hac döneminde ticaret yapmanızda) bir sakınca yoktur. Arafat'tan indiğinizde **Meş'ar-ı Haram'ın (Müzdelife) yanında Allah'ı anın.** Sizi hidayet ettiği gibi siz de O'nu anın. (Sizi hidayet etmeden) önce sizler sapıklardandınız. (Bunu unutmayın.)"[189]

Urve ibni Mudarris Et-Tai'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Allah Resûlü (sav) Muzdelife'de vakfe yaparken yanına geldim ve, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben Tay Dağı'ndan geldim. Binitimi yordum. Kendim de zorluklara koştum. Allah'a yemin olsun ki vakfe yapmadık hiçbir kum tepesi bırakmadım. Benim haccım oldu mu?' dedim.

Allah Resûlü de (sav), 'Her kim bizimle beraber bayram namazı sabahına erişir

mak evla olandır. Zira gün boyu Güneş'in altında, dua ve zikirle meşgul olacaktır. Arafât amellerini hakkıyla yapabilmesi için bedenen güçlü olması daha evladır.

187. Müslim, 1218

188. Müslim, 1671

189. 2/Bakara, 198

bundan önce de gündüz veya geceleyin Arafât'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve ihrâmdan çıkış temizliği olan tıraşını yapar.' "[190] [191]

Kişi, bu gecenin herhangi bir vakti Muzdelife'de bulunur ve Allah'ı zikrederse rükun yerine gelmiş olur. İmkânı olanın tüm geceyi Muzdelife'de geçirmesi vaciptir. Allah Resûlü (sav) böyle yapmıştır.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nihayet Muzdelife'ye geldi burada bir ezan ve iki kamet ile akşam ve yatsıyı kıldırdı. Her iki namaz arasında başka herhangi bir nafile namaz kılmadı. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), şafak sökene kadar uzandı. Sabah ortaya çıktığında bir ezan ve bir kametle sabah namazını kıldırdı. Arkasından Kasvâ'ya bindi ve Meş'ar-ı Haram'a geldi."[192]

Yalnızca zayıf, kadın ve çocukların sabahı beklemeden Muzdelife'den ayrılmasına izin vermiştir. Bu da özrü olmayanların orada gecelemesinin zorunluluk olduğunu gösterir.

Sâlim'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer, ailesinden zayıf durumda olan kimseleri önceden gönderirdi. Onlar da (Muzdelife'de) Meş'ar-ı Haram'da dururlar ve dilleri döndüğünce Allah'ı zikrederlerdi. Sonra, devlet başkanı Muzdelife'de vakfe yapmadan ve dönmeden önce onlar (Minâ'ya) doğru giderdi. Bazıları Minâ'ya sabah namazı vakti, bazıları da daha sonra varırdı. Minâ'ya vardıkları zaman da cemreye taş atarlardı. İbni Ömer, 'Böyle kimselere Allah Resûlü (önden gitmeleri konusunda) ruhsat vermiştir.' demiştir."[193]

Muzdelife Sünnetleri

- Muzdelife'de akşam ve yatsı, cem-i tehir yapılarak kılınır

Usame ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

190. Ebu Davud, 1950; Tirmizi, 891

191. Allah Resûlü (sav) Muzdelife'de bulunmayla Arafât vakfesini denk tutmuştur. Haccın sıhhati için her ikisinin gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu aynı zamanda yukarıda okuduğumuz ayetin tefsiridir

192. Müslim, 1218

193. Buhari, 1676; Müslim, 1295

"Allah Resûlü (sav) Arafât'tan dönerken dağdaki yolda inip ihtiyaç giderdi. Sonra hafif bir abdest aldı.

Ben, 'Namaz mı ey Allah'ın Resûlü?' diye sordum.

Allah Resûlü (sav), 'Namaz ileride kılınacak.' dedi.

Sonra tekrar bineğine bindi. Muzdelife'ye gelince bineğinden indi ve daha uzunca bir abdest aldı. Sonra namaz için kamet getirildi, akşam namazını kıldırdı. Sonra herkes devesini durduğu yere çökertti, Sonra yatsı için kamet getirildi, Peygamber (sav) yatsıyı kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı."[194]

- Geceyi dinlenerek geçirmek

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nihayet Muzdelife'ye geldi. Burada bir ezan ve iki kamet ile akşam ve yatsıyı kıldırdı. Her iki namaz arasında başka herhangi bir nafile namaz kılmadı. Bunun arkasından Allah Resûlü (sav), şafak sökene kadar uzandı."[195]

Allah Resûlü Arafât'ı dua/zikirle geçirir. Muzdelife'de dinlenir. Zira bir gün sonra bayramın birinci günüdür ve insanı yoran ameller vardır. Dokuzuncu günün yorgunluğunu atmak ve onuncu güne hazırlanmak için geceyi dinlenerek geçirmek gerekir.

- Sabah namazından sonra dua ve zikir

Sabah namazı, ilk vaktinde kılınır. Sonra Meş'ar-ı Haram'da kıbleye yönelip Allah'a (cc) dua eder, O'nu zikreder.

"Allah'ın ihsan ve lütfunu elde etmek için (hac döneminde ticaret yapmanızda) bir sakınca yoktur. **Arafat'tan indiğinizde Meş'ar-ı Haram'ın (Müzdelife) yanında Allah'ı anın.** Sizi hidayet ettiği gibi siz de O'nu anın. (Sizi hidayet etmeden) önce sizler sapıklardandınız. (Bunu unutmayın.)"[196]

194. Buhari, 139; Müslim, 1280
195. Müslim, 1218
196. 2/Bakara, 198

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sabah ortaya çıktığında bir ezan ve bir kametle sabah namazını kıldırdı. Arkasından Kasvâ'ya bindi ve Meşar-ı Haram'a geldi. Kıbleye döndü ve dua etti, tekbir ve tehlil getirdi. Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar burada vakfeyi sürdürdü."[197]

- Hava iyice aydınlanıp Güneş doğmadan önce Minâ'ya doğru yola koyulur.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar burada vakfeyi sürdürdü. Güneş doğmadan önce tekrar yola çıktı."[198]

- Yolda, Minâ'da kullanacağı taşları toplamak

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir.

"Allah Resûlü (sav) Akabe sabahı bineğinin üzerinde bana, 'Benim için taş toplar mısın?' dedi. Ben de gerekli taşları topladım; sapan taşı büyüklüğündeydiler. Onları eline koyduğumda elindekilerden birini göstererek, 'İşte bunun gibilerini topla. Dinde aşırılıktan sakınınız. Çünkü sizden öncekiler ancak dinde aşırılıkları sebebiyle helak olmuşlardı.' buyurdu."[199]

- Yol boyunca telbiye getirmek

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet etmiştir.

"Allah Resûlü (sav) Fadl İbni Abbâs'ı bineğinin arkasına bindirmişti. Fadl, Allah Resûlü'nün cemreye taş atana kadar aralıksız telbiye getirdiğini söyledi."[200]

Onuncu Gün (Kurban Bayramı'nın İlk Günü) Amelleri

8. Akabe Cemresini Taşlamak

Bayramın birinci günü Akabe cemresini taşlamak, haccın vaciplerindendir. Zira ihrâmdan çıkmak, Akabe cemresini taşlamakla mümkündür. Bu cemreye yedi taş atılır.

197. Müslim, 1218
198. Müslim, 1218
199. Nesai, 3057; İbn Mace, 3029
200. Buhari, 1685; Müslim, 1281

Şeytan Taşlamanın Sünnetleri

• Kurban Bayramı'nın ilk günü, kuşluk vakti taşlanır

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Kurban Bayramı günü kuşluk vaktinde cemreyi taşladı. Sonraki taşlamaya ise Güneş batınca başladı."[201]

Allah Resûlü bu vakitte taşlamıştır. Sünnet olan, özrü olmayanların bu vakitte taşlama yapmasıdır.[202]

Bir sebepten ötürü taşlamayı ertelerse, teşrîk günlerinin sonuna (Kurban Bayramı'nın dördüncü günü Güneş batımına kadar) erteleyebilir.

---

201. Müslim, 1299

202. İlk gün taşlama vaktiyle ilgili şu meseleler zikredilebilir:

– Allah Resûlü zayıfların, kadınların ve çocukların Minâ'dan erken ayrılmasına müsaade etmiştir. Şüphesiz bu iznin nedeni onların erkenden taşlama yapması, izdihama denk gelmemesidir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sevde, insanlar kalabalık oluşturmadan önce gitme hususunda Allah Resûlü'nden izin istedi. -O, ağır canlı bir kimseydi- Allah Resûlü de ona izin verdi, o da kalabalık olmadan gitti. Biz ise sabaha kadar kaldık. Sonra Peygamber'in emri ile yola koyulduk. Yemin olsun ki, Sevde gibi ben de Allah Resûlü'nden izin istemiş olsaydım (o gün için) beni en çok sevindiren şey bu olurdu." (Buhari, 1681; Müslim, 1290)

Esmâ'nın kölesi Abdullah ibni Keysân'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Esmâ, namazların cem edildiği gece Muzdelife'de durup namaz kıldı. Sonra bir süre (nafile) namaz kıldıktan sonra, 'Evladım, Ay battı mı?' diye sordu.

Ben de, 'Hayır.' dedim.

Bunun üzerine bir süre daha namaz kıldı.

'Ay battı mı?' diye sordu.

Ben de, 'Evet.' diye cevap verdim.

Bize, 'O hâlde artık hareket edin.' dedi. Biz de yola koyulduk. Akabe cemresine taş attı. Sonra dönüp (Muzdelife'deki) evinde sabah namazını kıldı.

Ben, 'Biz meşru olan vakitten biraz önce davranmadık mı?' diye sordum.

Bana, 'Evladım, Allah Resûlü, deve hevdecinde (mahfilde) bulunan kadınlara izin vermiştir.' dedi." (Buhari, 1679; Müslim, 1291)

Esma (r.anha) sabah namazından önce taşlama yapmış, sonra namaz kılmıştır.

Erkek çocuklar için bir zorluk olmadığından Allah Resûlü (sav) onları uyarmış, Güneş doğmadan taşlama yapmamalarını istemiştir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Muzdelife gecesi Abdulmuttaliboğullarından bizim gibi çocukları eşeklerle Minâ'ya gönderdi. O arada uyluklarımıza hafifçe vurarak 'Ey yavrularım Güneş doğana kadar sakın taşları atmayın.' buyuruyordu." (Ebu Davud, 1940; Tirmizi, 893; Nesai, 3064)

Hasan ibni Urenî, İbni Abbâs'tan (ra) işitmediği için hadisin senedinde konuşulmuştur. Ancak hadis farklı yollardan gelmiştir.

- Her taşla birlikte tekbir getirir

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bunun arkasından büyük cemreye çıkan orta yola girdi. Sonunda ağacın yanındaki bu cemreye vardı ve orada taşların her birine tekbir getirerek yedi taş attı."[203]

- Son taşı atınca telbiyeyi keser[204]
- Ka'be'yi soluna, Minâ'yı sağına alarak taşlar

İbrâhîm ibni Yezîd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abdurrahman ibni Yezîd, Abdullah ibni Mes'ûd ile birlikte hac yaptı. Onun büyük şeytana yedi taş attığını gördü. Ka'be'yi soluna, Minâ'yı sağına aldı ve sonra da şöyle söyledi: 'Bu, kendisine Bakara Suresi indirilen zatın durduğu yerdir.' "[205] [206]

- Taşlamayı bitirince beklemeksizin oradan ayrılır

Câbir (ra), Allah Resûlü'nün (sav) taşlamadan sonra oradan ayrıldığını ve kurban kesim yerine geçtiğini haber vermiştir.[207] Bunun bir hikmeti; büyük bir izdiham yaşanan o gün, kalabalığı azaltmaktır.[208]

---

203. Müslim, 1218
204. bk. s. 381
205. Buhari, 1749; Müslim, 1296
206. Günümüzde var olan izdiham nedeniyle bu vb. sünnetlere riayet etmek pek mümkün olmamaktadır. Hacının en fazla dikkat etmesi gereken sünnet, insanlara eza vermemek, diğer hacılara kolaylaştırmak, zarar vermemek olmalıdır.
207. bk. Müslim, 1218
208. Umumen hac eylemlerinin tamamında en önemli sünnet sükûneti korumak, izdihama neden olmamaya çalışmak, kısacası insanlara eziyet etmekten kaçınmaktır. Şayet bir hac sünneti ile bu ilke karşı karşıya gelirse, hiç tereddüt etmeksizin bu ilke tercih edilir. Zira toplumu ilgilendiren sünnetler bireyi ilgilendirenlere öncelenir.

Ummu Cundeb'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nü (sav) binitli olduğu hâlde her attığı taşla birlikte tekbir getirerek vadinin ortasında taş atarken gördüm. Arkasında bir kimse vardı, Resûl'ü koruyordu. Bu kimsenin kim olduğunu sordum. 'Fadl ibni Abbâs'tır.' dediler. İnsanlar izdihamlı bir durumdalardı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: 'Ey insanlar, sıkışıklıktan dolayı birbirinizi öldürecek duruma gelmeyiniz. Atacağınız taşların büyüklüğü, fiske taşı büyüklüğünde olsun.' Allah Resûlü'nü (sav) binitli ve parmakları arasında çakıl taşı olduğu hâlde Akabe cemresinin yanında gördüm. Elindeki çakıl taşını attı insanlar da ellerindeki taşları attılar." (Ebu Davud, 1966-1967; İbni Mace, 3028)

9. Kurban Kesmek

İfrad haccı yapanın (ve umrecinin) kurban kesmesi, haccın sünnetlerindendir. Kişi maddi gücüne uygun olarak elinden geldiği kadar kurban kesmelidir. Allah Resûlü (sav) imkân bulunca yüz kurban kesmiştir.

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) yüz deveyi hedy kıldı. Bana bunların etlerini taksim etmemi emretti, ben de taksim ettim. Sonra da emretti heybesini taksim ettim. Sonra emretti, derisini taksim ettim."[209]

a. Kurbanla ilgili Meseleler

• Kurban, "behîmetu'l en'âm"dan olmalıdır

Yani "behîmetu'l en'âm" diye isimlendirilen deve, sığır, keçi ve koyun cinsinden olmalıdır.[210]

• Belirlenen yaşın altında olmamalıdır

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Ancak üzerinden yıl geçmiş olanı kesiniz. Ama bu size zor gelirse bir kuzu kesebilirsiniz.' buyurdu."[211]

Berâ ibni Âzib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Dayım Ebu Burde, bayram namazından önce kurbanını kesti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Bu, koyun etidir (kurban eti değildir).' buyurdu.

O da, 'Ey Allah'ın Resûlü, **yanımda süt dişi düşmüş bir keçi yavrusu var sadece**. (O, kurban için uygun mudur?)' dedi.

Peygamber, '**Onu kes, ama artık senden sonra birisinin bu şekilde bir kurban kesmesi geçerli olmaz.**' buyurdu ve şöyle devam etti: 'Kim, bayram namazından önce kurban keserse kendisine et kesmiş olur. Kim, bayram

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Nebi (sav) bana, 'Ey Ömer! Şüphesiz ki sen güçlü birisin. Taşın (Haceru'l Esved'in) orada (insanları iterek) izdiham yapma. Yoksa zayıflara eziyet verirsin. Taşın etrafını boş gördüğünde istilam yaparsın. Eğer buna imkânın olmazsa ona yönel, tahlil ve tekbir getir." (Ahmed, 190)

209. Buhari, 1718; Müslim, 1317
210. bk. 5/En'âm, 142-143
211. Müslim, 1963

namazından sonra keserse ibadeti yerine gelir ve Müslimlerin uygulamasına (sünnetine) ulaşmış olur.' "[212]

• Ayıplı olmamalıdır

Ubeyd ibni Feyrûz'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bera ibni Azib'e, 'Hangi hayvanlar kurban olmaz.' diye sordum.

O da şöyle cevap verdi: 'Allah Resûlü (sav) bir gün aramızda ayağa kalkıp, (Ben şu ânda onun sözlerini aktarırken onun el kol hareketleri gibi hareketler yapacağım ama benim parmaklarım ve parmak uçlarım onunkinden kısadır.) şöyle buyurmuştu: 'Şu dört hayvan çeşidi kurban olmaz: Körlüğü apaçık belli olan; hasta olduğu açıkça belli olan; topallığı iyice belli olan; ilikleri kurumuş derecede cılız hayvanlar.' '

Ben, Berâ ibni Azib'e, 'Ben dişleri noksan olan hayvanın kurban edilmesinden pek hoşlanmıyordum.' dedim.

O da, 'Öyleyse hoşlanmadığın hayvanı kurban etme fakat başkasına da yasaklama.' cevabını verdi."[213]

Huceyye ibni Adiyy'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî, 'Sığır; yedi kişi için kurban olur.' dedi.

Ben de, 'Şayet karnından yavrusu çıkarsa?' dedim.

'Onunla beraber yavrusunu da kes.' dedi.

'Ya topal hayvan ne olacak?' dedim.

Dedi ki: 'Kurban edileceği yere gidebiliyorsa kurban olur.'

Dedim ki: 'Ya boynuzu kırık hayvan ne olacak?'

'Zararı yok. Allah Resûlü (sav), bize şöyle emretti: 'Kurban edilecek hayvanların göz ve kulaklarını dikkatle inceleyip alın.' ' "[214]

212. Müslim, 1961
213. Ebu Davud, 2802; Tirmizi, 1497
214. Tirmizi, 1503; Nesai, 4388

Kurbanın Allah'a (cc) sunulduğu unutulmamalı, en güzel, besili ve alımlı olan kurban kesilmelidir. İbni Abbâs (ra) "İşte böyle … Kim de Allah'ın (değer verilmesini istediği, O'nu hatırlatan) şiarlarını yüceltirse kuşkusuz bu, kalplerin takvasındandır."[215] ayetini; güzel, bakımlı, besili kurbanlık olarak tefsir etmiştir.[216]

Hadiste ifade edilen "açık/apaçık" kaydı önemlidir. Bu; hadiste geçen dört kusur, onlara benzeyen veya daha ağır kusurların apaçık, ciddi kusurlar olmasını gerektirir.[217] Örfen önemsenmeyen, alışverişte etkisi olmayan basit kusurlar kurbanlığı geçersiz kılmaz.

- Büyük baş hayvanlarda yedi ortak olabilir

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hudeybiye yılında Allah Resûlü (sav) ile birlikte yedi kişiye bir deve, yine yedi kişiye bir sığır kurban kestik."[218]

- Hacca gitmeyen, orada kesilsin diye kurban gönderebilir

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün kurbanının gerdanlığını kendi ellerimle büktüm. Peygamber de onu taktı, kurbana bellik koydu ve gönderdi. Bunu yaptıktan sonra, önceden helal olan şeylerden hiçbiri haram hâle gelmedi (yani ihrâm yasakları başlamadı)."[219]

Hacca kendisi gitmeyip kurban gönderen, ihrâmlı olmaz. İhrâmlıya yasak olan şeyler ona yasak olmaz.

- Hac kurbanını işaretlemek

-Bugün için mümkün olmasa da- şayet hacılar kurbanlarını yanlarında getirmişlerse kurbanlık/hedy olduğunu gösterecek şekilde hayvanı işaretleyebilirler.

215. 22/Hac, 32
216. bk. Zâdu'l Mesîr, 3/232, Hac Suresi 32. ayetin tefsiri
217. bk. Avnu'l Ma'bûd, 2802 No.lu Hadis Şerhi
218. Müslim, 1318
219. Buhari, 1696; Müslim, 1321

Misver ibni Mahrame ve Mervân'dan (r.anhuma) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı yıl, birkaç yüzer kişilik on civarında sahabi grubu ile birlikte yola çıkmıştı. Zu'l Huleyfe'ye geldikleri zaman Allah Resûlü kurbanlık hayvana gerdanlık takmış, bellik koymuş sonra da ihrâma girmişti."[220]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü hedy kurbanını Medine'den hazırlardı. Ben kurbanın gerdanlıklarını bükerdim. (Gönderdikten sonra) Peygamber ihrâmlı kimsenin kaçındığı şeylerin hiçbirinden kaçınmazdı."[221]

220. Buhari, 1694-1695

221. Buhari, 1698; Müslim, 1321. Kurbanlık hayvanı işaretlemeye dair ihtilaf vardır. İbnu Hacer (rh) şöyle der:

"Bu hadis, kurbana bellik (işaret) koymanın meşrû olduğunu göstermektedir. Bellik koyma, hayvanın derisini kanatıp orada iz bırakmak suretiyle yapılmaktadır. Bu, onun kurban olduğuna bir işarettir. Selef ve halef âlimlerinin cumhuru bu görüştedir. Tahâvî, 'İhtilafü'l-Ulema' adlı eserinde, Ebû Hanife'den bunu mekruh gördüğünü nakletmiştir. Ebû Hanîfe'nin iki öğrencisi Ebû Yûsuf ve Ebû Muhammed başta olmak üzere, Ebû Hanîfe hariç diğer alimler de, Peygamber'e tâbi olma bakımından bunun müstehap olduğunu söylemiştir.

Malik, bellik koymanın, hörgücü bulunan kurbanlara mahsus olduğunu söylemiştir. Tahâvî, 'Âişe ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayette bellik koymanın tercihe bırakıldığını, dolayısıyla bunun, bellik koymanın menasikten olmadığını gösterdiğini, fakat Peygamber yaptığı için mekruh da denilemeyeceğini' söylemiştir.

Hattâbi ve diğer bazı alimler, bellik koymanın müsle (bir uzva zarar vermek, işkence) olduğunu belirterek mekruh görenlerin görüşünün kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Bu, hayvanın kulağını (hafifçe) kesmek vb. işaret koyma amacıyla yapılan ve tıpkı sünnet olma, hacamat yapma gibi müsleden farklı bir uygulamadır…

Ebu Hanife'nin kurbana işaret koymayı kerih görmesi görüşünden dolayı ilk dönem alimleri kendisini çok kötülemiştir. Tahavi, El-Meâni'de Ebu Hanife'nin görüşünü desteklemiş ve demiştir ki; 'Ebu Hanife iş'arın aslını kerih görmemiştir. O yanlızca kurban hayvanının telef olmasıyla sonuçlanacak cinsten işaretler yönüyle bunu kerih görmüştür. Yaranın yayılmasına sebep olacak işaret ve özellikle bıçak batırmak gibi. Avama (buna açılan) kapıyı engellemek istedi. Çünkü onlar bu konuda sınırı gözetmezler. Bu konuda sünneti bilen kimseye gelince onlar böyle değildir.'

Bu konuda Hattabi'nin 'İş'arı Ebu Hanife'den başka kerih gören birini bilmiyorum. İki arkadaşı (Muhammed ve Ebu Yusuf) da ona muhalefet edip cemaatin kavlini söylediler.' sözü eleştirilmiştir.

Rivayete göre, İbrâhîm en-Nehaî de, bellik koymayı mekruh görmüştür.

Bunu Tirmizi şöyle nakletmiştir: 'Ebu's-Sâib'i şöyle derken işittim: 'Veki'in yanında idik. Bir kimse gelip, 'İbrâhîm en-Nehaî'ye göre, bellik koymanın müsle olduğu yönünde bir rivayet var' dedi. Veki' de, 'Ben size Rasûlullah bellik koydu' diyorum, siz bana, 'İbrâhîm şöyle dedi' diyorsunuz. Senin gibilerini hapsetmek lazım!' demiştir.

Yine bu konuda İbni Hazm'ın Ebu Hanife'den önce (onun gibi düşünen) kimse yoktur iddiası eleştirilmiştir. İbni Hazm bu konuda aşırıya gitmiştir. (Bu meselede) Tahavi'nin söylediğine dönmek

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) hedy hayvanını yanında götüren bir adam gördü ona, 'Hayvanına bin.' buyurdu.

Adam, 'O hedy hayvanıdır.' dedi.

Peygamber (sav) yine, 'Ona bin.' buyurdu.

Ben, o hayvana binen adamın Peygamber'le birlikte gittiğini, hayvanın boynunda da (onun hedy olduğunu belli etmek üzere asılmış) ayakkabı bulunduğunu gördüm."[222]

- İhtiyaç hâlinde kurbanlığa binebilir

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü kurbanlık deve götüren birini gördü.

O adama, 'Bin ona.' buyurdu.

Adam, 'O kurbanlık devedir.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Bin ona.' buyurdu.

Adam yine, 'O kurbanlık devedir.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ikinci veya üçüncü defasında, 'Yazık sana, bin şu deveye!' buyurdu."[223]

- Kurbanlıktan bir parça, kesim ücreti olarak verilmez

Alî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) hedy olan deve kesilirken başında bulunmam için beni gönderdi. Ayrıca hayvanın etini dağıtmamı ve hayvanın heybesini ve derisini tasadduk etmemi bana emretti. Ben de bunları aynen yerine getirdim."[224]

Kasaba ücret verilebilir. Ancak bu ücret kesilen kurbanın bir parçası olmaz. Zira kurban Allah'a kesilmiştir. Allah'a (cc) ait olan hiçbir şeyin ücreti olmaz.

zorunlu oluyor. Çünkü o kendi ashabının sözlerini başkalarından daha iyi bilir." (Fethu'l Bâri, 1699 No.lu Hadis Şerhi)

222. Buhari, 1706; Müslim, 1322

223. Buhari, 1689; Müslim, 1322

224. Buhari, 1716; Müslim, 1317

Şayet kurban sahibi isterse, kasap ücretini ödedikten sonra, kurbandan kasaba tasaddukta bulunur.

• Evla olan ilk gün kesmesidir. İmkân bulamayan Kurban Bayramı'nın dördüncü günü, gün bitimine (Güneş batana) kadar kesebilir.

Hac kurbanları ister nafile ister -bir sonraki bölümde açıklanacak- vacip kurban olsun; evla olan Kurban Bayramı'nın ilk günü kesilmesidir. Zira bugün Yevmu'n Nehr/Kesim Günü olarak isimlendirilmiş, Allah Resûlü de (sav) kurbanlarını bugün kesmiştir. Bir sebepten dolayı ertelerse Kurban Bayramı'nın dört günü içinde kurbanını kesebilir. Zira bayramın dört gününü hüküm cihetiyle birbirinden ayıracak bir nas yoktur.

• Kurbanlıktan yemek/faydalanmak

Kurban kesen hacı/umreci kestiği/kestirdiği kurbandan yiyebilir mi?

– Şayet kestiği kurban nafile kurbansa bundan yiyebilir.

"(Senin çağrınla hacca gelsinler ki;) kendileri için faydalı olan şeylere şahit olsunlar. (Ayrıca) kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine, belli günlerde Allah'ın adını ansınlar… **Ondan yiyin** ve zorda kalmış fakire de ondan yedirin."[225]

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, Minâ'da kalınan teşrîk günlerinden sonra üç gün daha, kestiğimiz hayvanların etlerinden yerdik. Peygamber bize 'Yiyin ve yanınıza azık olarak alın.' diye izin verdikten sonra biz de hem yedik hem de yanımıza aldık."[226]

– Şayet kurbanlık herhangi bir sebeple ölecek olur ve ölmeden kesilirse; kurban sahibi ve yol arkadaşları etinden yiyemez.

Zueyb Ebû Kabîsa (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), kendisiyle birlikte kurbanlık develeri gönderir ve: 'Eğer bunlardan birisi yürüyemez duruma düşer de öleceğinden endişe edersen onu

225. 22/Hac, 28
226. Buhari, 1719; Müslim, 1972

kes sonra boynundaki kurbanlık belleğini kanına batırıp hörgücüne sür. Bunun etinden ne sen ye ne de kafiledeki arkadaşların yesin.' **buyururdu."**[227]

Yasağın hikmetlerinden biri; bazı insanlar, hayvan ölecek iddiasıyla kurbanlık hayvanları kesmesin diyedir. Kesecek olsa kurban sahibi ve yol arkadaşları ondan yiyemeyecektir.[228]

– Bunun dışında kalan temettü, kırân, kefaret ve ceza kurbanlarından -**racih olan**- yenmesidir.[229] Zira Allah şöyle buyurur:

"Kurbanlık hayvanları da sizin için Allah'ın şiarlarından kıldık. Sizler için onda hayır vardır. Onlar (kurban edilmek için) ayakta iken Allah'ın adını anın. Yanları üzerine yere düştüklerinde (can verince) ondan yiyin. Kanaat edip (istemeyene de), dilenen kimseye de ondan yedirin. Böylece o (hayvanları) sizin için kullanışlı/yararlı hâle getirdik ki şükredesiniz."[230]

Yüce Allah "Ondan yiyin." dediğinde bunun içine nafile ve vacip tüm kurbanlıklar girmiştir. Bir kısmını çıkarmak için delil lazımdır.[231]

227. Müslim, 1326

228. El-Minhâc, 1326 No.lu Hadis Şerhi

229. Bu konuda, başta sahabe olmak üzere, âlimler arasında ihtilaf edilmiştir.

İbni Ruşd şöyle der:

"Mahalline varan vacib hedy'in etinde ise ihtilâf etmişlerdir.

İmam Şâfii, 'Vacib olan hedy'lerin hiçbirisinden sahibi yiyemez. Etinin hepsi, hatta -eğer semeri varsa- semeri ve boynuna takılan nallar bile yoksulların hakkıdır.' demiştir. İmam Mâlik ise, 'Avlanma temizlenme fidyeleri ile, yoksullara adanan kurbandan başka, vacib olan bütün hedy'lerden sahibi yiyebilir.' demiştir.

İmam Ebû Hanife de 'Temettü ve Kıran hacları hedy'den başka, vacib olan hiçbir hedy'den yenemez.' demiştir.

İmam Şâfii, vacib olan hedy'in bütün çeşitlerinde mevcut keffaretlik vasfına bakmıştır. Diğerleri ise, hangisinde hangi vasfı daha zahir görmüşlerse o vasfı üstün seçmişlerdir. Çünkü vacib olan hedy'de -biri keffaretlik, biri de başlı başına ibadetlik vasfı olmak üzere- iki vasıf bulunmaktadır. Fakat bu vasıflardan her biri vacib olan hedy'in bazılarında diğer vasıftan daha zahirdir. Meselâ Temettü ve Kırân haccı hedy'lerinde başlı başına ibadetlik vasfı -hele Temettü ve Kırân, İfrad'tan sevablıdır diyenlere göre- keffaretlik vasfından daha zahirdir. Çünkü onlara göre bu hedy, işlenmiş olan herhangi bir günahın keffareti olmayıp sırf bir fazilettir. Bunun için vacib olan hedy'in hangisinde bu iki vasıftan hangisini diğerine üstün seçmişlerse ona göre hüküm koymuşlardır. Bir hedy'de ibadetlik vasfını üstün görenler, o hedy'in eti yenebilir demişlerdir. Keffaretlik vasfını üstün görenler ise, yenemez demişlerdir. Zira keffaret sahibinin keffaretinden yemesinin caiz olmadığında müttefiktirler. Bunun içindir ki ihrâmda avlanan ya da temizlenen kimseye lâzım gelen hedy'in etini yemesinin caiz olmadığında ihtilâf etmemişlerdir." (Bidâyetü'l Müctehid, 2/241)

230. 22/Hac, 36

231. bk. Es-Seylu'l Cerrâr, s. 348-349

Allah Resûlü (sav) kıran ve temettü hayvanlarının etinden yemiş, ailesine yedirmiştir. Her ikisi de vacip kurbanlardandır.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz, Minâ'da kalınan teşrîk günlerinden sonra üç gün daha, kestiğimiz hayvanların etlerinden yerdik. Peygamber bize, 'Yiyin ve yanınıza azık olarak alın.' diye izin verdikten sonra biz de hem yedik hem de yanımıza aldık."[232]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Zilhicce Ayı'nın bitmesine beş gün kala Allah Resûlü (sav) ile birlikte yola çıktık. Yalnızca hac yapacağımızı zannediyorduk. Mekke'ye yaklaştığımızda Allah Resûlü (sav) yanında hedy hayvanı olmayanların Ka'be'yi tavâf etmelerini sonra da ihrâmdan çıkmalarını emretti. Bayram günü bize et getirildi.

Ben, 'Bu nedir?' diye sordum.

'Bunu Peygamber (sav) eşleri için kesti.' denildi."[233] [234]

232. Buhari, 1719

233. Buhari, 1720

234. Bazıları zekâta kıyas ederek "Nasıl zekâtından yiyemiyorsa vacip kurbandan da yemez." demişlerdir. Bu kıyas meal farık'tır. Zira zekât, salt fakir içindir. Vacip kurban ise ya bir eksikliği cebretmektir ya da teberrüdür. (bk. Neylu'l Evtâr, 2090-92 No.lu Hadis Şerhi)

Deriz ki: Allah Resûlü (sav) vacip olan kurbana binmeye izin vermiş, ihtiyaç sahibinin kefaret borcundan yemesine müsade etmiştir. Bu da yukarıda okuduğumuz yaklaşımların akla uygun, ancak şeriatın/sünnetin ruhuna aykırı olduğunu gösterir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kurbanlık deve götüren birini gördü.

O adama, 'Bin ona.' buyurdu.

Adam, 'O kurbanlık devedir.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Bin ona.' buyurdu.

Adam yine, 'O kurbanlık devedir.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ikinci veya üçüncü defasında, 'Yazık sana, bin şu deveye!' buyurdu." (Buhari, 1689; Müslim, 1322)

Bu da hacının vacip kurbandan faydalanabileceğini gösterir. Yine Allah Resûlü (sav) kefaret ödeyenin kefaretten faydalanmasına izin vermiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz Allah Resûlü'nün (sav) huzurunda otururken bir adam çıkageldi ve, 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tükendim, bittim!' dedi.

Peygamber (sav), 'Ne oldu sana?!' diye sorunca adam:

'Ben oruçlu iken eşimle cinsel ilişkiye girdim!' diyerek karşılık verdikten sonra Peygamber (sav) ile aralarında şu konuşma geçti:

'Azat edebileceğin bir köle bulabilir misin?'

b. Hacda Kesilmesi Zorunlu/Vacip Kurbanlar

Hacının zorunlu/vacip olarak kesmek durumunda olduğu kurbanlar vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir.

- Temettü ve kıran haccı yapanın kurban kesmesi

Temettü ve kıran haccı yapanın kurban kesmesi vaciptir.

"(Engeller kalkıp) emniyete kavuştuğunuz zaman, kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak ister ise kolayına gelen bir kurban (kessin). (Kurbanı) bulamayan da üç günü hacda yedi günü de döndükten sonra olmak üzere tastamam on gün oruç tutsun. Bu (fidye), ailesi Mescid-i Haram (mıntıkasında) oturmayanlar içindir. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah, cezası çetin olandır."[235]

Şayet kesecek kurban bulamaz veya kurban kesecek maddi imkânı olmazsa üç gün hacda, yedi gün döndükten sonra oruç tutar.

Yüce Allah üç gün oruç tutulmasını "hacda" kaydıyla zikretmiştir. Hâliyle hac günlerinin istediği bir zamanında üç gün oruç tutulabilir. Bu üç günü tahdid eden bir nas yoktur.[236]

'Hayır!'

'Peki iki ay hiç ara vermeden oruç tutulabilir misin?'

'Hayır!'

'Altmış yoksulu doyurma imkânın var mı?'

'Hayır!'

Bundan sonra Allah Resûlü (sav) bir süre bekledi. Biz de orada iken Peygamber'e (sav) bir sele dolusu hurma getirildi. Allah Resûlü (sav), 'Soruyu soran adam nerede?' deyince adam:

'Buradayım.' diyerek ortaya çıktı.

Allah Resûlü de ona, 'Bunu al ve sadaka olarak dağıt!' buyurdu.

Adam, 'Benden daha fakir olanlara mı ey Allah'ın Resûlü?! Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin şu iki kara tepesi arasında benim ailemden daha fakir ve yoksul bir aile bulamazsın!' deyince Allah Resûlü (sav) dişleri görünecek kadar güldü ve ardından:

'İyi öyleyse, bunu ailene yedir!' buyurdu." (Buhari, 1936; Müslim, 1111)

İhtiyaç hâlinde kefaretten faydalanmaya şer'i engel yoktur.

235. bk. 2/Bakara, 196

236. Allah Resûlü (sav) Arefe Günü oruç tutmamış, Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır.

Haris'in kızı Ummu'l Fadl'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar, Arefe Günü Allah Resûlü'nün oruçlu olup olmadığı konusunda farklı kanaatlere vardı. Bazıları, 'Allah Resûlü oruçludur.' bazıları ise 'Oruçlu değildir.' dediler. Ben de Efendimize bir bardak süt gönderdim. Kendisi devenin üzerinde bulunuyordu. Sütü alıp içti." (Buhari, 1661; Müslim, 1123)

• Ceza/fidye kurbanı

Daha önce belirttiğimiz gibi şer'i naslar, iki eylem için ceza/fidye takdir etmiştir. İlki; bir özür nedeniyle ihrâm yasağı olan saç kesme eylemini yapanlar.

"Kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmayın. Sizden kim hasta olur ya da başında (ona eza veren) bir şikâyeti olur ise fidye olarak oruç tutması, sadaka vermesi veya kurban kesmesi gerekir" [237]

Abdullah ibni Ma'kıl'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu mescidde (Kûfe Mescidi) Ka'b ibni Ucra'nın yanına oturdum. Ona 'Oruç fidyesi gerekir.' ayetinin tefsirini sordum.

O da şöyle cevap verdi: 'Peygamber'in (sav) yanına götürüldüm. Bu esnada bitler yüzüme dökülüyordu. Bana, 'Galiba, bitler yüzünden dermansız kalmışsın. Bir koyuna gücün yetmez mi?' diye sordu.

Ben, 'Hayır' diye cevap verince; '(O zaman) üç gün oruç tut veya altı yoksulu doyur. Her birine yarım sa' miktarı yiyecek ver ve başını tıraş et!' buyurdu.

Bu ayet sadece benim hakkımda nazil oldu. Ancak sizin için de geçerlidir.' " [238]

Ebu Ubeyd'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer ibni Hattab (ra) ile bir bayrama şahit oldum. O şöyle dedi: 'Şu iki gün Allah Resûlü'nün (sav) oruç tutmayı yasakladığı günlerdir: Birisi orucunuzdan iftar ettiğiniz bayram günü, diğeri de kurbanınızdan yediğiniz gün.' " (Buhari, 1990; Müslim, 1137)

Ancak Kurban kesemeyenler şayet bayrama kadar oruç tutmamışlarsa bu günlerde oruç tutabilirler; zira sahabe tutmuştur. Buhari (rh) şu sahabilerden nakleder:

Hişam'dan (rh)şöyle rivayet edilmiştir:

"Babam Urve, 'Âişe (r.anha) Minâ günlerinde (teşrîk günlerinde) oruç tutardı.' dedi. Babam da o günlerde oruç tutardı." (Buhari, 1996)

Âişe Annemizden ve İbni Ömer'in oğlu Salim'in İbni Ömer'den rivayet ettiğine göre onlar şöyle demişlerdir:

"Teşrîk günlerinde, hedy kurbanını bulamayan kimseler dışındakilerin oruç tutmasına ruhsat verilmedi." (Buhari, 1997-1998)

İbni Ömer (ra) şöyle dedi:

"Teşrîk günlerinde oruç tutma, umre yaptıktan sonra Arefe Gününe kadar ihrâmdan çıkan sonra hac için yeniden ihrâma giren (yani temettü haccı yapan) kimse içindir. Bu kişi hedy kurbanını bulamaz ve daha önce de oruç tutmamış olursa Minâ günlerinde oruç tutar." (Buhari, 1999)

237. bk. 2/Bakara, 196

238. Buhari, 4517; Müslim, 1201

Bir özür nedeniyle saçını kesen kişi, üç şey arasında muhayyerdir. Dilerse kurban keser, dilerse altı fakiri doyurur, dilerse üç gün oruç tutar.

İkincisi ihrâmlıyken kara hayvanlarından birini avlamadır.

"Deniz avı ve yiyeceği size ve yolculara faydalanılan (bir yemiş olarak) helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece kara avı size haram kılındı. (Diriltilip) huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkup sakının."[239]

İhrâmlıyken kara hayvanı avlayan kişi avladığı hayvana denk kurban keser, diliyorsa fakir doyurur veya ona denk oruç tutar.[240]

- Herhangi bir sebeple haccı/umreyi tamamlayamayanlar (ihsar)

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın. (Hac veya umre vazifesini tamamlamaktan herhangi bir özür nedeniyle) alıkonursanız, kolayınıza gelen bir kurban (gönderin)."[241]

– Muhsar; bir hastalık, düşman engellemesi veya benzeri bir sebeple haccı/umreyi tamamlayamayandır. İhrâma giren, hacca/umreye başlayan ancak herhangi bir nedenle haccını tamamlayamayan, kolayına gelen bir kurban keser.

– Şayet kesecek bir kurban bulamazsa sorumluluğu düşer. Muhsarı, temettü kurbanına veya saç kesene kıyas etmek doğru değildir. Zira Allah (cc) her üçünü aynı ayette farklı hükümler olarak zikretmiştir. Hudeybiye Günü Allah Resûlü engellenmiştir. Yanında kurbanı olan kurban kesmiş, olmayanlar saçlarını kesip ihrâmdan çıkmıştır.

– Bir insan ihrâma girdiğinde "şart koşarsa" daha sonra haccı tamamlamasına bir engel çıkarsa, kurban kesmesine lüzum yoktur.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ez-Zubeyr'in kızı Dubaa'nın yanına girdi ve ona, 'Galiba sen hacca gitmek istiyorsun.' dedi.

Dubaa, 'Allah'a yemin ederim, kendimi hasta görüyorum.' deyince;

239. 5/Mâide, 96
240. Tafsilat için bk. s. 394
241. bk. 2/Bakara, 196

Ona şöyle buyurdu: 'Haccet ve şöyle diyerek şart koş: 'Allah'ım, beni, haccımı tamamlamaktan alıkoyacağın yerde ihrâmdan çıkmış olacağım.'

Dubaa o sırada El-Mikdad ibni Esved'in nikahı altındaydı."[242]

Racih olan; kişinin Hacca engel bir durum sezdiğinde şart koşmasının caiz olmasıdır. Hastalık, yol güvenliğinin olmaması vb. durumlarda kişi şart koşabilir.

• Nerede engellenirse kurbanı orada keser: Hudeybiye'de engellenen Allah Resûlü (sav) bulunduğu yerde kurbanı kesmiş ve tıraş olarak ihrâmdan çıkmıştır.

10. Tıraş Olmak

Bayramın birinci günü tıraş olmak haccın vaciplerindendir. Zira ihrâmdan çıkmak tıraş olmaya bağlıdır.[243]

242. Buhari, 5089; Müslim, 1207

243. Kişinin, Akabe cemresini taşladığında mı yoksa tıraş olduğunda mı ihrâmdan çıkacağı ilim ehli arasında ihtilaflıdır. İhtilafın nedeni şu hadistir:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, ihrâma girerken de (şeytan taşlayıp tıraş olarak) ihrâmdan çıktığı sırada (ziyaret/ifâda) tavâfından önce de koku sürerdim". (Buhari, 1539; Müslim, 1189)

Âişe Annemiz, Allah Resûlü'ne, biri ihrâmdan önce biri ihrâmdan çıktıktan sonra iki defa koku sürdüğünü söyler. İkinci koku sürme ifâda tavâfından önce vuku bulur. Allah Resûlü (sav) ifâda tavâfını Kurban Bayramı'nın 1. günü yapmıştır. Hâliyle şu soru gündeme gelir: İfâda tavâfından önce sırasıyla Akabe cemresini taşlama, kurban kesme ve tıraş olma vardır. Acaba Allah Resûlü (sav) bu eylemlerden hangisiyle ihrâmdan çıkmış ve koku sürünmüştür? Bir grup âlim Akabe cemresini taşlayınca ihrâmdan çıktığını -kadınla ilişki hariç- ihrâm yasaklarının kalktığını söylerler. Bir grup âlim de taşlama, kurban ve tıraş olmayla ihrâmdan çıktığını -kadınla ilişki hariç- ihrâm yasaklarının sonlandığını söylerler. Hadis imamları genel olarak "Ka'be'yi ziyaret etmeden" önce lafzına dayanarak şu sonuca ulaşır: Allah Resûlü (sav) o gün amellerini tertip üzere yaptı. Taşladı, kurban kesti ve tıraş oldu. Bu da ihrâmdan tıraş sonrası çıktığını gösterir. Buhari (bk. Kitâbu'l Hac, 143. Bab) ve Tirmizi (bk. Kitâbu'l Hac, 77. Bab) bu istidlalde bulunanlardandır.

Tirmizî (rh) şöyle der:

"Âişe hadisi hasen sahihtir. Allah Resûlü'nün (sav) ashabının ve daha sonraki dönem ilim adamlarının görüşü ve uygulamaları bu hadise göredir ve şöyle derler: 'İhrâmlı kimse bayramın birinci günü şeytanı taşlar kurbanını keser saçını tıraş eder veya kısaltırsa hanımına yaklaşmak dışında her şey helal olmuş olur' Şâfiî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler.

Ömer ibni Hattab'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: 'Bu vazifeleri yapan kimseye kadın ve güzel koku dışında her şey helaldir.' Peygamber'in (sav) ashabından ve daha sonraki dönemlerin âlimlerinden bir kısmının görüşü bu şekildedir. Kûfeliler de aynı görüştedirler." (Tirmizi, 917 No.lu hadis açıklaması)

Konuda açık/sarih gibi görünen naslar olsa da bu naslar sened yönünden problemlidir.

a. Tıraşla İlgili Meseleler

- Efdal olan saçı kesmektir, kısaltmak da caizdir:

"Andolsun ki Allah, Resûl'üne gösterdiği rüyayı hak ile doğruladı. Allah'ın izniyle mutlaka Mescid-i Haram'a emniyet içinde, **saçlarınızı tıraşlı ya da kısaltılmış (olarak)** korkmadan gireceksiniz. (Allah,) bilmediğiniz şeyi bildi ve bundan önce yakın bir fetih olan (Hudeybiye Antlaşması'nı) takdir etti."[244]

Allah (cc) saç tıraşını da saçı kısaltmayı da meşru kabul etmiştir. Kur'ân'ı açıklayan Allah Resûlü (sav), tıraşın daha faziletli olduğunu bildirmiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Allah'ım, saçlarını kazıtanlara merhamet et.' dedi.

Oradakiler, 'Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resûlü!' dediler.

Allah Resûlü (sav) yine, 'Allah'ım, saçlarını kazıtanlara merhamet et.' buyurdu.

Oradakiler yine, 'Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resûlü!' dediler.

Allah Resûlü (sav) devamında, 'Saçlarını kısaltanlara da.' buyurdu.

Nâfi'nin dediğine göre Allah Resûlü (sav) bir veya iki kere 'Allah saçlarını kazıtanlara merhamet etsin.' buyurdu. Başka bir rivayette ise dördüncüde 'saçlarını kısaltanlara da' dedi."[245]

- Kadınlar saçını kesmez, kısaltır

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kadınların (hac ve umre ihramının çıkışında) tıraş olmaları gerekmez. Onlara gereken sadece kısaltmaktır."[246]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Biriniz Akabe cemresine taşı atınca o kimseye kadınlara yaklaşmak dışında her şey helal olur.' " (Ebu Davud, 1978)
İmam Ebû Dâvud hadisi rivayet ettikten sonra, "Bu hadis zayıftır. Haccac (ibni Arta) Zuhri'den işitmemiştir." der.
Hadis, İmam Ahmed'in (rh) Müsned'inde yukarıdaki senedle varid olmuştur. Ahmed'in (rh) rivayetinde "Akabe cemresini taşlar ve tıraş olursanız" ziyadesi vardır. (bk. Ahmed, 24579) Yine hadis, İbni Abbâs (ra) kanalıyla gelmiştir. Ancak Hasen ibni Urenî'nin, İbni Abbâs'tan işitmediği gerekçesiyle isnadında konuşulmuştur. (bk. Neylu'l Evtâr, 2020-2022 No.lu Hadis Şerhi)

244. 48/Fetih, 27
245. Buhari, 1727; Müslim, 1301
246. Ebu Davud, 1984

• Allah Resûlü berbere tıraş olmuş ve sağ taraftan saçını kestirmeye başlamıştır.

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Mina'ya vardı. Müteakiben cemreye giderek orada taş attı. Sonra Mina'daki menziline geldi ve kurban kesti. Arkasından tıraşa başlaması için berbere, önce saçının sağ tarafına sonra da sol tarafına doğru işaret etti. Daha sonra kesilen saçları halka dağıtıldı."[247]

• Saç kısaltmanın şer'i bir ölçüsü yoktur

Fıkıh kitaplarımızda yer alan; saçların nasıl, ne miktar ve hangi aletle kesileceğine dair detaylar, delile dayalı şer'i hükümler değil, örfe dayalı içtihadi hükümlerdir.

• Kel olanın üzerinden sorumluluk düşer

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[248]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[249] [250]

• Hacca ve umreye kıyas ederek saç tıraşı yapılmaz

Hacda ve umrede tıraş bir ibadettir. İbadete kıyas yapılarak hac ve umre dışında ibadet kastıyla tıraş olmak çirkin bidatlerdendir.[251]

247. Müslim, 1305

248. bk. 2/Bakara, 286

249. bk. 64/Teğabûn, 16

250. Bazı kitaplarda, "Kelin başının üstünden ustura geçirmesi müstehaptır -kimisi vaciptir-" demişlerdir. (bk. El-Mebsût, 4/133; El-Mecmû', 8/193-194) Bunun bir delili yoktur.

251. **"Allah Resûlü'nün saç kesimi, saç uzatması, saç şekli ile alakalı takındığı tutum bölümü:**

Allah Resûlü (sav) hacda ibadet kastı olmaksızın saçını tamamen kesmemiştir. Ondan, hac ve umre dışında saçlarını tamamen kestiğine dair herhangi bir delil ulaşmamıştır.

Saçları tamamen kesmek dört kısımdır. Şer'i olan, şirk olan, bid'at olan ve müsaade edilen saç kesim şekli.

Şer'i olan saç kesimi; Hac ve Umre için kesilmesidir.

Şirk olan saç kesimi; Kişinin şeyhi için saçlarını kesmesidir. Çünkü onlar müridlerin saçlarını şeyhleri için keserler. Şöyle derler: 'Saçlarını falan şeyh için kes!' Bu amel şeyhe secde etme cinsindendir. Çünkü saç kesmek; ibadet ve boyun eğmedir. Onlardan çoğu bu ameli, put hâline getirilmiş şeyhlerine yaparlar. Sen müridi şeyhlerine secde düşkünü olarak görürsün ve onlar bu ameli, 'başı yere koymak ve edep' diye isimlendirirler. Yine onların şeyhlere tevbe ettiğini görürsün. Oysa tek olan Allah'tan başka hiç kimseye tevbe etmemek gerekir. Yine onların şeyhleri için saçlarını kestiğini görürsün. Oysa saç kesmek ibadettir ve tek olan Allah'tan başkası için kesilmesi uygun değildir. Araplar/Bedeviler bir esire

b. İhrâmdan Çıkış

Hacı için iki ihrâmdan çıkış (tahallul) vardır:

- İlki; kişinin tıraş olduktan sonra ihrâmdan çıkmasıdır.

Birinci ihrâmdan çıkış kadınla ilişki dışındaki tüm ihrâm yasaklarını kaldırır. Şayet kişi aynı gün akşam olmadan ifâda tavâfını yaparsa -birazdan anlatacağımız- ikinci tahallul de gerçekleşir. Yasaklar tamamen kalkmış olur. Şayet birinci gün akşama kadar ifâda tavâfını yapmazsa tüm ihrâm yasakları devam eder.

Ummu Seleme Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) benim yanımda kalacağı nöbet gecesi Kurban Bayramı'nın birinci günü akşamına rastlıyordu. Allah Resûlü (sav) yanımdayken yanımıza Vehb ibni Zem'a ve beraberinde Ebu Umeyye Kabilesi'nden bir adam geldi. İkisi de gömlek giymiş vaziyetteydiler.

Allah Resûlü (sav) Vehb'e, 'Ey Ebû Abdullah! Farz tavâfını yaptın mı?' buyurdu.

O da, 'Hayır, yapmadım ey Allah'ın Resûlü.' dedi.

eman verdikleri vakit onun saçlarını önden kazıtırlar öyle salıverirlerdi, bunu eman veren kişiye kulluk ve boyun eğme olarak kabul ederlerdi. İşte bu yüzden; kulluk, boyun eğme, zillet olsun diye alnı Allah için yere koymak ibadetin kemalindendir.

Onlar şeyhlerine karşı olan zilletlerinden onun adına yemin etmekle terbiye edilirler. Allah Resûlü'nden (sav) sahih olarak ulaştığına göre o (sav) şöyle demiştir: 'Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse muhakkak ki şirk koşmuştur.' Peki o hâlde Allah'tan başkası adına adak adayanların durumu nicedir…

Bid'at olan saç kesimine gelince: Bu saç kesimi nafile ibadetlerle içli dışlı olanlar ve fakirlerden (Fakir: Sufi, derviş, mürid vb.) çoğunun saç kesimidir. Fakir olduklarının belli olması ve buna paralel olarak bu saç kesmeleri ile askerler, fakihler, hakimler ve bunlar gibi ehli şuur sınıftan ayrı görünmek için böyle keserler.

Allah Resûlü'nden (sav) sahih olarak ulaştığına göre o (sav), Hariciler hakkında şöyle demiştir: 'Onların siması/tanındıkları şey başlarını kazıtmalarıdır.'

Yine Ömer ibni'l Hattâb (ra), Sabîğ ibni'l Âsele kendisine bazı konular hakkında soru sorduğunda başını açmasını emretmiş ve şöyle demiştir: 'Şayet seni saçları kazıtılmış olarak görseydim, Haricilerden olduğundan dolayı gözlerinin içerisinde bulunduğu kafanı gövdesinden alırdım.'

Kişinin, bir yakınının ölmesi gibi musibet zamanlarında saçlarını kesmesi de bidattir. Kadına gelince; onun saçlarını tamamen kesmesi haramdır. Allah Resûlü (sav) Hâlike, Sâlike ve Şâkke'lerden beri olmuştur. Hâlike; musibet anlarında kadının saçlarını kesmesidir. Sâlike; vaveyla koparak, helak olmayı istemek gibi şeylerle kadının sesini yükselmesidir. Şâkke ise kadının üstünü başını yırtmasıdır.

Bir erkeğin bu sebepleri gözeterek saçını kesmesi de Allah ve Resûl'ünün hoş görmediği çirkin bir bid'attir.

Müsaade edilen saç kesimi: Bu saç kesimi rahatsızlıktan, bitten, sivilce gibi başta eza veren şeylerden dolayı yapılan saç kesimidir. Bunda ise herhangi bir sakınca yoktur." (Ahkâmu Ehli'z Zimme, 3/1293)

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Üzerinden gömleği çıkar.' buyurdu.

O da gömleğini başından çıkardı. Arkadaşı da gömleğini başından çıkardı.

Sonra Vehb, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu gömleği çıkarmamızı neden emrettin?' dedi.

Allah Resûlü de (sav), 'Bugün taşları attığınızdan itibaren ihrâmdan çıkmanıza izin verilmiştir. Bugün kadınlara yaklaşma dışında haram kılınan her şey helal kılınmıştır. Eğer bugün siz Ka'be'yi tavâf etmeden akşamlarsanız onu tavâf edene kadar cemreleri taşlamadan önceki durumunuzda ihrâmlı sayılırsınız.' buyurdu."[252] [253]

• İkincisi; ifâda tavâfını yaptıktan sonra ihrâmdan çıkıştır. Artık kadınlara yaklaşmak da dâhil tüm ihrâm yasakları kalkar.

Onuncu gün Amellerinde Tertip

Allah Resûlü (sav) onuncu gün (Kurban Bayramı'nın ilk günü) amellerini bir düzen/tertip içinde yapmıştır. Aslolan onun (sav) sünnetine uymak ve tertibe riayet etmektir. Önce taşlama, sonra kurban, sonra tıraş, sonra ifâda tavâfı …

Şayet kişi kasıtlı olarak bu tertibi bozarsa günahkâr olur.

"Onun emrine muhalefet edenler başlarına bir fitnenin ya da can yakıcı azabın gelmesinden sakınsınlar."[254]

Şayet unutarak, hata ederek veya bilmeyerek düzeni bozarsa bir günah söz konusu olmaz.

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Vedâ Haccı sırasında Minâ'da durdu. İnsanlar ona soru soruyorlardı.

252. Ebu Davud, 1999

253. Cumhur-u ulema bu hadisle amel etmemiş, tıraş olanın her hâlükârda 1. tahallulle ihrâmdan çıkacağını söylemişlerdir. Hadisle amel etmemeye iki gerekçe zikretmişlerdir:
– İsnadında Muhammed ibni İshak (rh) vardır. O (rh) mudellistir. Bu itiraz yersizdir. Zira bu rivayette Muhammed ibni İshak tahdis sigasıyla hadisi nakletmiştir.
– Hadisin hükmünün nesh edildiği söylenmiştir. Bu neshe delalet eden sahih ve sarih bir delil yoktur. Ayrıca İbnu'l Munzir (rh) konu hakkında ihtilaf olduğunu aktarmıştır. (bk. Şerhu Suneni'n Nesâî, 2684 No.lu Hadis Şerhi)

254. bk. 24/Nûr, 63

Bir adam gelerek, 'Farkına varmadan kurban kesmeden önce tıraş oldum.' dedi.

Peygamber (sav), 'Şimdi kurbanını kes, sakıncası yok.' buyurdu.

Bir başkası gelerek, 'Farkına varmadan şeytan taşlamadan önce kurban kestim.' dedi.

Peygamber, 'Şimdi şeytanı taşla, sakıncası yok.' buyurdu.

Yapılması gerekenden önce veya sonra yapılmış olan şeylerle ilgili olarak Peygamber'e (sav) ne sorulduysa Peygamber (sav), 'Yap, bir sakıncası yok.' buyurdu."[255]

Usame ibni Şerik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Hacca niyet ederek Peygamber (sav) ile birlikte yola çıkmıştım. İnsanlar onun yanına gelip soracaklarını soruyorlardı. 'Ey Allah'ın Resûlü! Tavâftan önce sa'y yapmışım.' veya 'Hacla ilgili falan işi sırasından önce, falan işi sırasından sonra yapmışım.' diyenler oldu.

Allah Resûlü de (sav), '**Zararı yok, zararı yok. Ancak, bir kimse zulmederek bir kardeşinin hakkına tecavüz ederse işte o, güçlüğe düştü ve helak oldu.**' buyurdu."[256] [257]

255. Buhari, 83; Müslim, 1306

256. Ebu Davud, 2015

257. Hadisle ilgili iki konuya temas etmek istiyoruz:

– Hadis âlimleri bu hadisi nasıl anlayacaklarına dair ihtilaf etmişlerdir. Buhari (rh), Kitâbu'l Hac, 130. babda, hadisin cahil ve unutan için geçerli olduğunu söylemiştir. Zira bazı rivayetlerde "Fark etmedim." der soruyu soran. Bu da tertibi kasten bozmadığını gösterir. Ayrıca sahabenin ısrarla Allah Resûlü'ne (sav) soru sorması bilinen bir kurala muhalefet ettiklerini ve bunun hükmünü öğrenmek istediklerini gösterir.

Bir grup muhaddis, hadisi, mutlak kabul etmiş; takdîm te'hîr hadise dâhil olduğunu savunmuştur. (bk. Ebu Davud, Kitâbu'l Menâsik, 88. Bab)

– Hadiste geçen "لاَ حَرَجَ/Yap, sorun yok" ifadesi, bazı ilim adamları tarafından bayraklaştırılmış ve neredeyse haccın tüm ahkâmı "kolaylaştırma" adı altında cıvıklaştırılmıştır. (bk. İf'al ve lâ Harec, Selmân El-Avde) Hiç şüphesiz, yapılan çalışmada gaye güzeldir; amaç, hac ibadetini kolaylaştırmak, fıkıh kitaplarında delilsiz olarak zikredilen içtihadi hükümlerin ağırlığından hacıyı kurtarmak/korumaktır. Ancak tepkisel olan her eylem gibi haddini aşmış; ifrata karşı tefrit cephesini oluşturmuştur.

Bu anlayışa karşı kaleme alınan kitaplar arasından biri; Fehd ibni Sa'd Ebu Huseyn'in "Keyfe Nefhemu Et-Teysîr Vekafât mea Kitâbu İf'âl ve lâ Herec" kitabıdır. Kitabı değerli kılan etkenlerden biri Şeyh Abdullah Sa'd'ın yazdığı, kitabı dahi gölgede bırakan ilmî mukaddimedir.

Hiç şüphesiz "kolaylaştırma" şer'i ilkelerden biridir. Ancak tüm şeriatın üzerine bina edildiği temel ilke değildir. Bazıları bu ilkeyi şeriatın aslı hâline getirip, tüm fıkhı ona bina etmek ister. Oysa te-

11. İfâda Tavâfı

İfâda tavâfı, haccın rükunlarındandır. Bu tavâfa, ziyaret tavâfı da denir. Haccın rükunlarından olmasının delili şudur:

"Sonra (saç, tırnak ve bıyıklarını keserek) kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirip **Beyt-i Atik'i/Özgür Ev'i tavaf etsinler.**"[258]

Amra binti Abdurrahman'dan (rh) şöyle rivayet edilmişitir:

"Âişe, Allah Resûlü'ne (sav), 'Safiyye binti Huyey hayız oldu.' demiş.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Belki de bizim yola çıkmamıza mani olacak. Peki, sizinle birlikte tavâf etmedi mi?' diye karşılık vermiş.

Etrafındakiler, 'Evet yaptı.' deyince (Safiyye'ye,) 'Öyleyse yola çıkabilirsin.' buyurmuştur."[259]

Hadisten anlaşılan; şayet Safiyye Annemiz (r.anha) ifâda tavâfını yapmamış olsaydı, Allah Resûlü (sav) ve ailesini alıkoyacak, yani onu bekleyeceklerdi. Bu da arefe vakfesi gibi ifâda tavâfının da rükun olduğunu gösterir. Zira vedâ tavâfı -ileride geleceği gibi- Allah Resûlü'nün emridir, vaciptir. Safiyye Annemizin ifâda tavâfı yapmadan Mekke'yi terkine izin vermeyen Nebi (sav), vedâ tavâfını yapmadan terk etmesine izin vermiştir.

İfâda tavâfının rükun olduğuna dair icma nakledilmiştir.[260]

a. İfâda Tavâfıyla İlgili Meseleler

- İfâda tavâfının vakti

İfâda tavâfının ilk vakti Kurban Bayramı'nın birinci günüdür. Allah Resûlü (sav) taşlama, kurban ve tıraş sonrası akşam olmadan ifâda tavâfını yapmıştır. Şayet ifâda tavâfını ilk gün yapamazsa Zilhicce ayı içinde yapabilir. Zira Zilhicce, hac ayıdır ve Yüce Allah haccın, bilinen aylarda olduğunu haber

şeddüd/sertlik/aşırılık ne kadar tehlikeliyse ölçüsüz kolaylaştırma da bir o kadar tehlikelidir. Zira her ikisi de ana çizginin, sırat-ı mustakimin dışına çıkmaktır. Yukarı doğru savrulmayla (ifrat) aşağı doğru savrulma (tefrit) arasında fark yoktur.

258. 22/Hac, 29

259. Buhari, 328; Müslim, 1211

260. bk. El-Muğnî, 3/390-391, 2554. Mesele

vermiştir.[261] Zilhicce çıkana kadar ifâda tavâfı yapmayan, haccın rükunlarından birini terk etmiş olur. Haccı geçersizdir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[262]

261. bk. 2/Bakara, 197

262. İfâda tavâfının ilk ve son vaktiyle ilgili farklı görüşler nakledilmiştir:

"HANEFÎLER dediler ki: İfâda tavâfının vakti, Kurban Bayramı'nın birinci günü, fecrin doğmasından başlayıp Arafat'taki vakfeden sonra ömrün sonuna kadar devam eder. Hacı adayı Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra, ifâda tavâfını yapmalıdır. Ama Arafat'taki vakfeyi vaktinde yapmayan hacı adayının ifâda tavâfını yapması sahîh olmaz ve haccı bâtıl olur. Hac ayları olarak bilinen Şevval, Zilkâde ve Zilhicce aylarında ifâda tavâfını yapmalıdır. Zilhicce ayında Arafat'ta vakfe yapan bir hacı adayı, bu ayın çıkışına kadar ifâda tavâfını yapmazsa, bu tavâfı diğer yılların bu aylarında yapması gerekir.

MÂLİKİLER dediler ki: İfâda tavâfının vakti, Kurban Bayramı'nın birinci gününden başlayıp Zilhicce ayının sonuna kadar devam eder. Hacı adayı bu tavâfı, bu vakitten sonraya ertelerse kurban kesmesi gerekir ve haccı da sahih olur. Bayram gününden önce ifâda tavâfı yapılamaz. Ama Arafat'taki vakfenin, ne vaktinden önce ne de vaktinden sonra yapılması sahih olmaz.

ŞÂFIÎLER dediler ki: İfâda tavâfının vakti, Kurban Bayramı'nın ilk gecesi, gece yarısından sonra başlar. En fazîletlisi, bu tavâfın Kurban Bayramı günü yapılmasıdır. İfâda tavâfının vakti sonsuzdur. Hacı adayı bu tavâfı dilediği vakte erteleyebilir. Ama bu tavâfı yapmadıkça kadınlarla cinsel ilişki kurması helâl olmaz, ihrâmlılar gibidir. Tavâfı yaptıktan sonra ihrâmdan çıkmış olur. Kadınlara yanaşması da helâl olur. Geriye sâdece teşrîk günlerinde şeytan taşlaması ve Minâ'da gecelemesi kalır ki, bunlar da vâcibtir. Bunları hac amellerinin sırasına göre ihrâmdan çıktıktan sonra yapması gerekir.

HANBELÎLER dediler ki: Rükün olan ifâda tavâfı, Arafat'ta vakfe yapmış olan kişi için Kurban Bayramının ilk gecesi, gece yarısından sonra başlar. Arafat'ta vakfe yapmadan önce bu tavâfı yapmak sahîh olmaz. Vakfeden önce tavâf eden kişinin haccı bâtıl olur. Hanefîler de bu görüştedirler. Bu tavâfın vaktinin sonu yoktur. Kişi, yapmamış olduğu bu tavâfı sağ olduğu sürece yapabilir. Vaktin sınırlandırılması dışında, bu konuda Hanbelîlerle Hanefîler aynı görüştedirler." (Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, 2/930-391)

Deriz ki:Tavâfın ilk vaktinin arefe gecesi gece yarısından sonra başlıyor olması, isabetli değildir. Zira bunun delili Allah Resûlü'nün özür sahiplerine verdiği izindir. Daha önce de geçtiği gibi Allah Resûlü özür sahiplerine bazı izinler vermiştir.

Sâlim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer, ailesinden zayıf durumda olan kimseleri önceden gönderirdi. Onlar da (Muzdelife'de) Meş'ar-ı Haram'da dururlar ve dilleri döndüğünce Allah'ı zikrederlerdi. Sonra devlet başkanı Muzdelife'de vakfe yapmadan ve dönmeden önce onlar (Minâ'ya) doğru giderdi. Bazıları Minâ'ya sabah namazı vakti, bazıları da daha sonra varırdı. Minâ'ya vardıkları zaman da cemreye taş atarlardı. İbni Ömer, 'Böyle kimselere Allah Resûlü (önden gitmeleri konusunda) ruhsat vermiştir.' demiştir." (Buhari, 1676; Müslim, 1295)

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sevde, insanlar kalabalık oluşturmadan önce gitme hususunda Allah Resûlü'nden izin istedi. -O ağır canlı bir kimse idi.- Allah Resûlü de ona izin verdi, o da kalabalık olmadan gitti. Biz ise sabaha kadar kaldık. Sonra Peygamber'in emri ile yola koyulduk. Yemin olsun ki, Sevde gibi ben de Allah Resûlü'nden izin istemiş olsaydım (o gün için) beni en çok sevindiren şey bu olurdu." (Buhari, 1681; Müslim, 1290)

Özür sahiplerinin hac eylemlerini erkenden/önden yapması, izdihama kalmamaları içindir. Özrü olmayanı özrü olana kıyas etmek doğru değildir.

İfâda tavâfının son vaktinin ömür boyu olması da isabetli bir görüş değildir. Zira Yüce Allah, haccın bilinen hac aylarında olduğunu söylemiştir. Şevval, Zilkade ve Zilhicce hac aylarıdır. (bk. 2/Bakara, 197) Kim bu ayların dışında hac menasikinin geçerli olduğunu söylüyorsa delil getirmelidir.

- İfâda tavâfıyla ihrâm biter

İfâda tavâfıyla birlikte tüm ihrâm yasakları sonlanır.

- İfâda tavâfında çalımlı yürümek/remel yoktur.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav), ifâda tavâfının hiçbir turunda remel yapmamıştır."[263]

b. İfâda Tavâfının Sıhhat Şartları[264]

c. Hayızlı Kadının İfâda Tavâfı

Bilindiği gibi ifâda tavâfı, rükundur ve Allah Resûlü (sav) hayızlı kadına tavâfı yasaklamıştır.

Âişe Annemiz (r.anha) hayız olup ağladığında Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bu, Allah'ın, Âdem'in tüm kızlarına yazdığı bir durumdur. Ka'be'yi tavaf etmek dışında bir hacının yaptığı her şeyi yap!"[265]

Yine Allah Resûlü (sav) ifâda tavâfını yapmayan Safiyye Annemiz (r.anha) için kafileyi alıkoyacağını bildirmiştir.

Amra binti Abdurrahmân'dan (rh) şöyle rivayet edilmişitir:

"Âişe, Allah Resûlü'ne (sav), 'Safiyye binti Huyey hayız oldu.' demiş.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Belki de bizim yola çıkmamıza mani olacak. Peki, sizinle birlikte tavâf etmedi mi?' diye karşılık vermiş.

Etrafındakiler, 'Evet yaptı.' deyince (Safiyye'ye,) 'Öyleyse yola çıkabilirsin.' buyurmuştur."[266]

Geçmişte bir kadın ifâda tavâfı yapmadan hayız olursa; ya kafile bekletilir ya da o kadın için birileri bekler, temizlenip tavâf yaptıktan sonra yola çıkılırdı. Bugün için tüm hac yolculukları bir organizasyon dâhilinde yapıldığından kafile bekletmek, uçak ertelemek veya Mekke'de izinsiz kalmak mümkün değildir. Hâliyle bugünün kadını için yapılacak şeyler şunlardır:

263. Ebu Davud, 2001; İbni Mace, 3060
264. Tavâfın sıhhat şartları için bk. s. 408
265. Buhari, 294
266. Buhari, 328; Müslim, 1211

– Şayet yapılabiliyorsa ilaç kullanarak hayız günlerini ertelemek.

– İstenmeyen bir durum söz konusu olur ve hayız olursa tıbbi yardım alarak hayızı kesmek ve ifâda tavâfı yapmak.

– Bunların hiçbiri olmuyorsa ifâda tavâfını yapıp hac kafilesiyle birlikte yurduna dönmek. Zira Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez.[267]

267. Bu konuyu detaylı bir şekilde ele alıp değerlendiren, kendi ifadesiyle zamanın ihtiyacını gözeterek konuda içtihad etmek durumunda kalan İbni Teymiyye'dir (rh) (bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 26/176-241). Onun görüşlerini özetleyen öğrencisi İbni Kayyim'den (rh) özetle aktarıyorum:

"Kafilelerin âdetli kadınlar için bekletilmesinin mümkün olmadığı günümüzde ise, sekiz ihtimalden birisi söz konusu olacaktır:

– Kadına 'Kafile gitse bile sen Mekke'de bekle, temizlen ve tavâfını eda et.' denebilir. Ancak böyle bir uygulama, Mekke'nin yabancısı olan bir kadının, yalnız başına orada kalmasıyla birçok fesat ve zararla karşılaşmasına sebep olacaktır.

– Şartını yerine getirmekten aciz olduğuna göre, ifâda tavâfı düşmüştür.

– Âdet döneminin başlayacağından korktuğunda ya da geleceğini yakinen bildiğinde, ifâda tavâfını zamanından önce eda eder.

– Âdet döneminin hac günlerine rast geleceğini tahmin ettiği, hac ibadetine başlaması hâlinde âdet göreceğini bildiği zaman hac ibadetinin farziyeti ondan düşer. Âdetten kesilip menopoz dönemine girdiği zaman ancak hac kendisine farz olur.

– Aksine haccını eda edebilir. Âdet görüp tavâf ya da Mekke'de bekleme imkânı kalmayınca ülkesine ihrâmlı olarak geri döner. Temizlenip geri gelip ifada tavâfını yapıncaya kadar her türlü cinsel ilişkiden uzak durur. Bu süre yıllarca sürse de ihrâm yasaklarına riayet edilir. Temizlenip tavâf için geldiğinde, yine âdet görürse yine geri dönüp temizlenmeyi bekler. Bu durum temizlik dönemine rast gelecek bir seneye kadar böyle sürüp gider.

– Aksine Mekke'de kalma imkânı olmayınca, muhsar gibi ihrâmdan çıkar. Hac vecibesi boynunda borç kalır. Daha sonra tekrar hacca gitme imkânı bulduğu zaman yeniden hacca gider. Yine aynı durum ile karşılaşırsa, yine aynı şekilde davranır. Temiz olarak tavâf imkânı buluncaya kadar durum böyle sürer gider.

– Kötürümler gibi yerine birini vekil olarak göndererek haccını eda eder. Böyle bir durumda, ondan sonra âdeti bitse bile, haccı yerine getirilmiş olacaktır.

– Gücünün yettiği oranda hac menasikini yerine getirir. Gücünün yetmediği şartlar ve vacibler ise üzerinden düşer.

İşte bu sekiz değerlendirmeden biri olabilir, fazlası olmaz. Şeriatın bunların içinden sekiz ihtimalden başkasını emretmeyeceği bilinmektedir.

• Birinci görüşün değerlendirmesi: Her ne kadar bazı fakihlerin görüşleri ise de bu durumda ona itibar edilmez.

• İkinci değerlendirme: Bu da ifâda tavâfının düşmesidir. Bugüne kadar böyle bir görüş ileri süren olmadığı gibi, böyle bir şey söylemek de mümkün değildir. Çünkü bu, haccın en büyük rüknudur. Bizzat eda edilmesi istenen bir rükundur. Arafat vakfesi ve diğerleri bu tavâfa hazırlıktan ibaret sayılır.

• Üçüncü değerlendirme: Bu, âdetli kadının zamanında yapmama korkusu hâlinde ifâda tavâfını, zamanından önce eda etmesi ihtimalidir ki, böyle bir görüşe de yer verilmemiştir. Böylesi bir fetva vermek Arafat gününden önce Arafat vakfesi yapmak gibi bir şeydir. Her ikisi de mümkün değildir.

• Dördüncü değerlendirme: Böyle bir tehlikesi olan kadından hac farziyetinin düşmesidir. Bu görüş her ne kadar önceki ihtimallere göre fıkıh mantığına oldukça uygun ise de, -ki hac, yol ya da Mekke'de

- İfâda tavâfının sünnetleri[268]
- İfâda tavâfında mübah olan şeyler[269]

12. Teşrîk Günleri Amelleri

Kurban Bayramı'nın 2, 3 ve 4. günleri teşrîk günleridir. Bugünlerde yapılması vacip olan ameller vardır. Bunlardan biri de her gün üç cemreyi taşlamak ve Minâ'da gecelemektir.

---

can emniyetinin olmaması, malına zarar versin ya da vermesin tutuklanma (ki bu konuda iki görüş bulunmaktadır), kadının mahreminin olmaması gibi bundan daha düşük sebeplerle farz olmaktan çıkmaktadır- bu iki sebepten dolayı mümkün değildir:

Öncelikle bu görüş, kadınların birçoğu hatta ekserisinden haccın düşmesini gerektirir. Çünkü her bir kadın âdet olmaktan ve henüz temizlenmeden kafilenin Mekke'den çıkmasından korkmaktadır. Bu ise batıldır. Zira ibadetlerin kimi şart rükunları, acziyete rağmen düşmez.

• Beşinci değerlendirme: Bir sonraki yıla kadar, kadının ihrâmlı olarak, -her türlü cinsel ilişki yasağı altında- memleketine geri dönmesi, bir sonraki yıl geri dönerek haccını eda etmesi. Hac esnasında yine âdet görürse tekrar aynı şekilde geri döner, hacca geldiği her yıl aynı uygulamaya muhatap olur. Bu ise şeriatın reddettiği hususlardan olduğu gibi, O'nun (cc) rahmet, hikmet, maslahat ve ihsan özellikleri ile de bağdaşmaz. Zira Allah Teâlâ ümmeti bu ya da buna yakın bir zorluk ile yükümlü kılmamıştır.

• Altıncı değerlendirme: Kadının muhsar gibi ihrâmdan çıkması. Bu bir önceki ihtimalden daha fakihçe bir yaklaşımdır. Zira bu durumdaki bir kadının hac ibadetlerini tamamlamasını, Mekke'de kalma korkusu engellemektedir. Bu, aynen Ka'be'ye vardıktan sonra, düşman tarafından tavâf etmekten engellenme durumuna benzemektedir. Ancak böylesi bir değerlendirme de zayıftır. Çünkü ihsar, hac zamanı bir kişinin Beytullah'a ulaşmasının, harici bir sebep dolayısıyla engellenmesidir. Burada ise kadın Beytullah'a varmıştır. Düşman, hastalık ya da yol harçlığını kaybetme gibi bir korku da bulunmamaktadır.

• Yedinci değerlendirme: Âdet olma korkusu sardığında yerine bedel olarak birisini göndermesi gerekir. Bu aynen kendi başına hac yapmaktan aciz kalan ma'dûb gibidir. Bu değerlendirmede bulunan, kadının hac ibadetlerini tamamlamaktan aciz olduğunu da dikkate almış olsaydı, en güzeli bu olurdu. Ne var ki bu batıldır. Zira yerine bedel göndermesi gereken ma'dûb kişi, mazeretin kesilmesinden ümidini kesen kişidir. Dolayısıyla sonradan ortaya çıkıp iyileşme ihtimali olan hastalık ile hapis yatma gibi bitme ihtimali olan bir mazeret varsa, böyle birisinin yerine bedel göndermesi doğru olmaz. Söz konusu kadın ise mazeretinin bitmesinden ümidini kesmemiştir. Çünkü âdeti menopoz dönemine kadar süreceği gibi, kendi ya da başkasının bir etkisi ile yeis yaşına ermeden de kesilebilir. O zaman ne hakikaten ne de hükmen ma'dûb hükmünde sayılmaz.

• Bu değerlendirmelerin tamamı geçersizse, geriye yalnızca, kadının âdetli olarak tavâfını yapacağını ifade eden sekizinci değerlendirme kalmaktadır. Bu durum kadın için, mescide girebileceği ve tavâfını yapabileceği bir zaruret hâli sayılır. Böyle bir uygulamada şeriatın kurallarına aykırı bir durum söz konusu değildir. Aksine tam uygundur. Çünkü sonuçta burada yapılmak istenen acziyet sebebiyle bir vacip ya da şartın düşmesidir. Şeriatta ise acziyet hâlinde vücubiyet, zaruret hâlinde haramlık söz konusu olmaz." (İ'lâmu'l Muvakkiîn, 3-4/48-52)

268. İfâda tavâfının sünnetleri için bk. s. 409

269. İfâda tavâfında mübah olan şeyler için bk. s. 416

a. Cemreleri Taşlamak

• Üç ayrı cemreyi taşlamak

Teşrîk günleri zevalden/öğleden sonra taşlama yapılır.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü Kurban Bayramı günü kuşluk vaktinde Cemre'yi taşladı. Sonraki taşlamaya ise Güneş zeval bulunca (öğleden sonra) başladı."[270]

Şayet hac imamı (veya organizasyon sorumlusu) bir vakit tayin etmişse, o vakitte taşlar.

Vebera'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e 'Şeytanı ne zaman taşlayayım?' diye sordum.

İbni Ömer şöyle dedi: 'İmamın taşladığında sen de taşla.'

Ben soruyu tekrar sordum.

O şöyle dedi: 'Biz taşlamak için zaman kollardık, Güneş batıya döndü mü biz de taşlardık.' "[271]

Özellikle günümüzde oluşan yoğunluk nedeniyle, düzenleme yapmak bir zorunluluktur. Hacca gidenlerin izdiham oluşmasın diye yapılan düzenlemelere riayet etmesi, sünnetlerde ısrar etmemesi gerekir.[272]

270. Müslim, 1299

271. Buhari, 1746

272. "Gereksiz ve sadece taassuptan kaynaklanan bu ısrar neticesinde ortaya çıkan izdihamdan dolayı her yıl onlarca Müslüman vefat etmektedir. Malik b. Nebi, Muhammed Gazali, Yûsuf Karadâvî, Abdullah b. Zeyd el-Mahmudi gibi muasır bazı alimler günün herhangi bir saatinde cemre taşlarını atmanın caiz olduğuna dair fetva vermişlerdir. Vedâ Haccı'nda ashab, Peygamber'e değişik sorular yöneltti. Biri, 'Ey Allah'ın Resûlü! Farkına varmadan, kurban kesmeden önce tıraş olunursa ne olur?' dedi. Peygamber, 'Sakıncası yok.' buyurdu. Bir başka sahabi, 'Ey Allah'ın Resûlü! Şeytan taşlamadan önce kurban kestim, sakıncası var mı?' dedi. Peygamber ona da, 'Sakıncası yok.' buyurdu. Ravi diyor ki: Peygamber o gün kendisine sorulan her soruya, 'Yapın, sakıncası yok.' buyurdu (Malik, Muvatta', 500). Çağımız ulemasından Abdulcelil İsa, Peygamber'e yirmi dört soru yöneltildiğini, Peygamber'in hepsine de 'Yapın, sakıncası yok.' dediğini aktarır (Gazzâlî, Düstûr, 76). Peygamber'in bu uygulamaları şeytan taşlamada her yıl binlerce Müslüman'ın vefatına neden olan izdiham sorununa bir çözüm değil midir? Yani taşlamanın günün her saatinde yapılabileceğine delil değil midir? Çağımız düşünürlerinden Malik b. Nebi, recm esnasında izdihamdan uzak bir yerden taşlarını atıyordu. Nedeni sorulunca, 'Ben Peygamber'in, 'Sizleri bir şeyden alıkoyduysam yapabildiğiniz kadarını yapın.' (Müslim, Fedail, 130) emrini yerine getiriyorum, izdihamda ayaklar altında ezilmenin bir anlamı yok.' dedi. (Gazzâlî, Düstûr, 75)" (Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 327)

• Sırasıyla küçük, orta ve büyük cemreyi taşlamak

Sâlim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer (ra) küçük şeytanı taşladığında yedi taş atar, her birinin ardından tekbir getirirdi. Sonra ilerler ve vadinin alt yanına iner, orada kıbleye dönerek uzunca durur, dua eder ve ellerini kaldırırdı. Sonra orta şeytanı taşlardı. Sonra sola döner, vadinin alt yanına iner, kıbleye döner, uzunca durarak dua eder, ellerini kaldırırdı. Sonra büyük şeytana vadinin altından taş atar, onun yanında durmazdı. Sonra da 'Peygamber'in (sav) böyle yaptığını gördüm.' diyerek giderdi."[273]

Hadisten anlaşıldığı üzere;

– Her cemreye yedi taş atar

– Her taşla beraber tekbir getirir

– Küçük ve orta cemreyi taşladıktan sonra kıbleye yönelip ellerini kaldırarak uzunca dua eder. Büyük cemreyi taşlayınca dua etmeden devam eder.

• Taşlar parmak arasından atılacak boyutta olmalıdır

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Akabe sabahı bineği üzerinde bana, 'Benim için taş toplar mısın?' buyurdu. Ben de ona gerekli taşları topladım, **taşların büyüklüğü sapan taşı gibiydi. Taşları eline koyduğumda bana, 'İşte böylelerini topla.' dedi.**"[274]

"Son 40 yılda hacda meydana gelen ve izdihamdan kaynaklanan facialar ile gerçekleşen ölümler şöyle sıralandı:

– 24 Eylül 2015: Mina'da meydana gelen izdiham nedeniyle son belirlemelere göre 753 kişi öldü, 887 kişi yaralandı.

– 12 Ocak 2006: Şeytan taşlama sırasında çıkan izdihamda 364 kişi öldü.

– 1 Şubat 2004: Şeytan taşlamanın ilk günü meydana gelen izdihamda 251 kişi öldü.

– 11 Şubat 2003: Şeytan taşlamanın ilk günü çıkan izdihamda 6'sı kadın, 14 kişi öldü.

– 5 Mart 2001: Şeytan taşlama sırasında 35 kişi öldü, çok sayıda kişi ise hafif şekilde yaralandı.

– 9 Nisan 1998: Mina'da çıkan izdihamda 118 kişi öldü, 180 kişi yaralandı.

– 24 Mayıs 1994: Şeytan taşlama sırasında çıkan izdihamda 270 kişi öldü.

– 2 Temmuz 1990: Mina'da tünelde çıkan izdihamda bin 426 kişi öldü." (İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.)

273. Buhari, 1751

274. Nesai, 3059

Bugün şeytan taşlamada kullanılan taşlarla ilgili yanlışlar/bidatler vardır.

"Şeytan taşlamaya giderken yıkanmak, yedi taşı Muzdelife'den, diğerlerini de Muhassir Vadisi'nden getirmek, cemre mahallinde bulunan bazı mescitleri tavâf etmek, taşları atmadan onları yıkamak, tekbir yerine tesbih getirmek, tekbirlere bazı dualar ilave etmek, her taş atımıyla bismillah vellahu ekber demek, taşları atarken parmakları belli biçimlerde kullanmak, taşları atarken belli bir mesafede durmak, taşlarla beraber pabuç, şemsiye vs. fırlatmak."[275]

"Bazı hacıların Muzdelife'ye iner inmez, henüz akşam ve yatsı namazlarını kılmadan, hemen taş toplamaya başlamaları, cemrelere atılacak taşların, mutlaka Muzdelife'den alınması gerektiğine inanmaları hatadır.

Bu taşlar Harem'in neresinden olsa alınabilir. Peygamber (sav) Akabe cemresine atılacak taşların Muzdelife'den alınmasını emretmemiş, yalnız sabahleyin Muzdelife'den ayrılırken -Minâ'ya girdikten sonra- Akabe cemresine atılması için taş toplamıştır. Fakat diğer cemrelere atılacak taşları Minâ'dan almıştır.

Taş atmak için cemrelerin yanında yığılmak, dövüşmek büyük hatadır. Meşru olan, yumuşaklıkla ve mümkün olduğu kadar kimseyi incitmeden taş atmaya çalışmaktır.

Taşların hepsini birden atmak da hatadır. Âlimler, böyle yapanın sadece bir tek taş atmış sayılacağını söylemişlerdir."[276]

- Minâ'dan ayrılmada acele etmek

"Allah'ı sayılı günlerde (Kurban Bayramı'nın 2, 3, ve 4. günlerinde) anın. Her kim ilk iki günde (bayramın 3. günü Minâ'dan ayrılmak için) acele ederse ona bir günah yoktur. Allah'tan korkup sakınan kimse ilk iki günden sonraya ertelerse (son güne kadar Minâ'da kalırsa) ona da günah yoktur. Allah'tan korkup sakının ve (diriltilip) O'nun huzurunda haşrolacağınızı bilin."[277]

Bu, Yüce Allah'ın hacılara tanıdığı bir ruhsattır. Dileyen hacı, bayramın 2 ve 3. günü taşlamaları bitirdikten sonra, 4. günü beklemeden Minâ'dan ayrılabilir.

275. Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 330-331
276. age. 335-336
277. 2/Bakara, 203

Şayet acele etmez ve Minâ'da kalırsa, bayramın 4. günü taşlamayı bitirir ve Minâ'dan ayrılır. Taşlamanın bitmesi Minâ amellerinin (teşrîk günleri amellerinin) bitimidir.

- Taşlamaya güç yetiremeyenden sorumluluk düşer

Hastalık, zayıflık vb. nedenlerle bir insan taşlama yapamazsa ondan sorumluluk düşer.

"Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez."[278]

"Allah'tan gücünüz yettiğince korkup sakının."[279] [280]

b. Minâ'da Gecelemek

Kurban Bayramı günlerinde Minâ'da gecelemek, haccın vaciplerindendir.

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abbâs (ra) hacılara su verme sebebiyle Minâ gecelerinde Mekke'de kalmak için Peygamber'den (sav) izin istedi, Peygamber de ona izin verdi."[281]

Âsım ibni Adiyy'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) deve çobanlarına teşrîk gecelerinde Minâ dışında gecelemeye ruhsat verdi. Ayrıca Minâ; bayram günü kalabalıklaşmadan birinci günü erkenden ve sonraki günlerin taşlarını da aynı günde atmalarına izin verdi."[282]

278. bk. 2/Bakara, 286

279. bk. 64/Teğabûn, 16

280. Bir özür nedeniyle taşlama yapmayanın yerine başkasını vekil kılacağı, delili olmayan bir görüştür. Zira Allah Resûlü (sav) özrü olmayan birçok kadını erkenden Minâ'ya yollamış ve meşru vaktinden önce taşlamalarını sağlamıştır. Yine özel görevi olan sahabelere gerekirse iki günün amelini bir günde yapmalarını, taşlamayı bizzat kendilerinin yapmasını emretmiştir.

Konu hakkında zikredilen delil ise zayıftır.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile haccettiğimizde kadınların yerine telbiye getirir ve çocukların yerine de şeytan taşlardık." (Tirmizi, 927)

Tirmizî (rh) hadisin hem sened hem de metin yönünden zayıflığını şöyle ifade eder:

"Bu hadis garibtir, hadisi sadece bu şekliyle bilmekteyiz. İlim adamları kadının yerine başkasının telbiye getiremeyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Kadın kendisi telbiye getirmelidir, telbiye getirirken yüksek sesle getirmesi mekruhtur." (Tirmizi, 927 No.lu hadis açıklaması)

Ayrıca isnadında Eş'as ibni Sevvâr vardır, o zayıf bir ravidir. Yine senedde Ebu'z Zubeyr El-Mekkî vardır. O müdellistir ve bu hadisi an'ane lafzıyla nakletmiştir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 927 No.lu Hadis Şerhi)

281. Buhari, 1745

282. Ebu Davud, 1975; Tirmizi, 955

Özür sahiplerinin izin alarak teşrîk günlerinde Minâ'da gecelememesi, özrü olmayanlar için Minâ'da gecelemenin vacip olduğunu gösterir. Özür sahipleri hac emîrinden/bir âlimden fetva alarak, Minâ'da gecelemeyebilirler. Zira neyin özür olduğuna insanlar karar verdiğinde, alışverişi dahi özür kapsamına sokabiliyorlar.

c. Teşrîk Günlerinde Tekbir

Yüce Allah, her iki bayramda da Müslimlerin O'nu zikretmesini, hususen tekbir getirmelerini istemiştir.

Allah (cc), Kurban Bayramı ile ilgili şöyle buyurur:

"Allah'ı sayılı günlerde (Kurban Bayramı'nın 2, 3, ve 4. günlerinde) anın."[283]

Abdullah ibni Abbâs (ra), sayılı günlerin "Kurban Bayramı" günleri olduğunu söylemiştir.[284]

Kurban tekbirlerinin ne zaman başlayacağı ve ne zaman sonlanacağı konusunda Allah Resûlü'nden (sav) bir nas yoktur. Bu konuda en sahih rivayetler Alî ve İbni Mes'ûd'dan (r.anhuma) gelen (kendi görüşleri olan) rivayetlerdir. Buna göre, Kurban Bayramı tekbirleri, Arefe Günü sabah namazında başlar. Kurban Bayramı'nın (Minâ Günleri'nin) sonunda biter.[285]

Şakîk'ten şöyle rivayet edilmiştir:

"Alî (ra), arefe sabahında sabah namazının akabinde tekbirlere başlardı. Tekbirleri, imam son teşrîk gününde namaz kılana kadar da sonlandırmazdı. Son olarak ikindi namazından sonra da tekbir getirirdi."[286]

Yahyâ ibni Saîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs arefe sabahından son teşrîk gününün ikindi namazına kadar tekbir getirirdi."[287]

Umeyr ibni Saîd'den şöyle rivayet edilmiştir:

283. 2/Bakara, 203
284. bk. Buhari, Kitâbu'l İydeyn, 11. Bab başlığı, muallak olarak
285. bk. Fethu'l Bârî, Kitâbu'l İydeyn, 12. Bab başlığı şerhi
286. El-Mustedrek, 1113
287. age. 1114

"İbni Mes'ûd bize geldi. Arefe Günü sabah namazından son teşrîk gününün ikindi namazına kadar tekbir getiriyordu."[288]

Bu iki bayramda getirilecek tekbirler, yüksek sesle olmalı; evde, işte, çarşıda namazların akabinde tekbir getirilmelidir.

Buhari (rh) şu eserleri nakleder:

"**Minâ Günleri'nde ve Arafat'a Giderken Tekbir Getirmek**

Ömer Minâ'da iken çadırından yüksek sesle tekbir getirir ve mescidde bulunanlar onun sesini duyup tekbir getirmeye başlardı. Daha sonra da çarşı pazardaki ahali tekbir getirirdi. Bu şekilde tekbirler Minâ semalarında dalga dalga yayılırdı. Abdullah ibni Ömer de bu günlerde, Minâ'da iken, her yerde; namazların arkasından, yatağında yatarken, çadırının içinde iken, otururken ve yürürken tekbir getirirdi. Meymune de Kurban Bayramı gününde tekbir getirirdi. Kadınlar, Ebân ibni Osmân ile Ömer ibni Abdulaziz'in arkasında, teşrîk günlerinin gecelerinde, mescidde erkeklerle birlikte tekbir getirirlerdi."[289]

Yalnızca bayram namazı kılınan yerlerde tekbir getirmek, onun dışında tekbirleri terk etmek sünnete aykırıdır. Asr-ı Saadet'te bayram boyunca, her yerde, bireysel ve toplu olarak kadın ve erkek birlikte tekbir getirirdi.

Allah Resûlü'nden (sav) özel bir tekbir sigası varid olmamıştır. Sahabeden muhtelif sigalar varid olmuştur. Bu da aslolanın tekbir getirmek olduğunu, dileyenin dilediği sigayla Allah'ı (cc) tekbir edebileceğini gösterir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

13. Vedâ Tavâfı

Hac menasikini bitiren kişinin vedâ tavâfı yapması, Allah Resûlü'nün emri, haccın vaciplerindendir.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Hac yapan) kimselere son olarak Ka'be'ye uğramaları emredilmiştir. Ancak bu, âdet gören kadınlar için hafifletilmiştir."[290]

288. age. 1115
289. Buhari, Kitabu'l İydeyn, 12. Bab başlığı
290. Buhari, 1755; Müslim, 1328

• Hayızlının vedâ tavâfı

Vedâ tavâfı yapmadan hayız olanlara Allah Resûlü (sav) izin vermiştir.

İkrime'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a (ra) ifâda tavâfı yaptıktan sonra âdet gören kadının durumu soruldu. O, 'Kadın (vedâ tavâfı yapmaksızın) memleketine dönebilir.' dedi.

Soruyu soranlar, 'Biz Zeyd'in görüşünü esas alırız. Onun görüşünü bırakıp seninkini almayız.' dediler.

İbni Abbâs, 'Medine'ye gittiğinizde bunu sorun.' dedi.

Medine'ye gelince sordular. Sordukları kimseler arasında Ummu Suleym de vardı. O, Safiyye ile ilgili hadisi anlattı."[291]

İbni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kim hac yaparsa hacdaki son görevi Ka'be'yi tavâf etmek olsun ancak o günler de hayızlı olan kadınlar bunun dışındadır. Allah Resûlü (sav) onların vedâ tavâfını yapmadan Mekke'den ayrılmalarına izin vermiştir."[292]

• Vedâ tavâfı yapan, Mekke'den ayrılmalıdır

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Umre için Ten'îm'den ihrâma girdim. Mekke'ye gelip umremi yaptım. Allah Resûlü (sav), beni Ebtah denilen yerde bekliyordu. Ben umremi bitirince yola çıkmak için insanlara emir verdi ve Ka'be'yi tavâf etti. Sonra Mekke'den Medine'ye doğru yola çıktı."[293]

Allah Resûlü (sav) Mekke'den ayrılmadan önce vedâ tavâfını yapmış, sonrasında Mekke'den ayrılmıştır.

• Veda tavâfının sıhhat şartları, gerekleri ve sünnetleri

Bu konunun detaylarını kudûm tavâfıyla ilgili sayfalarda detaylıca açıklamıştık.[294]

291. Buhari, 1758-1759
292. Tirmizi, 944
293. Ebu Davud, 2005
294. Veda tavâfının sıhhat şartları, gerekleri ve sünnetleri için bk. s. 408-409

UMRE

Umrenin Tanımı

Umre kelime olarak, "u-m-r" kökünden türemiştir. Bu kelimenin kök anlamı beka ve zamana yayılma, zamanın uzamasıdır.[1] Araplar bu kelimeyi harap olmanın zıddı olan **imar** anlamında kullanır. Kelimenin kullanıldığı anlamlardan biri de **ömürdür. Sevgiyi imar etmek** için yapılan **ziyarete** aynı kökten imar/itimar kelimeleri kullanılır. **Tamir etmek** de aynı köktendir. Yöneticilerin **başına taktığı takıya** (taç vb.) aynı kökten "a'mar" denir.[2]

Şeriatta umre; ihrâm, tavâf ve sa'ydan oluşan ibadetin özel ismidir. Küçük hac olarak da bilinen umreye bu ismin verilmesinin nedeninde farklı görüşler öne sürülmüştür:

– Mescid-i Haram'ı (manen) imar etmeden ötürü böyle denmiş olabilir.[3]

Bilindiği gibi umre, yılın tüm günlerinde yapılabilen bir ibadettir. Hac gibi yılın belli günlerinde yapılma zorunluluğu yoktur. Bu ibadet nedeniyle yılın tüm mevsimlerinde insanlar Mescid-i Haram'a gelir, orayı imar eder. Bu, ibadet ve taatle yapılan manevi imardır.

– Ziyaret anlamı gözetilerek de bu kelime kullanılmış olabilir. Umrenin

1. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 4/140, u-m-r maddesi
2. bk. El-Mufredât, s. 586-587, u-m-r maddesi
3. bk. Fethu'l Bârî, 1773 No.lu Hadis Şerhi

anlamlarından biri ziyaret, biri de yönelmek/kastetmektir.[4] Umre yapan, Allah'ın evini ziyaret edip oraya yönelir. Bu hususi ziyaret, umre diye isimlendirilmiştir.

– Umre yapan, kalbini tamir etmiş, eskiyen muhabbeti imar etmiş olur. Zira insan, kullandığı şeyi eskitir, yıpratır. Bir elbise nasıl eskiyor, soluyor ve yıpranıyorsa; kalp de yıpranır, solar. Şeriat, yıpranan kalpleri onarmayı, yenilemeyi teşvik eder. Örneğin Allah Resûlü'nün (sav) şöyle dediği nakledilmiştir:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'İmanınızı sık sık yenileyin!' dedi.

'İmanlarımızı nasıl yenileyelim, ey Allah'ın Resûlü?' diye soruldu.

Allah Resûlü (sav), '(Hakkıyla) Lailaheillallah sözünü çokça söyleyerek.' buyurdu."[5]

Umre de kalbi onarma ibadetidir. Kişi, Allah'ın evine doğru yaptığı bu yolculukta, aslında kendi içine yönelir. Unuttuğu değerleri hatırlar, unutturucu etkenlerden bir müddet uzaklaşır. Bu ibadetin gaye ve hikmetlerini bilerek şuurlu bir hâlde ibadetini ifa ederse, arınır. Onu ağırlaştıran, İlahi rahmetle arasına birer engel oluşturan manevi yüklerinden kurtulur.

– Ömür anlamı gözetilerek de bu ibadete umre denmiş olabilir. Bilindiği gibi Müslim'in biri maddi biri manevi olmak üzere iki ömrü vardır. Maddi ömür, bizim için takdir edilen yaş/yıl sayısıdır. Manevi ömür, o yaşa sığdırdığımız salih amel, İslami hizmet, faydalı eser, dokunduğumuz insan, kazandığımız kalptir… Umre manevi ömrümüzü arttıran, onu olgunlaştıran ve birçok salih amelle süsleyen bir ameldir. Biyolojik yaşımız için "umre öncesi ve sonrası" gibi bir ifade kullanamasak da, manevi ömrümüz için rahatlıkla kullanabiliriz. Çoğu insan bilinçli yaptığı bir umre ibadetinin ardından, hayatında birçok değişiklik yapar. Bu açıdan umre, manevi ömre yapılan bir yatırımdır.

4. bk. Zâdu'l Mesîr, 1/158, Bakara Suresi 196. ayetin tefsiri
5. Ahmed, 8710; Hadisin isnadında ihtilaf edilmiştir.

Umrenin Hükmü

Güç yetirenin ömürde bir defa umre yapması farzdır/vaciptir.

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın."[6] [7]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Biliyoruz ki en faziletli amel cihaddır. Peki biz cihad edemeyecek miyiz?' diye sordum.

Bunun üzerine Peygamber (sav), 'Hayır, (siz kadınlar için) en faziletli cihad kabul olunmuş (mebrur) hacdır.' buyurdu."[8]

Hadisin Ahmed ve İbni Mace rivayetinde, "Size farz olan hac ve umre vardır." ziyadesi vardır. Buna göre umre de hac gibi farzdır.

6. 2/Bakara, 196

7. Ayeti umrenin vacip olduğuna delil alanlar, farklı yaklaşımlarla delil almışlardır.

– Bir grup, hac ve umrenin bir arada zikredilmesini delil alır.

Abdullah ibni Abbâs (ra) ayete dayanarak, "Umre, Allah'ın Kitabı'nda hac ile birlikte zikredilmiştir." der. (bk. Buhari, Kitâbu'l Umre, 1. Bab başlığı şerhi)

Deriz ki: Delîlu'l İktirân (iki şeyin yan yana zikredilmesi) güçlü bir delil değildir. Bir arada zikredilen nice şey vardır ki hükümleri farklıdır. (bk. İrşâdu'l Fuhûl, 2/197)

– Bir grup, ayeti "Haccı ve umreyi Allah için ikame edin." şeklinde okumuştur. (bk. Tefsîru't Taberî, 3/7, Bakara Suresi 196. ayetin tefsiri) İbni Cerir (rh), bu kıraati Alî (ra) ve İbni Mes'ûd'dan (ra) nakleder. Buna göre Allah (cc), haccın ve umrenin ikame edilmesini emretmiştir. Umrenin ikamesi hac ikamesi gibi farz olmuştur.

Deriz ki: Bu istidlal de zayıftır. Zira kıraat mutevatir değildir. Şayet ahad haber olarak "tamamlamayı" tefsir ettiği söylenirse, tamamlama lafzı tefsire/açıklamaya muhtaç bir kelime değildir. Kaldı ki ayetin devamında "ihsar/haccı bitirmeye engel çıkması" zikredilerek hiçbir kapalılığa yer kalmayacak şekilde vuzuha kavuşturulmuştur.

– Bir grup âlim, "Kıyamete kadar umre hacca dâhildir." (Müslim, 1241) hadisine dayanarak; bu ayet ve haccın farziyetine delalet eden tüm nasların umrenin farziyetine delil olduğunu söylemişlerdir. (bk. El-Muhallâ, 5/3-13, 811. Mesele)

Deriz ki: Bu istidlal de zayıftır. Zira umrenin hacca dâhil olmasından kastın ne olduğunda ihtilaf edilmiştir. Zira bu hadis hacca niyet edenlere haccı umreye çevirmeleri emredildiğinde, gösterdikleri şaşkınlık üzere söylenmiştir. Sahabe temettü haccının yalnızca kendilerine özel mi yoksa tüm insanlar için mi olduğunu merak edince temettü haccının (yani hac ve umrenin iç içe geçtiği haccın) kıyamete kadar tüm insanlar için geçerli olduğunu beyan için söylenmiştir. Bunun delili şu rivayettir.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) Alî'ye ihrâmlı olarak kalmasını emretmiştir." (Buhari, 1557; Müslim, 1216)

Sonuç: Ayetin açık delaleti; başlanılan hac ve umrenin tamamlanması, bir özür olmaksızın yarım bırakılmamasıdır. Umrenin vücubiyetine delaleti ise kapalıdır.

8. Buhari, 1520

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"(Cibril insan kılığında gelerek Allah Resûlü'ne (sav),) 'İslam nedir?' diye sordu. Allah Resûlü de, 'İslam; Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun elçisi olduğuna şahitlik etmen, namazı ikame etmen, zekâtı vermen, Evi haccetmen ve **umre yapman**, cünüplükten gusül alman, abdesti eksiksiz yapman ve Ramazan orucu tutmandır.' dedi."[9]

Buna göre Allah Resûlü (sav) İslam'ın beş esasından birini hacla beraber umre olarak belirtmiştir.

Ebû Rezîn'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benî Âmir'den bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim yaşlı bir babam var. Ne hac yapmaya ne umre yapmaya ne de kervana katılmaya güç yetirebiliyor.' dedi. Allah Resûlü de adama, 'Babanın yerine hac ve umre yap.' buyurdu."[10]

Farz olan haccı yapmayanın yerine hac yapabileceği gibi, umre de yapabilir, yapmalıdır. Bu da umrenin hacla aynı hükümde olduğunu gösterir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Herkesin üzerine hac ve umre vaciptir."[11] [12]

9. Sahîhu İbni Huzeyme, 1; Sahîhu İbni Hibbân, 173

10. Ebu Davud, 1810; Tirmizi, 930

11. Buhari, Kitâbu'l Umre, 1. Bab başlığı, muallak olarak

12. Âlimlerden bir grup, umrenin vacip olmadığını söylemişlerdir. Buna dair öne sürdükleri deliller iki başlık altında ele alınabilir: (bk. Bidâyetü'l Müctehid, 2/159-160)

– Cibril hadisi, Âişe hadisi ve İbni Ömer hadisi gibi -yukarıda geçti- içinde yalnızca hac geçen, umre geçmeyen rivayetler

Şüphe yok ki bir hadisi Allah Resûlü'nden birçok sahabi işitir ve hadis farklı kanallardan bize ulaşır. Bir ravinin unutup bir diğerinin hatırladığı ziyade lafızlar, güvenilir raviler kanalıyla bize ulaşmışsa hüccet kabul edilir. Sikanın (güvenilir ravinin) ziyadesi, güvenilir bir yolla bize ulaşır ve bu ziyade diğer ravilerin lafzına muhalefet etmezse (zıtlık, anlam bozukluğu vb.) onunla amel edilir. "Umre" lafzı da mezkûr hadislerde güvenilir yolla bize ulaşmıştır.

– Birtakım zayıf rivayetleri delil olarak almışlardır. Örneğin;

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'ye (sav) Umrenin vacib olup olmadığı soruldu. O da, 'Hayır, fakat umre yapmak değerli ve faziletli bir ibadettir.' dedi." (Tirmizi, 931)

Her ne kadar Tirmizî (rh) bu hadise "hasen sahih" kaydını düşse de isnadında Haccâc ibni Ertâ vardır. Müdellis ve çokça hatası olan Haccâc bu rivayeti an'ane sigasıyla nakletmiştir. Cumhur-u muhaddisîn de onun hadisinin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir. (bk. Tuhfetu'l Ehvezî, 931 No.lu Hadis Şerhi)

A. Umrenin Farz Olması için Şartlar

Umrenin farz olma şartlarıyla haccın farz olma şartları aynıdır.[13]

Hac ile umrenin ayrıldığı konu; vakit meselesidir. Hac, belirlenmiş hac ayları içinde yapılmalıdır. Umrenin belirlenmiş bir vakti yoktur. Kişi istediği zaman umre yapabilir.

1. Umre Fırsat Bulunduğu Ân Yapılmalıdır

Konunun detaylarına önceki sayfalarda değinmiştik.[14]

2. Bir Başkası Yerine Umre Yapmak

Bir başkası yerine hac yapıldığı gibi umre de yapılabilir.

Ebu Rezîn'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benî Âmir'den bir adam, 'Ey Allah'ın Resûlü! Benim yaşlı bir babam var. Ne hac yapmaya ne umre yapmaya ne de kervana katılmaya güç yetirebiliyor.' dedi. Allah Resûlü de adama, 'Babanın yerine hac ve umre yap.' buyurdu."[15]

Umrenin Fazileti

- Umre günahlara kefarettir

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Umre, diğer umreye kadar arasındakiler (küçük günahlar) için kefarettir. Mebrûr haccın tek karşılığı cennettir."[16]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Hac ve umreyi beraber yapınız çünkü hac ve umre günahları ve fakirliği giderir. Tıpkı demir, altın ve gümüşün kir ve pasını körüğün giderdiği gibi. Kabul edilmiş haccın ecri ise ancak cennettir."[17]

13. Tafsilatlı bilgi için bk. s. 338
14. Tafsilatlı bilgi için bk. s. 346
15. Ebu Davud, 1810; Tirmizi, 930. Tafsilat için bk. s. 347
16. Buhari, 1773; Müslim, 1349
17. Tirmizi, 810; Nesai, 263

• Umre, cihada denk amellerdendir

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Büyüğün, küçüğün, zayıfın, kadının cihadı hac ve umre yapmaktır." [18]

• Umreci, Allah'ın misafiridir

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın heyeti/misafirleri şu üç gruptur. Gaziler, hac yapanlar ve umre yapanlar." [19]

• Ramazan'da umre, Nebi ile (sav) yapılan hacca denktir

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) hacdan dönünce Ensâr'dan Ummu Sinân adlı kadına, 'Sen neden hac yapmadın, ne gibi bir engelle karşılaştın?' diye sordu.

Kadın (kocasını kastederek), 'Ebû Falan engel oldu. Onun iki devesi vardı. Birine binip hacca gitti. Diğerini ise bir arazimizi sulamada kullanıyoruz'. dedi.

Bunun üzerine Peygamber (sav) kadına şöyle buyurdu: 'Öyleyse Ramazan'da umreye git. Çünkü Ramazan'da bir umre, benimle birlikte hac yapmak yerine geçer.' " [20]

Yılın tüm zamanlarında umre yapılabilir. En faziletli zamanı, Ramazan'da yapılan umredir. [21]

18. Nesai, 2626
19. Nesai, 2625
20. Buhari, 1863; Müslim, 1265
21. Ramazan'da yapılan umrenin hacca denk olmasıyla ilgili İslam âlimleri şu açıklamayı yapmıştır: "Umrenin farz olan haccın yerine geçip onun farziyetini düşürmeyeceği icmayla sabittir. Hâliyle bu denklik hüküm anlamında bir denklik değildir. Kasıt; nafile hac ecri kadar ecir alınacağıdır." Tirmizî (rh); İmam Ahmed (rh) ve İshak ibni Rahaveyh (rh) gibi muhaddislerden şu yorumu nakleder: "Ramazan'da umrenin hacca denk olması 'İhlâs Suresi'ni okuyanın Kur'ân'ın üçte birini okumuştur.' hadisiyle aynı anlamdadır. Yani ecirde denktirler." (Tirmizi, Kitâbu'l Hac, 92. Bab)
İbnu'l Cevzî (rh) hadise dair şu genel kaideyi zikreder. "İhlas ve bilinçle amel yapmak amelin ecrini arttırdığı gibi, vaktin şerefi de (ramazan ayı da) amelin ecrini arttırır." (bk. Fethu'l Bârî, 1782 No.lu Hadis Şerhi)
Bu kaide, hayırlı amellerin hayırlı vakitlerde yapıldığı takdirde ecrin arttığını gösterir.
Deriz ki: Allah (cc) en doğrusunu bilir; hadisin bugüne bakan bir yönü olmalıdır. Zira geçmişte hac

Umrenin Sıfatı

Umrenin dört vacibi/farzı vardır. Bu dört farz yerine getirildiğinde umre tamamlanmış olur.

A. Umrenin Vacibleri/Farzları

1. Umre için ihrâma girmek/umreye niyet etmek

Kişi "لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ عُمْرَةً/Lebbeyk Allahumme umre/Allah'ım umreye niyet ederek emrine icabet ettim." diyerek umreye niyet etmiş olur.[22]

2. Tavâf Yapmak

Umrenin ikinci ameli tavâf yapmaktır.[23]

3. Safa Merve Arasında Sa'y Yapmak

Umrenin üçüncü ameli sa'y yapmaktır.[24]

Amr ibni Dînâr'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Ömer'e şu soruyu sorduk: 'Umre'ye giren bir adam Ka'be'yi tavâf ettiği hâlde Safa ve Merve arasında sa'y yapmasa hanımı ile cinsel ilişkide bulunabilir mi?'

İbni Ömer şöyle dedi: 'Peygamber (sav) Mekke'ye geldi. Ka'be'yi yedi kere tavâf etti, Makam-ı İbrâhîm'in arkasında iki rekat namaz kıldı. Safa ile Merve arasında yedi sa'y yaptı. Şüphesiz ki Allah'ın Resûlü'nde sizin için en güzel örnek vardır.'

Ben, Câbir'e (ra) sordum. Bana, 'Kişi, Safa ve Merve'yi tavâf etmeden eşine yaklaşmasın!' dedi."[25]

---

ve umrenin maddi külfeti aynıydı. Hac yapabilen umre, umre yapabilen hac yapabilmekteydi. Bugün ise hac ile umrenin maddi külfeti arasında fark vardır. Ayrıca umre yapmak isteyen her zaman umre yapabiliyorken, haccedebilemk için kayıt yaptırmak ve kura çıkması gerekmektedir. Bugün birçok insan rahatlıkla umre yapabiliyorken hac yapmak zordur. Umulur ki Allah bir özür nedeniyle hac yapamayan umrecilere farz hac ecri ihsan eder. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

22. İhrâmla başlayan bu sürecin detayları için bk. s. 369
23. Tavâf detayları için bk. s. 408
24. Sa'y detayları için bk. s. 417
25. Buhari, 1793-1794; Müslim, 1234

4. Tıraş Olmak

Sa'yı bitirdikten sonra umre tamamlanmış olur. Sonra tıraş olarak ihrâmdan çıkar.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye bana, 'Sen benim Merve'de Allah Resûlü'nün saçını makasla kestiğimi biliyor musun?' dedi."[26]

Allah Resûlü (sav) sa'y bitiminde Merve'de tıraş olmuştur. İmkân olursa Merve'de veya herhangi bir yerde tıraş olup ihrâmdan çıkabilir.

B. Umre Yapanın Kurban Kesmesi

Umre (ve ifrad haccı) eda edenin kurban kesmesi sünnettir.[27]

C. Umreye Dair Meseleler

1. Çokça Umre Yapmak

Farz umre yapıldıktan sonra nafile olarak birden fazla umre yapmanın farklı suretleri vardır:

– Farklı yıllarda birden fazla umre yapmak

Allah Resûlü (sav) ömründe birden fazla umre yapmıştır.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) haccıyla birlikte yaptığı umre hariç diğerleri Zilkade ayında olmak üzere toplam dört tane umre yapmıştır. Bir umresini Zilkade ayında Hudeybiye'den (ihrâma girerek) yapmıştır. Diğer umresini ertesi sene yine Zilkade ayında yapmıştır. Bir diğer umresini ise yine Zilkade ayında Huneyn ganimetlerini paylaştırdığı yer olan El-Ci'râne'den (ihrâma girerek) yapmıştır. (Zilkade ayında yapmadığı) diğer umresini ise haccıyla birlikte yapmıştır."[28]

Kişinin ömrü boyunca farklı zamanlarda birden fazla umre yapması hayır yollarını ve salih amellerini çoğaltmaktır.

26. Müslim, 1246
27. Kurban detayları için bk. s. 433
28. Buhari, 4148; Müslim, 1253

– Bir yıl içinde farklı yolculuklarla birden fazla umre yapmak

Bir insanın bir yıl içinde birkaç defa umreye gitmesine engel şer'i bir durum yoktur.[29]

– Bir umre yolculuğunda birden fazla umre yapmak

Allah Resûlü (sav) ve ashabı Mekke'de bulundukları süre içinde yalnızca bir umre yapmışlardır. Bugün yaygın olduğu şekilde çokça umre yapmamışlardır.[30]

29. Bazı âlimler bir yıl içinde birden fazla umreyi mekruh görmüşlerdir. Gerekçe olarak Allah Resûlü'nün (sav) bir yıl içinde birden fazla umre yolculuğu yapmadığını ve umre, küçük hac olduğundan hacca kıyasla yılda sadece bir defa yapılması gerektiğini söylemişlerdir. (bk. El-Muğnî, 3/220, 2212. Mesele)

Şu bir gerçek; Allah Resûlü'nün (sav) bir ibadeti yapma zamanı sünnete dâhil değildir. Örneğin onun (sav) belli bir yıl ve yaşta hac yapmasına dayanarak yalnızca bu yaşta hac yapılır denemez. Zira bunu şer'i bir gerekçeyle yaptığına dair bilgiye sahip değiliz. Onun (sav) şer'i bir gerekçeyle yaptığı veya terk ettiği davranışlar bizim için bağlayıcıdır.

Umrenin hacca kıyası doğru değildir. Zira birçok vesileyle beyan ettiğimiz gibi ibadetlerin birbirine kıyası doğru değildir. Ayrıca hac ve umrenin sıfatı, zamanı, gerekleri göz önünde bulundurulduğunda birbirlerine kıyas edilmeyecekleri anlaşılır.

30. Buna dair şu deliller zikredilmiştir.

– Allah Resûlü ve ashabı Mekke'de bulundukları süre zarfında yalnızca bir umre yapmıştır.

– Nebi dört ayrı yılda dört ayrı umre yapmıştır. Umresinin tüm detayları nakledilmesine rağmen bir yolculukta birden fazla umre yaptığı nakledilmemiştir.

– Seleften tavâf yapmayı -nafile- umreden faziletli gördükleri nakledilmiştir.

Enes'e (ra) sorulunca, 'Tavâf, umreden daha faziletlidir.' demiştir.

Tavus (rh) şöyle der: " 'Çıkıp Ten'îm'den (ihrâma girerek) umre yapanlar ecir mi alır azap mı görür, bilmiyorum.'

'Niye azap görsünler ki?' diye sorulduğunda der ki:

'Çünkü onlardan biri tavâfı bırakıp dört mil mesafedeki Ten'îm'e gidiyor, dört mil geri dönüyor. İstese bu sürede iki yüz tavâf yapar.' "

– Umrenin en önemli ibadeti tavâftır. Umre, tavâfın vesilesidir. Gayeyi (vesilesiz) gerçekleştirmek mümkünse vesileye başvurulmaz.

– Tavâf, Mekke'de bulunanın yapabileceği en büyük ibadettir. Bu nedenle Nebi (sav) günün hangi vaktinde olursa olsun, tavâf yapanı görevlilerin menetmemesini istemiştir. İbrâhîm'e (as) tavâf için Ka'be'yi temizlemesi emredilmiştir. Ayrıca tavâf müstakil yapılabilen bir ibadettir. (Mezkûr rivayetler için bk. En-Nevâzil fi'l Hac, Alî ibni Nâsır Eş-Şel'ân, s. 619-623)

Mekke'de olanın birden fazla umre yapabileceğini söyleyenler, Âişe Annemizin (r.anha) iki umre yapmasını delil alırlar.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Âişe âdet gördüğü hâlde, Ka'be'yi tavâf etmek dışında hac ile ilgili fiillerin tümünü yerine getirdi. Temizlenip de tavâf yaptıktan sonra 'Ey Allah'ın Resûlü! Siz hem umre hem de hac yapmış olarak dönerken ben yalnızca hac yapmış olarak mı döneceğim?' dedi. Bunun üzerine Peygamber (sav) (Âişe'nin kardeşi) Abdurrahman ibni Ebû Bekir'e, Âişe ile birlikte Ten'îm'e gitmesini emretti. Âişe, hacdan sonra Zilhicce ayında umre yaptı.

2. Mekke'de Olanın Umre Mîkâtı

Mekke'ye dışarıdan gelen, ihrâm için belirlenen mîkâtlardan birinden ihrâma girer. Mekke'de bulunan (ister Mekke'de yaşayan olsun, ister ihrâmsız Mekke'ye girmiş sonra umre yapmak isteyen olsun) umre yapmak istediğinde Ten'îm mescidine gider, ihrâma girer ve umre yapar. Bunun delili, Mekke'de bulunan Âişe Annemizin (r.anha) umre ihrâmı için Ten'îm bölgesine gönderilmesidir.

İbni Avn, Kasım ibni Muhammed ve Esved'den şunu nakletmiştir:

"Âişe, 'Ey Allah'ın Resûlü, herkes iki ibadeti (hac ve umreyi) yaparak Medine'ye dönüyor, ben ise yalnızca bir tanesini (haccı) yaparak döneceğim.' dedi.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Bekle. (Hayızdan) temizlenince Ten'îm'e çık ve umre için ihrâma gir. Sonra falan yerde buluşalım. Ancak senin umren(in ecri) yapacağın harcamaya (yahut çekeceğin yorgunluğa) göredir.' "[31]

3. Kıran ve Temettü Haccı, Vacip Umre Yerine Geçer

Kıran ve temettü haccı yapan, umre de yapmış olur. Zira Allah (cc) umreyi, kıran ve temettü haccına dâhil etmiştir. Bab boyunca geçen kıran ve temettü haccı delillerine ek olarak;[32] hac ve umreyi bir arada yapana Ömer (ra) şöyle der:

Ebû Vail'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Subey ibni Ma'bed dedi ki: 'Ben Hristiyan bir bedeviydim. Daha sonra

Suraka ibni Cu'şum, şeytan taşladığı sırada Peygamber (sav) ile karşılaştı ve ona 'Bu yalnızca size mi özgü ey Allah'ın Resûlü?' diye sordu.

Peygamber (sav) şöyle buyurdu: 'Hayır. Sonsuza kadar (bütün insanlar) için (meşrudur).' " (Buhari, 1785; Müslim, 1216)

Rivayet dikkatle okunduğunda Âişe Annemizin özel bir durumu olduğu ve herkes hac ve umre yaparken onun yalnızca hac yapacağı nedeniyle üzüldüğünü gösterir. Bazı rivayetlerde bu nedenle ağladığı da belirtilir. (bk. Buhari, 1788; Müslim, 1211) Allah Resûlü (sav) onun gönlünü hoş tutmak için Mekke'den çıkıp Ten'îm'de ihrâma girmesine ve umre yapmasına izin vermiştir.

Başka bir ifadeyle Âişe Annemiz yalnızca hac yapmış, umre yapmamıştır. Hayız nedeniyle umreyi yarıda kesmiştir. Hâliyle o (r.anha) Mekke'de bulunduğu sürede birden fazla umre yapmamış, yalnızca bir umre yapmıştır. Allah (cc) en doğrusunu bilir; onun fiilini çokça umreye delil almak isabetli değildir.

31. Buhari, 1787; Müslim, 1211

32. Detaylı bilgi için bk. s. 365

Müslim oldum. Kendi aşiretimden Huzeym ibni Surmule denilen bir adama gelerek, 'Ben cihada çok düşkünüm. Hac ve umre de bana farz olmuş durumda. Bu ikisini bir arada nasıl yapayım?' diye sordum.

O da bana, 'İkisine birden niyet ederek yap, kolayına gelen kurbanı da kesiver.' dedi.

Ben de hac ve umre için (ikisine birlikte) ihrâma girdim. Uzeyd denilen bölgeye gelince Selman ibni Rabia ve Zeyd ibni Suhan ile karşılaştım. Ben o esnada hem hacca hem de umreye telbiye getiriyordum. Onlardan biri diğerine, 'Bu adam devesinden daha anlayışlı değildir.' dedi. Bunu duyunca üzerime dağ yıkılmış zannettim.

Ömer ibni Hattâb'a gelip ona şöyle dedim: 'Ey Müminlerin Emîri! Ben Hristiyan bir bedeviydim ve Müslim oldum. Ben cihada da düşkün biriyim, hac ve umrenin bana farz olduğunu da gördüm. Bunun üzerine kavmimden bir adama gittim durumumu anlattım. Bana hac ve umreyi birleştir ve kolayına gelen bir kurbanı da kesiver, dedi. Ben de ikisine birden niyet ederek ihrâma girdim.' dedim.

Bunun üzerine Ömer bana, 'Peygamber'in (sav) sünnetine uymuşsun.' dedi."[33]

4. Hac Yapılmadan Önce Umre Yapılabilir

Bu duruma şer'i bir engel yoktur. Peygamber (sav) hac yapmadan önce umre yapmıştır.

Ebu İshak'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Mesruk, Atâ ve Mücahid'e (Peygamber'in) umrelerini sordum. Şöyle dediler:

Allah Resûlü (sav) hac yapmadan önce Zilkade ayında umre yaptı.

Ebu İshak dedi ki: 'Bera ibni Azib'e (ra) sordum şöyle cevap verdi: 'Allah Resûlü (sav) hac yapmadan önce Zilkade ayında iki kere umre yaptı.' ' "[34]

Soru sahabeye sorulduğunda şu cevabı verirler:

33. Ebu Davud, 1799; Nesai, 2719. Tartışma için bk. El-Muğnî, 3/218, 2209. Mesele vd.
34. Buhari, 1781

İbni Cureyc'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İkrime ibni Halid, İbni Ömer'e (ra) hacdan önce umre yapmanın hükmünü sordu.

İbni Ömer, 'Bir sakıncası yok.' dedi.

İkrime, İbni Ömer'in (ra) şöyle dediğini nakletti: 'Peygamber (sav) hac yapmadan önce umre yaptı.' "[35]

5. Nafile Hac mı/Umre mi Yoksa İnfak mı Daha Faziletlidir?

Aslolan, nafile hac ve umrenin infak/sadakadan daha faziletli olmasıdır. Zira hac/umre ibadetinde hem Allah yolunda mal harcama hem de infak dışında ibadetler vardır. Birçok mali ve bedenî ibadeti bir araya toplamasından ötürü fazileti/ecri daha büyüktür.

Şayet özel bir durum söz konusu olursa infak/sadaka daha faziletli olur. Günümüzde olduğu gibi insanların açlıktan öldüğü, temiz gıda ve suya ulaşamadığı, dünyanın dört bir yanında var olan İslami mücadele sürdüğü müddetçe infak/sadaka daha efdaldir. Zira açı doyurmak, çıplağı giydirmek, Allah'ın dinine yardım etmek … farzdır. Farz ile nafile yan yana geldiğinde, farz nafileye takdim edilir.[36]

35. Buhari, 1774

36. Bu konu ilk zamanlardan başlamak üzere âlimler arasında ihtilafa neden olmuştur. İhtilafın nedeni, konu hakkında hüküm belirten özel nas olmayışıdır. Her âlim konuyla ilgili gördüğü umumi naslara müracaat etmiş ve tercihte bulunmuştur.

Kimisi; nafile haccın/umrenin mutlak olarak daha faziletli olduğuna inanmıştır. Gerek haccın/umrenin faziletine delalet eden naslar gerek hac ibadetinde bulunan meşakkat, onları bu tercihe sevk etmiştir. (bk. El-Bahru'r Râik, 2/334) Hanefî Mezhebi âlimleri, İmam Ebu Hanife'nin (rh) önceleri sadakayı nafile hacdan daha faziletli gördüğünü, hac yaptıktan sonra bu içtihadını değiştirdiğini, hacda var olan meşakkat nedeniyle haccın daha faziletli olduğuna kanaat ettiğini aktarırlar.

Kimisi; tafsilata gitmiş ve normalde haccın/umrenin daha faziletli olduğunu, zorluk zamanında ise infakın/sadakanın daha faziletli olduğunu söylemiştir. (bk. En-Nevâdir ve'z Ziyâdat, 12/252; El-Fûru', 4/385; El-İhtiyârâtu'l Fıkhiyye, 115; Mecmûu'l Fetâvâ, 5/382)

Racih olan, tafsilata gitmektir. Bu görüşün tercih edilmesinin nedenleri şunlardır:

– İslam dini, şer'i emirleri öğretmesi yanında "öncelikler fıkhını" da öğreten bir dindir. Şer'i sorumluluklar noktasında bir tercih yapılması gerekiyorsa öncelikler belirlenerek tercih yapılır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle buyurdu: 'Sen Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna' şahitlik etmelerine davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat

ederlerse onlara, Allah'ın zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun duasından da kork. Çünkü mazlum ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.' " (Buhari, 1496; Müslim, 19)

Her biri İslam'dan olmasına rağmen Allah Resûlü (sav); önce tevhide, sonra namaza, daha sonra zekâta davet etmeyi emretmiştir. Daha önemli olanın öncelenmesini buyurmuştur.

– Namaz, cihaddan daha faziletli olmasına rağmen; savaş esnasında namazın rekât sayısı kısalır, kılınma şekli değişir. Bazen ertelenir, bazen hareket hâlinde eda edilir. (bk. 2/451. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.) Zira savaş hâlinde öncelik, Müslimleri ve İslam topraklarını korumaktır.

– Umuma faydası olan ibadetler, yalnızca yapana faydası olan amellere tercih edilir. Genel naslardan elde edilen bu anlayış, âlimler tarafından kaideleştirilmiştir: "Muteaddi olan, kasirden daha faziletlidir." denmiştir. (bk. El-Eşbâh ve'n Nezâir, s. 144-145)

– Günümüzde özellikle hac ibadetinin en temel sorunlarından biri, izdihamdır/kalabalıktır. Birçok insan izdiham nedeniyle haccını istenen düzeyde yapamamakta, çoğu vacibi kaçırmaktadır. Yüz bin insanın hac yaptığı Allah Resûlü Dönemi'nde izdiham büyük problemken, bugün milyonlar hac yapmaktadır. Yaklaşık beş milyon insanın hac yaptığı günümüzde evla olan, sayıyı azaltmak, farz haccını eda edenlere kolaylaştırmaktır.

– Selef uleması da bu yönde fetva vermiştir

Huseyn (ra) der ki: "Medine'de (ihtiyaç sahibi) insanlara her gün bir sa' veya iki sa' yiyecek vermek, hac üstüne hac yapmaktan daha sevimlidir." (Musannefu İbni Ebî Şeybe, 13186)

Hasan El-Basri (rh) der ki: "Onlardan biri diyor ki: 'Hac yaptım da hac yaptım.' (Yeter artık) Haccını yaptın. Akrabalık bağını gözet, dertli birinin sıkıntısını gider, komşuna iyilik yap." (Ez-Zuhd, İmâm Ahmed, 1469)

Konunun detayları için bk. En-Nevâzil fi'l Hac, Alî ibni Nâsır Eş-Şel'ân, s. 625-630; bk. Musâedetu'l Fukâra em Nâfiletu'l Hacci ve'l Umre, Dr. Şevkî İbrâhîm Allâm, www.dar-alifta.org, 18.08.2016 tarihli fetva)

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- Ahkâmu Ehli'z Zimme, Şemsuddîn İbnu Kayyim El-Cevziyye, Remâdî li'n Neşr, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1418
- Ahkâmu's Siyâm ve Felsefetuhu fî Dev'i'l Kur'ân ve's Sunne, Mustafa Es-Sibaî, El-Mektebu'l İslâmî, 3. Baskı, H 1397
- Avnu'l Ma'bûd alâ Şerhi Suneni Ebî Dâvud, Şerefu'l Hak El-Azîmâbâdî, Dâru ibni Hazm, 2 Cilt, M 2005
- Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, M 2010
- Bidâyetu'l Muctehid ve Nihâyetu'l Muktesîd, İbnu Ruşd El-Hafîd, Dâru 'l Hadîs, 4 Cilt, M 2004

  Türkçesi için bk. Bidâyetü'l Müctehîd, İbni Rüşd, Beyan Yayınları, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1995
- Bütün Yönleriyle Hac, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, 1. Baskı, M 2015
- Büyük İslam İlmihali, Ömer Nasuhi Bilmen, Yasin Yayınevi, M 2003
- Câmiu'l Beyân fî Te'vîli'l Kur'ân/Tefsîru't Taberî, İbnu Cerîr Et-Taberî, Muessesetu'r Risâle, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Taberî Tefsîri, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Hisar Yayınevi, 9 Cilt, M 1996
- Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, Ebû Ömer ibnu Abdilberr, Dâru İbni'l Cevzî, 2 Cilt, 1. Baskı, M 1994

  Türkçesi için bk. Câmiu Beyâni'l İlmi ve Fadlih, İbni Abdi'l-Berr, Karınca&Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2015
- Câmiu'l Mesânid ve's Sunen, İbnu Kesîr, Dâru Hadr, 10 Cilt, 2. Baskı, M 1998
- Câmiu'l Ulûmi ve'l Hîkem, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru's Selâm, 3 Cilt, 2. Baskı, M 2004

  Türkçesi için bk. Câmiu'l Ulûm ve'l Hîkem, İbni Receb El-Hanbelî, İtisam Yayınları, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2009
- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021

  Türkçesi için bk. Hadis Hazinesi, Salih Ahmed eş-Şami, Ocak Yayıncılık, 15 Cilt, 1. Baskı, M 2019

- Çoktanrıcılık Hristiyanlık ve Kâbe, Erol Sever, Berfin Yayınları, M 2014
- Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık, Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Diyanet İşleri Başkanlığı, M 2017
- Durûsun Akîdiyye Mustefâde mine'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El- Bedr, Dâru ibni Affân, 1. Baskı, H 1420
- Edvâu'l Beyân fî Îdâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Muhammed El-Emîn Eş-Şınkîtî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, M 2011
- El-Bahru'l Muhîtu's Seccâc, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-İsyûbî, Dâru ibni'l Cevzî, 24 Cilt, 1. Baskı, H 1426
- El-Bahru'l Muhît fî Usûli'l Fıkh, Muhammed ibni Behâdir ibni Abdillah Ez-Zerkeşî, Vizâretu'l Evkafi'ş Şuûni'l İslâmiyye, 6 Cilt, 2. Baskı, H 1413
- El-Bahru'r Râik Şerhu Kenzi'd Dekâik, İbnu Nuceym El-Mısrî, Dâru'l Kutubi'l İslâmî, 8 Cilt
- El-Bedru'l Munîr, Ömer ibni Alî ibni Ahmed El-Ensârî İbnu'l Mulakkin, Dâru'l Hicre, 9 Cilt, 1. Baskı, H 1425
- El-Câmiu li Ahkâmi's Siyâm, Dr. Hâlid El-Muşeykih, Mektebetu'r Ruşd, 4 Cilt, M 2008
- El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân/Tefsîru'l Kurtubî, Ebu Abdullah Şemsuddîn El-Kurtubî, Dâru'l Kutubi'l Mısriyye, 20 Cilt, M 1963

  Türkçesi için bk. El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân, İmam Kurtubi, Buruc Yayınları, 20 Cilt, 2. Baskı, M 2004
- El-Câmiu li Kelâmi İbni Teymiyye fi't Tefsîr, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, H 1432

  Türkçesi için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, İbn Teymiyye, Karınca&Polen Yayınları, 10 Cilt, M 2017
- El-Câmiu li Ulûmi'l İmam Ahmed Fıkh, Ahmed ibni Hanbel, Dâru'l Felâh, 22 Cilt, 1. Baskı, M 2009
- El-Erkânu'l Erbae, Ebu'l Hasen En-Nedvî, Dâru'l Kutubi'l İslâmiyye, H 1387

  Türkçesi için bk. Dört Rükün, Ebu'l-Hasen En-Nedvi, Risale Yayınları, M 2013; Zekat, En-Nedvî, Nehir Yayınları, M 2004
- El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2 Cilt, M 2020
- El-Eşbâh ve'n Nezâir, Abdurrahman ibni Ebî Bekr Celâleddîn Es-Suyûtî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1411

- El-Fethu'l Kebîr fî Dammi'z Ziyâdeti ile'l Câmiu's Sağîr, Celâluddîn Es-Suyûtî, Dâru'l Fikr, 3 Cilt, 1. Baskı, H 1423
- El-Fevâid, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, H 1393

  Türkçesi için bk. El-Fevâid, İbn Kayyim El-Cevziyye, Karınca&Polen Yayınları, M 2017
- El-Fıkhu ale'l Mezâhibi'l Erbae, Abdurrahman El-Cezîrî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 5 Cilt, 2. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı, Abdurrahman Cezîrî, Çağrı Yayınları, 8 Cilt, 5. Baskı, M 1993
- El-Fıkhu'l Menhecî alâ Mezhebi'l İmâmi'ş Şafiî, Dr. Mustafâ El-Hin & Dr. Mustafâ El-Buğâ & Ali Eş-Şerbecî, Dâru'l Kalem, 8 Cilt, 4. Baskı, H 1413

  Türkçesi için bk. Büyük Şafii Fıkhı, Dr. Mustafa El-Hîn-Dr. Mustafa El-Buğâ-Ali Eş-Şerbecî, Huzur Yayınevi, 4 Cilt, M 2018
- El-Ğâye fî İhtisâri'n Nihâye, İzzuddîn Abdulazîz ibni Abdisselâm Es-Sulemî, Dâru'n Nevâdir, 1. Baskı, H 1437
- El-Hac ve Tehzîbu'n Nufûs, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El- Bedr, Dâru'l Fadîle
- El-İlelu'l Kebîr, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizî, Mektebetu'n Nehdetu'l Arabiyye, H 1409
- El-Makâlâtu'n Nefîsetu fi'l Hacci ile'l Emâkini'ş Şerîfe, Muhammed Mûsâ Eş-Şerîf, Dâru'l Endulusi'l Hadrâ', 1. Baskı, H 1420
- El-Mebsût, Muhammed ibni Ahmed Es-Serahsî, Dâru'l Ma'rife, 30 Cilt, M 1993

  Türkçesi için bk. Mebsût, Serahsî, Gümüşev Yayıncılık, 31 Cilt, M 2016
- El-Mecmû' Şerhu'l Muhezzeb, Ebu Zekeriyyâ Muhyiddîn En-Nevevî, Dâru'l Fikr, 20 Cilt
- El-Metâlibu'l Âliye, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Âsime, 19 Cilt, 1. Baskı, H 1419

  Türkçesi için bk. El-Metâlib ul-Aliye, İbni Hacer el-Askalani, Ocak Yayıncılık, 4 Cilt, M 2010
- El-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslim, Yahyâ Ebû Zekeriyyâ En-Nevevî, Dâru İhyai't Turâsi'l Arabî, 18 Cilt, 2. Baskı, H 1392

  Türkçesi için bk. Sahih-i Müslim Şerhi el-Minhâc, İmam Muhyiddin En-Nevevî, Karınca & Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2014
- El-Mu'cemu'l Evsat, Et-Taberânî, Dâru'l Haremeyn, 10 Cilt, 1. Baskı, H 1415

- El-Mufredât fî Ğarîbi'l Kur'ân, Râğıp El-İsfahânî, Dâru'l Kalem, 1. Baskı, H 1412

  Türkçesi icin bk. Mufredat Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Pınar Yayıncılık, M 2018

- El-Muhallâ bi'l Âsâr, Ebu Muhammed Alî ibni Ahmed ibni Saîd ibni Hazm El-Endülüsî, Dâru 'l Fikr, 12 Cilt

- El-Mustasfâ min İlmi'l Usûl, Ebû Hâmid Muhammed ibni Muhammed El-Ğazzâlî, Şirketu'l Medîneti'l Munevvere, 4 Cilt

  Türkçesi için bk. Mustasfâ İslâm Hukukunun Kaynakları, Gazzâlî, Klasik Yayınları, M 2018

- El-Mustedrek ale's Sahîhayn, Ebû Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi Yayınları, 11 Cilt, M 2013

- El-Muvatta', Mâlik ibni Enes, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 2 Cilt, 2. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. Muvatta' Tercümesi, Malik bin Enes, Kahraman Yayınları, 2 Cilt, 1. Baskı, M 2013

- El-Umm, Muhammed ibni İdrîs Eş-Şâfiî, Dâru'l Ma'rife, 8 Cilt, H 1990

  Türkçesi için bk. El-Umm Şafii Fıkıh Külliyatı, İmam Şafii, Buruc Yayınları, 4 Cilt, M 2019

- El-Vâbilu's Sayyib mine'l Kelimi't Tayyib, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru'l Hadîs, 3. Baskı, M 1999

  Türkçesi için bk. Rahmet Yağmurları, İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye, İ'tisam Yayınları, 1. Baskı, M 2021

- En-Nevâdir ve'z Ziyâdat alâ mâ fi'l Mudevvene min Ğayrihâ mine'l Ummehât, Abdullah ibni Abdurrahman, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 15 Cilt, M 1999

- En-Nevâzil fi'l Hac, Alî ibni Nâsır Eş-Şel'ân, Dâru't Tevhîd, 1. Baskı, H 1431

- Envâru'l Hucec fî Esrâri'l Hicac, Molla Aliyu'l Kârî, Dâru Ammâr

- Esrâru'l Muhibbîn fî Ramadân, Muhammed Huseyn Ya'kûb, Mektebetu't Takva ve Mektebetu's Sevki'l Âhire, 1. Baskı, M 2005

- Es-Sunenu'l Kubrâ, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 3. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. es-Sünenü'l-Kebîr, Beyhakî, Ocak Yayınları, 20 Cilt, M 2016

• Eş-Şerhu'l Mumti' alâ Zâdi'l Mustaknî', Muhammed ibni Salih ibni Muhammed El-Useymîn, Dâru ibni'l Cevzî', 10 Cilt, 1. Baskı, H 1422

• Eş-Şevku ve'l Henîn ile'l Harameyn, Muhammed Mûsâ Eş-Şerîf, Dâru'l Endulusi'l Hadrâ', 1. Baskı, H 1421

• Et-Tahrîr ve't Tenvîr, İbnu Âşûr, Ed-Dâru't Tûnusiyye, 30 Cilt, H 1984

• Et-Tezkire fi'l Va'z, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Marife, H 1406

• Et-Tıbyân fî Tahrîc ve Tebvîb Ehâdîsu Bulûği'l Merâm, Hâlid ibni Daîfullah Eş-Şilâhî, Muessesetu'r Risâle, 12 Cilt

• Evâilu'ş Şuhûri'l Arabiyye, Ahmed Muhammed Şâkir, H 1357

• Ez-Zuhd, Hennâd ibni Es-Serî, Dâru'l Hulefâ li'l Kitâbi'l İslâmiyye, 2 Cilt, H 1406

Türkçesi için bk. Kitabû'z Zühd Hadislerle İslamî Hayat, Hennâd ibni Es-Serî, Beka Yayınları, M 2019

• Ez-Zuhdu'l Kebîr, Ebû Bekr El-Beyhakî, Muessesetu'l Kutubi's Sekâfiyye, 3. Baskı, M 1996

Türkçesi için bk. Kitabü'z Zühd, Beyhakî, Karınca&Polen Yayınları, 1. Baskı, M 2021

• Fedâilu Mâi Zemzem, Sâid Muhammed Yahyâ Bekdâş, Dâru'l Beşeri'l İslâmiyye, 6. Baskı, H 1421

• Fetâvâ ve Resâilu's Semâheti'ş Şeyh Muhammed ibni İbrâhîm ibni Abdillatîf Âlu'ş Şeyh, Muhammed ibni İbrâhîm Âlu'ş Şeyh, Matbaatu'l Hukûme, 13 Cilt, 1. Baskı, H 1399

• Fethu'l Bârî, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Ma'rife, 13 Cilt, H 1379

Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî, İbn Hacer el-Askalânî, Karınca & Polen Yayınları, 15 Cilt, M 2020

• Fî Zilâli'l Kur'ân, Seyyid Kutub, Dâru'ş Şurûk, 6 Cilt, 17. Baskı, H 1412

Türkçesi için bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, Prof. Dr. Seyyid Kutub, Birleşik Yayıncılık, 16 Cilt, M 2012

• Hac, Ali Şeriati, Fecr Yayınevi, M 2011

• Haccı Anlamak, Prof. Dr. Bünyamin Erul & Dr. Ekrem Keleş, Diyanet İşleri Başkanlığı, M 2018

• Hac Risalesi, Mustafa İslamoğlu, Düşün Yayıncılık, M 1998

• Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Azim Dağıtım Merkez, 10 Cilt, M 2011

- Kavâtiu'l Edilleti fi'r Reddi alâ men Avvele alâ Hisâb fi'l Ehille, Hammûd ibni Abdullah Et-Tuveycirî, El-İdâretu'l Âmmetu li't Tab'i ve't Terceme, 1. Baskı, H 1409
- İf'al ve lâ Harec, Selmân El-Avde, Kitâbu'l İslâmi'l Yevm İttisâlâti's Suûdiyye, M 2005
- İhyâu Ulûmi'd Dîn, Ebu Hâmid El-Ğazâlî, Dâru'l Ma'rife, 4 Cilt

  Türkçesi için bk. İhyâ'u Ulûm'id Dîn, İmam Gazâlî, Huzur Yayınevi, 4 Cilt, M 2016
- İ'lâmu'l Muvakkiîn, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru ibni'l Cevzî', 1. Baskı, 7 Cilt, H 1423

  Türkçesi için bk. İ'lâmû'l Muvakkı'în, İbn Kayyım el-Cevziyye, Pınar Yayınları, 4 Cilt, 2. Baskı, M 2017
- İnsanlığın Kurtuluşu Hac Ömrün Bereketi Umre, Muhammed Emin Yıldırım, Siyer Yayınları, 5. Baskı, M 2017
- İrşâdu'l Fuhûl, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 2 Cilt, H 1419
- Keyfe Nefhemu Et-Teysîr Vekafât mea Kitâbu İf'âl ve lâ Herec, Fehd ibni Sa'd Ebu Huseyn, Dâru'l Muhaddis, 1. Baskı, H 1412
- Keyfe Neteâmelu mea's Sunneti'n Nebeviyye, Yûsuf El-Karadâvî, Dâru'ş Şurûk, 2. Baskı, H 1423

  Türkçesi için bk. Sünneti Anlamada Yöntem, Prof. Dr. Yûsuf El-Karadâvî, Nida Yayınları, 11. Baskı, M 2018
- Kitâbu'l Emvâl, Ebû Ubeyd El-Kâsım ibni Sellâm, Dâru'l Hedyi'n Nebevî, 2 Cilt, H 1428

  Türkçesi için bk. Kitâbü'l Emvâl, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ankara Okulu Yayınları, M 2016
- Kitâbu'l Furû', Muhammed ibni Muflih Şemsuddîn El-Makdisî, Muessesetu'r Risâle, 12 Cilt, 1. Baskı, H 1424
- Kitâbu'z Zuhd, Ahmed ibni Hanbel, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Baskı, H 1420

  Türkçesi için bk. Kitabu'z Zühd, İmam Ahmed b. Hanbel, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2020
- Kur'ân Psikoloji Atlası Namaz Oruç-Psikolojisi, Prof. Dr. Abdurrahman Kasapoğlu, Çıra Yayınları, M 2016
- Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3 Cilt, M 2017
- Letâifu'l Meârif, İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru ibni Hazm, 1. Baskı, H 1424

  Türkçesi için bk. Letâifu'l Meârif İlmin İncelikleri, İbni Receb El-Hanbelî, Nebevî Hayat Yayınları, 1. Baskı, M 2022

- Malcolm X, Alex Haley, İnsan Yayınları Yeni Şafak Kültür Armağanı, M 2008
- Mecmeu'z Zevâid, Ebu'l Hasen El-Heysemî, Dâru'l Fikr, 10 Cilt, H 1412

  Türkçesi için bk. Mecma'uz Zevâid ve Menbau'l Fevâid, Nûreddîn El-Heysemî, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2010
- Mecmûu'l Fetâvâ, İbnu Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fahd li't Tıbâati'l Mushâfi'ş Şerîf, 35 Cilt, 1. Baskı, M 1995

  Türkçesi için bk. Mecmû'u'l Fetâvâ, İbn Teymmiyye, Daru'l İman, 1. Baskı, 6 Cilt, M 2022
- Mekâsidu'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El- Bedr, Dâru'l Fadîle
- Min Medreseti'l Hac, Abdurrezzâk ibni Abdulmuhsin El- Bedr, Dâru'l İmâm Ahmed, 1. Baskı, H 1431
- Min Mekâsidi'l Hac, Abdulaziz ibni Abdullah El-Humeydî, Dâru Kunûzi İşbîliyyâ, M 1900
- Muğni'l Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni'l Lafzi'l Minhâc, Şemsuddîn Muhammed ibni Ahmed El-Hatîb Eş-Şirbînî Eş-Şâfiî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 6 Cilt, 1. Baskı, H 1415

  Türkçesi için bk. Delilleriyle Büyük Şafii Fıkhı Muğni'l Muhtâc, Hatîb Eş-Şirbînî, Miraç Yayınları, 20 Cilt, M 2009
- Musannefu İbni Ebî Şeybe, Ebû Bekr ibni Ebî Şeybe, Dâru'l Kıble, 21 Cilt, 1. Baskı, H 1427

  Türkçesi için bk. Musannef, İbn Ebî Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 Cilt, M 2011
- Mevsûatu Fıkhi'l Kulûb, Muhammed ibni İbrâhîm Et-Tuveycirî, Beytu'l Efkâr, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1426
- Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, Merkezu'd Dirâsât ve'l Ma'lumâti'l Kur'âniyye, Dâru İbni Hazm, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2017
- Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, İbnu'l Fâris, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, M 1979
- Musannefu Abdirrezzâk, Abdurrezzâk Es-San'âni, Merkezetu'l Buhûs bi Dâri't Te'sîl, 10 Cilt, H 1436

  Türkçesi için bk. Musannef, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ocak Yayıncılık, 12 Cilt, 2013
- Musnedu Ebî Ya'lâ, Ebû Ya'lâ El-Mevsilî, Dâru'l Me'mûni li't Turâs, 13 Cilt, 1. Baskı, H 1404

• Musnedu'l İmâm Ahmed ibni Hanbel, Ahmed ibni Hanbel, Muessesetu'r Risâle, 45 Cilt, 1. Baskı, M 2001

Türkçesi için bk. Müsned, Ahmed b. Hanbel, Beka Yayınları, 9 Cilt, M 2021

• Nevâzilu'l Hac, Dr. Abdullah Ahmed Sekâkir, Eş-Şâmiletu'z Zehebiyye, H 1427

• Neylu'l Evtâr, Muhammed ibni Alî Eş-Şevkânî, Dâru'l Hadîs, 8 Cilt, 1. Baskı, H 1413

• Oruç Ötelere Seyahat, Abdullah Yıldız, Pınar Yayınları, M 2011

• Psiko-Sosyal Açıdan Oruç, Yrd. Doç. Dr. Veysel Uysal, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, M 1994

• Risâletu Ebî Dâvud ilâ Ehli Mekke, Ebu Dâvud Es-Sicistânî, Dâru'l Arabiyye

• Risâletu fî İhdâi's Sevâbi li'n Nebiy, Ebu'l Abbâs Takiyyuddîn İbnu Teymiyye, Edvâu's Selef, 1. Baskı, H 1423

• Sahîhu İbni Hibbân, İbnu Hibbân, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, M 1988

Türkçesi için bk. Sahîh, İbn Hibbân, Ocak Yayıncılık, 8 Cilt, M 2022

• Sahîhu İbni Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed ibni İshâk ibni Huzeyme, El-Mektebetu'l İslâmî, 4 Cilt

Türkçesi için bk. Sahîh-i İbni Huzeyme, İbni Huzeyme, İ'tisam Yayınları, 4 Cilt, M 2019

• Sahîhu Muslim, Muslim ibni Haccâc, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, H 1441

Türkçesi için bk. Sahîh-i Müslim, İmam Muslim, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, M 2020

• Sahîhu'l Buhârî, Muhammed ibni İsmail El-Buhârî, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1441

Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhârî, İmam Buhâri, Karınca & Polen Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2017

• Sıfatu Hacci'n Nebî, Abdulaziz ibni Merzûk Et-Tureyfî, El-Mektebetu'ş Şâmiletu'z Zehebiyye

• Sıfatu's Safve, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Hadîs, 2 Cilt, H 1421

Türkçesi için bk. Sıfatü's Safve, İbn'ul Cevzî, Kahraman Yayınları, M 2016

• Sîretu ibni Hişâm, Abdulmelik ibni Hişâm, Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafâ El-Bâbî El-Halebî ve Evlâdihi Bimısr, 2 Cilt, H 1375

Türkçesi için bk. Siret-i İbn-i Hişam, Abdulmelik ibni Hişâm, Kahraman Yayınları, 4 Cilt, M 2014

• Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, Ez-Zehebî, Muessesetu'r Risâle, 25 Cilt, 3. Baskı, H 1435

- Sunenu'd Dârekutnî, Ed-Dârekutnî, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1404

  Türkçesi için bk. Sünen, Dârekutnî, Ocak Yayıncılık, 3 Cilt, M 2015

- Sunenu'd Dârimî, Ebû Muhammed Ed-Dârimî, Dâru'l Muğnî li'n Neşri ve't Tevzî', 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Sünen-i Dârimî Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011

- Sunenu Ebî Dâvud, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1440

  Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2015

- Sunenu İbni Mâce, İbnu Mâce, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi, Konya Kitapçılık, 2 Cilt, M 2008

- Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005

- Sunenu't Tirmizî, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2007

- Şerhu Suneni İbni Mâce, Muhammed El-Emîn El-Hererî, Dâru'l Minhâc, 26 Cilt, 1. Baskı, H 1439

- Şerhu Süneni'n Nesâî, Muhammed ibni Alî ibni Âdem ibni Mûsâ El-Esyûbî, Dâru'l Meârici'l Duveliyye, 42 Cilt, 1. Baskı, H 1416

- Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, M. Necmeddin El-Kurdi, Buruc Yayınları, 1. Baskı, M 1996

- Şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı, Mustafa Ertuğrul Düzdağ, Şûle Yayınları, M 2008

- Şuabu'l Îmân, El-Beyhakî, Mektebetu'r Ruşd, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Şuabu'l-İmân, Beyhakî, Ocak Yayıncılık, 10 Cilt, M 2015

- Ta'lîkâtu ibni Useymîn ala'l Kâfî libni Kudâme, Muhammed ibni Salih ibni Muhammed El-Useymîn, 5 Cilt

- Tarhu't Tesrîb fî Şerhi't Takrîb, Zeynuddîn Ebi'l Fadl Abdurrahîm El-Irâkî, Dâru İhyâi Turâs, 8 Cilt

- Tefsîru İbni Ebî Hâtim, İbnu Ebî Hâtim, Mektebetu Nizâr Mustafâ El-Bâz, 13 Cilt, 3. Baskı, H 1419

  Türkçesi için bk. Ravâiu't Tefsîr, İbnu Receb El-Hanbelî, Beka Yayınevi, 4 Cilt, M 2019

- Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, İbnu Kesîr, Dârul Kutubil İlmiyye, 9 Cilt, H 1419

  Türkçesi için bk. İbn-i Kesîr Tefsiri, İmam Hafız İbn-i Kesîr, Karınca&Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2020

- Tefsîru'l Menâr, Muhammed Reşîd, El-Hey'etu'l Mısriyye, 12 Cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. Tefsîru'l Kur'âni'l Hakîm Menâr Tefsiri, Şeyh Muhammed Abduh Muhammed Reşid Rızâ, Ekin Yayınları, 14 Cilt, M 2014

- Tefsîru'r Râzî/Mefâtîhu'l Ğayb/Tefsîru'l Kebîr, Fahruddîn Er-Râzî, 32 Cilt, 3. Baskı, H 1420

  Türkçesi için bk. Tefsîr-i Kebîr, Fahruddîn Er-Râzî, Huzur Yayınevi, 23 Cilt, M 2013

- Tehzîbu's Sunen, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Mektebetu'l Meârif, 5 Cilt, 1. Baskı, H 1428
- Tehzîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1425
- Telhîsu'l Habîr, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1989
- Tevhid Dergisi, Tevhid Basım Yayın, S 58, 71
- Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2021
- Te'vîlâtu Ehli's Sunne, Ebû Mansûr El-Mâturîdî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 1. Baskı, H 1426

  Türkçesi için bk. Te'vîlâtü'l Kur'ân Tercümesi, Ebû Mansûr El-Mâtüridî, Ensar Yayınları, 18 Cilt, 5. Baskı, M 2021

- Tuhfetu'l Ehvezî, Abdurrahman Mubârekfurî, El-Mektebetu's Selefiyye, 10 Cilt, 2. Baskı, M 1963
- Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020
- Usudu'l Ğâbe fî Ma'rifeti's Sahâbe, İbnu'l Esîr, Dâru ibni Hazm, 1. Baskı, H 1433
- Zâdu'l Meâd, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Muessesetu'r Risâle, 5 Cilt, M 1994

  Türkçesi için bk. Zâdu'l Meâd, İbn Kayyim El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 Cilt, M 2008

- Zâdu'l Mesîr fî İlmi't Tefsîr, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1422

  Türkçesi için bk. Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir, İmam Ebu'l-Ferec İbn'ul Cevzî, Kahraman Yayınları, 6 Cilt, M 2011

- Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012
- Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Tüm Hadis Numaralandırmaları Aşağıdaki Kitaplardan Yapılmıştır

- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021
- Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012
- Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

ESERLERİMİZ

İman Ettikten Sonra

Sayfa : 318
Baskı : 1

YENİ

Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı

Sayfa : 480
Baskı : 1

Tevhid Meali Hafız Boy

Sayfa : 642
Baskı : 2

Lailaheillallah

Sayfa : 192
Baskı : 15

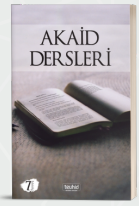
Tüm Resûllerin Ortak Müjdesi

Sayfa : 200
Baskı : 2

Hüküm ve Hikmetleriyle Ramazan ve Oruç

Sayfa : 320
Baskı : 1

Akaid Dersleri

Sayfa : 276
Baskı : 7

Gençlerle Hasbihâl

Sayfa : 176
Baskı : 2

Kalp Katılığının Zararları

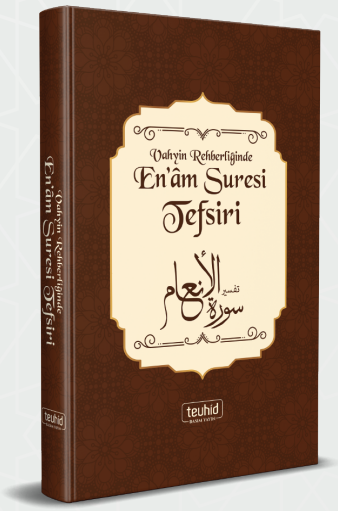
Sayfa : 191
Baskı : 2

Tevhid ve Şirkin Anlaşılmasında Dört Asıl

Sayfa : 216
Baskı : 3

ESERLERİMİZ

Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri

Sayfa : 552
Baskı : 2

Tasavvuf
Tanımı/Menşei/İslam'la İlişkisi

Sayfa : 296
Baskı : 1

İhtilaf Fıkhı

Sayfa : 144
Baskı : 1

Biz Kimiz
ve Ne İstiyoruz?

Sayfa : 90
Baskı : 1

Hayatın İçinden

Sayfa : 88
Baskı : 2

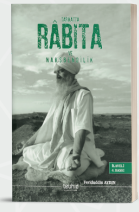
Tağutlara Kulluğun Modern Mabedleri

Sayfa : 149
Baskı : 1

Yiğit Muvahhidlerin Öyküsü

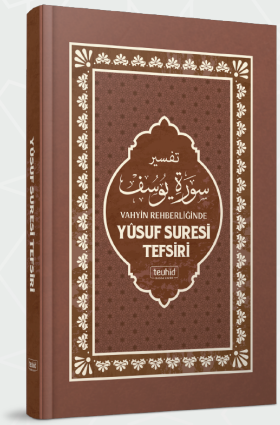
Sayfa : 167
Baskı : 3

Tarikatta Râbıta
ve Nakşbendîlik

Sayfa : 310
Baskı : 4

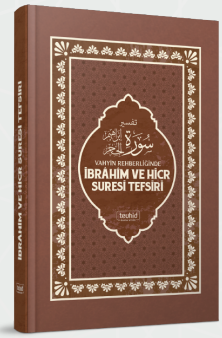
ESERLERİMİZ

Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsiri

Sayfa : **456**
Baskı : **1**

YENİ

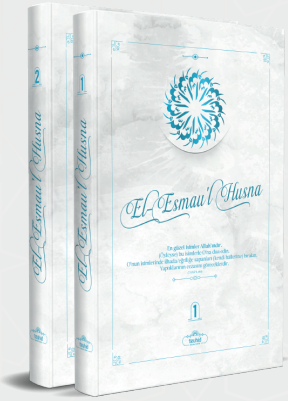
Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri

Sayfa : **728**
Baskı : **1**

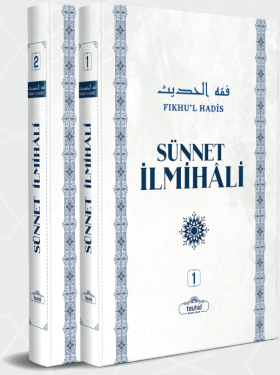
Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar

Sayfa : **1015**
Baskı : **1**

El-Esmau'l Husna

Sayfa : **1316**
Baskı : **2**

Fıkhu'l Hadis
Sünnet İlmihâli

Sayfa : **1240**
Baskı : **1**

